1935 (27)

1936. — ANUL XXVII IANUARIE NR. 1

Viața Romînească

REVISTĂ DE LITERATURĂ, ȘTIINȚĂ ȘI IDEOLOGIE

SUMARUL:

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA: STRADA CLEMENCEAU Nr. 9

„Viața Romînească“
Directori: MIHAI D. RALEA și Dr. ERNEST ENE

București, str. Clemenceau 9

ANUL XXVI

Prețul abonamentelor:

In țară: Pe un an . . . . lei 250
P-tru bănci și instituțiuni (școli, biblioteci, etc.) „ 500
In străinătate: Pe un an . . . . „ 500

Abonamentele se pot face dela orice număr, trimițind suma prin mandat postal, administrației din București, str. Clemenceau, 9.

Viața Romînească

REVISTĂ DE LITERATURA, ȘTIINȚĂ ȘI IDEOLOGIE

ANUL XXVII
IANUARIE 1935

ATELIERELE „ADEVERUL" S. A

Dragoste rătăcită

După ce dogorise din plin în ferestrele clasei a șasea, soarele se revărsa la amiază în curtea pustie, resfirîndu-se pe aleile ascunse sub vara duzilor și vișinilor din grădină.

Ferestrele sunt larg deschise și storurile ridicate. Zidul cenușiu din față nu mai seamănă, ca altădată, cu al unei închisori. Dealungul lui, tufele de liliac poartă mănunchiuri proaspete de soare: albe, viorii, albastre.

Cald. Zumzet de șoapte citite în cărți și de dialoguri cu brațe în jurul gîtului, flageolete de rîs repede înnăbușite de priviri tăioase. Ochii care se plimbă de pe carte, pe bancă și apoi în gol sau afară, pe zidul cu liliac... Mîine, teză la istorie.

Lingă fereastra din fund, Nușa stă singură în bancă și scrie cu fruntea în mînă făcută streașină deasupra ochilor. Taine pe care nu și le poate spune nimănui, le împărtășește unui caet intitulat: „Mărturisiri pentru mine"...

„Astăzi, în recreație, am îndrăznit să mă apropii de ea și s'o privesc. Am făcut-o ca din întîmplare. Mi-a vorbit și m'a luat de braț. Ne-am plimbat în grădină. Am vorbit lucruri de școală, lucruri indiferente. La început, eram cu sufletul la gură. Mai tîrziu m'am potolit. Cred c'a remarcat turburarea mea. Zîmbea. Cînd zîmbește sau cînd rîde, ochii și obrajii și gura, se luminează ca un peisaj de munte în revărsatul soarelui... Ochii ei albaștri cu raze negre! Catifea cu ape de întuneric, mătase plisată, azur dintr'o noapte cu senin de toamnă, turcoaze în bătaia lunii, peruzea... Cum o fi peruzeaua? O știu din Delavrancea: „La Miramare cerul e albastru ca o boltă de peruzea" și dintr'un vers de Codreanu: „E-un cer albastru ca de peruzele"... O fi peruzeaua ca ochii Daliei? Ochii ei cu gene imense sunt mai calzi decît toate florile albastre ale pămîntului și mai tainici decît toate stelele. Aș vrea să-i privesc mult, mult, să mă topesc în fluidul lor fatidic, să mă'nnec în marea lor.

M'a întrebat dece sunt palidă. I-am spus că sunt obo-

sită din pricina tezelor. Am mințit. Noaptea trecută, după ce au adormit toate fetele, m'am apropiat tiptil de o fereastră deschisă și am stat acolo mult. Era o noapte fascinatoare și străvezie ca ochii Daliei — ca nopțile din strofa lui Iosif:

Nopți de veghe, nopți cu cerul
Limpede cum e cleștarul,
Umblă ziua alb ca varul
Cine v'a 'nțeles misterul!

Aș fi vrut să hoinăresc cu Dalia, toată noaptea, undeva, unde ar fi fost țărm de mare, ori luminiș de pădure, ori bărăgan fără hotar. M'am culcat cu desnădejdea visului care nu se poate împărtăși, nici împlini. Spre ziuă am ațipit, înfrigurată.

Eu știu că dragostea mea e nebună și e neîngăduită. De aceea o voiu zăvori cu grije în inima mea. Dar nu vreau s'o înăbuș, nu vreau să mă vindec de ea. E prea frumoasă și prea întregită cu sufletul meu. E atîta lumină în ea, și bunătate și fior transcendent, metafizic (cred că-mi dau seama de înțelesul acestor cuvinte). Și mai e ceva: sentimentul care a răsărit din adîncurile sufletului, nu are nicio fărîmă de egoism. Mi-e dragă Dalia, deși îmi dau seama că eu nu însemn nimic în viața ei. Oricît ar fi de aspră cu mine, sau disprețuitoare sau dacă m'ar urî — eu tot aș iubit-o. Cum aș vrea să mă umilesc în fața ei! Să mă tîrăsc la picioarele ei, să mă sacrific și să sufăr pentru ea, chiar dacă m'ar înfrunta sau m'ar disprețui. Voluptatea umilinții, ca în romanele lui Dostoievski. Ce mult m'a înfiorat Netoșka lui! Am citit-o întîia oară, cînd eram de doisprezece ani. Sunt și eu ca Netoșka. Ah, dacă și Dalia ar avea sufletul Katiei — tot așa de mîndră, de capricioasă și de pasionată!

Azi, cînd i-am spus „dumneata", m'a întrebat zîmbind dece n'o tutuiesc. I-am spus că nu pot și că sunt fericită că mă tutuiește ea, și că mă consideră prietenă. „Fericită" — așa i-am spus. Ce cuvînt idiot! Și cît e de adevărat! O voiu tutui. Voiu fi mai îndrăzneață.

Dar ea va fi simțind oare puțin că mi-e dragă? Mai bine de n'ar ști niciodată".

Examenele s'au sfîrșit. Internele se pregătesc de plecare. Forfoteală fără sens, veselie și enervare instantanee, sgomot în afară de program și parcă alte chipuri și alte suflete. Numai absolventele clasei a opta rămîn, fiindcă peste două zile începe bacalaureatul.

După ce și-a pregătit bagajele, Nușa a umblat încoace și încolo în clasă, pe coridoare, în dormitor, mișcîndu-se și vorbind, pentrucă așa trebuia, așa făceau și celelalte.

După masa de seară, s'a plimbat cu o colegă în grădină, cu gîndul la Dalia, așteptînd-o. Vroia să-i vorbească și o chinuiau îndoeli neînțelese. Mîine avea să plece cu mama ei în provincie. Se despărția de Dalia.

Se duse s'o caute. N'o găsi nici în curte, nici în sala de meditație. Porni spre dormitorul clasei a opta. La cotitura scării se întîlni în piept cu Dalia, care cobora. Pe scară era aproape întuneric.

— Tu, Nușa? Unde te duci?

— Veneam să te caut, Dalia. Vreau să-mi iau rămas bun dela tine. Mîine dimineață plec.

Dalia se uită repede înapoi pe scară. Nimeni. Privi pe Nușa adînc, în ochi.

— Pleci mîine?

Apoi îi mîngîie părul și obrajii cu amîndouă mîinile și o sărută lung pe gură. Nușa o încleștă în brațe, închise ochii și începu s'o sărute iute și apăsat pe gură, pe obraji, pe ochi. Dalia se desfăcu încet din brațele Nușei.

— Să nu ne vadă cineva... Haidem sus.

Îi cuprise mijlocul. Nușa tremura. Capul îi era năuc și răsuflarea înnecată.

Se întîmplase minunea. Visul ei era adevărat. Difuzată, se agăță totuși de un gînd.

— Vreau să te mai văd, Dalio... In vacanță, vreau să ne întîlnim... O să-ți scriu în fiecare zi.

Nu primi niciun răspuns.

Trecură, grăbite, pe coridorul luminat slab de un bec și intrară în dormitor. Intuneric. La fîșiea de lumină strecurată din coridor prin ușa rămasă deschisă, cercetară cu privirea toate ungherele, pentru a vedea dacă sunt singure. Se așezară pe un pat de lîngă ușă, îmbrățișate.

Apoi mîinile și ochii Daliei resfirară pletele ondulate și moi ale Nușei și mîngîiară obrajii fierbinți. Nușa închisese ochi. Trezindu-se luă mîinile Daliei și-i sărută de mai multe ori, cu grabă pătimașă, degetele și palmele. Dalia își puse mîinile pe umerii ei și o privi în ochi adînc și grav.

— In August voiu fi la Tekirghiol... Imi place marea. Și ție?

— O, da... Mult de tot.

Pentru prima oară Nușa simția vraja mării.

— Să știi, Dalio, că viu și eu la Tekirghiol. Voiu ruga pe mama să mergem la mare.

— Pînă atunci să-mi scrii. Corespondența mi-o desfac eu. Nimeni nu mi-o citește. Eu îți voiu scrie rar.

Se auziră pași pe coridor.

Dalia se sculă cu liniște, se apropie de ușe și aprinse lumina.

— Vino să-ți dau două cărți frumoase. Să le citești în vacanță.

O luă de mînă și se îndreptă spre dulăpașul ei cu cărți. In ușă apăru d-na Ionașcu, profesoară de matematică și subdirectoare.

— Numai voi sunteți aici? Unde sunt celelalte? Doar a sunat de culcare.

— Probabil că nu se mai aude bine clopotul acum în vacanță, răspunse Dalia.

— Da? Regretabil...

— Pentru clopot sau pentru eleve?

— Cum?... Domnișoară Medrea, te rog să lași glumele de felul acesta, care sunt deplasate, cît timp, mai ești la școală.

— Atunci vă cer scuze, doamnă, pentru caracterul lor prematur. Oricum, e de reținut că nu sunt în stare să fac glume pe placul dumneavoastră.

— Cred că glumele d-tale nu vor fi nici pe placul d-nei directoare, cu care vei sta mîine de vorbă în chestiunea aceasta.

— Mulțumesc, doamnă!

Apoi se apropie de dulapul ei și-l deschise. D-na Ionașcu plecă, miniată — după ce-i aruncase o privire distrugătoare.

Cîteva eleve intrară în dormitor și, aflînd incidentul Daliei cu „Main de fer" se 'nveseliră și ironizară pe inamicul altădată redutabil.

Dalia surîzînd luminos și lin, împrumută Nușei „Le trésor des humbles" de Maeterlinck și „L'immoraliste" de Gide și-i dărui un mic tablou pictat de ea, reprezentînd un colț din grădina școalei cu o fată care citește în iarbă.

Nușa primi darul ca pe o icoană de preț: era darul Daliei și era zugrăvit de o mînă meșteră — așa cum o știau toate fetele.

Apoi amîndouă ieșiră pe coridor și se despărțiră promițîndu-și să se mai vadă a doua zi, pentru a-și lua rămas bun.

Nușa adormi tîrziu, cu fericirea ei în pat. Trupul îi era frînt, tîmplele încercuite de durere fierbinte, iar gîndul îi alerga despletit pe un tărîm nou al sufletului, unde răsăriau pe rînd piscuri însorite și întunecimi de coclauri, mări frămîntate de vînturi tari și susur de izvoare nevăzute, văi uriașe ale căror priveliști te odihnesc și ape ale căror vîltori te cheamă în adînc.

A doua zi, despărțirea dintre Dalia și Nușa se petrecu în văzul altora și fu scurtă, fără fior — ca orișicare.

■

Depe șoseaua albăstrie și netedă, care se îndoaie printre miriști, dealungul șirului de dealuri cu pîlcuri de umbră și de soare, nu se văd decît frunțile plopilor care străjuesc și ascund conacul. Pe alocuri se ivește un ochiu de geam sclipitor, o frîntură de mansardă dantelată sau reflexul unei giruete pe o fișie de cer. In dreptul cetății de plopi și de mesteceni, se desprinde din șosea un drum îngust și drept, printre două livezi de caiși și de pruni. Drumul duce la poarta conacului și de aci pe aleea dintre straturile grădinii pînă la ușa antreului. „Castelul", cum îi spun vecinii de moșie și intimii familiei Dancu, are și turn și balcon și iederă.

Pentru Nușa, „castelul" cu toate miresmele, culorile și umbrarele grădinii, cu toată răcoarea din dosul lui și-a pierdut vraja de alteori. Ea are nostalgia imensității mării și dorul azurului din ochii Daliei. Grijile materne cu care o înconjoară d-na Dancu, i se par, Nușei inutile sau uneori iscoditoare, iar glumele și povestirile unchiului Radu n'o mai înveselesc și n'o mai atrag. Vorbește și rîde cît cere cuviința, rătăcește în plimbări ascunse, citește și scrie în camera ei de sus, la fereastra care dă spre păduricea din dosul conacului, spre dealuri și spre zare. Numai călăria — uneori pe deșelate — în tovărășia fratelui său Picki, locotenent de cavalerie cu monoclu și gurmetă, trezește din toropeală, îi aprinde foc în ochi și în obraji și-i încordează trupul într'o goană pătimașă, ca după o nălucă.

Chipul Daliei îl poartă veșnic în ochi, cînd rumen și iluminat de zîmbet ca în momentul despărțirii, cînd grav și cu fosforescențe în privire ca în seara din ajun în dormitorul școalei. Mîinile Daliei îi mîngîie și acum fruntea și obrajii, iar gustul umed și cald al sărutărilor ei îi cutreeră și acum trupul.

Dalia îi spusese, la despărțire, că nimeni nu-i controlează corespondența. Nușa n'a prins dela început tot înțelesul acestei asigurări. Mai tîrziu, depănînd fiecare din vorbele Daliei, a simțit fiorul dragostei tăinuite și vîrtejul adîncului de suflet.

In scrisori lungi, printre aripile albe sau umbrele întîmplărilor de fiecare zi, și-a lăsat inima să cînte și să plîngă: „Nu știu ce ți-aș mai putea spune nou despre mine. Mă cunoști mai deplin decît mă știam eu însă-mi înainte de a te fi iubit sau poate mai bine decît mă cunosc acum. Cîteodată, mă prinde o frică nebună, cînd mă uit în mine

sau cînd incerc să mă gîndesc unde mă duc, ce mă aşteaptă la capăt de drum. Şi de tine mi-a frică, Dalio. Tu eşti o enigmă. Spune-mi dacă mă mai iubeşti, acum cînd m'am desvăluit întreagă, cu toate slăbiciunile şi nebunia mea. Eu nu ştiu nimic despre tine. Dacă destăinuirea se plăteşte cu pierderea dragostei, să rămîi totdeauna sfinx, pentru fericirea mea".

■

La Tekirghiol, pe peronul gării, Nuşa a descins în braţele Daliei Medrea. Aşteptările d-nei Dancu şi ale lui Pichi — de mult curioşi să cunoască pe prietena Nuşei — au fost întrecute. Frumuseţea şi farmecul Daliei nu se lăsau descoperite cu timpul: cucereau din primele vorbe şi zîmbete.

Seara, pe terasă d-na Medrea, mama Daliei, a făcut cunoştinţa familiei Dancu. Tînără încă şi cu aparenţele distincţiei mondene şi ale averii, d-na Medrea era originalul mai concentrat şi în linii mai groase al chipului fiicei sale. Dar — spre deosebire de făptura mlădie şi trasă a fetei — trupul mamei avea contururi statuare, iar mersul fluent şi ritmat trăda reminiscenţe de femee, pe care bărbaţii o numesc unanim „superbă". „E mai bine mama decît fata", nota spiritul de observaţie al unora.

Peste cîteva zile relaţiile între cele două familii se strînseră în cadrul unui cerc de lume bună, în care d-na Medrea avea numeroase aderenţe. Aprecierile şi informaţiile unora despre alţii schiţară biografii, unele veridice, altele neverosimile, dar nu mai puţin atractive.

Existenţa d-nei Neli Medrea prezenta vîltori năprasnice şi alunecări somptuoase pe valurile vieţii. Era o suită de tablouri varii cu impenetrabile efecte de clar-obscur. Pretindeau unii că era fiica unui rus beţiv pripăşit ca jokey în grajdurile unui boier din Bucureşti, alţii că era evreică, deşi practica un misticism cu frecvenţă impecabilă la biserici şi la şedinţele unui cerc evanghelist.

De o frumuseţe în care se îmbinau limpezimi nordice şi umbre mediteranene, îşi dăruise fecioria la 17 ani unui vlăstar de fost prinţ moldovean, dela care avusese pe Dalia, apoi, părăsită după cîţiva ani, se rătăcise ca vînzătoare într'un pavilion de cusături romîneşti al expoziţiei din parcul „Carol" şi fusese descoperită şi luată în căsătorie de un bătrîn moşier bogat, care oridecîteori descindea din domeniul lui provincial în Bucureşti îşi satisfăcea voluptatea să spargă în localuri de noapte oglinzi, veselă, geamuri şi policandre. La moartea bătrînului, întîmplată după trei ani de căsătorie, ea moşteni o avere foarte consistentă. Rînd pe rînd şi deseori concomitent, amanta unui tenor reputat, a

unor ofiţeri de grade foarte diferite, a unei feţe bisericeşti proeminente şi chiar a fiului aproape adolescent al soţului ei (pricinuind şi o mică dramă, care sfîrşi cu sinuciderea tînărului), Neli Medrea găsi totuşi timpul să se stileze în străinătate şi să găsească pentru a doua oară un soţ. Colonelul Jac Medrea, noul soţ, era distins nu numai în cariera sa, dar, pare-se, şi în complexul vieţii sale interioare. De aceea, iubind onest pe Neli, se şi căsători cu ea, adoptă pe Dalia, avansă la gradul de general şi, după cinci ani de căsnicie, muri. Deşi de mai mulţi ani văduvă, d-na Medrea a refuzat să se mai căsătorească. Locuind într'un oraş de provincie în apropierea moşiilor sale, ducea o viaţă distantă, întretăiată cu şederi în străinătate şi în Bucureşti. Se vorbia de o legătură a sa cu un personagiu politic de prim ordin. Dar svonul acesta plutia totdeauna în nebulos. Un lucru era neîndoielnic: nici cel mai cancanier dintre vilegiaturiştii dela Tekirghiol nu putea atribui cuiva dintre ei vreo legătură sau vreo simplă escapadă cu d-na Medrea. Nici chiar flirturi promiţătoare. Se semnalaseră cîteva, eşuate.

Necunoscîndu-le sau, poate, nereflectînd asupra lor, locotenentul Pichi Dancu, obişnuit în a pune în ecuaţii inima femeii şi a le rezolva ca un emerit matematician sentimental, s'a hotărît să cucerească pe d-na Medrea. Dar, deşi a procedat sigur şi cu metodă, a întîmpinat în d-na Medrea o problemă insolubilă, cu toate că, pentru cinscumstanţă, utilizase (în cursul unor insistente tour-uri de dans şi a unei plimbări nocturne pe malul mării) chiar un asalt viguros şi brusc, după toate regulile tactice, la cucerirea redutei. Tentativa îndrăzneaţă a lui Pichi a fost tratată de Neli Medrea cu vădită indulgenţă superioară şi cu o discretă dar rece ironie, care a deconcertat pe locotenent. Norocul lui a fost că neposedînd o fire înclinată spre meditaţie şi îndoieli de sine, a uitat curînd insuccesul şi a continuat în altă parte activitatea sa fructuoasă de cuceritor.

D-na Medrea îşi făcuse un cort pe plajă la o oarecare distanţă de mulţime şi îşi lua baia la ore matinale cu Dalia şi o companie foarte restrînsă şi foarte intimă, fireşte feminină. Nuşa fu invitată de Dalia să facă plajă împreună. La început, gîndul de a se arăta goală ochilor Daliei, ca şi de a privi nuditatea acesteia, o cutremură. Dar ispita crescu şi o cotropi mai puternic decît teama.

Nuşa se simţi fericită. Braţele legănătoare şi reci ale apei, freamătul ei monoton şi nemărginit, soarele şi trupul Daliei o ameţeau dulce. Bucuria i se revărsa peste oameni, plutia pe valuri, dogoria cu arşiţa soarelui de amiază şi alerga cu vînturile serii.

Deveni increzătoare şi indrăzneaţă. In alergări nebunatice pe plajă sau în urmăriri printre stropi şi talazuri, braţele ei se intindeau lacom după trupul drag şi ochii i se cufundau îndelung în privirea atît de dorită.

Intr'o zi, în văzul altora, pe cînd se plimbau amîndouă, ţinîndu-se de după gît, Nuşa o sărută pe obraz. Dalia rîse, mustrînd-o:

— Ce faci?... Ne vede lumea.

— Ei şi?

— Aaa... Neruşinată mică.

Dar uneori se strecurau şi umbre în viaţa Nuşei, fără veste, şi uneori, fără motiv lucid. Erau momente cînd i se părea că Dalia rîde prea mult, glumeşte cînd nu se cade şi că-i nesocoteşte prietenia, căutînd tovărăşii sgomotoase în cercuri de băeţi şi fete. In mijlocul lor Nuşa era stingace, rămînea izolată, cu un zîmbet împietrit, în neştire.

Işi dădea bine seama că n'are dreptate să se supere, dar se simţia, totuşi, năpădită de amărăciune. Se închidea în ea însăşi ca o liană, nu mai putea vorbi decît monosilabic şi anost cu toată silinţa de a fi nepăsătoare sau bine dispusă.

Dalia părea că nu observă nimic. Lumea, flirtul şi dansul o făceau să uite tot şi parcă pe ea însăşi, să vibreze întreagă, să se îmbete de veselie. La sfîrşit, îşi aducea aminte de Nuşa, pe care o săruta pe furiş, o mîngîia ca pe un copil necăjit sau o pişca.

Intr'o noapte, pe cînd se întorceau într'un grup de familii dela o serată, Nuşa, depărtîndu-se cu Dalia de ceilalţi, îi spuse cu voce surdă:

— Ce bizară eşti tu, Dalio!

— Bizară?... Şi eu care credeam, cu regret, că sunt ca toată lumea.

— Tocmai fiindcă pari ca toată lumea şi, în fond, nu eşti aşa. Tu eşti alta, cu totul alta.

— De unde ştii tu?

— Nu ştiu, te simt însă. Tu eşti o engimă pentru mine, Dalio.

— Fiinţă enigmatică! declară, glumind, Dalia. Viitoare femee fatală. Fereşte-te, Nuşa.

De cele mai multe ori, gluma Daliei zădărnicea orice apropiere de suflete. Şi atunci Nuşa se mistuia în nopţi de nesomn.

Intr'o seară, plimbîndu-se amîndouă pe faleză, Dalia îi arătă pe un locotenent de marină, căruia îi răspunse la salut cu un zîmbet accentuat:

— Iţi place băiatul ăsta?

— Nu.

— Mie, da.

După un mic răstimp de tăcere, o întrebă din nou:

— Dar pe cine placi tu Nuşa, ia spune-mi...

— Pe nimeni.

— Pe nimeni, pe nimeni?

— Pe nimeni... afară de tine.

— Lasă-mă pe mine. Pe mine mă iubeşti altfel. E vorba de bărbaţi.

Cuvîntul „bărbaţi" spus simplu de Dalia, îi răsună penibil, o înfricoşă şi o jigni aproape.

— N'am iubit şi nici nu-mi place vreunul.

— Dece? Sunt mulţi bine... Unii, am observat că se uită la tine, să te soarbă. Ştii că s'a interesat de tine, foarte asiduu, Nelu Dornea, fostul secretar general. Imi spunea odată că vei fi o apă lină şi adîncă.

Nuşa rămase năucită. Nu putea înţelege nici pe Dalia, nici cele ce auzise. Cunoştea pe Nelu Dornea din vedere. Il remarcase ca pe un tip masculin de stil modern: urît, ras, cu nasul coroiat, cu monoclu, lins la păr, sportsman, deşi cu tîmplele cărunte, şi neobosit amator de femei. Auzise chiar vorbindu-se în casă de el şi de cîteva prietene ale sale, femei măritate din lumea foarte aleasă, ca şi de gelozia destul de transparentă a soţiei sale — o femee cu trup înalt şi ofidian şi cu ochi cînd mari şi sfredelitori, cînd umbriţi de gene şi de taină. Il văzuse de mai multe ori cu d-na Medrea şi cu Dalia, căreia îi şi dădea lecţii de înnot.

După cîteva clipe, Nuşa crezu că trebuie să răspundă ceva:

— Aprecierea, cît şi părerea lui despre mine, nu mă încîntă... Mai precis, mă lasă rece... Te rog să nu te superi — fiindcă, după cît îmi pare, tu trebuie să ai motive să-l preţuieşti...

Se opri, cu sufletul la gură. Spusese, fără să-şi dea seama, ceva care i se părea groaznic.

Dalia deveni serioasă şi replică hotărît:

— Da, îl preţuesc ca pe un om foarte inteligent şi subţire — ceeace, printre bărbaţii care virează în jurul femeilor, e lucru rar. Am avut ocazia să-l cunosc bine, de multă vreme. Este o veche cunoştinţă a mamei.

Nuşa simţi că nu mai poate spune nimic şi că nici nu trebuie să judece. Dar, repede, lumina chipului Daliei şi susurul glasului ei cald şi luminos îi potoliră sufletul şi i-l legănară.

In zilele următoare Dalia a fost dulce, iubitoare şi bună cu Nuşa.

Intr'o după-amiază, plecînd amîndouă dela buvetă la vilă, să-şi ia rachetele pentru tennis, intrară în camera Daliei. Nu era nimeni acasă. Dalia luă pe Nuşa de mijloc.

Se rostogoliră în pat rizînd și sărutîndu-se. Cînd ieșiră, aveau obrajii febrili și strălucirea ochilor neagră. Nușa plutia.

■

E noapte cu punte sidefată de lună pe mare și cu vînturi subțiri, care aduc aromă sărată și curg năvalnic pe obraz și prin șuvițele de păr. Un vapor, ajuns fărîmă de lumină între cer și apă, s'a imobilizat departe, nostalgic.

După ce s'au desbărat cît au putut mai curînd de cei doi studenți care le „asomau", Dalia și Nușa se depărtară pe țărm. Ca niciodată, Dalia era tăcută și absentă. Intrebată de prietena ei dece este indispusă, părea că ocolește răspunsul adevărat. Dar curînd se destăinui.

— Dac'ai ști cît mă plictisește viața pe care sunt silită s'o duc. Cu mama nu mă 'nțeleg în multe privințe. Mama ține să mă comport într'un anumit fel și să fac anume lucruri, care-mi repugnă — ea fiind convinsă că-mi vrea binele.

Nușa era înfiorată de ce auzia, deși nu-și putea da seama bine despre ce era vorba. Simția doar că Dalia desvăluie lucruri grave dintr'o viață cu totul aparte.

— Sunt desgustată să mai servesc mamei drept paravan și să mă pretez la combinații care nu mă 'ncîntă. „E spre binele tău", îmi spune ea. Și unde mai pui și un pic de gelozie, fără rost... Ah! de-ar veni mai repede Octombrie, să plec la Paris.

— Vrei să pleci la Paris? o întrebă Nușa, încercînd să se desmeticească.

— Da. Vreau să fac pictură și, poate, literele.

— Prin urmare, ne vom despărți.

Dalia o privi în ochi fosforescent și, stringînd-o de braț, o sărută repede pe gît.

— Să nu mă uiți, Dalia... Dacă aș putea să trec amîndouă clasele într'un an și să viu și eu la Paris!

— Ce bine ar fi !... Mi-e dor de viață intensă și liberă, Nușa...

Acasă, în așternut, Nușa depănă fiecare cuvînt al Daliei, cînd luminată de ce înțelegea, cînd înfricoșată sau cu inima închircită de ce nu putea sau o durea să înțeleagă. Valul cald al dragostei rînd pe rînd o legăna și-o prăvălia de stînci sau o îneca în vîltori. Plecarea prietenei iubite era un chin. Cum va putea trăi fără Dalia! Dar peste doi ani, amîndouă la Paris... Visul din „Manon": „Nous irons a Paris"... Dar dacă ar fi și Nușa o Manon?... In zori, dragostea lor s'a limpezit și era eternă ca azurul.

Intr'o seară, Pichi a adus acasă o veste de senzație: un

scandal monden cu bătae. Nevasta lui Nelu Dornea a surprins pe bărbată-său într'un hotel din Constanța cu o „duduie".

— Ghici, Nușa, cu cine?

O clipă, ea a încercat să se gîndească și să înțeleagă. In clipa următoare, păli. D-na Dancu îl opri, nemulțumită.

— Dece o întrebi pe ea? De unde vrei să știe?

— Ei, mamă, știu eu dece o întreb. Numai ea poate să ghicească... Felicitări, Nușa, pentru prietena ta...

Nușa se birui și îngăimă:

— Nu știu... Ce-a fost?

Auzi că Dalia a fost surprinsă cu Dornea de soția acestuia, că a fost pălmuită și tîrîtă de păr pe coridorul hotelului.

■

Pe cînd plîngea liniștit, în puterea nopții, un gînd i se pironi în minte: unde se află Dalia? Știa că 'n după-amiaza aceea Dalia era plecată la Constanța. Nu-și putea aminti tot ce auzise dela Pichi. Ii stăruia în minte, obsedant, un fragment din ce spusese el: „se pregătiau să plece amîndoi"... Unde? Au mai plecat?... Ce-a făcut Dalia, după ceeace s'a întîmplat... Nu mai știa.

Iși aducea aminte numai că la început avea senzația că dansează, că se învîrtește totul cu ea. Dar era sigur că nu-și pierduse niciun moment cunoștința... Cum o fi cînd leșini?... Dar nu. Știe că au fost la restaurant cu toții... Dar, dece a mîngîiat-o mamă-sa și a schimbat brusc conversația? Dece mamă-sa i-a spus lui Pichi, după masă: „Ia-ți și tu pe soră-ta și duceți-vă să vă plimbați, sau dansați?... A putut bănui mamă-sa ceva?... Ori Pichi?... Tîrziu un gînd nou se ivi: „S'a sfîrșit". Nu-și lămuria ce. Toată ființa ei o știa: „S'a sfîrșit".

Făcuse altădată un vis nebun de dragoste: să se înnece cu Dalia în Mare. I-l spusese și ei. Acum se va înneca singură. Nu va ști nimeni cauza, deci nimeni nu va rîde. Ea nu știa să 'nnoate. Lumea va crede că a fost un accident. Ah, de-ar fi soare și cald!...

■

— Nu te simți bine, Nușa? se îngrijoră d-na Dancu. Sunt de părere să nu faci baie azi.

— Mă simt foarte bine, mamă.

Porni cu două cunoștințe și se pierdu în mulțime. Se văzu foarte liniștită, numai puțin nerăbdătoare. Cum va fi?

Apa era caldă și avea încrețituri mici și limpezi. Era soare și zări argintii. Făcu puțină plajă. Apoi se plimbă de-

părtindu-se de lume. Intră din nou în apă, fără grabă. Se uită pe furiș în juru-i. Lumea era la oarecare depărtare. Nimeni nu putea să prindă de veste că se 'nneacă un om. Dealtfel nimeni n'o privește.

Cum va fi? Va ști vreodată, Dalia?... Ce blajin o cuprindea și o legăna marea. Se lăsă cîtva timp învăluită și dusă de apă. Dar se trezi. Inchise ochii și se avîntă în valuri, apoi în adînc.

■

Soarele se strecoară de-alungul storului ferestrei pe pat. Liniște și bine. Pereți cu tapet crème. O canapea roz. Un fotoliu.

„Unde mă aflu?" încercă să se lămurească Nușa. Inchise ochii și adormi.

Cînd se deșteptă din nou, putu să lege cîteva gînduri. Trăia. A vrut să se 'nnece... A fost scăpată. Cine a scăpa-t-o?... Cum a scăpat-o?... Nu știa... Din ce s'a petrecut cu ea, nu-și mai amintește decît un huet și ochii mamei sale și parcă un strigăt: „Nușa". Afară de aceasta, întuneric.

Simți o mînă caldă pe tîmple și pe obraji. Era mamă-sa. Inchise ochii. Ce bună și lină era viața... Dalia?... O fluturare albă de gînd, pierdută în văzduh. A vrut să moară pentru Dalia? Dece?... Un vis urît, care s'a risipit ca o ceață.

— Mamă, deschide fereastra.

Privi cerul și sorbi aer proaspăt. Era viața.

— Mamă, vreau să mă scol... Vreau să ne întoarcem acasă.

M. D. Ioanid

Corelațiile dintre vis, artă și nevroză

Nullum magnum ingenium
Sine mixtura dementiae fuit.
ARISTOTEL

După cum se vede din acest motto, problema e veche cu *toate că, la noi*, de-abia acum a aprins spiritele. Decurînd un profesor universitar cu renume, vorbind despre *Geniul și nebunia lui Eminescu*, a lăsat să se înțeleagă că între geniu și nebunie ar exista oarecum un raport de cauză la efect. Că aceasta i-a fost intenția ne-o dovedește faptul că nu s'a mulțumit cu citarea unui număr oarecare de artiști mari cari au prezentat un echilibru sufletesc întotdeauna labil, dar a mai citat, deavalma, și o serie întreagă de poeți sau diferiți oameni mari, din alte domenii, cari au făcut mai pe urmă o paralizie generală. Dacă i-am atribui acelui profesor — ceea ce nu e cazul — părerea că la paralizie generală nu poate ajunge orișice contaminat de lues, ci doar aceia dintre ei cari dispuneau de mai înainte de o anumită *structură psihică*, atunci am putea crede că D-sa nu face decît să constate faptul, de altfel indiscutabil, că geniul merge cumva mînă în mînă cu anumite labilități de echilibru — fără ca să ne poată însă preciza cari sînt și adevăratele raporturi dintre ele. Dar din felul cum expune d-l prof. *Marinescu* — căci despre d-sa este vorba — problema, nu există nici un dubiu (și dacă există l-am ruga să ni-l limpezească): raporturile întrevăzute de d-sa sînt cele de *cauză la efect*.

Ne permitem să reluăm problema (devenită iritantă pentru literați) și să încercăm a ne da seama dacă acele raporturi ar putea fi cele adevărate sau dacă n'ar putea fi cu totul altfel. Că există totuși o corelație între geniu și nebunie, aceasta au observat-o, după cum am văzut, și Aristotel, în vechime, iar mai încoace, ca să cităm numai cîte-

va nume, *Goethe, Strindberg, Hebbel, Richard Wagner, J. J. Rousseau,* etc. și chiar *Eminescu* nostru. Dar raportul de mai sus, adică cel de cauză la efect, n'a fost susținut cu tărie decît de către școala italiană cu Lombroso în frunte, care a creiat și paradoxalul și imposibilul termen de „degenerat superior". Un pas mai departe în elucidarea acestei probleme l-a făcut, după părerea noastră, *Dilthey* care într'o lucrare[1] a sa, ne vorbește despre *„fantezia poetului și înrudirea ei cu visul, cu nebunia și cu alte stări cari diferă de normele trezviei".* Cu alte cuvinte Dilthey lărgește cadrul înglobînd în corelații și visul. Aceasta se întîmpla tocmai pe vremea cînd *S. Freud* își vedea liniștit de treabă studiind visurile pacienților săi pentru a le înțelege delirul și diferitele lor simptome. Aceste studii l-au împins la concluzia că *nebunia,* de fapt, *nu e decît un vis care a spart granițele somnului și, revărsîndu-se peste ele, a invadat trezvia"*[2] și că, prin urmare, aceleași legi cari guvernează visul, tot acelea guvernează și nebunia. Deabia mai tîrziu a observat el că și arta nu e decît un vis care invadează trezvia, asemenea nebuniei, însă sub altă formă. Dacă nebunia e un vis care pătrunde în trezvie așa cum e: incoherent, incoordonat, apoi arta reprezintă un vis care trece mai întîi printr'un filtru, printr'o cenzură a raționamentului și, ca atare, își pierde incoherența inițială și e adaptat printr'o *„elaborare secundară"* la normele realității. Deci, după vederile psihanalizei, altele sînt raporturile dintre geniu[3] și nebunie și anume: *elereprezintă fenomene surori cari au aceeaș origine: visul.* Raportul dintre ele nu e deci cel de cauză la efect ci mai de grabă unul de alternanță adică *sau artă — sau nebunie,* respectiv nevroză. Domeniul însă pe care l-a ocupat una, nu mai poate fi ocupat de cealaltă.

Am vrea să ilustrăm cele de mai sus prin exemple. Să începem mai întîi, cu un vis, pentru a vedea atît mecanismul lui de producere cît și raportul lui cu persoana ce-l are. Așa de ex. o doamnă ne aduce următorul vis, pe care-l redăm cu cuvintele ei proprii: „Se făcea că am fost trimisă de către un comitet de feministe în Extremul Orient. Era pe vremea „cireșilor înfloriți" — se vede că am fost influențată de un film pe care l-am văzut. Plec cu vaporul, mă legăna așa de plăcut pînă s'a iscat o furtună grozavă; frică

[1] *Dilthey:* Die dichterische Einbildungskraft des Dichters, Leipzig, 1886.

[2] Cînd aceastä invadare se face parțial numai, avem nevrozele, cînd e totală — psihoza sau nebunia.

[3] Ne referim aici mai mult la geniul artistic, acelaș lucru se întîmplă însă și în celelalte.

mare, emoție, dar, în sfîrșit, am ajuns în Japonia. Aci încep să vizitez pagodele și diferite instituții. La urmă, cînd să plec, mi-aduc aminte că nu face, ca feministă, să nu vizitez și o casă de gheișe. Intreb în toate părțile și, în sfîrșit, dau de una. Intru acolo, vorbesc cu ele — fete foarte simpatice, delicate, culte și, la urmă, dau să plec. Deodată apare însă șefa, patroana lor, — nu știu cum să-i spun — și-mi spune: „doamnă, aici se poată numai intra, de eșit niciodată!" și nici una, nici alta, s'apucă și încuie ușa. Eu plîng, fac scandal că's femee cinstită și nu mă pot preta la o astfel de viață, schimbînd tot felul de bărbați, ea — nimic: „ia, n'o mai face pe sfînta!" și pleacă luînd cheea cu ea. Pe urmă nu știu ce a mai fost că m'am trezit foarte emoționată".

Acest vis, dacă nu l-am raporta la restul personalității acelei doamne, ne-ar ispiti să credem că nu reprezintă decît o preocupare de feministă cultă, cu dorinți de reportagii ziaristice, la care s'au mai articulat și niște impresii recente dela un film care a dus-o cu mintea pînă în Extremul Orient. Toate acestea sînt de altfel adevărate dar, vedeți că, în acest vis, s'a mai împletit și o altă situație sufletească specială în care se afla acea doamnă. Ea avea 33 ani și era măritată cu un soț mult mai în vîrstă care era de doi ani bolnav la pat. Pe lîngă aceasta, ea era o femeie foarte morală. E lesne de înțeles conflictul dintre anumite cerinți și acea moralitate a ei. Odată ce cunoaștem această situație, nu se poate să nu observăm că acel vis nu reprezintă decît o minunată soluție a dilemei în care se afla ea și pentru care nu putea găsi nici o soluție în viața ei reală. Dacă ar fi fost văduv, găsea o soluție într'o nouă căsătorie; dacă era o femee ușuratică, își găsia în altă parte ceeace nu găsia acasă. Dar soțul trăia și ea era morală. Unde e soluția? Ei bine, în vis a găsit-o; în vis ea a putut împăca „și capra și varza". Ea a plecat în Japonia în scop cultural. Are cineva ceva de obiectat? Nu. Și dacă, la urmă, a vizitat, „printre altele", și o casă de gheișe, iarăși nu i se poate reproșa nimic, căci ea e doar o feministă și deci e oarecum de datoria ei să se informeze cum trăesc astfel de femei și în alte părți ale lumii. Și dacă, la urmă, ea a fost silită să rămîe acolo, ce e ea de vină, a făcut-o de bună voe? Nu. A fost silită de o altă persoană — caz de „forță majoră". Ea și-a făcut doar datoria căci a plîns, a făcut scandal, s'a opus — ceeace denotă că ea nu doria așa ceva și deci că morala ei a fost complect satisfăcută. Dar observăm, că pe lîngă morală i-au fost împăcate și alte dorinți mai intime, deoarece s'a pomenit într'un loc unde i-ar fi putut fi din belșug satisfăcute. Aceste potriveli sufletești, în urma cărora individul poate ajunge la o satisfacție înconjurînd morala dar, în acelaș timp, fără s'o

lezeze, le numește Freud „Lust ohne Schuld" — plăcere fără vină. Dar cum a procedat ea? Pur și simplu a proectat dorințele ei nepermise asupra altei persoane din afară: patroana gheișelor, pe care a detașat-o tot din sine, căci ea a creat-o doar, în visul ei propriu. Patroana reprezintă dorința ei de a se vedea într'o astfel de casă unde și-ar fi putut potoli cerințele ei imperioase.

Pentru a ne putea da seama că și literații procedează cam în acelaș fel, fără ca să-și dea seama, vom încerca acum să analizăm puțin *Năpasta* lui Caragiale, care se pretează minunat pentru așa ceva. *Motivul* din această dramă se reduce la două triunghiri:

1) Anca — Dumitru (soțul I, ucis)
— Dragomir (soțul II, ucigașul)

2) Anca — Dragomir (trimis la ocnă = moarte socială)
— Gheorghe (soțul III, profitorul final).

Dar aceste două triunghiuri, traduse verbal, se reduc la unul singur dedublat însă, ș. a. la *străvechea tendință a unui al treilea de a-l luxa pe un bărbat de lingă femeea lui și de-a și-o însuși pe aceasta ca pradă* [1]. Această tendință care, în domeniul animal și la vechile popoare primitive, era în funcție numai de legea forței, la omul socializat de astăzi se complică cu ideea de păcat și frica de pedeapsă — reprezentată prin ceeace numim *cuget* sau *conștiință* sau, în sfirșit, *eu social*. Această conștiință morală poate într'adevăr să oprească punerea în practică a unei astfel de dorinți nu însă și nașterea ei. Odată născută, ea caută să se și realizeze cumva și, dacă nu se poate *real*, atunci cel puțin în vis, — în timpul somnului — sau în reverii, în timpul trezirei. Aceste realizări *halucinatorii* [2] pot fi consumate numai ideatoriu, cum se intimplă la cei mai mulți muritori, sau pot să fie fixate, după o elaborare secundară, în scris, după cum o fac artiștii [3]. Dar aceste pseudorealizări fie că se întîmplă în vis sau în reverii, fie că sint fixate în operele de artă, ele trebue să ție seamă întotdeauna nu numai de cerințele primitive dar și de morală și, ca să fie perfecte, trebue să se facă în modul cum și-a potrivit lucrurile doamna cu visul de mai sus, adică să împace și capra și varza. Cum se prezintă din acest punct de vedere *Năpasta* lui Caragiale?

[1] După prototipul „complexului oedipian", sau după cum o găsim în mitologie sub forma lui Cronos care l-a castrat și detronat pe tatăl său (Uranos) cu ajutorul mamei sale.

[2] Le vede intimplindu-se.

[3] Nu ne referim numai la scriitori ci și la pictori, sculptori, compozitori muzicali, etc.

Dacă această dramă e rezultatul, *compromisul dintre o dorință primitivă și o morală excesivă*, unde am putea noi găsi acea *dorință?* Pe aceasta trebue s'o căutăm acolo unde e satisfacția finală. Dacă-i așa, atunci trebue să-l luăm, ca punct de plecare, tocmai pe Gheorghe deși, în piesă, el e mai la periferie. Trebue să-l luăm pe el căci el e acel ce s'a ales cu folosul, ceilalți ((Dragomir, Dumitru, Ion Nebunul) numai cu ponosul. Piesa reprezintă în fond un vis a lui Gheorghe (is est Caragiale), cae ar suna în felul următor: *Cum aș face eu, Gheorghe, să-mi pot însuși pe Anca, nevasta lui Dumitru, fără ca să vin în conflict cu morala, cu „eul" meu social?* Mersul dramei găsește tocmai această soluție ș. a.: e căutat mai intîi un al treilea care s'o dorească și el pe Anca, un Dragomir oarecare, care să-l ucidă apoi pe Dumitru (singura mea piedică în drum spre Anca). Acel al treilea să fie pe urmă nevoit să plece la ocnă pentru ispășirea crimei și, în felul acesta, castanele scoase cu mîna lui să-mi rămie mie, ca să le consum în liniște, fără nici o piedică și fără nici o mustrare de conștiință. Ca această proecțiune a crimei și ispășirii să fie cit mai departe de Gheorghe, e lăsat ca și Dragomir, la rîndul lui, s'o treacă mai departe, în spatele lui Ion Nebunul. Dacă în figura lui Dragomir s'ar mai recunoaște acelaș țel comun cu al lui Gheorghe, apoi în Ion Nebunul, aceste urme dispar cu totul dela suprafață. Dar, după cum în visul doamnei de mai sus, patroana nu reprezintă decît tot o dorință a acelei „visătoare", tot așa și Dragomir, ca și Ion Nebunul nu reprezintă decît tocmai acele tendințe tainice, asociale (nebune) ale lui Gheorghe singur, tendințe pe cari le-a detașat de sine (din cauza moralei) și le-a proectat asupra altora. In acest fel Gheorghe e complet spălat de păcat, căci doar nu el l-a ucis pe Dumitru, ci Dragomir și dacă la urmă „s'a întimplat" ca fructul, după care alerga acela, să-i cadă lui în poală — ce e el de vină? Ce era de vină doamna, dacă a fost silită de către patroană să intre pe mîna atitor bărbați (de cari îi era de altfel așa de dor)? „Capra și varza!" Cu acestea vedem însă că triunghiul veritabil are complect altă structură ș. a.:

Anca — Dumitru. (Dragomir + Ion Nebunul = proecții, piese intermediare-
— Gheorghe.

Dar eroului nostru (Gh.) nu-i e indiferentă nici atitudinea Ancăi, adică dacă ea îi urmează lui *cu silă* sau îi sboară *cu entuziasm* în brațe. Dacă l-ar lua pe el, fără elan, toată strădania lui n'ar mai avea nici un farmec, pe de altă parte iarăși dacă l-ar urma cu entuziasm, ar însemna că ea e o imorală, care se bucură de moartea lui Dumitru, și

atunci dragostea cu o astfel de femee ar fi consumată — de un om social — iarăși cu noduri. La rezolvarea acestei noi dileme contribue de-asemeni acele piese intemediare: Dragomir + Ion Nebunul. Anca e într'adevăr revoltată de moartea soțului și-l urăște într'adevăr pe cel ce l-a ucis din cauza ei, dar nu pe Gheorghe, ci pe Dragomir care, după cum vedem, îi servește ca un filtru ce reține ura ce ar fi obligată să ajungă pînă la Gheorghe. Cu alte cuvinte, Dragomir săvîrșește crima dorită de Gheorghe și absoarbe ura obligatorie a Ancăi pentru acea crimă. Finalul: atît Gheorghe cît și Anca sînt curați din punct de vedere al conștiinței și se pot iubi liniștiți: plăcerea fără vină.

Că atitudinea Ancăi e totuși suspectă cu toată elaborarea secundară, aceasta a mai fost observată — mi se pare — de d-l Lovinescu, care spune că nu prea e logic ca o femee să-l bănuiască pe ucigașul soțului ei, să-l urască și, cu toate acestea, să-l ia de bărbat și să trăiască nouă ani cu el. E, în acest punct, o breșă prin care străbate la suprafață ceva din alte dorinți mai ascunse. E un punct trădător ca și exclamația patroanei către „visătoarea" morală, „că, n'o mai face pe sfînta!"

Aceasta e povestea triunghiului din Năpasta, triunghi determinat de cel familiar primitiv:

Mama — tatăl
— copilul

și care e absolut normal dar care, la unii, e mult mai intens și-i urmărește, sub diferite forme, pe toată viața. Acel Ion Nebunul (oare e o coincidență că-l cheamă tot Ion ca și pe Autor?) numai una știe: *Maica Domnului*. Pe ea o cheamă mereu, de ea îi e dor, pe ea o ascultă numai și, cînd moare, în brațele ei se duce. Toată atitudinea lui nu e de fapt de nebun ci de copil, iar în ce privește imaginea Maicii Domnului, o știm din vis și din mistica religioasă, că nu umple alt gol decît cel lăsat de mama proprie, *așa cum o simțeam noi în copilărie*. Așa că, dacă Dragomir nu reprezintă decît dorințele și tendința de crimă a lui Gheorghe, Ion Nebunul ne dă timbrul matern al Ancăi pe care îl vizează Gheorghe. Față de acel Ion Nebunul, Anca se poartă într'adevăr ca o mamă care-i vorbește cu blîndețe și-i dă să mănînce.

Aruncînd acum o privire generală asupra materialului, putem afirma că în sufletul autorului se afla o astfel de tendință de a-l luxa pe un Dumitru oarecare de lîngă Anca lui și de-a și-o însuși pe aceasta ca pradă [1]. Această tendință

[1] O avea autorul cum poate s'o aibă orișicare dintre noi.

se putea manifesta la suprafață și ca o simplă reverie sau ca un vis, și anume cam în felul următor: „Se făcea că un individ cu numele de Dragomir, l-a ucis pe Dumitru, soțul unei femei, Anca, pe care o iubesc eu. In felul acesta ea a rămas văduvă. Dragomir a fost pe urmă trimis la ocnă și eu m'am căsătorit cu acea văduvă, cu care am început în urmă să trăesc fericit". Din visul lui am vedea o tendință de a ajunge la acea Ancă chiar cu prețul unei crime. Dar ca să scape de această ultimă cale îl pune pe altul s'o facă și să tragă consecințele. In loc de simplă reverie sau vis, Caragiale a prelucrat această trăsătură sufletească *egoistă* într'o operă *socială*, deci a sublimat-o. Dacă autorul cu acea tendință ar fi fost lipsit de *eul moral*, nu s'ar fi mulțumit cu visurile, cu reveriile sau cu sublimarea în artă ci ar fi căutat să transforme această dorință în fapt real, ucigînd el singur pe un Dumitru oarecare, de dragul unei Ance. In acest caz am fi avut de-a face cu o *acțiune criminală*. Se mai putea iar ca să nu se mulțumească nici cu visurile, nici cu reveriile, să nu fie în stare să prelucreze acea tendință nici în opere de artă și nici să le transforme în fapte reale (criminale), dar să fie toată viața *obsedat de acel complex* al triunghiului și să nu poată iubi *decît pe femeea altuia*, căutînd s'o despartă de bărbat urmînd ca imediat ce-i reușește aceasta, să n'o mai poată iubi, căutînd pe alta, iarăși cu bărbat, și pe care iar să n'o poată iubi decît atîta timp cît e a altuia [1], ș. a. m. d. In acest caz am avea de-face cu o *nevroză*. Tot nevrotic era dacă de ex. se însura cu ea și ar fi fost mereu obsedat de prezența unui al treilea care i-ar rîvni soția. In felul acesta triunghiul se prezenta în felul următor:

Soția — el
— x

Acest X însă nu există decît în fantezia lui, obsedată de umbra acelui triunghi infantil. Aceasta e situația în unele *gelozii patologice*.

Dar mai există încă o posibilitate care, dela o anumită intensitate, intră de-abinelea în cadrul psihozei ș. a. al *paranoei*. Aceasta se întîmpla în cazul că Gheorghe (is est Caragiale) inversa triunghiul primar:

Anca — Dumitru
— Gheorghe

și-i atribuia lui Dumitru tendințele de a-l ucide pe el (Gheorghe) sau că acela l'ar îndemna pe un altul, un Dragomir,

[1] Fenomen întîlnit la o categorie de Don-Juani, o formă de nevroză.

ca să săvirșească această crimă. O inversiune pe care o întilnim în paranoe.

Un astfel de om (cu o structură sufletească de tipul acestuia, cu aspectul de complexe), cu cît va avea mai multe posibilități de rezolvare a acelor conflicte intrapsihice în opere de artă, cu atît îi va rămîne mai puțin potențial nervos disponibil pentru a putea face o nevroză sau chiar o psihoză și — invers. Și dacă, cu toate acestea, se întîmplă, uneori, ca genii minunate, cu foarte mari posibilități de sublimare artistică ajung totuși la nevroză sau psihoză, aceasta nu însemnează altceva decît că: sau a intervenit un alt factor (o infecție cum e de ex. sifilisul) care-i distruge posibilitățile de elaborare artistică [1], sau că conflictele lui intrapsihice aveau un potențial așa de mare că n'au mai putut încăpea în formele normale de apărare (vis, reverie, artă-sublimare) dînd pe dinafară. Odată ce s'a ajuns însă la această catastrofă, toate celelalte cad, întrucît tot potențilul apucă pe această linie, așa că *nebunia, departe de a fi o cauză a geniului, ea nu face decît să-l devasteze.*

Acestea le-am avut întotdeauna de spus și aceasta am încercat s'o arăt și în studiul meu despre Eminescu. Cu toate acestea mi s'au atribuit tocmai acele păreri pe cari eu însumi le combăteam. Ce dezolantă e, cîteodată, o astfel de neînțelegere!

Docent Dr. C. Vlad

---

[1] Cazul Eminescu.

Oamenii lui Francois Mauriac

Cei mai mulți dintre noi, nemulțumiți cu realitatea, pretindem artei s'o prezinte sub înfățișări mai atrăgătoare; căutăm în ea mijlocul de evadare din existența ce ni se pare strîmtă și săracă; cerem astfel artei să ne libereze de realitate și să ne ducă în lumea pe care o visăm și n'o putem trăi. Și de foarte multe ori, răspunzînd acestei nevoi subiective de falsificare, arta ne ajută cu succes să ne ignorăm și să ne amăgim. Oare adevărata menire a artei e să ne transporte într'o lume falsă și necontenit să ne ascundă sensul real al vieții? Evident, nu. Arta care fuge de adevăr și care ocolește realitatea, poate fi un admirabil calmant pentru sufletele obosite, dar atunci e o piedecă în calea conștiinței care din toate facultățile ei, vrea să facă un mijloc de lărgire și adîncire a experienții. Căci, pentru conștiință, arta e produsul unor facultăți de cercetare și înțelegere a realității tot așa de naturale și de eficace ca și gîndirea. Aceasta e arta care nu ne îndepărtează de realitate, ci ne conduce în adîncurile ei; nu duce pe om la ignorarea și amăgirea de sine, ci la cunoștința a ceia ce e mai intim și mai original în existența sa. Așadar, tăria unei opere de artă stă tocmai în realitatea pe care o cuprinde și o exprimă.

In romanele lui Mauriac trăește o lume nu așa cum am dori să fie, ci o lume așa cum este, o lume de monștri sub înfățișări omenești. Oamenii lui Mauriac sunt monștri, dar totodată făpturi vii. Nu știu dacă în alte romane simți ca în acelea ale lui Mauriac, cum oamenii se frămîntă, cum se sbuciumă sub înfiorarea dorințelor și cum se destramă sufletește sub apăsarea desnădejdei. Toată viața se sbate între dorință și desnădejde, ca și cum prin acestea își împlinește omenirea durerosul ei destin. Literatura a creiat pînă acum monștri, dar în cea mai mare parte sunt făpturi convenționale. Calea lui Mauriac e mai simplă și mai naturală: nu creiază, ci descoperă monștri, îi descopere în adîncurile umanității. Căci, în partea cea mai intimă și mai originală a naturii umane, există o însemnată doză de monstruozitate. In opera lui Mauriac găsești adevăruri care ordonate în sistem se pot înfățișa ca o știință a omului.

La temelia operii lui Mauriac stă ideia că viața constă în adîncirea și simțirea interioară a existenții. A trăi nu înseamnă a evada din viață, a te refugia în lumea de iluzii, ci a coborî în ea, a te afunda în ea, a o analiza și a o simți. Insuși Mauriac folosește cuvintele lui Barrès să exprime concepția sa: „sentir le plus possible en s'analysant le plus possible" (L'homme libre). Insă menținerea în acest ritm de viață, e urmată de un lung cortegiu de frămîntări și suferințe. Cel ce trăește nu poate evita suferința, așa de strîns e legată de viață. A trăi înseamnă a înfrunta, a stăpîni și a învinge durerea. O viață lipsită de suferință e goală și insuportabilă. E neîndoios că suferința dă vieții

un gust amar, dar e singurul pe care aceasta îl poate avea. De aceia oamenii lui Mauriac, fără excepţie, se frămîntă, sufăr şi răspîndesc suferinţă în jurul lor. Lumea în care trăesc e un adevărat iad. Acesta nu decurge din condiţii exterioare, ci îl plămădesc ei înşişi, îl deapănă din natura lor întocmai ca păiănjenul pînza sa. Iadul zace în om, e cauza permanentă a suferinţelor sale, îl poartă în el ca pe un blestem greu.

Poate cineva spune că nu cunoaşte, că n'a întîlnit nicăieri astfel de oameni? Dar ei sunt pretutindeni, stau ascunşi în cele mai calme şi mai satisfăcute existenţe pe care le întîlneşti la orice colţ de stradă. Trec impasibili, suportă cu indiferenţă calvarul vieţii, căci iluziile lor au fost arse fără ca ei să simtă cea mai uşoară febră. Acestor oameni le-a lipsit curajul de a privi în ei înşişi şi de a mărturisi mizeria pe care o văd aci. Căci abilitatea de a se înşela pe sine şi pe alţii, ajută celor mai mulţi dintre noi să poarte cu o falsă satisfacţie povara destinului. Oamenii lui Mauriac au curajul să se adîncească în interiorul lor, să privească în faţă monstruozitatea naturii lor şi apoi s'o mărturisească cu sinceritate. Ei răscumpără sinceritatea cu preţul unor mari disperări. E o lume de desnădăjduiţi. Desnădejdea îi duce pînă la marginea sinuciderii.

Conştiinţa de sine, dobîndită cu preţul unor mari frămîntări, această urcare spre o mai înaltă viaţă spirituală, adeseori trece la limita dorinţei de sinucidere. Această apropiere de sinucidere e însă numai o criză. Omul o trăeşte în clipele când se îndoieşte de victorie, cînd lupta e nelămurită şi el se simte pe punctul de a sucomba. Totul depinde de tăria sufletească. Se salvează cel care se învinge şi se depăşeşte. Sinuciderea e un moment de criză prin care viaţa trece fără să se oprească.

Mauriac a luat ideia de suferinţă ca forma esenţială a vieţii, din concepţia creştină. Oamenii săi sufăr din cauza soartei creştine ce le stă pe umeri. Căci creştinismul pune în suferinţă semnificaţia şi valoarea vieţii. Omul se cunoaşte şi se desăvîrşeşte numai prin suferinţă. Iisus Christos, spune Mauriac, a simţit în fiecare fibră a sa ferocitatea omului şi tocmai pentru asta s'a sacrificat. Dar omul merită acest sacrificiu numai în măsura în care se cunoaşte şi se dispreţueşte. „Il nous aime dans la mesure où nous nous connaissons, où nous acceptons la grâce de nous connaître" (Journal). Iisus a arătat omenirii că ceeace duce la cunoştinţa de sine, e suferinţa. Viaţa e împletită din suferinţe. Tocmai în semnificaţia pe care o dă creştinismul durerii stă valoarea sa. „Le chrétien sait pourquoi il souffre... (Souffrances du pécheur), ştie că prin suferinţă participă la destin şi cooperează la răscumpărarea omenirii.

Viaţa se confundă cu suferinţa în aşa măsură, că a fugi de ea înseamnă a renunţa la viaţă. „Ne plus souffrir ce serait perdre le sentiment de la vie" (Souffrances du pécheur). Nimeni, cred, n'ar dori să schimbe suferinţa, unicul conţinut care umple viaţa, cu o stare goală.

Prin ce oare îi e impusă vieţii această preferinţă a durerii? Concepţia creştină în esenţă consistă în răspunsul la această întrebare. După creştinism, omenirea e condamnată să consume o lungă fază de suferinţe. Aceasta s'a pus deacurmezişul vieţii ca o fatalitate. Omul nu poate evita durerea, aşa cum nu se poate deroba dela urmărirea umbrei sale. Omenirea a păcătuit odată pentru totdeauna. Păcatul originar e isvorul tuturor suferinţelor. Preţul de răscumpărare a acestuia e durerea nesfîrşită a oamenilor. Soarta oamenilor lui Mauriac are ca temelie ideia de păcat, distincţia creştină între bine şi rău. Dar oamenii au numai roluri scurte în drama ontologică ce se desfăşoară în interiorul umanităţei. Viaţa fiecăruia are un sens şi o valoare numai

în măsura în care participă la această dramă. Destinul fiecăruia e o frîntură din destinul omenirii. Acţiunile, mobilele de acţiune, direcţia şi orînduirea acestora, nu decurg din sufletul omului, nu se plămădesc în sufletul individual şi îndreptat spre exterior, ci isvorăsc din adîncul metafizic al fiinţei. Fiinţa metafizică stă dincolo de laboratorul psihic. Oamenii lui Mauriac poartă în ei şi se străduesc să înfăptuiască un destin metafizic.

De aceia adeseori un personagiu, şi aceasta se întîmplă în clipele cînd trăeşte mai adînc, simte cum din interior îl împinge destinul, cum îl frămîntă şi-l chinueşte, cum îl duce la suferinţă şi crimă, cu aceiaş implacabilitate cu care Oedip e mînat să săvîrşească faptele sale odioase. Nu toţi oamenii lui Mauriac se ridică la cunoştinţa lămurită a destinului metafizic ce împlinesc, mulţi din ei sucombă înainte de a-l cunoaşte. Aceştia s'au înecat înainte de a atinge ţărmul, căci n'au putut suporta suferinţa care le-ar fi adus cunoştinţa isbăvitoare. Şi Mauriac îşi chinueşte făpturile, le constrînge să se analizeze, să adîncească această analiză pînă la pulverizarea sufletului şi apoi să mărturisească rezultatul ei. De cele mai multe ori, oamenii lui Mauriac descopăr la sfîrşitul autoanalizării existenţa şi puterea supranaturalului. Louis din *Noeud de vipères*, isvor nesecat de tristeţe şi ură, se frămîntă, se analizează, suferă şi se dispreţueşte, dar pe pragul morţii descopere pe D-zeu şi sufletul său sbuciumat absoarbe liniştea pe care acesta o revarsă în el, întocmai cum pămîntul dogorit multă vreme de soare absoarbe apa. Această inimă plină de venin, de ură şi răsbunare, „ce hideux nid de vipères", se potoleşte şi se resoarbe în iubirea de D-zeu.

Oamenii lui Mauriac se interiorizează, se analizează şi se adîncesc în făptura lor pînă cînd ajung la marginea realităţii sufleteşti. Dincolo de aceasta zăresc ei drama pe care o trăeşte omenirea. Mersul acesta invers al gîndirii şi al simţirii umane, creiază acea spiritualizare a vieţii care e una din însuşirile principale ale oamenilor lui Mauriac. Citind pe Mauriac simţi fiecare om, îl simţi în apropiere şi îl accepţi ca realitate de nesdruncinat, însă îl simţi numai ca făptură spirituală. Omul s'a desbrăcat de înfăţişarea sa fizică şi a rămas o entitate spirituală. Aşa de mult trăsăturile fizice dispar în faţa însuşirilor spirituale încît, oricît te-ai strădui, e imposibil să reconstitui în toate amănuntele făptura fizică a unui personagiu de Mauriac. Oamenii săi nu se disting fiziceşte unii de alţii, dar ca făpturi spirituale sunt individualizaţi în cele mai mici amănunte. Bunăoară Thérèse Desqueyroux e o făptură vie, concretă, o simţi trăind, aproape îi simţi respiraţia, dar n'ai nici cel mai mic element cu care să-i poţi contura înfăţişarea fizică. Cînd Alain o întîlneşte (Ce qui était perdu) şi o întreabă ce are, ea îi răspunde: „je souffre, on souffre de quelqu'un, on a quelqu'un comme on a un cancer, une tumeur profonde. C'est le mal le plus physique". In aceste cuvinte ea pune toată esenţa spirituală a fiinţii ei: sensibilitatea morbidă şi disperarea nesfîrşită şi ucigătoare. Mauriac spiritualizează oamenii săi în aşa măsură că în unele puncte trece dincolo de lumea psihică şi îi prinde ca entităţi metafizice. Căci ei nu poartă o înfăţişare, nu poartă o viaţă sufletească, ci împlinesc un destin.

In unele romane ale lui Mauriac, mai ales dintre primele, abundă descrierea naturii exterioare. Dar în descrierea sa natura pierde orice însuşire de materialitate şi se spiritualizează. Natura ai impresia că devine un cadru transparent în care e aşezat omul cu frămîntările sale sufleteşti. Cadrul fizic se resfrînge în interior, e absorbit în lumea sufletească şi astfel înglobat dramei umane. „La nature a été pénétrée de notre humanité, au point que ses épreuves deviennent physiquement nôtres" (Journal). Atît de strîns se împletesc interiorul şi exte-

riorul încit, spune Mauriac în acelaş loc, dacă în mijlocul vijeliei care a cuprins natura, ai fi ridicat braţele în sus „ils auraient épousé le rythme des branches tordues dans la tourmente". Cînd Bernard Desqueyroux bea paharul în care Thérèse a strecurat picăturile ucigătoare, „c'était ce jour du grand incendie de Maus... Le parfum de la résine brulée imprégnait ce jour torride et le soleil était comme sali". Omuciderii îi corespunde în natură deslănţuirea unor forţe nimicitoare. Crima se înglobează în ansamblul naturii. Claude din *La chair et le sang* adoarme extenuat de dorinţa care îi distramă făptura, o pace pătrunde în sîngele său în timp ce afară plouă şi „l'odeur de la terre monte comme un obscur élan de joie végétale". In *Le baiser au lepreux*, Noémi s'a hoărît să convieţuească cu Jean Péloueyre pentrucă „on ne refuse pas un Péloueyre", moştenitor unic al familiei ce posedă întinse păduri de pini. Această prejudecată burgheză se întipăreşte adînc în soarta ei. Mai tîrziu îşi va da seama. „Elle éprouvait que les pins inombrables, aux entrailles rouges et gluantes, que les sables et les landes incendiées la garderaient à jamais prisonière". Din condiţiile de viaţă pe care le-a primit, nu va mai putea evada.

Realitatea spirituală se revarsă asupra naturii şi o înglobează pe aceasta în drama umană în aşa măsură că oameni şi lucruri se întîlnesc în acelaş ritm de viaţă. Spiritualizarea excesivă a oamenilor nu prejudiciază cu nimic existenţa lor concretă. Ei trăesc într'un colţ al Franţei, în zona landeză ce se întinde la sud de oraşul Bordeaux, regiune nisipoasă, plantată pe întinderi imense cu vii şi pini, dogorită de soare, nimicită de incendii şi bîntuită de furtuni şi grindină. In aceste locuri trăesc oamenii lui Mauriac, în acest pămînt au rădăcini adînci alături de pini şi de viţa de vie. Formează o clasă socială în sînul burgheziei ţărăneşti. In majoritate fac parte din acea rasă de oameni care poartă în nări mirosul de pămînt proaspăt şi în suflet stigmatele vieţii aspre. Puţini din ei evadează, sau, mai degrabă, încearcă să evadeze din aceste condiţii. De cele mai multe ori pleacă pentru scurtă vreme, simt că nu se pot deslipi de locuri şi se întorc aci să-şi împlinească soarta. Iar cei care nu se mai întorc, şi aceştia sunt cei ce se clatină şi şovăesc în viaţă, merg la Paris, acolo trăesc nostalgia landei şi încet îşi destramă făptura lor plămădită din lavă. Pretutindeni respiră şi răspîndesc aerul de provincie, pretutindeni poartă în suflet aroma de răşină proaspătă şi de pămînt însetat de apă. Viaţa, pe care numeroasele generaţii anterioare au trăit-o în laude, la liziera dunelor imense acoperite cu pini, s'a acumulat cu vremea, s'a infiltrat în suflet şi a devenit blestemul care mînă inexorabil pe fiecare din oamenii lui Mauriac.

Un romancier poate să descrie în mai multe feluri realitatea socială, poate să pătrundă pe mai multe căi în condiţia economică şi socială a oamenilor săi. Calea cea mai uşoară e fotografierea din exterior a stării materiale, cu scoaterea în relief a luxului şi bogăţiei. Nu este însă procedeul lui Mauriac. Starea social-economică se infiltrează în fiinţa omului, îi cuprinde existenţa, se adînceşte şi îi pune stăpînire pe suflet, devenind un determinant puternic al modului său de a simţi, gîndi şi acţiona. Condiţia economică, rolul şi rangul social, munca săvîrşită, fricţiunile cu lumea externă, înfrîngerile şi victoriile, departe de a rămîne simple accidente, se interiorizează, se înglobează existenţei spirituale şi acţionează pe această linie. Mediul exterior se transformă şi capătă rolul unei forţe sufleteşti. Mauriac pătrunde direct în realitatea umană şi aci descopere eficacitatea spirituală a condiţiei social-economice. Această realitate a fost creată şi organizată în cursul numeroaselor generaţii de strămoşi. „Nous portons en nous beaucoup plus que nous même (Journal). Fondul ancestral, organul prin care strămoşii îndepărtaţi au plămădit destinul spiritual al

fiecăruia, e alcătuit din condiţiile de viaţă, fizice, economice, morale, etc... şi din reacţiile şi adaptările sufletului la acestea. La temela fiecărei existenţe umane se ascunde un mister care îl mînă din umbră. „Mais il connaissait une loi secrète, une loi obscure, une loi Frontenac qui seule avait puissance sur lui". Fiecare din oamenii lui Mauriac poartă în el o lege secretă, o cauzalitate adîncă şi obscură care acţionează asupra lui misterios şi inexorabil întocmai ca o predestinare.

In fondul ancestral stau întipărite mai cu seamă urmele lăsate de lupta pe care generaţiile anterioare au dus-o împotriva dorinţelor isvorîte din trup. Catolicismul i-a învăţat pe aceştia să preţuiască puritatea morală şi să dispreţuiască isvorul de viaţă pe care îl purtau în ei. Dela ei a rămas moştenire ideia, care a devenit cu vremea un instinct puternic, că e moral tot ce duce şi contribue la nimicirea dorinţei fizice. Practica religioasă, mecanică şi lipsită de spiritualitate, a ucis lent şi inexorabil dealungul generaţiilor, revelaţia iubirii. Nevoia de iubire, cu puterea ei magică de a răscoli şi deslănţui forţele fizice, n'a putut fi stîrpită ci numai sublimată. Dorinţa de posesiune pe care o simte imperios omul sub cerinţele trupului, s'a transformat, la aceste fiinţe, în dragostea de pămînt. „Numa Cazenave avait voulu qu'on mît sur sa tombe l'argile grasse d'une propriété qu'il chérissait entre toutes" (Genitrix). Pămîntul a fost singurul său obiect de adoraţie, în existenţa sa n'a pătruns decît iubirea de pămînt. „Au moment de prendre femme, il dut demander à un ami comment on se sert d'une femme". Strămoşii i-au sădit în suflet ideia că femeia e numai un mijloc de a mări patrimoniul familiei. Tot aşa familia Gornac din *Destins* nu cunoaşte altă existenţă decît cea care decurge din religia pinilor, a viei şi a pămîntului. Religia aceasta s'a transmis nealterată din tată în fiu. „Si on leur avait ouvert le coeur, on y eût trouvé inscrits les noms de fêrmes, de toutes les métairies dont la possession les tenait en joie, les fortifiait aux jours de traverses et de deuil, empêchait qu'aucun drame atteignit en eux le goût de la vie". Dar dorinţa de viaţă a trupului, acest destin pe care natura l-a pus pe umerii omului, nu poate să fie comprimată la nesfîrşit. Destinul ce stă imprimat în carne, pus aci prin actul sublim al creaţiei, mocneşte multă vreme, dar la o cotitură a vieţii, la acele cotituri aşa de frecvente în viaţă, isbucneşte şi rupe barierele cu care a fost zăgăzuit. „L'eau souterraine se fraye lentement une route, surmonte ou tourne les obstacles, semble dormir pendant des années, et soudain jaillit des entrailles de l'être, du pauvre être humain souvent stupéfait de ce qu'il recélait en lui à son insu" (Souffrances du pécheur).

Puţini oameni reuşesc să supravieţuească acestui naufragiu.

Fernand Cazenave din *Genitrix* şi Elisabeth Gornac din *Destins*, cuplu predestinat, instrumentul de ispăşire al unui blestem, în pragul bătrîneţei au avut revelaţia păcatului. Abia tîrziu, cînd viaţa începuse să se stingă în trupurile lor, au început să simtă fiorii pe care îi dă nevoia de iubire. E un naufragiu la un pas de ţărm. Ce poate sdruncina mai mult existenţa umană decît deşteptarea subită dintr'un somn calm şi intrarea vertiginoasă într'o dramă puternică?

Fernand Cazenave, sub îndemnurile mamei sale, contribue prin izolare şi indiferenţă la uciderea soţiei sale. Dar acest sacrificiu a fost necesar să descătuşeze lava ce clocotea comprimată în făptura lui. Într'o seară stă în camera unde s'a stins femeia pe care ar fi trebuit s'o iubească după legea familiei sale, atmosfera e încărcată de o tristeţe nemărginită, sufletul comprimat începe să se destindă şi să împrăştie ceaţa. Atunci simte el, moştenitor al unei tradiţii ignobile, cum din adîncuri porneşte un sbucium surd şi îi cuprinde întreaga fiinţă. In această clipă descopere în el ceeace alţi oameni cunosc în epoca ado-

lescenței. „Un fleuve en lui se débarassait des glaces d'un hiver de-
mesuré". Pentru prima oară sufere din cauza unei ființe .
Elisabeth Gornac, „une femme de la campagne", „un vrai homme
d'affaires", duce o viață simplă și monotonă. In apropierea ei simte
numai pe D-zeul pinilor, al viei, al pămîntului, al misterului natural și
îi trimete în fiecare seară o rugăciune repetată mecanic. E un D-zeu
mut care fecundează pămîntul, care poartă de grijă oamenilor, dar
care nu vorbește sufletului, nu-l înflăcărează și nu-l umple de viață.
Bob Lagave care crede în trupul său ca într'un D-zeu, care cunoaște
numai viața trupului și s'a cufundat în aceasta pînă a trecut de li-
mitele ei, trece pe lingă această existență satisfăcută și provoacă ac-
cidentul care o va sdruncina din temelii. Cuprinsă în virtejul fră-
mintărilor ce nasc din trup, această femee pioasă și ignorantă, în-
genunche și se roagă. Murmură numai din buze cuvintele, „prosternée
devant vous, ô mon Dieu! je vous rends grâce de ce que vous m'avez
donné un coeur capable de vous connaître et de vous aimer"..., dar
ruga a pierdut orice înțeles, puterea ei s'a topit, a devenit incapabilă
să-i curme disperarea și să-i umple sufletul de nădejdi ca odinioară.
N'o mai poate apăra în fața demonului care o stăpînește. Oare a cu-
noscut și a iubit în adevăr pe acest Dumnezeu pe care îl cheamă în
ajutor? Nu, nu l-a cunoscut, totul a fost o iluzie. Nici nu l-a iubit, căci
iubirea temeinică ar fi putut să potolească dorința de viață care clo-
cotește în ea. A repetat seri și seri dearîndul cuvinte fără înțeles.
Toate au ajutat-o numai să se amăgească și să se ignore. Acum, însă,
demonul cărnii a rupt lanțurile, a pus stăpînire pe făptura ei, urcă și
îi cuprinde întreaga existență, pătrunde în suflet și îi domină gindu-
rile și simțirea. Toată făptura ei a devenit un freamăt nimicitor. S'a
oprit înaintea lui Bob Lagave, cum s'ar fi putut opri înaintea oricărui
bărbat. Acesta e pentru ea un corp, nu un suflet, „un front, des yeux,
cheveux, une poitrine qu'elle avait vue nue", o întrupare a dorințelor
care clocotesc în ea. Nu mai poate șterge impresia produsă în trupul
ei. Inaintea ochilor i se deschide toată grozăvia vieții trecute. „J'ai
vecu, spune ea, oui... j'ai fait des additions... des additions", acum „je
ne sais plus rien..., je sais que je souffre..., je souffre, je souffre". A
purtat în ea o lume și a făcut tot ce i-a stat în putință s'o ignoreze.
„De ce bouleversement profond surgissait à la lumière cet amour en-
foui dans sa chair et qu'elle avait porté comme une femme grosse ne
sait pas d'abord qu'elle porte un germe vivant dans son ventre". Acum
se pleacă asupra trecutului, privește în interior, explorează sensul des-
tinului și simte aci o viață care o înspăimântă. Curentul pornit nu mai
poate fi zăgăzuit, o cheamă, o prinde și o tîrăște în adînc, zadarnic
încearcă să-i reziste, să i se sustragă, ceeace a descoperit în făptura ei,
o învinge.

Fernand Cazenave și Elisabeth Gornac ar fi putut să trăească ca
toți cei de rasa lor, ca cei mai mulți dintre oameni, fără să iubească
și fără să simtă nevoia de a fi iubiți, cu alte cuvinte, fără să cunoască
misterul cărnii. Ar fi avut un sfârșit calm, calm pentru că era incon-
știent. E de preferat acest destin? Mauriac în *Le noeud de vipères* dă
un răspuns concret și amănunțit la această întrebare. Louis, ajuns pe
pragul morții, face bilanțul trecutului și încheе cu un aspru rechizi-
toriu împotriva vieții. Il cuprinde spaima cînd se pleacă asupra vieții
sale și o vede stearpă și goală. Toată viața lui se rezumă în aceste cu-
vinte: „j'avais horreur des *sentiments*". O tristețe fără margini, o amă-
răciune ucigătoare umple această viață lipsită de orice frământare
afectivă. Concluzia e dureroasă: „ma jeunesse n'a été qu'un long sui-
cide". Drama pe care o trăește Louis decurge din lipsa de iubire, de
o iubire mare, singura care ar fi putut da vieții sale un sens și l-ar fi
salvat dela refugiu în cel mai sălbatec egoism. Și acum simte nevoia
de a se atașa de ceva, de a iubi ceva, orice, numai să se simtă legat.

In desnădejde încearcă să se salveze prin iubirea banului. Acumulează o avere imensă și o apără cu îndîrjire împotriva soției și copiilor săi. Din această cauză trebue să rupă orice legături cu lumea. N'a fost iubit, n'a fost dorit de nimeni, dar acum deține un lucru, o avere imensă pe care alții o doresc. „J'aime l'argent, je l'avoue, il me rassure". Credința, iubirea ființei supranaturale i-ar fi putut umple viața, dar și acestea i-au lipsit. Ura religiei a fost pasiunea dominantă a vieții sale. Pentru el religia a fost o practică stupidă, un ansamblu de rituri lipsite de orice semnificație spirituală. E omul care a vrut cu încăpățânare să-și creieze un destin în afară de religie și dragoste. Va reuși oare? Desnodământul ar fi prea crud. O svârcolire așa de adâncă și de îndelungată merită îndeajuns să-l răscumpere în ultima clipă. Simte prezența supranaturalului în apropierea sa și începe să se îndoiască de calea pe care a rătăcit. Această simplă îndoială e suficientă să-i descongestioneze conștiința. „J'ai mis soixante ans à composer ce vieillard mourant de haine. Je suis ce que je suis; il faudrait devenir un autre. O Dieu, Dieu... si vous existiez!" Toată existența sa se transformă în urma descoperirii supranaturalului. Poate că n'ar fi ajuns la această cunoștință, poate că n'ar fi prins semnificația și valoarea sa profundă dacă ar fi acceptat religia ca o practică exterioară cum au făcut Fernand Cazenave și Elisabeth Gornac. Și-a analizat sufletul frămîntat și cuprins de destrămare, a împins analiza pînă dincolo de cea mai adîncă regiune a ființei sale și abia acolo a descoperit adevărul care acum îi umple existența de liniște. A descoperit semnificația individuală a religiei. Dumnezeu e obiect de iubire și loc de repaos sufletesc. „Ce qui m'étouffe, ce soir, en même temps que j'écris ces lignes, ce qui fait mal à mon coeur comme s'il allait se rompre, cet amour dont je connais enfin le nom adoré"... Moartea îl surprinde în clipa cînd pune piciorul pe țărm. Sentimentul ultim, ca o sinteză afectivă a vieții scurse, valorează mai mult decît atîția ani trăiți în slujba unui idol înșelător.

Viața omului decurge din dorința de a fi fericit. Mirajul fericirii îi dă puterea să străbată atîtea suferințe. Nimeni nu-și dă seama că fericirea stă dincolo de punctul unde sfîrșește destinul omenesc. Mulți confundă fericirea cu plăcerea. Nu-și dau seama că în linia destinului orice plăcere e generatoare de suferințe. Omul nu se poate sustrage acestei fatalități. In viață oamenii sufăr înfrîngeri și cîștigă victorii, dar victoriile au prea puțină valoare, ele amărăsc și îndurerează sufletul tot așa de mult ca și înfrîngerile. Cei ce se salvează din acest naufragiu perpetuu care e viață, nu se pot bucura de victorie, căci poartă în suflet ca un determinant profund al destinului lor, emoția clipelor trăite. Omul străbate scena vieții în zigzaguri. Neîntrerupt e pradă rătăcirilor și regăsirilor care fac din soarta sa o tragedie adîncă și neînțeleasă.

Existența omului se scurge alături de un fluviu cu lavă clocotită: viața trupului. Acest fluviu servește de purgatoriu; ajunge la cunoștința de sine numai acela care îl străbate și sosește teafăr la mal. „Le fleuve de feu est au dedans de nous". Nimeni n'a simțit cum clocotește și cum arde trupul din interior mai mult decît Gisèle de Plailly (*Le fleuve de feu*). Educația catolică i-a asigurat o copilărie candidă. Catechismul i-a dat regulile de viață. Dar în corp poartă o cunoștință pe care o ignoră. Cînd însă aceasta i se revelează, cînd dorința cărnii o înfioară, se năruie existența calmă și cu întreaga ei ființă e tîrîtă în neastîmpărul trupului. Nu poate fi pusă aceasta pe seama tentației, căci tot neastîmpărul isvorăște din adîncul ei. Fluviul de foc e în ea: „recente blessure des caresses, souvenirs plus cuisants que les plaies, suppurants souvenirs". Ar fi în stare credința să readucă pacea în existența acestei făpturi? Educația creștină, lectura catechismului și ru-

găciunea pioasă n'au fost în stare s'o păzească de această prăpastie. Mauriac părăseşte pe Gisèle de Plailly în biserică. A venit aci cu nădejdia de a găsi un refugiu suprem. Dar credinţa nu poate vindeca rănile trupului odată deschise. Pentru creştinism drama trupului e temelia însăşi a condiţiei umane. „Le chrétien navigue à contre courant: il remonte les fleuves de feu: concupiscence de la chair, orgueil de la vie" (Bonheur du chrétien). Destinul creştin are o semnificaţie profundă tocmai prin aceia că are misiunea să străbată frămîntările care nasc din trup.

Singură copilăria e scutită de sbuciumul cărnii. „Jésus habite les coeurs d'enfants" (Mystère Frontenac). Catolicismul asigură sufletelor fragede o atmosferă parfumată şi reconfortantă. Mauriac însuşi îşi aminteşte cu o tăcută nostalgie clipele trăite odinioară în acest paradis spiritual (Commencements d'une vie). Dar destinul oamenilor lui Mauriac, ca al tuturor dealtfel, se plămădeşte în epoca adolescenţei. *L'enfant chargé de chaînes* şi *La robe Prétexte* sunt adevărate cercetări asupra adolescenţei.

Cu adolescenţa intră omul în făgaşul destinului său. Punctul e marcat prin turburările pe care le provoacă deşteptarea simţurilor în făptura sa. Acum, în adîncul fiinţei, pornesc frămîntări care atrag atenţia şi puterea de analiză a adolescentului. Adeseori ceeace descopere în el, îl umple de spaimă. E o lume necunoscută şi misterioasă. Şi el n'a fost pregătit cu nimic s'o înţeleagă. Inteligenţa nu-l poate folosi, căci în materie de viaţă contează numai experienţa. Imaginaţia se înfierbîntă, devine sensibilă, grăbită şi temerară, îşi dilatează însuşirile pînă la morbiditate. Ea lucrează neîncetat, schimbă conţinutul şi sensul imaginilor pe care copilul le-a cules din lumea exterioară. Grupul de cunoştinţe adunate, experienţa acumulată se topeşte şi se transfigurează, se adaptează şi se înglobează lumei pe care a descoperit-o. Omul simte cum îl el se năruie lumea de a cărei realitate s'a bucurat cu candoare, cum din sufletul său de copil rămîn numai dărîmături. Se simte singur şi neînţeles. Se caută şi se cercetează pe sine, căci îşi dă seama că a devenit un altul. Singurătatea naşte în suflet o desnădejde nimicitoare. El, lăsat singur în faţa lumei pe care a descoperit-o în el, nici un ajutor nu-i poate fi de folos, poate tocmai pentru aceasta, el însuşi o tăinueşte cu îndărătnicie. Oamenii din jur nu-l înţeleg. Din această cauză se crede duşmănit. In sufletul său încep să clocotească iubirea şi ura. Lumea exterioară se contractă şi se întunecă, pierde măreţia şi bunătatea ce părea să aibă altădată. Adolescentul pînă acum s'a simţit o făptură minusculă într'o lume imensă, de acum „il admire, dans un univers rétréci, son âme démesurée" (Le jeune homme). Marginile lumei exterioare devin strîmte şi incapabile să conţină viaţa care s'a născut şi care se agită în trupul său. Lacordaire, citat de Mauriac, descrie astfel această stare sufletească: „le jeune homme se sent opressé d'aspirations sans but; il s'éloigne des réalités de la vie comme d'une prison où le coeur étouffe, et il demande à tout ce qui est vague et incertain, aux nauges du soir, au vent de l'automne, aux feuilles tombées des bois, une impression qui le remplisse en le navrant". Tragedia tînărului decurge din aceia că nu-şi dă seama de disproporţia pe care sbuciumul său a creiat-o între el şi lumea înconjurătoare. Comite greşala nemăsurată de a compara realitatea cu iluziile pe care le plămădeşte imaginaţia sa înfierbîntată. Curînd viaţa îl va desamăgi, va arde toate aceste visuri şi îi va lăsa în suflet numai un gust de cenuşă. Adolescentul din *La robe prétexte* palpită de bucurie cînd simte în el născînd victorioasă această lume de dorinţi şi de nădejdi. „Gonflé de rêves, submergé de désirs, il ignorait que la vie brûle comme une gelée la première floraison d'un jeune coeur". Cînd se va convinge că în această viaţă omul trebue să

se mulţumească cu aparenţa iubirii, toate aceste nădejdi şi dorinţe vor deveni o amintire plăcută pe care o va rechema adeseori cu tristeţe în suflet.

Dar adolescenţa e numai începutul neliniştei care va stăpîni neîntrerupt sufletul, îl va chinui şi adeseori îl va împinge la un pas de sinucidere. In *La chair et le sang*, Mauriac urmăreşte în toate amănuntele lupta tragică pe care sufletul o duce împotriva dorinţei trupeşti. Claude, tînăr seminarist, însetat de puritatea catolică, poartă în corp blestemul unei sensibilităţi pe care nimic n'ar putea s'o potolească. Tot ce există, tot ce-l înconjoară, tot ce face, ploaia care îi biciueşte faţa, soarele care îi arde carnea, munca brutală care îi secătueşte puterea, toate, fără distincţie, se supun, se transfigurează şi se înglobează setei lui de voluptate. Cînd May aruncă, din cauza unui vierme, fructul din care a muşcat, Claude „vivement, le ramasse, l'écrase sur ses dents... le sang bat aux tempes du jeune homme, il se raccroche aux barreaux de l'échelle, ne voit plus rien, se laisse choir dans l'herbe". Răsvrătirea cărnii numai poate fi înfrînată. Şi totuşi pentru Claude misterul cărnii rămîne un păcat, cel mai mare păcat. Pînă cînd chiar şi dorinţa crucificatoare de puritate e transfigurată şi înglobată în sensualitatea sa animală. Nu-şi iartă nimic. Comandamentele moralei catolice s'au întipărit adînc în sufletul său, pe baza lor se judecă şi se condamnă. Va putea oare să se apere cu sorţi de isbîndă împotriva trupului ? Simte în suflet tăria, dar îşi dă seama numai cu sacrificiul complet al vieţii trupeşti. Nu se simte în stare să impună o disciplină şi o limită acestei voluptăţi. Ii e mult mai uşor să se înfrîngă, să practice o abstinenţă absolută decît să pună o limită beţiei sensuale. In urma unor reflexiuni aspre goneşte din minte ideia de căsătorie deşi credinţa de care e pătruns a ridicat-o la rangul de taină. Simte în el o sete infinită de voluptate şi se teme că nimic n'o va putea potoli.

Eroul din *La robe prétexte*, în luptă cu dorinţele care îi năpădesc făptura, îşi aminteşte de testamentul ce i-a lăsat tatăl său. Acolo îi spune acesta: „mon petit garçon inconnu, je meurs de m'être évadé hors du réel. Je meurs de l'oeuvre misérable que je laisse aux hommes. Toi, il faut que tu vives... Préfère aux bouges obscurs où les hommes s'enivrent dans des ports inconnus, la chambre nuptiale, de chastes voluptés. Aux musiques mortelles qui allègent l'ivresse et rythment des danses, préfère cet air de Schumann qu'une jeune femme te jouera dans le salon d'Ousilanne plein de roses, un matin d'été...". Căsătoria e menită să disciplineze, să limiteze şi să potolească dorinţele trupului. Biserica a ridicat amorul conjugal la demnitatea de taină. „Et c'est pourquoi l'amour conjugal, qui persiste à travers mille vicissitudes, me paraît être le plus beau des miracles, quoi qu'il en soit le plus commun" (Journal). Cîteva din romanele lui Mauriac desvoltă această idee.

Oare iubirea conjugală e în stare să aducă pacea, e vorba de o pace completă şi durabilă, în existenţa omenească? Adeseori prin căsătorie omul face sacrificii tot aşa de mari ca şi acela care refuză să primească această taină. Amorul conjugal nu poate să dea fericirea acelora care o aşteaptă cu sufletul plin de înfrigurare. Dacă omul i-ar cere foarte puţin, numai atunci poate ar putea să-l mulţumească. Dar tocmai dela amorul conjugal aşteaptă el fericirea pe care a visat-o în nopţile fără somn. De cele mai multe ori realitatea goleşte de orice semnificaţie iubirea conjugală. E fericit menajul Péloueyre din *Le baiser au lépreux*? Din contră, e una din cele mai mari nenorociri. Drama acestei căsătorii stă în cuvintele: „Noémi fuyait Jean, ou plutôt le corps de Noémi fuyait le corps de Jean, et Jean fuyait le dégoût de Noémi". Acesta e un infern. De o parte şi de alta există dorinţa sinceră de a se suporta şi de a călca peste oroarea fizică ce-i îndepăr-

tează. „Ennemis dans la chair, ils s'unissaient dans cette imploration du soir ; leurs voix au moins pouvaient se confondre; côte à côte et séparés, ils se rejoignaient à l'infini". Disperarea distramă și nimicește lent făptura lui Jean. Procesul e de natură absolut fizică. E o adevărată sinucidere.

Thérèse Desqueyroux trăește tragedia amorului conjugal în proporțiile lui considerabile. Cazul ei e mai determinat. Considerațiuni obișnuite au împins-o la căsătoria cu un om cu care a fost îndreptățită să creadă că se va înțelege. Din prima zi simte însă pericolul nemăsurat la care și-a expus viața. Orice iubire e imposibilă. Inteligența și sensibilitatea ei contribuesc să mărească proporțiile acestei erori. O înspăimîntă pînă și ideia că acest om are dreptul să se apropie de ea. O înfioară nu viața scursă, aceia care a rămas în urmă, ci aceia care va veni. Cum? Zile și nopți dearîndul, pînă la sfîrșitul vieții, să trăiască alături de această brută? Să aibă acesta la nesfîrșit drepturi asupra corpului ei? Gîndul acesta o nimicește. Poate că o altă femee s'ar fi împăcat cu Bernard Desqueyroux și și-ar fi găsit fericirea, căci era foarte comod; o altă femee, însă nu Thérèse. Acest om e incapabil să-i dea cea mai mică parte din iubirea de care e însetat sufletul ei. Cea-r fi putut face? Poate ceeace fac cele mai multe femei, să se resemneze. Dar resemnarea se cîștigă cu prețul renunțării complete la viață. Oricît de puțin egoist ar fi cineva, sacrificiul e prea mare. Să evadeze într'o lume de iluzii? Adeseori credința stă la îndemîna acelora care au de uitat nemulțumiri mari. Dar o femee plămădită din substanța din care e făcută Thérèse, nu se poate înșela pe sine. Năzuința spre fericire e un drept inalienabil. Thérèse ar fi putut să se libereze? Legea îi permitea. Dar ea n'o poate face. S'a angajat în dramă și nu se mai poate retrage. Trebue să-și joace rolul pînă la sfîrșit. N'o importă soarta ei, dar o importă soarta femeii în fața amorului conjugal. Crima e singura scăpare. In apărarea ființei și fericirii ei, Thérèse se refugiază în crimă. Ce se va întîmpla dincolo de crimă? N'o interesează. Thérèse, după crimă, dispare în mulțimea sgomotoasă a Parisului. Mai mulți din oamenii lui Mauriac merg la Paris și urmăresc aci potolirea sufletelor lor sbuciumate. Oare aci poartă mai ușor destinul pe care nu l-au putut împlini în alte locuri? Nu, în Paris oamenii lui Mauriac nu încearcă să se împlinească, ci să se uite. In adevăr, aci reușesc să-și tocească sensibilitatea și să-și descongestioneze interiorul, trăind viața exterioară a altora. Aci vin toți aceia care preferă vieții, o sinucidere lentă.

Mystère Frontenac pare să fie condamnarea operii anterioare, *Thérèse Desqueyroux*. Se poate susține această afirmație. Blanche Frontenac se sacrifică pentru cei cinci copii ai săi. Thérèse n'ar fi putut suporta un asemenea sacrificiu. Blanche e susținută în sacrificiul ei de credință. „Elle n'avait jamais cru que, sans Dieu, elle aurait trouvé la force de vivre ainsi". Thérèse n'a avut credința. Blanche renaște prin sacrificiu, copiii îi prelungesc viața dincolo de moarte. Ea e „la mère que ses petits dévorent vivante". Nu poartă destinul său, n'are o viață care să aparțină numai ei, ci împlinește un comandament, e minată de un mister, misterul Frontenac.

Aceștia sunt oamenii lui Mauriac. Viața lor e o nemiloasă predestinare. Toată semnificația vieții e cuprins în răspunsul pe care destinul creștin îl dă la întrebarea pusă Yves Frontenac: „tu es libre de traîner dans le monde un coeur que je n'ai pas crée pour le monde; libre de chercher sur la terre une nourriture que ne t'est pas destinée, libre d'essayer d'assouvir une faim qui ne trouvera rien à sa mesure: toutes les créatures ne l'apaiseraient pas, et tu courras de l'une à l'autre..." Toți au aceiaș soartă. Tragedia fiecăruia decurge din aceia că năzuește să evadeze și încearcă să se împotrivească destinului său.

Mihai Uță

Metodica artei lui Paul Valéry *)

1. Există o poetică a lui Valéry?

Organizate exclusiv pe scheletul rigid al unor comandamente de artă precise, poemele lui Valéry sunt rezultatul îndelungilor eforturi ale poetului spre o cît mai perfectă colaborare a două elemente contradictorii: *lirismul* și *metoda*. Sensibilitatea ușor dilatabilă în forme estetice numai sub imperiul unei forțe de comprimare. Această forță pneumatică este la Valéry un complex de principii strînse într'un sistem aproximativ dar aplicate metodic. Ele au rolul de filtru protector și absorbant și sunt anteiroare poemelor, după cum planurile arhitectului premerg frumusețea edificiilor. „Un poème est une durée pendant laquelle, lecteur, je respire une loi qui fut préparée..." *(L'amateur de poèmes)*. Aci stă și deosebirea dintre culegerea *Albumului de versuri de altădată* și culegerea *Charmes*, adevărate vrăji pline de gînduri subtile și de artă profund personală. Este o deosebire temperamentală și tehnică.

Paul Valéry vede în actul creației poetice, fructul unor complicate manopere spirituale, un ritual estetic. Nu trebue să-l privim însă pe poet ca pe un Boileau modern. Nu se poate vorbi despre o poetică a lui Valéry, după cum nu putem preciza un sistem filosofic al lui. Este o filosofie a artei, mai puțin obligatorie decît canoanele esteticei, dar mai sugestivă și mai verosimilă. Teoria versului și a condițiunilor creației poetice o găsim condensată și oarecum sistematizată, numai în *Introducerea la metoda lui Leonardo da Vinci*, în *Lettre à un poète* și în dialogul asupra arhitecturei, *Eupalinos sau arhitectul*. Fragmentare, nevertebrate dar puternic sugerate, găsim aci singurele indicații directe asupra unei metodice a lui Valéry, asupra unei estetice personale ale cărei comandamente duc spre multe surprize. Revine observatorului critic, rolul de a extrage și a prezenta într'un sistem unitar, ideile pe cari poetul le-a risipit în proza sa.

2. Inspirația în poezia lui Valéry

Toate poemele lui Valéry sunt lucrate *la rece*? „Operele clasice sunt cele ce se pot *răci* fără să piară, fără să se descompună; *voința de conservare* ascunsă în ideea de perfecțiune și de desăvîrșire, ar fi

* Din volumul: *Paul Valéry sau poetul technician*.

interesant de descoperit, de intrezărit in principiile, regulile, legile sau canoanele artistice din epocile zise clasice" (P. Valéry: *Inédits*. Ed. Valéry-Larbaud). Admitem deci principial o temperatură inaltă, de furnal in care se pregătesc miracolele creațiunii. Este o condiție care nu trebue nesocotită in determinarea clasicismului și a sferei lui de noțiuni. Poemele lui Valéry suferă, sub acest raport, de pe urma unei erori de perspectivă. Caldele elegii din *Charmes*, preparate la o inaltă temperatură, și-au răcit magma, solidificindu-se după ce au primit insignele desăvirșirii lor sub focul lirismului interior. Răcite, poemele sensibile ale lui Valéry și-au păstrat caracterul lor primitiv, pierzind doar urmele stării de ebuliție inițială. Absența inspirației — izvor termal — nu este decit o carență voită, un fenomen de suprafață; este, in fond, efectul unei extreme puteri de voință, exercitată in sensul supravegherei la maximum a procesului elaborației poetice. S'a căutat o cit mai perfectă inlăturare a resturilor de elemente psihice strecurate subversiv in timpul acestui proces.

Artistul este primul spectator al operii sale. El poate fi deci cel mai ințelegător, dar și cel mai exigent critic al său. De alegerea metodelor de creație și selecție depinde perfecțiunea operii lui. Or, inspirația nu poate fi centrul nervos al unor criterii de artă; ea este numai sămința ce va incolți, dacă va incolți. Trebue să notăm insă că in acest sens poetul nu se pronunță precis. Dialectica lui nu e deloc clară ci se diluiază in aprecieri vagi sau contradictorii. In *Nota* adăogată *Introducerei*, cetim: „entuziasmul nu e o stare de spirit de scriitor", dar și: *„focul intern este util și motor numai prin mașinile artei"*. Ceeace nu l-a oprit pe poet să scrie, in *Eupalinos:* „j'ai trouvé une de ces choses rejetées par la mer... elle brulait au soleil... je la pris; je soufflai sur elle; je la frottai sur mon manteau et sa forme singulière *arrêta toutes mes autres pensées...*", pasagiu in care ni se oferă un clasic moment de inspirație; sau să mărturisească unuia din confidenții săi că secretul poemului *Le cimetière marin* stă in „prezența neașteptată in spiritul său, a unui ritm". (Fr. Lefèvre: *Entretiens)*.

Noi distingem in opera poetică a lui Valéry *poemele absolute*, restrinse ca număr, create la rece, cu eliminarea desăvirșită a inspirației și *poemele personale*, in cari lirismul originar scapă din cleștele conștiinței metodice și devine artă. Desigur că ideea pauperă de inspirație (pe care Valéry o compară cu un suflu străin ce se substitue un moment sufletului nostru) nu poate mulțumi decit o mitologie ordinară a spiritului. Inspirația este un dar fără valoare, pe care zeii ni-l oferă cu mărinimie, sugerindu-ne primul vers al unei poeme *(A propos d'Adonis)*. Dar pe urmă? Creatorul trebue să muncească enorm, să meargă pină in străfundurile conștiinței, spre a găsi aci *ineditul* sau *frumosul*. Odată mai mult, Valéry reacționează față de metodele simbolismului. Poemele lui nu mai conțin emoții ci *idei*, contrar opiniei lui Stéphane Mallarmé, devenită deviză a simbolismului: „nu cu idei se fac versurile, ci cu cuvinte". Citeodată, poetul se desminte. Ca toți poeții. „Construire intellectuellement n'exclut pas ce *lyrisme* qui veut dire immixtion du subjectif, du personnel dans l'oeuvre d'art" *(Eupalinos);* iar cea mai deconcertantă supriză ne-o oferă abundentul dialog dintre Socrate și Fedru, despre arta constructivă a arhitectului Eupalinos: „templul acesta delicat, nimeni nu știe că este imaginea matematică a unei fete din Corint...". Poezia lui Valéry nu este deci cu totul lipsită de subiectivismul inspirației; aceasta nu este insă o avalanșe informă de emoții necontrolate ci trebue privită ca o stare emotivă de origină pur intelectuală. Dealtfel subiectivismul ca factor de creație este adoptat, in linii generale, atit de criticii de artă cit și de artiștii de rasă. „Tous les hommes intelligents ne sont pas des poètes. Il faut *le don*..", scria Paul Souday, iar Auguste Rodin, in ale sale *Reflexions sur l'art*, transmise de Paul Gsell, sfătuește: „prenez n'importe quel fragment de chef-d'oeuvre, vous y reconnaitrez *l'âme du poète!*".

Admițind că inspirația poate fi un element necesar in creația poetică, facem două distincții: 1°, o concepem ca un *fenomen liminar*, ca o lovitură de ciocan care scoate scintei din metalul incă fierbinte. Forță violentă dar spontană, care deslănțue formele ulterioare ale creației, inspirația nu este insăși creația, nici frumosul. Și totuși fără lovitura ciocanului, brutală dar necesară, s'ar fi ivit scinteea? Cine poate răspunde? 2°, nu cred că admită cineva un act de creație sub continua presiune a inspirației. Nimeni nu mai prețuește azi acele stări de extaz „à demi impossibles", in cari poetul își primește versurile dela o forță supremă, ca Pythia ce-și primea oracolele in febra divinației. „Il est impossible à un vrai poète d'être naïf", scrie Souday. Indelunga frecventare a matematicei și muzicei, a făcut ca funcția unică a momentului inspirator să fie pentru Valéry numai ceeace este „à la vide conque un murmure de mer" *(Un feu distinct)*, secretul generației poemului rămînînd insă mereu acel „feu distinct qui m'habite". In nici un caz, starea poetului in momentul creației, nu este aceea a Pythiei. Nu se poate compara eleganta sforțare a adevăratului poet cu spasmurile divinației mistice, iraționale.

Structura psihică a poetului trebue să prezinte un caracter mixt ; nici categoric opacă la emoții, deci și la prima emoție pe care s'o numim moment inspirator, dar nici prea puțin filtrantă. Impresia noastră este că — in cele din urmă — nici poetul nu cere prea insistent eliminarea cu desăvirșire a factorului emotiv:

„Patience, patience,
„Patience dans l'azur!
„Chaque atome de silence
„Est la chance d'un fruit mûr!
„Viendra l'heureuse surprise
„Une colombe...

(Palme)

„Omul universal incepe și el prin a contempla — pur și simplu", cetim in *Introducere*. Aceasta inseamnă insă a recunoaște că opera de artă poate porni dela o emoție, moment inspirator imposibil de eliminat dintre imponderabilele ce patronează geneza operei de artă. Iar altădată Paul Valéry sfirșește prin a recunaște ca legitim actul acesta primar. Căci, distingind două tendințe cari se confundă cu cele două sensuri posibile ale artei, *perfecțiunea* și *originalitatea*, poetul scrie: „prima admite — și chiar cere — ereditatea, *imitația* sau tradiția, cari nu-i servesc decit de trepte in ascensiunea sa spre *obiectul absolut* pe care intenționează să-l atingă" *(Léonard et les philosophes)*. Valabilitatea inspirației este suficient demonstrată, căci imitația se poate realiza pe cale emoțională, fie din lumea faptelor reale fie din aceea a creațiunilor de artă.

3. Rolul conștiinței

Opera de artă pleacă invariabil dela un eveniment. Acesta declanșează intregul circuit electric al puterii de creație. Să nu confundăm insă *posibilitatea* de a creea cu actul propriu zis al creației. Trecerea dela starea potențială la cea actuală se face printr'un puternic act de voință, căruia ii revine dacă nu meritul *genezei*, in tot cazul intregul merit al realizării, al *desăvirșirii*. „Opera de artă nu poate fi construită decit printr'un proces de abstractizare" *(Introducere la*

metoda lui Leonardo da Vinci). In locul inspiraţiei prelungite pînă la haosul mistic, creatorul lucid caută sferele elevate ale spiritului, acţionind cu toate forţele spre o cît mai perfectă filtrare a magmei originare. In arsenalul poetic, a fost introdus un nou instrument. Dela Mallarmé la Paul Valéry, în scurtul răgaz dela maestru la discipol, poezia s'a îndrumat într'un sens aproape opus. Pentru Mallarmé, „la Syntaxe, qui est calcul, reprenait rang de muse"; muza lui Valéry este *conştiinţa*, forţă de interior care n'a păstrat din avatarele malarmeene decît proprietatea de calcul, de rece precumpănire a efectelor.

Fără a nega fenomenului originar realitatea psihică, Paul Valéry este un verlainian în elaborarea poemelor sale, mai mult decît un mallarmean. El creează *la rece* stări emotive cărora le imprimă o temperatură iniţială destul de ridicată pentru a da poemelor un lirism aparent. In haotica aglomerare de elemente psihice rudimentare, poeţii se supun forţelor primare, imponderabilelor. In conştiinţă, însă suntem într'o lume variată la infinit. „Caracteristica omului este conştiinţa; şi a conştiinţei, acea perpetuă elevaţie, acea detaşare neobosită şi fără excepţie, de tot *ce apare*, indiferent de obiect. Act inepuizabil, independent de calitatea cît şi de cantitatea lucrurilor aparente, prin conştiinţă *omul de spirit* trebue, în fine, să se reducă, de bună voie, la un refuz etern de a fi *ceva" (Introducere la metoda lui Leonardo da Vinci)*. Cu această funcţie superioară, conştiinţa este echivalentul acelui *moi pur* pe care-l situăm în fiecare cuget, la adîncimea cuvenită comorilor, şi-l investim cu calităţile permanenţei fundamentale. Este echivalentul acelui *moi le plus nu*, superior şi *personalităţii* cu care am fi tentaţi să-l confundăm, dar care rămîne un simplu eveniment istoric în faţa redutabilei permanenţe a conştiinţei.

Acestei concepţii intelectualiste despre artă, Paul Valéry îi aduce — echilibrat ca totdeauna — un corectiv. „Mon intelligence mieux *inspirée*, ne cessera, cher corps, de vous appeler à soi; ni vous, de la fournir de vos préséances, de vos instances, de vos attaches locales" *(Eupalinos)*. Antagonism: *conştiinţa*, forţă impersonală „ce n'are nici o legătură cu tot ce posedă o înfăţişare concretă", şi *corpul*, avalanşe de instincte şi avatare ce se lovesc de stăvilarul conştiinţei, filtrîndu-se după voia ei. Deşi lucrează separat, s'a găsit totuşi mijlocul de a concilia cele două elemente adverse. Infinitul şi finitul pe cari fiecare din ele le conţin, se contopesc în poemele lui Valéry într'un tipar comun. In acordul dintre corp şi inteligenţă, acord consumat în opera de artă, fiecare din componente aduce contribuţia sa. Actul creaţiei este nu produsul parţial, unilateral, ci acordul total dintre carnal şi imaterial, dintre conştiinţă şi instinct, dintre luciditatea intelectului şi haosul sensorial, dintre inspiraţie şi voinţa de a crea. Agentul unificator este *conştiinţa*, pentrucă, privilegiu al omului evoluat, ea singură îl face superior fiinţelor neevoluate. „Caracteristica omului este conştiinţa...".

Supusă forului suprem al conştiinţei, activitatea poetului se va fixa pe două linii de forţă: *voinţa*, ca principiu creator şi *simbolul* ca instrument de realizare. Stare muzicală prin excelenţă, simbolul pur este emanaţia informă a unor rezerve de ritm şi armonie neorganizate. Monstru psihic la origină, simbolul poetic capătă, treptat cu evoluţia stărilor interioare şi în raport cu traectoria sufletului poetului, forma în care poate servi poeziei ca instrument evoluat. Singura armă a simboliştilor era muzica. Nici unul din instrumentele poetice tradiţionale nu fusese respectat de ei. Singură muzica, apă vie, a rămas să dea viaţă poemelor. Din superficială, cum o vroiau romanticii, muzica devine, la simbolişti, egocentrică, interioară. Subconştientul acaparează încă una din calităţile de pînă ieri ale lirismului. Melodia, care inoculase atîta viaţă poeziei romantice, trece frontiera dintre exube-

ranţă şi interiorizare, găsind o nouă patrie în straturile profunde ale conştiinţei.

4. Caracterul volitiv al artei

Ceeace pare voluntar şi preconceput în metodica artei lui Valéry nu este atît nevoia de a se dedica poeziei, din naivul considerent că aceasta ar fi cea mai dificilă formă de expresie artistică, cum susţin unii (Vezi Fr. Lefèvre: op. citat), cît tensiunea înaltă la care se poate ajunge în purificarea voită, în eliminarea lucidă a formelor haotice inoculate poeziei de inspiraţia de tip pitiatic. Prin deformare s'a ajuns la concepţia unui Valéry *snob* al obscurităţii, *snob* al expresiei lapidare, chinuite, *snob* al unei tehnice poetice sui-generis, ceeace este fals.

In *Prefaţa* la *Adonis* de La Fontaine, Valéry găseşte că deosebirile dintre *Divinitate*, ca unică forţă contructivă şi *Poetul* privit ca o forţă creatoare, fac din rolul acestuia un post destul de ingrat. „Numai unei divinităţi îi este rezervată nepătrunsa contopire a *actului* şi *gîndirii* sale. Noi trebue *să pătimim*, trebue să cunoaştem din greu deosebirea dintre ele; suntem siliţi să rămînem într'o continuă imposibilitate şi *să voim, să voim...*". Arta nu este, aşadar, decît *pătimire* şi *voinţă*. Intre aceşti doi poli va trebui să se deplaseze tragicul destin al poetului. Ii va fi greu să transforme în operă de artă o lume impură în care el însuşi este o excelentă imperfecţiune. Şi ca să învingă va trebui să uzeze de toate forţele *voinţei* sale de *creaţie*. Intreaga operă a lui Valéry a răsărit numai din *muncă titanică* şi *voinţă*. Simbolismului refulat şi muzical al poeziei moderne, Valéry îi aduce un tonic, prin această unică şi necesară *voinţă de creaţie*, integrată în planul volitiv al lumii. Confundîndu-se în parte cu acea activitate neîntreruptă şi sistematică pe care au manifestat-o şi alţi scriitori de geniu, *voinţa de creaţie* se deosebeşte totuşi prin acel resort intim care o mişcă şi care nu este nici echivalentul carenţei de inspiraţie (Flaubert), nici al haosului inextricabil al gîndirei (Proust) — cel mai de seamă dintre eroii pătimirii artistice — ci numai himerica tendinţă spre perfecţiune. „In arta scrisului, spunea undeva Pierre Bost, ca şi pretutindeni, dealtfel, dacă darurile naturale sunt desigur indispensabile, *munca* şi *voinţa de a munci* nu sunt de o mai mică necesitate". Pe cînd Balzac, de pildă, construeşte febril epopeea sa, Paul Valéry creiază calm, neterorizat de limita tragică a scurtei noastre existenţe terestre.

Caracterul volitiv al artei nu este o invenţie contemporană. Voinţa a fost deseori propulsoarea activităţii poetice; niciodată însă n'a fost investită cu puteri discreţionare. In opera lui Valéry găsim o adevărată dictatură a voinţei. Indirect, această supremaţie a voinţei a dus la o excesivă căutare de obstacole cari să provoace şi artificial, reacţia voinţei. Facem aci o rezervă. Nu exercitarea în sine a unei energii supraomeneşti trebue să fie esenţa sistemului. Căutînd să-şi procure cît mai multe şi mai mari obstacole, poetul îşi îndrumează eforturile în sens greşit. Opera de artă poate — şi trebue — să fie fructul muncii creatorului. Dar nu putem fi deloc de acord cu ideea că activitatea acestuia trebue să-şi procure condiţiuni artificiale de travaliu, numai pentru a le învinge printr'o violentare a lor. Cînd Valéry scrie: „munca, cercetările, eforturile poetului împotriva grelelor condiţiuni impuse, nu au fost niciodată osteneli zadarnice" *(Lettre d'un poète)*, ne este foarte greu să credem că în condiţiuni de lucru astfel provocate, aproape artificiale, calitatea operii nu va suferi.

In viguroasa exercitare a voinţei de creaţie intră desigur şi un act de ordin mistic. Poetul „simte că fiinţa lui se confundă cu creaţia, căreia încearcă să-i dea o formă care să înveselească privirile, să vorbească spiritului, să se acorde cu raţiunea şi cu numeroasele conveniențe" *(Eupalinos)*. Intreaga lui activitate este însă un elogiu adus voinţei privită ca unic zeu al creaţiei, dar şi ca singur scop al actului creator. De observat că pentru Valéry actul de voinţă nu e numai *mijloc* ci şi *scop;* ceeace nu este deloc conform cu opinia noastră despre rostul voinţei în complexul actului creator. Ca şi valurilor mării din superbul pasagiu din *Eupalinos*, voinţei îi este rezervată calitatea creatoare care modifică pînă la nerecunoaştere realitatea. Miraculosul obiect găsit de Socrate pe plaja mării, nu era decît un omagiu adus de frenetica şi invincibila putere a mării, omului ce-şi încercase forţele în căutarea formei pure. Dezinteresat dar conştient de poziţia lui de ered colectiv al unei întregi generaţii de creatori, poetul transmite omagiul antic unui zeu modern al poeziei, lui Mallarmé, la a cărei excesivă putere de voinţă se referă scriind în *A propos d'Adonis:* „nous devons donc passionnément attendre, changer d'heure et de jour comme on change d'outil, et *vouloir, vouloir... Et même, ne pas excessivement vouloir*".

5. Caracterul constructiv al artei poetice

Efect al supraexcitărei voinţei, actul creaţiei devine un *act de conştiinţă*. Principalul caracter al conştiinţei este facultatea de a construi. *Eupalinos* va fi deci poetul de azi şi de mîine. Ca şi conştiinţa, actul creaţiei devine un privilegiu al spiritului. Prin el ajungem la opera de artă, la acea minunată „surpriză a Eului pur", răsplată a atitor eforturi. In lupta decisivă împotriva inerţiei inesteticului, poetul nu trebue să considere rezultatul, ci cauzele. Este aci un exces de gîndire care-l duce pe Valéry la părerea greşită că opera de artă nu există *în sine* ci numai ca o ocazie de căutări şi de muncă. Nu opera de artă ne înalţă — crede Valéry — ci arta ca metodă şi principii prestabilite şi ca efort spre perfecţiune. Este cert însă că a considera nu opera ci mijloacele de creaţie, înseamnă a face un permanent elogiu al metodei, al tehnicei, şi a nesocoti importanţa operei de artă, care, orice s'ar zice, nu este totdeauna o ocazie pentru stimularea forţelor creatoare sau pentru contemplare ori speculaţie critică, ci este, de cele mai multe ori, un *eveniment în sine*. Admirăm, cu alte cuvinte, fericitele eforturi ale meşterului Eupalinos numai pentru că „l'art et la peine nos augmentent" fără să ne deschidem sufletul şi înţelegerea în faţa spectacolului minunatelor temple construite de geniul arhitectului? Metodă teutonică, pur tehnică, această referire categorică numai la efort constitue un punct obscur în luminoasa gîndire a poetului Valéry; ea ne sileşte să ne întoarcem la retoricienii secolului XVI, atît de seci ca imaginaţie şi temperament şi atît de rigizi ca metodă de creaţie. Excesiva rigurozitate are de multe ori urmări nefaste. „Tot ce-mi părea uşor îmi devenea indiferent şi aproape inamic", scrie undeva poetul, justificînd astfel indirect decizia sa de a se izola de poezia de factură uşoară şi de a tinde numai spre poema lucid construită. Efectele au fost însă funeste. O întreagă generaţie de poeţi nu caută în artă decît artificiozitate, creaţie intenţionat obscură. Şi aceasta numai artă nu poate fi.

Pornind din conştiinţă, opera de artă, supremă abstracţie, nu poate fi decît construită lucid. Actul creaţiei poetice este de origină intelectuală. In *Eupalinos*, Socrate consacră actul constructiv ca pe cel mai complet act al conştiinţei, iar în *Cantique des colonnes*, poem luminos ca şi gîndirea, ni se oferă alba imagine a templului lui Eupalinos arhitectul, act perfect al geniului constructiv. In ordinea valorilor, constructorul este urmaşul Demiurgului. „Origina actelor sale este punctul unde Divinitatea s'a oprit". Rolul lui este ingrat: îi revine greaua sarcină de a realiza ceeace nu e decît o intenţie. *(Eupalinos*, passim). Poetul este un continuator şi un constructor. Pe cînd însă, parnasienii reconstruiau un mit à la manière grecque, pe cînd Mallarmé proceda cu metode riguroase dar pur verbale la clădirea operei sale, Paul Valéry reconstitue Elenismul şi Renaşterea, reinviind geniul antic şi leonardian, prin reconstrucţia *frumosului clasic*, în sine. Dumnezeu al operei sale, poetul se menţine într'o zonă unde singurul punct de contact cu divinitatea este *geniul.* *

„Sensibilitatea nu este materie de artă decît în măsura în care ea se poate sublima într'o emoţie explicit diferită de plăcerea materială corespondentă" *(L. Landry:* La sensibilité musicale). Se pare că singura concesie făcută de poetul-constructor formelor subiective, este posibilitatea de *a orna* opera de artă. „Purtăm în noi forme ale sensibilităţii cari dacă nu pot să reuşească, pot totuşi să se nască". *(Introducere la metoda lui Leonardo da Vinci)*. Concepţia ornamentală, atît de apreciată de poet şi atît de riguros aplicată, este o denunţare a rezervelor emotive ale creatorului. Artificiu de calcul, ornamentul serveşte artei ca şi matematica, ştiinţelor speciale. Opera de artă se desăvîrşeşte prin artificii. Altfel, ce ar fi ornamentele coloanelor greceşti sau podoabele catedralelor medievale? Scopul artei este perfecţiunea, acel „plus beau" de care e obsedat Eupalinos. „Perfecţiunea, spune meşterul, este profil şi masse, lumini şi umbre, grupuri artificioase, iluzii de perspectivă şi realităţi ale materiei greoaie; efectul lor este această incoruptibilă bogăţie: *Perfecţiunea*". Arta este un complex în mijlocul căruia gravitatea efortului de voinţă şi sobrietatea tehnicei stau alături de subtile artificii ornamentale, efecte ale unui subiectivism decantat de impurităţi.

6. Primatul arhitecturalului

„Arhitectura este exemplul nostru", scrie Paul Valéry în *Introducerea la metoda lui Leonardo da Vinci*, arătînd că în arta de a construi arhitectonic, monumental, se cuprind în esenţă toate ştiinţele. Concepţia aceasta leonardiană despre artă o putem defini *un primat al arhitecturalului*, al acelei discipline care, după Paul Souday, oferă dificila continuitate dintre artist şi savant, dintre ştiinţă şi fantezie. *Eupalinos*, dialog platonician, conţine un mănunchi de idei despre arta constructivă, despre plăsmuirea unei poezii care să se îndepărteze dela formula tradiţională a lirismului devenind o creaţie elaborată lucid.

Conceptul ideologic din această veritabilă „încercare pentru o nouă artă poetică", s'a materializat în versurile din *Le cantique des colonnes*, poem luminos, prezentare albă şi elegantă a unei poetice de un perfect clasicism în atitudine. Printre virtuozităţi ce merg adesea

* Termenul pare să fi obsedat mult gîndirea poetului, care-i caută febril o definiţie, fie în formula devenită simbol al întregei lui activităţi: „génie, à longue impatience", din *Ebauche d'un Serpent*, categoric opusă formulei îndepărtatului său maestru Bossuet, fie prin alăturare cu noţiunea de ordine şi metodă. In orice caz, spiritul perfect echilibrat al lui Valéry exclude banalele ecuaţii: geniu = răbdare, a metodiştilor excesivi, sau: geniul = dezordine = nebunie, a temperamentalilor.

pină la artificii de formă, găsim in *Cantique des Colonnes* elogiul suplețel și eternității, imobilizate intr'un bloc de piatră, in coloana albă a templelor antice. Impresionantă este atitudinea candidă... a templului, inconjurat de o bizară horă de columne, ce jertfesc o tăcere muzicală pe altarul perfecțiunii lor:

„Douces colonnes, aux
„Chapeaux garnis de jour,
„Ornés de vrais oiseaux
„Qui marchent sur le tour,
„Douces colonnes, ô
„L'orchestre de fuseaux!
„Chacùn immole son
„Silence à l'unisson.

O lumină scinteetoare isvorăște dela un soare in plină vigoare, — deasupra se înalță, simbolică, *suplețea* artei arhitectuale, chintesență a geniului grec. Arhitectura este ansamblu de linii, concert ce „cîntă pentru ochi", claritate in profil, formă fără defect. Ea este prelucrare și efort spre o cit mai ideală plasare a efectului plastic. Conceptul leonardian cere și participarea științelor abstracte, la alcătuirea unui poem:

„Filles des nombres d'or,
„Fortes des lois du ciel,
„Sur nous tombe et s'endort
„Un dieu couleur de miel,

după cum templul cu coloanele lui, a fost produsul științelor numerice, combinate cu efecte de lumini și umbre. In eleganța siluetei lor, coloanele par că sprijină pe ele cerul albastru al unei Ellade de basm:

„Nous chantons à la fois
„Que nous portons les cieux!

Coloana albă, reflex de soare și de gândire, rămâne generațiilor nu numai cu un univers de azur sprijinit pe capitelul ei infrunzit, ci și ca o pildă a eternei perfecțiuni. Lăsând in urma lor secole de vanitate, coloanele templului antic sunt unica dovadă a existenței acelui „profond jadis, jadis jamais assez" care se confundă cu anticitatea. Elaborate de o mână de maestru, ele și-au asigurat veșnicia:

„Sur nos mêmes amours
„Plus lourdes que le monde
„Nous traversons les jours,
„Comme une pierre l'onde!
„Nous marchons dans le temps
„Et nos corps éclatants
„Ont des pas ineffables
„Qui marquent dans les fables...

7. Scepticismul in artă

Experiențele intelectuale dezamăgesc, mai profund și mai definitiv decit oricari altele. Scepticismul, final dramatic al unor triste incercări, este starea de spirit a intelectualului.

„Il faut aussi que tu n'ailles point
„Choisir tes mots sans quelque méprise.

Ecoul acestor versuri din *L'art poétique* a lui Verlaine, n'a incetat un moment să vibreze in spiritul poetului *Tinerei parce*. Arta lui Valéry descinde linear din arta poetică a lui Verlaine, după cum atitudinea sa in mediul literar își recunoaște un predecesor sigur in seninătatea și prestanța tragică a lui Mallarmé. Cerebrală prin excelență, estetica lui Valéry este nuanțată de acest scepticism, in vădit contrast cu totalitatea edificiului său spiritual inundat de luminile seninătății clasice, de optimismul categoric și voluntar al unui spirit echilibrat. Criteriul poetului este pur analitic; activitatea lui va manifesta un scepticism de savant. Poetul insuși își definește arta: „C'est un art de profond sceptique, que la poésie savante". *(A propos d'Adonis)*. Poziția aceasta de scepticism radical, adoptată de poet in citeva fraze din *Eupalinos*, este de o voită exagerare, pentru că in prea evident conflict cu optimismul lui funciar. Ea nu merge insă pînă la o absurdă negare a actelor fundamentale ale poeziei; scepticismul lui Valéry este un principiu, un criteriu de discernere, o stare de spirit nu o stare de suflet. Scepticismul lui Valéry nu este identic cu patetica reacție a invinșilor soartei, ceeace ar face din poet un dezamăgit romantic. Spiritul clar al poetului este animat de acea claritate a perfectului intelectual care se numește *indoiala*. De aci vor pleca amplele volute ale gîndirii și preciziunea de sculptură antică a versurilor. „Le doute mène à la forme", spunea Valéry in *Discursul* său de recepție la Academia franceză. Pășind pe urmele lui Anatole France, în ilustra incintă, de cite ori umbra tutelară a marelui sceptic va fi plutit diafană și inspiratoare, deși sistematic eliminată, peste filele pe cari poetul își inscrisese metodic gîndurile?

8. Conținutul poeziei lui Valéry

Dece ansamblul principiilor de artă ale lui Paul Valéry a avut valoare circulatorie numai in domeniul poeziei? Dece luminile spiritului său ordonator și precis nu s'au abătut și peste masivul prozei lui? Plastic, ca totdeauna, criticul Albert Thibaudet scria: „sunt poeți cari știu să facă versuri pentru *că sunt poeți*. (Hugo, Lamartine, Noailles); alții, sunt poeți pentru că *știu să facă versuri* (Racine, Valéry)". Pe cînd arta lui Hugo, de pildă, (dece n'am spune și Eminescu?), poeți înăscuți, s'a ivit din efluviile sensibilității poetului in efervescență, un explicabil rafinament il face pe Valéry să incline spre dificil, spre inaccesibil, spre ceeace a definit el atit de laconic in formula „tout ce qui m'était facile, m'était indifférent et presque ennemi" *. Inscriindu-l pe Valéry printre poeții de formație ulterioară, Thibaudet pune evident accentul pe caracterul volitiv al artei acestuia, pe principiile rigide cari l-au condus pe Valéry la versurile de cristal din poemele sale. Unic continuator al spirtului mallarmean din care a derivat poemul cu formă dificilă, *poemul-enigmă*, poziția lui Valéry justifică preferința acestuia pentru poezie, prin aceea că *tehnica poeziei* este mai complicată, mai savantă decit tehnica prozei (dacă există vreuna). Să notăm formidabila obsesie a procedeelor tehnice de care este urmărită ca de un destin arta poetului, atit de emancipată sub alte raporturi. Pentru motivul destul de neconcludent că poemul oferă mai multe puncte de contact cu forțele inerte pentru a căror infringere și disciplinare poetul *va fi silit* să recurgă la mijloacele *tehnice* ale artei lui, la operațiuni savante și la o supraexcitare a voinței, Valéry acordă versului o supremație indiscutabilă in lumea artelor.

O explicație a poziției lui Valéry n'o găsim decit in acea misterioasă proprietate a poeziei de a face ințelese stări sufletești sau cerebrale imposibil de exprimat altcum. Proza lui Valéry este clară,

* Aceste idei ne-au condus spre o eventuală comparație a artei lui Eminescu — poet înăscut — cu arta lui Arghezi — poet de formație ulterioară, — tehnician al versului.

uneori de o claritate exasperantă. Diametral opuse, proza și poezia
lui par operele a doi scriitori diferiți. Poemele sunt expresia
unor principii profund gindite; punctul lor de plecare este o stare ex-
trem de interiorizată pe care nici un procedeu nu o poate face ac-
cesibilă prozei. Arta nu e metafizică. Ea este mișcare, cristalizare, ori-
ginalitate. Poezia este singurul ei interpret. In poezie indicibilul poate
fi spus, *inexprimabilul* (termenul este al lui Arthur Rimbaud) poate fi
făcut înțeles. Urmărind himerica *netteté désesperée*, Paul Valéry s'a
folosit de vers ca de un auxiliar exclusiv al artei lui. Dealtfel, nu va
fi greu să observăm că disprețul pentru tot ce nu e poezie nu este o
stare particulară a lui Valéry decit prin explicația diferită ce i-a
dat. Suntem din nou în prezența unei prelungiri verlainiane. Liri-
cul și enigmaticul poet de autentică specie, a aruncat disprețul lui,
versul celebru:

„Et tout le reste est Littérature!"

(L'art poétique)

Oferindu-se poeziei ca unui zeu antic, Valéry n'a înțeles desigur
să devină factorul acelor stări comune cari împing violent dinăuntru
ca niște forțe reacționare, brutale, neorganizate. Poezia lui, indepen-
dentă de aventura personală, a perseverat să reflecteze numai pere-
grinările cerebrale ale poetului. Unicul ei scop „incoruptibila co-
moară care este *Perfecțiunea*" și care — după expresia lui V. Lar-
baud — nu se poate atinge decit în maniera lui Valéry, adică dispre-
țuind toate mijloacele de supra-licitare poetică și abolind intreaga ple-
toră de forme subiective. Oprindu-se la artificii de formă din cari sis-
temul său optic a făcut imense obtacole, Paul Valéry rămine mai mult
ca poet decit ca ginditor. Pentru că, în definitiv, poet nu poate fi de-
cit creatorul care știe să se oprească la banale piedici de formă, pe
cari un spirit pozitiv, sintetic, le-ar fi inlăturat prin neglijare, con-
struind lumea în proporții gigantice.

Ca atitudine generală, poezia lui Valéry este *solemnă* prin po-
ziția ei impersonală, semeață, fără concesiuni; *regulată* prin evidente
afinități cu prozodia clasică (atît cit epitetul *clasic* înseamnă per-
fecțiune formală, claritate în idei și în exprimare). Valéry este, de-
altfel, unul din puținii poeți cari mai au curajul să susțină o artă
pură și luminoasă dar dificilă, în epoca noastră dezorientată și di-
versă. *Semnificația* (vezi *Littérature)* subliniază nuanțe obligator sim-
bolică a poemului valéryan, rest din doleanțele vechilor simboliști.

Urmărind pe Leonardo da Vinci, poezia lui Valéry cultivă la un
loc gindirea și arta, după cum marele artist și inginer a știut să îm-
bine atît de măestrit știința cu arta, „prima fiind baza solidă și in-
dispensabilă a celei de a doua" *(P. Souday:* Paul Valéry). Printr'o
strictă alambicare a conținutului lui originar, a dispărut din poemul
valéryan ceeace era *viață* în înțelesul vulgar al cuvîntului, tot ce ar
fi putut aminti evenimente din lumea materială. *Gindirea*, „această
parte din forțele noastre care este inutilă vieții și care pare rezervată
urmăririi unui obiect nedefinit și insesizabil", *(Eupalinos)* rămine
singura esență a poemului. Prin mijlocirea ei ființa poemului devine
o construcție bizară în care elementele naturale iau înfățișeri ano-
dine, interferindu-și haotic sensul lor: „urechea vorbește, gura ascultă,
inteligența și starea de luciditate produc și visează, somnul vede clar,
imaginea și fantasmele privesc, iar golul, lacuna, creează" *(Littéra-
ture)*. „Tăcerea vorbește" *(B. Fay:* Panorama de la littérature fran-
çaise contemporaine.) Poezia lui P. Valéry este muzica ce nu cîntă
decît prin gindire; ea este ritmul ce acaparează prin rezerva lui de
imponderabil, de imaterial, de transcendental, sufletul contopit în
gind. „Un poème doit être une fête de l'Intellect. Il ne peut être autre
chose" *(Littérature)*.

Valéry este un *supra-poet*, după cum *Botticelli* era numit *supra-*

pictorul. Intelectuală, poezia lui este o încercare de a reprezenta în
forme organice acea „chose indéffinissable" care este însăși esența
artei. Poezia lui Valéry anulează restul literaturii ca inutil și nefon-
dat, reducîndu-se pe sine la „esențialul principiului ei activ". E
cazul să ne raportăm la atitudinea de supremă indiferență a domnului
Edmond Teste față de tot ce e literatură, la fobia lui pentru tot ce e
scris și chiar pentru actul în sine al scrisului. E drept să derivăm po-
ziția eroului metafizic din interdicția pe care și-o impune poetul de
a-și realiza opera în proză.

Criticii de artă găsesc cîteodată formule fericite. „Geniul lui Leo-
nardo da Vinci îmbină cutezanța idealului cu preciziunea științei",
scrie G. Séailles. Noi, reluind minunata sintetizare a criticului, sub-
liniem că intreaga operă a lui Paul Valéry este combinarea perfectă a
cutezanței spiritului cu preciziunea metodei. Leonard a perfecționat
arta Renașterii, sintetizînd-o în persoana și opera lui. Poezia lui Va-
léry este o sinteză a artei și gindirei moderne, este o poezie în care
„tristețea, încîntarea, emoția și un fel de luciditate dureroasă" *(Lettre
d'un poète)* se îmbină în forme măestrit prelucrate.

I. Ionescu-Dunăreanu

Istoriografia rusă post-revoluţionară

Revoluţia rusă a descuiat lacătele arhivelor cu documente, unde pînă în anul 1917 aveau acces, dealtfel foarte limitat, numai oamenii de încredere ai regimului dominant. Natural că faptul acesta se reflecta asupra posibilităţilor de cercetare a savanţilor ruşi antebelici: ca de exemplu dosarele Dekabriştilor din 1825, care n'au putut fi cercetate decît mult mai tirziu şi in mod fragmentar, de către istoricul vieţii lui Alexandru I, Bogdanovici, pe urmă de către Schilder şi Dubrovin. Insă documentele cele mai preţioase rămineau inaccesibile. Dealtfel chiar avînd la îndemînă documentele in cauză, ele nu puteau fi publicate în Rusia, căci regimul cenzurii avea o existenţă quasi-permanentă dincolo de Nistru, afară de scurtul „intermezzo" după revoluţia din 1905.

Aruncînd o privire retrospectivă asupra evoluţiei ştiinţelor istorice din Rusia, putem „grosso modo" delimita mai multe curente, unele pornite a idealiza trecutul istoric, privindu-l printr'o prizmă messianistă, altele cu un caracter mai ştiinţific, fără să depăşească totuşi şcoala dominantă. Marxismul, şcoala istorică de frunte din Rusia postrevoluţionară, era inexistent în universităţi şi şcoli, şi numai publiciştii, din anii 1880—90 ai sec. trecut făceau cîteodată aplicaţia principiilor materialismului economic în desbaterea problemelor istorice. Istoricii ruşi Cliucevschi, Careiev şi Platonov n'au fost marxişti şi dialectica marxistă le-a fost străină. Ultimul care a supravieţuit revoluţiei, fiind considerat de regimul comunist ca o piedică în desvoltarea şcoalei oficiale, a fost trimis peste graniţă împreună cu alţi cîţiva, unde a şi murit acum doi ani.

Aplicarea principiilor marxiste în rezolvarea problemelor istorice devine mult mai frecventă cu creşterea curentelor revoluţionare. Plehanov, Lenin, Lunacearschi şi „dii minores" cum sunt Suleatnicov, Bazarov, Stepanov, militau în aşa numitele „tolstiie jurnali" (reviste lunare cu un conţinut abundent şi variat).

Aceştia pot fi consideraţi ca precursorii şcoalei istorice marxiste din Rusia sovietică. Un grup de marxişti publică un volum consacrat filozofiei materialiste, sub denumirea „Ocerki materialisticischii ticescago mirovozrenia" (schiţe asupra concepţiei materialiste), care a avut un mare succes fiind o contrabalansare a acţiunii grupului intelectual „Vehi" (Jaloane) care cuprindea pe foştii marxişti: P. Struve, Bulgacov: filosofii creştini Berdeaiev, Frice şi alţii, un „mixtum compositum" de intelectuali rataţi.

Trebuie menţionat istoricul de nuanţă marxistă Tugan Baranovschi. Revistele istorice antebelice: „Russchi Arhiv", „Russcaia Starina", „Istoriceschii Vestnic" şi altele, inspirate de oficialitate, deşi publicau studii serioase şi documente inedite, totuşi erau lipsite de libertatea de a-şi exprima părerile lor libere. Aveau în schimb o desvoltare neobişnuit de puternică, revistele periodice lunare, de care am vorbit mai sus. In parte literare şi critice, pe de altă parte istorice, cu o ideologie mai mult sau mai puţin democratică, au avut o influenţă enormă asupra educaţiei şi formării intelectualilor ruşi din a doua jumătate a sec. XIX-lea şi începutul sec. al XX-lea. Incepînd cu „Vestnic Evropi" (Monitorul Europei) — conservator, continuînd cu „Ruscaia Măssli", „Mir Bojii", Novoie Slovo", „Naucinoie Obozrenie", „Sovremenăi Mir", „Russcoie Bogatstvo" (poporanistă) şi terminînd cu „Pravda" — marxistă (a nu se confunda cu gazeta bolşevică, care apărea pe atunci), mai multe generaţii de intelectuali ruşi şi-au făcut educaţia politică prin aceste reviste. Cunoscutele esseuri ale lui P. Miliucov, „Ocerki russcoi kulturi", au apărut în paginile acestor reviste.

Dinadins n'am menţionat revistele cu caracter istoric-revoluţionar, care ocupă un loc aparte. „Biloie", redactată de P. Scegolev şi Burţev, „Minuvşie Godi", unde Zamfir Arbure, şi-a publicat în 1908, amintirile asupra lui Bacunin şi asupra revoluţiei ruse; „Golos Minuvşago", a lui Melgunov şi Tiavlovschi, aveau o apariţie sporadică, fiind într'o luptă permanentă cu cenzura şi autorităţile administrative. Confiscările erau regulate şi arestările redactorilor lucru foarte obişnuit. Dealtel aceste reviste continuau să apară şi un timp oarecare după revoluţia comunistă, cînd şi-au încetat apariţia.

După terminarea războiului civil, cercurile academice comuniste încep o operă de „purificare" prin Universităţi şi institute de cultură, căutînd să promoveze metoda marxistă în toate domeniile de cercetare istorico-socială. Totuşi, revista „Biloie" mai apărea la Petrograd prin anii 1923-1924. Redactorul revistei „Golos Minuvşago", S. Melgunov, a emigrat, continuînd totuşi ediţia în străinătate, sub denumirea „Golos Minuvşago na ciujoi storone" (Vocea trecutului prin melea-

gurile străine"), adăogind ultimele două cuvinte ca să sublinieze exilul său mai mult silit, decît voit. Dealtfel, tot în străinătate, el a mai scris o carte istorică „Tragedia amiralului Colceac", reprodusă în extrase în rev. „Monde Slave" din Paris. In schimb, alți cercetători ai trecutului revoluționar rus, P. Șcegolev, Țiavlovski, Modzalevski, Lerner (ultimii doi mai mult ca istoricii literaturii revoluționare, arhiviști talentați) au început să colaboreze cu instituțiile sovietice, împreună cu generația nouă de cercetători și savanți cu concepție comunistă.

Dealtfel, atît războiul mondial, cît și războiul civil mai cu seamă, au fost puțin prielnice studiilor istorice, prilejuind în schimb poeților și scriitorilor să dea opere de mare valoare literară (Block — „Cei doisprezece", B. Pilneac — „Anul gol") S'au luat totuși măsuri pentru conservarea arhivelor, dîndu-se la iveală în mod parțial unele documente din arhivele „Ohranei", privitoare la urmărirea revoluționarilor.

„Marele patron" al școlii marxiste istorice din Rusia de după revoluție a devenit M. N. Pocrovschi (mort în 1932), vechiu revoluționar, fost conferențiar la Universitatea din Moscova, suspendat și eliminat pentru propagarea ideilor revoluționare (V. despre el Documente publicate în 1918 de Țiavlovski la Moscova, cuprinzind și urmărirea tuturor fruntașilor partidului social-democrat rus de nuanță bolșevică). Pocrovschi, înainte de război, a redactat, în editura „Mir", o istorie a Rusiei, tratînd subiectul în lumina principiilor dialecticei marxiste. După cucerirea puterii de către comuniști, Pocrovski a devenit istoricul quasi-oficial al Rusiei Sovietice, fiind ales în Academia de științe și în cea comunistă, luînd parte la redactarea mai multor reviste istorice (Crasnîi Arhiv" și a.). O carte a lui Pocrovschi a fost tipărită recent și la Paris, în „Bureau à Edition", sub titlul „Pages d'histoire".

Evident că lupta cea mare trebuia să se dea între reprezentanții școlii oficiale și istoricii tradiționaliști, grupați în jurul lui Platonov și revistei „R. A. N. I. O. N.-"ului.

„R. A. N. I. O. N." (asociația rusă de cercetări istorice și sociale), fondată de Platonov și alți cîțiva istorici ruși (Grecov) urma linia tradiționalistă a istoriografiei ruse antebelice. Trebue subliniat că cercetarea istoricilor acestora era limitată: Cîmpul lor de activitate se restrîngea la cercetarea istoriei Rusiei cam pînă la secolul alXIX-lea; mișcările cu caracter revoluționar, revoluția din 1905 și cea din 1917 îi interesau mai puțin și lucrul acesta se reflecta natural în buletinul pe care-l editau.

Desigur, regimul oficial nu putea să privească ca favorabilă această activitate istorică în sinul noului stat comunist. Lupta a luat sfîrșit abia după ce comunismul a pătruns în

Academia de științe. In 1929, asociația istorică „R. A. N. I. O. N." a fost închisă, cîțiva istorici arestați și exilați (Platonov), Kizevetter). Deasemenea și buletinul asociației și-a suspendat apariția, deși în cele 5 volume care au apărut pînă la 1929 s'au publicat studii prețioase privitoare la istoria Rusiei din sec. al XVI-XVIII.

Trebue menționat, tot aci, și lucrul următor: știința rusă post-revoluționară a suferit o largă descentralizare. La periferii au luat ființă Academii și institute științifice de cercetări. S'a creat o știință a cercetărilor regionale („Craceve-denie"), căreia i s'a dat o importanță covîrșitoare. Cu toate că Moscova și Leningradul au rămas centrul prin excelență al studiilor istorice, totuși Academiile înființate la Kiev și Minsk (secțiile istorice respective), prin buletinele lor, au publicat și publică cercetări istorice cu caracter regional.E un fenomen particular al diviziunii fostului stat rusesc în republici autonome și federative. Nu pot fi trecute cu vederea lucrările ucrainenilor Grușevschi, Bagaley, Antonovici, Buzescul și alții.

A doua particularitate a istoriografiei ruse post revoluționare este faptul emigrației. Cu terminarea războiului, odată cu armatele voluntare în retragere, au plecat și mulți profesori, scriitori și publiciști, cari risipindu-se pe tot întinsul globului pămîntesc au dat un impuls cercetărilor istorice ruse (Milincov, Struve, Melgunov, Snuerlo și a.). Centrul lor au devenit țările slave (Cehoslovacia, Jugoslavia și Bulgaria). Majoritatea academicienilor însă a rămas în Rusia. Revistele „Monde Slave", „Slavia", „Revue des etudes slaves", „Ost-Europa", Slavische Rundschau" au publicat în cursul ultimului deceniu mai multe studii referitoare la istoria Rusiei, ce nu pot fi neglijate de un cercetător. Totuși, importanța lor e redusă prin faptul că n'au la bază cercetarea documentară și arhivistică, neavînd posibilități de cercetare pe teren, în Rusia Sovietică. D. Vostocov în „Monde Slave" (1933), într'un studiu, „Les travaux d'histoire russe en U. R. S. S.", ne dă o bibliografie suculentă asupra tuturor lucrărilor cu caracter istoric apărute în Rusia Sovietică.

Ceeace se desprinde însă în genere din cercetarea istoriografiei ruse postrevoluționare este faptul că pe cînd istoricii tradiționaliști cercetează *istoria Țarilor*, și *Rusia antică*, cei sovietici au dat o atenție specială publicării documentelor inedite din arhive, ținute sub lacăt de regimul vechiu. Și chiar dacă studiază istoria veche a Rusiei — o prezintă mai mult sub aspectul social-economic. E o linie de demarcațiune netă între cercetările istorice din categoria întîia și cea de a doua.

Ocupîndu-se de origina statului rus, școala istorică mar-

xistă a căutat să lumineze venirea în Rusia a fondatorilor primului stat slav, Varegii (Normanzi), o chestie obscură, foarte puțin elucidată în istoriografia rusă antebelică (V. Brimm — Dela Varegi la Greci — Analele Academiei de Științe din Leningrad, An. 1931, No. 2). E un studiu de geografie istorică, căutînd să stabilească drumul pe care-l urmau Varegii din Rusia Nordică spre Țarigrad. Problema a fost studiată de Platonov sub aspectul originii cuvîntului „Rus". P. C. Liubomirov a publicat un studiu, „Relațiile comerciale între Rusia și Orient între sec. al VIII și XI (Analele Universității „Cernișevski" Saratov An. 1923 v. I. fasc. 30 cf. Monde Slave 1933, v. II p. 277). Studiul acesta e făcut din punct de vedere numismatic, stabilindu-se după caracterul monedelor găsite, că în secolele respective a existat un comerț intensiv între Rusia și Orient. N. Rubinstein, M. Saitan și S. Rozcinov au cercetat relațiile Rusiei kieviene din sec. al X-XII cu Germania și vecinii săi. Parhomenco și Cozlovski au cercetat deasemenea relațiile exterioare ale Rusiei din Kiev. Concepția lor este că decăderea comerțului Rusiei medievale se explică prin deplasarea drumurilor mondiale spre basinul Mării Mediterane. M. Rostovtzeff a publicat în „Revue des etudes slaves" un studiu, „Les origines de la Russie kievienne (v. II. 1922 pag. 5).

B. Grecov a studiat în buletinul „Ranionul"-ui, origina și structura regimului „republican" al Novgorodului, cu adunarea sa numită „vece".

A fost studiată viața economică și socială din Rusia medievală de către Argunov, Bogoslovski și A. Filipov. Insă opera cea mai importantă referitoare la această chestie este publicațiunea redactată de V. Hessen—„Arhiva istoriei muncii în Rusia", apărută la Leningrad, în mai multe volume. In genere însă, după cum am spus și mai sus, istoriei vechi a Rusiei i se atribue o importanță mai redusă decît celei contimporane. In special este cercetată epoca Dekabriștilor, a acelor rebeli care în timpul interegnului, după moartea lui Alexandru I. au căutat să puie mîna pe puterea de Stat printr'o răscoală armată în piața Senatului (14 Decembrie 1825). Epoca anterioară Dekabriștilor a fost cercetată fragmentar și în mod insuficient.

Pentru a fi bine lămuriți asupra caracterului istoriografiei ruse post-revoluționare, este indispensabilă o privire asupra revuisticei istorice cu care aceasta se află într'o strînsă legătură. Căci în afară de Analele Academiei de Științe (secția istorică) există cîteva reviste periodice de un caracter distinct: unele ocupîndu-se cu publicarea documentelor diplomatice din arhivele ruse, altele — publicînd documente cu caracter politic referitoare la mișcarea revoluționară din Rusia înainte

de războl. Din prima categorie face parte „Crasnii Arhiv" (Arhiva roșie). Din a doua — „Catorga i ssilca" (Munca forțată și deportarea). Mai există „Istoric-Marxist" ce desbate problemele istorice cu caracter general prin prizma teoriei materialismului istoric.

Cea mai importantă publicațiune este „Arhiva Roșie" care pînă în prezent a dat la iveală peste 50 de volume. A apărut în 1923 ca organ al „Arhivelor Culturale", redactată de M. Pocrovschi, V. Polonschi, Macsanov, Piceta și Adorațchi. Tirajul, la început de 6.000 exemplare, s'a ridicat ulterior pînă la 30.000 exemplare. Apare în 8°, un volum cuprinzind dela 350 pînă la 450 de pagini. E periodică și iese la fiecare două luni. D. René Martel a dat cuprinsul celor 15 volume publicate pînă la 1926 („Monde Slave" 1926 vol. III). In prezent sunt publicate vreo 50 de volume de extremă importanță pentru istoria diplomatică a Rusiei înainte de război. Cuprinde o parte memuaristă și o parte documentară.

Dealtfel, imediat după retragerea oștilor vrangheliste din Rusia, publicistul Hessen a început la Berlin ediția „Arhivei revoluției ruse", din care au apărut peste 20 de volume, însă cu material documentar redus. S'au publicat mai mult memoriile foștilor demnitari, amintiri din timpul războiului. Se pare că publicațiunea a încetat din lipsă de fonduri.

Intre altele, „Arhiva Roșie" a publicat „Jurnalul lui Kuropatkin (comandantul oștirilor rusești în timpul războiului ruso-japonez din 1904-1905), „Rapoartele ministrului Sazonov către Nicolae al II-lea" înainte de război, (vol. II, 1923), corespondența între ministrul de războiu din 1904 — gen. Suhomlinov și șeful Marelui Stat Major—general Ianușchevici (vol. I, 1923), jurnalul lui A. A. Polovțev, un demnitar important din timpul lui Alexandru al III-lea (vol. III-IV 1923), corespondența Romanovilor între 4 Dec. 1916—7 Martie 1917 (vol. IV, 1924); s'au publicat documente inedite diplomatice, în special în legătură cu chestia Strîmtorilor. Au apărut, în ordinea succesivă: 1. „Evropeischia derjavți Greția v epoche mirovoi voini" (Puterile europene și Grecia în timpul războiului mondial) Moscova 1922. 2. Puterile europene și Turcia în timpul războiului mondial. Partajul Turciei Asiatice cu harta respectivă, S. Petersburg 1924. 3. Idem. Constantinopol și Strîmtorile, 2 volume, Mosc. 1925-1926, care cuprinde și 28 de documente ce se referă la Romînia.

Volumul la XIII (1925) din „Crasnaia Arhiva" a fost consacrat centenarului rebeliunii Dekabriștilor (14 Decembrie 1825). E interesant a nota că s'au publicat scrisorile și memoriile Decabristului V. Raevski, care a activat în Basarabia, la Chișinău între 23 Noembrie 1820 și 1 Februarie 1822).

In volumul XI—XII (1925) a fost publicată corespondența diplomatică între guvernul țarist în ajunul războiului

mondial și guvernul romin, ceeace prezintă interes pentru cercetătorul romin. In schimb, revista „Catorga i ssilchi" (Munca silnică și deportarea), din care au apărut aproape o sută de numere, se mărginește a publica documente și memorii revoluționare, incepind cu Epoca Dakabriștilor, insistind asupra revoluțiilor din 1905 și 1917.

Sub redacția lui M. N. Pocrovschi au apărut volumele: „Relațiile germano-ruse" (Acte secrete), „Relațiile polono-ruse in timpul războiului mondial" (Acte secrete). Tot sub redacția lui Pocrovschi au fost publicate peste 15 volume privitoare la activitatea dekabriștilor (dosare personale și procesul). Sub redacția lui A. Lozovschi — „Istoria mișcării muncitorești".

După o activitate prodigioasă și bogată, academicianul M. Pocrovschi moare la 10 Aprilie 1932 (1868—1932). V. necrologul lui N. M. Luchin, publicat in Analele Academiei de științe U. R. S. S. 1932, N. 9, p. 774.

După cum vedem istoriografia rusă post-revoluționară s'a manifestat printr'un șir de publicațiuni extrem de bogate din punct de vedere istoric. Există in Rusia Sovietică o generație de savanți tineri care au rupt definitiv cu tradiția științei istorice rusești și fac o revizuire integrală a metodelor de cercetare istorică. Cucerind citadela vechilor curente, fiind mai mult decit încurajați de oficialitate, nu e de mirare că in cadrul ascensiunii industriale nemaipomenite a Rusiei post-belice, știința istorică să capete și ea un impuls corespunzător. E o știință tînără, tot așa de jună, cum e statul socialist-sovietic, dar poate și mai tînără, căci din generația ante-revoluționară, în afară de Pocrovschi (savant de catedră), cei care s'au raliat regimului oficial au fost savanți de circumstanță, majoritatea însă risipindu-se pe tot întinsul globului pămîntesc pînă și în Chili, Tunis și Indochina.

Totuși, un observator atent nu va neglija nici puterea de muncă a tinerilor savanți, nici rezultatele temeinice în domeniul cercetărilor istorice, efectuate în cei 17 ani dela instalarea în Rusia a regimului comunist, acesta chiar dacă va contesta utilitatea aplicării metodei materialismului istoric în domeniul cercetărilor trecutului.

Totuși aspectul istoriografiei ruse postrevoluționare nu poate fi complect dacă nu vom arăta în linii generale și unele opere ale emigranților ruși din străinătate. Val vîrtejul revoluției a risipit prin țări străine mulți profesori, din care unii foști membri a Academiei de Științe din Petrograd (P. Struwe, Platonow și alții). In genere revuistica istorică apuseană manifestează un interes crescind față de problemele est-europene, în special rusești. Revistele „Revue des etudes slaves", „Slavia" (Praha), „Monde Slave", „Ost-Europa" (Berlin) publică studii referitoare la istoria și literatura rusă ante-belică și post-revoluționară

Prof. A. Kizevetter, fost profesor de istorie la Universitatea din Moscova, plecat și el din Rusia Sovietică, mai mult silit decît de bună voie, a publicat în „Revue Historique", 1930. CLXII Janv.-Févr. p. 160 și urm. un studiu întins sub titlul „Travaux des savants russes emigrés", din care se desprinde opera făcută de emigrații ruși, foști profesori la universitățile rusești. O bibliografie suculentă ne prezintă și A. V. Florovski (fost profesor la Universitatea din Odesa, actualmente în Cehoslovacia) în cartea „Literatura istorică rusă în emigrație". Darea de seamă 1921—1926. Praha 1928.

E foarte greu de tras o linie de demarcațiune între diferitele curente istorice ale emigrației ruse. Unii reprezentanți ai ei au continuat linia veche trasă de istoricii Cliucevski, Kareiew și Platonow, aceștia foarte puțini. Majoritatea însă au tendință netă spre dreapta (Schmurlo) sau spre stînga (Miaxotine, Melgunov). Tendința moderată (Milincov, Nolde, întrucîtva și Struwe).

Vom enumera mai jos operele mai însemnate ale savanților ruși din străinătate, fără să ne oprim prea mult asupra fiecăruia în parte.

Prof. Bitzilli (dela Univ. din Odessa, emigrat în Bulgaria) a publicat „Schițe asupra științei istorice". Praha 1925. Propune schimbarea metodei de cercetare istorică individualizată (Rickert, Windelband) cu metoda genetică. Prof. Karsavin, convertit la catolicism, fost profesor la Universitatea din Petrograd, pe urmă emigrat la Covno (Lituania) a scris „Filosofia istoriei" Berlin, 1923, în care propune un sistem original de cercetare istorică, un sistem metafizic pan-monist, în afară de legea cauzalității. Prof. Berdeaev, cunoscut și în țara noastră prin unele cărți traduse, marxist prin anii 1895—1900, pe urmă ortodox din grupul „Vehi" (Jaloane), talentat însă reacționar, a publicat „Sensul istoriei" („Smisl istorii") Berlin 1923. El privește istoria ca realizarea unui plan divin dinainte fixat. S'a mutat pe urmă la Paris, unde în „Institutul ortodox" înființat de el, continuă să militeze doctrina ortodoxă, avînd adepți în rămășițele vechiului regim, refugiate în Franța.

Prof. Vipper, fost profesor la Universitatea din Moscova, refugiat la Riga, a publicat „Krugovorot istorii" („Cercul evolutiv al istoriei") Berlin 1923. Pornind dela concepția caracterului ciclic și periodic al evoluției omenirii consideră că civilizația contimporană se află în plină decadență, asemănătoare celei a Imperiului Roman. Civilizația actuală (industrialism, capitalism, imperialism) se va dispersa și marile puteri se vor dezagrega în mici celule autome. Acestea sunt

în general operele profesorilor ruşi emigraţi, referitoare la problemele de istoria generală şi filosofia istoriei.

In ceiace priveşte istoria Rusiei propriu zisă, prof. Schmurlo — fost profesor la Unifersitatea din Iuriew-Dorpat (Estonia) pe urmă refugiat la Praha şi Roma, — a publicat „Istoria Rusiei dela an. 882 pînă la 1917. Münch. 1922 şi „Introducere în istoria rusă" (Vedenie v rus euin istorin") Praha 1924. Prof. Vernadski a publicat „Naceseanie ruscoi istorii (O schiţare a istoriei ruse") Praha 1927, din punct de vedere al curentului euvrasist, cărui curent îi vom consacra un studiu aparte.

Prof. D. Nolde, fost profesor la Universitatea din Petrograd, refugiat la Paris, adept a lui Milincov, colaborator la revista „Analele Contimporane" (in l. rusă) a publicat mai multe opere referitoare la istoria rusă: „L'ancien régime el la revolution russe", „Reflexions sur le developpement politique de la Russie" (Monde Slave" 1927). Consideră ca singurul factor al evoluţiei statului rus — puterea autocrată, care comandă masselor, element docil. Trebuie notat răspunsul dat lui Nolde de către A. Kizevetter în „Analele Contimporane", An. 1928. I. p. 37.

Prof. Lappo (fost la Univ. din Iuriew, pe urmă la Praha) a publicat „Evoluţia ştiinţei istorice ruse" in „Cesky casopis historicky. 1922) Prof. Kizevetter a dat la iveală cartea sub titlul „Ziditorii culturei ruse" („Osnovateli russcai culturi") Praha 1926.

Trebuesc menţionate şi unele ediţii periodice, tipărite de istorici ruşi din străinătate: „Operele savanţilor ruşi din străinătate" („Trudâ russkich uceonăch zagraniţei" (Berlin) „Beseda" (Convorbiri") Culegerea societăţii arheologice ruse din Serbia („Sbornic russkago arheolog, obşcetva"). „Analele societăţii istorice ruse din Praha („Zapiski russkago ist. obşcestva bă Prahe") şi „Lucrările Colegiului Savant din Praha".

Din perioada începutului statului rus s'a publicat: M. Toll — Sciţii şi Hunii — Praha 1928; Bieleaev — Inceputul Rusiei („Nacealo Rusi") Praha 1925; Braun — Varegii în Rusia (rev. „Beseda" 1925 vol. VI). Despre Hazari au scris Brutzkus şi Boratz. Istoricul E. Perfeţki a tipărit la Bratislawa cartea „Letopiseţile ruseşti şi relaţiile lor reciproce" („Russkia letopisi i ich vzaimnaia otnoşenie") în anul 1934.

M. Şachmatov fost profesor la Univ. din Petrograd, refugiat la Praha, care nu trebuie confundat cu unchiul său profesor de istorie rămas în Rusia şi mort acum cîţiva ani, a publicat „Incercări asupra istoriei ideilor politice antico-ruse" Praha 1926. Cartea aceasta lucrată în baza unor documente şi izvoare luate la plecarea din Rusia, a fost primită foarte favorabil de istoricii apuseni.

Trebuie notată cartea prof. Schmurlo „Curia romană în Orientul ortodox rus în anii 1609—1654. Praha 1928: în limba rusă cartea poartă titlul „Russcaia curia na russkom pravoslavnom Vostoke v 1609—1654 godach". Praga. Cartea a fost lucrată de Schmurlo în baza arhivelor Vaticanului şi cuprinde mult material interesant referitor la tendinţa papalităţii de a ataşa Orientul ortodox catolicismului precum şi note preţioase despre activitatea lui Petru Movilă, mitropolitul de Chiev.

Cu cît ne apropiem de epoca mai modernă, cu atît scrierile devin mai numeroase şi e greu de făcut vreun discernămînt asupra valoarei lucrărilor, căci în majoritatea lor nu sunt lucrate direct la izvoare şi arhive. Profesorii ruşi emigraţi au dat la iveală şi multe scrieri, referitoare la istoria generală a Europei, ceiace le era mai la îndemînă.

Trebue notate însă scrierile oamenilor politici ruşi cu tendinţe mai democrate: P. Milincov — Petru cel Mare şi reformele lui, 1925. M. Bunacov — Drumurile Rusiei („Puti Rossi", în Analele Contimporane", 1932). S. Melgunov — „Faptele şi oamenii din epoca lui Alex. I." („Delă Iiudi Alexandrovscogo vremenii") Berlin 1923; Koyré — Persecuţia filosofilor („Monde Slave" IV. 1926) şi unele scrieri ale lui Miakotin.

După cum vedem, istoriografia rusă post-revoluţionară, atît cea din U. R. S. S., cît şi cea din emigraţie, cu toate că sunt despărţite printr'un abis în ceiace priveşte concepţia istorică, totuş au fost fecunde, dînd la iveală opere de reală valoare.

Alex. Kidel

Un poet mussetian necunoscut: P. V. Grigoriu

Nu numai scriitorii de întiia mînă interesează pentru istoria unei literaturi. Sunt talente care datorită unor împrejurări nepotrivite par dela începutul carierei lor sortite să rămînă în umbră, dar care totuşi, puse alături şi constituite în corpuri şi şcoli, alcătuesc atmosfera literară a unei epoci mai bine şi mai clar definită decît prin cîţiva scriitori de întia mărime, cari se ridică din această epocă şi o domină.

Dacă ar examina cineva numai prin prisma marilor noştri poeţi însemnătatea influenţei lui Musset în Romînia, datoria noastră faţă de poetul francez ar apărea fără îndoială ca minimală: cîteva trăsături la Grigore Alexandrescu, presupuse reminiscenţe, sau poate numai întîmplătoare întîlniri la Mihail Eminescu, o reală şi fundamentală influenţă asupra lui Al. Macedonski, şi poate nimic mai mult. Realitatea e însă cu totul alta, şi cu cît coboară cercetătorul spre o poezie mai puţin menită să rămînă în analele literaurii, spre produsele efemere ale unor lire de calitate oarecum inferioară, cu atît semnul poeziei mussetiene se iveşte mai insistent în lirica romînească din a doua jumătate a secolului trecut. Cum literaturii comparate îi e întrucîtva indiferentă valoarea operei de artă pe care o produce influenţa unui mare scriitor semănată pe teritorii străine, ne îngăduim să credem caracteristic exemplul poeziei lui P. V. Grigoriu, poet astăzi cu totul uitat, în mare parte şi din vina lui, dar de a cărui prezenţă istoricul influenţelor lui Musset în Romînia nu va putea să nu ţină seamă cîndva.

Petru V. Grigoriu s'a născut la Iaşi, în 1860 ; botezat de Elena P. Asachi, cu care familia lui era înrudită, el a fost luat de mic la Paris de aceasta, şi a crescut în casa lui Edgar Quinet, a cărui soţie după cum se ştie, era fiica lui G. Asachi. In casa marelui scriitor francez a cunoscut el cea mai aleasă societate pariziană, avînd prilejul să asculte la masa gazdei sale pe V. Hugo, Ledru Rollin, Dufaure, Jules Favre, Gambetta şi Garibaldi. Inscris la liceul Louis-le-Grand, Quinet venea Sîmbăta să-l ia acasă, şi Victor Hugo îl dusese adeseori la plimbare în trăsura lui, amuzîndu-se, pe cît se pare, de conversaţia tînărului şi inteligentului Valah. Aujns la Paris pe vremea răsboiului din 1870, el n'a stat însă prea multă vreme acolo, căci tatăl său încetînd din viaţă, Grigoriu fusese nevoit să se întoarcă în ţară, mai înainte de a-şi fi terminat studiile de drept, abia începute la Universitate. Se pare însă că şi întors în ţară a continuat legăturile cu aristocraţia literară franceză, căci se citează corespondenţa lui, din ne-

fericire pierdută, cu oameni ca E. Zola, Sully Prudhommes François Coppée, Jules Lemaître, Waldeck-Rousseau, Brisson, şi alţii. [1])

La Iaşi, unde s'a stabilit după întoarcerea în ţară, el a dus o viaţă de boem literar potrivită cu temperamentul său, dar improprie creaţiei artistice, ceiace face ca opera lui să fie atît de puţină şi atît de risipită. A fost unul dintre membrii *Junimii*, şi chefurile pe care le făcea la *Bolta Rece* cu Eminescu, Gh. Panu, Sig. Vîrgolici, Miron Pompiliu şi Leon Grigorescu, au rămas, în amintirea puţinilor Ieşeni cari le-au apucat. A colaborat cîtăva vreme la *Convorbiri Literare*, unde a publicat mai ales traduceri din V. Hugo, A. de Musset şi A. Chénier; a mai scris la *Familia* din Oradia, la *Curierul* din Iaşi al lui Th. Balassan, şi la periodice locale de scurtă durată, ca *Lupta* şi *Săgeata*. Prieten cu publicistul N. A. Bogdan, a condus împreună cu el prin 1881—2 revista satirică *Bomba*. A cunoscut pe *V. Alecsandri*, şi a fost prieten al unor personalităţi ca A. D. Xenopol, Gr. M. Sturdza şi A. C. Cuza. [2] Oda *La Martinica*, recitată în 1902 la o serbare dată la Teatrul Naţional din Iaşi în folosul sinistraţilor din Martinica, i-a adus un ceas de celebritate, şi Legiunea de Onoare, pentru care l-au recomandat Sully Prudhomme şi Waldeck-Rousseau şi l-au felicitat oameni ca J. Lemaître, Ed. Rostand, Fr. Coppée, P. Loti, H. Lavedan, P. de Cassagnac, Rochefort, Drumont şi L. Bourgeois. [3] Dar scurta lui carieră literară avea să se încheie curînd, la 30 Noembrie 1903, cînd se stinge din viaţă, lăsînd în urma lui o operă neînsemnată cantitativ, şi pe care, adevărat boem, nu se gîndise niciodată s'o strîngă într'un volum. [4]

---

1 D. Colonel A. V. Grigoriu din Botoşani, fratele poetului, păstrează o fotografie a lui Sully Prudhomme, cu dedicaţia: „A mon éminent confrère Pierre B. Grigoriu, témoignage de haute estime et de sympathie. Sully Prunbromme. Août 1902. Châtenay (Seine)" şi un exemplar din volumul *Lueurs et flammes*, cu inscripţia: „A monsieur P. B. Grigoriu, sympathie au poète, hommage à l'ami. Hélène Vacaresco".

2 Tot la d. A. V. Grigoriu sunt un exemplar din *Despot Vodă* cu dedicaţia: „Domnului Petru Vasile Grigoriu, suvenir amical din partea autorului V. Alecsandri. Mirceşti 1880", şi o fotografie cu următoarele versuri autografe:

Privesc cu dor din valea vieţei
La cei pierduţi în nori cereşti,
Tovarăşi buni ai tinereţei,
Amici ai casei părinteşti.
1882 V. Alecsandri

Două scrisori ale lui Alecsandri către Grigoriu au fost date de acesta Academiei. V. *Familia*, XXVII (1881), p. 260; *Analele Academiei Romîne, Desbateri*, II, 20 (1897-8), p. 30; *Opinia*, Iaşi, I, 196, din 25.XII. 1897, p. 3; V. Alecsandri, *Scrisori*, ed. Chendi şi Carcalechi, Bucureşti 1904, p. XXXVII. D. A. Grigoriu posedă şi dedicaţii autografe ale celorlalţi prieteni ai poetului; cf. necrologul *Principele Gr. M. Sturdza*, publicat de P. V. Grigoriu în *Evenimentul* din 18.1. 1901.

3 Cf. *Arhiva*, XIII (1902), p. 344-6, şi XIV (1903), p. 13-4.

4 Despre viaţa poetului, cf. P. V. Grigoriu, *Amintiri despre E. Quinet, cu prilejul centenarului său*, în *Arhiva*, XIV (1903), p. 71-80; I. Raul, *P. V. Grigoriu*, în *Munca literară şi ştiinţifică*, Piatra Neamţ, I (1904), pag. 30-1, şi în *Evenimentul literar*, Iaşi, XI, 241, din 2.XII.1903, p. 1-2; V. Scinteie, *P. V. Grigoriu*, în *Opinia* din Decembrie 1903; (I. Dafin?) *Figuri ieşene*, în *Mişcarea, Iaşi*, XX, 209, din 11.IX.1926, p. 1. O notiţă necrologică în Revista Idealistă, (1903), vol.

Această operă, risipită prin revistele și ziarele vremii, de unde numai cu greu s'ar mai putea aduna în întregime, multe din aceste publicațiuni efemere fiind pentru totdeauna pierdute, se compune din traduceri din literatura franceză, și dintr'o serie de poezii originale. Traducerile nu-l arată cu atita exclusivitate închinat lui Musset. A tălmăcit un număr destul de însemnat de versuri din Victor Hugo, publicate între 1877 și 1881 în *Familia* și în *Convorbiri literare*, și republicate în parte de un prieten în *Munca științifică și literară* din 1904. A tradus din Lamartine meditația *Bonaparte*, și două poezii din Chénier; avea gata tradus pe *Ernani*, „în versuri pe cit se poate mai elegante și la înălțimea autorului", [5] dar în aceiași vreme lucrase la tălmăcirea aceasta și Duiliu Zamfirescu, a cărui traducere avea să se reprezinte la București. Tot Grigoriu e traducătorul piesei *Marchizul de Priola*, de H. Lavedan, care s'a jucat la Teatrul Național din Iași în 1903, cu prilejul vizitei Principelui Moștenitor Ferdinand. [6] Cite am cunoscut din aceste traduceri se caracterizează toate printr'o cursivitate deosebită, printr'o ușurință de a găsi expresia potrivită și de a modula-o după tiparul unui vers în care nimic nu pare silnic și căutat.

Opera lui originală se compune din 40 sau 50 de poezii publicate prin *Familia* în anii 1877—1883 și în *Arhiva* din 1902—3; prin ele vorbește un poet risipit, capricios și inegal, deopotrivă de acord cu viața de boem pe care am înfățișat-o, și cu înrudirea temperamentală pe care i-o întrevedem cu Musset, învățătura cărui pildă se întrezărește nu numai odată printre versurile lui. Însăși principiile poetice în numele căruia scrie el sunt departe de a contrazice această apropiere: „Natura și numai natura creiază pe poet; ea pune în sinul său acea flacără a geniului care duce sufletul la o sensibilitate vie, puternică, activă... El trebue să tindă veșnic spre măreț, care trezește atenția omului, care îi înalță sufletul, și spre acel sentiment dulce și amar numit *patetic* și menit a desmierda duios inima". [7] Aceste precepte se potrivesc tot atît de bine poeziilor lui cași operei autorului *Nopților*, poet al unei spontaneități adeseori brutale și care lucrează numai prin isbucniri, și tot odată introducătorul celor mai patetice și mai afective procedee lirice. Spontaneitate, sinceritate și inspirație imediată din realități în care pentru alții poate n'ar fi existat poezie, sunt calitățile pe care i le recunoaște de altfel Grigoriu, atunci cînd, ca bun cunoscător al boemei literare pariziene, deplînge nepotrivitul destin al acestui poet:

> Musset, cel mai de geniu din toate-aste ființe,
> Căci nu există note mai dulci și mai divine
> Decît acele vesuri ce de Musset sunt pline,
> De multe ori compuse pe muri la *Violon*,
> Pe Bulevard, la baluri, sub arbori, prin grădine,
> Student, boem pe-atuncea, plăceri, dureri, suspine,
> Le prefăcea în perle eterne cu-un creion! [8]

Poezia lui Grigoriu trăește întreagă sub asemenea auspicii. Nefericiri pe care nu vrea sau nu știe să le precizeze îl rod în ascuns, comparabile cu acel *mal du siècle* pe care Musset îl recunoștea in-

IV, p. 352. Multe informații suplimentare mi-au procurat d-nii Col. A. V. Grigoriu și N. A. Bogdan, cărora le mulțumesc pentru aceasta.

5 Cf. Familia, XIV (1878), p. 559, și XV (1879), p. 334.

6 *Arhiva*, XIV (1903) p. 12.

7 P. V. Grigoriu, *Poeți și poezie*, în *Familia*, XVII (1881), p. 321-2.

8 *Scene cronice din lumea pariziană*, în *Familia*, XIV (1878), p. 213.

tregii lui generații, și care îi apasă, sub semnul amărăciunilor inseparabile, restul vieți:

> Astfel din floarea vieții desgustul și tristețea
> Mi-au stins, ah, idealul tot sufletului meu,
> Și n'am știut ce este amorul, tinerețea,
> Și n'am crezut în oameni, și nici în Dumnezeu. [9]

Dar cu toate aceste accente care par expresia sinceră și definitivă a unei absolute negații, adevărul e altul, și închipuindu-se cași Musset sub trăsăturile vreunui romantic personagiu, un *Oscar* oarecare, își va recapitula, pe cînd

> tînăr, cu fruntea trist plecată
> Și palid rătăcește, lipsit de ajutor,

toate pricinile de nefericire cari i-au coborît această iarnă pe suflet, dar va găsi în același timp dedesubtul încruntării pe care suferința, mai mult presupusă și pricinuită prin procedee cu totul subiective, i-a întipărit-o pe față, amintirea unui vechiu zîmbet care e singur de ajuns ca să întreție și mai departe flacăra unei vieți altfel indiferente, și îi conferă acesteia singura și adevărata valoare:

> Mai palid decît toamna cea palidă și rece,
> Junețea mea sdrobită se 'nclină spre mormînt;
> Amor, speranță dulce, plăceri, dorinți și lacrimi
> S'au stins în vîntul toamnei ca frunze și ca flori.
> Iluzii nu am astăzi, — m'au părăsit cu toate,
> În floarea vieții mele mă simt bătrîn și mut,
> Eu cad pe patul morții, — și nu regret trecutul,
> Căci am iubit odată, — și-am fost dar fericit! [10]

O asemenea notă, cîntec de slavă al supremației iubirii și închinarea la amintirile ei chiar atunci cînd se amestecă în ele amărăciunea celor mai crude desamăgiri, se întîlnește nu numai odată în versurile lui Grigoriu. Pentru el cași pentru byronianul Oscar iubirea rămîne singura valoare a vieții, și o femeie care nu se va lăsa induplecată de mrejile ei e sortită să rămînă doar o tristă epavă:

> Tu, inimă de piatră, tu, suflet trist de ghiață,
> Tu, care porți chiar urma durerii scrisă 'n față
> Că n'ai iubit,' că poate nu vei iubi în veci. [11]

Inspirația aceasta coboară direct din Musset, din amintirea desfrînatului Rolla care în cea din urmă noapte a lui înțelege însfîrșit farmecul cîntecului de dragoste intonat împrejurul lui de întreaga natură și care moare pe sînul unei curtezane, fericit că a putut gusta și el cel puțin odată iubirea, din *Noaptea de August* pe care a tradus-o Grigoriu și unde iubirea se pune mai presus de viață și moarte, și mai cu seamă din *Souvenir*, unde, cași în *Lettre à Lamartine* și cași în *Oscar*, poetul mărturisește că iubirea e singurul lucru pe care sufletul lui nemuritor îl va păstra din amintirea ordaliilor lui pămîntene. De altfel însăși iubita pe care poetul nostru și-o înfățișează și și-o aduce mai aproape prin incantația versurilor lui, e rudă cu femeile lui Musset:

> Cînd ochiul tău cel negru sub dulcea lui privire
> Lucește și pătrunde adînc inima mea,
> Eu singur simt o voce de tainică iubire,
> O flacără ce'n raze de sfîntă fericire
> Pe calea vieții mele de-acum va lumina. [12]

9 *La un prieten*, *ibidem*, p. 541.

10 *Oscar*, în *Familia*, XIV (1878), p. 135.

11 *De ce?* în *Familia*, XXIII (1887), p. 217.

12 *La* **, în *Familia*, XIII (1877), p. 304.

sau în alte versuri din care imaginea ei se desprinde profilată prin aceiaşi singură trăsătură:

> Steaua nopţilor senine, ce din valurile mării
> Răsărind lăcrămitoare în amurgul cald al serii
> Mai frumoasă şi mai dulce niciodată n'a lucit
> Decît ochiul tău cel negru pe-un neant nemărginit. [13]

Fără îndoială că nu-i era interzis poetului nostru să cînte o iubită cu ochi negri, şi nici s'o vadă în felul acesta, ca un profil desprins pe întinsul de umbră al cerului, şi în care raza unică a ochiului apare cu atit mai pregnantă, dar aceasta nu e decît amintirea Juanei de care fusese mai înainte îndrăgostit don Paez:

> Il ne pouvit fermer les paupières sans voir
> Sa maîtresse passer, blanche avec un oeil noir.

Deasemenea frumoasa Marta, a cărei frumuseţe pîngărită de viciu o deplinge poetul, trebue situată şi înţeleasă nu departe de Marion din *Rolla*, atit în ce priveşte scurtul portret în care ne-o înfăţişează cît şi pentru imprecaţiile pe care poetul le aruncă destinului ce a adus-o în braţele desfriului, întocmai ca pe sora ei de viciu şi de sărăcie:

> Tu, aşa frumoasă, plină de nuri şi de gingăşie,
> Ochi de stele, chip de îngeri, blîndă, tînără, sglobie,
> Nu-i păcat de tine oare sufletul să-ţi pîngăreşti
> Şi atitea comori sfinte să vinzi şi să nimiceşti?...
> Dar întreb: De ce, oh, soartă crudă şi neruşinată
> Arunci farmec, tinereţe, graţii în această fată,
> Dece stingi sărmanu-i suflet în al viciului isvor? [14]

La fel se adresase Musset la început virginalei Maria, acuzînd-o că a profanat cel mai scump dintre darurile ce-i fuseseră hărăzite, cruda şi nevinovata ei frumuseţe:

> Oh, la fleur de l'Eden, pourquoi l'as-tu fanée,
> Insouciante enfant, belle Ève aux blonds cheveux?
> Tout trahir et tout perdre était ta destinée,

dar e mai precisă indicaţia lui cînd arată cauza care a făcut-o să se prostitueze, şi pe cînd Grigoriu se mulţumea să învinuiască soarta, Musset îi arătase mai deaproape care e adevărata pricină a păcatului:

> Pauvreté! Pauvreté! C'est toi la courtisane.
> C'est toi qui dans ce lit as poussé cet enfant
> Que la Grèce eût jeté sur l'autel de Diane.

Toate temele de inspiraţie poetică ale lui Grigoriu provin din acelaşi isvor. După cum ideia pe care şi-o face despre iubire e un decalc al entusiasmului mussetian, la fel în destul de numeroasele lui poezii referitoare la preţul şi acţiunea muzicii se întrezăreşte influenţa poetului francez. Aşa cum cintase acela *A la Malibran*, Grigoriu va slăvi în versuri pe artiste care nu sunt totdeauna cîntăreţe, pe o Enrichetta Cattaneo pe care a admirat-o în rolul Ofeliei şi pe o Aristiţa Manolescu, dînd teatrului acelaşi merit pe care Musset îl atribuise muzicii în particular:

> Lorsque, sur le sillon, l'oiseau chante à l'aurore,
> Le laboureur s'arrête, et, le front en sueur,
> Aspire dans l'air pur un souffle de bonheur.
> Ainsi nous consolait ta voix fraîche et sonore,
> Et les chants dans les cieux emportaient la douleur.

Tot astfel pentru Grigoriu:

> Artele sunt mîngierea sufletelor generoase,
> Idealul cel mai dulce inimilor mult duioase,
> Visuri, plîngeri, dureri, taine, lacrimi, dor, amărăciuni,
> Nasc şi mor de-atitea veacuri sub a artelor minuni. [15]

Meritul revine, pentru unul caşi pentru celălalt, armoniei, „dulce limbă a inimii", cum o numeşte Musset, care o cîntă în *Lucie*, slăvind-o pentru felul cum ştie să încînte şi să potolească durerile omeneşti:

> Fille de la douleur, Harmonie! Harmonie!
> Langue que pour l'amour inventa le génie!
> Qui nous vins d'Italie, et qui lui vins des cieux!

Inspiraţia lui Musset avea să fie reluată de Grigoriu, autor şi el al unei *Invocaţiuni la Armonie*, constînd mai cu seamă în imprecaţii ca acelea cu care începea să i se adreseze poetul francez, căci pînă şi procedeele acestuia, risipite, discursive şi de scurtă răsuflare, îl influenţează la tot pasul:

> Mîngierea şi speranţa sufletelor crud mîhnite!
> Potolirea şi isvorul dragostei nemărginite!...
> Armonie, glas de îngeri! Tu, ce eşti atît de sfîntă,
> Tu, l-al cărei oftat mistic morţii se trezesc, se'ncîntă,
> Tu, ce faci minuni divine, şi sub valuri dulci uimeşti,
> Dînd dureri, plăceri sau lacrimi inimilor omeneşti! [16]

Iar afirmarea modelului său, că armonia a fost inventată de geniu, pe pămîntul Italiei la care atitea neamuri s'au închinat, avea să apară în alte versuri ale poetului, sub o formă mai personală şi adăugînd tributul său la aceste neincetate închinări:

> Italia mea dulce, Italie frumoasă,
> Din sînul tău poetic şi geniul s'a creat,
> Căci tu eşti ţara care pe-acest pămînt revarsă
> Torente de-armonie ce'n o simţire lasă,
> Şi care pîn'la ceruri ades l-au înălţat [17]

Dar procedeul pe care l-am urmat pînă acum în înfăţişarea apropierilor dintre inspiraţia lui Grigoriu şi îndrumările ce-i puteau fi propuse de modelul francez, are neajunsul că îl înfăţişează prea de aproape legat de el, prea servil imitator ca pentru asemenea versuri să poată fi numit cu adevărat un poet. În realitate Grigoriu isbuteşte adeseori, ducînd mai departe sugestii mussetiene sau transgresînd asemenea indicaţii, să creieze o poezie proprie, crescută fără îndoială sub aceiaşi zodie, dar hrănită dintr'un sol personal şi devenită, în loc de imitaţie, o operă aparţinîndu-i de drept. Astfel, după ce am ascultat invocaţia lui Musset către armonie, şi după ce am văzut cum, călăuzit de el, Grigoriu se îndreptase spre aceiaşi zeiţă, îl vom vedea căpătînd înaintea altarului de care se apropie un elan personal ce-l învredniceşte să treacă dincolo de învăţătura primită şi să încerce, nu fără succes, o experienţă poetică proprie, în versuri ca acestea:

> De cîte ori, o! dulce şi sfîntă armonie,
> Ai inspirat în mine fantastice gîndiri,
> Ai şters de pe-a mea frunte dureri, melancolie,
> Ai dat în al meu suflet dureri şi poezie
> Şi-o lume ideală pierdută'n fericiri!...
>
> O, spune-mi, ce putere eternă şi divină
> Te face dominantă în cer şi pe pămînt?

[13] *Omnia vanitas*, în *Familia*, XXIII (1887), p. 350.
[14] *Maria Ferrari*, *ibidem*, XVIII (1882), p. 99.

[15] *Unei artiste*, în *Familia*, XIX (1883), p. 16.
[16] *Invocaţiune la Armonie*, în *Familia*, XVII (1881), p. 250.
[17] *Muzica*, în *Familia*, XIII (1877), p. 194.

Și ce secret tezaur, ce Zeu și ce lumină
Te face să-arunci tainic in pieptul ce suspină
O magică beție, cel mai sublim avînt?...

Sălbaticul te-ascultă și cade, se supune,
Și bolnavul se simte de chinuri ușurat,
Iar eu ce am un suflet fierbinte, viu și june,
In sfîntul tău răsunet reintîlnesc o lume,
O lume dulce 'n care eu singur sunt creat [18]

Versurile izvorăsc din aceiași construcție temperamentală care îl făcuse să se apropie de Musset, și prin această asemănare de constituție cași prin școala îndelungă la care a învățat să alcătuiască stihuri se explică faptul că Grigoriu pare a traduce sau a imita poezia modelului său chiar atunci cînd e independent de ea, și cînd se silește să fie, într'un înțeles mai restrîns al acestui cuvînt, original. Vom cita, pentru a se înțelege mai limpede acest lucru, cîteva versuri care mi se par într'adevăr reușite și personale, dar care nu pot să nu aducă aminte o întreagă atmosferă mussetiană, dragostea turmentată pentru amintirile în care se găsește singura odihnă, atmosferă unde cresc și din care respiră, rămînîndu-i însă datoare doar cu parfumul, asemenea versuri:

Dormiți de-acum în pace, minute neuitate!
Dulci amintiri, în pieptu-mi stați veșnic îngropate
Și'n calea vieții mele, ca stele printre nori,
Vărsați razele voastre de sfîntă mîngiere,
Făcînd să uit o clipă nespusa mea durere
Și'n loc de-a mele plîngeri s'aud privighetori [19]

Dacă ar analiza cineva mai de aproape opera lui Grigoriu, ar găsi fără îndoială că se mai pot face și alte alăturări. Astfel se întrevede cu cea mai mare ușurință în cîteva din versurile lui influența prietenului lui, Eminescu, într'o *Urare* care amintește sfîrșitul *Despărțirii* aceluia, în unele *strofe* care nu sunt decît o parafrază a *Venerei și Madonei*, sau într'o poezie ca aceia din care cităm mai jos începutul, pentrucă ni se pare caracteristic pentru facilitatea cu care poetul nostru își asimilează experiențe străine și le dă un corp care numai în aparență îi aparține lui însuși:

Noaptea, cînd sub gînduri grele cade fruntea-ți să se culce,
Pleoapele-ți acoper gingaș melancolicul ochiu dulce,
Sufletul trudit de doruri, de păreri de rău trecute
Adormind, te fură toată înspre lumi necunoscute,
Inspre locuințî de stele, înspre cuiburi îngerești... [20]

Asemenea evidente influențe s'ar mai găsi poate și în alte versuri ale acestui poet, care se vede a fi fost un poet încă necristalizat definitiv, și din păcate pierdut înainte de a fi putut să dea o operă într'adevăr personală. Dar oricît de numeroase și de variate ar fi aceste eventuale noi influențe, ele nu vor altera sensul general al inspirației lui, care ne-a îngăduit să-l calificăm din primul moment drept un poet mussetian, un poet crescut ca atîția alții ai unei generații întregi dela Mihail Zamfirescu pînă la Haralamb Lecca, sub semnul lirei marelui inspirat. Experiența lui, și contopirea lui aproape integrală în

[18] *Muzica*, în *Familia*, XIII (1877), p. 193-4; reprodusă în *Amicul Familiei*, Gherla, V (1881), p. 139.
[19] *In memoriam*, în *Familia*, XVII (1881), p. 523-4.
[20] *Scrisoare la o necunoscută*, în *Arhiva*, XIII (1903), p. 535-7. *Urare* s'a publicat în *Familia*, XXIII (1887), p. 253; *Strofe*, *ibidem*, p. XVII (1881), p. 380.

aceia a predecesorului său, a cărui obsesie nu-i lasă putința, și aproape nici veleitățile unei independențe, ni se par edificatoare atît în sens personal, desvăluind un temperament poetic adevărat, dar din acea esență minoră care nu ajunge niciodată să se ridice pînă la mari creațiuni, și rămîne sortită să trăiască și să se hrănească din ceiace alții au creat mai înainte, cît și într'un înțeles mai general, pentru precizarea unei întregi atmosfere literare, predominante în a doua jumătate a secolului trecut. Grigoriu nu e decît un exemplar, pe care l-am ales ca fiind caracteristic, dar pe a cărui măsură s'ar mai putea găsi atîtea altele în vremea aceasta; uitați uneori pe drept și alteori pe nedrept, cum ni se pare că e și cazul, de istoria literară, ei mai trebuesc amintiți uneori, opera lor constituind jaloane de cea dintîi importanță pentru istoricul influențelor marilor scriitori apuseni în literatura romînă.

Al. Ciorănescu

Cronica economică

Indrumările economiei naționale și ale politicei comerciale. Două conferințe.

„Asociația Economiștilor din România", continuind vechea și buna sa tradiție, a organizat și în acest an un ciclu de conferințe economice, cari se țin în fiecare săptămină în aula Academiei de Comerț din București.

Deschiderea a fost făcută de d. Profesor G. Tașcă prin o conferință tratind despre: „Recentele îndrumări ale politicei noastre comerciale".

Profund cunoscător al istoriei economice, d. Tașcă *a arătat*, **în** prima parte a expunerii sale, că evoluția concepțiilor în materie de politică comercială, ne-a adus astăzi la un nou mercantilism, foarte asemănător cu acel care a dominat viața economică a Statelor occidentale în secolul al XVII-lea. Pe atunci mercantilistul Stewart scria: „Monarhul este conducătorul suprem al mașinei economice și are sarcina de a-i regula mișcările". Iar ținta acestei „economii dirijate" (născute deci de sute de ani și nu de azi, cum se crede în genere) era supravegherea ieșirii aurului din țară și împiedicarea, pe cit posibil, a intrării mărfurilor fabricate. Se urmărea și atunci „o balanțare a conturilor" și se impunea obligațiunea de „reîntrebuințare" înăuntrul țării importatoare a sumelor provenite din vinzarea mărfurilor importate, clauze cari apara astăzi ca cele mai noi metode în politica comercială.

Trecind dela partea istorică la o examinare a politicei de reglementare a comerțului de export și import, inaugurată în România la finele anului 1932, d. Tașcă stabilește cu o obiectivitate desăvârșită și o documentare complectă, roadele reale ale acestei politici noi. Atacată fără a fi cunoscută, nici în consecințele sale, această politică, combătută pentru că nemulțumea interesele particulare ce erau în conflict cu interesul național al plasării favorabile a produselor agrare romînești, a reușit totuși din primul său an de aplicare onestă să producă următoarele rezultate:

a) Să comprime importul materiilor fabricate cu 500 milioane lei;

b) să îndrumeze importul romînesc către țările cari ne cumpără produsele noastre și

c) Să mențină exportul nostru la o cifră foarte importantă, față de recolta proastă din acel an.

„Experiența anului 1933 dăduse rezultate favorabile", încheie d. Tașcă această parte a studiului său.

Schimbările politice survenite către finele anului 1933 au împiedicat aplicarea mai departe a acelui sistem și rezultatele rele ale anului 1934 au apărut curînd.

Pericolul cel mai mare d. Tașcă îl vede în nestatornicia politicei noastre comerciale.

„Nu este un paradox — spune D-sa — cînd afirm că cel mai prost regim comercial, care durează un număr de ani, dă rezultate mai bune decît cel mai bun regim care se schimbă la fiecare trei luni".

Constatările și concluziile conferinței d-lui G. Tașcă, sunt prea juste pentru a nu le subscrie în întregime.

■

Pe cît de interesantă, documentată și folositoare pentru lămurirea problemelor ce ne preocupă a fost conferința d-lui Tașcă, pe atît de banală, superficială și inutilă a fost conferința d-lui Aristide Bazilescu intitulată pretențios „Schimbarea de front în economia noastră națională [1]).

In partea introductivă a expunerii sale — cu totul disproporționată față de partea pretinsă a fi „constructivă" — d. Bazilescu a repetat toate locurile comune privitoare la sdruncinările suferite de coloanele susținătoare ale clădirii capitaliste, menținîndu-se la nivelul cronicelor economice cu cari ne întrețin zilnic ziarele.

Auditoriul „Asociației economiștilor" este însă deprins a asculta examinări științifice și inedite asupra problemelor economice și nu reproducerea clișeelor banale despre credit, monedă, proprietatea individuală și alte subiecte zilnic desbătute de toți improvizații economiei politice.

De multe ori D-sa s'a scoborît chiar sub acest nivel. Citatele ce facem mai departe sunt edificatoare.

Vorbind de monedă d. Bazilescu a spus:

„Acum s'a dus și principiul. Avem monedă *dirijată* sau *deranjată* cum zic unii spirituali." (Din modestie d. Bazilescu nu vrea să mărturisească public că „spiritul" e al D-sale):

„Creditul? Acest cuvînt ne face să zîmbim".

Dupăce d. Bazilescu creiază asemenea formule asupra situației generale, D-sa trece la examinarea stărilor din România a cărei economie vrea să o îndrepte prin „o schimbare de front".

Sentențios, D-sa afirmă: „Orice ameliorare a exportului va fi binevenită, *oricare ar fi condițiile ei*".

Aceasta nu-l împiedică însă să adauge imediat: „Pînă cînd vor mai avea curaj producătorii să se trudească pentru a svîrli pe piață produse a căoror plasare pe orice preț este considerată ca o fericire"?

Trebuind însă totuși ca după partea introductivă să intre în subiectul anunțat, d. Bazilescu își face întîi rezerve diplomatice în cuvintele următoare: „In cadrul unei scurte conferințe nu s'ar putea prezenta un plan metodic alcătuit pentru înfăptuirea de noi directive". Ce rost mai avea atunci conferința?

Neputînd însă păstra o discreție complectă asupra acestui plan, D-sa prezintă cîteva soluțiuni pentru lecuirea relelor stări economice din România. Relativ la criza de desfacere a producției agricole, D-sa declară:

„*Străinii nu mai vor cerealele noastre?*

Să se hrănească întîi bine cu ele sătenii, iar în bună parte să se înlocuiască cultura lor cu plante furajere."

Iată deci, țăranul romîn silit să se hrănească cu tot griul, orzul și ovăzul care se produce în România exportatoare. Că săteanul trebuie să-și creeze o putere de cumpărare vînzînd remuneratoriu cerealele

1) Conferențiarul — probabil din prudență — nu a publicat nicăeri conferința sa, totuși noi am avut textul ei integral din care am făcut citațiunile caracteristice.

produse pentru a-și procură și alte obiecte necesare vieții și a-și acoperi necesitățile sale de numerar, „economistul” d. Bazilescu nu admite.

Problema funcționarilor?:

„Nenumărații funcționari nu este nevoie să-i concediem. Putem chiar să-i *înmulțim*, dar să-i punem la muncă constructivă. Să producă bogățiile din care vor fi plătiți”. (?)

Soluțiunile de acest gen abundă în partea finală a conferinței. Iată cum se rezolvă problema unei bune administrațiuni:

„Trebue să avem odată curajul să gonim infinitele și nenumăratele consilii comunale și administrative și să micșorăm astfel sarcinele cari apasă asupra contribuabililor”.

D. Bazilescu, Profesor la Facultatea de Drept din București, nu știe că mandatele Consilierilor comunali și județeni sunt onorifice. Deprins a vorbi bieților studenți, cari nu pot protesta auzind asemenea neexactități, d. Profesor Bazilescu crede că și într'un for științific este scutit de a se informa, înainte de a afirma...

Dar ne-am oprit prea mult asupra acestei conferințe. Nu am fi făcut-o dacă autorul ei nu ar fi profesor universitar de Economie politică și nu s'ar intitula singur „economist”. D. Bazilescu uită probabil că nu ne mai găsim în epoca romantică a economiei politice romînești în care a strălucit așa de ilariant alt profesor universitar, d. Nae Bazilescu.

Pe atunci era suficint să știi pronunța cuvîntul de „economie politică” pentru a fi consacrat mare savant și făcut imediat profesor universitar, membru al Academiei și poate chiar Ministru de Finanțe.

Astăzi, generații de tineri pregătiți, muncitori și talentați, nu mai pot asculta banalități depe tribuna conferențelor și depe catedra Facultăților. Din respect pentru strădania și suferința lor de a nu se putea manifesta, pentrucă toate locurile sunt ocupate de anumite dinastii universitare, conferențiarul „Asociației Economiștilor” trebuia sau să se recuze sau să se pregătească — dacă poate — a trata științific una din cele mai grele probleme ale zilei de azi: îndrumarea economiei naționale romînești.

Ernest Ene

Cronica cooperatistă

Revizuiri doctrinale în Cooperație

(II)

Am văzut cum Bernard Lavergne prezintă concepțiunea noastră drept caracteristică cooperatorului dintr'o țară agricolă, acesta neputînd accepta doctrina cooperatistă bazată pe formula domniei consumatorului. Am spus că teoriile cooperative din Apus sunt concepții unilaterale ale unor doctrinari cari, dacă nu consideră întotdeauna cooperația de consum ca fiind singura formă adevărată de asociație cooperativă, au în orice caz înaintea ochilor împrejurările din aceste țări, în cari organizațiile de consumatori pot fi socotite ca satisfăcînd doleanțele maselor largi ale populațiunei uvriere.

Cu aceasta nu vrem să spunem, așa cum se afirmă uneori la noi, că acolo cooperația agricolă are o desvoltare mai redusă, ea fiind o formă ce a fost și este pe cale de a fi depășită de cooperația de consum.

Cooperația agricolă formează pretutindeni o ramură importantă și viabilă a mișcărei cooperative. Cu excepția Angliei (și adevărul este valabil numai dacă o considerăm fără Irlanda) pretutindeni (în țările Apusului) cooperația agricolă rivalizează cu cea de consum. Astfel, într'o statistică întocmită de Biuroul Internațional al Muncii *(Versuch einer internationalen Statistik der Genossenschaften* — Genf 1934) găsim că există în Europa (exceptînd Rusia Sovietică) 23.369 cooperative de consum, avînd în total 13.3 milioane membri și 170.190 cooperative agricole cu 16,55 milioane de membri. (Trebue să precizăm că statistica nu are pretenția de a fi completă. Biuroul Internațional al Muncii are legături mai strînse cu organizațiile muncitorești; apoi unele cooperative de consum activează în medii rurale).

Dar literatura socială contemporană are ca obiectiv soluționarea problemei salariatului. Construirea unei teorii a cooperației agricole este ca atare o problemă, putem spune, încă neabordată în literatura cooperativă. (Cel care ar intreprinde o astfel de lucrare are totuși la îndemînă unele indicațiuni la cîțiva scriitori mai vechi, ca și la poetul și cooperatorul irlandez *George Russel)*.

Vrem adică să precizăm că acea constatare a lui Lavergne nu trebue înțeleasă în sensul că concepția noastră cooperativă ar fi exclusiv agricolă. Dimpotrivă, nu ne-a preocupat o teorie a cooperației agricole (mărturisim că problema ne tentează), ci în lucrările noastre cu caracter doctrinal *(Der Begriff der Genossenschaft — L'Economie coopérative)* am încercat să stabilim caracterele sistemului economic cooperativ, cuprinzînd toate ramurile mișcării (întrucît, firește, este vorba de cooperație adevărată).

Rezultatul acestor cercetări este astfel rezumat în pagina finală a „Istoriei doctrinelor cooperative”.

„Forma, celula economiei cooperative este întreprinderea cooperativă care, adoptînd în mare parte regulele de organizare și de funcționare ale întreprinderilor capitaliste, — întrucît ea trebue să acti-

veze în cadrul regimului economic actual — prezintă totuşi caracteristica fundamentală de a fi o întreprindere colectivă, în sensul că este legată în chip organic de economiile particulare ale asociaţiilor cari formează întreprinderea.

„In ansamblul său, sistemul economic al cooperaţiei este federalist. Acest federalism economic ţine seama de condiţiile speciale de viaţă ale diverselor categorii şi ale diverselor regiuni economice; el permite totuş, prin articularea graduală a acestor organizaţiuni pe regiuni de categorii, să se elaboreze şi să se execute un plan economic; iar acesta, aşezat pe baze raţionale şi unitare, nu cade totuş într'un centralism colectivist uniformizator".

„Principiul fundamental al economiei sociale cooperative trebue căutat în metoda specifică de repartiţie a productului social. Această metodă cooperativă de repartiţie — fiecăruia în raport cu participarea sa la realizarea produsului — este de natură să provoace modificări din ce în ce mai profunde în repartiţia veniturilor, prin eliminarea graduală a oricărui venit fără muncă".

■

Aşa dar, putem considera ca una din tendinţele dominante ale gîndirei cooperative actuale, străduinţele tinzînd la realizarea unei doctrine cooperative unitare, care să construiască un sistem economic complect bazat pe cooperaţie şi care să cuprindă toate categoriile de asociaţii cooperative existente.

Dar, alături de această idee care înseamnă o revizuire a dogmelor ce au stăpînit mişcarea pînă acum, — cooperaţia se găseşte acum, aşa cum am arătat la începutul prezentei expuneri, în faţa unor noui sisteme de economie socială, cu privire la cari trebue să-şi fixeze atitudinea.

Pînă acum cooperaţia, ca doctrină şi ca faptă, a fost pusă în faţa a două sisteme sociale: capitalismul liberal pe deoparte, socialismul pe de altă parte.

In privinţa aceasta, în mişcarea cooperativă mondială n'a existat şi nu există încă unitate de vederi, pentrucă doctrina cooperativă nu este încă în aşa fel precizată încît să fie acceptată de toate curentele cooperatiste şi de toată acea mare varietate de cooperative existente în economia rurală, în economia industrială şi în economia comercială a diferitelor ţări. Putem să stabilim cîteva tendinţe în privinţa aceasta.

Curentele de idei existente ar putea fi catalogate în trei grupe: mai intîiu o atitudine binevoitoare faţă de liberalismul economic, deci faţă de ordinea capitalistă actuală. Este deci în special concepţia care a stăpînit şi stăpîneşte în mişcarea cooperativă a aşa numitelor clase de mijloc orăşăneşti, a micilor meşteşugari de sine stătători, a micilor comercianţi. Concepţia aceasta consideră cooperaţia mai mult ca un mijloc de a înlătura anumite defecte de estetică ale societăţii actuale, fără a urmări o răsturnare a regimului.

Dimpotrivă, un alt curent are o atitudine mai de grabă favorabilă socialismului. Şi aci iarăşi două tendinţe: prima care consideră cooperaţia ca o organizaţie de clasă, prin urmare ca o armă folosită de o anumită clasă socială în lupta pe care o duce împotriva claselor stăpînitoare. Această concepţie a dominat în mişcările claselor muncitoreşti din cîteva ţări: Belgia, Austria şi în parte în Germania şi Cehoslovacia. Se vede adică în cooperaţie numai o anexă a acţiunii de emancipare politică şi socială a unei anumite categorii economice. Organizaţia cooperativă este de aceea subordonată organizaţiei politice. Cooperativa este considerată de multe ori ca un simplu instrument de procurare a mijloacelor băneşti trebuitoare acţiunii

politice, ca şi în luptele duse de salariaţi împotriva patronilor (greve). *Vandervelde*, şeful socialist belgian, a precizat aceasta într'un chip plastic: „cooperativa este vaca de muls a partidului".

Al doilea curent consideră cooperatismul ca un sistem economic ce se confundă complect cu socialismul. Este, de pildă, concepţia socialistului german *Kautsky*, (care spunea undeva: ce poate fi altceva Societatea viitoare, decît o mare cooperativă de consum generalizată!) concepţie adoptată şi de unii economişti de şcoală liberală.

In fine, o a treia concepţie care consideră cooperaţia ca o doctrină de sine stătătoare, prin urmare nu o anexă a altor acţiuni sociale, ci o acţiune care urmăreşte intronarea unui anumit sistem economic: a *regimului cooperativ*. Regimul cooperativ s'ar caracteriza atunci prin dominaţia, nu exclusivă, ceeace ar fi imposibil, a întreprinderii cooperative faţă de celelalte forme de întreprindere. (Pentru amănunte, suntem nevoiţi din nou să trimitem pe cetitor la lucrarea noastră „Histoire des Doctrines Coopératives" — Paris, 1933).

Astăzi cooperaţia se găseşte în faţa unor noui sisteme de economie socială, unele înfăptuite, altele pe cale de realizare.

Problema atitudinei nu este deci numai de interes doctrinal dar şi de interes practic: *este vorba de însăşi posibilitatea de existenţă a mişcării cooperative, care pînă acum s'a desfăşurat în cadrul unei societăţi liberal-capitaliste.*

E cert că, economia omenească este acum în plină transformare. Dacă vrem să căutăm a preciza nouile fundamente ale economiilor naţionale, trebue să distingem net între economia rusească, sovietică, şi restul ecnomiilor naţonale la cari putem constata, — cu toate diferenţierile cunoscute — unele trăsături unitare.

Problema aceasta este o problemă pentru sine. Nu e locul să o desbatem aci. Avem totuşi nevoe de puncte de sprijin pentru expunerea temei ce ne-am propus aci. Problema am expus-o într'o conferinţă ţinută în Februarie trecut, în cadrul unui ciclu organizat de Seminarul de teorie şi cercetări economice dela Academia Comercială din Bucureşti (publicată, cu adnotaţiuni ample, împreună cu o prelegere din acelaş ciclu a d-lui *Ion Răducanu*, într'o broşură purtînd titlul: „Curente economice actuale"). Aci ne mărginim să redăm esenţialul expunerii şi concluziile ei.

Economia omenească se află acum într'o fază de tranziţie. Regimul de pînă acum nu mai e considerat ca putînd să asigure o normală funcţionare a mecanismului economic. Făcîndu-se această constatare, se amestecă însă de obiceiu trei noţiuni distincte: *capitalismul, liberalismul, individualismul.*

Pentru a cunoaşte însă tendinţele de evoluţie ale economiei moderne, — este neapărată nevoe să distingem în mod net între *capitalism*, adică între un sistem economic care vrea ca atare să caracterizeze modul de organizare şi de funcţionare a vieţii economice şi *liberalism*, care este o doctrină economică şi, mai departe, între noţiunea de liberalism, care se referă mai de grabă la regimul producerii şi circulaţiei bunurilor economice şi *individualism*, care vrea să spue că într'un anumit sistem economic, subiectul, centrul sistemului este individul, economia particulară individuală.

Este cert că asistăm acum la o abandonare quasi generală a principiilor *liberalismului economic*. Ideea *automatismului* vieţii economice, sprijinită pe concepţia deistă a unei ordine fireşti prestabilite, face acum loc principiului *organizării raţionale* şi principiului *voluntarismului*. De aci şi modificarea concepţiunei asupra *rolului Statului* în viaţa economică („economie dirijată").

Din abandonarea liberalismului economic a decurs o a doua modificare a elementelor vieţii economice: Limitarea, chiar benevolă (cartele, sindicate, trusturi) a iniţiativei personale şi a riscului

personal. *Economia de grup* ia un loc din ce în ce mai important.

Prin aceasta se modifică și funcțiunea de *intreprinzător* și odată cu aceasta și mentalitatea, spiritul insuși al acestui intreprinzător capitalist, care nu mai corespunde concepției dinamice asupra intreprinderii și intreprinzătorului, așa cum o prezintă de pildă *Schumpeter:* „Numim intreprindere realizarea de combinațiuni noui....; intreprinzători, subiectele economice a căror funcțiune este realizarea de noui combinațiuni...". Și mai departe: „....și apoi chiar caracterizarea curentă a tipului intreprinzător prin termeni ca inițiativă, autoritate, prevedere, trage în spre cumpăna noastră. Căci pentru aceste calități este prea puțin loc de acțiune în automatismul unui circuit care se echilibrează...".

Exaltînd funcțiunea de intreprinzător, Schumpeter recunoaște totuși că cu cît învățăm a cunoaște mai exact lumea naturală și socială, cu cît stăpînirea noastră devine mai completă asupra faptelor, cu cît sporește, cu timpul și prin raționalizarea progresivă, domeniul înlăuntrul căruia lucrurile sunt calculate pur și simplu, — cu atît se diminuiază însemnătatea acestui rol (al intreprinzătorului) și ca atare importanța tipului „intreprinzător" trebue să scadă, cum a scăzut deja însemnătatea tipului „comandant". *(J. Schumpeter:* „Theorie der wirtschaftlichen Entwicklung. Zweite neuebearbeitete Auflage. München u. Leipzig 1926; Der Unternehmer, art. in „Handwörterbuch der Staatswissenschaften"; „Der Unternehmer in der Volkswirtschaft von heute" in „Strukturwandlungen der Volkswirtschaft" Berlin).

Intrebuințăm termenul de *economie organizată spre a caracteriza* diferitele formule ce se agită acum, unele noui, altele vechi și numai reluate, formule de organizare pe noui baze a economei sociale. Se folosesc acum o serie de termeni diferiți uneori pentru aceeași noțiune; pe de altă parte, sub acelaș termen se înțeleg de multe ori noțiuni diferite. Pentru aceste noui formule, știința Economiei sociale nu are încă la indemînă o terminologie sigură și în chip general acceptată. Faptul acesta nu poate fi decît de natură să facă încă mai dificilă lămurirea temei.

Se vorbește astfel de „economie organizată" „economie ordonată", „dirijată", planifiată („Planwirtschaft", „planned, economy"), „programatică", „raționalizată", colectivă, „Gemeinwirtschaft", de socializare, ca și de o serie de socialisme: „de ghildă", „de Stat", „municipal", „corporativ", „corporatist", etc.

Principiul general, comun tutulor acestor formule, ar fi ideea (recunoaștem, destul de vagă) de înlocuire a anarhiei în economia socială prin *organizare,* care presupune atît existența unui *sistem preconceput,* cît și ideea de *dirijare* și de *control* permanent a funcționării sistemului economic.

Dar, după cum se vede, ne-am ferit să vorbim pînă acum de *capitalism.* Este cert că regimul capitalist se află acum în stare de criză, care pentru unii ar fi numai o criză conjuncturală, pentru alții însă o criză de structură (terminologia lui *Sombart).*

In ce privește nouile formule de organizare a vieții economice, unele sunt ostile capitalismului, *altele dimpotrivă urmăresc tocmai salvarea ori chiar intărirea sistemului capitalist,* prin abandonarea ideologiei liberale, care nu mai concordă acum cu realitățile acestui regim. Pentru reprezentanții acestor formule, nu regimul capitalist, el însuși este mort, ci capitalismul așa cum l-am cunoscut pînă acum: liberal și individualist. *Ugo Spirito*, un filosof și economist fascist din cei avizați, vorbește despre un *capitalism individual,* un *capitalism de Stat* și un *capitalism corporativ* („La crisi del capitalismo e il sistema corporativo" în volumul colectiv: „La crisi del capitalismo" — Firenze, 1933).

Cînd se vorbește de „economie organizată" ori „de plan", nu interesează atît obiectul planifierei (planifiere totală ori parțială), cît *subiectul,* adică factorul din inițiativa și în folosul căruia se face această organizare a economiei sociale.

■

Am văzut că sistemul cooperativ, așa cum îl concepem, este el insuși un sistem de economie organizată, avînd firește țelurile sale proprii. Atitudinea cooperației față de aceste diferite regimuri economice depinde deci de scopurile pe cari și le-au propus, de categoriile sociale ale căror interese determină realmente, directivele organizării economiei sociale.

Dar mai spuneam că pentru cooperație problema timpului de față este: posibilitatea de adaptare a organismului cooperativ la nouile regimuri economice și politice în cadrul cărora e nevoit să trăiască. Mai precis: *poate exista cooperație în cadrul sistemului sovietic, ori al celui corporativ fascist, ori al socialismului național hitlerist, ori într'un sistem de corporatism catolic, așa cum se pregătește acum în Austria ș. a. m. d.*

Firește că pentru a se putea resolva această problemă este nevoie să se cunoască mai întîiu atitudinea față de cooperație a acestor noui regimuri, de locul pe care eventual ele îl reservă organizației cooperative în economia națională organizată pe aceste noui baze.

Putem spune dintru început că doctrinarii și militanții nouilor sisteme de economie socială au fost ostili cooperației: Cei dintîiu, fiindcă au firească pretențiune de a construi sisteme noui, complect închegate potrivit ideolgiei respective și sunt ca atare ostili tutulor celorlalte formule de economie socială; — cei din urmă din motive de strategie politică.

Astfel, în Italia fascistă s'a dus la început răsboiu împotriva cooperației, care era fie sub influența portidului socialist (cooperativele de consum, ca și cele muncitorești în genere), fie sub aceea a catolicismului politic (cooperativele țărănești), — așa dar sub influența celor două mari forțe politice pe cari fascismul trebuia să le înlăture.

In Germania hitleristă, lupta s'a dat mai mult împotriva cooperativelor de consum, cari, alături de marile magazine generale, periclitează existența micului comerț, deci a unei categorii (clasa de mijloc), pe care socialiștii naționali s'au sprijinit. In Austria, deasemenea, s'a răpit autonomia cooperației de consum afiliată partidului social-democrat. Numai în Rusia sovietică, *Lenin* a înțeles dela început serviciul ce-l putea aduce noului regim o rețea bine organizată de asociații cooperative. Insă și aci autonomia organizației a fost înlăturată, ceeace a provocat protestul vechilor cooperatori.

Dar timpul a adus schimbări profunde în această atitudine și acum putem constata că se reservă cooperației un loc, cînd mai restrins, cînd mai larg, dar întotdeauna important, în toate aceste noui formule de organizare a economiilor naționale: și în Rusia sovietică și în Italia corporatismului fascist, în Austria catolică, în Germania hitleristă, ca și în codurile lui Roosevelt, ori în metodele europene de economie dirijată.

Pentru organizarea economică a micii agriculturi, a claselor mijlocii orășenești, ca și a consumatorilor — nici unul din nouile regimuri economice și politice nu s'au putut dispensa de cooperație.

Prin aceasta însă sistemele acestea economice au suferit o spărtură importantă în edificiul lor doctrinal.

Gr. Mladenatz

Chenare critice

V. Ciocilteu, — Poezii

Imprăştiate, poeziile d-lui Ciocilteu nu puteau fi decit indicii izolate ale unui temperament cu bogate resorturi de mişcare lirică. O imagine exactă, despre acest suflet, — căruia nu-i lipseşte nici suavitatea nici sumeţia trebuitoare ca să se exprime, — se putea, deci, mai cu greu inchega. Şi chiar dacă ochiul agil ar fi inclinat s'o contureze, n'ar fi isbutit in schimb să precizeze momentele *definitiv* realizate şi n'ar fi deosebit cari anume închid, în prezenţa lor, nucleul evoluţiei viitoare.

Culese în volum, putem descifra cum coordonatele temperamentului, libere şi fireşti, se determină dela sine. Această carte de stihuri frumoase, turnate in modele cu durităţi şlefuite ca sideful, cuprinde un mănunchi de alcătuiri definitive, dar şi de semne prevestitoare in cari criticul, cu pipăitul atent şi exersat, poate citi dominantele lirice, cum desluşeşte astronomul, în nebuloase, orbitele planetelor.

O revizuire critică, în înţelesul în care se cunoaşte, o cred inutilă; pentru motivul simplu că poezia d-lui Ciocilteu are mai multe centre de vitalitate. Şi acestea mobile şi cari se împletesc. Incit, e foarte greu dintru început a apăsa pe unul cert. O operaţie de explicitare şi de descoperire, — cind, îndărătul clapelor acestui pian cu rezonanţe adinci, zac cheile de acordare a unor accente cu totul particulare, ortografiate poetic destul de prompt, — este singura folositoare.

Elanurile lirice curg ca o vină de apă pe sghiaburi precise.

Poesia e un *mod de grupare*, — nu unicul, — al acestui şuvoi de emoţii ţişnit din nu ştiu ce ocultă resursă. Iar ca mod de grupare lirică, este o unitate, realizată într'o *imagine unică*. In lăuntrul acestei unităţi se organizează înţelesurile intime ale poeziei şi această imagine iniţială luminează elementele constitutive. Elementele subzstă numai şi numai prin aderenţa la imaginea originară; care, ea, nu e altceva decit însumarea luminozităţilor într'un fascicol de proecţie pe un fond, transformabil după calitatea nuanţelor imperechiate. Şi întrucit işi prelungeşte prezenţa sa alcătuitoare în fiecare amănunt, raporturile lirice din lăuntrul diferitelor grupări şi înlănţuiri, prin ea dispar şi prin ea se menţin.

Deci, a izola *modul de grupare:* poesia, şi a-l aprecia, — este una. A determina elanul liric: *care se grupează*, şi a-l valorifica — este alta.

Criteriile se deosebesc, metodele se schimbă.

De momentele de realizare, considerate în ele însile, ale acestui elan, nu mă ocup. A le detaşa şi a le scormoni, pe dinăuntru, lucră-

tura artistică, ar fi o exegeză estetică ce depăşeşte intenţiile acestui articol.

Ci numai să lămuresc direcţia şi posibilităţile — aşa cum se desprind ele, — posibilităţi pe care un temperament înzestrat, ca acela al d-lui Ciocilteu, le posedă.

Am spus, însă: centrele de primenire ale acestui temperament poetic sunt multe. Poesia aceasta e ca o apă clară care-şi sună isvoarele în creţurile suprafeţelor. De aceia: o examinare critică în care poesia să fie referită la un singur centru, — este amăgitoare; iar o verificare estetică în care expresia să se raporteze la un singur canon de frumuseţe, — este marginală.

Te intrebi dacă, fixind centrul principal şi precizind legăturile de subordonare a celorlalte, — asta ajunge. Dificultatea este, că sursele de viaţă poetică sunt mobile, — rebele, prin urmare, unei ierarhii stricte, — şi supuse unui continuu aliagiu.

Aci, stă, — cred, — şi valoarea personalităţii poetice a d-lui Ciocilteu.

Pe linia aceleiaşi unităţi, se înşirue poesiile ca nişte puncte lirice cu relieful mai mult sau mai puţin evident. Torentul, ţişnit din hruba în care se sbat ritmurile unui suflet efervescent, cristalizează în diverse tipare. Aceste tipare — singurele posibile de o controversă estetică, — nu ne interesează dintru întii. Sunt ele şi aşa de multe presărate prin pagini ca nişte podoabe, încit ar trebui un studiu lung şi migălos. Chimismul interior, care le-a dat formă şi chip, constitue singura problemă, — simplificată, dar esenţială.

Cu alte cuvinte: formula poetică înlăuntrul căreia se înscriu posibilităţile d-lui Ciocilteu;

Sau: *conceptul poetic*, în interiorul căruia notele diferenţiale se orînduiesc şi se integrează, — asta interesează.

Prin urmare, să fim înţeleşi.

Omul îşi făureşte cosmosuri închise cari ţin, în cuprinsurile lor, virtejuri abstracte. Izolările la altitudinele reci ale gîndirii, — de unde şoimii sumeţi ai inteligenţei fac volte în gol — sunt sterpe. Printre aceste obişnuinţe acumulate prin cultură, printre cruste, bolovani şi pietrişuri, se prelinge svelt, firul subtil, purificat şi gingaş al simţirii. Din fondurile străvechi productive, sbucnesc avinturile îndrăsneţe cari, spărgind îndătinările de mileniu ale unui intelect cojit, fulgeră şi cîntă.

Deaceia, criticii, oameni de cultură, de modele, de etichete şi de cosmosuri ermetice, sugrumă fiorul liric, înghesuindu-l în inele strîmte. Ferecaţi în turnul efortului lor, ei pipăie cu solzul inteligenţei, argăsită de raţionamente, catifeaua unei sensibilităţi frenetice şi vii:

> *„Duşmanii ei de moarte sunteţi voi,*
> *„Obscur convoi*
> *„De corbi în zări;*
> *„Voi staţi la pîndă*
> *„Şi daţi osîndă*
> *„Din călimări".*
>
> *(Prada)*

Poesia conţine un element de utopie, de viziune, de mirare; e pînză de vis tăiată în reverie, lumină şi ceaţă; de aci, nostalgia depărtării în trecut şi tristeţea distanţei în viitor. *„Nostalgie"* şi *„Aşteptare"* aduc tristeţile timpului apus, melancolia distanţelor în vremi neguroase, a timpului răsucit în loc, a timpului mort:

. . . . . Dar timpul stînd pe loc,
„A tras perdea de fier pe zarea mută!...
„In parcul vast cresc doruri şi cucută".

Ca un greer, ţipă amintirea în cutia trecutului şi, răscolindu-i rezonanţele, îi turbură pietrişul sterp şi „ţărmul solitar".

Suvenirurile vieţii, provenite din mari cutremure psichologice, sapă în suflet şanţuri adînci:

„Ca pămîntul ars de lavă
„Unde-au isbucnit vulcanii,
„Semnul rănilor rămîne,
„Nu mai pot a-l şterge anii".

(Semn viu)

Experienţa ancestrală i-a transmis dimensiuni sufleteşti de selectare a aspectelor vieţii.

Zăcăminte întregi, îngrămădite veacuri de-arîndul, îşi sguduie sedimentele, ca dintre straturile lor să se ivească licuricii cari scapără podoabă:

„Strămoşii morţi se svîrcolesc în groapă,
„Şi răsvrătiţi prin glasul meu vorbesc.
„Dar cum mai toţi au locuit în grote,
„Vînînd jivinele din munţi cu parul,
„Eu n'am să cînt ca prinţii după note,
„Ci'n cremene-am să scapăr cu amnarul".

(Veghe)

Apoi, din aliagele de *superstiţie* cu care îşi cunoaşte învrîstată copilăria („Vara", „Zapis", „Umbra") şi *magie*, — extrage conţinuturi de emoţie cari coboară în forme şi se mistuie în poesie:

„Că port închisă 'n mine, ca într'un cufăr,
„Povara timpului trecut, — şi sufăr".

(Reinviere)

Şi astfel, ca filon al inspiraţiei, d. Ciocîlteu absoarbe din fîntîna cea mai neîntinată a psichologiei noastre populare. Acolo, unde e vatra ultimă a sufletului rominesc; din fondul tracic înţesat de superstiţii şi vrăjitorie cînd, omul, simplu ca natura, credea că poate influenţa, prin descîntece, şi formule de exorcism, puterile ascunse şi datinele firii, că poate muta întocmirile sorţii şi esenţele lumii; acolo, unde e străvechiul strat magic, îşi găseşte posibilităţile poesia d-lui Ciocîlteu. Credinţa în fantasme, în strigoi şi cai înaripaţi, superstiţia fîntînilor urlătoare şi a jocului flacărilor stîrnite de comorile îngropate în movile, prevestirea auitului cîinelui, credinţa în acţiunea din depărtare a spiritelor provocate prin vrăji şi formule secrete — credinţe alimentate şi de o întreagă literatură care prin demonia ei bogomilică ne-a încorporat într'un fond de spiritualitate răsăriteană şi cari au trecut în urzeala basmelor şi poesiei populare, — acestea vor constitui terenul din care îşi trage substanţa şi poesia d-lui Ciocîlteu.

Iată vraciul, cititor de zodii şi de soare, care cu „incantări viclene" smulge secretele firii:

„Cu ochi straniî, două borte
„Scufundate 'n craniul vid,
„Intre flacări şi retorte,

„Suflet gol, pierdut în haos,
„Ca o piatră în repaos
„Stă pe gînduri vraciul Krid.
„Cresc vaporii de acid!...
„Pipa fumegînd pe masă
„Are gust de scrum arid,
„Vraciul ia mercur din blid,
„Plumb topit şi iarbă grasă,
„Bizie bondarii 'n plasă
„Cînd şoptind descîntă Krid".

(Intre flacări)

Magia statorniceşte nervurele aceluiaş flux în textura cauzelor fenomenelor din univers. E un procedeu străvechi de transmutaţie a fluidului sufletesc în lucruri. Cînd mintea omului primitiv nu lucra cu conceptul cauzalităţii, nu putea să-şi explice, să descopere, ci numai să se mire şi să se teamă; cînd ochii lui erau încă plini de miracolul cel mare al creaţiei firii, al regularităţii fenomenelor cosmice şi al deşirării fantomatice a visului, — magia este singura sforţare a contactului direct cu esenţele lumii. Ea culegea entităţile metafizice din atributele lucrurilor, le influenţa şi le subjuga, pentru a dădea sufletului primitiv certitudini. Magia era, la omul naturii, exersarea acelei funcţiuni fabulatorii, — poate cea mai primitivă a omului. La d. Ciocîlteu, vine şi prin analogie cu procedeele de transmutaţie chimică. Din observarea cotidiană a misterului împerecherii valenţelor, care se cheamă una pe alta din necunoscut şi îşi combină prezenţele în rezultate noui, sufletul a reţinut înclinări.

In orice caz, diabolic sau dionisiac, turmentat de contradicţii vivace, sufletul poetului se segreghează pe direcţii, împrăştiate din aceiaş rădăcină, ca spiţele din butucul aceleiaş roţi.

Personalitatea poetică a d-lui Ciocîlteu îşi taie despărţituri prin cari circulă pîrîul de emoţie al aceluiaş temperament. Ciclul care grupează poeziile sale (în prima parte: „Adînc împietrit"): *„Miragiu"*, *„Crugul vremii"*, *„Caleidoscop"*, *„Izolare"*, *„Identificare"* au între ele legături de rudenie şi de ierarhie. Işi trag conţinuturile din aceiaş substanţă primară.

In *„Miragiu"*, — frenezia lirică vine din iubire, întiiul ferment de mişcare al constelaţiei sufleteşti. Iubirea sfarmă marginile izolării, disolvă limitele şi mînă către identificare. Contururile şi sentimentul limitei provoacă durerile constrîngerii. Iubirea, în schimb, omoară norocul individuării şi te mută din regiunile existenţei tale:

„Tu, ca o iederă 'mi cuprinzi mijlocul,
„Te 'mlădii lin ca nufărul pe undă
„Imi mistui gîndul şi-mi omori norocul".

(Spleen)

„Norocul" —, în înţelesul de fatalitate care determină esenţele să coboare în formele fixe ale individuaţiei. Cuibărită în suflet ca un delir, ca un „eden spiral" ce „tremură şi muşcă", iubirea pricinueşte sbuciumul prăfuirii şi aruncă cu tîrnăcoapele eroziunii în interiorul omului. („Sbucium").

„Crugul vremii" cuprinde pasteluri; dar nu pur şi simple; ci descrieri plastice de peisagii, susţinute de un sens sufletesc. Curgerea vremii roade aspectele naturii şi le modifică după anotimpuri. In acest ciclu, se manifestă la poet tendinţa de înrădăcinare în cosmic, cu întreg sistemul său de valenţe sufleteşti; ca în singura formulă de existenţă care îl cuprinde. Are sentimentul încorporării în ritmul

cosmic al naturii, el intuindu-se ca un punct de pătrundere şi de răsbatere a unui circuit de o eternă vitalitate, frenetică şi inepuizabilă. Şi nu trebuie să ne mire că predilecţia în pastel merge către peisagiile dogorite şi arse. Arşiţa dilată; dilatarea e rarefiere a moleculelor de viaţă; rarefierea năzueşte către descompunerea formei existente; iar descompunerea e pierderea în turbionul vieţii universale. („Vara", „Sfîrşit", „Pastel").

Estetica sa răspunde aici într'un humor specific, al cărui fond creşte din bucuria iraţională a pulverizării. („Vara", „Din carnetul unui bolnav", „Bolşevic").

Ciclul *„Caleidoscop"* conţine elemente de negativitate a formelor vieţii. Sunt, aci, fenomenele putrefacării, deslănţuite de morbii decompozanţi ai conturului şi izolării. Cine s'ar opri numai la lectura acestui ciclu, fără a-l raporta organic şi a-l integra ca senz, ar rămîne cu impresia de *demoniac* şi *magic*. Demoniac, — fiindcă acesta e principiul negativităţii, principiul opunerii, care prezidează la dizolvarea planului creaţiei aşa cum a fost el conceput de intenţia dumnezeiască. Şi magic, — fiindcă e înbucarea în acelaş ritm al lucrurilor oculte, căutate a fi smulse din secretele lor inviolabile şi trecute, prin anumite procedee în posesiunea omului.

In *„Izolare"*, sunt grupate poesiile al căror fir liric vine răsucit în spirală în jurul aceleiaş idei. Anume: tendinţele toate, aici se răsfring înspre lăuntric, se tocesc, se îndoaie. Nici un acord de dionisism tulburător; în afară de „Viermele şi turnătorul" al căreia accent fundamental este totuşi altul. Elemente de humor amar şi aci.

Iar în *„Identificare"*, — care ar trebui să ducă la nimicnicie şi, deci, la pesimism —, stăpîneşte sentimentul prăbuşirii formelor vieţii. Acelaş senz al descompunerii *psichologice* se desfăşură; de astă dată transpus, însă, în *cosmic*.

Astfel:

„Isbeşte timpu 'n mine ca 'ntr'o casă".
(Spleen)

aici devine:

„Odată doar a clămpănit din gură
„Pămîntul! A crescut de-asupra iarbă.
„Vulcanii stinşi au început să fiarbă
„Şi-au îngropat oraşe 'ntregi în zgură.
„Viaţa mai departe, mai departe
„Aprinde fulgere şi sparge nori
„Se 'mbracă 'n rochii, tremură pe flori
„Şi duce 'n caru-i cîntece şi moarte".
(Mai departe)

Viaţa se „solidifică" în forme; formele se pulverizează şi decad. Şi după ce a creiat forma, viaţa trece mai departe şi nu-i mai lasă nici un interior; fiindcă viaţa e ca un fluviu care fuge cu isvorul după el. Părăseşte pentru totdeauna. Aceste forme rămase în urmă sunt cadre fără conţinut cari, învîrtite pe orbita lor întîie şi întîmplătoare, îşi torc visul existenţei efemere. Pînă şi

„Pămîntul sboară 'n întuneric,
„Şi sfîrîie prin mii de guri
„Pe drumu-i curb de cotituri
„Işi toarce visul lui himeric".
(Judecata de pe urmă)

Şi dacă e aşa:

„La ce să lupt! Cînd fără urmă
„Dispar de par'că-am tras cu palma?
„Cînd boala bîntuie în turmă
„Şi oamenii se duc de-avalma?
(Reînviere)

De aci, inutilitatea efortului ascensiunii. Pe planurile eterate ale existenţei, esenţele reci, — gloria şi eternitatea, — amăgesc şi înşeală:

„Şi-am ajuns pe culmea albă de ninsoare
„La sfîrşitul vieţii, aspru jurămînt.
„Dar sdrobiţi de cale, trişti privesc în zare,
„Ei credeau că vîrful duce pînă în soare;
„Şi de-l bat cu băţul sună a pămînt.
„Chiar ulciorul lunii sună a pămînt".
(Parabolă)

Zadarnice, deci, ostenelile. Te ţin de pămînt rădăcinile. O veşnică reîntoarcere. Restul, amăgire. Viaţa e un interval între două zădărnicii. Pauza lui, o umplem cu iluzie.

Poetul, însă, nu se opreşte la concluzia lirică pesimistă, ci sare la un dionisism de o robustă vitalitate:

„Odată, moartea dornică de glume,
„M'a strîns la piept cu oasele-i în lanţ!...
„Dar eu i-am dat un strop de vin în spume,
„Şi a căzut trăsnită într'un şanţ.
(Un om desăvîrşit)

Motivitaţia lui sufletească e clară. Pe acest interval dintre zădărnicii, un temperament vînjos nu poate să nu clădiască o biruinţă şi o bucurie.

Ceiace am spus despre partea întîia a cărţii (Adinc împietrit) rămîne valabil şi pentru „Cerc magic". Atmosfera poetică este aceiaş: răspîndită peste o grădină în care numai arborii diferă. Problematica vieţii e identică; numai temele se schimbă. Ca principiu dirigent, poezia d-lui Ciocîlteu e invariabilă; ca realizare în forme şi ca lege după care principiile coboară în tiparele frumuseţii, cartea e o claviatură nesfîrşită din potrivirile căreia poţi scoate tonurile dorite; atîrnă de degetaţia agilă a criticului şi de rezonanţele adînci ale cititorului.

„Cerc magic" este o încercare de poem. Adică, o respiraţie prelungită, în care un temperament care funcţionează liric, şi numai liric încearcă să-şi integreze ritmurile în cadenţa largă a poemului. Altminteri, — deşi dedesubtul feluritelor bucăţi stă un fir ascuns care le leagă, — poesiile sunt momente de sine stătătoare. Substanţa poetică se cristalizează în diferite puncte de un lirism străbătător; iar caracterul epic al acestei părţi a doua, nu vine decît din *operaţia de încadrare* a poesiilor în ordinea aceluiaş înţeles. Lirice în ele însile, devin deci epice prin raportare. Epicul nu aparţine, deci, categoriilor estetice ale d-lui Ciocîlteu. Dacă este, — şi este, — el e „obţinut" (ca să zic aşa); e adică funcţia de ordonare a materialului liric, de încorporare a fiecărei poesii într'un înţeles mai larg.

In „Cerc magic", aceiaş tendinţă a poetului de a se integra în ciclul naturii. Dar o integrare nu în ordinea fenomenală, ci în ordinea esenţelor. D. Ciocîlteu are viziunea esenţelor lumii. Aceste esenţe zac ascunse sub masca fenomenelor. Sub aspecte e miezul; sub culori, raportul; sub nuanţe, fondul; sub cuvinte, ideia; sub schimbări, structura. Apele existenţei curg, pe un prund permanent, al căruia desen de o geometrie regulară, e întocmit după legi cari scapă minţii noastre. Poetul rîvneşte să intre în comuniune directă cu acest învăluit mister:

„Privirea mea de fier sfruntînd oceanul
„Să taie o cărare printre valuri,

„Ca toți să vadă în adinc mărgeanul
„Și năvile ce n'au ajuns la maluri".

Să dăm, adică, la o parte, suprafețele colorate ale decorului vieții și să coborim jos, în străfunduri, unde zac enigmele și legile firii. Să înlăturăm convențiile și să sezizăm adevărurile, să sfărîmăm cuvintele și să desghiocăm ideile:

„Să nu-mi mai fie dragostea blestem
„Și gîndul pasăre în colivie,
„Bucată mizgălită de hîrtie
„Ascunsă în profunzimea unui ghem".

Găsim, în aceste versuri, concentrată toată concepția d-lui Ciocilteu. E o viziune aspră asupra lumii.

Este d. Ciocilteu un platonician? — nu se poate spune. Este un heraclitian? — nici asta nu. Crede în existența esențelor lumii și în tainica lor influență și totuși nu este un adept al lui Platon. Crede în neconteniitul „fieri" al existenței, în această fluență de substanțe insezizabile și totuși nu e un partizan al devenirii. Și nu e nici una nici alta la un loc ; ci din amîndouă cîte ceva. Fiindcă între cele două lumi, viziunea sa stabilește funcții și raporturi ca dela *„enigmă"* la *„mirare"*. Dedesubtul grandoarei fantomatice, stă ordinea misterelor. Dincolo, pe un plan ce nu-l putem prinde în înțelesurile noastre, zac monadele lumii, a căror armonie geometrică e prestabilită. Minunați de miracolele voalurilor aparenței, rămânem și mai mirați de dirijorii spectacolului măreț. O spune atât de plastic: gândul sub cuvânt, ideia sub vocabule, esența sub fenomene, miezul sub aspecte, sunt ca o bucată de hârtie ascunsă sub firele ghemului. Țesuturile splendoarei spectaculare ne rătăcește mintea și nu ne îngăduie să scrutăm adîncurile vuinde ale lumii. „Bal mascat", — rotiri de forme, costume, măști și aspecte — nu este decît exprimarea acestei idei.

Iată, însă, vraciul Krid :

„Mai puternic decît regi și piramide,
„Nopți de groază el cu încantări viclene,
„Inviase din morminte și firide
„Faraonii și mumiile-egiptene.
„Vraja Nilului închisă 'n sarcofagii
„Și sub dune de nisipuri călătoare,
„A cules-o din papirusuri ca magii
„Și ca el cetea în zodii și în soare.
„Șerpi și vipere vrăjit-a 'n fund de grote
„Și cum Venus s'a născut din spuma mării,
„El, fierbînd venin și ierburi în retorte
„Suflet nou a scos din volburile zării".

(Pocăință)

Prin procedee magice prin vrăjitorii, prin încantații viclene, prin secrete formule de exorcism, prin ceremonii păgîne deprinse dela fachiri cu măști de gips, meșterul Krid încearcă să descifreze misterele lumii. Și nu numai atît: el vrea să subjuge stihiile și să smulgă secretele creației. E cutezanța de a se identifica cu însăși zămislitorul entităților firii.

„Joacă 'n flacări bani și nasturi,
„Pică rouă din tavan,
„Vraciul moaie în catran
„Melci, din pastă face plasturi,
„Sar retortele în cioburi,
„Viperele intră în scorburi".

(Intre flacări)

Corespunzînd șoaptelor bolborosite ale vraciului, țîșnește din spațiile reci, „geniul". El e principiul vieții și al morții; mai exact: întruparea deplină a *imanenții morții în viață.*

„Rece piatră de cavou,
„Sfinx, în neclintirea feții
„Eu răspund ca un ecou
„La svicnirile vieții.
„Și-am bătut la poarta voastră.
„Rob destinului rigid,
„Aducînd din zare-albastră
„Frig polar de spațiu vid".

Geniul e entitatea friguroasă ruptă din ordinea misterelor. Inel din lanțul devenirii, meșterul Krid a năzuit să se identifice cu șirul creației însăși; să devină el posesorul exclusiv al secretelor creației, el vistiernicul avar al enigmelor lumii. Năzuința, însă, îl doboară. Posibilitatea de a depăși efemeritatea și contingența era una: a se prelungi peste speță. Adică, a se permanentiza în lanțul ereditâții, prin perpetuare. Geniul, însă, îi răpește fata, frumoasa Gilda (Intermezzo). Simbolica poesiei trebuie interpretată rigid. Gilda nu e decît rezultatul unei evoluții biologice. Prin acest capital biologic, isbutește omul să se integreze în linia eternității: prelungind ecoul vieții lui peste nesfîrșita serie a virtualităților biologice. Meșterul Krid a rîvnit, însă, să se insereze în veșnicie prin confiscarea ordinei misterelor. Și este pedepsit. Propria lui creație se restrînge asupră-i. Pentru păcatul strigător de a fi îndrăsnit să depășiască marginile cercului fantomelor pieritoare ca să treacă în sfera esențelor eterne, unde muzica misterioasă a stihiilor lumii este omului imperceptibilă, trebuia să ispășiască.

Intîia oară, acest vraciu, atent la miraculosul păgîn, intră în comunitatea eclesiei (Pocăință). Adică se recunoaște solidar cu multitudinile ecumenice și din singurătățile lui active, trece și el, punct neînsemnat, în circumferințele sociale răpite de marele vîrtej al destinului înspre moarte.

„Clopotele întîia oară
„Azi le-aud bătînd în vînt,
„Glasul lor spre stele sboară
„Cu ecouri de pămînt".

(Pocăință)

Și astfel, meșterul Krid, sumeț rebel împotriva privelegiilor Divinității, se încorporează din nou în rotirile ciclice ale naturii. („Vad"). Fenomen din fenomenele trecătoare ale lumii, profil pierdut în decorurile ei schimbătoare, nuanță din caleidoscopicul ei circuit, aparență din aparență și întîmplare în întocmirile vieții, a avut norocul de a fi și el odată. Și a păcătuit împotriva principiului existenței însuși. Nu putem transcende fatalitățile și nu ne putem sustrage controlului lor. („Liman").

La platforma lumii, țesută din esențe, nu poate mintea omului pătrunde. Norocul de a fi, — moment suspendat al nimicniciei și morții, — nu trebuie umplut cu orgoliu și răsvrătire. Ci blînzi în fața pierderii universale, să ne mulțumim a muri cu fiecare clipă, iluzionîndu-ne că ne bucurăm de durata ei.

Și astfel, prin această perspectivă din care judecă viața, d. Ciocilteu se învederează poet de o vigoare autohtonă necontestată. Superstiția și energia, — atît de greșit aureiate de către critica de oficină, — sunt procedeele cele mai potrivite pentru tecnica unei poesii a stricturilor și esențelor cum e poesia domniei sale. Superstiția de-

rivă din credința omului că dincolo de fenomene sunt pricini oculte cari scapă înțelegerii lui. Grupele de evenimente nu fac altceva decît să îmbrace tendințele acestei puteri nevăzute care se manifestă, dar nu se lasă descifrată. Iar magia nu e decît rîvna omului de a-și disciplina voința pentru operațiile de confiscare a secretelor existenței. E acea înverșunare de a transmuta esențele în fenomene și de a sublima fenomenele în esențe, în așa încît enigmele să fie destrămate.

Și astfel, instalîndu-și centrul de vitalitate lirică în mediul folcloric, d. Ciocîlteu așează dimensiunile poetice pe cele trei categorii ale *cosmicului, magicului* și *superstițiosului*. Din amestecul lor, dozează tot prestigiul poesiei sale.

Ilariu Dobridor

Cronica filozofiei

Geneza formelor culturii

„Geneza formelor culturii", cartea voluminoasă a d-lui prof. P. P. Negulescu este una dintre puținele opere de cuprinzătoare sinteză apărute în cultura romînă.

In lucrarea aceasta de impunătoare erudiție și strictă obiectivitate, se încearcă un examen critic, al factorilor cari determină geneza, adică nașterea și desvoltarea formelor culturii omenești.

Intr'un spirit riguros științific, d. P. P. Negulescu, cercetează două probleme de căpătîiu: 1) cari sunt factorii ce întărâsc apariția și orientarea cugetării filosofice, „dacă și în ce măsură putem ști, dece unii filosofi ajung să înțeleagă lumea în unele chipuri, iar alții în altele"; și 2) în ce constă problema mult discutată a „specificului național ?"

Intrebarea dintîi este veche și nouă în acelaș timp, făcînd parte din categoria acelor turburătoare enigme cari, neprimind niciodată un răspuns definitiv și deplin satisfăcător, rămîn în sinea lor de o actualitate eternă. In preajma ei stărue permanent o zonă de impermeabil mister. Istoria filosofiei ne oferă o varietate aproape deconcertantă de sisteme cari toate pretind a da o explicare totalității fenomenelor și o explicare unitară și definitivă asupra lumii. Cum să ne explicăm această diversitate de sisteme care colorează istoria gîndirii omenești din cele mai neguroase timpuri, pînă în vremea noastră de avîntată desvoltare a științelor ? Sunt nedumeriri ce apasă asupra noastră cu mare greutate, îndemnînd rațiunea la cercetări și explicări prin cari să ne putem odihni curiozitatea aprinsă.

Putem bănui dela început că în apariția și orientarea cugetării filosofice, intervine un mare număr de factori, variați în complexitate și gradați deosebit în însemnătate. Inainte de a trece la analiza lor amănunțită, d. P. P. Negulescu se oprește la discuția unei lucrări a lui *Herzberg* „Zur Psychologie der Philosophie und der Philosophen" apărută în 1926 în care autorul german explica prin metoda psihanalizei freudiene pentruce filosofii nu ajung oameni de acțiune, ci oameni de gîndire. Rolul inhibiției sufletești și fenomenul sublimării, oricîtă însemnătate ar avea nu dau o explicare satisfăcătoare problemei în discuție. De aceea d. Negulescu, pentru lămurirea cît mai amplă și temeinică a acestei probleme, cercetează cu un aparat de erudiție vast, și alți factori determinanți ai orientărei omului către gîndire sau către acțiune. După o scurtă incursiune în problema talentului, care este după cît se pare, nu ceva ce s'ar putea moșteni, ci „o variație bruscă, individuală, o „mutație", și după o privire sintetică asupra studiilor

biologiei contimporane, d. Negulescu se opreşte mai mult asupra celor trei factori hotăritori în mecanismul vieţii intelectuale şi în genere al vieţii active: afectivitatea, imaginaţia şi discernămintul critic, a căror proporţie deosebită hotărăşte diferenţierea complexităţii sufleteşti a oamenilor. In structura tipurilor artistice sau religioase desigur că va predomina imaginaţia vie şi afectivitatea foarte puternică, după cum e sigur că discernămintul critic, factor care este un întreg complex de operaţii psihologice şi logice diferite şi complicate, va cunoaşte o desvoltare deosebită la tipul filosofic şi ştiinţific. Aceste deosebiri de constituţie sufletească explică „condiţiile funcţionale de care atîrnă direcţiile de activitate, atît de diferite, ale diferiţilor oameni". Deosebirile tipologice nu pot avea însă caracterul tranşant după cum ar părea la prima privire. Porniri afective şi jocul imaginaţiei îl vom întîlni la originea şi formarea mentalităţii ştiinţifice şi filosofice ca şi în plămădirea celei religioase ori artistice, pentrucă toţi factorii păstrează în ultimă analiză raporturi strînse cu instinctul conservării. Din nevoia primordială de a-şi asigura existenţa va căuta omul primitiv, contrariat de faptul că respectarea cu sfinţenie a ritualului religios nu-i dă satisfacţiile dorinţelor întotdeauna, să vadă ce raporturi ar putea exista între aceste două lucruri. Odată cu germenele îndoelii apare simţul critic, puterea de a distinge, care nu se mulţumeşte cu explicarea prin cauze supranaturale a fenomenelor din natură. Ideia de cauzalitate naturală odată apărută în mintea omului primelor civilizaţii pătrunse de istorie, va avea o influenţă activă foarte însemnată asupra desvoltării intelectuale. Dela necesitatea practică prin care se explică ivirea ei, trecerea în ordinea preocupărilor teoretice pure nu va fi prea dificilă şi tîrzie. Nu numai interese practice vor împinge la explicarea cauzelor naturale de producere a fenomenelor, ci şi dorinţa dezinteresată de cunoaştere şi înţelegere. Nevoia de ordonare a cunoştiinţelor a dus apoi fireşte la cristalizarea acelui mecanism al „sistematizării" atît de însemnat pentru formarea ştiinţei şi gîndirii sistematice. Din dorinţa de a explica lumea în general, de a ajunge la o înţelegere unitară a universului numai pe calea mijloacelor naturale de cari dispune omul, fără a mai recurge la ajutorul unor lucruri supranaturale, s'a ajuns la închegarea filosofiei, care nu este o profesiune practică ci „în primul rînd o atitudine teoretică în faţa lumii şi a vieţii, — o atitudine pe care nimeni n'o poate lua decît în mod spontan", şi nici decum împins de nevoi practice. Desigur că în acest proces, în care puterea de discernere critică a fenomenelor, cauzelor şi legilor a avut şi are un rol hotăritor, şi-a avut partea de contribuţie, şi imaginaţia cu însuşirea ei de anticipare a cauzelor necunoscute ce trebuiau pătrunse şi explicate. Intr'un grad mai redus dar totuşi efectiv. In orice caz partea de contribuţie a imaginaţiei nu este aci atît de puternică, pentru a putea deslănţui alt mecanism important în complexul psihic omenesc, numit al „proiecţiunii", prin care cauzele ce trebuesc explicate sunt proiectate ca adevărate, ca reale. Mecanismul proiecţiunii, care la artişti este de o însemnătate fundamentală, stînd în legătură intimă cu imaginaţia, a apărut une-
ori şi în mentalitatea ştiinţifică şi filosofică. Cînd omul a trecut dela
exigenţele vieţii practice la speculaţii teoretice pure, în primele mo-
mente de formare ale spiritului ştiinţific prin urmare, imaginaţia a
completat insuficienţa mijloacelor de cunoaştere, într'o măsură destul
de largă. Istoria filosofiei greceşti e plină de asemenea cazuri unde
se vede rolul mare al mecanismului proecţiunii, care transforma en-
tităţile subiective create de imaginaţie în realităţi obiective.

Aşa sunt de exemplu, numărul lui Pythagora, conceptele socra-
tice, ideile platonice, formele lui Aristotel, diferitele ipoteze cosmo-
gonice ale primilor astronomi din Milet, etc. „Nu mai încape în-

doială că în acele explicări „ştiinţifice" — care nu meritau acest nume decît fiindcă nu mai erau religioase — imaginaţia şi cu ea, mecanismul proiecţiunii au jucat un rol covîrşitor". (147).

Numai cînd acest rol a scăzut — şi a scăzut pe măsură ce observaţia devenea din ce în ce mai metodică — făcînd loc tot mai mult spiritului critic şi deci mecanismului sistematizării, s'a putut constitui ştiinţa care va putea da o explicare obiectivă a fenomenelor.

Dar prin constituirea şi diferenţierea ştiinţelor particulare, filosofiei nu-i mai rămînea decît să formuleze ipoteze asupra fenomenelor privite în totalitatea lor. Această situaţie specială ar acorda oarecum iarăşi, la prima vedere, un rol important imaginaţiei şi proecţiunii. Nevoia de a avea însă o metodă de explicare raţională şi critică a realităţii generale, dictată de cerinţele logice ale minţii, a redus simţitor rolul acestora. Reacţiunea eleaţilor este o etapă hotăritoare în desvoltarea filosofiei. Dacă în epoca modernă filosofia s'a format mai cu seamă sub influenţa spiritului critic, şi nu a imaginaţiei, aceasta se datoreşte desigur şi progresului spiritului ştiinţific, care s'a orientat către experienţa şi datele ei obiective. Filosofia nu putea face abstracţie de acestea. Cu cît se înmulţeau datele experienţei obiective, cu atît mai mult se reducea rolul imaginaţiei. Unii gînditori au continuat totuşi a crede şi pe mai departe în acest rol. Astfel în istoria filosofiei vom întîlni coexistînd, două direcţii fundamentale cari nu se pot explica decît prin raportul variat de forţe sufleteşti, sau grupe funcţionale. „Acest raport de forţe a variat considerabil la diferiţii reprezentanţi ai cugetării filosofiei. La unii, s'a arătat mai puternică prima grupă funcţională, cea compusă din imaginaţie şi din mecanismul proiecţiunii". Nu lipsia nici a doua grupă funcţională, dar nu era destul de puternică pentru a-i împinge spre cercetarea pozitivă a fenomenelor naturii. La alţii s'a arătat precumpănitoare grupa funcţională compusă din discernămînt critic şi din mecanismul sistematizării, dar nu lipsea nici cealaltă. După cum erau dozate aceste forţe sufleteşti, unii filosofi aparţineau unei direcţii, alţii celeilalte din istoria filosofiei. Direcţiile acestea depind deci de condiţiile funcţionale.

Pînă aci s'au văzut cari sunt factorii de căpetenie, cei originari, în apariţia şi orientarea cugetării filosofice. „Ei rezidă în condiţiile funcţionale de care atîrnă această cugetare, sub diferitele ei forme. Aceste forme însă, care sunt foarte numeroase, nu pot fi explicate, în toate cazurile, numai prin factorii pe cari i-au stabilit pînă acum. Ei stau, e drept, la originea lor, dar nu ne pot da seamă de toate nuanţele, atît de diferite, care ni se înfăţişează. Idealismul lui Fichte, bunăoară, se deosibeşte atît de mult de acela al lui Platon, pozitivismul lui Mill e atît de departe de acea al lui Comte, încît trebue să presupunem că, pe lîngă factorii „originari" pe cari i-am văzut, trebue să mai fi intervenit, în determinarea lor, şi alţi factori adiţionali, subordonaţi fireşte celor dintîi, dar avînd totuşi o acţiune sau o influenţă proprie". (p. 156). Descoperirea lor e mult mai anevoioasă.

Operaţiile intelectuale, oricît ar fi supuse aceloraş legi psihologice, sunt foarte diferite în privinţa rezultatelor la cari duc, atît calitativ cît şi cantitativ. Aceasta se datoreşte conţinutului deosebit al experienţei personale, variabile în loc, timp şi împrejurări de cultură. Mediul geo-fizic şi mediul etnic au o incontestabilă influenţă asupra individualităţii ereditare. Oricît talentul este o variaţie bruscă, o mutaţie, el „se găseşte înglobat într'un complex de caractere psihofiziologice, care rămîn cele moştenite, şi care sunt de origină etnică — sunt adică, în medie, acelea ale poporului, din sînul căruia a ieşit individul de care e vorba" (P. 161). Tipuri etnice invariabile, fizionomii psiho-fiziologice clar diferenţiate nu există însă, pentrucă intervine amestecul neîntrerupt al raselor. In ce măsură influenţează

factorul etnic asupra cugetării filosofice, nu se poate stabili sigur și definitiv, și probabil nu se va putea niciodată.

Cugetarea filosofică mai este determinată și de alți factori adiționali. Mediul social și îndeosebi împrejurările culturale sub cari trebue să înțelegem ideile filosofice și cunoștințele științifice la un moment dat, își imprimă pecetea lor în expresia gîndirii. In această influență a mediului cultural constă „determinismul cugetării filosofice", care nu provoacă numai o apropiere a ideilor, o culoare comună a preocupărilor, ci și o diferențiere a sistemelor. Se știe că sistemele stau într'o filiație strînsă. Spinoza nu putea apare fără Descartes, Hume fără Locke, Kant fără Hume, idealismul (Fichte, Schelling, Hegel) fără Kant. De asemenea Leibniz a ajuns la aceiași convingere asupra esenței materiei, la care a ajuns Francis Glisson, un cugetător englez, fără a se cunoaște între ei. Cum să ne explicăm aceasta? „Evoluția ideilor ridică în chip firesc, în anumite momente, anumite probleme, pe care, examinîndu-le la lumina acelorași date, diferiții cugetători le rezolvă în acelaș mod" (p. 177).

Dar acțiunea factorilor adiționali este limitată de doi factori, cari s'ar putea numi suplimentari. Unul, legile fundamentale ale gîndirii logice este moderator, împiedicînd o prea mare accentuare a diferențierii determinată de factorii adiționali în desvoltarea cugetării. Altul, particularitățile afective individuale al căror complex e numit „temperament" sau „constituție", oprește unificarea exagerată a cugetării.

Intervenția legilor logice tempereaza diferențierea prea mare, care ar putea duce pînă la urmă atît de departe „încît explicările lumii, pe care le formulează diferiții filosofi, n'ar mai fi admise ca adevărate sau n'ar mai fi nici măcar înțelese decît de națiunile respective".

Pe de altă parte acțiunea factorilor adiționali este turburată de sensibilitate, „al cărei rol „propulsiv" este incontestabil". Influența ei se vede în orientarea către pesimism sau optimism a filosofilor, care are evident o tonalitate afectivă. Acțiunea afectivității nu trebuește însă exagerată, pentrucă s'ar ajunge la greșelile concepțiilor biologice ale filosofiei.

Intrucît acțiunea factorilor studiați păstrează un caracter ipotetic destul de pronunțat în starea actuală a științei, concluziile teoretice și posibilitățile practice ce pot decurge din analiza lor trebuesc fixate cu multă atenție și prudență. In principiu această acțiune nu poate fi negată, și uneori se constată efectiv chiar în experiență. Ea „nu poate fi încă prinsă în formule precise, pe care să le putem aplica, așa cum aplicăm legile științifice, la prevederea cazurilor viitoare". Cu acești factori putem înțelege trecutul, dar nu ce va fi în viitor. Nefiind dată posibilitatea soluțiilor teoretice definitive în problema factorilor ce determină apariția și orientarea cugetării filosofice, problema neajungînd la „maturitate", nici consecințele practice nu pot fi sigure. Din analiza problemei putem reține însă unele fapte destul de însemnate. Astfel este incontestabilă nevoia organică a cunoașterii, pe care o au, firește în grad mai scăzut și oamenii de rînd. Toți oamenii au această curiozitate înăscută de a cunoaște și înțelege lumea, exclusiv teoretic. La filosofi această dorință, este de o intensitate excepțională. Dacă n'ar interveni de multe ori întîmplarea, cum reiese din numeroase cazuri reținute de istoria filosofiei, ea ar rămîne numai o virtualitate organică. Intîmplarea o actualizează. Evident că nu întîmplarea face pe cineva filosof. Pentru aceasta se cer alte calități: putere excepțională de muncă, tenacitate pentru a învinge greutățile, obiectivitate, pătrundere critică și puterea de a gîndi original. Filosoful trebue să găsească satisfacția în însăși exercitarea normală a nevoii organice de cunoaștere.

■

In partea a doua a acestei opere, este studiată problema de mare actualitate a „specificului național". Concluziile la cari va ajunge d. P. P. Negulescu după o cercetare întinsă și migăloasă a datelor acestei probleme și a rezultatelor dobîndite de știință, nu vor fi prea agreabile celor ce-au pus mari speranțe, nelipsite uneori de coloritul personal pe care-l dă interesele practice, în teoria raselor.

Dacă influența factorului etnic nu poate fi negată, în principiu și liniile ei generale fiind reală, ea nu poate fi totuși determinată în cazurile particulare, unde nu e totdeauna evidentă și indiscutabilă. Rezervele cari se impun în privința factorului etnic în determinarea apariției și orientării gîndirii filosofice, se impun și în ceeace privește celelalte manifestări culturale ale popoarelor. „Dar atunci se poate pune, cum mi s'a pus de fapt, întrebarea: cum rămîne cu așa numitul „specific național", — cunoscuta formulă care explică totul, în materie de cultură, cu ajutorul factorului etnic?" (p. 221). D. Negulescu caută să vadă ce temei se poate pune pe acest principiu al „specificului", care din explicativ s'a transformat cu ușurință în unul normativ. Pentru aceasta se sprijină pe un material științific extrem de bogat, examinînd toate teoriile de seamă ale științei contimporane asupra raselor.

Privind specificul național ca un complex de caractere fizice și însușiri psihice, se pot emite aceste două ipoteze: sau acest complex se păstrează invariabil peste toate schimbările de condiții ce-ar putea interveni, sau este variabil în raport cu locul, timpul și împrejurările. Teoria inegalității raselor omenești a lui Gobineau a motivat prima ipoteză. Scriitorul francez a făcut o adevărată școală, și teoriile sale au avut răsunet mai cu seamă în Germania.

Antropologia stabilește caracterele fizice ale diferitelor rase. Aceste caractere se dovedesc însă foarte relative. Teoriile cari vor să explice cultura unui popor pe temeiul rasei și al caracterelor etnice, nu pot avea deci o motivare științifică, după cum reiese și din confruntarea cu faptele. In studiul originelor etnice ale culturii clasice greco-latine din p. d. v. al raselor, se întîlnesc atîtea contraziceri, încît a mai susține teoria lui Gobineau și a adepților săi de astăzi, e o absurditate și o împotrivire curioasă indicațiilor științei obiective.

S'a încercat o explicare bio-chimică a raselor, prin analiza compoziției sîngelui, dar nici pe această cale nu s'a ajuns la rezultate precise și sigure. Concepția bio-chimică a raselor are deocamdată, o valoare relativă. „Noile metode bio-chimice, deși de o incontestabilă utilitate din punct de vedere medical, nu par încă destul de sigure din punct de vedere antropologic. O sumă de motive ne impun încă rezerve, destul de serioase" (p. 359).

In explicarea fenomenelor culturii, d. Negulescu crede că școala istorică, după care cultura este un produs istoric, are mai multă dreptate. Valorile materiale și morale cari compun culturile sunt produsul activității omenirii întregi, și trec dela un popor la altul, răspîndindu-se ca celule unui corp solubil. A stabili care este origina exactă a acestor valori este o imposibilitate.

Așa dar prin trăsături fizice, variabile cum sunt, nu se pot diferenția popoarele. Ipoteza a doua după care „complexul de caractere ce ar alcătui specificul național n'ar avea nimic invariabil", în această formă strict negativă nu este valabilă. Există doar anumite unități și fixități, cari deși numai relative, nu sunt totuși lipsite de interes și de utilitate. Ipoteza aceasta se servește mai mult, sau chiar exclusiv de caracterele psihice ale popoarelor, alcătuind „tipuri" distinctive.

Dacă există o psihologie a popoarelor, care poate fi rolul ei în explicarea specificului național? Tipurile psihologice se constituesc prin viața în comun, care imprimă poporului și individului o serie de caractere distincte. Specificul național e produsul acestei vieți.

Anumite exemple arată că fondul organic moştenit se subordonează structurii sufleteşti câştigate. Reacţiunile vechi se adaptează noilor condiţii de viaţă. Un popor este susţinut însă de conştiinţa comunităţii sale de viaţă care ia naştere din comunitatea de graiu, de organizarea politică proprie, de credinţe, sentimente, idei, aspiraţii moravuri, tradiţii, etc. De aci se nasc deprinderile cari deosebesc popoarele între ele. Aceste deprinderi tind, către uniformizare şi stabilitate.

Specificul naţional, care se poate realiza, serveşte numai pentru a deosebi un popor de altul, are deci numai o valoare reprezentativă, sau are un rol şi în determinarea manifestărilor culturale, şi prin urmare şi o valoare activă? Prima e absolut sigură, şi e chiar foarte utilă. Nu însă e tot aşa de sigur şi valoarea sa activă în producerea fenomenelor culturii. Unii biologi văd un mare pericol pentru o naţiune, din punctul de vedere al puterii creatoare de noutate şi originalitate, în stabilizare şi uniformizare. D. P. P. Negulescu se ocupă în legătură cu aceasta, de teoria foarte ingenioasă a biologului francez Charles Nicolle, a cărui carte despre „Biologia invenţiei" are o deosebită valoare.

După acest ingenios şi original biolog, amestecul raselor este o condiţie necesară pentru întreţinerea spiritului de invenţie în omenire şi deci pentru putinţa progresului. Stabilizarea şi uniformizarea popoarelor, duce la un echilibru organic nefavorabil spiritului de invenţie. După d. Negulescu, acest echilibru organic care presupune uniformizarea pare puţin probabil. Reducerea la un tip a deosebirilor pur şi simplu considerabile de azi, ar presupune un timp indefinit ca să se efectueze. Pe de altă parte, realitatea schimbării cauzelor biologice şi geo-fizice este şi ea un factor de diferenţiere a popoarelor. Şi în afară de aceste cauze obiective, mai sunt şi cele subiective: resentimente, aspiraţie către originalitate şi voinţa de distingere. Autorul mai adaugă apoi şi deosebirea intereselor sociale, economice şi politice. Toate îndepărtează indefinit primejdia de care s'a alarmat Nicolle. Unele diversităţi sunt chiar în creştere. Asta înseamnă că instabilitatea caracterelor fizice şi psihice ale popoarelor, va mai dura, şi poate că nu va înceta niciodată.

■

După cum reiese din cele expuse, d. P. P. Negulescu nu se grăbeşte niciodată să pună concluzii definitive şi categorice în problemele ale căror date sunt încă nelămurite suficient de cercetările ştiinţei. O anumită îndoială este preferabilă. „Caracteristica incertitudinii este că nu exclude categoric, niciuna din eventualităţile ce se pot închipui, în cazurile la care se referă" (469). Această rezervă, într'un fel metodică, este caracteristică şi utilă omului de ştiinţă. Or din felul cum d. P. P. Negulescu pune şi discută problemele, se desprinde un anumit mod în care d-sa înţelege filosofia, care aminteşte de aforismul lui Emile Boutroux: „Les systèmes ne considèrent les choses qu'en gros, et les choses ne sont vraies que dans le détail". (Citat de Brunschvicg, de care aminteşte autorul).

Dar pentru a vedea mai clar care este spiritul ştiinţific şi concepţia d-sale, asupra filosofiei, cel mai bun lucru este să cităm un pasagiu, cam lung, dar edificator.

„In amănuntele lor însă lucrurile, care sunt nenumărate, nu ne pot ajunge la cunoştinţă decît numai succesiv şi treptat, într'un timp cu mult mai lung decît cel care constitue trecutul ştiinţelor noastre de astăzi, atît de tinere încă, în marea lor majoritate. Trebue deci să ne deprindem de timpuriu cu ideia, că cele mai multe din problemele de care ne ocupăm, dacă nu toate, *trebuie să rămînă deschise*".

„Dar nerăbdarea instinctului metafizic, de care filosoful francez

ne sfătueşte, cu atîta stăruinţă, să ne ferim, (e vorba de Léon Brunschvicg, n. r.), vrea pretutindeni explicări închise, complete, definitive. Asemenea explicări, cînd ni se dau de metafizicieni, ne satisfac, e drept, mai mult decît părerile fragmentare şi îngrădite de atîtea rezerve ale oamenilor de ştiinţă. Această satisfacţie este însă, din nefericire, iluzorie. Cînd, chinuiţi de probelmele ce ne răpesc liniştea sufletească, ne adresăm ştiinţei, slujitorii ei modeşti se mărginesc să ne arate grămezile de materiale pe care le string cu zel, în vederea vastelor construcţii ce se vor ridica mai tîrziu pe terenurile, pe care asudă ei, astăzi, cu atît de puţin profit, şi care nu sunt deocamdată decît simple „şantiere". Dacă, nemulţumiţi de răspunsurile lor, ne adresăm metafizicei, pontifii ei orgolioşi se grăbesc să ne conducă pe coridoarele obscure ale templelor în care oficiază, pînă la uşa sanctuarului misterios, şi, cînd o întredeschid cu scumpătate, ne arată, ca pe ochiul de sticlă al unei panorame, un monument măreţ, ridicat gata, în întregime, şi împodobit, în toate amănuntele lui, cu toate frumuseţile posibile şi imaginabile. Priveliştea neaşteptată nu poate, se înţelege, decît să ne încînte. Dar monumentele pe care metafizicienii le propun admiraţiei noastre, ca şi tablourile spectaculoase ale panoramelor cu care le-am comparat, sunt numai zugrăvite. Impresia pe care ne-o produc ele, oricît ar fi de profundă, e numai un „efect de perspectivă", — intelectuală şi, mai ales afectivă. In schimb, grămezile de materiale ale oamenilor de ştiinţă, oricît ar părea de informe, sunt reale. Iar construcţiile ce se vor înălţa odată cu ajutorul lor, dacă nu vor fi pompoase, vor fi utile şi, în orice caz, nu vor consta în simple iluzii de optică sufletească ale unor oameni prea grăbiţi, prea îndrăsneţi, sau, cîteodată, prea puţin scrupuloşi". (p. 470—471).

Cu aceste cuvinte îşi încheie d. P. P. Negulescu această operă de sinteză, construită cu o rigoare intelectuală puţin obişnuită. Ele definesc şi spiritul ştiinţific, şi metoda, şi concepţia d-sale asupra filosofiei, care toate amintesc de pozitivism.

N. Tatu

Cronica ştiinţifică

Profesorul Dr. C. I. Parhon

— Omul şi savantul —

Este un mare exemplu de extraordinară putere de muncă creatoare — în cadru european; — precizie, claritate, fineţe, profunziune şi solidaritate pe terenul realităţilor ştiinţifice, în domeniul neurologiei, psichologiei, psichiatriei şi endocrinologiei — a endocrinologiei, ştiinţa pe care a creiat-o şi de care şi-a legat definitiv numele.

Profesorul Parhon s'a născut în anul 1875 într'un sat din Ardeal. A studiat medicina la Bucureşti, şi a făcut studii de fiziologie şi psichiatrie care l'au îndemnat către filosofia medicală, către o nouă viziune ştiinţifică. A traversat întreaga filieră: dela extern al spitalelor civile, intern, medic secundar, docent, medic primar, profesor de clinică neuro-psihiatrică şi acum titularul primei catedre de endocrinologie. Membru corespondent şi fondator al tuturor societăţilor şi Academiilor de ştiinţă din ţară şi străinătate, fost decan al Facultăţii de Medicină din Iaşi — în toate aceste tărîmuri de activitate şi demnitate a lăsat înfăptuiri.

In domeniul acţiunei ştiinţifice — să concentrăm în cîteva pagini o atît de vastă operă?

Sunt aproape o mie de lucrări originale care au inspirat cercetări şi au luminat probleme şi care au creat personalitatea ştiinţifică a profesorului Parhon.

Cel mai mportant rămine tratatul de Endocrinologie.

Acest tratat, în colaborare cu d-rul Goldştein, marchează treapta cea mai intensă a acestei preocupări şi cea mai amplă în acelaş timp. Toate celelalte — anterioare — sunt eloquente expuneri şi agitate preocupări care trebuiau să conveargă înspre puternica operă în care întreaga ştiinţă obţine perspectivele cele mai interesante şi un fundament de nouă orientare.

Raporturile endocrinologiei cu toate, felurítele ramuri ale Biologiei generale — pînă la pedagogie şi criminologie şi zootechnie — o aşează drept ştiinţa fundamentală a medicinei către care se orientează întreg secolul nostru şi legitimele preocupări ale tuturor savanţilor.

Sunt, în acest volum, tratate diferitele sindrome în legătură cu alteraţiunile diverselor glande. Pentru corpul tiroid e descris: mixedemul, infantilismul, cretinismul, ipertiroidia, maladia lui Basedow şi raportul glandei tiroide cu unele psihoze, isteria, osteomalacia, rachitismul, obezitatea, sclerodermia, eczema, reumatismul cronic, urticaria,

pelada, psoriazisul, migrena, astmul, litiaza biliară, emfisemul, pneumonia, hemofilia, nefrita. In legătură cu paratiroidele sunt studiate: tetania, eclampsia, epilepsia, demenţa precoce, coreea, sindromul lui Parkinson, al lui Erb. Pentru glandele genitale sunt descrise: insuficienţa testiculară şi ovariană, iperovaria, virilismul, feminismul, cloroza, distrofia orchitică, achondroplazia. Insuficienţa ipofisară, acromegalia, gigantismul — sunt studiate în legătură cu ipofiza. Pentru capsulele suprarenale sunt studiate: sindromul lui Addison, insuficienţa suprarenală, edemul pulmonar acut, aplazia capsulelor şi anencefalia, arterioscleroza. Diabetul zaharat şi insipid este studiat în legătură cu pancreasul. Iar într'un capitol special profesorul Parhon, studiază raporturile încă neprecise ale neurasteniei, miopatiei primitive, distrofiei congenitale, a ţesutului elastic, disostoziei cleidocraniene, displaziei periostale şi senilităţii cu glandele endocrine.

In toate aceste capitole sunt aduse contribuţii personale. La fel, un însemnat număr de experienţe personale sunt expuse în fiziologia glandelor endocrine, în legătură cu insuficienţa diferitelor glande, cu sindromul de iperfuncţiune şi relaţiile interglandulare.

Acest volum e primul care tratează problema secreţiunilor interne în toată întinderea ei. Şi este cea mai enormă şi mai documentată contribuţie la studiul fiziologiei glandelor endocrine, bazată pe fapte clinice şi cercetări experimentale originale. Este cel mai complect expozeu al cunoştinţelor dobîndite pînă acum asupra acestui mecanism şi constitue cel mai preţios isvor de documentare pentru medici şi fiziologi.

Doctrina secreţiunilor interne este recent datată. Marele fiziolog Claude Bernard a utilizat în 1855 pentru prima oară expresia „secreţiune internă" scriind despre trecerea în sînge a glicogenului secretat de ficat şi apoi transformat în zahăr. Pe această bază, a independenţii elementelor anatomice şi-a zidit Claude Bernard întreaga doctrină fiziologică, în care fiecare element anatomic, asociat pentru constituirea organismului, deşi contribue la viaţa acestuia, continuă totuşi să trăiască singur. Doctrina este, fireşte, incomplectă. Fiecare element contribue la constituirea fondului comun, aduce toate cele necesare pentru alimentare; devarsă, în schimb, toate resturile nutriţiei şi produsele activităţii. Aceste produse şi aceste reziduri constitue „secreţiile interne" asupra cărora primul Brown-Séquard se opreşte atent. Prin intermediul mediului, pe care-l modifică mereu şi asupra căruia se resfring toate modificările, încercate de ele singure, fie că survin din mediul extern sau din altă parte, elementele unite într'un acelaş organism, acele care nu sunt decît temporar şi accidental asociate, reacţionează unele asupra altora, dela orice distanţă. Un organism poartă, deci, în el însuşi, cauzele neîncetatelor modificări şi astfel dobîndeşte plasticitatea suficientă pentru adaptarea constantă, la mediul în care trăeşte. Aceste modificări se resfring asupra compoziţiei elemenelor genitale, care pentru a deveni apte să reconstitue un organism asemănător aceluia din care provin, trebue să refacă în senz invers, calea acestuia, ca să ajungă la ultima formă. Aceasta este ereditatea, care menţine individul în descendenţi. Regenerarea prin elementele reproducătoare a caracterelor succesive a strămoşilor organismului din care provine, l'a condus pe Etienne Geoffroy Saint-Hilaire să conceapă embriogenia fiinţelor vii — animale sau vegetale — drept o repetiţie rapidă a genealogiei.

Sunt patruzeci de ani, de cînd şi-a făcut Brown-Séquard senzaţionala lui comunicare, la început greşit interpretată, şi prin care a arătat cum unele glande revarsă în sînge principii, care influenţează relaţiile dintre organe. Un mecanism cu totul deosebit de mecanismul nervos, singur cunoscut pînă atunci. Această noţiune permitea raportarea la adevăratele cauze ale maladiilor sau tulburărilor de secreţie

internă, observate de mult, dar, din ignoranță, socotite maladii nervoase: gușa exoftalmică sau maladia lui Basedow, maladia bronzată a lui Addison, mixedemul, acromegalia, tetania, etc...

Metodele principale care au determinat concluziile definitive sunt: 1) metoda experimentală (scoțindu-se unui animal o glandă endocrină, această ablație reproduce tabloul aceleiaș boale, desvoltată spontan la om); 2) metoda anatomică (leziunile pancreazului în diabet au explicat diabetul ca o maladie pancreatică, acromagalia drept o maladie ipofizară); 3) metoda clinică (observarea simptomelor în mare număr reunite, orientează spre un diagnostic, cert, prin efectele curative ale medicației); 4) metoda terapeutică (utilizarea corpului tiroid în mixedem, a insulinei în diabet, demonstră peremptoriu, origina tiroidiană și endo-pancreatică a mixedemului și diabetului).

Dacă patologia glandelor cu secreție internă s'ar fi limitat la aceste maladii importante — n'ar fi aplicabilă decît rar. Alături de aceste boale există în acest ocean nou al endocrinologiei, forme atenuate, disociate, incomplecte și complexe. Alături de marea patologie care, treptat, descinde pînă la temperamentele endocrine, prin care se rezolvă majoritatea temperamentelor clasice.

Leopold-Levi, regretatul mare clinician francez, care a creat termenul „endocrinologie" s'a ocupat de existența, frecvența și varietatea acestor mici stări endocriniene, recunoscute după mici semne. Sunt stări de insuficiență și de hiperfuncțiune, care în limbajul curent se traduc prin aceste afirmări: individul este prea mic sau prea mare, prea gras sau prea slab, chel sau hirsut, constipat sau predispus la diaree, friguros sau fierbinte, obosit sau excesiv de activ, fabrică prea mult sau prea puțin zahăr, etc... A intervenit noțiunea dezechilibrului glandelor prin intricarea simptomelor: hipofriguros și hipo-nervos cu picioarele reci și valuri de căldură — adică instabilitatea funcțiunei. Mai există o instabilitate pluriglandulară iar relațiile între glandele endocrine și sistemul simpatic complică aceste stări.

In favoarea unui mecanism endocrinian al temperamentelor pledează legătura între cazurile anormale și acele limitate la acțiunea normală. Maladiile extreme din endocrinologie, veritabilele aberații ale naturii, se leagă, printr'o serie intermediară, cu stările endocrine fiziologice. Temperamentele endocrine sunt miniatura acestor maladii. Boalele și temperamentele unei glande determinate — tiroida, de exemplu — reprezintă diferitele etaje ale unei aceleiaș construcții tiroidiene: temperamentul normal este la subsol; nervozitatea, prin supra-funcționare, este primul etaj; maladia lui Basedow este al șaptelea etaj; gușa, după cazuri, ar fi un etaj intermediar. Unele boale stau la etaj, altele la subsol sau în pivniță. Dedesubtul temperamentului hipotiroidian avem mixedemul. Funcționarea tiroidei, scrie Levi, este asemenea unui ascensor. In realitate faptele sunt mai complexe. Tulburarea unei glande nu este orientată într'o direcție unică, din cauza tendinței naturale de restabilire a echilibrului tulburat: avem izbucniri de funcționare exagerată, după care urmează perioade de epuizare.

Temperamentul, comportă în primul rind, constituția care se judecă după forma corpului. Aceste forme sunt studiate de morfologie. In caz de echilibru nu există turburarea formelor; care sunt modificate în ansamblu sau parțial, cînd unele funcțiuni regulatoare a formelor, sunt dezordonate. Există felurite tipuri. Cu talia insuficientă din cauza insuficienții tiroide; sau desvoltată normal pînă la nouă ani și, apoi, oprită în creștere din cauza diminuărei subite a funcțiunei lobului anterior din glanda ipofiză. Tiroida și ipofiza sunt endocrinele principale pentru creștere. Mărirea taliei și a picioarelor este datorită supraexcitărei glandei ipofize, care determină o morfologie formidabilă și paradoxală. Slăbirea, recunoaște diferite me-

canisme în care glanda responsabilă este supra-renala, insuficientă, prin care este determinată mumificarea individului. Cercetarea metabolismului bazal scăzut descoperă insuficiența tiroidiană. Insuficiența genitală și ipofizia desvoltă enorm grăsimea.

Totalitatea formelor organismului este deci sub dependența funcționărei glandelor cu secreție internă. Dacă detaliem regiune cu regiune, dela cap la picioare, părțile constituționale ale corpului, ne frapează numeroase particularități.

Desvoltarea extremităților (mîni, picioare, cap) este controlată de glanda ipofiză.

Sub influența tiroidei se produc schimbările de colorație ale pielei obrazului: violaceie, rece, la unii indivizi, devine roșie și caldă, întrerupt, la alții. Alte colorații sunt datorite deasemenea glandelor: tenul galben de origine hepatică, tenul brun al insuficienței suprarenale.

Starea părului prin cantitate, colorație și calitate, oferă indicații interesante. Cantitatea părului este în raport direct cu glanda tiroidă. Insuficiența, rărirea, nanismul capilar este legat de insuficiența tiroidiană. Unii mixedematoși n'au păr și sub influența tratamentului tiroidian, îl obțin. Abundența părului este în legătură cu buna funcționare a tiroidei. Printr'o acțiune mai complexă, indivizii cu insuficiență sexuală, au părul capului prea abundent, la care se adaugă un aer efeminat. Excesiva funcționare a tiroidei, din maladia lui Basedow, aduce căderea părului; la fel suprafuncția genitală. Pelada, crezută contagioasă, este în realitate cauzată de un dezechilibru endocrin și al marelui simpatic; în parte depinde și de tiroidă. Calitatea părului este ordonată de starea glandelor cu secrețiune internă. Caniția sau albirea părului se reduce, în general, la distrugerea pigmentului pilar de către pigmentofagii lui Metchnikoff. Tratamentul tiroidian este un argument să raportăm caniția prematură, la funcționarea excesivă a glandei tiroide.

Sbirciturile sunt influențate și ele de glande. Insuficiența tiroidiană, prin proasta calitate a pielei, lipsa de energie musculară, provoacă sbircituri și un aspect de senilitate precoce.

Sprincenele formează un diagnostic important pentru turburările tiroidiene. Genele sunt lungi la hipertiroidieni, cad la temperamente limfatice și recresc prin medicație endocrină.

Dependent de ipofiză este nasul.

Ochiul prezintă din punct de vedere endocrin interesante transformări. Expresia ochiului variază la acelaș individ. Funcțiunea tiroidei conferă inteligența și vivacitatea privirei. Coloarea ochilor este deasemenea, supusă la variații. Un reumatic cronic hipotiroidian are aspectul aton al ochilor. Sub influența emoției, ochiul își schimbă aspectul. In unele familii indivizii au ochii mari: caracter hipertiroidic; hipotiroizii au ochii adinciți în orbite, cu mișcarea lentă. Pupila depinde în mare parte de simpatic și suferă aceleași variații: la hipertiroidieni notăm inegalitatea pupilară sau îngustarea dilatației. Irisul pentru unii observatori, ar oglindi starea diferitelor părți ale corpului, după unele pete; pentru unii este o metodă de diagnostic. Starea cristalinului recunoaște, într'un număr de circumstanțe, relația cu paratiroida, iar cataracta este asociată cu tetania și cu starea glandei tiroide. Arcul senil, dela periferia corneiei este produs prin depozite de colesterină.

Buzele sunt tumefiate în starea timeo-limfatică sau edemațiate paroxistic în maladia lui Quincke.

Maxilarele, mai ales cel inferior, depind de glanda ipofiză. Prognatismul inferior este indicele unui exces de funcționare a ipofizei; cel superior — este un indice de insuficiență ipofizară.

Gitul furnizează prețioase indicații pentru endocrinologie. La acest nivel se află glanda tiroidă: insuficientă sau atrofiată — face gitul plat; hipertrofiat ușor, accentuat, considerabil, monstruos este în diferite cazuri de gușă și tumori a glandei tiroide.

Toracele și abdomenul prezintă o sumă de particularități în strinsă legătura cu modul de funcționare al suprarenalei.

Mina furnizează endocrinologilor date prețioase. In ansamblu, poate avea un aspect „hivernal" nu numai în timpul iernei: violetă, lividă, umflată; alteori este uscată sau umedă, cu transpirații abundente din cauza unei ciculații insuficiente sau a excesului de limfă, predispusă la degerături. Endocrina responsabilă de aceste turburări este tiroida. Și alte glande incretorii, ovarul, ipofiza, determină modificări in aspectul miinii. In opoziție avem mina „estivală", cu caractere simetric inverse: caldă, roșie, cu transpirație caldă este indicele unei circulații prea active. Funcționarea excesivă a aparatului endocrin — glanda tiroidă — este incriminată. Mai sunt și alte particularități: este mică în hipotiroidie, foarte mică la piticii ipofizari, neisprăvită la hipopituitari; o aflăm: mare, cu degete lungi și alură aristocratică la hipertiroizi; cu aspect angelic în constituția timică — în tablourile pictorilor florentini —; miini late, în lopată, miini de asasini sunt la hiperpituitari; mina masculină, femenină, infantilă la indivizi cu sex opus, sau la o virstă înaintată, deasemenea este în raport cu tulburările glandelor.

Membrele inferioare sunt și ele afectate de glandele endocrine. Picioarele mari, la giganți; picioarele late, sunt indicele unui exces de funcționare a ipofizei; picioarele mici, femenine, dovedesc slaba activitate ipofizară.

La miini și la picioare, unghiile dobîndesc defecte sau calități din cauza aparatului endocrin, care le modifică în creștere, soliditate și desvoltare. Unghiile striate sunt întilnite la instabilii tiroidieni.

Nu numai din punct de vedere somatic studiază profesorul Parhon glandele endocrine.

In o sumă de rapoarte și studii publicate singur sau în colaborare cu numeroșii lui elevi — profesorul Parhon lămurește legăturile care unesc glandele endocrine și temperamentul nervos, normal și anormal.

Inteligența, memoria, voința ,caracterul — păstrează raporturi cu endocrinologia.

Prin funcționarea exagerată a unor endocrine (pineala, testicul) o stare de precocitate intelectuală se adaugă desvoltării corporale excesive.

Instinctele, facultăți care servesc existenței, sunt subordonate, intr'o măsură oarecare, funcționărei glandelor. Foamea, setea, somnul, instinctul de apărare și de atac, instinctul de reproducere, instinctul de siguranță — toate pot fi discutate din punctul de vedere al endocrinologiei.

Lucrările lui Bichat, Laënnec, Cruveilhier — au raportat boalele după leziunile organelor, constatate la autopsie și precizate printr'un studiu de microscop. După Claude Bernard, medicina devine fiziologică, sprijinită pe experiențele realizate asupra animalelor. Tot marele fiziolog francez întrebuințează primul expresia: secreție internă. Pasteur descoperă microbii, cauza maladiilor și suscită întrebuințarea de vaccine și seruri, restituind importanța modificărilor care se produc în singe și țesuturi prin variații fizico-chimice. Anafilaxia lui Charles Richet explică aceste reacțiuni produse în organism și permite interpretarea faptelor. Teoria „coloidală" a lui Auguste Lumière, interpretează fenomenele, urmate dela viață la moarte, printr'o stare particulară a materiei, căreia Graham i-a dat numele

de coloidă. Vorbim azi de o fază endocriniană în medicină — un nou aspect al „neo-humorismului" datorit aparatului endocrin. Profesorul Parhon în acest edificiu a zidit piatra unghiulară.

Pornit pe această cale a ajuns la o concepție sintetică a vieții și a aflat, prin analiza funcțiunilor înțelegerea și chipul de a interpreta viața, societatea, omul.

Ceeace l'a condus pe profesorul Parhon înspre filosofia civilizatoare a omului a fost nu numai o nevoe intelectuală ci și una organică, care s'a delașat, mereu, în diversitatea ei și i-a creat o viziune despre lume care satisface exigențelor totale de comuniune sufletească, de corespondență intelectuală.

Mediul în care acest maestru s'a născut, epoca în care trăește, îl silește să ia parte la tot ceeace se petrece în jurul lui. El reflectă în sine și prin sine timpul și în modul cum reflectează se arată independența omului.

Armonică și liberă combinare de elemente inalienabile de viață, clasice și de rassă bunuri într'amestecate, tezaur constant de gînduri și idei menținute pe friza vieței — primească azi din partea unei întregi generații de elevi — omagiul cinstit, constant și definitiv.

Dr. Sandu Lieblich

Cronica cinematografică

Trei filme

Se reprezintă actualmente în Bucureşti un film, intitulat „Paradisul intr'un sărut", al cărui scenariu e scris de celebra scriitoare americană Anita Loos.

Din cind în cind, Anita Loos, face scenarii pentru casa Metro-Goldwin. Alege această casă pentru că acolo joacă Jean Harlow, a cărei personalitate fizică şi ca să zicem aşa morală este croită ca pe măsură pentru genul de poveşti pe care le face Anita Loos. Un gen de poveşti eminamente americane, care au dat profunzime psihologică şi valoare de document etnografic celor două faimoase romane ale sale: „Gentlemen prefer blondes" şi „But they marry brunetts". E totdeauna vorba de tinăra mitocancă U. S. A. (scuzaţi pleonasmul), dispusă să-şi facă o situaţie prin bărbaţi. Această nobilă ambiţie este — o ştiu — universală, şi nu specific americană. Decit, acolo, în America Statelor Unite, această operaţie se execută cu oarecari accente locale. De pildă, juna vinătoare de aur („gold-digger" i se zice în limba ei natală) are prejudecata onestităţii formale, a acelei onestităţi pur exterioare caracteristică burgheziei yankee, onestitate desminţită la tot momentul prin practici eminamente imorale, dar afirmată şi reafirmată neincetat cu o candidă ipocrizie şi cu o supremă facultate de a lăsa mina dreaptă să ignoreze ce face stinga. Acest puritanism cusut cu aţă albă bintue în toate categoriile sociale din Statele-Unite: preotul, milionarul, institutorul, dactilografa, politicianul, artistul, magistratul. Era natural ca aceleaş particularităţi psihologice să le regăsim la profesionista bărbatului bogat şi legitim. Căsătoria fiind fundamentul moralei exterioare, aceste fete vor avea pentru instituţia mariajului un elan aproape mistic, un cult pe care nimic nu-l poate alterà. In filmul de care ne ocupăm, tinăra „gold-digger" ii explică milionarului că e ferm hotărită să se mărite cu el. Acesta ii spune că crede că va fi un soţ rău şi că o va face sigur nefericită; la care ea răspunde foarte convinsă: „Nu-i nimic, iau asupra mea toate riscurile". Excelentă formulă pentru a arăta că eroina se căsătoreşte nu cu un bărbat, ci se căsătoreşte cu căsătoria in sine, instituţie unde existenţa unui bărbat e condiţie secundară, cea principală fiind averea şi situaţia legitimă în ea însăşi.

O altă trăsătură specific yankee este pasiunea pentru tot ce este „bună familie". Asta ţine probabil de faptul că „bune familii" există acolo extrem de puţine. In tot cazul, foarte puţine sunt cu adevărat „vechi". De aci, două consecinţe psihologice: pe de o parte, sentimentul aşa de uman de „nostalgie după ceea ce nu ai" face pe oameni

să suprapreţuiască „bunele familii"; pe dealtă parte, acestea neexistind în prea mare număr, cetăţeanul are tendinţa să numească „bună familie" mai cu samă pe aceea din care face parte el. Ii este uşor să-i găsească însuşiri suficiente de onestitate socială pentru a-i putea da calificativul de „familie bună".

De o asemenea mentalitate nu scapă nimeni în America, nici măcar domnişoara „gold-digger". Chiar dacă maică-sa fusese damă de şantan şi tată-său samsar de tripouri, ea va afirma neincetat şi, pe cit se poate, incontrolabil că descinde dintr'o familie de oameni cumsecade, cu simţ moral şi educaţie îngrijită, etc., etc. O va spune atit de des incit va sfirşi prin a o crede. Iar dacă ceilalţi nu cred, nu face nimic; o va repeta mai departe, că asta nu strică, ş'apoi dacă găseşte un bărbat care intr'adevăr o iubeşte, acesta o va crede din amor...

Fiindcă a venit vorba de amor, trebue să remarcăm că şi acesta are ceva specific american. Este un amor grăbit şi foarte sexual. Americanul n'are aproape deloc vreme liberă. Sau e absorbit de slujbă, sau atunci, cind nu lucrează, golul lăsat de lipsa ocupaţiei profesionale este atit de imens incit trebue umplut cu băutură. Şi imediat ce se recurge la asta, alcoolul, partidele de coktail, orgiile acelea pină la anestezie şi paralizie, devin o ocupaţie încă şi mai absorbantă decit ar fi fost cea propriu zisă.

In două cuvinte, americanul n'are timp liber. Cind se gindeşte la femee, se gindeşte grăbit, impacient şi precis. Cuvintul „sex-appeal" inventat de el exprimă perfect genul de seducţie special de eficace al femeilor americane.

Dar dacă amorul amricanilor este aşa, asta nu înseamnă că-i superficial. Acest fel de a iubi poate ajunge, exact ca şi celelalte, la profunzimi pasionale remarcabile. Şi juna „gold-digger" contează pe asta.

Pentru toate aceste motive, ea va avea o înfăţişare specială, care nu e nici de cocotă, nici de „domnişoară de oameni", ceva totodată avid şi mindru, mindrie exprimată printr'o ipocrizie care mereu işi dă arama pe faţă. In zadar am căuta acest tip psihologic în Europa. Nu există. Este o floare produsă esclusiv de solul american U. S. A. Iar Miss Jean Harlow o reprezintă fizic şi verbal în perfecţiune. Iată de ce „Femeea cu părul roşu" şi „Paradisul intr'un sărut" sunt adevărate documente de etnografie.

■

Un film care a rulat în ultimul timp şi care prezintă o remarcabilă originalitate a fost „Insula comorilor" al casei Metro-Goldwyn. Este o poveste cu piraţi englezi din secolul al 18-lea, după acel celebru roman al lui Stephenson care a făcut — şi face şi azi — deliciile adolescenţii britanice, — o poveste unde femeile sunt absente şi unde asistăm numai la virile aventuri de arme şi de bani. Producătorii filmului au depus o deosebită îngrijire pentru ca, in această galerie cu zeci de tipuri, să nu fie o singură fizionomie la fel cu alta. Şi nu era lucru uşor, căci în afară de doi-trei gentlemeni, toţi sunt piraţi, toţi deci trebue să aibă o asemănare pe care o dă identitatea profesională. Şi totuşi, ce varietate de figuri! Bill, căpitanul, un marinar viteaz, cam bătrin, şi innebunit de panică şi de delirium tremens (Lyonel Barrymore); John Silver, căpitanul cu picior de lemn, om care nu-şi pierde cumpătul niciodată, şi care amestecă în psihologia lui sălbătăcia şi bonomia, o sălbătăcie specială, oarecum „intelectuală", pornită nu din instincte sanghinare, ci din simpla constatare că dacă eşti pirat trebue să tai oameni, chiar fără nici-o poftă (Wallace Beery); apoi omuleţul acela urit şi pasionat după haine elegante, care urmăreşte timp de o lună să dovedească

vinovăţia unui băeţel de 12 ani pentru unica plăcere de a pune mina pe nişte ghete care ii plăcuseră.

Inscenarea e de o perfectă autenticitate istorică, intriga e bine pusă pe ecran şi jocul artiştilor impecabil. Spectatorul are la acest film o plăcere directă, nu zic simplă, deşi e o plăcere de copil, căci o operă trebue să fie foarte meşteşugit făcută pentru a retrezi, la un adult, cenestezia virstei de şaisprezece ani.

In tot cazul, a fost o excelentă idee din partea casei Metro Goldwyn de a se gindi să mai schimbe puţin eternul subiect al comediilor de adulter.

■

Trebue să mai semnalăm un al treilea film bun, tot al casei Metro-Goldwyn. Rolurile principale le ţin Charles Langhton, Frederic March şi Norma Shearer. Este vorba de un tată de familie foarte tiran, de o tiranie aproape clinică, şi care se poate exercita în plină libertate, căci acţiunea se petrece în secolul trecut cind autoritatea părintească păstra încă absolutismul ei tradiţional. Acest rol de psihologie freudiană este interpretat magistral de marele artist londonez.

In genere cele trei filme de care ne-am ocupat, şi care-s atit de diferite între ele, au însă două trăsături comune. Mai întii diferă toate de filmul american obicinuit. Al doilea, sunt, toate, inspirate din literatură, din literatură adevărată, nu din cine ştie ce roman foileton sau din cine ştie ce „idee" venită ad-hoc unui fabricant automat de scenarii. Asta dovedeşte un mic progres în preocuparea de intelectualizare a ecranului, progrese care din nefericire sunt în genere foarte puţin frequente.

D. I. Suchianu

Cronica externă

Revizuire sau Federalizare?

Problema imediată a politicei europene este aceia de a evita izbucnirea unui nou războiu, iar scopul ei mai depărtat este să determine o soluţie potrivită pentru asigurarea bazelor unor păci durabile. Cele două mijloace mai mult invocate şi discutate pentru realizarea acestor postulate, sunt: federalizarea statelor europene, adică concentrarea lor într'unul sau mai multe unităţi politice şi revizuirea tratatelor de pace.

Aceste două mijloace sunt astăzi opuse şi extreme. Revizionismul se încadrează în metodele politicei internaţionale reacţionare, pe cind principiul federaţiei implică o ordine internaţională democratică. *Unul reprezintă o politică de „extrema dreaptă", iar celalt o politică de „stinga"*. Dintr'o scurtă examinare critică a acestora, se va vedea care este calea ce trebuie urmată de o practică politică de stat, fiind vorba de salvgardarea păcii, din atitea părţi primejduită în momentul de faţă.

■

Revizuirea tratatelor de pace este invocată întii de către Germania, Ungaria şi Bulgaria, cari vor să distrugă tratatele, în speranţa recîştigării cît mai grabnic cu putinţă a cel puţin o parte din pierderile lor de război; în al doilea rind, pină nu demult de Italia, care era oarecum nemulţumită de cuceririle sale din timpul răsboiului şi geloasă de hegemonia Franţei în Europa centrală şi sud-estică; şi în sfirşit de Anglia, care deşi direct mai puţin interesată, ar vedea cu ochi buni orice îndreptare în situaţia de care se pling învinşii de ieri, în credinţa că îndreptarea aceasta ar evita războiul cel mai aprig. Purtător de cuvint al antirevizionismului — d. Titulescu — definise mai deunăzi primul grup ca „egoist", iar pe cel de al doilea ca „doctrinar". In ceeace priveşte revizionismul englez, acesta poate fi taxat ca „empiric"; ca unul ce decurge în mod logic din filosofia compromisului — proprie spiritului englez, — ceeace se poate exemplifica prin formula recentă a d-lui Ramsay MacDonald: *„tratate consimţite în locul celor impuse"*.

In faţa acestui bloc tripartit se ridică aşa zisul sistem de alianţe francez: Franţa, Belgia, Rusia Sovietică şi Mica Antantă compusă din Cehoslovacia, Jugoslavia şi Rominia. Aceste puteri au laolaltă o distinctă superioritate militară şi pot acţiona singure ca paznicul armat al păcii europene, mai ales decind şi-au alăturat de partea lor Rusia Sovietică şi blocul balcanic.

Afirmația lui Mussolini că *„tratatele sunt sacre, dar nu eterne”* nu conține desigur nimic inedit. Contra acestui adevăr istoric nimeni nu se înscrie în fals. Dar nici Franța și nici țările din Mica Antantă n'ar putea admite în principiu rezolvirea diferendelor terioriale pe căile profesate de revizioniști. Ele știu că o revizuire parțială a frontierelor actuale n'ar reprezenta în realitate decît primul pas spre o restituire completă. Această teză dominînd întreaga politică franceză, trebuie că a fost în mintea lui Louis Barthou, cînd a declarat în fața Parlamentului romîn, că dacă vreo putere se va atinge de Romînia, Franța îi va sări în ajutor și că orice adeziune la ideia revizuirii tratatelor înseamnează un act de abdicație. Apoi este pericolul înlocuirii nedreptăților vechi, cu altele noi. Oricum ar fi trase frontierele, ele nu pot evita să expună masse compacte de oameni, stăpînirii streine, popoarele fiind atît de mult amestecate în Europa centrală.

Nu trebue trecut cu vederea nici faptul că frontierele postbelice coincid în general cu diviziunile etnice principale. In fine, trebuie reținut faptul că orice încercare de a obține revizuirea în actuala stare de spirit din Europa centrală, ar duce inevitabil la război. „Dacă vreți pace, faceți revizuirea”, spun Ungurii și sprijinitorii lor. *„Dacă vreți revizuirea, veți avea război”*, răspunde grupul opus. Revizuirea sau nerevizuirea, rezultatul nu poate fi decît fie un război agresiv, fie altul proventiv, care s'ar putea ușor produce în momentul cînd Europa s'ar găsi divizată în două tabere bine balansate, ca in 1914. Astfel pentru moment nu se poate pune cazul revizuirii. ***Revizuirea tratatelor este o soluție retrogradată, întrucît tinde la restabilirea situației nedrepte dinainte de război și primejdioasă, fiindcă ea împinge popoarele spre un nou măcel.*** Ea nu este deci soluția potrivită pentru rezolvarea problemei fundamentale a politicei europene prezente.

■

Soluția alternativă pare a fi *un plan de federalizare*. In timpul perioadei de tranziție, inevitabilă pînă la realizarea unui atare plan, ar trebui să se formeze un grup de puteri, destul de tare pentru a impune ordinea. Nici o putere adversă nu ar putea provoca forța combinată a Franței, Marii Britanii și a celorlalte puteri cari militează tot atît de sincer pentru o politică pacifică.

Eșecul planului Briand ne arată însă că o federalizare a întregei Europe nu se poate realiza dintr'odată; federația nu poate fi aplicată într'un singur act. Pentru a fi un organism viabil, ea trebue să fie realizată — ca în cazul creșterii unui organism social sau corp biologic — pe etape și prin aplicarea unor metode adecuate. Federalizarea ar putea fi începută printr'o regrupare regională a statelor, potrivit legăturilor și tradițiilor lor comune. Există patru asemenea centre potențiale: Europa centrală; Norvegia, Suedia și Danemarca; Statele Baltice și Balcanii. Tratatul dela Locarno și pactul oriental pentru securitatea în estul Europei, ce se discută acum, ar putea conduce spre o formă de cooperare internațională organică în viitor.

Faptul important este că inițiativa trebuie să vină mai degrabă dintr'o hotărîre a însăși statelor interesate în problema federației, și nu dintr'o presiune externă. De exemplu în cazul federalizării Europei centrale, ea nu poate fi impusă de Franța, Italia sau Germania. Dovadă este falimentul atîtor planuri privitoare la o „Federație danubiană”. O unitate internațională o formează mai de grabă Mica Antantă — trei state suverane separate. Ea indică linia progresului în acest domeniu. Cele trei state țin în fiecare an conferințe politice și conferințe economice în scopul de a adopta măsuri comune pentru

politica lor externă și pentru reglementarea relațiilor comerciale și coordonarea serviciilor economice ca transporturi, poșta, moneda, etc. Mica Antantă va putea forma un nucleu federativ cuprinzînd și Bulgaria. Deasemenea Ungaria, va fi nevoită cu timpul să intre și ea în această combinație atunci cînd se va convinge că politica revizionistă nu-i aduce nici un avantaj.

Dacă Bulgaria și Ungaria se alătură acestui grup federativ, va fi mai ușor de a îngloba și celelalte state din Europa centrală și răsăriteană. Această unitate odată înfăptuită, într'un spirit de cooperare europeană, ea va fi prima și cea mai însemnată treaptă pentru realizarea unei politici generale de colaborare cu puterile occidentale. Efectul imediat al unei astfel de acțiuni politice, va fi fără îndoială înlăturarea atmosferei de astăzi, care favorizează imixtiunea inoportună a unor mari puteri în afacerile Europei centrale și în Balcani. Bineînțeles, această politică constructivă va putea fi mai ușor realizată sub auspiciile Ligii Națiunilor.

Discuția se va mărgini în noua ordine la definirea principiilor de cooperare și coordonare a eforturilor menite să asigure păcii o bază durabilă. O organizare, la început numai quasi-federativă, ca cea vizată mai sus, va restaura în parte prosperitatea economică ce a fost distrusă prin ruperea echilibrului economic și social dela război. Frontierele vor pierde mult din semnificația lor prezentă și noua colaborare economică va permite o raționalizare a industriei și agriculturii pe baze largi. Odată federalizarea realizată, critica curentă a tratatelor de pace —acuzate a fi elemente de dezagregare a securității europene — nu-și va mai avea rostul său.

■

Federalizarea trebuie să înceapă cu statele mai mici cari, renunțînd la o părticică din compartimentalismul lor, ar pune în sfîrșit capăt rivalităților dintre ele, intrigilor internaționale și stagnării vieții economice. Franța și mai ales Anglia, care are cel mai redus interes în Europa Centrală și Balcani, ar putea să le ajute în sforțările lor de unire. Devenind astfel tari și statele mici, s'ar pune capăt cu un ceas mai de vreme haosului general de azi și s'ar stabili un echilibru mai sănătos în structura politicii continentale.

Victor Cornea

Cronica pedagogică

Goethe și orientarea profesională

Aspectul individualist al pedagogiei moderne se întemeiază pe constatarea diversității caracterelor și aptitudinilor individuale. Vechia tendință de generalizare a sistemului de educație, presupunea un material uman uniform, deaceea ea a fost de mult abandonată; un astfel de sistem unitar nu corespunde nici formelor de activitate diferențială și nici caracterului particular al aptitudinilor.

Multiplicității cunoștințelor cari trebuiau, altădată, transmise tinărului, i se opune astăzi primatul unilateralității specializate a noului crez pedagogic. Cultura generală nu servește decît ca un instrument de orientare a individului în cimpul vast al experienții; viața de toate zilele reclamă o pregătire temeinică într'o anumită direcție, o specializare unilaterală a activității, cu scop de a asigura existența celui ce exercită o profesiune oareșicare și a mulțumi pe acel ce îi remunerează munca.

Unul din primii ginditori care a militat pentru nevoia pregătirii unilaterale în specialitatea profesionistă, a fost marele Goethe, în romanul său, cu caracter pedagogic „Wilhelm Meisters Wanderjahre, oder die Entsagenden".

In discuțiile cu caracter pedagogic, discuții ce revin mereu în cursul acestui roman, simpaticul Jarno este purtătorul opiniilor lui Goethe. Jarno reprezintă acelaș crez al necesității de a reforma întregul sistem de educație în sensul pregătirii unilaterale a profesionistului. Obiecțiunilor lui Wilhelm Meister — eroul romanului — că pregătirea multilaterală și cultura generală au fost întotdeauna considerate, ca o necesitate, îi răspunde Jarno: „La timpul său, posibil că ea este, dar ea nu face decît să pregătească elementul în care să-și exercite aptitudinile acela ce s'a specializat pentru o profesiune oareșcare. „Übe dich zum tüchtigen Violinisten und sei versichert, der Kapelmeister wird deinen Platz im Orchester mit Gunst „anweisen". Și mai departe: „cel mai bine e să te restringi la o meserie, pentru o minte redusă ea va rămine întotdeauna o meserie, iar pentru cei buni, ea va deveni o artă" (Wanderjahre, Cartea I, Cap. IV).

Rostul discuțiilor cu caracter pedagogic, cari au loc între Jarno și Wilhelm Meister, este de a preciza, calea cea mai potrivită pe care trebuie pregătit, pentru viață, Felix, fiul lui Wilhelm. Jarno, după cum am mai spus-o, reprezintă punctul de vedere al orientării tinărului spre specialitatea profesională, pe cînd Wilhelm reprezintă principiul multilateralității, al culturii generale. Credința lui este că e bine să-i deschidă un orizont cit mai larg asupra lumii și a vieții și sco-

pul acesta nu-l poate atinge decit mărind — în limita posibilității — numărul cunoștințelor utile. „Oare nu l-ar copleși mirarea la tot pasul, în orice prăvălie de coloniale, dacă nu și-ar putea da samă de aspectul țării de unde au fost importate toate acele rarități înșiruite în rafturi?" Cam așa își justifică Wilhelm punctul său de vedere. Răspunsul lui Jarno e pe cît de ironic tot pe atît de semnificativ. „Atunci Felix să citească ziarele ca orice snob și să-și bea în tihnă, cafeaua, ca orice femee bătrînă".

Din primul volum al romanului lui Wilhelm (Wilhelm Meister Lehrjahre). Goethe și-a creat în Jarno un reprezentant al propriilor sale concepții. Aici el se străduește să-l îndepărteze pe Wilhelm depe scena teatrului, tocmai pentru motivul că constată, la el, lipsa unor dispoziții elementare, necesare unui bun artist de scenă: aptitudini profesionale cum le-am numi noi astăzi.

In volumul al doilea, Jarno se dovedește a fi înainte mergătorul orientării profesionale, bazată pe examinarea dispozițiilor elementare a tinărului; multiplicității superficiale el îi opune temeinicia cunoștințelor profesionale. Mai însemnat pentru viața practică nu e numărul cunoștințelor, elemente de cultură generală cari se vor înmagazina în mintea copilului, ci important e să-i descoperi aptitudinile speciale și să-l determini să le aprecieze și să le exercite, pentrucă numai astfel vom da societății buni profesioniști, fie chiar simpli meseriași. Sunt adevăruri cari mereu se afirmă în Wanderjahre, adevăruri cari ne întăresc convingerea că Goethe a fost unul din primii pedagogi cari au accentuat necesitatea orientării profesionale pe baza aptitudinilor individuale și exercițiul lor unilateral pentru profesiunea de specialitate.

S'ar părea curios că tocmai Goethe, unul din geniile cele mai multiple pe cari le-a cunoscut omenirea, să afișeze cu atita tărie, necesitatea auto-îngrădirii profesioniste. Goethe, care n'a știut să se limiteze la preocupări de ordin literar, ci s'a angajat atit în viața politică cit și în cercetări cu caracter științific, cari i-au adus — cum era și natural — destule supărări. Și apoi nu suntem noi deprinși să vedem în Faust sinteza crezului goethian? Faust, omul de geniu cu porniri și pofte neîngrădite, Faust omul de geniu care pentru a-și satisface dorul de a cunoaște viața sub toate aspectele ei, nu se sfiește să împingă la păcat un suflet neprihănit. Să ne ferim totuș de a confunda pe Goethe din epoca lui „Sturm und Drang" cu bătrînul Gothe, care privea cu un zimbet plin de ironie la tot ce a scris în tinerețe. Dar mai mult, chiar una din confesiunile lui Faust pare să se identifice cu punctul de vedere reprezentat în Wanderjahre; omul să nu-și îndrepte ochii la ceea ce e dincolo și peste marginile posibilităților sale:

> Er stehe fest, und sehe sich hier um;
> Dem tüchtigen ist diese Welt nicht stumm;
> Was braucht er in dieEnrigkeit zu schweifen!
> Was er erkennt, lässt sich ergreifen.

și mai departe:

> Im Weitergehen find' er Quel und Glück
> Er, umbefriedigt jeden Angenblick!

Și apoi nu înseamnă chiar hotărîrea bătrînului Faust de a lărgi țărmul mării, ridicînd zăgazuri, o auto-limitare, o adbicare dela multilateralitatea tinărului Faust?

Un lucru trebuie să-l avem mereu în vedere: Faust este opera a patruzeci de ani din viața lui Goethe și cursul de maturizare a lui Faust, corespunde aceluiaș curs, din viața autorului.

E curios că tocmai Schiller, căruia romanul lui Goethe îi datorește mult, era reprezentantul tipic al unui principiu totalitar, în materie de educație. Scrisoarea a șeasa din „Über die ästhetische Erzi-

ehung", vorbeşte despre spiritul universal al vechilor Greci şi despre unilateralitatea mediului schillerian. El reproşează contimporanilor săi că sunt vecinic înlănţuiţi de fragmentele izolate ale „totalităţii" şi individul insuş se cultivă numai în mod fragmentar.

Opoziţia între Goethe şi Schiller se desenează mai bine ca oriunde în aceste două lucrări: „Wilhelm Meisters Wanderjahre" şi „Über die ästhetische Erziehung". Această opoziţie a fost remarcată, mai întîiu de Rudolf Lehmann. Omul totalitar al culturii eline, Uomo universale al renaşterii, nu admite îngrădirea aspiraţiilor sale, el tinde să se desvolte liber şi în toate direcţiile.

Unii critici, între cari şi Oskar Walzel, au căutat să atenueze aceastä opoziţie şi pe drept, căci universalitatea sau multiplicitatea tinde să sintetizeze întreagă lumea fenomenală, pe cînd principiul totalitar tinde să cultive numai forţele naturale şi dispoziţiunile speciale ale individului, adică tocmai ceea ce noi numim aptitudini individuale. În primul caz se remarcă tendinţa de a sintetiza fenomenul abundent şi variat în cultura individuală, în cel de al doilea, tendinţa de a desvolta la maximum personalitatea. Educaţia, care are de scop să pregătească, pentru viaţă, pe cei mulţi, nu trebuie rezervată specimenelor rare de indivizi excepţionali, ea trebuie, dacă e consecventă, să renunţe la balastul de cunoştinţe şi să se reducă la strictul necesar. Rostul primordial al educatorului este să precizeze direcţia dispoziţiilor elevului său şi să-l îndrumeze; asupra acestei imperioase necesităţi, asupra acestui lucru, insistă Goethe în Wanderjahre şi aici stă toată valoarea şi actualitatea principiilor sale pedagogice. Astfel el merită să fie considerat ca un precursor al orientării profesionale şi cu aceasta al pedagogiei moderne.

Un lucru trebuie să-l mai lămurim pentru a nu ne face vinovaţi faţă de memoria unui mare geniu, dînd sens unilateral principiilor sale de educaţie. Goethe n'a fost un inamic al culturii generale. Atunci cînd Wilhelm se străduieşte să justifice necesitatea cunoştinţelor multiple, a culturii generale, Jarno îi răspunde: „La timpul său, posibil că ea este..." dar ea nu face decît să pregătească elementul în care tînărul să-şi exercite dispoziţiile.

Goethe a ştiut să aprecieze valoarea culturii generale; ceea ce a intenţionat să exprime în romanul său, a fost primatul specializării adecvate dispoziţiunilor psihice şi fizice.

R. I. Pisica

Miscellanea

Un bilanţ instructiv

In numărul de Anul Nou al revistei săptămânale „Adevărul literar şi artistic", excelentul critic literar G. Călinescu schiţează un tablou al poeziei romîne pe anul 1934. Interesantele sale consideraţii critice sunt însoţite de exemple alese cu multă pricepere şi gust.

Ceeace ni se pare însă vrednic de reţinut sunt concluziile stabilite de criticul literar. In afară de figurile consacrate ale poeziei lirice, (Arghezi, D. Botez I. Pillat, Al. Philippide), cari se menţin la nivelul ridicat, d. G. Călinescu nu poate avea cuvinte cît de puţin elogioase pentru poeţii tineri, în jurul numelor cărora s'a făcut atîta plictisitor sgomot, alimentat din greu de prietenii recenzenţi depe la diverse ziare şi reviste „tinere". „Faţă de aceşti poeţi consolidaţi, (Arghezi, Botez, Pillat, Bacovia, A. Maniu), pleiada tinerilor poeţi se prezintă încă înceţoşată. Nu ne vom opri prea mult la *Antologia poeţilor tineri* a d-lui Z. Stancu, fiindcă poeţii tineri nu pot fi responsabili de ce a ales şi n'a ales compilatorul. Vom remarca însă că unii poeţi ies deocamdată din discuţie ca nefiind decît imitatori cu totul superficiali ai d-lui Barbu. Faimoasa *Cantilenă* a d-lui Dan Botta „corsican prin mamă" e o parodie hazlie a liricei barbiene agravată de un aer de savantlîc clasic pueril". „Parodie barbiană este şi producţia d-lui Barbu Brezianu, trecută în indiferenţa legitimă a criticei pentru asemenea avorturi, dar acceptată totuşi de *Rev. Fund. Reg.*" (urmează poezia citată).

„Nu mai puţin pastişe, fără nici o valoare literară, sunt versurile d-lui Eugen Jebeleanu, premiate şi publicate totuş de Fund. Reg."

„Alţi poeţi ca d-nii Dragoş Vrînceanu şi Horia Stamatu stau în marginile unei emoţii, dar fie că se ruşinează de ea şi caută s'o turtească, să-i dea un aer de stîngăcie voită, s'o intelectualizeze cum s'ar spune, cum e cazul cu d. Vrînceanu, poet cult, care bănueşte o posibilă întoarcere la Eminescu, dar n'are curajul să depăşească limitele unor mici însemnări".

„Tot aşa de graţioasă, dar tot atît de scurtă este şi inspiraţia d-lui Horia Stamatu".

„Publicarea poesiilor d-lui George Silviu *(Paisie psaltul spune...)* rău arhaizante, discursive, cu „*teme*" convenţionale şi cu plan de compoziţie nu se poate explica decît printr'o slăbiciune omenească aa editorilor prea generoşi".

Iată cum sunt apreciate producţiile poeţilor tineri, aproape toţi membri ai „generaţiei tinere", de către un critic versat, cu multă experienţă şi competenţă verificată.

Față de această situație, generozitatea comisiilor de premiere, a editorilor și revistelor literare, cari au îmbrățișat cu entuziasm pe tineri pentru simplul și gratuitul motiv, că sunt „tineri", apare într'o lumină complect nefavorabilă. In astfel de împrejurări, este explicabilă decadența și devalorizarea rapidă a producțiilor lirice.

Sub zodia cantitativului

Dacă ar fi să ne orientăm după numărul revistelor literare și al diverselor publicații de cultură dela noi, ar trebui să fim entuziasmați de activitatea intensă și vastă ce se desfășoară în ultimii ani. Numărul revistelor literare a crescut în mod considerabil. Fenomenul produs întii în Capitală, pe urmă s'a repetat straşnic de repede în provincie. Toată lumea cu oarecare lustru de cultură, dar mai cu seamă „generația tînără", ridicînd subit pretenții de manifestare în urma unei regretabile prejudecăți, voia cu orice preț o revistă. Tendința aceasta de a da buzna numai decît în paginile revistelor, poate fi în sine foarte lăudabilă. In urma ei au sporit revistele în mod neobişnuit de viguros. Putea fi aceasta un semn de tinerețe și energie. Ce păcat însă că în literatură, și peste tot în cultură, tinerețea și energia ca atare nu pot fi considerate drept calități și valori tot așa de strălucite, cum sunt în ordinea biologică! In cultura, pentru a însemna ceva, se cere, pe lîngă avînt insensibil la diferențe și nuanțe, și altceva care, nu se poate măsura cu vîrsta: talent, capacitate deosebită de gîndire și cultură. Acestea, și numai acestea dau dreptul la activitate literară.

Or, dacă privim revistele literare atît de numeroase, din acest punct de vedere al talentului și pregătirii celor ce scriu, trebue să conchidem mai puțin optimist. Se remarcă peste tot un nivel cu totul inferior. Nu ne referim numai la fondul acestor preocupări, de-o sărăcie și simplitate isbitoare, lipsa de cultură temeinică vădindu-se pretutindeni, dar avem în vedere și forma acestor manifestări. Se tipăresc lucruri sub orice putință de apreciere. Criteriul calității nici nu mai există. Manuscris să fie și aprobarea „bun de imprimat", vine dela sine. Nici o preocupare de formă, de stil de expresia artistică, ceeace dovedește în general o regretabilă lipsă de gust și absența oricărui spirit critic. Dealtfel lipsa unei direcții critice în cultura noastră actuală se face simțită peste tot, și din ce în ce mai puternic.

Pînă ce nu se va consolida un simț critic în stare a controla cu autoritate ceeace se scrie, făcînd educația gustului, vom asista la repetate și inutile eforturi minore.

Trăim, incontestabil, sub zodia cantitativului.

P. Nicanor & Co.

Recenzii

G. M. VLADESCU: *Moartea fratelui meu*, roman, editura „Cugetarea", București.

Mărturisim că romanul d-lui G. M. Vlădescu a fost pentru noi o surpriză. Intrucît materialul oferit de scriitor și tema prieteniei, așa cum a folosit-o și desvoltat-o, le intîlnim pentru întîia oară în preocupările literare dela noi.

O prietenie începută în caldele și luminoasele zile ale copilăriei, cînd sufletul risipește generos cele mai alese flori pe altarul înfrățirii cu lucrurile și cu oamenii. Eroii acestui roman, întîlnindu-se în acea epocă fericită din viață, își făgăduesc unul altuia credință și ajutor atît cît vor trăi... „Să ne facem amîndoi ingineri, să ne însurăm cu două surori, să ne botezăm copiii la fel și... să murim împreună!..." Sfîntă candoare a copilăriei! Tot astfel se țes atîtea visuri, atîtea planuri de cucerire a lumii, cari se irosesc apoi în crivățul aspru al vieții.

In afară de motivul inadaptabilității, tratat pînă la răsuflare de sămănătorism, romanul d-lui Vlădescu cuprinde scene de mare talent și gînduri dureroase în marginea descoperirii de către copil a răului ce stăpînește lumea.

Numai prietenia rămîne singurul sentiment curat pe care nu-l întunecă nimic și în preajma tuturor durerilor răsare, într'o lumină de paradis, clipele fericite ale copilăriei, cînd s'a înfiripat întîi iubirea de oameni.

Asemenea calități, precum și variatele figuri admirabil zugrăvite (Maiorul Arnotă, „doamna în alb" — soția sa, epicurianul Avram Calieu, „domnul Osias", etc.), împreună cu infinita dragoste de oameni și de înfăptuire a binelui necondiționat, ne îndeamnă nu numai la mențiunea de față, ci și la un just elogiu.

LUIGI PIRANDELLO: *Răposatul Matei Pascal*, roman, trad. de Alexandru Marcu. Fundația pentru literatură și artă „Regele Carol II", București.

Pirandello era cunoscut pînă acum la noi prin cîteva volume de nuvele și piesa de teatru „Șase personagii în căutarea unui autor".

Dubla personalitate și obsesiile tratate de scriitorul italian în literatura sa nu se întîlnesc nicăeri mai bine decît în romanul său „Il fu Mattia Pascal" (Răposatul Matei Pascal).

De aceea, alăturînd la numeroasele sale traduceri acest roman, d. Alexandru Marcu ne-a prezentat cea mai tipică operă pirandelliană

Nu mai este nevoe să vorbim de calitatea tîlmăcirii în romînește, prin care scrisul italian își găsește un admirabil corespondent în limba noastră.

ANNA COLOMBO: *Vita e opere di Lon Luca Caragiale*. Edit. Istituto per l'Europa Orientale, Roma.

Este îmbucurător faptul că autorii noștri clasici încep a fi bine cunoscuți și studiați în străinătate. După o operă frumoasă de traduceri în limba italiană, s'a inaugurat, nu de mult, și o colecție de monografii asupra scriitorilor romîni. Se numește „Piccola biblioteca romena" și primele volume sunt închinate, pe rînd, lui Coșbuc, Caragiale și Cerna.

D-ra Anna Colombo ne înfățișează o monografie completă a lui Caragiale, cu toată rigoarea științifică și estetică.

In concluzie, după ce trece în revistă întreaga operă a marelui nostru scriitor, autoarea arată astfel caracterele estetice ale nuvelelor lui Caragiale:

„Limba lor este curată, lumea lor e universală, pentrucă este aceea a sentimentelor celor mai adînci ale omului—și la nuvele m'am gîndit cînd am pornit la înfăptuirea acestei lucrări.

„Caragiale însuși trebue să fi simțit nevoia de a întrece arta Comediilor sale: căci părăsind genul comic pentru o artă mai senină, mai apropiată de marea poezie a naturii universale, el a devenit, după părerea noastră, un autor „al tuturor epocilor și al tuturor națiunilor"; adică a vorbit, fanteziei și inimii, într'un limbaj transparent oricărei imagini, nu închis în granițele înguste ale unei anumite epoci.

Această culme a artei sale, realizată în Nuvele și în Schițele Nouă, am încercat în cursul lucrării mele s'o pun în lumină, folosind „străduința și dragostea cea mare" pe care o cerea Dante în asemenea ocazii...

Numai Nuvelele, din toată opera lui Caragiale, sunt demne de numele care era orgoliul artistului: ele sunt *clasice*, în sensul cel mai latin și mai armonios al cuvîntului".

IACOB WASSERMANN: *Cazul Maurizius*, roman, 2 vol., ediția II-a, „Cugetarea", București.

Sunt rare cazurile cînd o editură a noastră înțelege să traducă, pe lîngă cărțile sexuale, acea literatură care nu se depărtează de artă pentru gustul minor al unui anumit public. Editura „Cugetarea" a dat în traduceri îngrijite și uneori frumoase, cărți ce au fost primite cu entuziasm de cititorii romîni; sunt cărți cunoscute în toată lumea și, prin intermediul unei tălmăciri în romînește, ele se încetățenesc și la noi.

Astfel, *Cazul Maurizius* al scriitorului german Iacob Wassermann, precum și urmarea sa, *Etzel Andergast*, sunt romane scrise sub acea inspirație unică a simfoniilor grandioase din muzica germană.

C. N. N.

Revista revistelor

Analele economice și statistice

Oct.-Dec. 1934.

Intr'un număr consistent vechea revistă economică aduce o contribuție importantă pentru lămurirea problemelor economice cari ne precupă. In fruntea revistei găsim articolul „Recentele îndrumări ale politicei noastre economice", care reproduce excelenta conferință ținută de G. Tașcă în ciclul organizat de „Asociația economiștilor din Romînia", conferință de care ne ocupăm la „Cronica economică".

D-nul Bungețianu publică un studiu despre „Rentabilitatea întreprinderilor economice". Consecvent cu metoda sa, d. B. documentează prea amplu expunerea teoretică ce face, așa că liniile ei juste și interesante se pierd în prea numeroase citațiuni, exemple și calcule. Pentru formarea metodei de lucru a studenților noștri deprinși cu generalizări grăbite, desigur că sistemul D-lui B. este de real folos.

D-l I. Mircea-Nonu consilier la Ministerul de Afaceri străine, dă date și cifre noi privitoare la aranjarea datoriei noastre externe. De ce oare d. I. M. N. nu păstrează o obiectivitate științifică și se simte obligat a ridica ossanale directe puternicilor zilei?

Revue des Balcanes

Oct.-Nov. 1934. (Organ al Conferinței Balcanice).

Pe lîngă diferite articole privind viața publică a Statelor balcanice, semnate de colaboratorii atenieni ai revistei, d. Fl. Codrescu publică un documentat studiu asupra „Evoluției comerțului exterior al Romîniei".

Expunere clară, o bună interpretare a cifrelor. O viziune exactă însă a exportului și importului Romîniei — înainte de stabilizarea monetară — nu putem avea, examinînd coloana de valori.

In ce privește evoluția valorii tonei de mărfuri importate, care aproape și-a păstrat valoarea în ultimii ani, pe cînd valoarea tonei exportate a scăzut, ceeace ar documenta discrepanța prețurilor agricole și a prețurilor industriale, e de observat că numai o analiză mai adîncă a naturei mărfurilor importate ne-ar putea permite concluzii definitive. Dacă în loc de bumbac brut importăm fire, sau invers, aceasta poate avea o mare influență asupra valorilor.

Celelalte studii bine documentate prezintă un real interes pentru acei cari se preocupă de problemele balcanice.

Scriitorul și politica

„Cu privire la atitudinea scriitorului față de politică, sunt dator să dau oarecare explicații. Semnînd de curind un manifest așa numit de „stânga", am fost acuzat că dezertez dela acea datorie pe care ceream eu s'o aibă un „clerc". Voi răspunde însă că am semnat acest manifest tocmai fiindcă mi se pare că el apără cele mai eterne principii. Invitat, după aceea, să semnez acte politice temporare și concrete, am refuzat. Socotesc că nu mă indepărtez de rolul meu de „clerc", apărând o mistică și nu făcând politică. Zola rămînea la rolul său de „clerc" atunci cînd amintea lumii respectul pentru justiție. Anatole France n'avea aceiaș rol cînd făcea pe sftnicul zilnic al guvernului Combes.

Mi s'a spus: nu trebuia să semnați nici chiar pentru o mistică de stinga. D-voastră nu trebue să fiți nici de dreapta, nici de stinga.

La acestea voi răspunde că mistica de stinga poate să și-o însușească un „clerc". Și în privința aceasta, țin să amintesc faimoasele cuvinte ale lui Peguy. Charles Peguy spunea că toate misticile sunt frumoase și că orice fel de politică este urită. Sunt de acord cu Peguy că orice politică este urită, cea de stinga, ca și celelalte. Nu sunt de acord însă deloc că toate misticele sunt frumoase. Mistica stingei onorează justiția și adevărul. Ea este, într'adevăr frumoasă. Mistica de dreapta, cel puțin cea de astăzi, preamărește forța, subordonează adevărul interesului social, și apără injustiția. Este o mistică urită. Stinga onorează justiția și adevărul, dar nu le practică. Dreapta nu le practică și nici nu le onorează. Stinga este urită în politica sa, însă frumoasă în mistica ei. Dreapta este urită și într'un caz, și'n celălalt".

(Julien Benda, în *„Nouvelle Revue Française"*, janvier 1935.

Inarmările germane și Rusia

„Germania vrea să aibă mînă liberă la Est, și se inarmează mai cu seamă în contra Rusiei. Acolo întrevede ea debușeuri nemăsurate pentru industria ce posedă. Oare poporul german nu este constrîns de mizerie la orice acțiune? El scrinșnește din dinți, îndură totul, și admite cheltuelile vertiginoase pentru fabricarea armelor. Și în acelaș timp i se spune: *Ex oriente lux*. Lumina vine dela Răsărit.

D. Beneș, ministrul de afaceri străine al Cehoslovaciei, a proclamat la 6 Noembrie, anul trecut, că soarta păcii se va decide peste cincisprezece luni. Și vorbea în cunoștință deplină de cauză. Intr'un an, Germania va fi gata. Granița ei de Răsărit este fortificată de pe acum; înarmarea este în plină activitate.

Un an, — înseamnă puțin și totuși mult. Marile puteri să se străduiască a folosi acest timp pentru salvarea păcii! Toate vorbele lui Hitler n'au decît o valoare relativă. De ce nu i s'a pus pînă acum această întrebare precisă: „Ce intenții aveți în ce privește Rusia?" Aceasta este problema timpului de față, singura importantă și'n fața căreia dispar toate celelalte".

(Le Capital, 20 janvier 1935).

Politica și Academia franceză

„Fernand Vandérem anunța, într'un articol publicat de curind, că d. Doumergue a descins, zilele acestea, la Paris, cu scopul de a vedea dacă nu este momentul să-și pună candidatura la Academie...

Mai departe, însinuînd din cînd în cînd și cîte o ironie, Vandérem scria: „Dacă Academia și-ar deschide porțile pentru un om de stat, ar prefera pe cel care a moștenit popularitatea d-lui Doumergue: și anume, pe d. Pierre Laval".

Candidatura d-lui Laval este în totul îndreptățită, după acordurile dela Roma; dar, se pare că ministrul de externe nu ambiționează un asemenea lucru. Și, pe de altă parte, se știe că Academia nu chiamă în sinul ei pe cei cari nu se gîndesc la ea...

Se spune că tradiția voește ca armata, marina și politica să fie reprezentate la Academie. Dar, dela înființarea acesteia s'au creeat și alte locuri de reuniune: Academia de marină, Cercul militar și culoarele Camerei.

Ce mai rămîne scriitorilor? Saloanele unde abundă cocktail-urile? Dineurile unde sunt invitați?

Academia rămîne cea mai îndreptățită ambiție a lor. Și Academia are nevoie de ei, fie numai pentru alcătuirea dicționarului, sau împărțirea premiilor literare din fiecare an....

Orice ar spune Fernand Vandérem, Academia nu trebue să se grăbească a chema în rindurile ei alți oameni politici"..

(Marianne, 23 janvier 1935).

Concordatul cu Vaticanul

„Un concordat este o convenție între Scaunul papal și un Stat, convenție care orîndueşte raporturile dintre Biserică și acel Stat. Nu este vorba nicidecum de o chestiune de credință sau de dogmă, ci numai de relații între două puteri... Este un act pe care niciuna din părțile contractante nu-l poate nesocoti fără negocieri prealabile. S'a spus că actul poate emana numai dela Stat. Istoria ne amintește multe situații de acest fel. Astfel, concordatele între Sfântul Scaun și Franța: concordatul din 1516 între Leon X și Francisc I. apoi cel încheiat în 1801 între Pius VII și Primul Consul ,care a rămas în vigoare pînă la legea de separație din 1905, și care mai este încă aplicat în Alsacia și în o parte din Lorraine. Dacă un concordat este sau nu favorabil exercitării cultului sau practicei religioase, este încă de discutat.

In Franța, abrogarea Concordatului *din 1801*, prin legea din 1905, a adus ruina materială a Bisericii. Dar această ruină, rezultând dintr'o nedreptate ce i s'a făcut, — căci din bunurile eclesiastice s'au întreținut spitale și aziluri, — a fost și mai mult utilă Bisericii... căci sub regimul separației, Franța rămîne cea dintîi națiune catolică, și în ce privește proporția misionarilor francezi, și prin demnitatea clerului său, și prin vitalitatea uimitoare a operelor sale. Lipsa unui concordat nu împiedică „vocația catolică a Franței".

(Journal des Debats politiques et littéraires, 24 janvier, 1935).

Societatea poeziei

„In ultima ședință a *Societății poeziei* din Paris, Paul Valery a vorbit despre preferința pentru poezie a cititorilor, care este împiedicată de metodele practicate în învățământ.

Societatea poeziei își propune să înlăture aceste greșite metode. Se vor consacra, în fiecare lună, una sau două ședințe câte unui poet, fără deosebire de școală sau de cenaclu. Conferențiari autorizați vor vorbi despre operă și creatorul ei, iar actori de merit vor recita poemele respective. Muzica și dansul vor fi asociate acestui program.

De aceea, după conferința ținută de Paul Valery, — Marguerite Jules Martin, Pierre Bertin dela Comedia Franceză și Jean Janvier, au citit fragmente din „Sufletul și Dansul" lui Valery, care au fost transpuse în dans de către Lucienne Séatelli.

La 18 Februarie, D-na Hélène Vacaresco va vorbi despre Anna de Noailles, cu concursul d-nelor Macri Eftimiu dela Teatrul Național din București, Marguerite-Jules Martin precum și d-nii Jean Doyen și Georges Blanquart".

(L'Echo de Paris, 25 janvier 1935).

REVISTE PRIMITE

Viața Studențească, Anul I, No. 1, revistă lunară. Paris II-e — 117, Rue Réaumur.
Colaboratori: Victor Eftimiu, B. Fundoianu, Peter Neagoe, Dr. C. I. Parhon, Isaiia Răcăciuni, Fr. Stork.

Revista Vremii, Anul I, Galați.

Prahova, revistă bilunară, Ploești. Anul I, No. 3.

Școala Mehedințului, Anul V, No. 3—4. T.-Severin.
D. T. Giurescu, C. Pajură, V. Grosu, G. M. Pretorian, D. Bobiț, C. G. Popescu, Iosif N. Dumitrescu.

Frize, Anul I, No. 10, Brașov.
Em. Radian, Nic. Contonieru, Aurel Marin, Mircea Pavelescu, E. Ar. Zaharia.

Societatea de miine, Anul XI, No. 11.

Caleidoscop, Cluj.

Hotarul, Anul II, No. 2, Arad.
O. Lupaș, Gh. Ciuhandu, Gh. Moțiu, Al. Negură.

Buletinul A. G. I. R., Anul XVI, No. 11.
M. Cioc, Chirițescu-Arva M., I. Cantuniar, T. Atanasescu, V. Sabău, E. Mareș, C. D. Bușilă, Al. Periețeanu.

Luminătorul, Anul I, No. 4—5. Revistă lunară pentru învățămînt.

Manifest, Anul I, No. 3—4, Iași.
Gh. Agaviloaei, C. Călinescu, Mihai Stoleru, Silviu Roda, Gh. Moroșanu.

Relief Dunărean, Anul I, No. 3, Brăila.
Liviu Opriș, T. Scarlat, I. Pogan, Radu Gyr și Mircea Streinul.

Viața, revistă fizioterapică, Anul XXI, No. 1. București.

Transilvania, Anul 65, No. 6. Sibiu.
I. Moldovan, A. Vaida-Voevod, Gh. Preda, V. Ilea, I. Popa.

Țara Birsei, Anul VII, No. 1, Brașov.
Ilie Dăianu, Al. Lascarov-Moldovanu, V. Metea, H. Petra-Petrescu.

Viața Literară, Anul IX, No. 165.

Inceputuri, Anul I, No. 1 și No. 2. Revistă lit. și științ. a elevilor liceului „Sf. Nicolae" din Gheorgheni-Ciuc.

Siebenbürgische Viertel jahrs schrift, Anul 57, No. 4, apare trimestrial. Sibiu (Krafft și Drotleff).
Fritz Keintzel-Schön: Sächsische Beziehungen: Livius Rebreanus: „Ion"; Gustav Adolf Zikeli: Eine Sieb.-Sächs. Sage über die Gründung von Folticeni in der Moldau.

Romînia Militară, Anul 71, No. 12.

Junimea Literară, Anul 23, No. 7—12, Cernăuți.

1935. — ANUL XXVII FEBRUARIE, NR

Viața Romînească

REVISTĂ DE LITERATURĂ, ȘTIINȚĂ ȘI IDEOLOGIE

SUMARUL:

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA: STRADA CLEMENCEAU Nr.

„Viața Romînească"

Directori: MIHAI D. RALEA și Dr. ERNEST ENE

București, str. Clemenceau 9

ANUL XXVII

Prețul abonamentelor:

In țară: Pe un an	. . . .	lei 250
„ „ Școli și biblioteci	. . . . .	„ 500
„ „ Autorități și instituțiuni	. .	„ 1000
In străinătate: Pe un an	. . . . , ...	„ 1000

Abonamentele se pot face dela orice număr, trimițînd suma prin mandat postal, administrației din București, str. Clemenceau, 9.

Viața Romînească

REVISTĂ DE LITERATURA, ȘTIINȚĂ ȘI IDEOLOGIE

ANUL XXVII

FEBRUARIE 1935

ATELIERELE „ADEVERUL" S. A.

Perspectivele ţărănismului în faţa noilor curente sociale

Cercetările relative la ideologia şi doctrina ţărănistă au avut ca obiect, în trecut, mai ales degajarea unei definiţii a ţăranului ca element social, situat în structura societăţii contimporane. Era nevoie de această delimitare conceptuală a clasei ţărăneşti, pentru a oferi noului partid care se creia, un obiect, o clasă diferenţiată autonom în procesul social, cu o mentalitate particulară şi cu interese economice specifice. Fireşte, a proceda astfel însemna, în oarecare măsură, a pune căruţa înaintea boilor. In adevăr, o clasă nu e un fenomen sociologic dat, ci un rezultat obţinut prin lupte continui, prin grade de conştiinţă succesive, printr'o consolidare de interese, de veleităţi şi de aspiraţii.

O definiţie nu poate avea decît un caracter posterior. Trebuie să existe mai întîi clasa şi apoi definiţia care să o lămurească, care să reprezinte conştiinţa de ea însăşi. Ţărănimea a existat totdeauna ca stare. Dar ea a avut mai mult o existenţă instinctivă, decît una conştientă.

Abia acum ea tinde să devie o clasă. De aceia discuţiuni academice şi dogmatice asupra naturii ţărănimii, sunt astăzi, în perioada ei de devenire, oţioase şi inutile. Să creem prin fapte, prin acţiune, ţărănismul şi apoi va veni şi definiţia lui.

Era totuşi necesară, pentru justificarea unei lupte politice şi pentru creaţiunea unui partid, o definiţie provizorie care să precipite şi să grăbească această conştiinţă de clasă. Această definiţie se baza pe două caracterizări. Una arăta situaţia *socială* a ţăranului arătîndu-l ca o unitate socială originală diferenţiată în acelaş timp şi de proletariat prin aceia că e proprietarul instrumentelor sale de lucru, şi de patron,

prin aceia că el nu întrebuinţează salariaţi, ci îşi lucrează singur sau cu familia lui pămîntul. A doua caracterizare era de ordine *economică* arătînd că dacă ţăranul nu e exploatat ca muncitorul în procesul de repartiţie şi producţie prin plus valuta încasată de patron el e speculat în procesul de circulaţie prin diferenţa imensă între preţurile din ce în ce mai joase de vînzare a cerealelor şi preţurilor ridicate de cumpărare a obiectelor fabricate. In ţările unde nu există partide ţărăneşti, ţărănimea e adesea atrasă către partidele socialiste, tocmai pe baza acestui temeiu de exploatare în procesul de circulaţie. Teoreticianul şi secretarul partidului neosocialist francez, M. Déat, scrie : „Capitalismul a înţeles perfect că avea tot interesul să exploateze nu pămîntul (şi de aceia i-a lăsat moşia), ci pe ţăran, ceeace a şi făcut. Concentrarea, exploatarea, oprimarea capitalistă se produce la nivelul preţurilor pieţii şi tocmai acolo sforţarea anti-capitalistă va trebui să intervină...

Că ţăranul e din ce în ce mai mult sub exploatarea capitalistă, aceasta a devenit un loc comun al propagandei socialiste. El e exploatat mai întîi atunci cînd cumpără produsele necesare culturii pămîntului: îngrăşăminte, maşini, seminţe, etc. Trustul îngrăşămintelor (în Franţa) nu e o invenţie de doctrinar în delir. Transporturi, combustibil, investiţie în clădiri, în toate domeniile ajungem la aceiaşi constatare. Se ştie de altfel, că ţăranul e furat în calitatea sa de vînzător de produse agricole : Speculatorii de grîu, de vin, de sfeclă, sunt la ordinea zilei. In fine, ţăranul e speculat ca client al societăţilor de asigurare..." (Perspectives socialistes, p. 50—51). Şi aşa mai departe. După cum a arătat d. V. Madgearu, ţărănimea din sudestul european e oarecum diferită de cea occidentală. Totuşi puncte comune le apropie. Iată deci că rezultatele la care ajunseseră ţărăniştii romîni şi pe cari ei le credeau legate de realităţi locale, se găsesc tragic confirmate în toate ţările. Acestea conferă ţărănimei cel puţin aceleia din sud-estul european ca clasă socială o omogenitate generală de structură şi de viaţă proprie. Situaţia *mixtă* a ţărănimei, care întruneşte în acelaş timp şi rolul de mic proprietar şi pe acela de muncitor şi care o deosebeşte în ce priveşte interesele şi preocupările ei şi de imperialismul marilor capitalişti şi de spiritul colectiv al proletariatului, e analoagă cu aceea a altor cîteva categorii sociale care şi-au agonisit prin muncă un mic capital, dar care e insuficient să le întreţie dacă nu e fructificat de munca lor proprie. Aşa de pildă sunt meseriaşii, micii comercianţi care trăiesc dintr'o modestă prăvălie, funcţionarii cari au strîns o minusculă avere, etc. Ceeace se numeşte în limbaj marxist „mica burghezie". In lupta ei de desrobire, ţărănimea poate încheia alianţe cu aceste categorii aşa de apropiate de soarta sa proprie. Bineînţeles, nici un interes contrar nu o îndepărtează nici de luptele muncitorimii din alianţa căreia nu are decît de cîştigat în lupta anticapitalistă.

Această caracterizare a clasei ţărăneşti, a temelor sale de luptă, a alianţelor şi afinităţilor ei, corespunde vechii organizaţii liberale şi individualiste a societăţii. Ea se potriveşte structurii şi mecanismului antebelic al naţiunilor europene. Căci, a spune că ţăranul e speculat în procesul de circulaţie al avuţiilor, înseamnă că această circulaţie se efectuează fără nici-o intervenţie din partea Statului. A lăsa pe ţăran să fie exploatat de jocul economic, înseamnă a concepe o societate organizată pe baza vechilor legi de liberă concurenţă.

Sub ochii noştri însă se desfăşoară una din acele uriaşe transformări ale omenirii care marchează trecerea dela un ev la altul. O revoluţie care nu se poate asemăna decît cu Renaşterea ori cu subminarea vechiului imperiu roman de către creştinismul în ascensiune, îşi evidenţiază pretutindeni stigmatele. Pe scurt această revoluţie afirmată în domeniul tuturor valorilor spirituale, se poate rezuma la *o decadenţă a societăţilor bazate pe idealul individualist şi liberal şi înlocuirea lor cu societăţi de un tip colectivist din ce în ce mai pronunţat*. Dacă nu poate fi vorba de „apusul individului", e sigur că asistăm la o limitare şi la o încadrare a individualităţii. Dacă dela Renaştere încoace, idealul culturii omeneşti a mers spre desvoltarea şi exaltarea personalităţii, astăzi tindem către crearea unor civilizaţii de masă, mai mult sau mai puţin anonime, în care socialul şi colectivul stau pe primul plan, gata să asimileze şi să reducă la proporţii minime individul. Nu e locul aci să arătăm cum în toate ramurile de activitate individul e expropriat, cum dela viaţa economică, la noţiunile juridice, la regimurile politice şi dela acestea la toate fenomenele de cultură, peste tot, chiar şi în ţări ortodoxe în individualism, cum sunt Anglia şi Franţa, drepturile societăţii cresc şi veleităţile individului scad, cum importanţa Statului, a naţiunii în procesul economic; a guvernelor centrale şi autoritariste, a principiilor de choeziune şi solidaritate, trec înaintea fericirii, libertăţii şi pretenţiilor individului izolat.

Producţia în fabrică e standardizată, adică socializată, economia e dirijată, viaţa socială e acaparantă, omul trăeşte în buildinguri cu sute de apartamente ca în „falansterele" lui Fourrier, mănîncă în restaurante automate cu mii de tovarăşi, petrece în distracţii colective ca cinematograful şi radio, articolele în reviste apar fără nume de autori şi aşa mai departe.

Aşa dar, pretutindeni preponderenţa grupului asupra persoanei (fenomen evidenţiat la stînga de bolşevism şi la dreapta de fascism şi hitlerism). Din toată această mişcare

difuză, nebuloasă, au ieşit o serie de principii clare de economie şi de politică, care, evident, vor avea efectele lor imediate şi asupra vieţii ţărănimei. In faţa unei Europe, a unei lumi conduse de alte principii, politica ţărănistă ca fi şi ea alta. Ţărănismul trebue să recruteze viitorul, să analizeze adică perspectivele care i se impun în faţa modificărei mentalităţii şi moravurilor politico-economice, să caute a se adapta nouilor cerinţe, creiind o armonie între interesele ei şi cerinţele vremii, utilizînd nouile schimbări pentru atingerea scopurilor sale.

Din tendinţa generală exprimată mai sus, s'au desprins în mod precis în ultimul deceniu, următoarele probleme capitale:

1. *Etatismul*. — Intervenţia Statului sub diferite forme în viaţa economică.

2. *Autarchismul*, tendinţa neomercantilistă a naţiunilor de a creea economii închise.

3. *Problema naţională şi rassismul*, tendinţele naţionaliste extreme bazate pe ideia de rassă.

4. *Valoarea democraţiei sau a dictaturii, problemă a tacticei politice reeşită ca o consecinţă politică a transformărilor economice de mai sus.*

Să le confruntăm cu interesele clasei ţărăneşti, analizindu-le din punct de vedere al intereselor acesteia.

1. Etatismul şi ţărănismul

Etatismul se găseşte in plină ascensiune în toate ţările, fără excepţie. Importanţa sa e mai mare sau mai mică, după rezistenţa pe care o opune organizaţia capitalistă privată, după puterea şi sănătatea acesteia. Maximul atins e desigur în Rusia Sovietică, şi minimul în Anglia şi Franţa. Intre aceşti doi poli extremi, fiecare ţară se găseşte înscrisă cu un coeficient oarecare. Sub numele de etatism se găsesc cuprinse însă deavalma o serie de conduite social-economice ale Statului de importanţă deosebită şi adesea, de natură variată. Dacă considerăm infinit de variatele moduri în care Statul s'a amestecat în viaţa economică şi socială a naţiunilor, putem deosebi trei forme esenţiale:

a) *Statul arbitru.* In ţările de puternică organizaţie industrială, e necesară o conciliaţiune între interesele proletarilor şi al patronilor. In alte părţi — e cazul Italiei — e nevoie de un arbitraj între interesele diferitelor categorii sociale, profesie, etc. O armonizare a intereselor agriculturii, cu ale băncilor, cu ale industriei, consumatorilor, profesiilor libere, etc. Statul ca un fel de „alma mater" e ţinut să păstreze balanţa între toate pretenţiile. E formula faimosului „Stat totalitar" din doctrinele fasciste.

b) *Statul normativ*, are rolul de a dirija o producţie anarhică, în raport cu consumaţia. El regulează cantităţile de producţie, exportul, contingentările, repartiţia beneficiilor, etc.

c) *Statul producător şi gestionar direct.* In afară de monopolurile şi regiile directe, în urma crizei mondiale, Statul a fost silit să preia asupra sa din motive sociale (şomaj, apărarea micilor deponenţi, acţionari, etc.) o serie întreagă de întreprinderi particulare: fabrici, bănci, societăţi de asigurare, etc. Astfel, nu de bună voie, sau din capriciile şi ignoranţa guvernelor, cum crede Nitti (l'Inquiétude du monde) a fost silit Statul să intervină, etatizînd părţi întregi din economia naţională, ci ca un efect fatal şi inevitabil al crizei capitalismului.

Aşa dar, sub o formă sau alta, pretutindeni Statul e obligat oarecum a se substitui acolo unde iniţiativa privată e falimentară.

Ce are de făcut Rominia ţărănistă în faţa acestor fenomene ale evoluţiei mondiale?

O analiză sumară a situaţiei noastre economice ne va lămuri îndată. Rominia a intrat în sfera de acţiune a capitalismului după 1829, adică după tratatul dela Adrianopole, transformînd o economie exclusiv feudală şi familiară într'o economie de schimb. In mai puţin de un secol, sub presiunea unei burghezificări rapide, efectuată de către partidul liberal pe cale fiscală, din budgetul Statului, Rominia ajunsese în preziua războiului mondial la o acumulare relativ importantă, astfel încît i-a permis un împrumut intern considerabil pentru acea vreme. Războiul mondial, apoi o politică economică complect greşită în perioada plasării facile a capitalurilor internaţionale, în fine, criza mondială, au măcinat cu totul această mică agonisire naţională. Nimeni nu va tăgădui că rezervele de acumulare (épargne) din Rominia, nu sunt azi complect secătuite. Capitalul agrar e cu totul ruinat, astfel că a trebuit o lege de conversiune aproape echivalentă cu ertarea datoriilor ca să se poată continua producţia. Ca urmare, capitalul bancar, e şi el complect distrus. Deţinătorii de titluri mobiliare, de acţiuni au trebuit să piardă pînă la 90% din capitalurile investite iniţial, unele acţiuni suportînd scăderi echivalente cu acest procent. Rămîn doar în picioare cîteva industrii protejate pe spatele ţărănimii şi al consumatorului. Astfel, bruma de acumulare naţională ce o aveam, s'a evaporat.

In faţa acestei situaţii de „tabula rasa", Rominia are imensul noroc de a fi o ţară disponibilă, care fără să sufere rezistenţa vechilor aşezări economice, poate începe o economie nouă. Care va fi orientarea noastră viitoare? Trei căi sunt posibile:

a) *Calea atracției capitalului străin* printr'o politică de concesiuni. In lipsa capitalului național, s'ar putea atrage capitaluri străine. Această conjunctură e depășită, și în situația actuală a pieții mondiale o asemenea ipoteză devine o pură utopie.

b) *Calea economiei clasice burgheze.* Romînia a pierdut momentul capitalist prin excelență, intrînd prea tîrziu în orbita de evoluție a celorlalte țări europene. Acum nu mai avem capital național privat. Ar trebui să așteptăm să se formeze. Sombart, ca și alți economiști, cred că pentru formarea unei acumulări naționale, în țările cu resurse geografice importante și de muncă serioasă, trebue cel puțin 100—200 ani. Să așteptăm 200 ani? Dar cel mai optimist apărător al regimului capitalist, nu crede că economia burgheză, sub forma actuală va dura 200 de ani. Să devenim adică capitaliști, tocmai cînd celelalte popoare nu vor mai fi? Să ne privăm, strîngînd ban cu ban, pentru ca atunci cînd vom fi înzestrați, omenirea să adopte alte moravuri economice?

c) *Economia socialistă.* Lipsa aproape completă a clasei muncitorești și gradul slab de industrializare a țării, fac inutilă discuția acestei ipoteze. Economia socializată e posterioară celei capitaliste. Dar dacă nu avem încă economie capitalistă, cum vom putea avea una colectivistă?

d) In toată ruina noastră economică rămîn în picioare neatinse două elemente solide, care pot forma temeliile pe care se va clădi noul edificiu economic. Unul e *Statul*, celălalt e *Țărănimea*. Aceste două postulate economice rămîn absolut sigure. Pe ele se poate înfăptui o economie sănătoasă. Pe orice alte elemente, clădirea ar fi șubredă. Nu se poate vorbi nicodată, în mod absolut, de ruina ori falimentul Statului. Prin forța de coercițiune, prin drepturile sale regaliene, el poate creia oricînd resurse, ceeace nu poate face o întreprindere particulară. Prin sistemul regiilor autonome, s'a inaugurat în mod fericit, nu numai un mod comercial de a exploata bunurile Statului, dar și un început de educație economică etatistă, un început de creațiune a cadrelor care vor alcătui mîine vitoarea economie de Stat.

Economia de Stat, e de natură colectivizantă și economia țărănească e fatal individualistă. Prin urmare, economia viitoare a Statului romîn va trebui să fie deci de caracter mixt. Va trebui să alcătuim deocamdată *un dualism economic*. De altfel, după cum a observat Sombart, evoluția economică nu e unilîniară. Ea e mai degrabă *pluralistă*. Diferite tipuri economice pot coexista. Formele vechi depășite nu dispar. Ele perzistă încă o bucată de vreme. Altele înaintează mai iute, într'o cadență mai accelerată, altele arată o oarecare inerție și rămîn mai în urmă. Aci, într'o anumită

ramură, putem găsi forme socializante înaintate, aci numai forme etatiste sau cooperatiste, dincolo, în alte domenii se poate menține întreprinderea capitalistă de caracter pur individualist. O armonizare, ca să zic așa *simfonică* se poate alcătui. De aceia, organizarea viitoare a economiei romînești, va trebui să aibă în vedere și să organizeze trei sectoare:

a) *Sectorul economiei private de tip individualist* — înglobînd economia agrară mică și mijlocie, micul comerț, meseriașii, micii rentieri, industriile care nu intră în sectorul etatizat. In domeniul agrar, rolul Statului va consta în a interveni pentru perfecționarea mijloacelor de cultură, dar mai ales pentru regruparea proprietății mici. Regruparea va fi, bineînțeles benevolă, dat fiind spiritul adînc individualist al țăranului. Se vor creia însă ferme model ale Statului, pentru a arăta superioritatea culturii în mare; se vor acorda avantagii celor care se grupează în cooperative de producție, etc.

b) *Un sector intermediar* între economia individualistă și cea de Stat va fi sectorul economiei cooperatiste, care va avea rolul important pe care i-l rezervăm.

c) *Sectorul economiei de Stat.* In afară de extensiunea regiilor publice, vor trebui etatizate treptat unele din industriile privind materiile prime și unele din acelea de mare consumație țărănească. Nu există nici un alt mijloc în adevăr eficace și care să nu fie un paliativ trecător de reajustare a prețurilor agricole cu cele industriale.

Problema etatizării se pune într'o măsură oarecare și pentru *credit*. Cu atît mai mult, cu cît la noi această reformă e mai ușoară, deoarece creditul actual e total inexistent. El nu va putea renaște sub forma creditului particular. Factorii psihologici pe care se bazează încrederea, nu vor putea reveni pe altă cale. Și poate nici disponibilitățile necesare. E simptomatic faptul că singurele depuneri care se mai fac azi, se fac la Banca Națională, institut garantat de Stat. După cum avem un monopol de emisiune, s'ar putea creea unul pentru credit în genere. Cooperația trebue să joace în această privință un rol primordial.

In concluzie, economia viitoare romînească va fi o *economie dirijată* care va avea două planuri, două sectoare și unul intermediar, cel cooperatist. Unul respectînd inițiativa individuală, va conduce-o, va reglementa-o, printr'o activă și inteligentă intervenție.

Celălalt va proceda la etatizarea bunurilor și activității economice, care n'au decît un caracter de exploatare al clasei țărănești, sau care, din cauza ruinei totale provocate de criză, nu pot trăi singure, nu se pot satisface decît tot prin

baloane de oxigen oferite de Stat. E mai bine atunci ca Statul să le ia asupra lui în mod direct şi sincer.

Prin anumite etatizări, țărănimea va scăpa de o bună parte a procesului de exploatare în ordinea schimbului, decalajul exagerat între ceeace cumpără țăranul cu prețuri ridicate şi ceeace vinde cu prețuri reduse, va fi scăzut. Prin intervenționism în sectorul privat, perfecționarea mijloacelor de cultură va fi posibilă. Prin *etatizare în sectorul public se va înlătura exploatarea, prin intervenționism în sectorul privat se va face posibilă educația şi progresul.*

2. Autarhismul şi țărănismul

Autarhia e o consecință directă a suspendării liberalismului economic, o creştere a drepturilor economice a națiunii față de cele ale individului. După o prea scurtă perioadă liber-schimbistă, pe la mijlocul secolului trecut, s'a revenit aproape peste tot la o politică protecționistă, care a mers an cu an mereu crescînd. Numai că în vechea hartă economică a Europei există încă o specializare. Aproape toate țările, pînă la războiul mondial, şi-au fundat anumite industrii şi, ca să le facă să trăiască, au închis rînd pe rînd granițele. Se putea găsi însă grosso modo, măcar o specializare, o diviziune a țărilor în două categorii: țări exportatoare de materii prime, în bună parte agricole, şi țări industriale. Exista, cum scrie Delaisi într'o carte a sa, o Europă A, a „calului animal" şi o Europă B, a „calului vapor".

Tendința mereu amplificată a naționalismelor culturale şi politice, a influențat şi viața economică şi s'a creiat încetul cu încetul mitul națiunilor închise, formînd un neomercantilism economic, analog în multe privințe cu cel medieval.

Războiul, în fine a desăvîrşit această evoluție. Schimbul care întregea lipsurile unor economii naționale specializate fiind suspendat, popoarele beligerante s'au apucat să creieze „economii complecte". Ambiția universalității producției a crescut. Țările noui, ieşite din tratatul dela Versailles au năzuit către formula temerară şi suficientă: prin noi înşine. In locul cîtorva granițí protecționiste, ne-am trezit cu 26 bariere vamale; țări pur industriale s'au pus cu sacrificii imense să-şi cultive cerealele chiar pe rețelele drumurilor ori pe acoperişul caselor, asanînd lacuri şi terenuri incultivabile. Am avut „bătălia" grîului, a orzului, a secarei, etc. Țările agricole, chiar cu prețul ruinei consumatorului, au montat industrii costisitoare cu prețuri de cost foarte urcate. Se părea la un moment dat, pe timpul lui Briand şi a lui Locarno, că prin Liga Națiunilor se va ajunge la o politică pan-europeană de raționalizare. Visul a fost frumos, dar scurt. S'a revenit cu frenezie la „economiile cetății" în care toată lumea produce de toate. Evident, scump şi prost. Naționalismul economic a triumfat complect, creiînd cea mai formidabilă rețea autarhică de state închise.

A aproba sau desaproba astăzi tendința autarhică, nu mai aparține nimănui. Deorece majoritatea statelor se închid în egoismul lor propriu, celelalte trebue să urmeze dela sine. Nimeni nu se poate oferi în pradă. La frontiere închise se răspunde cu frontiere închise şi nimeni nu poate schimba jocul său pînă nu-l schimbă vecinul. Economia închisă, aşa dar, ne este astăzi dictată şi trebue să o suportăm.

Care trebue să fie atitudinea țărănimii față de o astfel de stare de lucruri?

Răspunsul nu poate întîrzia. In faza liberală a economiei de liberă concurență, orice autoritate pentru țările exportatoare în genere, pentru țările agricole în speță, e direct dezastruoasă, din două puncte de vedere. Economie închisă înseamnă mai întîi crearea unei industrii costisitoare şi artificiale. Aceasta trebue să se facă pe spatele consumatorului şi al budgetului, deci pe spatele marei majorități a cetățenilor, adică în țara noastră, pe spatele țăranilor. Se va întîmpla ceiace se întîmplă azi: țăranul va trebui să cumpere produse fabricate cu de două şi trei ori prețul mondial, producția în mic, în țări fără resurse naturale şi protejată de mari taxe vamale, fiind fatal foarte scumpă.

Economii închise, înseamnă, în al doilea rînd, imposibilitatea pentru țărani de a exporta. Dacă nu mai cumpărăm din alte țări produse fabricate, acestea ne vor închide inevitabil granițele şi pentru cerealele noastre. Cu alte cuvinte, autarchia într'o economie de liberă concurență cum a fost pînă acum, înseamnă pur şi simplu ruina țăranului. Dar autarhie liberală e un non sens. Autarhie jumătate liberă, adică intervenționism de stat în tariful vamal şi în contingentări, care ajută industria, dar absentă de orice măsură în ce priveşte agricultura, se poate. E ceea ce avem azi. E starea de acum care duce pe țăran la sărăcia lui totală. Autarchie, complectată de o economie dirijată, da. Evident, un sistem de schimburi continentale raționalizate, ar fi mijlocul cel mai bun de politică socială, pentru a da țăranului întreg randamentul muncii sale. Dar, din moment ce celelalte țări au adoptat un alt sistem, noi suntem siliți să ne adaptăm. In acest caz, în frontierele închise ale țării noastre, regimul trebue să fie egalitar. Statul trebue să repartizeze venitul național în mod proporțional şi echitabil. Din închiderea granițelor nu trebue să profite numai o industrie parazitară. O economie dirijată prin mecanismul indicat mai sus, va avea de operat următoarele procedeuri de echilibrare. Unele in-

dustrii cari nu se vor putea menţine la preţuri rezonabile, vor trebui etatizate. Altele pur şi simplu desfiinţate, iar produsele lor obţinute din străinătate prin acorduri comerciale directe, în schimbul exportului cerealelor noastre. Apoi o politică de preţuri maximale pentru produsuri fabricate şi o alta de preţuri minimale pentru cereale, ar putea compensa diferenţele prea mari. O desfiinţare imediată a cartelelor, care în alte ţări au rolul de a efteni producţia, în timp ce la noi ele alcătuesc un monopol de exploatare. In fine, politica de înţelegeri regionale agrare, preconizată de d-l Madgearu, va amortiza o bună parte din insuficienţele autarhiei.

In rezumat: economia închisă şi naţionalismul economic sunt totdeauna defavorabile ţărilor agrare şi exportatoare. Intr'un fel sau altul, ţăranul suferă din acest regim. Dar dacă suntem condamnaţi fără voia noastră la un regim autarhic, protecţia ţăranului trebuie să vie dela economia dirijată, care, în limitele aceloraşi frontiere, să repartizeze drept şi just venitul naţional.

3. Problema naţională: rassism şi ţărănism

Creşterea ascendentului societăţii asupra individului, s'a manifestat în ţările cu mare populaţie muncitorească, sub forma ideii de clasă, iar în ţările burgheze, sub forma naţionalismului, îmbrăcat adesea în formă şovină. In Germania hitleristă ideia de naţionalitate şi-a căutat o justificare ştiinţifică şi filosofică în ideia de rassă. Idei preconizate altădată de publicişti pasionaţi şi parţiali ca Gobineau şi Chamberlain şi care păreau de mult uitate, au căpătat graţie propagandei naţional-socialiste o nouă împrăştiere în opinia publică. In special asemenea tendinţe s'au manifestat ca o reacţiune contra elmentului evreesc, creiind puternice mişcări antisemite. E momentul să adăugăm că astfel de curente au găsit şi în ţara noastră reprezentanţe, dacă nu puternice, cel puţin fervente, în elementele de extremă dreaptă. In adevăr, lupta de rassă nu se poate exercita mai eficace decît contra populaţiei evreeşti, care pare a reprezenta o rassă inasimilabilă şi deci pură.

Nu vom discuta aici pe larg., argumentele care se pot aduce contra tezei rassiste. Le vom denunţa numai ca evident anti-ştiinţifice. Era la modă acum 3—4 decenii, în special pe timpul afacerii Dreyfuss , conceput de rassă. O ştiinţă întreagă se pusese în serviciul acestei noţiuni. Se căuta a se găsi criterii ştiinţifice pentru a determina rassele şi a le diferenţia unele de altele.

S'au găsit mai întîi indicele cefalic, adică raportul între

diferitele dimensiuni ale craniului. Acest criteriu s'a bucurat în antropologie de o adevărată celebritate, pînă cînd un antropolog berlinez, cercetînd peste trei sute de cranii găsite în Asia Mică şi care aparţineau la trei rasse deosebite: turci, (mongoli), evrei (semiţi), armeni (indo-germani), a constatat că aveau acelaş indice cefalic. Alţi antropologi, dimpotrivă, au găsit că în aceiaşi rassă se pot găsi toate indiciile cefalice. Cum măsurăm atunci puritatea rassei? S'a indicat mai pe urmă analiza chimică a sîngelui, dar au urmat aceleaşi surprize neplăcute. Astăzi, ideia dominantă în antorpologie e că nu există rasse pure. Incă dela începuturile preistorice, rassele s'au amestecat între ele, în dozagii şi proporţii diverse greu de stabilit.

O altă concluzie reeşită din experienţa sociologică, se impune. Cu cît o societate este mai complexă, mai evoluată şi mai civilizată, cu atît elementele de ordin fiziologic sunt înlăturate, pentru a face loc elementelor culturale şi sociale. Am zice, cu alte cuvinte, că în societăţile civilizate, sociologia elimină antropologia. Din toate acestea reese că ideia de naţiune, n'are nimic comun cu ideia de rassă. Cine ar putea spune cîte rasse au concurat pentru a forma poporul romîn, dat fiind permanentele invaziuni, imigraţiuni şi amestecuri de popoare, care s'au săvîrşit în ultimul mileniu pe teritoriul nostru?

Din punctul de vedere practic politic al ţărănismului, problema nici nu se poate pune măcar. Majoritatea imensă a poporului nostru este formată din ţărani. Ei formează o imensă, uriaşă omogenitate şi uniformitate naţională. Ce poate interesa pe ţăran problema rasselor, problemă inventată la oraşe pentru trebuinţi şi dificultăţi pur orăşeneşti? Se va zice: dar ţăranul e adeseori speculat, fie prin cumpărarea pe nimic a produselor sale, de negustorul evreu din tîrguri, fie de bancherul tot evreu, care-l împrumută cu procente uzurare. Dar această exploatare n'are nimic comun cu ideia de rassă, bancherul sau negustorul, putînd fi tot atît de bine romîn, armean sau sas.

Problema conflictului de naţionalitate se mai poate pune indirect nu pentru ţăran, el însuşi, ci pentru fiul său înzestrat cu o diplomă, care merge să caute o întrebuinţare la oraş şi care se găseşte concurat de elemente străine.

Dacă se întoarce înapoi, acasă, el va spori şomajul satelor şi va apăsa pe economia deja dificitară a tatălui său.

Străine de orice concepţii „rassiste", de altfel ca toate ţările, guvernele romîne au datoria să se îngrijească în aceste timpuri teribile de criză şi şomaj în primul rînd de plasarea elementelor autohtone, dar criteriul în această privinţă nu va fi rassist, ci naţional, distincţiunea se va face pe noţiunea de cetăţean romîn şi de necetăţean romîn.

Criteriile antropologice şi religioase fiind cu totul înlăturate.

4. Forma politică: organizarea democraţiei

Dacă este adevărat că după consideraţiile de mai sus structura economică a ţărilor civilizate, ca şi mentalitatea lor, se modifică în sensul ascendenţii socialului asupra individualului, *forma politică* în care se guvernează ele, va trebui să se schimbe şi ea concomitent. In adevăr e greu de conciliat ideia unei economii planificate de impulsie şi direcţia centrală, unitară şi coherentă cu o democraţie individualistă, anarhică şi atomistică, bazată pe respectul dreptului de abuz sau a capriciilor individului izolat.

Secolul trecut, desvoltînd ideile moştenite din tradiţia engleză şi din marea revoluţie franceză, a creat o mişcare şi o ideologie, care asigurau individului, considerat ca un Robinson în insula sa, toate libertăţile. Caracteristicele generale ale acestei democraţii, care a entuziasmat atît pe strămoşii noştri şi care a fost considerată ca formula eternă a civilizaţiei şi progresului, avea următoarele caractere:

a) Era mai mult o democraţie *politică* şi prea puţin una *economică*. Aspectul ei era mai mult formal decît de fond, preocuparea fundamentală fiind egalitatea în faţa legilor, mai mult decît egalitatea în realitatea economică şi socială.

b) Această democraţie insista mai mult asupra *drepturilor* decît asupra *datoriilor;* era adică mai mult *libertară* decît *solidaristă*. Se căuta mai ales să se înlăture ceeace supăra sau oprea exercitarea drepturilor, decît să stimuleze sau să oblige cetăţenii să coopereze solidar la nevoile societăţii.

c) Era o democraţie mai mult a *consumatorului* decît a *producătorului*, o democraţie filantropică, nu una creatoare.

Toate aceste caractere porneau de la faptul că democraţia, pe care am moştenit-o dela veacul trecut, pornea dela ideia de individ şi nu dela aceia de grup. Marea revoluţie franceză desfiinţase corporaţiile, clasele, stările, grupurile. Pulverizase societatea într'o serie de atomi izolaţi, adică pusese la baza oricărei politici respectul infinit şi fetişist al personalităţii umane. Accentul cădea astfel pe drepturi nu pe datorii, pe libertate nu pe egalitate, pe consumaţie nu pe producţie, pe politic nu pe social.

Civilizaţia şi economia secolului nostru s'au organizat din nou în jurul ideii de grup. Muncitorii au luptat pentru clasa lor, ţăranii la fel. Oameni de aceiaşi meserie s'au adunat în sindicate şi profesiuni. Ideia democratică e fără îndoială superioară multor forme de conduceri a societăţilor omeneşti. In această privinţă, cu toate crizele ei trecătoare, ea pare eternă. Ideia de control, de răspundere, de egalitate a celor de merit egal, de minimum de libertate, sunt virtuţi definitiv şi permanent cîştigate în patrimoniul spiritual al omenirii.

Numai forma în care se exercită democraţia, variază după trebuinţele societăţii într'un moment dat. Democraţia individualistă ni se pare astăzi cu totul perimată. In locul ei trebue să punem o democraţie socială de grupuri, în care să fie vorba nu atît de ceeace are dreptul să facă individul *contra* societăţii, ci mai ales de o democraţie care trebue să o preocupe, ceea ce e obligat să facă individul, *pentru ea*, o democraţie egalitară, care să fie ceeace numeşte Max Adler o „socializare solidară".

Vechii democraţii i se reproşau grave neajunsuri: anarhie, sterilitate, incompetenţă, desolidarizare. Nouei democraţii nu i se vor mai putea aduce aceste acuzaţii.

Viaţa politică a unei ţări e deobicei un corolar, cum zicea Marx, o „superstructură". Structura societăţii o formează viaţa economică. Dacă viaţa economică înlătură impotenţa şi anarhia regulei laisser faire, baza individualismului economic, şi o înlocueşte cu economia dirijată, (fatal centralistă), viaţa politică urmînd acestei iniţiative din viaţa economică, va trebui să înlocuiască democraţia individualistă prin democraţia de grupuri.

Două grupuri principale au apărut în societatea contimporană: *clasa socială* şi *sindicatul profesional*. Ţărănimea formînd o clasă, va trebui să se ocupe esenţial şi în primul rînd de nevoile şi destinul acestei clase. Ea nu se poate desinteresa din punct de vedere politic, de interesele diferitelor stări sociale, fiind înlănţuite solidar, de ceeace se petrece în lumea oraşelor unde domină mai ales profesiunea.

Ţărănismul, indiferent faţă de democraţia individualistă, trebue să se preocupe în primul rînd de organizarea şi reprezentarea politică a clasei pe care o reprezintă, realizînd o democraţie rurală şi în al doilea rînd ţinînd seama şi de celelalte grupări sindicale sau profesionale cu care fatal trebue să fie în legături.

Astfel ea va trebui să lucreze la organizarea parlamentară care să aibă, reprezentat într'însa, clasele şi grupurile care compun societatea romînească actuală.

Se pune astfel problema *raporturilor* între *corporatism* şi *ţărănism*.

O vie mişcare doctrinară, care n'a început de astăzi, fiindcă printre protagoniştii ei se poate cita pe un Saint Simon sau pe un Proudhon, alături de sociologi şi jurişti ca Duguit, ori Durkheim, sindicalişti revoluţionari ca Lagardelle, Georges Sorel sau Pelloutier; teoreticieni de dreapta

ca Charles Benoist, precum şi realizări de ordin practic în fascismul italian, susţine din ce în ce mai puternic reprezentarea în viaţa de stat ca şi în parlament a profesiunii lor.

In favoarea acestui corporatism se invoacă avantagii ca reprezentarea realistă economică în locul celei formal politice, competinţă tehnică, coeziune în locul anarhiei, creaţiune în locul sterilităţii.

In acelaş timp, se arată faţă de noua mişcare multă bănuială şi neîncredere. Fiindcă această reformă a fost captată de fascismul italian, i se contestă democratismul. Prin *natura* ei, ideia corporatistă, e desigur democratică, dar încadrată într'o democraţie de grup nu de indivizi. Prin *origina* ei, ea este evident democratică, căci ea pleacă dela ideia sindicală şi a fost propusă întiia oară de oameni de stinga, ca Georges Sorel, Pelloutier, Lagardelle, Durkheim şi Duguit. Nu e vina ei, dacă a fost acaparată de fascismul italian.

O ideie nu-şi poate pierde semnificaţia democratică numai fiindcă a fost confiscată de elemente reacţionare.

I se obiectează însă grave inconveniente de care trebue să ţinem seama. Se spune astfel că deşi e vorba de o reprezentare economică, tot criteriul politic determină alegerea în sinul corporaţiei, fiindcă reuşesc de obiceiu, nu cei mai buni technicieni, ci cei mai seducători şi abili propagandişti.

Se mai adaugă că, menită să înlocuiască individualismul, reprezentarea profesională va duce la un egoism şi particularism de interese care vor fi negaţiunea interesului general. Afară de aceasta, una e să fii bun technician, priceput în materia care îţi aparţine, şi alta e înţelegerea socială şi economică. Se mai insistă asupra faptului că nu toate grupurile au un caracter profesional şi că deci nu pot fi reprezentate, cum e de pildă: comuna, familia, credinţele religioase, etc.

In plus, ce competenţă ar putea aduce diferitele profesiuni în marile probleme de politică generală, ca de pildă: alianţele, politica externă, problemele religioase, culturale, etc. La toate acestea se mai adaugă dificultăţi de ordin practic : care vor fi grupurile desemnate pentru a fi reprezentate?

Care va fi dozajul, proporţia fiecărui grup? Odată constituită o asemena adunare, cum va funcţiona ea? Cutare croitor nu va putea să aibă nici o părere asupra problemelor metalurgice şi desigur un viticultor nu se va putea pronunţa într'o chestiune de medicină; după cum va fi greu reprezentantului „artelor frumoase" să aibă o ideie de zootechnice. Cunoscutul profesor constituţionalist J. Barthélemy numeşte această organizare „regimul incompetenţii agravate". (J. Barthélemy: „La crise de la démocratie contemporaine, p. 201).

La noi reprezentarea corporatistă s'ar mai lovi şi de dificultatea lipsei unor corporaţii naţionale organizate. Spiritul sindical e prea recent ca să poată da rezultate imediate.

Dar obiecţiunea cea mai grea *din punct de vedere ţărănist,* constă în faptul că, după doctrina corporatistă, *ţărănimea ar trebui să fie concepută ca o profesiune, nu ca o clasă.*

Indiferent de faptul că reprezintă 80% din populaţia ţărei şi producţia ei fundamentală, ţărănimea nu ar fi considerată decît ca o profesie alături de medic, croitor, avocat, etc.

Importanţa ei va fi astfel complect scăzută. Din ţăran se va reţine numai caracterul de agricultor. *Dar ţărănimea nu este o profesie, ea este o clasă socială şi încă cea mai importantă din Stat.* Nu se poate pune alături şi pe picior de egalitate, clasa cea mai numeroasă şi cea mai însemnată în procesul de producţie al ţării, cu o profesie oarecare.

Cu toate obiecţiunile arătate mai sus, corporatismul reprezentînd grupurile profesionale, nu poate fi ignorat în organizaţia actuală a Statului. El trebue însă adoptat cu prudenţă. Corporatismul aduce competinţa technică a breslelor şi punctul lor de vedere rezultat direct din realitatea economică. El trebue însă să se limiteze fatal la interese şi concepţii particulariste. Corporatismul e lipsit de orizont şi de spiritul ansamblului. Contribuţia sa va fi inevitabil *analitică.* Va trebui menţinut un alt corp legislativ, care să recunoască într'o privire sintetică referinţele profesionale. Va trebui un alt corp legislativ, care să aibă sentimentul interesului general şi tactul de a echilibra tendinţele particulare. Acestui corp îi va incumba răspunderea şi greutatea legiferărei, celălalt corp rămînind numai cu un rol consultativ şi technic. Un senat corporatist împreună cu consiliul legislativ, vor fi chemate să prepare şi să propună anumite legi. Camera politică, aleasă de votul universal, va fi aceea care va decide în ultimă instanţă. Sistemul va trebui deci să fie dualist, munca de amănunt technic pregătită de unul, concentrarea sintetică şi răspunderea generală căzînd în sarcina celuilalt.

■

Astfel ţărănismul înţelege să accepte substituirea democraţiei sociale, o democraţie de grup, celei individualiste. Din cele două mari grupări apărute în societăţile contemporane: *clasa* şi *profesia,* el înţelege să se sprijine pe prima, căreia după principiul majoritar îi dă rolul primordial în Stat şi în camera deputaţilor, care singură va avea rolul deli-

berativ, dar și să utilizeze competența celei de a doua acceptînd un senat corporativ cu rol consultativ. Primind principiile democrației de grup, țărănismul e obligat a rămîne, in orice caz fidel liniilor mari și definitive ale democrației propriu zise.

Mai întîi, pentru că în favoarea acestui regim se poate invoca un fapt crucial: *toate statele de mare civilizație au rămas la regimul democratic*, în timp ce țările de semi-civilizație au adoptat regimuri dictatoriale. Conexiunea cauzală între civilizație și democrație, e astfel, evidentă.

In al doilea rînd pentru faptul că democrația are cea mai mare valoare, ca să zic așa, biologică, dintre toate regimurile politice. Ea este o *stimulare* de viață, în timp ce dictatura e o *interdicție* de viață. Ea permite o selecție de valori dintr'un număr mult mai larg de oameni și deci are șansa de a găsi mai ușor mai multe competențe și elemente de conducere.

Avantagile ei de control, de împărțire a răspunderilor, de libertate, nu pot fi atinse de nici un alt regim.

In fine, țărănismul rămîne fidel democrației și pentru motive speciale. El reprezintă marea, imensa majoritate a acestei țări. Regimurile dictatoriale sunt acelea, care întrebuințează forța pentru a susține o minoritate la cîrma Statului. Puternic și popular, partidul Național-Țărănesc, de ce ar face-o?

El voește numai o *organizare* a democrației, pentru a permite un rendament și o eficacitate mai mare. Seducțiunile regimurilor de autoritate silită și impusă, îl lasă rece. Cu regimul actual, astfel corectat, el poate realiza orice. Regimul parlamentar la noi, n'a împiedicat niciodată executivul să lucreze, parte și pentru motivul, intrat în moravuri, că guvernele aleg parlamentele și nu vice-versa.

■

Am urmărit curentele fundamentale care transformă azi fața lumii și a societății. Am încercat a arăta care trebue să fie atitudinea țărănismului față de tendințele adînci ale vieței sociale actuale. Contemporan la marea revoluție care înlocuește individul prin grup, el nu poate să ignoreze această mișcare și să-și modeleze programul și tactica adequat cu ea. Atent la marile impulsiuni care tind să transforme structura națiunilor, țărănismul cenzurează și reține ce e fecund

din ceeace se frămîntă aiurea. Fără să fie partizan al noutăților cu orice preț, deschis cu înțelegere dar și cu prudență la orice progres, el înțelege că viața unui partid e în funcție de gradul de elasticitate pe care-l dovedește, în raport cu transformările sociale. Intre anchiloza senilă, fidelă tuturor tradițiilor fără excepție, și revoluționarismul permanent al spiritului anarhic, el alege calea organică pe care i-o indică interesele țărănimii, corectată de senzul general al evoluției. Și prin aceasta crede că-și îndeplinește integral misiunea.

Mihai D. Ralea

Soliloc

Vai! gîndurile mele vorbesc singure;
Voi nu știți ce'nseamnă să vorbească gîndurile singure.
Mi-i sufletul plin, plin.
Parcă tac și sufăr de o mie de ani,
Și azi a fost cea din urmă clipă care a mai avut loc în suflet,
Și gîndurile au înebunit uitîndu-se ele la ele, singure,
Și tăcind de-atîta amar de vreme,
Și bat în capul meu cu pumnii strînși,
Și-au început să urle,
De mă simt înspăimîntat.
Iată-le,— ascultați-le: vorbesc singure.
N'au șir, n'au rînduială, n'au cuvinte multe,
Dar au durere adunată, adunată,
Și nu mai pot să tacă.
M'am surprins vorbind singur pe stradă,
Și m'am auzit spunîndu-mi cuvîntul „mamă",
Și m'am cutremurat
De înduioșarea lui stranie și copilărească.
N'am de spus nimănui nimic,
Nu vreau mila nici ajutorul nimănui...
Eu mă simt mereu singur,
Și cîte-odată nu mai pot tăcea.
N'ascultați,
N'aveți să înțelegeți nimic.
Sunt cuvinte prea simple care-mi vin din adîncul sufletului;
Sunt mărturisiri pentru mine,
Nu știu cine mă cheamă,
Nu știu cine și ce vrea dela mine.

Cînd mă surprind vorbindu-mi așa,
Parcă's numai eu pe pămînt,
Și trebue să mai fie, pe undeva, Dumnezeu,
Fiindcă altfel n'aș putea...
N'aș putea!...
Vai, ce multă vreme-i de cînd tac,
Și ce mult am adunat în mine!
Mereu,
Mereu,
Nu se poate să mai sufere cineva atît.

■

Gîndurile mele vorbesc singure,
Aici sunt vorbele lor pentru mine,
Vorbele lor neputincioase,
Și ciudate, și streine.

Demostene Botez

Pietate *)

Nicu și Mișu se vedeau rar, dar cînd se vedeau, se vedeau mult. Nicu era profesor de limba franceză, la un liceu particular; Mișu maior de cavalerie *bun în grad*, cu serviciul la recrutare. Se cunoscuseră într'o dimineață, la aperitive, la Dragomir. I-a apropiat imediat o simpatie comună pentru literatura franceză în general și pentru cea veselă în special și, într'o măsură cel puțin egală, faptul că amîndoi preferau vinul, fără sifon.

— E-un sacrilegiu, proclamă Mișu!

— O mitocănie, încuviință Nicu!

In acea memorabilă zi, au avut tot timpul să se studieze reciproc, să se aprofundeze și să se prețuiască. Simpatia lor spontană a devenit repede adevărată prietenie, în cordialul turneu pe care l-au întreprins, prin toate bodegile Capitalei.

In zorii zilei ambii Arcadieni puteau fi văzuți în piață, la *Mitică Dona*, unde își refăceau forțele puse la grea încercare, cu cîte o fleică în sînge și un pahar de vin, continuînd discuția începută în ajun, despre Rabelais, Voltaire, Anatole France, Georges Courteline și Alphonse Allais. La orele 8 au cerut socoteala și-un litru de vin, fără sifon.

— Pînă adună el, o dăm noi gata.

— *Comme tu le dis si bien!* [1]

Urmară lungi parlamentări:

— Imi dai voe, *mon cher*, e rîndul meu!

— Nu se poate, tu n'ai plătit la *Gambrinus?*

— Pardon, fiindcă tu plătiseși la *Modern!*

— Da, dar după ce-ai plătit tu la *Carul cu Bere!*

— *Carul cu bere* nu contează! Cîțiva țapi...

* Din volumul „Bercu Leibovici", sub tipar la Cultura Națională.

[1] Ieșind dela Dragomir își spuneau pe nume, iar dela 7 seara se tutuiau.

— Patruzeci și doi!

— Ori cum, e rîndul meu!

— Ba al meu!

— Să știi că mă supăr!

— Băete, plata la mine!

— Nu te potrivi la domnul! Eu plătesc!

In cele din urmă, căzură de acord, că între doi amici ca ei nu se încap asemenea mofturi și împărțiră socoteala pe din două. După care:

— Unde mergi?

— La Cotroceni, răspunse Mișu.

— Eu, în Popa-Nan, zise Nicu.

— Aceiași linie!

— La antipozi!

— Tu la dreapta...

— Eu la stînga...

— Pînă la tramwai, mergem împreună!

— Și luăm o bere la *Trocadero:* spală!

— Pînă vine tramwaiul!

— P'ormă eu la stînga...

— Tu la dreapta...

— La pat!

— Ca pruncii!

— Nevinovați!

O porniră voioși, la braț, oprindu-se în fața florăreselor și salutîndu-le curtenitor:

— Nostimă!

— Dulce!

— Mîncao-ar nen'tu!

— S'o mînce!

Prima bere o băură pe nerăsuflate. A doua însă mergea mai greu. Se încălzea pe masă și conversația lîncezea.

— Am o ideie, zise Nicu (totdeauna Nicu era cu ideile): luăm un *Roquefort* cu unt și paprică. Il prepar eu!

Nici n'apucase să termine și Mișu, care apreciase ideia [1] înainte de a fi complect formulată, începuse să bată în masă. [2] Și ce-i drept, după această fericită ideie, țapii au mers, vorba lui Mișu, ca funicularul, pînă la prînz. Ochii începuseră să li se închidă fără voe și capul se lăsa pe masă, independent. Respirau greu și transpirau grozav.

— Mi se pare că suntem cam făcuți, zise Mișu, ridicîndu-și într'un suprem efort capul de pe masă, unde și-l surprinsese, sforăind ușor.

— *Cammembert!* glumi Nicu! cu gura încleiată.

[1] Intuiția!

[2] Om de acțiune și realizări imediate: militar!

— *Cammembert?* Asta-i bună!
— Ești însurat?
— Din contra!
— Felicitările mele!
— Tu ești?
— N'ași mai fi!
— Imi pare rău! Sincer!

S'au pupat cu efuziune, ca pe peronul unei gări și s'au despărțit în colț, pe Academiei, Mișu luînd tramwaiul spre Cotroceni (la stînga!), Nicu spre Popa-Nan (la dreapta!), către domiciliile respective (aceiași linie!).

■

Dacă n'ar fi locuit două puncte opuse pe această importantă linie de circulație și dacă fiecare n'ar fi avut, în cartierul lui, localuri mai avantajoase, desigur că s'ar fi întîlnit zilnic. Așa însă, se vedeau mai mult Duminicile și sărbătorile, cînd nu chiar în ajunul acestor zile de repaos și reculegere. Punctul de întîlnire se găsea la distanță aproape egală de cele două domicilii: *Bodega Mircea*. Au și socotit într'o zi, că dacă ar fi pornit pe jos de acasă la aceiași oră, s'ar fi întîlnit nas în nas la ușa bodegii. Ca vechi *bodegiști*, socoteala aceasta i-a înveselit enorm. Orideciteori se despărțeau, discuția se încheia invariabil:

— Ne vedem Sîmbătă seara?
— Mai rămîne vorbă?
— Unde?
— Toate tramwaele duc la Mircea!

Așa au mers lucrurile șapte ani încheiați, cu foarte rari variații, provocate de caz fortuit. In primăvara acestui an însă, datorită unor împrejurări necunoscute încă, cei doi amici nu s'au văzut deloc.

Intr'o Luni, pe la ora prînzului, pe cînd Nicu ieșea dela școală, de unde își luase leafa, începu să ploaie. Una din acele ploi călduțe și repezi care transformă la vedere străzile în cursuri de apă și alungă trecătoarele [1] cu rochiile trase în pripă peste genunchi, prin ganguri, prin fața prăvăliilor cu apărătoare la vitrină și alte adăposturi. Nicu era grăbit. Ii făgăduise Pompiliei (soția lui), să vie devreme la dejun și să achite diverși furnisori impacientați. Pînă la stația de tramwai nu mai era mult. Dar măcar că iuțise pasul, fugind aproape, a ajuns la stație ud leoarcă. Umbrelă nu avusese

[1] Trecătorii rămîn neobservați!

niciodată. Deciteori îi propunea Pompilia să-și cumpere una, îi răspundea cu o profundă cugetare a lui Courteline:

— „De ce să dau 8 franci pentru umbrelă, cînd pentru 35 de bani [1] pot avea un țap de bere?

Și, adăuga:

— Trăim în capitală, scumpo, nu la Pitești! (Pompilia era din Pitești).

La care, Pompilia replica disprețuitor:

— Vorbe de bețiv!

Asta nu-l împiedica pe Nicu să aplice aceste înțelepte vorbe, orideciteori se ivea ocazia. Și se ivea des (te pui cu clima?). Și iată că iar se ivise.

— Sunt ud pînă la piele, își zise! Nu-i nimic! Intru în bodegă și beau pînă mă usuc.

Intră. Inspectînd mesele, mai toate ocupate, își zări la o masă amicul, abătut, posomorît și cu două țoiuri de țuică în față.

— Ce faci Mișule?
— Ce faci Nicule?
— Ești cu cineva?
— Cu tata! Ia loc.

Mare bețiv trebue să fie tată-său, dacă și Mișu e atît de amărît de prezența lui, gîndi Nicu.

— Ce luăm?
— Țuică!
— Și măsline, băete!
— Nu luăm mai bine un mușchiuleț?
— Nu, că-mi stric foamea și mă așteaptă Pompilia cu dejunul. Azi stau puțin.
— Nu vezi că ești ud?
— Pînă mă usuc!

La a treia țuică, Nicu a recunoscut cu loialitate că Mișu avea dreptate, dar pentrucă totdeauna el era cu ideile, în locul mușchiulețului propuse limba afumată, ceiace Mișu conciliant din fire, primi fără împotrivire.

Și'n adevăr, limba era delicioasă. Și caldă!

— Asta distruge stomahul, zise Nicu: mîncările reci și *sifonul*.

— A propos, zise Mișu, eu cred c'am luat destule țuici. Să cerem o braghină.

— Bucuros, răspunse Nicu, dar mă așteaptă Pompilia cu dejunul. I-am făgăduit.

— Una mică! Cît să pui pe limbă!
— Una mică, fie!
— Băete, o braghină mică și trei pahare.

[1] Fericită epocă!

— Pentru cine al treilea?

— Pentru tata! Și să mai aduci o porție de limbă! Nu face să bem pe stomahul gol: ne alcoolizăm!

Pînă să vie limba (atunci o fierbea!), sticla era gata. Incă ud, dar grăbit, Nicu ceru el:

— O braghină mare... și la gheață!

Intorcîndu-și privirea, Nicu observă deodată că țoiul de țuică pe care îl văzuse plin în fața amicului său, se golise, măcar că Mișu nu-l băuse.

— Mișule, cine-a băut țoiul ăsta?

— Tata, dragă!

Nicu se frecă la ochi. Iși închipuia că tatăl amicului său fusese înainte de venirea lui, plecase și urma să revie. Să se fi îmbătat atît de repede și atît de tare, încît să fi fost cu un al treilea la masă, fără să-și dea seamă?

— Spuneai... că ești cu tată-tău!

— Da, frate-meu!

Nicu se irită:

— Și unde-i tată-tău?

— Uite, aici!

Și-i arătă scaunul gol. Deabea atunci observă că oridecîteori turna, Mișu umplea cele trei pahare și că vinul din paharul fără stăpîn, cu care ciocnea regulat, îl vărsa pe furiș sub masă, unde se făcuse lac.

Să fie Mișu chiar atît de beat? Nu pare. Să fi înnebunit? Nici atît. Cu oarecare neliniște îndrăsni:

— Mișulică, dragă, parcă spuneai adinioarea că erai cu tatăl tău.

— Cu el, sărmanul!

— Și unde spuneai că e?

— Uite-l, răspunse Mișu cu lacrimi în ochi, ridicînd de pe scaun o urnă, cît un borcan cu dulceață.

Atita a mai rămas din el. Și era un munte de om! Azi dimineață, l-am luat dela crematoriu să-l duc acasă. Și-am intrat cu el aici, că-i plăcea reposatului.

Emoționat, Nicu îi strînse lung mîna și-l îmbrățișă. Pompilia, să mai aștepte. Nu-și putea lăsa prietenul în asemenea tristă împrejurare.

— 55 de ani, Nicule!

— Săracul!

— Floarea vrîstei!

— Dumnezeu să-l ierte!

— Uremia!

Ciocniră cu paharul dispărutului, vărsară pe jos, băură și se puseră pe plîns. Beau și plîngeau.

— Cîte nopți n'am stat cu el, cum stau cu tine!

— Așa o să fim și noi, Mișule!

— Adevărat, Nicule!

— Să trăești, Mișule!

Și plîngi și bea și bea și plîngi.

Nicu, pătruns de solemnittaea momentului, comandă o sticlă de șampanie. Apoi, încă una și încă una. Sticlele se făcuseră cinci și ceasul șapte. Localul, rămas în timpul zilei gol, începuse din nou să se umple. Băltoaca de sub masă răspîndea valuri acre, de băuturi amestecate. O cafea vărsată pe fața de masă, se răspîndise în chip de hartă a Italiei. Pentru a-și controla posibilitățile de plată, Nicu ceruse odată cu ultima sticlă și socoteala.

Tocmai își introducea restul în buzunar, cînd expresia ciudată a lui Mișu îl făcu să se întoarcă. Inaltă, slabă, demnă, mută, Pompilia îl fixa cu brațele cruciș.

— Eram cu tată-său, îngăimă Nicu.

— Am venit să te iau *la dejun*, suplinie Pompilia tăios.

Mișu îi făcu semn din ochi că înțelege și că poate pleca.

Cu pantalonii sfredel și haina mototol, se ridică, fără convingere, răsturnînd o sticlă. Toată sala îi privia, amuzată.

Pompilia îl luă de braț, autoritar:

— Parcă juraseși să nu mai intri la Mircea?

— Momente pioase, protestă el slab, lovindu-se de scaune în drum.

Mișu se sculase și el și cu borcanul subțioară, ieși împleticindu-se. La stație, se întîlniră. Pompilia privea drept înainte. Cei doi amici își încrucișară privirile aburite, voind să zică:

— Ce poți să faci? Fatalitate!

Și Nicu, porni cu tramwaiul spre Popa-Nan, cu Pompilia (la dreapta!), iar Mișu, spre Cotroceni, cu tată-său (la stînga!).

Al. O. Teodoreanu

Psihotehnica in Germania

In Germania există psihotehnica de orientare economică de vre-o cincisprezece ani. Ea a fost inaugurată în 1910, la Universitatea din Berlin prin celebra conferință de schimb a lui Munsterberg, iar în timpul războiului a fost aplicată la selecțiunea specialiștilor. Insă nu se poate vorbi despre o psihologie industrială decit din 1919.

Ca să ne facem o adevărată idee despre situația ei actuală, trebuie să o privim din mai multe puncte de vedere.

Să analizăm deci, în primul loc, organizarea cercetării și a practicii psihotechnice.

In prezent această știință este ajutată de așa numitele *Institute* și de *Centrele de perfecționare (Ausbildungsstätte)*. In ambele aceste instituții se face elaborarea complementară necesară pentru a introduce psihologia industrială în însăși viața economică.

Institutele s'au datorit inițiativei private la origină și apoi inițiativei oficiale. Inițiativa oficială s'a preocupat, în primul loc, de crearea unor institute de acest fel pentru răniții de războiu, înființînd anume laboratorii pentru cercetările necesare la reeducarea lor profesională, găsind astfel mijlocul de a intra imediat în aplicare la viața economică. Un institut de acest fel este institutul D-rului *Poppelreuter* la Bonn și acel întemeiat de *Giese* la Halle, deși acest din urmă și-a lărgit cîmpul de acțiune și și-a schimbat în parte obiectivele.

Intre fundațiile private să cităm institutul pentru studierea tineretului *(Jugendkundinstitut)* cu D-rul *Valentiner* la Bremen, apoi institutul profesorului *Moede* la Berlin, care deveni acum în urmă institut de învățămînt superior și în sfîrșit Institutul de Psihologie Aplicată al D-rului *Lippmann*, consacrat aproape cu totul psihologiei industriale.

Aceste institute au fost preluate în parte de administrația Reichului, fiind atașate unele la învățămînt, altele la centrele de orientare profesională, centralizate, din ce în mai mult, din anul 1923.

Astăzi Germania dispune de o serie nenumărată de centre pentru cercetările de orientare profesională, puse în serviciul acestei orientări, fie în legătură cu Administrația Națională a Muncii (Reichsarbeitungs verwaltung) prin marele institute de la Berlin, Colonia, Halle, Leipzig, etc., fie în legătură cu *P. T. T.*-ul Reichului.

Serviciul căilor ferate, devenit în prezent de ordin privat, are asemenea numeroase centre de cercetări și chiar laboratorii ambulante. Mai mult: în centrele serviciului căilor ferate, ale *P. T. T.*-ului

și a Orientării Profesionale s'a intreprins alcătuirea unor metode centralizate. De pildă Orientarea Profesională se reazimă pe cercetările Oficiilor muncii agricole, care au introdus în circumscripția Oficiului muncii agricole din Germania de Sud (sediul la *Stuttgart)*, un procedeu de cercetare unificat pentru statele Baden și Württemberg, iar altul în Bavaria (München, *Dr. Huth)* și Rhenania (Institut pentru studiul muncii și al profesiunilor la Düsseldorf, cu *Dr. Schultze)*. Alte institute de organizare sunt și cele din centrul și nordul Germaniei care funcționează la Ehrfurth, Halle și acele din Hanovra, care au un rol pedagogic și comunal, sub conducerea D-rului *Hische*, apoi acele de la Berlin, cu Prof. *Bogen*, și de la Leipzig cu Prof. *Klemm*.

In afară de aceste institute al căror caracter organizator e determinat de Orientarea profesională, sunt unele atașate pe lîngă învățămîntul superior, ca acel de la Berlin al profesorilor *Moede* și *Rupp*, Drezda cu prof. *Blumenfeld*, Hamburg cu prof. *Stern*, Manheim cu prof. *Selz*, Gottingen cu prof. *Ach*, etc., etc., etc.

Lipsește în Germania totuși o generație nouă specializată universitară. Aceasta din cauză că, pe deoparte, școlile technice nu urmăresc decit formarea unor *ingineri cu cunoștințe psihotehnice* și atunci psihotehnica nu e privită decit ca o *știință auxiliară*. Pe de altă parte institu'ele psihotehnice atașate la Universități și care pot face studii spec.ale de psihologie, avînd cursuri de medicină, de psihologie generală și laboratorii pentru experiențe, *nu au însă bazele tehnice și economice necesare*.

De aci o gravă insuficiență în psihotehnica germană: *lipsesc colaboratori cu o cultură psihologică aprofundată*, în organizarea sa. Aceștia sunt inginerii, pedagogii și economiștii, adică tocmai acei care au studiat psihologia ca o știință auxiliară în școlile speciale în umbre de studiu psihotehnic. Medicii nu au în Germania nici posibilitatea unei psihologie sunt foarte puțini. Psihologi care să se ocupe *efectiv* de raport, iar el este o autoritate în materie. Aceste constatări le face Giese într'un

Psihologi specialiști în domeniul psihologiei industriale nu sunt de fapt decit acei ce sunt grupați în *„Asociația psihologilor practici germani"*, care e o reprezentare profesională și practică. Psihotehenica este deci și în Germania *în mîna cîtorva experți* și nu este speranță ca lucrurile să se schimbe curînd.

Iată deci, foarte pe scurt, cum sunt organizate centrele pentru cercetările psihotehnicii „în patria lor" s'ar putea zice.

După Giese, care după cum am spus, face autoritate, domeniul psihotehnicii este dublu: psihotehnica subiectului și psihotehnica obiectului. Cea dintîi urmărește adaptarea omului la condițiile muncii, cea deadoua adaptarea condițiilor de muncă la particularitățile individului.

Cercetările privitoare la adaptarea omului condițiilor de muncă, se fac în trei direcții principale în prezent: psihotehnica de selecțiune, psihotehnica de ucenicie, psihotehnica comportării oamenilor formați.

Punctul de plecare în psihotehnica modernă și anume în psihotehnica de selecțiune a fost ceia ce se chiamă *„testele de aptitudini"* aplicate la selecțiunea ucenicilor, la cercetările din cadrul orientării profesionale, la diagnosticul răniților de războiu.

Necesitățile teoeretice și practice au adus însă schimbări mari în concepțiile ce stau la baza acestor teste de aptitudini. Astfel s'a crezut că, după idealul clasic, selecțiunea ucenicilor trebuia să prepare separat, prin instrumente numeroase, fiecare funcțiune izolată. In 1910, insuși Moede o practica astfel în industrie. Astăzi însă situația practică e de așa natură în cit nu se mai pot aplica, așa numi-

tele teste de aptitudini nici în cazurile cele mai simple... Problema pentru industrie era atunci *a alege*, din mulţimea candidaţilor, *cîţiva care aveau aptitudini*. Azi se cere *diagnoza generală a persoanei*. In cazurile individuale de azi nu mai e chestiunea de a orienta spre o profesiune prea îmbulzită numai pe cei mai înzestraţi, ci e vorba de plasarea acelor mai puţin înzestraţi ce nu mai pot conta pe o selecţiune prin concurenţă. Din această cauză nu mai încape vorba de a orienta indivizii spre *o singură profesiune*, ci trebuie să găsim *procedee de examen generale*, care să ne conducă pînă la tendinţele fundamentale, *caracterologice* ale persoanei, să obţinem astfel un tablou *în adevăr reprezentativ şi utilizabil* al aptitudinei.

Această exigenţă a vieţii practice conduce pe toţi cercetătorii la concluzia că nu mai are nici o valoare cercetarea unei funcţiuni izolate, făcută printr'o metodologie ce nu cunoaşte decît aparate şi că asemenea cercetări se juxtapun spre a forma *un mozaic* şi *un tot*, corespunzător persoanei.

Psihotehnica de azi cere cunoştinţe şi are o teorie a sa proprie, *nouă şi diferită de aceea a psihologiei generale*, (Theorie der Psychotechnik, *Giese*, consideraţiile de ansamblu fundamentale în medicină ale unui *Krauss, Hiedenheim*, etc. sau ale psihologiei germane din şcoala lui *Krueger* şi în parte ale lui *Koehler)*.

In urma acestor constatări s'au introdus în psihotehnică, încă din 1921, aşa numitele *„Arbeits probe"*, care trebuiau să indice comportarea de ansamblu a persoanei *în timpul unui randament activ şi creator*. Ca urmare *testul de inteligenţă* a căpătat o valoare generală introducîndu-se în centrul cercetărilor, ca o probă de nivel, cu semnificare universală şi ca bază pentru orientarea muncii şi rezolvirea altor probleme practice. Din punct de vedere al metodei s'a ajuns astfel la *opoziţia omului potenţial*, faţă de *omul efectiv*. Aceasta însemnează că individul al cărui nivel spiritual indică o potenţialitate, poate fi trădat în comportarea sa activă de tendinţele voinţei sau poate fi modificat prin sentimentele sale şi numai *în totalitatea tuturor acestora este el efectiv*, sau acela ce se manifestă în viaţă.

Cercetările calitative senzoriale (ochiul, mîna, etc.), nu mai sunt acum *nota fundamentală* a sistemului de teste în psihotehnică, ci intră în totalitate ca note complementare.

In locul vechilor teste de aptitudini sunt azi experienţele lui *Tramm*, în transporturile berlineze, metodele întrebuinţate în Administraţia P. T. T.-ului Reichului german în formarea telefoniştilor şi a telegrafiştilor, funcţionari de ambele sexe; sau diferitele metode de ucenicie în industriile textile, după cum se vede din experienţele lui *Friederich* cu conducătorii de draguri-mecanice, lucrări de fier şi de lăcătuşerie, etc.

Ceiace a provocat eşecul testelor de aptitudini, este, pe deoparte, faptul că în multe industrii sunt prea puţine persoane cu aptitudini, iar pe dealta, faptul că, prin organizarea modernă a industriei, profesiunea devine muncă necalificată şi ocupaţie pură şi simplă a ori cărui muncitor. In ambele cazuri reuşeşte foarte bine metoda antrenamentului, iar ucenicia devine din ce în ce mai mult obiectul unei psihotehnici speciale.

In psihotehnica uceniciei se pune importanţă pe *ameliorarea randamentului prin metodele de antrenare* şi aci se stabileşte *legătura* între psihologia industrială şi psihologia pur pedagogică.

Friederich, cunoscut prin activitatea sa în psihotehnica industrială, dovedeşte, prin experienţe repetate, că *unii* indivizi respinşi la proba de aptitudini, şi-au ameliorat, prin educaţie, capacităţi pe care nu le posedau la acea probă. Bineînţeles nu trebuie să se piardă din vedere nici un moment că ameliorarea nu e posibilă prin edu-

caţiune, decît acolo unde condiţiile evoluţiei individului îi dau şanse de reuşită.

In domeniul subiectului psihotehnicii ne-ar mai rămînea de spus cîteva cuvinte despre psihotehnica omului matur, în felul său de comportare. In primul loc se impune atenţiei noastre formidabilul material adunat de *„Consiliul economic al Reichului"*, prin cercetările, pline de învăţăminte, asupra condiţiunilor de fabricare şi scurgere a produselor, material din care, sub direcţia Doctorului Lippmann, laboratoriile psihologice au studiat condiţiile pur psihologice în randament, salar, pe deoparte, iar pe de alta între durata muncii şi producţiune. Doctorul Lippmann a şi publicat un rezumat al acestor constatări scoase din toate industriile germane. Aceasta înseamnă că psihotehnica înclină spre o psihologie socială, care va îngădui o înţelegere mult mai largă şi mai complectă a factorilor celor mai importanţi din industrie.

Trecînd la *domeniul „obiect" al psihotehnicei*, vom constata importanţa pe care o au problemele studiate aci şi ne vom explica prioritatea pe care o capătă în fiecare zi acest domeniu, asupra celui denumit *„subiect"*, în cercurile ştiinţifice. „Obiectul" aci înseamnă stabilirea bazelor psihotehnice ale condiţiunilor muncii. Se studiază particularităţile psihologice în timp şi mişcare, influenţa ostenelei în efectuarea muncii, raporturile între iluminare şi muncă, condiţiile psihologice ale ocrotirii împotriva accidentelor, pentru a se ajunge în cele din urmă la soluţii în problema plasării prin reclamă, propagandă, etc.

Cercetările din Germania confirmă rezultatele la care s'a ajuns mai de mult în Anglia, prin activitatea institutului *„National Institute of Industrial Psychology"*.

In studiul timpului şi al mişcării în industrie, punctul central este, ca şi în problema uceniciei, problema: *analiză sau sinteză?* S'a ajuns la încheerea că o discriminare, între concepţia pur şi simplă a inginerilor şi felul de a concepe propriu psihologilor, este absolut necesară. S'a revelat pretutindeni că *doctrina* pur matematicotechnică a unui procedeu, considerat ca cel mai bun şi *metoda* căii optime, cea mai scurtă, în mişcările muncii omeneşti, nu sunt potrivite.

In ceia ce priveşte influenţa oboselei asupra muncii, care este considerabilă, cercetările au trecut dincolo de psihotehnică, în fiziologie, prin lucrările lui *Atzler, Ascher* şi alţii, dar mai ales în Institutul lui Atzler, din Dortmund, dovedindu-se că în această problemă, în virtutea unei necesităţi naturale, psihologia devine un factor printre mai mulţi alţii: $2/3$ din problema oboselei sunt probleme somatice. Mai ales de cînd cu cercetările foarte importante din domeniul chimico-fiziologic, care au dovedit posibilitatea augumentării potenţialului de muncă prin mijloace artificiale: diferiţi fosfaţi, etc.

Problema iluminatului în raport cu randamentul muncii a fost studiată din două puncte de vedere: tehnologic şi al economiei electricităţii, la Institutul tehnic al luminei din Karlsruhe, sub direcţia profesorului *Teichmüller* şi la Casa Luminii, a soc. Osram, din Berlin. Psihotehnica a realizat aci importante rezultate în cercetările asupra fundamentelor fiziologico-senzoriale ale percepţiunii luminii şi relaţiile între lumină şi culoare, recunoaşterea obiectelor şi intensitatea, etc. Ca urmare practică putem cita posibilitatea de a se ajunge la o augumentare a randamentului cu 30%, *numai* printr'o amenajare adequată iluminatului.

Marbe şi şcoala sa au realizat iarăşi rezultate minunate în mişcarea de ocrotire împotriva accidentelor, tot prin psihotehnică. Marbe a stabilit *„tipul omului cu accidente"*, la care Lippmann a adăugat, prin statistici impunătoare, un tablou de ansamblu al psiho-

logiei accidentelor. Iar *Moede* a comuplectat aceste cercetări prin măsuri de profilaxie, propaganda prin imagini, cuvint şi film, dovedind cit de importante sunt bazele psihotehnice ale plăcerii provocate de o execuţie sau o prezentare estetică ale acestor mijloace de propagandă. Iar Giese, delegat de ministerul Comunicaţiilor, a făcut cercetări psihotehnice pentru selecţionarea semnalizării primejdiilor pentru public.

Psihologia reclamei, cultivată in Germania după sistemul american, trece cu totul in domeniul psihotehnicii şi este foarte studiată in institutele sale. Elaborarea reclamelor de tot felul este bine inţeles lăsată in seama artiştilor, a oamenilor de afaceri, a vinzătorilor experimentaţi, dar fiind date strinsele legături dintre scurgerea producţiei şi raţionalizare, opinia publică din Germania este convinsă că pentru o bună publicitate, experienţele psihotehniei sunt de absolută necesitate.

Care sunt tendinţele actuale ale Psihotehniei germane?

Mai întii trebuie constatată influenţa temelor psihotehnice in psihologia generală, care sub sugestia lor primeşte multe teme noi privite pină in prezent ca nefiind posibile de o elaborare ştiinţifică (Gestalt qualität, Gestalt psyhologie, *Ehrenfeld*, *Wertheimer*, *Khöler*, etc.) pentrucă „prea aproape de viaţă", ele nu sunt susceptibile de exactitate. Apoi observăm că psihotehnica, pină in prezent legată de litere sau ştiinţă, incalcă din ce in ce terenul medicinei. Prin concepţiile moderne asupra constituirii umane, prin cercetările fiziologice asupra mecanismului muncii, prin pătrunderea psihanaliticei in psihiatrie şi neurologie, dar mai ales prin noile descoperiri in chimia fiziologică, se desemnează tendinţa necontestată a Psihotehnicii sale spre o *„biologie"* a persoanei, tinzind să se substituie într'un viitor mai apropiat sau mai îndepărtat, *biotehnia*, *psihotehniei*.

Ceiace reese însă mai clar şi mai evident, din toată mişcarea nouă a psihotehnicii germane actuale, este *necesitatea unei colaborări* intre ingineri, pedagogi, medici, economişti, jurişti in materie de muncă şi reprezentatntul *„Weltanchaung"*-ului, la susţinerea şi progresul unui concept superior al muncii, aşa cum e conceput in lumea internaţională ca bază a unei ştiinţe a muncii.

Cu prilejul mişcării inaugurate la noi, am ţinut să dau in *„Viaţa Rominească"*, o încercare de documentare asupra Psihotehnicii şi am ales Germania ca teren de explorare, mai intii, pentru că acolo s'a desvoltat Psihotehenica stăruitor şi sistematic, apoi pentrucă cei ce vor să o introducă şi să-i dea o existenţă la noi in ţară sunt mai toţi din formaţie culturală germană şi apoi pentrucă acolo s'au ridicat toate dificultăţile cu care o asemenea activitate are de luptat...

Asociaţia pentru Psihotehnică, de la noi, are norocul să aibă ca preşedinte un savant de reputaţie mondială ca D-l Doctor G. Marinescu şi o pleiadă de psihologi, savanţi de primul ordin, in frunte cu Domnii Rădulescu-Motru şi Ştefănescu Goangă, cu toată pleiada de tineri savanţi din jurul lor, pedagogi ca D-l Vladimir Ghidionescu, şi aceasta trebuie să ne inspire cea mai optimistă încredere in succesul ei.

Dar nu trebuie să trecem cu vederea cheltuiala de energie imensă, capitalurile materiale formidabile şi interesul luminat cu care marele întreprinderi ale Administraţiei şi Industriei au stat la dispoziţia ştiinţei in Germania.

Totuşi Giese, din ale cărui lucrări m'am informat, subliniază *lipsa de colaboratori bine pregătiţi* pentru lucrările migăloase şi uriaşe ale psihotehnicei... El insistă asupra *eşecului şi staţionării vechilor teste de aptitudini* şi *„a unei metodologii care nu cunoaşte decit aparate"*.

„Pseudoidealul „izolabilităţii" funcţiunilor mintale, zice savantul german, *trebue îndepărtat* precum şi, in aceiaşi categorie, concepţia pur „additivă" care consideră persoana ca un mozaic" (*Giese*, *„Theorie der Psychotechnick"*, Braunschweieg, 1925).

Greutăţile cu care are de luptat Psihotehnica la noi, mi se par cu atit mai impresionante cu cit citesc mai mult studiile documentare asupra altor ţări, privitoare la mersul evoluţiei acelei ştiinţe şi cu cit mă gindesc mai mult la noua metodologie impusă de progresele ştiinţii, la acele *„Arbeits probe"*, in condiţiile technice create de progresele economice ale unei industrii ca aceea din Germania de azi. Nu e nevoie, se'nţelege, să vorbesc eu de curajul şi prudenţa ce se impun...

Izabela Sadoveanu

Reintoarcere

Ar trebui să inflorească zarzarii și merii,
Să'mprăștie petale albe vintul serii...
Cu mlădieri de creangă de alun,
Ar trebui să vii, să-ți spun
Aceleași vorbe spuse altădată,
Cind nu erai pe veci plecată.

Ar trebui să se intoarcă riul inapoi
Ca să putem să fim iar amindoi;
Să se intoarcă anii spre izvor
Și să răsară viețile atunci cind mor...

De-aș fi eu forța lumilor care răscoală
Orinduirea monotonă și domoală
A vieților ce merg din răsărit in spre apus,
De mult eu indărăt te-aș fi adus.

Acum, aș pune zarzarii să fulguească,
Zambile'n calea ta să inflorească,
Să cinte primăvara in izvoare,
In ochi să-ți ridă scinteeri de soare,
Să te ingine vrăbii, ciocirlii,
Și să-ți zimbească muguri noi in vii.
Cum aș preface, magic, iarna'n primăvară,
Cind chipul tău ar fi ca să răsară!

Dar ninge, ninge in troene,
Pe dealuri, prin grădini, peste poene,
Pe sufletul meu greu și amorțit,
Pe trupul tău de moarte 'nvăluit.

Peregrinări

Pietre din trupul meu milenar
Au căzut la capetele de hotar:
De cite ori pragul temut l-am trecut,
Din apa Lethei de am băut?

Pescar am fost, odată, in Arhipelag,
In insule minuscule, — șirag
De perle rupte dintr'o salbă
De la vreo zeitate tinără și albă—
De-atunci am nostalgia zărilor fluide,
A valurilor nestabile, translucide:
Simt ritmul lent svicnind in vine
De mări albastre și senine.

Apoi am fost, cindva 'n Moldova vornic,
In leat străvechiu și nestatornic,
De am grăit voroave in divanuri,
Am privegheat moșii cu inspicate lanuri,
Am stat in strană ascultind cazanii
Și am bătut cucernice metanii.

Acum, mă joc: din perle și cuvinte
Scot scinteeri de cremeni și, cuminte,
Imi cizelez idoli și vise,
In ritmul lent de vers inchise.
Imi cint in ison grav de psalm
Un suflet vechiu, cucernic, calm,
Ce-i gata să pășească iar
Peste acelaș, de temut, hotar.

Aurel V. Singer

Febră

Zuki se gîndea că niciodată odaia ei nu fusese atît de albă ca azi. Prin fereastra foarte lată, se vedea acoperişul crescut de ninsoare al casei de alături şi sus, sub volanul draperiei albe, o fîşie de cer scămos, de vată „ca barba lui Moş Crăciun, cînd mie mi-a fost frică şi m'am ascuns", gîndi Zuki. Pereţii erau albi, cearceaful şi pătura patului în care trebuia să stea cuminte, albe şi ele.

Pe geam se prinsese zăpada în pete mari şi ramuri încrucişate. Parcă e, încercă să-şi aducă aminte Zuki, floarea aia, crin, nu ,nu crin, liliac, liliac alb. Avusese ea chiar aici, pe masă, într'o glastră înaltă o cracă de liliac alb, anul trecut. Acum nu mai ştia bine ce seamănă aşa a liliac alb, craca de pe geam se îngroşase sub fulgi noi, dar totuş prin perdeaua subţire, albă, tot ce era dincolo semăna, aducea aminte de liliacul alb.

— Mamă, cum miroase liliacul alb?

Mama lucra în fotoliu, în dreptul ferestrei cu spatele la sobă.

— Cum Zuzi, cum miroase liliacul? Cum să-ţi spun? Frumos ca orice floare.

— Da, dar cum?

— Asta nu se poate spune.

— Nu pot să-mi aduc aminte.

Zuki încruntă sprincenele subţiri, arcate peste ochii cenuşii. Inaintă buzele mici şi strînse nările nasului scurt, ca şi cum mirosul putea fi prins în aer, dacă respira atent.

— Nici nu încerca, Zuki, rîse mama, nu se poate. Am să cumpăr eu zilele astea, cînd o să te faci bine şi o să ieşim în oraş, colonie parfumată cu liliac. O să-ţi aduci atunci aminte.

Mama croşetează iar rochiţa de lînă roz pentru Zuki. Zuki e nemulţumită, ar vrea acum, numai decît colonie de liliac. Se plictiseşte. N'are ce să facă. E şi niţel ameţită de temperatură.

— Mamă, mă plictisesc.

— Unde e cartea? Uită-te la poze.

— M'am uitat.

— Mai uită-te odată.

— Le ştiu. Mă enervează.

Zuki e deodată mîndră că a spus un cuvînt nou, azi l-a spus pentru prima oară. „Mă enervează", sună aşa, a om mare. Mama nu s'a mirat, n'a rîs de ea, a luat-o în serios. Zuki se plictiseşte mai puţin.

— Să-ţi dau elefantul?

Zuki încreţeşte buzele.

— Il vrei pe Gemi? Unde e Gemi?

— Unde e Gemi? strigă şi Zuki şi simte deodată că suferea cumplit de lipsa lui Gemi. Asta era, de asta se plictisea, nu-l vrea decît pe el. Mama se ridică şi caută. Gemi nu e nici pe etajere unde sînt stîna, trenul, ursul, Josette şi Joseph ţinîndu-se de mînă, cu ochii lor fixi şi negri, larg deschişi între genele zugrăvite pe pleoape, rezemaţi cu spatele de perete şi doar cu călcîiele pe raft, arătîndu-şi talpa lucioasă, curată a pantofilor de lac negru. Nu e nici pe pat, la picioarele lui Zuki unde sînt asvîrlite cu cartea cu poze, elefantul Topsi şi pisica Stanca. Zuki iese pe jumătate din pat, se răsuceşte, vrea să se coboare.

— Zuki, dacă te dai jos să ştii că te las, nu te opresc să te cobori, dar plec imediat şi nu mai viu pînă mîine. Să stai singură.

Zuki se culcă la loc, dar e supărată. Nu poate suferi să fie ameninţată, are poftă acum să spue „poţi să pleci eu nu mă culc acum pentrucă m'ai ameninţat, mă culc pentrucă vreau eu", dar a simţit cînd s'a agitat că o doare capul, că ameţeşte şi e foarte nenorocită că are nevoe de maică-sa.

Gemi e găsit sub masă. Nu se ştie cum a ajuns acolo, dar mama nu mai întreabă nimic pentrucă simte că a vorbit adineauri cam aspru. Zuki găseşte un mijloc de răzbunare. N'are să se joace deloc cu Gemi, nici n'are să se uite la el. Aşa! Il ştie alături pe pernă, e ubraţele lui ţepene întinse, cu talgerele prinse în palme, cu haina lui de catifea jumătate albastră, jumătate roşie, cu pieptul de lemn dedesubtul hainei. Dacă îl apeşi pe piept, Gemi apropie braţele, loveşte talegerele şi mai scoate, Zuki nu ştie de unde, un sunet aşa, ca de muzicuţă în care se suflă. Gemi stă alături pe pernă şi Zuki se uită la el cu coada ochiului şi are mare poftă să-l facă să cînte, dar nu vrea. Ce s'ar face atunci cu supărarea, cu pedepsirea mamei? Mama împleteşte acolo ca şi cînd n'ar simţi nimic. Afară tot ninge. E cald. Zuki întinde încet o mînă şi cu un singur deget, mic şi gras, atinge pieptul lui Gemi. Gemi tace. Zuki apasă tare, Gemi bate odată scurt din mîini şi

scirţiie parcă. Zuki se sperie, credea că n'o să se audă aşa de tare, îi e ruşine şi-şi bagă capul sub plapumă. In plapumă e şi mai cald. Zuki înalţă puţin capul, scoate de sub plapumă numai fruntea mică, rotundă sub buclele blonde şi deschide un ochi. I se pare foarte alb tot, odaia, lumina, patul, închide ochiul şi îl deschide pe celălalt. Geana fîşîie uşor pe marginea plăpumii şi se vede iar mult alb. Zuki îl deschide pe urmă pe celălalt şi îl închide strîns de tot pe acesta. Jocul e foarte bun. Zuki îşi închipue că e afară, culcată sub zăpadă cum a auzit că stau ghioceii. Ea e acum un ghiocel şi scoate capul de sub zăpadă.

— Ce faci Zuki? O să te înăbuşi. Ce să-ţi fac cu ţie puiule, să nu te mai plictiseşti aşa? Să-ţi citesc ceva?

Tocmai acum cînd se distra aşa de bine!

— Să-ţi pun întîi termometrul. Trebue să vie şi doctorul la 4.

Zuki sta cu termometrul sub braţ şi se gîndeşte. Doctorul vine la 4. A fost şi ieri la 4, a spus că Zuki trebue să stea în pat şi să bea ceai nu lapte. E mai înalt decît tata şi vorbeşte rar şi încet. Cînd rîde e altfel, şi tata cînd rîde e altfel decît cînd stă serios, dar doctorul e mai altfel. Zuki vrea să ştie cum. E foarte frumos, încheie Zuki, dar ar vrea să ştie precis dacă e foarte frumos.

— Mamă, doctorul e foarte frumos?

Mama rîde. Toată ziua rîde şi mama asta! Zuki nu poate să sufere să-i fie ruşine de ce a spus.

— Da Zuki, e frumos. Tu crezi că e frumos?

— E mai frumos decît tata? încearcă Zuki.

Mama se uită mirată; ştie că pentru Zuki tata e cel mai frumos om.

— Nu, tata e cel mai frumos dintre toţi, continuă fraza ei de totdeauna Zuki, stringîndu-l pe Gemi de piept, dar doctorul e altfel.

Şi iar nu mai găseşte cum. E mai bun? Nu, tata e mai bun decît oricine. Doctorul e cel mai bun şi mai frumos om, după tata. Dacă doctorul ar fi copil, Zuki ar zice că e deştept, pentrucă numai copiii cînd seamănă cu oamenii mari sînt deştepţi, oamenii mari însă, sînt toţi la fel, sînt mari. Lui Zuki îi pare rău că nu poate spune că doctorul e deştept, ar înţelege atunci de ce îi place mai mult decît nenea Radu sau tata mare. Despre Zuki musafirii care vin în casă spun că e deşteaptă şi „vorbeşte ca un om mare". Zuki e atunci foarte mîndră, şi pentrucă nu ştie bine ce să facă, îl ia pe tata de gît şi îl sărută sau se joacă cu părul şi sprîncenele lui negre. Doctorul e bătrîn, are părul alb.

— Mamă, doctorul e bătrîn?

— Nu Zuki, e puţin mai mare decît tata.

„Bine, dar are părul alb"?

— Are copii, mamă?

— Nu.

Atunci nu e aşa de bătrîn. De ce o fi avînd părul alb? Ca pisica, nici ea nu e bătrînă şi are părul alb, şi sînt şi pisici negre.

Se aude sunînd. Mama se ridică şi merge spre uşă. Alături răsună voci. Lui Zuki îi e puţin frică, pentrucă acum doctorul o să se uite dacă are ceva în gît şi o să-i apese limba cu o linguriţă. Mai bine nu venea. O să spue poate că e foarte bolnavă.

Mama deschide uşa şi-l primeşte pe doctor. In urma lui intră tatăl lui Zuki. Doctorul se apropie de pat. E foarte înalt şi acoperă toată fereastra. Se apleacă şi pune mîna mare rece, pe fruntea ei.

— Te mai doare capul, Zuki?

— Mai puţin.

— Foarte bine. Vrei să te ridici puţin ca să mă uit în gîtul tău?

— Imposibil.

Zuki se înroşeşte pentrucă iar a spus un cuvînt nou, pe care-l spune des tata. Doctorul rîde şi lui Zuki i se pare iar că e foarte frumos. Ar vrea acum să fie şi ea „foarte deşteaptă" şi să vadă doctorul cît e de deşteaptă, să se mire şi s'o laude.

— Imposibil pentrucă am termometrul sub braţ şi nu e, nu e un sfert de ceas de cînd l-am pus.

— Trebue să fie Zuki, un sfert de ceas acum, stai, să nu-l spargi, dă-mi-l mie.

Tata se uită puţin mustrător la mama, care se vede bine, uitase termometrul. Tata e acum foarte departe, parcă nu mai e tata, în schimb doctorul e foarte aproape, cu hainele lui cafenii, cu vesta cu foarte mulţi nasturi, încheiată pînă sub gulerul înalt, cu fruntea lui mare, albă, sub părul alb. Părul e alb sau blond? Poate că e blond, Zuki nu vede bine, ar vrea să întrebe dar îi e frică să nu rîdă şi el, cum rîde mama cînd o întreabă ceva. El vorbeşte cu Zuki fără să-şi schimbe vocea cum fac prietenele mamei şi chiar mama lui Lulu, subţiindu-şi glasul şi stîlcind cuvintele pe care Zuki de mult le spune întregi, sau ca o domnişoară la radio, care le spune mieros şi lucruri aşa de parcă Zuki ar fi proastă şi n'ar pricepe nimic. El vorbeşte cum vorbeşte cu tata, ca şi cum Zuki ar fi cît el de bătrînă şi totuşi ca un om pe care trebue să-l asculţi. Nu glumeşte niciodată, şi Zuki nu mai ştie acum dacă îi e frică de el mai mult decît îl iubeşte sau îl iubeşte mai mult decît îi e frică. E singurul om de care se teme.

Doctorul se încruntă cînd se uită la termometru şi spune încet ceva tatii. O ridică pe Zuki din pat, ţinînd-o cu palmele

late de umeri și o pune în picioare pe scaun. Ii apasă limba cu lingurița și Zuki spune: A-a-a-a-a și se încăpățînează să nu țipe și să nu strîngă dinții, ca cel puțin doctorul să spue că e cuminte, dacă n'a spus că e deșteaptă. Tata o duce iar la pat. Doctorul se așează la masă, scrie și vorbește cu mama și tata. Zuki e iar puțin amețită pentru că a fost ținută în picioare, tremură de frig pînă să-și găsească locul cald în cearceaf, și e foarte jignită. Doctorul nu se mai uită de loc la ea. Spune: „Dragul meu, epidemia.... microbi... un antiseptic... stimată doamnă... nu o formă gravă". Zuki tușește ca să atragă puțin atenția. Mama habar n'are, tata se'ntoarce puțin și se uită cu ochii lui mari, negri, plini de dragoste, dar pe urmă se răsucește iute și ascultă iar. Doctorul nici nu s'a clintit. Zuki pune mîna pe Gemi și-l strînge tare de cîteva ori. Gemi cîntă și bate din palmele lui de alamă. Mama se întoarce și șueră: „șșșșșt!" Zuki simte că o usturā nasul, semn că îi vine să plîngă, că îi vin lacrimi în ochi și că e foarte oropsită. E bolnavă și nenorocită, în fond ea e bolnavă aici, dece stau toți și se amuză acolo de boala ei ca de un prilej de stat de vorbă. Să se ducă dincolo, s'o lase în pace, oamenii mari sînt nesuferiți, nesuferiți.

Doctorul se desparte din grup și vine iar lîngă ea, se așează pe marginea patului.

— Ce e Zuki, te doare rău capul? De ce ești așa de încruntată?

— Nu mă doare.

— Zuki, ce urît răspunzi!

Mama trebue totdeauna să se amestece. Lui Zuki îi tremură buzele și clipește.

— Zuki, te sperii tu de doctorii? Un copil deștept și drăguț ca tine? Eu credeam că tu înțelegi ca un om mare.

— Nu de asta! suflă Zuki fără glas.

— Dar de ce plîngi?

— Nu plîng.

— Nu plîngeai? Iartă-mă. Mi s'a părut. E întuneric aici. Sigur că nu. Ai să mai stai cîteva zile în pat și pe urmă o să te scoli. O să se facă și vremea mai frumoasă, cînd ai să te scoli. Eu am să viu în fiecare zi să te văd. Ție nu ți-e frică de doctor, nu-i așa?

Zuki are deodată poftă să-i spue: „ba te iubesc foarte mult'" sau „după tata și mama pe dumneata te iubesc mai mult", dar îi e rușine.

— Mîine am să viu și dimineața. Noi sîntem prieteni, Zuki, nu?

Zuki se gîndește ce bine ar fi dacă doctorul n'ar mai pleca deloc, dacă ar rămîne aici, dacă ar putea sta așa mereu aplecat, cu vesta lui cu nasturi mulți, să vorbească încet, să

ridă din cînd în cînd. Dacă ar veni acum o ploaie mare să nu mai poată pleca acasă. N'a mai plouat de mult. nu, nu plouă acum, e iarnă. Dacă ar veni o vijelie sau ceață ca în seara cînd s'a întors cu tata tîrziu dela Lulu și cînd mergeau încet, rîdeau, și nici tata nu mai știa unde e casa. Doctorul n'ar mai putea pleca acasă la el și ar rămîne aici, ar dormi în birou, cum doarme nenea Radu cînd vine dela Brașov. De ce nu e el nenea Radu, și nenea Radu doctor! Zuki numără în gînd nasturii de pe vesta doctorului (așa de mulți!), și ar vrea acum să-i fie foarte rău, ca doctorul să trebue neapărat să mai stea. Cel puțin la masă dacă ar rămîne! Ba nu, s'ar duce în sufragerie și ea ar sta tot aici. Tot mai bine ar fi să fie ea foarte bolnavă și el să stea lîngă ea cum a stat tata o noapte, anul trecut.

— La revedere Zuki. Noapte bună. O să iei doctoria, da?

Pe Zuki o apucă un fel de disperare, nu vrea să plece doctorul.

— Nu poți să mai stai?

Doctorul iar zîmbește. Lui Zuki îi e cald de bucurie.

— Nu mai pot. Trebue să mai văd un bolnav. Somn ușor, Zuki.

Își trece mîna lui mare pe obrazul lui Zuki, care ridică puțin capul pentrucă i s'a părut că vrea s'o sărute. Toată lumea o sărută cînd pleacă. Zuki s'ar simți jignită acum, dacă nu i-ar fi așa de bine! Nu se îndură să strice binele ăsta, și se face că nu bagă de seamă că i s'a strîns inima.

Doctorul se ridică și dela capul patului se întoarce și mai privește odată. Mama și tata îl conduc alături. Mama spune în drum spre ușă:

— Să vă conduc la bae, domnule doctor, să vă spălați pe mîini.

Au ieșit toți. Zuki îl ia pe Gemi și îl aruncă pe jos, în capătul celălalt al odăii. De ce s'au dus toți? Nu stă nimeni cu ea? E foarte bolnavă. Tata se întoarce și spune:

— Zuki, eu mă duc la farmacie să fac rețetele. Te doare capul, dragă? Te doare tare cînd înghiți?

Par'că pe tata nu l-a văzut de mult și acum se întoarce de demult sau de departe. Tot pe el îl iubește mai mult. După el, e foarte bine, pe urmă să-l iubești pe doctor. E bine să-l iubești, e mai bine decît cum e cînd îl iubești pe nenea Radu, pe tata mare, pe tanti Lena. Te simți, nu știu cum, bine.

Mama se înoarce și ea și are aerul să fie foarte tristă. Vine, așează pernele sub capul creț și auriu al lui Zuki, își lipește dosul palmei de obrazul ei perfect rotund, aprinde lampa și pune lemne pe foc. Zuki începe să simtă un fel de somn, de căldură mare. Vrea apă. Mama sună și cere ceai de tei. O să fie cald, mama totdeauna vrea altceva decît Zuki.

— Nu vreau ceai, eu vreau apă rece.

— Nu se poate, Zuki, fii cuminte, trebue să bei ceai. Aduce acum tata un sirop și după el bei ceai cald.

Tata vine cu trei sticle învelite în foiță. Mama fișîie tare hîrtiile, despachetîndu-le; miroase rău a doctorie.

Zuki înghite greu (o doare acum și în gît) o lingură de ceva negru, dulce și rău. Tata stă pe scaun, se uită trist la Zuki, își freacă degetele mîinii drepte între ele și leagănă piciorul pe care l-a pus peste celălalt. Pe Zuki o amețește. Leagănă regulat, ca limba ceasului din sufragerie. Zuki e toropită. Nu se mai plictisește, îi e parcă somn, dar nu de dormit. Ochii îi lucesc foarte tare. Mama merge prin odae și a crescut, e rotundă parcă. Acum o să umple odaia. Zuki mută ochii pe tavanul foarte luminat. A-ha! uite tot acolo piticul! E acolo pe tavan o bucată mare crăpată în lung și în lat, care a căzut odată, a fost lipită la loc și e toată brăzdată de linii subțiri, negre. Acolo Zuki a văzut azi de dimineață desenat un pitic, un 4 și o ceașcă. Toată dimineața, cum stătea culcată în pat s'a uitat la ele. Acuma 4 și ceașca nu se mai văd, e numai piticul. Zuki caută. Uite, dacă te uiți bine, ar putea alături să fie și doctorul: cu gulerul lui înalt, cu fruntea dreaptă, cu nasul drept. Nu are păr, adevărat, și n'are nici ochi, dar tot seamănă cu doctorul. Cu doctorul, cînd e serios. Mai bine ar fi fost cînd zîmbește!

Mama îi pune iar mîna pe obraz.

— Vai de mine, dar cum arzi! Te doare gîtul, mamă? Ia încearcă să înghiți, poți?

— Nu.

— Nu ți se pare că are și vocea schimbată, Livio?

Tata și mama s'au aplecat peste patul ei. E prea cald, dacă o s'o acopere așa de tot, n'o să mai poată să respire. Acum parcă vin, cad mereu, și tot nu se dărîmă peste ea.

— Cădeți!

— Ce spui Zuki?

— O să cădeți.

— Aiurează! Ce-ai spus mamă?

— Mi-e cald. Vreau să mă dau jos.

— Victor, mie mi-e frică. Dacă am telefona iar doctorului?

Zuki aude ca prin vis. Ce bine ar fi! Dacă ar veni iar doctorul, ar fi atît de bine, încît Zuki n'ar mai vrea nimic, niciodată. Ar sta aici, pe marginea patului, Zuki l-ar ține de mînă, mîna lui mare, și nu i-ar mai fi deloc somn, n'ar mai adormi, l'ar asculta cum vorbește, s'ar uita cum clipește cu ochii mici, negri, cum zîmbește și i se fac două cute în dreptul gurii, de o parte și de alta, și atunci Zuki vrea să fie pe genunchii lui, să-și ascundă capul în haina lui și să plîngă, da, să plîngă.

Acum patul fuge ca trenul cînd te uiți în urmă, tavanul se înnegrește de parcă ar alerga furnici rotunde pe el, colțurile odăii sînt ca țesute cu pînză de păianjen cenușie. Plapuma o apasă pe gît de nu mai poate respira, își vîră bărbia sub ea și acum o apasă pe buze, să lasă mai jos, nu poate să sufere aerul cald de sub plapumă, se ridică iar sus pe pernă, iar îi retează gîtul. Tata se leagănă acum tot ca limba ceasului din sufragerie, stă în picioare și se leagănă. Mama se scămoșează, a crescut mare și se rupe bucăți cum a văzut Zuki că se rup norii. Gemi stă și el în picioare lîngă pat, e cu brațele întinse, înalt cît soba, cu tichia lui cu moț. Lui Zuki îi e frică să nu-l strîngă cineva de piept. Cît e acum de mare, ar face un sgomot asurzitor. Gemi stă neclintit. Zuki se uită bine la el și vede că sub tichie are fața doctorului, capul doctorului, care stă serios și fără să se miște. Zuki clipește și doctorul e tot el, dar nu mai are hainele lui Gemi. E doctorul, înalt și drept, în hainele lui cafenii, cu părul alb. Dar ușa se deschide și intră pe ea tot doctorul și sînt acuma în odae doi, la fel, amîndoi uitîndu-se la Zuki cu un zîmbet care îi face frică. Mai ese unul și de după sobă, mai intră doi pe ușă, unul după altul, la fel de înalți, de drepți, de surizători, așa cum n'a surîs nici odată doctorul. Odaia e plină de ei, nu se deosebește unul de altul, și parcă toți surîzînd vor să spue: „Ei, Zuki, ce te faci, care e doctorul cel adevărat?" Zuki e îngrozită, închide ochii tare, îi strînge de îi încrețește, nu mai vrea să vadă, nu mai vrea să știe. Simte că i se pune ceva cald pe piept, ceva ud în jurul gîtului, ceva moale pe frunte, e puțin săltată și i se spune: „Zuki bea, deschide gura", și ea strînge mai departe ochii și bea. La urechi îi sună ca o sonerie de lung și ca un clopot de sonor.

Pe urmă nu mai sună. Pe urmă nu mai e nimic și, tîrziu, Zuki deschide ochii. Se sperie și-i închide iar. Îi deschide încet, numai să zărească și vede bine că pe marginea patului e așezat doctorul. E numai unul. E aplecat puțin înainte, spre Zuki, și e, cum Doamne? e, e foarte frumos. Mîna lui stă pe marginea patului și Zuki o ia cu mîinile amîndouă, o pune sub obrazul ei pe care-l culcă apăsat pe ea și spune:

— Ești tu? Adevărat? Te iubesc foarte mult.

Și Zuki adoarme însfîrșit.

E dimineață. Intră prin geam foarte palide raze de soare abea bănuit prin nori. Zuki stă în mijlocul patului cu capul înfășurat în alb în toate chipurile, cu bucle aurii scăpate printre fîșii, cu gîtul gros de bandaje, și-l desenează cu un creion bont, pe o foaie de caet, pe doctor. Îi face un cap dreptunghiular, răsucește mult creionul pe loc, pentru punctele care au să fie ochii, uită gîtul și face un trup lung, lung. Cînd ajunge la picioare nu mai are hîrtie. E în margine. Pe cap,

părul îi stă ca niște ace rare într'o pernă. Nu seamănă destul, își zice Zuki, îl ascunde, dar așa ca să se vadă un colț și să întrebe doctorul ce e cu desenul ăsta. Aici pe pat n'ar fi rău să fie un jurnal. Zuki ar citi, așa în treacăt cîteva rînduri, tare, ca pentru ea. Nu citesc toți copiii așa la 5 ani! Lulu nici nu cunoaște literele.

— Cît e ceasul mamă?

— Unsprezece.

Zuki se răsucește, oftează și duce mîna la cap.

— Cred că mi-e rău. N'ar fi bine să telefonezi?

Lucia Demetrius

Note pe marginea cărților

„Ghiocul" de Demostene Botez

M'a îndurerat deseori cît de puțin loc dau scriitorii noștri sufletului. In parada nesfîrșit gradată și galonată a întîmplărilor, în acel festin de anecdotă și situații construite (fiindcă, artist) — abia o picătură pentru el. Strop prelins furtiv din-tr'un burduf prea sățios.

In viața lor minunată ca un vis, (cum ar trebui să fie) n'a apărut nici odată ca unor Iacobi o scară cu fîlfîit de aripi. O scară pe care demoni și îngeri sufletești laolaltă să urce din tainițe la suprafață, iar ei, scriitori, să le urmărească ascensiunea și Iacobi, într'o nelămurită împreunare de vis și viață, la rîndul lor, s'o scoboare.

Pe această scară am văzut totuș aeve, descinzînd și urcînd un poet, unul din acei poeți cari macină melancolia la pietrele sensibilității și învîrte, de ani de zile, cu resemnarea felahului ce mînă lemnul puțului pe valea binecuvîntată a Nilului de peruzea, (pentrucă el însuși felah al propriei amintiri) romanța nesfîrșită a sufletului. Acest poet e la primul său roman și *Ghiocul* în care eroii lui își pot ceti destine, ar putea fi pentru poet însuși un semn al drumului nou ce stă să se deschidă. Din *„gura Ghiocului cu crestătura zimțată ca un rînjet crispat de mort"* tot așa cum dintr'o constelație în vară, și-ar putea ceti reușita, pentrucă cel care știe să se umilească este demn de umilința altora și cel care a cetit în destinul semenului, vrednic este să și-l cunoască pe al său.

Eu nu știu cîtă umbră și lumină, cîtă frenezie și resemnare, s'au topit laolaltă din sufletul poetului, ca dintr'o coapsă, pentru a da viață eroilor săi. Spițerul știe să măsoare pe o balanță, dar lui să rămînă sarcina și poate acelor critici cari se vor mai aproape de borcanele cu ierburi, decît de sandala înaripată a poeziei sau adumbrirea gîndului lăuntric. Eu coborînd cu el, prin eroii lui, i-am dovedit gîndirea care îl înrudește — goetheana *Wahlvervandtschaft!* — cu alba frămîntare și ușor ironica visare a unui Montaigne, cu arzătoarea, ca un Simun, credință a unui Pascal ce-și înfrățește visul cu viața.

Vis, viață... viață, visare...

Poate numai visare... „Nous veillons dormant et veillant dormons... Encore le sommeil, en sa profondeur endort parfois les songes... mais notre veiller n'est jamais si eveillé, qu'il dissippe les rêveries..."

„Ileana era întinsă pe iarbă. In gură mestеca un gust străin. Ceva uscat și înecăcios. A clipit des din ochi și de multe ori pînă ce a început să se desmeticească.

Cîteva minute i se păru că cerul vine peste ea ca o lespede, că o apasă pe piept. Apoi cerul, acelaș, s'a ridicat sus, grozav de sus, ameţitor, că-i făcea rău să se uite la el. Nouraşi mici, albi se destrămau leneşi la înălțimi uimitoare şi pe deasupra mai sus, un albastru dens rămîne liniştit... Voi să se gîndească singură, cu ochii închişi ce s'a întîmplat. Ar fi vroit să ştie că a dormit, că a visat. Doar era culcată. Capul îi era greu cînd vroi să-l ridice. Poate doarme şi acum. Poate acum visează că mai trăeşte, cînd de fapt o fi murit demult. Poate aşa se continuă viaţa morţilor, în această îndoială, în această uitare, în care amintirile vin şterse, în care mişcările nu se mai fac pentrucă sunt prea grele şi duc la înţepenirea aceia veşnică, în care tot trupul din cauza asta devine inutil şi se pierde şi se desface".

Şi părintele Valeriu care „vroia să se adincească intr'un somn fără de capăt din care să nu bănuiască nici o revenire, pentrucă somnul e uitare deplină. Şi totuşi chiar dacă isbutea să aţipească puţin, trecînd la limita dintre fiinţă şi nefiinţă pe care o dă somnul, numai sbuciumul lui rămînea conştient şi trecea dincolo de viaţă, vibrant, obsedant şi tenace"...

Şi tot aşa Aristiţa care, „nu vroia să precizeze nimic în mintea şi în speranţele ei; se lăsa cu deliciu, unui viitor pe care-l bănuia numai, cum s'ar fi lăsat într'un somn, în care visul începe înainte de a dormi".

Visare, gînd, numai gînd.

In satul Mîndreştilor (cu decor nepăsător la sbuciumul omenesc) se caută, se găsesc şi se privesc trei destine, dintre care două, pline de demoni, cată să se înţeleagă şi să se piardă, prin acelaş sortilegiu, gîndul lor. Dacă nu ar mai gîndi!

„Aristiţa privia cum prăjinele dădeau nucilor la cap şi auzea căderea lor ca de pietre aruncate din cer. Dar toate le vedea şi auzea ca printr'o ceaţă, ca şi cum ar fi existat numai sufletul realităţilor. Ochii ei se refugiau pe deasupra nucilor şi a frunzelor scuturate şi sdrenţuite, puţin îngălbenite şi rare de toamnă. Eşise anume ca să uite".

Iar el, părintele Valeriu?

„Simţi că atît cit mai are putere să gîndească, este pierdut. Trebue ucisă în el puterea de-a gîndi propriu, de a fi el".

In timp ce alături de ei Ileana, care simţise „primitiv şi

misterios, simplu şi profund că fericirea omului nu poate fi decît în neştiinţa lui şi în ignoranţă"... se realiza în fapte şi nu trăia, de fapt. Ea este, în opera scriitorului, un punct liniştit, un reazăm; ea dă echilibru şi acea sensaţie de siguranţă atît de opusă lui Valeriu sau Aristiţii cari se consumă în pasiune. Dar ea trăeşte prea puţin, viaţă de plantă.

Valeriu însă a fost el, pînă la urmă, ca şi Aristiţa, de care îl lega vraja visărilor comune; pînă la urmă, cînd a schimbat visul cu fapta, pînă la acea posedare a Aristiţii care vrea să lichideze ecuaţia destinelor. Acea posesie care avea să-l sărăcească, pentrucă de abia atunci şi-a dat seama:

„A pierdut tot".

A posedat şi a pierdut totul, ca într'o confesie gidiană către Natanael, în care posesiunea nici-odată nu îmbogăţeşte cît obiectul dorit.

„A pierdut tot... Pentruce? Totul a fost himeră şi vis... Totu-i himeră şi vis...

Omul care *„găsise în el puterea de a se sinucide", şi devenise creştin pentrucă trebuia să renunţe la el"* posedase şi prin simplă posesie se sinucidea de-abinelea.

Unde mai era oare... cît de departe era? — dimineaţa aceia cînd *„în sufletul lui se aşezase o mare împăcare. Rugăciunea de seară făcuse minune. Viaţa de acum îi apăru luminoasă"*.

Biet Valeriu, om mizerabil, aşa cum îl văzuse şi Montaigne... „un songe, un signe suffisent a le renverser". Bietul părinte Valeriu. El care crezuse că s'a învins, a fost de ajuns un vis, visul lui de totdeauna, şi l'a răsturnat... Tragic destin, ca toate destinele acestui rege al Universului, care este omul... „donnez lui seulement un rayon de soleil par le visage, le voilà fondu".

Şi totuşi părintele Valeriu, ca şi Aristiţa (în opera d-lui Botez) rămîn. Şi rămîn mai mult decît Ileana, cea neştiutoare şi înşelată. Pentrucă ea n'a ştiut nimic, n'a gîndit nimic, n'a visat nimic... Ei au gîndit, au visat, au făcut himere... Au ridicat îngeri şi demoni la suprafaţă... Şi şi-au încheiat existenţa amărue ca pelinul vrăjit pe buze. Iar visul lor, pasiunea lor, nu au fost nici odioase, nici vicioase. Pentrucă în ochii de romancier şi poet ai d-lui Botez, ca odinioară în faţa lui Descartes, cum spunea un alt gînditor „la plus haissable et la plus honteuse des passions trouve encore un peu de grâce devant lui"...

Tudor Şoimaru

Sinucidere...

Mic cuvint introductiv

Această nuvelă este de fapt naraţiunea intâmplărilor unei zile din viaţa mea. Sunt aici trei personagii. Eu, cel care scriu, — Martin Stroici şi Angelo mic al trecutului — cu nume convenţionale cari vor să simbolizeze — in mic — anumite stări caracteristice ale eroului originar, de aceea şi acţiunea e cind subiectiv infăţişată, cind obiectiv. Cititorul să nu se supere de o nevinovată aventură a condeiului şi numai — dacă se poate — să se distreze. Deasemeni să ierte uşurinţa anumitor idei „serioase" şi mai ales unele vulgarităţi voite — poate inerente unei astfel de naraţiuni al cărei substrat vrea să fie numai sinceritatea şi simplitatea.

I

Era într'o Luni de dimineaţă. Luni dimineaţa am întotdeauna impresia că trebue să fac efortul de-a începe viaţa dela capăt. Era — deasemeni — în epoca în care nu aveam absolut nici o ocupaţie şi trăiam din zi în zi ca vai de lume, hrănit de mama şi aşteptînd de dimineaţa pînă seara, în chilie, un miracol care să mă scoată din obscuritate — noroc arb care, îmi ziceam, e dat să vie oricui măcar odată în viaţă. Nici un „răsvrătit" nu mă poate învinui că nu am suferit şi marile mizerii fizice. Viaţa e atît de goală — mai ales cînd nu ai posibilitatea să cîştigi un singur franc, tu — tînăr viguros care întins leneş pe pat visezi să răstorni lumea...

Ziua de Luni simbolizează pentru lumea burgheză începutul unei vieţi noi, săptăminale, mereu reluată de la capăt — care nu le alterează deloc sentimentul de siguranţă a marei vieţi universale. Mă jenau toate aceste furnici harnice cu fuga lor neobosită în grija măruntă a viitorului. O, de-aş fi putut cînta măcar ca greerele fericit din fabulă! Eram însă un negru sobol — şi iarna şi vara — fără loc în cerurile metafizice ca şi pe pămîntul oamenilor dintr'o bucată. Această neputinţă de-a participa la viaţa „măruntă", cotidiană, a tuturor, ajungea să devie pentru mine un chin mult mai mare decît orice elucubraţie o gîndirii.

In dimineaţa aceea de Luni toate aceste senzaţii erau accentuate şi de faptul că nu mîncasem de o zi. Sîmbătă seara mă certasem cu mama — una din acele certuri absurde şi înrăite cari mă umileau atît — şi fiindcă mîndria de o parte şi de alta era de acelaş grad, petrecusem Duminica jumătate dormind şi jumătate făcind crunte planuri de răzbunare (sub inspiraţia foamei). Intre mine şi mama exista de mult o luptă crudă şi surdă, cu mari accente de compătimire reciprocă, din pricina acestui conflict între sentimentele naturale şi mizeria materială care domnia în casă.

Eram umilit că trebuia să depind de puţinii bani ai mamei dar umilinţa mă făcea mai mîndru. „Ce, vrei să-ţi cad în genunchi la fiecare îmbucătură de pîine pe care mi-o dai?" îi strigam uneori. Şi certurile isbucneau mai aprinse, mai nemiloase. Deveneam amîndoi mai răi decît eram în realitate. Ştiam bine că o dureau toate acele cuvinte crude cu care mă rănia dar cu toate astea îi răspundeam şi eu mai crud, pentru a o exaspera, pentru a-i pricinui mai mult venin. Simţiam satisfacţia cu atît mai complectă cu cît ea mă umilea mai adînc. Ştiam că mai tîrziu va plînge — ascunsă în odaia ei — şi asta mă făcea să inteţesc ura de moment, silind-o să pronunţe cuvinte cît mai jicnitoare, (cuvinte de care ştiam că îi va părea rău) ca s'o umilesc printr'o întorsiune a propriilor sale injurii. Niciodată însă nu reuşisem s'o fac să plîngă în faţa mea. Remuşcarea sau desnădejdea ei se prefăcea în lacrimi numai după ce totul, în aparenţă, se liniştea. Atunci dispărea pentru cîtva timp în odaia ei şi mai tîrziu o surprindeam cu ochii înroşiţi.

După certuri de acestea trebuia să rabd o zi sau două de foame, pentrucă atunci începea „duelul tăcerii" între noi. Mama se îmbrăca tocmai pe la ora prînzului şi pleca pela rude fără să-mi arunce o privire. Inainte de-a eşi din curte trecea pela bunica ce şedea alături de chilia mea şi-i spunea tare, ca să pot auzi: „Mă duc la... Maria, că m'am săturat să tot gătesc pentru trîntorul acela care nici recunoscător nu e". Eu tăceam, nemişcat, prefăcîndu-mă că nu aud. A doua zi mă găsia tot în pat, aşa cum mă lăsase, galben de foame şi de furie. Victoria era a aceluia care pronunţa întîiul cuvînt. Ea depindea sau de înduioşarea mamei sau de neputinţa mea de-a mai răbda. Deobiceiu însă mamei i se făcea mai curînd milă, şi mă chema cu glas resemnat, la masă. Incercam s'o refuz, cu un slab dispreţ. Imi era tare foame dar aş fi vrut să mor aşa umilit de prosteasca necesitate a burţii. Eram atît de scîrbit şi de mîndria, şi de umilirea şi de foamea mea încît m'aş fi lăsat să mă sting în tăcere. Dar foamea nu te lasă să mori în tăcere.

Spre seară mă ridicam înfrînt şi mă suiam pe terasă, la

bucătărie, să caut o bucată de pîine cît de uscată, cu care să-mi astîmpăr crampele devenite insuportabile. Cînd colo... pe masă mă așteptau trei feluri de mîncare—și chiar fructe! Mă înduioșam și nu mă putem încăpățîna să nu primesc darul bunei mame — care era și un semn de înțeleaptă împăcare. A doua zi reveneam la masă în tăcere și abia pela sfîrșit schimbam, sfios, cîte o vorbă... Cu încetul ne învățam cu starea nouă și viața își relua mersul... pînă la o nouă ceartă...

De atîtea ori îmi venise ideea sinuciderii dar o înlăturam tot dintr'o mîndrie: aceea de-a nu ceda unei astfel de cauze vulgare. Nu voiam să dau satisfacție animalului din mine. Visam, în cel mai rău caz, o altă sinucidere, cu totul degajată de contingențele fizice, — dincolo de pasiuni și stomac. Mă crispam atît în această pseudo-spiritualizare a foamei din mine încît reușeam să-mi fac din ea un motiv de trăinicie a vieții. Iar cînd ne împăcam, vedeam satisfăcut că orice desnădejde e mai suportabilă cu stomacul plin. Experiența foamei devenea astfel, un pretext de înțelepciune. „He, he, îmi ziceam, e întotdeauna bine să-ți încerci metafizica la astfel de lovituri de pumn ale realității. Ideea pură se încearcă prin durerea crampelor!" Era ceva foarte vulgar, foarte comun aici — dar ce puteam face dacă rămîneam atît de îndrăgostit de realitate?

Mă trezisem, în dimineața aceasta, cu trupul scăldat in sudoare, speriat de un vis rău. *Visasem foamea;* era un monstru ciudat a cărui vedere, numai, îmi pricinuia — în vis — un leșin, o moleșeală caracteristice stărilor de aneantizare. Monstrul se apropia cu o înebunitoare încetineală și înfine, cînd mă prinse, începu să *m ă mănînce*—și tocmai de stomac! M'am ridicat brusc, chiar în momentul cînd monstrul era gata să-mi devoreze ultimul rest de intestine. Și imediat mi-a părut rău că nu-l lăsasem să mi le mănînce cu totul. Ce bine ar fi fost de m'aș fi născut fără stomac—suspinai. Mă trezisem cu o atît de leneșe revenire la viață, cu o atît de sfîrșită înțelegere a lumii... Filosofam parcă *cu fibrele*. O desnădejde atît de pură, de imaterială, mă stăpînia! Nu puteam mișca nici un deget de teamă ca agitația să-mi aducă aminte că trăiam cu adevărat. Cu toate astea, senzația că înțeleg totul *cu trupul, cu o fizică inteligentă*, persista. Orice sclipire a rațiunii clare mă făcea să zîmbesc.

Priviam, cu oboseală, prin chilia atît de dragă alteori și mizeria ei „poetică" îmi pricinuia o certă necesitate de urlet. Cărțile, caetele și ziarele toate; obiectele a căror semnificație intimă le ridică pînă la calitatea de „sfinte" față de singurătatea ta — îmi păreau atît de ridicole, de veștede, în sensul lor subiectiv. Cum de putusem vedea *mișcare* în ele?

Peste puțin căzui într'o stare de apatie totală, vecină cu un leșin. Ca idioțit, eram concentrat numai asupra mea — fără totuși să-mi pot da seamă *ce sunt*. Mă cercetam mirat și nu-mi puteam da de capăt. Ce eram „eu"? O fantoșă cu sufletul și stomacul gol în care mi se părea că țipă *numai amintirea celorlalte vieți*. Eram chiar un *mai puțin* decît cărțile, caetele și obiectele amorfe. *Eram ceva care simte că nu e!*

Sufeream una din acele grele clipe de golire a conștiinții care te îmbătrînește mai mult ca o sperietură. Constatam în acelaș timp că urmele mizeriei rămîn mai pregnante prin crizele de vidare a gîndirii decît prin suferințele fizice. Din toată ființa mea nu rămăsese decît o întrebare: „Ce sunt?"

Și foarte puțin mai e dela repetarea mecanică a acestei întrebări pînă la răspunsul: — Sunt Dumnezeu! Sunt Napoleon sau Frederic cel Mare! Mare minune că nu am ajuns să-mi înlocuesc vidul din acele clipe printr'un astfel de personaj — ca o compensație a personalității pierdute.

M'a trezit glasul mamei care — înduioșată ca mereu, — mă chema la cafea. Era o dimineață limpede de Aprilie. Fără să pot reacționa, m'am ridicat ca un robot și m'am dus. Nici un sentiment — de milă sau mîndrie — nu mai putea scînteia în trupul meu sfîrșit. Nici nu am privit-o pe mama cu recunoștință, ca alteori. Eram morăcănos din oboseală. N'am zis nici „bună dimineața" — nici altceva. Îmi revenisem puțin din starea de prostație dar o iritare, o nemulțumire acută persista în mine. O uram pe această mamă care-mi dăduse din nou posibilitatea de-a mă trezi din moartea înceată în care căzusem. Mă exaspera această revenire a scenelor, a vieții mizere, la acelaș punct de unde pornisem. Aș fi vrut ca mama să fie înfîrșit rea pînă la capăt, ca să se întîmple ceva nou și definitiv — moartea sau evadarea. In fond ea nu era decît o mamă bună și eu un fiu leneș. Ne lipsia amîndorura energia de-a merge pînă la final, de-a fi realmente răi. Trebuia ceva *desrădăcinat* din noi — un obiceiu ereditar care să ne lase puterea de-a fi *liniari*. Această alternanță dintre divin și demonic, fărămițate în realitățile noastre zilnice, devenea ceva obositor prin repetare...

Simțiam cum, clipă cu clipă, și dispoziția mamei se schimba — așa cum doream. Fluxul unei încete iritări — a aceleiași nemulțumiri care mocnia în mine — i se ridica spre ochi. Purtarea mea o jicnia — știam. Era ceva strein și costisitor în această nesupunere a mea la o recunoștință care i se părea firească. Să răspund cu răutate la răutate — era ceva obișnuit. Dar să răspund cu ură la un act de dăruire părintească — asta o deconcerta. Era ceva nou și delicat între spiritele noastre și lupta deveni peste puțin foarte precaută, ciudată, cu rare răbufniri în afară. Mama mă urmăria cu

coada ochiului, intrigată pentrucă amestecam cafeaua fără s'o beau. I se părea că pregătesc ceva, vreo surpriză neplăcută. Şi-i căzu, printre degete, o lingură pe care începu s'o blesteme exagerat.

— Dece înjuri lingura cînd tu eşti de vină — am spus zîmbind prefăcut, cu o înceată aplecare a capului spre stînga — a viclenie. M'a privit brusc şi fix — apoi tot atît de repede mi-a întors spatele. *Părea că se speriase de ce văzuse în ochii mei.*

Mizeria te preface în fiară? Mi se pare că da. Ce mamă proastă mi-e dat să am! mi-am zis în gînd. Ea nu avea nici o încredere în scrisul meu şi certurile noastre deseori aveau ca obiect tocmai pasiunea mea de-a citi şi de-a scrie. Deşi nu ştia ce „măsgălesc" acolo, ziua întreagă — cu o intuiţie diabolică ea reuşea să mă jicnească în cele mai abstracte „valori" ale mele. E ciudat cum un om simplu şi incult reuşeşte să-ţi arunce îndoiala în suflet *tocmai prin aceleaşi motive prin cari tu însuţi te îndoeşti de abstracţiunile tale.* Această posibilitate a omului simplu mă punea pe gînduri. Mama avea la îndemînă, în modul cel mai spontan, simboluri care corespundeau celor mai înalte „culmi" spirituale. Prin ce mecanism straniu?

Mama, ca orice mamă, e o femee cu mult simţ practic — chiar cu prea mult simţ practic — care la urma urmei începea să mă tortureze cu inegalatul ei simţ practic. Deciteori o vedeam astfel, robotind pe lîngă mine în bucătărie — încordată şi tăcută — lovind fără rost pisicile şi blestemînd ce-i cădea sub mînă, deveneam mic de teroarea pe care mi-o pricinuia şi mă copleşea un sentiment de infirmitate asemenea aceluia pe care l-ai încerca lîngă un uriaş. Ce uriaşă era ea lîngă mine şi ce fleacuri păreau toate preocupările mele faţă de aceste blesteme „concrete" ale mamei — faţă de agitaţia ei neostenită, harnică, în grija de-a găti zilnic şi de-a menţine o curăţenie prin casă. Ea era însăşi lumea, însăşi viaţa. Mater dolorosa sau mama tuturor bucătăriilor — această imensă, atotcuprinzătoare forţă a naturii — îmi inspira panica unui copil care se simte renegat de ea. Aş fi fost fericit să mă bată în acel moment, ca în copilărie. O palmă dură de-a mamei m'ar fi vindecat de multe incertitudini, vă spun!

...Cu toate aceste bune sentimente însă, iritarea din mine creştea. O stare de încordare plutea între noi. Cafeaua nu mă îmbia deloc, deşi foamea creştea la parfumul aburilor de lapte. La un moment dat mi-a făcut impresia că era otrăvită.

...De ce sunt silit să port respect unei astfel de fiinţe inferioare, — gîndii iar. Ce ciudat lucru e *o mamă!* Raţiunea mea nu cunoaşte nici o mamă şi cu toate astea *rădăcinile ei sunt în măruntaele acestei femei!* Dar eu sunt liber, mă înţelegi? Nu am nimic comun cu fetusul care odată a svicnit în pîntecul acestei femei. Dracu s'o ia! Cea mai mare prejudecată a noastră constă în tocmai acest respect pentru mamă. A-ţi nega mama înseamnă a te nega ca om? Ei şi? He, he, monstrule mititel şi dulce, de te-ar auzi cineva te-ar excomunica dintre oamenii sănătoşi. Dar eu m'am săturat de oamenii sănătoşi! Ce mi-au făcut, de cînd există. Numai copii şi mituri. Ba chiar din copiii lor au făcut mituri... (ideea asta e cam obscură, dar îşi are explicaţia sa — în foame...).

Şi mă uitai urît la mama. Te pomeneşti că o fi vrut să scape însfîrşit de mine şi mi-a otrăvit cafeaua, he, hee!...

Am gustat, totuşi, precaut — din cafea.

— Tra-la-laa! cafeaua otrăvită, da ?

Eram într'o ciudată stare de furie, veselă şi caraghioasă. Încep dar să rîd semnificativ spre mama. Ea se opreşte din roboteală şi mă priveşte nedumerit.

— Ce ai? Dece rîzi?

Fac cu ochiul berbant, rîzînd înainte, apoi zic ca în glumă:

— Nu-i aşa că ai pus otravă aici, în cafea? Bine faci mamă, că numai aşa poţi scăpa de mine...

— Ptiu! ce-ai înnebunit ? exclamă ea. Apoi, dîndu-şi seamă că voisem s'o ridiculizeze, isbucneşte.

— Măgarule, nu ţi-e ruşine? După ce te chem să te îndopi, mai faci glume pe socoteala mea? Proastă eu că... mi-e milă de un trîntor ca tine! Hai, mănîncă şi să nu te mai văd...

— Cum? — fac eu sforţîndu-mă să par serios şi intrigat — aşa îşi iubeşte o mamă copilul ? Vrea *să nu-l mai vadă ?...*

Şi isbucnesc în rîs, cu un crescendo crispat care ştiu că o enervează. Deodată devin foarte grav şi încerc să mai înghit o linguriţă de cafea. Nu reuşesc. Se pun noduri în gît şi-mi vine să plîng. Iar mama se porneşte cu veşnica ei morală. Că... mă ţin drept un mare deştept, dar un serviciu nu sunt în stare să găsesc, că... sunt o haimana, că îşi blestemă ceasul cînd m'a născut, că nu m'am dus la percepţie să fac apel şi o să ne pue casele în vînzare, că... atîtea şi atîtea încît mă copleşeşte şi-mi cad mîinile de pe masă, pe genunchi. Rămîn aşa împietrit, privind-o năuc. Mama înteţeşte „motivele". Atunci, fără să ştiu prin ce impuls, trîntesc ceaşca plină de pămînt, mă ridic şi răcnesc:

— Taci! taci! taci ! taci, n'auzi?

Ea rămîne cu vorba în beregată, cu o intraductibilă expresie de încremenire. Dar peste o secundă îşi revine şi un potop de blesteme mă acoperă. Astăzi însă nu e ca în alte zile. Ceva strîns de ani în tainiţele cărnii isbucneşte cu tot sîngele în ochi. Ridic deodată mîna spre faţa ei nesuferită, iritantă, cu o ură care nu se mai încape'n sine. Mama rămîne

din nou într'o bruscă împietrire, cu privirea fixată într'a mea — dîndu-mi nebuneasca impresie că a lovit-o un atac de inimă. Bărbia îi tremură scurt electrizată. E ca un moment de hipnoză nemișcarea dintre noi, în așteptarea actului suspendat de mîna mea...

Imi dau seamă în ultimă clipă, șovăi, și brațul recade ca mort dealungul trupului. Apoi, călcînd orb peste sfărămăturile ceștii, fug jos într'un clocot de sentimente contradictorii. Abia am timp să aud din urmă un sughiț de plîns amestecat cu atît de tristul reproș:

— Ne-no-ro-ci-tu-le...

Aș fi avut ocazia pentru întîia oară, s'o văd pe mama plîngînd în fața mea. Dar ocazia era ratată...

II

„Inchis în chilie, Martin Stroici se trîntește pe pat și stă așa cîtva timp, rușinat chiar de-a mai gîndi. Ar vrea să plîngă dar nu găsește nimic în el pentru a-și întărîta lacrimile. Cînd se ridică, zîmbește ca transfigurat. E atît de alb, atît de pur! Pare că totul a trecut prin el fără urme.

Fiecare gest al lui are ceva gol în sine, o nesemnificație halucinantă. Se simte mai sigur ca oricînd și atît de puternic în goliciunea sa. *S'a hotărît!*

Are să sfîrșească. Adio visări, adio cărți și adio Angelo mic al trecutului. La urma urmei ce sunt toate astea? *S'o pălmuiască pe mama lui*... Ce act frumos și spiritual! Dar nu, iar devenea sentimental. Sentimentele sunt parcă *un viciu*, un rest dintr'o altă existență. El e limpede și virgin asemenea lacurilor polare. Și tocmai deaceea va sfîrși. Nu putea permite incursiunea *acestui act* în spiritul său dalb. Pentrucă mama lui, din clipa aceea, începea să-i preocupe și spiritul. Or, asta nu se poate, e o profanare...

Apoi simți nevoia de-a scrie. Se așeză la măsuța scundă și deschise jurnalul zilnic. Acum pune, la începutul unei pagini data — rar și cît poate mai caligrafic — apoi capul îi cade pe brațe și pare că doarme, obosit. In loc să scrie, visează.

Tot ce ar fi voit să aștearnă pe hîrtie îi trece, ca un șir de viziuni neregulate, pe dinaintea unor ochi lăuntrici. Tot ce spune rămîne înăuntrul lui, deaceea poate fi atît de sincer. Tresare. Iși vede copilăria.

III

Iată pe mama lui moțăind pe scaun lîngă patul lui și în odae e întuneric, e noapte adîncă. Are doisprezece ani și e bolnav de scarlatină. De treizeci de zile febra nu-l lasă. De

tot atîtea zile și nopți mama n'a închis ochii cum trebue. El delirează: mamă... Mama tresare. E toată numai tremur de nesomn și teamă. Unicul ei copil e acesta. („Doamne, de nu mi l-ai lua!" se roagă mereu. Cît se iubește natura prin mamele astea!).

— Ce-i puiule?

— Mi-e foame... și Angelo, mititelul, plînge jalnic. Trupul lui a rămas numai oscioare bolnave. Se hrănește, de-o lună, numai cu lapte.

— Mi-e foame mamă, dă-mi ceva că mor — nu vezi? repetă atît de sfîrșit micul Angelo că mama lui nu mai știe ce să facă; își frînge mîinile și începe să plîngă pe furiș. Știe și ea cît îi e de foame mititelului, dar doctorul a spus că de-i va da o singură îmbucătură de pîine îl va pierde. Ce poate face? Neputincioasă față de suferințele lui, se zbate... I se pare că e aproape mort și — disperată — ar vrea cel puțin această poftă să i-o împlinească.

Angelo începe să plîngă uscat, fiindcă nici lacrimi nu mai are. Mama îi aduce cana cu lapte dar el o respinge.

— Nu asta... mi-e foame... Nu mai poate să bea laptele, i-e scîrbă și-i vine să verse de cîteori mama îi apropie cana de gură.

— Hai Angiolino, bea-bea că ai să te faci bine... și foamea o să-ți treacă, ai să vezi... și... și... pe urmă o să-ți dau numai prăjituri... da...

Vorbind, mama nu-l privește fiindcă simte că el n'o mai crede. A repetat de atîtea ori aceeași încurajare. Prăjiturile nu vin și Angelo o fixează din ce în ce mai trist — cu un mut reproș care o arde în suflet. Dar trebue să înceapă din nou. Și-i spune atîtea biata mamă (silindu-se chiar să zîmbească), îl vrăjește cu glasul ei dens de iubire atît de insistent — încît el bea laptele pînă la fund fără nici o grimază, privind-o fix în ochi, cu o animalică (de pui rătăcit) recunoștință. O, de n'ar fi fost ea să-l încînte, de mult ar fi murit mititelul de slăbiciune...

IV

Au trecut cincisprezece zile și Angelo se joacă prin odae, convalescent. Mama vine din bucătărie îmbujorată, aducînd o friptură fragedă de pui. (Cît de frumos miroase friptura!) Angelo bate din palme cu lacomă bucurie și, flămînd, apucă puiul întreg.

Mama îl privește fericită, se bucură de lăcomia lui, îl sărută și...

— Puiule, te-ai făcut bine, slavă Domnului...

Angelo se întoarce spre ea, copilăros și înțelept.

— Da, slavă Domnului și ție, mamă scumpă. Niciodată n'o să uit cum m'ai îngrijit.

De fapt el repetă cuvintele medicului care într'o zi aplecat deasupra lui, îi spusese.

— „Ei, deacum încolo ești vindecat. Dar să nu crezi că eu sau doctoriile te-au făcut sănătos. Numai mamei tale să-i mulțumești că numai ea a făcut să nu mori. *A voit atît de mult* să trăești încît Dumnezeu a ascultat-o — fiindcă Dumnezeu iubește și ascultă mamele care țin atîta la copiii lor. Numai ei să-i fii recunoscător. Cînd ai să fii mare să-ți aduci aminte că n'ai fi putut deveni ceva dacă mama nu te-ar fi iubit atît"...

Era unul din acei doctori buni, acesta, ce nu se considera — poate — un simplu tămăduitor trupesc. Tocmai de aceea îl impresionase atît pe Angelo. Chipul lui blînd, cu păr argintiu și ochii tineri, nu l-a uitat niciodată.

— Mamă dragă, repetă copilul, *n'am să uit niciodată* cum m'ai îngrijit. Am să mă fac mare și o să-ți cumpăr un palat să trăești acolo numai cu fripturi de astea bune... și-i sărută mîna. Mama, induioșată și cu o nebunească mîndrie în priviri, își îmbrățișează copilul scump și recunoscător.

— N'ai să uiți niciodată, niciodată? face ea cu o beată fericire maternă.

— Nu, mamă, ni-cio-da-tă — silabisește el cu o seriozitate naivă, ghemuindu-se răsfățat la pieptul matern...

V

Martin Stroici se trezește cu brațele amorțite. Îi vine, în întîia buimăceală, să exclame: mamă, mi-e *foame!* — dar își aduce aminte de toate și se ridică, cu un tremur scurt. Aici, sus, e un cîrlig. Angelo mic va sfîrși în ziua în care și-a ținut făgăduiala către mama lui... Am să-ți fac un palat mamă și...

Devine vesel Martin Stroici cînd se gîndește la toate lucrurile acestea minunate pe care el le-a trăit. Intr'adevăr, viața merită să fie trăită *ca să te ții de cuvînt* față de cineva. Toți trăim pentru a ne ține de cuvînt. Ca să clădim palate mamelor, ca să cumpărăm o mașină iubitei, ca să ridicăm un turn lui Dumnezeu... Dar el... care nu mai avea față de cine să-și ție cuvîntul? „*Niciodată* nu voi uita, mamă scumpă..." Și nu uitase.

Dar cu toate astea, cît de frumoase sunt toate aceste *sentimentalisme!* Ca să fii al naturii trebue să fii sentimental. Natura n'are creer; ea e o inimă uriașă. Și mama... o, mama! e centrul inimii sale. Murind... el se va preface, întreg, într'o inimă și ce frumos e să te simți inima lumii.

Un gîndac negru din aceia pe cari i-a mai descris el undeva) apare pe peretele alb al chiliei. Il privește cu duioșie. La ce să-l omoare *cînd el e numai inimă!* A trecut timpul cînd el omora gîndacii ca să facă metafizică. Gîndacul e o mică inimă a universului. Te iubesc, gîndacule, dacă mi-o permiți — bineînțeles. Numai eu sunt *altceva* și tu ai, poate, mai mult drept și mai multă rațiune de-a exista. O, gîndăcelul atît de bun și atît de înțelept! Uite cum își freacă — dragul de el — antenele. Inimioarei aceleia mici și negre i-o fi foame. Mănîncă, inimă mică, mănîncă! Și mie mi-e foame, dar fiindcă eu nu mai sunt o inimă, trebue să rabd. Creerul meu nu se satură niciodată...

Așaa... cureaua e destul de tare — și Martin Stroici se atîrnă de ea cu tot trupul, pentru a o încerca. E foarte bine, e nespus de bine așa, vertical și fără nimic sub picioare. Va reveni la starea lui normală: fără *nimic* sub picioare. Va împăca creerul cu natura, așa: fără nimic sub picioare. Creerul n'are picioare...

Dar cînd totul e gata îl cuprinde o nestăpînită nostalgie a haimanalîcului. Să umble, hai-hui pe străzile Capitalei, ca alte ori; să se întîlnească cu cutare și cu cutare și să pălăvrăgească bonom diferite „chestii" grave — să se indigneze pe seama altora și să se laude reciproc, bîrfind pe un al treilea.

Hainele sunt cam tocite dar el le perie cu mulțumire. Apoi, ieșind din chilie, Martin Stroici devine *numai Angelo.*

Cu toate că îi e o strașnică foame, Angelo e foarte voios că a reușit să evadeze din pântecul lui Martin Stroici. O ia drept spre centru dînd impresia că are o anumită afacere, foarte importantă, undeva... pe o stradă și într'o casă a cărei adresă o cunoaște pe de rost. Ajungînd pe calea Victoriei, obosit de drum, dar oarecum limpezit la suflet, el se oprește la răscrucea drumurilor și deabea acum se vede că gravul nostru erou habar n'are dece a venit *aici*. E foarte caraghios tînărul acesta brun și nervos care se preface că studiază fizionomia trecătorilor și în realitate nu știe încotro s'o apuce.

O ia înainte, privește nostalgic după femeile frumoase, se învîrtește, traversează încet calea, e gata să fie lovit de botul unei mașini și revine la locul dinainte, ca să privească iar lumea cu un „nu știu ce" atît de strident în suflet încît ar voi să moară pe loc.

„Mă gîndesc atunci la toți „revoltații" vieții și zîmbesc cu amărăciune. Oricît m'ar încovoia această viață nu mă pot răsvrăti împotriva ei. Mi-e indiferentă orice revoluție socială și mă plictisesc teoriile de refacere economică. Nu m'am putut gîndi niciodată la viitor...

Trăesc numai într'o calmă planare a unui spirit bolnav peste toată această lume de oameni „sociali" cari nu tind de-

cît să-și schimbe costumele. Nu văd în jurul meu nici un fluture care să se lase atras de o *lată* lumină.

Sunt prea mulți oameni sănătoși în țara asta de mahalagii. In jurul meu nu simt nimic de reformat, nimic de dărîmat. Simt numai o constantă lumină; dureroasă și fermecătoare lumină care mă turmentează. *Unde sunt obsedații voștri,* Romîni, cu care să vă prezentați la ziua de apoi?

Lumina devine cu atît mai limpede, cu cît foamea mă mușcă mai crud. Strîng dinții și-mi întăresc mădularele. Un pletos care face poezie „revoluționară", mă salută și îi răspund cu o exagerată aplecare. Față de oamenii aceștia port un respect egal cu acela pe care-l am pentru bancherii înăscuți. Ei fac revoluție ca să-și sconteze un ideal. Ii admir, îi invidiez. Eu nu pot fi atît de materialist ca să-mi pot însuși un ideal — și mai puțin — să-l prefac apoi în literatură bine remunerată pela ziarele de stînga.

Pornesc din nou pe calea plină de viață. Gîndul la sinucidere mi-a devenit un pretext de mai curată înțelegere a vieții. Respir aerul cald cu recunoștință. De mult pierdusem obiceiul să respir *cu recunoștință!* Mi-e atîta foame încît și aerul pare o hrană.

Gîtlejul este complect uscat și din cînd în cînd mă cuprinde o amețeală din care îmi revin cu o aruncare bruscă a brațelor dealungul șoldurilor. Mă lovesc de cineva și tresărind, mă reechilibrez. Domnilor, îmi vine să strig, iată un erou. Trece un erou pe dîngă voi și domniile voastre habar n'aveți. Cunoașteți voi eroismul de-a te menține pe tărîmurile metafizice atunci cînd un animal atît de mîrșav ca foamea îți încolțește intestinele ?

Dar iarăși vă apucă amărăciunea și furia împotriva lumii întregi. Cum se poate ca toți acești idioți să trăiască și tu să mori ? Nu, nu! să știți că mă voi converti la comunism! Oh, porcii ăștia din mașinile sclipitoare!

O voce mică — mică de tot — nu știu din ce hrubă secretă a spiritului, se aude: „Dar tu nu ai vrea să te plimbi într'o astfel de mașină ?"

Roșesc! Acest spiriduș răutăcios este foarte costisitor, vă spun. Numai el nu mă lăsa să devin comunist și alte alea... He, he! chicotește vocea mică și ironică. Va să zică roșești? Și n'ai vrea să te însori cu Cora, și n'ai vrea să ai o casă pela munte, și servitori (și servitoare drăguțe — hi! hi!) și lacheu...

— Nu, nu! aici minți ca un măgar ce ești, isbucnesc cu indignat. Nu m'am gîndit niciodată la lachei, dece exagerezi?

— Oh, și ce moral ești! continuă spiridușul. Ai fi în stare să te însori cu o babă bogată și s'o lași pe Cora pe care, dealtfel susții că o iubești *dincolo de moarte!*

— Nu, nu!... scîncesc.

— Hi, hi, hiii!... crezi că nu te cunosc?

— Dar ce vrei, la urma urmei?

— Vreau să rîd, *numai să rîd...* Ce, n'am voe să rîd?

— Ba daa... Dar te rog... rîzi mai încet, cît mai încet... te rog din suflet., așa, îți mulțumesc... să te aud cît mai puțin...

— Ce faci mă? mă simt apucat de braț și văd în față pe Horia Mereanu — poet, critic, eseist și în ultimul timp convertit la socialism sau altceva similar.

— Bine merci, răspund foarte vesel și luîndu-l de braț continuăm drumul prin mulțime. De fapt „tipul" îmi este tot atît de indiferent pe cît îmi e *cel mai bun prieten*. Sunt un om trist, pentrucă pînă în prezent nu mi-am putut găsi un prieten. Mă sperii: oare niciodată nu voi putea fi prietenul cuiva? Sunt inapt pentru această dumnezeească binecuvîntare ?

Față de un amic ca el cad fără voe, într'o stare de ascunsă ironie. Deaceea amicii mă cunosc drept un om vesel. Uit oarecum de foame și încep să vorbesc mult, despre orice, aproape exuberant. Acest Horia Mereanu este de fapt un băiat simpatic, foarte inteligent, foarte ponderat și foarte serios. Umblă calm, ar o matură sinceritate în fiece gest și e atît de cult, o, atît de cult! Și pe deasupra are și talent, ba chiar „simț critic". Ar însă manii pe sezoane. Intr'un timp e poet „purist" și te omoară cu apologia lui Valéry și Malarmé, într'altul e critic „fenomenologic" și-ți găsește numai cusururi, iar acum era într'un acces de... comunism, sau mai bine zis de reformă socială bazată pe umanitarism. Mi-a ținut un lung discurs pe care l-am ascultat foarte convins și foarte atent, dar nu știu dece — ideea sinuciderei devenise iar atît de plăcută spiritului meu! Incepeam să devin rău. Iată scena.

. . . .

Horia Mereanu era măgulit de atenția umilă a lui Martin Stroici. Nu de mult își luase diploma de inginer agronom și peste două săptămîni trebuia să-și ia postul în primire. Trăise acolo, lîngă „brazdă" două săptămîni și tot acolo îi venise „iluminarea". Lîngă țăran, lîngă pămînt, era adevărul. El înțelegea un comunism al *reîntoarcerei la brazdă*. Socialismul este o variantă a nefericirii umane, pentrucă socialismul este un ideal *urban, „burghez"*.

— Ințelegi? „Burg" înseamnă cetate și fericirea nu poate exista între ziduri.

— Dar tu faci „Rousseau-ism", replică Martin Stroici.

— Nu fac altceva aici. Rousseau face încă metafizică. Și eu am ajuns la concluzia că orice „poezie pură" este caraghioasă cînd omul suferă. André Gide nu face decît „poezie pură" declarîndu-se comunist. Noi am uitat *pămîntul* tot uitîndu-ne la cer, înțelegi? Comunistul e de fapt un burghez

la puterea a patra, pentrucă el visează un om mecanic. Nu există decît sinuciderea sau teoria mea...

Deodată Martin Stroici se oprește. O durere mai ascuțită a stomacului îl ingălbenește și tovarășul de drum îl privește întrebător.

— Știi ceva? grăește Martin Stroici, puțin rușinat. Imprumută-mi te rog cîțiva lei, că nu prea am mîncat astăzi și... ți-i voi da eu.

Horia Mereanu tresare și-și amintește că plecind nu va putea da ochi cu datornicul. Privește înlături.

— Păi... nu prea am... vezi că adineauri mi-am făcut cumpărăturile necesare și am rămas fără un leu, crede-mă. Dacă vrei însă, după masă, să ne intîlnim și...

— Lasă, îl întrerupe Martin Stroici, nu te agita atît, scuză-mă că am îndrăsnit... Hai, urmează-ți teoria... cașicum nu s'ar fi întîmplat nimic... Și-l luă de braț. Dar Horia Mereanu, vădit jenat, nu mai știe ce să spue.

Atunci Martin Stroici începe el să vorbească. O face cu o bolnăvicioasă sforțare de-a nu arăta că a devenit rău. Să fie bun pînă la urmă, da! fiindcă ce e de vină acest omuleț dacă *e așa?* Ințelege că lucrul *acesta* e firesc, înțelege! Și vorbește, vorbește. Intr'o singură clipă și-a ticluit o „teorie" care să-l contrazică — bine 'nțeles cît mai cavaleresc, cît mai „spiritual" pe Horia Mereanu — și dăi... și dăi... Celălalt uită și începe să răspundă. „Polemizează" acum, ca doi politicieni de rasă. Martin Stroici pare atît de convins de tot ce spune, o, atît de convins! Și atît de sincer în controversa lui!

Deodată se oprește și zice cu alt glas:

— Ia ascultă mă, ai putea să te duci dracului cu toate teoriile tale?

— ?!—Horia Mereanu întîi nu înțelege și-l privește năuc.

— Am zis să te duci dracului cu toate teoriile tale! — repetă mai accentuat Martin Stroici.

— Dar...

Acesta însă îi întoarce brusc spatele și se îndepărtează în direcția contrară. Horia Mereanu se trezește din încremenire abia după cîteva clipe, roșu de furie, dar fără curajul să se ducă să-i ceară socoteală insultătorului.

— Să te pui cu un nebun? murmură el satisfăcut de sine.

. . . .

Foamea începea să devie de nesuferit. Trecuse cu mult de amiază și Calea Victoriei era pustie și lucie ca un coridor de spital. Martin Stroici se tîra nevăzind nimic. Voia să se gîndească la altceva. Am să încheg un sistem metafizic nemuritor, în acest moment — își zicea blînd. Dece însă creerul meu se întunecă atunci cînd stomacul meu e atît de gol, atît de pur? Dacă te doare o bătătură, nu mai poți gîndi.

Dacă te doare o măsea, cel mai „divin" sentiment omenesc devine caraghios. Dacă te cheamă anumite necesități „rușinoase" s'a dus una din cele mai „intense" și „elevate" momente de beatitudine lîngă iubita ta. He, he! ce frumuseți, ce frumuseți sunt toate astea! Stai dragă păstrează-ți elanul de beatitudine pentru cîteva clipe, că mi s'a deranjat stomacul. Vulgar? O, de ați ști cît de idealist sunt, cît de platonic, gîndind astfel! Dar în definitiv, ce vrei? Sunt un caraghios! Cine îmi poate smulge din cap viziunea Supraomului la „necesitate"?

Vă spun: nu mă doare că femeea mea iubită face așa, dar mă doare *că și Supraomul* e silit să supue acestei legi ale „maestoasei" naturi. Supraomului *îi e foame*, mă înțelegeți? El clefăe din fălci, el înghite cadavre și el *devine sătul*. E singurul lucru cu care nu mă împac în natură: foamea. (E și firesc — în paranteză — pentrucă acum ea mă chinue). Sexul mai reușești, uneori, să ți-l prefaci într'un deliciu spiritual. Dar stomacul niciodată...

Dar să lase astea. Dece se purtase astfel cu acel biet om inteligent, care se putea să aibă dreptate. Poate că, în fond, era de părerea lui. Desigur, trebue să fie ceva interesant asta: comunismul e o burghezie la puterea a patra... Frumos, nu? Hotărît, nu va reuși niciodată să fie un om bun. Chiar față de el însuși. Pentrucă, deși *înțelegea* totul, nu se putea opri să nu se supere. Cum să realizeze o stare de *indiferență constantă* față de oameni, trăind? Să fii viu și să nu te înfurie viața...

Se înapoia cu încetul, acasă. Era atît de sfîrșit, atît de beat de goliciuni încît chiar ideea sinuciderei îl obosia. Ii trebuia o forță pentru asta. O, de-ar fi putut să se sinucidă numai așa — în această topire a voinții, în această moleșire totală a eului... S'ar topi încetișor și la un moment dat ar constata *că nu mai e!*

Ajunse acasă tocmai pela cinci și căzu moale pe pat. Văzu cureaua atîrnată de belciugul tavanului, cu nodul potrivit — invitîndu-l să-și vîre gîtul în el — și zîmbi șters. Ii era o lene nespusă. Deodată ușa se deschise și în pragul chiliei apăru mama. El strînse ochii, speriat. O simți privindu-l cîtva timp, într'o atentă tăcere. Inima lui începu să bată uimitor de viguros. Ce va face mama acum? Venise să-l dea afară din casă? Să-l bată? Cîtă frică îi era! — Și rămase cu pleoapele strînse, hotărît să aștepte orice.

— Hai de mănîncă ceva, nu ți-e foame? se auzi vocea mamei, sfioasă și tandră. Martin nu se clinti dar deschise încet, ochii. Se priviră muți. Mama se retrase brusc din prag, cașicum ar fi vrut să nu i se vadă fața...

El mai stătu așa, umilit — (cu o dulce umilire, însă)

voind să se ridice, dar neputînd să-și împlinească ideea. In sfîrșit reuși să se dea jos din pat și se tîrî pe scări cu spatele curbat de o greutate lăuntrică. O găsi pe mama pregătindu-i masa. Dupăce îi puse mîncarea dinainte, ea se retrase — în aceeași tăcere.

Iar cînd Martin Stroici se aplecă deasupra farfuriei cu supă caldă — o lacrimă tot atît de caldă pică în ea, făcînd zeci de cercuri mărunte, concentrice...

Se simțea iar copil și era ca după o mîntuire.

Dan Petrașincu

Chenare critice

Mihai D. Ralea — Valori

In mișcarea culturală de după război, în care infiltrațiile streine au alterat în destul, atitudinea d-lui Ralea se precizează pe măsură ce sporește confuzia provocată de vaporozitățile unui misticism de import. In mijlocul cutremurului spiritual, Domnia sa își creiază zone de rezistență din constanțele raționaliste. Constanțele logice împotriva fluidităților intuiționiste, echilibrul în locul excrescențelor abnorme ale sufletului, armonia în locul spărturilor lăuntrice, acestea au constituit punctele de definiție într'o lume care a iubit efervescența, proporția și maladivul. Deaceia, Domnia sa refuză sublimul în acelaș grad în care urăște miniaturalul. Știind cît prețuește un suflet așezat bine pe armoniile lui și un intelect organizat pe echilibrele lui, a fugit totdeauna de decorativ și de ceremonios. Ceiace inteligența i-a descoperit drept criteriu, aceia a acceptat; ceiace autenticul i-a oferit ca valoare, aceia a primit. Și cînd generația, învăluită de o boare a exoticului a năvălit, în numele lozincii experențialiste, peste o lume a artificiului, încrezătoare în fabricatele rațiunii, Domnia sa nu s'a sfiit. Ceiace putea să-i dea cunoașterea în locul trăirii, analiza în locul efulgurației și deducția în locul sintezelor repezi, era mult mai de preț. Valori noui au intrat în circulație. Cei cari le-au animat, sprijinindu-se pe dogma „trăirii" au țintit răsturnarea tablelor fixate. Aceștia, însă, au decretat.

D. Ralea, critică și evidențiază. Această nouă carte „Valori" e un dicționar, neorînduit dacă vreți, al evidențelor. Sunt aci confruntări de concepte, deblocări de nuanțe, spulberări de echivocuri, precizări de senzuri și răsturnări ale generalității, încît ai impresia că o inteligență, ageră în a despica planurile și a dispune ierarhiilor lor, își rezervă plăcerea exclusivă din a mînui sofisma și paradoxul. Ceiace face d.

Ralea este, însă, operaţie de disolvare a confuziilor în clarităţi necontestate.

Este, deci, o carte a inteligenţei, a unei inteligenţe iscoditoare care lucrează cu migală conturuirile unui concept şi care discriminează cu promptitudine în nuanţele unui conţinut. Respectînd formula domniei sale despre inteligenţă, definită ca „descentralizare a gîndirii" sau puterea de a diferenţia între punctele de vedere, putem spune că această carte aplică fidel formula. D. Ralea nu face altceva decît să deosebească între punctele de vedere, nu face altceva decît să disocieze înlăuntrul unei noţiuni.

Iată, bunăoară: *Psihologia curajului:* noţiunea curaj era acceptată cu nota esenţială a eroismului. A fi curajos, însemna a lua riscul în piept, acceptînd să fii răpus de bună voie. D. Ralea, analizînd, scoate altă notă în evidenţă: distragerea. A fi curajos înseamnă a te reduce la un moment de distracţie, a uita pericolul care te pîndeşte. „Imaginaţia omului curajos conţine toate posibilităţile, minus aceia care-l va doborî". Prin urmare, în fond, e vorba de o certitudine a succesului; dacă ar fi stăpînit de certitudinea răpunerii, sufletul curajosului s'ar umple de ecourile speţei sosite din instinctul vivace al conservării. Dar din toate ipotezele, el nu reţine tocmai pe cea din urmă.

Acest fragment asupra *„Psichologiei curajului"* uimeşte prin fineţea spiritului geometric care răstoarnă componenţele unei noţiuni, eliminînd pe cea mai cunoscută (ca neadevărată) şi evidenţiind pe cea mai neaşteptată (ca singura valabilă). Titlul de „valori" este, deci îndreptăţit. D. Ralea acordă valoarea justă. E o justiţie — cum se pronunţă Domnia sa, — aplicată în ordinea componenţelor unei valori: reabilitează notele neglijate.

Uneori, precizează senzurile: *Clasicismul* nu este altceva decît momentul în care, după lungi căutări, artistul se găseşte pe sine; iar *romantismul* e o etate artistică a sforţării. Deci, o nouă ierarhie se fixează. *(Clasicismul).* Opera de artă, pentru a fi judecată corect, trebuie raportată la planul intenţiilor şi măsurată cu gradul de succes al acestor intenţii. Criteriul sociologic, sau cel psichologic sau cel istoric nu pot decît să falşifice. Singurul valabil rămîne, deci, criteriul tecnic. *(Criteriul tecnic în artă).* Din acelaş ciclu fac parte: *„Originea epicureismului"*, ca filosofie a desiluziei; *„Ceiace e nobil"*, în contrast cu omul vulgar, veşnic atent la curburile vieţii ca să nu-i scape nimic: *„Don Juan misogin"*, însufleţit de dorinţa răsbunării; *„Elogiul banalităţii"*, atac împotriva sforţărilor de originalitate; *„Perfidia elanului vital"* şi, cu toate că transpuse în dialetic, şi *„Spiritul hegelian"* şi *„Goethe, omul integral"*. Toate acestea se leagă ca metodă de tratare, cel puţin... Autorul răstoarnă vechile interpretări şi modifică accepţiile.

Alteori corelează fenomene care se pot încadra organic în structura spirituală a aceleiaş epoci. Chiar dacă ele nu se explică unul prin altul, se luminează unul pe celălalt. De o pildă: *„Bergson cinic"*, reiese din corelaţia filosofiei sale cu critica artificialismului tecnicii şi urbanismului; Marx corelat cu Freud, adică sociologia vîntrelui relaţionată cu etica sexualităţii; socialismul corelat cu iudaismul, amîndouă construind Canaanul cu elemente materiale. Fie că este o simplă transpoziţie de planuri pentru a preciza matematic corespondeţele, (de o pildă: acea minunată *„Clasificare muzicală a sistemelor filosofice"*, în care linia melodică e identificată cu motivul metafizic), fie că sunt simple constatări cari altora le-au scăpat din dispozitiv (de o pildă *„Intre etern şi efemer"* sau *„Ateismul naţional")* — fragmentele din această carte aduc, însă, totdeauna valori noi.

Deosebit de preţioase observaţiile asupra *„succesului şi ascetismului"*, asupra civilizaţiei de grup şi esteticei colectivului, asupra *femeilor superioare* judecate din punctul de vedere al sexualităţii difuzate. Pe cînd la femeia inferioară sexualitatea e concentrată, femeia superioară se recunoaşte după discreţia sexualităţii risipită în gînduri, în gesturi, — vorba lui Arghezi — „ca o mireasmă într'o grădină".

„Valori" e o carte a inteligenţei; o carte în care efulguraţia luminează fie asupra nuanţei neglijate a unui concept, fie asupra notei ascunse a unei definiţii, fie asupra aspectului umbrit al unui fenomen, fie asupra unui fenomen pierdut al unei serii istorice. „Punctele de vedere" îşi reiau locurile pentru a disolva confuziile, iar planurile îşi precizează poziţiile pentru a diferenţia senzurile, — şi aceasta e inteligenţă.

D. Ralea ştie să despice fişiile de lumină din întunericul unei noţiuni şi sesizează repede firul obscur dintr'o transparenţă: disecă acolo unde alţii au amestecat, profilează acolo unde alţii au nivelat şi determină acolo unde învălmăşeala n'a cunoscut frîu.

Omul are prea multe obişnuinţe, are îndătinări; deci, acceptă fără a mai controla. Puterea de influere a socialului asupra individului n'a găsit prilej mai bun de exercitare, decît în această pornire a omului de accepta fără control.

D. Ralea controlează, verifică, trece prin examen.

Prin excesul logic şi prin răsturnarea accepţiunii generale, lasă uneori impresia de paradox, cînd nu face decît să reabiliteze evidenţa pentru o intelectualitate deprinsă a învălmăşi şi a încurca. Şi reabilitează, introducînd justiţia în ordinea nuanţelor unei noţiuni, în felul în care inventatorul, —

cum spune Domnia sa, — introduce justiția în ordinea științifică, reliefînd aspectele șterse ale fenomenelor.

Forma acestei cărți aduce cu sentința, iar fondul amintește de maximă. E aci o concentrare de gînd, prinsă în expresie sumară. D. Ralea are viziunea argumentării; știe, adică, să pună în schiță dialectică.

Deaceia, e o carte vie, animată, țesută din ritmurile unei inteligențe care iscodește acolo unde confuzia e mai mare și aberația mai acoperită.

Ilariu Dobridor

Cronica internă

„Numerus Valahicus".

Vechea mișcare extrem naționalistă, divizată în două grupări antisemite, a căpătat un concurs neașteptat prin convertirea la credințele xenofobe și reacționare a unui fruntaș al vieții politice ardelene, fostul prim-ministru Al. Vaida Voevod. Faptele sunt cunoscute. Luptătorul ardelean, după propuneri în acest senz făcute în comitetul executiv al partidului N.-Ț. și respinse de acesta, s'a adresat pe deasupra disciplinei partidului său, direct opiniei publice, prin o serie de conferințe ținute la Cluj, Oradea, Timișoara și Arad. Propunerile d-lui Al. Vaida-Voevod tind la o limitare proporțională cu mărimea populației a locurilor ocupate în funcțiile de stat și în funcțiile particulare.

Un „numerus proportionalis" va fi introdus și în școli. Minoritarii în număr de patru milioane, adică de 22%, vor avea dreptul să deție cam tot atîtea locuri. Bine înțeles, toți împreună, împărțindu-și apoi între ei, iarăși proporțional, după fiecare naționalitate, cota disponibilă.

Cîteva barouri din țară au început să se miște și în cîteva locuri s'au votat moțiuni. In ce privește celelalte profesiuni: ingineri, medici, nu s'a formulat pînă acum nici un protest. Ca totdeauna în țară la noi, curentul pleacă dela politică și merge către economie și profesiune și nu invers, cum, în astfel de împrejurări, ar fi normal.

Trebue să observăm că în această privință, încetînd de a mai imita Europa, începem să devenim originali. Sub forma aceasta, problema lui numerus clausus (fiindcă oricît ar protesta d. Al. Vaida-Voevod, că nu e vorba de „numerus clausus", „numerus valahicus" e o formă inversată, o expresie echivalentă pentru „numerus clausus") n'a fost încă soluționată așa de radical nici chiar în Germania lui Hitler, unde accesul la universități și dreptul la cultură e liber, și nici în Ungaria unde există o oprire proporțională pentru studenții străini de a pătrunde în universități, dar accesul în intreprinderile particulare, fabrici, bănci, etc., e absolut liber pentru oricine.

Lozinca aceasta poate comporta o discuție foarte variată și poate fi respinsă din multe puncte de vedere.

In primul rînd am putea spune, biologic vorbind, că în lupta pentru viață nu se poate uza multă vreme de mijloace artificiale sau negative. Cel înzestrat va pătrunde pînă la urmă chiar contra oricărei protecții. Totul constă în a întări pe romîni și nu a slăbi pe străini. In al doilea rînd, din punct de vedere democratic, o astfel de mămăsură pare nedreaptă și neumană. In afară de orice generozitate sen-

timentală, nu se pot, într'o ordine de drept, deosebi două feluri de cetăţeni. Toţi acei care au aderat la cetăţenia romînă au îndatoriri egale. Plătesc impozite la fel, şi au aceleaşi obligaţii de stagiu militar. Ei au dreptul deci să trăiască în aceleaşi condiţii. Ceiace formează datoria patriotică nu e origina mai mult ori mai puţin vagă a cuiva, ci voinţa fermă şi leală de cooperare şi solidaritate la opera unui stat. Ce înseamnă atunci criteriul rassist de împărţire a cetăţenilor? Şi unde se opreşte el? La o generaţie, la două, la trei? In Germania s'au publicat tabele care fixează precis aceste lucruri. Dar cine poate doza aceste imponderabile? In populaţia noastră urbană, nu numai în Ardeal, dar şi în regat, se găsesc atiţia şi atiţia, care n'ar putea dovedi autohtonitatea lor pe două, trei generaţii. O origină măcar parţială, grecească, armenească, evreiască, ungurească, săsească se va găsi uşor. Va trebui atunci să excludem o treime din poporul romînesc, unde atîtea invazii au împestriţat puritatea rasei? Iată unde duce arbitrariul acestor propuneri.

Avem patru milioane de minoritari. Ei sunt inegal reprezentaţi geograficeşte. Mulţi în Bucovina, în sudul şi nordul Basarabiei, în anumite părţi din Ardeal, dar prea puţini în Oltenia şi Muntenia. Deasemeni ei congestionează profesiile libere şi comerţul, dar sunt inexistenţi în magistratură, armată, profesorat. După principiul proporţionalităţei, just aplicat, Oltenia va putea fi colonizată cu minoritari. Pentru a-i reduce din avocătură şi medicină, va trebui să le acordăm locuri rezervate în magistratură şi armată. Cel puţin aşa e logic şi drept. Căci altfel ce vom face cu aceşti minoritari? Din moment ce nu-i putem expulza sau extermina, trebue să le dăm dreptul să trăiască. In funcţiile de stat îi refuzăm, în intreprinderile particulare la fel. Ce vor face atunci? Cum să trăiască?

Astăzi, din punct de vedere politic, minorităţile nu formează un bloc. Evreii, saşii, ungurii, ucrainenii nu şi-au dat încă mîna. Miine, cînd le vom refuza dreptul la viaţă, îi vom sili să se unească şi să formeze o masă compactă de patru milioane de oameni ostili, sabotind Statul în solidaritate unanimă, în ura şi dispreţul romînismului.

Dar problema poate avea şi repercusiuni de ordin internaţional. Cînd Romînia a semnat pacea, ea a admis un anume statut al minorităţilor. Am semnat în acelaş timp şi intangibilitatea frontierelor şi protecţia minorităţilor. Una se leagă de cealaltă. Azi cînd se agită cu atîta virulenţă spectrul revizionismului, un rău tratament al minorităţilor, ar putea oferi un nou argument în favoarea acestei campanii. In plus, dacă regimul frontierelor noastre, formează un sistem legat cu regimul minorităţilor, a ataca una, înseamnă a zdruncina pe cealaltă.

O astfel de politică nu s'ar putea afirma fără să atingă prieteniile şi alianţele noastre internaţionale. O politică xenofobă şi antisemită, aşa de simpatică regimului hitlerist şi amicilor săi, Polonezii, ar indispune în schimb democraţiile franceze şi engleze.

Dar afară de aceste inconveniente, adoptarea politicei lui „numerus valahicus" ni se pare *ineficace*. In adevăr, în urma dezordinelor antisemite de acum zece ani o bună parte din studenţii evrei s'au dus la mici universităţi de provincie din Franţa sau Italia. Şi s'au întors cu diplome pe care suntem siliţi să le echivalăm (căci altfel nici studenţii noştri cei mai eminenţi n'ar fi primiţi în universităţile străine cu care avem convenţiuni de echivalare). Din punct de vedere didactic orice măsură prohibitivă devine inoperantă pe această cale. Dar şi pentru alt motiv. Să admitem proporţia propusă de d. Al. Vaida-Voevod. In orice şcoală românii vor avea drept la un procent de 80% şi 20% minoritarii. S'ar putea însă că, chiar apăraţi de o proporţie mare asigurată de mai înainte, romînii, din diferite cauze, să frequenteze şcoala nici măcar jumătate din proporţia rezervată, iar minoritarii să o acopere integral, adică romînii noştri deşi au dreptul la 80% să nu vie decît 20-30%, iar minoritarii să umple complect cota lor de 20%. Şi rezultatul pentru viaţa statului nostru va fi aceiaşi.

Urmează deci că nici un mijloc artificial şi negativ nu poate întări elementul romînesc. Nu procedee prohibitive, interdicte pentru minoritari, vor întări neamul nostru, dîndu-i vigoarea necesară să lupte. Slăbirea minoritarului care lasă locul liber, nu înseamnă de loc fortificarea romînului. Cum s'a spus adeseori, soluţia nu poate fi găsită decît într'o politică creatoare de întremare economică şi culturală a elementului romînesc. Un naţionalism constructiv trebue să aibă preocuparea, obsesia de a ridica pe orice tărîm poporul nostru.

Cînd va ajunge astfel la un nivel economic şi cultural ridicat, totul se va soluţiona de la sine. Altfel, soluţia negativă şi sterilă a lui „numerus valahicus" rămîne doar o agitaţie politicianistă.

Mihai D. Ralea

Cronica externă

Politica Poloniei

In 1795, deci acum 140 ani, Polonia a încetat să mai existe. N'a fost nicio dramă, niciun „crah", n'a fost nici o sguduire, ci o simplă tăiere în felii, de către gurmanzi: Ţarul, Impăratul Reichului şi Impăratul habsburgic.

Deci în 1795, Rusia luă 654.000 klm. pătraţi cu 6 milioane locutori, Germania 145.000 klm. pătraţi cu 2½ milioane locuitori şi Austria 115.000 klm. pătraţi cu 3,7 milioane locuitori, spre a-l face chiar pe un polonez să exclame ca o recunoaştere de fapt: **Finis Polonia!** Şi ştearsă, scufundată, uitată a fost Polonia pentru 140 ani, pînă cînd alţii au trebuit să ciştige un nou răsboiu şi să doboare trei monarhii despotice, trei sceptre învechite.

Ce e Polonia?

Un Stat ca oricare altul, fireşte. Cu adaosul însă că nu-i nici stat naţional, că n'are nici celula sa naţional-geografică, că n'are nici unitate structurală economică şi că se întinde atît de departe încît unii dintre aliaţi au avut interesul ca să se „întindă" acest stat creiat din victoria altor armate.

Nu e vorba să restabilim aci adevăruri istorice. E util însă să venim cu unele precizări privitoare la cele afirmate mai sus.

Elveţia, este un stat naţional? Nu. Fiindcă numai 71 la sută din populaţia sa sunt germani, fiindcă francezii trăiesc acolo pe o zonă compactă şi tot aşa italienii şi fiindcă Elveţia şi-a dat seama că sub astfel de condiţii e exclusă o „naţionalizare" în sensul unei germanizări a populaţiei întregi.

Judecată prin aceeaş prizmă, situaţia Poloniei este inferioară celei elveţiene. „Majoritatea" poloneză nu reprezintă decât 69 la sută din întreaga populaţie, iar ruşii şi ucrainenii, în număr de peste 7 milioane ocupă compact şi masiv aproape jumătate din teritoriul „naţional" al Poloniei.

In al doilea rînd, Polonia n'are graiţe naturale geografice. E important acest lucru, fiindcă în lipsa unor graniţe etnice cari să fie congruenţa cu graniţele politice, s'ar fi cuvenit, ba s'ar fi impus chiar ca Polonia să-şi fi aşezat cel puţin statul în cadrul unor graniţe naturale geografice.

Doar partea de sud ar putea fi considerată ca „rezemată" de o graniţă naturală, Carpaţii. Dar şi aci, există o serioasă „spărtură" prin continuitatea elementului ucrainean în Rusia carpatină.

Din punct de vedere economic, Polonia este o ţară de contraste şi dezechilibre structurale. Dar în ceeace priveşte sistemul ei de căi de comunicaţii, acestea tind în orice altă parte şi către orice altă direcţie şi numai nu către Varşovia.

Născută deci din tratatele de pace obţinute cu atita jertfe, făcută mare mai mult decit trebuia, chiar mai mult decit era just, proaspăt reînviată dintr'un somn cu aparenţă de eternitate, politica Poloniei nu putea deci să fie alta decît aceea a unei încadrări fără ezitare de partea acelor state cari au primit toate satisfacţiile după urma răsboiului mondial.

De a declara răsboiu, e un act de mare curaj. România a declarat răsboiul, Polonia nu. România şi-a luat tot ce-i aparţine ca teritoriu etnic naţional. Poloniei i s'a dat ceeace i s'ar fi cuvenit şi ceeace nu i s'ar fi cuvenit.

Prin urmare, atâtea motive, pentru cari Polonia trebuia să fie cu mult mai mulţumită de rezultatele răsboiului mondial, decât România, sau Belgia şi Franţa.

Ce curs a urmat politica externă poloneză, interesează prea puţin.

Fapt este însă că Polonia a trecut în lagărul revizioniştilor. Un paradox. Cert că da. Polonia a devenit imperialistă şi revizionistă. Inţeleasă probabil cu revizioniştii maghiari şi germani, de a se eschiva unei reveniri a propriilor ei frontiere. Pornită însă pe aventură de a-i ajuta pe revizioniştii europeni şi asiatici, de a „reactifica" frontierele noastre, dându-i şi Poloniei preţul de viraj sub forma unor noui teritorii vecine în dauna Rusiei, a Lituaniei sau a României şi Cehoslovaciei.

Le place polonezilor şi sunt şi unii printre noi cărora le place să afirme că „Polonia a reuşit să-şi înjghebeze o politică externă independentă". Intrucît poate fi admirată noua politică a unui stat cînd trece dintr'un lagăr al cărui copil alintat a fost, în lagărul celălalt, nu ştim.

In termeni populari, un astfel de viraj nu se numeşte însă independenţă, ci... trădare.

Şi dacă totuşi, Statul respectiv nu vrea să recunoască trădarea, atunci să-mi fie permis a-i califica politica „nouă" isvorită din inconştienţă, orbire, teamă de adversar, incoherenţă psihologică şi dor de aventură anarhică.

T. Cristureanu

Cronica parlamentară

Nu se poate spune că parlamentul a avut o activitate aleasă.

D. prim-ministru Tătărăscu, deşi prezidează un guvern care nu pierde nici o ocazie să-şi afirme profundul său ataşament pentru regimul parlamentar, nu a scăpat pînă acum nici un moment în care să nu acţioneze în sens contrar.

Astă vară d-sa a venit cu nefericita inovaţie a proectului deplinelor puteri, care să permită guvernului să ia măsuri în timpul vacanţei parlamentare.

Evident măsura a fost aspru criticată; nu se putea altfel.

In acelaş timp, în luna Septembrie, la congresul interparlamentar ţinut la Istambul, reprezentantul partidului liberal, d. Aurel Cosma-junior, un foarte distins şi bine pregătit element al liberilor bănăţeni, a propus să se adopte un fel de delegaţie permanentă a parlamentului, compusă dintr'un număr restrins de membrii din toate grupările politice, care să fie consultată şi să-şi dea avizul pe timpul vacanţei, în cazurile extrem de urgente, cînd legile n'ar putea aştepta deschiderea sesiunii, sau n'ar fi de proporţii ca să poată necesita convocarea urgentă a parlamentului.

Toate acestea — evident — sub rezerva ratificării ulterioare a parlamentului.

Prin urmare faţada democrată şi parlamentară, salvată prin amendamentul de la Istambul; adevăratele gînduri ale şefului guvernului, manifestate prin proectul deplinelor puteri de la Bucureşti.

Dacă acest proect ar fi dat posibilitate d-lui Tătărăscu să salveze una — dar numai una — din intenţiile sale estivale, inovaţia ar fi avut cel puţin un argument ca s'o susţină. Dar aşa ?

In schimb atitudinea aceasta a d-lui Tătărescu a venit să se adauge altora, de mai nainte sau de mai pe urmă, fără a aduce un cît de mic ajutor guvernului.

Parlamentul deschis în Noembrie, nu a avut a se ocupa de niciun decret pe care guvernul să fi fost nevoit să-l dea în vacanţă.

Guvernul n'a avut deci nevoe de măsura luată. In schimb, impresia a rămas şi şi-a făcut un prim drum, în opinia publică, pentru care asemenea lucruri contează drept manevre de sabotare a parlamentului.

■

Nu mai puţin fericit a fost guvernul, în felul cum a dirijat lucrările parlamentului după deschidere.

Proectul cooperaţiei şi legea măsurilor excepţionale, ca să nu vorbim şi de raportul Bentoiu această „bette noire" a sesiunii actuale, au

fost prilejuri de învrăjbire între tabere şi de desvăluire a vechilor sisteme, pe cari le-am fi dorit de mult trecute în uitare.

Proectul cooperaţiei a fost considerat de partidul naţional-ţărănesc drept o provocare. Evident trebue să facem pe această chestie, partidului condus de d. Mihalache, larg credit. Este partidul care şi-a făcut un punct de onoare din reforma cooperaţiei; este organizaţia care şi-a impus din cooperaţie o axă principală a viitoarei sale organizări economice; este partidul care crede în acest sistem, avînd în rîndurile sale pe cei mai dstoinici cooperatori. Cuvîntul partidului naţional-ţărănesc este deci în materie de cooperaţie — autoritate necontestată.

Proectul guvernului a fost socotit, deci, drept o provocare. Provocare, în sensul că nu s'a adîncit de loc problema şi că s'a căutat, prin unele dispoziţii, să se lovească în realizările naţional-ţărăniste şi să se tragă folosul pentru partidul liberal.

Că proectul a fost nestudiat, o dovedeşte şi toată ezitarea guvernului, pînă să-l depună, desele conflicte dintre membrii cabinetului şi amînarea de cîteva ori, a luării în discuţie. Şi o mai dovedeşte şi propunerea, făcută în cursul discuţiei, partidului naţional-ţărănesc, de a colabora la făurirea legii.

Afară de aceste puneri în scenă, ale proectului, cari ele singure sunt deadreptul ucigătoare pentru sinceritatea unui parlamentarism veritabil, felul cum s'au urmat discuţiile, atitudinea majoritarilor, au venit să complecteze tabloul tristei parodii parlamentare.

Legea fireşte s'a votat, spre marea bucurie a d-lui Negură, care-şi vede împlinit un vechi vis al său, de a se vedea autor al unei reforme cooperatiste.

■

La fel s'au petrecut lucrurile cu legea de prelungire a stării de asediu şi cenzurii.

Măsurile excepţionale durează de un an şi cîteva luni. După omorîrea lui Duca, trăim în permanentă gîtuire a libertăţilor publice.

La Viena, după sîngeroasele evenimente de anul trecut, starea de asediu a fost ridicată după o săptămînă. In Grecia, în urma războiului civil de zilele trecute, măsurile excepţionale au fost ridicate după 24 ore dela capitularea rebelilor.

Chiar în Romînia — unde lucrurile bune sunt imitate într'un tempo mai lent — starea de asediu instituită în 1935, după Griviţa, a fost ridicată la expirarea primului termen de şase luni.

S'au ridicat glasuri în Cameră, cerîndu-se explicaţii asupra cauzelor cari reclamă menţinerea acestor măsuri, peste termen.

S'a răspuns cu fluturarea steagului „ordinei care trebue menţinută" fără să se precizeze cu nimic vreun pericol care ar ameninţa-o.

S'a utilizat din nou diversiunea, aruncîndu-se celor ce întrebau, acuzaţia că şi ei, la rîndul lor, au uzat — unii au şi abuzat — de cenzură.

Chiar recunoaşterea — lucru foarte rar! — din partea celor vizaţi nu rezolvă cu nimic problema. Esenţialul era să se răspundă de ce se menţine acum.

La jocul guvernului s'a alăturat însă şi o parte a opoziţiei. Uitînd pentru un moment că au de luptat contra stării de asediu, fruntaşi politici dintre cei mai distinşi, au pornit atacuri tot contra opoziţiei.

Diversiunea a cîştigat adepţi şi a folosit de minune guvernului, ca să-şi creeze atmosferă şi să-şi treacă legea.

Cu concursul parlamentului, iată-ne deci mai departe robiţi cenzurii.

Pericolele imaginare ale d-lui Titeanu au fost şi de data aceasta mai tari decît paragrafele Constituţiei şi de cît spiritul „democrat" pe

care pretind că-l au toate partidele politice, dela extrema stingă la extrema dreaptă.

Este profund regretabilă atitudinea unor partide de opoziție cari s'au pretat la jocul guvernului, antrenîndu-se pe panta discuțiilor pătimașe, deviind dela adevăratul lor rost.

■

Raportul Bentoiu s'a împotmolit. Odată cu el și strapontina autorului, creatoarea acestei mult comentate „opere".

Tot intîrziind și fiind permanent scos de pe rol, a ajuns să nu mai prezinte nici un interes, de par'că ar aparține altor timpuri.

Intr'adevăr cită deosebire între atmosfera din ziua depunerii lui în comisia de anchetă și cea de astăzi.

Piesa de susținere a raportului era anularea contractului Skoda. Pe anulare se baza acuzația privind direct contractul în sine, considerat drept oneros; și tot pe ea se baza și acuzația de conrupție.

Tot succesul raportului il putea aduce numai menținerea anulării și realizarea deziderатelor din partea „constructivă" a raportului Bentoiu, darea comenzii industriei naționale.

Tratativele d-lui Tătărescu, sfîrșite printr'un nou contract Skoda, au tăiat toată baza de susținere a operei nefericitului fost viitor subsecretar de stat.

In situația aceasta raportul deși depus pe biroul Camerei și luat într'un fel de discuție, e asvârlit în fiecare zi, în fața altor probleme, pierzînd, din aminare în aminare, toată faima pe care reușise să și-o creeze.

Raportul Bentoiu, marea atracție a sesiunii actuale, a căzut de pe afiș.

Octav Livereanu

Cronica economică

Politica minieră a Romîniei*)

Exploatarea bogățiilor subsolului a dat prilej, ca puține alte capitole ale vieții noastre economice, la discuții pasionate în special în ce privește poziția statului față de această problemă. Este deajuns să reimprospătăm în mintea cititorilor una dintre etapele disputei pe această temă, de pildă epoca legiuirilor economice dela 1924, cu toată reacțiunea politico-economică stîrnită, pentru a se putea constata că politica noastră de stat a trebuit să facă din această problemă o esențială preocupare.

Sunt acum peste 10 ani dela legiuirea din 1924 și nu s'ar putea spune că ne găsim sub acest raport, într'un regim de politică economică recunoscut și că problema exploatării acestor bogății nu ar fi de o tot atît de intensă actualitate, fie și sub aspecte noui. Deși, între timp, transformări adinci au avut loc atît în ceeace privește piața produselor industriilor extractive, cît și în ce privește politica Statului în acest domeniu.

Fenomenele de disoluție prin care trece sistemul economic mondial, au schimbat însă unele din datele problemei în așa fel, încît pentru noi momentul de față poate foarte bine să constitue și un prilej de recapitulare a unei epoci și de reculegere asupra problemei. Este ceiace a încercat să facă d. C. Dobrotă în recenta d-sale lucrare intitulată: „*Bergbau und Bergbaupolitik Rumäniens*" (Bukarest 1934), în care autorul cuprinde într'o expunere concentrată, întregul domeniu al exploatării bogățiilor subsolului nostru (cărbunele, gazul natural, petrolul, zăcămintele metalifere ș. a.), precedind studiul de o expunere istorică și teoretică și însoțindu-l de o revistă completă a măsurilor de politică economică ale statului față de această ramură de producție industrială. Poziția statului este examinată atît sub aspectul statului-întreprinzător, cît și sub acel al statului intervenient, prin legislația minieră ce a urmat naționalizării subsolului introdusă în constituția dela 1923. Iar în cadrul primei părți a volumului, problema muncii în industria extractivă este examinată aparte.

Un material documentar metodic elaborat și o informație cu grijă selecționată, permit a se vedea din studiul d-lui Dobrotă, nu numai situațiunea fiecărei ramuri de industrie extractivă: cărbune, petrol, etc., dar și anumite elemente caracteristice, după cari se pot face astăzi deducțiuni și verificări interesante asupra eficacității unor principii de politică economcă, practicate la noi pînă astăzi.

In materie de petrol de pildă, o politică naționalistă a fost con-

* *Dr Corneliu Dobrotă*, Bergbau und Bergbaupolitik Roumäniens, 1934, Bukarest.

cepută încă dela 1905, de către conservatorul Iorgu Cantacuzino, care faţă de tratativele capitalului străin de a acapara exploatarea rezervelor noastre de petrol, a formulat acele trei principii rămase clasice: I. — constituirea unei rezerve de terenuri petrolifere pentru viitor, II. — înlăturarea oricărei tendinţe de monopol al teenurilor petrolifere; III. — păstrarea în mîna Statului a tuturor mijloacelor de transport a petrolului şi derivatelor lui.

A existat pe această temă un consens general în politica romînească de a se ţine piept cît mai mult tendinţelor de dominare a capitalului străin în producţia noastră de petrol. Cu toate acestea, la 1914, rezultă din datele prezentate de autorul cărţii, procentul capitalului naţional în industria romînă de petrol atingea abia 4,6%. Naţionalismul nostru economic a îmbrăcat mai tîrziu o formă excesivă, îndată după Constituţia din 1923, adică după naţionalizarea subsolului. Legea minelor din 1924 a înţeles să reglementeze apărarea intereselor economiei romîneşti pe piaţa internaţională, prin instituirea unei politici de naţionalizare a capitalului şi a muncii în industria petroliferă, **introducînd în acest scop discriminări** cu privire la capital şi la personal; acel minimum de 60% capital naţional şi de 75% personal romînesc în societăţile concesionare şi acele acţiuni nominative cu dificultăţile de transmisiune aferente.

O critică ponderată formulează autorul asupra acestui regim. „Capitalul străin — scrie d-sa — nu avea altă posibilitate decît sau să se conformeze acestor dispoziţiuni ale legii, sau să ocolească industria romînească de petrol; „nu trebue să se uite că industria extractivă şi în desebi aceea a petrolului implică un mare rizic". (p. 217).

Aceste discriminări dispar prin legea minelor din 1929, care introduce însă un regim nou, exact în pragul celei mai adînci manifestări de desagregare economică mondială, de cădere a preţurilor şi rentabilităţii capitalurilor şi de nesiguranţă generală a plasamentelor de tot felul.

Cît a valorat însă în practică acest gen de naţionalism industrial este de notorietate bine stabilită şi în această ordine de idei, se pot face astăzi unele constatări valoroase în special cu privire la postura statului, **faţă de realizările şi de interesele unora dintre industriile** ce exploatează avuţiile subsolului: cărbunele şi gazul natural. Atari considerente sunt dealtminteri facilitate de faptul că lucrarea d-lui C. Dobrotă este întocmită cu o anumită onestitate intelectuală în prezentarea şi cîntărirea materialului informativ, ce nu poate fi prea des găsită în lucrările specialiştilor noştri, cari studiază situaţia diferitelor ramuri ale industriei romîneşti.

Astfel, autorul relevă cu justeţe strînsa legătură de totdeauna între stat şi industria cărbunelui. „Pînă în anul 1900 (între 1885—1900) — scrie d-sa, — în vechiul regat, întreaga producţie naţională de cărbuni era consumată de calea ferată. După această epocă şi pînă la isbucnirea războiului, procentul de utilizare a variat între 59% în anul 1907 şi 9% în anul 1905. După războiu s'a furnizat căilor ferate romîne din producţia totală de cărbune, 64% în 1924, 72% din 1927, 70% în 1930 şi 69% în 1931.

„Din aceste date constatăm că industria cărbunelui se sprijină în prima linie pe consumul căilor ferate ale statului şi că desvoltarea şi înflorirea acestei industrii este strîns condiţionată de politica de combustibil a căilor noastre ferate". (p. 55).

Datorită acestei situaţiuni, cu deosebire după războiu, o luptă sistematică a fost purtată de aceste industrii în vederea menţinerii permanente a unei cote de repartiţie cît mai mari în furnitura de combustibil a căilor ferate şi mai cu seamă în vederea *susţinerii preţului* faţă de administraţia căilor ferate.

Această concurenţă de interese între producătorii furnizori şi statul-cumpărător, a luat forme concrete în deosebi după ce societăţile producătoare de cărbuni din bazinul Jiului au fost naţionalizate.

Unul din mijloacele utilizate în acest scop a fost neutralizarea singurului instrument eficace de control al preţurilor cărbunelui la dispoziţia căilor ferate: minele statului. Statul romîn moştenise dela Statul ungar minele de cărbuni dela Lonea în bazinul Jiului, mine pe care statul ungar le exploata în special pentru a avea în tot momentul un real preţ de cost ca termen de comparaţie şi ca mijloc de control asupra preţurilor producătorilor ofertanţi. Statul romîn a părăsit însă cu începere la 1925 ideia de a utiliza aceste mine în scop de politică a combustibilului la calea ferată, dîndu-le în exploatarea capitalului privat, subscris de insăşi societăţile furnizoare şi concurente.

De aceea, se poate spune că în situaţia ei de pînă astăzi viabilitatea industriei romîne de cărbune, al cărei ansamblu de interese îşi are „epicentrul" în bazinul Jiului, a fost şi este aci la noi — unde o piaţă internă liberă pentru un minimum de consum de cărbune nu există — funcţie exclusivă de voinţa statului.

O linie analoagă a urmat statul în problema gazului natural din Ardeal. Şi aci, exploatarea de gaz metan a statului a fost trecută în întreprinderea capitalului privat, astfel încît del 1925, statul nu a mai fost apt de a conduce el o politică a combustibilului în raport cu nevoile industriilor ardelene consumatoare de gaz metan. Trecînd în mîna capitalului particular, exploatarea gazului metan a căpătat în Ardeal o situaţiune de monopol, putînd practica o politică de preţuri care — alături de efectele depresiunii economice — nu numai că nu a permis desvoltarea industriei însăşi şi a industriilor aprovizionate, dar a făcut să scadă consumul existent într'o simţitoare proporţie între anii 1928—1932.

Pentru ilustrarea acestei constatări, reproducem mai jos din lucrarea d-lui Dobrotă (p. 73), (in milioane m. c.), evoluţia consumului de gaz în Ardeal între anii 1925, (anul comercializării) şi 1932, în paralelă cu consumul de gaz de petrol din vechiul regat:

Anii	Vechiul regat	Ardeal
	M. C.	M. C.
1926	134,7	242,0
1927	186,7	252,3
1928	340,9	272,0
1929	547,7	258,8
1930	997,7	208,3
1931	1.222,7	160,3
1932	*1.313,0*	143,0

Aşadar în Ardeal, consumul este scăzut în 1932, faţă de consumul maxim din 1928, cu 47,5%, iar faţă de consumul primului an după comercializarea exploatării statului, cu 40%.

Este ceiace face pe autorul cărţii să recomande eforturi noui pentru „răspîndirea gazului natural în ţară şi să se promoveze prin toate mijloacele intrebuinţarea acestui factor atît de important pentru industria romînească". (p. 75).

Lucrarea d-lui C. Dobrotă — prin datele şi formulările pe care le cuprinde, pune la îndemîna cititorilor o sumă de alte constatări, informaţii şi sugestii şi în special aminteşte lucruri de natură să facă din această carte un instrument de o incontestabilă utilitate nu numai pentru acei ce doresc să cunoască situaţia industriilor extractive ale Romîniei, dar şi pentru cei ce vor să se documenteze asupra naturii directivelor ce au prezidat politica noastră minieră.

Eugen Demetrescu

Cronica agricolă

Industria şi agricultura în fața colhozului *

Experiența sovietică în ce priveşte etatizarea mijloacelor de producție industrială este mai mult sau mai puțin cunoscută.

Dacă înainte de revoluția din Octombrie se discuta de către unii sceptici posibilitatea organizării unui Stat socialist producător, astăzi realitatea înlătură această discuție principială.

Un asemenea stat există şi deci se poate forma şi organiza şi în altă parte.

Discuția poate fi numai despre utilitatea mai mare sau mai mică a organizării societății sub regimul capitalist, cu transformările ce i le-ar impune legile lui de evoluție, sau sub regimul socialiste de Stat, evident şi el modificat după necesitățile impuse de împrejurări.

Şi în sfîrşit, realizarea noului regim depinde de conştiinţa de forță a muncitorimei industriale şi de atitudinea clasei țărăneşti în lupta ce s'ar da între forțele acestor regimuri.

In rîndurile de mai jos nu ne vom ocupa de problema luptei dintre capitalism şi socialismul de stat, ci vom întrevedea noua formulă de organizare a socialismului, după epuizarea socialismului de Stat.

Baza acestei noi formule este pusă solid de pe acum şi între formula socialismului de stat, introdusă în industrii şi puțin în agricultură (sovhozurile), şi între colectivismul agrar, extins şi la industrii, se va da o luptă crîncenă de afirmaţie şi menţinere.

Pentru a ne apropia mai bine chestiunea vom constata că astăzi în Uniunea Sovietică sunt trei clase sociale, bine determinate şi distincte între ele:

Toți funcționarii Statului şi toți muncitorii industriali şi comerciali, inclusiv cei din sovhozuri, indiferent dacă fac parte din partidul comunist sau nu, formează clasa salariaților de Stat.

In opoziție cu această clasă se află muncitorimea agrară din colhozuri, proprietară pe mijloacele de producție şi pe produsele agricole.

Şi însfîrşit, mai este clasa țăranilor individuali. Rolul acestora în Stat este cu desăvîrşire redus, atît politiceşte cît şi economiceşte, încît credem că în perspectiva reuşitei colhozurilor, țărănimea individuală va dispărea complect, virîndu-se fie în colhozuri, fie în rîndurile salariaților Statului.

---

* Producția agricolă şi structura ei, au dat loc la o amplă discuție în paginele revistei noastre. D. Al. Miță expune aci un nou punct de vedere, util şi interesant pentru elucidarea acestei probleme atît de actuale.

Vor rămîne deci, față în față, cele două clase: salariații de stat, fără distincție politică între muncitorii intelectuali sau manuali şi colectivul agrar.

Se pune însă întrebarea: nu cumva şi aceste două clase se vor reduce în curînd la una singură a salariaților de stat?

Răspunsul nu poate fi decît negativ: colhozurile, aceste colective agrare, nu se vor transforma niciodată în unități agrare de stat (sovhozuri) întrucît pînă în prezent s'a vădit superioritatea economică a colhozului asupra sovhozului.

Şi atunci desigur că primul va înghiți pe celelalte, iar nu invers.

Dar colhozul reuşit în agricultură înseamnă definitiv o proprietate colectivă a unei entități economice *distincte* de a statului.

Acest regim al proprietății colective la început va avea aproape exclusiv un caracter agricol, dar după consolidarea definitivă a agriculturii, în colhozuri vor apărea şi începuturi industriale, pentru satisfacerea nevoilor în colhozuri la început, şi apoi şi pentru nevoile altor colhozuri, pînă cînd industria colectivă se va întări şi va intra în concurență cu industria etatizată.

Dacă industria mare a Statului cu greu va ceda industriei colective, întrucît organizarea ei presupune resurse prea mari de capital şi energie umană, apoi în ce priveşte industria obiectelor de primă necesitate şi consum, cercul industriei colectiviste va spori treptat pe socoteala celei etatiste.

Supravegherea şi interesul colectivului — proprietar pe mijloacele de producție industrială, proprietar pe produsele sale industriale ca şi pe unele din materiile prime, produse agricole ale colhozului; mînile libere eftine, în special în timpul stagnării lucrărilor agricole; cointeresarea fiecărui membru al colectivului la calitatea şi cantitatea produselor, — toate acestea sunt însemnate avantaje pentru industria colectivizată față de interesul prea abstract şi prea îndepărtat al conducătorilor şi muncitorilor din industria etatizată.

In colhozuri deci, vedem noua formă a proprietății colective care are şanse să triumfe nu numai în agricultură, ci să remorcheze la ea o mare parte, ba chiar să transforme întreaga industrie într'o proprietate colectivă a celor ce muncesc, transformând muncitorimea actuală de salariați ai statului în salariați ai propriei lor întreprinderi.

Dar dacă rolul colhozului este aşa de important pentru Uniunea Sovietică, să cercetăm cari sunt consecințele reuşitei şi consolidării lui pentru economia agrară din alte țări ale Europei.

Un lucru este neîndoelnic: gospodăria țărănească din Europa, dar în special din țările cu o agricultură înapoiată, nu va fi în stare să se ia la întrecere cu nişte unități agrare mari, cu o agricultură utilată la perfecție, cu un colectiv care îşi produce la el şi o bună parte din obiectele de consum şi utilare agricolă, cu o zootechnie desvoltată şi cu foarte multe mijloace de industrializare a produselor sale agricole.

Cu alte cuvinte, colhozul reuşit înseamnă compromiterea şi crahul apropiat al țărilor cu o agricultură țărănească, bazată pe proprietatea individuală, pe munca unei singure familii, cu resursele ei culturale şi technice reduse, fără posibilitatea de a-şi industrializa produsele, exploatată fără milă prin sistemul comercial capitalist în procesul de valorificare a produselor agricole şi în permanentă concurență reciprocă între micile gospodării agrare.

Dar dacă proprietatea țărănească izolată nu e în stare să reziste cu succes agriculturei colective, poate că o organizare a ei în puternice cooperative agricole de producție şi desfacere ar înlocui lipsu-

rile faţă de agricultura colectivă, ar pune-o în aceleaşi condiţiuni de luptă şi poate superioare?

In teorie, dacă am admite posibilitatea de organizare benevolă a tuturor agricultorilor în puternice cooperative, strins închegate în interior, şi bine federalizate, fără posibilitate de descompunere, — efectul ar fi aproape acelaş .

Dar acest lucru nu poate fi realizat şi în fapt pentru mai multe motive dintre cari:

1) principiul cooperaţiei libere nu admite constringerea individului, iar de bună voie realizarea unei cooperativizări integrale, în starea înapoiată a agricultorului nostru, nu e de aşteptat;

2) unirea cooperatistă, ori cit de strinsă ar fi cooperarea între membrii ei izolaţi, lasă individului proprietatea mijloacelor de producţie şi a produsului, lasă pe *eul* economic, care totdeauna se va manifesta cu tendinţele lui centrifugale şi egoiste şi va face imposibilă contopirea desăvirşită a interesului fiecărui individ în interesele întregului, ceia ce este cu totul altfel la colhoz, dat fiind că acolo nimeni nu-şi are partea sa în avutul comun, ci totul aparţine tuturor, încit nici-o posibilitate de contrainterese a individului nu există.

Greşit deci susţin unii cum că cooperativizarea ţărănimei va suplini defectele ei actuale.

Acest lucru nu se poate face pe deplin, fiind contra firei interesului individual.

Apoi, organizarea colhozului nu este produsul evolutiv al organizării agricultorului individual.

El, dimpotrivă, a luat fiinţă prin renunţarea la dreptul său de proprietate a ţăranului lipsit de unelte agricole şi prin cea mai straşnică constringere revoluţionară exercitată contra celor cu stare.

Deposedarea capitaliştilor şi industriaşilor de avutul lor nu a costat atîtea sforţări cît deposedarea de pămînt a ţărănimei avute şi chiar a celor abia împroprietăriţi.

Şi încă mult mai multe sforţări s'au depus pentru menţinerea şi consolidarea colectivului agrar.

Iluzia cooperativizării agrare este irealizabilă şi departe de ceia ce poate da agricultura colectivizată.

Fosta ţărănime din colhoz nu mai este astăzi o clasă ţărănească transformată de legile evoluţiei în membri ai colhozului, ci o cu totul altă clasă socială.

Colhozul reuşit înseamnă moartea ţărănimei, extirparea eului individual şi înlocuirea lui cu eul colectiv al colhozului ca primă treaptă a unei unităţi economice agrare.

Cooperaţia agriculturii colectivizate în ce priveşte producţia poate uni numai unităţi mari colective, iar nu şi indivizi, cari nu vor mai exista.

Individul este opusul şi duşmanul firesc al colectivului şi de bună voie niciodată, prin transformare evolutivă, nu va ajunge un membru al colhozului.

Politica agrară, în perspectiva reuşitei colhozului, nu poate fi o politică de susţinere a ţărănimei, fie şi cooperativizate, iar partidele ţărăneşti îşi pierd raţiunea de a mai exista cu programele lor vechi de consolidare a proprietăţii individuale.

Al. Miţă

Cronica socială

Şomajul permanent şi perspectivele lui

Inceputul anului 1935 fu precedat de o aniversare originală. La sfîrşitul lui 1934 s'a împlinit sorocul unei perioade de cinci ani de criză mondială intensă. Marasmul economic se arată astfel a întrece cu mult şi în durată obicinuitele tulburări ciclice din trecutul capitalismului. El reprezintă cea mai lungă criză din analele actualului sistem de producţie, precum şi cea mai teribilă cu privire la ravagiile provocate.

Desigur, nu ne aflăm în faţa unui fenomen întîmplător, superficial. Acuitatea crizei economice actuale, puterea ei de devastare şi perseverenţa ei extraordinară trebuiesc să-şi aibă obîrşia într'un complex de împrejurări cu totul schimbat faţă de acel ce a dat naştere în mod periodic crizelor ciclice ale epocei capitaliste clasice.

Clarificarea modificărilor ivite în structura sistemului actual de producţie reprezintă şi calea pentru iscodirea cauzelor gravităţii nemaipomenite ale crizei economice mondiale, ale caracteristicelor şi perspectivelor ei. Dimpotrivă, începind dela celălalt capăt, adică analizînd tulburările cele mai grave şi mai frapante, invederate de înţepenirea activităţii economice, vom întîmpina întreaga gamă de contradicţii structurale încondată la baza mecanismului de producere a acestor tulburări.

Este incontestabil că dintre toate aspectele crizei economice, cel care stîrneşte chinurile, consternarea şi dezorientarea cea mai mare e şomajul, şomajul pe o scară imensă. Diferenţele cantitative se transformă la un moment dat în diferenţe calitative. Şomaj, armată muncitoare de rezervă a existat şi în epoca capitalismului antebelic. In momentele de prosperitate massa celor lipsiţi de lucru aproape că dispărea, în clipele succesive de criză şi depresiune valul braţelor de muncă neocupate se înălţa. Aceste mişcări de alternanţă se petreceau într'un cadru variabil, însă în anumite proporţii.

Şomajul massiv, şomajul colosal, şomajul cronic, permanent, chiar şi în momentele de prosperitate, şomajul aşa cum el a mers crescînd şi întinzîndu-se în epoca post-belică, culminînd în ultimi ani de criză, constituie un *fenomen nou* în viaţa sistemului actual de producţie. Din acest punct de vedere, anume acel al mărimei şi coprinderei păturilor populaţiei svirlite afară din procesul total de producţie şi circulaţie al societăţii, şomajul din vremea ce o trăim poate fi privit doar numai drept continuarea istorică a armatei muncitoreşti de rezervă dinainte de răsboiu. Atît şi nimic mai mult. De altfel, el reprezintă cum am spus, un fenomen cu totul nou, rezultat direct al etapei de maximă încordare la care au ajuns contradicţiile modului capi-

talist de producere in perioada post-belică și cu deosebire în ultimii ani.

Cari sunt în linii generale deosebirile dintre lipsa de lucru în epoca de desvoltare a capitalismului dinainte de răsboiu și șomajul din perioada post-belică și din ultimii ani de criză?

1. In răstimpurile de prosperitate ale epocei antebelice, șomajul dispărea aproape fără urme, fabricanții se plîngeau de lipsă de brațe de muncă, pături din ce în ce mai largi ocupate în sectorul economiei precapitaliste (agricultură, mica meserie, etc.) erau atrase în sfera de activitate a industriei. *Dimpotrivă în perioada post-belică asistăm la un șomaj pronunțat de milioane și milioane, chiar în clipele cele mai avîntate ale fazei de prosperitate economică.* In momentul de apogeu al avîntului economiei americane de după răsboiu, în 1928—29, se numărau în Statele-Unite trei milioane șomeri. In acelaș timp au șomat în Anglia în mijlociu un milion de persoane oficial înregistrate pentru alocația de șomaj. In Germania cifra celor lipsiți de lucru în timpul înfloririi afacerilor economice dintre 1927—29 a fost de două milioane. Precum se vede cifre fantastice, necunoscute înainte de cataclismul răsboiului mondial. Cifre cu atît mai înmărmuritoare cu cît ele oglindeau faza de avînt a ciclului economic.

Epoca antebelică a înregistrat mișcări uriașe de migrațiuni a populațiilor muncitoare, necesitate de răspîndirea și întinderea industriei capitaliste peste tot globul. Legea cererei și a ofertei canaliza odată cu circulația mărfurilor și brațelor de muncă.

In perioada post-belică toate țările vechi și noi prohibesc orice încercare de imigrație în massă. Excepțile sunt rare și fără mare importanță pentru surplusul imens de forțe de muncă rămase fără întrebuințare. Pretutindeni se face simțit un șomaj cronic permanent, mai latent sau mai acut, înregistrat statisticește mai mult sau mai puțin mulțumitor.

2. In ultimii ani, anii crizei, șomajul a luat în întreaga lume proporții înspăimîntătoare, incomparabil mai mari ca în timpul crizelor ciclice clasice din trecutul capitalismului. Lipsa de lucru bîntuie cu atîta grozăvie încît asvîrle în șomaj *între o treime pînă la o jumătate din întreg proletariatul diferitelor țări.* Asemenea lucruri nu s'au întîmplat nici cînd în întreaga istorie a capitalismului.

3. Crizele cilice din epoca clasică a capitalismului cedau locul unor faze de avînt, cari isbutiau să molcomească valurile furtunoase ale lipsei de lucru. In epoca post-belică fenomenele sunt tocmai contrarii. Faza de prosperitate, frîntă de actuala criză economică, s'a caracterizat, cum am văzut, printr'un șomaj cronic de massă. In cursul crizei acest șomaj a devenit o adevărată catastrofă. Iar datele statistice din ultimii doi ani arată un lucru grav de tot. Anume, chiar dacă am presupune că mîine criza va fi rezolvită pe deantregul în sensul că producția industrială ar crește și ar atinge nivelul din 1929, lucru de altfel improbabil pînă la imposibil, păturile de muncitori cu brațul și cu mintea, cari ar continua să sufere de lipsă de lucru, să rămînă excluse din procesul general al activității economice, ar prezenta o proporție mult mai mare ca aceea din ultima fază de prosperitate. Cu alte cuvinte, grosimea straturilor populației îndepărtate definitiv dela orice activitate economică atît pe timp de criză cît și în timp de ridicare a nivelului afacerilor, va fi enorm mărită. *Șomajul permanent, cronic, nu se va număra cu milioanele ca în faza de avînt terminată în 1929, ci cu zecile de milioane.*

Vom expune în cursul articolului date statistice foarte semnificative în sprijinul acestei afirmații. Pentruca asupra lor să fie proiectată însă lumina adevărată a realității, trebuie rezolvată problema teoretică fundamentală pentru deslușirea perspectivelor de viitor. Căror transformări de bază în structura sistemului economic capi-

talist le corespunde ivirea șomajului permanent, cronic, masiv, ca un fenomen distinct de variațiile armatei muncitoare de rezervă din epoca ascendentă a modului capitalist de producție?

Economia capitalistă este o economie bazată pe schimbul de mărfuri. Mărfurile nu sunt pur și simplu bunuri fabricate, ci bunuri formînd proprietatea privată, vărsate pe piață și destinate a-și găsi un echivalent prin schimb. Caracteristica pieței capitaliste constă tocmai în faptul că în momentul producerei mărfurilor nu exista siguranța valorificării lor prin schimb. Goana pentru găsirea unui echivalent pe piață este motorul concurenței. Iar aceasta din urmă este animatoarea introducerei unor procedeie tehnice din ce în ce mai perfecționate.

Cu cît condițiile de valorificare a mărfurilor pe piață devin mai grele, cu atît mai puternică e tendința conducătorilor industriei de a raționaliza procesul de producție și a provoca o scădere a prețurilor de cost.

Prin înoirea și perfecționarea continuă a utilajului industrial, o cantitate din ce în ce mai însemnată de forțe de muncă sunt liberate din procesul de producție. Din capitalul învestit, o parte din ce în ce mai colosală funcționează sub formă de mașini, de utilaj mecanic, de capital constant, iar una din ce în ce mai redusă sub formă de forțe de muncă angajate, sub formă de capital variabil, reprezentînd salarile acestora.

Secolul al XIX-lea, a fost un secol de nemaipomenit avînt tehnic: cu toate perfecționările neîntrerupte ale procedeielor de fabricație industrială, cari au înmulțit prin mii și zeci de mii de ori productivitatea muncii omenești, cu toate că deci o imensă cantitate de forțe de muncă a fost liberată pe această cale din procesul de producție, totuși pînă la isbucnirea răsboiului mondial nicăieri n'a fost observată constituirea unui șomaj de massă, cronic, permanent în afara oricăror fluctuații conjuncturale.

Explicația este următoarea: Liberarea forțelor de muncă prin perfecționarea mijloacelor de producție a fost larg compensată de către necesitățile create de creșterea cantitativă într'un ritm foarte rapid a producției industriale. In raport cu o anumită cantitate de produse, pe care o luăm ca unitate, capitalul constant a fost și este în continuă creștere, proporția celui variabil, adică a salariilor reprezentînd forțele de muncă angajate, în continuă scădere. Dar desvoltarea rapidă a industriei — repetăm e vorba de epoca antebelică — a determinat ca micșorarea relativă a capitalului variabil în raport cu o numită unitate de producție, să nu se transforme într'o micșorare absolută a capitalului variabil necesar procesului de producție al întregei societăți, adică într'o restrîngere absolută a angajărilor totale de muncitori cerute de producția socială la momentul dat. *Atît capitalul constant total al societății cît și cel variabil, creșteau în mod absolut, datorită progresului rapid al producției industriale.* Singura deosebire consta numai în faptul creșterei mult mai rapide a capitalului constant în comparație cu cel variabil. Ca o consecință directă a acestei situații, contingentele muncitorimii ocupate în procesul de producție se măriau în mod absolut. Brațele de muncă liberate prin perfecționările tehnice regăsiau întrebuințare în urma întinderei colosale a scărei de producție, — întindere care necesita ba încă și atragerea în sfera activității industriale a unor noi pături sociale. Astfel armata industrială de rezervă nu constituia decît canalul cu ajutorul căruia industria își regula și modela necesitățile angajării de forțe de muncă conform cu cerințele de timp, loc și cantitate ale producției. In afară de aceasta, răstimpurile de criză provocau isbucniri violente de șomaj intens, cari dispăreau însă odată cu reînceperea ciclurilor economice.

Intrucît e schimbată situaţia în perioada trăită după răsboiu?

In această perioadă ritmul general al creşterii producţiei industriale în lume a suferit o puternică încetinire. Deasemenea procedeiele tehnice au evoluat într'un ritm de perfecţionare uimitor. Rezultatul era de neînlăturat. Liberarea forţelor de muncă din procesul de producţie ca o urmare a perfecţionărilor tehnice nu mai putea fi compensată de cererile determinate de creşterea cantitativă a producţiei. Reducerea relativă a capitalului variabil, luat pe o unitate de producţie, a dat naştere unei mişcări de stagnare şi chiar micşorare absolută a capitalului variabil total reprezentînd numărul total de forţe de muncă trebuitoare procesului general de reproducţie al societăţii. Capitalul constant, adică instalaţiile industriale din ce în ce mai uriaşe, care au răsărit în timpul prosper de după răsboiu, puteau fi puse în mişcare de un contingent de lucrători micşorat în mod absolut. In asemenea condiţii îşi făcu apariţia şomajul cronic, permament, reprezentînd straturi sociale eliminate definitiv din procesul general de producţie al societăţii şi fără nici o perspectivă de a mai căpăta de lucru în cadrele sistemului economic actual.

Inainte de a demonstra tendinţa de permanentizare şi îngroşare a şomajului permanent, să ilustrăm cele afirmate prin cîteva cifre referitoare la industria din Rominia. Se ştie că perioada investiţiilor şi a progresului celui mai rapid al industriei din Rominia postbelică e reprezentată de intervalul dintre anii 1924—28. Tabloul ce urmează reprezintă creşterea cantitativă a producţiei marei industrii manufacturiere în acest răstimp şi numărul lucrătorilor şi a personalului administrativ ocupat:

Anii	Indicele creşterii cantit. a prod.	Numărul lucrătorilor	Indice	Personalul administrativ	Indice	TOTAL	Indice
1924	100	204042	100	19381	100	223423	100
1928	140	180315	88,4	26232	135,8	206597	92,4

Unei urcări cantitative a producţiei cu 40% îi corespunde în marea industrie manufacturieră o *micşorare* a efectivului braţelor de muncă cu 11,6%, o creştere a personalului administrativ cu 35,8%, în general o reducere o totalităţii de salariaţi cu 7,6%. Producţia marei industrii manufacturiere reprezintă 70% din întreaga producţie industrială a Rominiei (calculat pentru 1924). Incît datele mai sus pot fi uşor generalizate pentru întreaga industrie a Rominiei.

Tabloul ce urmează arată, în miliarde, tonele brute kilometri transportate între anii 1927—1933 şi efectivul total al personalului angajat în aceeaşi ani:

Ani	1927	1928	1929	1930	1931	1932	1933
Tone br.—km.	17,8	17,7	17,9	16,7	15,9	15,7	16,1
No. Personalului	123346	114784	110946	95838	88350	86032	84125

Aşadar în anii buni, 1927 şi 1929 mărimea traficului — reprezentînd „producţia" C. F. R. — rămîne aproape aceeaşi, în acelaş timp însă numărul total al personalului scade cu 12400 persoane, adică cu mai bine de 10%! In anii de criză raţionalizarea s'a accentuat enorm. Faţă de 1927 traficul în tone brute — în anul 1933 — al C. F. R. e micşorat doar cu 10%, personalul angajat e redus încă cu 39.221 persoane, adică cu 31%!

Datele expuse asupra industriei mari manufacturiere cît şi asupra C. F. R. demonstrează în mod precis *formarea şomajului cronic, permanent, tocmai în perioada activităţii economice înfloritoare.* Se înţelege că dacă astfel e cazul într'o ţară înapoiată din punct de vedere industrial, cu atît mai mult el va fi în regiunile supraindustrializate ale lumii.

Răstimpurile de criză au fost în decursul istoriei capitalismului momentele cele mai prielnice perfecţionării metodelor de producţie. In cadrul strimt al debuşeurilor restrînse de criză, concurenţa devine din ce în ce mai acerbă, iar tendinţa de a reduce cît mai mult preţurile de cost tot mai imperioasă.

Pe cît de adîncă şi lungă e criza economică mondială începută din 1929, pe atît de mai intens se desfăşoară în sînul ei străduinţele de raţionalizare forţată pe toate căile: concentrarea producţiei în fabricele cele mai modern utilate, mărirea intensităţii muncii, etc. Astfel procentul enorm al lucrătorilor svîrliţi în stare de şomaj e pe lîngă rezultatul restrîngerei însemnate a scărei de producţie şi efectul raţionalizării intense. Cît de mare a fost într'adevăr intensitatea acesteia o dovedesc următoarele date referitoare la Statele-Unite. Intre Iulie 1932 şi Iulie 1933, producţia industrială a marei republici yankee a trecut, ca o urmare a impulsului inflaţionist imprimat de Roosevelt, dela indicele de 52,3 la cel de 90,1, mărindu-se deci cu 72%. (A scăzut cu mult imediat după aceea). In acelaş interval de timp indicele persoanelor ocupate a evoluat dela 58,5% la 69,3, adică a crescut doar numai cu 18,50%! Cam aceeaşi situaţie şi la noi în Rominia. Indicele cantitativ de producţie al marei industrii manufacturiere a crescut cu 14,2% din 1928 pînă în 1933. Numărul muncitorilor ocupaţi, departe însă de a rămîne măcar staţionar, a scăzut în aceeaşi distanţă de timp cu 9,3%, cel al personalului administrativ cu 19,% şi în general totalul persoanelor angajate cu 11,2%.

Ce arată toate aceste date? Să începem cu concluzia cea mai generală. Primele urcări ale producţiei industriale, ivite în momentul în care criza, după o prăvălire de cîţiva ani, s'a stabilizat la un nivel extrem de coborît, ar necesita întrebuinţarea în procesul de producţie a unor cantităţi de forţă de muncă mult mai reduse ca în anii ce au precedat-o. Desigur dispensarea de forţe de muncă nu e atît de mare precum o arată indicele persoanelor ocupate, căci trebuie presupus că o parte oarecare din muncitorii înregistraţi ca ocupaţi au suferit de şomaj parţial şi că în cele mai multe cazuri, angajările de noi forţe de muncă s'au făcut deabia dupăce aceştia au primit din nou tot timpul de lucru. Trebuie remarcat însă că nu rareori s'a procedat şi invers: şomajul parţial a fost generalizat pentru tot personalul întreprinderii pentru a se putea astfel trece la noi „angajări".

In orice caz în felul cum au putut fi efectuate ridicările uşoare de producţie din ultimii doi ani se oglindesc efectele straşnicei raţionalizări operate în timpul de criză. Tendinţa umflării şomajului permanent, cronic, e evidentă. Şi nu numai în ţările extrem de înaintate din punct de vedere industrial, în cari nu se poate deocamdată vorbi de atingerea nivelului producţiei din 1929. Exemplul industriei ţării noastre vorbeşte dela sine. Datorită stadiului ei de desvoltare înapoiat şi al protecţiei vamale şi prohibiţioniste de care se bucură în ultimul timp, ea tinde să acapareze complect debuşeul intern pentru produsele de consumaţie, în primul rînd. Astfel se explică faptul că producţia marei industrii manufacturiere a depăşit în 1933 cu 14,2% nivelul dinainte de criză (1928). Am văzut că şi în această situaţie avantajoasă efectivul muncitoresc a descrescut, şomajul permanent a progresat rapid. Semnificativ e că după ce între 1924—28 efectivele personalului administrativ s'au mărit într'un ritm accelerat (35,8%!), între 1928—33 au început şi ele să dea înapoi ca şi numărul total al muncitorilor ocupaţi anume cu 19,0%. Cu alte cuvinte se închid şi porţile ocupaţiunilor de birou şi administrative, dupăce acestea pă-

reau că vor absorbi cel puţin un contingent mic din forţele salariate eliberate din procesul de producţie propriu zis.

Perspectivele de viitor sunt aşadar destul de sumbre. Oricine încearcă să-şi dea seama de condiţiile economice ale clipelor actuale, înţelege că pentru viitor nu se poate spera într'un avînt al producţiei industriale în general în întreaga lume nici măcar la înălţimea celui din perioada 1924—29, căci şi acesta din urmă a fost mult mai prejos în comparaţie cu fazele de prosperitate ale mişcărilor ciclice dinainte de războiu.

Nu putem discuta în cadrele acestui articol perspectivele crizei actuale. *Lipsa însă a unor ţări şi debuşeuri noi, necotropite pînă acum de capitalism, saturarea pieţelor vechi, evidenţiată prin faptul că stocurile de mărfuri se menţin în linii generale în cel de-al şaselea an de criză la acelaş nivel exorbitant dela începutul marasmului economic, existenţa unui utilaj industrial formidabil în stare de imobilitate care face de prisos orice încercare de noi investiţii în massă* — toate aceste constatări arată slabele perspective ale unei rezorbiri rapide a crizei, cît şi slăbiciunea structurală a oricărei tendinţe de înviorare economică.

Atît timp cît va mai dura starea de depresiune de azi, şomajul va continua să bîntuie cu furie. Dar chiar în eventualitatea ivirii unei mişcări de înviorare economică generală — ipoteză pe care o punem numai de dragul ipotezei — variaţiile conjuncturale vor continua să lase într'o stare permanentă de lipsă de lucru pături sociale imense, din ce în ce mai imense, incomparabil mai imense ca cele din faza de prosperitate dinainte de anul 1929.

Actualul mod de producţie a avut marele merit în cursul desvoltărei sale istorice de a fi atras, de a fi activizat pături sociale din ce în ce mai largi în cazanul trepidant al activităţii industriale, de a le fi smuls şi desrădăcinat din cîmpul micii producţii medievale, primitive, inerte şi conservatoare.

Ajuns acum în ultima sa fază de declin, nemai putînd imprima forţelor de producţie mişcarea de avînt de odinioară, el expulzează definitiv din circuitul total al activităţii economice a societăţii, straturi sociale din ce în ce mai groase, condamnate la o inactivitate economică completă. E cea mai teribilă expresie a profundei sale crize structurale.

Alexandru C. Stelian

Cronica cinematografică

Se reprezintă acum un nou film cu aventurile lui Tarzan. Este, mi se pare, al cincilea. Rolul eroului e totdeauna jucat de un şampion mondial de înnot. Cînd nu-i Johny Weissmüller este Buster Crabe —, şi vice-versa. Nu ştiu în ce măsură este schimbat actorul care face pe Tarzan atunci cînd zboară din cracă în cracă. Nu cred ca asta să fie executat de Weissmüller ori Crabe în persoană. De altfel, nu are nici-o importanţă. Spectacolul acelei legănări ca o lungime de undă de o sută de metri este nespus de frumos în sine, indiferent de numele de familie al celui care o face.

E greu de spus că un film cu Tarzan este „un film rău". N'are ce să fie rău intrinsul. Nimeni nu-i pretinde psihologie profundă şi înalte probleme sociale. Îi cerem doar varietate de tablouri. Şi asta are. Îi cerem să ne distreze aşa, exact cum se distrează copiii; îi cerem să ne prezinte animale rare şi diferite, făcînd lucruri cît mai extraordinare.

Odată, D-l C. Kiriţescu, care avea de vizionat pentru cenzură un film cu Tarzan fusese sezisat de o cerere prin care se pretindea că „Tarzan" e un film instructiv. D-sa a opinat însă că spectacolul în chestiune are mai mult caracter de muzic-hall decît de documentar. Lucrul se poate susţine. Constatăm totuşi că nu-i vorba, în filmele lui Tarzan, de simple acrobaţii de circ, ci mai degrabă de ceva care se apropie de atmosfera basmului. Deaceea, dacă-i adevărat că „Tarzan" nu poate fi clasat în grupa documentarelor educative, nu trebue însă să-i contestăm orice valoare de originalitate. Spectatorul, în faţa aventurilor de junglă trucată ale eroului, se simte redevenit copil. Şi asta constitue, cu siguranţă, un drept la recunoştinţa noastră.

■

S'a reprezentat un film cu William Powel şi Kay Francis intitulat — nu ştiu, pe Jupiter, de ce — : „Veninul dragostei". Filmul e interesant mai întîi pentru că ne desvăluie o „reţetă de fabrică" pe care o datorăm lui Charlot şi care acum e exploatată în serie. În „Luminile oraşului" Charlot avusese ingenioasa idee să facă din erou şi eroină doi oameni cu viitor închis. Eroina e oarbă, iar Charlot e.... aşa cum ştiţi. De atunci casele americane au utilizat formula. Ne prezintă, de obiceiu călătorind pe un vapor, un personagiu mascul şi unul femelă care sunt, amîndoi, nişte „oameni isprăviţi". Nu ni se explică foarte lămurit de ce; ei ni-s arătaţi aşa chiar dela început. Şi aceste două falimente omeneşti se cunosc, se iubesc, capătă reciproc gust pentru viaţă şi sfîrşitul filmului este începutul unei „vieţi nouă".

Filmul de care ne ocupăm mai e interesant şi pentrucă ne dă mă-

sura abilității la care au ajuns americanii în invenția de gag-uri, adică de detalii de joc cinematografic. Iată de pildă una din primele scene. Cei doi eroi fac cunoștință la un bar. Beau un cocktail, și se despart. Dela distanță, își fac semn cu mina. Eroul se găsește îndărătul unei uși joase care se termină cam în dreptul pieptului. Ii vedem numai capul și umerii. Il vedem cum ridică mina. Pe urmă, așa cum stă cu mina în aer, il vedem cum se intristează; apoi il vedem cum ridică și cealaltă mină. Iar cind ni se arată ce se petrecuse după ușă, zărim, înfiptă în centura lui, țeava revolverului unui polițist care il ține în respect. Este desigur, un lucru de nimic această punere în scenă. Dar trecerea directă dela salutarea de revedere și predarea arestatului este foarte interesantă pentru a înțelege ce este cu adevărat cinematografic: Este reducerea pînă la anulare a oricărei situații intemediare între o stare sufletească și alta foarte diferită. Asta e ținta adevăratei arte a filmului. Și filmul nostru abundă în grăiri de acest soiu.

■

Am avut in ultimele două săptămini, două filme în care ni se înfățișează societatea aristocratică new-yorkeză. Unul se numia: „Secretul Domnișoarei Stanhope", cellalt: „Refugiul". Puțin importă valoarea intrinsecă a filmului. Ceea ce-i remarcabil la ele este autenticitatea tipologică a acestor personagii de noblețe recentă. Și să nu se creadă că figurile sunt la fel, că deci s'a pus mina pe anumite măsci care se întrebuințează automat oridecîteori este nevoie să se reprezinte „Miliardarul": Intr'unul din filme, domnul e un fel de namilă agramată, înfumurată, preocupată numai de sporturi și chefuri —, în celalt film, domnul miliardar e un bătrin uscățiv, avînd totuși un fel de distincție fizică foarte opusă golăniei miliardarului din cellalt film. Și totuși amindoi sunt de o autenticitate halucinantă. Consoartele lor de asemenea-s diferite. Una e o chiftică astmatică, cealaltă este o doamnă foarte elegantă, cam trecută și nespus de vorbăreață. Nu se poate contrast mai mare. Și totuși, amindouă sunt perfecte pentru rolul de soție de miliardar american din înalta societate new-yorkeză. Aceste filme nu ne lasă nici-o amintire asupra conținutului lor anecdotic sau psihologic. Dar imaginea vizuală a capetelor personagiilor ne urmărește multă vreme.

■

Din când în cînd apare cite un film cu Milton. Este o artă foarte inferioară, dar este totuși un fel de artă. Milton este „diseur"-ul parizian gen înainte-de-războiu. L'am văzut, la Majestic, în carne și oase, pe cind aveam șaisprezece ani. Genul a murit. Totuși, grație lui Milton, a beneficiat de un fel de supraviețuire parțială. Milton face filme în care personajul e Parizianul pirlit, vesel, de treabă, cam încurcălume, dar la urma urmelor, și cînd este absolută nevoie, om capabil să ducă la bun sfîrșit o treabă grea.

Filmele lui Milton sunt făcute cam grosolan. Dar este în ele o psihologie oarecare. In tot cazul nu samănă cu nici-un alt film. Ceea ce tot e ceva.

D. I. Suchianu

Miscellanea

Pentru cititori, nu pentru „Gîndirea".

Am sfătuit adeseori pe tinerii mei colegi de redacție să nu mai polemizeze cu directorul „Gândirii". O diferență de stadiu de civilizație face orice discuție imposibilă. D. N. Crainic, deprins din gazetărie să „spurce" la comandă, onoare, familie, reputație, e un maestru neîntrecut al genului. Nimeni în țara aceasta nu poate rivaliza cu el. O simplă rezervă asupra unui argument întrebuințat într'un articol al său de filosofie ori de știință, poate aduce sorei d-tale minore, sau mamei d-tale moarte o profanare abjectă. Așa s'a întâmplat odată cu gazetarul Dem. Teodorescu, mi se pare.

Dar tinerii mei prieteni, împinși de combativitate juvenilă neconținută, mai mult decît de înțelepciune și mai ales de acea funcție estetică și morală a disprețului care dă senzația de desgust și oroare, au căzut în păcatul de a se ocupa de d. N. Crainic.

D-sa crede însă că eu personal l-am atacat. Pentru mine, d. N. Crainic nu există și, pînă la sfirșitul zilelor mele, nu mă voi ocupa de el, nici să-i fac bine (cum obișnuiam), nici să-i fac rău.

Crezându-mă autorul notițelor, dealtfel decente, din V. R., d. N. Crainic mă înjură fără nici o reticență.

N'aș fi luat condeiul să răspund — și o fac pentru ultima oară, ori ce s'ar întimpla și oricit de înjurat voi mai fi, — decit pentru a lămuri odată pe cititorii mei.

D-l N. Crainic mă acuză că n'am nici o activitate universitară. Inexact. Chiar dacă n'ar fi decit faptul — evident meritos! —, de a-l fi făcut pe d-sa, după recomandarea și lupta mea, profesor universitar, și tot aș bine merita dela învățământ.

Mă mai face d-sa, obligat nu știu căror societăți industriale. Declar aici, sub sancțiunea verificării din partea oricui, că niciodată n'am fost în vreun consiliu de administrație, numit ori ales de societate, sau de acționari (deci nu am nici o obligație pentru nimeni și nici o favoare de recunoscut) ci de stat, în numele căruia am exercitat un control efectiv și riguros. Așa dar am fost acolo ca să opresc abuzuri, nu ca să le favorizez.

Mai pretinde d-sa, că sunt superficial. Dar aceasta e o chestie de gust, și de pricepere. In orice caz o impresie subiectivă. Atrag atenția numai, că am fost numit la Universitate pentru lucrări premiate de Sorbona și nu pentru articole de gazetă.

Cititorii să se documenteze și să judece.

M. R.

Aniversarea lui Masaryk

Republica Cehoslovacă a sărbătorit a 85-a aniversare a președintelui său Thomas Garrigue Masaryk.

In sumbrele conjuncturi actuale, aniversarea aceasta capătă un tilc deosebit. Din toate părțile, la orizontul Europei se ridică amenințător spectrul hidos al dictaturilor reacționare sîngeroase, cari amenință cu prăbușirea lumii intr'un nou ev mediu, intunecat și inchizitorial. In multe state ale unor națiuni ce se pretind mari, libertățile publice, cucerite cu atîtea chinuri memorabile de omenire, în decursul secolelor, au fost șterse. Indeosebi libertatea de gîndire, cu corolarul ei, libertatea exprimării opiniei, este prigonită cu furioasă nebunie. Milioanele de oameni cinstiți și răbdători, prea răbdători, suportă urmările orgoliului megaloman al unor aventurieri cu instinctul de corsari. Ce nebunie poate fi mai imensă decit a se încredința destinul unui popor întreg în mîna unui om promovat la rangul de stăpîn absolut și împodobit cu toate calitățile, de imaginația aprinsă a partizanilor?

Ideia dictaturilor personale e invenția cea mai sinistră a vremurilor moderne. Va fi plătită pînă la urmă cu singe enorm.

Apărătorii libertăților umane trebue să încerce grele momente de melancolie la contemplarea tabloului politic al momentului. Parcă se lasă tot mai înăbușitor amurgul roșiatic al unei civilizații.

Președintele Masaryk, fiul modest al poporului de umil destin, rămîne singurul punct luminos în atmosfera turbure europeană. Personalitatea marelui om de stat este un exemplu de înțelepciune politică și de virtute democratică. In viața sa, ideile democratice n'au rămas simple ornamente de circumstanță, pentru motivul că practica politică la Masaryk nu este altceva decît o continuă realizare a teoriei. Cehoslovacia modernă, în mare parte opera sa eroică, este argumentul viu al virtuților democratice creatoare. Prosperitatea Republicei vecine se explică numai prin aplicarea sinceră a ideilor democratului ei președinte. Democrația poate fi deci și altceva decît o vorbă goală. Cu condiția ca cei cari o aplică să creadă în ea, și să fie ei înșiși exemplare ireproșabile de omenie și moralitate. O bestie dictatorială nu se poate ridica niciodată pînă la înălțimea concepției etice a democrației. Idealul democratic este fructul personalității etice, nu al individualității biologice. Democrația presupune ideia de drept și de iubire. Acestea sunt ideile cardinale ale vieții lui Masaryk: dreptatea socială și dragostea de omenire, omenia, neprețuita calitate morală. Ele l-au încălzit în lupta sa națională și socială; ele au fost resortul sufletesc al activității sale.

Pînă la urmă idealismul său moral, generos, a biruit toate piedicile. Astăzi autoritatea președintelui Masaryk nu se sprijină pe baionetă, pe forță brutală ca a dictatorilor din alte țări europene, pentru că este o autoritate morală, care isvorăște din interior, din frumusețea caracterului, nu din încruntarea actoricească a sprincenelor.

Viața venerabilului președinte al Repblicei Cehoslovace, simbol al virtuților democratice, amintește deplinătatea existențelor goetheene. Semnul lor e armonia lăuntrică, înțelepciunea, iubirea și sentimentul dreptății.

Idealul lui Platon cunoaște prima sa strălucită personificare în viața lui Masaryk, care este deopotrivă filosof și om de stat.

Este minunată această îmbinare fecundă între concepție și acțiune, între teorie și practică, între ideie și faptă, așa cum o găsim în existența lui Masaryk. Cele mai înalte valori ale unei filosofii umaniste, achizițiile superioare ale spiritului uman născute din chinurile lui pentru purificare, au fost pentru președintele Masaryk norme vii

de acțiune, idealuri valorificate în bogata experiență a vieții sale. Faptele cugetătorului s'au ridicat pe convingerile sale etice. Dela acestea și-au dobândit frumusețea, splendoarea și fecunditatea.

Viața lui Masaryk rămîne o sursă de lumină și o pildă înălțătoare în haosul contimporan, în dezorientarea cumplită a momentului.

I. N.

Tratatele.

Faimoasa formulă a cancelarului Betmann Holweg, deși detestată ani de zile, din cauza brutalității ei, totuși nu a fost dată complect uitării.

Retrăim exact clipele din 1914 cînd s'au pronunțat cuvintele: „necesitatea nu cere lege" și „tratatele sunt simple petece de hîrtie".

Cancelarul Hitler se găsește, din acest punct de vedere, pe linia înaintașilor săi, Bismark și Betmann Holweg.

In momentul în care Europa se găsea la cel mai apropiat punct al consolidării și asigurării păcii, Germania dă semnalul provocării...

Și ce provocare putea alege, decît reintroducerea serviciului militar obligatoriu, atunci cînd se fac cele mai mari eforturi pentru dezarmare.

Pentru Germania și pentru Hitler, în special, gestul dela Berlin e explicabil. Se știe de doi ani, dela venirea d-lui Hitler la putere, că Germania urmărește o politică războinică.

Hitler nu poate avea siguranța menținerii la cîrmă, decît atîta timp cît va urma lozincile sale proprii din Mein Kampf. Și nu va putea scăpa de coșmarul șomerilor cari cer de lucru, decît dînd drumul marilor uzine de armament Krupp, unde pot fi întrebuințați zeci de mii de lucrători.

Provocarea germană, prin nesăbuitul gest dela Berlin, înseamnă în fond un șah la tratate, pentru revizuirea lor.

Germania, care se consideră nedreptățită și crede în existența unor revendicări ce le-ar avea de făcut, prezintă aceste explicații.

Dar ce explicații vor găsi inconștienții din alte țări, cari, imitînd pe Hitler, înțeleg să se identifice cu el pînă și în problemele cari sunt deadreptul vătămătoare neamului căruia aparțin?

Revoluția greacă

G. de la Fouchardière, intr'unul din articolele sale publicate în „l'Oeuvre", se ocupă de revoluția greacă, pe care o numește „cel mai ideal război civil".

Cu verva și humorul său, cronicarul parizian arată că această revoluție s'a încheiat fără pierderi, dar cu eroi.

Ca în republicile sud-americane, unde nu se luptă decît ofițerii superiori, fără trupă și sfîrșesc „revoluția" pentru cîte o zi, ca s'o reinceapă apoi și să răstoarne pe cel „ales" cu cîteva zile înainte, grecii au dus o luptă cu toate precauțiile.

„Ofensivele" au fost mult timp amînate din cauza timpului defavorabil. Nu vroiau luptătorii să riște contractarea unei gripe.

Decisiva în această luptă a dat-o — după părerea lui Fouchardière — hazardul.

Pîrîul care despărțea pe beligeranți — un fel de Rubicon — a fost trecut întîi de armatele generalului Condylis. In fața acestei dovezi de vitejie, rebelii s'au retras.

Dacă se întîmpla invers, dacă rebelii treceau „Rubiconul" întîi, aveam azi succesul lui Venizelos.

Revoluția s'a domolit intr'o zi cu soare cald, fără pierderi, dar cu arcuri de triumf și cu eroi.

O. L.

Marin Chirițescu-Arva.

Cu profesorul Marin Chirițescu-Arva, fost rector al Academiei de Inalte studii agronomice, dispare unul din tehnicienii cei mai bine dotați ai problemelor agriculturii moderne dela noi.

Cunoscător al celor mai noi metode pentru cultura științifică a pămîntului, cu serioasă cultură de specialitate formată la institutele din Berlin și Königsberg, cu o experiență bogată în cîmpul său de activitate, profesorul Chirițescu-Arva era dintre inginerii constructori ai statului de mîine, și aparținea tehnicienilor de cari nu se poate dispensa statul de azi.

M. Chirițescu-Arva n'a fost însă numai un agronom, închis în orizontul îngust al profesiei sale. Avea preocupări mult mai largi, preocupări de problemele sociale capitale, fără rezolvirea cărora nu este posibilă înlăturarea crizei pe care o străbatem.

Datele și problemele specialității sale le încadra în preocupări sociale de ansamblu, ridicîndu-se la perspective cuprinzătoare. Spre orizonturi largi l-a împins și bogata sa experiență socială.

Acum cîțiva ani a luat parte la un congres internațional care s'a ținut la Moscova. Călătoria aceasta în Rusia Sovietică, țara celor mai vaste și îndrăznețe experiențe de reformă socială din cîte a cunoscut istoria, i-a dat prilejul să studieze sub aspecte noui, necunoscute aiurea, chestiunea reorganizării fundamentale a culturii pămîntului. Acolo i s'a părut lui că știința aplicată la intensificarea muncii umane a dat roade excepționale.

Intors în țară, a militat cu onestitate desăvîrșită de tehnician pentru introducerea metodelor științifice în exploatarea pămîntului. Se înțelege că probitatea sa a fost suspectată de capetele reacționare, cari vedeau o problemă de pură tehnică numai sub aspect politic. Or Chirițescu-Arva, strein de militantismul politic, nu făcea decît să pledeze pentru cele mai bune metode de muncă, în scopul obținerii unui maximum de efecte. Preocupări de tehnician gelos de progresele realizate aiurea, preocupări pentru ridicarea nivelului muncii noastre și valorificarea ei efectivă în cadrul războiului economic mondial. Acuzația ieftină de „bolșevic" era o absurdă, o neroadă învinuire aruncată de spiritele retrograde, care mai cred încă și azi că în concurența iscată de ultimele invenții și aplicații tehnice, noi ne putem înfățișa cu plugul de lemn și alte primitive frumuseți cîntate de patriarhalismul romantic al unor sămănătoriști întîrziați. Chirițescu-Arva credea că împotriva tehnicei avansate nu se putea lupta decît cu forțe similare egale. Reformele pentru cari lupta, sunt de interes vital pentru viitorul nostru.

Din aceste motive, a aprobat ce i s'a părut bun din cele văzute în Rusia, și a combătut ce i se părea utopic.

Mîine se va vedea cîtă dreptate a avut profesorul Marin Chirițescu-Arva, pentrucă cele preconizate de el sunt în logica devenirii sociale. Era un pioner al progresului social.

Dispariția lui e o pierdere ireparabilă pentru lupta socială, dar cei cari au cunoscut omul, în toată frumusețea caracterului său, nu-l vor putea uita niciodată.

N. M.

„Statul-Lege" sau „Statul-Zapciu"?

Se anunță pela răspîntiile „valahe" tot soiul de reformatori ai Statului. Nici nu s'a consolidat bine actuala formă, garantată de tratatele internaționale și cu un regim special de drepturi pentru minorități: „Dinamitarzii" pîndesc în umbră!

In adevăr, regimul minorităților naționale le stă ca sarea în ochi!

Zadarnic se amintește de dezastroasa experiență a monarhiei habsburgice, ajunsă la faliment, din pricina nerespectării principiului libertății naționalităților. Cînd zeii vor să piardă un om sau un popor le răpește mai întîiu rațiunea și memoria istorică.

N'a suferit poporul ardelean nedreptatea împărțirii înlăuntrul Transilvaniei în popoare cu privilegii și popoare inferioare? Nu erau Romînii lipsiți de drepturile cetățenești? Nu se încerca o asimilare a lor prin metode de prigoană administrativă și de întunecare culturală?

Ce efecte au avut aceste persecuții?

Exact contariul celor urmărite. Minoritățile naționale s'au solidarizat *etnic*, neglijind diferendele economice sau sociale din sînul lor, au format un bloc granitic. Din această luptă, minoritățile au ieșit oțelite.

„Statul-zapciu", pe lîngă catastrofa administrativă, mai reprezintă și o catastrofă națională.

Partidele democratice din Romînia, după o luptă crîncenă politică, au reușit în 15 ani de vot universal și exproprieri agrare, să facă educația cetățenească și să pună în circulația ideilor nevoia unui Stat-de-Drept în care legile să fie respectate.

Această plămadă minunată din care trebuia să se nască un *om nou* în Romînia se află în pericolul alterării. S'au aruncat din nou în copaie microbii balcanismului „autoritar". Statul autoritar în Balcani se numește „Statul-zapciu", adică inaugurarea bunului plac al organelor subalterne executive în contra maselor de cetățeni.

Diferența între Statul-Lege și Statul autoritar pentru o țară ca Romînia constă în lipsa de control pentru ultima formă a Statului. Lipsa de control egalează cu o primă de încurajare acordată micilor și marilor zapcii...

Lavina romanelor.

Asistăm în literatura noastră actuală la o adevărată lavină a romanelor. Publicul cetitor este pur și simplu copleșit de această avalanșă și e gata să sucombe de o groaznică moarte: moartea albă...

Editorii nu mai tipăresc decît romane. Asistăm de cîțiva ani la dispariția nuvelei — genul preferat odinioară de scriitorul și publicul cetitor din Romînia.

Poate, că nu greșim, dacă vom aminti de un fapt: ultimul volum cu nuvele, de neobișnuit succes de libărrie și de incontestabil prestigiu, a fost *„Un prînz de gală"* al marelui nostru D. D. Pătrășcanu. De-atunci (și au trecut aproape patru ani) se întinde lințoliul tăcerii asupra genului.

In schimb, irupția de romane a modificat echilibrul obișnuit dintre cererea și oferta literară.

Desigur, nu vom intona ieremiade în legătură cu aceste transformări. Tipul de *laudator temporis acti* este prea banal și cocoșat de bătrînețe fizică sau mintală. Tot ce există își are rațiunea sa secretă.

De-altminteri, schița și nuvelistica romînească ajunse la o rară perfecție finală cu Mihail Sadoveanu, I. Al. Brătescu-Voinești sau D. D. Pătrășcanu au cunoscut puhoiul torențial al diverșilor Ion Adam, Boureanu, Ciocîrlan, Brăescu, etc.

In nuvelă, ca și la roman, se aplică mereu principiul *calitativ*, iar nu clasificarea pe genuri. O schiță de Caragiale face cît epopeia „romînă" a romancierului Mihail Dragomirescu, care ne amenință cu

un „*roman-fluviu*" de 10 sau 20 de volume. Un sonet de Mihai Codreanu strălucește ca o piatră prețioasă în noroiul liricei pubave a diverșilor baltazari, voronci sau cum îi mai cheamă în „*cartea cu poeți*" a prea amabilului și delicatului Lucian Boz.

Giza însuflețită alături de piramida rece și anostă de care pomenește într'un esseu Caragiale — ne amintește, totuș, mereu de schița alertă a scriitorului antebelic comparată cu lavina romanelor contimporane...

P. P.

Anastase Simu

Anastase Simu face parte din categoria marilor ctitori ai culturii noastre.

Numai prin ctitorie de cultură o parte a boerimei noastre, și-a spălat întrucîtva păcatele neiertate de cari s'a făcut vinovată față de acest neam. Cum se cheltuiau averile imense, o știm din istorie. Bogățiile țării luau drumul Apusului, cu predilecție al Parisului care fascina. Acolo, în agreabil *dolce farniente* boerimea noastră își cheltuia timpul și bogățiile strînse în țară din munca masselor iobage.

O infimă minoritate, se dedica vieții intelectuale și alta politicei. In sinul boierimii noastre, de proveniență dubioasă, adevărate mixturi rassiale, nu erau tradiții și vocații autentice pentru cultură. Rafinarea de maniere în stil parizian, nu se poate confunda cu pasiunea pentru valorile spiritului.

Anastase Simu, a trecut întîi prin arena politică a conservatorilor, cum era obiceiul atunci. Nu s'a oprit însă prea mult în vîltoarea ei, pe atunci superficială, din lipsă de interes și pasiune. Mediul diplomatic i-a priit mai bine, lăsîndu-i vreme îmbelșugată pentru preocupări artistice. De atunci a prins gustul pentru colecționarea operelor celebre ale penelului, care s'a transformat apoi într'o adevărată pasiune pentru tot restul vieții.

Părăsind politica, Anastase Simu a colindat capitalele europene, cumpărînd capodopere de pictură și sculptură. Astfel Simu a dat averii sale una dintre cele mai nobile întrebuințări.

Muzeul din Capitală, care-i poartă numele, cuprinde neprețuite comori de artă. Inzestrat atît de bine, numărîndu-se printre cele mai renumite din Europa, el a fost dăruit Statului. Este unul dintre cele mai frumoase cadouri făcute de vreun boier culturii noastre.

Anastase și Elena Simu, vrednica sa colaboratoare, sunt dintre ctitorii nemuritori în istoria culturii romîne.

Un omagiu filosofiei.

In fața noului edificiu al Universității ieșene, bronzul va evoca într'un grup plastic, figurile celor trei mari profesori și gînditori ai Iașului: Titu Maiorescu, Vasile Conta și Alex. Xenopol, foști contemporani și membri ai „Junimei". Ideia și inițiativa aparține d-lui Ion Petrovici, care rămîne incontestabil continuatorul cel mai talentat și reprezentantul cel mai strălucit al tradiției maioresciene, simbol fecund de clasicism creator, de stil superior și armonie în cultura romînească. Prin străduințele distinsului intelectual și profesor dela Facultatea de Litere din Iași, s'au realizat aproape în întregime fondurile necesare ridicării statuii, a cărei machetă a fost aleasă prin concurs.

Cît este de binevenit actul acesta de recunoștință față de cei trei mari creatori ai culturii noastre, nu se simte nevoia a o mai sublinia.

Era un imperativ de conștiință culturală eternizarea în bronz a chipului celor ce-au fost îndrumători spirituali ai renașterii noastre.

E cu atît mai bine că inițiativa se datorește d-lui Petrovici, care nu o singură dată ne apare în ipostaza de entuziast luptător al filosofiei. Dacă astăzi este aproape gata să se recunoască locul central pe care trebue să-l ocupe disciplinele filosofice în ansamblul studiilor liceale, în virtutea misiunii lor vitale, fără îndoială că tenacității profesorului Ion Petrovici se datorește.

Dar ridicarea statuii dela Iași mai are și altă semnificație, in împrejurările momentului: prin monumentul ce se va înălța, în memoria celor trei cugetători, se aduce un omagiu filosofiei, spiritului, într'o vreme în care bronzul nu glorifică decît oameni politici și figuri ori fapte războinice. Nu este oare ciudat și chiar rușinos să nu existe un monument pentru un Maiorescu, Xenopol, Conta, titani ai spiritului, cînd atîtea obscure glorii politice ori militare sunt imortalizate prin bronz?

In veacul militarismului sufocant și al pasiunii politice vulgare, statuia dela Iași va însemna un simbol și omagiu adus supremației spiritului, culturii, umanismului. Numai un om de cultură putea face gestul.

Inițiativa d-lui Ion Petrovici este de-o rară frumusețe morală. Figura sa de luptător pentru triumful filosofiei, care înseamnă progresul umanizării, victoria culturii, se conturează și mai expresiv, în lumina reflectată de acest fapt.

N. T

Rămas bun generației

Discuția despre generația tînără continuă. Duce o viață ciclică: uneori dispare și multă vreme nu se mai aude nimic despre „generație"; apoi deodată răsare și iarăși „generația" este la modă.

De scris n'am scris mai nimic despre generația mea. N'am atins în scrisul meu decît subiecte de specialitate; dar am activat pentru generație în universitate și mai tîrziu. Lupta pentru generație am avut-o în sufletul meu și în carnea mea. Mă simt însă despărțit de cîteva exagerări, și cum toate au un sfîrșit pe lume, cîteva precizări recente îmi dau prilejul de a-mi lua adio de la generație.

Aceste precizări s'au făcut într'o conferință ținută la „Uniunea Intelectuală". D. Vulcănescu le-a mai formulat într'un articol despre „generație" publicat în revista „Criterion" (Nr. 3—4). Iar o altă carte care a adus, poate fără să vrea, precizări, este cea a d-lui Mihail Sebastian, „Cum am devenit huligan".

Teza „generaționiștilor" este cam următoarea: noi, cei tineri, aducem ceva nou și ca atare, avem dreptul de a înlătura pe înaintașii noștri. D. Vulcănescu (în articolul din revista „Criterion" enumără caracterele specifice ale generației tinere, care ar fi: setea de experiență, voința de încercare directă, înlăturarea opreliștelor rațiunii, autenticitatea, voința de a fi așa cum ești, de a înlătura orice constringere din afară, spiritualitatea, voința de a te depăși, nevoia de absolut; tensiunea dramatică, criza. Și de aci — dela criză — drumurile se despart. Unii se aruncă în negativism, în agonie, în disperare (aruncare oarbă, în acțiune, sau proclamare a disperării). Alții schițează o mișcare de refuz, înăbușire voită a lucidității. Alții își propun reconstituirea armăturii interioare a sufletului lor printr'o aderare voită la o anume ideologie. Alții proclamă nevoia unei resemnări în istorie, renunțînd la universalitate. Alții, cer mai presus (cum?) o acțiune hotărîtă și fără iluzii. Alții cred că antinomia e inevitabilă și necesară pentru

zămislirea omului nou. Alţii nu văd altă soluţie decit rugăciunea. In sfirşit, unii încearcă să realizeze un echilibru intelectual al acestor divergenţe.

Teza d-lui Vulcănescu nu se poate susţine. „Criză spirituală, manifestată prin sete de experienţă, autenticitate, voinţă de a te depăşi"... Dar acestea sunt problemele oricărei generaţii, mai mult, a oricărui băiat ajuns la 18 ani, ajuns la pubertate, care vede că se deschide în faţa lui o lume nouă în care nu ştie cum să meargă. *Sunt problemele pubertăţii bărbăteşti.* Experienţă, trăire, sunt faţade pretenţioase cari ascund aceeaşi realitate: pe tînărul ce-şi caută un sens şi un drum în viaţă.

Despărţirea drumurilor de care vorbea d. Vulcănescu este tocmai sfirşitul pubertăţii. Dar drumurile nu sunt atît de multe, ci numai două. Unii nu se clarifică, nu se lămuresc; aceştia trăesc, aşi zice, *o pubertate prelungită* (sunt cei ce se aruncă în negativism, agonie, disperare). Continuă să se zbată; şi vor muri tineri, după un timp, mai lung sau mai scurt, în care au fost îngrija medicului de boale nervoase. Ceilalţi au devenit bărbaţi: *a deveni bărbat înseamnă a lua o atitudine;* cum zice d. Vulcănescu, „aderi voit la o ideologie printr'un act gratuit (gratuit, de ce?. Resemnarea în istorie, acţiunea fără iluzii, zămislirea omului nou, rugăciunea, echilibrul intelectual, sunt tot aderări la o ideologie. Aşa dar, lucrurile sunt două: şi amîndouă se justifică biologic. Trebue să avem sinceritatea şi curajul de a recunoaşte. Tot d. Vulcănescu ne va lămuri asupra adevăratului sens al „generaţiei". Căci, generaţia există, e o realitate. Este întîlnirea între un grup de oameni de oarecari vîrste şi realitatea unui moment istoric.

In veacul trecut, Rominii au trăit cinci generaţii: generaţia premergătorilor (după Tudor Vladimirescu, 1821—1848), generaţia paşoptistă, generaţia junimistă, generaţia socială, generaţia războiului.

Dacă am lăsat nume şi urme în istorie, este probabil pentrucă fiecare din aceste generaţii a adus ceva nou. Generaţia premergătorilor (şcoala ardeleană cu Petre Maior, Gheorghe Lazăr, Cărvunarii, Asaki), a adus conştiinţa de naţie şi de latinitate. Generaţia paşoptistă a adus liberalismul burghez revoluţionar în politică şi economie. Generaţia junimistă aduce o reacţiune critică împotriva exceselor formale ale paşoptismului. Mai adinc merge generaţia socială: Iorga cu naţionalismul organic de la „Sămănătorul" şi Stere cu poporanismul dela „Viaţa Rominească". Generaţia războiului nu e o generaţie bine precizată.

Dece diferite grupuri vîrstnice de oameni, cari au trăit la noi în veacul al 19-lea, au căpătat aceste nume rămînînd în istorie ca generaţii distincte? Pentrucă aduceau fiecare un ideal social nou. Insist ideal social. Nu ideal spiritual, căci comunitatea de ideal spiritual nu formează o generaţie, decît atunci cînd coboară în „forum", să lupte pentru o înoire.

Aşa dar, nu se poate numi generaţie decît *acel grup de oameni de aceiaşi vîrstă, cari aduc un ideal social, pînă atunci nevinturat, şi militează pentru el.*

O ultimă lămurire: este generaţia de după război o adevărată „generaţie" adică o aducătoare de idealuri noi în ordinea socială?

D. Vulcănescu arată că misiunea acestei generaţii ar fi: a) asigurarea unităţii sufleteşti a Rominilor, b) să exprime în forme universale sufletul rominesc, c) să se pregătească pentru ceasurile grele cari vor veni, d) să pregătească ivirea omului nou. (în articolul din „Criterion")

Cel dintîi punct de misiune înseamnă naţionalism. Suntem de acord. In era istorică care se deschide, mondialismul şi internaţionalismul pierd din importanţă. *Fiecare stat năzueşte să formeze o unitate proprie. Scheletul ideologiei acestei unităţi* ce se vrea pe cit posibil complectă, *o dă naţionalismul,* fie că se grefează pe o ideologie socială

(Corporatismul italian) fie că se grefează pe o ideologie politică (rassismul militarist german). Ce fel de naţionalism ne trebue, sau mai bine zis care va fi naţionalismul nostru, voi căuta să o lămuresc altădată.

Al doilea punct, „exprimarea în forme universale a sufletului rominesc", este misiunea artiştilor şi scriitorilor noştri, lăsaţi să lucreze de cite unul singur. Acest punct nu este un program de grup şi cu atit mai puţin, de generaţie.

Punctele trei şi patru — rog pe d. Vulcănescu să mă ierte — nu înseamnă mai nimic. Vremuri grele a cunoscut poporul nostru totdeauna. Noi n'am trecut *niciodată* prin vreo perioadă liniştită. Iar omul nou nu trebue să-l pregătim, ci omul nou va veni ca o urmare a schimbărilor de structură economică şi socială ce se simt.

Programul, adică justificarea generaţiei tinere trebue să fie mai precis. Plecăm dela promovarea elementului rominesc, care pînă acum a fost oprimat, fie de o clasă socială suprapusă, neînţelegătoare, deşi uneori rominească, fie prin faptul că aparţinea unui stat străin. Romineşti la noi sunt numai statul şi ţărănimea. Deci, de o parte operă de întărire a statului, de altă parte, *ridicare şi reformă adîncă a agriculturii,* ocupaţia ţărănimii. Apoi trecerea la *organizarea în rominism a celorlalte activităţi (industrie, credit),* care, întemeiate şi conduse încă azi de străini înseamnă pentru economia rominească o veşnică pierdere de substanţă. Această rominizare nu se va putea face decit *sub conducerea statului,* pentrucă am pierdut trenul liberalismului.

Reorganizarea Rominiei prin naţionalism şi etatism, este rostul generaţiei tinere.

Să dau încă o dovadă cît de greşită este opinia „primauté du spirituel". E vorba de păţania d-lui Mihail Sebastian cu cel „După 2000 de ani"

D. Sebastian a povestit un caz de conştiinţă. Al lui sau al altuia, nu interesează. Această carte a provocat însă enorm de multe discuţii, cele mai multe de natură politică şi etnică. D. Sebastian se miră („Cum am devenit huligan") Nu are dreptate. *Astăzi, orice gest este un gest politic. Chiar şi scrierea unui roman.* D. Sebastian însuşi o simţea, atunci cînd aproba surpriza lui Pierre-Quint în faţa a doi romîni, de păreri politice extreme, stînd totuşi de vorbă ca prieteni: „un seul geste engage, Monsieur". (pg. 20—21).

Orice gest este astăzi un gest politic. O fi rău, o fi bine, nu discut, nu fac judecată de valoare. Dar aşa este. Şi deci, un grup, şi mai mult o generaţie, astăzi, trebue să se precizeze, politiceşte.

Constantin Enescu

Literatura vecinilor noştri

Scurtă privire asupra literaturii bulgare moderne

Naşterea literaturii bulgare moderne coincide cu începutul veacului al XIX-lea, adică cu deşteptarea naţiunilor slave în Europa, şi este unul dintre cele mai interesante evenimente din cultura contimporană. Fireşte, nu este un eveniment neînsemnat să vezi cum un popor, după 500 de ani de robie turcească şi dominaţie intelectuală a clerului grecesc, lipsit de cultură, cu limba naţională nedezvoltată, săracă, incapabilă de-a exprima viaţa modernă, izbuteşte totuşi într'un interval de 50 de ani să aibă o literatură naţională atît de bogată şi de variată. Este însă bineînţeles, în acelaş timp, că naşterea unei astfel de literaturi, precum şi desăvirşirea limbii bulgare, au fost ajutate de influenţe streine; în special de cea rusească. Dar faptul de a-şi fi însuşit cultura europeană a înlesnit în acelaş timp şi o întoarcere — sub forme mai moderne — la vechiul fond naţional.

Cu cît literatura bulgară devine mai europeană cu atît ea se diferenţiază de influenţele streine şi tinde să ia o înfăţişare tot mai naţională. După război această tendinţă devine şi mai generală. Insă nu numai influenţele streine au ajutat la formarea literaturii bulgare moderne, dar şi dezvoltarea poporului bulgăresc, care îşi păstrase limba, tradiţile, cîntecele şi legendele sale.

Renaşterea Bulgariei se datoreşte în bună parte călugărilor bulgari, cari trăind singuratici prin mănăstiri nu au avut nici o legătură cu străinii şi n'au suferit influenţa lor. Cele dintîi opere în limba bulgară au fost scrise prin mănăstiri de către aceşti călugări; şi cu toate modestele sale origini, literatura bulgară prezintă dela început un caracter naţional. La finele veacului al XVIII-lea un călugăr din Hilendar, Paisie, scrise istoria slavo-bulgară a poporului, a regilor şi a sfinţilor bulgari. Aceasta este prima operă a literaturii bulgare moderne. După Paisie, alţi călugări scriu cărţi istorice, pedagogice, cărţi necesare mai mult învăţămîntului poporului. Abia pe la jumătatea veacului trecut ia fiinţă o literatură artistică, cu balada lui *Gerov*, intitulată „STOIAN ŞI RADA" şi cu poema lui *Rakovski* „DRUMEŢUL DIN PĂDURE". Alături de Gerov şi de Rakovski, intîlnim şi alţi poeţi bulgari. Ia naştere astfel în acele vremuri grele o poezie patriotică care aţîţă pe popor la răscoală, laudă trecutul glorios al bulgarilor şi deplînge libertatea pierdută. O asemenea literatură, cu toate că mai mult retorică, lipsită de stil, şi care place în deosebi pentru impetuozitatea ei mai mult decît pentru fondul ei poetic, nu este lipsită totuşi uneori, de versuri splendide, pline de lirism şi de proaspătă originalitate. Reprezentanţii acestei literaturi patriotice, un *George Rakovski*, un *Dobri Cintulov*, *Liuben Karavelov*, *Petko Slaveikov*, *Hristu Botjov*, şi alţii, erau oameni plini de energie în viaţa politică a ţării lor, mari revoluţionari şi unii dintre ei chiar martiri ai ideei de libertate. Poeziile şi le-au scris în pribegie sau sub groaza duşmanilor. Numai în ţara romînească sufletele lor au aflat odihnă, ospitalitate generoasă, ba chiar şi ajutoare pentru fraţii lor în robie. Cît de mult a folosit sprijinul moral şi politic al Romînilor în viaţa bulgară, în vremea aceea, o aflăm din recenta carte a d-lui Pompiliu Constantinescu: „ROLUL ROMINIEI IN EPOCA DE REGENERARE A BULGARILOR".

Din acea generaţie a revoluţionarilor care au avut aşa de strînse legături cu Romînia trebuie subliniat *Hristu Botjov*, suflet mare şi genial, ucis la vîrsta de 28 de ani, pe cînd cu o ceată de tovarăşi încerca să vină în ajutorul ţăranilor bulgari răsculaţi. Eroica moarte a lui Botjov a rămas legendară şi a inspirat poeziile — puţine la număr — cele mai frumoase din toată literatura bulgară.

Ljuben Karavelov e cunoscut în schimb ca prozator şi poate fi numit părintele poeziei narative bulgăreşti, pentru cele două cunoscute povestiri ale sale: „Bulgarii de odinioară" şi „Voevodul".

Interesant de citit şi azi este *Petko Slavejkov* ale cărui poezii populare sunt foarte graţioase şi delicate, quasi-idilice. Criticii îl socotesc, alături de Botjov, cel mai de seamă liric bulgar.

Intre timp însă nivelul general al culturii s'a ridicat mult: legăturile culturale cu Europa devin tot mai strînse. In anul 1878 Bulgaria proclamă independenţa, în urma războiului ruso-romîno-turc, iar lirica patriotică îşi pierde din valoare, nemai interesînd pe nimeni. Literatura bulgară, rămînînd credincioasă tradiţiunilor naţionale, simte nevoia în acelaş timp de-a căuta în Europa forme noui artistice, mai rafinate, şi un orizont mai larg.

Dintre literaturile europene, singura mai apropiată bulgarilor, din pricina înrudirii de limbă şi de rasă, şi poate chiar şi din motive politice, a fost literatura rusească. Totuşi literatura bulgară nu şi-a pierdut din originalitate; bulgarii nu şi-au robit niciodată viaţa lor culturală ruşilor, dar s'au lăsat numai influenţaţi de tehnica şi metoadele scriitorilor ruşi. Bulgarii n'au fost slugarnici imitatori, ci ucenici inteligenţi şi şi-au însuşit tainele frumuseţilor şi creaţiunilor literare ruse. Prin influenţa rusească literatura bulgară a pierdut ceva din puterea ei sălbatică şi originală, dar a cîştigat în schimb în eleganţă şi în stil. Atunci se ivesc cele două genii adevărate ale sufletului şi artei bulgare: *Ivan Vazov* şi *Penciu Slavejcov*. Vazof este recunoscut azi de-o lume întreagă drept cel mai bogat geniu creator al Bulgariei; a scris de toate: teatru, roman, nuvele, poezii. Nu există gen literar în care Vazov să nu fi lăsat o urmă, o operă nemuritoare. Vazov îi întrece pe toţi ceilalţi în arta narativă. Romanul său „Sub Jug", surprinzătoare şi fermecătoare frescă a vremurilor robiei turceşti, şi unele poezii sau nuvele ale sale, precum „Moş Ioţa priveşte", „O bulgăroaică", Hagi Achil", „Unchiul", — poate sta la rînd cu cea mai bună literatură europeană, pentru puterea, bogăţia şi fantezia lor, pentru umorismul lor atît de fericit, cu toată naivitatea şi primitivitatea psihologică a eroilor săi. Un rol la fel de însemnat deţine Vazov în poezia bulgară, în care reia vechile motive patriotice. In baladele şi legendele sale („Legendele din Tareveţ", „Zagorna", „In ţara zînelor") Vazov atinge forme artistice de-o mare perfecţiune.

Vazov a trecut de multe ori prin Romînia, unde se oprea uneori cîteva luni în şir. Cinci membrii din familia lui vorbeau romîneşte curat, şi el însuşi a învăţat de tînăr romîneşte ca să se poată duce la unchiul lui negustor în Olteniţa. Acolo a citit el pe toţi scriitorii romîni, şi poate chiar pe cei apuseni în traducerile romîneşti existente. Vazov însuşi scrie undeva ce mult îl impresionase poeziile lui Bolin-

tineanu. Priveliștele romînești și viața romînească în legătură cu Bulgaria i-au servit drept temă pentru unele dintre cele mai reușite povestiri ale sale („Trenul de plăcere", „Fără dragoste, fără cămin").

Penciu Slavejkov, fiul lui Petko Slavejkov, a excelat dimpotrivă ca poet, cu toate că era considerat și prozator și critic foarte stimat. Prin el poezia bulgară atinge motive universale, omenești. Slavejkov se simte, mai presus decît bulgar, om și găsește în sentimentele, în idealurile, în viața sa, inspirația celor mai de seamă opere ale sale, precum: „Michelangelo", „La insula celor fericiți", „Cîntece epice", „Visul fericirii". Nu-și uită însă propria patrie, și în „Cîntecul însingerat" descrie nenorocita răscoală a bulgarilor dela 1876, poem neterminat, dar socotit ca poemul național al Neamului bulgăresc, și în care dovedește cît de adîncă și de sinceră era în inima lui iubirea de țară. In afară de aceasta, Penciu Slavejkov a învățat pe bulgari cum și ce anume trebuiau să-și însușească din cultura europeană, și învățăturile lui au fost înțelese de alți doi poeți, *Petko Teodorov* și *Peju Iavorov* cari vor altoi pe sufletul și înțelegerea bulgare formele desăvîrșite și delicate ale culturii europene.

Teodorov păstrînd în dramele și idilele sale esența poeziei și vieții populare bulgare, le-a imprimat totuși o valoare universală și simbolică, introducînd astfel în literatura bulgară o proză poetică cu ființe, ritmuri și armonii necunoscute încă pînă atunci.

Peju Iavorov urmînd dimpotrivă mișcarea neo-romantică, găsește în ea cele mai favorabile posibilități pentru dezvoltarea propriei sale lirici, glas sincer de adevărată suferință sufletească a omului modern, suferință fără cauze și fără mîntuire, suferință chinuită de dor și de urît. Iavorov rămîne și azi cel mai european și mai modern dintre toți poeții bulgari. Aproape toți poeții bulgari, dela el și pînă în ziua de azi, precum: *Debelianov, Liliev, Stoianov, Trajanov*, îi datoresc toți cîteceva; Iavorov le-a arătat tuturor drumul către poezia modernă.

Un alt poet și prozator foarte original, din generația celor de mai sus, este *Nicolai Rainov*, temperament mistic, care pe urma unei vieți aventuroase, a dat literaturii bulgare peste 20 de opere interesante, foarte cunoscute, vrintre cari două adevărate capete de operă: „Legendele Bogomililor" și „Visuri din vechea Bulgarie".

Dar înaintea lui trebuie pomenit numele lui *Alecu Konstantinov* acest Caragiale al Bulgariei; autorul unei admirabile satire asupra poporului bulgar din vremea începuturilor libertății lor: „Bai Ganju". In acest erou fantastic, Konstantinov a pătruns adînc și a relevat cu mare talent cusururile și lipsurile bulgarilor cînd au început să ia contact cu viața apuseană, cu obiceiurile, credințele și mentalitatea atît de deosebite a celor din Apus.

Tot generației mai vechi aparțin foarte mulți dintre scriitorii bulgari de astăzi. *Vlaikov*, fermecătorul povestitor din romanul „Nepoata lui Moș Slavció"; *Strașimirov*, vestitul romancier al problemelor sociale; *Kirilov* și *Cilinghirov*, autori foarte fecunzi; și mai presus de toți aceștia, vestitul povestitor *Elin-Pelin*. Cu toții au trăit și scris cele mai frumoase opere ale lor înainte de război; toți și-au iubit Patria și pe țăranul bulgar, însă cu toții au descris obiceiuri și tipuri ireale; n'au pătruns viața și sentimentele adevărate ale țărănimii. Am putea asemui această mișcare literară națională cu mișcarea „sămănătoristă" romînească, ba chiar și mai provincială, și mai exterioară; un fel de realism folkloristic. Singur Elin-Pelin a înțeles realitățile omenești din viața țărănimii și s'a ocupat de pshologia eroilor săi.

Războiul n'a influențat prea mult asupra literaturii bulgare și dezvoltării ei; dar a contribuit la adîncirea și înțelegerea problemei sufletului omenesc, problemă care preocupase deja pe Elin Pelin, pe Iavorov și pe Todorov. Subiectele în schimb au rămas aceleași.

Dintre scriitorii noui cei mai buni îi socotim pe: *Iordan Jovkov*, autor de romane, poezii și comedii. Nuvelele sale „Legende din Stara Planina" și romanul de război „Consăteni", au fost traduse în mai toate limbile europene; pe vestiții romancieri: *Dobri Nemirov* care a încercat să dea în trilogia: „Primele Raze", „Celălalt", și „Frații", o epopee a vieții bulgare din veacul trecut; și *Pelkanov* care a descris viața de țară și pe țărani din punct de vedere sociologico-moral, în puternice scrieri printre cari cea mai de seamă este romanul: „Fără Copii".

Un alt scriitor foarte citit este *Anghel Karalicev*, poet în adevăratul înțeles al cuvntului, cu toate că fermecătoarele lui povestiri le-a scris în proză. Ca stil și imaginație amintește pe Cezar Petrescu din „Scrisorile unui Răzeș".

Dar în Bulgaria de azi există și o literatură a vieții orășenești moderne, o literatură în devenire. Aceasta numără scriitori moderni, i-am putea numi chiar, de avangardă față cu stadiul general al literaturii bulgare, cum de pildă: *Stamatov*, profund cunoscător al sufletului femenin, *Vladimir Polianov*, pasionat studios al vieții sociale, *Sișmanov*, care descrie obiceiurile înaltei societăți și ale oamenilor politici în romanele sale „High Life" și „Deputatul".

Nu lipsește deasemenea nici mișcarea „novecentistă" sau „futuristă" reprezentată prin *Ciadar Mutafov* și soția lui *Popova Mutafova*.

Viața modernă este descrisă de un alt grup de scriitori tineri și talentați: *Raicev*, autorul unei admirabile povestiri de război, intitulată „Lupii", *Pancio Mihailov, Minkov, Vasiliev* și alții. Printre aceștia unul singur se diferențiază prin arta lui sălbatică și misterioasă: *Bolio Savov*.

Producția poeziei contimporane bulgare este mai puțin bogată. Dar în schimb putem spune că în adevăr poeții bulgari de azi sunt printre cei mai sinceri și mai personali din Europa. Nu există școli; există personalități. Și aceasta nu este puțin! Așa de pildă, avem pe lîngă *Emanoil Dimitrov*, poet demn, serios și clasic, formează parcă într'o țară cu vechi tradițiuni poetice, — pe modernul, și quasi-danunzianul *Trajanov*, autorul vestitelor „Balade bulgare", și pe delicatul și neîntrecutul *Liliev*, poetul „Paserilor în noapte" și al „Petelor lunare"; și, în fine, pe naivul dar sincerul *Rakitin*.

Dar poate că cei mai înalți reprezentanți ai poeziei bulgare contimporane, sunt două femei: *Bagriana* și *Dora Gabe*, cunoscute și în străinătate, în deosebi cea dintîi.

Poeții tineri sunt numeroși, ca pretutindeni, dar printre aceștia talente adevărate au dovedit numai *Dimitrie Pantalev* și *Atanasie Dalcev*.

Singurul gen literar în care bulgarii n'au reușit să creeze încă opere de artă puternice și de valoare definitivă, este teatrul. Dela Vazov încoace mai toți prozatorii de seamă bulgari au scris drame și comedii, dar nici unul n'a creat pînă azi opere de valoare artistică, deși unele din ele s'au bucurat totuși de succes. Trebuiesc citate comediile lui *Kostov* și *Iovcov*, precum și dramele lui *Todorov* și *Iavorov*; deasemenea „Antigona" lui *Ludmil Stoianov*.

In cocluzie deci, literatura bulgară este foarte tînără, iar dezvoltarea ei dela război încoace a întîmpinat varii dificultăți din cauza evenimentelor politice și a răsturnării valorilor morale și materiale ale Bulgariei pe urma înfrîngerii suferite în marele război. Cu toate acestea, literatura bulgară numără opere interesante, frumoase, și demne de-a fi cunoscute și citite; mai ales în Romînia, țara cea mai ospitalieră din Orientul european față de orice creație sufletească și literară, și care din cauza vecinătății sale cu Bulgaria a fost totdeauna strîns legată de ea și politicește și sufletește.

Luigi Salvini

Recenzii

REGINA MARIA A ROMINIEI: Povestea vieții mele, 2 volume, ed. „Adeverul".

Memoriile prezentate de M. S. Regina Maria sunt de un superior interes din mai multe puncte de vedere: intiiu se poate studia viața unei aristocrate engleze, acel amestec suav de educație intru lealitate, orgoliu, omenie protestantă, cult al frumosului și al cavalerismului. In al doilea rind, se descrie conflictul — uneori grav, alteori duios, alteori patetic și citeodată cu aspecte de un comic irezistibil, pe larg descrise de Regina Maria — dintre o personalitate puternică venită cu o asemenea tablă de valori morale intr'un mediu de bizantinism balcanic.

Memoriile Reginei Maria dovedesc un talent absolut remarcabil in ramura portretistică, impletit cu un temperament de artistă a vieții.

Această personalitate a fost, prin hazard, regina unei țări.

Dar a fost, prin vocație, o regină a vieții!..

Paginile in care se fac descripții ale momentelor vitale ca: parfumul florilor, o prăjitură mincată sau dorită in copilărie, contemplația unui peisaj de toamnă, mirosul caselor, contemplarea unor specii superbe cavaline sunt tururi de forță stilistică și de evocare artistică de primă calitate.

Admirăm in aceste memorii sufletul năvalnic și drept al autorului, iubirea nemărginită a vieții, bunătatea fonciară, pofta de joc asemănătoare cu a copiilor fericiți, cu a artiștilor, cu a iezilor in livada primăvăratecă, cu a făpturilor dăruite plenitudinei de natură.

In acelaș timp, istoria rominească a avut norocul unui ochi contemplativ și ager, care a surprins resorturi și aspecte inedite. Nu ezităm a proclama sus și tare adevărul, că Regina Maria a dăruit culturii romînești cele mai frumoase, mai sugestive și mai ample memorii.

In comparație cu *Memoriile* lui Alexandru Marghiloman, de pildă, Regina Maria s'a dovedit un Cardinal de Retz față de un țircovnic care ține registrele unui abate provincial cu nume de morți sau noui născuți.

PETRE PANDREA

T. VIANU: Ion Barbu, ed. Cultura Națională.

Intr'o elegantă plachetă, pe 120 pagini, d. Tudor Vianu ne dă o monografie cind subtilă, cind judicioasă asupra mult discutatului poet Ion Barbu. Analiza, minuțioasă și ingenioasă, explică nu numai pro-

blema poeziei „dificile", dar și specificul acestui poet. Ne arată formațiunea și etapele acelei evoluții care merge de la parnasianism, printr'o predilecție către aspectul oriental și turcesc (ciclul Nastratin Hogea), către ciclul ermetic și abstract. Ion Barbu e comentat și explicat cu pătrundere. Această analiză pur estetică e una din cele mai interesante din cite s'au incercat in critica noastră.

C. V.

IOACHIM BOTEZ: Insemnările unui belfer, Editura „Fundațiilor Regale".

D. Ioachim Botez este un adept al acelei faimoase *„écriture artiste"* dela sfirșitul veacului XIX.

Debutant intirziat, d. Ioachim Botez se dovedește un maestru al imaginei, un spirit original și nițeluș intortochiat, un om plin de experiențe capabil să ne dea una din acele cărți unice și mărețe, care să povestească odiseia unui suflet solitar in mijlocul menajeriei sociale.

„Insemnările unui belfer" colecționează foiletoane publicate intr'o gazetă ca stofe scumpe, variate, mătăsoase și grele intr'o ladă brașovenească...

P. P.

EUGENIU SPERANȚIA: „Papillons" de Schumann. (Editura „Cugetarea", 1934)

Opul muzical al lui Schumann „Papillons", servește autorului ca pretext al desvoltării unui adevărat sistem de estetică. „Papillons" op. 2 al lui Robert Schumann nu este numai o „grațioasă și capricioasă jucărie a unui geniu abia inmugurit ci una dintre acele compoziții muzicale care stimulează reflexiunea și-ți sugerează un torent de ginduri".

In această carte se vorbește despre principiul unic al vieții, dramei și frumosului, schițindu-se o replică la faimosul „Laokoon" al lui Lessing. .

Nu e un tratat sistematic de estetică sau de filosofia artei, pentru că sunt atinse și alte probleme. Așa cum se prezintă insă, cartea d-lui Speranția este bogată in considerații asupra frumosului. La originea lor stă o concepție precisă și omogenă prin care se explică, se interpretează creațiunea artistică, văzută ca proces vital realizat prin diferite mijloace organice și psihologice.

Autorul pare a impărtăși o concepție metafizică biologică despre artă in genere. „Viața și frumosul sunt de aceiași esență. *Estetica e o biologie*". Dar și invers: *„Biologia e o estetică"*

Legătura organică, intimă dintre opera de artă și viață, apare limpede. Intreg sensul operei de artă e dedus din conceptul de viață spirituală.

Specificul atitudinii estetice este definit astfel: „Sforțarea către unificarea multiplicității, sentimentul că această sforțare reușește și că eul a creat o unitate nouă dintr'un material fără semnificație, este atitudinea elementară cuprinsă in orice intuiție și constitue forma embrionară a atitudinii așa numite „estetice"." (p. 234). Și mai departe: „Fiecare intuiție e o victorie a spiritualului asupra materialulului, e o victorie a formei asupra conținutului. Dar orice victorie presupune o luptă și orice luptă e o dramă palpitantă".

Caracterul acesta dramatic il vom intilni și in natura contem-

plației estetice. „In contemplația estetică, spiritul individualizat se caută pe sine, inebunește, ca o umbră care și-ar fi pierdut omul. Se simte înstrăinat de sine insuși și se vrea împăcat; se simte risipit și se vrea întreg. Și pretutindeni unde poate descoperi spactacolul sforțări spre reintregire se oprește halucinat și își retrăește, chiar și în miniaturile cele mai mizerabile, drama sa de proporții casnice". Toate formele cieții sunt dramatic .

Autorul critică tendințele psihologiste și biograficiste în explicația fenomenului frumosului, accentuind pe cele meafizice.

N. T.

T. CRISTUREANU: Hotarele statice și dinamice ale Rominiei. București, 1935.

Studiile economice pe care d-l T. Cristureanu le-a publicat in ultimul timp dovedesc o serioasă pregătire științifică, o metodă sigură și o pitorească expunere din partea autorului.

De data aceasta infățișează un studiu antropo-geografic, privit in lumina relațiilor internaționale.

Pornind dela definiția statului („o bucată de sol" și „o bucată de omenire *organizată")* care este un organism politic viu, și analizind înfățișarea actuală a statelor din întreaga lume, d-sa cercetează problema granițelor: a granițelor naturale, cultural-istorice și a celor de construcție. Sub imperiul politicii, hotarul natural este astăzi inutil. Siguranța unui stat este prin urmare în funcție de voința politică (pag. 26).

Este numai una din problemele pe care d-l T. Cristureanu le cercetează în studiul său. Raportate la țara noastră, investigațiile acestea folosesc autorului la analiza frontierelor Rominiei sub unghiul istoric, geopolitic, etnic și economic.

Cartea se adresează, prin materialul ei interesant, atit specialistului, cit și publicului doritor să capete o informație precisă în legătură cu chestiunile politico-economice la ordinea zilei.

C. N.

P. NEMOIANU: Comerțul de animale al Rominiei.

In vreme de criză, prudent, just, bine este ca să se încerce valorificarea optimă a oricărui produs economic, știut fiind că în astfel de vremi excepționale, piețele se pot pierde dela o zi la alta, fără ca să fim întrebați și fără ca să-i pese cuiva de pierderile suferite de producătorii și muncitorii noștri.

E foarte bine venită deci această lucrare de ansamblu, care epuizează aproape toate aspectele și laturile comerțului nostru exterior cu animale.

Exportatorul romin va putea găsi in lucrarea d-lui Nemoianu un serios ghid, iar economistul, un bun material informativ.

Deosebit de importante capitolele cari se ocupă de exportul de animale în epoca restricțiunilor și de încercările făcute sau cari ar trebui să se facă cu privire la promovarea exportului nostru de animale.

Bine ar fi fost însă ca autorul să fi acordat o mai mare atenție comerțului interior de animale, care dispune de vaste posibilități de desvoltare.

Aproape însă că știm răspunsul: lipsesc datele statistice. Și-l credem pe autor.

Incă o ocazie să accentuăm cit de neiertat este acest gol în organizarea administrativă și economică a unui stat.

T. T.

VIRGIL N. MADGEARU: Drumul echilibrului financiar Ed. „Adeverul", 1935, p. 304.

Lovită din toate părțile, de din afară prin criza economică mondială și de dinlăuntru, prin lipsa unui mecanism ordonat și bine echipat, Rominia se găsește poate la cel mai greu impas. Se iau măsuri pripite și mai ales jumătăți de măsuri, sunt aduși la aplicarea acestor măsuri oameni cari adeseori n'au alte merite decit cele de ordin politic, se schimbă măsurile luate, se modifică regimurile, se cirpește azi aci, miine dincolo. Nici o concepție de ansamblu și ce e mai grav, nici o acțiune de ansamblu.

Echilibrul economic al unui stat determină, firește, și echilibrul său politic și social. Și în acest caz, echilibrul bugetar și financiar poate fi erijat într'o veritabilă axă centrală în viața atit de complexă a statului.

„Drumul echilibrului financiar" este fără îndoială unul din prea puținele studii care pe lîngă diagnoză, aduce și tratamentul și soluțiile.

Problema echilibrului financiar și bugetar firește că nu poate fi detașată de aceea a monetei. Cu atit mai lăudabil deci efortul autorului de a ne familiariza în prima parte a lucrării cu problema de bază, adică funcția monetei la noi în țară și politica monetară dela stabilizare încoace.

Intrucit o reînviorare a economiei naționale nu poate fi adusă fără concursul și minuirea utilă a monetei, d. V. Madgearu exemplifică această politică de utilitarism monetar cu experiența Austriei, a Ungariei și a Jugoslaviei, oprindu-se la sistemul primelor valutare, pe care-l consideră de preferat atunci cind vrem ca moneta să devină un instrument util economiei și nu economia, o unealtă istovitoare a monetei sterpe și artificiale.

In legătură cu moneta, e creditul. Arătind viciile de organizare a creditului cit și nevoia unei politici de ieftenire a creditului, care în cele din urmă să se reverse și asupra agriculturei, în partea treia, d. Virgil Madgearu supune unei sistematice analize problema finanțelor publice și aceea a bugetului.

Cu deficite cronice bugetare, firește că nu ne putem aștepta nici la vre-un progres temeinic al economiei naționale, nici la o monetă stabilă și nici la o reînviorare și ieftenire a creditului.

Nu i-am face niciun serviciu cititorului, rezumînd lucrarea „Drumul Echilibrului Financiar". Căci citind-o numai, sau mai exact, studiind-o, abia în acest mod cei interesați își vor putea da precis seama de valoarea excepțională a unui studiu de orientare venit la timp spre a face lumină în epoca de cea mai confuză dezorientare economică, financiară ,bugetară.

T. TUDOR

PIETRO MIGNOSI, Problema romanului italian, Milano, Soc. ed. Vita e pensiero, 1934.

In colecția numită *Conoscenze*, care apare la Palermo și este consacrată scriitorilor de azi, italieni și străini, Luigi Tonelli semnează volumul închinat lui Pietro Mignosi, Docent în filosofie al universității din Palermo și director al unei reviste de preocupări filosofice

cu coloratură specific religioasă, *La Tradizione*, Mignosi este autorul
volumului de versuri de atmosferă franciscană, *Crescere;* este roma-
cier în linia lui Verga și Pirandello; și schițează o încercare de sis-
tem de estetică în *Arte e Rivelazione* (1933); cartea care face obiectul
rîndurilor de față asupra problemei romanului italian aparține acti-
vității de critic literar a lui Mignosi.

In prefața volumului apărut în 1932, *Linee di una storia della*
nuova poesia italiana, autorul anunță drept urmare firească a studii-
lor prezintate aci o cercetare a problemei romanului italian.

In *Liniile unei istorii a noii poesii italiene*, Mignosi încerca să
urmărească, dela Manzoni pînă la cei mai tineri poeți de azi, desfășu-
rarea treptată a unei semnificații religioase în poezie; și în aspectele
ultime ale acestei poezii, de vădită inspirație religioasă, Mignosi găsia
semnul unei perfecțiuni pe linia artei.

Firească apărea, în această linie de gîndire estetică, tratarea
problemei romanului italian drept problemă solubilă numai în mo-
mentul atingerii acelei semnificații a artei ce se rezolvă în înțelesul
religios. Cartea recentă asupra romanului italian trebuie așadar în-
țeleasă ca o încercare de verificare a propriei teorii estetice asupra a-
celui gen literar care în discuțiile din urmă ale criticei italiene, a
provocat mai multe încercări de lămurire.

Nu trebuie să uităm că, în 1872, Antonio Fogazzaro punea pro-
blema *Viitorului romanului în Italia;* așadar, în momentul în care
se afirma crescînd impunerea tot mai hotărîtă a acestui gen, apărea
firesc problema putinței realizării lui într'o țară de îndepărtată tra-
diție culturală clasică. In anii din urmă, Giovanni Papini deschidea
discuția care nu s'a închis ușor, prin unul din acele articole boga-
te în sugestii și destinate să sdruncine desfășurarea comună a ju-
decăților. Articolul din 1929, *asupra acestei literaturi* afirma ine-
xistența romanului italian *și susținea totodată inferioritatea de artă*
a genului, motivînd astfel nerealizarea lui într'o țară prea au-
tentic clasică, sau prea autentic artistică. Anul trecut, un articol
al lui Angelo Gatti intitulat *Italienii și romanul*, relua chestiunea,
arătînd inaptitudinea spiritului italian pentru acest gen, prin
lipsa lui de interes pentru simplul omenesc, sau pentru ceeace
nu însemnează o depășire a individului. Discuția se desfă-
șura așadar pe linia acestor afirmațiuni în jurul unui anumit „sens"
al literaturii italiene, care nu permite realizarea de artă pe calea
unui gen modern și popular cum este romanul. Punctul de vedere
al lui Mignosi este însă un altul, însemnând astfel o alăturare de
tendința generală ce se manifestă azi în Italia spre o „modernizare"
și „actualizare" a literaturii. Plecînd de la datele gîndirii lui este-
tice, Mignosi va defini romanul conseevent unei formule generale a
artei, și va lămuri imperfecta lui realizare în literatura italiană prin
imperfecta realizare a acelui sens profund ce-l însemnează arta de
semnificație religioasă.

Cartea este închinată lui Papini care a scris la începutul anu-
lui trecut un articol răsunător, intitulat *Scriitorul ca maestru;* articol
ce era aproape o profesie de credință cu prilejul celor cincizeci de
ani pe cari Papini îi împlinia. In linia așadar a ideilor lui Papini,
Mignosi afirmă dela început că arta romanului însemnează apropie-
rea scriitorului de timpul său, iubirea acestui timp și prin această
implântare în plin prezent, realizarea acelei înalte valori etice pe
care întreaga critică italiană nouă o cere literaturii.

Punctul de plecare al acestei iubiri a realului este Manzoni, al că-
rui roman istoric a încercat să îmbine, într'o operă de deplină u-
nitate „sfera invențiunii cu aceea a adevăratului istoric"; preferința
scriitorului italian pentru temele istorice însemna recunoașterea u-

nei valori etice faptului real. Această adeziune pentru real sau a-
ceastă sete de lume coincide în Italia, observă Mignosi, cu părăsirea
treptată a idealismului filosofic care, el însuși, însemna încă linia
unei arte lirice. Crocianismul care a dus la fragmentism și futurism,
a destrămat faptul de artă, l-a despicat în părți de estetic pur, eli-
minînd orice element de logic sau etic. Renunțarea la acest proces
de analiză și izolarea esteticului pur, poate duce la acea formulă de
artă ce presupune forme pătrunse de deplina unitate spirituală pe
care o înseamnă romanul. Dar dacă acceptarea formulei de artă a ro-
manului dovedește iubirea realului pentru valoarea lui etică, aceasta
înseamnă separarea calititativă a romanului de celelalte specii epice,
novela spre pildă. Nu este între ele o distanță parcursă pe linia unei
evoluții cantitative, ci caracteristic calitative. Pentrucă alta este im-
plîntarea în real a romancierului, alta aceia a novelistului, pentrucă
lumea creiată de romancier însemnează iubire a realului și luminare
religioasă a înțelesului lui; sau, pentrucă „arta este... o iluminare reli-
gioasă a vieții", această maximă tensiune de artă sau această deplină
atingere a formulei ei poate fi realizată de roman în mod deplin.

In întregul discuțiunilor asupra romanului italian — cari pot
fi privite ca alcătuind unul din aspectele tendinței generale de ac-
tualizare a literaturii italiene de prea accentuata tradiție cultă — car-
tea lui Mignosi aduce așadar precizarea acestui punct de vedere
nou: se cristalizează astfel o formulă de artă în care, depășită fiind
poziția lirismului pur și lipsa de adeziune la prezent, se poate rea-
liza, tocmai prin implîntarea în acest prezent, unitatea și înțelesul
etic al artei. Departe așadar de a condamna formula romanului din
punct de vedere estetic — precum încercase Papini — Mignosi vede
în acest gen drumul către realizarea artei adevărate.

NINETTE FAÇON

S. SORENSEN: Desvoltarea producției agricole în Danemarca, 1935.

Autorul, e consilier agricol pe lîngă guvernul danez și ca atare
ne pune la dispoziție date inedite și material de informație, de exem-
plu că 94 la sută din agricultorii Danemarcii sunt mici proprietari.

Dacă în 1929/30, profitul agriculturei daneze se ridică la 56 la
sută, în urma crizei, acest profit apreciabil s'a transformat în anii
1931/32 într'o pierdere de 0.5 la sută .

HAROLD LASKI: Statul teoretic și aplicat, 1935.

Distinsul profesor londonez, fondator al concepției pluralistice
a statului, își amplifică de astă dată cu o măestrie neîntrecută tot
ceeace găsim ca filosofie politică asupra statului în lucrarea sa de
bază: A Grammar of Politics. Era logic însă ca evenimentele politice
recente din Anglia, dar mai ales din Spania, Franța, Germania, Ru-
sia și America să fi avut o influență asupra sa. Impresionant este în-
deosebi capitolul care se ocupă de puterea coercitivă a statului, pu-
tere dusă aproape la absolut prin nouile mijloace de tehnică perfec-
ționată și adoptată fără jenă de către acest „gardian al massei": tanc,
mitralieră, avion, gaze și tun.

t. t.

Revista revistelor

„Independența Economică" Anul XVIII, Februarie 1935. No. 2

Noul număr, este de astădată într'adevăr o revelație ca estetică și străduința aceasta a revistei merită toate laudele. Un fond bun nu este o scuză pentru o formă neglijentă și se știe că prin mici eforturi materiale se poate ușor obține o execuție superioară tehnică, prin care revista să fie agreabilă, atractivă și frumoasă ca aspect.

Cuprinsul ne aduce de astădată studii concise și elaborate pe adevărate baze științifice.

Notăm studiul d-lui *T. Cristureanu:* Cele două crize, în care autorul analizează geneza crizei, ocupîndu-se apoi de cele două crize distincte prin natura lor, criza industrială și agricolă și efectele lor asupra prețurilor. Se remarcă cum aceste crize au contribuit la adîncirea prăpastiei dintre Europa industrială și Europa agricolă. Interesant ar fi dacă autorul, într'un studiu viitor s'ar ocupa mai amplu de propunerile concrete dela conferința dela Stresa.

Alte studii din cuprins, de d-nii *Șerban Voinea* (Unificarea mișcării sindicale din Romînia), d. *I. Tatos* (Intervenționismul în agricultură), *M. Popa-Vereș* (Ideologie și realitate economică).

Acum o sută patruzeci de ani...

„Acum o sută patruzeci de ani, un popor și-a decapitat regele, declarînd, că nu recunoaște ceeace era socotit sfînt până atunci de intreaga Europă. Moraliștii au declarat și ei atunci că acest popor este în afară de umanitate, și au înarmat împotrivă-i pe suveranii lor.

Astăzi, un popor spune că nu recunoaște nimic din ceeace numim genul uman, negînd tot ceeace nu-i pus în slujba gloriei sale.

Acest popor face apologia urii de rassă, apologia minciunii și a asasinatului. Moraliștii se indignează o clipă. Pe urmă se liniștesc... „Ce vreți, spun ei, așa este acest popor"! Nu poate fi schimbat. Și apoi hitlerismul este consolidat acum... trebue să acceptăm ceeace face el! (A se vedea Jules Romains).

(Nouvelle Revue Française, 1-er Mars 1935).

Centenarul „Kalevalei".

„La 28 Februarie 1835, Elias Lönnrot încredința Societății de literatură finică din Helsinki (Helsingfors) manuscrisul *Kalevalei...* Faptul că la sărbătorirea primului centenar al poemului său național, Finlanda a consacrat solemne reuniuni de învățați, poeți și artiști, expoziții, concerte și manifestații patriotice, se datorește nu numai importanței pe care o are acest poem, ci și impulsului pe care el l-a dat întregii literaturi finlandeze.

Această literatură este printre cele mai tinere din Europa: prima culegere de versuri finice a lui August Ahlqvist, datează din 1860; cel dintîi roman mare, capodopera lui Aleksis Kivi *(Cei șapte frați),* din 1870... Dar chiar în veacurile anterioare, alături de latina învățaților și a eclesiaștilor, alături de suedeza vorbită în clasele culte, folosită de literați și de artiști în genere, se desvolta o poezie ingenuă și originală, transmisă oral din tată în fiu, păstrată de așa numiții *laulajat* (cîntăreții populari) în cele mai îndepărtate sate... Se perpetau astfel vechile credințe în magie și rugăciunile celor umili: iubirea, sentimentele de familie își aflau aici o exprese variată și delicată. Predominarea lirismului nu excludea formarea legendelor și a cîntecelor epice; comori ascunse și necunoscute, care abia la sfîrșitul secolului al optsprezecelea au deșteptat interes, prin mișcarea romantismului, care a pus în lumină toate manifestările de poezie populară...

Dar acum, la primul centenar al *Kalevalei,* după cincizeci de ani de cercetări critice, se poate oare spune că valoarea acestui poem a scăzut?... In poezia sa populară, a cărei sinteză aproape completă o înfățișează *Kalevala,* se oglindesc sentimentele cele mai adînci ale sufletului finlandez: dragostea maternă, admirația pentru frumusețile naturale, spiritul de aventură, cultul pentru muzică și poezie.

E greu să mai afli, în întreaga literatură mondială, o operă care să-i semene: astfel, cîtecul miraculos al lui Lemmin-Käinen; sau episodul lui Aino, în care lacrimile unei mame îndurerate curg în trei pirae care se tot umflă și apoi [illegible]rnesc a cădea în trei cascade [illegible] foc; iar din vîrtejul apelor s[illegible] înalță trei trei stînci și pe c[illegible]nea fiecărei stînci se înalță trei pereți de aur, iar deasupra fiecărei perete cresc trei copaci și pe ramurile fiecărui copac, trei nuci de aur cîntă de dor, pentru dragostea pierdută, pentru soțul pierdut, pentru bucuria irosită...

O asemenea poezie trece de hotarele patriei și capătă încununarea poeziei universale".

(Nuova Antologia, 1 Marzo 1935).

1935. — ANUL XXVII MARTIE-APRILIE, NR. 3-4

Viaţa Romînească

REVISTĂ DE LITERATURĂ, ŞTIINŢĂ ŞI IDEOLOGIE

SUMARUL:

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA: STRADA CLEMENCEAU Nr. 9

„Viața Romînească“
Directori: MIHAI D. RALEA și Dr. ERNEST ENE

București, str. Clemenceau 9

ANUL XXVII

Prețul abonamentelor:

In țară:	Pe un an	lei 250
„ „	Școli și biblioteci	„ 500
„ „	Autorități și instituțiuni	„ 1000
In străinătate:	Pe un an	„ 1000

Abonamentele se pot face dela orice număr, trimițind suma prin mandat postal, administrației din București, str. Clemenceau, 9.

Viața Romînească

REVISTĂ DE LITERATURA, ȘTIINȚĂ ȘI IDEOLOGIE

ANUL XXVII
MARTIE-APRILIE 1935

ATELIERELE „ADEVERUL" S. A.

Etnicul în politică

In politica ţării noastre, etnicul nu a fost inventat prin formulele *numerus valachicus* sau *proporţionalitatea etnică*, pe care le auzim aşa de des în timpul din urmă. Etnicul a fost de la obîrşie constituirei noastre ca Stat european. El a fost coloana vertebrală a organismului nostru politic. Căci ce alta a fost lupta înaintaşilor noştri pentru recunoaşterea naţionalităţii romîne, de cît o luptă de a se număra printre naţiunile Europei şi etnicul valah? Ce a fost lupta democraţii la noi, de cît lupta prin care să se deschidă drum elementelor etnice de valoare în funcţiunile de conducere ale Statului? Etnicul a fost substratul pe care s'a clădit edificiul nostru de Stat.

Dacă cercetăm mai în amănunt apoi, opera legiuitoare a parlamentelor noastre, precum şi măsurile executate de administraţia noastră publică, găsim o veşnică preocupare de etnic. Protecţia industrii naţionale şi tendinţele spre descenlizarea administrativă sunt izvorîte de această preocupare. Formula „Romînia a Romînilor", nu trebuia rostită, fiindcă o avea fiecare în inima sa.

De ce atunci, frenezia cu care se ronunţă formulele noi, ca şi cum *numerus valachicus* ar aspune ceva mai mult de cît „naţiunea romînă", iar *proporţionalitatea etnică*, mai mult de cît vechia formulă: Rominul stăpin în casa lui?

Etnicul desigur nu s'a schimbat. Romînii au rămas aceiaşi. Alipirea ţărilor surori la patria mumă n'a schimbat întru nimic caracterele etnicului romîn.

Dacă etnicul nu s'a schimbat, trebue să se fi schimbat atunci înţelesul nostru despre etnic. Sau în etnicul romînesc s'a descoperit ceva despre care n'aveam cunoştinţă înaintaşii noştri, sau dinpotrivă, etnicul vechiu a pierdut ceva din caracterele lui, şi pe acest ceva pierdut, voim noi astăzi să-l înlocuim prin formule noi.

Oricum ar fi, chestiunea este gravă şi merită toată atenţiunea.

Eu aş dori ca toţi aceia cari pot contribui cu ceva la rezolvarea acestei cestiuni să-şi spună cuvintul cu curaj, şi

să nu lase ca discuţia să degenereze în polemici de gazete şi în insulte triviale.

Stiu că această dorinţă a mea se isbeşte de mari dificultăţi. La noi s'a răspîndit credinţa, că despre lucrurile care au legătură cu politica, nu se poate discuta în mod serios şi obiectiv. Discuţiile de actualitate politică sunt interzise atît în şcolile cît şi în conferinţele publice. In şcolile din Satele Unite ale Americei de Nord, tinerimea chiar de la vîrsta cea mai fragedă, este luminată asupra tuturor problemelor politice. La noi, acest drept nu-l au nici măcar oamenii maturi. In conferinţele difuzate prin Radio, în toate ţările, publicul este dăruit şi cu cunoştinţa de politică actuală. La noi, Societatea de Radio n'are această generozitate pentru publicul său. Face aceasta, fiindcă ea consideră publicul romîn ca fără interes pentru politică, sau fiindcă ea nu are conferenţiari destoinici pentru politică, în tot cazul Societatea Radio din Bucureşti acreditează pentru străinătate părerea, că vieaţa politică din Romînia este aşa de murdară, că ea nu îndrăzneşte să o ridice la înălţimea undelor. Şi cu toate acestea conferinţele dela Radio au pretenţia să se denumească conferinţe de Universitate liberă...

Bine înţeles, nu etnicul s'a schimbat, ci înţelesul nostru despre el. Noi înţelegem astăzi să facem din etnic în politică, altceva de cît înaintaşii noştri.

Dar să discutăm în mod metodic, dacă se poate, şi în ordine cronologică, pentru ca restălmăcirile să nu mai fie posibile şi nu mai dăm loc la polemici.

Ce se înţelege prin etnic?

Etnicul vine dela cuvîntul grecesc *ethnos*, care însemnează popor. Prin urmare, el denumeşte un lucru foarte cunoscut, şi pe care îl găsim denumit de veacuri, cu un nume special, în toate limbile europene. La ce trebuinţă a răspuns introducerea noului cuvînt?

La trebuinţă, de natură ştiinţifică, mai întîi, după care a urmat şi una de natură politică.

Se simte foarte des trebuinţă, în desvoltarea cercetărilor ştiinţifice, să se denumească cu un cuvînt nou o parte, sau un aspect nou al unui lucru cunoscut de demult, în vederea unei precizări de metodă.

De regulă acest cuvînt nou este împrumut din vechea limbă grecească. Aşa a fost şi cu cuvîntul etnic, luat după ethnos, din care s'au format ştiinţa etnografiei şi a etnologiei. Fiecare limbă europeană îşi avea cuvîntul său pentru fiinţa poporului. De cuvîntul vechiu s'au servit istoricii, oamenii politici, psihologii, diplomaţii, în sfîrşit publiciştii din secolele trecute. Cînd însă s'a simţit trebuinţa unor cercetări noi ştiinţifice, care să aibă în vedere numai caracterele specifice ale culturii fiecărui popor şi mai ales influenţele pe care le exercită asupra acestuia condiţiunile solului, ale climei, precum şi condiţiunile de vecinătate, atunci s'a recurs la cuvîntul nou de etnic. Etnic în înţelesul ştiinţific denumeşte, aşa dar, legătura de condiţionare, unii zic chiar de cauzalitate, care există între condiţiunile pe care le prezintă rassa, mediul cosmic, vecinătatea socială a unui popor şi manifestările culturale ale acestuia.

Etnografia este ştiinţa care descrie caracterele acestei legături, iar entologia este ştiinţa care încearcă să explice, prin legi generale, evoluţia diferitelor culturi, de pe suprafaţa pămîntului. Aceste două ştiinţe sunt strîns unite cu antropologia şi antropogeografia.

Răspunzînd la această primă trebuinţă, la trebuinţa ştiinţei, etnicul n'are în înţelesul lui nimic de subversiv. Il pot utiliza deopotrivă şi cei mai aprigi adversari.

In nici un caz el nu poate servi ca armă de luptă. A vorbi de o proporţionalitate etnică, în etnografie sau în etnologie, ar fi să se vorbească fără sens. Etnicul în ştiinţă este un fapt care se constată, fără ură şi fără părtinire, în mod obiectiv.

In politică lucrurile se schimbă.

In politică, etnicul este cerut de altă trebuinţă. Aceasta este şi natural. In politică cuvintele n'au exclusiv rolul de a fixa un înţeles, ca pe baza acestui înţeles să se poată face o cercetare cît mai obiectivă, ci în poitică cuvintele au şi rolul de a deştepta sugestii, de a exprima mai mult decît stă în definiţia lor. In ştiinţă cuvintele nu se discreditează ori cît de îndelungată ar fi vremea întrebuinţării lor. In matematică, bunioară, cine s'ar gîndi să înlocuiască pe „minus şi plus", care vor rămîne probabil cîtă vreme va fi o ştiinţă a matematicei pe pămînt.

In politică, cuvîntul n'are aceiaş soartă. Adeseori el piere şi este înlocuit cu altul, fiindcă lumea s'a săturat de el, deşi lucrul cuprins în denumirea lui continuă să existe. In ştiinţă, cuvîntul se confundă cu înţelesul lui logic, în politică cu valoarea lui de circulaţie. Inţelesul logic şi valoarea de circulaţie sunt cu totul diferite.

In politică etnicul a fost utilizat de mult, dar cu totul în alt înţeles ca acum. După cum unele sau altele dintre caracterele lui esenţiale sunt de trebuinţă sau nu vieţii politice se dă şi etnicului un anumit înţeles. Şi etnicul are tocmai în cuprinsul său caractere esenţiale foarte variate. In el intră: rudenia de sînge, tradiţia de muncă şi de război; organizaţia familiei; organizaţia pe sat şi oraş; limba; religia; tempo de reacţie la influenţele culturale străine; adaptabi-

litatea și perseverența în obiceiurile primite; credința într'un destin propriu și unic pe lume, și multe altele. După cum politica are nevoie de unul sau altul din aceste caractere, etnicul intră în actualitate.

Astfel, în vechime, politica imperiului persan; politica lui Dionisos, cel bătrîn, din Siracusa; tot așa a lui Filip în Macedonia, și în mare măsură a imperiului roman, ținea seama de etnic. Dar etnicul de care vechimea ținea seamă se mărginea la cîteva caractere antropologice. Politica acelei vremi voia apărarea granițelor cu elemente războinice, recalcitrante la influențe străine, și cu o organizație de stat, pentru a fi lesne transportabile din loc în loc. Etnicul acelei vremi era mărginit la colonizarea granițelor.

Imperiul roman, în special, a practicat pe o scară întinsă această politică de colonizare. După el, imperiul bizantin. Politica de apărare militară a acestuia s'ar putea chiar zice că a fost o vastă aplicație a etnicului. Ea a pus la probă pe cînd capacitatea de rezistență pe care o are: dînd armata de țărani (milites limitanei=grănicierii), cînd armata dată de Statele intrate în clientela imperului, cînd armata cu soldă regulată. Cîteva secole au funcționat cîte-și trele aceste armate repartizate în mod diferit pe suprafața imperiului. In tot timpul cît a durat concurența între aceste trei tipuri de armată nici unui împărat bizantin nu i-a scăpat din minte importanța etnicului. Fiecare armată își avea însușirile sale. Din nefericire s'au apreciat prea tîrziu însușirile etnice ale țăranilor. Cînd filosoful și omul de Stat, Georgios Gemistos Plethon, în planurile sale de reformă, recomandă din nou înființarea milițiilor țărănești, era prea tîrziu. După cîțiva ani căzu Constantinopolul în mîna Musulmanilor *.

Politica de colonizare a fost practicată și de Statele moderne. Nu mai este nevoie să insistăm asupra ei. Existența Săcuilor în Transilvania și a satelor de grăniceri din Banat sunt de ajuns să ne probeze că ea s'a practicat în imediata noastră vecinătate.

Politica de colonizare este una din aplicațiile etnicului. Alături de această aplicație mai sunt multe altele. Fiecare dintre ele s'a realizat pe măsura ce s'a impus actualității vreunul dintre caracterele etnicului.

Filosofii vorbesc de o logică imanentă a faptelor. Această logică își găsește în diferite realizări ale etnicului cea mai frumoasă ilustrație. In anticitate etnicul impunea aplicația caracterelor antropologice, fiindcă politica acelei vremi nu se ridica la o țintă culturală. Statul vechiu avea în

1) Comp. Comunicarea făcută de Dr. G. Stadtmüler, la al VI-lea Congres intern. de Byzantinologie ținut la Sofia (14 Sept. 1934).

grija sa apărarea teritoriului prin forță. Această forță se găsesc în anumite caractere ale etnicului și pe acestea le utiliza Statul la graniță.

Statul modern urmărește, pe lîngă apărarea teritoriului și ținte culturale. El are nevoie, nu atît de vigoarea brațelor și de tradiția războinică, cît de solidaritate culturală, în urmărirea unui ideal. De aceea el apreciază în etnic caracterele sufletești. Limba și tradiția istorică, se ridică, în importanță, de asupra carcterelor antropologice. Politica bazată pe etnic duce acum *la iridenta națională*. Popoarele, de aceiași limbă și cu aceiași tradiție istorică, vor să formeze unități politice de sine stătătoare. Etnicul devine în politică național.

Cu această schimbare de politică avem un nou înțeles al etnicului. Acum, nu se mai caută în el caracterele care particularizează pe un popor față de alte popoare, ci din potrivă caracterele prin care popoarele pot să se adune la olaltă în concerte armonioase de civilizație și de ideal. Logica imanentă cere ca etnicul, transformat în național, să se purifice de tot ce era în el teluric și particularist.

Iată, în adevăr, cîteva spicuri din istoria naționalismului romînesc și care confirmă pe deplin spusele noastre.

Dela începutul secolului al 19-lea, naționalul constitue simbolul spirituaității patriotice romînești. Toate aspirațiile de viitor ale Rominilor se concentrează în acest scop în afirmarea naționalității. Rominii doreau să fie recunoscuți ca națiune, iar nu ca populație băștinașe, ca etnic, căci despre aceasta, în ceeace privește teritoriul vechiului regat cel puțin, nu avea nimeni vre-o îndoială.

Naționalul înseamnă, prin urmare, ceva mai ridicat de cît băștinășia.

Rominii alergau după acest ceva mai ridicat.

In ce consista acest ceva?

In garanțiile de drept public internațional pe care națiunea recunoscută le aducea după sine.

Rominii voiau, în fond, un Stat al lor, independent și suveran. Aceasta nu se putea obține, în Europa secolului al 19-lea, de cît pe baza principiului naționalităților. Principiul naționalităților nu se aplica însă de sine. El putea să fie aplicat de marile Puteri europene, dacă acestea găseau că este în interesul Europei ca să-l aplice.

Deaceea, toate străduințele patrioților romîni au fost să convingă pe bărbații cari conduceau politica Europei, că este în interesul tuturor recunoașterea națiunei romîne.

Nu pentru a aduce privilegii băstinașilor romîni, ci pentru a aduce ordine și progres, în colțul sud-est european, acesta era la baza argumentărilor pe care le făceau patrioții

în propaganda lor pentru întemeierea unui Stat suveran romîn. Cine ar fi vorbit altfel, ar fi fost un nepatriot pentru acea vreme.

Ion C. Brătianu a mers în această direcție foarte departe. Ca să convingă pe împăratul Napoleon III de avantajele pe care le va avea Franța din înființarea Statului romînesc el ajunge să scrie următoarele (într'un memoriu adresat lui Napoleon III în 1953): „Constituirea acestui Stat romîn este necesară, ca soluționarea chestiunei orientale să nu fie efemeră. Ea va da Romînilor posiblitatea de a servi civilizația ca și străbunii lor, cari au fost tabără înaintată a Europei în contra invaziunilor asiatice. Constituirea acestui Stat romîn ar fi cea mai frumoasă cucerire ce a făcut vreodată (Franța) afară din teritoriul său. Armata Statului romîn ar fi armata Franței în Orient; porturile sale dela Marea Neagră și de pe Dunăre ar fi întrepozitee comerțului francez și din cauza abundenții lemnelor noastre de construcție aceste porturi ar fi totdeodată șantierele marinei franceze; produsele brute ale acestor avut țări ar alimenta cu avantaj fabricele Franței, care ar găsi în schimb un mare debit în aceleași țări. In fine Franța va avea toate avantajele unei colonii fără a avea cheltuelile ce aceasta ocazionează. Compararea nu este exagerată, continuă I. C. Brătianu: In lipsă de o metropolă Romînii au adoptat de mult timp pe Franța de a doua patrie"...

Ion Heliade Rădulescu, înainte de Ion C. Brătianu, pentru ca să se cîștige de partea Romînilor, opinia publică europeană foarte mult influențată pe acea vreme de publiciștii socialiști, scrie pe placul acestora punîndu-se cu desăvîrșire în serviciul idealului cosmopolit. Naționalul era la el o punte de trecere spre cosmopolit, căci fiecare norod, nu este decît o ramură din marele copaciu care se numește omenire".

Toți naționaliști romîni din secolul al 19-lea nu ies din acest înțeles al naționalului. Toți doresc ca prin Statul național să realizeze o formă superioară de organizare socială. Toți doresc ca națiunea romînă să intre în concertul celorlalte națiuni civilizate.

Aceiași ridicare peste băștinășie, adică peste etnicul antropologic, o găsim și în politica economică a Romînilor dela începutul secolului al 19-lea.

In loc de încredere în munca industrială a populații romînești, găsim o totală neîncredere. Etnicul ar fi cerut protecționismul; conducătorii politicei romîne preferă totuși liberschimbismul. Mesajul domnesc a lui Alexandru Ion Cuza, din 1859 consacră ideologia liberului schimb, care durează

pînă la anul 1886.[1]) Armonizarea cu interesele popoarelor civilizate, pe care o urmăreau, după cum am văzut, naționaliștii de o parte, o urmăreau și economiștii, de altă parte. Fie care țară zicea economistul vremei, Ion Strat, are producția economică la care este predestinată de natură. Căci o țară este ca și un individ: ea nu are aptitudinile cerute pentru toate profesiunile. „Cînd un guvern caută prin mijloace artificale să impună în țara sa o industrie pentru care națiunea nu este aptă, atunci rezultatul este că acea națiune risipește și munca și capitalurile ei, în timp ce lăsînd-o să lucreze în condițiile sale naturale, după instinctul, după pozițiunea sa, după talentele, calitățile și defectele locuitorilor, ea ar putea trage din munca sa un profit foarte mare"2).

Iată dar etnicul romîn redus la pretenții foarte modeste. El abia dacă cere un loc sub soare.

După marele războiu mondial, din 1914—1918, înțelesul etnicului să schimbă din nou, cum este și natural.

Altă lume; alte interese și aspirații în sufletul popoarelor!

Vom încerca să definim, mai întîi această schimbare petrecută în sufletul cîtorva popoare streine, și numai după aceea venim la sufletul poporului romîn.

De schimbarea petrecută aiurea nu poate să-și dea seamă oricine. In publicistica zilelor noastre sunt exprimate asupra ei atîtea păreri, care se bat cap în cap, că aproape nu se poate alege cineva cu ceva pozitiv. Bolșevismul, fascismul, rassismul... sunt formulele care revin mai des; dar de fiecare dată cu înțelesuri deosebite. Cîte și trele se pretind izvorîte din socialism, și totuși cîte și trele trec, în ochii publicului european, drept înrudite cu vechia politică reacționară. Confuzia domnește peste tot. Ideologia politică nu se mai potrivește realității. Aceeace se prevede după dialectica ideologiei nu se întîmplă în fapt. Bolșevismul este internațional, ca tendințe, de fapt, el este însă tot ce poate fi mai rusesc. Fascismul, după Mussolini, nu este articol de export, fiindcă el este altoit pe vechia tradiție a imperiului roman și cu toate acestea mișcări analoage cu fascismul se observă în mai multe țări. In sfîrșit rassismul german, care pare cel mai amenințător pentru pacea lumii, este clădit pe o teorie, sau după unii pe o simplă ipoteză științifică. Fiecare din aceste trei formule ale timpului întrunesc în ele

1) A se vedea, pentru amănunte, interesanta lucrare a d-lui Eugen Demetrescu, *Influența școalei economice liberale în Romînia, în veacul al 19-lea* (1935).

2) Eugen Demetrescu, *lucrare citată*, pag. 130-131.

universalul şi particularul. Fiecare exprimă destinul unui singur popor, şi totuşi fiecare îşi caută justificarea în istoria întregei omeniri.

De cît publicistica, în care îşi găsesc ecou toate părerile şi adeseori toate resentimentele provocate de schimbarea venită după războiul mondial, pot fi ajutor, pentru orientarea noastră, mai curînd semnele externe ale vieţii sufleteşti pe care o întîlnim la popoarele care au adoptat bolşevismul, fascismul şi rassismul. Comportamentul extern este dealtfel totdeauna mai sincer de cît spovedania.

Cele trei popoare, Ruşii, Italienii şi Germanii, au o atitudine sufletească bine definită. Oricine prinde această atitudine a lor dela prima vedere, mai ales dacă a avut ocazia să-i cunoască şi înainte de războiul mondial. In sufletul celor trei popoare se constată: o disciplină rigidă, aproape militară şi credinţa într'un messianism al lor propriu.

Disciplina care se constată este întinsă peste întreg poporul şi este susţinută pe un crez social iar nu individual. Căci suflete disciplinate găsim în rîndul tuturor popoarelor europene, astăzi ca şi mai înainte; dar aceste suflete disciplinate sunt susţinute de interese individuale. Un individ conştient de interesele lui este totdeauna disciplinat. Cu progresul culturei în rîndurile fiecărui popor sporeşte numărul sufletelor disciplinate. In această privinţă este de netăgăduit că în rîndurile poporului englez se găseşte numărul cel mai mare de suflete disciplinate.

Nu această disciplină însă, pe bază individuală, o găsim în bolşevism, fascism şi rassism. Disciplina pe care o găsim aci este disciplina întregului corp social; dsciplina pe colectivitate, iar nu pe individ.

Aceasta disciplină nouă se trădează prin manifestări de mulţime, făcute în stil mare, fără precedent înainte de războiul mondial. O sută de mii de oameni, adunaţi într'o manifestare, prorocea înainte vreme cel puţin un început de revoluţiune. Astăzi, în Germania şi Rusia, o manifestaţie, la care iau parte o sută de mii de oameni, este cel mult o paradă, care se poate întîmpla pe fiecare săptămînă, odată sau de două ori.

Această disciplină, întinsă pe poporul întreg, ne spune mai mult decît toate teoriile. Evident, în sufletul acestor popoare, individualismul este complect sdruncinat. In bolşevism, fascism şi rassism nu mai este vorba de idealul libertăţii individuale, idealul cu care se mîndrea Euorpa de altădată. In locul idealului libertăţii individuale este acum: productia economică dirijată la bolşevism; Statul totalitar la fascism şi la rassişti.

După disciplină, avem apoi credinţa în messianism. Cele trei popoare, Ruşii, Italienii şi Germanii, cred în destinul lor, în misiunea lor pe pămînt.

Această credinţă se trădează iarşi din întreaga lor atitudine. Aceia cari călătoresc prin Rusia, Italia şi Germania de astăzi, adeseori nu ştiu, dacă se găsesc în faţa unor oameni convinşi de principii politice, sau se găsesc în faţa unor oameni cuprinşi de o exaltaţie religioasă. In aceste ţări, libertatea de discuţie a dispărut. Dimpreună cu libertatea de discuţie şi parlamentarismul. Politica în aceste ţări se conduce, nu de aceia pe care ii selectează alegătorii, ci de aceia cari întrupează în chipul şi fapta lor credinţa în isbăvirea destinului. Ruşii, Italienii şi Germanii fac din realizarea fiinţei lor etnice, singurul lor scop pe pămînt.

Această credinţă, nu este nici ea fără precedent în istoria omenirei. Evreii au avut-o, de mai bine de două mii de ani. De asemenea, într'o oare care măsură, au avut-o şi o au încă Englejii şi Francezii. Dar messianismul de pînă aci era clădit pe altă bază de cît acela pe care îl vedem afişat astăzi. Messianismul cel vechiu era conceput ca un comandant al divinităţii sau al culturii, pe cînd messianismul cel nou este un comandament al etnicului. Bolşevismul este o misiune pe pămînt pe care are să o realizeze etnicul rus; fascismul, o misiune pe care are să o realizeze etnicul italian; tot aşa rassismul, etnicul german. Etnicul este ridicat în sufletul acestor popoare la înţelesul de destin şi de unicitate istorică.

Din acest nou înţeles al etnicului se explică disciplina rigidă, întinsă pe întreaga colectivitate a poporului, la bolşevici, fascişti şi rassişti.

Căci destinul clădit pe etnic devine un imperativ moral auster pentru individ. Vechia morală, practicată în Europa, este o morală pe placul individului. Din catehismul ei lipseşte solidaritatea organică cu etnicul; solidaritate care face din individ un simplu instrument.

Morala solidarităţii cu etnicul impune individului: sănătate fizică, sănătate morală, onestitate în vorbă şi faptă, sacrificii la fiece moment... şi toate aceste obligaţii sub controlul comunităţii sociale. Nu orice individ poate să suporte asemenea morală. Sunt indivizi refractari din natură la ori ce solidaritate. Sunt indivizi rău năraviţi, cari nu pot trăi de cît practicînd abuzuri. Sunt apoi indivizi degeneraţi şi criminali. Pentru toţi aceştia morala solidarităţii organice înseamnează: încazarmare, muncă obligatorie în fabrici, sau în cîmpuri de concentrare, sterilizare, suprimare... Perspectiva pentru ei nu este de loc atrăgătoare.

Aceasta este marea schimbare care s'a petrecut în sufletul cîtorva popoare de aiurea. Nu în sufletul tuturor popoarelor, bine înțeles. In Europa, în afară de Ruși, Italieni și Germani, mai sunt și alte popoare. Aceste alte popoare mențin vechia lor încredere în principiile individualismului politic și economic și continuă să se conducă în spiritul umanitar și democrat.

Aceste alte popoare nu-și bazează politica pe etnic. Ele pun deasupra etnicului drepturile omului, proclamate de marea revoluție franceză din 1789: *liberté, egalité, fraternité.* Politica lor recunoaște naționalul, iar nu etnicul. Naționalul nu duce la afirmarea unui destin, sau a unei unicități istorice, ci duce la cooperație între popoare, așa cum să străduiește să o înfăptuiască *Societatea națiunilor*, dela Geneva, și cum cere spiritul tuturor tratatelor de pace încheiate la sfîrșitul războiului mondial.

Să venim acum la aceea ce se petrece în sufletul poporului romîn.

Astăzi, lozinca de luptă în politica noastră este etnicul, nu naționalul. Se cere proporționalitatea etnică. Se cer drepturi pentru elemntul etnic. Cuvîntul etnic a ajuns la modă. Aproape că el a înlocuit pe național. In ziare și în întruniri publice este nelipsit. In atmosfera timpului nostru simțim că este ceva care îl impune. Lumea vrea să exprime prin el un înțeles pe care nu-l avea în cuvîntul național.

Care să fie acest înțeles pe care nu-l avea în cuvîntul național ?

Nu aud pe nimeni vorbind de însușirile etnicului romîn. Aud vorbindu-se de etnic în genere, de etnicul anonim. In politică însă etnicul s'a impus totdeauna prin anumitele lui caractere. Acelea antropologice au determinat din vechime și pînă astăzi politica de colonizare; unitatea de limbă și tradiție istorică, politica de iridentă națională; în sfîrșit, carcterele metafizice, adică acel ce particular fiecărui etnic, politica de messianism, așa cum o vedem în bolșevism, fascism și rassism.

Care din caracterele etnicului sunt avute în vedere de politica noastr,ă și anume în ce scop sunt ele avute în vedere ?

In politica noastră, din ultimele săptămîni, etnicul care se ivocă este etnicul anonim. Evident că toată lumea de la noi se gîndește la etnicul de populație. Insă aceasta nu se spune precis. In populație intră elemente foarte variate. Intre acestea numai unele au valoare: acelea care au constituit în trecut energia poporului și care răspund și de viitorul acestuia. Cine face politică pe baza etnicului, cu intenții cinstite, trebue să indice elementele de populație pe care le are în vedere, iar nu să se mulțumească cu denumirea întregii populații. In populația întreagă romînească intră tot soiul de oameni.

La noi, este natural să ne gîndim la țărănime, cînd este vorba să se desemneze elementele care au constituit energia din trecut și care răspund de viitorul poporului romînesc.

De ce nu se spune însă aceasta pe față ?

Pentru ce se păstrează etnicului formula anonimă?

Să admitem însă că sub etnicul anonim se ascunde țărănimea.

In ce scop este chemat la luptă acest etnic în politica noastră ?

Pentru o nouă mișcare naționalistă, desigur că nu. Intregirea neamului a pus pentru todeauna capăt iridentei naționale.

Rămîn celelalte două scopuri: colonizarea și messianismul.

De scopul acesta din urmă nu îndrăsnesc să vorbiască decît acei de tot tineri. Ei vor face poate politica *Rominismului* de mîine. Deocamdată acești tineri poartă în sufletul lor un ideal pe care îl înțelege prea puțină lume din jurul lor. Și chiar dacă această lume l-ar înțelege i-ar fi greu să-l urmeze. Morala solidarității etnice este prea austeră. Ea cere o reformă radicală a organismului nostru politic. *Rominismul* va trebui să înceapă prin o largă purificare de moravuri....

Pentru el n'a venit încă vremea.

Rămîne ca singur scop, colonizarea.

La granițe? Nu. Este naiv cine mai întreabă, unde să se facă colonizarea. Toți absolvenții de liceu știu astăzi unde trebue să se facă colonizarea. Colonizarea trebue să se facă la orașe. Etnicul romîn, țărănimea, trebue să cucerească orașele.

Iată lozinca.

Cu lozinca aceasta toți bărbații noștri politici sunt de acord. Din nefericire lozinca nu arată în ce consistă orașele, și nici planul după care să se facă cucerirea orașelor.

Intr'o largă măsură, orașele Rominiei au fost de fapt totdeauna aglomerații țărănesti, și nicidecum orașe în înțelesul adevărat al cuvîntului. Nu o singură dată ci de repetate ori istoricii și geografii noștri au afirmat că orașele romînești sunt simple sate mai mărișoare. Chiar Bucureștiul a fost numit un mare sat. Aglomerația de oameni devine oraș, prin diversificarea muncii celor cari o compun, iar nu prin creșterea ei ca număr.

Orașe adevărate nu avem, ci rămîne să le facem, dacă bărbații noștri politici cred că fără ele nu poate trăi Statul romînesc.

Ca să facem orașele însă trebue să creem condițiunile unei diversificări a muncii. Să creem, după exemplul de aiurea, condițiunile în care să se desvolte comerțul și industria. Nu comerțul de noroc, de azi pe mîine, și nu industria parasitară, ci comerțul și industria, ca ocupații, intrate în sufletul locuitorilor și care să se întrețină ele de sine în mod natural.

Aceste condițiuni nu se creiază, înlocuind în aglomerațiile, așa numite orașe, o populație de o origină etnică, cu c altă populație de altă orignă etnică, căci dacă noua populație este și ea tot parasitară, aglomerația noastră nu devine oraș, ci tot sat rămîne. Aglomerația devine oraș numai cînd ea se primenește cu elemente care își țin viața din comerț și industrie. Aceste elemente nu se pot improviza.

Prin urmare, cucerirea orașelor nu se obține prin simpla colonizare a acestora cu elemente din etnicul romîn, ci pentru cucerirea lor este necesar ca elementele de colonizare să fie destoinice pentru comerț și industrie.

Aceste elemente de unde să le luăm?

Aci stă toată greutatea, ca să nu zicem toată tragedia politicei romînești.

Țărănimea ar fi cea mai indicată să dea aceste elemente. Ea constituie fondul cel mai valoros al etnicului romîn. Are inteligență și dîrzenie la muncă. Cum din sînul ei au fost formate aglomerațiile, pe care le numim orașe, tot din sînul ei ar fi putut să iese viața comercială și industrială. Și-ar fi ieșit fără îndoială, dacă ar fi fost bine condusă politicește. Dar ea a fost condusă rău. Putem chiar zice n'a fost condusă de loc. A fost ținută în sărăcie și ignoranță. I s'a întins un blid de linte, ca să-i ademenească poftele. S'a făcut pentru ea școli din care fii de țărani puteau ieși, în proporție de 1 la 10.000 funcționari la Stat, căci Statul avea mare nevoie de cadre. Aptitudinile firești ale țărănimei pentru munca economică productivă au rămas necultivate. S'au cultivat, în schimb, talentele neproductive.

Și acum în ceasul al doisprezecelea, cînd era de așteptat o conducere mai bună, ce pregătește oare politica noastră pentru țărănime? Dacă ar fi să luăm în serios ultimele agitații, iată ce pregătește.

Proporționalitatea etnică la barou; *numerus valachicus* pentru funcțiunile de Stat și pentru funcțiunile de conducere din întreprinderile comerciale și industriale!

Țărănimea este astfel pusă să aleagă între satisfacerea fiilor ei, cari au fost atrași în școlile de unde ies astăzi diplomații fără de lucru, și între interesele ei permanente pe care avea să le satisfacă organizarea Statului țărănesc. Din nou un blid de linte, care să momească țărănimea pentru a o face să uite de dreptul pe care ei îl are de a trăi omenește în satul ei strămoșesc.

Vom spori numărul „domnilor" romîni la orașe, dar orașele vor rămîne ca și mai înainte fără comercianți și fără industriași romîni.

Aceasta însemnează după unii, cari se cred foarte deștepți, asigurarea pentru Romînia a conducerei în Stat.

C. Rădulescu-Motru

Fereastra cu glastre

Dacă şi din mijlocul iernii ne ducem cu gîndul la flori, este că ne pare rău după ele şi că grădina din fața casei, spulberată de vînt, a pierit înăbuşită de altă floare, uscată şi rece, a troscotului zăpezii. Parcul de muşcate s'a tupilat în colțul ferestrei şi ghivecele gospodinei mulțumesc plăcerea trecătorului de a deosebi în mahalalele cu cerdac căminurile însuflețite.

Floarea, pe care o scapără la fața pământului lumina, este dintre toate preferințele omului gratuite cea mai curată. Cine iubeşte florile, iubeşte mai mult glastra din fereastră, glastră sufletească. In casa înflorită, oamenii sunt primitori şi adeseori semnul bucuriei de viață vine din geamul căminurilor nevoiaşe, unde s'ar putea crede că are drepturi mai puține să intre bucuria.

In mahalaua şi provincia romînească ghivecele cu flori au fost întotdeauna preocuparea femeii care îşi iubeşte rostul. Florile căsniciei sunt urzite cu obişnuințe care dovedesc moravurile liniştite şi prieteneşti ale unei populații, mângîiată în greutățile vieței cu sentimente delicate şi mici. Cîți au apucat cultul vaniliei, al leandrului, şi indrişaimului, pe vremea cînd florile nu purtau nume ştiințifice, ştiu că gospodinele se întreceau în căpătarea şi înmulțirea altoaielor şi că, primăvara, în pridvoare spînzurau de grinzi flacoanele cu aghiazmă, în care prindeau rădăcini de ață, ramurile despicate, cu o boabă de mei în crestătură. Era vremea bolții de viță, nelipsită din bătătură, a gutuiului catifelat cu o flanelă de scrum, a nucului cu frunzele mari, decorative şi aromate, bune pentru întărirea oaselor şi pentru vindecarea de scrofuri. Gospodăria mică era puțină. O soție, o pisică, un cîine, cîteva găini şi două rațe întemeiau o căsnicie.

S'a remarcat înclinarea mediocră a poporului din Vechiul Regat pentru domesticitate şi nu a fost rar cazul sătencei şi al femeii din periferie, care preferă foloasele practice şi incontestabile ale slugăriei, o sărăcie, mascată cu florile din curte şi din fereastră. Florile lor par o însuşire de aristocrație la femeile din mahala, cărora, luxoase din fire, le lipsesc multe lucruri dar niciodată un costum frumos, un

ghiveci cu flori şi titlul preferat de cucoană, cuvînt romînesc şi cuvînt popular. Femeile țin la certificarea verbală a vecinilor şi ele ştiu să facă precis şi instinctiv deosebirea între situația de lucrătoare şi de servitoare, muncind istovite şi pe un salariu derizoriu în fabricile de țesătorie, unde majoritata lucrătoarelor sunt tuberculizate de aerul de scamă din ateliere. Confortabila stare socială de slugă este violent refuzată, vorba slugă insultă, fiecare se socoteşte stăpînă pe 100 metri pătrați de curte, pe un porc, pe un curcan şi pe o glastră cu flori.

Sentimentul de independență foarte pronunțat face că Romînul rîvneşte la un singur capital, proprietatea, şi din acest punct de vedere Romînul e acelaş în toate provinciile, şi cele vechi şi cele noui ale Regatului, singura metodă de căpătare a mijloacelor de proprietate deosebindu-se dela o provincie la alta. Nu e fără însemnătate nici munca, pe o singură palmă de pămînt, făcută de o femee bătrînă care dintr'o grădină cu pansele, dintr'un cîmp minuscul cultivat cu dălii, îşi creşte copiii in şcoli, şi cîte odată nepoții şi strănepoții. Din crini, din chiparoase, din părăluțe şi din tufănică şi-au luat cîteodată copiii buni ai cosei o licență o diplomă, un doctorat şi au intrat într'un rang social mai înalt, mulțumită unei bunice harnice şi vesele, care a scos primele flori cu degetele şi cu inteligența ei din brazda frumos îngrijită şi de sub geamurile, învelite cu o rogojină şi împresurate cu paie.

Florile dau o viață, pe care în afară de ele numai soarele este în stare să le-o dăruiască şi pretutindeni unde se arată floarea, într'o fereastră sau atîrnată în stația de drum de fier, într'o gară, se altoieşte pietrei şi fierului farmecul gingaş al purtătoarei de parfum. Ar trebui ca măcar la toate şcolile şi spitalele ferestrele să fie nişte torente şi cascade de verdeață şi iarna în viața zguduită a omului. In Elveția, de pildă, nu se vede o fereastră de uzină şi de cazarmă, fără flori decît la temniță, unde absența florilor adaugă la chinul pedepsei. Bisericile sunt şi ele gătite pretutindeni cu variatele culori ale plantelor înflorite. De altfel, toată străinătatea e un belşug de flori, la toate etajele, pînă la mansardele, locuite de o cusătoreasă sau de un student, şi municipalitățile, încurajează şi mai mult dragostea de plante, împărțind premii pentru ferestrele şi balcoanele cele mai bine împodobite, cu garoafele domnişoarei Mimi Pinson alături de o colivie cu sticlete.

Horticultura consacră o întreagă activitate florilor din glastre, ceeace arată că micile noastre gospodine, care şi-au pus de cu toamnă ghivecele în fereastră, au avut gustul sigur şi presimțirea ştiințific exactă. O carte interesantă, apărută

la Paris, *Cultura plantelor în ghivece*, scrisă de d-l Petit, inginer agronom, carte încoronată cu premiul Joubert de l'Hiberderie al Societăţii Naţionale de Horticultură din Franţa, tratează subiectul agreabil în nu mai puţin de zece secţiuni mari, divizate într'o infinitate de capitole, şi arată cită iscusinţă trebuie să aibă bunicuţa noastră din mahala, ca să isbutească să-şi menţie fereastra învelită intr'o perdea de cerceluşi.

Un capitol descrie porozitatea necesară variată a ghivecelor pentru flori. Altele vorbesc despre influenţa ghivecelor şi a capacităţii lor asupra plantelor. De pildă, băbuţa şi nepoţica ei, ştiau că ghivecele micşorează creşterea plantelor în sus şi că silind şi rădăcina să nu se desvolte prea mult, grăbesc ivirea bobocilor şi înflorirea lor prin constringerea la volum.

Influenţa florilor asupra vieţii individuale şi sociale este tot atît de imensă cît şi prezenţa lor pretutindeni şi poate că dacă n'ar fi cunoscut candoarea şi mireasma acestor divine frumuseţi ale ţărinii şi dacă civilizaţia lui ar fi minjit o planetă de cristal, de marmură şi metal, cum a visat-o în stihuri Baudelaire, omul ar fi mai rău decît este, mai brutal, mai puţin simţitor şi inteligent. Floarea din fereastră, mutată la prînz în mijlocul mesei acoperite cu o faţă albă; buchetul scufundat într'un vas lingă călimara cărturarului, sau trimis în dar de sărbători; floarea pusă la butoniera bărbatului ca şi aceea prinsă la sinul, la urechia, în părul sau la şoldul femeii — repetă dovada tovărăşiei legate între plantă şi om. Dela întiia floare, care străbate zăpada pădurii, dela ghiocel pînă la crizantema ciudată, care leagănă pe nuiaua subţire a tulpinei o floare cît un porumbiel cu aripile deschise şi cu fulgii bucălaţi, omul se împărtăşeşte tot anul şi toată viaţa cu harurile pe cît de trecătoare pe atît de permanente, ca şi omul însuş, două făpturi asemănătoare şi cîteodată identice... Cînd psalmistul măsoară viaţa noastră cu frunza şi poetul pune frumuseţea fecioarei lingă a crinului Bunei-Vestiri, niciunul din ei nu greşeşte: omul este o floare şi o pleavă aruncată în vînt, cu pulberea tuturor zilelor lui.

Simţitor la flori, Romînul a înfinţat şi o sărbătoare, a Floriilor din ajunul Paştilor, ca să-şi aducă aminte de ele. Ca să nu uite florile şi pentrucă le doreşte, el a mai înfiinţat şi tradiţionala sorcovă, un băţ cu flori de hîrtie şi cu care, în ziua anului nou, la Sfintul Vasile, el mîngîie umărul prietenilor dîndu-le cunoscutele stihuri ale bunelor urări: „Sorcova vesela — Să trăiţi, să 'ntineriţi — ca un măr — ca un păr — ca un fir de trandafir".

Botezul: flori, logodna şi căsătoria: flori, zilele sunt însoţite de flori, consolarea bolnavilor: florile şi tot florile sunt

şi podoaba morţilor. Florile biruiesc, surizătoare, cinstite şi parfumate. Foarea domină viaţa şi trecutul, toate meşteşugurile şi artele s'au inspirat dela neînsemnata glastră din fereastră. Arhitectura îi datoreşte elementele clasice şi găteliile. Steagurile şi oştirile au purtat floarea simbol. Aurul, argintul, fierul şi-au căutat expresiile caracteristice în plante. Bijuteria dela urechia şi din degetele femeii, care-i maica omenirii, sunt nişte flori strămutate în metale şi în pietre preţioase. Vasele sacre ale liturghiei, scobiturile în piatră ale bisericii, tăieturile în lemn ale stranei, odăjdiile preoţilor, scoarţele de argint ale Evangheliei au chemat floarea din fereastră, ca să le împrumute linii, conture şi forme. Este un loc în care floarea să nu fi intrat cu ghiveciul sau cu desenul ei, mai variat şi mai original decît tot ce ar putea imagina artistul lăsat în voia închipuirii şi izolat din viaţa naturii într'un turn?

Florile au dat omului simţul de culoare. Săteanca noastră îşi face vopselile după modelul florilor din fereastră, îşi întocmeşte războiul pentru ţesutul covoarelor — imitaţii de cîmp — după imaginea pajiştilor pestriţe. Industriile vaste, care au dat naştere altor industrii, a culorilor şi a parfumelor, din care trăiesc zeci de milioane de oameni, cultivatori de flori, chimişti, extractori de substanţe şi de esenţe, transformatori şi negustori, sunt provocate de existenţa florilor, fiecare cuprinsă de o culoare şi cuprinzînd o mireasmă. Fără floarea din fereastră, care-i o floare adusă din cîmp şi perfecţionată de bunica noastră din mahala, omul nu ar fi cunoscut nici mierea, nici modelul de muncă, de organizaţie, de solidaritate şi disciplină al harnicei albine. Fără pilda florilor oamenii nu ar fi avut palate frumoase, monumente, emoţii şi realizări. Vasele de porţelan ale Chinei şi ale Japoniei, catedrale medievale, templele elene şi ale Egiptului şi nici cărţile noastre nu ar fi frumoase nici în tiparul, nici în legătura lor înflorită, nici stofele, nici costumele. Şi fără glastra din fereastră a Băbuţei noastre cu bariş nu ar fi fost cu putinţă nici zugrăveala, nici pictura, nici clopotele din turlă care îndeamnă lumea la rugă din bronzul lor, turnat în forma unei flori de sunătoare...

T. Arghezi

Talentul oratoric

Fiindcă mi-am făcut întrucîtva deprinderea — mai ales la expuneri mai mărunte — să-mi leg desvoltările teoretice de amintiri cu caracter personal, voi începe și de data asta c'o aducere aminte.

Publicistul Gheorghe Panu, puțin cunoscut generațiilor mai nouă, chiar dacă ele frecventează Cismigiul, unde se poate vedea la o răscruce de cărări, așezat în evidență, bustul acestui scriitor, scotea pe la începutul secolului, o revistă intitulată: *Săptămîna*.

Era redactată în întregime de dînsul, și cuprindea admirabile analize ale evenimentelor, în deosebi a celor politice. Cum dela politică se poate trece ușor la elocință, mai ales că Panu avea p'atunci ca țintă permanentă de atac, pe Take Ionescu, tot pe atîta mare orator, pe cît era și om politic norocos, — cum deci se poate aluneca normal de la preocupări politice, la considerații asupra artei de-a vorbi, — într'un număr al „Săptămînei", directorul și redactorul ei unic, a ajuns să se ocupe de tainele elocinții, susținînd că după tenori, oratorii sunt aceia care exercită un maxim de vrajă și au cele mai mari succese, mai ales față de jumătatea cea mai grațioasă a neamului omenesc.

Oricît ar fi de mare înrudirea dintre muzică și elocință, și oricît ar sta ele de-aproape în puterea de-a captiva, e însă neasemănat mai lesne să definești tenorul bun, decît pe oratorul de seamă, să diseci elementele unei cîntări răpitoare decît pe acelea ale unei cuvîntări fascinante.

Dacă e poate mai puțină controversă la recunoașterea — și desemnarea oratorilor de talent — cu toate că și aicea există oarecare varietate de gust individual — e desigur mai multă neînțelegere în privința factorilor care compun darul elocinții și al elementelor esențiale pe care trebuește să le găsim prezente, atuncea cînd spunem despre o persoană că are talent de orator.

In mod vag se spune: orator este acela care atunci cînd vorbește, te încîntă, te fură, te cîștigă în sensul părerilor sale. Și nu este vorba să-ți transmită o convingere rece, matematică, ci una din acele convingeri care angajează întreaga ființă, în totalitatea fibrelor sale. Firește caracterizarea nu este greșită, dar nici din cale-afară precisă, și'n orice caz nu are de fel pretențiunea să coboare pînă în inima chestiunii și să-i epuizeze conținutul.

După credința mea, însușirea fundamentală a unui adevărat orator, ar fi spontaneitatea frazării și ușurința improvizațiunii. Să ai posibilitatea, ca *fără răgazul unei meditări mai îndelungi*, să-ți așezi ideile în cea mai bună rînduială, să le îmbraci într'o formă impecabilă și să găsești oarecum la moment expresii dintre acelea care știu drumul la suflet. Dar aș putea fi desigur întrebat: un orator n'are voie și nu trebue să se pregătească? Ba da, poate foarte bine să o facă, dar îi cer totuș neapărat un lucru: ca atunci cînd este silit să vorbească pe nepregătite, să se exprime aproape tot așa de bine ca atunci cînd se pregătește acasă, — după cum îi mai cer ca atunci cînd se prepară acasă să nu-și scrie vorbă cu vorbă, discursul, și să-l învețe pe de rost.

Evident, un discurs care se rostește trebue să aibă isvoare, — dar isvoarele acestea, dacă se poate, să nu fie tot pagini oratorice, și în nici un caz discursul acela însuș, scris și memorizat. Natural, cineva poate să scrie o pagină foarte frumoasă, și, dacă are memorie bună s'o învețe pe de rost, și-apoi s'o debiteze vorbă cu vorbă. Dar aceasta ce probează? Dacă pagina este frumoasă, că vorbitorul are talent de scriitor; dacă a debitat-o fără greșală, că are memorie bună; iar dacă o și recită bine că are dicțiune aleasă. *Dar aceasta nu înseamnă că este și orator*. Las la o parte că este foarte periculos să vii cu un discurs învățat vorbă cu vorbă, căci dacă ai avea neșansa să uiți un singur cuvînt, — chiar dacă mai întrezărești șirul ideilor, — totul se nărue și nu mai poți continua.

Insă afară de aceasta, orice discurs, ca să poată merge la suflet, trebue să adopte într'o oarecare măsură tonul atmosferii în care se desvoltă. Dar cum vei putea să nemerești în ambianța de acasă, specificul atmosferii care va fi în sală? Și încă ceva: la desvoltarea și elanul unui discurs, colaborează în mod discret și publicul, prin fluidul specific al prezenții, iar publicul nu primește cu plăcere un discurs, care s'a ticluit integral aiurea, fără colaborarea lui.

In sfîrșit, mai este și considerațiunea că discursul care pătrunde în suflet, îl dilată și-l ridică, este întovărășit întotdeauna de-o muzică interioară, iar muzica aceasta, pentru a-și avea forța cuceritoare, nu poate fi o arie convențională, ci trebue să țîșnească din spontaneitatea sufletului, cu vorba dimpreună. La muzica unui discurs, care se reproduce și nu se creiază atuncea, ai zice că percepi hîrîitul unei plăci de gramofon, osebit de paraziții pe care îi va introduce pe ici

pe colo grija oratorului, ca nu cumva să uite o vorbă din frazele învățate pe din afară.

S'ar putea să mi se obiecteze totuș: dar dacă cineva este atît de dibaciu, încît prevede de acasă, atunci cînd își prepară discursul, atmosfera care va fi în sală și mai posedă pe de-asupra ș'un talent de actor, capabil să dea impresia improvizării și a spontaneității? Este această persoană orator sau nu? Aci parcă aș răspunde: este, pînă îl prinzi, dar nu mai este după ce l'ai prins. Pentrucă — să judecăm drept — dacă merită numele de orator, cineva care simulează spontaneitatea, atunci ce nume merită acela care are realmente spontaneitate?

Oare această spontaneitate naturală, este superfluă, nu valorează prin ea însăși nimic? Este un zero, nu se chiamă și dînsa un talent? Eu cred tocmai că ea constitue un talent — și poate chiar unul mare — însuș talentul oratoric în adevărata accepție a cuvîntului.

Firește, nu voi ezita a recunoaște, că unul dintre cele mai frumoase „discursuri", dintre cele mai înaripate și impetuoase apostrofări, este faimosul „Poftă bună, Domnilor !" din piesa Ruy-Blas a lui Victor Hugo, după cum voi conveni deasemeni că acelaș autor, a scris și alte poeme cu alură oratorică, unele de toată frumusețea.

Dar dacă aceste producții, ar putea servi realmente ca modele de discurs, fost-a totuș Victor Hugo un orator ? Ne-ar veni foarte greu să afirmăm aceasta, din moment ce știm că atunci cînd s'a ales în Parlament și cînd i s'au făcut întreruperi, avea mare zăbavă să răspundă, ba chiar a rămas cu vorba în gît. Deși la masa lui de lucru a putut să aștearnă un admirabil discurs, cînd a venit însă la tribună, s'a înfățișat într'o formă, care îți interzicea să-l denumești orator.

Deasemeni avem în discursul lui Ștefan cel Mare din drama „Apus de Soare" a lui Delavrancea, o bucată oratorică minunată. Fost-a Delavrancea orator? A fost, dar nu pentru discursul lui Ștefan din „Apus de Soare", ci pentru toată activitatea sa fulgerătoare de tribun.

Nu e mai puțin adevărat că și din cele spuse — de și am subliniat cu stăruință legătura indisolubilă între forța oratorică și improvizațiune — pare să reese, că există o anumită mișcare a stilului, care dă energie cuvintelor, că există o alură specială — care merită cu deosebire numele de oratorică — și la a cărei judecare pare că n'ar interesa nici timpul elaborării, nici dacă discursul e o rostire liberă, sau cetită după hîrtie.

Răposatul Costică Arion — temperament oratoric netăgăduit, deși nu destul de concentrat — îmi povestea odată, că atunci cînd este stăpînit de cadența oratorică, în fața

unei săli atente, preferă chiar să săvîrșească o incorectitudine gramaticală, decît să respecte gramatica, cu prețul de a stilci acea cadență prin care se stabilise comuniunea sufletească între dînsul și ascultători [1].

Un lucru asemănător se petrece și în literatura dramatică, unde de asemeni, ritmul stilului dramatic, — pe care scena îl reclamă imperios — poate trece biruitor peste unele greșeli gramaticale, oricît ar fi de regretabile ele, și oricît ar părea de incompatibile cu o limbă rafinată.

Vorbind de piesa „Roma învinsă" (Rome vancue), a lui Alexandre Parodi, grec stabilit în Franța, criticul reputat pe vremuri, Francisque Sarcey, spune următoarele:

„Da, în țesătura stilului, există tot felul de defecte: cuvîntul propriu se eschivează; întorsătura frazei este incorectă și obscură; versul se rostogolește cu un sgomot de bolovani care se ciocnesc. De unde decurge totuș puternicul efect care-l are asupra mulțimei? De acolo că Parodi este un om de teatru, iar stilul său deplorabil, dacă e privit numai sub raportul limbii, are marea calitate a mișcări dramatice" [2]

Nu numai o limbă corectă, dar chiar una frumoasă poate rămînea sterilă la tribună, dacă e lipsită de ritmul oratoric și de însușirile specifice ale genului. L-am auzit pe Caragiale la o întrunire politică în Iași, exprmîndu-se într'o formă foarte cizelată și într'o limbă neaoșă, însă din cauza ținutei sale narative și cituș de puțin oratorice, cuvîntarea lui care ar fi fost extrem de gustată la gura sobei, n'a avut răsunet asupra mulțimei adunate.

Desigur, stilul oratoric nu este monocord și nu numai pateticul întovărășit de gesturi impetuoase, reprezintă exclusiv idealul discursului. Tot formă oratorică de bună calitate este și fraza lapidară, tăiată în scurte formule pregnate, și ca un model în această privință a fost omul politic Petre Carp, care cucerea atenția, numai cu marmora frazei, fără să-și umfle pieptul și să-și ingroașe glasul, fără să fulgere și să tune, fără să deslănțue talazuri de vaste perioade năvălitoare.

Vraja oratorică mai presupune și alte însușiri accesorii. Așa ar fi bunăoară puritatea și armonia vocii, ceeace făcea desigur una din forțele oratorice ale lui Titu Maiorescu, pe lîngă eleganța gesturilor, care era la dînsul o adevărată poemă de mimică expresivă. Cu o frază limpede și bine echili-

[1] Elocința este, cred, înainte de toate, produsul unui temperament, și nu efectul prezenții unei simple pasiuni, așa cum susținea, cu dreptate parțială, Lacordaire. O pasiune, fără alte aptitudini, te poate face și mut.

[2] *Quarante ans de Théâtre*, vol. 7, p. 142.

brată, dar mai puţin sculptată decît aceia a lui Carp. Titu Maiorescu, în clipa rostirei discursului, fermeca mai tare sensibilitatea, decît putea s'o facă cellalt, care era deservit de-o voce mai puţin sonoră, şi de-o mimică mai puţin ingenioasă.

Ca orice artă, oratoria, mai cere încă o condiţiune: vorbitorul să aibă originalitate de intonare şi ţinută, să fie mai presus de toate *el*, să nu maimuţărească pe un altul, amintindu-l, ca copia pe model. O astfel de vasalitate, — ce îngrădeşte spontaneitatea — dacă publicul o simte, este de-a-dreptul supărătoare, oricite merite ar avea în alte privinţe oratorul imitator. In sensul acesta îmi amintesc de un caz caracteristic, — acel al lui Dimitrie Laurian, membru de elită al grupului junimist.

Era fără nici o îndoială, un spirit sprinten şi vioi, cu uşurinţă de frazare şi cu vorbe de duh. Odată combătînd, la o întrunire, o formaţie politică, la care interesele partizanilor se bucurau în faţa şefilor, de-o excesivă considerare, a găsit — în hohotele sălii — o expresie foarte amuzantă, şi de sugestivă caracterizare. Nu sunteţi, a zis dînsul, nici aristocraţie, nici democraţie,—ci *burtocraţie*. Aldată, zeflemisind o remaniere ministerială, care se făcea cu introducerea unui element extrem de dubios, Laurian a zis: intrarea d-lui Cutare în guvern, însemnează cîntecul cucuvaei pe straşina Consiliului de miniştri.

Din nefericire însă, oratorul acesta, capabil să se exprime cu fluenţă şi să găsească formule subţiri, se încăpăţinase să adopte pe de-a'ntregul, mergînd pînă la servilism, maniera exterioară, ţinuta lui Titu Maiorescu, în ceiace dînsa poseda mai specific şi mai personal. Amintirea permanentă a originalului era veşnic tulburătoare, mai ales că osebit de faptul împrumutului însuş, nu era nici destulă concordanţă între scînteerea sprinţară a lui Laurian, şi acea formă solemnă şi majestuoasă pe care şi-o însuşise de la altul, la care evident, se potrivea admirabil, cu tot felul său de a fi.

Terminînd aceste cîteva consideraţii nu pot să nu ating măcar în fugă o chestiune care priveşte şi oratoria şi ţara noastră. Se ştie că în trecutul nostru politic, şi nu din cale-afară îndepărtat, am avut o galerie de oratori remarcabili, podoabă a elocinţii romîneşti: Kogălniceanu, Alexandru Lahovari, Maiorescu, Delavrancea, Take Ionescu, Marghiloman şi încă vre-o cîţiva. Se vorbeşte de asemeni despre decadenţa genului, cel puţin în ţara noastră, unde s'ar fi stins aproape cu totul speţa marilor oratori. Eu unul, sunt ceva mai optimist, deşi uneori parcă mă cîştiga şi pe mine o impresie la fel.

Socotind însă lucrurile mai bine, am ajuns la o altă concluziune: *Nu s'au împuţinat acei care vorbesc bine, ci s'au înmulţit acei care vorbesc prost.* Corespunzător cu galeria oratorilor din perioada precedentă, s'ar putea întocmi şi pentru astăzi, una la fel de bogată [1]. Dar pe cînd odinioară, oratorii de seamă, vorbeau aproape numai ei, aşa că arta lor nu era înecată de larma discursurilor nearticulate, moravurile prezentului, au deslegat limbile tuturora, încît marii solişti ai verbului, se aud în vacarmul barbar, mai puţin limpede şi mai estompat ca înainte...

I. Petrovici

---

[1] Menţionez, pe apucate, pe câţiva: *N. Iorga, N. Titulescu, O. Goga, Istrati Micescu, M. Manoilescu, Gr. Iunian, etc.*

Desen de primăvară

Lumina dimineţii l-a găsit
Cu păsările de prin cringuri, treaz,
In ceasul alb în care a pornit
Să-şi ducă cei doi boi la iaz.

Ca animalele, din zori,
Ca dintr'un vis a început să meargă
Prin ceaţa dimineţii, ca prin nori
Pe valea umedă şi largă.

Şi s'a uitat la boi cum se adapă
Din iazul viu şi alb şi nemişcat,
Şi fiecare bou s'a sărutat
Prelung, cu-acelaş bou din apă.

Injugă apoi boii lui de fum
Şi peste cîmpul amorţit de an
Inseamnă cu o brazdă neagră-acum
Pe glob, un nou meridian,

Ce urcă dealul de departe
Şi peste zarea argintie,
Ca să coboare'n ceia parte,
Brăzdînd o nouă geografie.

Pe alte dealuri cîte-un plug, din greu
De-asupra, peste creste, încovoae,
Asemeni, cîte-un negru curcubeu
Din brazda înegrită ca de ploae.

Demostene Botez

Reforma constituţională *)

Diferenţa între starea de spirit care se manifestă astăzi, şi starea de spirit din 1922 — aşa de caracteristic fixată în proectul de constituţie al d-lui profesor Stere — ne arată distanţa parcursă şi deviaţiile intervenite.

In 1922, obiectul luptei era să se asigure masselor populare libertatea deplină de a-şi da guvernarea pe care o doreau, şi care trebuia să ducă la înfăptuirea celor mai generoase postulate ale democraţiei clasice. In 1934, ceiace intereseazâ nu mai este atît dinamica cuceririi puterii, cît mai degrabă statica acţiunii de guvernămînt.

Soluţia cea mai bună nu poate fi decît una singură şi vom fi în stare s'o dăm numai atunci cînd vom înţelege că sub cele două aspecte din 1922 şi din 1934, problema este una şi aceiaş.

Instituţiile politice poartă în ele logica lor, şi nu pot subsista decît atîta vreme cît realitatea pe care o reprezintă este conformă spiritului şi regulilor prin care aceste instituţii se definesc. Astfel, instituţiile rămîn deoparte cu rostul lor teoretic; iar viaţa politică se desfăşură de partea cealaltă, cu practicele ei dezordonate şi cu rezultatele triste, care nu se pot imputa principiilor şi legilor ci dimpotrivă nesocotirii acestora. Sistem de guvernămînt reprezentativ şi parla-

* Această expunere cuprinde concluziile raportului întocmit de autor, în Iunie 1934, asupra lucrărilor secţiunii constituţionale a Cercului de studii al partidului naţional-ţărănesc.

mentar fără libertate cetățenească garantată, fără acțiune parlamentară metodică și eficace, fără slobod și întreg exercițiu al puterii executive de către guvernul responsabil, fără acțiune regulatoare de arbitru constituțional al Coroanei — nu se poate nici concepe, nici înfăptui.

Normele principiale de technică juridică sunt în această privință corect definite în constituția din 1923. Momentul politic de atunci interzicea oricărui guvern, oricît de retrograd, să nesocotească fățiș o doctrină de drept constituțional, care părea ciștigată lumii civilizate.

Ceia ce aducea mai multe proectul Stere din 1922 era și o concepție mai justă și mai largă a raporturilor dintre cetățean și Stat, dar mai cu seamă un sistem de garanții care urmărea să asigure eficacitatea dispozițiunilor legii.

Oricare ar fi azi programele de concepție pe care vrem să ni le recunoaștem față de 1922 — și aceasta este o chestiune pentru care nu suntem, poate, judecătorii cei mai calificați — grija proectului Stere de a întări declarațiile de principii printr'un sistem de garanții, trebue să stea în fruntea preocupărilor noastre.

S'a spus foarte just de comentatorii apuseni că dreptul constituțional este prin esența sa un sistem de procedee technice chemate să asigure în Stat technica *libertății* și technica *legalității*, ca concepte de temelie ale regimului de guvernămînt democratic și parlamentar.

Este un punct de vedere de care trebue să ne pătrundem, dacă vrem să asigurăm cu adevărat eficacitatea acțiunii guvernamentale pe bază de răspundere față de opinia publică.

Revizuirea constituției trebuie să ne asigure de aceia, printr'un sistem de măsuri de garanție care pot fi acelea ale proectului din 1922, sau oricari altele mai potrivite și mai practice, următoarele realități fundamentale:

1. Respectul drepturilor și libertăților cetățenești elementare: libertatea corporală individuală, libertatea muncii, libertatea de opinie și de conștiință, libertatea de asociație;

2. Respectul drepturilor și libertăților politice, participarea efectivă a cetățenilor în viața politică — locală și de Stat;

3. Respectul legii împotriva bunului plac de jos sau de sus, ca singur mijloc prin care se asigură ordinea în Stat.

Remediul nu este decit unul: eficacitatea răspunderilor și a sancțiunilor. Pentru orice încălcare a drepturilor și libertăților cetățenești de orice natură, obligațiunea pentru vinovat de a răspunde în fața instanțelor judecătorești, cu paza principiului că ordinul superiorului chiar dat in scris nu apără de sancțiuni. Afară de aceasta, pentru actele privative de libertate individuală, intervenția grabnică și quasi-automată

a justiției de drept comun, care va repune pe cel lezat în drepturile sale. Pentru celelalte acte ilegale ale autorităților, competența exclusivă a jurisdicției administrative, reorganizată pe baze temeinice, cu dreptul de a sfărima actele ilegale și a le înlocui prin măsuri conforme cu legea, sancționind în același timp cu pedepse disciplinare pe funcționarii vinovați.

Sistemul trebuie să-și aibă încheierea în acea răspundere ministerială, care cel puțin pentru delictele de ilegalitate și de îmbogățire în dauna Statului ar trebui scoasă de sub încuviințarea organului politic care este Parlamentul. Iar sancțiunile ar trebui căutate, pentru miniștri abuzivi, nu atît în acele pedepse privative de libertate, care pot părea adesea excesive, *ci într'o interdicție politică specială*, care ar lua celor nedemni de încrederea populară putința de a mai face rău.

Și în acest domeniu se verifică axioma dreptului represiv că sancțiunea trebuie individualizată, și că îndreptarea nu se poate obține dacă pedeapsa nu lovește acolo unde este greșeala.

Cunoaștem azi răspunderea Statului pentru păcatele acelora care lucrează în numele său. Trebuie să cunoaștem răspunderea directă a prepușilor pentru greșelile Statului pe care îl reprezintă.

Dar Constituția nu definește numai drepturile cetățenești; ea definește și puterile Statului.

Greșelile de care am vorbit mai sus vor fi cu atît mai rare, nu numai cu cît va fi mai bun sistemul de răspundere a celor cari dețin autoritatea în Stat, dar și cu cît puterile Statului și raporturile dintre dînsele vor fi mai bine și mai judicios reglementate.

■

Lăsînd deoparte teoriile juridice de drept public, vom recunoaște că în numele Statului, ca complex de drepturi, de inițiative, și de obligațiuni colective, vorbește în viața politică practică — guvernul.

Puterea executivă reprezintă astfel, în fiecare clipă, sub o răspundere politică pe care o putem socoti trecătoare și iluzorie — dar cu o răspundere morală și istorică nedesmințită și de neînlăturat — acțiunea de Stat, în esența sa continuă și atotcoprinzătoare pentru tot ce privește interesele colective ale națiunii.

Intrebarea se pune veșnic; cum vom da guvernelor noastre putința de a fi cît mai aproape de înalta lor chemare?

Spre deosebire de cele mai multe dintre constituțiile de după răsboi, Constituția rominească din 1923 nu este animată de acel spirit de neîncredere al democrațiilor poplare

recente faţă de puterea executivă, pe care o cunoscuseră mai mult sub aspectul unei tutele opresive. Nu avem deaceia la noi acea precădere ce s'a dat aiurea legislativului ca organ popular de îndrumare şi de control. Şi nu avem nici acea precumpănire pe care în alte părţi (în special în Franţa) parlamentul a putut să şi-o asigure graţie dispariţiei de fapt a dreptului de disolvare, recunoscut acolo numai teoretic şi cu îngrădiri şefului Statului.

Dealtfel, Constituţia romînească din 1923 a fost opera guvernului autoritar de atunci, care a dat ţării un regim de libertăţi principale, ce şi-a putut găsi aplicarea mumai între 1928 — 1833 şi nu atît prin eficacitatea acţunii pouulare, cît mai degrabă orin voinţa unui guvern de alcătuire democratică.

Ar fi deci nedrept şi neexact să imputăm aşa zisei „hipertrofii a legislativului" relele de care suferă organismul nostru de Stat.

Critica ce se poate aduce sistemului parlamentar — aşa cum îl practicăm — este alta, şi anume: fiind viciat de la origină prin modul de constituire a parlamentului, care depinde mai mult de voinţa guvernelor decît de voinţa alegătorilor, adunările parlamentare nu mai pot fi organul de control temeinic şi independent, chemat să asigure bunul mers al mecanicei de Stat. Ele nu mai fac decît să apere, prin majorităţile lor aşa de compacte, guvernele care le-au ales împotriva partidelor de opoziţie — reduse la rol minim — şi în al doilea rînd să înregistreze, cu un drept de amendament, foarte limitat, proectele de legi ale guvernului.

Puterea executivă găsind astfel posibilitatea să desvolte toate iniţiativele sale, atît pe tărîm legislativ, cît şi pe cel administrativ propriu zis, s'ar părea că singura explicaţie a atîtor guvernări nefericite stă în lipsa de pregătire şi de destoinicie a miniştrilor.

Concluzia ar fi exagerată şi ar păcătui prin generalizare uşurică. De fapt, nimic nu împiedică miniştrii nepregătiţi să greşească pe scoteala ţării; iar miniştrii cei buni nu pot desăvîrşi opera lor folositoare din cauza instabilităţii guvernelor.

In genere, acţiunea de guvernămînt se desfăşură în condiţii proaste, pentrucă:

a) lipseşte un factor de coordonare al politicii generale. Miniştrii fac ce vor. Primul ministru este numai cel dintîi dintre egali. Atribuţiunile sale nu sunt în raport cu marele său rol, nici faţă cu Coroana, nici faţă de ceilalţi miniştri. Preşedintele consiliului trebuie să fie pe viitor un şef, investit cu drepturile şi îndatoririle corespunzătoare. Această poziţie de întîietate se poate determina în Constituţie, prin dispoziţii precise. Regele va numi pe primul ministru, însărcinîndu-l să formeze guvernul. Miniştrii ceilalţi vor fi numiţi după recomandarea sa şi îşi vor depune demisiile în mîinele sale. Nu numai proectele de legi, dar şi orice chestiuni interesînd administraţia de Stat vor trebui supuse Consiliului de miniştri, la cererea primului ministru, al cărui cuvînt va fi hotărîtor în caz de împărţire a părerilor. Legea de organizare a ministerelor, va statornici rînduelile care vor face din preşedinţia Consiliul un organ central, capabil să dirijeze acţiunea de guvernămînt, pe bază de informaţiune completă şi la zi.

b) Ceiace se petrece în guvern, sub aspectul acestei lipse de coordonare, există în mic în fiecare minister şi în compartimentul administrativ care depinde de dînsul.

Prncipiul de raţionalizare şi de coordonare nu a pătruns încă în administraţia de Stat romînească. Avem ministere prea multe, cu atribuţii împrăştiate şi confuze, care se îndeplinesc îndeobşte cu o lipsă de metodă caracteristică. Şi avem un centralism rău înţeles, mai dăunător decît orice, care face imposibilă opera de direcţie a birourilor centrale prin vălmăşagul chestiunilor de la periferie, care s'ar rezolva mai bine pe loc.

Putem cunoaşte că în guvernele naţional-ţărăniste au fost miniştri care au denunţat cu elocvenţă acest rău şi care au început curajos acţiunea de reformare. Această acţiune trebuie reluată dela început, prin înfăptuirea acelei *autonomii administrative locale*, fără de care nu poate fi nici administraţie potrivită intereselor cetăţeneşti, nici viaţă politică adevărată.

Menţionînd de aceia procedeul din 1922, ar fi potrivit să inscrim în Constituţie principiile fundamentale pe temeiul cărora legi speciale vor avea să organizeze: instituţiile de administraţie locală şi centrală, cum şi instanţele de judecată administrative care vor avea să controleze bunul lor mers.

c) O bună administraţie de Stat presupune nu numai norme de organizare înţelept concepute, dar şi un aparat de execuţie la înălţime. Din nefericire, corpul nostru funcţionăresc lasă mult de dorit. El este străin aproape cu totul noţiunii de serviciu public. Slujba este înţeleasă numai din punct de vedere egoist şi personal. Statul este direct răspunzător de această stare de lucruri şi consecinţele apasă greu asupra intereselor generale. Autoritatea , de orice treaptă, este discreditată în ochii cetăţenilor, pornirile dezordonate găsesc anevoie zăgaz, şi într'un ceas de cumpănă consecinţele acestor stări ar putea fi deadreptul dezastruoase. Guvernele să-şi dea seama că toate bunele lor intenţii se sfarimă de indolenţa, de inerţia sufletească, de indiferentismul organelor în subordine faţă de interesele gospodăriei publice.

Cît mai este vreme, problema trebuie atacată în plin şi fără greş. Statutul funcţionarilor poate fi suspendat, pentru a se face curăţenie de sus şi pînă jos, nu arbitrar şi după crit-

rii politicianiste, ci după norme obiective şi prin mijlocirea instanţelor juridicţionale administrative. Un nou mod de recrutare, de retribuire, şi de control al corpului funcţionăresc, trebuie să asigure ridicarea de nivel necesară. Educarea acestui corp după concepţii potrivite noţiunii de serviciu public trebuie întreprinsă neapărat. O şcoală politică de ştiinţe de Stat ar putea forma elemente pregătite pentru funcţiunile superioare. Trebuesc găsite măsurile practice, care vor interzice accesul influenţelor politice în birouri. Un corp funcţionăresc bine pregătit, bine retribuit, bine încadrat, de funcţionari superiori de carieră, şi conştient de chemarea şi de demnitatea sa, cu independenţa garantată de un Statut care va prevedea pe acciaş linie răspunderile şi garanţiile de stabilitate, — va fi desigur în măsură să opună altă rezistenţă influenţelor din afară.

Normele de temelie ale acestei reforme şi-ar putea găsi locul lor, în Constituţie, lănsîndu-se legiuitorului ordinar sarcina ce-i revine.

Asigurat astfel, inăuntru, de cohesiunea desăvîrşită a directivelor sale, şi putînd conta pe un bun aparat de execuţie, orice guvern ar fi în măsură să se prezinte cu alt prestigiu în faţa factorilor constituţionali de cari depinde.

Aceşti factori sunt: Coroane şi Parlamentul.

d) Activitatea guvernelor nu poate fi nici fecundă şi nici măcar liniştită fără relaţii corecte cu Coroana, şi fără o colaborare metodică cu Parlamentul.

Rolul Coroanei este bine precizat în doctrină şi în textele constituţionale.

Rolul Parlamentului, deasemeni. De prisos să revenim în această privinţă.

In teorie, sistemele de guvernămînt absolutiste şi dictatoriale, cu inlăturarea controlului popular, se pot susţine cu argumente impresionante.

Socotim cu mult mai temeinice pe cele care sprijină sistemul de guvernămînt parlamentar, care este al nostru.

Amîndouă sistemele au calitatea că aşează puterea acolo unde este şi răspunderea.

Nimic mai nefast însă, şi mai imoral, decît sistemul corcit care aşează puterea într'o parte şi răspunderea în partea cealaltă; adică nicăeri.

Nu se poate tăgădui Coroanei — ca deţinătoare prin delegaţie a atribuţiunilor decurgînd din suveranitatea naţională — dreptul de a numi guvernele (prin primul ministru însărcinat să le alcătuiască) şi nici dreptul de a dizolva Parlamentul, presupus că nu mai reprezintă opinia publică. Căci nu au dus la bune rezultate metodele constituţionale adoptate

aiurea, după care miniştrii se numesc de Parlament, a cărui disolvare este de drept sau de fapt imposibilă.

Dar trebuie să dăm opiniei publice putinţa de a exprima efectiv punctul său de vedere.

Constituţia trebuie să garanteze şi să asigure dreptul de vot al cetăţeanului.

Controlul operaţiunilor electorale şi validarea mandatelor trebue să se facă neapărat de organele puterii judecătoreşti.

Comisia Parlamentară permanentă, prevăzută în proectul nostru din 1922, ca şi în unele Constituţiuni străine, şi chemată să asigure controlul parlamentar în timpul dintre legislaturi, trebuie să ia fiinţă, cu atribuţiuni bine determinate.

In sfîrşit, trebuie desfiinţată prima — care nu este decît un mijloc de falsificare legal al voinţei populare — şi reprezentarea proporţională a minorităţilor trebuie asigurată în mod cinstit.

Prin toate aceste măsuri, se vor face cu mult mai anevoioase dacă nu chiar imposibile, deplorabilele manipulări de azi ale corpului electoral. Şi dizolvările arbitrare nu vor mai fi un simplu joc, fără risc.

Cînd acceptă să fie făurite numai prin voinţa schimbătoare a Coroanei, guvernele nu au dreptul să se plîngă că se ia puterea de către acciaşi voinţă. Cînd vor şti dimpotrivă că depind mai mult de asentimentul nefalsificiat al opiniei publice, ele vor căta să trăiască prin valoarea şi prin meritele lor.

Vom putea avea astfel raporturi corecte şi demne între guvern şi Coroană, înlesnindu-i-se acestuia rolul său de arbitru şi diriguitor în limitele prevăzute de lege.

Rămîne colaborarea cu parlamentul.

Trebuie să convenim că teoria constituţională clasică după care guvernul este emanaţia parlamentului şi lucrează ca mandatar al său — în înţelesul că parlamentul decide şi guvernul execută — nu mai mulţumeşte concepţia noastră realistă de azi asupra organismului politic de Stat, şi nici nu corespunde practicii constituţionale democratice de nicărei.

De fapt, iniţiativa o are pretutindeni guvernul. Parlamentul este chemat să aprobe şi să controleze. Această aprobare nu poate fi întîmplătoare, guvernele trebuie să ştie că pot conta pe dînsa, căci acţiunea de guvernămînt reclamă continuitatea şi stabilitatea. De accia un guvern nu poate sta la cîrmă, decît dacă este sigur de sprijinul unei majorităţi, care reprezintă acelaş program de activitate.

Nu avem deci iniţiativa masei electorale, care îşi exprimă voinţa amănunţit dînd delegaţie mandatarilor pe care îi

alege să execute această voință printr'un număr de comisari (miniștri) selecționați a doua oară, — ci avem pentru toate actele de guvernămînt și de administrație, inițiativa guvernului numit de Rege, după indicațiile opiniei publice, care lucrează sub controlul delegaților aleși de corpul electoral.

Acțiunea de guvernămînt capătă în felul acesta singurul înțeles pe care îl admite vremea noastră: ea este în primul rînd *faptă*, și numai după aceia ratificare și control.

In felul acesta s'au născut instituțiile de control parlamentar în țara parlamentarismului, în Marea Britanie, și în felul acesta funcționează spre mulțumirea tuturor.

Inversarea raporturilor, transformarea organului deliberativ în organ activ și reducerea executivului la un rol tot mai șters, duce la acea confuzie de puteri și la acea instabilitate guvernamentală, în cari toți gînditorii politici văd o denaturare a sistemului de guvernămînt reprezentativ, în datele sale esențiale.

De aceia se preconizează în Franța reforma Statului printr'o serie de măsuri menite să restabilească funcționarea organică a instituțiunilor sale, prin echilibrul puterilor.

Remediile propuse sunt în primul rînd:

— ridicarea primului ministru la locul pe care trebuie să-l aibă în guvern;

—suprimarea dreptului de inițiativă a cheltuelilor pentru parlament;

— înscrierea dreptului de dizolvare pur și simplu (adică fără avizul Senatului) între prerogativele șefului Statului;

— modificarea metodei de lucru a parlamentului.

In Romînia, practica regimului parlamentar nu este vițiată prin hipertrofia legislativului, ci prin subordonarea sa excesivă în fața executivului. Nu avem astfel acțiunea de control sistematică și reală, care este una din piesele angulare ale sistemului. Curios poate părea că nu avem ca compensație executivul unitar și energic cu care ne-am putea consola. Explicația este simplă: fără controlul, care ar putea să le impună o ținută supravegheată, guvernele noastre sunt și fără răspundere, lăsată pe seama parlamentelor — chemate numai să descarce și să aprobe. Putem conchide că parlamentarismul Romîn crează pentru viața politică de Stat regimul societăților anonime.

Parlamentarismul nostru își răscumpără însă nulitatea prin larma pe care o face. Am ridicat retorica stearpă la rangul de instituție politică. Reținuți din drumul lor de această apariție, care sperie dar nu mușcă, miniștrii au impresia că din pricina ei nu pot lucra destul de bine și de repede. Ei își dau seama că pierd timp, pentru a face cîteodată mai bine —ceia ce recunosc cu greu — și de multe ori mai rău, ceia ce nu uită. Căci vor avea, în cele din urmă aprobarea majorităților — ca organ colectiv — după ce vor fi abandonat celor ce le compun regretabile concesii, care omenește se înțeleg așa de ușor.

Colaborarea dintre guvern și parlament dă la noi de aceia — se cade să recunoaștem — rezultate mediocre.

Reforma pe care o reclamă toată lumea trebuie să facă din parlamentul nostru o instituție *reală* și *utilă*.

Trebuie, în primul rînd, să avem nu instituții pentru un cît mai mare număr de partizani, ci instituții potrivite cu sccopul lor.

S'a preconizat de aceia:

a) desființarea Senatului;

b) reducerea numărului deputaților;

Incă din 1922, partidul țărănesc s'a fixat pentru sistemul unicameral, mult mai potrivit cu tradițiile și cu mijloacele noastre. In locul Senatului, proectul de constituție din 1922, prevede instituirea unui corp consultativ, acel sfat economic superior, alcătuit din reprezentanții profesiunilor și îndeletnicirilor de căpetenie organizate ca bresle în acest scop. Ideia persistă, și printre susținătorii ei sunt unii cari cer ridicarea acestui Sfat la rangul de corp parlamentar.

Am părăsi astfel sistemul adoptat în 1922, mulțumindu-ne să dăm Senatului altă temelie.

Problema cere un examen atent.

Ne putem întreba, pînă la ce punct este științifică și înțeleaptă ideia de a chema pe cei interesați să legifereze în propria lor cauză. Cu totul altceva sunt codurile interioare — acele regulamente profesionale — puse în practică de una din democrațiile cele mai înaintate. Aceste coduri nu se ocuă decît de interesele de breaslă și nu afectează acțiunea politică generală a Statului, care rămîne în mîna factorilor politici, singuri chemați s'o exercite.

Organizarea profesională se poate recomanda și la noi, dar numai pe terenul profesional, cu certitudinea că va fi un factor de progres economic și social.

Dacă vrem să avem un executiv sprinten, și un control parlamentar totodată efectiv și util, trebue să renunțăm la crearea de instituții hibride care nu pot avea nici justificare logică, nici rost practic bine înțeles.

A cere un corp politic, cum trebue să rămînă Adunarea deputaților, să-și împartă atribuțiile cu un corp profesional, în care fiecare profesiune va vorbi în numele intereselor sale, este să falsificăm parlamentarismul, în esența sa, și să creem noi și grele piedici în calea acțiunei de guvern.

Să ne mulțumim a recunoaște tuturor intereselor dreptul de a se grupa între dînsele, să facem din aceste asociații realități coherente, și să le dăm dreptul de a prezenta doleanțele lor instituțiunilor de Stat, chemate să le reprezinte pe toate.

Dar să nu introducem interesul particular — individual sau colectiv — acolo unde trebue să aibă cuvînt numai interesul politic obștesc. [1]

Parlamentul nostru trebuie să fie de aceia numai Adunarea reprezentanților poporului, aleşti prin vot universal, egal, direct, obligator și secret, după sistemul reprezentărei proporționale fără primă.

Numărul deputaților trebuiește redus (de pildă la 100.000 de locuitori, și cel puțin 2 de județ) menținîndu-se scrutinul de listă.

Corectitudinea operațiilor electorale, trebuiește asigurată prin așezarea lor sub *controlul* comisiei parlamentare permanente și sub *autoritatea* justiției.

Dreptul de dizolvare, recunoscut executivului, se va încadra astfel prin garanțiile date forului național.

Spre a se da mai multă eficacitate operei de legiferare și control, Constituția va putea stabili atribuțiunile comisiunilor parlamentare speciale, rămînînd ca metoda de lucru a Adunării să fie stabilită prin regulamentul său interior.

---

[1] In fascicola din Ianuarie 1935 a revistei franceze „Le Mois" găsim un articol semnat de cunoscutul economist belgian *Henri de Man* și intitulat *„Les Tendences actuelles de l'Economie"* din care reținem următorul pasagiu:

„Nous estimons que, pour la réalisation de cet Etat fort, plusi-„eurs réformes sont indispensables ; d'abord, l'adaptation de l'Etat „aux conditions nouvelles de l'économie, *en organisant sur des bases „séparées le gouvernement des hommes et l'administration des choses.* „Avec un système de comissariats et de consortiums publics pour la „direction du crédit et des industrie-clés, le Plan du Travail prévoit „l'établissement d'un pouvoir économique de l'Etat, à coté du pouvoir „politique proprement dit. Ce pouvoir économique doit etre assis sur „des bases corporatives, plutôt que parlementaires. *Mais, pour organi-„sation corporative, je ne pense pas à un enchevêtrement d'intérêts „particulier qui augmenterait encore les vices de parlementarisme „au lieu de les guérir.* Je pense plutôt au sens anglais du mot cor-„poration", assez analogue à ce qu'on appelle sur le continent „l'en-„treprise autonome", j'entends par là des institutions fonctionnaut „selon les règles du rendement industriel et de la comptabilité com-„merciale avec un capital propre et indépendant du budget de l'Etat „en vue d'un service à rendre et non d'un profit a réaliser, et diri-„gées par des techniciens selon des directives données par le gouver-„nement économique, c'est-a-dire le collège des commissaires.

„Le rôle du parlement et du gouvernement exécutif n'est pas fini „pour cela. Au contraire, *à mesure que s'estend le domaine atrri-„butions économiques de l'Etat, il faut étendre les possibilites de con-„trôle des citoyens sur les pouvoirs,* s'il n'est permis de paraphraser „ainsi une formule d'Alain. Cela implique, bien etendu, de profondes „transformations dans la conception même des pouvoirs. D'ailleurs, „on ne fera que s'adapter a une réalité qui est devenue de plus en „plus évidente, en abandonnant la vieille fiction de la formule de „Montesquieu, et en osant affirmer que l'exécutif gouverne et que le „législatif contrôle".

Pentru paza ideii de drept și de ordine în Stat, se cade să asigurăm cea mai bună organizare puterii judecătorești.

Aceasta este chemată să soluționeze: 1) litigiile dintre titularii de drepturi, ca particulari ; 2) litigiile dintre aceștia și instituțiile publice cari țin de puterea executivă; 3) litigiile dintre cetățeni și deținătorii autorității publice, chemați a răspunde personal; 4) contestațiile cetățenilor împotriva actelor neconstituționale ale puterii legislative, cum și a celor de aceiaș natură ale executivului; 5) iar după părerea noastră, urmează să i se atribue și soluționarea tuturor contestațiilor privitoare la operațiile electorale și la validări (cu excepția celor privitoare la nedemnități și necompatibilități, rezervate parlamentului).

Cum se vede, rolul puterii judecătorești în Stat este considerabil.

Ordinea socială și ordinea politică depind în bună parte de mersul regulat al Justiției.

In ultimă instanță, ea menține și asigură respectul legii în toate domeniile.

Deasupra Justiției, stă numai conștiința publică.

Și este vai de țara, unde conștiința publică judecă și osindește justiția.

O societate echilibrată și un Stat bine organizat vor da întotdeauna judecători demni de chemarea lor.

Justiția romînească poate părea superioară acestor linii de nivel, pentru că ea corespunde mai mult unui echilibru social patriarhal, — cu vechi temeiuri de omenie — decît organizației insuficiente a Statului.

Din nefericire, echilibrul social și etic este astăzi zdruncinat și Justiția noastră stă acum pe o axă care oscilează.

Este datoria Statului să se reformeze, reformînd Justiția.

Capacitatea Justiției de a înțelege cerințele sociale ale timpului și onestitatea ei neprihănită, trebue să fie punctele de reper al acestei reforme.

Deci: pregătire profesională și independentă.

Ca mijloace: norme de recrutare severă, renumerație cît mai bună izolare absolută de influențele din afară (politice, financiare sau altele), control disciplinar riguros.

Constituția nu poate ignora mai departe această problemă fundamentală.

Ea trebuie să dea Judecătorului: locul care îi revine în așezămîntul de Stat.

Controlul constituționalității legilor, care face din Inalta Curte de Casație un cenzor al celorlalte puteri ale Statului, trebuește să preceadă actul promulgărei și urmează de aceia să fie încredințat unei instanțe speciale, de alcătuire mixtă, care poate funcționa pe lîngă Consiliul legislativ, reformat și el spre a nu mai fi ruajul inutil de azi.

Alături de justiția de drept comun, Constituția trebuie să prevadă o justiție administrativă unitară, de toate gradele, chemată să cunoască toate litigiile dintre cetățeni și autorități, cum și să exercite controlul jurisdicțional al organelor administrative locale și de Stat.

La încheerea acestei expuneri trebuie să mărturisim jena de a trata probleme așa de omenești pe un plan atît de teoretic și de abstract.

Legile și reformele înseamnă foarte puțin cînd oamenii chemați să le aplice se îndoiesc de misiunea lor.

Un reformism acut ne bîntuie de aproape două decenii.

Suntem înclinați să schimbăm totul, pentrucă nu ne cunoaștem bine nici instituțiile, nici pe noi.

Nu mai știm ce este ideia de drept.

Nu mai știm nici măcar atît: că legea presupune oarecare permanență și stabilitate.

Credem prea mult că viața materială domină idealurile și că Monitorul Oficial stă deasupra conștiinței publice.

Asemenea mentalitate duce fatal la rezultate îndoelnice, care ne par a îndreptăți orice scepticism și orice noi temerități.

Nici în politică, nimic nu poate înlocui omenia și cultura generală care așează noțiunile și instituțiile fiecare în planul lor.

Ne proclamăm slujitori ai democrației, dar nu ne întrebăm întrucît am ajutat păturile populare să realizeze rostul lor temeinic și determinant în viața politică.

Recunoaștem invaziunea socialului și a economicului în sfera de atribuții a Statului, dar nu ne gîndim cum vom asigura controlul obștesc, pentru a evita teribilul arbitrar devenit astfel cu putință.

Asemenea probleme și oricare altele de acelaș fel, își găsesc mărginită utilitatea de posibilități practice care se pot întrevedea.

Pentru moment, nu vedem altele decît întărirea ideilor de *democrație* și de *partid*.

O bună lege constituțională ar fi un pas hotărîtor în această privință.

Dar biruința finală și ridicarea poporului acestuia, depinde cel puțin tot atîta de capacitatea noastră de a face din massele populare și din opinia publică pîrghia de rezistență a vieții politice cetățenești în Romînia.

Eugen Crăciun

Eri-alaltăeri și azi

Totuși era prin anii 1906—1907... Eram la Cernăuți și pregăteam doctoratul întîi în Teologie. Atunci m'am întîlnit cu revista *Viața Romînească*, în prima ei tinerețe.

O citeam în biblioteca societății studenților teologi, dincolo de granițele vechei Romînii, și într'o atmosferă de dor și de tensiune sufletească, proprie acelor zile pe veci apuse. Citeam cu încordare cărțile mele de teologie, eram student bătrîn (pe lîngă ceilalți camarazi) și nu mă gîndeam de loc că într'o zi voi fi colaboratorul *Vieții Romînești*.

Debutasem în literatura juvenilă și impacientă cu 10 ani mai înainte, anume în anul 1896 la ziarul „Liga Ortodoxă" și la „Adevĕrul Ilustrat"... Dar trecuse vremea, mă încredințasem că mai întîi de toate trebue să învăț carte — multă carte — și pe urmă să văd ce am de spus altora. In aceste dispoziții sufletești, am mai așteptat încă vreo trei ani, pînă ce, în 1909, am fost doctor în Teologie.

După un an de zile, am scris: *Dela noi, la Cladova*. Cu nuvela aceasta am cîștigat statornic luarea aminte și bunele convingeri ale celui ce era să fie de atunci încoace definitivul meu amic G. Ibrăileanu.

In anul 1910, am scris, în *Viața Socială*, număr după număr, o duzină de nuvele. Amicii mei viitori dela Iași, în frunte cu G. Ibrăileanu, mă urmăreau cu conținută simpatie. De la un timp, m'au făcut să înțeleg că sînt bucuroși să ne întîlnim și să vorbim. Dr. N. Lupu a fost acela care a hotărît ceasul întîlnirii noastre.

Poate că nu este întiia oară cînd rechem aceste întîmplări vechi de un sfert de veac, dar mireasma amintirii e aceiași: persistentă și desmierdătoare.

Am intrat, într'o seară de toamnă, în redacția *Vieții Romînești*, ducînd în mînă ușorul meu bagaj: o mică valiză neagră. Am întrebat:

— Cine dintre dv. este d. Ibrăileanu?

Un chip serios, oriental autentic, încadrat de barbă neagră arămie, a venit către mine...

Cred că m'am gîndit, în mintea mea: — Iată un principe răsăritean...

Ibrăileanu, însă s'a gîndit precis (mi-a spus-o mai tîrziu), judecînd, între altele, și după valiza mea:

— Trebue să fie un sculptor italian, care-și desface statuetele... Și le poartă în valiză...

Din ziua aceea, familia intelectuală a *Vieții Romînești* a avut încă un aderent și, mai tîrziu, revista încă un colaborator...

Am publicat în revista ieșană: *La Vulturi! Grație și Palamon, Scrisori către Simforoza, Crinii, Printre tomuri brăcuite, Caligraful Terțiu, O stea prin fereastra lui Manolaș...* și încă un vraf de articole și de schițe, de nuvelete și de reverii.

Cu drept cuvînt, cînd se face numărătoarea scriitorilor noștri și sînt repartizați pe familii, eu stau alături de amicii dela *Viața Romînească*.

Dar toate aceste amintiri și realizări ale trecutului, duc cu ele, devale, ca pe albia unei ape mari, și destule păreri de rău și nemîngierea multor gînduri neizbîndite... Revista ieșană cu silințe eroice, stă și astăzi în picioare.

Dar noi, colaboratorii de acum un sfert de veac, am îmbătrînit și ne-am risipit, ca să nu mai vorbesc de aceia cari au fost rechemați din cariera lor pămîntească...

Constantin Stere, G. Ibrăileanu, D. D. Pătrășcanu, Arghezi, Codreanu, Topîrceanu și ceilalți, mai tineri... am fi putut să fim mai devotați revistei noastre și să n'o părăsim atît de lungă vreme.

Sunt unul dintre cei cari ar dori să văd din nou, în jurul steagului ieșean, pe legionarii de altă dată. Ce bine ar prinde, în bazarul gălăgios al literaturii zilelor noastre, autoritatea și silueta de sultan ale lui Ibrăileanu!

Cred că alții, înaintea mea, au observat și au subliniat ca un grav cusur al ceasului nostru literar, deficiența unei burse a valorilor literare. Azi, cînd începem să discutăm cum este mai bine să trăim: cu ordine sau de capul nostru, cu strînsă interdependență sau cu totală descentralizare, nu ne-ar fi stricat ordinea superioară, în cele literare, a unui cap estetic, nu prea dogmatic, dar cu impunătoare puteri de bună alegere și de direcțiune.

Gala Galaction

Teatrul lui André Gide

Nimic mai pasionant decît să cauți în opera dramatică a lui Gide ca prin ea să pătrunzi natura intimă a acestui gînditor al veacului nostru, care a înspăimîntat pe unii dar a făcut și deliciul altora.

Cu toate că în repetate rînduri, Gide ne asigură că „eul" lui nu-l interesează și că nu s'a ocupat întotdeauna decît de alții, totuși, întreaga sa operă nu e decît imaginea palpitantă a propriei sale existențe. Dela „André Walter" și pînă la „Oedipe", fiecare volum în parte oglindește fidel evoluția sufletească a lui Gide, lupta conștiinții sale și multiplele aspecte ale ciudatului său caracter.

Crescut într'un mediu protestant și profund religios, Gide găsește curînd, dogma protestantă, dură și rebarbativă. Îndoiala nu întîrzie să-i roadă sufletul și pe la vîrsta de 20 de ani, ardoarea religioasă din copilărie să se spulbere. Este epoca cînd simțurile se trezesc și cînd Gide începe să-și dea seama că este victima unei anomalii sexuale. O luptă dîrză se declară atunci între educația puritană primită și înclinațiunile naturale, luptă, ce prima scriere, „Cahiers d'André Walter", lasă de-abia să se întrevadă. Acest sbucium ia însă proporții mai tîrziu și caracterizează întreaga operă din prima epocă de producție literară, cu o ușoară excepție a volumului „Nourritures terestres" (187), în care satisfacția tuturor dorințelor își găsește ecou. Această tihnă sufletească nu durează însă mult, fiindcă în anul următor Gide scrie „Saül", dramă în care bătrînul rege este istovit și distrus de mulțimea poftelor pe cari nu le-a putut înfrînge.

O experimentare a libertății ce îi lipsește și a turmentului mistic ce îi stăpînește sufletul, se trădează de aci înainte în fiecare rînd ce Gide scrie. Această frămîntare religioasă pe care numai o schițează în „L'Immoraliste" și „La Porte étroite" devine brutală și vizibil afirmată în „Les Caves du Vatican". Orice timiditate de care dăduse dovadă în tinerețe, dispare acum, Gide declarîndu-se pe față contra Celui-Atotputernic. „Le monstre intérieur est vaincu. Je ne suis plus inquiet. J'ai cessé de lutter contre mon démon. Je ne résiste plus au désir", declară Gide liberat și pe deplin satisfăcut.

Recăpătindu-şi astfel seninătatea şi liniştea interioară prin suprimarea cerinţelor impuse de morala socială şi prin afirmarea orgolioasă a ereziei, Gide a devenit pentru unii din contimporanii săi personagiul demoniac, care după ce şi-a destăinuit secretul anomaliei sexuale şi şi-a îndepărtat sufletul dela orice dogmă creştinească, pretinde totuş a fi fericit. „Un incroyant heureux, quelle imposture diabolique", spune Massis înspăimîntat.

Dintre toate aceste postulate contradictorii cu cari sunt împănate scrierile lui Gide, o trăsătură comună se degajă totuşi: înclinarea către satisfacerea imediată a tuturor tendinţelor sufleteşti sau fizice şi nevoia de a se stima şi aprecia pe sine însuşi cît mai mult.

Cuvîntul „om" cu care Oedipe a învins Sfinxul, formează actuala deviză a lui Gide.

Misticismul, necunoscutul, abstractul, tot ceeace nu poate fi supus unui control al simţurilor şi inteligenţii, Gide îl neagă.

Toate fazele acestei evoluţii sufleteşti, dela acea îngrijorare religioasă şi sensuală pînă la acel stoicism de a se sacrifica pe el însuşi pentru a-şi satisface orgoliul şi încrederea în sine, sunt fidel redate în teatrul lui Gide.

Saül, Candaule şi Oedipe, nu oglindeşte decît frămîntarea interioară ce a mistuit viaţa lui Gide.

Drama „Le Roi Saül" scrisă în 1898, a fost reprezentată de-abia în 1922 la teatrul „Vieux-Colombier", montată de J. Copeaux. Cu toate că au trecui ani pînă să reuşească să se se impună, şi cu toate că Antoine refuză să o accepte sub pretext că „les premièrs actes ûtaient du Shakespeare, mais les derniers du Maeterlinck", Le Roi Saül imediat după reprezentare fu recunoscută în unanimitate de toată elita intelectuală ca o operă de mare valoare.

Gide inspirat probabil din biblie şi din legenda regelui Saul, alege din viaţa acestuia, ultimele clipe, cînd regele îmbătat de măreţie este nevoit să abdice în faţa Celui Atotputernic, care nu i-a îngăduit să-L egaleze în putere şi grandoare.

Filistinii sunt la porţile cetăţii. Regele Saul ameţit de importanţa puterii ce o deţine şi turmentat de demoni (forţe interioare) pare indiferent tuturor înfringerilor ce el şi poporul lui suferă din partea duşmanilor. Regele este îngrijorat numai de secretul ce-l poartă, care îl frămîntă mult. David, păstorul din Betleem apare şi cere voie regelui să omoare pe Goliat, uriaşul filistin ce înfioară poporul prin ameninţări răsboinice. Victorios, David aduce isbînda asupra Filistinilor drept ofrandă regelui. Saul, din ce în ce mai zbuciumat sufleteşte rămîne aproape indiferent faţă de strălucita victorie a lui David. O presimţire vagă îi vesteşte că David ar fi acela care ar urma la tron în locul fiului său Ionatan. Cu toate acestea simte că nu poate să-l urască pe David, ci din contră că nutreşte pentru el o dragoste profundă. După o scenă în care această slăbiciune a regelui se transformă într'o semiinconştientă. Saul destăinuind parte din secret lui David, „Fermez-vous, portes de mes yeux. Tout ce qui m'est délicieux, m'est hostile", David, ruşinat, fuge. Forţat de repetatele violenţe ale regelui, ia comanda trupelor filistine, pentru ca victorios să poată da coroana lui Ionatan, pentru care nutreşte o adevărată dragoste şi cu care complotase aceasta. Saul însă, din ce în ce mai frămîntat de demoni şi din ce în ce mai nenorocit este omorît de un soldat. Ionatan este de asemenea ucis, iar David care nu luptase decît pentru a da coroana lui Ionatan, devine rege aclamat de popor.

Concepţia cît şi tehnica acestei piese sunt în totul gidiene, fiindcă toată drama se petrece în sufletul regelui. Saul este victima unor dorinţe exclusive ce nu au putut fi satisfăcute imediat. Regele ne este zugrăvit în toată slăbiciunea lui: orgolios, indecis, neîncrezător în semnele divine, cuprins de o pasiune nepermisă, conştient de urmările acestor slăbiciuni şi totuşi neputincios a le înlătura. Imbinarea aceasta de mîndrie, de sensualitate şi de avidă curiozitate, transformă sufletul lui Saul într'un haos, unde tragicul se desfăşoară cu toată puterea.

Or, în acest rege, deschis tuturor plăcerilor şi victima unor aspiraţii multiple şi diverse, să căutăm să regăsim pe Gide din jurul anilor 1897—1899 cînd ştim că el devenise îngăduitor cu păcatele lui, fără multe scrupule şi turmentat de misterul religios. Cîtă din această îngrijorare mistică nu se trădează oare în aceste rînduri din „Le Roi Saül"?:

— „Saül au grand Prêtre — Et ton Dieu, il se tait toujours?

— Le Grand Prêtre — Toujours.

— Saül — C'est pourtant un peu fort. Qu'est-ce que je lui ai fait ? Voyons, parle toi, prêtre! Pourquoi se tait-il maintenant? Il faudrait s'expliques à la fin. Ah! je voulais me justifier devant lui".

Teama cu care Gide observa creşterea neîncetată a variatelor lui dorinţi este fidel redată în „Le Roi Saul cînd regele, vrăjit de nenumăratele plăceri, nu poate rezista demonilor cari-l tentează şi termină prin a fi suprimat şi distrus, tocmai „par ce qui lui est délicieux".

In această dramă, Gide pare că prevede toată catastofa care va urma indulgenţei cu care el acceptă şi satisface orice dorinţă. „J'encourage tout contre moi-même", mărturiseşte Gide prin regele Saul simţind parcă cum apasă şi asupra lui greutatea inevitabilului sfîrşit al eroului său: „Je suis complétement supprimé". Dar Gide pare a găsi numai decît şi consolarea acestei decăderi. Ea trebueşte căutată în obiectul însăşi care a pricinuit distrugerea: „Avec quoi

l'homme se consolera-t-il d'une déchéance si non avec ce qui l'a déchu ?".

Gide a reuşit să creeze, zugrăvind pe Saul, cea mai perfectă figură de erou din opera lui. De o rară şi subtilă emoţie dramatică, sunt scenele în cari Saul, acest rege dement, lipsit de puterea de a rezista tentaţiilor exterioare, este distrus, nimicit şi dus, sub vraja lor, pînă la pieire. Cît de puternică şi nuanţată ca efect scenic este de asemenea lupta lui Saul cu el însuşi în finalul actului al III-a, cind regele îşi mărturiseşte slăbiciunea în faţa lui David.

Gide, prin puterea de dramatizare de care a dat dovadă, atinge în „Le Roi Saül" măreţia şi sublimul dramelor shakespeariene.

Ceeace rămine însă mai interesant în această piesă din punctul de vedere din care am studiat teatrul lui Gide, e că autorul s'a contopit aici în întregime cu eroul lui, Saul nu este decît un auto-portret al lui Gide însăşi.

In „Le Roi Canduale", cu toate că preocupările lui Gide transpiră mai puţin decit în celelalte două piese, totuşi şi'n opera aceasta autorul, luind legenda ca pretext de dramatizare, ne desvălue — e drept intr'un mod deghizat — gindul lui.

„Le Roi Candaule" apărută mai intîi in „Revue Blanche" (1901) a fost montată de Lugné-Poë şi reprezentată la „Théâtre de l'Oeuvre". Cu calităţi scenice reduse, scrisă intr'o proză ritmată, prea fină şi prea preţioasă poate pentru a fi gustată şi apreciată de marele public. „Le Roi Canduale" se bucură de un succes mediocru. Presa îi fu ostilă şi afară de Larroumet, Maurras şi Faguet, restul criticilor o tratară cu dispreţ.

„Le Roi Candaule" este mai ales un divertisment şi după chiar mărturisirea lui Gide din prima prefaţă: j'ai voulu faire oeuvre d'art simplement — ideile formează numai scheletul dramei şi sunt în totul subordonate formei fin ciselată şi savant armonizată.

Regele Candaule, fericit şi îmbătat de farmecul vieţii vrea să împărăţească tuturor plăcerile lui. Iubeşte pînă la adoraţie pe regina Nyssia, dar ţine să cunoască şi alţii deliciile acestei iubiri. După ce tentează pe Gygès şi îl invită să vadă pe regină, îi dă un inel care-l va face invizibil şi-i va da prilejul astfel să se apropie de ea. Candaule devine însă imediat după această permisiune gelos şi vrea să păstreze pe regină numai pentru el. Nyssia află dela Gygès de trădarea regelui şi-l forţează pe acesta să-l omoare. Regele sucombă sub loviturile lui Gygès, care rămîne cu Nyssia, păstrind-o cu toată prudenţa numai pentru el.

Asistăm deci, la urmările nefaste ale unei generozităţi

rău înţeleasă. Gide a pus pe Candaule în această situaţie, pentru ca devenind victima acestei comedii a generozităţii să ne facă să precumpănim intreg dezastrul ce ea poate provoca. Candaule, mistuit de o chimeră — aceia a falsei mărinimii — şi care nu poate poseda fericirea, fără a o arăta şi împărtăşi altora, e tocmai contrariu idealului lui Gide, de a corespunde cît mai apropiat posibil „à la réalité de son besoin".

Afară de „Le Roi Candaule" şi „La Porte Etroite" în cari Alissa şi Candaule nu se deosebesc decât aparent, toate personagiile lui Gide se definesc tocmai prin refuzul ce opun acestei generozităţi.

Pe lingă această latură negativă prin care Gide indirect ne face să înţelegem consecinţele nenorocite ale unei nenaturale mărinimii, avem şi latura pozitivă prin care Gide orgoliosul, turmentatul mistic şi narcisiacul ne apare deabia disimulat sub masca regelui Candaule.

„Mon bonheur semble
„Puiser sa force et sa violence en autrui
„Il me semble parfois qu'il n'existe
„Que dans la connaissance qu'en ont les autres
„Et que je ne posséde que lorsqu'on me sait posséder".

Prea sigur şi stăpin pe fericirea lui, i se pare că a o risca nu înseamnă decît a o gusta sub o formă nouă.

Frămintarea misterului religios de care Gide e încă cuprins cînd scrie „Le Roi Candaule" mijeşte deseori discret fin sub forma unei reflexii sau a unei întrebări de-abia indicate. „Le Roi Candaule — Tu crois a Dieu, Gygès? — Gygès — oui certes. Le Roi Candaule — Moi pas beaucoup. Simple toi — même, tu n'imagines que des choses simples. Mais moi".

„J'ai voulu faire oeuvre d'art", susţine Gide în prefaţa sa, dar totuşi cîte din ideile lui filosofice, cîte aluzii politice şi cîte probleme de estetică socială nu sunt desbătute în această dramă de-abia schiţată.

Acelaş suflet frămîntat, trufaş şi neliniştit îl simţim pulsind şi în personagiul regelui Candaule, la fel ca şi în acel al regelui Saul. Sufleteşte, Gide a rămas aproape acelaş; nici un progres prea mare dela Saul la Candaule. Schimbarea profundă ne va desvălui-o Oedipe, ultima dramă a lui, scrisă deabia în 1932.

Piesa *Oedipe* a fost reprezentată mai întîi la Bruxelles, apoi la Amsterdam şi Geneva, iar la Paris a fost jucată de trupa Pitoeff, la Théâtre de l'Avenue.

Gide, inspirat probabil din piesa lui Sofocle sau poate din tragedia lui Seneca, întinereşte vechea fabulă a regelui Oedipe, dînd dialogului o formă mai vie, mai naturală.

Subiectul fabulei, prea cunoscut pentru a mai insista încă

asupra lui, nu este decît un prilej pentru Gide de a scoate în evidenţă personalitatea lui Oedipe.

Copil găsit, fără părinţi, rude sau trecut, rege atotputernic, făuritorul propriei lui fericiri şi glorii, Oedipe a făcut din cuvîntul „om" cu care a învins Sfinxul, deviza vieţii: „J'ai compris, moi seul ai compris que le seul mot de passe, pour n'être pas dévoré par le Sfhinx c'est l'Homme. Sans doute fallait-il un peu de courage pour le dire, ce mot. Mais je le tenais prêt dès avant d'voir entendu l'énigme...". Mărturisire plină de orgoliu dar repede înăbuşită de decepţia adevărului. Totuşi şi învins Oedipe rămîne acelaş orgolios declinîndu-şi victima unei nerocite fatalităţi: „Crime imposé par Dieu, embusqueé par Lui sur ma route".

Oedipe pare a marca finalul evoluţiei sufleteşti a lui Gide. După o viaţă întreagă de luptă cu el însuşi, ajuns la bătrîneţe, Gide desbărat acum de orice scrupul religios sau ipocrizie sexuală, este cuprins de dezamăgire şi dezolare. Fericirea atît de mult dorită şi căutată de el, nu a putut-o găsi şi disperat de inutilitatea eforturilor ce a făcut, ajunge acuma la ciudata afirmare de a nu se putea simţi bine decît în suferinţă.

Cu o vădită autoritate Gide ţine în această dramă, să reducă omul numai la orgoliu cu riscul chiar de a-i scădea menirea şi a-i trunchia tendinţele naturale. Cu preţul oricărui sacrificiu, insistă Gide, omul e dator să-şi păstreze prestigiul şi independenţa. Dacă Oedipe se mutilează scoţîndu-şi ochii, nu o face ca în Sofocle pentru a salva Teba sau din umilinţă, ci numai dintr'un nobil şi orgolios eroism.

Cînd regele declară că la orice întrebare a Sinxului ar fi răspuns la fel prin cuvîntul „om", Gide ne face mărturisirea scopului lui de totdeauna, de a tinde numai spre concret şi vizibil.

Se poate uşor vedea că dela „Le Roi Saül" la „Oedipe", trecerea e mare şi a constat în a lua drept criteriu unic superioritatea omului. Această superioritate care constă pentru Gide în renunţarea de sine şi la care Saül nu a putut ajunge, Oedipe şi-o asumă cu o vanitoasă satisfacţie pentruca astfel să se poată admira sub masca unui stoic erou. „Je ne suis plus un roi, plus rien qu'un voyageur qui renonce a ses biens, à sa gloire, a soi — même".

A nu datora nimănui nimic, a fi autorul propriului tău destin şi a face din suferinţă unica virtute, iată concluzia ce pare a se degaja din această ultimă dramă a lui Gide.

Cu toate că subiectul în Oedipe e de esenţă profund dramatică, lipsa unei solide construcţii scenice şi numeroasele subtilităţi pe care Gide le strecoară în dialog, fac ca această piesă să fie mai aptă pentru a fi citită decît a fi reprezentată. Forma condensată în cari sunt învăluite ideile, stilul nobil, cizelat şi distant, o destină numai unui cerc restrîns de iniţiaţi şi artişti.

Aşa dar, ceeace rămîne mai ales interesant în studiul teatrului gidiar. este că fiecare piesă în parte ne desvălue o fază din evoluţ..a sufletească a autorului şi ne ajută astfel să ne facem o ideie mai exactă despre el. Saul, e agitaţia mistică ce a torturat pe Gide între anii 1897—99 şi teama de a da frîu liber pasiunilor; Candaule lupta contra falşei şi excesivei generozităţi; Oedipe liberarea de orice turment religios şi încătuşarea vieţii într'o permanentă suferinţă.

Aceste trei drame destinate scenei, sunt interesante nu atît prin meritele lor dramatice, cît prin aceia că ne arată aspectele unui suflet încarnat în diferite personagii.

Pe Gide, omul atîtor ciudăţenii şi uluitoare contraste, ni-l înfăţişează mai bine ca orice aceste pagini de teatru cari strălucesc de naturaleţe şi sinceritate.

Gabriela Oprescu

Divorț

Miercuri, la tîrgul de săptămînă, Solomon Bucuraș dusese la oraș doi viței și vînduse doi. Deși putea, după asta, să se întoarcă acasă, nu s'a întors, deoarece lumea cea venită de prin sate, mai scăpînd de toiul trebilor și începînd în piața grînelor să caște gura ba la oraș, ba unii la alții (la forfotă și la prețuri), se luase și el cu lumea. Intorcînd fața dela griji, căută să uite de ele, cinstindu-se. Așa intrase la Fux. Cu îndoială intrase, scărpinîndu-se după ureche, iar pălăria răsturnîndu-și-o pe frunte ca să se scarpine. Dacă mai avea să cumpere o turtă dulce pentru Lințuca lui, mai era vreme.

Așa se făcuse că, întorcînd fața dela toate și intrînd în crîșma „La Snop", repede le vedea turburi toate. Singur la masă, se măsura cu grijile și cu necazurile și se certa... Se certa cu muierea lui, pe care o lăsase la gospodărie să poarte grijă de Lința și de cositură. Să întoarcă cositura și, de o fi de strîns, s'o strîngă... De aici se întunecă mai mult: Dacă de Lința va fi purtat grijă, de cositură dèbunăseamă nu la vreme!.. Pornind el dela cositură, toate ce i le știa Măriuții și le aducea aminte și i le spuse... Ii imputa tot ce pusese la inimă în cinci ani de viață — și mai cu seamă gura ei rea! Bînd le punea în cumpănă și se otrăvea. Ca și cum ședea în partea cealaltă a mesei și el dincoace, și vorbeau, el o certa și o judeca.

Fux-crîșmaru, ca și Fuxoaia și băiatul din crîșmă, dacă treceau cu sticle ori cu pahare pe lîngă masa lui, nu luau seamă la vorbe, ca la vorbele tuturor mușteriilor: căci, pînă în cele din urmă, toți se lăudau în gura mare ori amenințau și băteau cu pumnii în masă ori, luați pe după gît, cîntau.

Solomon ajunsese că ofta. Și tot oftînd, se pusese să se întrebe cu dinadinsul pentru ce-l batjocurește femeia cu gura ei spurcată și-i vorbește ca la o slugă... Nu era el, Solomon, om în rînd cu toți bărbații? Infruntînd-o astfel pe nevastă cu privirea peste masă și înfruntînd tot ce cuprindea atunci cu mintea, ceruse astfel al patrulea pahar... Cine era ea? Din ce neam? Casa era a lui și'a casă, domn era el!... Cu privirea repezită în gol și cu un gest șovăitor din dreapta că nu se poate, el le întărea toate și iar o lua la trei.

Mușterii erau serviți și la Fux ca și la alte crîșme, cam

pînă ce începeau să se declare „domni". Cînd auzea Fuxoaia cuvîntul acesta autoritar, rostit întîi de Bucuraș, ea îi servea al șaselea pahar... Cînd i-a spus că nu mai capătă, nu s'a împotrivit dar s'a înciudat. Căci dacă beuse cît beuse, nu beuse de plăcerea beuturii... De amar! El capul n'avea să și-l piardă! Ba la al șaselea pahar nici nu se gîndise! Departe de femeie, el se vedea aici și mai ros de gura ei, și mai ocărît și mai nedreptățit... Beat n'avea să ajungă! Numai ca s'o poată învăța minte! O spuse în gura mare, nu mai ceru al șaptelea pahar, ci plăti Fuxoaii cu gest hotărît și ieși.

Plătise încruntat, hotărît să nu zică nimic. Dar cînd să plece zisese băiatului care lua paharul:

— Tu mă știi pe mine, mă?..

Il știa! Iar răspunsul afirmativ al băiatului — care nu-l mai văzuse pe Solomon — adusese o despărțire pașnică și aruncase o undă de senin în privirea lui necruțătoare. Doar o undă. Căci mersul lui deacurmezișul pieței Regele Ferdinand I, apoi pe bulevardul Mihai Viteazul, și pe străzile: general Focșăneanu, general Sulfinescu și Mihail Eminescu nu era în pas de pace... Mai lovindu-se de cîte cineva Solomon trecea îndîrjit și ca înțepenit de un gînd, adică de o hotărîre mare. Din timp în timp și neașteptat pasul energic mai șovăia și atunci își făcea cumpănă cu dreapta ridicată ca amenințare.

Intrat în cancelaria advocațială a domnul Amos Poteoavă de lîngă biserica reformată, grăi hotărît, cu toate că n'ar fi vrut să auză și fata care scria la mașină:

— Am venit, domnule, să mă desfaci de muiere!

Avocatul, care îi răspunsese ca și unui prieten vechiu și care-l întîmpină ca și cum de multă vreme îi știa taina și amarul, ca și cum nu de azi îl cunoștea pe Bucuraș, zise: „Mă rog frumos! Șezi"... Și cînd mai văzu Solomon că domnul Poteoavă îl aprobă fără șovăială — ca și cum i-ar fi cunoscut-o pe Măriuța cu toate darurile ei — și că-i cere doar să iscălească o procură și să-i mai dea numele martorilor cu o mie de lei înainte pentru timbre (ceeace vrea să zică lucru pornit), și cînd mai văzu că domnișoara dela mașină abia și-a ridicat ochii la el — cînd deschisese vorba cu avocatul — Solomon prinse la limbă și începu să-i spuie cîte știa despre Măriuța...

Dar cum, avocatul ridicase capul sus, ca un doctor care a ghicit deodată beteșugul și nu mai are de-acum nevoie de lămuriri, și-i tăie vorba cu „Las'o de-acum pe mîna mea", Solomon văzu că multe nu trebuia să-i mai spuie și ieși... Ieși ca și despărțit de Măriuța, cu o față înseninată de om răsbunat pe neașteptate, și o luă înapoi iar spre centru, adică pe Mihail Eminescu, pe general Sulfinescu, pe general Focșăneanu, apoi pe bulevardul Mihai Viteazul și prin piața Regele Ferdinand I, de unde intră iar la Fux.

Pe nimeni nu văzuse și nimic nu băgase de seamă cu dinadinsul în toată calea lui dela avocat pînă la Fux. Nici pe Fux poate că nu l-ar mai fi văzut; dar înaintea crișmei lui se cumpăni iarăși cu mîna în aer trebuind să se oprească. Căci la ușa ei dădu cu ochii de Sura cumătrului său. Nu-și credea ochilor și Sura era... Gestul cu care venea dela Potcoavă îl repetă în vînt mai larg, ca un chip de binecuvîntare deasupra cailor, și se dădu ușor înapoi ca să se dumirească... Iapa dela oiște, cu buza lăsată în așteptare, era chiar iapa bătrînă a lui Achim. Sura... De aceee intră grăbit la Fux.

Iar cînd și Achim l-a văzut intrînd, a căscat ochii și de mirare și de bucurie și și-a lățit gura așteptîndu-l să se așeze. Și-a lățit gura înțelegînd că Solomon vînduse viței. Aflînd apoi și despre despărțire și despre avocat, mai exclamă cu un amestec de îndoială, de admirație și desaprobare, doar atît: „Du-te dracului, Solomoane!" Dar nesocotindu-l în stare să ducă o asemenea treabă la capăt și nevrînd nici să-i strice voia — și totodată mai știind că nici o femeie nu e vrednică de cruțarea bărbatului — Achim beu și pentru viței și pentru despărțenie; încît Solomon mai prinse încă la curaj... Prinzînd apoi și Achim, se hotărî în cele din urmă să-i stea martor la despărțire, cunoscîndu-i-o prea bine pe Măriuța ca un cumătru ce-i era.

Și după ce se cinstiseră o bucată se uitau altfel unul la altul... Scutură Achim din cap, gata să mai spuie ceva. Da din cap cu admirație și tot rîdea, vorbind în gînd cu sine, apoi cu glas: „Al dracului avocat, te întoarce și pe o parte și pe alta, cum vrei"... Solomon, și el, se uita la Achim cu milă, ca la un bărbat nedespărțit ce era, dar și cu drag, știindu-l părtaș la ceasul acesta din viață. Căci Achim ofta și el cînd trîntea paharul și-și aducea aminte de vremurile fără griji.. Se uita la cumătru-său cu alți ochi, iar învăluindu-l lung, nedumerit, în privirea turbure, se vedea că tot una și aceeași ar fi vrut să-i spuie: „Nu te știam așa de al dracului, Solomoane".

Fuxoaia îi lăsa să tot bea, văzînd că crîșma aproape se golise, văzînd că Solomon se muiase într'atît că nu mai putea face rău și mai văzînd că tovarășul său, care tot se mai ținea, era fire veselă așa — dar la băutură fără harțag. Ba începuse chiar să-l cheme. Îl chema, deși cinstea mai departe:

— Hai odată, mă!.. Hai că eu nu m'am despărțit.

— Domn sînt!.. Domn! — repeta Solomon fără nici un alt adaos, cu ochii umeziți de băutură și de însemnătatea evenimentului prin care trecuse.

După ce trîntise Solomon pe masă, cu o galantomie sdrobitoare, banii pentru consumație, ieșeau în sfîrșit amîndoi sprijiniți: Achim mai mult acățat decît ducîndu-l pe Solomon, ale cărui brațe se roteau în ușa îngustă. Isbutind Achim totuși, cu ajutorul biatului să răstoarne în fundul căruței pe cumătru-său,

se așeză ș' el pe ladă înainte și începu să îmblătească cu biciul caii, apucat neașteptat de mînie că aveau să-l înnopteze pe drum. Ieși din oraș într'un duruit mărunt și alarmant de caldarîm, trezind pacea serii de provincie cu graba lui întîrziată. Ci, rămas fiind curând doar cu caii pe drumul de țară în preajma apusului, — căci Solomon adormise — se potoli și își cânta lui și cânta și pentru caii flămânzi. Și tot cam pe noapte, mereu pe noapte cu lună și cântând ca și cum curgea înainte cheful cu Solomon, făcu întreg drumul pădurii, cea mărginită de mestecenii încremeniți în lumină. După ce a ieșit din pădure și a mai mers printre fânețe și ogoare și iar prin pădure, opri deodată cu caii asudați la poarta lui Solomon, lângă o umbră omenească nemișcată în întunerec, care era umbra Măriuții. Iar umbra asta, care aștepta să oprească pe toată lumea și să mai întrebe, văzând-o apropiindu-se pe Sura și văzându-și doar cumătrul mânând caii, fu gata să isbucnească iar, dar îndată Achim o-prind, vorbi el chiar către omul ei:

— Mă, Solomoane, mă! Ridică-te c'am ajuns!..

L-au dus mai mult pe sus, Achim cu ajutorul Măriuței, mai întîi muți... Numai privirea Măriuței se spînzura nedumerită de ochii șovăitori ai cumătrului. Dela Solomon nimic. Nici cînd, împleticindu-se amîndoi, îl purtau pe sus și nici după ce l-au lăsat în mijlocul odăii. Nimic decît „domn"... O singură vorbă sugrumată, venită dintr'un adînc și împinsă de acolo cu sforțări mari, un ecou dintr'un elan în descreștere, deslănțuit numai odată în viață. Cu ochii în grindă, întredeschiși, omul continuă să asvîrle dintr'însul, cu răgaz, cuvîntul acesta de eliberare și nu luă la cunoștință nimic din puhoiul de ocări pe cari în sfîrșit Măriuța le deslănțui, pe cari el le auzea poate, dar se vedea că nu le înțelege... Vorbele ei respicate și cu cuprins nimicitor mai răsunau doar pe uliță, departe, doar în urechile lui Achim, ieșit iute și fără vre-o lămurire. Răsunau neîntrerupt, afară de scurte răstimpuri cînd femeia trebuia să ia suflet. Nici Liuța care dormea și nici Solomon care zăcea cu ochii în grindă întredeschiși nu înțelegeau ori nu auzeau nimic din vorbele în cari se îneca rar vorba adusă dela Fux: „Vai, stîrpitură! Trăsnite-ar mînia lui Dumnezeu și Maica Precistă, cum mi-ai venit!.. O mie cinci sute de lei doi viței! — n'ai mai apuca tu sfînta zi de mîne și te-ar mînca viermii cei neadormiți, „domnule"!.."

Ci pe cînd ea sbiera, tot mai rar își icnea el vorba.. Și, istovită, ea lăsa să-i cadă mînile cu desnădejde ori căta spre cer. Căci simțind trebuința, din veche deprindere, să-i vorbească direct, ea se întărîta că nu primește răspuns: „Cum n'ai găsit un copac în tot drumul, că aveai cu tine și funia viților!"

Tîrziu în noapte, obosind Măriuța și turnînd o doniță cu apă rece peste Solomon, acesta s'a mai limpezit și, amuțind, adormi curînd pe podele. Fiind și vară și mai aruncînd femeia un țol

peste el, nu i s'a întîmplat nimic și s'a trezit doar disdedimineață, el înaintea celorlalți, cam înțepenit. Căci, pe cînd Măriuța și Lința dormeau adînc, el se purtase prin ploi ori străbătuse pe viscol locuri neștiute ori, fără țintă, trecuse ape mari... Ieșea dintr'una și intra într'alta. Iar cînd, buimac, s'a simțit pe scînduri, nu s'a ridicat chiar dintr'odată, neștiind unde se află. După ce însă își dădu seama unde se află, adică după ce o văzu în pat pe Măriuța dormind cu Lința, rămase și mai zăpăcit neînțelegînd de ce a ajuns pe podele și nici pentru ce sînt hainele pe el ude. Căci de loc nu-și amintea de ploaie pe drum cu Achim... Fulgerător însă își aminti că a băgat pentru despărțenie, că e ca și despărțit de nevastă și un fior îi străbătea inima.

Drumul la avocat pe toate străzile orașului, printre oameni și căruțe, aproape că l-ar fi putut socoti ca ceva de vis, ca și trecerea prin ape și viscol.., și o rază de speranță îi fulgeră în suflet pentru cîteva clipe. Numai pentru cîteva clipe... Căci fusese la Fux! Știe bine că a doua oară a intrat la Fux, cînd a văzut-o la ușă pe Sura. A fost și la avocat!... A beut cu Achim! Își aduce bine aminte de domnul Amos, unde a iscălit.., Își aduce aminte de domnișoara lui cu mașină, și de mia de lei..,

De-acum numai ofta... Ofta fără scăpare și se tînguia în gînd și în șoaptă, apucîndu-se de cap și lovindu-se peste cap. Iar cum s'a întors acasă, nu se mai gîndea și nici pentru ce e ud nu se mai întreba... Ud putea fi numai fiindcă l-a plouat cînd s'a întors cu Achim! Cum era să fie ud, dacă nu l-ar fi plouat?!

Și se trezi și Măriuța. Cînd ea se trezi și, neodihnită fiind, se uită cu ochii pe jumătate deschiși la Lința cum doarme, dădu peste Solomon și-și aduse aminte.. Și astfel ochii i se făcură deodată mari, ca și cum nu dormise:

— Porcule! — începu ea. Mișcă-te și caută în ladă și-ți schimbă rufele! Puteai să rămîi svîntat ca oamenii!...

— Apoi dac'o plouat... — murmură Solomon socotindu-se în acest punct de o părere cu nevasta.

— Plouat! — îi întoarse ea vorba cu o scîrbă sdrobitoare, care isbucni deodată din toată ființa ei. Dar tot atunci, băgînd de seamă că două rînduri de lacrimi curg pe obrajii bărbatului, scîrba și nedumerirea ei nu mai cunoscură margini:

— Dar de ce plîngi?..,

Cum însă Solomon tăcea și plîngea, femeia stărui mai îngrijorată:

— N'auzi?.., Bărbat ești tu?... Spune de ce plîngi?!

Dar cu cît se lupta Solomon mai tare să se stăpînească și să vorbească, cu atît vedea mai lămurit că totul s'a sfîrșit: Lințuca lui nu mai era a lui și el era al nimănui. Apoi, fără a-și putea birui lacrimile, isbuti să-i spuie și Măriuței de despărțenie, că dăduse adică la advocat iscălitura...

Neputînd să-și creadă urechilor și neputînd nici să nu le creadă de loc, femeia rămase mută ca la sosirea lui Solomon și doar într'un tîrziu îngînă nedumerită:

— Poate că ai innebunit, Solomoane:

— Am beut.., — îngînă el cu ochii plecați. Că eu n'am pace în casă...

Atunci crezînd în sfîrșit Măriuța totul și știind din auzite ce sînt despărțeniile fără popă și cum merg ele de iute de cînd au ajuns pe mînile avocaților, rămase iar fără glas și fără răsuflare. Și atunci, ridicată cu părul sburlit în așternut, se trezi și Lința și începu și ea șovăielnic să plîngă după tatăl său. Plînse mai cu nedumerire pînă ce își aduse aminte de turta dulce; dar aflînd că Solomon nu-i adusese și înțelegînd că el plînge din pricina asta, isbucni în plîns adevărat, nestăpînit, cu suspine. Iar Măriuța, știind pentru ce Solomon n'avea să-i mai aducă, începu să plîngă și ea cu inima de mamă înmuiată. Ceeace îl inmuie pe Solomon mai tare.

Dar tot ea, Măriuța, se stăpîni cea dintîi. Oprind deodată cu mînia isvorul lacrimilor și lăsîndu-i pe amîndoi așa, își îmbrăcă rochia și porni într'un suflet la cumătru-său, la Achim.

Achim putea să fie gata să plece în luncă, la lucratul finului... Putea chiar să fi plecat! Dar îi apucă înainte de plecare:

— Și zi așa, cumetre!?... — fu cea dintîi vorbă a ei, în loc de „bună dimineața".

Achim chiar își adăpa vitele cu nevasta, ca să poată pleca la lucrul finului de vreme. Aduceau ciubărul plin dela fîntînă.

— Bună dimineața, cumătră.. — o luă el pe altă parte, ca mai potolească focul și ca și cum n'ar înțelege de unde, ce și cum.

Dar, lăsînd jos ciubărul, se amestecă atunci a lui. Ana. Îl lăsă iute și Achim ca să nu se verse apa. Ana își purtă de cîteva ori ochii de la Măriuța la bărbat și dela bărbat la Măriuța, pe cînd apa juca în ciubăr și mai da și pe afară...

— Ce-i vorba, cumătră?

— Ce să fie! Ăsta al meu a cerut la avocat despărțenie!.. Asta-i! Iar al tău, cumătru — cu el! Au și cinstit pentru asta..

Anei i se făcu deodată lumină și se întunecă... Achim tăcea și se uita tot la ciubăr. Și tăcu mai departe, fiindcă nu știa cui să răspundă întîi: Să se desvinovățească către cumătră ori să-și potolească muierea, căreia, la urma urmei, cam acelaș lucru avea să-i spuie?... Doar într'un tîrziu, după ce femeile se mai răcoriseră și, din ochi, îi cerură, ocărîndu-l și învinuindu-l, desvinovățirea care întîrzia, isbuti Achim să strecoare cu greu doar atît că n'a știut nimic și că Solomon venise cu isprava gata la Fux. Pentru întărire și ca să mai potolească furtuna, adaose:

— Să i se usce picioarele lîngă ciubăr cui minte!

— Dar tăceai, blăstămatule! De dimineață ți-am simțit căutătura de cotoiu! — îl înfundă femeia.

Mai fiind pentru o vreme copleșit de tînguiri și plîns dintr'o parte, apoi de blesteme și ocări din alta, — Ana negăsind vre-o deosebire între bărbat și bărbat, iar Măriuța negăsind niciunul ca al ei — Achim nu mai putu da drumul la un cuvînt și nu se mai ostenea. Iar cînd totuși femeile se mai ușurară și rămaseră amîndouă iarăși cu brațele încrucișate și cu privirile atîrnate de ochii lui să-l audă, Achim mai zise cu vină în glas și cu glasul înmuiat :

— Dar, la urma urmei, nu s'o prăpădit lumea!... Dacă el vrea, poate să îndrepte ce-o stricat... Avocatu te întoarce și pe-o parte și pe alta, cum vrei...

— Că lui îi pare rău... — se grăbi Măriuța. Plînge!...

— Dă-l la dracu! — fu luat Achim cu gura pe dinainte. A-tunci e bine, cumătră!... Bine de tot! Eu vă spui că n'am știut. Că nu-l lăsam!

Femeile hotărîră ca amîndoi să îndrepte... Ana mai înainte și Măriuța după ea. Il știau pe Achim mai răsbătător și mai umblat cu domnii : îl știau bărbat care nu se lasă cu una cu două. La Ana se vedea chiar o mîndrie. Se simțea din tonul ocărilor ei pe cînd duceau ciubărul în grajd și ieșea din curte Măriuța...

Și așa, peste un ceas, cînd Solomon era de-acum primenit, își oprea Achim iar căruța înaintea porții lui :

— Hai, cumetre, hai!... Solomoane!! Mă Solomoane!...

— Hai că vine, hai! — răspundea Măriuța din ușă pentru bărbat, care era ca și gata, un minut de așteptare mai trebuia și era gata, și care curînd se arătă în ușă. Lința se ținea de el, iar Măriuța îi spunea buchile din urmă pînă la urcarea în căruță, iar după urcare continua prin căutături fulgerătoare dacă nu prin frînturi de apostrofe cu glas înnăbușit : „Și ai acuma grijă!... Ți-am spus-o!... Și să-mi vii tot diseară!... Fii bun și vezi o țîră și dumneata cumetre..." și continuă cu un ton mult ridicat după plecarea căruței... O auzeau chiar ca în ajun, cum o auzise Achim in ajun cînd Solomon nu mai știa de nimic și nimic nu-l putea scoate dintr'ale lui. Prin huruitul căruței răsbătea doar cuvîntul cel tare, mereu mai slab.

Ci Achim, căruia îi răsunau în ureche și altele de-acasă și care învîrtea biciul pe deasupra cailor cu gîndul parcă aiurea, zise cu sila omului pățit și înțelegător care era el, către omul pățit și înțelegător care era Solomon :

— Așa-s toate, Solomoane... rele de gură al dracului!

Solomon dădu din cap cu ochii înainte. Tăcură clipe lungi, lungite de trapul monoton.

— Dar... altfel nu te poți plînge... — îngăimă tot Achim cu ochii mereu înainte și iar învîrtind biciul pe deasupra cailor.

Solomon șovăi să spuie ceva și tuși.

— E destul de vrednică, destul de la locul ei și de răsbătătoare. Ce-i drept îi drept...

— Asta e... — întări în sfîrșit Solomon cu gura moale.

Gata să se scarpine după ureche, se opri și dela asta. Și tăcură iar; lung și cu gîndurile poticnite. Erau cu gîndurile ba la oraș, ba acasă la gospodăriile cari așteptau, dar mai mult la oraș. Intrați în pădure, goneau în trap viu pe drumul pe care Achim cîntase în ajun. Drumul era acum stropit de soare și de umbră și jucau pe rînd, în goana lor, și lumina și umbra : pe cai, pe căruță și pe chipurile lor...

— Da' eu crez că în trei ceasuri isprăvim!... — reluă tot Achim întrebător și întorcînd pentru întiia-oară capul spre Solomon pe jumătate.

— Isprăvim!... — aprobă Solomon.

— Să zicem în patru... — mai adaose Achim un ceas.

— Și eu zic — întări Solomon mai înseninat, bănuind gîndul lui Achim care rotea stăruitor biciul pe deasupra cailor ca să adune vreme pentru Fux...

Romulus Cioflec

Note pe marginea cărților

D. Eugen Demetrescu, fostul secreter de redacție al revistei *„Independența Economică"* — (singura publicație serioasă de știință și cercetare a fenomenului economic pe care am avut-o în țară pînă acum), unde s'a remarcat printr'un condeiu vioiu, caustic și printr'o excepțională îndemînare în folosirea ideilor generale, a publicat recent o lucrare de analiză despre *„Influența școalei economice liberale în Romînia în veacul al XIX-lea"*. (Editura „Bucovina", 198 pagini, 1935).

Opera d-lui Eugen Demetrescu trebue salutată cu toată prietenia cuvenită pentru seriozitatea metodologică, pentru bogăția materialului inedit și pentru că rupe cu tradiția lucrărilor de „sinteză" într'un domeniu atît de puțin explorat.

Istoria doctrinelor politice și economice din Romînia secolului XIX nu s'a scris și nici nu se poate scrie cu ușurință, fiindcă lipsesc monografiile și lucrările preparatorii.

Pînă cînd nu se vor stabili datele necesare, pînă cînd monumentele caracteristice ale veacului trecut nu vor fi analizate și definite la justa lor valoare — fie că e vorba de discursuri, de manifeste, de polemici ideologice, de opuscule sau (least not least) de cărți tipărite — cu greu se va putea trece, cu conștiința împăcată, la lucrări de anvergură și de adevărată sinteză.

D. Eugen Demetrescu a cercetat o parte din gînditorii sau afirmatorii de idei economice, anume pe cei din școala liberală.

Notează cea dintîiu influență a clasicismului economic în Principate — 1838 — la Nicolae Șuțu; metoda abstractă a lui Șuțu; izvoarele, antiprotecționismul și antimercantilismul lui; ideia de diviziune naturală a muncii, aplicată la structura și organizația economică a Moldovei.

Dogmatismul lui Alexandru Moruz, atitudinea revistei *„Propășirea"* a lui Mihail Kogălniceanu în problemele economice, poziția lui Ion Ghica — socotit ca economistul *per excellentiam* al vremii sale, — împrumuturile din J. B. Say ale profesorului Ion Strat de Economie politică, părerile lui Ion Ionescu dela Brad despre industrializarea Ro-

miniei sau ale lui C. A. Rosetti și Winterhader dela *„Rominul"*, — formează o galerie de portrete de economiști, pictați în amănunte, cu o paletă bogată în culori și cu o fidelitate fără prihană.

D. Eugen Demetrescu se dovedește cu această lucrare ca unul din puținii economiști ai generației sale hotărîți să facă știință, iar nu numai o profesie rentabilă, fiindcă — întîmplător — „economiștii" au ajuns medici la modă ai gravelor dureri prin care trece organismul social...

■

Publicarea *„Amintirilor Colonelului Lăcusteanu"* de către un urmaș — d. Radu Crutzescu [1]) nu s'a făcut dintr'o simplă pietate familiară. *„Amintirile"* acestui colonel, născut în Martie 1813 și mort la 1883, cuprind detalii pline de pitoresc și dovedesc un talent înăscut de memorialist.

Literatura noastră este săracă în memorii, gen care pretinde perspicacitate psihologică, cultul nuanțelor intimiste și rafinament social. Ciubucul, ceardacul și „turceasca" aromată sau stropită cu rom se prelungesc pînă în viața saloanelor și în viața politică.

Discuția este înlocuită cu sfatul.

Discuția presupune oameni în platoșe și în zale gata de a încrucișa floreta, în amabilă concurență, dusă după anumite reguli stricte ale jocului social. Sfatul este cufundare în bucuriile vieții simple, organice și împărtășire directă. Lupta se transformă în beregătuire sau în pezevenlic bizantin...

O asemenea atitudine de compactă „fericire" nu cunoaște istorie, în analogie cu popoarele simple, care trăiesc în toropeala veacurilor, într'o nemișcare lipsită de amintiri, de cenzuri interioare și de sbucium.

Colonelul Lăcusteanu a fost un militar tipic din veacul XIX romîn, cînd milităria se împletea cu politica.

Armata era o etapă pregătitoare a masselor din lumea rurală pentru viața nouă a disciplinei contractualiste liberale. Industrialismul și stilul comercial nu puteau prinde rădăcini fără a obișnui celula acestei lumi cu anumite reguli, în care stăpînirea de sine, disciplina exterioară și cadența sunt hotărîtoare. Armata modernă a pregătit materialul uman pentru fabrică. Intre cazarmă și uzină sunt legături structurale.

Evident, această pregătire se face în veacul XIX mai mult și mai ușor în stadion, prin intermediul sportului.

Dar militarismul secolului XIX a avut — în afară de

1) Editura „Fundațiilor Regale" (Biblioteca documentară), cu un „Comentar istoric" de I. C. Filitti, 290 pagini, prețul lei 70.

misiunile sale pur represive și de ajutorare a burgheziilor naționale în concurența economică pentru debușeiele mondiale — și acest rol educativ pentru stilul uzinei.

Armata romînă a secolului XIX a fost un instrument de promovare a clasei de mijloc în detronarea protipendadei conservatoare.

Colonelul Lăcusteanu era, ca mentalitate și idei, un „reacționar". Nu putea suporta nici pe Colonelul Alexandru Cuza, pe care-l numește „cîinele roșu", nici „pleava" de avocați, măcelari și tabaci „revoluționari".

Dar Colonelul Lăcusteanu era și el un nemulțumit. Locurile de onoare în armată se rezervau prea mult boerilor de prima categorie, iar Lăcusteanu era un boerănaș oltean, originar din Lăcustenii Vâlcei.

Din „*Amintirii*" se poate vedea dealminteri cum comandantul suprem al armatei a pactizat la 1848 cu „revoluționarii" spre marea indignare a Lăcusteanului!...

■

Intre lucrările ultime de documentație socială trebuie să notăm **„Realitatea socială"** *(Incercare de ontologie regională*[1]*)* de Traian Herseni și *Problema culturii moderne în sociologia germană*[2]*)* de George Em. Marica.

Ambii, tineri doctori în sociologie, lucrează cu asiduitate, pregătire și entuziasm pe ogorul abia desțelenit al științelor sociale în Rominia.

Pregătirea acestor tineri este într'adevăr de primul rang. Peisajul culturii moderne a fost explorat în intregime, dela culmile alpine ale dialecticei hegeliene și ale materialismului istoric, pînă la smîrcurile mazuriene ale universitariatului german.

Vom reveni, pe larg.

Petre Pandrea

---

1) Editura Institutului Social Romîn.
2) Editura Cartea Romînească.

Documente omenești

Lustragiul lui Caragiale

Nu în mod obișnuit, dar vara, nu cu mult înainte de războì, maestrul Caragiale, venea la Constanța. Venea aci și Barbu Delavrancea. In localitate, găseau pe advocatul Ion N. Roman, bun povestitor și toți trei țineau ședințe lungi, fie la malul lacului „Suitghiol" la conacul generalului Zosima, fie prin oraș, la câte o „locantă" cum îi spunea marele humorist Caragiale.

Cînd venea ceasul povestirilor de haz sau a anecdotelor, care ocupau locul întîi, în zilele acelea de vacanță ai fi dat mult cu multul, să poți fi în preajma lor, să tragi cu urechea. La masa lor, în „locantă", era greu să fii admis.

Intr'una din zile de început de August, dimineața, Caragiale și Delavrancea se opriră la văcsuitorii de ghete: tătari, armeni și greci, înșirați pe trotoarul din piața Ovidiu.

In timp ce văcsuitorul, cu mare încetineală, își aranja periile și cutiile cu cremă, pentru marea și serioasa lucrare ce avea de întreprins, și când operatorul începuse să dea un lustru strălucitor încălțămintei distinsului client, însă pe care nu-l cunoștea, Caragiale, ca să treacă vremea, angajă o discuție cu el:

— Ascultă, prietene, d-ta ce nație ești, armean ?

Văcsuitorul, domol, stă din lucru, privește în sus, după scaunul lui, la Caragiale și îi răspunde rar, cadențat:

— Nu este, irmen la mine domnu, tatar estem.

— „Tătar ?"

Da domnu, tatar estem. Apoi continuă să dea lustru cu periile.

Caragiale își găsise omul, îl amuza răspunsul tătarului și atunci continuă gluma.:

— D-ta ești de aci, din Constanța ?

Văcsuitorul, ca și cum nu putea răspunde lucrînd, oprește periile, privește în sus la Caragiale, ținînd un ochi închis din cauza razelor de soare ce-i cădeau în față ș răspunde fără nici o grabă, domol, dar grav:

— Nu, domnu, dela Cernaoda estem.

— Cernavoda ?
— Da, domnu, Cernaoda !
Caragiale începe să surîdă. Delavrancea, de alături, trăgea cu urechea. Din nou întrebare :
— Dar la Cernavoda, este mare ?
Tătarul stă din lucru, micşorează amîndoi ochii, privind în sus spre client şi fiindcă n'auzise bine, întreabă:
— Poptim?
Caragiale, îi vorbeşte mai tare.
— La Cernavoda, de unde spui d-ta că eşti, este mare?
Tătarul după ce îi aruncă o privire, îi răspunde:
— Nu estem mare, d-le, la Cernaoda!
— Nu ? Dar ce apă este la Cernavoda ?
— Dunăre, estem, d-le.
— Aha! Dunărea, făcu Caragiale satisfăcut.
Tătarul continuă să dea lustru cu multă migălială şi atenţie.
Caragiale îi pune din nou întrebări :
— Dar Dunărea e mare ?
Din nou tătarul lăsă lucrul şi priveşte cu un ochi închis pe Caragiale.
— Poptim ?
— Dunărea e mare la Cernavoda ?
— Mare estem, d-le, cum să nu mai fie mare!
Şi începe iar să dea lustru. Caragiale, ca să-l încurce:
— Păi, atunci cum spui d-ta, că nu e mare la Cernavoda ?
Lustragiul se încruntă, se opreşte hotărît din lucru pus de data asta pe discuţie serioasă :
— Cum să piie mare d-le, n'ai uzit cînd ai spus că la Cernaoda estem Dunărea, d-le ?
— Stai, stai să ne explicăm, replică Caragiale. N'ai spus d-ta că la Cernavoda este Dunăre ?
— Ai ispus, domnu.
— Bun, n'ai spus d-ta că Dunărea este mare ?
— Mare, estem, d-le, asta ai ispus, dirept esem, aşa!
— Păi dacă e mare, îi spune Caragiale mustrător, cum vii acum şi spui d-ta că la Cernavoda nu este mare, ca la Constanţa ?
Tătarul rămîne un moment încurcat. Priveşte în sus la Caragiale, dă fesul pe ceafă, flueră desnădăjduit, se frămîntă şi în faţa unei chestiuni atît de grave, răspunde totuşi domol, blajin, ca omul jumătate învins :
— Nu estem mare, d-le, Dunăre estem!
— Ei! asta e, făcu Caragiale pe supăratul, dar nu mi-ai spus d-ta că Dunărea e mare ?
— Ai spus, domnu, răspunde bietul tătar, ca în faţa unui judecător.

— Păi atunci, te întreb iară, cum vii acum şi spui, că nu este mare la Cernavoda ? — şi privind pe Delavrancea, începe să surîdă.
Tătarul surprinde surîsul, se lămureşte şi, de data asta, răspunde indignat :
— I'ascultă, domnu, eu ai prişeput asta orba a dumavostră. Mă rog, trebam la voi, ştim rumîneşti ? Şi ai benit aici pecem lustr, la asta calsaminte, ori batem gioc meşteşug! Ai seles ?
Caragiale a înţeles şi răsucindu-şi mustaţa, înveselit mult de răspunsul şi indignarea văcsuitorului care se simţea, lovit, aproape ultragiat în exerciţiul funcţiunei, îi răspunde cu bună voinţă :
— Văd că nu descurc cu chestia asta cu d-ta, fiindcă eşti nervos. O să fiu nevoit cînd mă întorc la Bucureşti, să cer lămuriri la Academie.
— Cerem, d-le, orice poptești, cademie, necademie, la mine lasam să terminăm asta traba.
Eu n'ai timp de gioacă, d-le, Ai seles ?
Caragiale a înţeles şi a tăcut. Văcsuitorul a terminat, şi şi-a primit plata. Apoi Caragiale a luat pe Delavrancea de braţ, şi au plecat în jos spre port, bine dispuşi, rîzînd.
Tătarul după plecarea lor, îşi aranjă nervos periile, cutiile cu cremă, trîntindu-le în lădiţa lor cu multă supărare. Apoi privi indignat după Caragiale, ca după un om care caută ceartă cu luminarea şi cînd văzu că clientul se depărtase mult, ridică o perie ameninţător, strigînd :
— Ei! domnu, mai'tăi să văsăm rumineşti şi p'orma borbeşti la mine. Ai seles?.

Alexandru Negrea

Stafia

Cine nu ştia, în sat, că Vasile Cîrcu murise demult ? Asta o ştiau şi copii, că doar hojma auzeau spunîndu-li-se că în cocioaba aceea din marginea satului, părăsită, dărăpănată, pustie — şi care era aşa parcă decînd lumea — „umblă stafii".
Cine-l mai văzuse, de-un cîrd de ani, pe Vasile Cîrcu ?
Decînd l-au ridicat „jandarii" şi l-au dus, nu s'a mai ştiut nimic despre el.
Casa lui a rămas deatunci paragină şi, cu vremea, a ajuns o dărăpănătură. Vara, stă înnecată în bălării ; iarna în nămeţi.
Singură ea, cu o îndărătnică statornicie, îl mai aşteaptă — parcă — pe Vasile Cîrcu... Încolo, n'are cine să-l mai aştepte, căci Vasile Cîrcu nu mai are pe nimeni în sat.

Şi de altfel, au trecut ani decînd se ştie că Vasile Circu e mort.

De unde se ştie?

Asta nu s'a întrebat nimeni,

Dar se ştie.

Vestea că Vasile Circu a murit, acolo departe, unde l'au trimis juraţii, a intrat într'o zi în sat aşa cum intră vîntul, cum intră lumina soarelui, ori paserile cerului. A intrat slobodă ca gîndul, s'a înfipt în urechile oamenilor, a umblat din gură in gură — un timp — pînă ce s'a statornicit în mintea tuturor.

Singură numai casa lui Vasile Circu — singuratică şi pustie în marginea satului — părea că n'o auzise.

Numai ea îl tot aştepta parcă, înfruntînd vremea.

Şi vremea trecea, anotimp după anotimp, an după an...

Şi Vasile Circu nu mai venea.

Casa lui, din marginea satului, era acum „casa cu stafii". Aşa îi ziceau toţi. Şi decum însera se ferea oricine să se găsească prin preajma ei.

— Ii casa necuratului!... — zicea lumea în sat.

Nu era om care să nu spuie că a văzut stafia în casa lui Vasile Circu! Unul o văzuse într'o noapte de iarnă, cînd intra în sat întorcîndu-se dela pădure unde zăbovise încărcînd nişte dărămătură. Altul o văzuse într'o noapte de vară cînd era o lună ca ziua. Alţii o văzuseră...

Şi nu era om care să nu se ferească — şi'n amiaza mare — de „casa cu stafii". Mai bine făcea un ocol, cine avea de mers pe-acolo, decît să treacă prin apropierea ei.

Vecinii din partea locului nu ştiau ce să mai facă de răul stafiilor.

— S'au încuibat în dărăpănătura asta — ziceau — de nu le mai scoate nici dracu'!...

Unii se dădeau cu părerea să-i deie foc casei,..

— Poate-or arde şi duhurile rele!

Alţii, să cheme popa să facă şfeştanii şi să aghezmuiască locul.

Dar, pînă una alta, nimeni nu făcea nimic şi toţi vedeau mereu stafii.

De oarece casa lui Vasile Circu, cu locul ei de silişte, rămăsese ca un lucru al nimănui (fiindcă se credea că omul murise în fundul ocnii, unde îl vîrîseră juraţii. Şi se ştia că n'avea nici copii, nici alte rude care să-l moştenească) s'ar fi găsit desigur vr'un vecin care să puie pe ea stăpînire cu hapca. Primarul se şi gîndise s'o scoată la mezat ori s'o facă bunul comunei, dar chiar jandarmii nu vroiau să se bage într'însa de frica stafiei şi nimeni nu s'ar fi găsit cumpărător.

Astfel, „stafia" era cel mai vrednic paznic al avutului lui Vasile Circu.

De locul şi de casa lui nu se atingea nimeni.

Nu călca nimeni nicio palmă de loc.

Şi, aşa, treceau anii peste ea.

Ploile şi zăpezile îi cojiseră pereţii. Vînturile o dezveliseră aproape cu desăvârşire. Cercevelile ferestruicelor şi uşa dispăruseră de mult...

Se cam strîmbase, într'o rîlă, de gîndeai că acuş cade.

Dar, aşa strîmbă, gheboşită, cum se vedea, rezista mereu subt apăsarea vremii.

Şi vremea trecea, an după an, iar Vasile Circu nu mai venea.

— Cum să mai vie, dacă-i mort?

■

Şi totuşi, într'o amiază fierbinte de vară — cînd tot satul era afară, la cîmp — un om, pogorînd de pe culmea dealului sub care stă ghemuit satul, s'a lăsat drept spre „casa cu stafii"... In marginea aceea de sat locul era pustiu şi nu era ţipenie. Nu l-a întîlnit nimeni şi nu l-a văzut nimeni cînd a venit. Nu l-au simţit nici măcar cînii din vecini.

Ostenit de drum, venea de departe şi umblase pe jos — omul s'a vîrît în cocioaba dărăpănată, dornic de-un pic de umbră.

A oftat adînc cînd s'a lungit jos, în umbra pereţilor, şi şi-a şters o lacrimă cu dosul mânii.

— Mai bine nu mai veneam!... murmură el privind dărăpănătura.

Prin spărtura căscată larg, unde fusese altădată uşa, privi oastea de urzici negre care păreau hotărîte să cucerească şi interiorul cocioabei.

Un brustur voinic se şi înfipsese în prag.

Parcă era el comandantul oastei de urzici.

— Oare-oi mai avea chip să scot din boală locul şi să meremetisesc casa? murmură omul iarăş, întinzîndu-se pe-o coastă şi rezemîndu-şi capul pe mînă.

Intr'un ungher ţîrîia un greer ca în toiul nopţii.

Pe nesimţite îl fură somnul şi omul adormi.

Ziua s'a petrecut încet ca zilele verii.

Cînd soarele a pogorît spre asfinţit şi s'a culcat apoi după dealuri, umbrele înserării s'au lungit peste somnul omului care odihnea nemişcat înăuntrul casei părăsite.

In sat se auzeau mugete de vite, se auzea lătrat de cîini şi glasuri omeneşti.

Oamenii se întorceau dela muncă.

Cireada satului se întorcea dela păşune.

Scirțiitul cumpenii fîntînilor și talanca vitelor vesteau sfirșitul zilei.

Inoptase când omul care dormea în casa cu stafii se răsuci și se frecă la ochi,

Luna plină îl privea prin spărtura acoperișului.

Omul stătu citeva clipe, nedumerit parcă.

Cine știe ce visase în timpul somnului, îndelungat și greu, iar acum nu-și mai da seama pe ce lume se află.

■

Tocmai cînd eșise în fața casei, privind la lună și întrebîndu-se ce să mai caute în sat la vreme de noapte, auzi glasuri de oameni devale pe drum...

Un pîlc de flăcăi și fete se întorceau — tîrzielnic — dela cîmp.

Omul vru să le iasă înainte, pesemne ca să steie cu ei de vorbă, să se ieie de vorbă despre ceeace-i ardea lui, căci nu intîlnise țipenie pînă atunci.

Dar auzi deodată un glas de fată țipînd ;

— Stafia !... Uite-o... Stafia...

Și urmă un dupăit desculț pe drum.

Fugeau fetele.

Flăcăii, vrînd să se arăte voinicoși față de fete, nu fugiră.

— Ce stafie ? Unde-i stafia ?... intrebară unii.

— Uite-o... A eșit din casa lui Vasile Cîrcu...

Intr'adevăr, văzură cu toții arătarea albă.

Alb, în cămașă și'n izmene cum era, omul care ieșise din cocioaba lui Vasile Cîrcu părea într'adevăr o stafie.

Simțindu-se în grup, flăcăii și cîteva fete care încă nu apucaseră a fugi, stătură locului, căutînd să vadă stafia.

— Ia haideți mai aproape — zise deodată unul dintre flăcăi — decînd eram mic tot aud că's stafii în dărăpănătura asta...

— Hai s'o vedem, dacă-i stafie... Ce-are să ne facă ? Suntem mulți...

—Și-avem săpile...

Veneau dela prășit și aveau cu toții săpile pe umăr.

— Haideți !...

— După mine !... — se învrednici unul mai voinicos pornind-o înainte.

Ceilalți îl urmară, simțind însă cum le bătea inima și cum îi cam gîdila un fior în spinare.

Dar arătarea albă se trăsese îndărăt și dispăruse în bălăriile ce înconjurau casa cea pustie care fusese a lui Vasile Cîrcu.

— Unde-i ? s'o vedem și noi...

Să iasă acum, dacă-i dă mâna!...

— Nu vă fie frică.. I-om da cu săpile...

Imbărbătîndu-se unii pe alții, înaintau (cu săpile pregătite) prin buruienile înalte...

— Iacătă-o... șopti unul, țiștuind pe ceilalți.

Dar în zădar se uitau unii și alții.

— Să-mi sară ochii dacă n'am văzut-o chiar acu'... Dar s'a tras în casă...

— Am văzut-o, parcă și eu, — confirmă, tot cu glas scăzut, un altul..,

Fetele rămaseră mai în urmă, întrebîndu-se dacă n'ar fi mai nimerit să fugă și să-i lese pe flăcăi să se descurce ei cu stafia, cum vor vrea.

Dar, acum se temeau să se ducă singure.

— A intrat în casă ... Am văzut-o !...

Bălăriile foșneau subt pașii lor.

O bufniță zbură de pe acoperișul casei.

■

— Unde vi-i stafia, proștilor ? se voinici — tot pe șoptite — flăcăul din capul coloanei cînd ajunse chiar aproape de casă și nu vedea încă nimic.

— Credeai că are să steie s'o prinzi ? zise unul.

— Eu zic să căutăm și înăuntru...

— Să căutăm....

— Incaltea dacă am venit pînă aici...

— Doar nu mînîncă oameni...

Totuși, rămaseră cu toții locului...

— Ei, ce-ați încremenit așa ? le zise flăcăul cel mai voinic și care era parcă comandantul trupei de asalt.

— Să fiți cu săpile gata!... Cum îți vedea-o și dați-i altfel o scăpăm iar!... Incaltea să-i venim de hac! Să ne liniștim odată! Să scăpăm satul!...

Toate mîinile se încleștară pe cozile de sapă.

Arătarea albă se ivi în fostul prag al ușii, eșindu-le întru întimpinare, ca omul care voia să-și primească mosafiri.

Atunci toate săpile se abătură...

— Aoleu!...

Strigătul omenesc îi zăpăci o clipă pe toți.

Arătarea albă se prăbuși la pământ.

— Dați-i vîrtos!... comanda flăcăul cel voinic.

Dădeau cu toții.

Dădeau și fetele.

— Nu mă omorâți !... Ce-aveți cu mine ?... Eu is aici la casa mea...

Dar glasul omenesc întărea încă mai mult în credința lor pe flăcăi și fete. Acum nu se mai temeau. Stafia era doborîtă la pămînt. In sfîrșit are să scape satul de această pacoste.

— Eu îs Vasile Circu !... lăsați-mă... am venit la casa mea...

Dar cine putea să creadă? Cine nu știa în tot satul că Vasile Circu murise de mult? Din copilărie doar toți știau asta! Din copilărie tot auzeau că în casa lui, rămasă pustie de atâta vreme, umblă stafiile.

— Las că nu ne înșeli pe noi...

— Nu ești Vasile Circu...

— Circu a murit decînd lumea...

— Ii fi fost Vasile Circu, dar acu ești stafie...

Și loviturile curgeau...

— Incaltea să scăpăm de stafie...

— Dați vârtos, măi flăcăi!...

Teodor Rișcanu

Creație și fascism

Trăim în plină criză a societății actuale. Toate domeniile vieții materiale și spirituale sunt ademenite cu teorii și cu idei, care nu reprezintă în esența lor, nici o speranță de restabilire a unor valori menite să rezolve haosul „filosofic și științific" și să redea omenirei corespunzătorul dinamic al creațiunilor legate de întreaga realitate a vieții sociale.

Concepțiile cele mai abracadabrante, teoriile tragismului nesincer, apariția unor școli filosofice care n'au nimic cu adevărurile izvorîte dintr'o colectivitate mereu în transformare, sunt singurele manifestări „vitale" și „definitive", cu ajutorul cărora societatea de astăzi trebue să înainteze „mîndră" de viitorul său [1].

Nimic nou; nimic creator; nici un foșnet de gînd dinamic, răsturnător al incrustărilor oficiale. Nici o eșire din mijlocul acestor „Cercuri oficiale" împotriva tendințelor de „biroucratizare" și „politicianizare" a științei și filosofiei.

Lenevia de gîndire, și contradicția sa, demagogia de gîndire, sunt cele două „realități spiritualizatoare" prin care gînditorii-politicianii și savanții de cameră sau laborator caută să prelungească viața societății.

Oamenii își crează ei însăși istoria — spunea de curînd savantul sovietic I. Meschchaninov. Pe semne că nici unul dintre gînditorii și savanții oficiali n'au căutat să înțeleagă acest adevăr vechi, pe care îl reînviază un creator dintr'o lume nouă.

Parcă ar voi ca societatea să nu mai înainteze. Fără a-și da seama că istoria a respins și va respinge totdeauna lenevia și pasivitatea în toate domeniile, și mai ales neînțelegători ai adevărului că „istoria se repetă sau în tragic sau în comic" — după celebra expresie a lui Marx — filozofii și savanții, moștenitori ai unor valori, cărora nu vor să le mai dea însuflețire nouă și continuitate corespunzătoare mersului vremurilor, își zăgăzuesc creația, prin respingerea contopirii cu însăși viața. Viața a devenit pentru aceștia confortul. Confortul la rîndul lui s'a transformat în animator de îmbuibare și înlocuitor al libertății de cugetare și creație. Gîndirea societății de astăzi se mișcă între acțiunile de la bănci și consiliile de administrație, între fotoliul ministerial și cel parlamentar. Sau rămîne încremenită în laborator și birou, departe de viață și vreme. Nu este un neadevăr și nici exagerare faptul că toate teoriile filozofice și științifice recente, nu mai animă, nu mai sunt prețuite, iar admiterea lor se face în ritmul rugăminților ultime de viață pe care le mai poate îngîna un muribund.

Acolo unde o parte din gînditori și savanți au căutat să asvîrle masca „leneviei și demagogiei de gîndire", au fost înlocuiți. Și astfel în secolul al XX-lea — după ce omenirea a cunoscut înălțimi de gîndire nebănuită, subtilitate de artă neîntrecută, teorii răscolitoare pentru

---

1) Vezi M. D. Ralea: Democrație și creație în *„Contribuții la știința societății"*.

indrumarea lumei spre mai bine — Hitler devine creatorul teoriilor po-
litico-filosofice: Mussolini autor dramatic; Rosenberg sociolog; Goebels
inlocuitor al „regizorilor teatrali"... Gîndirea este inlocuită cu lagărul
de concentrare; laboratorul științific cu fabrica Krupp iar literatura
cu focul mistuitor. Se merge pînă acolo, incît demagogia gîndirii nu
mai cunoaște margini și rușine. Realităților distrugătoare de valori și
oameni ea incearcă să le mai adaoge teoretic o „umanizare" specială,
fără precizări și speranțe de mai bine în viața socială, fără adîncimi de
creație în viața spirituală.

Astfel, Mussolini vorbind odată despre „cugetarea" fascistă, sau
mai bine zis, dramatizînd demagogia, făcea următoarele reflecxii:
Esența fascismului — inspirațiune centrală a personalității umane, care
trăește în comunitatea civilă — coboară în străfunzimi și se împlîntă
în inima omului de acțiune ca și în a cugetătorului, a artistului ca și
a savantului: suflet în suflet!

Suflet în suflet! Cu alte cuvinte vid în vid, nimic în nimic. Nici
o valoare reală în mijlocul societății „condusă" de el. Aceasta este gîn-
direa fascismului, gîndirea care călăuzește viața școlilor filozofice și
științifice ale societății de astăzi.

Hitler complectînd gîndirea Musoliniană — și veți vedea ce ase-
mănare există între ele ca și între toate „specificurile" fasciste — a-
daogă: „Dominația mea nu este teroare, nu este violență, ESTE DES-
TINUL".

Deci concepția lui Mussolini: suflet în suflet; cea a lui Hitler:
speranță în speranță. Cu sufletul veșnic spre destin, iată o concretizare
filosofică a fascismului, hitlerismului și elevilor lor, dominatori, nu de
lungă durată, a unei părți dintr'o societate, devenită antigînditoare, anti-
creatoare!

Mai mult: discipolii lui Mussolini și Hitler îi dau acestei con-
cepții o formă și mai ademenitoare, plină de diabolism. Imbracă în-
treaga „filosofie" fascistă-hitleristă în haina răsboiului. Vom cita două
pasagii care adeveresc aceste afirmații. Primul aparține lui Marinetti,
membru al Academiei Regale, poet futurist și senator fascist: „TRAIAS-
CA RASBOIUL, SINGURA HIGIENA A LUMII". Celălalt este extras din
programul d-rului Loewe teoreticianul păgînismului hitlerist: „IUBIM
RASBOIUL! Sfîrșitul răsboiului înseamnă sfîrșitul oricărei plăceri de
viață".

Iată cum în jurul răsboiului se țese o adevărată filozofie a vieții,
a plăcerii, a morții. Este complectarea teoriei destinului, a acelui destin
care presupune nu o sucesiune de realități născute din și prin colecti-
vitate, ci din speranță și încredere în Fuehrer, a acelui Fuehrer și Duce
care respinge „urzeala iresponsabilității colective și mitul fericirii sau
al progresului indefinit" (Mussolini).

Toate teoriile sociale, filosofice, economice și morale din ultima
vreme, corespund acestei dictaturi filozofico-politică: suflet și destin,
„gîndire"-răzbоiu!

Prin lipsa realităților sociale, care trebue să le dea viață și ac-
țiune, aceste teorii devin ultimele forme ale acestor gîndiri după cum și
dictatorii lor conduc ultimele forme politice ale societății actuale.

Haosul care le caracterizează, demagogia care le îmbracă, și răs-
boiul care le dă elementul practic-realizator, sunt fenomene care n'au ni-
mic comun cu creația, cu adevărata cugetare.

Stăpînii acestor teorii care sunt dictatorii noroadelor lor, le-au îm-
prumutat demagogia: sclavii sau bufonii lor lenevia, birocratizarea fi-
losofiei și științei. Cei dintîiu le dau viață prin înșelăciune; cei de-al
doilea autoritate prin studiu de laborator și bibliotecă.

Și ce minunat se împacă aceste teorii-demagogie cu filosofii și oa-
menii de știința, lipsiți de înțelegerea și dinamismul gîndire—viață—
creație—pace pe care-l vom dezvolta în alt articol și care corespunde
gîndirii și acțiunii savantului Meschtchaninov.

...Acești gînditori" și „dictatori" vor creea oare istoria? Acești re-
prezentanți cari au monopolizat și posibilitățile și realitățile de creație,
vor putea să înlăture o parte din vechile și nemuritoarele valori ale
trecutului și să înăbușe chiar i ultimele isbuniri de creație nouă, care
apar hotărît, spărgînd zidul leneviei și demagogiei de gîndire?

Sigur că nu! Peste ei și împotriva lor, mulțimele producatoare, cu
acea iresponsabilitate colectivă, și pline de isvoare de spiritualitate
nouă, vor învăța din luptă și cultură, să creeze o adevărată istorie.

Și acea istorie va fi o magnifică realitate a inițiativelor și crea-
țiunilor colective descătușate de lenevie, ironizatoare a „destinului-su-
fler", realizatoare a vieții însăși cu toate manifestările ei de știință,
frumos și mai bine.

Alexandru Mihăileanu

Cronica economică

Bugetul, Comerţul exterior, Creditul şi moneda

Preocupările lunei precedente s'au fixat în domeniul economic asupra a trei probleme de importanţă primordială. Soluţiunea acestora fixează cadrul activităţilor economice viitoare.

In primul rînd întocmirea bugetului, în al doilea rînd închebarea unui regim statornic şi eficace al comerţului exterior şi, însfîrşit, refacerea creditului privat şi public.

Deasupra tuturor acestor trei probleme conturate destul de precis pluteşte însă neliniştea monetară, care le condiţionează pe toate, fiind şi ea la rîndul ei mărită sau micşorată de modalitatea de rezolvare adoptată.

In linii mari, problema bugetară se rezuma în necesitatea de a adapta cheltuelile publice la veniturile Statului reduse de criza generală. Cu alte cuvinte, o reluare a politicii de deflaţiune bugetară.

Reducerea cheltuelilor de Stat se rezumă şi dînsa la necesitatea micşorării aparatului de Stat prea numeros şi prea desvoltat la centru, şi la reducerea totală a cheltuelilor somptuarii cu totul necorespunzătoare stării economice a populaţiunei ţării.

Noua lege bugetară a preferat însă să propună urcarea veniturilor publice prin taxe noi şi prin majorarea dărilor actuale, fără a se proteja cel puţin veniturile mici şi a se încărca mai mult pe marii contribuabili.

Intrebarea la care va răspunde noul an financiar este aceea dacă economia romînească mai poate suporta noi prelevări în vederea intreţinerii unui sistem administrativ, croit după modelul ţărilor bogate, într'o ţară a cărei populaţie are unul din veniturile anuale, cele mai scăzute din Europa.

■

Despre întocmirea unui regim statornic al comerţului exterior ne-am mai ocupat în această cronică şi am demonstrat la timp că, odată intrat pe calea reglementării importului şi exportului şi deci şi a comerţului de devize, Statul nu se poate opri la mijloc şi trebue să meargă cu organiza-

rea pînă la capăt, construind un sistem complect necesar funcţionării armonice a comerţului exterior.

Evident că nimeni nu ţine în seamă, în Romînia, indicaţiunile teoreticianilor, şi nici nu m'am aşteptat să văd recunoscute asemenea adevăruri logice şi de neînlăturat.

Nesiguranţa şi fluctuaţiunile contradictorii au continuat a domina regimul comerţului exterior, care în fiecare săptămînă primeşte altă reglementare. „Ordre, contre-ordre, désordre", vechi dicton care se aplică perfect situaţiunei.

Economia romînească suferă însă profund de acest haos. Cu toate beneficiile rezultate din operaţiuni valutare aprobate sau clandestine, preţurile produselor prime de mare producţiune: cereale, lemne, petrol, sunt în stagnaţiune, dacă nu în scădere, pe cînd preţurile mărfurilor importate s'au urcat uneori cu 100% (bumbacul de ex.), deşi bună parte din ele sunt plătite cu devize liberate de Banca Naţională la cursuri aproape de paritate legală.

Foarfecele preţurilor agricole şi industriale strînge iarăşi puternic gîtul agricultorului şi salariatului romîn.

Situaţiunea se agravează pe fiecare zi.

Nemulţumirile sunt din ce în ce mai mari şi nu credem a fi profeţi mininoşi afirmînd că disparitatea aceasta de preţuri va alcătui un fundament de serioase turburări în viitorul apropiat.

■

Prin asanarea vechilor bănci nu s'a făcut un mare pas înainte în refacerea creditului. Această asanare serveşte mai mult pe vechii creditori şi acţionari ai acestor întreprinderi.

Publicul cu economii nu se mai îndreaptă către aceste instituţii, „despre cari s'a vorbit", nu mai are „încredere". Mai curînd ar fi fost servit creditul întemeindu-se cu participare de Stat instituţiuni noi, prezentate publicului în toată virginitatea lor. Atenţiunea de care se bucură „Casa de Economii şi Cecuri poştale" din partea depunătorilor e o dovadă că banul economisit tinde către instituţii garantate de obştea publică, de Stat.

Numai aceasta poate fi formula viitorului, în ce priveşte colectarea mijloacelor de credit.

Dar, refacerea creditului privat presupune şi două mari schimbări. Una de natură psihologică, cealaltă de natură juridico-legală.

Creditorul nu mai trebueşte privit ca un criminal, care urmăreşte cu cruzime, pe un nevinovat debitor. Desigur, de multeori, creditorii au abuzat în regimul unei libertăţi deşanţate. Nu e însă mai puţin adevărat, că de foarte adeseori debitorii sunt aceia cari abuzează.

Mai ales judecătorul, magistratura, trebue să-şi schimbe

această atitudine de protecţiune, aşi zice chiar de complicitate cu reaua voinţă de a plăti a debitorului. Fără respectarea contractelor nu poate fi nici o viaţă sălbatecă, cu atît mai puţin una civilizată. Odată cu schimbarea acestei mentalităţi trebueşte revizuit şi sistemul juridico-legal al creditului, pentru a face realizabilă urmărirea unei creanţe. Dacă aceste două condiţii se vor realiza, creditul se va reface şi tot debitorii vor profita. Şi cu ei întreaga activitate economică, care are nevoie de credit uşor şi ieftin.

■

Am spus că deasupra tuturor acestor chestiuni speciale pluteşte nesiguranţa şi neliniştea monetară.

In adevăr, sistemele în cari se încadrează rezolvirea problemelor bugetare, de comerţ exterior şi de credit, pot fi dărîmate sau falsificate de fluctuaţiunile valorii monedei naţionale. Aceste fluctuaţiuni trebuesc urmărite în deaproape, nu atît la bursa albă sau neagră, cît mai mult pe piaţă. Atenţiunea trebuie să fie concentrată asupra mişcării preţurilor interne a tuturor mărfurilor. Numai atunci vom vedea dacă nesiguranţa monetară nu serveşte ca mijloc de speculaţiune a unei categorii sociale în dauna alteia şi dacă nu a sosit clipa, cînd o nouă refacere a instrumentului de măsură a valorilor economice romîneşti, nu se impune.

Istoria trecutului economic romînesc

Literatura economică romînească este alcătuită, în cea mai mare parte, din lucrări cari privesc diferitele evenimente economice sau diferitele probleme ale economiei prin prizma actualităţii. Este şi natural, deoarece economistului i se cer întotdeauna şi soluţiuni practice menite a fi puse în aplicare imediat, nu numai desfăşurări teoretice platonice. Aceasta e cauza unei mari producţiuni de broşuri cari tratează monografic problemele dela ordinei zilei.

Apariţiunea unei lucrări de dimensiuni vaste şi care se depărtează dela actual spre a cerceta şi trecutul şi mai ales a ne pune la dispoziţiune documente şi statistici resfirate în toate părţile, este cu atît mai folositoare pentru înţelegerea evoluţiei economice a Romîniei şi pentru stabilirea prevederilor de viitor.

O asemenea operă a publicat de curînd d. *Gh. Dobrovici*, cunoscut cercetătorilor economişti prin lucrarea sa *„Istoricul datoriei publice a Romîniei"*, apărută în 1913, carte care a adus atunci documente inedite, de multe ori pitoreşti, asupra istoriei financiare a Principatelor romîne şi a primelor timpuri ale Regatului.

Noua contribuţiune a d-lui Dobrovici, intitulată *„Istoricul desvoltării economice şi financiare a Romîniei şi imprumuturile contractate între 1823—1933"* cuprinde însă nu numai examinarea problemelor de finanţe publice. Ea se întinde şi asupra fenomenelor economice generale şi aduce în această direcţiune o serie de documente noi, descoperite după o stăruitoare muncă, la cari se alătură consideraţii critice, cari merită toată atenţiunea.

Este cu totul imposibil a face o completă dare de seamă a acestei lucrări, care cuprinde 1180 pagini în octavo, în cadrul acestei rubrici. Totuşi nu ne putem opri ca, rezervind pentru un examen mai aprofundat cele patru părţi, cari tratează desfăşurarea istorică a economiei romîneşti dela originea Principatelor şi pînă la 1929, să analizăm mai deaproape soluţiunile pe cari D. Dobrovici le dă în Capitolul VI al ultimei părţi a volumului său, pentru stingerea datoriei flotante a Statului romîn, problemă de care ne-am ocupat şi noi în această revistă („V. R.", Iunie 1934).

Fost multă vreme director al datoriei publice din ministerul de finanţe, actual director al unei mari instituţiuni financiare private, d. Dobrovici a avut prilej în cursul laborioasei sale munci să cunoască importanţa problemei creditului şi a monedei, şi să-şi dea seama, prin comparaţie cu atitudinea celorlalte ţări în faţa noilor probleme financiare, de ceia ce poate fi posibil şi util la noi, în aceste delicate domenii.

Caşi scriitorului acestor rînduri, necesitatea restabilirii creditului privat şi public — mai ales public — apare şi d-lui Dobrovici ca o necesitate absolută şi imediată. Iar una din condiţiile primordiale ale acestei restabiliri este stingerea datoriei flotante a Statului, prin mijloace, cari să nu fie — cum spunea cineva dăunăzi la Camera Deputaţilor — numai plăţi simbolice.

Prin neplata datoriilor sale flotante, Statul a creiat un vid în economia naţională şi a sdruncinat astfel echilibrul său.

Pentru restabilirea situaţiei, d. Dobrovici nu se teme a scrie ca încheere a operii sale rîndurile următoare, cari par foarte demodate multor pretinşi bărbaţi de Stat, apologişti ai deficitului:

„Romînia va putea ieşi din criza actuală cu condiţiunea „ca politica sa să fie concentrată asupra asanării finanţelor „publice".

Soluţiunile practice recomandate de d. Dobrovici sunt tot aşa de curagioase. Sau devalorizarea monetară sau emisiunea unui bilet ipotecar, menit să stingă datoria publică flotantă şi să aducă sînge nou în circulaţia monetară romînească. Constat cu satisfacţiune că atît asupra stabilirii cifrei

exacte a datoriei flotante (circa 40 miliarde lei), cit și asupra preferinței pentru soluțiunea emisiunii unei monede paralele cu leul Băncii Naționale, concluziunile d-lui Dobrovici sunt aceleași cu concluziunile cari încheiau studiul meu din 1934, intitulat „O soluțiune pentru plata datoriei publice".

Cercetătorii trecutului rominesc, cași cei ce vor să se lumineze asupra soluțiunilor actuale ale problemelor economice, găsesc deci în lucrarea d-lui G. Dobrovici unii o documentare bogată și autentică, ceilalți indicațiuni juste, întemeiate pe o lungă practică și o bună cunoaștere a finanțelor publice.

Dr. Ernest Ene

Chenare critice

Despre critici

De cînd vîrsta a trecut vechii militanți pe linia sedentară a istoriei culturale, critica a rămas vacantă. Cei cari, astăzi, semnează articole prin foi și reviste, pretinzînd să explicitieze fenomenul literar, expun nu gîndesc, însemnează nu discută.

De bine de rău, un Mihail Dragomirescu a reprezentat o directivă. Intemeiat pe un sistem, înlăuntrul căruia se găsește morbul grandoarei și al decadenței sale, Profesorul de estetică dela București a putut să orînduiască valorile literare, să le selecteze și ierarhizeze pe baza unui criteriu cert, — oricît de discutabil, în fond. Și dacă ar fi știut să se oprească la vreme din tendința atît de înăscută sufletului său către exagerare, n'ar fi înțepenit în ridicol un drum care e mai sigur și mai bun decit tot ce au deschis toiagele maeștrilor cu stil, bătînd Marea Roșie a unei culturi de maidan pentru a deschide perspectivele unui iluzoriu Canaan. Estetismul maiorescian, deplasat dela mimica somptuoasă la o gesticulație interiorizată, adică trecut dela suprafața, prigeghiată în social, la adîncimea spirituală, a primit prin d. Dragomirescu garanții de teorie; și dacă n'ar fi avut inele în loc de concepte, ar fi putut sta frumos în rangul de doctrină.

Cu tot terenul vaporos în care a ancorat impresionismul său, o directivă certă a reprezentat și d. Eugen Lovinescu. Acolo unde nu-l ajuta uneori intuiția, il salva totdeauna stilul. O eșarfă multicoloră de imagini, presărate frumos pe firul melodic al unei fraze excesiv muzicale, a învăluit percepția critică, înăbușindu-o. „Revizuirile" n'au fost alteeva decît permutarea în puncte de certitudine, luate într'un teren prin compoziția lui, deplasabil. Dar oricum: o directivă.

Și, în acelaș senz, deosebindu-se de amîndoi, critic de directivă a fost și d. Ibrăileanu.

Cu toate că au predicat în școală și au ceremoniat în biserică literară, de pe urma lor au rămas cițiva adepți cari, prin înzestrările de tot inferioare, nu s'au ridicat la gradul de elevi.

Astfel, s'a intimplat ca funcțiunea critică să intre în stăpînirea băeților de prăvălie, purtătorii feluritelor firme după ce a decedat jupînul. Măcar d. Iorga, —sprijinindu-se pe un principiu prea universal n'a isbutit să-l facă valabil în domeniul criticii, — a animat valori. Cu acea putere de insuflețire capabilă a muta și cele mai încheiate rosturi, Domnia sa a fost mai mult apostol și mai puțin dirijor literar; mai mult a propăvăduit decît a judecat; și a edictat cînd a trebuit să cumpănească și să confrunte. Dacă reducem critica la funcția ordonatoare, atunci și d. Iorga a împlinit, la momentul său, această funcțiune.

Adnotatori cînd nu sunt simpli recenzenți, cei ce au monopolizat astăzi aprecierea fenomenului literar n'au nici măcar înzestrări de fațadă, ca să salveze fardul profesiunii. Unii coborînd, de acolo de unde îi izolase o cultură exclusiv filosofică, la judecarea faptului cultural, amestecă și încurcă. Alții, fără percepție sigură, operează urmărirea filiațiilor, considerînd imitație tot ce o infiltrație, — fatal produsă, — colorează apele compenetrațiilor spirituale. Astfel sporește haosul. Funcțiunea critică nu presupune iarăși a-ți acoperi ochiul cu un singur punct de vedere prin care vrei să observi totul. Ea are menirea de a selecta, din maldărul așchiilor, meritul real și a-l organiza în rama unei ordine sigure a valorilor. Categorie ordonatoare a valorilor literare, critica e în strictă dependență totdeauna, de un criteriu obiectivizat. E măcar atît de greu să fii critic cît de greu este să ai un criteriu obiectivizat.

Obiectivizat în grade diferite, și d. Lovinescu și d. Dragomirescu și d. G. Ibrăileanu au avut un criteriu. Orizontul lor critic s'a identificat cu o singură perspectivă în lumina căreia opera reflexia critică. Deaceia cosmosul estetic era organizat pe axe statornice, tăiat pe planuri și ordonat pe ierarhii.

In orice valoare s'ar condensa substanța unei cărți, criticul de astăzi nu e ținut s'o ia în seamă dacă are ceva de pretins dela cruntătura ochiului tău, îmbrîncit cîndva spre oameni neprietenos. Conclavul, cîrdul, gașca, pîlcul, clica, tovărășia, și tot ce cade — ca restrîngere, — dincoace de marginile ciurdei, constituie unica platformă de promovare a unei valori.

Dar cu asta ieșim din literatură, pentru a pătrunde în Statul cultural. Ceiace nu a putut acorda prestigiul clădit, recuperează fotoliul unui cabinet; și de ceiace a refuzat să-ți adauge admirația obștească, te răscumpără salariul. Statul cultural recrutează din rîndurile acelora cari s'au îngrijit să fie inventariați, sub titlul „personalitate", de către o opinie publică al cărei cult — așa informă cum e — numai mediocritățile îl pot avea.

Și ținta e prea mult aci fixată, pentru a mai avea oamenii timpul să se gîndească și la croirea hărții spirituale a unei culturi, care interesează numai ca soclu pentru pătrunderea într'un templu unde oficiază, pe grămezile de aur, siriacii lui Mamon.

Amintirile colonelului Lăcusteanu

In „biblioteca documentară", Fundațiile regale publică memoriile colonelului Lăcusteanu, după manuscrisul aflat în posesia d-ui Radu Crutzescu.

De două ori valoroasă această carte: prin stil și prin bogăția documentelor. Rectificate inexactitățile de comentariul istoric al d-lui I. C. Filiti, avem la îndemînă probele riguroase ale evenimentelor cuprinse în perioada istorică dominată de tumultul dela 48. Boer de a doua mînă, Colonelul Lăcusteanu inventariază faptele cu diformările provocate de o vrășmășie la care-i dădea dreptul splendida tradiție cuprinsă în obîrșia lui. Prin merite personale, adîncă pricepere în treburile milițienești, vrednicie în osteneală, îndrăsneț în lucruri chibzuite, a putut fi participant la o serie de evenimente, despre relatarea cărora e bine să se țină seamă. Inceputurile armate la romîni; moravurile și viața de curte domnească, moravurile și viața de societate, moravurile și viața publică; răsmerița dela 48, redusă din dimensiunile ei înregistrate de istorie, la proporțiile unei răscoale revărsate din nivelurile vulgare ale mahalalei; veșnicul amestec al puterilor încăerate pe cămașa noastră; rosturile boerimei împestrițate, în conducerea unei țări înăbușită de prea mărea exercitare a suveranității turcești și a protectoratului muscălesc, — iată o mulțime de relatări de fapte.

Intr'o frază plăcută, simplă, fără învîrtiturile meșteșugite ale artistului preocupat de lucrătura cuvîntului, autorul înfățișează o carte care nu e lipsită nici de fonduri de umanitate. O carte în care se găsește iubire și multă suferință. Prigoniri și arestări, neliniști și avînturi către libertate, — peste toate planînd porunca necruțătorului destin.

Este — dacă vreți — și o carte tristă. O tristețe provenită din sosirile crepusculului peste o societate din ruina căreia istoria poruncia să se ridice o formă nouă. Cine e atent la murmurul ascuns dincolo de litere și dincolo de fraze, poate prinde cum se dărîmă tradiția în prezența unor oameni cari duc luptă gigantică pentru păstrarea ei. Colonelul

Lăcusteanu e în miezul luptei, dar nu de partea celor ce vestesc aurora.

Memoriile lui vin să ne deslușiască asupra celor cu adevărat petrecute.

O. Han — Sculptorul Paciurea

Despre Paciurea, — acel om biciuit de mizeriile traiului lipsit — și despre Paciurea artistul, antrenat de sborurile fantasmei, scrie un bun eseu, (căruia i se adaugă 24 de planșe) sculptorul O. Han.

Cine a fost omul, cît a suferit omul, cît a luptat omul; cine este artistul, ce a năzuit artistul și ce-a înfăptuit; care este viața, strîmtorată între rămile unei societăți foarte puțin atentă la valori, merite și muncă — aflăm din această carte a d-lui Han. Un prieten scrie despre alt prieten trecut în plușurile odihnitoare ale umbrelor morții; un poet al pietrii despre alt poet al pietrii; ca un postum omagiu trecut dela suflet la memoria aceluia care de mult nu mai este.

D. Han era cel mai îndreptățit să scrie această carte. Domnia sa știe și cît trebuie prețuită casna de a muta himera, din norul vaporos al fanteziei, în liniile blocului de piatră; și știe și cum trebuie țesut cuvîntul ca să dea imaginea exactă. Domnia sa nu este numai un înzestrat sculptor, virtuos în a scobi durităţile sidefului pentru a le potrivi cu supleţea gîndului; dar e un abil minuitor al condeiului, dotat cu puterea de a lucra silaba și a migăli nuanța. Și pentru sulptorul Paciurea, cel rămas singur în fața nedreptăților vieții, isgonit, din posibilitatea de a se realiza, de către o societate care nici măcar nu poate fi învinuită pentru aceasta, d. Han găsește fraze cu flexiuni de foșniri muzicale de ape. Viața prinsă în toată tragica ei vînzolire, în mijlocul unei lumi indiferente și senine, e urmărită pe linia pe care s'a acumulat toată esența dramei. Exilat din domeniul în care fantezia creatoare populează mintea cu himere, din domeniul unde totul este impalpabil și totul numai svon și chemare, sculptorul Paciurea a fost silit să se îndătineze la nivelul vulgar în care înoată viermii verticali ai unei societăți lipsită de neliniști și de preocupare. Ca și cum ai sili parfumul boschetului să treacă din adiere în bălegar.

D. Han știe să sublinieze cînd are nevoie de cumpănirea în contrast și știe să îndoae cuvîntul, desfăcut din spirala lui, pentru a reda imaginea unei vieți consumată pe liniarități impecabil simple, — duios de simple.

Doi oaspeți: Giulio Bertoni și Léon Brunschvicq

Am fost cinstiți, săptămînile trecute, cu vizita marelui romanist, membru al Academiei italiene, profesorul Giulio Bertoni.

Giulio Bertoni este un prieten al Rominiei. Ne vorbește limba, ne cunoaște literatura și ne apreciază însușirile. Pe Caragiale îl are într'un capitol important din cartea lui, iar pe Eminescu îl ține în acelaș respect ca și noi.

Filolog mai cu deosebire, Giulio Bertoni este și un puternic cugetător. Mussafia și Diesz, cari și-au zăpăcit osteniliile în controversele încă nedeplin limpezite ale filologiei romanice, se deosebesc de profesorul Bertoni prin absența reflexiei filosofice; în acelaș fel în care Croce se desparte de istorie prin meditația estetică. Filologia ridicată la rangul de storie a spiritului, iar spiritul coborit în linguistică expresivă, constitue intiia preocupare a profesorului Bertoni. Legile rigide ale transformărilor fonetice cedează pentru a face loc sezizărilor gingașe ale cugetării. Bertoni e un gînditor pe fapte linguistice în felul în care un istoric e cugetător pe ipoteze propuse de fapte istorice. Dacă n'ar fi decît cărțile ieșite din investigațiile migăloase ale graiului provensal și totuși... Dar Giulio Bertoni a cumpănit un volum (Lingua e pensiero) de o importanță tot atît de mare cît și Estetica lui Croce văzută ca știință a expresiei și linguisticei generale Suntem, deci, în plină tradiție italiană, dacă ne ducem pînă la întiiul erou pornit dela Vico.

Expozeul sumar al teoriilor sale, l-a făcut Giulio Bertoni în conferința ținută la Institutul de cultură italiană, (Nouile probleme ale criticii literare). Reacționind împotriva istorismului critic și împotriva psichologismului, profesorul italian se declară partizan al esteticei, sprijinită pe legile fanteziei și pe faptele linguisticei expresive. Miracolul expresiei, desträmat, ne deslușește asupra operei de artă. El constitue unica problemă a criticei literare. Critica nu trebuie să devină nici problemă de istorie, nici problemă de psihologie. Ci utilizîndu-le pe amîndouă ca pe metode preliminarii, trebuie să utilizeze tecnica descifrării logicei fanteziei, — unica problemă a criticei literare.

Filologia văzută ca știință a spiritului, și transformările ei văzute ca grade de biruință a fanteziei creatoare, constitue pentru Giulio Bertoni scopul unei activități de o prodigiozitate măcar egală cu pasiunea de a demonstra valabilitatea ipotezei sale.

Pentru un astfel de prieten care știe să ne iubiască țara și valorile, primirea ce i s'a făcut răscumpără noblețea spiritului.

In acelaş timp, invitat de Societatea romînă de folosofie, ne-a vizitat Léon Brunschvicq, profesorul dela Sorbona. Acesta, — filosof în gradul în care Giulio Bertoni este filolog. Şi cel din urmă este cugetător în aceiaş măsură în care Brunschvicq e un profesor.

Harnic lucrător în descâlcirea problemelor filosofiei, Léon Brunschvicq nu are nici erudiţia lui Meyerson şi nici claritatea lui Lalande. Profesor înainte de toate, el soseşte din ţara peste care, umbra lui Bergson încă mai constitue o autoritate. Spiritualist din marele curent în care un Ch. Dunan şi un Jules Lagneau se trudeau să înfiripe tradiţia lui Lachelier, profesorul dela Sorbona se despart de ei prin spărtura pe care o creiază între spirit şi viaţă.

Participă la fermentaţia ştiinţifică a vremii sale în măsura egală în care a participat, ca ştiinţifizant, la fermentaţia spiritualistă.

Brunschvicq caută problemă acolo unde e simplă cercetare de date şi introduce ipoteza acolo unde controversa este în inceput de lichidare. N'are perspectivă din care să taie cosmosul în zone. Îi place să urmăriască un punct de vedere trecut printre faptele culturii cum urmăreşti isvorul dela obîrşie trecut prin teritorii felurite pînă la epuisările îndepărtate. Les étapes de la philosophie mathématique şi Le progrès de la conscience de la philosophie occidentale sunt un exemplu.

La Sorbona, între cărturari sortiţi să difuzeze şi să transmită, face frumoasă figură.

Şi noi, — dragă Doamne! — abia am putut oferi condiţii de primire ca să se simtă măcar tot atît de bine ca la Budapesta!

Nicolae Lungu

Intîiul concert, dat de Societatea corală „Romînia", dovedeşte ce poate face stăruinţa şi priceperea, din voinţa unor oameni docili la a se incadra în disciplinile muzicii. Valul vocilor, educate pe normele corectei execuţii, poate fi tot aşa de bine condensat în esenţe melodice, după cum poate fi disipat în sgomote deşarte. O clipă, în care executanţii sunt, — prin excesul disciplinei, — miliţieni, cu sentimentul apartenenţei la totalitatea muzicală, atîrnă de bagheta de vraci a dirijorului ca să se transforme într'o vijelie ritmată, sau într'o mlaştină de ţipete.

Dar d. Nicolae Lungu e dirijor înăscut. Ca adevărat derviş al melodiilor, cercetează esenţele descifrate din vaporozităţile muzicale pentru a ţese din murmure uşoare pînza de vraje. Tecnica nuanţelor şi arta tonurilor e împrumutată de acest maestru neîntrecut, par'că dela secre-

tul foşnetului armonios risipit din ondulările şesului sau boarea pădurii. Crescut între misterele naturii, auzul a reţinut fluidul melodic emanat din mişcările holdelor străbătute de aşternerile adierii.

„Alei codrule", compoziţie originală, îţi lasă impresia legănărilor ramilor grădinii. Mai întîi un cusur quasi-imperceptibil, amplificat de continuităţi melodice, egale deşi deloc monotone, nuanţate deşi puţin variate. Baritonul urcă notele şi le bate, înlăuntrul unui motiv muzical, urzit după modelul freamătului strunit de svoana vîntului împrăştiat prin frunzare.

La fel „Doina" în compoziţia lui T. Teodorescu. Aci o inundaţie de graiuri gîlgăite, aci o reţinere de tonuri clare. Pînza muzicală e ţinută după indicaţia voalurilor undelor, curse cînd leneşe şi dens ca bulboana, cînd fulgurate ca transparenţa şi lumina. Substanţa melodiei e distilată după acelaş secret după care îngrăşămintele se strămută în parfumuri. O eşarfă de nuanţe impresură motivul originar, ca o broderie măcastră, executată la un nevăzut gherghef în care firul este fluenţă, iar acul o fină antenă. Închipuiţi-vă o mare de ape care-şi înfurie valurile pentruca, la un singur semn, să se liniştească gradat, pînă la evaporarea în acel susur blînd şi lent, comparabil cu svonul abia sezizabil al miroznei ridicată din epitafe.

„Bătuta" lui Juarez Movilă, — executată la dorinţa publicului de trei ori, — e model ca transpunere a tablelor coreografice în fluidităţile muzicii. Desenele dansului îşi topesc conturul, pentruca dela visual să fie transmutate aidoma în audiţii. Intrările sunt îmbinate în aşa chip încît să lase impresia jocului real.

Şi pe urmă, — disciplină; riguroasă disciplină; prea multă disciplină.

Hotărît, d. Nicolae Lungu este un iscusit dirijor. Pentru Domnia-sa, execuţia nu este numai o problemă de transpunere din semnul grafic în modulaţiile vocii, ci şi o problemă de coeficient spiritual. Pregătirea sa temeinică, intuiţia pronunţată a solidarităţii armoniilor, puterea de a accentua silaba importantă a ansamblului, tactul de a sublinia fragmentul într'un vălmăşag şi arta de a înfăşura linia esenţială a melodiei, cu un nour de transparanţe, îl desemnează ca pe unul din puţinii interpretatori.

Inţelegem să-i consacrăm acest chenar critic, pentru faptul că, prin interpretări şi compoziţie, d. Nicolae Lungu nu se dovedeşte debitor umil al muzicii streine, ci depăşeşte cadrul obişnuit profesional pentru a se inseria în plină tradiţie, cu manifestări de pură spiritualitate romînească.

Ilarie Dobridor

Cronica ideilor

Criza regimului parlamentar.

Criza democrației a devenit, nu de mult, un subiect de pregnantă actualitate.

Simplii spectatori ai prăbușirii regimului democrat, in țări ce presupun o veche formă de cultură și civilizație, alături de campionii unei organizări in care domină forța și arbitrarul, au lansat formula declinului democrației. După aceste opiniuni, democrația nu ar mai putea rezista necesităților politice actuale ce reclamă un organism viabil și inovator. In locul „bătrînei" democrații, se propun întronarea dictaturii fasciste și hitleriste — sau numai simpla suprimare a principiilor libertare.

Această rapidă dorință de a înlocui regimul de calmă și echilibrată organizare a democrației constituționale, apare însă suspectă în fața spritului critic obiectiv. E cert, că ultimele lupte politice, dozate de un puternic spirit revoluționar și adesea colorat de o neîntîlnită violență în viața politică antebelică, au creiat o atmosferă de neliniște în privința forței de rezistență a instituțiilor democrate. Lord Robert Cecil a remarcat chiar — aceia ce azi nu mai surprinde pe nimeni — apariția unui sentiment de detașare față de democrația parlamentară, dublat de un anumit scepticism, de revoltă sau chiar ostilitate.

Dar această tendință, care animă în special intelectualitatea și burghezia moderată — perpetuu susceptibilă la sentimente de panică și confuzie — nu este nici generală, nici profundă. Deomcrația e atacată din două direcții deosebite: e în primul rînd, obiectivul acelor care nu cred în viabilitatea ei, și prin urmare, cer o formă de organizare mai efectivă și puternică împotriva curentelor extremiste; e, în al doilea rînd, contestată în doctrina și principiile ei esențiale, ce par a nu mai corespunde cerințelor epocii actuale. Aceste critici primesc forma unei inevitabile dileme, a cărei concluzie e suprimarea sau radicala transformare a regimului democrat.

Desigur, democrația trebuie supusă unui proces de readaptare și actualizare la noile cerinți ale societății contemporane, minate de imensa criză economică și de nedreptatea

raporturilor sociale între clasa producătoare și capital. Ea trebuie să găsească in experiența ei deja intinsă, mijlocul de conciliere a claselor sociale în luptă. Departe de a renunța la această sarcină dificilă, democrația trebuie să încerce și să realizeze soluția acestei probleme, împingînd pină la ultimile limite caracterul ei economic și social. Aspectul politic e azi realizat; el trebue doar întărit prin forme noui de rezistență. Dar economic și social, democrația nu a tras încă ultimele concluzii ale doctrinei sale. Democrația trebuie să se apere. Concilierea categoriilor sociale învrăjbite, pe baza unui raport de justiție și economie egalitară — prin suprimarea exploatării capitaliste — și întărirea instituțiilor actuale: iată comandamentul democrației zilelor noastre.

Spiritul de obiectivitate, care trebuie să prezide la analiza critică a doctrinei și practicei democrate, ne obligă să remarcăm atît lacunele, cît și avantagiile acestui regim.

Există, întîi, o criză a autorității de guvernare. Se obiectează în genere, democrației, lipsa centralismului de autoritate. După vechea concepție de guvernămînt, intr'un sistem de guvernare, e absolut necesară o unitate de conducere; un șef unic, un comandament necontestat și indiscutabil.

Democrația a schimbat tocmai această ideie de autoritate, unică și singulară. In locul unei singure persoane, înconjurată de nimb și strălucire excepțională, ea a creiat o autoritate complexă, responsabilă în principiu și supusă controlului maselor. Butada atribuită lui Napoleon, prin care se afirmă necesitatea mai multor indivizi în deliberare, dar a unuia singur în hotărîre și acțiune, e tot ceiace poate fi mai distant și mai contrar spiritului democrat.

Orcît de contestată, elita guvernamentală există. Ea e poate încă, mai numeroasă decît altădată, căci experiența politică acuală reclamă inteligență și abilitate continuă pentru a evita conflictele cotidiane. Dar această elită nu e perfect degajată în mediul de conducere și direcție, din cauza lipsei ascendentului psihologic, pe care l-a exprimat cu premeditare organizarea democrată, egalitară.

In al doilea rînd există o criză a parlamentarismului propriu zis. Această criză poate fi privită sub aspectul personalului parlamentar sau sub acel al metodei parlamentare.

In primul caz, s'a constatat o continuă decădere a valorilor în parlament. Nu numai în țările, în care violențele influențeză scrutinul, dar chiar în acele care respectă integral voința individuală, selecția reprezentanților masei nu exprimă întotdeauna oglinda fidelă a intereselor, ideilor și aspirațiilor respective.

Vechea încredere în virtuțile selective ale cetățeanului

— afirmată de Montesquieu și Rousseau — apare complect sdruncinată în fața reacțiunilor inegale ale maselor alegătoare. In locul acelui echilibrat bun-simț, ce prezida altădată la opera de persuasiune în vederea sufragiilor, apare azi o totală exagerare de atitudini, în care nu arareori ordinea valorilor e complect răsturnată. Dar remediul acestui defect rezidă în însăși mentalitatea cetățeanului alegător. Reacțiunea împotriva actelor, ce nu ating domeniul realizării practice s'a produs cu precizie și promptitudine. Organizarea ei e chestie de timp, de educație și perseverență.

Incontestabil, azi — ca și altădată — numărul talentelor este impresionant. Nu lipsește nici devotamentul, sub forme accentuate; nici atașamentul de masele creatoare, ale reprezentaților deprinși din sînul lor. De aceia o ameliorare a operii de sinceră legiferare în sens democrat, e mai mult ca oricind posibilă. Ea trebuie însă inspirată direct din realitatea socială și economică, pe care o exprimă clasa producătoare. Căci ceiace întreține entuziasmul aspirațiilor și forța de realizare a doctrinelor politice e acțiunea. In acest sens, este de remarcat că uzajul unui organism politic nu este datorit atît erorilor, cît insuficienții de acțiune. E cazul social-democrației germane, care — sistematic împiedicată de a realiza reformele reclamate de clasa muncitoare a sfîrșit prin deprimarea lor și o complectă abandonare în tragica luptă împotriva curentului hitlerist.

Al doilea aspect al crizei parlamentarismului este acel al metodei parlamentare. Problema metodei atinge deaproape viitorul democrației reprezentative. Ca și în știință, în domeniul practicei politice, metoda e adesea cheia realizărilor imediate și de invicibilă durată. Ea determină evoluția organismului socal, pregătind transformări radicale sau numai reforme cu caracter paleativ și oportun. Marile autocrații și în genere statele ce întrupau absolutismul absolut, au căzut grație și greșitei metode de canalizare a recțiunilor populare.

Disprețul pentru metodă atrage după el disprețul unui întreg domeniu de fapte. Generalizarea discreditului pentru metodele utilizate de un sistem politic, atrage însăși criza regimului reprezentat. Metoda servește drept etalon de valorificare și apreciere a instituțiilor realizate în societate, căci, alături de funcția inițială, o instituție socială trebuie să găsească mijloacele practice pentru dobîndirea unui maximum de „randament" util, în cursul funcțiunii ei.

Sub acest aspect trebuie privită problema metodei parlamentare.

Cert, ea prezintă o serie de defecte, ce reclamă o grabnică soluțiune. Metoda parlamentară nu trebuie înlocuită; pentru a reda încrederea în rezultatele unei funcțiuni utile și fecunde, ea trebuie să primească anumite corective.

O primă obiecție, ce s'a adus constant, activității parlamentare, e abuzul discuțiunii. Desbaterile palamentare depășesc uneori timpul necesar activității de legiferare propriu zisă. E condamnabilă principial, discuția publică în parlament? O asemenea opiniune nu a afirmat nimeni pînă în prezent, căci discuția publică reprezintă una din marile achiziții ale epocii moderne și contemporane.

Obiecția menționată atinge numai excesul de verbiaj și legiferarea ce nu corespunde unor necesități reale. Dar această problemă devine o chestiune de nuanțe. Dacă se obiectează durata excesivă a sesiunilor și numărul — uneori impresionant — al ședințelor, nu trebuie să uităm că epoca noastră prezintă dificultăți uriașe. Producția parlamentară este cantitativ imensă. Căci pentru soluționarea problemelor, pe care le pune cotidian mistuitoarea criză economică și desele conflicte politice și sociale ce decurg din ea, e nevoie de efortul general și comun, coordonat și sistematic, al tutuor forțelor unui popor. Tendința de legiferare artificală sau interesată, e evident condamnată da capo. Dar trebuie să remarcăm, că — teoretic și obiectiv — multiplicarea proectelor de legi corespunde necesităților publice, menite a fi satisfăcute legal.

Pentru înlăturarea unei tendințe de exagerare legislativă, e necesară întîiu o schimbare a moravurilor și a mediului social. Dar această transformare presupune o evoluție lentă și dificilă a societății.

Reforma parlamentului e însă indispensabilă. Ea trebuie să realizeze o limitare în timp și o accelerare a ritmului lucrărilor parlamentare. Evident, obiecțiile nu vor lipsi nici aci. După o veche și ideală concepție vorbitorul e singurul arbitru al discuției sale. Libertatea discuțiunii nu trebuie profund restrînsă; ea trebuie însă pusă de acord cu libertatea tuturor celor ce au a-și expune opiniile în problemele discutate. De aceia, atît camera belgiană (1924) cît și camera franceză (1926) au propus limitarea discuțiilor și sancționarea abuzului de cuvîntări. Și pentrucă numărul oratorilor nu poate fi limitat inițial — decît în cazuri de prevedere și precizie excepțională — s'a propus accesul larg la tribună numai pentru oratorii special calificați; restul neavând drept — în afară de miniștri și raporturi — decît la academicul sfert de oră.

A doua obiecție adusă parlamentarismului e falșa reprezentare a masselor populare. In această direcție, pentru a avea expresia exactă a grupurilor în parlament, se impune introducerea „reprezentării proporționale". Căci nimic nu e mai lipsit de elementarul simț al justiției decît „primele

majoritare" și limitarea locurilor pe arondismente cu pierderea voturilor exprimate în sprijinul unui partid pentru a creia avantajul unui partid politic, deja majoritar. Aci e atins grav însuși principiul funcțiunii constituționale a parlamentului în raport cu guvernul, pe care îl formează.

Reforma parlamentului atrage după ea, reforma Statului însuși. Afirmată adesea, faza acestei ultime transformări nu e —cum plastic se exprimă de Monzie — decît în perioada enunțului („la période du cri"). Antrenată către o direcție profund democrată, în spiritul doctrinelor de stînga — prin limitarea atribuțiilor senatului — sau numai către un reformism moderat, ea presupune un consens general al partidelor sau o puternică majoritate a grupărilor democrate.

Marea contradicție între liberalismul democrat — ce păstrează încă caracterul unui individualism accentuat — și sindicalismul politic și economic, persistă. Acel „mit" al mulțimilor, exprimat în doctrina lui Georges Sorel, în care se unifică sintetic rațiunea, speranțele și perspectivele masselor, împrumută sindicalismului, o forță mistică de neînvins.

In această contradicție constă unul din marile antagonisme ale epocii noastre. Capitalismul atins, va primi — în ultima etapă a rezistenții sale — forma politică a fascismului, cu tot cortegiul său de violențe, cu tot fondul conservator și tradiționalist.

De limitarea, forțată sau de organizarea sistematică a sindicalismului economic pe baze pur democrate, împotriva dictaturii politice a capitalismului — depinde evoluția societății contemporane către o epocă de pacifism durabil, trecînd sau nu, prin „revoluția finală", profetizată de Karl Marx.

Mircea Mancaș

Cronica socială

Adevărata revoluție a lui Roosevelt *)

Este sau nu Roosevelt un dictator? Iată o întrebare care nu și-a găsit încă un răspuns definitiv în marea massă a celor ce și-o pun.

Puterile nelimitate pe care Roosevelt le-a căpătat dela Congres fac pe mulți să-l creadă un fel de Mussolini, Hitler sau Kemal Pașa. Deși investit cu puteri depline de către Congres, care i-a delegat o parte din atributele sale, Roosevelt nu e un dictator.

Fr. Nitti, în *L'inquiétude du monde*, spune: „America a fost atinsă de psichoza grandoarei, de beția succesului, de megalomanie sub toate formele. Trecînd prin o serie de acte impulsive, ea a determinat desordinea vieței sale interne și a contribuit la desorganizarea economiei mondiale."

Roosevelt, intrînd în Casa Albă, și-a dat seama că trebue să intervină fără întîrziere, direct, cu energie în procesul economic, în dedalul inextricabil al unor forțe acerbe, necălăuzit decît de un singur țel: cîștigul cît mai mare, mai repede și mai ușor.

Liberalismul economic ajunsese să însemne libertatea unora, de a sufoca pe alții. Roosevelt a pus mîna pe întregul mașinism economic, l-a manipulat după voința lui, în interesul națiunei.

Prin codurile industriale s'a căutat să se protejeze concurența loială.

Prin N. R. A. — National Recovery Act — actul de redresare națională, se urmărește o cooperare a întreprinderilor cu scopul de a reînvia epoca de aur dinainte de 1929.

Prin A. A. A. — Agricultural Anjustment Act, — actul de ajustare a agriculturei, s'a căutat mijloacele de salvare a agriculturei.

Vulturul albastru și-a întins triumfător, peste tot, aripile.

Roosevelt, în sforțarea sa eroică de a-și salva națiunea, are mîndria de a putea spune că a reușit în parte. Salariile s'au mărit, puterea de consumație a crescut; numărul șomeurilor a scăzut; prețul produselor agricole s'a mărit; comerțul s'a activat; industriile și-au găsit de lucru; toate acestea au fost rezultatul unui an de uriașe sforțări, ale unei energii miraculoase, ajutată de o echipă de colaboratori, unul mai bun și mai devotat decît cellalt: trustul inteligenței. Rezultatele însă n'au fost peste tot strălucite. Se părea că simpatia pentru Roosevelt a scăzut. Alegerile din Noembrie trecut au dovedit însă că încrederea în președinte este aproape intactă.

Fr. Nitti, discutînd ca liberal ortodox măsurile lui Roosevelt, spune că chiar dacă remediile sale ar fi rele, ele încă vor fi utile, dacă vor răspîndi *încrederea*.

In America este încredere și în Roosevelt și în viitorul poporului american.

Roosevelt se bucură de o încredere oarbă. Gîndul că el ar putea muri înspăimîntă chiar și pe dușmanii săi cei mai hotărîți. Chiar re-

*) Robert de Saint Jean: *La vraie révolution de Roosevelt*.

publicanii, adversarii lui, își dau seama că soarta ordinei americane depinde de acest președinte revoluționar.

In America se spune: Eu cred în Isus Christos; eu cred că președintele nostru ne-a fost trimis de D-zeu. Roosevelt e un mit.

Un muncitor dintr'o mină, căruia i se scăzuse salariul, fiind întrebat de efectele produse de N. R. A. a spus: Nu merge bine, sunt încă destui șomeuri și rămîne destul cărbune nevîndut.

— „Și totuși mai susții pe Roosevelt?"

— „Dacă n'ași fi pentru el, pentru cine ași putea fi?" fu răspunsul minerului.

In America 10 la sută din populație deține 90 la sută din avere. Nicăeri poate nu există disproporții așa de mari. In Roosevelt cred și cei 10 la sută cu gândul că epoca belșugului se va reîntoarce, — *recovery:* cred însă cu mai multă putere cei 90 la sută, care așteaptă dela Roosevelt o nouă așezare, o lume nouă, *New Deal.* Unii așteaptă redresarea vieței economice, alții cred într'un nou Stat social.

Roosevelt înfățișează poporului său aceste două speranțe. Ceiace pare însă fundamental în munca lui Roosevelt este această de a doua operă: *Reform,* creiarea unei noi ordine sociale.

Incă din timpul campaniei pentru Președinție, Roosevelt spunea: „Fiecare om are un drept la viață și aceasta înseamnă că el are un drept să-și facă viața confortabilă...; guvernul este dator să deschidă un drum oricărui om ca să poată obține prin munca sa proprie o parte din acest belșug, necesar pentru nevoile sale."

El și-a dat seama că sistemul dinainte de 1929 era un sistem social rău, căci era clădit pe *privilegii, pe nedreptate.*

In discursul său inaugural, Președintele a spus: „Fericirea nu stă numai în posesiunea aurului, ci în sentimentul de a îndeplini o operă, în freamătul elanului creator; fără un ideal poporul piere".

Revoluția ce se înfăptueste în America este mai mult de natură psichologică. Roosevelt a întărit Satul fără a se atinge de libertățile individuale, fără a aservi omul. El a împiedecat numai licențele liberalismului; a pus frîu tendințelor de câștig nelimitat, provocator.

Evidențiind relele unui materialism cras, Roosevelt a redeșteptat idealismul american — de care el are absolută nevoie pentru crearea acelui *New Deal,* care va însemna și noua politică de *nivelare ascendentă.* In acea nouă așezare, care fascinează marea majoritate a poporului american, nu vor mai învia acele condiții sociale, care au lipsit pe o mare parte din națiune de binefacerile bogăției și ale puterii.

Roosevelt urmărește o redresare economică, dar urmărește cu mai multă îndîrjire o justiție socială.

Harlod Ickes, unul din colaboratorii președintelui, a spus: „Pentru prima oară în istoria noastră, guvernul vrea ca bogățiile națiunei să fie exploatate în profitul tuturor Nedreptățile sociale vor dispărea, era nouă se apropie."

S'ar părea că cele două ținte: *recovery* și *reform* —adică opera de redresare și opera de reconstrucție — ar fi în contradicție. Și totuși nu este așa. Președintele urmărește redresarea în măsura, în care ea ar constitui baza noilor așezări, în care poporul american, însuflețit de un nou ideal, ar putea înfăptui justiția socială.

Noul plan de reconstrucție trebue să se desfășoare într'o atmosferă de idealism. Asta urmărește Roosevelt.

Rooseveltismul este o credință. Președintele a reconfortat sufletele, le-a dat un suport și a cerut celor care cred în el „să-l urmeze până în acel pământ îndepărtat, paradis *pierdut* și *miraj,* amintirea *de eri* și promisiunea atrăgătoare *de mine*".

Același *recovery* și același *reform.*

Experiența Roosevelt este urmărită cu deosebit interes de lumea întreagă. Se așteaptă de pe urma redresărei Americei o îmbunătățire mondială. Rooseveltismul este însă mai mult decît o ameliorare materială imediată. El este o țintă.

Președintele urmărește cu tenacitate o nouă așezare pentru poporul american. Aceasta însă interesează mai puțin pe neamericani. De aceia, acest al doilea aspect al rooseveltismului este mai puțin cunoscut și lucrarea de față are meritul de a-l sublinia și reține. *Infățișarea aspectului etic al rooseveltismului, este caracteristica de reținut a lucrărei de care ne ocupăm.* Evident experiența Roosevelt merge greu. *E o revoluție lentă, mai lentă chiar ca o evoluție normală.*

Autorul spune că experiența Roosevelt a fost la început experiența suferinței.

D-na Roosevelt spunea ea însăși: „Situația economică s'a ameliorat, dar soțul meu nu așteaptă miracole. El știe că nimic nu se face de azi pe mâine; de când a fost bolnav, știe să aștepte..."

In adevăr, Roosevelt lucrează cu voință, cu tenacitate și așteaptă. Recomandă însă și poporului american, dacă vrea să iasă trimfător din criză, aceiași răbdare, și mai ales aceiași voință de a învinge.

Poporul american va învinge, căci își ascultă șeful.

V. G. Beldie

Cronica filosofiei

Ontologia realităţii sociale.

In literatura sociologică romînească, lucrarea d-lui Traian Herseni * asupra realităţii sociale considerată ca existenţă ontologică regională, este una dintre contribuţiile originale, una dintre cele dintîi încercări de rotunjire a unei concepţii personale. Fireşte, cînd spun că ne aflăm în faţa unei concepţii proprii, nu mai consider cartea d-lui Herseni ca o lucrare de domeniul sociologiei aşa numite ştiinţifice.

Propriu vorbind,d. T. H. nici nu caută să ne dea o carte de ştiinţă, un tratat sociologic. Ceeace face d-sa trece dincolo de domeniul propriu al sociologiei, în cîmpiile cugetării pure, în împărăţia dialecticei spiritului. Preocupările sale din această carte sunt în legătură cu cercetarea şi discuţia fundamentelor obiectului unei ştiinţe — ceeace va rămîne totdeauna o muncă de ordin filosofic.

Prin cercetarea realităţii sociale, d-sa urmăreşte analiza existenţială a obiectului sociologiei. După cum o precizează, problema de căpetenie pe care o cercetează este să arate „dacă există o regiune existenţială a societăţii şi, dacă există, să o determinăm cît mai de aproape".

Numai din enunţarea acestei probleme, şi se poate vedea că punctul de plecare al acestei lucrări trebue căutat în direcţia fenomenologică a filosofiei şi sociologiei germane contimporane. De altfel şi problema, şi poziţia ei, ca şi izvoarele citate arată că d-sa se mişcă în lumea influenţelor gîndirii germane, celelalte referinţe fiind mai mult accidentale, circumstanţiale şi de formă. Ceeace face d-sa este fenomenologie, încercare de ontologie regională. Insuşi termenul este împrumutat din filosofia fenomenologică.

Husserl este acela care a arătat cel dintîi că structura existenţei diferă, că nu este aceiaşi pretutindeni, că variază după regiuni existenţiale (*Seinsregionen*, e termenul tehnic) şi că fiecare regiune are o constituţie proprie. Dacă sunt date mai multe regiuni existenţiale, fiecare cu structură şi esenţă proprie, atunci se 'nţelege cum ce vor urmări ontologiile regionale: „genurile specifice, modurile de existenţă sui generis ale fiecărei regiuni".

*) Realitatea socială. Incercare de ontologie regională.

Lucrarea d-lui Traian Herseni se ocupă cu realitatea socială, întrucît aceasta constitue o regiune existenţială de un gen aparte. Prin urmare, o cercetare de ontologie regională.

Problema, după cum se vede, este una de metafizică. Nu aparţine însă propriu zis filosofiei, deoarece ontologiile regionale cad în sarcina fiecărei ştiinţe în parte, o ontologie regională nefiind altceva decît întemeierea particulară a ştiinţei respective, pe care o interesează exclusiv. Cu alte cuvinte, ceeace face d. T. H., nu este o cercetare de filosofie generală, ci analiza filosofică a realităţii sociale ca obiect al unei discipline anumite, sociologia.

Cercetarea acestui obiect propriu al sociologiei, spune d-sa undeva, se poate face în două moduri şi momente deosebite.

Citām: „un moment prealabil constituirii sociologiei ca ştiinţă, în care societatea este analizată ca existenţă şi un moment ulterior, după ce existenţa societăţii e dovedită (şi numai dacă e dovedită), în care se urmăreşte existenţa ca societate sau, pentrucă accentul de-acum cade pe societate, putem spune, că se urmăreşte societatea ca societate.

Se înţelege că numai tratarea momentului al doilea duce la pretenţiile unui tratat, dimpotrivă, momentul întîiu constitue o problemă precisă, una singură şi perfect delimitată: *societatea ca existenţă.* Noi ne ocupăm aici numai de momentul întîiu — nu urmărim realitatea socială (sau societatea) ca realitate socială (sau societate), ci ca existenţă".

Aci se vede bine scopul urmărit de d. T. H. în cartea sa. Cum anume dovedeşte că realitatea socială este o regiune de structură specifică, — nu insistăm, să o arătăm aici, deoarece ar trebui să rezumăm un material prea dens. O carte de bogăţia în probleme a acesteia nu poate fi lesne rezumată. Ajunge să spunem că în esenţă, se arată cum există o regiune aparte, în afară de regiunea realităţii fizice, a celei organice, a celei sufleteşti şi a celei spirituale; anume, o regiune a omului social prin esenţă şi a lumii create de el, *regiunea existenţială a societăţii*, cu cercetarea căreia se însărcinează ontologia regională.

Societatea, întreg domeniul vieţii sociale, este o totalitate care nu există de sine ci prin părţile sale. Faptele sociale îşi dobîndesc existenţa din întreguri, din corelate, din interdependenţe, cari nu sunt altceva decît realităţi funcţionale. Fiind o realitate funcţională, o structură, societatea orînduieşte şi integrează tot ce se întîmplă în sînul său, viaţă spirituală sau orice alt fel de activitate. Dar ceeace societatea adaugă dela sine este obiectivitatea. Prin structura sa, ea face

posibilă apariţia spiritului, întrucît oferă un plan de obiectivitate, care asigură persistenţa. Aşa devine posibilă apariţia culturii, care nu e altceva decît viaţa obiectivă a spiritului.

Societatea este un mod de existenţă al omului. Este coexistenţă în sens ontologic. Omul nu există ca *om* decît în şi prin societate.

„Ceeace diferenţiază pe om de animal este spiritul, este cultura". Fără viaţă spirituală, omul nu există ca om. „Dar izolat, omul nu e capabil de viaţă spirituală". Viaţa morală, religioasă, artistică, ştiinţifică, valorile şi tot ce e obiectivitate presupune viaţa socială. „Omul, viaţa spirituală, societatea, sunt realităţi corelative, ele constituesc de fapt aceiaşi realitate".

Existenţa umană şi viaţa spirituală sunt realizate prin coexistenţă, prin societate, care aduce obiectivitatea, ca nou plan existenţial. Fără acest plan al obiectivităţii adăugat de societate, n'ar putea exista nici o valoare pentru om, nici posibilitatea culturii. Ca existenţă umană omul se realizează numai în societate. Obiectivitatea deschide perspective pentru o existenţă specifică în univers: *Omul şi cultura creată de el*. „Societatea realizează omul, iar acesta e creator de cultură şi civilizaţie — societatea constitue în modul acesta fundamentul şi cadrul existenţial pentru o *regiune ontologică* specifică: *universul creat de om*".

Cele trei momente: individ — societate — cultură formează aceiaşi existenţă: realitatea socială. Aceasta este o regiune existenţială specifică, creatoare de cultură, deosebită de celelalte. „Faţă de natura fizică societatea se deosebeşte prin conştiinţă, spiritualitate şi oinţă; faţă de organisme, prin conştiinţă de sine şi spiritualitate, faţă de psihisme (subiective), prin obiectivitate şi cultură; faţă de spirit, prin viaţă şi istoricitate".

Societatea este deci o realitate structural-funcţională şi obiectiv-spirituală. O regiune exstenţială aparte.

Existînd o asemenea regiune, ale cărei caractere şi graniţe d. T. H. le analizează pe larg, se înţelege că o ştiinţă a ei este posibilă, se poate constitui.

Prin cercetarea întreprinsă, d-sa dă o fundare ontologică sociologiei, căutînd s'o întemeeze, ca ştiinţă de sine stătătoare, să-i lămurească toate presupoziţiile teoretice.

Lucrarea aceasta a d-lui Herseni, ni se pare a fi printre cele mai originale contribuţii în sociologia noastră. Nu numai prin interesul şi noutatea acestei probleme — să notăm că pentru întîia dată se încearcă o ontologie regională a vieţii sociale — ci prin faptul că ne găsim în faţa unei lucrări de concepţie personală. Ce valoarea are acest lucru, într'un domeniu în care la noi nu s'a scris decît *despre*, şi nu s'au dat decît studii eclectice, e inutil a o mai sublinia.

Dar nu numai pe această latură lucrarea d-lui Herseni, aşa de bine orientată şi documentată, ne apare de o valoare deosebită; ci şi prin faptul că ridică o mulţime de probleme interesante, pe marginea cărora se pot încinge fructuoase discuţii.

Lucrarea d-lui Herseni, dovedeşte în mod strălucit, cît de fecund este contactul cu filosofia germană. Pentrucă, e clar, cercetarea aşa de interesantă pe care ni-a dat-o acum, îşi are toate rădăcinile în preocupările filosofiei şi sociologiei germane, şi în deosebi în curentul fenomenologic al acestei filosofii, cum o arată de altfel şi d-sa.

Sociologia nouă, în cuprinsul căreia lucrează d. T. H. suntem convinşi, va avea de înregistrat din partea d-sale lucrări valoroase şi de aici înainte. Această primă carte îndreptăţeşte o încredere largă în posbilităţile autorului.

N. Tatu

Cronica externă

Motive de cooperare internaţională

De ce cooperează popoarele, guvernele şi statele, de ce se ţin conferinţe internaţionale, de ce oamenii de stat din diverse ţări îşi fac reciproc vizite şi se consultă, de ce şi pentru cari motive, cea mai mare parte din omenire s'a înţeles în fine să-şi creieze organe permanente de cooperare, cum e de exemplu Liga Naţiunilor, Biroul Internaţional al Muncii, Curtea Internaţională de Justiţie dela Haga,— iată o serie de întrebări cari merită un răspuns precis, mai ales astăzi, cînd se pare că relaţiunile internaţionale în loc să progreseze pe calea armoniei generale, devin din ce în ce mai încărcate şi mai încordate.

E ştiut că omul şi firea omenească e făcută să se incadreze în societate, adică într'o formă de convieţuire cu semenii săi. Indivizii cooperează deci întreolaltă fiindcă aşa le este înăscut acest instinct de asociere şi sociabilitate.

Primele începuturi istorice ne dovedesc de altfel cu prisosinţă că pretutindeni, în Asia, în Africa, în Mexico şi în Peru, oamenii se găseau grupaţi în formaţiuni sociale şi politice mici sau mari, organizaţi după anumite criterii.

Pe lingă motivul cauzal de cooperare inerent firei omului, care oricînd şi orişiunde se manifestă automatic şi mecanic, nenumărate sunt şi cazurile cînd factori şi elemente din afară îl împing pe om cu aceeaş intensitate către acelaş fenomen al cooperării. Astfel, în cazul cînd doi oameni, fără să se cunoască şi fără să facă parte din acelaş trib sau aceeaş familie, vor fi simultan ameninţaţi de un pericol comun, să zicem o fiară sau un torent ameninţător, atunci cînd salvarea le va fi imposibilă prin fugă ; ei nu vor şovăi o clipă să opună rezistenţă umăr la umăr, cooperînd pentru înfringerea sau abaterea pericolului ameninţător.

Cooperarea poate fi voluntară, cu alte cuvinte conştientă, vroită şi intenţionată sau şi involuntară. Această din urmă formă, oricît de paradoxală ar părea, poate fi identificată în toate formele de cooperări cari derivă din constringeri militare, din acte dinastice, din considerente mistice.

Bucovina, răpită prin forţa armată de către austriaci în contra voinţei populaţiei, a fost forţată să colaboreze cu imperiul habsburgic. Evul mediu oferă apoi cele mai numeroase exemple cînd factorul dinastic, printr'o moştenire, o zestre, o înrudire princiară sau un cadou, adună sub acelaş sceptru nenumărate provincii cari astfel grupate fireşte că trebuiau să... coopereze.

Se ştie că Spania luă fiinţă printr'un act de mariaj, că Scoţia se uni definitiv cu Anglia printr'o căsătorie şi că Austria îşi întinsese hotarele într'adevăr în virtutea dictonului de pe blazon: „Bella gerunt alii, tu felix Austria nube!"

In epocile primitive şi obscure ale omenirii exista şi un alt factor, care avea puterea să provoace mari acţiuni de cooperare activă

sau pasivă: cum am amintit mai sus, e vorba de elementul mistic-religios. Instituţia de totem şi tabu, personagiile mistice, oracole obscure şi misterioase, visuri şi tălmăcitori de vise aveau nu arareori tăria de a uni triburi şi popoare, de a declanşa conflicte sau de a produce pace şi armonie.

Pînă şi viziunea Fecioarei de Orleans a ştiut să-i grupeze într'un mănunchiu activ pe toţi Francezii, asigurîndu-le victoria în contra englezilor.

Fireşte că superioară calitativ şi etic este cealaltă formă sau modalitate de cooperare, pe care am numit-o voluntară. Sub imperiul acesteia, massele acţionează voluntar, discreţionar şi adecvat intereselor sau senimentelor lor organice. Cooperarea voluntară se inspiră aproape exclusiv din raţiunea binelui comun şi a interesului pentru un traiu mai bun şi mai mulţumit.

Forma perfectă a unei cooperării voluntare e exprimată prin autodeterminarea popoarelor, cari astfel îşi pot exprima liber şi nestînjenit dorinţele, trasîndu-şi singure şi din propria lor voie, soarta de care vor să aibă parte. Adunările naţionale şi plebiscitul, sunt mijloacele de exprimare ale acestei libertăţi.

Nici nu încape îndoială care din ambele forme de cooperare, cea involuntară sau voluntară, poartă cu sine mai mari garanţii de durabilitate. Am văzut doar cît de repede s'a desfăcut imperiul austro-ungar în momentul în care sceptrul habsburgic, bazat pe forţa militară, se sfărîmase definitiv. Diversele ramuri de popoare ţinute chiar secole dearîndul sub presiunea unei cooperări forţate, se grăbiră care de care mai repede să se unească cu diversele tulpine dela care au fost smulse cu forţa.

Intrebarea care ar mai urma s'o punem, este: cari sunt motivele sau factorii cari influenţează massele sau reprezentanţii lor, atunci cînd sunt puse în situaţia de a decise de propria lor soartă, ghidindu-şi cu alte cuvinte, direcţia de urmă în politica externă ?

Aci vine în vedere factorul etnic, religios, pur politic, economic, geografic sau pur social.

Cu alte cuvinte interesează dacă şi în ce măsură religia, naţiunea, agricultura sau clasa socială promovează sau împiedică cooperarea dintre popoare şi întru cît pacea universală şi armonia internaţională se pot baza pe unul sau pe mai mulţi din factorii numiţi mai sus.

Erau vremuri cînd într'adevăr religia, cea creştină şi cea musulmană de exemplu, dispunea de o formidabilă forţă motrice, punînd în mişcare popoare şi state, unindu-le sau sfărămîndu-le fie prin „semnul crucii" sau al stindardului lui Mohamet.

Pentru multă vreme o mare parte din Europa constituia într'adevăr o unitate creştinească, cruciadele oferindu-ne pe de altă parte un alt exemplu pregnant în care se poate identifica trecuta forţă a factorului religios. In acceaş măsură, religia mahometană poate fi considerată ca agentul principal în geneza imensului imperiu arab şi a califatelor sale cari s'au întins aproape pînă în inima Europei.

Fireşte că astăzi puţini mai sunt aceia cari speră într'o regrupare armonioasă a lumii pe baze creştineşti sau musulmane.

Incetul cu încetul, biserica şi factorul religios au trebuit să facă loc altor factori mai actuali şi mai activi. Religia, din factor atotputernic, atotpătrunzător şi omnivalent, fu în curînd redusă la rolul secundar al unui factor de interes pur individual şi intim personal. In nici unul din războaiele recente, religia ortodoxă, cea catolică, luterană sau izraelită şi musulmană, n'au fost în stare să împiedice măcelul între confraţii aceleiaşi biserici, cînd aceştia făceau parte din grupuri politice sau naţionale adversare.

Ce ar putea atunci totuși să promoveze cooperarea și armonia dintre popoare?

O cooperare voluntară și solidară, am spus că se poate naște numai din puternice motive de cointeresare și solidaritate. Am înțeles prin aceasta că diversele state și popoare trebuie înainte de toate să devină conștiente de funcția ce-o ocupă și de interesul comun pe care trebue să-l urmărească, în sensul unui traiu mai bun, mai prosper și mai civilizat!

După abolirea sau renunțarea la unii factori sau la unele crezuri demodate și moartea în adevăratul sens al cuvintului, după satisfacerea unor veleități de ordin pur etnic și biologic, astăzi, pentru cucerirea armoniei pacifice și salutare, firește că omenirea, ajungind în fine la recunoașterea realităților concrete, începe să-și întrevadă baza universală de cooperare internațională, așezată pe elemente naturale, organice și concrete. E vorba de factorul economic și de consecințele politice și sociale cari derivă din acesta.

Incă din primele începuturi ale omenirii se poate lua ca sigur că oamenii întrețineau legături și raporturi determinate și de acest schimb de produse. Un trib de păstori își schimba produsele cu alt trib de pescari, acesta din urmă cu un trib de agricultori și așa mai departe.

Cu timpul, prin intermediul naturii, al structurii solului, prin descoperiri și îndeletniciri din obișnuință, s'a ajuns în fine ca aceste raporturi să se intensifice tot mai mult, așa ca în vremurile de azi, datorită mai ales technicei și mijloacelor perfecte de comunicație și transport, întreaga lume să se găsească într'un stadiu de vădită interdependență economică, urmată bineînțeles și de o interpedendență culturală și politică.

In termeni economici, acest stadiu poartă numele de economie complimentară, înțelegîndu-se prin aceasta satisfacerea reciprocă a nevoilor de ordin economic din surplusul și bogăția diverselor comunități cari întrețin raporturi pașnice.

Statele cari își acoperă reciproc nevoile economice de primă importanță, firește că vor veghia ca nimic să nu tulbure aceste raporturi de împărtășită dependență și asistență mutuală, știind bine că un conflict între ele nu poate duce la altceva decît la zdruncinarea echilibrului economic, cu consecințe poate că fatale pentru toate statele, în egală măsură.

Nu încape îndoială deci, că în zilele noastre, factorul economic este singura forță care determină efectiv politica statelor și mai ales politica acelor state cari sunt guvernate direct de către comunitate și în interesul exclusiv al majorității populației.

Antiteza economiei complimentare este ceeace cunoaștem sub numele de autarhie economică.

Definiția profesorului Maull e clară: „prin autarhie se înțelege congruența și identitatea teritoriului politic cu teritoriul de nutriție". Cu alte cuvinte, numai acel Stat va fi autarhic care fără să facă vre-un import, își poate acoperi cu prisosință din propriile sale resurse toate nevoile economice.

Șovinismul național, nestabilitatea politică și teama de războiu și izolare sunt singurele elemente cari provoacă această goană după autarhizare. Oricît de mari ar fi însă sacrificiile făcute în acest sens, realitatea ne arată și ne dovedește cu prisosință că nicăeri și nici un singur Stat, pe suprafața întregului glob, nu-și poate aroga acest calificativ. Nu există un astfel de Stat care ar putea fi considerat ca autarhic.

O evoluție lentă dar continuă de vreo cîteva mii de ani a împins această omenire într'un stadiu de absolută interpendență, iar tehnica a perfectat această corelație strînsă dintre diversele regiuni în așa

mod, încît a stabilit o aproape desăvîrșită unitate mondială. In afară de aceasta, omul nu este o ființă care tinde spre izolare, ci dimpotrivă, luptă, se sacrifică și se străduește din generație în generație în spre acea formă de viață care implică universalitate și unitate internațională.

De aceea și goana după autarhizare nu poate fi privită decît ca un act retrograd și artificial.

Ca să revenim la problema care ne preocupă aci: dece cooperează popoarele?

Răspunsul: 1) pentru că sociabilitatea este unul din instinctele primare ale omului; 2) pentru că aspiră în toate vremurile la un trai mai bun, mai confortabil și mai prosper.

De aci și importanța hotărîtoare a factorului economic, singurul care determină în cele din urmă stadiul în care se găsește un popor: în stare de mizerie sau prosperitate, în stare de declin sau ascensiune.

In secolul nostru, mai mult decît oricînd pînă acum, omenirea întreagă formează o unitate organică. Și la fel ca și piesele dintr'o mașină, lumea întreagă nu poate „funcționa" decît pe baza principiului de cooperare internațională, fiecare stat în parte reprezentînd doar numai o rotiță în vastul și complexul angrenaj mondial!

T. Cristureanu

Cronica cinematografică

„Băeții veseli".

In ultimele săptămini, am avut trei filme cu adevărat bune, trei filme foarte deosebite unul de altul; o comedie antiromanescă americană făcută de Laemmle după o poveste de Molnar, o punere pe ecran a celebrului roman de Jules Benard: „Poil de Carotte", însfârşit o fantezie muzicală rusească intitulată „Băeţii veseli" (în româneşte: „Toată lumea cântă, joacă şi iubeşte").

Comedia lui Laemmle este făcută după estetica regizorală inaugurată de Lubitsch in „Trouble in Paradise" (Contesa Lilly) şi „Design for living" (Trei şi una). Personagiile sunt — cum ar zice Cocteau— „portés jusqu'au bout d'eux-mêmes", sunt puse să joace cu un mic aer de a-şi auto-ironiza rolul şi de a face voluntar exces de zel în sensul propriului lor personaj. Este ceva foarte nostim şi foarte subţire.

Filmul francez „Poil de Carotte" este (conştient sau *involuntar*— nu ştiu) construit după estetica cinematografică rusească. O îngrijire deosebită a detaliului şi o preocupare neîncetată de psihologie. Personagiile—cum se zice în franţuzeşte—ne „hantează" multă vreme după ce spectacolul s'a terminat. Afară de asta, filmul e aproape mut; ceeace-i iarăşi o particularitate a regiei sovietice care înţelege că cuvântul în Cinematograf este accesoriul şi nu trebue întrebuinţat decit cind nu mai avem încotro.

Cel de-al treilea film de care vrem să ne ocupăm este o fantezie muzicală făcută de studiourile sovietice şi care a rulat în Europa subt titlul de „Băeţii veseli". Preferăm acest titlu celui rominesc: „Toată lumea ride, cintă şi iubeşte", care prezintă triplul dezavantaj de a nu avea în sine, nici-un sens, de a nu se potrivi de loc cu conţinutul bucăţii, şi de a semăna cu o reclamă de grădină de vară.

Filmul acesta cu greu s'ar putea încadra în vre-una din formulele de artă existente. Prezintă oarecari analogii cu filmul comic american pe bază de gaguri (Harold Lloyd, Malec, etc.), în sensul că şi el conţine o mare bogăţie de gaguri. Decit „gag"-ul e unitatea estetică fundamentală în cinematograf, c'o fi vorba de un gag comic sau de unul tragic. Gag-ul este un detaliu de regisură care traduce simbolic o situaţie psihologică, un detaliu care are început şi sfîrşit foarte nete, marcate de sfîrşitul sau începerea altui gag, anterior sau ulterior, şi asta indiferent dacă e o bufonerie sau un amănunt sfîşietor sau unul înduioşător. Un film construit altfel decît pe bază de gag-uri este un film prost sau mai corect nu-i film de loc.

Afară de asta, „Băeţii veseli" nu poate fi comparat cu comediile americane, pentru că în acestea din urmă eroii consimt să fie, ei, personal ridicoli. Acest ridicol desigur că îi umanizează mai mult decît îi face vrednici de dispreţ; dar tot ridicol este. Pe cînd eroii din filmul nostru rusesc nu-s ridicoli, ci mai degrabă au ceva epic, care suscită admiraţie, şi nu sunt „caraghioşi" decît în sensul că „au haz".

Dar ce e curios este că această producţie sovietică nu seamănă cu

nici-una din cite ne-a dat pînă azi Cinematograful rusesc. Nu seamănă cu filmele grave şi sguduitor dramatice gen „Furtuna" sau „Tinereţea lui Maxim" sau „Mama"; nu seamănă cu filmele sociale ca „Potemkin", „Linia generală", „Contra-plan"; nu seamănă cu filmele istorice — asta-i dela sine înţeles. Insfîrşit nu seamănă nici cu alte filme comice ruseşti, ca bunioară „Locotenentul Kije".

Acesta din urmă era ceeace în teoria literară se numeşte o „farsă", adică ridiculizarea prin îngroşare foarte marcată a unei situaţii morale. Ni se prezintă un gen particular de psihoză colectivă, care contagiase la un moment dat toată Curtea ţarului şi armata imperială. Detaliile care exprimau această stare de spirit erau înadins foarte exagerate şi conlucrau, organic, la compunerea acelei situaţii psihologice de care vorbeam. In „Băeţii veseli" nu-i vorba de vre-o asemenea idee subtilă, ci pur şi simplu de nişte oameni care nu se gîndesc la nimic, care nu calculează niciodată, şi care se mulţumesc să trăiască, avînd drept credinţă unică, credinţa în muncă şi în sinceritate.

Este mania artei sovietice ca atunci cînd vrea să ne înfăţişeze ipocrizia, socotelile meschine, urîciunea convenţionalismului şi intrigăriei să aleagă, drept exemplu simbolic, lumea burgheză. Manie de altfel perfect justificată, căci toate ororile menţionate mai sus se găsesc din abundenţă înlăuntrul burgheziilor de toate soiurile şi probabil deosebit de vizibil în burghezia desigur încă şi mai artificială a Rusiei trecute şi prezente. In acest scop, ni se arată o selectă societate de burjui estivînd pe malul mării, — colecţie de oameni anoşti, snobi, urîţi, pretenţios îmbrăcaţi, caraghioşi ca maniere şi ordinari ca sentimente. In contrast cu asta ni se prezintă umanitatea adevărată în persoana unui cioban, entuziast şi muzicant, precum şi a *prietinilor* săi (co-ciobani şi mai tîrziu co-muzicanţi). Aceştia sunt „*băeţii-veseli*". Căci sunt, mai presus de toate, veseli. Veseli nu pentrucă li s'a întîmplat vre-un anumit lucru particular, ci veseli pentru că trăesc. Trăiesc fără să calculeze, fără să se chinuiască cu ambiţii de lungă scadenţă, cu aspiraţii complicate şi invidii conţinute. Ei ştiu două lucruri: ştiu ce vor şi mai ales ştiu ce nu vor. Ştiu toate astea pentru că ştiu *ce sunt*, ştiu ce anume treabă sunt ei făcuţi să facă. Şi cred în treabă. Cred în muncă. Cred că „the right man in the right place" nu poate s'o ducă niciodată rău. Ghinionul exterior nu există pentru ei, după cum nici norocul nu-i epatează. Stilul lor de viaţă e totodată instinctiv ca al animalului — deci sincer ca el — cuminte ca al filozofului (căci se bazează pe viziunea clară a destoiniciei proprii) şi nobil ca al moralistului (căci ignorează şansa cu toate imoralităţile ei şi crede în muncă, pivot al desfăşurării istorice). Pentru a personifica toate acestea s'a ales un erou care să fie trei lucruri: 1) proletar; 2) cioban; 3) muzicant, trei lucruri perfect compatibile. Veţi acuza pentru asta cinematograful rusesc de intenţii propagandiste? Dar ce ne pasă nouă de asta. Constatăm doar că personajul se potriveşte perfect cu ideea pe care e pus să o exprime. Şi afară de asta, dacă proletariatul ar fi, în realitatea istorică, tot atît de simpatic cît d-l Kostia din film, atunci nu s'ar mai pune problema propagandei, căci toată lumea ar iubi proletariatul.

Imi pare rău că spaţiul disponibil în această revistă nu-mi îngădue să vorbesc puţin dintr'un punct de vedere mai technic, de amănuntele regisorale ale acestui film. Căci sunt multe de spus în această privinţă şi multe de învăţat. O voi face cu altă ocaziune.

D. I. Suchianu

Miscellanea

Vizita lui L. Brunschvicg

Invitat de Societatea Romînă de Filosofie și de universitățile din București și Iași, d. Leon Brunschvicg, profesor la Sorbona și membru al Institutului Franței, a venit în țară pentru a ține o serie de conferințe.

L. Brunschvicg a cîștigat un nume de reputație mondială în urma lucrărilor sale de filosofie, unanim prețuite, și este una dintre gloriile filosofiei franceze contimporane.

Operile sale, sunt dovada unei vaste erudiții în domeniul științelor și al filosofiei, a unei gîndiri pătrunzătoare, subtile, vioaie și frămîntate.

Dela lucrarea sa de debut în publicistica filosofică *„La Modalité du Jugement"*, pînă la ultima sa carte *„Les âges de l'intelligence"*, trecînd prin seria operilor de mare valoare, *„Introduction à la Vie de l'Esprit"*, *„L'idéalisme contemporaine"*, *„Les étapes de la philosophie mathématique"*, *„L'Expérience humaine et la Causalité physique"*, *„Le progrès de la Conscience dans la philosophie occidentale"*, *„La connaissance de soi"*, — cugetarea lui L. Brunschvicg se desfășoară cu o subtilă dialectică și remarcabilă putere de analiză, tinzînd către închegarea unei concepții proprii.

D. I. Petrovici într'un studiu concis, scris cu ocazia sosirii în țară a filosofului francez, caracterizează limpede, în felul acesta orientarea generală a filosofiei lui Brunschvicg.

„In opoziție cu intuiționismul anti-intelectualist, serie d-sa, Brunschvieg preconizează un idealism raționalist, continuînd întru aceasta, cu o vigoare nedesmințită, linia cartesiană și spinozită — trecută firește prin Kant.

Desigur raționalismul lui Brunschvicg este suplu și lărgit, înțelegind să absoarbă toate doctrinele antagoniste, care n'ar prezenta decît momente provizorii, în tendința spiritului către *unitate*, ceeace formează axa lui de căpetenie și caracterul său eminamente rațional. Nu exclude nici misticismul, dacă acesta n'ar exprima decît o aspirație către „spiritualitatea pură" și nu s'ar precipita, cum face adesea, tocmai pe panta inversă — întoarcerea spre materialitate.

Dar mai presus de toate, ceeace caracterizează raționalismul lui Brunschvicg este *dinamismul* său, lucru care face pe acest gînditor să se închine adînc lui Fichte și să rămîe în concordanță cu gîndirea contemporană, chiar cu acea întrupată în curente contrare.

De obiceiu, dinamismul se întovărășește mai lesne cu voluntarismul sau vitalismul, doctrine neagreate de Brunschvicg. El găsește totuș mijlocul — și aci pilda lui Fichte a fost edificatoare — să-l împerecheze cu raționalismul, pe care îl concepe în acțiune, constructiv și creator. Vechea rațiune statică, încremenită, este combătută de Brunschvicg, tot așa de aprig ca și de intuiționiști".

Cum orice filosof stă sub înrîurirea epocii sale și a tendințelor ei, tot așa și în concepția celui ce ne-a fost oaspe, se oglindesc prin-

cipalele tendințe ale timpului nostru. In filosofia lui L. Brunschvicg și-au avut un puternic răsunet, preocupările și înoirile însemnate din ultima vreme ale științelor fizico-matematice. In această privință, ilustrul filosof dela Sorbona, continuă tradiția cugetării franceze, care a fost totdeauna strîns legată de progresele științelor.

L. Brunschvicg este un bun prieten al poporului nostru. Credem că a plecat adînc mulțumit de ospitalitatea pe care a găsit-o la noi, și care nu s'a desmințit nici cu această ocazie. In mijlocul nostru a putut verifica, și stima pe care o rezervăm cugetătorului, și simpatia caldă pe care o nutrim față de prieten.

O veche conferință, totuși „nouă". „Criza capitalismului" de Max Sanielevici.

De obiceiu, o conferință sau o broșură din 1932, ar trebui considerată astăzi veche și „demodată".

In 1935, nu se poate însă afirma încă acest lucru cînd e vorba de „criza capitalismului".

Prin urmare broșura de mai sus, este actuală și cred că nu ne împiedecă cu nimic de a o supune și acum încă, unei analize.

Dela început nu mă pot reține să afirm că această conferință, în fond, cu toată ținuta ei formală științifică, este mai degrabă o pledoarie, care în esență și-a propus într'un mod anticipat să apere capitalismul ca atare, cu sugestia că orice abatere la extrema dreaptă sau la stînga nu pot decît să ducă la un veritabil faliment.

Dacă acest faliment e de ordin economic sau moral, sau eventual, economic și moral, autorul n'o precizează, deși autorul, în pagina 29, din eroare sau din constrîngere ideologică proprie separă bine „economicul" de „moral".

Ce este capitalismul, e destul de bine definit. Și cînd, în ce împrejurări și sub ce aspecte, capitalul acumulat are ca efect — reflex, unele îmbunătățiri în viața economică, este iarăși bine selecționat și bine potrivit, spre a da impresia verosimilității pentru teza urmărită. In acest sens autorii citați, Pigou, Sir Josuah Stamp și Rupff, i-au adus conferențiarului, servicii imense.

Firește că teza capitalistă e perfect deservită de aceste trei „autorități". Verso-ul problemei, nu interesează.

La ceeace nu m'am așteptat însă, este tactica autorului și a conferențiarului de a apăra capitalismul, ironizînd realizările economice din Rusia Sovietică.

De a alege din întreaga literatură străină, numai pe Calvin Hoover, ca „contrapartidă" de documentare față de Pigou sau Stamp, regret s'o spun, dar îmi pare cam insuficient standardului științific.

Izvoarele folosite par să meargă pînă la anul 1930. Dar la 1930 exista și lucrarea lui Chamberlin. Și acest din urmă autor e un perfect burghez și cum trebuie să fie, un credincios amant al capitalismului. Totuși, citindu-i de exemplu numai paginele 80 sau 424 și 425, trebuie să-ți dai seama că acest om, care a vizitat Rusia timp de 8 ani în șir, nu ține să ascundă adevăruri, cari firește că sunt altele decît cele vrute de d. Max Sanielevici.

Dar dacă autorul căuta într'adevăr material obiectiv, de informare și documentare, mă miră de ce n'a făcut apel la rapoartele unor profesori universitari englezi cari au vizitat Rusia și și-au depus rapoartele chiar consiliului profesoral din Birmingham? Sau există în Anglia profesori comuniști? Eu, nu știu de acest lucru.

La pagina 29, autorul recunoaște însă indirect avantajele economice ale statului socialist, dar se întreabă, dacă „o asemenea alcătuire

socială ar putea mulțumi popoare culte, cari au într'însele și altceva decit nevoia de hrană".

Suntem noi, un popor cult? Atît de cult, incit nevoile de hrană și nevoile sociale au fost satisfăcute pe deplin? Probabil că autorul își imaginează că țăranii și muncitorii noștri nu mai pot de sătui și de bine hrăniți, ce sunt. Că nimic nu li mai lipsește acestora, decit poezia, harpa și pictura, opera, cabaretul și metafizica.

Incolo, cred că adevărata știință descriptivă sau analitică nu s'ar împăca încă cu aserțiunea că „capitaliștii sunt prin firea lor fără coeziune", că întregul progres se datorește capitalismului și bineînțeles capitaliștilor, după cum reiese din spiritul conferinței și că nepotismul, caracteristic regimului capitalist, fatal va supraviețui în orice alt sistem social-politic.

Iar de a afirma, că reacțiunea de dreapta nu e decit „fructul demagogiei de stinga", deși îmi vine greu să cred, îmi pare că echivalează cu răutatea.

Și aceasta ne spune că „știința obiectivă" e un lucru și apologia și pledoaria pentru o cauză pierdută, e un alt lucru.

T. T.

Epitaf pentru Panait Istrati

A înțepenit de veci, într'o cămăruță săracă din Bucureștiul apartamentelor somptuoase, singur, tragic de singur, marele prozator Panait Istrati.

A vrut Dumnezeu, ca și la ultima stingere, să rămînă credincios imaginei îndoliate a proletarului. Și acum cînd coboară în țărînă, risipit din moleculele unei vieți prin care a efulgurat și scînteia geniului creator și atomul voinței înverșunate, duce cu sine virtuțiile cari l-au ridicat, din volumul anonim, la suprafața unei celebrități europene, pe care nici un scriitor romîn n'a străbătut-o.

Zidar în Siria, muncitor în Egipt, slugă în Palestina, vopsitor în Franța, Panait Istrati pornește din colțurile Brăilei ca un cocor năvălit de chemări și de dorurile soborurilor eliberate.

Pînă cînd, într'o bună zi, răpus de dușmăniile vieții, voința aspră care nu cunoscuse înfrîngere, cedează și ea. Panait Istrati, bolnav într'un spital, hotărăște să-și destrame arterele vieții cu aceiaș ciudă cu care urzitoarea rupe ițele țesăturei greșite în argea. I l-a scos soarta în cale pe Romain Rolland; îl apreciază, îl elogiază, îl impune. Noul „Gorcki al Balcanilor" e căutat de editori, cărțile lui sunt citite, sunt cumpărate. Autorul e milionar. Ca în legendele răsăritului, în tălmăcite în limbile pămîntului, sunt citite, sunt cumpărate. Autorul e milionar. Ca în legendele răsăritului, în care găsești în auroră cupeurile încărcate cu aur, Panait Istrati devine o glorie universală, alintată de bogății nebănuite. Insă o generozitate fără margini risipește tot, într'un grad egal cu pornirea lui către caritate.

S'a întors în țară, — în țara în care oficialitatea îl ura și în care numai cițiva umili îi priveghiaseră altar și

cult. O boală, care nu cruță, îl transformă în scorbură pe fiecare zi.

Intr'o bună dimineață, din primăvara aceasta care umblă cu timpul în spirale, Panait Istrati s'a răsucit din viață, apucind-o frumos înspre țărînă.

Sărac. Singur. Hulit.

Marii patrioți s'au bucurat. Un scriitor nu l-a salutat postum. Sindicatul ziariștilor l-a refuzat, Asociația Scriitorilor l-a refuzat. Cheltuelile de înmormîntare le-a dăruit M. S. Regele, pe cînd vechii lui tovarăși nu l-au cinstit nici măcar cu un regret.

S'a înconjurat de o atît de impenetrabilă solitudine, fiindcă și-a îngăduit să spună adevărul și să aibă geniul într'o turmă de literatori cari dau bacșișuri să fie cunoscuți pînă la Jimbolia.

Mai bine că s'a dus.

Cel puțin, acolo, în subteranele cimitirului, unde-i va fi ghirlandat trupul de virulența morbilor decompozanți, nu va mai fi silit să suporte prestanța carnală a d-nului Stelian Popescu și nici mediocritățile, decorate de monoclu, ale d-lui Ion Marin Sadoveanu.

Impopularitatea lui Anatole France

Nici un fenomen spiritual nu poate fi studiat și înțeles decit în strînsă legătură, ba chiar dependență de realitatea economică și socială căreia îi corespunde.

Pentru acela care s'a pătruns de această cucerire esențială a științelor sociale moderne, personalitatea literară a lui Anatole France prezintă două probleme mai importante. Se pune mai întîi întrebarea cărei realități sociale îi corespunde acest mare scriitor, pentru ca apoi să fie necesară explicarea faptului că abia 10 ani după moartea sa, opera lui Anatole France a putut să fie uitată cu o repeziciune atît de uimitoare, încît nu e exagerat să spunem că, pentru majoritatea tinerilor cari au azi între 20 și 24 de ani, France e mai mult un nume celebru decit o realitate intelectuală.

Vom încerca în limitele spațiului restrîns ce ne stă la dispoziție, să răspundem la aceste două întrebări.

Societatea burgheză, care a avut o lungă perioadă de glorioasă înflorire, se află de mult în plină decadență. Această decadență economică, socială și politică, atrage în mod firesc după sine o rapidă decădere artistică și intelectuală.

E însă dela sine înțeles că viața socială nu se desfășoară cu regularitatea unui cronometru. Procesele paralele, departe de a urma unul și acelaș ritm, prezintă din contra o varietate și o complexitate pe cari numai viața reală le poate avea.

Chiar Engels spune undeva că în cele mai multe cazuri supra-struc-

tura ideologică urmează mult mai încet și mai tîrziu prefacerile realității economice și sociale.

Aceasta e cheia personalității lui Anatole France.

El este în Franța, ultimul reprezentant al marei culturi burgheze din perioada cînd această clasă mai juca un rol revoluționar și cînd avea în fața ei toate perspectivele mărețe pe cari i le deschidea istoria; un reprezentant care trăește însă într'o epocă cînd realitatea socială s'a schimbat complect și cînd locul societății înfloritoare și ascendente l-a luat alta putredă și în plină decădere.

Așa se explică dece, corespunzînd unei realități sociale de mult trecute, ideologia lui Anatole France nu se putea identifica cu aceia a nici uneia dintre clasele societății actuale, născîndu-se aparența care a indus în eroare pe cei mulți dintre admiratorii săi, că ar fi un scriitor deasupra claselor.

Tot astfel se explică dece, judecînd societatea contemporană dela înălțimea marilor idealuri cari animau burghezia atunci cînd interesele acestei clase corespundeau cu cele ale progresului și ale omenirii întregi, France a devenit unul din cei mai mari satirici, atacînd cu extrem de mult spirit și finețe, dar totuși foarte vehement, întreaga societate care îl înconjoară.

Dealtfel și natura acestei satire confirmă în întregime teza noastră. Ceiace caracterizează întotdeauna ideologia claselor revoluționare, ceeace a caracterizat în special ideologia burgheziei franceze în perioada dinaintea și din timpul revoluției dela 1789, este *raționalismul* lor pronunțat. Or, trăsătura cea mai frapantă a satirei lui France e tocmai caracterul ei intelectual și rațional, care o deosebește profund de acela a altor scriitori contemporani, cum ar fi de exemplu satira hiper-sentimentală a lui Ilya Ehrenbourg sau Erich Kästner.

Iar dacă s'ar părea că e o contradicție între cele afirmate mai sus și o întreagă serie de pasagii din opera lui France, în special romanul „Les Dieux ont soif" în cari el atacă, nu societatea actuală, ci tocmai momentul culminant al istoriei burgheziei, revoluția franceză și pe cei care au făcut-o, apoi nu trebue să uităm că France privește această revoluție cu ochii unui om care cunoaște întreaga istorie a celor 140 de ani, cari i-au urmat. El atacă în revoluția franceză, origina societății actuale, pe care o vede putredă și decăzută. E foarte problematic dacă chiar Danton sau Robespierre ar fi putut să lupte cu aceiași energie pentru realizarea idealurilor lor, în cazul cînd ar fi avut înaintea ochilor rezultatul acestor idealuri cu 100 de ani mai tîrziu.

Din poziția sa de clasă putem explica și felul criticei sociale a lui Anatole France. Prin prizma unei ideologii ce corespunde unei realități sociale trecute, el va critica și combate societatea actuală *fără să-i poată trasa vreo perspectivă de viitor*. Prea inteligent și rațional pentru a putea preconiza o întoarcere îndărăt, spre trecut, nu-i rămîne altă cale decît aceia a *scepticismului* care semnalează și își bate joc de toate părțile negative ale lumii înconjurătoare, fără să spere în posibilitatea reală a unei îmbunătățiri.

Acest scepticism domină întreaga operă a lui France. În timp ce puținele locuri cari pot lăsa să se creadă că el speră totuși într'o ameliorare finală întocmai ca și afilierea sa la mișcarea muncitorească despre care vom vorbi mai jos, sunt numai inconsecvențe impuse de nevoia de deschide totuși o oarecare perspectivă activității sale, căci un scepticism cu totul consecvent trebue să aducă în mod fatal, renunțarea la orice activitate de orice natură.

De altfel, în fața acelui uriaș cataclism care a fost războiul mondial, France a simțit singur lipsa de consecvență și sterilitatea întregei sale critici. Desigur că nu e o simplă întîmplare faptul că dela isbucnirea războiului și pînă la moarte, el n'a mai scris decît două cărți, și acelea cu amintiri din copilărie.

E limpede că o critică a societății făcută prin prizma unei asemenea ideologii, cu toată verva, inteligența și cu tot spiritul autorului trebue în mod necesar să rămînă superficială. În toate cele peste 30 de volume, cari formează opera lui France, nu e niciunul care să atingă direct și concret, în fondul ei, problema principală care agită întreaga societate contemporană, și care influențează în chip hotărîtor toate manifestările vieții sociale. Lupta dintre patroni și muncitori, grevele, luptele pentru salarii, nu formează subiectul nici unuia dintre romanele lui Anatole France. Acolo unde esențialul îl formează *clasele*, France nu vede decît *indivizii*, acolo unde esențialul îl formează luptele dintre clase, el nu vede decît nedreptatea, răutatea și prostia cari îl revoltă. Marile sale romane sociale sunt toate abstracte și generale. „La revolte des anges" vorbește de lupta dintre îngeri, „L'île des Pinguins" se petrece pe o insulă inexistentă, chiar dacă e mai mult decît străveziu că e vorba de Franța, etc. Luptele reale cari frămîntă societatea îi sunt prea străine, ca să poată vorbi deadreptul despre ele. Aceasta e origina acelui caracter abstract al tuturor scrierilor sale care i-a fost atît de des reproșat.

Idealul care-l animă e tocmai acela care a însuflețit întreaga burghezie revoluționară, și care și-a găsit suprema exprimare artistică în „Faust", e idealul individului complect desvoltat, trăind intens, cercetînd mereu, căutînd să înțeleagă cît mai multe și participînd activ la toate bucuriile și durerile lumii din jurul său. Iar dacă societatea decăzută pe care o vedea ca rezultat al revoluției franceze l-a făcut sceptic față de orice activitate politică și socială, îi mai rămînea un domeniu, poate cel mai însemnat, de desvoltare și afirmare a personalității, era dragostea. Unicul lucru de care acest sceptic universal nu și-a bătut nici odată joc e pasiunea. Ba a încercat chiar să scrie și un roman al pasiunei, „Le lys rouge".

Ne mai rămîne acum să explicăm atitudinea lui France față de mișcarea muncitorească. Se știe că el a fost pînă la moartea sa membru al unui partid muncitoresc. Cum se împacă aceasta cu cele susținute mai sus? Foarte simplu. Ca orice adevărat luptător, France a simțit întotdeauna izolarea sa ca o povară, dacă nu ca o tragedie. A căutat aliați pe cari nu i-a găsit nicăeri. Toate păturile sociale aveau cu totul alte idealuri și aspirații. France a fost silit să încheie un compromis,

alipindu-se acelei clase care corespundea mai mult ideilor sale. Aceasta nu putea fi decît muncitorimea. Cași el, ea se afla în luptă contra întregei organizații sociale actuale, și tot numai în sinul ei putea găsi France cele mai puternice personalități ale timpului. Nu în sensul că conducătorii ei ar fi fost mai talentați sau mai inteligenți, ci în acela că muncitorul conștient și intelectualul care luptă alături de el, sunt în societatea actuală tipul care se apropie cel mai mult de idealul burgheziei revoluționare.

Identitatea mergea însă numai pînă aci. De aci încolo, între France și muncitorime se deschidea abisul de netrecut care a despărțit întotdeauna trecutul de viitor.

Un biograf al lui France povestește o scenă caracteristică. Unei delegații de muncitori care îi cerea un protest contra unui act de teroare, France i-a dat o foaie albă cu semnătura sa: „Scrieți ce vreți". Nici că se putea exprima mai puternic dorința de a lupta alături de acești muncitori, contrariată însă de sentimentul că orice manifestare, orice rînd pe care l-ar fi scris nu ar fi putut decît să accentueze prăpastia care-l despărțea de ei.

După cele spuse pînă aci, e ușor de explicat dece France își pierde din ce în ce mai mult actualitatea. Fiecare zi ce trece, ne îndepărtează mai mult de timpurile cărora le corespundea ideologia sa. Luptele acerbe cari zguduie societatea pînă în adîncurile ei, nu dau răgaz contemporanilor pentru priviri și aprecieri retrospective. Va veni fără îndoială și ziua cînd o societate care și-a reluat tedința de desvoltare progresivă și ascendentă, va ști să acorde importanța și admirația cuvenită acestui ultim reprezentant al uneia din cele mai mari culturi pe cari le-a cunoscut istoria.

Deocamdată, adevărații continuatori ai lui France, cași ai întregei mari culturi burgheze, sunt aceia cari luptă pentru a aduce cît mai aproape această zi.

Simțind aceasta, France a făcut în ultimii ani ai vieții sale, maximul pentru a le sprijini lupta, chiar dacă acest maxim a fost numai o iscălitură în alb.

Cultură, mai multă cultură!

Ultimul din sclipitoarele sale articole, tezaur de magnifice frumuseți artistice și mină de ascuțite observații, d. Tudor Arghezii fixa, în treacăt, caracteristica mentalității tineretului nostru așa zis literar. „Se vorbește de realități precise: generații și tinereturi; n'aș putea pune punct într'un loc, unde ar înceta unele și ar începe altele. Dar acestor generații de tinereți le lipsește ceva care nu se cunoaște nici la bătrînetul sălbătăcit; o solidaritate dela om la om viguroasă. In transă idilică selenară, ele concep personalitatea de unul singur, după himeneu și fiecare se linge pe sineș cu beatitudine și gelozie. E o școală care condensează genialitatea la 18 ani, fenomenul la 22, excepționalul și formidabilul la 25. Sfîrșitul sesiunii e trentenar: pe la 30 de ani proprietarul de piscuri succesive se retrage în marele ramolisment. Se permite și cacofonia. Ca ce năzdrăvan la puberitate și nul peste zece ani?"

Iată, așa vede marele scriitor configurația intelectuală a tineretului genial, care s'a precipitat la rampa gloriei, prematur și nervos. Că o ochește precis, nu e nevoie s'o mai subliniem. D. T. Arghezi e doar un meșter cititor în semnele vremii.

„Ca ce năzdrăvan la pubertate și nul peste zece ani?"

Repetăm formula pentrucă sintetizează admirabil. Acesta e tineretul de succese ieftine și sgomotoase.

Ne stau în față, așezate în serie pe masa de scris, mai multe periodice politice, literare, sociale, din pulberea celor scrise de „năzdrăvanii" aceștia, geniali la 18 ani". Facem abstracție de atitudinea fiecăruia. Pe toate, de orice nuanțe, le considerăm dintr'o singură perspectivă: rezistența fondului, amplitudinea cunoștințelor, nivelul de cultură, — și calitatea formei. Controlul cel mai indulgent nu poate duce decît la un bilanț dezastruos. Atîta incultură, mai rar se poate vedea! Și atîta ignoranță a sensului noțiunilor, a legilor bunei maniere de a scrie, a sintaxei. nu se poate găsi decît jos de tot, pe treptele primare ale alfabetului instrucției.

Oricît cineva s'ar socoti, din proprie inițiativă, erou de dreapta ori de stînga, așa cum e obiceiul printre minorii din preajma licenței, care uneori poate întîrzia regretabil, totuși atîta incultură nu se poate tolera. Orgia analfabetismului e cea mai desgustătoare dintre toate.

Oare ce demon răutăcios îi îndeamnă pe acești „năzdrăvani la pubertate" să se expună, fără nici un alt motiv decît al unei mărunte ambiții, înainte de a-și încheia epoca de asimilație a valorilor elementare de cultură?

Spectacolul e dezolant, prin prelungirea lui. Se pare că e momentul să se repete insistent, în auzul tineretului inform, lozinca: cultură, mai multă cultură! Pentrucă iată, simptomele ignoranței celei mai vaste și multilaterale, sporesc. Și oricum, tinerețea nu scuză totul, nu iartă orice lacune.

P. Nicanor & Co.

Recenzii

SERGIU DAN, SURORILE VENIAMIN, Editura „Fundațiilor Regale".

Cu „Arsenic", d. Sergiu Dan a intrat pe poarta cea mare în domeniul literaturii autentice.

Dela reportajul istoric al vieții lui Anton Pann și dela reportajul morților provinciale, d. Sergiu Dan a abordat romanul în temele sale clasice: disecarea sufletelor umane și situarea lor în complexul vieții sociale.

„Surorile Veniamin" este un succes, care îndreptățește cele mai mari speranțe; faimoasa „tînără generație" a găsit un demn reprezentant în epică.

„Surorile Veniamin" — este un roman scris nu numai cu talent, ci cu o inteligență suplă, care mînuiește pumnalul și otrava ironiei cu o agerime de cavaler al epocei borgiace.

P. P.

VLADIMIR GHIDIONESCU: *Pregătirea profesională a corpului didactic secundar.*

Problema aceasta a pregătirii corpului didactic are în împrejurările de față o însemnătate de care ar trebui să se pătrundă înfirșit și sferele conducătoare ale educației noastre naționale.

D-l Vl. Ghidionescu, profesor la Universitatea din Cluj, este printre cei mai indicați, în calitatea d-sale de profesor de pedagogie și director al Seminarului pedagogic, să abordeze cu pricepere și competință această problemă vitală pentru îndrumarea educației prin școală.

Viitorul învățămîntului nostru depinde de pregătirea pedagogică, teoretică și practică a profesorilor secundari. Lipsa de unitate de acum, nu mai poate continua.

Autorul se ocupă de expunerea istorică și analiza proectelor de legi dela războiu incoace, constatînd că în problema reformei educației noastre naționale, s'a procedat ca în toate domeniile vieții publice: fragmentar, unilateral, fără plan organic unitar.

Asupra celor discutate de autor, ar trebui să se oprească și să mediteze legiuitorul școlar de azi și de mîine.

n. t.

Petre Pandrea: Filosofia politico-juridică a lui Simion Bărnuțiu (Biblioteca de Filosofie Romînească), 1935.

Cartea aceasta, cu un bogat material istoric-documentar, s'ar putea într'adevăr considera ca un bun început în crearea unei serii de studii cari și-au ales ca subiect narativ și descriptiv doctrinele politice romînești.

Autorul, la curent cu marile sisteme de gîndire politică a înțeles perfect de bine să-i aplice acestui vechi filosof politic romîn, analiza scrupuloasă obținută prin comparații și atașarea de curente contemporane.

Îndeosebi de interesantă încercarea pentru identificarea izvoarelor din manifestul dela 1848 și expunerea celor cinci teze bărnuțiene. Un prilej, de a-l felicita pe autor pentru felul în care a știut să ni-l prezinte pe Bărnuțiu ca om, filosof politic și sociolog.

C. Arginteanu: Vieața pietrelor, poeme, Cluj, 1935.

V. I. Bergheanu: Cîntarea de toamnă, poezii, București, 1935 cu o prefață de N. Iorga.

Emeric Racz: Les restrictions à la liberté de tester, Paris 1935. Un studiu extrem de documetat și bine întocmit, pornind dela dreptul roman și trecînd în revistă legislațiile celor mai multe state moderne.

Legislația romînă se bucură de o analiză mai amplă.

Petre Pandrea: Beiträge zu Montesquieus Deutschen Rechtsquellen, București, 1935.

O interesantă analiză, destul de originală, a manuscriselor lui Montesquieu Călătoria acestuia în 1729 în Germania și cercetările sale de acolo și implicit influențele cărora a fost supus, cari se întrevăd destul de clar în lucrările sale: iată obiectul cercetărilor d-lui Pandrea făcute în timpul studiilor sale în Germania și redate acum sub forma acestui concis și totuși complect studiu.

EMIL LUDWIG, CONVORBIRI CU MASARYK, *trad. din limba germană de Eugen Relgis, Editura „Cugetarea".*

Producția actuală de traduceri a părăsit sectorul romanelor erotice sau pur și simplu pornografice pentru a se îndruma spre cărțile cu idei, și spre biografiile oamenilor celebri.

Este un semn îmbucurător de însănătoșire și de ridicare a nivelului publicului cetitor. Cum am putea să nu ne bucurăm, cînd aflăm că, o monografie psihologică a lui Zweig sau Emil Ludwig ajunge la a doua, a treia sau chiar la a patra ediție, în timp ce pornografii patente, atît de gustate odinioară, nu mai găsesc cetitori?

„Convorbirile cu Msaryk" sunt instructive, uneori profunde și mereu aureolate de o omenie tot mai necesară în acest veac al declanșării tuturor tenebrelor instinctuale.

Portretul introductiv al lui Emil Ludwig, deși insuficient pe latura de gîndire în filosofia istoriei — gîndire, care a însemnat însăși destinul lui Masaryk — este interesant prin încercarea de reconstituire a personalității acestui bărbat de Stat din „experiențele" căpătate în diversele etape ale vieții sale.

P. P.

NICOLA LISI, *Paese dell'anima,* Firenze, Industria Tipografica Fiorentina 1934.

Sunt cărți pe cari citindu-le, te simți furat de lumea lor imaginară: dar odată întoarsă ultima filă, scriitorul și-a spus ultimul cuvînt, emoția estetică, a încetat și revii la realitate, fără a încerca deloc, să reflectezi asupra celor citite.

Sunt alte cărţi însă, cu alt efect: emoţia estetică produsă este numai un pretext pentru autor ca să-ţi deschidă calea proprilor tale gînduri; abia după ce ai închis cartea, se stabileşte acea intimitate cu scriitorul, în care el îţi vorbeşte dela suflet la suflet, făcîndu-te să te pătrunzi de ce ţi-a spus, să simţi şi să judeci mai profund, să te ridici la idei ce-ţi îmbogăţesc mintea cu elemente noui şi pe cari ţi le-a sugerat fără să ştii cum şi cînd, aşa că mult timp după aceea să rămîi cu o puternică impresie, pe care numai un scriitor de elită ţi-o poate stîrni.

Volumul de nuvele al lui Nicola Lisi, sugestiv intitulat *Paese dell'anima*, face parte din această ultimă categorie de cărţi.

Acea *Ţară a sufletului* pe care ne-o înfăţişează Nicola Lisi în cele nouăsprezece nuvele ale volumului este un ansamblu de natură, obiecte materiale şi imateriale, de sentimente şi gîndiri, asupra cărora predomină un suflu de religiozitate, de misticism panteist. Pe acest fond, se brodează în mod naiv, ca minunate poveşti pentru copii, sau ca parabole biblice, idei ce deschid orizonturi largi pentru mintea şi inima oricui. Totul e tradus sub formă de *viziuni*, cum s'ar putea numi toate nuvelele, nu numai cele cîteva intitulate astfel de autor. Fiecare din ele e un moment de expansiune al fecundei sale imaginaţii, întregit de subtile stări psihice şi obiecte materiale, cari vin să-l concretizeze în ceva real.

Vedem în Lisi pe profundul observator şi gînditor, pentru care cel mai mic obiect din jur e un prilej de a-şi îmbogăţi sufletul cu emoţii superioare pe cari le trăeşte intens, de a face reflecţii cu caracter religios şi moral, lăsînd să se întrevadă un fir conducător, de abia perceptibil, ce ne relevă pe artist în toată personalitatea sa.

Natura descrisă de el e impregnată de Divinitate, pînă în cele mai mici fibre ale sale. Aduce preamărire celui ce a creat-o, printr'un norişor sau printr'un fluture, printr'un copac sau fir de iarbă, cari, cu toate că sunt fiinţe inferioare, îşi dau seama că fac parte din Dumnezeu. (*L'angelo dei venti*, *L'angelo e l'assassino*, *Una notte*).

In mijlocul acestei naturi, omul apare ca o fiinţă umilă, nenorocită, tocmai pentrucă nu este în stare să prindă rostul adînc a celor ce-l înconjoară. Autorului îi este milă de el, de aceea caută să-i descopere frumuseţile prin cari s'ar înălţa şi el la acea Divinitate pe care nu vrea s'o cunoască şi s'o înţeleagă.

Apariţii cereşti: îngeri, sfinţi, Madona, cît şi natura întreagă ce prinde glas sub condeiul scriitorului, se străduesc să înveţe pe oameni bunătatea şi mila pentru semeni, sacrificarea de sine şi resemnarea, (*Quiete dell'Angelo*, *La mano della Madonna*, *La crocellina*, *L'Adolorata*), dar îi face mai ales să vadă în jurul lor, acea natură măreaţă, care conţine „multe dintre acele altare necunoscute oamenilor" (p. 151) prin cari ei s'ar putea uşor înălţa pînă la Dumnezeu.

In imperfecţia sufletului său, omul e înţeles cu pătrundere psihologică de Nicola Lisi. Ştie să-i analizeze toate aspectele cu scurte momente de bunătate, cu lungile rătăciri pe drumurile întunecoase. Intr'un cuvînt, îl arată aşa cum este în realitate.

Şi, lucru curios, din fiecare pagină citim între rînduri, încrederea pe care şi-o pune el în această fiinţă, departe de superioritatea pe care ar trebui s'o atingă, dar de care e convins că se poate îndrepta. (*Il lume alla Madonna*, *L'avaro*, *Il povero e l'angelo*; *Il padrone Luigi*). Iar el, caută să-i deschidă ochii pentru a vedea misiunea grea pe care o are de îndeplinit pe acest pămînt. De aci se desprinde şi caracterul moralizator al nuvelelor.

Dar nuvelele nu ne arată numai sufletele celorlalţi oameni ci şi pe acela al scriitorului. Il simţimă la fiecare pas de o excesivă sensibilitate şi gingăşie, impregnat de bunătate, dar mai ales de lumină şi

pace, pe cari i le aduce religiozitatea neturburată, ca a copilului ce nu ştie să se întrebe: E adevărat? Cum e posibil? Această linişte sufletească, îl face să se apropie cu drag de lumea fiinţelor inferioare, pentru a trage învăţături pentru oameni; dar mai ales, îi dă posibilitatea de a desfăşura în faţa ochilor noştri o lume stranie, ireală uneori, o lume de vis. Iar cuvintele cu care este exprimată, pierd şi ele materialitatea lor greoaie, ca în *Paradisul* lui Dante, pentru a exprima şi mai bine seninătatea şi optimismul celui ce le-a mînuit şi pentru a-i urma gîndul care s'ar putea compara minunat cu „zborul punctat, glumeţ al fluturilor" (p. 23), imagine atît de frumoasă, din una dintre cele mai reuşite nuvele: *Sugli estremi di un giorno*.

Prin toate aceste calităţi ale nuvelelor sale, precum şi prin felul de impresii adînc trăite, pe cari ni le lasă, Nicola Lisi izbuteşte din plin să ne transporte în acea *Ţară a sufletului* a lui, a noastră, a tuturor.

MIOARA GHEORGHIU

Revista Revistelor Romîne

Profeţia lui Avram Iancu

„Lumii îi plăcea să creadă că Iancu vorbeşte în tîlcuri, şi că fiecare crimpeiu de cugetare a lui constitue o enigmă ce se cere comentată cu evlavie şi adîncă pricepere.

Aceasta era şi nestrămutata convingere a nonagenarului dascăl din Hălmăgel, Alexandru Popescu, care se mîndrea toată viaţa lui că a avut odată fericirea să se şi „omenească" cu Avram Iancu.

— Intr'o seară de toamnă, a putut fi prin anii 1865—66, picase iară Iancu la noi în sat, — începe să-şi depăne amintirile bătrînul dascăl. Cînd am văzut că ţine spre casa popii Grigorescu Grigorie, m'am luat şi eu într'acolo. Indată ce-a sosit Iancu, popa a poruncit preotesei să aducă vinars, pită şi clisă. Şi ne-am omenit toată noaptea. Iancului nu-i plăcea să vorbească despre revoluţie; a spus numai atît: că vaca lui cea neagră va făta peste 70 ani. Noi am priceput atunci că, la 70 ani după revoluţie se va întîmpla o mare minune. Cît am trăit, n'am uitat aceste cuvinte. Şi, Dumnezeu, ori păcatele mele nu m'au lăsat să mor, pînă ce am ajuns să văd minunea cu ochii. Socoteşte şi dumneata: 1848 cu 70, fac tocmai 1918".

(Hotarul, Februarie—Martie 1935).

Unamuno şi ideia de progres

„Urmărind istoria omenirii, Unamuno constată că progres, şi încă uriaş, s'a realizat, mai ales de cîtva timp încoace, aproape exclusiv în domeniul vieţii materiale. Din punct de vedere sufletesc oamenii merg foarte încet, ba, în multe privinţi, dau înapoi. Fără a declara făţiş, eseistul spaniol se arată totuşi dispus să admită că o piedică în calea perfecţionării speciei umane a fost şi continuă să fie tocmai civilizaţia propriu zisă. De aici aversiunea lui faţă de progres, căci pentru el această noţiune se reduce, în fond, la dezvoltarea vertiginoasă a invenţiilor şi descoperirilor tehnice, cu toate consecinţele ei fireşti, în primul rînd lupta înverşunată contra europenizării, dorinţa ca Spania să se întoarcă la evul mediu, întoarcere care, cu un termen geografic, înseamnează, la Unamuno, africanizarea patriei sale, cultivarea şi accentuarea particularităţilor psihice ale poporului spaniol, profund deosebite de ale celorlalte popoare europene.

Ca deobiceiu, scriitorul nostru recurge la antiteze. Deoparte, cultura, spiritualitatea, produs a ceeace el numeşte, în limba sa maternă, *sabiduduria* (=franc. *sagesse*, germ. *Weisheit)*, dealta, civilizaţia, produs al ştiinţii seci, al progresului tehnic, menită să ne uşureze viaţa materială, să ne-o prelungească, adică să ne îndepărteze de moarte, de revenirea la spiritualitatea pură. Este drept că, din cînd în cînd, pare că ar încerca să stabilească un echilibru aproximativ între aceşti doi adversari ireductibili, de pildă în eseul 'Despre europenizare': „Şi nu vreau să spun prin aceasta că ar trebui să ne cufundăm în inacţiune, ignoranţă şi barbarie. Nu. Există posibilităţi de a îmbogăţi spiritul, a-l creşte, a-l lărgi, a-l înnobila, a-l diviniza fără să recurgem la mijloacele acestei culturi (europene moderne). Putem (noi, Spaniolii), cred, să ne cultivăm înţelepciunea, fără a lua ştiinţa drept altcevea decît un instrument, şi cu toate precauţiile

cerute, pentruca să nu ne corupă de loc spiritul".

Dar în general conflictul persistă, şi încă foarte acut, cum se poate vedea din nenumărate afirmaţii ale lui Unamuno. Iată cîteva: „Blestemat fie tot ce cîştigăm graţie unui progres care ne obligă să ne îndopăm cu afaceri, cu muncă şi cu ştiinţă, ca să nu mai auzim glasul înţelepciunii eterne care ne strigă mereu *vanitas vanitatum!*" (Din 'Viaţa e un vis', titlu identic cu al dramei lui Calderon de la Barca). „Nimeni nu se poate îndoi că, chiar dacă am distruge toate uneltele mecanice, ştiinţa (=spiritul) care le-a produs şi care stă adăpostită în creerul oamenilor ar rămînea întreagă şi vie, vie şi transmisibilă". „Tristă privelişte pentru un suflet romantic ruina unei civilizaţii! Tristă, dar frumoasă! Ca şi oamenii, civilizaţiile se nasc, trăesc şi mor, se dezintegrează aşa cum s'au integrat. Şi trebue să moară, pentruca să rodească cultura pe care au acumulat-o, după cum noi oamenii trebue să murim pentruca operele noastre să dea roade". (Din 'Civilizaţie şi cultură'.) „Atunci am avea poate vinuri mai bune, vinuri mai bine lucrate, untdelemn mai fin, stridii mai bune, dar ar trebui să renunţăm la posibilitatea unui nou Quijote sau a unui Velazquez, şi mai ales şi înainte de toate la posibilitatea unui nou San Juan de la Cruz, a unui nou Fray Diego de Estella, a unei nouă Santa Teresa de Jesus, a unui nou Ignacio de Loyola, ortodoxi sau heterodoxi, puţin importă în acest caz". (Din 'Despre europenizare'.) „Frica şi numai frica lui Sancho Panza ne inspiră cultul şi veneraţia pentru abur şi electricitate; frica şi numai frica lui Sancho Panza ne face să cădem în genunchi dinaintea uriaşilor monstruoşi ai mecanicii şi ai chimiei, implorîndu-le îndurarea. Şi la sfîrşit neamul omenesc îşi va da sufletul, istovit de oboseală şi nemîncare, la picioarele unei colosale fabrici de elixir de viaţă lungă. Iar Don Quijote, cel maltratat, va trăi, pentrucă a căutat mîntuirea înlăuntrul său şi s'a încumentat să atace morile (de vînt)". „Este adevărat că pe vremea lui Don Quijote, a lui Inigo de Loyola şi a D-rului Huarte încă nu se inventase chestia cu microbii şi cu asepsia şi antisepsia, nici nu umbla lumea aşa de vrăjită, gîndindu-se că, ispăvind cu aceste fantasme, ar isprăvi şi cu moartea, sau aproape, şi că fericirea atîrnă de igienă, un soiu de superstiţie nu mai puţin păgubitoare, nici mai puţin ridicula decît aceea de a crede şi a-ţi închipui că cine trăeşte în murdărie dobîndeşte cerul. Un om murdar va fi totdeauna ceva mai mult decît un porc curat, măcar că tot mai bine-i să se curăţe şi omul". (Din 'Viaţa lui Don Quijote şi a lui Sancho Panza'.

(Manifest, 15 Martie—15 Aprilie 1935)

Brunschvicg şi intuiţionismul

„Concepţia filozofică a lui Brunschvicg ia atitudine împotriva intuiţionismului bergsonian, cu ocazia discuţiei asupra noţiunii de filosofie matematică. Sarcina, pe care şi-o propune autorul, e degajarea fisionomiei autentice a ştiinţelor matematice.

Cu această ocazie Brunschvicg remarcă o contradicţie în atitudinea critică a doctrinei intuiţioniste. In precizarea funcţiei intuitive, intuiţionismul a eşuat. Ridicat împotriva intelectului — în special împotriva doctrinelor aritmetiste şi logiciste—concepţia intuiţionistă nu poate face abstracţie de intelect, deşi îl combate. Căci intuiţionismul discută, argumentează. Or, raţionamentul presupune o bază logică, premisele, concluzia. Valorificarea unei idei presupune şi ea o înlănţuire raţională.

Insăşi argumentele, prin care încearcă să determine limitarea şi incapacitatea inteligenţii umane, sunt fragile. In adevăr intuiţionismul afirmă, că atitudinea de concentrare a inteligenţii asupra funcţiunilor pur teoretice, o face inaptă pentru sesizarea continuităţii, evoluţiei fenomenelor. Deasemeni încercarea de a stabili între două idei, un raport ce nu e cuprins în premise, denotă insuficienţa inteligenţii noastre. Concluzia: adevărata ştiinţă îşi are bazele în facultăţi neraţionale.

Aceste argumente însă nu se îndreaptă cu succes împotriva ştiinţelor teoretice contemporane. Este evident că aritmetismul şi filosofia logicistă

au încetat să corespundă, în cursul secolilor progresului științelor exacte. Or, din momentul în care constatăm caducitatea lor, critica pragmatismului nu își mai atinge obiectivul. Ea condamnă, în realitate, concepții perimate, pe care însuși mersul gîndirii matematice le-a înlăturat.

Critica intuiționistă își pierde astfel integral valoarea".

(Gîndul vremii, 15 Martie 1935).

„Rumînii" și „descălicarea" Țării Romînești

„Denumirea de „rumîn" pentru țăranii șerbi neputîndu-se explica decît printr'un element stăpînitor venit din afară, confirmă vechea tradiție a descălecărei, eveniment care (indiferent de numele Voevodului căruia se datorește), a avut loc în veacul al 13-lea).

Din acea epocă dar credem că există datina șerbiei, sau, dacă acest așezămînt ființa mai de mult, cel puțin numirea de „rumîn" și de „rumînie". Iar asupra cuceritorului descălecătorului, care a pus întîi temei statului romînesc (și dela care se trage și numirea de „rumîn" cum am spus), se pot face următoarele presupuneri, în ordinea probabilității:

1. Ordinul Teutonic, de peste munți, păzitor al marginilor Ungariei spre Cumania și întemeietor de burguri, se întinse prin pasurile munților în regiunea Buzăului, Vrancea, Muscel, spre Argeș și stăpîni timp de 10—14 ani această parte a Țării Romînești. Cetăți ca cele de pe Dîmbovița, Bisca, Teleajen, Milcov, etc., erau ridicate de cavalerii Teutoni, iar înființarea tîrgurilor săsești din Ț.-Rom. pe acea vreme, sub protecția ordinului au o explicare mai firească. Locuitorii supuși șerbiei pămîntului, „rumîni" pentru stăpînitori străini, au rămas de atunci cu acest nume. După plecarea Ordinului German, 1225, îi urmă Domni romîni: Prinzînd prilejul, cei dintîi din aceștia, un voevod dela Argeș sau din Făgăraș, sau de peste Olt, se substitui în stăpînirea așezămintelor ordinului (tîrguri, cetăți ale trecătorilor) și în ale moșiilor cu rumînii (cari rămaseră „rumîni") și întemeie țara nouă romînească. Tradiția descălecării întărește această presupunere.

2. Un Domn din Țara Oltului (Făgăraș), venit de acolo cu boerii și oamenii lui (tradiția cronicelor noastre), cuprinse întîiu regiunea Muscel-Argeș-Vîlcea, cu întemeiere de tîrguri prin Sași (Cîmpulung, Argeș, Rîmnic), apoi se întinse peste restul țării. Boerimea, oștenii lui, la care se adăogară cnejii locali, primiră danie satele de „rumîni". Urmează în acest caz, că nouii veniți, deși romîni ei înșiși nu se chemau astfel, și au păstrat locuitorilor șerbiți numele ce aceștia își dau singuri ca neam. Intemeierea țării în aceste împrejurări a trebuit să aibă loc la începutul sec. al 13-lea (1200—15) cînd unele izvoare vorbesc de un „Negru-Vodă", sau mai puțin probabil spre sfîrșitul veacului (data, nesigură, a cronicei).

3. Domn local, din Argeș-Vîlcea, care întinzînd domnia spre cîmpie, a legat în șerbie pe locuitorii de acolo, în bună parte Cumani și resturi de slavi romanizați (numiți rumîni, sau pe care i-a făcut atunci „rumîni" în sens etnic), a creat tîrguri la munte cu colonii sași și întrunind sub ascultarea lui pe toți cnejii, a realizat întemeierea Țării-Romînești. Epoca probabilă, prima parte a sec. al 13-lea.

4. Un stăpînitor cuman (sau romîno cuman), unul din șefii-regi de pe la începutul sec. al 13-lea. O stăpînire pornită dela cîmpie, dinspre miazăzi, pare însă mai puțin probabilă. (In legătură cu aceasta, de reamintit că numele Basarabia e considerat cumanic).

5. Domn venit de peste Dunăre (Serbia). In acest caz ar trebui să admitem prima așezate în Oltenia, regiunea Mehedinți, iar ca epocă finele sec. al 12-lea — începutul sec. al 13-lea, — și tot de acolo punctul de plecare al rumîniei, împrejurări deasemenea puțin probabile.

Concluziuni: Numirea de „rumîn" = șerb, a țăranilor neliberi din Țara Romînească, e în legătură cu o stăpînire venită din afară.

— Această venire a unor stăpînitori străini, rămasă în tradiție și confundată poate cu o întemeiere sau descălecare de mai tîrziu a avut loc în sec. al 13-lea (mai degrabă la începutul acelui veac).

— Credem că acești stăpînitori au fost Cavalerii Teutoni. Cuprinderea Țării-Rom., începută de Ordinul Teutonic a deschis calea, la plecarea lui, întemeierii țării de un Domn sau Voevod romîn (din Argeș din Făgăraș, sau de peste Olt).

— De atunci datează numele și probabil așezămîntul sau datina rumîniei" (O. G. Lecca).

(Convorbiri Literare, Ianuarie—Februarie 1935).

„Independența Economică", în numărul său pe Martie și Aprilie, dedică întreg sumarul operii lui Adolf Wagner, economist german.

Colaborează d-nii I. Răducanu, Werner Sombart, Franz Eulenberg, Ernst Wagemann, Richard Kerschagl, Gr. Mladenatz, D. Kalinoff și Șt. Dumitrescu.

Un număr excepțional de interesant și instructiv.

Revista Revistelor străine

Austria nu va deveni niciodată o provincie prusacă.

Pentru noi, Austria nu este numai o expresie geografică și juridică, ci mai cu seamă o expresie de perpetuitate. Sub familia Babenberg, această expresie era reprezentată de vechea Marcă de Est (Östmark); sub casa de Habsburg, ea a devenit un imperiu; și cu toate că din 1918, Austria este numai o țărișoară, noi nu vom înceta să depunem toate străduințele în scopul de a-i asigura acea poziție pe care o merită ca factor de cultură și civilizație.

De aceea, noi cerem ca Austria să rămînă liberă și independentă pe veci! Dar, fiindcă-și poate menține independența, trebue să ne preocupăm de problema națională cu totul altfel decît în trecut. Mărturisesc că eu însu-mi am părăsit unele concepte de altă dată.

Este de la sine înțeles că în 1918, după întoarcerea de pe front, noi mai ales, cei tineri, n'am putut lua hotărîri politice, — și în fața ruinelor am încercat un sprijin, o țintă: astfel am ajuns la încheerea că o unire cu Germania ne-ar fi putut da o oarecare siguranță politică.

Eu cred că este o datorie pentru toți Austriacii să nu se mai întemeieze pe această iluzie. O singură țintă trebue să avem, într'un singur lucru să avem nădejde: Austria! Să facem o Austrie puternică și fericită, în care toți cetățenii să poată respira liberi.

Trebue să respingem ideia că Austria ar putea deveni într'o zi o provincie prusacă, care să depindă de Berlin; după cum trebue să nu ne mai gîndim că Austria ar putea să devină într'o zi o provincie alpină sud-germanică. Să ne familiarizăm cu ideia că temelia viitorului nostru constă în ideia unei Austrii independente și libere".

(Principele de Stahrenberg, în *Nuova Antologia*, 1 Aprilie 1935).

Revista LE MOIS publică în ultimul său număr (Martie 1935) aceste articole: *Principiul corporativ și agricultura*, de Walter Elliot, ministrul de agricultură al Angliei; *Șomajul*, de Adrien Marquet, fost ministru al muncii; *Climatul teatrului*, de Max Reinhardt; *Greutatea de a menține un teatru liric în Franța*, de George Ricou; precum și alte studii semnate de d-nii grl. Gorecki, președintele foștilor luptători polonezi, dr. Georges Shoengrun, etc. In totul un volum compact ce cuprinde patruzeci de articole cu cele mai variate subiecte: politică, economie, viață socială, literatură, artă, știință.

Depozit general pentru România: Agenția Română Hachette, Lipscani 26, București.

Soarta rasselor albe.

„Excedentul naşterilor față de morți a scăzut în Europa, cu deosebire în Franța și în Germania. Nu se poate spune că numai la aristocrația spiritului și a banului se observă aceasta, căci și în lumea țăranilor se petrece acelaș lucru. Pentru a-și menține proporția, Germaniei îi lipsește o jumătate de milion de naşteri pe an. Să nu se creadă că procentul populației din Europa era superior înainte de războiu celui de astăzi. Cele opt milioane de morți au fost înlocuite. Dar media calitativă a scăzut enorm, ceeace arată cît de greșită este teoria lui von Berhardi cu privire la efectul re-

generator al războaelor. Da, selecțiunea prin cei slabi și bolnavi!...

Statisticele pe care Henri Docugis le anexează unei monumentale opere apărute de curând, sunt edificatoare. Sunt interesante curbele alienaților în Germania și 'n Franța, și nu este vorba decît de alienații din spitale. Cît despre America, nu mai vorbim. Necesitatea unei sterilizări a degeneraților ereditari se impune dela sine. Este singurul lucru ce se poate împrumuta din concepția rassistă a lui Hitler...

In sbuciumul și greutățile prin care trece Europa, problema aceasta trebue să atragă atenția tuturor. Europa va ajunge poate într'o zi la o federalizare a statelor. Dar pînă atunci, populația nu se va reduce oare la jumătate?"

(*Les Nouvelles littéraires*, 6 Avril, 1935).

Zorile culturii europene

„Secolul al 18-lea a fost conceput, în esența lui, cu mult înainte de datele fixate în istorie. Romanticii, diabolicul Michelet, au arătat că încă din secolul al 16-lea s'a făcut acea „descoperire a lumii, descoperirea omului". Henri Haner a arătat că spiritul modern exista încă mai dinainte. Nu în rîndurile celor mulți, negreșit, ci la acele individualități suverane care și-au închinat viața în slujba viitorului: Copernic, Paré, Palissy, Bodin, Leonardo, Rabelais, Montaigne, Giordano Bruno... Prin Reformă nu se consolidează numai cele două fanatisme antogoniste, ci se ivesc și alte idei: libertatea conștiinței, discuții asupra creștinismului, afirmații atee... Politica devine laică și se democratizează, ideia de stat se desparte de feudalismul monarhic. Ia naștere o nouă economie, mercantilă, capitalistă.

In această atmosferă se formează Europa, care începe a avea o cultură internațională, întemeiată pe principiul vaselor comunicate. Individul este în centrul tuturor lucrurilor și-și găsește punct de sprijin în antichitatea regăsită și reelaborată. Individul alege și judecă. Erasm atacă pe papa, ai cărei consilieri intimi sunt călugării cei *ignoranți;* știința capătă întîietate, iar credința rămîne tot mai în urmă...

Mulțimea urmează, din spirit de turmă, pe noui preoți.

Adevărații libertini nu au veleități democratice. Fiecare se preocupă numai de studiile sale. Cyrano întinde mîna lui Campanella, și-și bat joc împreună de istoria creațiunii predicată de biserică; Moise este socotit numai ca „cel mai mare filosof"; religia naturală își face tot mai mult loc.

Paul Hasard a arătat (în *Criza conștiinței europene:* 1680—1715), care este procesul de pregătire al secolului al 18-lea. Iluminismul este deci cu mult mai vechi decît este socotit de obiceiu de istorie.

(*La Cultura*, marzo 1935).

Cunoscuta revistă „Le Mois" publică în numărul său din Aprilie un studiu bine documentat intitulat: „Germania, rupînd tratatele". Se relatează aci, în modul cel mai precis și amplu, dificultățile diplomatice în fața cărora se găsește acum Europa, dificultăți cari au izvorît din atitudinea Germaniei hitleriste. Acest studiu e complectat de un alt studiu, asupra „Reinarmării generale", în care, cu cifre și date, se arată creșterea enormă a înarmărilor în lumea întreagă.

In afară de acestea, numeroase informațiuni prețioase de ordin politic, economic, social, literar, artistic și științific.

Extrem de interesante și aceste trei studii „Deșteptarea Asiei ți lumea occidentală" de d. Lloyd George, „Romanele lui Tourguenieff" de d-na Virginia oolf și „Ce știm despre lepră", de profesorul Jeanselme.

1935. — ANUL XXVII

MAI-IUNIE, NR. 5-6

Viața Romînească

REVISTĂ DE LITERATURĂ, ȘTIINȚĂ ȘI IDEOLOGIE

SUMARUL:

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA: STRADA CLEMENCEAU Nr.

„Viața Romînească“

Directori: MIHAI D. RALEA și Dr. ERNEST ENE

București, str. Clemenceau 9

ANUL XXVII

Prețul abonamentelor:

In țară: Pe un an . . . . lei 250
" " Școli și biblioteci . . . . " 500
" " Autorități și instituțiuni . " 1000
In străinătate: Pe un an . . . . , ... " 1000

Abonamentele se pot face dela orice număr, trimițind suma prin mandat postal, administrației din București, str. Clemenceau, 9.

Viața Romînească

REVISTĂ DE LITERATURA, ȘTIINȚĂ ȘI IDEOLOGIE

ANUL XXVII
MAI-IUNIE 1935

ATELIERELE „ADEVERUL" S. A.

Tendințele de renovare ale democrației *)

Să vorbești astăzi despre tendințele de renovare ale democrației, cînd toată lumea vorbește de criza democrației, pare cel mai hazardat. Eu cred însă, că pînă la sfîrșitul acestei expuneri voi fi făcut dovada că asistăm incontestabil, la o criză a democrației, însă la o criză de transformare, și în nici un caz la crepusculul democrației, așa cum își închipuie cei cari cred definitive regimurile de dictatură, care s'au răspîndit în așa de multe state, mai ales decînd criza mondială a așezat omenirea în fața unui semn de întrebare, dar nu asupra soartei democrației, ci însăși a ordinei sociale actuale.

Omenirea a cunoscut elanul cel mai mare pentru democrație, a doua zi după sfîrșitul războiului mondial, în cursul căruia, democrațiile au învins dictaturile, cînd statele cu o organizație democratică au arătat maximum de rezistență, pentrucă ele au fost în stare printr'un maximum de coeziune națională să dea acel efort suprem prin care au învins și au sfărîmat toate monarhiile absolutiste. Și, în sunetele trompetelor victorioase, nu s'a cîntat numai victoria războiului cel mare, ci s'a cîntat atunci și s'a purtat în triumf democrația.

Apogeul democrației dela 1918 a fost însă urmat de o fază, în care unii au putut constata declinul democrației. Această fază este însă de scurtă durată, pentrucă nu durează nici de două decenii, așa încît nu se poate vorbi temeinic de un declin al democrației. Cei cari cunosc starea democrației dinainte de 1914, știu că au fost faze ascendente și faze descendente, cari au corespuns într'o oarecare măsură cel puțin și cu fazele de ascensiune și cu fazele de descendență, în evoluția economică a popoarelor. In orice caz însă, este temerar să se socoată că asistăm la un declin definitiv al democrației, pentrucă în anume țări ale lumii, democrația a făcut loc dictaturii.

---

* Conferință ținută în ciclul Institutului Social Romîn în ziua de 24 Februarie 1935 (după note stenografice).

Intrebarea care se pune în mod firesc este: suntem în faţa unei crize a ideii democratice, sau numai în faza crizei unei anume forme de organizare democratică, pe care vremurile au arătat-o a fi perimată? Nu cumva există alte crize care ating unele instituţii şi chiar întreaga noastră organizaţie socială şi care se resfring poate mai puternic în organizaţiile de stat democratice, decît în celelalte state şi lasă falsa aparenţă că nu e vorba de altă criză, ci de o criză a democraţiei?

Dacă examinăm evoluţia lumii, în ultimii 50 de ani, înainte şi după război, constatăm două crize: una care priveşte o mare şi însemnată instituţie politică, criza parlamentară; şi cealaltă, care priveşte însăşi ordinea noastră socială, criza economiei burghezo-capitaliste.

De fapt, majoritatea criticilor, îndreptate împotriva democraţiei atacă în primul rînd parlamentarismul. Nu totdeauna se manifestă în aceste critici o îndoială asupra principiului fundamental al democraţiei, după care originea puterii supreme a Statului rezidă în popor şi anume în majoritatea populaţiunii cu drept de vot, ci de cele mai multe ori se loveşte parlamentarismul. Chiar partidele comuniste şi fasciste afirmă că reprezintă poporul în întregul său şi declară că au caracterul de partide de massă, iar prin idealul, pe care îl urmăresc nu se gîndesc la o altă formă de organizaţie socială, decît la democraţie, ca ţel final. In special, comunismul are ca ţel final, democraţia şi ca explicaţie a dictaturii, necesitatea de a înlătura tot ceeace stă în calea realizării democraţiei.

Deci, se atacă principiul fundamental al parlamentarismului, după care guvernele depind de încrederea majorităţilor parlamentare. Insă parlamentul şi democraţia nu sunt unul şi acelaş lucru. Sunt două lucruri deosebite. Forma actuală a parlamentarismului s'a născut, cum se ştie, în Anglia, în 1688, în instituţia unui parlament aristrocratic, care a înţeles însă dintru început să manifeste predominarea sa asupra regelui, chemat pe tron din altă ţară. Abia la 1832, prin reforma electorală, structura electorală s'a democratizat, în Anglia, iar puterea politică supremă a fost împărţită pînă la 1911 între Camera Comunelor şi Camera Lorzilor, în aşa fel încît echilibrul era de cele mai multe ori în favoarea Camerii Lorzilor, instituţie cu caracter aristocratic. Abia prin reforma dela 1911, balanţa s'a schimbat în favoarea Camerii Comunelor, cu o organizaţie electorală democratică.

După acest model al parlamentului englez s'au organizat în lumea întreagă tot felul de parlamente: parlamente ale monarhiilor constituţionale, care adoptau numai formula, dar nici unul din ele ideile fundamentale ale parlamentarismului, parlamente cu drept electoral, egal, direct şi secret. Prin urmare, parlamentul este o formă politică imprumutată şi care s'a realizat în diferite state, potrivit echilibrului forţelor politice. In această privinţă nu poate să fie nici o confuzie.

Deasemenea este un fapt cunoscut, că există unele state democratice fără regim parlamentar, în care guvernul nu atîrnă de fluctuaţiile parlamentare. Cităm Statele Unite ale Americii, cari sunt cea mai mare democraţie de pe glob şi Republica Elvetică, care este unul din statele cu structura cea mai caracteristic democratică, ţărănească din lumea întreagă.

Tot atît de adevărat este, că între parlament şi democraţie există o strînsă corelaţie. Dovadă că în majoritatea statelor democratice, instituţia parlamentară este în strînsă legătură cu fondul ideii democratice. Guvernele statelor democratice se bazează pe încrederea masselor în conducători? Intr'un Stat mic, de o formaţie socială mai simplă, referendul este unul dintre mijloacele de control al încrederei masselor în conducători. Dar într'un Stat mare, cu un mecanism complicat? Intr'un asemenea Stat este evident, că dacă nu ar exista un organ de legătură între naţiune şi între guvern, nu s'ar putea controla, dacă guvernul reprezintă sau nu voinţa masselor. Parlamentul este tocmai acest organ de legătură între naţiune şi între guvern. Criticile asupra calităţii şi solidarităţii acestei legături, nu sunt inerente ideei reprezentaţiunii democratice, ci modul de concretizare a organizaţiei democratice în raport cu desvoltarea structurii societăţii, în actuala evoluţie a capitalismului.

In ce constă criza parlamentarismului? In primul rînd, trebue să stabilim că încrederea poporului în autotputernicia legilor fabricate de parlament, este în scădere. Acest fapt îşi are o explicaţie quasi-filosofică; s'a schimbat însăşi concepţia dreptului. Concepţia primă a fost aceea a dreptului natural, considerat ca raţional. Acest drept natural era necodificat şi era o consecinţă a concepţiunii filozofice a legilor naturale care cîrmuesc toate fenomenele, deci şi pe cele de ordin social. Cît timp legile naturale erau călcate de către un despot, prin decrete şi ordonanţe, poporul nu se revolta, din aceea că şi despotul era considerat, ca avînd un drept divin de a emite legi şi ordonanţe. Asemenea legi aveau o durată scurtă şi erau înlăturate fără să producă o perturbaţiune în raporturile de încredere între popor şi despot. Indată ce această concepţie a fost însă înlocuită prin concepţia dreptului pozitiv, care a fost extinsă pînă la interpretarea exagerată că prin legi se pot modifica toate raporturile sociale şi parlamentele au sărbătorit de atîtea ori

şi în atîtea ocazii Sabatul în fabricaţia de legi, care se contracarau unele cu altele şi nu ţineau seama de raporturile sociale exacte, a început să se formeze în masse un sentiment de revoltă împotriva legislaţie parlamentelor, în forma neîncrederei în valoarea acestor legi, revoltă rezultată din sentimentul justiţiei, la care erau supuse massele de multe ori.

In democraţie această situaţie, care este o răsfringere a acestei concepţii greşite a dreptului pozitiv, a avut un răsunet mare, pentrucă democraţia identifică Statul cu legea, şi cum parlamentul era fabricantul legii, exprimînd prin aceasta voinţa Statului, democraţia s'a revoltat împotriva parlamentului. Nu acelaş lucru se petrece în aceiaşi formă în statele nedemocratice, care îşi elaborează legile pe cale de decrete. In aceste state, neexistînd posibilitate de exprimare a sentimentelor de revoltă a masselor, nu se poate vorbi de o situaţie superioară din acest punct de vedere.

In faţa acestei constatări, democraţia a reacţionat însă şi a manifestat şi continuă să manifeste tendinţe de renovare pentru a preîntîmpina desvoltarea acestui sentiment de revoltă a masselor împotriva parlamentului ca fabricant de legi. In acest scop democraţia, în momentul cînd a constatat imposibilitatea de a cunoaşte şi mai ales de a concretiza diferitele deziderate ale diferitelor categorii sociale, a chemat într'o formă sau alta, la colaborare, diferitele grupări sociale, pe de o parte pentru cunoaşterea imediată a nevoilor şi aspiraţiunilor lor şi pe de altă parte — prin sincronizarea acestor idei cu interesele superioare ale Statului — a se creia o legislaţie, care să satisfacă interesele masselor şi să renască astfel încrederea masselor în legi.

Pentru perfecţionarea calităţii textelor de legi, democraţia încă de multă vreme a întrunit jurisconsulţi speciali în consilii legislative sau în consilii de Stat, şi pentru a ameliora calitatea legislatorilor, a manifestat, mai în toate părţile, tendinţa de a împuţina numărul deputaţilor şi senatorilor, pentruca, pe această cale, să se asigure o selecţiune mai riguroasă.

In afară de aceasta, parlamentarismul este atacat pentru influenţa, pe care o exercită parlamentul asupra guvernării însăşi. Se afirmă şi în ţările cu adevărat parlamentare, cu drept cuvînt, că nu guvernează miniştrii, ci preşedinţii comisiunilor parlamentare, nu guvernează preşedintele de consiliu cu guvernul lui, ci guvernează majorităţile schimbătoare ale parlamentului; iar programele care se afişează de către guverne sunt schimbate în fapt de legile pe care le votează parlamentul şi măsurile urgente, pe care guvernele simt necesitatea să le ia sunt contracarate de tergiversările comisiilor parlamentare. Mai mult decît atît, guvernarea este imposibilă, pentrucă este împiedicată să continue timpul strict necesar pentru ca să îşi poată împlini un anumit obiectiv. Şi aceasta din pricina deselor schimbări de guverne, datorite votului de neîncredere, pe care majorităţile parlamentare fluctuante îl pot arunca în cumpănă, chiar în momente grave pentru situaţia Statului.

Critica aceasta este justă, dar ea priveşte mai ales acele forme de Stat democratic, în care s'a ajuns la ultima consecinţă a basculei parlamentare şi nu s'au luat măsuri pentruca, prin anume corective tehnice, să se asigure un minimum de stabilitate. Această critică este în deosebi justificată acolo unde partidele sunt fărămiţate. Astfel ea nu priveşte democraţia britanică, pentrucă ea se bazează întotdeauna pe echilibrul celor două partide mari: eri: conservator şi liberal, astăzi: conservator şi laburist şi pentrucă a intrat în conştiinţa publică britanică diviziunea mare socială pe care se bazează diviziunea mare politică. In alte state, sistemul electoral a favorizat o asemenea fărămiţare a partidelor, ca de pildă sistemul electoral din Franţa şi în ultimul timp, sistemul electoral nenorocit din Romînia.

Prin urmare, nici această situaţie nu este inerentă regimului parlamentar, ci unei anumite forme de organizare a electoratului şi a mecanismului parlamentar. Democraţia este capabilă să reacţioneze şi în această privinţă. De fapt ea reacţionează, în primul rînd, prin tendinţa de schimbare a regimului electoral, în aşa fel încît să nu favorizeze fărămiţarea partidelor; în al doilea rînd, în ceiace priveşte jocul majorităţilor parlamentare şi dependenţa guvernelor de fluctuaţiunile majorităţilor parlamentare, se discută în ultima vreme, o serie de corective, care să garanteze o mai mare stabilitate guvernelor.

Unul dintre acestea este în legătură cu votul de încredere. Este mijlocul de control al încrederii Parlamentului în guvern. Dar jocul frivol cu votul de încredere poate să fie împiedicat, fie printr'un quorum, mai important, precizindu-se că pentru ca votul de neîncredere să determine plecarea guvernului, se cere prezenţa a însăşi deputaţilor în sala de şedinţă, atunci cînd se votează cu un număr de cel puţin ¾ sau ⅘ şi o majoritate însemnată.

Apoi dreptul preşedintelui de consiliu de a cere factorului constituţional dizolvarea Parlamentului, pentru ca să meargă în faţa corpului electoral pe tema pe care majorităţile parlamentare l-au răsturnat, ceiace s'a încercat în Franţa printr'o reformă propusă de preşedintele Doumer. Această reformă n'a reuşit, pentrucă democraţia franceză a găsit o altă formulă imediată pentru a asigura continuitatea la guvern şi pentrucă democraţia franceză este foarte suscep-

tibilă, ca nu cumva printr'o asemenea reformă să-și facă drum idei antidemocratice. In principiu, însă o asemenea reformă poate să fie o frînă împotriva ușurinții schimbării majorităților parlamentare și un control însuși al poporului asupra maturității politice a majorităților parlamentare, care se vor gîndi cu mai multă serozitate în momentul dării votului de încredere și prin aceasta se va asigura o stabilitate mai mare a guvernelor parlamentare.

Dar stabilitatea guvernelor nu este asigurată nici în regimul de dictatură, pentrucă soarta dictatorilor este în mîna poporului. Dacă dictatorii nu știu să se facă iubiți de popor sau să se păzească, istoria arată că sfîrșesc foarte repede, într'un mod sumar. Apoi dictatorii sunt stabili, dar ideile dictatorilor, poate cineva să ne asigure că sunt tot așa de stabile? Nu se cunosc dictaturi, care și-au schimbat înfățișarea în cursul vremurilor ?

De altminteri stabilitatea nu constă nici în continuitate prea lungă de guvernare. Stabilitatea constă într'o organizație administrativă, astfel întocmită, încît să fie capabilă să continue opera de administrație a țării, independent de jocul majorităților parlamentare și de schimbările de guvern. Democrația franceză a dovedit că are stabilitate, tocmai pentrucă posedă o asemenea administrație.

Trecem la celelalte critici împotriva parlamentarismului. Se afirmă că guvernele trebue să fie deasupra partidelor, dar parlamentele sunt din partide și din acest antagonism rezultă fracțiuni, care împiedică guvernarea. Ce înseamnează guvern în afară de partide ? Nici chiar un guvern național nu este un guvern în afară de partide, pentrucă chiar un guvern național trebue să lucreze cu un program. Acel program este un program care rezultă din discuțiile între mai multe fracțiuni. Astfel, orice guvernare este o guvernare de program, prin urmare, este o guvernare de partid, pentrucă nu există un program care să fie aprobat de unanimitate. Orice program va găsi în fața sa un alt program care să i se opună.

O altă critică — una din cele mai frecvente — este că Parlamentul ar fi paradisul flecăriei. Este foarte adevărat. Dar, această flecărie de parlament este foarte puțin periculoasă, față de flecăria dictatorilor. Dictatorii sunt foarte adeseori vorbăreți; vorbesc și cînd trebue și cînd nu trebue. Flecăria deputaților din Parlament nu angajează Statul, pe cînd flecăria dictatorilor angajează statele și uneori formează pericole naționale, provocînd catastrof› naționale ca cele cunoscute din istoria războiului mondial. Deci nici una din criticile menționate nu rezistă. Nu putem să trecem cu vederea constatarea reală că ne găsim astăzi în fața neîncrederii

crescînde în regimul parlamentar și cel mai puțin lucru care nu se poate contesta în orice caz, este că entuziasmul pentru Parlament a slăbit. Această situație nu este datorită numai criticelor, pe care le am amintit, cît mai ales scandalurilor de conrupție înregistrate în istoria parlamentară. In regimul parlamentar, aceste scandaluri apar la ordinea zilei, prin presă, dar în regimul dictaturii, cenzura oprește ca acte de conrupții să se transforme în scandaluri. Prin libertatea presei, în regimurile democratice, aceste afaceri de conrupție capătă deseori proporții mai mari decît sunt în realitate și întrețin astfel o atmosferă de completă neîncredere în jurul Parlamentului.

Democrația trebue să reacționeze — și a început să reacționeze pretutindeni — și împotriva conrupției parlamentare, dar și împotriva propagărilor tuturor calomniilor, care sunt legate de acuzațiunile de conrupție parlamentară prin presa liberă. Democrația reacționează împotriva conrupției parlamentarilor, prin stabilirea unui statut de incompatibilitate riguroasă între mandatul de deputat și orice alte ocupațiuni prin care s'ar putea exercita trafic de influență, în dauna intereselor colective.

Dar, democrația nu se poate desvolta decît prin critică. Deci libertatea presei trebue să nu fie atinsă. Dar presa trebue să-și pună frîu. Frîu nu-și pune nimeni singur, pentrucă nu se poate controla cine intră în presă, cine scrie și cum scrie. Cenzura este o instituție care împiedecă progresul civilizației. Dar cine scrie, trebue să răspundă. Deci presa ea însăși, are datoria în toate țările, dacă vrea să trăiască mai departe într'un regim democratic, să ceară o lege a presei, care să asigure responsabilitatea imediată a acelui care scrie, pentru ce scrie.

Criza parlamentarismului are importanță pentru resfringerile ei asupra crizei democrației. Prin reforma însă a parlamentului, această criză ar putea să fie ușor învinsă.

Cea de a doua criză a ordinei sociale, a ordinei burghezo-liberale, a surpat temeliile democrației individualiste.

Nu e deci vorba de criza actuală prin care trece omenirea. Aceasta este o criză care poate să fie încadrată în seria de crize ciclice prin care a trecut omenirea în vremea capitalismului de atîtea ori. Evident nu mai este o criză ciclică obișnuită, ci este, cum spunem noi, o criză de structură, care atinge însăși bazele de existență ale actualei societăți. Prin urmare nu despre criza actuală voim să vorbim, ci despre criza ordinei sociale liberalo-burgheze.

Această criză a apărut încă înainte de război și ea s'a manifestat printr'o serie de antinomii și antagonisme. Antagonisme de clasă din ce în ce mai accentuate, datorită pe de

o parte concentrării capitaliste în marile întreprinderi cu caracter din ce în ce mai monopolist şi, pe de altă parte, întinderii proletariatului industrial. Semnalul crizei a fost dat de extinderea şomajului, care mai ales în perioada de după războiu a luat caracterul de şomaj cronic şi a dovedit tuturor că ordinea economică existentă nu mai poate corespunde cu interesele naţiunii, pentrucă în conştiinţa masselor nu este admis un sistem economic care nu hrăneşte, prin muncă, nu prin asistenţă, totalitatea oamenilor capabili de muncă.

Ordinea socială burgheză liberală a fost surpată şi prin antinomiile la care a dat naştere. Pe de o parte, o infrastructură, din ce în ce mai subminată de inegalităţi sociale între diferite categorii de existenţe economice şi pe de altă parte o suprastructură democratică bazată pe ideea egalităţii tuturor înaintea legii şi pe egalitatea tuturor în ceiace priveşte influenţa reprezentării în puterea Statului prin mecanismul parlamentar. In a doua jumătate a veacului a 19-lea am asistat la alianţa dintre democraţie şi socialism. Această alianţă s'a făcut, pentrucă socialismul urmărea ca ţel socializarea, dar socotea că prin democraţie, odată ce prin creşterea succesivă a numărului lucrătorilor socialişti, se va creia un guvern socialist, acel guvern socialist va realiza a doua zi societatea socialistă. Democraţia avea însă înainte de războiu un ideal burghez. Ea credea că în societatea actuală, bazată pe proprietatea privată, în forma ei tradiţională cu repartiţia averilor creiate de jocul liber al forţelor economice, se poate conta pe toate celelalte forme ale economiei liberale. După războiu însă, desvoltarea forţelor socialiste a luat un avînt aşa de puternic, încît a accentuat antagonismul dintre partidele democrate, burgheze şi cele socialiste. Bolşevismul rus n'a crezut niciodată în posibilitatea de realizare a socialismului prin democraţie. În 1907 Lenin publică faimoasa lui carte „Statul şi revoluţia" prin care tindea a dovedi, că în forma democraţiei liberale nu poate exista posibilitatea ca, pe calea democratică, să se ajungă la cucerirea puterii, de către massele proletare şi la realizarea paşnică a socialismului. El credea că este nevoie de o fază de tranziţie în care, prin dictatura masselor populare, să se distrugă toate formele de organizaţie capitalistă şi să se înlăture din viaţă chiar unii capitalişti, care se vor supune noului regim, pentruca distrugîndu-se bazele organizaţiei capitaliste şi desfiinţîndu-se toate ilegalităţile sociale să se ajungă la momentul în care realizarea democraţiei să se poată petrece în fapt.

Reuşita bolşevismului în Rusia Sovietică prin victoria bolşevicilor asupra mensivicilor la 1917, a stîrnit o frămîntare în lumea întreagă şi în cîmpul socialist şi în cîmpul burghez, care a avut înrîuriri fundamentale în lumea socialistă. Partidele socialiste s'au împărţit cum ştim, în partide social-

democratice şi partide dictatoriale, comunişti şi socialişti, cum au fost botezaţi după războiu. In acelaş timp, în lumea burgheză, s'a produs o mare alarmă de teamă ca nu cumva experienţa rusă să reuşească şi exemplul să fie imitat. Această alarmă a fost mai puternică în statele democratice, decît în statele nedemocratice, pentrucă în statele nedemocratice se socotea că dogmele naţionaliste şi forţele efective ale autorităţii pot să conserve mai uşor proprietatea privată în forma ei tradiţională, repartiţia averilor rezultată din jocul forţelor economice şi mai ales regimul de succesiune, care ar fi putut pe cale burgheză să schimbe repartiţia averilor în mod fundamental. In această situaţie, în lagărul burghez se constată în această perioadă o tendinţă tot mai marcantă spre dreapta, spre ideea dictatorială şi fascizantă. Din această situaţie, în care se constată un exod atît al socialiştilor democratici, cît şi a burghezilor democraţi spre dreapta, spre dictatură, a rezultat criza democraţiei.

Dar cei cari au crezut că pot să facă această constatare bazaţi pe fapte, n'au ţinut seama de un singur lucru: că unii au luat-o într'o parte şi ceilalţi în altă parte, neîntîlnindu-se decît în ceeace priveşte modul de guvernare, prin dictatură. Dar unii, foştii burghezo-democraţi, au plecat spre dictatură în credinţa, că prin aceasta vor păstra forma actuală economică burgheză, iar socialiştii au plecat spre dictatură în credinţa că vor putea dărîma regimul actual, înlocuindu-l cu ordinea socialistă.

Din această constatare nu se poate însă trage concluzia unei crize a democraţiei în general, ci numai concluzia unei crize a ordinei economice burghezo-liberale, care ameninţă să surpe şi ideea democratică. Dar fără dogme, fără misticism, ci numai cu forţa fizică, nici un regim antidemocratic nu se poate menţine la infinit. Dacă dogma nu izbuteşte, intervine forţa, şi dogma, este adevărat, poate că constitue un pericol pentru democraţie, atunci cînd se transformă în misticism care cuprinde massele, şi atît timp cît acest misticism pătrunde în adîncimea sufletului masselor. Dar este un fapt caracteristic, că în comparaţie cu exercitarea violenţei în monarhiile absolutiste dinainte de războiu, inclusiv Rusia ţaristă, amploarea exercitării violenţei în toate statele dictatoriale, începînd cu Rusia sovietică şi sfîrşind cu Germania hitleristă, ia uneori proporţii aşa de colosale, încît cei cari privesc această situaţie îşi dau seama că dogmele au dat faliment, pentrucă dacă dogmele şi misticismul sunt aşa de puternic implîntate în massele din statele dictatoriale, pentru ce atîta exces de violenţă?

Să analizăm întîmplările care au decurs în aceste state dictatoriale şi să vedem ce învăţăminte putem trage. Evoluţia Rusiei Sovietice dela 1918 pînă astăzi este un şirag întreg

de crize ale doctrinelor marxiste și în acelaș timp, dacă s'a putut menține regimul actual în Rusia Sovietică, aceasta nu s'a putut realiza, decît prin propagarea continuă a țelului final, al societății care trebue să nască din suferința actuală a societății democratice. Dovada deplină s'a produs de curînd. Intr'adevăr, regimul electoral pe care se bazează mecanismul de Stat al sovietelor a fost radical schimbat, printr'un recent decret al lui Stalin. Regimul electoral anterior nu cunoștea ca alegător, decît pe proletar. Toate celelalte categorii sociale erau excluse dela dreptul de vot. Acum s'a introdus dreptul de vot pentru toate categoriile sociale muncitoare din lumea sovietică, inclusiv marea massă a țărănimii. Prin urmare Rusia se îndreaptă către o formă de Stat democratic, indiferent cum se vor numi instituțiile reprezentative. Indată însă ce la baza lor stă formula egalității electorale, pentru toate categoriile de cetățeni, Rusia se îndreaptă spre democrația parlamentară, indiferent dacă se va chema democrație sovietică. Acest rezultat este explicat de către conducătorii sovietici prin schimbarea structurii societății însăși, pe care au reușit s'o realizeze în perioada de dictatură, în sensul că a crescut procentul proletariatului în totalitatea masselor populare și s'a micșorat procentul țărănimei propriu-zise, creindu-se în țărănime o secțiune mare a proletariatului agricol prin noua organizare a exploatărilor agricole gigantice, în forma de kolkozuri și sovkozuri.

Ce a fost fascismul altceva, decît o resfrîngere a crizei lumei burgheze? Fascismul s'a instalat la cîrma Statului italian după falimentul dictaturii proletare, care s'a încercat în 1920 prin ocuparea uzinelor din nordul Italiei. Fascismul s'a desvoltat ca o reacțiune împotriva acestei dictaturi, dar fascismul este în fapt un produs al falimentului economiei burghezo-liberale. Organizația fascistă nu vrea să fie decît o formă nouă de organizare politică, care să corespundă actualei organizații economice, în plină transformare, și care nu va mai fi economia burghezo-liberală de ieri, ci alta care se va concretiza, prin transformarea structurală a societății economică și nu prin influența dogmelor, nici dogma marxistă, nici dogma burghezo-liberală, ci prin modificările succesive ale actualelor forme de organizare economică.

Criza democrației burghezo- individualiste este deci un fapt. Democrația individualistă nu avea decît caracterul unei organizații politice. Nu numai că ea nu era adaptată organizației economice, dar se găsea într'un antagonism față de organizația economică a societăți. Democrația individualistă se baza pe drepturile și libertățile individului, desconsiderînd complet și datoriile individului față de semenii lui, față de societate și față de Stat; se întemeia pe libertăți, dar nu căuta să realizeze și egalitatea socială, cel puțin ca punct de plecare, ca oportunitate egală pentru toți. Era deci o democrație răzimată pe un formalism juridic, care a ajuns repede în antagonism cu formele de desvoltare ale societății, și care s'a manifestat îndată ce au dispărut posibilitățile juridice de organizare a tuturor formelor de grupări și asociații și a adîncit conflictele de clasă care au subminat ordinea economică burghezo-liberală.

In locul acestei democrații individualiste se desvoltă o democrație socială, care va fi și ea bazată pe libertate, dar pe o libertate încadrată în acțiunea de Stat, pe o libertate încadrată în acțiunea socială în general, o libertate care să desvolte în acelaș timp și sentimentul de înregimentare în serviciul societății, pe care trebue să-l aibă orice cetățean. In locul unei democrații bazată numai pe libertăți, democrația socială a viitorului apropiat va fi bazată mai mult pe justiția socială și pe lîngă drepturi va înscrie și obligațiuni și datorii, pe care cetățenii trebue să le respecte, datorii către toate celelalte categorii sociale, datorii către societate, datorii către organizația de Stat.

Capacitatea de adaptare și de transformare a democrației s'a verificat în cursul actualei crize economice mondiale, care a pus un semn de întrebare asupra ordinei economiei și a deschis perspective pentru noui forme de organizare economică în viitor.

In timpul crizei actuale s'a manifestat necesitatea unei întăriri a puterii executive, pentru a face față la necesitățile schimbătoare. Democrația a găsit în însăși mecanismul ei forma pentru a întări puterea executivă la timp, pentru a face din ea un instrument de organizare și de transformare economică. Prin acordarea deplinelor puteri guvernelor sau președinților de republică, care s'a făcut în mod succesiv în toate statele democratice, parlamentul n'a abdicat de la drepturile lui, lăsînd însă libertatea de execuție guvernului, rezervîndu-și dreptul să ratifice apoi actele acestuia și să dea noui îndrumări pentru activitatea următoare.

Astfel: „Plein pouvoir-ul" acordat președintelui republicii americane este interpretat de toți jurisconsulții ca o împuternicire care se încadrează perfect în sistemul democratic. Prin acest „plein pouvoir", respectînd toate celelalte forme de acțiune democratice și într'un contract permanent cu poporul, cu ajutorul presei, al radio-lui și printr'un control al congresului chemat să voteze legile și să controleze acțiunea de guvernare, președintele Roosevelt a reușit să pună frîu celei mai formidabile crize care a existat în vreun Stat din lume.

In al doilea rînd, democrația socială, ținînd seama de noua formă de evoluție a societății, înțelege să creeze un Stat

care să corespundă economiei noui. In locul Statului liberal, democrația tinde să așeze un Stat normator, ca să dea îndrumări, să controleze activitatea economică pentru a o subordona intereselor colective și să fie arbitru în toată activitatea economică privată, un Stat care să fie însuși producător ori de cîte ori raționalizarea producției nu se face din inițiativă privată corespunzător intereselor colectivității, cu alte cuvinte un Stat care să nu mai tolereze monopolurile private, cari în afară de consecințele economice și sociale, subminează organizația politică a democrației.

Nu poate exista o organizație democratică parlamentară care să corespundă prin acțiunea ei intereselor colective, alături de o organizație de monopoluri private, care prin forța materială pe care o dețin exercită o influență politică covîrșitoare, diriguind adesea legislația Statului împotriva intereselor masselor producătoare din țară.

Statul normator trebue să controleze toate centrele de comandă ale vieții economice. Deaceea, în toate părțile se manifestă în democrație tendința mai ales de organizare a controlului de Stat asupra băncilor și burselor, luîndu-se măsuri severe de controlare a mișcărilor de capital din bursă, pentrucă de la bursa de la New-York a pornit criza cea mare, de consecințele căreia suferă astăzi omenirea întreagă.

Și, în sfîrșit, Statul supraveghind întreaga activitate economică, trebue să aibă controlul absolut asupra tuturor formațiunilor economice concentrate: trusturi, carteluri, concerne, etc. In măsura în care aceste forme economice corespund necesității raționalizării producției economice, ele pot să fie utile din punct de vedere social, cu condiția ca înființarea să fie aprobată în prealabil, să fie încadrată în norme legale și controlată în continuu de către puterea de Stat.

In sfîrșit, democrația trebue să creeze bazele legale pentru încadrarea în Stat a tuturor grupărilor sociale și profesionale. Dacă rămîn la jocul liber al forțelor, aceste grupări se contracarează, se luptă între ele și produc conflicte de clasă, care subminează ordinea socială. Grupările sociale și asociațiile profesionale corespund necesității de organizare a diferitelor categorii sociale, ca prin ele, să se manifeste, să se desvolte și să progreseze. Deci, libertatea absolută de mișcare a acestor formațiuni se impune, însă în același timp încadrarea tuturor, pentru armonizarea intereselor între ele, pentru coordonarea acțiunii lor, în mecanismul organizației de Stat. Această încadrare o realizează democrația în mod simplu, fie prin consilii economice naționale, în care se întrunesc reprezentanții tuturor categoriilor sociale și prin discuție se armonizează dezideratele de grup cu interesele colective; fie în forma unui senat corporativ, pe baze profesionale

și sociale. In orice caz, într'o formă sau alta, democrația înțelege să cuprindă întreaga viață și toată mișcarea socială înlăuntrul Statului.

Toate aceste tendințe de renovare ale democrației sunt amenințate de mistica naționalistă a regimurilor de dictatură. Este adevărat. Trăim sub egida naționalismelor. In toată lumea naționalismul dirijează, astăzi, întreaga activitate omenească; naționalismul este forța creatoare a civilizației umane de astăzi. Naționalismul închide granițele statelor unele față de altele. Naționalismul cercetează sîngele pentru a vedea dacă corespunde cu puritatea rassei; naționalismul se dedă la toate excesele în numele culturii și civilizației naționale.

Ne înclinăm cu toții în fața naționalismului. Democrația nu poate să fie decît naționalistă prin definiție, iar o democrație rurală cu atît mai naționalistă, cu cît marele masse ale ei prezintă o puritate de sută în sută a sîngelui rassei. Naționalismul nu poate să-și găsească o concretizare mai perfectă și mai fericită decît în democrație. Naționalismul real nu poate să fie întrupat mai bine într'o formă de Stat de cît în formă democratică. Naționalismul real, nu cel formal. In Statul liberal, naționalismul n'a putut să triumfe în organizația democratică pentru motivele cari s'au desprins din toată expunerea, care a sintetizat falimentul democrației burghezo-liberale. Naționalismul n'a putut să triumfe pentrucă Statul liberal n'a concretizat în organizația sa forțele reale de viață ale națiunii. In Statul liberal s'a desvoltat în voie antagonismul unei burghezii străine sau înstrăinate, în opoziție cu o țărănime și cu o lume de intelectuali care au continuat să fie propagatorii civilizației romînești.

Astfel se explică pentru ce democrația liberală n'a fost în stare să dea concretizarea vieții naționale în Statul romînesc. In Statul normatar, însă, de mîine, național și țărănesc, această problemă nu se pune, pentrucă Statul se va afla la postul de comandă a vieții economice. El va ști și va fi în măsură să îndrumeze viața economică în așa fel, încît acumularea capitalului să nu mai se facă de preferință în folosul burgheziei, care nu este romînească, prin exploatarea păturilor naționale care sunt țărănești în esență. In modul acesta se va înlesni prin acumularea de capital în păturile rurale și țărănești formarea unei burghezii romînești. Cînd Statul are conducerea școalei, prin care se poate să îndrumeze pe căi naționale desvoltarea culturală, cînd Statul are în mîinile sale legile prin care poate să îndrumeze elementul romînesc către toate locurile care corespund cu capacitatea, cu tehnicitatea și cu însușirile sale; cînd Statul romînesc va fi într'adevăr

dominat de elementele democrației naționale, va fi capabil să-și îndeplinească misiunea sa și nu va avea nevoie să recurgă nici la formule ca „numerus clausus", „numerus totus" sau „numerus valachicus", pentrucă prin întreaga sa structură, el va realiza și ceeace poruncește sîngele romînesc, care s'a vărsat pe acest pămînt și ceeace zămislește creerul mulțimilor romînești dela sate și orașe, care sunt naționale, și va împlini astfel idealul Statului național romînesc și țărănesc.

Virgil Madgearu

Insemnările lui Safirim

— Fragment —

Aveam șase ani și cîteva luni, cînd m'au înscris la școala primară „Imperatorul Asan", în clasa I-a. Trăisem, pînă atunci, printre fustele bunicelor. Faptul că voiu merge la școală, mă bucura, neliniștindu-mă în acelaşi timp. Curiozitatea pentru o vieață nouă se împletea cu teama despre cele ce vor veni, necunoscute. Timiditatea care mă stăpînea și de care mai tîrziu, m'am scuturat, — îmi dau acum seama, că aparent numai, — turna îngrijorare în gîndurile mele. Intrebam pe tata, pe tata Măi, pe tata Unchiu și pe toți ai casei, cum e la școală.

„Lasă, c'ai să vezi tu..."

Răspunsul acesta nu mă lămuria.

Tată Măi, adăoga adesea, cu accentul lui grecesc:

Ei, n'o să mai meargă ca pînă acum, toată ziulica joacă și sertaferta, fără grijă... O să se isprăvească cu nebuniile. Carte bre, — ca să nu ajungeți vagabonzi pe uliță...

Am întrebat-o odată și pe Baba Despa:

— De măiculiță, de unde să știu eu cum e la ișcoală, că pe vremea mea nu era astfel de treburi... Pe atunci, chiar și printre boieri, prea puțini se dovedeau cărturari; era mare lucru cînd știau să-și iscălească numele. Acuma s'a întors lumea pe dos... Toți mojicii cetesc și socotesc... de-avalma cu toții, vai de păcatele mele...

Iar jupîneasa Babicăi:

— Ei, lasă, c'acu vi se înfundă... N'o să mai stați toată ziua pe capul nostru și n'o să mai aibă timp Impelițatul să vă invețe toate drăciile... La școală, — păi da, — să vă facă oameni...

Anul școlar începea după Sfînta Maria Mare. Cu trei zile mai înainte, a venit Tata Unchiu și ne-a dus la „Amicul Veritabil", dar nu ne-a mai cumpărat jucării, ci ghiozdane și cărți.

— Ei, amicii mei, — ne-a zis Veritabilul amic, — de-acum încep grijile... mici, mici și neînsemnate ca și vîrsta voastră, totuși griji...

Și ne-am întors acasă cu ghiozdanele de piele, cu tablă

de piatră neagră, cu creioane și abecedare. Știam literele și puteam silabisi. Majusculele, — așa li se spuneau atunci slovelor mari, — le învățasem cu Maia, tot potrivind, din cuburi colorate, alfabetul. Apoi, tot Maia, ne deprinsese să cetim și literile mici. Toată după amiaza aceea, am răsfoit cu Mircea abecedarul. Ne plăceau pozele. Și seara, înainte de culcare, am îngînat amîndoi, dimpreună cu Maia : „Carte dragă, de la tine, eu pot multe a învăța..."

După scurgerea atîtor zeci de ani, amintirile acestea naive, mă sgudue mai mult decît toate frămîntările, biruințele și înfrîngerile care mi-au crestat vieața. Lacrimi calde, din amfora de cristal a sufletului meu de-atunci, — cald și primitor ca un cuib, — umezesc ochii mînjiți de-acum, împăenjiniți de patimi, de trufie și de ambiții deșarte...

„Carte dragă, dela tine, eu pot multe a învăța..."

M'a învățat multe, în afară de adevărata izbăvire, în trecerea prin vieață. Strigoii, cari se încăerau în mine, au oprit această limpezire, pentru ca cele neîmplinite de ei să se înfăptuiască din sbuciumul de iad al zilelor mele.

Tot prisosul de vieață la care aveau dreptul, l-au vărsat în mine.

— Nimicuri, — închipuiri... rînjește Pan. Voi oameni, vă credeți prea mult. Ascultă prietene, pîrghia de reazăm n'a putut-o nimeni dovedi pînă acum, nici chiar zeii...

In haosul lumilor, adierea zefirului e socotită mai de preț decît toate văicărelile neputinții voastre. Dumnezeu, n'ar putea spune de unde începe și cum încearcă durerea, pentrucă n'a simțit-o niciodată. Voi oamenii îi dați prea multă însemnătate.

In ziua de după Sfînta Maria Mare, ne-a dus la școală tata, ne-a dat în primirea d-lui Pîrvulescu, — directorul, — un bătrînel cu mustață stufoasă, care ne-a privit cercetător, prin ochelari și ne-a plutuit a mîngiere pe obraji, zicîndu-ne:

— Să fiți școlari sîrguitori la carte și cuminți în purtare.

Apoi, am urcat după dînsul, scara care suia la etaj și am intrat în sala clasei I-a, unde alți copii, așteptau sfioși în bănci. Peste cîteva minute a venit și profesorul nostru, Părintele Gherasie, un haiduc de om, în plină putere, cu ochi scăpărători de vii, negru corb la păr și la barbă.

Și robia a început.

Ceasuri după ceasuri se scurgeau chinuitor de încet. „Părintele" ne-a învățat dintr'un întîiu, cum trebue să stea școlarul în bancă, cum trebue să se scoale „smirna" cînd intră profesorul sau alte fețe simandicioase în clasă, cum trebue să-și așeze abecedarul și tabla de scris, cum nu trebue să vorbească cu cei de alături sau din spate, cum să-și sufle mucii, cum să nu și-i șteargă cu mîneca hainei, cum să se ceară afară pentru nevoi, cum să pîrască pe aceia cari se abat dela aceste prescripțiuni sacrosante, ridicînd două degete în sus și spunînd, de pildă: „Părinte, Popescu nu și-a ascuțit, cum trebue, creionul", sau: „Ilinoiu și-a suflat nasul cu degetele", sau: „Manoliu s'a împuțit".

In clasa neaerisită plutea totdeauna miros de nădușeală, de usturoi și de catran. Palmele mele, dar mai ales ale lui Mircea, au cunoscut mîngîierea nuelei de trestie, iar părul, ridicarea de perciuni în spre tavan, îndeletnicire pe care Părintele o stăpînea în maestru. Se apropia încet, de cel căzut în vină, apuca, cu o tafticoasă voluptate, între cele trei degete ale fiecărei mîini, părul de deasupra urechilor și începea săltarea, nespus de dureroasă, înmuiată în țipete și lacrămi. Acestea erau mijloacele de educație ale Părintelui Gherasie. Cea mai blîndă pedeapsă, era statul în genunchi, la tablă, uneori pe coji de nucă. Mircea, din cauza firii lui sburdalnice, sta uneori așa cîte o dimineață întreagă, — de i se tăbăcise pielea. Acasă, sub teroarea care ne stăpînea, nu suflam vorbă. Dar tot mai cu desgust o porneam dimineața în spre temnița care ne chinuia trupurile plăpînde, diformîndu-ne în același timp linia dreaptă și curată a sufletelor. Niciun gest, niciun rînd cetit sau scris, nicio poezie sau cîntec învățat, fără de mijloacele pomenite. Nicio licărire de dragoste pentru profesor. Nicio manifestare de bunătate înțelegătoare din parte-i.

In clasă, copiii de boieri, cum ne numeau pe aceia ca de-ai de noi, erau foarte puțini. Majoritatea erau copii de mici funcționari, de scriitori, de spălătorese, de gardiști, oameni nevoiași, cari pregăteau o vieață mai bună pentru urmași. Copiii aceștia, aveau hainele cîrpite și ghiozdanele de sac sau de cîrpă. Pe vreme rea, toamna și iarna, nu se mai duceau de prînz acasă. Rămîneau în clasă. Scoțînd din traistă, colțucul de pîine neagră, slănina sau trandafirul — tainul înfășurat cu grijă la plecare, într'un petec de jurnal, — mîncau. Rîvneam să fiu și eu ca ei, să rămîn și eu în clasă și să mănînc cu ei. I-am iubit. Prietenii mei de școală, au fost totdeauna dintre acești umili sdrențuroși. Mircea nu se împăca cu ei. Poate că, toată boieria dinspre partea tatii, trecută nouă, o primise sîngele lui. Injurăturile lor, glumele lor grosolane, apucăturile lor ordinare, îmi plăceau.

Cea mai mare parte dintr'înșii, odată cursul primar terminat, nu mergeau mai departe. Se duceau la meșteșug, intrau băieți pe pricopseală în băcănii sau în negoțul de tot felul. Mai tîrziu, cu cîți din acești colegi nu m'am întîlnit și cu ce căldură le-am strîns mîinile, ori unde i-am găsit: birjari, chelneri, băcani, cîrciumari. Erau tovarășii primelor chinuri

pe care mi le dăruise vieața. Atmosfera primului an de școlărit, a rămas adinc întipărită în mine. Dacă închid ochii, zecile de ani dispar și revăd aevea:

Clasa, mînjită mai totdeauna cu o lumină intunecată, în tonuri de leșie. Vara numai, în anume ore, geamurile mici ale ferestrelor resfringeau aurul jarului de-afară...

Miros de picioare nespălate, de sudoare, de usturoi, — exalație din ghiozdanele păstrătoare a cîrnatului de prînz. Pe pereți, cartoane în colori, cu scene din vechiul testament. Copii, în genunchi, lîngă tablă. Și Părintele Gherasie, pe catedră, cu jordeaua de trestie alături. Atenție încordată, apoi tot mai destinsă și... la urmă picoteală.

Din cînd în cînd, trezire bruscă.

Că te-am prins.
Că te-am prins.
Mar-ța-fo-iu-le!...
Că te-am prins.
Că te-am prins.
Mai-mu-țo-iu-le!...
Să te văd, — să te văd...
„Fă degetele puică... Așa!

Și nuiaua de trestie s'abătea peste degetele făcute „puică".

Apoi, — clasica rădicare de perciuni, în spre tavan:

„Uliu-liu-liu... au, auuu..." — Aha! să te înveți minte, diavole! — Clopotul de „eșire". Larma celor cari plecau acasă, precum și a acelora cari rămîneau în clasă. Și peste toate, o tristeță care m'apăsa, care mă stingea in chingile ei de fier, fără să mă dumiresc de ce.

De mic, un fel de clește nepipăibil mi-a canonit sufletul și mi l-a izolat, chiar în cele mai luminoase clipe ale vieții. Bucurie complet mistuită, nu m'a încercat. Un fel de teamă, prevestitoare a suferințelor ce vor veni după seninul celor cîteva clipe.

Un sfredel drăcesc m'a insîngerat totdeauna. Rîs din plin, cu hohote, — așa cum l-auzeam gîlgăind la Mircea, — chiar silindu-mă, nu mi l-am putut dărui. Din anii aceștia ai copilăriei, două manifestări, aparent fără de greutate, pot fixa întrucîtva zidirea mea lăuntrică: Imi plăcea să mă găsesc singur. Cele mai delicioase amintiri, mi le-a dat izolarea de tot ce mă 'nconjura și crearea unei vieți fictive, care mă îmbăta cu propiile mele născociri. Eram tot ce vream și realizam, la un semn, toate imposibilitățile. Scara de serviciu, podul și gîrliciul întunecos al pivniței, formau împărăția mea. Acolo, ceasuri la rînd, vorbeam cu glas tare, singur, închipuirilor chemate la vieață, din voința mea.

Aveam, în grădinița din dosul casei, copacii mei, cu cari vorbeam îndelung, pe cari îi înțelegeam și peste cari revărsam un prisos de dragoste, de milă și de bunătate care mă apăsa.

Cînd mă surprindea Mircea, în astfel de momente, hohotele lui de rîs, mă înrăiau nespus. „Mă prostule, ai înebunit, vorbești cu pomii?..." Il simțeam atunci străin de tot ce se frămînta în mine, îl socoteam dușman și-l uram. Sărmanul de el!

Nu eram în vină, niciunul din noi. Ne născusem gemeni. Dar, așa trebue să fi fost rostuit mai dinainte, ca niciunul să nu stăpînim în deplin, tot ce ne-ar fi făcut oameni pe de-a'ntregul. Toată vieața, am purtat fiecare, numai cîte-o aripă. Ce minune, dacă, în loc de doi, ieșea din pîntecul mamei, numai unul, înaripat, pentru triumfalul sbor în larg.

O altă bucurie era pentru mine, să mă strecor, fie în grajd, la Ioniță vizitiul, fie în cămările slugilor, cînd mîncau.

Tot așa, după cum la școală, mă simțeam bine lîngă desculți, și rîvneam la coltucul și la slănina lor, socotindu-i fericiți, — tot așa, masa rotundă și scundă, cu mămăliga aburindă, tăiată în felii cu sforicica, ciorba ori tocana, ardeii în oțet, din cari ei înfulicau cu foame, — glumele lor triviale, clăfăitul animalic al fălcilor, toate mă încintau. Mă simțeam bine printre dînșii, spre desperarea Maici, care pe dată ce mă dovedea acolo, mă chema, răstit, la dojană:

— Ce cauți tu aici? Băiat de oameni ce te găsești, să stai să numeri bucățile slugilor... Nu ți-e rușine să-ți fie... Tragi a rău...

Cine știe, din negurile căror vieți umile ale unora dintr'ai mei, veneau și aceste pofte care mă desfătau... Poate că, conul Manolache, dacă ar fi vrut să-ș deslege limba, ar fi găsit rostul acestor manifestări. Acolo, prin munții Albaniei, la lumina focurilor, sau în primele începuturi, ca băiat pe pricopseală va fi stat cîndva, la o masă scundă și rotundă, sorbind cu mare poftă, din lingura de lemn, ciorba aromată și clăfăind din fălci.

Dar conu Manolache, a închis ochii, fără să spună un cuvînt despre vieața d-nealui de pe-acolo. Maia, n'a știut mai mult ca noi, nici măcar numele părinților. Ori de cîte ori o descoseam, ne repeta aceeași și aceeași frază:

— De maică, nu mi-a spus vreodată de unde se trage. Cînd l-am cunoscut eu, era plin de bani..

Și-așa, l-au știut toți. Cînd a calicit a păstrat aceeași înfățișare de boier, încît ziceau ei: „Ei, calic, calic, dar tot fodul Conul Manolache..."

Printre puținele lucruri, — de care nu m'am putut despărți — luate cu mine aici în noua mea vieață e și albumul Maici.

Un album vechiu al Maiei, cu învelitoarea de pluș verde, cu colțurile în alămuri și cu muzicuță. Un cilindru de metal cu țepi, ca un ariciu, un pieptene tot de metal, cu dinții lați, o cheiță de ceasornic care pune în mișcare mașinăria, iată minunea care a făcut deliciul copilăriei noastre. Cîți ghionți, pe înăbușite și cîte chirăituri pentru dobîndirea dreptului de a întoarce muzicuța.

In noaptea aceasta, l-am scos din ladă, și-l țin dinainte, sub lumina lămpii, așa cum a stat ani după ani, pe masa de nuc, din salonul cu fotoliile vechi, acoperite cu stofă venețiană, — rămășițe ale belșugului de odinioară, — cu cele două oglinzi mari cît ușa, — și ele tot vențiene, — sub sclipirile candelabrului cu sute de luminări și cu sutele-i de cristale, agățate în ciucuri, prin care lumina își resfira, în curcubeu, toate culorile. Revăd totul. Iată consola de marmoră, pe care stă ceasornicul, adus din Viena, de Babica: Un copac stufos, în al cărui trunchiu stă înfipt ornicul. Crengile sunt pline de păsărici cu pene strălucitoare. La fiecare ceas, un clopoțel sună, apoi toate păsările încep să ciripească, agitîndu-și aripile și sburînd prin crengi. Ce s'o fi ales de ceasornicul acela, oprit din mers de Maia, în momentul morții mamei? După ce s'a prăpădit tata, l-a luat Mircea. Probabil că l'o fi vîndut, după vreo pierdere la cărți.

Și tot Mircea a luat și cele două tablouri, din care Tata Măi și Maia, pictați la Paris, stăpîneau în ctitori salonul. Mi-amintesc, cum îmi povestea, că a vîndut într'o zi ramele, iar portretele le-a făcut sul și le-a aruncat într'o ladă de campanie. De acolo, — era locotenent pe atunci, și se svîrcolea în nevoi materiale cumplite, deoarece niciodată n'a avut cumpănă, svîrlind banii cu dispreț, atunci cînd îi avea, — într'o seară de ger cumplit, ordonanța a aprins cu ele, lemnele puține ce avea la îndemînă, fără să-și dea seama ce ardea.

Curios, — în noaptea aceasta, se despăturase amintiri uitate de mult. Cu potolită voluptate deschid albumul. E ca o chemare de dincolo, un îndemn și o nevoie pentru deslușiri, pe cari nici de data aceasta, nu mi le vor da, chipurile îngălbenite de pe fotografii.

Iată, mama, tînără dar ștearsă în expresie, cu un surîs care nu spune nimic; în rochiță; de-a dreapta și de-a stînga ei, noi. Iat-o și fetiță fotografiată la Paris. Aceeași nepăsare pe figura ei. O apă moartă dela început, o detașare timpurie de tot ce-i va fi viața, drămuită cu sgîrcenie. Alături, mama Babicăi „Iaiaca", fotografia la Hanul Conachi. Apoi Babica, la mijlocul vieții, în lumina frumuseții ei drăcești, cu surîs ademenitor pe buzele-i veșnic nesăturate, care alături, pe-o altă fotografie, — aceasta luată cu doi ani înaintea morții, — stau smochină în jurul gingiilor fără de dinți. Singur surîsul, flutură ca o iertare înțelegătoare peste cutele adînci

ce îi brăzdează obrajii. „Tata Unchiu" cu barba-i de patriarch, cu ochii lui vii și buni, parcă stă gata să-mi spună: „Uaidem pe la „Amicul Veritabil". Tata Măi — conul Manolache, — tînăr, în redingota-i impecabilă, seducător de inimi, cu privirea-i lacomă și focoasă, parcă spune: „Nu fiți proști, trăiți... Iată și un frate de-al Babicăi, necunoscut mie, medic colonel în armata turcească, în uniformă, cu fes, barbă mare și ochelari. Imi povestea Maia, cum venit odată în concediu, a mers la biserică, — căci rămăsese creștin, — dar fesul nu și l-a scos din cap, că n'avea voie. Mai să-l bată mulțimea, l-au scos cu huidueli din sfîntul locaș. A murit de holeră, la Bagdad. Sînge de-al meu, risipit și pe-acolo.

Dar bietul Jupîn Tenea, — cum se înfățișează el de șters, în umilința lui de rob, sortit pătimirii, pe cînd pe foaia cealaltă a albumului, își resfiră berbantlîcu-i triumfător, Nică Kalifaros, — prietenul și epitropul de pe vremea damblalei Jupînului, — pentru care adesea, coana Profi, a fost primită cu mugete și cu învîrteala ciubucului lui din mîna rămasă sdravănă.

Tot neamul acesta de negustori, cu începuturi neguroase, uneori îndoelnice, cu vieți viciate la temelia averii lor, sînge cu amestecuri și cu obîrșia izvorului pierdută de la o generație la alta, toți clocotesc încă în mine. Ca și dînșii, a trebuit să cumpăr cu însîngerări dreptul meu la o vieață care mi se cuvenea tot mai plină de lumini. Am urcat pînă 'n vîrful culmii, strălucitor în izbînda smulsă, pentru ca apoi să mă cufund de bună voie în neguri.

Tata — copil de 15 ani, în uniforma colegiului Sfîntu Sava, alături de mamă-sa, doamnă impunătoare, în rochie de atlas, cu malacoafe. N'am cunoscut-o. Trebue să fi fost frumoasă. Fotografia este din primele începuturi ale meșteșugului, pe mușama. Profil grec, frunte mare sub buclele părului tăiat pe mijloc de-o cărare, armonie desăvîrșită în liniile feței. Și un aer de boierie, mîndria sîngelui care-i svîcnește în vine.

De ce, nelămuritul întuneric din atmosfera alor mei, dinspre mama, se lămurește acum, cu lumini de vîrfuri și cu răcoarea înălțimilor? Svonesc în mușamaua aceasta, vornici și pîrcălabi, spătari și hatmani, o dîră străveche de sînge albastru, care a ajuns în mine, otrăvit.

Ce figură limpede în încruntarea ei, ne-a lăsat boierul Tache Mărcuș alături de aceea chinuită, numai sbîrcituri, a lui Alexandru, — tatăl tatei. Parcă n'ar fi fost frați. Iată-l, înșiruiți la rînd, nepricopsiții feciori ai lui Tache Mărcuș: Grigore, Tache și Cristea, în hainele vremii, fotografiați la Berlin, Zürich și Paris. Praful s'a ales de ei. „Simbrie ca la slugi", după cum zicea cu amărît dispreț boier Tache.

Toți, toți, — au plecat cu orînduielile neisprăvite, cu năzuinți neîmplinite. De dincolo, s'au sbuciumat fără de odihnă pentru izbîndirea unor anume rosturi ce le-ar fi așezat toată vieața în cadrul ei firesc.

Fratele tatii, Nicu, — maior — fost aghiotant domnesc, mort în împrejurări tragice la 1867. Ce curioasă împletitură a înfățișat temperamentul acestui om, făcut numai din contraste. O vieață întreagă a stat plecat pe cărți, biciuit de ambiție, măcinat de orgoliu: s'ajungă cît mai sus. Mucenic al datoriei, înțeleasă pînă la absurd, a fugit de ispitele vieții, s'a canonit, respingînd cu voluptate darurile pe care tinerețea i le oferea. Triumfător, îngrădit în formulele-i sterpe ca într'o cetate cu neputință de cucerit, se simțea sigur în urcușul lui spre culmea strălucitoare. O femeie a fost deajuns. L-a încins în dogoreala patimii, l-a fermecat cu ispitele-i pline de făgăduinți drăcești, transformînd uscăciunea acestui suflet de ascet în jar mistuitor. Apoi, femeia, trimeasă parcă să răzbune vechi socoteli nepipăibile, asemeni fatalității oarbe, și-a îndeplinit porunca, lăsîndu-l să se sfîșie singur. Intr'o seară, la un bal, i s'au turburat mințile și s'a trezit la genunchii muierii, îngăimînd cuvinte de adorație amestecate cu blesteme. Cîteva clipe după aceea, lucid, își sbura creerii, în odaia-i de călugăr.

Intr'o agendă veche, cu însemnări de tot felul, privitoare la gospodăria batalionului ce comanda și cu amănunțite rîndueli în cheltuelile lui, modeste ca și solda ce primea, am dat peste poezii, scrise de el cu îngrijire, în slova caligrafică, ca și cum ar fi mîngîiat îndelung fiecare cuvînt:

„De ce o gînduri triste nu mă lăsați în pace
De ce-mi răpiți, voi mie, chiar somnul meu de om?
Luați-mi *ziua* întreagă, dar *quand* natura tace
Lăsați-mi noaptea mie, lăsați-mi să dormu.

Sau:

Teribilă femee *ce-ți* am făcut eu oare
Ca să-mi placi atita, ș'atît să te iubescu?
O viperă 'mi-ar face mai mică înfiorare
De citu a ta vedere se-o caut ș'o dorescu

De unde-ți vine, spune, această fascinare
Ce-o *essearsezi* asupră-mi în noapte ca și 'n zi
Ești tu trimisă în lume pentru a mea perzare
Frumoasă ca un înger, tu îngeru nu poți fi.

In tot ce îmi inspiră ființa ta simt bine
Că ești ceva stataniou, ce nu-mi pot explica
Ceva care m'ar face ca să mă vînd pe mine
Lu Beldebut din Tartar pe-o sărutare a ta...

Versuri făcute de el sau copiate, ele tălmăcesc sbuciumul și rătăcirea lui de-atunci... Mă îndoesc să le fi conceput el, om clădit pe temelia cifrelor și-a speculațiilor pozitive.

Ori cum, flacăra mistuitoare l-a încins și pe dînsul, — blestemul vechiu, — în plină risipă a energiei lui, distrugîndu-l neisprăvit....

*

— Toată omenirea, el, ca și tine în curînd, umbre care trec, dispar, revin și iarăș trec, pe ecranul eternității... șoptește Pan. Piatra și tot ce nu mișcă, spun mai mult ca toate hîrțoagele voastre. Ați fost zidiți din prea multă bucurie creatoare, din prea marea bucurie, pentru ca *El*, înebunit de armonia pusă 'n voi să nu vă sfărîme apoi, păstrînd numai tiparul, în care dospind aluatul vechiu, scoate exemplare cu aparență de noutate... Sunteți aceeași și iarăși aceiași, din începuturi...

In noaptea aceasta, munții m'apasă. Mi-e dor de puțul cu cumpănă, încremenit sub arșița nămezii, pe nesfîrșitul cîmpiei.

N. M. Condiescu

Condițiunile desvoltării industriei, în România

1. CIFRE ȘI CONSTATARI

Prin întreprindere industrială, în sensul legii și statisticei romînești, se înțelege orice întreprindere care extrage materii prime sau transformă aceste materii în produse finite cu ajutorul unui motor de 5 HP. sau 20 lucrători.

Pentru o mai clară cunoaștere întreprinderile industriale sunt împărțite, de obicei, în două mari categorii:

A) Industria minieră extractivă.

B) Industria de transformare, impropriu numită și manufacturieră.

A) *Industria minieră extractivă*

Valoarea producțiunei miniere a Rominiei s'a ridicat în 1931 la suma de 11.887 milioane lei și se descompune astfel:

	In milioane lei
Petrol	9.007
Cărbuni	1.367
Gaze naturale	404
Aur, argint, sare, etc.	1.109
Total	11.887

Față de venitul național brut de 103 miliarde, participația acestei ramuri de producție se ridică la 11,2%.

Capitalul investit în industria petroliferă se ridică în acelaș an la lei 13.236 milioane lei, din care 26,35% capital romînesc, iar restul de 73,65% capital străin de diferite naționalități.

B) *Industria manufacturieră*

In afară de întreprinderile miniere se găseau în Romînia în 1932 un număr de 3557 întreprinderi industriale, care întrebuințau fiecare, minimum de 5 HP. sau 20 lucrători.

Aceste întreprinderi dispuneau de o forță motrice de 514.745 HP. și dădeau de lucru la 133.510 lucrători și la 18.688 funcționari.

Capital investit de industria așa zisă manufacturieră, se ridica la suma de 39.904 milioane lei.

Materiile prime prelucrate în cursul unui an au atins valoarea de lei 16.789 milioane, salariile plătite s'au ridicat la lei 4.379 milioane, iar valoarea mărfurilor produse s'a urcat la lei 32.475 milioane.

Față de venitul total al Rominiei, calculat de Oficiul de Studii al Băncei Naționale la lei 103.5 miliarde, participarea întregei industrii la acest venit — inclusiv a acelei miniere — a fost de 24.3 miliarde lei, deci de 23,6 % din total.

In acelaș an valoarea producției agricole și animale s'a ridicat la 58,5 miliarde lei, deci 56,5%.

Consumațiunea de produse industriale a țării este una dintre cele mai reduse din Europa, având tendința de a mai scădea încă din cauza mizeriei economice a majorității populației.

Iată consumul cîtorva produse, pe cap de locuitor, în 1931:

Fer laminat	9,8 Kgr.
Lemn de construcție	5,7 „
Ciment	11 „
Hîrtie	2,3 „
Incălțăminte	0,27 „
Țesuturi bumbac	0,62 „
Țesuturi lînă	0,27 „
Zahăr	5 „
Petrol	9 „

Producția industrială nu acopere însă toate necesitățile țării. Cu toată criza și cu toată scăderea puterii de cumpărare a majorității populației s'au importat în 1932 următoarele produse industriale:

	Milioane lei	Mii tone	Val. tonei
Textile vegetale	3.562	48,3	81.400 lei
Fer și lucrări de fer	1.083	82,8	15.300 „
Mașini și motoare	1.028	12,7	81.000 „
Lînă și lucrări de lînă	700	6	116.700 „
Produse chimice	791	18,4	41.300 „
Vehicule	233	2,4	36.500 „
	7.267		

Trebue însă să observăm că 90% din aceste produse im-

portate sunt întrebuințate ca materii prime sau semi-fabricate în producțiunea industrială romînească. Este o constatare de o importanță deasebită pentru examinarea problemei industriale în Romînia.

Pe de altă parte industria a contribuit la export în 1932, cu următoarele valori:

	Milioane	% din total
Petrol	7.196	43,2
Lemne	1.255	7,4

Cota de participație a petrolului s'a mărit în 1933 pînă la 55,5% din totalul exportului întrecînd astfel, pentru prima oară, valoarea exportului agricol.

Din punctul de vedere al contribuției fiscale constatăm că, în bună parte, industria îndeplinește funcțiunea de perceptor al Statului, încasînd importante taxe dela consumatori, cu prilejul vînzării.

Numai dela Industria petrolului, Statul a încasat in 1931, următoarele venituri:

	Milioane lei
Taxe de consumație	775
Taxe de drumuri	196
Taxe de export	128
Taxe de porturi	99
Cifra de afaceri	228
Comunale	119
Impozit industrial	1.050
Impozit minier	61
	2.656

In 1932 industria a vărsat la bugetul Statului lei 10.358 milioane, acoperind astfel 47,90% din încasări.

Iar pentru transporturi pe C. F. R. și conductă, precum și din redevențele petrolifere, s'au încasat 2.465 milioane lei.

Industria constitue un important debușeu pentru producția agricolă.

Astfel, industriile alimentare, care formează grupul cel mai important, au consumat în 1931 materii prime agricole pentru 4.173 milioane lei, industria pielăriei pentru 971 milioane, industria lemnului și hîrtiei pentru 1,067 milioane lei, iar industria chimică a consumat materii prime petrolifere de 3 miliarde lei.

După indicii calculați de Ministerul de Finanțe, producția industrială a variat astfel față de punctul de pornire 100 din anul 1927:

	1927	1932	1933	1934	Variația 33/34
Producția manufacturieră	100	78,4	92,7	124,5	+ 34,3
Producția extractivă	100	143,9	157,9	171,3	+ 8,5
Produc. monopolurilor	100	60,3	61,7	65,3	+ 5,8
Electricitate	100	127,4	126,7	132,8	+ 4,8
Producția industrială totală	100	88,1	105,5	126,2	+ 24,3

Producția industrială este deci în creștere vădită, chiar dacă se ia ca termen de comparație anul 1927, ultimul an de activitate și prosperitate dinaintea crizei mondiale.

Indicii prețurilor a cîtorva produse de mare consumație au variat astfel, față de 1917 = 100:

	1932	1933
Cheresteaua	35,9	33,7
Fier beton	63,2	71,3
Tablă neagră	73,5	72,1
Sîrmă	65,7	71,8
Ciment	76	76
Postav	59,5	43,3
Șifon	59	58,3
Americă	54	47,5
Talpă	52,7	50,9

In aceiași ani indicile prețurilor agricole luînd însă ca bază anul 1929 (ceeace e defavorabil concluziunilor noastre) au avut următoarea mișcare:

Anii	
1929	100
1930	57
1931	46
1932	49
1933	47

Comparînd acest indiciu cu indiciile prețurilor instrumentelor agricole, constatăm că în aceiași perioadă de timp acestea s'au scumpit cu 159%. In rezumat din cauza decalajului dintre prețurile agricole și industriale, puterea de cumpărare a plugarilor scăzuse în primele luni ale anului 1934 la 57%, față de acea din 1929.

2. CARACTERE INTERNE

Dacă dela analiza raporturilor dintre industria și economia națională trecem la examinarea desvoltării industriale în sine, constatăm următoarele:

1. Un insemnat import de obiecte fabricate finite cu toate că în principalele ramuri de producţie industrială, capacitatea de producţie instalată azi acoperă consumul intern.

Astfel, valoarea importului de produse finite în anul 1932 a fost de 5.116 milioane lei, deci s'a înscris cu 45% în totalul importului, iar în 1933 a scăzut la 4.143 milioane lei, adică 35% din valoarea importului total pe acest an.

2. Un import insemnat de produse semifabricate, care se prelucrează în ţară în obiecte fabricate. Acest import a fost în 1933 de 3.841 milioane lei, adică 32% din totalul importului şi a fost format din următoarele categorii mai principale de produse:

	Milioane lei
Fire de bumbac	1.959
Fire de lînă	662
Fire mătasă naturală şi artificială	266
Semifabricate de fier	224

3. Un import redus de materii prime brute. Importul de aceste produse a fost anul 1932 de 1.247 milioane lei — 10% din totalul importului — faţă de un import de produse semifabricate de 3.475 milioane lei în acelaş an; în anul 1933 deşi importul de materii prime brute s'a ridicat la 1.467 milioane lei, şi importul semifabricatelor s'a ridicat la 3.841 milioane lei.

4. Un import de materii prime şi semifabricate de natură agricolă pentru care ar exista posibilităţi de producţie în ţară sau care ar putea fi inlocuite cu alte produse similare ce se găsesc în ţară.

In această categorie intră, în primul rînd, importul de lînă brută şi fire de lînă şi în al doilea rînd, importul de mătase naturală şi artificială, pentru care produse există posibilităţi naturale de fabricaţie în ţară, precum şi importul de in, cînepă, grăsimi vegetale şi animale, plante medicinale, etc.

5. Lipsa unei industrii naţionale pentru fabricarea utilajului agricol necesar producţiunei de bază a ţării noastre, atît în ceeace priveşte uneltele şi instrumentele agricole cît şi a produselor accesorii necesare agriculturii (ingrăşăminte himice, etc.) pentru o cultură cît mai raţională a pământului

In ceeace priveşte fabricarea în ţară a obiectelor obicinuite agricole din consumul de 2000 tone anual, producţia din ţară nu reprezintă decît circa 1000 tone.

Fabricarea în ţară a aparatelor şi maşinilor agricole, lasă şi mai mult de dorit. Consumul de circa 700 tone, nu e acoperit de producţia indigenă decît cu circa 100 tone şi aceea nu se limitează decît la fabricaţiunea aparatelor de construcţie uşoară (batoze, vînturătoare, prese de fructe şi furaj, etc.).

Această situaţie se referă la un consum extrem de redus, deoarece utilajul de azi al agriculturii romîneşti este încă rudimentar.

6. Lipsa unei industrii chimice şi farmaceutice care să poată acoperi necesităţile consumului intern şi care să servească drept bază unei industrii de război.

Cu tot insemnatul debuşeu pe care îl constitue piaţa internă (import circa 250 milioane anual), în ceeace priveşte medicamentele, astăzi, industria, mai bine zis laboratoriile pe care le avem în ţară, nu trăesc decît la adăpostul tarifului vamal şi nu fac decît operaţiuni simple de amestecare sau chiar numai ambalare a materialului gata preparat şi importat din străinătate.

7. Lipsa unei industrii pentru fabricarea utilajului necesar industriei petrolifere şi deci, dependenţa acestei industrii — de mare însemnătate pentru economia ţărei — de străinătate, în ceeace priveşte aprovizionarea cu materiale de exploatare şi de rafinaj al ţiţeiului.

In ţară se execută unele aparate şi unelte de foraj şi lăcărit, în schimb nu producem tuburile de sondaj, aşa că importul lor — mai ales că astăzi se forează în mod obicinuit la peste 2000 metri — a ajuns să însemne un capital important în totalul importului ţării. (In 1933 importul tuburilor de sondaj a fost de 206 milioane lei).

8. Lacune însemnate în industria metalurgică, care ne fac să fim dependenţi de străinătate pentru necesităţile consumului intern de obiecte laminate, forjate şi de tot felul de fabricate din oţel, etc.

Intr'adevăr, importul acesta, în ultimul an a fost de 1500 milioane lei.

9. Dependenţa completă de străinătate pentru trebuinţele echipamentului industrial propriu zis, adică maşini, aparate, motoare, etc.

Consumul acestor mijloace de producţie a fost în anul 1922 de circa 10.000 tone, din care industria indigenă n'a produs decît 1500 tone şi din produsele cele mai simple ca: mori ţărăneşti, maşini de morărit, maşini textile pentru industria casnică, precum şi cazane cu vapori, etc.

10. Lipsa unei industrii electrotechnice — care să producă maşini şi materiale electro-technice necesare consumului intern.

11. Lipsa unei industrii de armament de toate felurile care să servească drept bază de aprovizionare a armatei în timp de război.

Deşi există în ţară un aparat special de fabricaţiune pen-

tru armament care aparţine în parte Statului, în parte particularilor în tovărăşie cu Statul, acest aparat nu este complect în ceeace priveşte posibilităţile de fabricare a întregei serii de armament în ţară, iar dezorganizarea lui face ca să nu fie utilizat la maximum.

Mai trebue să notăm, — în altă ordine de idei — şi următoarele aspecte ale producţiunei noastre industriale:

a) — Existenţa unor ramuri de industrie, care în ceeace priveşte producţiunea şi desfacerea produselor lor au ajuns la maximum de concentraţiune industrială şi comercială (industria zahărului, cimentului, hîrtiei, uleiurilor, geamurilor, etc.).

Produsele acestor industrii reprezintă fabricate de mare consum şi acoperă complect necesităţile consumului intern.

Graţie organizării lor şi a protecţiunei de care se bucură prin politica vamală, ele reprezintă adevărate monopoluri ale pieţei interne.

Insemnătatea capitală, pentru economia ţării, a acestor industrii reese şi din faptul că investiţiunile făcute se ridică la peste 7 miliarde lei, iar producţia lor însumează o valoare de 4—4½ miliarde pe an.

b) Caracterul minoritar al majorităţii capitalului şi al personalului întrebuinţat în industrie, care în situaţia de azi poate provoca serioase preocupări de ordin social şi naţional.

■

După cum se vede, organizaţiunea industrială, la noi în ţară, are importante lacune.

Consecinţele acestei situaţiuni sunt următoarele:

a) Dependenţa de străinătate a principalelor ramuri de industrie existente, fie în aprovizionarea cu materii prime brute, fie în aprovizionarea cu semifabricate. Cu toate că nu avem aproape import de produse finite în industria alimentară, pielărie, lînă, materiale de construcţie, ceramică, şi acoperime în industria metalurgică şi textilă de bumbac cca. 70% din necesităţi, totuşi întreaga noastră industrie, adică şi aceea care îşi trage materiile prime din solul şi subsolul ţării, este neintegrată, (exemple: industria metalurgică, industria textilă, care prelucrează aproape numai semifabricate importate).

b) Dependenţa Romîniei de străinătate, atît în ceeace priveşte echiparea agriculturii, cît şi în ce priveşte echiparea industriei şi fabricarea armamentului.

c) Disproporţia între gradul de organizare al unor ramuri de industrii şi întregul ansamblu economic al ţării, şi în special faţă de gradul de organizare al agriculturei, atît în ceeace priveşte producţiunea cît şi desfacerea produselor. Aceastã situaţie a creiat industriei în general o situaţie privilegiată şi a produs în opinia publică un sentiment de nemulţumire pentru activitatea industrială în general.

Trebue reamintit faptul că industria existentă azi în Romînia s'a desvoltat în mare parte prin mijloace de Stat, din care unele — ca tarif vamal — au asigurat rentabilitatea capitalurilor învestite în industrii, iar altele — ca furniturile de Stat — au asigurat unor ramuri de industrie, o existenţă şi o rentabilitate sprijinită direct pe bugetul ţării.

Dacă considerăm dezastrul provocat în veniturile populaţiei agricole de criza agricolă de azi, se înţelege că o permanentizare a situaţiei de azi în politica industrială ar însemna o exploatare organizată a populaţiunei agricole pauperizată de către industrie. Aceasta ar mări încă antagonismul existent între interesele unei politici naţionale de ordin general şi între interesele industriei şi ar şubrezi însăşi baza de existenţă a producţiunei industriale în Romînia.

Necesităţi deci de ordin moral şi economic cer ca, evitîndu-se practicele abuzive de pînă azi, să se integreze şi industria în interesele în adevăr reale ale economiei romîneşti pe deoparte, iar pe de alta să se asigure acea unitate de directivă în politica economică a ţării, care să situeze într'un plan organic de ansamblu, interesele tuturor forţelor productive ale ţării.

3. CONSTATARI OBIECTIVE

Cifrele amintite mai sus au mai mult o valoare indicativă, pentru că multe din ele au fost stabilite de instituţii de cercetare, cari au lucrat tendenţios în scopul de a accentua importanţa industriei în economia naţională. Totuşi aceste cifre coroborate cu constatările făcute sunt suficint de concludente pentru a ne da dreptul să afirmăm:

a) Industria are în Romînia un capital investit de peste 50 miliarde lei. In realitate cifra e mai mare deoarece neexistînd încă o lege pentru refacerea bilanţurilor pe baza nouii valori a leului, investiţiuni numeroase sunt încă trecute în vechea lor valoare.

b) La venitul naţional anual calculat de serviciile techniçe ale Băncii Naţionale la 103 miliarde, în 1932, producţia industrială contribuie cu 25 miliarde, adică cu un sfert.

c) Exportul romînesc este alcătuit astăzi ca valoare din 55% produse industriale petrolifere şi numai 45% produse agricole.

d) Balanţa de plăţi a Romîniei este scutită, prin existenţa producţiunei industriale manufacturiere de un mare element pasiv, care ar fi fost importul produselor cari se fabri-

că azi în țară, mai puțin bineînțeles valoarea materiilor prime importate și amortizarea instalațiilor cari în general vin din străinătate și se plătesc în devize.

e) Funcțiunea fiscală a industriei aduce în cassa Statului 47% din bugetul de încasări.

f) Industria oferă un debușeu important produselor prime agricole, miniere și forestiere pe care le industrializează și le face apte consumației interne și externe.

g) Industria dă de lucru la aproape 200.000 lucrători și funcționari, ale căror salarii s'au urcat de exemplu în 1932, numai la industria de transformare la 5.359 milioane lei.

h) Industria este cel mai bun client al mijloacelor de comunicație (poștă, telegraf, telefon) și de transport din țară.

i) Industria asigură într'o măsură importantă aprovizionarea țării pentru cazul de război.

O examinare obiectivă ne impune însă datoria de a constata că desvoltarea industrială a Rominiei a produs și mari neajunsuri țării și mai cu seamă următoarele:

I. Prin aplicarea unui tarif vamal extrem de protecționist s'a provocat scumpirea produselor industriale importate sau produse în țară. Puterea de cumpărare a populațiunii agrare, care își vinde produsele sale pe baza prețului mondial, a fost astfel micșorată, de unde a rezultat micșorarea consumului și scăderea standardului de viață.

II. Aprovizionarea Statului și tuturor întreprinderilor publice s'a făcut în condiții mai costisitoare, decît dacă aprovizionarea se făcea pe piața mondială. Acest neajuns a fost compensat în parte prin contribuția fiscală a industriei la bugetul Statului.

III. Protecțiunea industriei ne-a împiedicat de a înfăptui o politică comercială externă, care să asigure plasamentul optim al produselor agrare și animale ale Rominiei, cari singure reprezintă munca de producțiune a majorității țărănești a națiunei.

IV. Creiată în mare parte cu capital și direcțiune străină sau minoritară, industria nu a fost un debușeu pentru munca națională calificată decît într'o măsură redusă. In acelaș timp ea a închis posibilitățile de creare ale unei clase mijlocii romînești, care ar fi avut în politica democratică un rol foarte important și ar fi constituit o forță, independentă de presiunile guvernelor abuzive.

Cu toate aceste neajunsuri, trebue azi să recunoaștem în mod categoric că industria este un factor important și util al Economiei naționale. In consecință, orice partid politic menit să aibă conducerea țării, trebuie să țină neapărat seama de problemele pe cari existența și necesitatea ei de desvoltare viitoare le ridică. El este obligat să-și fixeze atitudinea sa și

să precizeze directivele ce înțelege a da pentru activitatea și desvoltarea normală a acestei ramuri de producțiune. Oricît de democrat și agrarian ar fi nici un partid nu poate fi — de plano — antiindustrial. Principial, nu există într'o Economie bine organizată o antimonie fatală între industrie și agricultură. Intr'o bună întocmire economică, avînd chiar caracter pronunțat agrar, interesele agricultorului producător de materii prime și ale industriașului transformator al acestor produse, pot fi conciliate asigurîndu-se fiecăruia partea sa de remunerație. Conflictele eventuale pot fi întotdeauna arbitrate de Statul economic.

Iar, în ce privește cealaltă industrie care extrage produse miniere sau le transformă precum și aceea care transformă alte materii prime existente în țară, dar neagricole, nu poate fi conflict atît timp cît această industrie are o bază sănătoasă atît timp cît conducerea de stat poate aplica în mod permanent politica preocupărilor sociale și naționale în activitatea acestor industrii.

4. CRITERIILE DE APRECIERE ALE PRODUCȚIEI INDUSTRIALE

Principial este demonstrat că industria are productivitate mai mare decît agricultura, în înțelesul că munca omenească aplicată la această îndeletnicire produce, cu mai puține sforțări și într'un timp mai scurt, valori de schimb mai multe.

Dar desvoltarea industrială se face într'un mediu și o conjonctură determinată. Ea nu se poate realiza dacă anumite condițiuni nu sunt îndeplinite. Capital, materii prime combustibil, tehnică, transporturi lesnicioase, debușeuri trebuesc să se reunească pentru a da putință de întemeiere și desvoltare întreprinderilor industriale.

Presupunînd că acestea ar exista în mod complect nimeni nu ar putea fi — principial — împotriva unei industrializări complecte a Rominiei. Nu s'ar opune decît acei romantici, cari cred încă în poezia și farmecul vieții rurale patriarhale și care ar vedea amenințat peisajul rural de clădirea uzinelor întunecate.

Industrializarea complectă a Rominiei nu este însă posibilă pentru că:

1. Nu există capitaluri suficiente;
2. Nu avem materiile prime: bumbac, fier, metale;
3. Nu avem mai ales debușeuri: piețe îndestulătoare pentru desfacerea unei mari producțiuni care singura poate garanta rentabilitatea industriei.

Intrată tîrziu în mișcarea economică mondială, Rominia nu poate pretinde a-și creia o industrie imperialistă de ex-

port, decît pentru acele ramuri în cari ea transformă materii prime ce nu se găsesc în toate țările.

Deoarece au intervenit însă în politica ei factorul apărării naționale și, în aparență, factorul preocupării de o autarchie națională, ascunzînd în realitate tendința de a exploata monopolistic piața romînească, s'au creiat o serie de industrii cari nu își au o justificare economică. Deși industria care trăește prin ea însăși, fără a cere jertfele nimănui, este întotdeauna un bine, totuși ea nu poate fi un scop în sine. Ea trebue să se nască și să se desvolte în interesul social, economic și național al țării. In orice caz nu se poate cere nici unui popor să facă jertfe numai pentru satisfacerea mîndriei naționale de a avea o industrie. Condițiunile ce se cer deci întreprinderilor industriale trebuesc precizate.

Ele sunt după noi următoarele:

1. Să constitue un debușeu pentru produsele solului țării sau să extragă valorile din subsolul ei, fără însă a specula pe producătorii de materii prime;

2. Să constitue un debușeu pentru munca fizică și intelectuală disponibilă a poporului;

3. Să asigure în condițiuni optime de calitate și preț aprovizionarea populației;

4. Să nu împiedice — prin pretențiunea de a fi protejată — o politică comercială pentru plasarea produselor prime naționale, conținînd muncă națională;

5. Să asigure nevoile primare ale țării în caz de răsboiu, dacă — în asemenea cazuri — aprovizionarea nu este posibilă pe alte căi.

Satisfacerea acestor criterii minime trebuește cerută oricărei industrii, care pretinde a se folosi de apărarea Statului, prin tarif vamal sau prin alte mijloace de protecțiune și încurajare.

In orice caz însă, această apărare trebue să fie proporțională cu serviciile ce ea poate aduce, adică trebue să fie în măsură cu satisfacerea criteriilor de mai sus.

De exemplu, chiar dacă s'ar putea produce în Romînia automobile, întrebările care trebuesc puse sunt următoarele:

Munca națională, materiile prime întrebuințate și asigurarea aprovizionării armatei, au atîta valoare încît să compenseze:

1. Jertfele ce se vor cere consumatorilor prin urcarea prețului provocată de aplicarea unui tarif vamal special?

2. Pagubele ce va suferi plasarea producției naționale agricole sau de altă categorie prin represaliile ce o politică protecționistă a construcției automobilelor ar provoca?

3. Poate să trăiască și să fie în curent cu progresul technic o asemenea industrie cu un cîmp de desfacere redus?

Aplicarea permanentă a acestor criterii ne poate conduce la fixarea politicei industriale.

Ea trebue să înceapă prin recunoașterea că orice industrie care nu cere jertfe și protecțiune de la Stat sau de la consumatori, este bine venită și va găsi regimul de siguranță și de echitate care să-i garanteze o funcționare normală.

Orice industrie însă — care sub o formă sau alta — ar pretinde protecțiunea directă sau indirectă din partea Statului, jertfe din partea consumatorilor, trebue să se supună examenului îndeplinirei condițiunilor fixate mai sus.

Protecțiunea ce i s'ar acorda trebue să fie dozată — după ramuri industriale — în raport cu folosul economic ce ea îl aduce:

a) producției, muncii și apărării naționale.
b) consumului obștesc.

Prin urmare, regimul de aplicat industriei trebuește statornicit nu uniform, ci numai după categorii de întreprinderi.

Trebue să constatăm însă că protecțiunea Statului sau jertfa consumatorului nu trebuesc acordate „ex officio" numai pentrucă aceste întreprinderi se numesc industrii, ci numai în cazul cînd acele industrii nu se pot înființa sau nu se pot desvolta liber în Romînia din cauze pe cari activitatea particulară nu le poate înlătura.

In asemenea împrejurări — create fie din opoziția organizațiunilor concurente, fie din lipsa de putere de creațiune a capitaliștilor naționali, Statul trebue să intervie luînd el inițiativa creațiunei.

Deci, alături de încurajare și protecțiune a industriei, alături de politica de control, Statul poate și trebue să alăture politica de inițiativă.

5. ANALIZA GRUPELOR DE INDUSTRII

După măsura în care grupele de industrii satisfac criteriile expuse mai sus, ele pot fi împărțite în următoarele categorii:

A) *Industriile cari întrebuințează exculsiv sau în mare măsură materiile prime din țară.*

	Numărul întreprinderilor	Val. materiei prime în milioane lei	Val. producției în milioane lei
Industriile alimentare	1.030	4.173	7.530
Industria lemnului	662	1.067	7.530
„ hîrtiei	145	1.049	2.389
„ pielăriei	174	971	5.679
„ sticlei	35	86	327
„ chimică	256	2.522	7.310
„ ceramică	31	15	49
		10.883	25.408

B) *Industriile cari intrebuinţează în majoritate materii prime străine.*

Industriile metalurgice şi electrotechnice	415	2.249	5.438
Industriile textile	473	3.104	5.803
		5.353	11.241

Primul grup de industrii satisface cele două condiţiuni: utilizarea muncii şi materiilor prime naţionale, în măsură aproape desăvîrşită. Materiile prime folosite de acest grup s'au ridicat în 1931 la valoarea de 10.883 milioane lei, din cari 5.144 milioane lei materii prime agricole, iar lucrătorii ce şi-au găsit lucru în aceste întreprinderi au atins — în acelaş an — numărul de 81.468.

Intrebarea este dacă acest grup satisface celelalte două condiţiuni şi anume: aprovizionarea în condiţii optime a consumatorilor şi dacă, înăuntrul acestui grup, nu sunt întreprinderi cari transformă o materie primă de o valoare foarte redusă, *dar împiedică prin rezistenţa lor în ţară, desvoltarea debuşeurilor în străinătate a unor produse naţionale mult mai însemnate pentru economia generală.*

Ar urma deci să examinăm fiecare grup de întreprinderi separat pentru a controla îndeplinirea condiţiilor sus citate.

In ce priveşte industriile alimentare, problema industriei zahărului şi a uleiurilor vegetale a născut discuţiuni vii şi atitudinea Statului faţă de aceste industrii trebue să formeze o preocupare aparte.

Discuţiuni importante s'au făcut şi în jurul industriei hîrtiei, a sticlei şi a cimentului.

In general s'a susţinut că industriile : zahăr, uleiuri, hîrtie, sticlă, ciment, au reuşit să încheie înţelegeri în scopul de a menţine preţuri urcate la intern, mult mai urcate adeseori decît acele de pe piaţa mondială. Un examen atent al fiecărei din aceste industrii se impune pentru a păstra echilibrul necesar între producătorii de materii prime, fabricanţi şi consumatori.

Existenţa unor industrii ca cea a cimentului, a sticlei, — avînd în vedere că utilizează o materie primă aproape fără valoare pentru economia naţională — au ridicat în afară de chestiunile provenite mai sus şi chestiunea dacă nu ar fi mai folositor pentru economia naţională de a le retrage orice protecţiune vamală şi orice alte încurajări şi a oferi ca compensaţie aceste reduceri pentru un plasament mai favorabil a produselor muncii naţionale.

In ce priveşte al doilea grup: industriile metalurgice şi textile, o examinare a lor ridică probleme mai complexe.

Dacă cercetăm grupul industriei textile, constatăm de exemplu că în 1932 ea a utilizat materii prime agricole importante în măsura următoare:

	lei
Lînuri	553.153.000
Mătase	285.528.000
Iută	34.281.000
Bumbace	1.794.587.000
	2.667.549.000

Chiar dacă socotim că o bună parte din bumbac a fost folosită de industria casnică ţărănească, totuşi rămîne constatat că, din valoarea materiei prime întrebuinţate de industria textilă socotită la 3.100 miloane lei în 1931, peste trei sferturi este importată din străinătate, deşi ea este de natură agricolă. Pe de altă parte numărul lucrătorilor şi funcţionarilor ce ea foloseşte se ridică deabia la 34.322 persoane, iar valoarea producţiei se ridică la 5.803 milioane lei.

Presupunînd ipotetic că am deschis frontierele pentru importaţiunea străină, şi că prin această măsură s'ar creia posibilitatea pentru industria străină de a plasa în ţară, nu materii prime sau semi-fabricate, valorind jumătate din totalul producţiei interne, adică lei: 2.900.000.000, ci mărfuri fabricate, ce compensaţie de export de produse agricole, animale sau forestiere am putea obţine? Cîtă muncă naţională s'ar valorifica, chiar dacă am face compensaţia la paritatea de valori? O valoare de 3 miliarde este mult prea mică, deoarece compensaţia de valori între mărfurile fabricate şi materiile prime ce exportăm, trebue făcută cu un coeficient de 3 în favoarea materiilor prime.

Cum importul nostru de materii prime sau semifabricate textile în 1932 a fost de: 2.900.000.000 lei, ar însemna că am putea ipotetic obţine un export de animale în valoare de cel puţin 5.800.000.000 lei, — aplicînd numai coeficientul 2, — cu alte cuvinte am putea exporta de aproape 5 ori mai mult decît am exportat din această categorie în 1932!

Şomajul a circa 20.000 lucrători cari ar rămîne neîntrebuinţaţi, ar fi compensat cu o enormă valorificare a muncii naţionale disponibile şi a produselor agricole industrializate în creşterea vitelor.

Examenul industriei textile ne dă deci indicaţiuni preţioase despre marile schimbări cari s'ar putea face pentru îmbunătăţirea producţiunei agricole şi utilizarea muncii ţărăneşti libere, dacă s'ar duce o politică de concepţie mai largă în ce priveşte comerţul exterior.

Constatăm mai departe că importul de ţesături a fost în acelaş an de peste un miliard şi jumătate lei.

In total, textilele importate (materii prime, semi-fabricate și fabricate) au atins în 1932 enorma cifră de 4.702.158.000 lei.

Dacă am îndrăzni să facem o politică cu adevărat în interesul producției și muncii țărănești, atitudinea noastră față de această importantă industrie ar trebui să fie următoarea:

1. Spargerea tarifului vamal pentru țesăturile de bumbac și alte materii prime sau semi-fabricate importate și acordarea reducerilor către țările cari se angajează a ne cumpăra în compensație o valoare dublă de produse agricole, animale, sau lemne;

2. Incurajarea cu orice sacrificii și la nevoe inițiativa de Stat pentru desvoltarea unei industrii care să întrebuințeze ca materie primă: inul cînepa, mătasa naturală, iar nu bumbacul, iuta, manila și mătasa artificială.

Prin această politică nouă, s'ar putea atinge următoarele scopuri:

1. Plasarea sigură și suplimentară de produse agricole și animale în compensație de o valoare de 5 miliarde lei;

2. Desvoltarea culturilor de plante textile, obținînd prin aceasta pluricultura și mărirea rentabilității agriculturei.

3. Micșorarea importului de semi-fabricate, ceeace ar ameliora balanța comercială fără ca încasările vamale ale Statului să fie mai puține decît acelea de azi, deoarece se înlocuește importul de materii prime — care plătește taxe vamale infime — cu importul de țesături, a căror vamă oricît ar fi de redusă, ar compensa cu mult scăderea dela micșorarea importului de materii prime și semi-fabricate.

Examinînd după aceiași metodă grupul industriilor metalurgice, constatăm următoarele:

Valoarea materiei prime folosite de această industrie în 1931 a fost de 2.249 milioane lei. Această industrie în bună parte importă ca materie primă, semi-fabricate. Cercetări mai adînci ne-ar putea arăta care este cantitatea și valoarea acestor semi-fabricate, care suferă în Romînia o transformare simplă.

De altfel, dacă comparăm valoarea materiei prime și a combustibilului, care însumau în 1931 lei 2.540.000.000, cu valoarea producției, care era de 5.460.000.000 lei, observăm un coeficient de industrializare de abia de 100%, pe cînd în industriile mari de transformare coeficientul de industrializare este de: 3—500% față de valoarea materiei prime și combustibil.

Și în această materie este deci de pus întrebarea dacă economia națională n'ar fi mai favorizată deschizînd frontierele pentru fabricate — în schimb de compensații — cu riscul — fie de a reduce beneficiile unor industrii de monopol — fie chiar cu acel al închiderei unor uzine. In orice caz, munca națională ar fi mai favorizată producînd mărfurile de compensații ce s'ar plasa în schimbul avantagiilor importului, decît producînd mărfurile scumpe ale industriilor de fier monopolizate.

In această industrie însă, elementul de apărare națională trebuește ținut mai mult în seamă, dar numai atît cît industria metalurgică servește ca transformare a materiilor prime interne.

In adevăr, la ce ne-ar folosi dacă am avea o puternică industrie pentru transformarea în produse finite a semi-fabricatelor, cînd în caz de război, importul acestora ar fi împiedicat la prima alarmă?

Uzinele ar rămîne neutilizate și Statul ar fi nevoit a găsi alte căi de aprovizionare.

6. CONCLUZIUNI

Din expunerea sumară făcută pînă acum putem trage concluziunile următoare:

1. Orice industrie care produce într'un regim de impozite și taxe vamale normal, care nu înțelege a realiza decît beneficii obișnuite, și care se mulțumește cu ocrotirea oferită de Stat tuturor producătorilor, trebue să fie asigurată că va lucra într'un regim de liniște și de siguranță.

2. Indată ce o industrie cere un regim de ocrotire special, atunci ea trebue cercetată dacă satisface criteriile desvoltate la începutul acestui studiu.

Ocrotirea trebue pronunțată cu serviciile ce această industrie aduce economiei naționale, din punctul de vedere:

a) al folosirei materiei prime din țară și cu deosebire al materiei prime furnizate de munca țărănească;

b) al remunerării suficiente al acestor materii prime;

c) al folosirei muncii naționale fizice sau intelectuale;

d) al satisfacerii complecte a consumului intern atît în ce privește calitatea cît și mai ales în ce privește prețul;

e) al contribuției la sarcina acoperirei impozitelor;

f) al asigurărei unei producțiuni indispensabile în timp de război.

3. In politica încurajării industriale trebue să fim în permanență preocupați de ideia de a nu primejdui plasarea produselor actuale ale muncei naționale prin ridicarea unor bariere vamale prea înalte sau prin închiderea complectă a unor debușee, cari, rămînînd deschise, ar putea asigura plasamentul rentabil al unor produse, utilizînd în mod larg munca națională. Cu alte cuvinte, politica de industri-

alizare nu trebue să aibă o tendinţă autarhică. Necesitatea păstrării şi desvoltării debuşeurilor străine pentru produsele noastre primare trebue să influenţeze în mod permanent politica de industrializare.

Sunt împrejurări *în cari este mai economic a exporta chiar materii prime, decît produse fabricate*. Aceasta din cauza politicei de autarchie industrială a unor state. (Petrolul reconstituit şi nu produse rafinate, grîu şi nu făină, etc.

4. Asigurarea apărării naţionale prin existenţa industriilor de aprovizionare cu materii şi unelte de război, trebuesc să ne preocupe în mod permanent. Totuşi, acest element nu trebue să domineze întreaga politică industrială. Inainte de a admite o ocrotire pentru acest motiv trebueşte cercetat:

a) Dacă întreprinderea ce foloseşte acest argument găseşte în permanenţă în ţară materiile prime ce sunt necesare. Numai transformarea unor semi-fabricate importate din străinătate — cari pot lipsi în caz de conflicte armate — în produse finite, nu poate asigura aprovizionarea în timp de război şi ridică problema dacă interesul militar nu ar fi mai bine asigurat prin constituirea de stocuri de produse gata.

b) Dacă amortizarea investiţiilor cerute de o asemenea industrie şi cheltuelile ei de producţie pot fi suportate de necesităţile de consum reduse ale unei singure ţări de mărimea Rominiei.

c) Dacă ţinerea în curent cu progresul technic e posibilă în Rominia, unde nu există atmosferă technică şi nu se pot face în mod continuu experienţele multiple şi costisitoare cerute de industriile de produse de arme, muniţiuni, etc.

5. Observarea normelor desvoltate în punctele de mai sus impun Statului — în interesul naţiunei — datoria de a executa o conducere generală a înfiinţărei şi desvoltărei întreprinderilor industriale. Această intervenţiune a Statului trebue să se manifesteze pe două căi:

a) Autorizarea, respingerea sau modificarea cererilor de înfiinţări de industrii;

b) Controlul permanent al activităţii industriilor în vederea executărei compensaţiilor datorate pentru ocrotire.

6. Intervenţiunea Statului nu se poate exercita în mod conştient, armonic şi satisfăcător, dacă nu se procedează la întocmirea unui plan de industrializare general, care ţinînd seama de realităţile existente să arate calea posibilităţilor viitoare.

7. In Rominia, unde lipsesc capitalişti, unde spiritul de iniţiativă este redus, unde se desvoltă în mod liber acţiunile oculte sau deschise ale marilor industrii internaţionale

cu tendinţe imperialiste, unde situaţiunile cîştigate ale unor întreprinderi cu tendinţe monopolizante împiedică orice acţiuni care ar putea jena sau periclita aceste situaţiuni, nu putem lăsa numai liberei iniţiative particulare realizarea unui program optim de industrializare.

Rolul Statului trebue să fie lărgit în acest domeniu. Alături de ocrotire şi control, Statul trebue să-şi atribue un drept de iniţiativă industrială, satisfăcînd unele mari interese economice şi naţionale, azi sacrificate prin atitudinea sa pasivă şi prin jocul aşa zis liber al forţelor şi iniţiativelor private.

Acest drept de iniţiativă al Statului poate fi manifestat cu folos, imediat pentru munca naţională şi pentru echilibrul schimburilor în domeniul industriei textile şi metalurgice, aşa cum am amintit mai sus.

Ofensiva industrială de Stat — în vederea unei mai bune valorificări a muncei ţărăneşti — trebue deci să formeze un punct nou şi important în programul viitor al oricărei politici industriale.

8. Intrucît am văzut cît de strînsă este legătura între acţiunea industrială şi între munca romînească manifestată aproape exclusiv în producere de materii prime agricole şi forestiere, trebue să ne dăm seama că o întocmire economică, trainică, sănătoasă şi satisfăcătoare nu poate fi înfăptuită dacă nu va fi concepută, aplicată şi condusă de un organism unic, centralizînd marile directive.

Acest organism unic nu poate fi decît un Minister al Economiei Naţionale, ajutat de organele consultative şi technice necesare stabilirei unui plan general de activitate industrială. Executarea acestui plan trebue făcută — cu toată energia şi cu toată promptitudinea — de o conducere de Stat curagioasă şi statornică.

Dr. Ernest Ene

Soliloc

II

De ce m'am adunat în mine, astă sară?
Ce chemări mi-au trezit sufletul?
Eu eram mort de-atîta timp!
Sunt singur ca strigoii în nopţile cu lună.
De cîtă vreme n'am mai fost om!
Unde-am fost oare?
Numai cînd e singur, omul este el,
Şi cînd e-aproape să moară.
Trebue să dispară tot ca să fiu eu,
Trebue să uit tot ca să fiu eu.
Cînd închid ochii, eu însumi sunt numai întunerec.
Mi-am găsit sufletul.
L'am găsit plîngînd, singur, prin lume.
Sufletul meu!
Trebue să fiu atît de trist ca să mă simt om?
Numai cel dintîi om de pe lume a fost el
Cît a fost singur...
Inchid ochii:
E aşa de bine cînd nu mai sînt!
Vai! Cît întunerec e în mine.

Demostene Botez

Panait Istrati

„Tel qu'en lui même, enfin, l'Eternité le change".

Aceste cuvinte pe care dacă am fi sinceri şi drepţi le-am repeta la căpătîiul fiecărui mort, se cer cu tărie rostiite la groapa acestui mare necunoscut, la groapa acestui puţin înţeles, la groapa lui Panait Istrati, căruia, abia sosită, primăvara aceasta lacomă de jertfe i-a bătut în geam o grabnică şi definitivă plecare.

Faţă de viaţa-i atît de aparte, faţă de existenţa-i plină de cotituri neaşteptate, uimitoare, moartea lui Istrati se înfăţişează la prima vedere ca un lucru atît de neînsemnat şi de mic încît nu-ţi poţi stăpîni o mişcare de revoltă împotriva legilor firii care nu vor să cunoască excepţii şi nici să se abată din firul drept al drumului lor. Şi totuşi, mai mult decît pentru oricine, această călătorie din urmă a însemnat pentru Istrati nu o înfrîngere, ci o izbîndă. O mare, o desăvîrşită izbîndă. Căci numai moartea ne-a dat pe adevăratul Istrati, pe acela care va rămîne. Celălalt, cel din timpul vieţii, s'a mistuit în adîncuri de întuneric şi de acolo îndărăt nu se va mai întoarce. Răceala nefiinţei i-a şters slăbiciunile şi greşelile, l-a dezbrăcat de patimile clipei, l-a idealizat, schimbîndu-l în simbol, — în idee.

Puşi în faţa unui nume, care nu mai înfăţişează decît un raft de cărţi şi o amintire, noi, cei rămaşi, vom putea în sfîrşit, să privim viaţa şi sufletul omului de curînd plecat prin ocheana sîngelui rece, izbutind să-l judecăm cu obiectivitate şi să-l preţuim fără zgîrcenie, adică cum se cuvine.

Ceiace izbeşte în primul rînd în viaţa acestui om, pe care unii l-au admirat fără rezerve, în timp ce alţii îl ponegreau fără cruţare, este desigur uimitoarea lui sinceritate, calitate destul de rară în viaţa vremii noastre. Ca toate însuşirile, defectele şi preocupările sale, sinceritatea lui Istrati ne întîmpină în opera sa, deoarece literatura nu a fost pentru dînsul decît o resfrîngere, o transpunere a vieţii şi a experienţelor personale. Istrati priveşte sinceritatea drept condiţia esenţială a unei opere literare, cel puţin în ce-l priveşte pe dînsul, şi mărturiseşte, fără să se ruşineze, că ar fi incapabil să imagineze o povestire pe care n'a trăit-o cel puţin în liniile ei principale.

In toată opera lui Istrati, sufletul său ni se așterne dinainte în toată goliciunea lui, fără de nici o falsă pudoare. Scrierile lui Istrati sunt o serie de confesiuni, care amintesc uneori pe acelea ale lui Jean Jacques Rousseau, dar care din fericire sunt lipsite de neajunsurile acestora. Pe cît de voită, de silită, e sinceritatea romanticului francez, pe atît de spontană e aceia a lui Istrati. Dăruirea sufletului său și naivitatea lui sunt uneori atît de totale încît, printr'un efect neprevăzut, ele apar ca expresia unei înalte filozofii. De aceia, citind pe Istrati, ți se întîmplă cîteodată să te îndoești că o atît de mare simplicitate ar putea fi spontană. Și totuși, e așa. Sinceritatea lui Istrati dă o unitate adîncă vieții sale, o viață numai în aparență plină de cotituri bruște și de contradicții. Unitatea aceasta este atît de desăvîrșită, de esențială, încît fiecare din noi ar dori să o aibă.

Singură, sinceritatea n'ar prețui însă nimic, dacă nu ar fi dublată de o dragoste de oameni, cel puțin tot atît de rară ca și ea însăși. De îndată ce începi a ceti pe Istrati ai impresia că intri într'o altă lume. Această lume amintește întrucîtva — bine înțeles păstrînd proporțiile — atmosfera pe care o creia în jurul său Sfîntul Francisc din Assisi. Ceiace era la acesta din urmă dragoste neprecupețită pentru toate creațiile lui Dumnezeu — printre care se numărau și „sora mea apa și fratele meu soarele" — este la Istrati bunăvoința și *mila*. Sfîntul pleca dela Dumnezeu și răsfrîngea dragostea de divinitate asupra tuturor ființelor și lucrurilor creiate de dînsa. Istrati nu pornește de la Dumnezeu, ci de la om. El nu este un sfînt, ci numai un om care posedă minunatul dar de a-și iubi semenii. Lui Istrati îi e milă de creatura umană, el o iubește pur și simplu fără ca acest simțimînt să fie expresia unor preocupări morale sau filosofice. Gîndul său nu se ridică pînă la cer, pentrucă el are destul de făcut aici, pe pămînt, unde suferința colcăe ca un cuib de vipere.

In lumea căreia Istrati i-a dat viață, o viață nemuritoare, omul nu rămîne niciodată rece și închis față de alt om. El nu mai este lupul de care vorbește Bacon, ci fratele aproapelui în sensul creștin al cuvîntului, omul care suferă ca noi toți. Inclinare binevoitoare, simpatie în loc de neîncredere, în loc de dușmănie. Cît de mișcător, cît de înălțător lucru să-ți spui că un om, oricine ar fi dînsul, posedă în el un fond de simțiminte care poate fi comun cu cel din tine, și că există întotdeauna un anumit număr de lucruri pe care le puteți iubi sau urî împreună. După cum am arătat, la Istrati este însă vorba mai mult de dragoste decît de ură, așa încît fără a fi credincios el se apropie de concepția creștină a dragostei și a milei. Dar cu aceasta n'am făcut înconjurul complet al sufletului lui Istrati. El este mult mai cuprinzător, mult mai complex. Simțimîntul său caracteristic care, după cum am văzut, este dragostea de oameni, e circumscris, cîrmuit și întărit de un alt simțămînt tot așa de esențial pentru Istrati, setos de dreptate.

Copil de oameni necăjiți și săraci, Istrati a cunoscut din cea mai fragedă vîrstă șirul lipsurilor, umilințelor și nedreptăților prin care sunt sortiți să treacă toți cei care se găsesc de cealaltă parte a baricadei aurului. Nedreptatea naturală — iată lucrul de care suferă în primul rînd tînărul Istrati, iată motivul revoltelor sale de mai tîrziu. Setea de dreptate care l-a insuflețit toată viața îi face cu atît mai mare cinste cu cît ea este la dînsul un sentiment înăscut.

Copil, el vede pe mama sa muncind ca o vită de povară pentru a cîștiga de-abia cît trebuia spre a împiedica pe ai săi să moară de foame. Toată dragostea, toată duioșia adîncă și caldă pe care Istrati o simte atunci pentru această sfîntă femee, se va extinde mai tîrziu asupra întregii umanități. Aceasta este poate origina filosofiei umanitariste care caracterizează pe Istrati și pentru care stau mărturie deopotrivă viața și opera sa. Obida strînsă în sufletul său picătură cu picătură dealungul anilor tineri ai vieții sale îi va deschide larg zăgazurile inimii, îl va hotărî să se plece cu milă și cu înțelegere deasupra suferinței omenești, încercînd s'o zăgăzuiască și s'o ușureze.

Istrati suferă cu atît mai mult de nedreptatea naturală cu cît nevoile și dorințele ființei sale sunt numeroase și nemărginite. El este săracul a cărui fire este făcută pentru bogăție și care ar fi știut să o întrebuințeze altfel de cum o fac bogații. Bogăția nu este pentru Istrati un scop ci un mijloc, mijlocul de a-și cîștiga libertatea, și de a cunoaște și trăi din plin viața. Că așa stau lucrurile ne-o arată faptul că, ajuns bogat, el n'a știut să-și păstreze averea, ci și-a risipit-o cu nepăsarea lui obișnuită în fața viitorului, pentru a redeveni săracul de odinioară. Nu, hotărît lucru: Istrati n'are nimic din parvenitul meschin care ajuns bogat devine avar și crud cu tovarășii săi de lipsă de odinioară. „Omul care nu aderă la nimic" nu se poate transforma în Shylok. In fața bogăției el rămîne vagabondul de totdeauna, a cărui singură patimă e dragostea de libertate și reverie, de orizonturi și senzații nouă.

Setea de dreptate și acest gust pătimaș de viața de care am pomenit mai sus erau sortite să facă din Istrati un antiburghez și prin urmare să-l arunce în partidele care năzuesc la răsturnarea ordinei sociale actuale. Cel puțin așa s'a crezut și s'a nădăjduit de către unii.

Și de curînd s'a vorbit de „apostazia lui Istrate", pentrucă acel care fusese socotit tot timpul un scriitor socialist, pă-

rea a trece în tabăra burghezilor, renegînd printr'un gest brutal şi neaşteptat ceiace crezuse şi predicase ani dearîndul, mai înainte.

In realitate, eroarea este de partea denigratorilor lui. Istrati a rămas dealungul vieţii sale acelaş. Doar că, experienţa vieţii l-a silit să se adapteze unor anumite necesităţi. Cazul lui Istrati este cazul lui Gide şi apropierea aceasta, pe care mulţi ne-o vor contesta poate, ni se pare cu atît mai nimerită, cu cît ea pune în adevărata lor lumină unele din trăsăturile neînţelese sau rău interpretate ale gîndirii şi operii scriitorului romîn.

Ca şi sufletul lui Istrati, cel al lui Gide este mistuit de focul lăuntric al nevoii de sinceritate. Ieşit dintr'o familie aparţinînd marii burghezii, acea clasă care în Franţa a înlocuit nobilimea, Gide vede deschizîndu-i-se dinainte încă din primii ani ai tinereţii drumul luminos şi fără cotituri al unei vieţi lesnicioase şi sigure, al unei existenţe care ar putea fi alcătuită numai din inactivitate şi plăceri. Tînărul Gide nu are însă uşurinţa deobiceiu caracteristică vîrstei şi condiţiei sale sociale.

Năzuinţa sa înfocată către ascetism, deprinderea examenului de conştiinţă îl fac să înţeleagă toată zădărnicia, toată uriaşa nedreptate pe care le-ar cuprinde viaţa lui, dacă ea s'ar desfăşura după drumul obişnuit indicat dinainte, cu grijă, de cîteva generaţii de strămoşi. Gide îşi simte sufletul tot mai înfiorat, tot mai cuprins de îndoială şi mai ales de viziunea înspăimîntătoare şi crescîndă a mizeriei omeneşti. In sfîrşit, la capăt de lupte şi sfîşieri, într'o ultimă svîcnire de energie, hotărîrea e luată. De aci încolo, Gide va renunţa puţin cîte puţin la tot ceiace nu este de acord cu spiritul de dreptate şi cu sinceritatea, pentru a se apropia în zilele noastre de doctrina comunistă. Ignorînd sau prefăcîndu-se a ignora fazele anterioare ale evoluţiei gîndirii lui Gide şi considerînd numai punctul final al acesteia, adversarii săi îi aruncă astăzi în faţă o acuzaţie, pe care dacă ar fi fost mai pătrunzători sau mai sinceri, i-ar fi servit-o acum treizeci de ani. Şi ce poate face altceva Gide decît să răspundă ceiace a răspuns tuturor celor care i s'au ridicat în potrivă: că direcţia gîndirii lui nu s'a schimbat, că aşa zisul său comunism datează de un sfert de veac, că el nu face decît să-şi urmeze calea?

Dar pentru a reveni la Istrati — evoluţia sa este oare alta? Ieşit dintr'un mediu social cu totul opus celui ce ni l-a dat pe Gide, Istrati n'a putut decît să simtă şi mai adînc nedreptăţile pe care societatea actuală încearcă zadarnic să le ascundă. El a cunoscut din greu suferinţa, şi ghiara mizeriei l-a sfâşiat atît de adînc, încît el se sfîrşeşte azi în plină

maturitate, departe de echilibrul fecund al bătrîneţii care i-ar fi îngăduit să ne dea noi şi desigur interesante opere. Intre timp însă experienţa unei vieţi întregi de războire cu societatea i-a îngăduit să înţeleagă care este adevărata izbîndă în această luptă şi care adevărata înfrîngere. *„Priveşte* — spune el în ultima-i carte, — *Méditerranée*, — *cazul lui Mihail: el n'a consimţit să facă nici o concesie faţă de ai săi şi a plecat pentru a duce o viaţă cu mult mai plină de concesii şi pe deasupra cu mult mai nenorocită. Lucrul acesta este adevărat faliment al dorinţei noastre de independenţă, dacă nu cumva chiar o adevărată pedeapsă"*. Istrati nu contestă dreptul la independenţă al individului faţă de societate. El îl socoteşte chiar atît de firesc încît prevede izbucnirea unui grav conflict între această năzuinţă a individului către libertatea de mişcare şi societatea a cărei temelie este tocmai renunţarea la ea. Puterea de care dispune societatea o poate însă împinge la excese şi lucrul acesta constitue după Istrati una din cele mai mari primejdii la care ar putea fi expus individul. El mărturiseşte franc că în ceia ce-l priveşte, el n'ar putea admite o societate socialistă care l-ar împiedeca să trăiască după gustul lui. Teama aceasta de o încălcare a independenţii individului de către societatea socialistă îl face pe Istrati să se apropie de societatea actuală şi să încerce a realiza un compromis. Această fază — cea mai discutată şi mai hulită din evoluţia gîndirii lui Istrati — este marcată într'o pagină din volumul pomenit *Méditerranée* care, ca toate operile sale, nu este decît un capitol autobiografic.

„Imi făcui atunci din nou — povesteşte Adrian Zograffi — *examenul de conştiinţă şi mă întrebam pentru a suta oară dacă nu luasem un drum greşit, dacă nu eram chiar puţin nebun pentrucă voiam să trec prin viaţă fără să fac nici o concesie societăţii, atunci cînd toată lumea face aşa ceva, fără să abdic din cînd în cînd atunci cînd totul în jurul meu era numai abdicare, fiindcă nevoia de a trăi cît mai confortabil cu putinţă este mai puternică decît toate moralele din lume"*.

Scopul acestor concesiuni făcute societăţii actuale este însă tot desvoltarea liberă a individului. Oricît s'ar părea de ciudat, dar realitatea este aceasta: Istrati a încercat realizarea acestui uluitor paradox, salvgardarea individualismului prin admiterea unor anumite concesii făcute societăţii.

In aceste condiţii, apelativele de apostazie sau renegare, date de către unii, atitudinii luate în ultimii ani de Istrati, ni se par nepotrivite şi mai ales nedrepte. In ciuda împrejurărilor şi a cotiturilor soartei, care pe alţii i-ar fi făcut să-şi modifice existenţa de zeci, de sute de ori, — Istrati a urmat

dealungul vieții și operii sale linia fără ocoluri nici ascunzișuri a drumului drept. El a rămas mereu acelaș, mereu el insuși. Și cei ce vorbesc de apostazie ar pricepe cu ușurință evoluția sufletească a lui Istrati, dacă și-ar lua ca subiect de meditație această frază recentă, care poate fi socotită ca un testament moral al scriitorului de curind dispărut: *„Ah! cum aș vrea să fiu puternic, spre a putea sili pe oameni să fie drepți"*.

Emil Coliu

Intre colectivism și dictatură

Epoca, ce a urmat marelui război, e caracterizată printr'o tipică și flagrantă contradicție: lupta intre individualism și tendințele colectiviste.

Antagonismul intre aceste curente e mult mai profund, decit apare la prima vedere. Căci in afară de domeniul politic și social, in care aspectul luptei e mai accentuat și violent, el corespunde — in realitate — unor atitudini sufletești, ce constitue două mentalități total deosebite. Generația, ce a precedat marele războiu, trăia in convingerea realizărilor pur individuale. Marile descoperiri, invenții sau opere culturale, erau produsul individualității creatoare. Un adevărat cult al personalității, capabilă să realizeze — indiferent de aspirațiile marei colectivități — idealul propus, constituia dogma politică și morală. In mentalitatea aceasta ordonată, ierarhică și plină de respect pentru instituțiile publice, ce reprezentau — pină la identitate — simbolul unei activități tipice și personale, intră ceva din crezul individualismului anarhic al marilor teroriști. Primii credeau, că e suficientă o minte luminată pentru a modifica cursul fenomenelor, ultimii sperau că un gest sigur și decisiv poate schimba toată organizarea politică, impusă de o mentalitate directă.

Războiul, prin marea transformare a raportului de forțe și prin mișcările ce a deslănțuit, a pus bazele unei noui concepții de viață. In locul dogmei individualismului izolator a apărut necesitatea unei solidarități colective.

Lovite in interesele proprii, clasele sociale, grupele profesionale, asociațiile politice, religioase și culturale, au ințeles că unica lor salvare constă in organizarea grupării proprii. Mentalitatea publică a suferit o transformare, a cărei evoluție nu a ajuns nici azi la punctul ei final. Individul a inceput a fi considerat ca exponentul categoriei corespunzătoare, numai in cadrul aspirațiilor ei. In măsura, in care activitatea lui corespunde idealului colectivității și realizările sale exprimă necesități sociale adinc simțite, individul apare ca reprezentant al unei grupări sociale.

Astfel, factorul individual și-a pierdut cu incetul prestigiul de care se bucura in ultimele decenii. Azi spectatorul

obiectiv nu poate nega că numai colectivitatea e creatoare de aspirații, idealuri noui și forme de organizare superioară. Marile transformări se bazează pe spiritul colectiv al unei epoci sau unei generații reprezentative. Repusă în drepturile sale, mentalitatea grupului social impune atitudini variate, realizări efective și necesare massei creatoare. Singur individul, dotat cu însușiri excepționale, devine purtătorul stindardului grupării sale, reprezentînd — tipic și expresiv — sinteza aspirațiilor colective cu forma de manifestare a conștiinții individuale.

Bazat pe această evoluție a spiritului uman și pe realizările efectuate în domeniul economiei publice, spiritul colectiv a început să se afirme cu predominanță în orișice manifestare individuală. Conformismul, moda, uniformitatea în concepție, generalizările în gusturile și predilecțiile artistice, sunt mărturii pregnante ale acestei imixtiuni. Dar cadrul în care își exercită mai intens acțiunea sa, e domeniul politic și social.

Viața politică, în adevăr, a suferit nu odată, urmele adînci ale conflictului între spiritul colectivist și individualism.

Detronind vechea mentalitate individualistă din postul de înalt prestigiu, pe care îl ocupa, doctrinele socialiste înțelegeau să o pună în slujba colectivității și în serviciul realizărilor ei. Nu dispariția individualității urmăreau teoreticienii colectiviști; ci, mai curînd, o adaptare a acțiunii individuale la funcția grupului social, descătușată de lanțurile unor granițe factice și artificiale. Antagonismul între individ și societate apare, astfel, lipsit de fundamentul unei justificări strict teoretice; numai practicile unor realizări infructuoase au ridicat dificultăți de neînvins.

Politicul — bazat pe economic — primează astăzi în viața societății. Printr'o reacțiune aproape inconștientă însă, spiritul de largă comprehensiune umanitară, exaltat în doctrinele socialiste contemporane, a primit — pe alocuri — forma, mult prea dură și inflexibilă, a dominației politice opresive. Impotriva democrației, care afirmă colaborarea lentă și fecundă între individ — ca reprezentant al grupului social — și instituțiile, adaptabile nouilor forme de viață ale societății, a apărut regimul de violență al „dictaturii".

Cunoscută în trecut sub formă individualistă sau de „pronunciamento" militar, dictatura e fructul unei mentalități represive. Ea utilizează aceleași metode draconice, fie că e grefată pe o concepție politică reacționară, fie că reprezintă forma de organizare a unei idei avansate din punct de vedere doctrinar.

Dictatura de azi este o formă deviată a tendinței de

transformare, exprimată de doctrinele colectiviste. Sprijinită pe un organism politic (partid fascist, comunist, etc.), care reprezintă monopolul drepturilor politice, ea se bazează pe teroare și violență. In mîna ei, guvernul devine o armă de dominație politică și economică, ce duce la suprimarea vieții sau numai a libertății adversarilor.

Dar în afară de practica profund viciată a regimului, dictatura închide chiar în justificarea ei teoretică — o contradicție inevitabilă. Reprezentînd o clasă socială sau o grupare politică și profesională, dictatura masselor satisface numai parțial tendința de auto-determinare a mentalității colectiviste, care afirmă necesitatea de control și colaborare a tuturor forțelor sociale. Căci, în realitate, ea abdică în favoarea unei grupări restrînse, în care predomină adesea cel mai excesiv individualism.

Obiecțiile împotriva regimului dictatorial se pot multiplica cu perfectă obiectivitate. In adevăr, sistemul care încearcă să își justifice existența pe incapacitatea massei de a asigura viața, proprietatea și libertatea de gîndire a individului, suprimă — în fapt — dreptul de reprezentare individuală. Dar oricît de minim ar fi raportul individual, reprezentantul unui grup social nu poate fi numai eticheta grupării, din care face parte. Expresie a unei categorii sociale, mentalitatea lui prezintă tendințele massei tot atît cît și soluțiile inteligenții sau ale abilității lui personale. Lipsită de această contribuție a mulțimii de individualități reprezentative, viața politică și socială ar dobîndi aspectul tern, incolor, de o exasperantă uniformitate.

Lenin a considerat democrația, în prima fază a consolidării revoluționare, drept un impediment, un veritabil balast, pe care revoluția trebuie să îl sacrifice pentru a-și asigura triumful final. Plecat dela opiniuni complet deosebite, nu de mult Mussolini prezenta dispariția democrației ca o condiție necesară pentru renașterea unui spirit de nouă și pozitivă organizare a vieții politice.

Intre aceste două mentalități, care oferă cîmp larg unei mistici primejdioase și instaurează o practică deprimantă în realizările ei, — atitudinea obiectivă condamnă orice tendință de deformare a mentalității colectiviste, și își afirmă încrederea în idealul ei fecund, umanitar și creator, în orice domeniu de activitate.

Mircea Mancaș

Miguel de Unamuno și noul spirit spaniol

In anul 1898 Spania este zguduită de un eveniment cu adevărat epocal, căci marchează începutul unei epoci nouă în viața ei. După mai multe lupte provocate de răscoala locuitorilor din Cuba, Puerto Rico și Filipine, răscoală alimentată de Statele Unite ale Americii de Nord, mai întîiu pe suptmînă, după aceea pe față, monarhia spaniolă trebue să poarte războiu contra acestei țări, care o învinge în două bătălii navale (la Cavite, în Filipine, și la Santiago de Cuba) și o silește, prin pacea dela Paris (1898), să renunțe la cele trei teritorii. Astfel dispare complect și pentru totdeauna cel mai mare stat colonial cunoscut de istorie, după al Romanilor și al Englezilor, așa de vast, încît Carol Quintul se credea îndreptățit să declare cu mîndrie că în imperiul său soarele nu apune niciodată.

Evenimentul acesta n'a surprins pe oamenii informați asupra trecutului mai apropiat, ca și asupra situației Spaniei din acel moment. In ultimele două veacuri această țară pierduse posesiunile sale europene (Țările de Jos, Sudul Italiei, părți din Franța actuală) și aproape toate coloniile transoceanice (Méjico, America centrală și pe cea de sud, cu excepția Braziliei, care aparținea Portugaliei). Inceputul dezagregăririi împărăției spaniole datează încă depe vremea lui Filip II, urmașul imediat al lui Carol Quintul, cel care o ridicase la maximum de putere și de strălucire. Definiția dată odinioară Rusiei „colos cu picioare de lut" se potrivește admirabil pentru Spania lui Filip II și a succesorilor săi: o imensitate politică și economică sprijinită pe temelii șubrede, din cauza nedreptății, abuzului și contrastelor sociale strigătoare. De această slăbiciune au știut să profite, rînd pe rînd, Anglia, Olanda, Franța, apoi și Statele Unite ale Americii.

Deși oarecum așteptată, înfringerea din 1898 a impresionat profund spiritele. Efectul imediat a fost ca o trezire din vis: preocupările Spaniolilor, care pînă atunci se îndreptase mai ales peste graniță, spre coloniile din lumea nouă, cîte le mai rămăsese cu timpul, se concentrează acum asu-

pra situației din patrie. Se poate spune că, în urma dezastrului, părerea aproape general răspîndită era aceasta: dacă Spania a decăzut pînă la desființarea ei quasi-totală ca putere europeană, vina este a posesiunilor de peste mare, care i-au abătut atenția dela problemele interne, au făcut-o să-și închipue lucruri mari, să doarmă pe laurii gloriei trecute și să-și consume bună parte din energie și vigoare pentru niște teritorii de la care n'avea niciun folos.

Căutarea relelor și găsirea mijloacelor menite să creeze o atmosferă spirituală nouă constitue obiectul de preocupare al așa numitei *generații de la 98.* [1] Dar și mai înainte personalități izolate discutase ceeace în istoria culturii spaniole se cheamă problema națională: poziția Spaniei față de curentele timpului pedeoparte, față de nevoile ei materiale și spirituale pedealtăparte. Printre scriitorii care au pregătit terenul pentru generația de la 98 și sînt, deaceea, considerați drept precursori, trebuesc pomeniți, fie și din fugă, mai ales doi. Unul, *José Maria de Larra* (1809-1837), a trăit la începutul sec. XIX, este, prinurmare, cu mult anterior vremii de care ne ocupăm aci și totuși extrem de interesant tocmai pentru aceasta: el dovedește că ostenelile Spaniolilor în scopul de a forma o spiritualitate nouă, de a deștepta conștiința cetățenească a conaționalilor, datează de mult. Celălalt, *Angel Ganivet* (1862-1898), moare în plin dezastru militar și politic, dupăce, cu puțin timp înainte, publicase, între altele, *Idearium espanol*, un eseu de proporții reduse, dar care poate fi socotit adevăratul catehism al generației dela 98.

Larra și Ganivet seamănă chiar prin unele amănunte ale existenței lor omenești. Amîndoi au trăit puțin (primul 28, al doilea 36 ani) și și-au ridicat singuri viața, din desperare sentimentală, spun biografii, — și nu există niciun motiv să le punem la îndoială afirmația —, dar avem dreptul să ne gîndim și la o cauză mai adîncă, despre care va veni vorba mai încolo și pe care am putea-o defini pe scurt cu titlul unei opere a lui Unamuno: sentimentul tragic al vieții, sentiment prin excelență spaniol (am putea adăuga, într'un anumit sens, și rusesc). Amîndoi au fost poeți, critici, eseiști, filozofi, așa cum vom vedea că este Unamuno însuși și cum au fost și sînt numeroase personalități ilustre ale culturii spaniole. De aici și provine bogăția și felurimea preocupărilor lor, pasiunea și entuziasmul, spiritul critic și verva cu care-și susțin părerile. Influență mai mare a exercitat Ganivet, între altele,

[1] Ne vine în minte, fără voe, generația romînească dela 48, cu activitate strict politică și căreia îi corespinde, în domeniul pur cultural, generația dela 40, reprezentate, dealtfel, amîndouă cam prin aceiași oameni. Pentru aceasta am întrebuințat, la începutul articolului, terminii „epocă" și „epocal".

fiindcă a fost contemporan cu generaţia dela 98 şi a avut legături personale cu unii din reprezentanţii acesteia (printre care şi Unamuno). O asemănare izbitoare şi foarte importantă între ei şi Ganivet constă în ideia că Spaniolii trebue să redevie... Spanioli, Spania să se întoarcă acasă la ea şi din punct de vedere sufletesc, aşa cum împrejurările au silit-o să se întoarcă supt raportul politic.

Această idee fundamentală, din care decurg numeroase altele,în primul rînd ostilitatea faţă de civilizaţia modernă, şi pentrucă nu-i spaniolă (ci europeană), şi pentrucă-i numai tehnică, iar Spania înseamnează înainte de toate spirit, apare la toţi scriitorii dela 98 şi cu deosebire la Unamuno.[2]

Legătura acestora cu Larra şi Ganivet rezultă şi din fapte concrete, de mică importanţă în sine, dar foarte elocvente prin semnificaţia lor. La 13 Februarie 1901 cîţiva publicişti, între care doi fruntaşi ai generaţiei acesteia (Azorin şi Baroja), au făcut un pelerinaj la mormîntul lui Figaro (pseudonimul literar aşa de simbolic al lui Larra), unde, odată cu buchetele de toporaşi, au depus omagiul lor de admiraţie şi jurămîntul de a lucra în spiritul ideilor lui. Cu acest prilej, *José Martinez Ruiz*, — aşa sună adevăratul nume al lui Azorin —, a declarat, între altele, următoarele: „Dascălul tinerilor aici prezenţi este Mariano José de Larra".

Iar în 1925, aducându-se dela Riga osemintele lui Ganivet, care se înecase acolo în rîul Dvina, a avut loc la Universitatea din Madrid o solemnitate cu atît mai impresionantă, cu cît Spania se afla supt regimul dictatorial al lui Primo de Rivera. Unamuno era în exil la Paris, aşa că n'a putut fi de faţă, dar a trimes un mesaj, pe care studenţii s'au mulţumit numai să-l răspîndească printre participanţi, fiindcă n'a fost posibil să fie cetit acolo, cum intenţionase exilatul.[3]

[2] Iată un pasaj caracteristic şi pentru Ganivet, autorul lui, şi pentru generaţia aici în discuţie: „In Spania s'au creat catedre de gimnastică pe spinarea limbii latine; în curînd se vor înfiinţa şcoli de telefonişti pe socoteala Facultăţii de Filozofie. Cînd un maşinist inventează un nou ventil de siguranţă, noi închidem jumătate din universităţi; iar dacă vreun pierde-vară descopere din întîmplare, — căci altfel nu-i posibil —, cîrma balonului, noi ne facem toţi saltimbanci ai văzduhului, întemeem o şcoală aeronautică la Escorial [cea mai bogată bibliotecă spaniolă în manuscrise şi incunabule de mare valoare] şi astfel, fără a mai sta la gînduri, scriem „Finis Hispaniae". (La H. Petriconi, *Die spanische Literatur der Gegenwart*, Wiesbaden 1926, pag. 159—160).

[3] Cred necesar, pentru înţelegerea discuţiei, să reproduc aici un fragment din „Salut rămăşiţelor pămînteşti ale lui Angel Ganivet": „Ar fi trebuit să nu te aducă mai înainte ca patria ta, patria noastră, să hrănească un popor liber; mai înainte ca deasupra mormîntului tău granadin să se poată auzi, răsunînd la poalele Mulacenului [cel mai înalt vîrf al munţilor Sierra Nevada], glasul adevărului, astăzi proscris în Spania; mai înainte de a se fi stabilit în ea justiţia, care-i singura ordine valabilă; mai înainte ca aici, în leagănul lui Seneca, pe care atîta l-ai iubit şi studiat, şi care a trebuit să-şi ia viaţa în cinstea tiranilor, — şi tot e bine că nu l-au spînzurat fără vărsare de sînge —, să se fi reintrodus respectul pentru inteligenţă, pentru sinceritate, pentru sfînta libertate de a critica şi pentru cinste. Ar fi trebuit să nu te aducă mai înainte ca, după ştergerea ultimelor vestigii ale Inchiziţiei criminale, să fi sunat ceasul de eliberare a Spaniei universale şi eterne, a Spaniei civile şi liberale. Ar fi trebuit să nu te aducă mai înainte ca fraţii noştri, dupăce vor fi încetat de a mai face din păstori zăvozi şi din judecători călăi, să fi putut începe a se folosi de libertate, fără care nu există nici forţă, nici veselie care să aibă valoare şi a cărei substanţialitate nu sînt capabili s'o cunoască decît cei ce au riscat odată să fie lipsiţi de ea".

Scriitorii care alcătuesc generaţia de la 98 sînt, în ordine cronologică, dar, aproximativ, şi în ordinea importanţei, următorii: *Miguel de Unamuno, Ramón de Valle-Inclán, Pio Baroja* şi *Azorin*. Pelingă aceştia patru, care, cu excepţia lui Valle-Inclán, s'au preocupat foarte stăruitor de problema naţională, sînt consideraţi ca aparţinînd aceleiaşi generaţii (în sensul de comunitate spirituală) publicistul *Ramiro de Maeztu* şi poetul *Antonio Machado*.

Cel mai însemnat dintre toţi, prin valoarea operei sale, prin renumele pe care şi l-a cîştigat în lumea întreagă şi, — ceeace ne interesează mai ales pe noi aici —, prin influenţa exercitată asupra compatrioţilor săi, este *Miguel de Unamuno*. Cîteva date biografice mi se par necesare pentru fixarea imaginii morale a acestui spirit veşnic agitat, iubitor de himere, mereu deziluzionat şi mereu gata să se iluzioneze, întocmai ca Don Quijote, idealul său de viaţă. S'a născut la 1864 în oraşul Bilbao din ţinuturile basce. Asupra acestui amănunt, că-i Basc, precum şi asupra locului său natal Unamuno insistă des în operele sale, cu duioşie, dar şi cu mîndrie, provocată atît de faptul că tot acolo este patria multor oameni iluştri ai Spaniei (printre ei şi Ignacio de Loyola), pentru care el are toată admiraţia, — un fel de autoadmiraţie, căci spune lămurit că seamănă cu ei şi tocmai de asta îi admiră —, cît şi de faptul că în complexul naţiunii spaniole Bascii ocupă un loc aparte, graţie temperamentului lor dîrz de munteni şi descendenţi, după cît se pare, ai vechii populaţii autohtone din Peninsula Iberică. Cu siguranţă că în acest amănunt din biografia lui Unamuno este de căutat, măcar parţial, izvorul puternicului său tradiţionalism.

După terminarea studiilor, a călătorit, pentru scurtă vreme însă, prin Italia şi Franţa, şi pînă tîrziu după războiu, cînd, din motive politice, a trebuit să se expatrieze, acestea au fost singurele lui călătorii în străinătate, singurul contact direct cu civilizaţia europeană propriu zisă. Şi acest detaliu interesează pentru înţelegerea concepţiei sale despre lume şi viaţă. Dealtmintrelea el seamănă, în acea-

stă privință, cu marea majoritate a compatrioților săi, a căror lene de a se deplasa întrece chiar pe a Francezilor, cu toată reputația bine stabilită, căci a devenit proverbială, a acestora. Este drept că însăși poziția geografică a țării lor îi îndeamnă oarecum la această izolare, care a avut și continuă să aibă efecte puternice asupra mentalității spaniole, profund deosebită de a Europeanului obișnuit. La Unamuno vom vedea că retranșarea spirituală în mediul spaniol tradițional nu cunoaște limită.

In 1891 se însoară, apoi ajunge profesor universitar. Căsătoria-i aduce opt copii, satisfăcîndu-i astfel, într'un anumit sens, setea de nemurire, care în preocupările sale joacă un rol enorm; catedra, fie și de filologie greacă, îi dă prestigiu, mai cu samă că-i vorba de cea mai celebră universitate spaniolă, Salamanca (întemeiată la 1243), *omnium scientiarum princeps*, cum i se spunea pe vremuri. Orașul acesta mic (33.000 locuitori), oarecum izolat ca așezare geografică, cu atmosfera și monumentele lui medievale, cu tradiția-i catolică vie, cu universitatea lui, care și din punct de vedere arhitectonic pare o prelungire a catedralei și a clădirilor episcopale, era indicat să adăpostească, între vechile lui ziduri, pe creștinul și Spaniolul prin excelență care este Unamuno. Cu siguranță că mediul acesta salamantin a contribuit și el într'o anumită măsură la formarea mentalității scriitorului nostru, așa cum o vom cunoaște îndată. Zece ani mai tîrziu, în 1901, este numit rector, și cu acest titlu a fost cunoscut totdeauna în țara sa și aiurea, nu numai cît a funcționat efectiv, ci și după 1914, cînd a fost destituit în urma unor zgomotoase polemici. Căci lui Unamuno totdeauna i-au plăcut discuțiile, mai ales cele aprige, chiar violente: o fire ca a lui, pasionată pentru bine, adevăr și frumos, nu putea sta nepăsătoare la aspectele vieții sociale și politice spaniole, așa de familiare acelora care au călătorit prin Spania ori, cel puțin, au avut legături cu această țară prin intermediul literaturii și al publicisticii în general.

După războiu, în 1924, reacțiunea celor loviți de biciul ironiei sau indignării lui Unamuno avea să fie și mai teribilă. Directoratul, cum se numea, cu un termen evident împrumutat din istoria Franței, guvernul dictatorial de atunci, răpește scriitorului nostru bunul suprem, acela pentru care a luptat cu cea mai mare dîrzenie: libertatea. E adevărat că nu-l închide, — pentru aceasta ar fi trebuit să-l judece, și Primo de Rivera înțelegea atîta lucru, că un proces cu Don Miguel[4] ca inculpat, ar fi zdruncinat definitiv

[4] Numele de botez, precedat de particula Don, înseamnează, pentru Spanioli, afecțiune și respect.

ordinea foarte precară a regimului. Se mulțumește, deaceea, să-l facă inofensiv, deportîndu-l la Fuerteventura, insulă în arhipelagul Canarias, colonie spaniolă din Oceanul Atlantic, nu departe de coasta Africii. Asupra acestui eveniment ne putem informa din cartea lui Unamuno, intitulată *De Fuerteventura a Paris*, Paris 1925, o colecție de 103 sonete, însoțite de text în proză explicativ. Ca factură, opera aceasta ne amintește de *Vita nuova* a lui Dante, ale cărei versuri deasemenea le explică autorul însuși printr'un text în proză, iar ca atmosferă ea ne trimete la *Les Châtiments* a lui Hugo, produs tot al unui exil politic. Afară de dușmănia contra lui Primo de Rivera și Alfons XIII, pe care nu se sfiește să-i atace pînă și în defectele lor fizice [5], găsim și alte stări sufletești: duioșie pentru familia și patria de care trebue să se despartă, îngrijorare în ce privește viitorul Spaniei, recunoștință față de amicii de la Fuerteventura, impresii din Paris, reflecții de ordin general, etc. Este caracterstică invocarea la tot pasul a lui Don Quijote. Dealtfel și o carte, în care urma să povestească amănunțit exilul, acea să poarte titlul *Don Quijote en Fuerteventura*. Se pare că n'a apărut, căci în lista operelor complecte din 1931 ale lui Unanumo ea nu figurează. Oricum faptul în sine este semnificativ, și vom vedea mai încolo dece.

Deportarea a durat numai cîteva luni (dela 10 Martie pînă la 9 Iulie 1924). Ajutat de prietini internaționali, izbutește să evadeze și să se ducă la Paris, unde compune scrierea citată mai sus. In capitala Franței se simțea rău, deși se putea bucura de libertate nelimitată, atît pentru sine, cît și pentru toți acei care, la fel cu dînsul, fusese nevoiți să ia drumul pribegiei, spre a găsi adăpost în patria tuturor oropsiților și desnădăjduiților. L-am văzut la o ședință a Societății de studii latine în 1925 : mic și puțintel la trup, cu o bărbuță a la Don Quijote, ședea pe scaun cu mîinile la piept, ca un școlar cuminte, tăcut și complect străin față de tot ce-l înconjura, imagine vie a visătorului iremediabil. Astfel părăsește, după un timp, Parisul și se stabilește în orășelul Hendaye, lîngă hotarul franco-spaniol, deunde putea să contempleze peizajul și să respire aerul patriei sale scumpe, fără să-și primejduiască libertatea. Totdodată avea posibilitatea de a se informa oarecum direct asupra situației politice din Spania, care i se părea că nu va dura prea mult.

[5] Să se compare, în această privință, celălalt pamflet, mult mai violent și mai realist, al lui V. Blasco-Ibanez, *Alfonse XIII démasqué. La terreur militariste en Espagne*, scris cam în aceeași vreme și destinat propagandei, cum probează pedeoparte numărul enorm de exemplare care s'au scos, pedealta faptul că a apărut și în franțuzește, pentru străini, și în limba lor maternă pentru Spanioli.

In vremea aceasta Unamuno a mai publicat, deastădată la Buenos Aires, — amănuntul interesează pentru strînsele şi frăţeştile legături dintre Spanioli şi republicile Americii centrale şi meridionale —, volumul *Romancero del destierro* (1928), cu titlul aşa de sugestiv şi de simbolic, amintitor de romanţele vechi spaniole, în care exilul, provocat tot de împrejurări politice (luptele nesfîrşite contra Maurilor cotropitori), ocupă un loc însemnat.

După căderea lui Primo de Rivera (1931), Don Miguel revine în ţară. Işi recapătă catedra şi locul de rector, fiind primit cu respect şi admiraţie nu numai de cetăţeni, care şi-au manifestat aceste sentimente faţă de el chiar în vremurile tulburi ale dictaturii, ci şi de oamenii politici, de oficialitate. Cu prilejul celei de-a 70-a aniversări (29 Septembrie 1934), cînd s'a retras din învăţămînt, a fost sărbătorit ca nimeni altul. In prezenţa a 5000 de oameni, a avut loc o grandioasă solemnitate, la care preşedintele republicii, Alcalá Zamora, a dezvălit o placă comemorativă. Guvernul a acordat sărbătoritului titlul de rector pe viaţă al Universităţii din Salamanca şi i-a creat o catedră specială, cu dreptul de a face lecţii, pînăla moarte, despre orice va crede de cuviinţă. Deasemenea a fost proclamat, — supremă onoare —, părintele spiritual al republicii spaniole. S'a dat numele lui *Institutului* din Bilbao, oraşul său natal, şi străzii în care se află casa părintească. Cu această ocazie, s'a relevat faptul că Unanumo, în calitate de membru al Parlamentului, a cerut să se treacă în constituţie obligativitatea întrebuinţării limbii spaniole în toată republica, prinurmare şi în provinciile autonome, cum sînt ţinuturile basce, patria sa însăşi, şi Catalonia, unde limba vorbită obişnuit de populaţie este alta (basca în primele, catalana în a doua).

■

Miguel de Unanumo are o bogată activitate de scriitor. A publicat opere foarte variate ca conţinut: versuri, romane, descrieri de locuri, oameni şi moravuri, amintiri, povestiri, încercări filozofice şi eseuri. Ultimele ocupă cantitativ aproape jumătate din totalul volumelor, iar din punctul de vedere al discuţiei noastre ele sînt, evident, cele mai importante. O caracterizare a lui pe baza tuturor acestor scrieri declar sincer că-mi este imposibilă, şi pentrucă într'un articol de prezentare generală nu trebue urmărită o astfel de ţintă, dar şi din altă cauză. Condiţiile vieţii intelectuale dela noi sînt, în momentul de faţă, aproape la fel ca imediat după războiu. Deaceea nu mi-am putut procura decît o parte din cărţile lui şi despre el; celelalte, măcarcă am încercat să le obţin, n'au venit, pentru motive asupra cărora este mai bine să nu insist. In orice caz am izbutit să studiez cîteva din

operele lui cele mai caracteristice, precum *Vida de Don Quijote y Sancho, Del sentimiento trágico de la vida en los hombres y en los pueblos, Vérités arbitraires* (o serie de eseuri în traducere franţuzească), *L'agonie du christianisme* (scrisă la Paris, în vremea exilului, pentru colecţia „Christianisme" şi deaceea transpusă în limba franceză direct depe manuscrisul spaniol) şi *De Fuerteventura a Paris*, despre care a fost deja vorba. Deşi relativ puţine, ele sînt suficiente pentru reconstituirea figurii morale a lui Unamuno. Intr'o anumită privinţă, se poate spune că numărul lor este chiar prea mare, căci, dacă pedeoparte ele ne ajută să adâncim portretul psihologic al acestui bărbat, pedealta îl încarcă din cale afară, făcîndu-l ceva mai puţin luminos decît, poate, am dori.

Personalitatea lui Unamuno este complexă şi curioasă. Poet înainte de toate, nu numai fiindcă a scris opere poetice, dar şi fiindcă se declară poet chiar în lucrările filozofice, acest spirit veşnic frămîntat, torturat şi desperat de probleme grave, nu poate ţinea o linie dreaptă în atitudinea sa faţă de ele. Pasiunea clocotitoare, pe care o proclamă la tot pasul călăuza lui, cerînd şi altora să se lase conduşi de ea, iar nu de raţiune, fiindcă raţiunea n'are ce căuta în discuţiile asupra omului şi vieţii, această pasiune îl mînă pe căi felurite şi întortochiate, îi îngreuiază stilul cu imagini poetice, adesea obscure, îl face să revie asupra celor spuse odată şi să se contrazică în chip vizibil şi îl ispiteşte, mai ales, să cultive paradoxul. Contradicţiile sînt curente la Unamuno. Deaceea ele au atras de timpuriu atenţia, în special a adversarilor, dintre care unul, *Julián Sorel*, a crezut util să le adune într'un volum, cu aspect şi intenţii cam de pamflet, supt titlul *Los hombres del 98. Unamuno*, Madrid 1917. Nu ştiu dacă şi ce anume a răspuns Don Miguel la acest atac. Ştiu însă, din operele sale, că pentru el contrazicerea este un adevărat principiu de viaţă, pe care, prinurmare, nu numai îl înţelege şi aprobă, dar îl proclamă ca ceva necesar: cine este zbuciumat de pasiunea atotrăscolitoare, cine se lasă cuprins de focul arzător al inimii, iar nu de calculul rece al raţiunii, acela *trebue* să se contrazică, *trebue* să se conformeze stării sufleteşti afective din momentul cînd discută o chestie oarecare. El nu este om politic, adică practic, ci un teoretician, pe care-l frămîntă probleme pur spirituale, cea mai importantă dintre ele, într'un anumit sens singura, deoarece ea le înglobează pe toate, fiind mîntuirea sufletului. Intr'un domeniu ca acesta, spune el, nu se cere consecvenţă, nici logică, pentrucă o asemenea problemă, în măsura în care poate afla o soluţie, nu dela raţiune o va primi. Cît despre paradoxe, Unamuno nu le vede în opera sa. Ceeace alţii numesc aşa, lui i se pare un mijloc foarte natural de a se exprima, impus, negreşit, de a-

ceeași frămintare pasionată, pe care adversarii sînt incapabili s'o înțeleagă, deoarece n'o simt în sufletele lor.

Caracteristica cea mai izbitoare a personalității lui Unamuno este *creștinismul*. Se poate spune că întreaga sa concepție despre lume este colorată și îmbibată de spiritul religiei creștine. Toate problemele de ordin moral, social, politic, le privește prin această prizmă. Pentru un European propriu zis constatarea surprinde și poate da loc la interpretări greșite. Deaceea trebue să precizez că creștinismul scriitorului nostru este vechiu, apare încă din primele lui opere și izvorăște dintr'o nevoe inexorabilă a sufletului său de Spaniol, urmaș al cruciaților iberici, luptători contra Maurilor cuceritori, și dintr'o atmosferă spirituală creată și alimentată veacuri îndelungate de condiții speciale de viață. Nu este vorba, așadar, de atitudinea pe care, în special dela războiu încoace, o întîlnim la atîți oameni, fie că știu, fie că nu știu, mai cu samă supt raportul moral, ce este creștinismul, și care-i menită, în majoritatea cazurilor, să mascheze ori să justifice doctrine politice reacționare. Ideia creștină a jucat totdeauna, în viața poporului spaniol, un rol capital. Dominația maură l-a pus, pentru aproape 800 ani, față în față cu problema religioasă. Așa se explică dece Spaniolii s'au *simțit* de timpuriu chemați să apere biserica lui Hristos împotriva *nu* numai a păginilor, ci și a creștinilor eretici. De aici rolul Spaniei, ca stat, în agitațiile și războaele provocate de Reformă: pedeoparte întemeerea ordinului iezuiților („compania de Jesús"), pedealta Contra-reforma (în urma conciliului din Trento). Chiar dacă în aceste fapte au intervenit și interesele politice ale casei de Habsburg, care, prin Carol Quintul, stăpînea cele două mari imperii ale lumii de atunci, Spania (cu coloniile-i americane) și Germania, atitudinea poporului spaniol, care a susținut cu toată credința și convingerea lupta împotriva eterodoxilor (de toate speciile), a izvorît nu din calcule practice, ci dintr'un profund sentiment religios. Dovadă, între altele, înflorirea literaturii ascetice și mistice dealungul veacului XVI. Nicăiri și niciodată n'au trăit atît de numeroși și de străluciți reprezentanți ai misticismului și ascetismului creștin ca în Spania din vremea aceea. *San Ignacio de Loyola, Fray Luis de Leon, San Juan de la Cruz, Fray Luis de Granada, Santa Teresa de Jesús* și o mulțime alții sînt nume cunoscute în toată lumea și pomenite mereu în scrierile lui Unamuno, pentru a-i furnisa nu argumente, de care nu simte nevoe într'o discuție ca aceasta, ci exemple de pasiune și credință arzătoare. Trebue să amintesc deasemenea că în timpul cînd celelalte state europene nu numai potolise agitațiile religioase, dar, cel puțin unele din ele, ajunsese la un fel de indiferentism în această privință, în Spania prosperează un gen literar, necunoscut aiurea, așa numitul *auto sacramental*, asemănător întrucîtva cu misterele medievale, supt pana marelui dramaturg *Calderón de la Barca* (pela jumătatea sec. XVII).

Vrasăzică Unamuno continuă o tradiție veche și adînc înrădăcinată în viața poporului spaniol. Creștinismul lui este acela al apostolilor, evangheliștilor și martirilor, este creștinismul eroic, autentic, neinfluențat de filozofia raționalistă, și cu atît mai puțin de politică. El este totodată creștinismul spaniol, așa cum apare în istoria națională și în activitatea asceților și misticilor amintiți mai sus. Pentru Unamuno, între creștinismul primitiv și cel spaniol nu există nicio deosebire esențială. Urmează, deci, că singur catolicismul trebue luat în considerație, fiindcă numai el s'a păstrat, în măsura în care acest lucru a fost posibil, străin de orice influență tulburătoare. Doctrinele reformate, despre care vorbește deseori, le prezintă ca un produs al raționalismului, dușmanul credinței adevărate, care-i pasiune și numai pasiune. Singur pietismul protestant din sec. XVIII găsește grație în ochii lui, deoarece izvorăște din credință pură, din sentiment. Pentru același motiv este Unamuno dușmanul celuilalt produs raționalist al istoriei moderne, Renașterea, care a reînviat atmosfera păgînă și anticreștină a antichității.

Dar el se ridică și împotriva catolicilor, cînd aceștia se abat de la spiritul evangheliei. Înainte de toate, combate amestecul bisericii catolice în treburile lumești și, mai cu samă, tendințele ei politice, adică practice, opuse idealismului și dezinteresării absolute a creștinismului adevărat, care nu are, nu *poate* să aibă nimic comun cu lucrurile trecătoare ale lumii pămîntești. Ostilitatea lui față de aceste tendințe merge pînă acolo, încît îl face să cadă, cel puțin aparent, în contradicție cu sine însuși. Astfel admiră ca pe un erou al creștinismului pe Ignacio (el îi spune totdeauna cu numele laic, de origine bască, Inigo) de Loyola, creatorul ordinului iezuiților, din a cărui biografie scrisă de un călugăr aproape contemporan citează numeroase pasaje în *Vida de Don Quijote y Sancho*, și totodată atacă violent, adesea injurios, pe iezuiții spanioli și de aiurea, fiindcă au părăsit terenul pur spiritual, în care a lucrat întemeetorul „companiei lui Isus", pentru a se amesteca în chestii politice și a lupta contra libertății de conștiință, care, și după concepția creștină (cf. *Dante*), și după a sa proprie, este bunul suprem al omului. Deasemenea se declară Unamuno adversarul teologiei, al teologilor, cum numește el pe reprezentanții oficiali ai catolicismului, care au contaminat doctrina creștină cu raționalismul lor nesăbuit. În privința aceasta nu cruță pe nimeni, nici chiar pe Sf. Toma din Aquino, doctorul suprem al bisericii apusene, acela care a creat, în sec. XIII, teologia catolică, supt influența fi-

lozofiei raţionaliste a lui Aristotel şi a comentatorului acestuia, Averroes.

Pentru Unamuno creştinism înseamnează, cum am spus deja, credinţă vie şi profundă, izvorîtă din fiinţa intimă a omului, nu din argumente, înseamnează pasiune aprinsă, nu calcul, înseamnează contopire cu imaginea pe care o avem în conştiinţa noastră despre Dumnezeu, înseamnează, cu un termin care apare ca un adevărat leit-motiv în opera lui, „nebunie” (span. *locura)*, adică antipodul logicii, al raţiunii. Iarăşi ne amintim, fără voe, de un mistic, Italian şi medieval deastădată, discipol al Sf. Francisc din Assisi, *Jacopone da Todi*, care în versurile sale întrebuinţează expresia „nebunie sfîntă” (ital. *santa pazzia)* cu exact acelaşi înţeles. Altădată, vorbind de lucruri oarecum asemănătoare, Unamuno numeşte masa cea mare a populaţiei, supusă, blajină, paşnică, „idioţi”, în sensul grecesc al cuvîntului şi în acela evanghelic de sărac cu duhul, creştin adevărat (să se compare *Idiotul* lui *Dostoievski)*. Fiind idealist prin definiţie, creştinismul mai presupune aversiune faţă de tot ce are legătură cu viaţa materială. De aici dispreţul lui Unamuno pentru civilizaţia tehnică, europeană, cum îi spune el, spre a arăta astfel că-i produsul nu al Spaniei, căreia-i doreşte să rămînă necivilizată, ci al Europei raţionaliste. Şi dacă nu se exprimă despre această civilizaţie la fel cu Ganivet, adică în aceiaşi termini (v. începutul articolului), opera sa mişună de afirmaţii perfect asemănătoare în ce priveşte spiritul care le-a dat naştere.

Dar creştinismul lui Unamuno se manifestă cu toată forţa, cu o forţă desnădăjduită şi tragică, în atitudinea sa faţă de problema existenţei omeneşti, problema vieţii şi a morţii. Ideia că omul este, *trebue* să fie nemuritor decurge la scriitorul nostru din credinţa în Dumnezeu, ca la orice creştin adevărat. Conştiinţa că există Dumnezeu ne face să aspirăm către el, să ne considerăm înrudiţi din punct de vedere spiritual cu dînsul şi, deoarece existenţa lui este veşnică, să simţim şi noi nevoia prelungirii pînă la nesfîrşit a fiinţei noastre. Dealtfel, spune el, nevoia aceasta se manifestă la toţi oamenii, chiar la atei, ba încă, într'o anumită privinţă, mai puternic la ei, căci tăgăduirea lui Dumnezeu exprimă, în fond, desnădejdea de a nu putea crede, ca rezultat al unei lupte, care s'a dat în sufletul lor, pentru credinţă, dar fără succesul dorit. Că omul năzueşte spre nemurire, dovedeşte, după Unamuno, nu numai istoria creştinismului, cu numeroasele exemple din viaţa eroilor lui, ci şi istoria propriu zisă, politică şi culturală, indiferent de orice contingenţe religioase.

Cît despre creştinism, scriitorul nostru îl defineşte, în a-

ceastă ordine de idei, prin terminul *agonie*, [6] adică luptă, lupta pentru nemurire sau, cu altă expresie, care-i precizează mai bine gândul, lupta pentru salvarea sufletului. Trebue arătat însă că, deşi creştin şi admirator al evului mediu, Unamuno nu se gîndeşte la oamenii plini de păcate, pe care-i preocupă sau ar trebui să-i preocupe viaţa viitoare, aşa cum face Dante, depildă, în *Divina Commedia*. Prinurmare, el nu dă acestei expresii un înţeles moral, ci unul metafizic, dacă mi-i permis să întrebuinţez un cuvînt care lui Don Miguel nu i-ar face plăcere: mîntuirea sufletului înseamnează scăparea lui dela pieire, osteneala de a păstra acest suflet intact şi dupăce îmbrăcămintea, adăpostul lui material şi trecător nu mai este. Altfel spus, nu continuarea, după moarte, a existenţei spirituale în vederea pedepsei sau răsplăţii, cum cred creştinii de rînd, ci prelungirea la infinit a sufletului omenesc în sine, fără vreun scop moral, adică practic, ci numai teoretic, dacă se poate spune, ca o dovadă şi confirmare a ideii de nemurire.

Agonie, cu înţelesul de luptă, vede Unamuno, dupăcum am spus, pretutindeni în istoria creştinismului. Insuşi întemeetorul acestuia a avut de luptat, şi se ştie în ce condiţii, pentru a sădi în conştiinţa oamenilor ideia nemuririi. Au luptat apoi, în acelaşi scop, apostolii şi evangheliştii, mai ales Sf. Pavel, a cărui convertire ilustrează admirabil agonia creştinismului, în sensul dat de Unamuno. Au luptat martirii de mai tîrziu, misticii şi asceţii evului mediu, Spaniolii din sec. XVI (pe care i-am pomenit aici mai sus) şi o mulţime de alte personalităţi ale religiei creştine. Dar şi oameni necredincioşi, atei sau păgîni, au simţit nevoia mîntuirii sufletului. Ce este altceva decît agonie, în acest sens, setea de glorie, care se manifestă la artişti, poeţi, filozofi, savanţi? Şi ce înseamnează iarăşi, la indivizii cei mai mulţi şi anonimi, dorinţa de a întemeia o familie, de a avea urmaşi, care să le prelungească existenţa după moarte, fie măcar şi supt forma pur exterioară a numelui? Unamuno invoacă necontenit, în această ordine de idei, figura, după unii comică, după alţii tragică, a lui Don Quijote, întruchiparea cea mai desăvîrşită a idealismului, a luptei dezinteresate pentru o credinţă, a pasiunii nebune pentru glorie, adică tocmai pentru salvarea sufletului. Dar despre acest personaj central din activitatea publicistică a scriitorului nostru voiu vorbi ceva mai încolo.

Aşadar omul, prin însăşi constituţia lui psihică, simte trebuinţa să-şi mîntue fiinţa-i spirituală. Conştiinţa că pen-

[6] Să se compare *L'agonie du christianisme*, care nu înseamnează, cum ar putea crede cineva, gîndindu-se la înţelesul medical al cuvîntului, „sfîrşitul creştinismului”, ci lupta pe care a dus-o şi o duce religia creştină, prin reprezentanţii ei, pentru mîntuirea sufletului.

tru aceasta a fost creat nu e însă deopotrivă de puternică la
toți semenii noștri. Și nici la toate popoarele. Cauze diverse
și multiple intervin spre a-i reduce forța sau a o abate din
calea ei. Obstacolul principal îl constitue rațiunea, cu toate
produsele ei, logica, filozofia, știința. Căci credința, în gene-
ral, nu numai cea strict religioasă și creștină, este chestie de
sentiment, de inimă, de pasiune, așa că amestecul inteligen-
ței nu poate decît să strice. Această afirmație se întîlnește,
supt forme diferite, la tot pasul în opera filozofică a lui Una-
muno. Prinurmare, în sufletul omului există din capul locu-
lui conflict între rațiune și sentiment, și de sfîrșitul acestui
conflict atîrnă mîntuirea sufletului. In spiritele alese, cu
conștiința puternică și mereu trează, lupta dintre cei doi ad-
versari este foarte aprigă, iar cînd omul nu se poate decide
cu toată siguranța pentru unul sau pentru celălalt, lupta ca-
pătă aspecte cu adevărat dramatice. De aici titlul unei cărți a
lui Unamuno despre *sentimentul tragic* al vieții în oameni și
în popoare, unde autorul discută, supt toate fețele, proble-
ma existenței spirituale a omului.[7]

Sentimentul acesta se manifestă, precum am spus deja,
cu atît mai puternic, cu cît conștiința omenească este mai pro-
fundă, mai vie. Iar conștiința atîrnă, în primul rînd, de tem-
peramentul și de cultura individului, adică de întreaga lui
formație sufletească. Principial Unamuno cere omului cre-
dință oarbă și din capul locului; de fapt însă observăm că,
cel puțin în unele cazuri, se mulțumesște și cu aproximații.
In această privință este foarte interesantă, deși cam parado-
xală, atitudinea sa față de Sancho Panza, scutierul lui Don
Quijote, pe care și el, ca atîția alți comentatori ai operei lui
Cervantes, îl consideră drept simbol al realismului și mate-
rialismului (epitetul cel mai obișnuit la adresa lui este *car-
nal)*, om incapabil să înțeleagă lupta entuziastă, pasionată și
dezinteresată a stăpînului său pentru himere, adică pentru
un ideal. Din cînd în cînd Unamuno constată însă că Sancho,
în ciuda incapacității sale oarecum organice, în ciuda ireve-
renței față de Don Quijote, mai ales în momentele cînd acesta
depășește limitele permise de bunul simț și de mintea cam
obtuză a omului de rînd, înțelege, adică simte, căci e vorba
de ceva irațional, că nefericitul cavaler rătăcitor are drep-
tate; deaceea crede în el și se lasă dus de entuziasm pentru
faptele lui, căutînd, după puteri, să-l secundeze. Credința lui
Sancho, spune scriitorul nostru, izvorăște din îndoială. Acea-
stă stare sufletească este începutul convertirii, ba cu cît în-

[7] Iarăși ne vine în minte, deastădată un autor romîn, *D. D. Roșca*, a cărui carte, *Existența tragică*, București 1934, pune o chestie asemănătoare, dar o tratează din punctul de vedere strict al teoriei cunoașterii.

doiala frămîntă mai puternic pe om, cu atît credința care se
va naște va fi mai adîncă. Unamuno citează exclamația nu
mai știu cărui personaj din istoria creștinismului: „Ajută-mă,
Doamne, să cred", tocmai pentru a caracteriza starea sufle-
tească a omului stăpînit de îndoială, considerînd-o identică,
în ce privește înțelesul, cu celebra afirmație a lui Tertullian
credo quia absurdum. Indoiala exprimată prin astfel de stri-
găte, pe care le scoatem în clipe de zbucium tragic, de ade-
vărată desperare, înseamnează tot agonie, tot luptă pentru
credință, pentru limpezirea conștiinții, prin îndepărtarea ul-
timelor resturi ale raționalismului și practicismului, o con-
firmare deci a ideii lui Unamuno despre agonia creștinismu-
lui și agonia credinței în general, indiferent de obiectul ei.

Dar nu numai în viața indivizilor se poate observa fră-
mîntarea aceasta. Popoarele, ca colectivități omenești bine
închegate, se comportă la fel față de problema vieții și a
morții. După cum oamenii se deosebesc unul de altul în ce
privește aptitudinea de a simți tragedia existenței, tot așa se
petrec lucrurile cu popoarele. Unamuno crede, și ca el cred
numeroși cunoscători ai psihologiei spaniole, băștinași sau
străini, că poporul spaniol este stăpînit, cu mai multă forță
decît oricare altul, de conștiința că sufletul trebue salvat, că
trebue să trăiască și după moartea trupească, dincolo de lu-
mea aceasta și pentru eternitate. Grație unor condiții speciale
de viață, pe care le-am pomenit, din fugă, mai sus, Spaniolii
au avut și continuă să aibă într'un grad neexistent la alte po-
poare (poate cu singura excepție a Rușilor) sentimentul tra-
gic al vieții, dorința fierbinte de a scăpa sufletul de la distru-
gere și neliniștea zguduitoare provocată de teama că totuși
mîntuirea aceasta ar putea fi împiedecată, zădărnicită, im-
posibilă.[8] Literatura, arta și viața religioasă ale Spaniei
sînt pline de fapte care vorbesc cu prisosință în acest sens.
De multe ori lupta pentru glorie, pentru nemurire, duce la
rezultate față de care comunitatea umană poate și trebue să
reacționeze, fie pe cale juridică, depildă contra așa numiților
picaros (eroii romanelor picarești, specific spaniole, din se-
colele XVI și XVII), a căror viață în marginea societății în-
frînge legile acesteia, fie pe cale morală, cum este cazul lui
Don Juan (iarăși o creație pur spaniolă), fie pe calea rîsului,
ca împotriva lui *Don Quijote*, întîrziatul cavaler rătăcitor al
lui Cervantes. Intre toți aceștia există asemănări esențiale,

[8] Aceasta a și făcut pe profesorul și scriitorul spaniol *Jorge Guillén*, care a ținut, anul trecut, cîteva conferințe la București și la Iași, să vorbească de „fatalitatea de a fi Spaniol" (v. *Jean Cassou, Littérature espagnole* în colecția „Panorama des littératures", Paris 1929, pag. 8, care complectează această afirmație, adăugînd că și pe Evrei și pe Ruși îi stăpînește o fatalitate).

căci pe toți îi consumă aceeași nevoe invincibilă de a-și prelungi existența spirituală dincolo de limitele ființei lor trupești și ale vieții pămîntești, nevoe care, oricît s'ar părea de curioasă această afirmație, îi înrudește cu asceții și misticii veacului XVI, amintiți de cîteva ori pînă acum. Toți simt în ei fatalitatea de a fi Spanioli, tulburarea aceea pe care Unamuno o numește „nebunie", izvorîtă din cutele cele mai ascunse ale sufletului, produs irațional și contrarațional, pasiune pură, entuziasm nemărginit și neînfrînat în izbucnirile lui.

Am invocat mereu pînă aici numele lui *Don Quijote*. Este timpul să stăruim puțin asupra acestui personaj, căruia Unamuno îi consacră un întreg volum.[9] Pentru el eroul nemuritoarei povestiri a lui Cervantes n'are absolut nimic ridicul. Numai mințile stăpînite de raționalism, materialism sau practicism pot vedea în Don Quijote o ființă caraghioasă, care se luptă cu morile de vînt, cu turmele de oi sau cu reprezentanții forței publice și crede totuși că se găsește în fața uriașilor fantastici din romanele cavalerești, a unor armate inamice sau a oamenilor răi și cruzi, care răpesc libertatea celor fără de apărare. Pentru un idealist veritabil, pentru un om capabil să priceapă valoarea ideii în sine, indiferent de înfăptuirea ei practică, pentru cine simte în el setea de nemurire, Don Quijote este întruchiparea cea mai desăvîrșită a luptei pentru salvarea sufletului. Ceeace raționaliștii numesc, în deridere sau cu milă, nebunia acestui erou, este și pentru Unamuno tot nebunie, dar o nebunie sublimă, vrednică de a fi admirată și imitată. Este nebunia Sfîntului Ignacio de Loyola, din a cărui biografie citează numeroase fapte, spre a le pune alături de ale eroului cervantesc și a trage apoi concluzia unei asemănări perfecte între amîndoi, și este, să nu vă surprindă, nebunia întemeetorului religiei creștine, a lui Isus Hristos însuși. Acestei nebunii scriitorul nostru îi închină adevărate imnuri în cartea sa *Vida de Don Quijote y Sancho*, fiindcă vede în ea singura cale de mîntuire a omenirii. Deaceea se roagă lui Dumnezeu să înmulțească nebunii de specia lui Don Quijote, iar în ce privește pe Spanioli, îi conjură să cultive această nebunie, ca în epoca de glorie a patriei lor, să reia vechea tradiție frumoasă și originală, produs specific al rasei iberice.

Căci Unamuno este nu numai creștin, ci și Spaniol, pînă

[9] Figura aceasta a atras pe mulți Spanioli, în special pe acei care s'au preocupat stăruitor de poziția Spaniei față de civilizația europeană. Căci Don Quijote a devenit cu vremea un adevărat simbol al așa numitei probleme naționale. Să se compare, de pildă, *Azorín, La ruta de Don Quijote*, *J. Ortega y Gasset, Meditaciones del Quijote*, *Américo Castro, El pensamiento de Cervantes* și *Salvador de Madariaga, Guia del lector del Quijote*.

în măduva oaselor. Dealtmintrelea, în concepția sa, aceste două noțiuni, cînd sînt considerate în puritatea lor, fără niciun amestec străin, se confundă. Deaceea, a reveni la creștinismul primitiv, adică autentic, și a reveni la tradiția spaniolă sînt, pentru el, lucruri identice. Și atunci, dupăcum caută să trezească și să dezvolte în compatrioții săi conștiința creștină, tot așa luptă din răsputeri pentru reînvierea conștiinței spaniole. Unamuno susține *tradiționalismul* cu atîta convingere, încît trage din atitudinea sa toate consecințele (un foarte rar caz, în activitatea lui, de aplicare riguroasă a logicii, pe care altfel o detestă). Fiind sigur că sufletul spaniol, grație calităților lui prin excelență spirituale, este superior, mai exact spus, își ajunge sie însuși, poate, fără niciun îndemn din afară, să se realizeze pedeplin și tocmai în domeniul credinței, al idealismului, al pasiunii, care reprezintă, în ochii săi, esența însăși a umanității, Unamuno nu numai se ridică împotriva influențelor străine, dar este convins că aceste influențe tulbură substanța sufletului național și-i știrbesc forța de creație.

Primejdia cea mare o vede el în rațiunea, și europenizarea Spaniei, pe care mulți compatrioți ai săi au crezut-o vreme îndelungată și o mai cred și astăzi necesară spre a accelera ritmul progresului, însemnează pentru el triumful raționalismului, adversarul cel mai de temut al credinței, al pasiunii, al „nebuniei" (v. mai sus), adică, de fapt, al originalității spaniole. Așa se explică *ostilitatea lui față de civilizația tehnică* a Europei (implicit și a Americii, dar aceasta, fiind... departe, este mai puțin... periculoasă), pomenită deja în treacăt, și tot așa tradiționalismul său. Dacă ar fi să exprimăm printr'o formulă atitudinea scriitorului nostru în această chestie, am putea-o aplica pe a lui Monroe: Spania a Spaniolilor, firește nu din punct de vedere politic, ceeace se înțelege dela sine, ci din acela al patrimoniului spiritual, care trebue păstrat intact și curat de orice imixtiune a elementelor străine. Sau, cu un termin foarte la modă astăzi, autarhie spirituală. Unamuno vrea însă și mai mult decît atîta. El cere conaționalilor săi să se întoarcă înapoi la sufletul spaniol, așa cum îl cunoaștem din faptele de arme ale evului mediu („reconquista", adică luptele contra Maurilor pentru recucerirea țării) și din activitatea misticilor și asceților, a marilor poeți și a străluciților artiști din epoca de aur a culturii spaniole (1550-1700). La întrebarea dacă este necesară europenizarea Spaniei[10] el nu răspunde negativ, ci răstoarnă pur și simplu

[10] Cf. eseul *Sur l'européanisation* (scris în 1906) din *Vérités arbitraires*, pag. 172—204. Trebue precizat că la începutul activității sale literare Unamuno era, dimpotrivă, partizanul unui contact cît mai strîns cu civilizația europeană (v. *En torno al casticismo*, apărut în 1895).

terminii problemei, susținînd că Europa trebue spaniolizată, adică spiritualizată, creștinizată, mîntuită de raționalism și de politicianism, iar Spania însăși, care nu i se pare deajuns de... spaniolă, fiindcă, începînd cu ultimele decenii ale sec. XVII, a uitat cine este, are nevoie să se... africanizeze, [11] să se îndepărteze, adică, și mai mult de Europa.

Ar rezulta din cele spuse pînă aici că Unamuno este reacționar. Într'un anumit sens, poate, mai ales dacă avem în vedere pedeoparte liberalismul politic și economic, la baza ideologiei căruia stă credința nezdruncinată în rațiune, pedealtăparte anumite curente actuale, care, supt masca unui creștinism și misticism verbal, ascund tendințe nu reacționare, ci curat dictatoriale. Trebue să declar cu toată hotărîrea că Unamuno n'are nimic comun cu misticii de ocazie, care mișună astăzi pe toate drumurile, fie la noi, fie aiurea. Ar fi să-i aducem o gravă injurie, punîndu-l, măcar o clipă, alături de aceștia. Don Miguel este *cel mai mare iubitor al libertății*, și nu numai din clipa cînd Primo de Rivera l-a deportat în Fuerteventura. Puține pagini închinate libertății, în literatura universală, se pot compara cu ale lui supt raportul sincerității și pasiunii cu care apără și slăvește acest „bun suprem dăruit de Dumnezeu oamenilor", ca să mă servesc de vorbele lui Dante, în multe privinți un adevărat precursor al lui Unamuno. Căci întocmai ca la autorul *Divinei Commedia*, dragostea lui pentru libertate are rădăcini creștine.

Mînă în mînă cu admirația pentru libertate merge la el *individualismul* puternic, ideia că omul este un scop în sine, nu un mijloc, un instrument la discreția oricui își închipue că are dreptul să dispue de patrimoniul spiritual și material al semenilor săi. Și individualismul acesta al lui Unamuno este tot creștinesc, ca și la Dante. Deaceea s'a ridicat el cu atîta violență împotriva iezuiților, depildă, care, denaturînd complect intențiile întemeetorului „companiei lui Isus", s'au transformat în prigonitorii și asasinii oamenilor a căror singură vină era că gîndeau altfel decît vroia biserica oficială, devenită instituție politică, adică înstrăinată de esența ei pur spirituală. Și tot deaceea a protestat necontenit contra oricărei încălcări a libertății de conștiință, și aceasta nu numai în vremea dictaturii lui Primo de Rivera, ci încă dinainte de războiu, cînd, în urma cunoscutelor atentate anarhiste, se suprimase drepturile cetățenești, prevăzute în constituția țării.

Am intrat astfel, vrînd nevrînd, în *domeniul strict politic*. Este necesar, deci, să vedem, fie și din fugă, atitudinea lui Unamuno în această materie. Se poate spune că pentru el problemele politice, în sensul curent al cuvîntului, aproape nu există, în orice caz nu-l interesează prea mult, fiindcă aparțin activității practice, iar el se preocupă numai de ideologie. In cartea sa *Del sentimiento trágico...*, figurează un capitol destul de lung, intitulat *El problema práctico*, unde tratează chestii sociale și politice, se înțelege că din punctul de vedere al doctrinei expuse în capitolele precedente. Este o aplicație practică a concepției lui filozofice, așa că spiritul în care discută și crede că rezolvă (sau poate rezolva) problema este tot cel creștin. Cînd omenirea va fi ajuns la idealul de viață al creștinismului, cînd fiecare individ se va fi pătruns de adevăratul duh al lui Hristos, atunci chestiile politico-sociale nu se vor mai pune, vor înceta de a mai exista și astfel se vor lichida singure. Evident că o asemenea soluție nu poate satisface, nu numai pe oamenii politiei, oportuniști prin definiție, dar nici pe numeroșii idealiști, care, neputînd fi atît de creștini ca Unamuno, avînd deci, oarecare, dacă nu chiar multă îndoială asupra posibilității de înfăptuire a acelui ideal foarte îndepărtat, se arată ceva mai nerăbdători și încearcă să obție îmbunătățiri mai puțin perfecte, dar imediate, adică la timpul potrivit, cînd se simte absolută nevoe de ele. Pentru el însă prezentul n'are importanță, dupăcum n'are importanță viața pămîntească, existența materială și trecătoare a omului. Cu gîndul la salvarea sufletului și pătruns de ideia nemuririi, el poate aștepta vreme îndelungată, căci este sigur că spiritul său, din lumea cealaltă, va vedea cu ochii realizarea idealului creștin și se va bucura după cuviință.

Așa se explică dece Unamuno n'a făcut niciodată politică militantă. Mai mult decît atîta: a disprețuit-o și a detestat-o. Acuzațiile adversarilor, că-i lipsește ceeace se numește deobiceiu simț politic, el le socotește juste, dar își face un merit din asta, ba încă declară că adevărat spirit politic *el* are, nu politicianii, care se lasă conduși de interese personale și de partid și deaceea sînt nesinceri în activitatea lor publică, putînd susține cu același talent (oratoric, căci în realitate e vorba numai de oratorie) un punct de vedere, ca și pe cel exact opus.

Cu toate acestea, sau, poate, tocmai pentru aceasta, Unamuno a exercitat totdeauna o influență considerabilă asupra compatrioților săi, în special asupra tineretului. (Pentru cetitorii care, gîndindu-se, eventual, la împrejurări de aiurea, ar fi dispuși să stabilească anumite analogii, trebue precizat că marele scriitor spaniol n'a urmărit niciodată popularitatea, cu atît mai puțin a căutat s'o obție prin mijloacele atît de bine cunoscute.) Cu siguranță că, în această privință, n'a fost

[11] Pentru înțelegerea acestei expresii să ne gîndim pedeoparte la faptul că Maurii au venit din Africa, iar pedealta la definiția nu știu pocărui călător talentat, că Spania este anticamera Africii (foarte potrivită și pentru caracterizarea locuitorilor, și pentru aceea a peisajului pur fizic).

întrecut de nimeni în Spania, poate nici în altă țară. Cred că ar putea fi pus alături de Maxim Gorki, cu care seamănă și supt raportul acesta și supt acela al autorității morale de care se bucură în noua configurație politică a patriei sale: amîndoi scriitori de talent, amîndoi socotiți de conducătorii statelor respective drept părinți spirituali ai acestei configurații. Necunoscînd prea bine situația actuală din Spania, nu știu întrucît apropierea dintre Unamuno și Gorki corespunde realității. Mi se pare totuși că scriitorul rus are mai multe motive să fie mulțumit de transformările produse în țara sa, pentrucă între ce-a propovăduit el și realizările înfăptuite depărtarea este mai mică decît în Spania. Din alt punct de vedere însă, și anume făcînd abstracție de contingențele politice, cum se și impune intr'o discuție privitoare la un om atît de îndepărtat de ele, Unamuno poate fi comparat, ca să ne mărginim tot la literatura rusă, cu Lew Tolstoi, creștin, profet, idealist și nihilist în toată accepția cuvîntului. Sentimentul tragic al vieții, în forma pe care i-o dă scriitorul spaniol, rareori s'a manifestat cu o forță și o desnădejde mai impresionante decît la autorul *Invierii*.[12]

Popularitatea lui s'a putut constata mai ales cu prilejul deportării și în timpul exilului. Deși tăcut și aproape inactiv, el s'a bucurat de cel puțin tot atîta dragoste și, cu siguranță, de mai mult prestigiu decît romancierul Blasco-Ibánez, care a agitat mereu contra regimului dictatorial din Spania. Deasemenea s'au văzut respectul și admirația compatrioților săi pentru dînsul în Septembrie trecut, cînd l-au sărbătorit cu ocazia împlinirii vrîstei de 70 ani (v. cele spuse la începutul acestui articol).

Și se explică ușor puternica influență a lui Don Miguel asupra tineretului. O trăsătură caracteristică a psihologiei acestuia o constitue entuziasmul și atașamentul pentru ființa neamului căruia aparține, așa cum se manifestă ea în diversele domenii de activitate, cu alte cuvinte *naționalism* și *tradiționalism*. In Spania tradiționalismul este strîns legat de creștinism, pentru motivele pe care le-am arătat în cursul expunerii mele: gloria poporului spaniol a ajuns la maximum de strălucire tocmai în vremea cînd creștinismul stăpînea cu putere sufletele și nu devenise încă bigotism, nici ipocrizie. Satisfacerea acestor năzuinți studențimea spaniolă a putut-o găsi din belșug în opera și faptele lui Unamuno.

Dar psihologia generațiilor tinere se mai caracterizează, cel puțin în vremuri liniștite, prin ceva: dragostea pentru libertatea individuală, se înțelege că nu numai a celui direct interesat, ci a tuturor oamenilor, indiferent de orice alte considerații, a omului ca scop în sine, egal îndreptățit, tocmai pentru calitatea lui de om, la libera dezvoltare a personalității sale. Deasemenea se entuziasmează, *trebue* să se entuziasmeze tineretul, pentru ideile generoase, pentru adevăr, bine și frumos. Și aceste idealuri pot afla, cu prisosință, satisfacție în opera lui Unamuno, care, ca adevărat creștin, a propovăduit necontenit dragostea pentru *libertate* și pentru *umanitate*, pentru toată colectivitatea omenească, potrivit credinței că oamenii de oricînd și oriunde sunt fiii aceluiași părinte ceresc și sînt datori, deci, să se iubească unii pe alții. Lupta de o viață întreagă a lui Unamuno, ca și a altor mari figuri ale culturii spaniole (cf. depildă filozoful *Ortega y Gasset*), se poate spune că a avut o singură țintă: crearea unei *conștiințe cetățenești* spaniole, conștiință care nu exclude deloc pe cea umană, dimpotrivă o presupune, ca temelie și cadru de manifestare.

[12] Un roman al lui Unamuno, *Paz en la guerra*, pe care nu-l cunosc, amintește prin titlul său de *Războiu și pace* al lui Tolstoi.

Dar scriitorul nostru a influențat nu numai asupra tineretului. Se poate spune că niciun Spaniol n'a rămas insensibil la discuțiile pe care le-a dus ori le-a provocat acest extraordinar agitator de idei. Pe toți i-a atras, cum nici nu se putea altfel, elementul specific național din personalitatea lui: este greu de găsit în istoria culturală a Spaniei un reprezentant mai pur și mai complect și un admirator mai convins al caracterului etnic spaniol. Cînd discută despre europenizarea Spaniei, pe care o combate în modul cel mai energic, Unamuno ridică în slavă toate particularitățile sufletești ale națiunii sale, pînă și tristeța, care izbește, într'adevăr, pe oricine vine în contact cu Spaniolii: la un moment dat, se roagă lui Dumnezeu să-i ție mereu triști, să nu le schimbe cumva firea, făcîndu-i veseli, ca pe Europeni și în special pe Francezi, care sînt oricînd gata să glumească, să ia în ușor viața cu problemele ei, care sînt așa de grave, tocmai fiindcă ele sînt totodată și problemele morții.

Iar acei dintre compatrioții săi, care se deosebesc de dînsul în ce privește atitudinea față de chestiile la ordinea zilei, l-au combătut, adesea cu înverșunare, stîrnind astfel o frămîntare polemică mai rodnică și mai binefăcătoare decît orice alt mijloc pentru crearea unei atmosfere cu adevărat intelectuale. Căci o trăsătură distinctivă a lui Unamuno este spiritul combativ, pasiunea pentru lupta de idei, dragostea pentru dialectică, toate absolut dezinteresate și fără nicio legătură cu viața practică. Sufletul său veșnic în mișcare, veșnic nemulțumit de alții, dar și de sine însuși, suflet de adevărat nihilist, cum pare că-i place să se considere, l-a împins să pue tot felul de probleme, să revie asupra afirmațiilor făcute odată, să răspundă la atacuri, într'un cuvînt să întreție o stare permanentă de agitație ideologică și să creeze astfel o men-

talitate nouă, un spirit nou, să deştepte interesul compatrioţilor săi pentru discuţii teoretice.

Defectul cel mai grav al Spaniolilor, asupra căruia insistă deseori in opera sa, i se pare lui Unamuno indiferentismul, nepăsarea, indoleanţa, de origine, evident, orientală, cel puţin in parte. Acest defect i-a adus, spune el, la situaţia pe care o cunoaştem şi din trecutul mai apropiat şi din ultimele două secole. Impotriva tembelismului, devenit adevărată plagă naţională, a luptat din toate puterile scriitorul nostru. Şi, făcind abstracţie de justeţa punctului său de vedere, trebue să recunoaştem că a izbutit în această intreprindere. Inlăturarea dictaturii şi incercările de a statornici o nouă organizaţie politico-socială, prin suprimarea tuturor rămăşiţelor medievale, ne stau dovadă. Că mai sint dificultăţi de invins, şi incă foarte mari, nu tăgăduește nimeni. Deasemenea trebue să mărturisim că Spaniolii sint incă departe de acea conştiinţă cetăţenească pe care au visat-o Unamuno şi, cu el, numeroşi compatrioţi ai săi, convinşi că *aici*, in transformarea acestei conştiinţe, este şi punctul de plecare şi cel de sosire al oricărei aşezări sociale nouă. Dar prietinii nobilei naţiuni spaniole se pot mingiia cu gindul, sugerat de Don Miguel insuşi, că Spania trece acum printr'o agonie, poate hotăritoare pentru viitorul ei, iar agonie inseamnează inceputul credinţei şi, deci, al biruinţei.

Iorgu Iordan

O încercare de robire a ţăranului basarabean (1819)

O pagină de istorie socială

> Basarabia a fost totdeauna regiunea marilor proprietari, şi toţi oamenii politici de vază aparţineau acestei clase. Majoritatea lor, impinşi de instinctul de conservare de clasă, tindeau totdeauna la un reacţionarism extrem. (V. Ianovschi — Desspre deputaţii basarabeni. Bess. Jizni, 1, 17-III-1907).

Basarabia, după 1812, integrată in angrenajul Imperiului moscovit, şi-a păstrat instituţiile locale, care de bine de rău, sub o exploatare economică nemiloasă, au conservat un simulacru de libertate personală a ţăranului. Manifestul impăratului Alexandru I din 1818 consfinţea in mod expres această situaţie. Clasele sociale moldoveneşti, aşa cum erau aşezate din timpuri, au rămas să dăinuiască, nobilimea fiind incadrată după rangul respectiv in „dvorenia" rusă.

Dar pe nobilimea basarabeană o tenta să introducă in Basarabia regimul servajului rus, „crepostinicestvo", aceasta in mod deschis sau deghizat. Şi iată că se porneşte o campanie viguroasă imediat după votarea Statului basarabean pentru a se face o revizuire a raporturilor sociale-agrare intre boeri şi ţărani, sub o formă de revizuire ale actualelor intocmiri.

Indemnul porneşte chiar dela mareşalul nobilimii Răşcanu, care sesizează Sfatul Suprem (Verhovnăi Soviet) asupra plingerilor multiple, atit din partea boerilor, cit şi din partea ţăranilor. In ziua de 16 Mai 1819 Consiliul se adună să discute asupra acestor chestiuni. Materialul discutat, cit şi proectul elaborat, au fost tipărite, şi deşi nu şi-au găsit niciodată aplicaţie, totuşi rămin ca o reminiscenţă a tendinţelor oligarhice a nobilimii basarabene, care impinsă de interesele ei de clasă căuta să subjuge clasa ţărănească autohtonă, făcind abstracţie pină şi de originea comună etnică. (Alcătuirea ponturilor pentru indatoririle sub care sunt supuşi către stăpinii moşiilor, ţăranii sau lucrătorii de pămint din Oblastia Bessarabiei şi dreptăţile ce au ei spre a li se da de către stăpini, loc de hrană pentru dinşii, şi pentru vitele lor, după cuprinderea jurnalului ce au incheiat Inaltul Sfat a acestii Oblastii, la anul 1819 Mai in 16 zile, pe temeiul aşezăminturilor Moldaviei... 1819 August in oraşul Chişinău).

Această cărticică verzuie s'a conservat şi poate fi văzută la Biblioteca Academiei Romine. (Vezi Al. David, Tipăriturile romineşti in Basarabia, v. I, p. 44; St. Ciobanu — Cultura rominească in Basara-

bia... p. 152; A. Nacco — Schiţa Ocirmuirii civile în Oblastia Basa-
rabiei dela 1812, pînă la 1828. Analele Societăţii de Antichităţi şi Isto-
rie din Odessa, v. XXII.)

Jurnalul din şedinţa dela 16 Mai 1819 al Sfatului Suprem, in
preambul face o constatare de fapt cum că în ultimul timp, cancela-
ria Consiliului este aglomerată de multe cereri de ale moşierilor, prin
care aceştia se pling contra neexecutării de către ţărani a obligaţiu-
nilor conform ponturilor vechi. Deasemenea că ţăranii ca nişte ţigani
nomazi umblă din loc în loc, nu-şi duc nici grija propriei gospodării,
aducind astfel pagube economiei ţării. Pe de altă parte se constată
că guvernul regional primeşte într'una plîngeri de ale ţăranilor con-
tra opresiunii moşierilor, „am găsit de trebuinţă a cerceta pricinile
acestei neorîndueli şi de a le curma cu puterea pravililor şi obiceiu-
rilor acestui pămînt... dacă nu cumva însăşi aceste aşezări sunt pri-
cina păgubicioasei gilceve".

Pentru a determina raporturile reciproce între moşierii şi ţăra-
nii basarabeni, Sfatul suprem găseşte de cuviinţă a se adresa di-
rect la izvoarele de drept, care reglementau aceste raporturi: diferite
hrisoave şi anaforale domneşti. In acelaş mod se proceda cu regle-
mentarea raporturilor generale juridice între locuitorii provinciei,
cind se cerceta izvorul dreptului local basarabean direct la sursă.
Şi dacă acest mod de cercetare e logic şi util, totuşi maniera de in-
terpretare şi concluziile eronate la care ajunge organul legislativ al
Basarabiei, stabileşte în mod indubitabil rolul nefast pe care voia să-l
joace Consiliul în subjugarea clasei ţărăneşti din Basarabia.

Izvoarele cercetate şi citite în şedinţa Sfatului Suprem au fost
următoarele: 1. Ponturile visteriei sau aşezările ce s'au dat de dom-
nul Moldovei Grigore Ghica VV. pentru îndatoririle lucrătorilor de
pămînt ţăranii către pomeşcici, prin care se hotărăşte lămurit zilele
de lucru pentru stăpîni. 2. Anaforeaua Divanului Moldovei din Aprilie
1775 pentru adăogirea zilelor de lucru ale ţăranilor către stăpînii
moşiilor pe care se hrănesc. (V. Acte şi legiuiri privitoare la chestia
ţărănească — Sturza Scheianu seria 1, vol. 1, p. 32; Uricar 1 p. 133,
ed. 2; Radu Rosetti — Pămîntul, sătenii şi stăpînii în Moldova, Buc.
1907). Nacco numeşte această anafora cu termenul exact de „pred-
stavlenie". 3. Hrisovul aceluiaş domn din 30 Septembrie 1777, adică
al doilea aşezămînt al lui Grigore (III) Ghica Vodă pentru îndatori-
rile locuitorilor către stăpînii moşiilor. 4. Hrisovul lui Alex. Cons.
Moruz scos din acturile Moldaviei, 1802—1806. 5. Ponturile visteriei
din anul 1810, Aprilie 23, pentru ţinutul Hotinului din acel an numai.
6. Hrisovul lui Alexandru Voevod din 11 Iulie 1745, slobozit boerului
Gavril Miclescu prin care anume se opreşte strămutarea lucrătorilor
de pămînt dela un loc la altul spre vieţuire. 7. Porunca Domnului
Grigore Alex. Ghica din 22 Iunie 1776 către toţi locuitorii în chip de
hrisov obştesc. 8. Ponturile alcătuite de către obşteasca „prisuts-
vie" a divanului Moldaviei din Septembrie 1804 (Alex. Moruz). 9.
Porunca caimacanilor Moldaviei (Cnamestnicilor Domnului Const.
Ipsilant din 19 Februarie 1807 dat spătarului Man. Donici). 10. Po-
runca aceloraşi din 27 Februarie 1807 către Sărdăria din Orhei.

Nacco omite două izvoare: ultimul şi cel notat la No. 3. Insăşi
alcătuirea izvoarelor notează şi tendinţa Consiliului de a le discuta
într'o anumită lumină: alături de hrisoavele lui Ghica Vodă şi A-
lexandru Moruz Voevod sunt aduse în discuţie unele dispoziţiuni de
natură pur administrativă şi particulară. Actele în cauză au fost pre-
zentate de partea interesantă în cauză, boerimea Sfatului suprem,
acelaş organ al nobilimii, care-l comentează în mod simplist şi de-
parte de adevărul istoric. Marea controversă Giurescu-Rosetti prinde
prin lumina intereselor de clasă a nobilimii basarabene o rezolvire
accelerată că ţăranul basarabean a fost şerb de cind e el. Ca bază

e folosită vestita anafora din 1775, care dădea boerilor o aparenţă
de dreptate fără ca să corespundă însă fondului istoric. Dăm în ex-
tras bazele anaforalei pe care se sprijină boerimea basarabeană: „în
vremea trecută... toate mănăstirile şi neamurile boereşti aveau pe mo-
şiile lor vecini, daţi danii şi miluire împreună cu moşiile de către stă-
pînitorii Domni, precum adeverează hrisoavele vechi, şi pe aceşti ve-
cini îi stăpîneau din neam în neam, slujindu-se cu dînşii la toate tre-
buinţele şi în fiştecare vreme şi loc, întocmai ca şi cu robii ţigani,
numai cu atîta deosebire că pe vecini nu-i puteau vinde cîte pe unul
ca pe ţigani; iar cînd se vindea un sat, intrau şi vecinii cîţi erau în-
tr'acest sat în preţul cumpărării şi nici nu erau volnici de a se duce
aiurea. Iar ceilalţi locuitori cîţi erau pe moşii stăpîneşti de se hră-
neau, deşi nu erau vecini, dar la toate trebuinţele ce aveau stăpînii
moşiei fără soroc slujiau". Deci însăşi anaforaua face o distincţie între
două categorii de oameni de pe moşiile boereşti (nu mai insist asupra
faptului dacă această anafora poate constitui un izvor de legife-
rare, fiind o simplă propunere) aceia care erau simpli trăitori pe mo-
şiile boereşti şi ceilalţi, făcîndu-se abstracţie de abrogarea veciniciei.

Consiliul suprem constată că pînă la 1741 (1749?) ţăranii basa-
rabeni erau legaţi de pămînt, erau vecini, dela „vecnăi"=veşnic. Ţă-
ranul se vindea împreună cu moşiile, şi lucra cît voia stăpînul mo-
şiei. Numărul zilelor de muncă era la început 12, pe urmă 24. In spri-
jinul teoriei servajiste vine şi cartea domnească dată boerului Mi-
clescu; se porunceşte tuturor celor, ce locuesc pe moşia lui, oamenilor
slobozi şi celor boereşti, să nu să opuie Miclescului, şi să nu să stră-
mute în alte locuri sub îngrozire de pedepse cu asprime. Despre aşe-
zămîntul lui Alex. Ghica Voevod din 22 Iunie 1776 că fiştecare locui-
tor de pămînt să locuiască acolo, unde l'a apucat prescrierea, se
opreşte lor cu totul a se muta din loc în loc, iar fugarii să fie întorşi.
Asemenea şi ponturile din Septembrie 1804 ale Obşteştei Adunări, în-
tărite de Domn, opresc strămutarea ţăranilor, sub sancţiunea unor
ştrafuri pentru ei ispravnici. Deasemenea şi dispoziţia boerului or-
heian, spătarul Donici, de a întoarce oamenii din 9 sate, care s'au ri-
dicat de pe loc. Idem, două sate bulgăreşti, care vor să se înscrie la
voluntari.

Sfatul suprem constată că din cauza instabilităţii situaţiei perso-
nale a ţăranului şi impreciziunii normelor de lucru, suferă agricul-
tura regională şi economia generală. Gospodăria de ţară trebuie aşezată
pe un neclintit temei. *Iar ce se atinge de personalnica slobozenie a să-
tenilor nu este nici o îndoială, că ei niciodată n'au fost slobozi de a
se strămuta dintr'un loc la altul după însă-şi voinţa lor, căci aceasta,
atît prin legiurile obşteşti, cum şi prin deosebitele porunci ale ocîr-
muirii Moldaviei,, cu tărie au fost oprite.* Insă pe lîngă toate acestea,
domnul Predvoditel dvorenilor (mareşalul nobilimii) şi dumnealor di-
putaţii într'un glas au arătat în Presutsvia sovetului, că Ocîrmuirea
Moldaviei da voie ţăranilor ca să se strămute, însă nu pentru alte pri-
cini, decît cînd nu le ajunge loc.

Totuşi, spre a se evita eventuala asuprire a ţăranilor şi micşura-
rea „pronomiilor pomeşcicilor", s'au însărcinat de Verhovnai Sovet
mareşalul nobilimii şi deputaţii (cilenuri) sovetului, de a se alcătui
un proect de statut. Urma ca Naestnicul Behmetiev să confirme Statu-
tul întocmit. Nu ştim compunerea comisiei şi nici desbaterile ei, însă
sub o aparenţă a conservării obiceiului pămîntului s'au introdus o se-
rie de măsuri împovărătoare pentru ţărani din punct de vedere al
cîtimii de muncă, şi posibilităţii de a se achita faţă de boer. Totuşi,
şi în acest proect, ca şi altele care au urmat, se poate observa aceiaş
solicitudine a legiuitorului pe deoparte de a-l ţine pe ţăran locului,
dacă nu printr'o legătură *juridică*, cel puţin printr'una *fiscalo-econo-
mică.*

Proectul de statut (Alcătuirea ponturilor) cuprinde nouă capito-
le... Reproducem textul după o transcriere liberă, conservind pe cit
posibil limba arhaică. Se remarcă in mod deosebit continuitatea le-
giuitorului in a legifera in spiritul obiceiurilor moldovenești și grija
sa de a juca rolul de quasi-arbitru in relațiunile dintre țărani și mo-
șieri.

Primul capitol cuprinde pontul privitor la „personalnica sloboze-
nie a țăranului". După intocmai putere al Proectului obrazovaniei obla-
stiei Basarabiei (cel din 1818), țăranii sau sătenii iși vor păzi dreptă-
țile a nu atirna persoana lor de stăpinitorii pămintului, iar averea lor
va fi apărată de tot felul de acolisiri (pretenții) cu privegherea
Ocirmuirii Oblastiei. Pontul 2. Ei și averea lor nu atirnă de pomeș-
cici. Aceștia sunt datori a le da rinduita proporție de pămint, nu au
dreptate de a cere dela dinșii alte dări sau havalale, numai care sunt
așezate prin pravilele sau obiceiurile acestui pămint. Afară de aceasta,
sătenii sunt slobozi a intra in toate slujbele impărătești.

Capitolul II. Fiecare sătean insurat, asemenea și holtei fără tată
lucrează in folosul stăpinului 12 zile pe an. Feciorul neinsurat se scu-
teşte, asemenea și calicițiii, neputincioșii, dar fără gospodărie și vite.
Stăpinul moșiei n'are dreptate ca să silească pe locuitorii cari n'au
vite, a le năimi dela alții, să facă arături sau cărături. Aceștia vor lu-
cra numai cu miinile. Sătenii vor face zilele pe insăși moșiile, unde se
află așezați, cel mult cu patru ceasuri depărtare, de unde stau cu lo-
cuința. Pot fi trimiși și la distanțe de zece ceasuri, insă numai pen-
tru cosiș sau seceriș.

Peste zilele hotărîte sătenii sunt datori a da stăpinilor de moșii
zeciuiala din toate produsele semănăturilor lor, și din finul ce vor face
pentru vitele lor pe moșia pomeșcicului. Zeciuiala se aduce la locul
care li se arată de pomeșcic sau vechilul său, la moșie. Treerind snopii
de dijmă — să dea stăpinului piine — grăunți, porumbul să-l curețe de
pănuși și apoi să-l așeze in coșuri. Nu pot fi siliți la treeratul dijmei,
cind culeg piinea lor, insă treerul să fie sfirșit la 1 Iulie al anului res-
pectiv.

Nu sunt slobozi țăranii săteni a căra roada, inainte de a veni stă-
pinul sau vechilul său, să insemneze, să numere zeciuiala, și apoi să-i
ridice dijma. Abia pe urmă piinea lor. Moșierul va trimite vechilul in
termen de 5 zile, ca țăranul să nu fie silit a ține recolta pe cimp. Nu
sunt slobozi pomeșcicii a opri pe țăranii aceia care au secerat piinea
lor mai inainte decit alții, ca să nu o care de pe țarină, ca să aștepte
pe ceilalți săteni ca să stringă a lor. Țăranul face cunoscut stăpinului
că a secerat piinea. După cinci zile chiamă pe vornic sau vătav să deo-
sebească dijma, și s'o care cind se va porunci.

Capitolul III, este intitulat „Pentru lucruri, care sătenii sunt da-
tori a lucra stăpinului moșiei in zilele acelea, care s'au insemnat la
capitolul al doilea al acestui așezămint".

Socoteala ce se va urma va fi ca și „după cel vechiu așezămint",
„măsura lucrului ce fiecare sătean este dator să lucreze — pentru o zi".
Dacă stăpinul moșiei are nevoie de arătură, fiecare plug va ara și gră-
pa (zavolachivati=verb rusesc: a acoperi) pe zi: țelina opt sau zece
pași in lățimea pămintului și pasul să fie de șase palme domnești și
cîți săteni vor fi simbriluiți la acest plug, la fiecare se va socoti o zi
din acelea 12. In ceiace privește lungimea moșiei, aceasta a fost pină
acum la voința stăpinului. Acum se stabilește un maximum de lungime;
lungimea moșiei să nu fie mai mare decit 240 stinjeni domnești. Po-
meșcicii pot să aibă moșii cu lungimea mai mare, insă să se scadă din
lățime. Stăpinii moșiei nu sunt volnici a sili pe locuitori ca să le are
mai mult decit două zile primăvara, și două toamna. Dar și sătenii
sunt obligați a se conforma regulii acesteia.

Dacă stăpinul moșiei va pune să cosească fin, fiecare va cosi pen-

tru o zi — o jumătate de falcie, a cărei măsură este optzeci de prăjini in lung și patru in lat. De va fi trebuință a aduna și clădi finul in grămezi și stoguri, — să adune și să clădească pentru o zi o jumătate de falce, adică pentru o falce de iarbă ce o va cosi, aduna și clădi in stog sau schirdă, să i să ție seama lucrătorului de pămint patru zile.

De va fi trebuință prășit la păpușoi sau alte semănături sau creșteri (plante), apoi pentru o zi să prășească o a opta parte din falce, adică a patra parte chiar dintr'un pogon. Secerătorul este dator a secera pentru o zi de lucru trei clăi, iar claca se alcătuește din 39 snopi de măsură, și snopul să fie de patru palme domnești imprejur la legătură, dar snopii să fie cit mai strinși la legătură. Acel ce va culege păpușoi este dator pentru o zi de lucru să culeagă, să curățească de pănuși și să care la coșerul stăpinului o a patra parte dintr'un pogon.

Stăpinii moșiilor pot intrebuința pe lucrători și la alte lucrări, decit cele arătate mai sus, singuri sau cu carul cu boi. Dar fiindcă alte lucruri, afară de acelea mai sus notate nu se pot socoti in măsuri, apoi lucrătorii de pămint vor fi datori a lucra dela răsăritul soarelui pină la apus, cu odihna cuviincioasă la amiazăzi, intocmai cu aceiaș silință, ca și cind ar lucra pentru sine.

Capitolul IV, este intitulat „Pentru vinzarea veniturilor pe la moșiile pomeșcicilor". E vorba de unele drepturi regaliene, care din vechime aparțineau moșierului. Anume, vinzarea de tot felul de băuturi depinde de stăpinul moșiei... căci vinzarea băuturii din vechime era numai a stăpinilor de moșie, după temeiul legiuirii ce se păzește. Pontul al doilea are un cuprins identic.

Capitolul V. „Pentru indatoririle, care lucrătorul de pămint, afară de cele mai sus insemnate 12 zile, este dator a implini in folosul stăpinului moșiei după puterea hrisovului Domnului Grigore Alex. Ghica VV. din let 1777 Septembrie 30 și după obiceiurile vechi.

Osebit de acele 12 zile, fiecare sătean, care va avea casa lui, va face stăpinului moșiei două clăci pe an la orice va cere trebuință. Și asisderea dator este a aduce la ograda stăpinului, incepind dela Noembrie și pină la 15 a lunii Februarie din pădurea stăpinului două care lemne de foc, depărtare pină la 10 ceasuri. Urmează amănuntele dimensiunii carului. Afară de aceasta, fiecare lucrător este dator a aduce la casa stăpinului producturi depărtare cel mult 16 ceasuri, dar nu in vremea muncii cimpului. Ezăturile și morile pe moșii, sătenii sunt datori a le tocmi (repara), fiindcă sint și insăși pentru a lor trebuință, asemenea pentru meremetul (reparația) construcțiunilor boerești. Fiecare femeie cu bărbat sau fiecare văduvă va toarce stăpinului din in sau cinepă un calep de tort și o ocă de lină să toarcă. Deasemenea țăranii sunt datori a da stăpinului păsări: două găini pe an. Din 50 de stupi — unul, cei cu mai puțini stupi — 8 parale de fiecare vor plăti (Hrisovul Mih. Racoviță VV. Let 7234, 9 Dec.).

Capitolul VI vorbește despre indatoririle stăpinului de moșii către țărani. Stăpinul moșiei este dator a da fiecărui sătean loc de finaț, imaș după numărul vitelor. Pentru patru vite — una falce loc de finaț, iar pentru pășunat pentru două vite una falce, loc in apropiere.

Unui locuitor care va avea pină la 12 capete de vite i se va da 5 fălci de pămint pentru semănătură, iar celui pină la 6 capete, 3 fălci de pămint, iar celui, care va avea patru capete sau nici unul — două fălci de pămint. Se observă imediat micșorarea intinderii acordată sătenilor in comparație cu hrisovul chiar al lui Moruz VV. din 1803, cind proporția de pămint acordată sătenilor din regiunile de peste Prut era mai ridicată, bogăția locuitorilor fiind creșterea vitelor (Sturdza-Scheianu, p. 65 și urm.).

Dacă se poate observa o oarecare concordanță intre dispozițiunile anterioare privitoare la raporturile intre moșieri și țărani și in special chiar intre Statutul de față și hrisovul lui Moruz Voevod, vine

de astă dată o notă discordantă, inspirată probabil de legislația ser-
vajistă rusă. Se consfințește principiul că țăranul nu poate părăsi mo-
șia unde se află cu locuință. Pontul 8 din capitolele V—VI rămine în
istorie ca o încercare a clasei conducătoare de a lipi pe țăranul basa-
rabean pămîntului, inovație necunoscută pînă atunci. „Cînd stăpînii
moșiilor vor da țăranilor mai sus hotăritele locuri de pămînt, ori pe
aceea moșie, unde ei (țăranii) se află cu locuință, sau pe altă, nu
mai departe decît patru ceasuri, atunci nimeni dintru acei locuitori
*„fie măcar din ori ce nație, nici într'un chip n'au dreptate ca să se
mute și să se statornicească pe altă moșie, căci aceasta atît după cele
vechi, cît și după cele noui legiuiri a Moldaviei cu tărie se oprește*,
dar acei dintre stăpîni care înmulțindu-se țăranii nu vor avea putință
ca să deie lor locul hotărît, vor avea dreptate *a muta o sumă de lo-
cuitori*, adică pe cîți va cere trebuință și a-i statornici pe altă a sa
moșie. Se cere numai ca locul nou să fie în proprietatea pomeșcicului
de cel puțin trei ani. Insă țăranii pot fi lăsați pe loc cu proporția re-
dusă de pămînt.

Capitolul VII cuprinde unele dispozițiuni de organizare administra-
tivă cu privire la supravegherea executării obligațiunilor sătenilor
către moșieri, un capitol nelipsit deacum înainte din nici una din
multele legiferări ale organelor guvernului rus: așezămîntul din 1834,
contractul normal, așezămîntul din 1868.

Deși n'are o legătură directă cu subiectul de mai sus, totuși nu e
lipsit de interes capitolul privitor la situația țăranilor pe moșiile ră-
zeșești. Nu e decît o desvoltare a punctului XXII final din Anaforaua
Divanului pentru pontul boerescului 1805, Ianuarie 3. (Sturdza-Scheia-
nu — Acte privitoare la chestia țărănească, p. 58).

Pontul 1. „Fiindcă mulți răzeși stăpînesc moșii fără a fi părțile
lor alese și pe însăși acele moșii se mai află încă țărani care nu sunt
răzeși, iar de la sine se înțelege că un om nu poate fi supus la mulți
stăpîni. Apoi dar acești țărani, în puterea pravililor și obiceiurilor
Moldaviei, nu sunt datori ca să lucreze răzeșilor întocmai ca cei ce
trăesc pe moșiile boerești. Ei vor avea a da numai dijma din toate
rodurile, a plăti răzeșilor cîte doi lei de fiecare casă, și a lua tot fe-
lul de băuturi, nu de aiurea, ci din circiumile din acele sate, ca la
moșiile boerești.

Pontul 2. „Asemenea fiindcă răzeșii ce stăpînesc moșii nu au dela
țăranii ce trăesc pe moșiile lor acele folosuri, care le au pomeșcicii,
apoi și țăranii nu au dreptate a cere dela dînșii pămînt în proporție
ce s'a legiuit pentru moșiile boerești, ci au dreptate a cere de la ră-
zeși numai imaș pentru vitele lor, însă și aceasta cu plată, după ce
se vor învoi. Dar plata aceasta pentru o falce să nu se ridice mai sus
de jumătate de preț, ce pe acele locuri se vor plăti pentru falce de
fînaț.

Indată ce moșia răzeșească se va împărți în două, patru, opt
părți, și stăpînii acestor părți vor găsi cu folos a da țăranilor acea
proporție de pămînt care s'a hotărît prin pontul 4 al așezămîntului, —
atunci țăranii sunt datori a împlini stăpînilor acele pămînturi ce sunt
arătate în cap. II și III ale acestui așezămînt.

Pontul al 4-lea clarifică statutul personal al țăranilor pe moșiile ră-
zeșești, în sensul că libertatea lor de strămutare de pe aceste moșii
rămîne și în viitor. „Fiindcă lucrătorii de pămînt ce trăesc pe moșii-
le răzești nu au dreptate a cere dela răzeși o asemenea proporție de
pămînt, precum s'a hotărît pentru acei lucrători de pămînt care se
află pe moșiile boerești, — apoi nici răzeșii nu au dreptate a opri pe
acei țărani de a se strămuta pe alte locuri. Iar cînd înșiși răzeșii îm-
potriva voinței lucrătorilor de pămînt vor voi ca aceștia să se mute
în alte locuri, atunci nu numai că sunt datori a-i înștiința pentru
această voință și să le deie spre a se putea strămuta vadea de un an, ci

încă sunt datori ca să plătească lucrătorilor de pămînt după dreapta
prețăluire toate acareturile lor ce vor rămînea pe acele moșii."

Proectul acesta de Statut a fost tipărit în mai multe exemplare și
trimis tuturor isprăvniciilor, ca să supravegheze aplicarea lui, ase-
menea și tuturor obștiilor și primăriilor sătești, ca să nu mai invoace
„lipsa de claritate a instituțiilor moldovenești". Evident, dispozițiile
Așezămîntului din 1819 erau mult mai explicite!

Totuși, încercarea „pomeșcicilor basarabeni" de a lega pe țăra-
nul liber de pămînt a ratat, căci și sferele conducătoare și-au dat
seama de monstruozitatea proectului și la 7 Octombrie al aceluiaș an,
Namestnicul Impăratului, Behmetiev, a suspendat aplicarea Statutului
pînă la noui dispozițiuni, continuîndu-se cu vechiul „obiceiu al pă-
mîntului", lipsit de preciziune.

Alex. Kidel

Chenare critice

N. Iorga — Idei asupra problemelor actuale

Pornind dela constatarea fundamentală că sufletul umanității este bolnav, d. Iorga încearcă, în această nouă carte, să găsiască morbii cari sguduie ctitoria vechei Europe. Exultanta apetiție a ineditului, îmbrîncirea cotidiană după succesul efemer, valul neliniștei, — unde își au ele isvorul?

Și d. Iorga îl fixează: în *formele* cari nu mai cuprind nimic și *realitățile* cari nu și-au căutat încă forma. Formele sunt stoarse de orice conținut; și acelea cari s'au păstrat și le luăm noi ca fundamentale vin tocmai dela marele ipocrit care este secolul 19. Iar conținuturile sunt lipsite de orice formă, deci n'au statornicia trebuitoare relativei fericiri a omului; ele sunt cîmp de mișcări anarhice, neînlănțuite de disciplina severă a formei care dă stabilitate și ne vin dela acest destrăbălat veac bolnav care este veacul contemporan.

Deci, Europa actuală nu stă pe o seamă de adevăruri statornicite, ci e măcinată de o mulțime de tendințe contrazicătoare. Iar prins între ele, sufletul omului contemporan este într'un amețitor vîrtej și chinuit de lăcomia lui după certitudini.

E bolnav sufletul umanității, — iată strigătul. Și d. Iorga caută să sublinieze deviațiile dela sfînta tradiția istorică, arătînd calea pe care a pătruns morbul decompozant. Istoria are subterane pe cari le străbat molimele devastatoare. Bunătate de arhitectură a epocilor este destrămată. Și d. Iorga nu zice: așa stă în esența lucrurilor să se întîmple — și stă devreme ce se întîmplă; Domnia sa plînge: e bolnav sufletul umanității.

Aceasta caracterizează temperamentul de istoric al d-lui Iorga. Domnia sa se dublează totdeauna de un sentiment. Admiră sau protestează, își apropie sau se revoltă, ironizează sau compătimește, Domnia sa niciodată nu explică, ci totdeauna se justifică. Domnia sa nu ia odinea istorică așa cum se întîmplă, ci o confruntă cu o ordine ideală pentru a dovedi cît este cea dintîi inferioară. Un fenomen nu este luat așa cum este, ci alterîndu-l cu dorința cum ar vrea Domnia sa să fie.

Oamenii aceștia, porniți să confrunte ordinea reală a lucrurilor cu o ordine ideală a lor, aceștia sunt orice, numai istorici nu.

D. Iorga e un moralist, nu un istoric. Însă, e un moralist care se întîmplă *să știe* foarte multă istorie. Dar nu e un istoric. După cum nu e filosof cel care *știe* filosofie.

In această carte, în care ar fi trebuit să se întrevadă numai istoricul, îl simțim pe d. Iorga moralistul.

Structura intim spirituală a d-lui Iorga e dominată de valori morale.

Fără nici o perfidie în intenția noastră.

Cesar Petrescu — Cheia visurilor

Acolo, în atolul dela capătul curcubeului e o țară unde nimănui nu-i e dat să ajungă. Visurile noastre, — lăstuni chemați de un punct de ceață, — sunt ademenite de această banderolă de vraje care ne încercuește existența. Viața e împletitură din mătasea fină a mirajiilor, dominată, în ghergheful ei, de odgonul marginal care nu îngăduie depășirea. Sbaterile, pentru a ieși din țesătura tiranică, termină în nimic. In atolul de dincolo de curcubeu — pînă la care puntea de siderații ghirlandate poartă numai reveriile, — încă n'a ajuns nimeni. „Destul să se apropie și copacii cu merele de aur se prefac în scrum, păsările cu pene de aur cad moarte în scrum. Nu-i voie să ajungă nimeni acolo".

Viața te urcă pe coama talazului în înălțimi pentru a te lăsa să te înghită din nou golurile. E o chemare a punctului pornirii, cu atît mai stăruitoare, cu atît mai violentă, cu cît mai ispititoare și mai avîntată a fost lansarea. Copacii, în creșterea lor în tărie, ar putea fugi cu cocorii în văzduhuri, dacă nu i-ar pironi definitiv rădăcinile.

Amestec de năzuință și ispită, ne prăfuim după vîrfurile pe cari ne-au înălțat visurile. Potrivesc fatalitățile clipa în care să încapă o bucurie și o tristețe, o biruință și-o înfrîngere, un salt și o cădere. Și cînd credem că fascinațiile abisului ne spulberă în neant, tocmai atunci sar în ajutor împrejurările.

Paul I. Năgară, eroul romanului recent al d-lui Cesar Petrescu nu scapă nici el de plinirea sorocului descifrat în semnele adevăratului trepetnic cel mare.

D. Cesar Petrescu aduce, — în romanul nou: *Cheia visurilor* —, un fragment de viață contemporană, analizată în lumina perspectivei de profundă umanitate torturată de dorurile atolului de dincolo de curcubeu. Omul modern, — ispitit de succesele oferite de o viață care e în acelaș timp teren de puteri nedisciplinate gata a te ridica, a te prăbuși, — se

lasă prada dorințelor nemăsurate; și acolo unde s'ar crede că nu mai e frîu și că nimic nu mai disciplinează pornirile dintîi, înlănțuiri pe neprevăzute aduc ceasul de cumpănă. Paul I. Năgară, Timotei Potolea, Iorgu Hortolomeu, Mircea Potolea, Lucian, toți rămîn uneltele unei puteri de dincolo de ei, care în mișcările-i aparent divergente, are totuși un joc regular. Comuniunea destinului îi cuprinde pe toți.

D. Cesar Petrescu știe să împletiască urzelile romanului așa de perfect încît să îmbine destinele personagiilor într'un punct precumpănitor care alcătuește pentru fiecare în parte ceasul de cumpănă, iar pentru carte punctul de origine. O înlănțuire pe neprevăzute îi mînă pe toți către acelaș liman.

In ansamblul volumelor apărute, aceasta e o carte densă, animată.

C. C. Giurescu — Istoria rominilor

In editura Fundațiilor regale, secția enciclopedică, a apărut intiiul volum, dintr'o serie de trei, din istoria rominilor. Cartea se datorește profesorului de istoric națională dela Universitatea din București, d. Constantin C. Giurescu. Un volum de peste 500 depagini, cu planșe și hărți, tipărit într'o ediție impecabil elegantă, ceiace dovedește și cît poate contribui prietenia cînd nu se reduce numai la nuanța sentimentului. Și drept să spunem, nici nu i-ar fi stat bine acestei sfinte scripturi a neamului să se înfățișeze publicului, sdrențăros. Cît mai multe lucrări de felul acesteia ar salva prestigiul unei instituții care are altă destinație inițială decît aceia deviată din dorințele avide ale unor conducători cu senzibilitate vagabondă; și ar servi cultura cu opere de necesitate primordială în locul atitor mofturi solemne trecute din sertarul, din care n'ar trebui să iasă, în tiparul care trebuie să dea numai valori netăgăduite.

Cartea d-lui Constantin C. Giurescu e un început bun; și ne-ar părea bine să n'o știm decît protosul unei serii de lucrări tot atît de necesare; fiindcă, dacă se rămîne aici, ni se demonstrează încă odată că nimic nu pricep conducătorii din destinele culturii noastre, ci reduc totul la prietenie, pierzînd pînă și ce-ar putea profita dintr'o mentalitate exclusiv negustătoriască.

Oricine ar fi înrîurit și oricine ar fi adăugat la apariția acestei cărți, a făcut un real serviciu culturii romîne. D. Constantin C. Giurescu, autorul documentatei critici asupra volumului de istoria rominilor a d-lui Iorga, — din care se învedera, pe lîngă cunoașterea desăvîrșită a problemelor istoriografiei noastre: puterea de obiectivitate, de a rezolva pe bază de documente precise miezul unei controverse, cît și punerea în evidență a ceiace și a cît se poate strecura dintr'o grabă și din acea lipsă a revenirei cu veghierea trebuitoare, atît de disprețuită de d. Iorga,— d. Giurescu, cel atît de absorbit de forfota politicei de toată ziua, rămînea dator cu o carte în care să se vadă însușirile pe care le posedă.

Volumul de față pune la punct o mulțime de incertitudini și luminează asupra atitor zone nebuloase din sbuciumata noastră istorie. Sunt capitole din istoriografia romînă pline de semne de întrebare asupra cărora istoricii, de competință altminteri necontestată, au lăsat să lucreze mai mult fantezia care croește ipoteze decît judecata care cumpănește și trage încheeri din confruntări și observații. Riguros raționalist, fără cutezanță cînd nu-i prea temeinic documentul, d. Constantin C. Giurescu abate tot ce este tendință pentru a netezi drum drept unei concluzii de dublă origine: *document* și *rațiune*.

Este adevărat, pentru Domnia sa, ceiace este în fapte. Și este în fapte — atît cît poate rațiunea cumpănită și bine orientată să derive.

Deci, fără a se lăsa condus de tendințele anumitor școli istorice care predică simplificarea faptului istoric la *esențial* fără să observe cum acest esențial este identificat cu o *prejudecată* (ex.: materialismul istoric); și fără să formuleze pe esențialitățile istorice judecăți de valoare (ex.: școala mai nouă germană) ci mulțumindu-se cu judecățile de constatare asupra complexelor faptelor, d. C. C. Giurescu urmărește evoluția istoriei cu strictă obiectivitate. D-sa pornește dela constatarea că faptul istoric este complex, pasibil de corelații lăuntrice; și că în aceste *complexe istorice*, există *accente*; ceiace numește domnia sa *predominanța*. De o pildă, într'o anumită epocă predomină spiritualul, culturalul, în alta predomină politicul, economicul. Este o eroare a înfățișa spiritualist istoria, după cum eroare a o înfățișa materialist. Istoricul trebuie să porniască de la *fapte*, faptele se coreleaza în *complexe*, iar istoricul trebuie să *sublinieze* accentele, să evidențieze predominanțele dinlăuntrul unui complex, iar nici decum să creeze înlăuntrul lor tendințe și să le selecteze după prejudecăți.

Scrisă și simplu, clar, într'un stil accesibil publicului mare, neîmpovărată de aparatul de citate care îmbîcsește lectura nespecialistului, „Istoria rominilor" a d-lui Giurescu nu trebuie să lipsiască din biblioteca niciunui om care rîvnește la intelectualitate.

Petre Pandrea — Filosofia politico-juridică a lui Simion Bărnuțiu

De două ori prețioasă apariția acestei cărți:

Ni se dovedeşte că generaţia cea nouă, — prin personalităţile ei substanţiale şi de proporţie,— a renunţat la jocul fals al integrării in mondialism, prin acele condamnabile trăiri şi aventuri spirituale. D. Pandrea care s'a disciplinat riguros la universităţile Berlinului, — unde nu sunt, desigur, profesori de nivelul Rarinceştilor noştri, — ar fi putut şi Domnia sa să se ingimfeze cu tot ce a virît in sertare din formulele nemţeşti. Dar s'a dus, acolo, să se disciplineze, iar nu să cumpere ştiinţă. Şi cu ce a căpătat din severa intelectualitate germană, s'a intors la isvoare, să confrunte intre ele realităţile de aici.

Insă realităţile de aici erau virginale. Aşa zişii noştri intelectuali s'au complăcut in superficialităţile unei sinteze, din cari lipsia cu desăvîrşire cunoaşterea elementelor de bază. Şi s'au complăcut in fals profetism, ignorînd total porunca necesităţilor. A fost şi pe aici un neam de oameni cari s'au ilustrat printr'o istorie demnă de considerat. Am avut cîteva fapte de arme, cîteva figuri politice de întiiul rang, cîteva prestigii culturale de toată importanţa, cîteva momente de cumpănă cari marchează o evoluţie ale cărei trepte trebuiesc ştiute.

Lipseşte, insă, materialul documentar. Lipsesc „lucrările preparatorii", cum zice d. Pandrea. Sinteza ştiinţifică serioasă nu se poate face la noi atîta vreme cît nu sunt date jos din rafturi textele, cît nu sunt şterse de praf şi criticate riguros. Despre Mihail Cogălniceanu nu se poate scrie o monografie completă atîta vreme cît nici discursurile dela legea agrară şi de introducere la istoria rominilor nu le-avem tipărite in întregime. D. Pandrea nu se chinuie să facă strălucire efemeră de efulgurator de ipoteze; s'a mulţumit să cerceteze isvoarele, să le analizeze, să caute in cursurile litografiate şi in manuscriptele lui Bărnuţiu, ansamblul de idei, gruparea ideilor pe teze, şi eventuala filiaţie a ideilor acestei personalităţi politice care, prin dimensiunile ei, copleşeşte evenimentele din jurul anului 1848.

Şi de aceia e preţioasă a doua oară cartea d-lui Pandrea. Om invăţat, temeinic şcolit in străinătate, orientat în problemele economiei şi polticei, iar in filosofia statului cunoscător desăvîrşit, Domnia sa a căutat să precizeze influenţele strecurate in opera lui Bărnuţiu şi să arate ecourile trimise in gîndirea sa de către cugetarea europeană. Astfel, dintre cei cari au trimis ecouri in gîndirea bărnuţiană, nu poate lipsi Savigny, nu poate lipsi şcoala organicistă, nu poate lipsi iluminismul francez, nu poate lipsi dreptul natural antic, nu poate lipsi înrîurirea germană. Şi din tot ce i-a comunicat epoca şi ce i-au oferit contingenţele, înclinările lui naturale către gîndirea sistematică au construit un ansamblu de idei — concepţia politico-juridică, — disociabilă in cinci teze bărnuţiene de filosofie politică. In capitolul VI, d. Pandrea analizează întru cît Bărnuţiu reprezintă, pentru teoria statului habsburgic, analogul lui Kelsen; şi ce determină, in două veacuri diferite, analogia acestor momente. Iar în cap. VII, ni se subliniază semnificaţia sociologică a doctrinei lui Bărnuţiu.

D. Petre Pandrea oferă culturii romine o carte sistematică, in care e cuprinsă gîndirea arhitecturală a celui mai puternic cap din sec. 19, in Ardeal.

Efortului de determinare metodică a axelor principale cari susţin ansamblul concepţiei politice şi juridice a lui Bărnuţiu, i se cuvin laude măcar in măsură egală cu dragostea autorului de a ne dărui o carte bună.

Ilariu Dobridor

Cronica socială

O mişcare ţărănească în Franţa

Dela răscoalele ţărăneşti — *les jacqueries* — cari au precedat
marea revoluţie dela 1789 şi dela mişcarea agrariană de sub al doilea
imperiu, pricinuită de scăderea preţului griului, consecinţă a concu-
renţii agriculturei Statelor Unite, Franţa nu a mai cunoscut o mişcare
agrariană şi cu atît mai puţin una ţărănească. Şi totuşi populaţia ţă-
rănească de acolo numără proape 20 milioane de suflete. Armonia ge-
nerală a intereselor economice, efect al unei echilibrări între activita-
tea industrială şi cea agricolă, libertatea de mişcare a tuturor catego-
riilor sociale, o grijă — oarecum ascunsă — dar permanentă, a tuturor
parlamentelor şi guvernelor pentru interesele rurale, au împiedicat
crearea ideii de clasă ţărănască. In acest climat nu s'a putut forma
încă în ţărănimea franceză conştiinţa de existenţa unor interese comu-
ne şi specifice nu numai economice, dar şi social-politice. Buna ei
stare era aşa de consolidată încît a lipsit multă vreme, chiar şi re-
sortul unei agitaţiuni politice agrare de o amploare mai redusă.

Lumea rurală, care avea dorinţi de activitate socială, se încadra în
unul din numeroasele partide politice, îngroşind însă mai cu seamă
rîndurile partidului radical-socialist — în sudul Franţei, sau pe acele
ale partidelor republicane de dreapta, — în regiunile de vest şi sud-
est.

In timpul din urmă însă — după ce euforia economică a satelor
din anii de după război, a încetat, revendicări agrariene au început să
se ridice, tot mai puternic. Ţărănimea franceză nu poate accepta, cu
uşurinţa populaţiilor orientale, scăderea catastrofală a preţurilor şi
nici concentrarea atenţiunii Statului numai asupra industriei şi lu-
mei muncitoare dela oraşe.

Un mic partid agrar ţărănesc s'a constituit. Incă de acum zece
ani, sub conducerea d-lui *Fleurant Agricola*, bătrîn activ şi inteligent
care, deşi neluat prea mult în seamă în propria sa ţară, căuta să stabi-
lească legături politice cu toate partidele ţărăneşti din Europa. Ziarul
său: „La Voix de la terre", scris cu multă vioiciune şi competinţă agra-
riană, încerca să grupeze asociaţiile agricole într'o singură organizaţie.
Dar, în alegerile din 1928 şi 1932, dintre candidaţii partidului său a
fost ales numai un singur deputat. De doi ani însă, mişcarea — privită
de lumea politică cu ironie superioară — a d-lui Fleurant Agricola, a
căpătat o puternică amploare. Sub presiunea crizei agricole, ţărăni-
mea franceză, strînsă în mii de organizaţii sindicale şi cooperative, a
început să se gîndească la necesitatea unei apărări a intereselor ei
particulare şi apoi a pornit să se întrebe ce trebue şi ce poate să în-
semne ea în viaţa politică a Franţei. După cîteva tatonări, pentru crea-
rea unei organizaţiuni „La défense paysanne", apăru o figură nouă:
d. Henry Dorgères, care se intitulează *„Şef al frontului ţărănesc"*. Agi-
taţia pornită de acest cultivator mijlociu găsi ecou în massele rurale
şi în curînd lumea politică se trezi în faţa unei mişcări politice îngri-
jorătoare. Faţă de unele manifestări violente, guvernul francez a tre-
buit să ia măsuri aspre pentru păstrarea ordinei şi respectarea legilor
pe cari ţărănimea nu voia să le mai primească.

Această mişcare neliniştea cu atît mai mult partidele vechi ale Franţei politice, cu cît H. Dorgères nu se mulţumeşte cu o apărare ocazională a unor interese agrariene limitate, ci el se încearcă să creeze o concepţie unitară ţărănească, mergînd pînă la reformarea Statului, după această concepţie.

Pentru realizarea ei, d. Henry Dorgères desfăşură o activitate şi o îndrăzneală neobişnuită.

Ce program şi ce metode are noua mişcare?

Intr'un articol publicat de şeful Frontului ţărănesc în revista „Le Mois", acesta scrie:

„Pornit pe planul revendicărilor materiale, mişcarea a eşit repede din acest cadru. Ţăranii nu se mai mulţumesc să reclame condiţiuni mai bune de viaţă materială: ei cer o adîncă reformă a Statului".

Dacă demonstrarea necesităţii unei mişcări ţărăneşti este destul de uşoară în Franţa prin existenţa unei ţărănimi culte şi dîrze, organizată într'un mare număr de asociaţii, grupări şi cooperative săteşti, precizarea scopului, a programului şi a metodei de luptă este mult mai grea. In actul de constituire al „Frontului Ţărănesc" găsim o primă încercare de precizare. Acolo se spune: „Obiectivele Frontului ţărănesc sunt următoarele:

1) Lupta împotriva politicei de deflaţiune;
2) Lupta pentru revalorizarea preţurilor producţiunei naţionale;
3) Lupta pentru protecţiunea muncii sub toate formele;
4) Apărarea regimului republican cu Reforma Statului, avînd la bază familia şi meseria.
5) Organizarea profesională a economiei naţionale.

Programele partidelor radical, socialist şi comunist se adresează întregei populaţii, pe temei de idei generale pentru organizarea vieţii obşteşti. Programul unei mişcări ţărăneşti trebue să găsească formulări noi, care trebue să mulţumească aspiraţiile ţărăneşti, fără a lovi prea mult interesele celorlalte categorii sociale.

După cum scrie chiar H. Dorgères, „acesta nu e un program de clasă". Şi noi ne permitem să adăugăm că acesta este deabia un nucleu de program şi că el nu manifesta clar o concepţie ţărănistă proprie. Lumea politică din Romînia, care cunoaşte astăzi un program ţărănist, limpede şi complect, ca acel stabilit în ultimul său congres de partidul naţional-ţărănesc, luminat şi explicat de o doctrină ţărănistă, aproape desăvîrşită, nu poate rămîne decît nesatisfăcută, citind programul şefului Frontului ţărănesc francez. E de aşteptat însă ca îndată ce acestei mişcări politice, pornită aproape instinctiv, se vor alătura intelectuali deprinşi cu formularea de doctrine politico-sociale, ca năzuinţele încă nelămurite ale ţărănimii franceze să se încadreze într'o doctrină proprie şi să se contureze într'un program lămurit şi închegat. Elementele unei asemenea doctrine se găsesc în parte în lucrările d-lui *Victor Boret* — fost ministru al Agriculturei — şi unul din protectorii primei acţiuni ţărăneşti din jurul ziarului „La Voix de la Terre".

Ceeace însă caracterizează mişcarea condusă de Henry Dorgères, este violenţa ei.

Pentru a reuşi — scrie el — vom întrebuinţa legalitatea şi ilegalitatea. Rezistînd legii, am reuşit în Vestul Franţei să împiedicăm aplicarea asigurărilor sociale, pe care nu le voiau nici patronii, nici lucrătorii rurali.

Neputinţa totală a guvernelor în faţa acestor revolte, ne dă o nouă probă de slăbiciunea Statului.

In asemenea condiţiuni încrederea ţărănimei se va îndrepta spre cei cari vor şti, în toate ocaziunile, să angajeze responsabilitatea lor personală. Prin aceştia se va înfăptui revoluţia ţărănească".

Tendinţele fasciste ale programului Dorgères sunt astfel vădite.

Aceasta constitue după părerea noastră — piedica cea mai mare a desvoltării mișcării Frontului țărănesc francez.

Țărănimea franceză are și trebue să aibă, desigur interese și concepții proprii în ce privește rolul ei economic și politic. Dar ea are o educație democratică așa de puternică și așa de înrădăcinată, încît toate încercările de a o atrage pe terenul fascist și a o convinge de a primi o dictatură întemeiată de oameni „cari știu să-și angajeze responsabilitatea lor personală", nu poate avea sorți de izbîndă.

De altfel, hotărîrea cu care provincia franceză a respins încercarea de răsturnare a regimului democratic, făcută la Paris, de forțele reacționare, la 6 Februarie 1934, a dat o indicațiune precisă asupra sentimentelor și convingerilor republicane și democrate ale lumei rurale.

La această dovadă s'au adăogat în ultimul timp și rezultatele alegerilor comunale din întreaga Franță, alegeri cari au demonstrat că convingerile populației Republicei franceze, sunt aceleași ca pînă acum, profund democrate și categoric îndreptate spre stînga socială.

■

Desigur, nu ne este îngăduit nouă să dăm indicații sau sfaturi unei formațiuni politice străine și mai cu deosebire franceze. Credem însă, că în ce privește țărănismul, a definirei și încadrărei lui, între celelalte doctrine și acțiuni politice, s'a ajuns azi în Romînia la o limpezime și o preciziune care ne permite a examina cu oarecare perspicacitate țărănismul începător din Franța și deci a vedea dacă drumurile pe cari el a pornit sunt sau nu cele adevărate.

O mișcare țărănistă categoric îndreptată împotriva principiilor și practicilor democrate nu poate duce decît la turburări interne sau în cazul cel mai bun, la crearea unui regim politic nestabil. Fără democrație rurală nu se poate înfăptui țărănismul nicăeri. Chiar dacă am presupune că o mișcare violentă agrară ar isbuti să cucerească conducerea Statului, lipsa de coheziune sufletească, împrăștierea pe suprafața întinsă a țării, absența unei conștiințe de clasă, mișcarea greoaie a masselor rurale, nu ar putea da statornicie și adîncime acestei isbînzi. Din această cauză conducătorii eventuali ar fi siliți să caute sprijin în forțele sociale mai apropiate și mai prompte — lucrători, mici funcționari, etc. — a căror captare nu e însă posibilă fără părăsirea — măcar parțială — a revendicărilor țărănești.

Numai o organizare democratică, funcționînd perfect în toate resorturile ei, poate asigura o izbîndă temeinică a țărănimei. Numai o asemenea întocmire îi dă puterea să țină în frîu minoritățile politice turbulente. Numai controlul permanent democratic poate menține în permanentă tensiune forțele de conducere și-i poate da cerbicia necesară pentru a rezista atacurilor adversarilor și încercărilor de corupțiune ale falșilor prieteni. Izbîndă țărănească fără o conștiință țărănească bine constituită și fără legătură permanentă — prin democrație — cu massa rurală, nu poate fi. Exemplul pe care ni l-a dat Uniunea Sovietelor, unde greul revoluției l-au suportat țăranii, iar foloasele le-au tras orașele, trebue să ne stea și nouă și francezilor permanent înaintea ochilor.

Iată dece credem că „Frontul țărănesc" din Franța reprezintă o mișcare firească a lumei satelor franceze. Ea creiază încă un inel al solidarității rurale europene, după cum mișcarea socialistă întinsă în toate țările a creeat solidaritatea muncitorilor din industrii.

Căile și metodele anunțate și folosite însă pînă acum sunt total greșite. Nu corporatismul dictatorial, ci *democrația țărănească* e forma politică și socială în care trebue turnat țărănismul adevărat.

Dr. Ernest Ene

Cronica muncitorească

Despre șomaj în Romînia

Problema șomajului ese una din cele mai dureroase racile ale organizației economice actuale. Datorită, fie supraproducției economice anarhice, fie subconsumației, ea se impune atenției generale ca o tristă realitate.

D. inginer Stavri Cunescu, directorul general al muncii, un distins intelectual, într'o conferință ținută la Rotary-Club din București, asupra șomajului, arată următoarele cauze, cari au dat naștere acestei rarități a posibilităților de lucru: 1) supraproducția industrială neciclică, datorită creșterii excesive a utilajului și introducerii principiilor științifice de raționalizare tehnică a producției; 2) criza agricolă care, prin scăderea uneori cu 50% a prețurilor cerealelor față de 1926, a dus la diminuarea puterii de consum a masselor, 3) sdruncinarea sistemului de credit bancar, 4) generalizarea principiilor de protecționism economic, etc.

In 1934, numai în Europa, numărul șomeurilor s'a ridicat la 14 milioane; dacă se adaugă la acest număr cele 11 milioane de șomeuri americani, vom avea cifra aproximativ de 25 milioane de șomeuri, cifră confirmată și de statistica Ligii Națiunilor, cu mențiunea impresionantă că un milion de oameni s'au sinucis, în anul ce trecu, din cauza mizeriei.

Din acești 25 milioane șomeuri, 6 sau 7 milioane îl constitue numărul tinerilor șomeuri între 14—24 ani! Dealtminteri, această gravă problemă a tinerilor șomeuri, cari, chiar în clipa cînd trebue să intre în viață, sunt privați de posibilitatea de a-și cîștiga existența, — face obiectul unor discuții speciale și este înscrisă pe ordinea de zi, a celei de a 29-a sesiune, în 1935, a Biroului internațional al muncii de la Geneva.

In vederea acestor discuții, Biroul internațional al muncii a publicat ample rapoarte și proiecte de rezoluții.

In primul raport, în care se vorbește despre statisticile șomajului la tinerii intelectuali, se arată, ca o primă cauză, factorul demografic, cu referire la diminuarea natalității, în timpul războiului, în anii 1915—1918, și la recrudescența acestei natalități în anii 1919—1920 — ceeace explică dece nu am avut șomaj la tineri, în anii de după războI și dece începem să avem, din 1934, acest fenomen, acest aflux de ofertă a mîinii de lucru tinere. Statisticile ne arată astfel, o creștere, a numărului probabil de tineri disponibili în cîmpul muncii, astfel, dacă se ia anul 1938, în Anglia numărul probabil al tinerilor disponibili ar fi de 2 milioane 100 de mii, iar în Germania în acelaș an, 5 milioane două sute de mii....

In ce privește definiția tinerilor șomeuri, raportul obsearvă că limita inferioară a vîrstei este aceea admisă de legislațiile naționale pentru a fi primit la lucru, adică 14 ani, iar limita maximă 24 ani. Limita minimă este la rîndul său determinată de durata școlarității

obligatorii. Raportul se ocupă mai departe, despre instrucţia profesională şi ocupaţia productivă a tinerilor şomeuri (serviciul muncii). Acest serviciu al muncii — după recomandarea Biroului Internaţional al muncii, — care nu trebue să aibă nici un moment caracterul de organizaţie militară, urmăreşte, deopotrivă, scopuri productive ca şi scopuri educative. Tinerii, cari lucrează, în serviciul muncii, nu primesc un salariu, propriu zis; ci primesc în schimb hrană, locuinţă, îmbrăcăminte. In concluzii, raportul recomandă organizarea sistematică a serviciilor de plasare, o coordonare a şcolilor de perfecţionare profesională; în fine, plasarea tinerilor şomeuri în agricultură, cultivatorii agricoli, independenţi şi orientarea tinerilor fete în lucrări sau servicii domestice.

Raportul este însoţit de un proiect de reglementare internaţională, şi anume I) expunere de motive; II) proiectul de recomandare şi III) proiect de rezoluţie, care să ceară: a) fixarea la 15 ani a vîrstei maxime de şcolaritate obligatorie şi a vîrstei minime de admiterea la muncă, b) desvoltarea instituţiilor de învăţămînt profesional; c) instituţii de serviciu pentru orientarea profesională în sinul biurourilor de plasare publică.

In publicaţiunea atît de preţioasă a Biroului — „*Informations sociales*" din Februarie 1935, găsim o informaţie interesantă asupra activităţii pentru combaterea şomajului intelectual în Polonia, unde Institutul de formare şi de reeducare profesională a muncitorilor intelectuali a organizat o a treia serie de cursuri profesionale pentru intelectualii şomeuri (cursuri de vînzători în magazine, etc.).

Eforturile pentru combaterea flagelului modern sunt, precum se vede, foarte anevoioase.

O ieşire din impas, nu s'ar putea găsi, desigur, decît într'o prefacere radicală a relaţiilor economice şi o nouă organizare structurală a societăţii.

■

La noi în ţară organele ministerului muncii ignorează realitatea, ca de obiceiu. E un fel de a ne minţi, e un fel de a ne fura propria noastră căciulă — ca să ne dăm iluzia mincinoasă a unei bune stări.

Ar fi timpul ca, mai ales faţă de această problemă dureroasă, să nu ascundem realitatea.

Iată, după datele oficiale, situaţia şomajului la noi, dela 1929 — 1933:

Numărul şomeurilor rezultat după evidenţa oficiilor de plasare.

Anul	Numărul şomeurilor
1929	17.304
1930	23.686
1931	35.737
1932	38.890

Pentru 1933, datele statistice ale ministerului muncii ne indică o scădere a şomeurilor, la 29.063; pentru 1934, ni se spune că e o scădere şi mai simţitoare a numărului şomeurilor, la 16.000.

Datele acestea sunt prezentate ministerului de către oficiile de plasare, — unde însă, de obiceiu, nu se adresează lucrătorii calificaţi; aceştia îşi caută plasament direct la marile instituţii industriale şi comerciale.

La oficiile de plasare, se adresează, în mare majoritate, muncitori necalificaţi, mai mult elementele eterogene ale proletariatului, cari nu sunt legaţi de instituţiile unde au lucrat sau vor mai lucra.

Aşa zişii „oameni pe piaţă", cari nu au legături nici cu organizaţiile profesionale, care să-i recomande pentru o nouă angajare, şi nici cu instituţiile industriale.

Muncitorii calificaţi, muncitorii industriali, nu se duc la oficiile de plasare cari, în definitiv nici nu ar putea să-i plaseze, fiindcă ele niciodată nu primesc cereri de angajare în massă, dela marile întreprinderi industriale şi comerciale.

Aşa se explică că cea mai mare parte din numărul şomeurilor scapă înregistrării oficiale.

Putem reconstrui însă, numărul lor, referindu-ne la alte date mai precise.

Astfel, raportul Confederaţiei generale a muncii ne arată — după datele Institutului de statistică al Statului — că numărul de salariaţi, ocupaţi în industria petroliferă a fost, în 1929—39.017 salariaţi, în 1932—14.537, deci s'au concediat, în această ramură de activitate industrială, 15.480 salariaţi.

Aceiaşi situaţie şi la celelalte industrii: în industria minieră, această scădere a fost: 1929—32.623 salariaţi; s'au concediat 17,275 salariaţi; la căile ferate: 1929—110.956 salariaţi, în 1932—86.1000 salariaţi, s'au concediat 24.846 lucrători; în celelalte ramuri, din marea industrie, scăderea numărului personalului a fost în acelaş interval 1929—201.148 lucrători calificaţi, şi în 1932—152.198 salariaţi, deci s'au concediat 48.986 lucrători.

In 1929—1932, s'au concediat astfel, în total 106.587 salariaţi, în timp ce ministerul muncii arată că numărul şomeurilor a crescut, în această perioadă de timp, numai cu 21.586.

O indicaţie şi mai evidentă a numărului mare de şomeuri, pe această perioadă de timp, ni-o dă statistica scăderii numărului de asiguraţi, în asigurările sociale obligatorii.

Iată cum s'a prezentat în diferite epoci, numărul acestora:

1926	669.831	asiguraţi
1930	556.400	„
1931	442.956	„

La acest număr se adaugă, în 1932, o scădere de 34.374 asiguraţi la casele de asigurări din Ardeal. Rezultă deci o scădere a numărului asigurărilor de 261.149 asiguraţi, adică 39% pînă în 1932. La acest număr nu sunt adăugaţi, angajaţii comerciali, funcţionarii particulari, lucrătorii din porturi, fiindcă pînă în 1932, în Vechiul Regat şi Basarabia, aceştia nu erau supuşi asigurării obligatorii.

Dacă socotim astfel, numărul şomeurilor, în 1932, la 261.109, la care se adaugă 39.200, numărul salariaţilor ceferişti, concediaţi (neîncadraţi în asigurările sociale ci la Casa Muncii C. F. R.), — se vede că adevăratul număr al şomeurilor, în 1932, a trecut peste 300.000; şi dacă scădem procentul de 30%, numărul şomeurilor intraţi la lucru, după indicaţiile datelor statistice ale oficiilor de plasare, dela 1932 la 1933 — se vede că şi azi numărul celor fără lucru trece de 200.000, adică cum spune foarte sugestiv, amintitul raport al Confederaţiei: „*cel puţin, fiecare al cincilea lucrător sau funcţionar nu are posibilitatea de a munci şi de a-şi asigura existenţa sa şi a familiei*".

Principial vorbind — remedii ale şomajului putem găsi: 1) în sistematizarea efectuării muncii (salariu, durata muncii, calificare profesională), 2) în măsură financiare (cotizaţii pentru asigurarea obligatorie împotriva şomajului); 3) lucrări publice întinse; 4) indemnizaţii ocazionale; 5) remedii administrative: a) trimiterea şomeurilor la urma lor; şi b) reglementarea şi controlul migraţiunilor.

Confederaţia generală a muncii care, pe lîngă legiferarea ajutorului de şomaj în principal, ca remedii secundare: a) ieftenirea hîrtiei, pentru care lucru, şomează 30% din muncitorii grafici; b) din pro-

dusul taxelor petrolifere să se ajute lucrătorii din petrol, cari şomează; c) să nu se reducă exagerat capitolul „materiale", din bugetul Statului — efectele fiind altminterea — falimentul industriilor şi creşterea şomajului, să se interzică munca în penitenciare, modificarea duratei muncii săptăminale, care să fie redusă la 40 ore, etc., etc.

In programul său dela Cimpu-Lung, d. Ion Mihalache a înscris, printre principalele puncte programatice, începerea unei vaste campanii de mari lucrări publice, care să ducă la declanşarea muncii naţionale.

Ce s'a făcut la noi în ţară, pentru remedierea şomajului?

Statul, dela 1929 pînă la finele anului 1932, a contribuit la ajutorarea şomeurilor, dînd primăriilor şi judeţelor circa 33 milioane lei, în acest scop.

S'a mai contribuit, tot din partea statului, cu 3.620.000 lei direct la fondurile de şomaj ale Uniunilor de sindicate, care, din 1929—1933 au plătit, din fonduri proprii, rezultate din cotizaţiuni, 65 milioane lei pentru ajutorarea şomeurilor.

Fără îndoială că legiferarea asigurării obligatorii contra şomajului ar fi un remediu, efectiv şi direct.

Să recunoaştem însă că ne-am isbi de enorme greutăţi financiare, la care nu ar putea face faţă nici Statul, nici Casa Centrală a asigurărilor sociale şi nici asiguraţii cotizanţi.

Se impune însă, cel puţin, legiferarea ajutorului de şomaj, adică transformarea asistenţei benevole de zi de 1% asupra salariilor, într'o obligaţie legală.

Statul nu poate lăsa o atît de importantă problemă numai pe seama iniţiativei private.

Asistenţa privată trebuie transformată şi organizată ca o asistenţă de Stat, prin legiferarea cotei de 1% asupra salariilor, 0,50% daţi de patroni şi 0,50% daţi de salariaţi şi realizarea unui control sever de triere a solicitatorilor şi de ajutorare reală.

N. N. Matheescu

Cronica externă

Caleidoscop lunar

Evenimentele se succed într'un tempo rapid. Nu ştiu încă în ce sens, spre o acalmie în lunile de vară, sau în spre un desnodămînt zgomotos, urmat de ceeace trebuie să urmeze, vărsări de singe.

Situaţia tulbure din Germania, cauzată mai ales de un regim care ca toate regimurile reacţionare, adînceşte contradicţiile şi antitezele sociale, economice, politice şi religioase, a fost canalizată printr'o dramatică diversiune: reînarmarea. Poporul german a fost făcut să se creadă de acum înainte, pe deplin fericit, findcă şeful statului a... ordonat obligativitatea serviciului militar, echiparea cu material de războiu şi înarmarea morală pentru „ceasul cel mare".

Nazismul, se teme de un războiu. Totuşi, speră să manevreze în aşa fel ca partida nouă să se soldeze mai bine decât cea întreprinsă de Wilhelm.

Ca urmare, Franţa ameninţată a încheiat un solid pact cu Rusia ameninţată, Cehoslovacia întregind util frontul păcii care n'are alt scop decît de a-i intimida pe zgomotoşii neo-imperialişti germani, dela gesturi neprecugetate.

Frontul trebuia întărit şi prin aderarea Poloniei, care cum ştim însă, cuprinsă de mania politicei independente, şi-a trădat pur şi simplu moaşa, care este Franţa, spre a face jocul Berlinului prin duplicitatea şi făţărnicia politicei ei externe.

Am sperat ca prin moartea lui Pilsudsky, Polonia să-şi reia locul în care se cuvine să stea. Pînă acum însă, zadarnic. Căci se dovedeşte că politica inaugurată de fostul dictator al Poloniei, dispune de o inerţie aproape instituţională.

Alături de frontul păcii stă frontul Micei Inţelegeri. Prin vizite pompoase sau oferte economice măgulitoare, Germania dictaturei brune, vrea însă să-l spargă, spre a-şi găsi drum liber în Orient sau flanc meşteşugit pentru învăluirea Rusiei. Este momentul ca guvernele să fie atente şi cu mintea trează, fără a se lăsa prostite ca maimuţoii fascisanţi ai rassiştilor autohtoni cu fruntea de-un deget.

Căci niciodată ca pînă acum, povestea calului troian, n'a fost mai actuală. Filogermanism în Romînia, înseamnă prăpădul Romîniei, căci Germania este paravanul războiului de mîine, războiu de revanşă, expansiune şi revizuire de frontiere, cu cel mai apropiat pretendent, Ungaria.

Dar, intriga nazistă, nu se opreşte aci. Ea este activă în Japonia, în Bulgaria, în Jugoslavia şi n'a renunţat nici la Italia, după cum nu s'a dat înapoi de a încerca să provoace o desbinare şi între Franţa şi Anglia.

Intre timp, Italia, precursoarea regimurilor de violenţă politică şi nepricepere economică, urmăreşte altă diversiune pentru massele ei, săturate de vorbărie: războiul cu Abisinia. Acest unic stat independent din Africa, îşi are partea sa de vină. Departe însă de a justifica o renunţare de bună voie la independenţa sa.

Dar, dacă totuşi şi-o va pierde, Italia fascistă va plăti scump pentru ea. Economia naţională a Italiei este alarmant de deficitară, populaţia sărăcită, tesaurul statului aproape gol: la fel ca în Germania. Iar în timp ce săptămânal vapoarele pleacă încărcate cu trupe şi material de războiu din Neapole, Trieste, Fiume şi Brindisi, zilnic se reintorc din Africa sute de tineri decimaţi de malarie şi zilnic, sute de tineri dezertează din „glorioasa" patrie a fascismului, în ţările vecine: Jugoslavia, Austria şi Elveţia.

■

In sectorul economiei mondiale, se remarcă aceeaş dezorientare şi panică.

Nira Statelor Unite, născută din entusiasmul şi energia lui Roosevelt, printr'o simplă sentinţă judecătorească, care coincidea cu soldarea problematecă a realizărilor ei, a luat formele străvezii ale unei umbre din ceace-a fost.

Franţa, pe de altă parte şi-a răsturnat guvernele la bătaia unui cronometru, spre a face faţă bătăliei în jurul francului.

Un lucru, pare bine stabilit: că nici un Stat, cu monetă-aur sau fără monetă-aur, nu este mulţumit de haosul monetar de astăzi şi că întreaga lume este convinsă că se impune o reintoarcere cît mai grabnică la o stabilitate monetară. Unitatea aceasta de vedere, este un lucru câştigat. Importanţa sa, este imensă. Deşi cu mult mai hotăritoare rămine cealaltă problemă: care este nivelul unde trebueşte fixată acea stabilitate monetară?

In sumar, ofensiva disperată din partea ţărilor cu regim autoritar, spre a-şi lărgi frontierele, spre a se inarma, spre a ne tîrî într'un războiu din care îşi fac iluzia că se vor alege cu profituri.

Pe de altă parte, străduinţe imense şi eforturi elaborate spre a păstra intact frontul păcii.

De-o parte: instinctul, bestia, patima. De cealaltă parte: raţiunea, bunul-simţ, dorul de pace.

T. Cristureanu

Fascismul italian şi revizionismul

In momentul de faţă activitatea diplomaţiei europene se polarizează în jurul a două centre distinct opuse. Unul, care se străduește să asigure păstrarea actualei aşezări politice a Europei şi altul, care tinde la răsturnarea ei. Lupta se dă deci între cei cari susţine *status quo* şi partizanii revizionismului teritorial.

In această întrecere, gestul recent al Germaniei — repudierea fățişe a restricţiilor de ordin militar impuse ei prin Tratatul dela Versailles — se poate socoti, pe drept cuvînt, ca o piatră de hotar. Dovadă starea de alarmă generală în lagărul diplomaţiei europene, căreia i-a urmat şi activitatea febrilă ce se desfăşoară, de atunci încoace, de către toate cancelariile interesate în apărarea principiilor de drept în viaţa internaţională.

Ineditul acestei situaţiuni nu constă atît în afirmarea tendinţelor net revizioniste din partea Statului celui mai puternic învins în războiul din 1914—18. De fapt aceste tendinţe sunt numai reafirmate, deşi cu o vigoare mult mai mare ca înainte.

Dimpotrivă, ineditul ei constă mai degrabă în faptul, că explosiunea revizionistă dela Berlin coincide cu o „retragere la Canossa" a revizionismului — ani întregi afişat pe firmamentul politicei europene — al Romei.

Intrebarea care se naşte este următoare: *implică fascismul, ca mişcare politică, revizionismul, ca un lucru necesar pentru noua ordine pe care a creiat-o, sau nu?* Intrebare de acută actualitate, din moment ce în aparenţă atitudinea Germaniei hitleriste pare că răspunde pozitiv, iar a Italiei mussoliniene, negativ: o contradicţie ce poate să producă o confuzie de opinie.

Deslegarea acestei probleme ne poate veni dintr'o mai atentă examinare a conduitei primei mişcări fasciste, cea din Italia, faţă de stările instituite de ultimele tratate de pace. Iar concluzia la care se poate ajunge pe această cale, va avea o valoare şi pentru celelalte ţări, unde acea mişcare a găsit un ecou mai mult sau mai puţin puternic, mai mult sau mai puţin deformat.

Fără indoială, fascismul ca mişcare generală, deci nu numai ca un fenomen italian, a creiat o stare de spirit şi un tip de logică politică, ce au la bază o concepţie de viaţă unitară, oricît de diverse sunt formele accidentale pe care le îmbracă, după loc şi mentalitate. Astfel, un adevăr descoperit dintr'o analiză a principiilor diriguitoare ale fascismului italian, în materie de relaţiuni de politică externă, poate fi aplicabil şi naţional-socialismului german sau austriac, şi regimurilor quasi-fasciste instituite, de Pilsudski în Polonia, de Horthy în Ungaria, Gheorghieff în Bulgaria şi chiar celui susţinut de Kemal în Turcia, cel puţin ca tendinţă.

■

Ca metodă a analizei ce urmează, cea inductivă pare a fi preferabilă. Ca în toate cazurile în care se examinează fapte istorice prea apropiate. Deci la început se va omite o descriere a sistemului fascist în sine. In schimb, trebuie amintite cîteva momente mai importante din traiectoria politicii externe italiene dela război pînă azi, pentruca să surprindem ceiace este mai semnificativ pentru mentalitatea fasciştilor şi conduita reală a acestora în relaţiunile lor cu restul lumii.

Un contrast între statele învinse în războiul mondial şi Italia învingătoare în acelaş război, izbeşte dela început. Nemulţumirea celor dintîi — mai mult sau mai puţin sgomotos manifestată — era, omeneşte, explicabilă. Ce ţară e în stare să sufere uşor asemenea amputări de teritoriu şi orgoliu?

Insă actul trecerii Italiei alături de aceste state, pentruca să ceară în numele unei aşa zise filosofii de etică politică, schimbări fundamentale în statutul teritorial al Europei, stabilit de Conferinţa de Pace, apărea *în altă lumină*. Cu atît mai surprinzător părea a fi acest fapt, cu cît Italia nu numai că cerea rectificări de graniţă în primul rînd pentru alte state, (încă unele cu care se războise ea însăşi la Isonzo şi în Albania), dar se prefăcea că uită, că aceleaşi tratate i-a dat şi teritorii locuite de sloveni şi germani, cari ar putea fi revendicate, dela ea de alţii cu mai multă tărie poate, în numele chiar al principiului pe care îl agita.

La început asocierea Italiei — fie şi numai *ex principio* — la plîngerile unor state din Europa Centrală şi Balcani contra tratatelor de pace, a fost atribuită mai mult unor cauze de ordin egoist-sentimental.

Italienii s'au plîns că la masa rotundă a *Conferinţei de Pace*, sărmanul Titoni a fost „înşelat la cîntar" de cei *„Trei Mari"* (Wilson, Clemenceau şi Lloyd George), încît Italia s'a ales cu mult mai puţin decît se credea în drept să capete în virtutea Tratatului dela Londra din 1915. Anume, Italia avea sentimentul că i-a fost impus în flanc un stat jugoslav viril şi prea întins în pofida sa (Dalmaţia), care o frustra de idealul Adriaticei — *Mare Nostrum*. Asemenea, că i s'au precupeţit şi cu această ocazie şansele unei expansiuni

coloniale în Africa de Nord şi în Asia Minoră, deci posibilitatea de a-şi plasa surplusul său, mereu crescînd, de populaţie.

Noul regim fascist avea exigenţe atît faţă de italieni înşişi, cît şi faţă de străinătate.

Intîi, ea avea nevoie de un prestigiu sporit, pentru ca să poată rămîne pe linia „revoluţiei". In al doilea rînd, de formularea de astfel de revendicări politice şi teritoriale, care să-i slujească ocazional drept instrument de tocmeală faţă de vecini, dela cari credea că poate smulge oarecare avantagii concrete.

Italia ţinea pasionat şi nu pregeta să uzeze de toate mijloacele pe cari le avea la dispoziţie, *pentru a se ridica la rangul de mare putere europeană*, recunoscută aevea ca atare de toate celelalte mari puteri.

Monarchia Austro-Ungară a lăsat locul liber în Europa Centrală şi Italia nu întîrzie în a se comporta ca moştenitoare legitimă a marei puteri dispărute. Mai mult, ea se grăbi să moştenească şi metodele tradiţionale ale politicei *Ball-Platz*-ului: aceîea sintetizate în formula *„divide et impera"*. Nouile ţeluri de dominaţie italiană au fost deci fixate tot în vechiul cadru al politicei austro-ungare.

In Europa Centrală, Italia spera să-şi exercite puterea prin îmbrăţişarea independenţei austriace şi prin încurajarea revizionismului maghiar. In acelaş timp, nu scăpa nici un prilej de a sabota opera Micei Antante în bazinul Dunării, grup care, prin ţintele sale practice şi prin cohesiunea sa, îi oferea pînă acum cea mai serioasă piedecă în această parte a Europei.

In Peninsula Balcanică, Italia s'a opus sistematic tuturor încercărilor de cooperare. In primul rând a căutat să zădărnicească încercările repetate de apropiere dintre cele două state slave, Serbia şi Bulgaria, cari vizau creiarea unui mare stat Jugoslav dela *Marea Neagră* la Adriatica. (Momentul Stambuliski-Radici şi recent de tot *momentul* Gheorghieff). Acest scop politica italiană şi l-a atins prin mijloacele sale *sui generis:* fomentarea disensiunilor macedonene, chestiunea eşirii Bulgariei la Marea Egee şi exploatarea litigiilor teritoriale dintre Bulgaria şi Rominia.

Şi mai concludentă pentru adevăratele tendinţe de heghemonie ale politicei italiene a fost reacţiunea atît de promptă a *Palatului Chigi* contra Inţelegerii Balcanice încheiate de către d-nii Maximos-Jeftici-Rusdu Arras-Titulescu. Acordurile dela Roma din 17 Martie 1934 dintre Italia deoparte şi Austria şi Ungaria, dealta, au fost încheiate mai mult ca o contra-demonstraţie la adresa *primei* acţiuni concentrate a statelor balcanice, de a reduce zona deschisă intrigilor marilor puteri în Balcani.

■

Dar politica italiană părea hotărîtă să traverseze toate resistenţele. Ea dusese însă la induşmănirea atît a Franţei cît şi a Italiei; sabota făţiş opera de conciliaţiune a Ligii Naţiunilor — căreia în momente de irascibilitate îi nega pînă şi raţiunea de existenţă într'o lume în care trebuie să mai domnească pumnul tare, şi producea coşmaruri din cauza echivocului în care se menţinea faţă de noua Germanie.

Pînă cînd într'o bună zi, Italia oferă, buimăcind lumea, spectacolul unei subite schimbări de front *à rebours*. A fost de ajuns ca Ducele să sesizeze pericolul care venea, de data asta din partea Germaniei, care — ironie! — îi urmase şi depăşise metodele de guvernare, pentruca Italia să se transforme din revizionistă în anti-revizionistă, tot aşa de repede cum se transformase din anti-revizionistă în revizionistă.

Intr'adevăr, înarmările Germaniei, — secrete eri, pe faţă azi — nu pot lăsa rece ţara care are la *Brennero* o neinduplecată minoritate germană şi cel mai mare port al său la o bătaie de tun dela baza

probabilă a unui atac german. Nu, mai ales, cîtă vreme Italia nu şi-a desvoltat întreg potenţialul său de apărare militară, uman şi technic. Era vorba aci de instinctul de conservare al unui popor, care nu vrea să riscе nimic din ceiace crede că sunt rosturile sale pe Adriatica şi Mediterană şi la nord, în Tirol.

Acordul dela Roma încheiat cu Franţa încă în timp util, i-a adus Italiei pe lîngă o acoperire a frontierei sale austriace, considerabile concesiuni teritoriale din partea Franţei în Libia şi Somalia şi alte avantaje pentru cei vreo 80.000 de colonişti italieni din Tunisia. Era acesta un cîştig mai modest decît ambiţiile îndrăzneţe ale imperialismului fascist în direcţia Balcani şi Riviera, dar cert.

Pentru moment, Italia pare ferm încadrată în sistemul de Inţelegeri, care militează pentru organizarea opoziţiei contra militarismului prusac renăscut şi desigur nu scapă numai amănuntul unui exces de zel în această acţiune, care face din Italia cel mai ortodox factor de împotrivire contra Germaniei. Tonul Ducelui dinaintea şi din timpul Conferinţei dela Stressa nu mai lasă nici o îndoială asupra zelului de neofit al Italiei anti-hitleriste, deci anti-revizioniste.

■

S'ar putea crede că ţinuta de astăzi a Italiei fasciste indică trecerea fundamentală şi durabilă dela politica revizionistă de eri la politica anti-revizionistă de azi. Intrebarea ce se ridică la acest punct este dacă Italia, odată pericolul teuton trecut, nu îşi va relua firul agitaţiilor contra tratatelor ce o jenează în expansiunea ei, cu aceiaş desinvoltură şi lipsă de logică şi consecvenţă, ca în trecut.

Răspunsul la această întrebare nu-l putem avea decît dacă scrutăm întreaga concepţie de Stat a fascismului, precum şi ambianţa sa politică şi morală.

Făcînd aceasta, răspunsul nu poate fi decît *negativ*.

Fascismul nu se poate împăca la infinit cu un rol de apărare, deci un rol pasiv, în afară. *Doctrina Statului fascist este o doctrină agresivă, o doctrină de luptă, opusă postulatelor: „cooperare", „pace", etc.* Iată de ce lumea, care judecă obiectiv lucrurile şi vede mai departe, îşi dă seama, că noua orientare a politicei externe italiene nu e decît un alt reflex al clasicei metode italiene: „sacro egoismo".

Iată şi demonstraţia acestei asertiuni.

Nu este necesară aici o descriere a genezei mişcărei fasciste italiene, şi a nici unei alte mişcări similare. Cauzele şi împrejurările cari favorizează desvoltarea şi inscăunarea la putere a unui guvern fascist, sunt arhicunoscute.

Destul să se menţioneze că fascismul este o formă barbară de reacţiune — poate ultima — contra claselor muncitoare, oriunde ele sunt organizate şi gata să cucerească puterea politică a Statului. In Italia ca şi în Germania, agitaţiile şi concentrarea forţelor socialiste au fost motivul ostensibil al aducerii fascismului la cîrmă. Acţiunea acestora este cu atît mai disperată cu cît văd că rezistenţa sistemului capitalist, se macină chiar şi fără intervenţia forţelor revoluţionare de stînga.

De fapt, fascismul este un instrument în mîna clasei minoritare, care a monopolizat sursele principale ale producţiei şi dictează legile, azi atît de inechitabile ale distribuţiei. El îşi dă seama că nu poate să creieze prin propriile sale mijloace condiţiuni de trai suportabile pentru masse. Ca să evite scadenţa regimului, sau cel puţin să o amîne, deci ca să se achite de mandatul ce l-au primit, regimurile fasciste, recurg la clasica diversiune a tuturor imperialismelor şi autocraţiilor, din toate timpurile: la *diversiunea externă*. De aci toată propaganda menită să exalteze sentimentul naţional al poporului, făcîndu-l să creadă că libertatea şi prosperitatea sa e ameninţată de alţii,

iar tineretul este îmbătat cu perspectivele unei vieți cu un orizont mai larg și mai bogat, pe care l-ar aduce cu sine o mărire a teritoriului național. Astfel se creiază prin propagandă și educație un nou ideal: un ideal militarist, grevat pe cultul forței și al competițiunii între popoare. Astfel surplusul de energie este canalizat în serviciul clasei minoritare imperialiste exploatatoare, dar contra intereselor vitale ale masselor muncitoare.

Spre războiul extern.

Se știe că războiul a fost totdeauna și va mai fi, în bună parte, inițiat în interesul grupurilor economice private, ce au monopolizat resursele principale de venit ale comunității, tocmai spre a le întări și mai mult, ori cel puțin menține poziția cîștigată, prin achiziționarea de materii prime și piețe peste graniță.

In opoziție cu democrația, care singură tinde să reducă zona fricțiunilor de ordin internațional, canalizînd lupta politică spre planul reformelor sociale, lăuntrice; dimpotrivă, fascismul sporește și adîncește conflictele din afară și suprimă cu totul orice mișcare de revendicări sociale și politice înăuntru. Una tinde spre pace și cooperare, iar cealaltă spre diviziune și revizionism.

In adevăr, fascismul nu concepe cooperarea decît pentru scopuri de agresiune, iar conflictele pe care le stîrnește sunt conflicte pentru putere.

In concluzie, Statul așa cum e conceput de constituția fascistă, într'o țară industrializată, fatal devine un instrument de agresiune politică, înăuntru și de agresiune militară, în afară. Pe deoparte, forma de guvernămînt a Statului fascist este anti-muncitorească, pe planul politicei interne și anti-străină pe planul celei externe. Nesiguranța economică de azi și monopolul financiar sunt pricinile de bază ale ordinei fasciste, care este o ordine eminamente de luptă și în care legea, și toți factorii armați — poliție și miliție — își asumă puteri despotice.

Sub un asemenea regim, Italia nu poate evolua spre o politică sinceră de pace, ca nu va vrea să renunțe definitiv la reluarea planurilor sale de expansiune în afară, de fapt oriunde poate achiziționa prestigiu și teritoriu, spre a-și întări poziția internațională.

Prin urmare, armistițiul consimțit pe frontul revizionist de Italia fascistă, nu este decît un intermezzo vremelnic al imperialismului roman. La primul prilej, cînd se va vedea liber la nord, Mussolini va schimba iar, și tot pe neașteptate, melodia pe care o cîntă astăzi cu atîta virtuozitate. Căci nu există alt italian care să dorească mai mult decît el, să lase o Italie mai mare.

Fasciștii știu, cum știm și noi, că numai un succes pe frontul extern poate să amine păbușirea totală și definitivă, pe cel intern.

Victor Cornea

Cronica cinematografică

Telegrame

„Dragoste de scafandru"; după cum o indică și numele, este... care să nu-ți vie să crezi! Ne gîndim cum s'ar putea face ca aceste cuvinte: „dragoste de scafandru" să aibă un sens. De pildă acuplări executate sub apă, sau în cel mai rău caz sub o plapumă ermetic închisă; sau o partidă de sărutări schimbate pe fundul oceanului în costumul metalic aferent.

■

„Avionul fantomă". Un aviator inginer descopere un sistem de a pilota fără a vedea, și orbește la timp pentru a demonstra că lucrul se poate. Dar noi suntem răi, și nu credem. (Carry Grant, Myrna Loy).

■

„Vecinic în inima mea". Temă patriotică; iubire între parteneri naționalicește inamici (un neamț și o americancă). Eroism, sinucideri, asasinate din amor, e tutti quanti. Dar.., detalii excelente, și doi actori: Barbara Stanwick și Otto Krueger, care joacă impecabil.

■

„O fată iubește", comedie sentimentală americană. Dick Powell cîntă cu micul său aer intențional drăguț. Dar fără Ruby Keeler. In schimb, cu Josephine Hutschinson. Schimb care nu e tocmai o afacere pentru spectator. Timidă încercare de a strecura puțină „teză socială". Eroina, miliardară, duce o „dublă viață" și seduce pe un tînăr pîrlit, costumată ea însăși în pîrlită; e ajutată de tatăl ei, rămas fidel memoriei vînzătorului de jurnale care fusese (el, tatăl) la începutul carierei.

■

Marlene Dietrich și Greta Garbo reapar pe ecran. Reapar simultan. Foarte comod pentru a putea constata că Marlene e o mare actriță, pe cînd Greta Garbo este... Greta Garbo, adică ceva care nu seamănă cu nimic, care nu are precedent și probabil nici continuare, un eveniment estetic unic, de o originalitate care se pretează greu la o exprimare prin cuvinte. Contrastul între cele două vedete apare încă și mai net, prin faptul că filmul Marlenei e bun, în timp ce filmul Gretei Garbo e prost, francamente prost.

■

„Voevodul țiganilor", fast, lux, joc, cîntec, etc., Wohlbrück joacă, cîntă, sărută, călărește, iubește și dansează în acest film de mare montare, cea mai supragenială hiper capodoperă din cîte au fost dela Cristos încoace pe cele cinci continente.

„Furtuna", film sovietic. Fiecare figură, fiecade mişcare a fiecărui personaj e par'că scăpată dintr'un tablou celebru, citat in toate manualele de Istorie a Artelor. Fiecare personaj, in fiecare moment, are aerul să ne spună: „ia priviţi ce pictural mai sunt; aţi mai văzut ceva aşa de caracteristic ca mine?". Dar, la urma urmelor, este asta un cusur? Trebue să ne plingem că ceva e excesiv de artistic? In tot cazul, e un frumos defect, cam cum ar fi (imaginea nu e a mea) perla la stridii.

■

„Monte Cristo". Felicitări. Cind cineva işi dă osteneala să-şi aducă aminte că oricărui om îi face mare plăcere să redevină copil, — asta merită recompensă şi recunoştinţă. Şi-i foarte greu să faci pe un adult să se simtă copil (mult mai greu decit viceversa). Monte Cristo, povestea lui Dumas, americanizată just atit cit trebue pentru a contrage şase volume în nouăzeci de minute de peliculă, — Monte Cristo este un film fermecător.

■

„Lac aux dames"; romineşte: „Chemarea primăverii". Un film de pederaşti. Toată lumea este pederast: bărbaţi, femei, copii, decoruri, scenariu, tot. Avem permanent un sentiment de nelinişte şi jenă ca în faţa unui pederast care face „şişiuri". Păcat. Păcat nu de poveste, care-i ineptă chiar sub forma literară primitivă, — dar păcat de fotografii care-s realmente frumoase. Iar domnişoara *Simon*, într'un rol de ingenuă care descopere tocmai atunci amorul, *samănă* infinit mai mult cu o profesionistă pentru domni bătrini de case închise.

■

„Mă însor cu nevastă-mea". Iată un titlu care e prost pentru că e prea bun. E aşa de bun încit rezumă, în două cuvinte, toată întortochiata intrigă a filmului. Actul I, scena I: spectatorul află că cineva se însoară sub numele fals al baronului. Actul II, scena II: baronul — cel veritabil — cercetează personal cazul (inclusiv fata). După asta, dacă ştim titlul: „mă însor cu nevastă-mea", ce mister şi ce surpriză mai pot oferi cele opt acte şi jumătate care au mai rămas? Noroc însă pentru film — care e amuzant şi inteligent condus — că spectatorul a uitat din primul moment titlul, potrivit sănătosului principiu că toate titlurile sint idioate şi n'au importanţă.

■

„Cascada morţii"; ni se arată, sub formă de documentar romanţat, existenţa dela Hollywood a acelor curioşi „profesionişti ai accidentelor", figuranţii de cinema care fac acrobaţii mai mult sau mai puţin mortale. Un domn foarte sceptic mi-a spus: imposibil ca actorul acela care face scena cu căderea în flăcări să facă asta în realitate. Lucrul e sigur trucat. La care eu, care ştiu tot, am răspuns: Sigur că e trucat. Am citit undeva cum se procedează în asemenea cazuri. Actorul, ca să nu păţească nimic, recurge la o precauţie ingenioasă: pune pe altul să joace scena. Şi atunci totul are aerul foarte real, iar actorul nu riscă nici un accident.

■

„Departe de civilizaţie" documentar pur. Prodigios de interesant.

„Misterul unei nopţi" (Ronald Colman, Loretta Young); *„Prinţesa diamantelor"*. Două filme poliţiste. Fără omoruri. Simple excrocherii. Anexa estetică a crimei este tragicul; ornamentul artistic al delictului este comicul. Vreau să zic: ucigaşului îi stă bine să fie înfricoşător, pungaşului îi stă bine să fie spiritual.

O poveste poliţistă pe bază de furt trebue, obligatoriu, să aibă, în permanenţă, haz. Vezi Clubul noctambulilor. Şi vezi cele două filme citate mai sus.

Capitala răsună de reluări cinematografico-muzicale: Cintă inimă, un cintec pentru tine, O noapte de dragoste, Ţi-am dat inima mea, Cind liliacul înfloreşte, etc., în care Schmidt, Grace Moore, Tauber, Kiepura cintă, cintă infinit, pină la leşin.

Lilian Gish, vechea noastră prietenă, contemporana lui Charlot, reapare pe ecran. Nu în rol de ingenuă, ca sexagenara sa colegă Marioara Ventura, ci în cuviincioasa situaţie de fată bătrînă din acele ce se mărită prin anunciuri în Gazeta căsătoriilor. Partea bărbătească a filmului e d. Roland Young, un actor de mina intii, de talia unor Boucher sau Laughton. Fireşte, e şi meritul filmului („Moartea civilă", a nu se confunda cu vechea piesă de teatru jucată la Naţional pe vremea lui Carol I), — care (filmul american) este excepţional de fin şi de spiritual.

D. I. Suchianu

Hitlerismul şi muncitorimea

Diferite reviste şi unii doctrinari „specifici" au căutat să demonstreze neîncetat că hitlerismul este o problemă pur germană, care n'are nimic comun cu ţara noastră, „ţară eminamente agricolă", cu o structură deosebită şi deci cu probleme care nu corespund desvoltării societăţii romîneşti.

Cu toate aceste declaraţii categorice, prin care s'a încercat şi se va încerca mai departe „localizarea" ideologică şi organizatorică a hitlerismului, n'a existat revistă, ziar sau întrunire publică în care aceşti reprezentanţi „localizatori" să nu vorbească despre „realizările formidabile săvîrşite de Hitler şi Mussolini" în toate domeniile, şi în special despre marea „fericire care înviorează din ce în ce mai mult cîmpul mulţimilor muncitoare, altă dată exploatate şi terorizate". Aceşti admiratori teoretici şi propagandistici refuză că expună în mod ştiinţific problema hitlerismului şi să interpreteze în lumina realităţilor sociale, toate fenomenele — dela cele economice pînă la cele culturale — care străbat astăzi fulgerător viaţa poporului german, ameninţînd să înăbuşe cu metode cunoscute numai de evul mediu şi viaţa celorlalte popoare.

Inlăturînd cercetarea ştiinţifică ei au pus în loc demagogia, diversiunea şi minciunea socială. Nimic nu poate ilustra mai bine această caracterizare ca o frază rostită de Hitler cu ocazia recentei şedinţe a Reichstagului: „Doctrina naţional-socialistă se adresează exclusiv poporului german". Cine cunoaşte însă, sau numai a auzit despre amestecul emisarilor hitlerişti în toate ţările; cine este informat de scandalul provocat de acest amestec în Statele-Unite şi Lituania; cine a urmărit zilnic desfăşurarea propagandei d-lui Rosenberg în Romînia, sub diferite aspecte „naţionaliste" sau „săseşti" poate să-şi dea seama pînă unde merge sinceritatea în această formulare „categorică" a fascismului german.

Totuşi, trecînd peste diversiune şi demagogie pentru a stabili adevărul social şi în acelaş timp pentru a demasca nesinceritatea admiratorilor platonici, putem spune că hitlerismul nu este numai o problemă germană ci pur şi simplu un aspect nou al fascismului, într'un moment de criză pînă la prăbuşire a capitalismului german şi în general a capitalismu-

lui. De aceia nu vom putea despărţi niciodată analizarea hitlerismului de cea a crizei structurale, economice şi sociale care străbate societatea burgheză. In timp ce criza s'a agravat universalizîndu-se, tot astfel şi fascismul, expresie ultimă a dominaţiunei burgheze, a căutat să generalizeze acţiunea în speranţa că va fi salvatorul regimului burghez. Universalitatea crizei, „internaţionalismul" fascismului şi deci al burgheziei, iată o realitate, care deşi nedesăvîrşită din punct de vedere organizatoric şi minată de continue contradicţii, încearcă cu sforţări de muribund, să se opună proletariatului şi celorlalte categorii lucrătoare cu braţul şi cu mintea.

De o parte slăbiciune şi încercări disperate, de cealaltă parte, forţă, conştiinţă şi încredere în solidaritate şi luptă.

Instaurarea regimului fascist — spune într'o recentă carte a sa, Eugen Varga, un serios cercetător al problemelor sociale — nu este o manifestaţiune de forţă ci dimpotrivă de slăbiciune a burgheziei, de pierdere a heghemoniei ideologice şi politice asupra majorităţii poporului. Dacă agravarea situaţiei proletariatului în general şi a aristocraţiei muncitoreşti în particular, este baza principală a crizei social-democraţiei, sărăcirea masselor largi ţărăneşti şi mici burgheze constitue baza socială a mişcării fasciste".

Este o precizare care ne arată fondul pe care hitlerismul îşi brodează diversiunile şi demagogia „realizatoare", fond care nu se deosebeşte de al celorlalte dictaturi fasciste. Este numai o chestiune de nuanţă şi de adaptare a metodelor de exploatare şi teroare în ritmul ţării unde se aplică aceste metode. Intre untul de ricină şi deportările în insulele Lipari şi între lagărele de concentrare şi sălbăticiile trupelor de asalt nu există decît o deosebire de metode. Intre ţăranii din nordul Italiei care se nutresc „cu ierburi fierte în apă sărată" (Declaraţiile lui Angelini, reprezentantul muncitorilor agricoli în corporaţii, la congresul ţărănesc dela Puglie) şi ţăranii germani care sunt supuşi regimului de cazarmă; între renumita „Sabaudie" şi expoziţiile fasciste şi între regizările „magnifice" dar înşelătoare ale lui Goebels, se aşterne acelaş miraj care n'a adus o singură pîine muncitorului, o singură liră sau marcă în plus la preţul produselor ţărăneşti.

Lăsînd la o parte celelalte domenii şi încredinţaţi că problema muncitorească a format pentru fascism în general şi pentru hitlerism în special, obiectul principal, vom încerca să înfăţişăm şi să precizăm aspectul acestei probleme în cadrul evoluţiei, doctrinei şi practicei naţional-socialiste.

Nu mai încape îndoială că venirea lui Hitler la putere a fost însoţită de un program „anticapitalist", încadrat într'o atmosferă antisemită, pe care o „neglija", ori de cîte ori avea nevoie de cucerirea masselor din regiunile industriale. Pen-

tru înfăptuirea acestui program Hitler a întrebuințat forme demagogice încă necunoscute în istorie. Demogogiei „anticapitaliste" i-a urmat demagogia șovină și demagogia „moralităţii". „Bancherii și industriașii evrei cum și toți capitaliștii sunt cauza mizeriei, șomajului și îngenunchierei poporului german" repeta Hitler în toate ocaziunile. Mai tîrziu cînd bancherii au constatat că această demagogie devine fatală pentru regimul lor, a poruncit Führerului să găsească altă metodă. Am asistat după 30 Iulie la acea demagogie a „moralităţii", cînd într'un discurs, Cancelarul a declarat înebunit, că „așa zisa puritate și corupția societății capitaliste infectează întreaga atmosferă". De data aceasta făcea aluzie la orgiile lui Roehm, prietenul și colaboratorul său timp de 15 ani. Dar nici această demagogie n'a rezistat realităţilor care răscoleau și revoltau massele muncitoare. Iată-l pe Füehrer creatorul prin demagogie a unei stări șovine. Părăsește Liga Națiunilor și devine animatorul cel mai „convins" al ideii plebiscitului. In acest timp, mizeria în rîndurile muncitorilor creștea necontenit, odată cu adîncirea crizei. Demagogia și capacitatea de manevră a hitlerismului devenea limitată. „Marea bătălie a muncii", care trebuia să lichideze șomajul și să asigure fericirea masselor rămînea o iluzie. Numai 200.000 de șomeri au fost plasați la țară în calitate de servitori ai fermelor, acordîndu-li-se o subvenție de 20—25 de mărci de fiecare persoană. Plasarea celor 200.000 de muncitori pe lîngă ferme a determinat însă o enervare a țăranilor, provocînd totodată și atitudini care duceau la „descompunerea puterii hitleriste". In afară de aceste „dificultăţi" plata lor provoca însemnate goluri în casieria statului. In privința cîmpurilor de muncă Schacht a declarat la un moment dat categoric: „Nu mai avem bani pentru cîmpurile de muncă". Văzînd că cele două mijloace nu dau rezultatele sperate, au recurs la suprimarea „dublului cîștig". O adevărată vînătoare a fost organizată pentru eliminarea femeilor din întreprinderi. Dar și acest mijloc a avut un efect contrariu. Statistica oficială anunța în Noembrie 1934 că numărul femeilor în întreprinderi a crescut, în timp de 6 luni, cu 9,7%. Patronii nu înțelegeau să concedieze elementele femenine care le serveau drept diversiune și presiune pentru scăderea sau menținerea salariilor cum și pentru pregătirile de război.

Cu toate acestea, demagogia a continuat să rămînă un instrument de înșelare a masselor. Dr. Ley șeful „Frontului Muncii" — un cunoscător mai iscusit al bordelurilor din Colonia și Berlin, cum îl numește un publicist german — decît al problemelor muncitorești, a continuat să promită mărirea salariilor cu 10 la sută, rezolvarea concediilor, lansînd o lozincă de o demagogie neînchipuită: „CRONOMETRUL NU ESTE FĂCUT PENTRU UZINE CI PENTRU TERENUL DE SPORT".

Pentru înșelarea și mai bine a muncitorilor, Dr. Ley a întreprins în cursul anului trecut un adevărat turneu menit să „cîștige sufletul muncitorului german epuizat de o muncă grea". Avînd drept program lozinca: „FORȚA ESTE CREATĂ DE BUCURIE", Dr. Ley a repetat aceleași promisiuni „care vor asigura o viață mai bună și adevărata fericire muncitorului german". Un publicist german emigrat, în urma teroarei hitleriste, descrie cu mult humor acest turneu: „Dacă forța este creiată de bucurie, d. Dr. Ley, în urma bucuriei pe care i-o procură plăcerile mesei și casele de veselie... ar trebui să aibă o adevărată forță de urs..."

Care a fost rezultatul turneului? Un exemplu elocvent ni-l oferă chestiunea concediilor. Hitleriștii cari, deși își dau perfect seama că nu pot oferi nimic în domeniul ameliorării salariilor, se străduesc să obțină succese, promițînd muncitorilor că le vor asigura, contrariu marxiștilor, un concediu suficient. Astfel cîțiva minieri din bazinul Wurm au fost trimiși în concediu în munții Bavariei cu ajutorul organizației „Forța prin bucurie". Călătoria și întreținerea erau plătite. Vă închipuiți manifestările de bucurie pe care presa pusă la cale de rasiști, le scoase despre această „cucerire socială".

Farsa însă nu dură. Cînd muncitori se întoarseră la mină aflară că toate cheltuelile concediului vor fi reținute din salarii.

Privitor la munca femeii, d. Dr. ley a făcut următoarele constatări cu prilejul unei vizite la o fabrică de tutun din Aix la Chapelle: „Este fals să spunem că munca în uzine este dăunătoare femeii. Statisticile arată că de cînd femeia a intrat în uzină este mai sănătoasă. Trebue deci să se știe care e munca pe care femeea o poate face fără ca sănătatea ei să sufere. Acestui fel de muncă aparține și munca în fabricile de țigări și țigarete. Natural, ar fi de dorit ca munca să fie organizată într'un fel mai plăcut, de exemplu cu ajutorul înfrumusețării localurilor de lucru. Astfel — spune acelaș publicist german — Oficiul pentru frumusețea și demnitatea femeii creat pe lîngă organizația „Forța prin Bucurie", va plasa în localurile de lucru ale muncitoarelor din fabricile de tutun cîteva flori legate cu panglici cu crucea încîrligată. Atunci, muncitorii și muncitoarele nu vor mai contracta tuberculoza în aerul îmbîcsit al uzinelor...

Cu toată această situație de mizerie, „Arbeitertum" din Aprilie, organul Frontului Muncii, continuă să practice aceiași demagogie: „Gîndiți-vă la admirabila lege a muncii care a fost promulgată sub regimul lui Hitler. Din stăpîni

a făcut servitori, iar din servitori stăpîni. Ea a reuşit să împace pe acei cari se combăteau şi să readucă pe acelaş plan atît pe cei cari inclinau spre stînga cît şi pe cei cari inclinau spre dreapta". Aceste rînduri erau scrise într'un oficios al cărui şef dr. Ley, avea să rostească peste cîteva zile, la 1 Mai, un discurs prin care spulbera toate laudele de mai sus: „Nivelul salariilor — a declarat dr. Ley — nu s'a urcat; în rîndurile proletariatului mai domnesc încă prejudecăţile ignoranţei şi urei de clasă. Nu putem să vă dăm paradisul. Priviţi spre Fuhrer. Cu cît mizeria este mai mare, cu atît voi muncitori germani uniţi-vă. Inainte spre un nou an de muncă cu Adolf Hitler spre soare şi libertate". Iar Hitler venea peste cîteva săptămîni, în discursul ţinut cu ocazia convocărei Reichstagului să confirme falimentul total al fascismului german care venise cu promisiunea că va da muncitorilor „lucru şi pîine". „Naţional-socialismul a spus Hitler, urmăreşte în Germania o operă de refacere gigantică. El îşi propune scopuri ce nu pot fi atinse în 10—12 ani. Nici unul din scopurile de ordin ideal nu va fi atins înainte de 50 sau chiar înainte de 100 de ani". Urmărind aceste rînduri cititorii îşi vor da seama de contradicţiile dintre aceste declaraţii demagogice şi-şi vor aminti de acel plan de patru ani (astăzi a ajuns la *50 şi 100 de* ani) pe care l'a expus cancelarul odată cu venirea la putere, şi cu ajutorul căruia spera să înlocuiască „robia prin fericire". De atunci şi pînă astăzi planuri „noui" şi speranţe continui au frămîntat lagărul naţional-socialismului. Nici o realizare concretă, nici o creaţiune în domeniul intelectual. Viaţa socială şi culturală este un adevărat mormînt peste cari trec numai strigătele — sau cum voiţi să le numiţi — discursurile diversioniste şi provocatoare de panică şi război. In schimb, în mijlocul uzinelor, în taberile de muncă ca şi în mijlocul elementelor muncitoare din armată se observă o acţiune din ce în ce mai bine organizată. Rezultatele de anul trecut ale alegerilor din uzină — într'o întreprindere din Essen din 2492 de votanţi, numai 553 au votat pentru nazişti, iar restul în semn de protest au depus buletinele albe (Arbeitertum) — ; evenimentele dela 30 Iunie, cari au dus la revolta şi în urmă la desfiinţarea trupelor de asalt; acţiunea de rezistenţă care are loc în trei mari uzine (Krupp, Opel şi Henkel); ultimele alegeri din uzine, în care listele naţional-socialiste au căzut ruşinos în centrele mari muncitoreşti; refuzul muncitorilor din Muenchen de a lua parte la cortegiile organizate de autorităţile hitleriste cu ocazia zilei de 1 Mai; conflictul religios — arată clar eşuarea completă a tentativelor fasciste în acţiunea de stăpînire a uzinelor. Suprimarea organizaţiilor muncitoreşti legale

îndepărtarea funcţionarilor conştienţi, ameninţarea cu trimiterea în lagărele de concentrare a tuturor adversarilor regimului a creat o atmosferă de revoltă care a dus la înfrîngerea în alegerile de uzine. Hitlerismul cu toată represiunea brutală împotriva adversarilor n'a reuşit să-şi păstreze influenţa în rîndurile muncitorilor.

La 30 Iunie s'a temut de trupele de asalt, formate în majoritate din elemente muncitoreşti, şi le-a desfiinţat. Magnaţii industriei de război şi şefii Reischwehrului nu mai aveau destulă încredere pentru pregătirea directă a războiului. O mare parte a trupelor de asalt începuse să se revolte contra marşurilor forţate, făcute fără rost. Ele nu mai voiau să devină carne de tun pentru Krup şi Thysen; nu voiau să servească drept cîmp de experienţă pentru gazele ucigătoare în interesul marelui trust „I. G. Farben". Cînd represaliile dela 30 Iunie fură cunoscute în Germania, muncitorii în frunte cu organizaţiile revoluţionare răspunseră direct prin apeluri la grevă. In cîteva uzine muncitorii proclamară greva, şi reuşiră să organizeze manifestaţii de masse. Milioane de manifeste se răspîndiră pe străzi, în uzine şi cazărmi. In cîteva oraşe muncitorii organizară manifestaţii contra teroarei sîngeroase a fascismului, manifestaţii aprobate cu entuziasm de populaţia muncitoare. Krupp, Thysen şi Junkerii ordonară atunci distrugerea trupelor de asalt.

Mai tîrziu în timpul vizitei sale „obligatorii" la Krupp, Hitler primi ordin să termine cu demagogia socială şi agitaţia „anti capitalistă". Ascultător, Hitler proclamă sus şi tare principiul şefului. El făcu din cei mai reacţionari capitalişti financiari, şefi de întreprinderi. Nici cu această metodă n'a reuşit să cîştige massa proletariatului. Mai mult. Nemulţumirile începură să cuprindă, nu numai massele trupelor de asalt dar şi o bună parte din straturile mijlocii. De aceia, din vară şi pînă în toamna anului 1934, Hitler începu să lovească fără cruţare în rîndurile micii burghezii, cari constituise baza de massă a naţional-socialismului.

Criza izbucnită între conducătorii hitlerişti după 30 Iunie, criză care durează şi astăzi, arată slăbiciunea fascismului şi frica şefilor nazişti de mişcarea de massă. Dovada cea mai desăvîrşită o constitue faptul promulgării mai multor decrete-legi, imediat după dizolvarea trupelor de asalt, prin care se da depline puteri d-lui Schmidt pentru acordarea unor însemnate subvenţii junkerilor şi marilor industriaşi. Această politică care a dus la rezultatele recunoscute de şefii hitlerişti la 1 Mai, continuă şi astăzi. Politica „procurării de lucru" care trebuia — după Hitler — să creeze „opere seculare", a dat faliment. Foamea şi mizeria se agravează.

Muncitorii agricoli nu mai pot vinde liberi produsele lor. Ei sunt nevoiți să le furnizeze Institutului Central de Cumpărare, care le ia pe prețuri foarte scăzute pentru a le vinde apoi cu prețuri de zece ori mai ridicate. In cursul iernei trecute numărul lucrătorilor ocupați, a scăzut, față de anul trecut cu 1,2 milioane. Iar în congresul tinerilor naziști, ținut de curind de Magdeburg, un orator a citat un fapt mai mult decit îngrijorător. „Situația noastră trebue să ne dea de gindit. In localitatea Ceaustal-Zellerfeld, din 400 de tineri, 90 au refuzat, cu toate amenințările, să reintre în cîmpurile de muncă".

Situația financiară este catastrofală. Cheltuelile făcute cu înarmările și întreținerea cîmpurilor de muncă au dus guvernul național-socialist la confiscarea anuităților datoriilor private — externe care erau blocate în bănci. A trecut apoi la confiscarea amortismentelor societăților industriale, fapt care a provocat un energic protest al capitaliștilor germani. De data aceasta nu mai era vorba de banii capitaliștilor străini. Guvernul a cedat. Banii bancherilor și industriașilor germani au fost restituiți. Un împrumut pe termen de 28 ani, fără nici o dobîndă a fost lansat pe socoteala capitaliștilor *confiscaselor* de economie în favoarea capitaliștilor *confiscați*, în timp ce sutele de mii de deponenți, în majoritate mici meseriași, funcționari și unele cateorgii muncitorești, au trebuit să suporte și această împovărare. Cînd acești deponenți au alergat să-și ridice depunerile pentru a le transforma în articole de primă necesitate, Banca Reichului a fost nevoită să arunce ultimele devize și rezerve de aur pentru procurarea acestor articole. Micii burghezi au fost liniștiți pentru un timp. In schimb acoperirea mărcii a ajuns la 2,34%. Nevoia de noui fonduri, devenind tot mai presantă, guvernul a lansat un nou împrumut pe socoteala societăților de asigurare. Acum se vorbește despre confiscarea beneficiilor realizate de capitaliști, dela venirea lui Hitler și pînă astăzi. Această manevră „anticapitalistă" nu va reuși să înșele massele, cari sunt destul de conștiente să înțeleagă că reprezentanți lui Krupp și Thyssen nu vor trece cu adevărat la confiscarea beneficiilor stăpînilor lor. Din toată această expunere cum și din ultimele declarații alarmante făcute de Schacht și Brinkman, directorul și subdirectorul Băncii Reichului, se vede limpede situația definitiv și iremediabil compromisă a finanțelor Germaniei hitleriste. La acest faliment financiar se mai adaugă situația balanței comerțului exterior care este mai mult decit pasivă, atingînd în Ianuarie și Februarie anul acesta o scădere de 60% față de ultimul trimestru al anului 1934. Unde sunt fondurile? Un exemplu edificator ne poate răspunde la această intrebare: luna trecută a luat ființă o nouă societate „Zepelin", cu un capital de 9,6 milioane mărci, care va trebui să construiască nouile escadrile militare necesare în războiul contra Uniunei Sovietice, pe care hitleriștii încearcă să-l provoace zilnic.

In fața acestor fapte, cine mai poate oare contesta artificialitatea regimului național-socialist și imposibilitatea de a rezolva problema muncitorească, axa centrală a statului german!.

O criză structuală nu se rezolvă cu experiențe fasciste cari poartă în esența lor germenul teroarei, mizeriei, întunericului și războiului imperialist. „Dacă statul va dormi numai 24 de ore — spunea odată Mussolini vorbind despre statul capitalist în raport cu accentuarea crizei —, această întrerupere va fi suficientă pentru a declanșa catastrofa". Poate fi o ratificare mai plauzibilă a dezastrului ca această frază a organizatorului fascismului? Nu!

Cu toate acestea, strigătul desnădejduit a lui Mussolini n'a reușit să desmorțească încă social- democrația, principalul vinovat de instaurarea fascismului în Germania. Amintirea faptelor săvîrșite la adăpostul teoriei „capitalismului organizat" și a „evoluției fără criză", formulată de Hilferding, în timp ce criza zguduia fundamentele cele mai solide ale societății capitaliste, va rămine în istoria luptelor de clasă ca o trădare fără asemănare și ca un model de falsificare a realităților istorice. Cine a cunoscut începutul frontului unic și sforțările uriașe depuse pentru realizarea lui în Iulie 1932 și la 30 Ianuarie 1933, avînd drept lozincă declanșarea grevei generale pentru împiedecarea hitlerismului, poate să constate în ce stare colaboraționistă se afla social-democrația în momentul refuzării acestei oferte, singura în stare să realizeze forța capabilă să înlăture fascismul. Dacă conducătorii social-democrați acceptau frontul comun, hitlerismul era bătut de forțele unificate ale proletariatului, fapt care ar fi schimbat cu totul situația în întreaga lume. Exemplul din Franța rămine edificator și orice justificare teoretică sau organizatorică a atitudinei din trecut ca și a celei prezente este de prisos. Massele muncitoare nu mai pot fi înșelate cu teorii și falsificarea vădită a evenimentelor. Frontul comun din Franța reprezintă desmințirea tuturor încercărilor de compromitere a acestei acțiuni. Frontul unic înfățișează deasemenea realitatea cea mai vie — și la noi în Romînia trăim un moment politic cînd singur acest front poate împiedica dictatura fascistă — născută în mijlocul proletariatului și desăvîrșită prin solidaritatea cu el a tuturor păturilor muncitorești, țărănești, mici burgheze împotriva fascismului de toate nuanțele și gradele.

Numai impus și realizat de jos, el a putut să constringă pe

șefii social-democrați în Franța să-l primească, pentru a nu pierde ultimele influențe în mijlocul masselor. Fascismul și hitlerismul își dau seama de forța și influența crescîndă a frontului unic în întreaga lume.

De aceia hitlerismul reprezintă, față de această acțiune, nu numai o formă a dominației burgheze, dar și un centru de acțiune al capitalismului internațional pentru înfrîngerea sau împiedecarea frontului unic.

Deasemenea Germania hitleristă reprezintă aztăzi burghezia în descompunere gata să întrebuințeze cele mai barbare mijloace de teroare pentru continuarea dominației sale. Germania hitleristă simbolizează deci vechea lume; de aci și atitudinea provocatoare împotriva Uniunei Sovietice, țara unde se construește pentru prima oară socialismul.

Lupta între Germania hitleristă și Uniunea Sovietică este lupta dintre două sisteme: unul în care domnește criza și depresiunea cea mai adîncă, celălalt în care munca construește piedestalul pe care se înalță o nouă civilizație cu noui isvoare de gîndire. Acest contrast îmi amintește două răspunsuri primite de ziarul german „Berliner Tageblatt" la o anchetă făcută cu ocazia Crăciunului, în rîndul copiilor de muncitori și șomeri:

Egon S., 11 ani: Aproape toți colegii mei de clasă fac comerț. Părinții sunt fără lucru. Atunci trebue să ciștigi. Și chiar dacă întrebuințăm banii cîștigați tot nu ne ajung. Mama mi-a spus că îmi va cumpăra un pulover și ciorapi de lînă cînd voiu cîștiga cît trebue.

Hans. M., 13 ani: Noi avem o prăvălioară, dar tata a dat faliment. Este un an de atunci. Mama știe că eu vînd pe stradă. Ea pune banii deoparte și cînd se vor face 5 mărci îmi va cumpăra o pereche de pantofi. Eri a fost o zi bună. Am cîștigat o marcă. In Iunie termin școala. Dar nu știu încă ce voiu face. De altfel nici părinții mei.

Cînd copii mor de foame într'o societate în care au drept ideal numai „voința de a trăi și rațiunea de a spera". (prima poruncă din decalogul lansat de dr. Ley) acea societate este sortită pieirei. Iar cînd această „voință" și „rațiune", înseamnă mizerie și războí în loc de lucru, pîine și libertate, este mai mult decît un adevăr faptul că societății care a elaborat asemenea teorii, va trebui să-i urmeze o societate capabilă să satisfacă dorințele și nevoile milioanelor de copii de muncitori, țărani și intelectuali, care și-au spus hotărît și într'o solidaritate impresionantă cu părinții lor — în cele două răspunsuri — sufletul, suferințele și revendicările lor. Hitleriștii din Romînia împreună cu toți colaboratorii sau susținătorii lor trebue să înțeleagă: COPIII CER O SOCIETATE CU ADEVĂRAT NOUĂ! Da! Copiii cari s'au săturat de fascism și hitlerism.

Alexandru Mihăileanu

Miscellanea

Intre tiraj și cititori

Literatura romînească este încă în faza adolescenții. Nu e prea
puțin lucru pentru numai un veac de realizări literare.
Păcatul cel mare, care creiază literaturii noastre o situație penibil specială, este că publicul cetitor de cărți scrise în limba țării, abia
s'a născut.

Adolescența noastră literară crește strîmbă și chircită din mai multe cauze: că nu e alimentată și susținută de interesul real al unei pături constante de cetitori; că asistența caritabilă a oficialității este accidentală și atunci cînd este, ineficace și că îndrumătorii gustului pentru frumos (criticii), oficiază în folosul unei clase de cetitori, pentru a o neglija pe cealaltă.

Inainte de război, sub regimul palid al unei boierii franțuzite, căreia destinul îi cînta din umbră marșul funebru al „reformei agrare", cetitul era monopolul privilegiaților.

Curentele literare țărăniste, apărute odată cu valul generos de democrație, pornit din Occident, au fost o slabă recompensă, dată unei pături sociale multă vreme văduvită de viață spirituală.

Creația literară autohtonă a fost preocupată alternativ de ideia de a ridica nivelul cultural al satului și orșului nostru.

Preocuparea aceasta era atît de structurată pe o realitate culturală, economică și politică lamentabilă, încît sămănătorismul și poporanismul constituiau pentru unii moduri exclusive de expresie literară. Se creiase pe atunci și o teorie a valorii morale a artei „naționale".

Procesul de desnaționalizare, de europenizare a literaturii noastre, a fost lent și a inserat un lung șir de lupte, căutări și răsvrătiri.

După 20 de ani dela război, ne aflăm în fața unei noi orientări literare.

Creatorii de valori spirituale au abadonat pe un țărm pustiu, ideia specificului în artă, și au căutat aderențe cu normele și ritmul culturii europene.

Intre producția literară ante-belică și cea de azi, cercetătorul va putea deosebi mai multe transformări economice, sociale și ideologice.

Există azi un raport viu, continuu și fecund între creatorul romîn și Europa spirituală.

Cum cititorul de carte romînească abia s'a născut, n'are cine folosi azima de idee, a scriitorului nostru.

Cu ocazia „Săptămînii cărții" poporul a putut afla din chiar gura editorului că o carte romînească, trece cu greu de granița blestemată a celor 3000 de cetitori cumpărători.

S'a pus un accent grav pe amănuntul să-i zicem tehnic al tirajului, ca și cum el ar putea determina într'un chip, destinul astral al creației.

Tirajul n'are nici un fel de importanţă, domnilor editori, pentru literatura propriu zisă! Chestia tirajului este de ordin particular, şi priveşte direct pe editor şi scriitor, fără să cointereseze noţiunea de cultură.

O carte poate face într'un an, ocolul unui oraş întreg de cititori, ceeace la noi nu se întimplă.

Fiindcă nu se citeşte. Fiindcă sunt neglijate citeva categorii de lectori: muncitorul, ţăranul şi locuitorul neasimilat al provinciilor alipite.

Mai ales acesta din urmă.

Ardeleanul transplantat din cultura austro-ungară, basarabeanul din cea germană şi rusă, sunt oameni cu tradiţia cititului, cari însă abia au aflat de existenţa unei literaturi romîne.

Cel mai important eveniment al anului literar, din păcate cel mai puţin comentat, a fost de sigur standul cărţii minoritare, din săptămîna festivă a scrisului.

Interesul cetitorului din provinciile alipite, pentru literatura noastră, va fi captat prin traduceri maghiare, germane şi ruseşti.

Şi la standul cărţii minoritare am văzut citeva importante opere romîneşti traduse.

Iată ceeace trebuia să atragă atenţia oficialităţii şi a scriitorimii ocupate a rezolva problema tirajului.

Nu tiraj, ci citirea cărţii romîneşti, iată ce poate fi cu adevărat interesant pentru cei care-şi propun să servească o cauză abstractă cum e cultura.

„Adeverul" festiv, dedicat Angliei

In 30 Maiu, „Adevĕrul" şi-a ales epoca cea mai nimerită pentru ediţia sa specială, dedicată în întregime, Angliei.

Intreite sunt motivele pentru care „Adevĕrul" trebuieşte felicitat.

Intâiu, pntru execuţia artistică şi de tehnică superioară. In al doilea rând, pentru fondul bine echilibrat, sobru şi încheiat, care ne oferă în cele 48 pagini o imagine desăvârşită asupra Angliei şi a relaţiilor ei cu Rominia. Şi în al treilea rînd, pentru oportunitatea momentului, ca gest util şi necesar, de orientare pentru publicul romînesc asaltat cu idei fascizante şi periculoase chiar siguranţei Statului nostru.

Coperta, a fost o adevărată capod'operă. Iar paginaţia şi distribuţia materiei, o lucrare de desăvârşită pricepere şi iscusinţă gazetărească.

Materialul selecţionat şi adunat, face din acest număr un întreg organic, cuvintele şi mesagiile numeroase ale unor personagii ilustre, fiind întregite de relatări concise dar complecte, care ating toate aspectele vieţii politice, sociale, economice şi culturale britanice şi anglo-romîne. Citâm articolele: caracterul englez, Anglia şi rominii în trecut, Orizonturile politicei britanice, Problema şomajului în Anglia, Constituţia Angliei, Justiţia engleză, Influenţe engleze în Rominia, Comerţul anglo-romîn dela 1871 pînă astăzi, Viaţa religioasă în Anglia, Literatura engleză în traduceri romîneşti, Universităţile Imperiului britanic, Teatrul în Anglia, Pictura britanică, Presa engleză, Folklor-ul în Anglia, Cinematograful englez, Literatura engleză. Situaţia economică a Angliei, Agricultura în Anglia, Muzica engleză, Partidele politice engleze, Mişcarea laburistă.

Un adevărat lexicon al Angliei şi al relaţiunilor anglo-romîne.

Utilitatea acestui număr special rezidă însă în deosebi în posibilitatea care i se dă cetăţeanului nostru de a se informa că există totuşi o ţară, fără un Hitler şi fără un Mussolini, fără teroarea bîtei şi a lagărului de concentrare, o ţară democratică şi constituţională, unde „lucurile stau mai bine", incomparabil mai bine decît în Germania, Italia sau... România. O ţară cu o constituţie veche, fără ca să se urzească „reforme" constituţionale, o ţară în care libertatea conştiinţei, a scrisului şi libertatea politică a cetăţeanului, garantată de constituţie, este respectată şi în care Parlamentul, ca expresie a voinţei populare, este şi rămine într'adevăr expresia voinţei masselor.

t. c.

D. Titulescu, membru al Academiei Romine

La secţiunea istorică a Academiei, în locul rămas vacant prin moartea lui Balş, a fost ales membru d. Nicolae Titulescu.

Nu se putea o alegere mai fericită.

D. Nicolae Titulescu este una din personalităţile cele mai substanţiale ale politicii europene. Societatea Naţiunilor l-a ales de două ori Preşedinte al ei şi a găsit în ministrul nostru de externe inteligenţa cea mai îndrăsneaţă. Politica externă a sbuciumatului continent, în toată complicata ei ţesătură şi întretăere de forţe, stă în cercul de vraje al acestui vraci al vorbei frumoase, înzestrat talent, fin dialectician, lucid analist. Adinc cunoscător al tainelor politicei, orientat precis în toate domeniile de manifestare a vieţii statelor, cînd vorbeşte, d. Titulescu se ridică în faţa adversarului ca un turn al inteligenţei fulgerate. Asvîrle ideile nu cu fraza, ci cu torentul; cuvintele isvorăsc ca un murmur de o severă armonie; gîndurile se aşează unul lîngă altul cu egalitate, ca'n geometrie paragrafele unei demonstraţii. Inalt şi palid, cu un zîmbet fluturat pe buze, cu priviri agere de veriţă întărîtată, pe cine nu isbuteşte să-l atragă, îl striveşte, îl sufocă.

Este şi acum vie amintirea acelui răsunător răsboi oratoric între Domnia sa şi Contele Apponyi, în procesul optanţilor unguri. S'au încrucişat două talente, s'au ciocnit două inteligenţe, s'au încleştat două voinţe; două neamuri, două rase se încăerau, prin ei, pentru a-şi fixa dreptăţile istorice, pentru a-şi asigura intietatea. A biruit d. Nicolae Titulescu.

După Contele Apponyi, înfrînt în procesul optanţilor, vine Tibor Eckhardt la rînd, pentru a fi sfişiat. Este poate un destin că al doilea mare succes oratoric al ministrului nostru de externe e provocat tot de un maghiar. Puterea de a discrimina între aparenţe, de a le destrăma pentru a pune în evidenţă eroarea, forţa de a înlătura voalurile cristicei abile, ironia amară, şi puterea de spulberare a sofismei, i-a înlesnit să-l răspună pe delegatul maghiar cu eleganţă, dar definitiv. Areopagul elvetic, în care a răsunat vocea atitor Catoni ai oratoriei păcii, a avut de înregistrat cel mai scînteietor discurs. Impletire strînsă a argumentelor, sever logician, dar suplu; elegant pînă la simplitate şi simplu pînă la schemă, — d. Nicolae Titulescu a organizat laturile adversarului pentru a-l prinde din toate părţile. Pentru noi, succesul dela Geneva echivalează cu o a doua Posadă; cu acea Posadă de unde a plecat odinioară Carol Robert cu straele rupte, cu mîndra oştire sfărîmată şi cu rosturile lui clintite.

Astfel, alegerea d-lui Titulescu la Academia romînă nu este o răsplătire, ci o recunoştiinţă.

Lucian Blaga, premiat

Pentru a consacra activitatea poetică şi dramatică a lui Lucian Blaga, Academia romînă i-a decernat premiul „Hamangiu" de lei 100.000.

Nu ştiu dacă mai era nevoie de o consacrare. O valoare — dacă este — *este*, chiar fără recunoaşterea din partea oamenilor. Şi Lucian Blaga de care oamenii au uitat că poate împlini şi acele funcţii

la care-l recomandau înzestrările lui şi pregătirile prin şcoli, — funcţii pe cari i le-a respins strîmtimea de spirit dela Universitatea din Cluj — este de mult capital poetic pentru literatura noastră. Că esenţa poeziei lui nu încăpea, n'a încăput, în condiţiile gustului general, nu poate fi învinuit. In timp ce infiltraţiile unui lirism provocat, artificial, lucrat din silabe mutilate pentru a se îngemăna într'un soiu de clinchet, anulau pînă şi cea mai din urmă rezonanţă a sensibilităţii, Lucian Blaga făuria, din cîte cristale a putut găsi în grămezile cuvintelor noastre, material de artă pentru sborurile inspiraţiei sale. Poezie grea de gînd, torturată de întrebări metafizice, animată de viziuni de ansamblu, împovărată de mirări, vag voalată de melancolii uşoare sau împînzită de tristeţi adînci, îşi frînge metrica, regularităţile, ordinile stilului disciplinat, pentru a face loc iureşului ţîşnit din străfunduri productive.

In constelaţia liricei contemporane, conceptul poetic în care a lucrat Lucian Blaga, capătă o poziţie în totul particulară. Extracte noui dintr'o substanţă poetică de compoziţie diferenţiată, aduc calităţi de inspiraţie şi de tecnică artistică nouă.

Ca dramaturg, — dela acel „Zamolxe" şi pînă la recentul „Avram Iancu", — răscoleşte straturile evoluţiilor noastre, pentru a scoate elemente de dramă cu totul noui. In fondurile trace găseşte metalul de preţ din care făureşte axele piesei „Zamolxe"; străbătînd istoria a căreia măduvă spirituală rezidă în esenţa ortodoxiei, îi place să delimiteze momentele de conflict acut, de criză, cari să constituiască izvorul inspiraţiei dramatice.

Gînditor mai înainte de toate, dotat şi cu însuşirile unui stil presărat de imagini noui, Lucian Blaga ocupă rang superior şi în cugetarea romînească. Ultimile cărţi aduc teme noui de gîndire, pun probleme şi încearcă să răspundă la ele în mod original. Stă alături de gînditorii noştri originali, deosebindu-se de ei prin sistem şi metodă.

O personalitate culturală perfect conturată, care trăeşte în conştiinţa publicului select, nu mai avea nevoia să fie ştampilată de o consacrare, decît din motive de sfîntă, eternă dreptate.

Săptămîna cărţii, a poesiei, a scriitorilor

Instituită cu scopul de a ridica, la respectul cuvenit, cartea, săptămîna fixată de M. S. Regele este mai mult prilej de educaţie a unui gust literar care trebuie orientat înspre producţia romînească. Poate tendinţele fastului se vor întovărăşi şi de ceva necesităţi de lectură, la nişte oameni preocupaţi, — atît de preocupaţi, — de satisfacerea unor plăcuri cari au foarte puţină atingere cu cartea.

Am vorbit pe larg, — în ziarul *„Dreptatea"*, — despre toate câte se leagă de spinoasa problemă a cărţii. Am luat ca temei rezultatele statisticei exacte şi am tras încheeri destul de dureroase. Presa momentului, pornind dela aceleaşi premize fixate de noi, a comentat pătrunsă de acelaş sentiment.

Problema cărţii nu atîrnă, însă, numai de acea educare a curiozităţii intelectuale, ci şi de cîteva condiţii materiale; stă în sarcina oamenilor politici să le îndeplinească.

Se pare, însă, că săptămîna poesiei a adus la vad un procent de cititori. La nivelul producţiei de astăzi, — sau, Dumnezeu să ne ierte,— la altitudinile inaccesibile ale producţiei de astăzi, poesia cere o tagmă de cititori cărora nu le ajunge numai curiozitatea sau senzibilitatea organizată. Dacă este să se adeverească îndrumarea unei categorii de lectori spre poesie, înseamnă că evoluţii îmbucurătoare se petrec. Şi dacă se întrevede preocupare serioasă de fina bijuterie a versului, —

cu toate păcatele liricei de azi, — faptul e cu atît mai îmbucurător: înseamnă că marea temere de vulgarizare a sufletului este înlăturată. Nu mai poate, deci, fi acuzat, — vai, atît de acuzat, — veacul; acest veac al poftelor inferioare, al brutalităţilor şi al goanelor după materie.

Din toate durerile a fost, însă, răscumpărat scriitorul. Refugiat forţamente într'un Olimp iluzoriu, de mîine încolo bijutierul cuvintului are unde să-şi odihnească trupul chinuit, după ce a închis atelierul.

Preşedintele Soc. Scriitorilor, d. general N. Condiescu, care e şi un literator respectat pentru însuşirile artei sale, a putut să mute în realitate un vis la care torceau confraţii de foarte multă vreme.

M. S. Regele a donat scriitorilor 2.000.000 lei. Şi fiindcă, „a dat Dumnezeu poporului acesta atîta suflet încît gestul să fie urmat", s'a grăbit să dea şi Primăria şi s'au oferit şi alţii.

Deci, fapt împlinit.

Afară doară de nu va mai zăbovi din pricina unei mici dispute: unde să fie aşezată cafeneaua şi unde ungherul de baie.

i. d.

Polemica Giurescu-Iorga

Intre d. Iorga şi d. C. C. Giurescu a isbucnit, în ultimul timp, o polemică din care ştiinţa, cu siguranţă ar avea de ciştigat, dacă d. Iorga n'ar amesteca prea mult venin. Insă, d. Iorga urăşte; cu violenţă, cu străşnicie, urăşte; cu aceiaş ură, de aceiaş sorginte, care i-a păscut şi pe Hijdeu şi pe Xenopol şi pe Giurescu bătrînul. D. Iorga nu suportă să se ridice cineva de-alături; de aceia, a dat în Pîrvan, de aceia a lovit în Arghezi, de aceia îl biciueşte pe d. Titulescu, de aceia spumegă împotriva d-lui Giurescu. Tînărul profesor de istoria romînilor dela Universitatea din Bucureşti este om cumpănit, — d. Iorga e un negator pasionat; preţueşte documentul, — d. Iorga e un fantezist; iubitor de metodă, — d. Iorga e liric şi exuberant; studios cu obiectivitate, — d. Iorga e subiectiv şi personal; îndrăgitor al armoniilor, al echilibrului, — d. Iorga e un romantic. Aşa se explică de ce d. Iorga n'are nici un elev, pe cînd d. Giurescu a făcut şcoală.

Aceasta a constituit suficient motiv pentruca d. Iorga să-l vrăşmăşiască pe d. Giurescu. D. Iorga e exclusivist, nu sufere să se ridice amenințător un prestigiu ca al d-lui Giurescu.

Patima a crescut şi mai mult, cînd d. Giurescu a publicat faimoasa recenzie a volumului de istoria romînilor, scris de d. Iorga. Plină de erori, de afirmaţii gratuite, de supoziţii fără temei, necontrolată, ipotetică, mai mult brodată decît studiată, cartea despre istoria romînilor a d-lui Iorga a primit o punere la punct promptă şi obiectivă. Paragraf cu paragraf, capitol cu capitol, volumul e trecut prin examen; greşelile sunt corijate, aberaţiile spulberate, ipotezele criticate, afirmaţiile controlate, cu o logică impecabil elegantă, cu un cult al documentului excesiv, cu privegherea probelor poate prea exagerată, recenzia aceasta e un model la noi în ţară, iar, în streinătate, poate un Durcheim a mai scris la fel.

Fireşte d. Iorga n'a articulat un singur cuvînt de răspuns, s'a înveninat şi a tăcut.

A tăcut pînă în clipa cînd d. Giurescu a publicat „Istoria romînilor". Primul volum din cele trei a fost tipărit de „Fundaţiile regale". Asta a însemnat trecerea d-lui Giurescu în oficialitate; şi recunoaşterea oficială a istoricului Giurescu înseamnează înlăturarea d-lui Iorga de pe soclul deţinut, pînă aci, la absolut şi la exclusiv.

D. Iorga s'a enervat. Enervîndu-se nu a replicat pe tonul obiectiv al d-lui Giurescu; ci cu accentul pamfletăresc al gazetarului Ni-

colae Iorga. Ne-am fi aşteptat din partea d-lui Iorga la o critică amănunţită, obiectivă, ştiinţifică, în felul în care d. Giurescu a făcut-o cărţii d-lui Iorga. Dar nu, — d. Iorga s'a apucat să se căiniască şi să se irite. A ieşit la răspîntii cu gura făcută clacson de injurii, a solidarizat cu sine şi cîteva nimicarniţe de oameni, a implorat sprijinul Academiei romîne, căreia — ca semn că-l iubeşte, ca semn că-l respectă, ca semn că-i poartă adoraţie şi idolatrie, ca semn că-l recunoaşte numai pe Domnia sa savant şi istoric, ca semn că e alături de d. Iorga în această încăerare pînă la sdrobirea prestigiului —, i-a cerut una mie lei de fiecare volum din cele zece cu care d. Iorga ne-a ameninţat.

Aci e d. Iorga întreg: meschin, rău, pătimaş, vanitos; încercînd să alăture vanităţii sale instituţiile oficiale cari obligate sunt să-i dea semnul respectului: banii..

Aşa va detesta oficial opera temeinică a profesorului Giurescu, obsesia sa, coşmarul său, visul său urît. Aşa va admonesta pe tînărul istoric care şi-a îngăduit să scrie o bună, documentată, clară, sistematică, pusă la punct istorie a romînilor, fără să-l consulte pe d. Iorga, monopolistul întîmplărilor petrecute în desvoltarea neamului nostru.

Ce cutezanţă din partea d-lui Giurescu! Auzi, — să pronunţi cuvîntul „istorie" şi să nu-l întrebi pe d. Iorga! Cum să nu sîngere?

i. d.

Elogiul lui Alexandru Philipide

In discursul său de recepţie la Academia Romînă, d. Ion Petrovici a adus un pios omagiu predecesorului său în fotoliu, Alexandru Philippide.

Figura învăţatului filolog moldovean a renăscut cîteva momente, copleşitoare cum a fost, în elogiul făcut cu măestrie de noul academician. Oameni, locuri şi întîmplări s'au perindat pe dinaintea ochilor minţii, în înlănţuirea lor firească, aşa cum au fost.

Prin excentricitatea şi pasiunea ei, viaţa lui Philippide, om al cărţilor şi şcolii, trădează un temperament, în fond, romantic. Pare stranie la prima vedere această afirmaţie, dar nu e mai puţin adevărată. Viaţa aceasta consumată între cărţi pînă în ultimele ei clipe, respiră ceva din austeritatea melancolică a singuraticului din Königsberg. Sunt cîteva pasiuni dure, cari brăzdează dela un capăt la altul această viaţă de adevărat cărturar. Pasiunea cea mai nobilă şi pură, aceia pentru ştiinţă, l-a stăpînit neîntrerupt. Va rămîne deapururea un lucru sublim, acela de a închina cărţii o viaţă întreagă, despre unicitatea căreia parcă un nelămurit sentiment ne vorbeşte în surdină.

Alexandru Philippide a dus o viaţă de schimnic, sacrificînd orice plăceri pe altarul pasiunii de cunoaştere, şi întrerupînd orice relaţii sociale, pentru a-şi putea urma în linişte cercetările lui asupra trecutului limbii şi poporului romîn.

Duritatea acestei asceze n'o poate suporta decît un temperament pasionat de romantic.

Această fanatică pasiune pentru ştiinţă nu era egalată decît de conştiinţa datoriei lui de profesor. Philippide îşi ţinea cursul său universitar copios şi cu o punctualitate nedesminţită, neadmiţînd să-l întrerupă nici atunci cînd din întîmplare se nemerea, în zilele sale de clasă vreo sărbătoare naţională ori religioasă. Cît de mult ţinea la împlinirea datoriei se vede şi de acolo că, deşi încercat de o boală mai veche, nu pierdea nici o lecţie, ţinînd să meargă, cu o rară îndărătnicie, regulat la Universitate „unde urca cu mari eforturi scările, adesea proptindu-se cu mîna pe pereţi. Icoana acestui devotament eroic pentru şcoală, întregeşte cariera sa închinată datoriei, cu un nimb de frumuseţe deosebită".

Pasiunile acestea deopotrivă de puternice, pentru ştiinţă şi şcoală, nu s'au stins decît odată cu moartea solitarului din „Iaşul melancoliilor permanente", în anul 1933. Urmele lor se mai întîlnesc doar în opera rămasă, fruct al unei munci uriaşe, care i-a absorbit toate forţele spirituale.

Ignora Philippide poezia?

Acelaş sculptural discurs de recepţie al d-lui Ion Petrovici, ridică, în legătură cu Philippide, o întrebare vrednică de luat în seamă: fost-a eruditul filolog ieşan, incapabil să înţeleagă şi să preţuiască misterele poeziei?

In elogiul său, d. Ion Petrovici comentează mai multe fapte, cari ar putea grăi în această privinţă.

Este clar că din pasiunea sa pentru ştiinţă, pentru a sta numai în serviciul adevărului ştiinţific şi al obiectivităţii, Philippide „a ajuns să-şi înăbuşe unele porniri sufleteşti iniţiale, din acelea care dau farmec şi lumină existenţei..."

Aceasta nu însemna însă că ignora poezia şi că n'a preţuit-o, că n'a venit niciodată în contact cu fluidul ei subtil. In tinereţea sa a arătat nu numai dragoste pentru poezie, ci chiar unele înclinări poetice. In liceu încă, a tradus, în versuri, Odele lui Horaţiu. Deasemenea „a păstrat mai multă vreme deprinderea de a reciti pe poeţii eleni (totdeauna în original) şi a-i comenta în mici reuniuni de familie". Teza sa de licenţă arată un talent de expresie ce iese din comun şi un stil foarte îngrijit. Treptat, se îndepărtează însă tot mai mult de forma literară, sfîrşind a dispreţui cu totul poezia.

Care să fie oare secretul acestei înstrăinări de muze? Probabil adîncirea crescîndă în disciplina specialităţii sale şi concepţia severă pe care o avea despre această ştiinţă. Philippide a îmbrăţişat ştiinţa cercetării originelor limbii şi schimbărilor ei în timp. Or, se ştie că Filologia, pentru a se ajunge la adevăruri exacte, impune fanteziei şi imaginaţiei o disciplină de fier, o limitare la fapte precise, riguros determinate.

Philippide sacrificase poezia din convingerea că „este un obstacol şi o primejdie în calea cercetării şi elaborării ştiinţifice — pe cînd fireşte imperativul etic nu-i aducea nici un fel de vătămare, ba poate mai degrabă ajutor".

In privinţa aceasta, pe Haşdeu, cu care a dus o vie polemică, îl considera drept un caz foarte concludent. Haşdeu era pentru Philippide „exemplul viu al omului de ştiinţă osîndit să facă o operă precară din cauza alianţei cu poezia care l-a abătut dela calea cea dreaptă, dela metoda solidă a cercetării valabile".

Atitudinea sa ostilă faţă de poezie provenea deci dintr'o anumită concepţie ce şi-o formase despre rostul şi valoarea ştiinţei. Această concepţie îl împinge să aşeze istoria şi ştiinţa deasupra poeziei. „Poezia este oarecum asimilată cu subiectivismul — iar acesta privit veşnic în comparaţie cu ţinuta obiectivă, faţă de care apărea inferior. Aproape cere eliminarea judecării operelor estetice, după criteriul frumos-urît — largă poartă a subiectivităţii — preferind aprecierii operelor, explicarea lor". Punctul de vedere al finalităţii estetice este înlocuit cu cel al înlănţuirii istorice şi al explicaţiei cauzale.

Philippide, cu toate acestea „preţuia şi mai trziu probabil, poezia lui Eminescu, spune d. Petrovici, în care vedea şi altceva decît un simplu produs istoric, ce trebuia explicat ca atare. Dar rezerva sa faţă de îndeletnicirea poetică însăşi, îl împiedica să recunoască genialitatea divinului liric romîn, spunînd apăsat într'un articol „că tre-

bue să ne convingem odată că Moldova n'a avut nici un geniu dela Ştefan cel Mare încoace". Din cele două privelişti, cari uimiau sufletul lui Kant: bolta înstelată deasupra noastră şi legea morală în noi, — Philippide tăiase deplin pe cea dintîiu, isvor de reverii vagabonde — menţinînd însă intactă pe cea de-a doua, căreia i s'a închinat necondiţionat, pe pe care o practica fără şovăire şi am putea zice fără elasticitate. Desperechind austeritatea eticei kantiene de tovărăşia unui spectacol care — oricum — putea să vorbească şi sensibilităţii şi-a boltit pe vecie deasupra capului, în locul cerului cu stele, un cer abstract şi cenuşiu".

Iată pentru ce, eruditul filolog ajunge să considere poezia drept *forma fără fond a ştiinţei*.

Aci este unul din motivele despărţirii sale de „Junimea", societatea ieşană „însufleţită de dragoste literară". Phillippide avea o mentalitate pozitivistă.

Concepţia ce şi-o formase despre ştiinţă şi despre valoarea ei morală, contactul cu ştiinţa fiind pentru el „supremul instrument al perfecţionării omului", îl împinge să se războiască mereu cu poezia. Se pare însă, că spre finele vieţii, determinismul său rigid, inflexibil, cedează. „Poate că se îmblînziseră deasemeni şi aprehensiunile sale contra poeziei, spune d. Petrovici, pe care o comprimase nemilos în sine, dar se bucura s'o vadă înflorind la urmaşii săi, căci nu-i pot uita strălucirea încîntată a ochilor, atunci cînd vorbindu-i cu elogii de versurile fiului său, mi-a răspuns cu o duioşie care ar fi vrut să pară stăpînită: „da, da, are talent hoţomanul!" ".

Din toate acestea se desprinde că Alexandru Philippide a ajuns să dispreţuiască poezia numai în calitatea sa de savant gelos de prestigiul cercetărilor şi adevărurilor ştiinţei sale. In forul său interior însă, o aprecia discret; şi cu cît o nega mai înverşunat, cu atît o preţuia mai mult. E un paradox, dar unul profund adevărat, al firii sale de romantic nemărturisit. In fond, toţi romanticii, sunt pînă la un punct poeţi autentici.

In orice caz, Philippide nu ignora poezia. Dispreţul lui mărturisit şi îndărătnic, arată că a fost atins de fiorul ei divin. Ostilitatea sa a fost aceia a învăţatului, care credea că poezia constitue o piedică în calea cercetării ştiinţifice. Acest dispreţ parcă ar spune: a trebuit să'nlătur poezia, pentru a face loc ştiinţei. O exagerare, desigur. Dar iarăşi, numai romanticii sunt capabili de exagerări. Romanticii, poeţi împinşi de pasiuni aprige.

George Coşbuc, rasist

Citim în „Gîndirea", la cronica măruntă: „Gîndirea e prea vastă ca să fie monopolul unui grup, prea superioară ca să fie arendată unui partid".

Intrebăm pe cel care scrie aceste rînduri: a avut în prealabil aprobarea directorului revistei cînd a aşternut pe hîrtie cele de mai sus?

Bănuim să rîndurile acestea s'au strecurat fără ştirea directorului ei. Pentrucă nu ne putem închipui posibilă, aşa dintr'odată, o schimbare atît de radicală a „şefului" spiritual-ortodox pur al grupului acestei reviste.

Doar toată viaţa ei, revista aceasta n'a fost decât monopolul unui grup. Din hotarele unor formule strîmte şi sărace de gînd, n'a ieşit niciodată. Dimpotrivă, a căutat cu stăruinţă să interpreteze după placul său autori din trecutul nostru literar, pentru a-şi găsi astfel tradiţie. Care scriitor, dela Eminescu, şi Kogălniceanu, pînă la unii autohtonii puri de azi, n'a fost pe rînd „gîndirizat", trecut prin botezul tradiţionalist şi ortodox al cenaclului?

Iată, chiar în „Gîndirea" din Mai, unul din marii noştri poeţi, George Coşbuc, este comentat după tipicul rassist la modă.

Poetul clasic al ţărănimii, George Coşbuc, văzut ca un poet rassist!... E monstruos, dar adevărat. Cîntăreţul sufletului şi frumuseţilor peisagiului dela ţară, în cadrul căruia s'a format, „trebue invocat în actualizarea arzătore a luptei noastre". Dece? Pentrucă aşa vor rassiştii dela „Gîndirea". Pentrucă rassismul de ultima oră al directorului năpădit de elanuri agresiv patriotice, pentru a cîştiga o autoritate pe care altfel n'are de unde s'o aibă, are nevoie de adeziunea trecutului, de girul unor nume mari ale culturii noastre. Trecutul e o adevărată comoară, în această privinţă. Poţi să-ţi alegi din cuprinsul său orice autor doreşti, căci e sigur, nu vei întîmpina nici un protest. Morţii nu mai au glas să protesteze împotriva trunchierii gîndului lor, a ciuntirii şi diformării operei lor. Anexarea lor în lupte reacţionare, rassiste, se face fără nici o rezistenţă. Cum ar putea protesta, oare azi, cînd nu mai e printre noi, George Coşbuc, împotriva tentativei de integrare a operei sale în curentul rassismului politic?

Ne întrebăm, ce-ar spune oare, George Coşbuc, dac'ar trăi azi, despre încercările racoleurilor rasişti? Cum ar considera el încercarea de a-l afilia unei mişcări politice care a făcut din rassă un concept politic, purtător de ură şi de suflu sanguinar? Şi ce-ar spune, mai cu seamă George Coşbuc, poetul ţărănimii, despre cei cari îi falsifică gîndirea şi sentimentele, după calapodul dorinţelor lor electorale?

George Coşbuc, poet al urii dintre oameni?

George Coşbuc nu protestează, căci nu mai are glas. Dar opera lui rămîne vie, glasul ei răsună puternic şi va tremura etern printre noi. Şi opera aceasta, întreagă, neciuntită, îl arată pe Coşbuc ceeace a fost cu adevărat: cîntăreţul iubirii frumuseţilor dela ţară, cîntăreţul duios şi în acelaş timp dîrz al ţărănimii şi al durerilor ei sociale. Aceasta însă nu e tot una cu patima rassistă. Coşbuc n'a urît. Coşbuc a iubit şi a cîntat peisagiul rustic şi oamenii lui curaţi, buni.

Errata

Cerem iertare cititorilor noştri, şi autorului, pentru prea numeroasele erori de tipar care s'au strecurat în articolul „Reforma Constituţională" al d-lui Eugen Crăciun, din numărul trecut al revistei noastre.

Pentru cele mai supărătoare dintre aceste erori, dăm următoarele rectificări:

La pag. 27, rîndul 5 de jos, se citeşte *altfel* înloc de astfel.

La pag. 28, rîndul 15 de sus, se citeşte *progresele* în loc de programele.

La pag. 31, rîndul 20 de sus, se citeşte *recunoaşte* în loc de cunoaşte.

La pag. 31, rîndul 27 de sus, se citeşte *menţinînd* în loc de menţionînd.

La pag. 35, rîndul 9 de jos, se citeşte *unui* corp în loc de un corp.

La pag. 36, rîndul 8 de sus, se citeşte de pildă *unul* la 100.000, pentru de pildă la 100.000.

La pag. 38, rîndul 10 de jos, se citeşte posibilităţi*le* practice, în loc de posibilităţi practice.

P. Nicanor & Co.

Recenzii

I. PETROVICI: Rotocoale de lumină. Edit. „Casa Şcoalelor"

Sub acest titlu, care simbolizează seninătatea cugetării filosofice, d-l Prof. I. Petrovici grupează o serie de studii din care unele au fost rostite sub formă de conferinţe sau cuvîntări la Radio.

Aceste „pagini detaşate" cum le numeşte autorul lor, cu regretul parcă, de a nu fi consacrat acelaşi timp alcătuirei unei lucrări sistematice a cărei apariţie ni se anunţă în prefaţă, conţin o unitară şi precisă linie de gîndire. Fără legătură aparentă ele se înrudesc prin atitudinea pe care o are d-l I. Petrovici, în faţa problemelor pe care le discută şi care e dictată de un consequent şi critic raţionalism.

Alături de esseurile literare, cum e acel despre Francois Coppée şi despre literatura de memorii şi călătorii sau de fragmentele autobiografice, care toate poartă preocuparea de a degaja idei general valabile dincolo de observaţiile de detaliu şi de contingenţe, ceeace caracterizează pe cugetătorul deprins să mînuiască abstracţiile, — volumul mai cuprinde cîteva studii de filosofie a căror importanţă trebuie s'o subliniem.

In „Reflexiuni asupra inconsequenţei", d-l Petrovici, e un moralist în genul ilustrat de un Chamfort sau La Rochefoucauld. E un fin şi subtil esseu, plin de pătrundere psihologică şi de analiză a pasiunilor omeneşti.

Virtuţile ca şi defectele noastre sunt de multe ori deformate în ochii semenilor noştri. Inconsequenţa poate fi adesea aspectul popular al îndrăsnelei şi curajului în căutarea adevărului.

Adevărul evoluiază. Ideile şi teoriile, ca şi doctrinele politice, ca şi realitatea socială şi morală sunt supuse aceleiaşi legi a schimbării, a evoluţiei. Tempo-ul din ce în ce mai grăbit în care se face această schimbare o face şi mai senzibilă.

Doar inconsequenţa dictată de oportunism poate fi blamabilă; cealaltă, a omului care îşi ajustează ideile adaptîndu-le la realitate este dovada unui simţ critic şi a unei conştiinţe scrupuloase.

E un pătrunzător şi subtil distinguo asupra unei chestiuni care la noi e judecată de multe ori intr'un mod simplist şi grosier.

D. Petrovici, a avut prilejul, graţiei relaţiilor personale cu D. Leon Brunschvicg, cunoscutul filozof francez, să poată cerceta corespondenţa lui J. Lachelier, care deşi tipărită în 1933, nu a fost pusă în comerţ. Această analiză a corespondenţei lui Lachelier, e cu deosebire interesantă.

Corespondenţa unui gînditor ne introduce oarecum în intimitatea cugetării sale. Aflăm îndoelile, rezervele, ezitările, sugestiile pe care le-a primit, intr'un sens îi aflăm secretele.

Lachelier, considerat deobiceiu ca un indeterminist din seria neospiritualismului francez, apare din scrisorile sale mult mai puţin apropiat de un Boutroux sau Bergson decît putea fi considerat pînă acum.

Extrema rezervă a lui Lachelier, faptul că a publicat relativ foarte puţin, că a oprit categoric să i se tipărească faimoasele lui cursuri ţinute la Ecole Normale Supérieure, se explică, poate, prin rezervele pe care Lachelier, gînditor plin de scrupule şi chinuit de dorinţa certitudinei, le făcea faţă de filosofia pe care o îmbrăţişase.

Analiza scrisorilor lui Lachelier, este o preţioasă contribuţie la cunoaşterea adevăratei personalităţi a originalului şi atrăgătorului filosof francez.

Aceste două studii alături de „Realismul ca tendinţa filosofiei actuale" şi „Schimbări de perspectivă în gîndirea contimporană" poartă pecetia unei înalte cugetări filosofice.

Studiile grupate în acest volum îmbrăţişează uneori chestiuni abstracte şi aride, aceasta fără a prejudicia calitatea lor literară. D. I. Petrovici, este pe lîngă un distins cugetător şi filosof şi un om de litere. D-sa se dovedeşte în volumul de faţă un desăvîrşit stilist, urmînd tradiţia de aristocratic bun gust a Junimei.

In creiarea unei limbi romîneşti, adaptată pentru a reda abstracţiile cugetării filosofice, d. I. Petrovici, are o importantă contribuţie, tocmai prin calitatea sa de scriitor, care întovărăşeşte pe aceea de filosof şi de gînditor.

Volumul de faţă va fi citit cu folos şi plăcere nu numai de specialişti, dar şi de orice om de cultură care doreşte să se orienteze asupra ideilor cari conduc timpul nostru.

D. Petrovici, ne anunţă în prefaţă, o operă de sinteză filosofică al cărei prim capitol urmează să-l formeze, „Ideia de neant", adînc şi pătrunzător studiu, care a făcut obiectul unei comunicări la Academia de Ştiinţe Morale şi Politice din Paris.

D. I. Petrovici s'a arătat dela începutul activităţii sale filosofice ca un specialist creiator şi original. Deja acum 25 ani, A. D. Xenopol saluta cu entuziasm apariţia acelui foarte însemnat studiu de logică intitulat „o nouă metodă inductivă".

Adept al unui raţionalism ponderat şi critic, suntem în drept să aşteptăm dela d-sa creaţiunea unui sistem filosofic care să coordoneze diferitele curente şi puncte de vedere ale epocei noastre şi să ridice tînăra noastră mişcare filosofică la înălţimea cugetării occidentale.

Constantin Botez

EUGENIA MAKATA: Jupîniţa Ruxandra. Edit. „Cugetarea".

In Noua Colecţie Delafras a apărut această poveste evocatoare a trecutului romînesc, de pe vremea cînd civilizaţia apuseană nu pătrunsese încă pînă la gurile Dunării, ca să strige: libertate, egalitate, fraternitate. O poveste de pe cînd trăiam asemeni suzeranilor noştri din Constantinopole, împărţiţi în două mari grupe: liberi şi robi.

Romanul Doamnei Eugenia Makata nu poate constitui o icoană reală a societăţii pe care o zugrăveşte. Raporturile dintre boeri şi robi nu erau aşa cum le vede autoarea. Cei puternici au fost totdeauna răi, iar boerii ca Dan sunt păsări foarte rare. Şi nu cu astfel de excepţii credem că se poate înfăţişa o epocă.

Aceasta însă nu înseamnă că „Domniţa Ruxandra" nu-i o carte bună. O recomandăm călduros căci are darul să ne înalţe sufleteşte prin evocarea unor figuri splendide, adevărate simboluri de bunătate, demnitate şi gingăşie.

Ruxandra e cea mai mică şi cea mai iubită dintre cele trei fiice ale boerului Dan. Soarta a vrut ca tocmai ea să-i fie răpită de o ceată de tîlhari turci şi să fie vîndută unui paşă. Ani de zile părinţii îndureraţi n'au ştiut nimic de soarţa ei. Dar, într'o bună zi, ei află cu bu-

curie că trăeşte şi că-i mama a doi copilaşi pe care-i adoră paşa Nuri, tatăl lor. Mama îşi revede copila. Paşa îi îngădue roabei sale să se înapoieze la casa părinţilor, dar Ruxandra nu se va mai întoarce, ci va rămine să trăiască alături de copii şi de Nuri, pe care a început să-l iubească.

Toţi eroii acestui roman sunt buni, generoşi şi viteji. Nici paşa Nuri nu face excepţie. Obiectivitatea necesară romancierului a triumfat desigur împotriva sentimentelor naţionaliste ale autoarei, care poate că i-ar fi dictat să ne prezinte sub alt aspect pe acest reprezentant al islamismului asupritor. E unul din numeroasele merite ale romanului doamnei Makata.

T. C. STAN: Eu, Tina şi Adam. Edit. „Cugetarea".

Autorul celor „Şapte Fraţi Siamezi" reapare în vitrină cu un nou roman, menit să-i întărească locul pe care a reuşit să şi-l cîştige în cimpul literilor romineşti.

Acţiunea se desfăşoară în cadrul unui tîrguşor din nordul Moldovei; în raport cu el, „oraşul patriarhal" al d-lui Cezar Petrescu pare un uriaş. Numai în timpul verii, cînd trec viligiaturiştii către mînăstiri, tîrguşorul capătă vînzoleală de oraş mare, ca Romanul, Vasluiul sau altele asemenea celui descris de d. Cezar Petrescu.

Eroii d-lui Cezar Petrescu sunt avocaţi cu clientelă numeroasă, cu avere, şefi de organizaţii judeţene, cari trăesc o viaţă destul de comodă, în mijlocul unui oraş, care le poate oferi aproape tot ce oferă şi capitala. Eroii d-lui T. C. Stan trăesc, însă, într'un tîrguşor murdar, pe care iarna îl preface într'un adevărat mormînt.

In lipsă de alte mijloace de omorîre a vremei, care trece atît de greu, notabilităţile tîrgului se ocupă cu pockerul, mausul şi tablele. Autorul ne prezintă aceste obiceiuri drept caracteristice vieţii de provincie. Aşa pare să fie! In realitate însă, în oraşele mari şi mai cu seamă în Capitală, se joacă la fel. Aşa zişii intelectuali ai Capitalei ignorează orice manifestare culturală şi preferă să-şi piardă nopţile la masa de joc. Din acest punct de vedere nu se poate stabili nici o deosebire între provincie şi Capitală.

Tragicul vieţii dintr'un asemenea tîrguşor consistă în faptul că te vezi legat să trăeşti o viaţă întreagă în mijlocul aceloraşi oameni, să auzi aceleaşi poveşti, aceleaşi spirite şi, numai după cinci ani de asemenea viaţă, şi-ţi dai seama că nu mai nutreşti nici măcar dorinţa evadării.

Dar să rezumăm acţiunea.

Sandu Arbore, ajutor de judecător, duce o viaţă foarte liniştită, împrăştiindu-şi activitatea între judecătorie, vînat, pescuit şi Amalia Maior Statachiu. Vara îi mai aducea o distracţie: odată cu vacanţa cea mare sosea şi Tina, drăgălaşa copilă a colonelului Ionescu. Cîteva veri în şir, Arbore a fost tovarăşul de jocuri al acestei fetiţe. Dar, într'o bună zi el descoperi că Tina, elevă în clasa VII-a nu mai e copilă, ci aproape o adevărată domnişoară. Arbore se îndrăgosti de Tina, dar timiditatea, teama de ridicol care-l cuprindea gîndindu-se că are de aface cu un copil, îl împiedică să i-o spună. La o vîrstă cînd copila se simte că devine femeie, alimentată de literatura plină de aventuri amoroase a lui Adam, Tina e în căutarea unei schimbări senzaţionale. Prietenul statornic i se pare prea insignifiant şi provincializat. Se înşeală crezînd că va găsi realizarea tuturor gîndurilor ascunse în legătura de dragoste cu romancierul preferat. După o noapte petrecută în patul lui Adam, se întoarce decepţionată, în casa părinţilor, cari nu vor afla niciodată această „aventură". Vacanţa a trecut. Tina se reîntoarce la şcoală, iar Arbore se logodeşte cu Sesila Harmangea, o adevărată provincială, fiica lui Conu Vasilică Harmangea şeful judejudecătoriei.

„Doamna Harmangea e plină de atenţie faţă de mine. Imi tricotează şase flanele, după o reţetă proprie. De lînă şi grosuţe. Cu piept dublu „ca să ţie cald". Conu Vasilică a luat puţin luleaua neamţului şi-şi aminteşte cu duioşie de timpurile de altădată, cînd era judecător la Mihăileni:

— „Am să-ţi spun odată şi odată, măi Sandule, ce minune mare am văzut eu, în nouăsute şi doisprezece, cînd eram eu la Mihăileni şi Sesila avea numai două luni, de o purta mă-sa în braţe...

Coana Agripina se mînie, pentrucă amintirile de la Mihăileni ale conului Vasilică nu-i face plăcere.

Sesila cîntă „Un dor ascuns" şi „Era odat'un muzicant" şi „Fetiţele din Bucureşti". Iar la urmă ne cere voie să cînte „Berceuse Slave". O rugăm să cînte şi astfel ascultăm „Berceuse Slave".

Iată cum vor decurge de acum înainte după amiezile lui Arbore. Conu Vasilică va începe de sute de ori povestea minunei dela Mihăileni, pe care poate nu o va termina niciodată, iar Sesila îi va cînta pînă la supra-saturaţie „Berceuse Slave". In fiecare zi va face acelaşi lucru, cu regularitate, cu punctualitate, pînă va pierde şi nevoia de a mai judeca. Toate le va săvîrşi mecanic.

Din numeroasele personagii, cari trăesc în trguşorul d-lui T. C. Stan, se desprind cîteva care prezintă cu adevărat caracteristicele provinciei: bunăoară maiorul Stacatiu. Nu există tîrguşor care să n'aibă un asemenea exemplar de „dictator" ratat sau o atotştiutoare cum e coana Roza.

Scris într'un stil curgător, presărat cu imagini numeroase şi comparaţii inedite, romanul d-lui T. C. Stan, constitue o lectură foarte agreabilă.

AD. B.

DAN PETRAŞINCU: Sîngele, „Edit. Adeverul"

Lipsit aproape de orice ucenicie în literatură, la o vîrstă cînd alţii n'au încercat încă să-şi aştearnă gîndurile pe hîrtie, d. Dan Petraşincu a avut curajul să atace forma grea a romanului de analiză, tratînd o problemă originală: tragedia unei familii asupra căreia apasă fatalitatea eredităţii.

In sufletul lui Martin Stroici, ameninţat de boala care l-a răpus pe tatăl său, încolţeşte ura împotriva celei mai bătrîne, dar şi celei mai sănătoase ramuri a familiei lor: bunica. Ura încolţită astfel, e alimentată de amestecul bătrînei în legătura dintre Martin şi vara sa. Mina ucigătoare a lui Martin îi închide ochii pentru totdeauna. Crima nu-i bănuită, dar ereditatea îşi continuă opera: mama lui Martin ia calea cimitirului, după soţul ei, Martin însuşi intră în ospiciu, iar vară-sa fuge îngrozită.

„Sîngele" se aşează în rîndul romanelor de analiză patologică, alături de „Cir'leandra", iar în studierea evoluţiei psihologice, autorul se dovedeşte un bun cunoscător al tuturor elementelor ei, redînd bunăoară cu măestrie neastîmpărul speculativ, caracteristic celor ce sunt la un pas de demenţă.

Socotind doar prea puţin justificat dispreţul studentului Stroici pentru medicină, credem c'ar fi fost necesară scoaterea în evidenţă a influenţii superstiţiilor populare, care trebuiau prezentate cu mai multă vigoare.

Pretutindeni pulsează agitaţia nervoasă a suferinzilor şi înţelegerea plină de compasiune a sufletului larg al autorului.

MIHAIL SADOVEANU: Fraţii Jderi, Edit. Naţională „Ciornei"

Scriitorul îndrăgostit de plaiurile moldoveneşti, povestitorul care

se simte integrat în istoria poporului din care s'a inspirat atît de rodnic, ne dăruește un nou roman.

Povestea tragicei iubiri a lui Ionuț Jder și a Nastei, se desfășoară într'un ritm impresionant, în cadrul atît de sugestiv zugrăvit al Moldovei lui Ștefan cel Mare, pe vreme de rezmeriță.

Intemeiată pe o informație istorică precisă, scrisă într'o limbă arhaică plină de pitoresc, această lucrare, străbătută de un gingaș fior de dragoste, e la înălțimea marelui povestitor, care a creat-o.

Ad. B.

George Fotino, GEORGE POPOVICI (Un istoric uitat al vechiului drept romînesc). — Academia Romînă. Memoriile secțiunii istorice, 1935.

Monografia d-lui Fotino, — ale cărui studii asupra Dreptului romînesc vechiu și a celui oriental sunt îndeajuns de cunoscute, — înfățișează viața sbuciumată a lui George Popovici, reprezentantul de altădată al bucovinenilor în parlamentul habsburgic.

Trecerea lui Popovici pe lumea aceasta a fost scurtă. O moarte pe care și-a dorit-o, a frînt activitatea rodnică, fie în politica de apărare a intereselor Bucovinei față de străini, fie în cercetarea istoriei legiuirilor vechi din Țările Romîne.

„Informat prin cercetarea directă a izvoarelor, cunoscător al desfășurării istorice a acestui popor și a popoarelor dela care se pot presupune înrîuriri și împrumuturi culturale, conștiincios ca un glosator benedictin, atent ca un miniaturist, minuțios ca un smălțuitor, pe de altă parte în stare de a sintetiza și conchide — era călăuzit de metoda cea bună, care nu pierde linia cea mare pentru un amănunt, dar care nu ignorează amănuntul, care, el, dă contur și precizie liniei mari". (G. Fotino, *op. cit*, p. 50).

Visul lui George Popovici a fost să dea o istorie a Dreptului romînesc, o carte pe care n'a ajuns s'o scrie, dar la a cărui înfăptuire era indicat, prin știința lui, pasiunea de cercetător și mai ales spiritul de sinteză cu care era înzestrat.

Ne-a dat doar studii răslețe, dar revelatoare, asupra paremiei juridice „ai carte, ai parte", asupra „formalismului arhaic al jurămîntului cu brazda în cap", asupra „dregătoriilor din vremea lui Alexandru cel Bun sau asupra „Starostiei Sucevei". (O interesantă controversă istorică. Picot și Bengescu afirmau existența unui rang de boerie în Sfatul Domnesc, sub denumirea de Staroste. George Popovici a demonstrat că „Starostia este o căpetenie teritorială, starostele era mai marele în unele ținuturi, mai ales în părțile vecine cu Polonia". Cfr., de altfel și C. C. Giurescu, *Contribuțiuni la studiul marilor dregătorii în secolele XIV și XV*, Vălenii-de-Munte, 1926).

Firea delicată a lui George Popovici n'a putut înfrunta piedicile nedrepte pe cari înșiși „frații" din Vechiul Regat i le-au opus, când a trecut pe meleagurile lui dragi. A plecat cu tot amarul insuccesului pe care l-a avut în solicitarea unei catedre, la care numai el avea tot dreptul.

Ury Benador, *Subiect banal*, roman. București, Alcalay, 1935.

Autorul romanului „Ghetto Veac XX" are însușirea primară a unui povestitor și artist admirabil. Din întîmplările reale, închipuite, stranii sau numai... banale, întrunite laolaltă și cu abilitate conduse, Ury Benador alcătuește un roman care este un fragment veridic din viața noastră cea de toate zilele.

Coloritul specific al mediului evreesc din *Ghetto* este însă depășit de arta cu care sunt redate pasiunile, înălțarea și căderea oamenilor din această operă. Suferința este aceeaș, sub orice climat spiritual.

In ultimul său roman, Benador redă sbuciumul eternei gelozii, într'o povestire care urmărește evoluția unui personagiu prins în jocul proprilor sale închipuiri ce devin, către sfîrșit, așa cum voise, o tragică realizare. Destinul unei femei, care-și înșală soțul prin însăși mijloacele ce i le oferise el, cu satanica bucurie de a-și vedea împlinită bănuiala dela început.

„Mi-am dat din nou seama, că gelozia, atît de banalizată, și atît de ridiculizată de bărbații ce se cred deștepți, este ridicolă numai pentru că e umbletul pe o urmă greșită, sau pentru că e întîrzierea dovezii. Și chiar acolo unde n'ai niciun motiv de bănuială, cum era în noaptea aceea cu Hilda, virtual, dacă se poate spune așa, ești îndreptățit să bănuești". (*Subiect banal*, p. 25).

Intreaga povestire cuprinde analiza minuțioasă a unui suflet bolnav și totuși uimitor de lucid în împletirea unor evenimente ce-l vor purta către rătăcirea minții și sinucidere.

După acest coșmar nesfîrșit din „Subiect banal", autorul ne dăruește minunata nuvelă *Appassionata*, care a apărut întîi în paginile „Vieții Romînești". Dar ce am mai putea adăoga noi la acea bijuterie a nuvelisticei romînești, în care fiece moment concurează la redarea celor mai pure acorduri, dintr'o muzică eterată?

C. N. Negoiță

LIONELLO FIUMI: Poesie scelte, Milano, La Prosa, 1934.

Volumul acesta de poezii alese, al lui Lionello Fiumi, a apărut din necesitatea reeditării cărților epuizate de cîțiva ani, interesante prin valoarea lor documentară inegalabilă.

Lionello Fiumi este unul dintre poeții care au un respect profund pentru poezie. E face parte din grupul postfuturiștilor sau postromanticilor, alături de Massimo Botempelli și Guido da Verona.

Poezia lui este un amestec de simbolism, de impresionism și de romantism. Nu găsim aci cultul pentru ideile clare, pentru versurile construite conform anumitor regule poetice ca la clasici, nu găsim nici cultul formei, și numai al formei, obiectivitate pînă la exagerare și despersonalizare prea acută ca la parnasieni. Poetica lui Fiumi își are izvorul în simbol și imagine. El evoacă mai degrabă stări confuze sufletești, folosindu-se de simboluri, care reprezintă corespondențe între obiectele diferitelor noastre simțuri sau între fenomenele universului fizic. Deaceea, Fiumi are un material poetic inepuizabil car îi este uneori fatal, fiindcă, exagerînd redarea neinteligibilului, devine prea ermetic și cade în obscuritate. Așa sunt mai toate poeziile din *Mùssole* care, cu toate acestea, sunt producțiunile cele mai de seamă și cele mai caracteristice. Fiumi are în poezie o libertate deplină; nici rima, nici măsura, nimic din calapoadele teoretice ale poeziei nu-i îngrădește această libertate. Peste tot, întrebuințează versul liber în care cezura este numai psihologică și deloc matematică.

Lionello Fiumi este poetul mahalalei, al lumii simple, naive: așa reiese din o „*Sera di domenica in carnevale*". Sensibil, nu profund ci de suprafață, delicat și armonios, se întristează și tremură ca de un fior în fața unei frunze singuratice pe o ramură: „Non conosco tristezza più umana di quella pena che si confida a quella solitudine" (din „*Pena*").

Peisagist și colorist în „*Sottilissimo romantico*":

„Nelle notti di giugno più pure
che i gardinetti pubblici deserti
erano oferti,
ai radi passanti.
Piumosi ventagli di frescure
marezzavano l'aria con scie
Cangianti di profumi".

Fiumi nu devine niciodată retoric, pasionat ori patetic. El este liniștit, mulțumit, senin cu toate că în fond e un fatalist. Cea mai adincă poezie în acest sens este *„Umiliazione davanti alle stelle"*, a cărei concluzie îi pare definitivă: „Ma giù la fronte: guarda a terra: polvere.

Polvere sei: e siamo".

Lionello Fiumi face parte din grupul de poeți minori. Se apropie de Soffici, Govoni și Palazzeschi prin inventivitate și originalitate. El nu este însă cîntăreț al suferinții ca Palazzeschi, ci mai degrabă un voluptos, un sensual rezervat, nestatornic, un colorist și un impresionist, sensibil, dar nu bolnăvicios ci delicat și demn. Respectă poezia și în sanctuarul muzelor pătrunde cu smerenie. Credincios darului poetic, pune mult suflet și nobilă eleganță în exprimarea gîndurilor și sentimentelor.

Azi, în Italia nu există un poet mare care să grupeze în jurul lui pe alții și să crezee școală. Poate că și acest fapt e o cauză a decadenței poeziei italiene contimporane. Lionello Fiumi este însă un poet de seamă, susținîndu-se singur prin talentul său. In opera lui se găsesc accente de lirism, atitudini intelectuale, *curiozități, forme noui poetice*, realism, o întreagă *realitate transfigurată, modelată*, fragmentară, sugestivă, uneori opacă și ermetică. Tehnica lui e tehnica celui care pretinde deplină libertate în exprimare. El nu se supune nici unei regule de compoziție. Scrie ce vrea, cum vrea, ușor și de cele mai multe ori, spontan.

I. VINTILĂ

Revista Revistelor Romîne

Criza romanului nostru.

„Romanul la noi nu izvorăște dintr'o necesitate sufletească de a împărtăși și altora frămîntări sufletești materializate în personagii obiective, ci dintr'o imitație, dintr'un impuls exterior, dintr'un spirit de modă sau o mărturisire autobiografică, din care lipsește acel coeficient permanent, acea umanitate ce singură este eternă. In schimb, avem fapte banale, descrieri inedite, senzații dure. Noi avem romanul eșit dintr'o voință disciplinată, nu dintr'o impulsiune interioară.

„Adesea, în mijlocul calmului cînd noi ne-am dat odihnei, cînd întunericul se întinde în noi și cînd noi ne afundăm în contemplația lucrurilor din afară, deodată o idee se zărește, trece repede ca un fulger în spațiile infinite, a cărei percepțiune ne este dată de văzul nostru interior", zice Balzac.

Fără acest văz interior, un roman nu este decît o arhivă documentară, lipsită de orice poezie. Romanul romînesc de azi, în afară de mici excepții — n'are psihologie literară, ci numai experiența trăită, care nu este acelaș lucru. Actul psihologic interesează știința propriu zisă, pe cînd analiza psihologică încadrată în literatură este un comandament al artei superioare.

Estetica nu se ocupă dece un lucru este sănătos sau morbid, normal sau excepțional, demn de admirație sau de dispreț, acestea pot fi adevărate frumuseți naturale, dar estetica nu se ocupă de frumusețile naturale, decît în minimă măsură. Estetica se ocupă, după Lalo, de frumosul artistic. Romanul romînesc trăește din frumusețea aceasta naturală primitivă. El n'a ajuns să prelucreze acest material brut în material artistic. Totuși place, fiindcă angajează massa mare a cititorilor, care trăesc viața instinctivă.

Dar prin aceasta romanul în loc să înalțe pe cititor, se coboară la nivelul celor mulți, ce trăesc sub imperiul instinctelor tiranice, și prin această coborire se anunță banalizarea și apoi compromiterea genului literar, ce apare din spirit de modă și succes de librărie".

(*Convorbiri Literare*, Martie—Mai 1935).

Știință și spirit metafizic.

„Așa dar, odată cu știința, funcția metafizică a omului a fost pusă la grea încercare. Totuși, de toată această suferință a spiritualității moderne, în raport cu realitățile metafizice, nu poate fi acuzată știința, considerată strict în ea însăși și, de fapt, noi aici n'am făcut procesul științei, ci procesul epocei moderne în legătură cu știința.

Mai întăi, desvoltarea științei nu poate fi oprită, ori cari ar fi consecințele. Pe urmă, unele din neajunsurile produse în legătură cu această desvoltare, își au pateticul lor dramatic și, prin urmare, și un fel de frumusețe eventuală. Apoi, după cum am văzut, știința oferă și putința de sugestii și material pentru elaborările metafizice, deși metafizica e cu totul altceva decît știința, și deși putința de a utiliza în sens metafizic ceeace oferă știința, a fost, în vremea noastră, aproape întotdeauna ținută în frîu de spiritul științific. Dar faptul cel mai însemnat e altul. E întrebarea întrucît știința și spiritul științific în general au o măsură comună de responsabilitate. E

deosebirea, pe care trebue s'o facem între știință și întrebuințarea ei.

Poate știința să fie oprită numai la fenomen și la tehnică, acolo unde e suverană și fără neputințe interioare ? Sau spiritul omenesc e înclinat spre confuzii de domenii ?

In fond, s'ar mai putea spune că, într'un suflet integral și ierarhizat, știința nu se opune metafizicei. Numai că această ierahizare presupune o oarecare metafizică prealabilă. Teoretic, știința nu se opune metafizicei, dar practica vieții sufletești are legile și imperialismele ei. Și, mai ales, e neasemănat mai greu să se creieze metafizică atunci cînd există o știință foarte desvoltată,—decît atunci cînd știința e puțin evoluată.

In fața acestei greutăți și condusă de imperialismul spiritului științific, care nu e al științei în ea însăși, ci al omului concret, conștiința modernă a dat înapoi și a preferat, în cele mai multe cazuri, să renunțe la metafizica de sine. Va putea omenirea, în secolele ce vin, să se întoarcă la plenitudinea metafizică, să-și reia în primire sufletul credincios și să creieze din nou zona metafizică a vieții, nu prescurtând știința, ci transfigurând-o? Structura culturii pare să se schimbe în sensul unor desiderate din ce în ce mai încărcate de nevoi spirituale. Aceste deziderate adînci vor fi însoțite de posibilitățile corespunzătoare pentru a fi servite ? Iată atîtea chestiuni, cari cer tot atîtea popasuri. Acum nu facem decît să le momim".

(*Gândirea*, Iunie 1935).

■

Independența Economică, No. 5, Anul XXVIII. Cuprinsul: Franz Eulenburg, Criza și viitorul economiei mondiale; Ioan I. Tatos, Considerațiuni asupra nouilor metode ale politicei comerciale; T. Cristureanu, Stresa din 1932; C. Küttel, O bază nouă pentru comerțul exterior.

Ca întotdeauna, și de astă dată această revistă de specialitate științifică, aduce un material variat, interesant și documentar, confirmîndu-și creditul moral de care se bucură, ca unica revistă serioasă în domeniul economic, din țara noastră.

De o deosebită actualitate este studiul d-lui Tatos. Trecînd în revistă, sistematic și cu multă pricepere, toate aspectele noui ale metodelor moderne pentru îndrumarea politicei comerciale, cu o documentație „la zi", autorul ne informează sintetic de modul în care aproape toate statele au încercat și încearcă încă să-și îndrumeze și să-și dirijeze politica lor comercială.

In epoca de față, care la noi în România se caracterizează prin cea mai confuză și ignorantă „metodă" — dacă metodă se poate numi un regim confuz și nepriceput, — studiul d-lui Tatos are îndeosebi, merite de primă importanță.

D-l T. Cristureanu, pe de altă parte, și-a publicat, se pare că, ultimul său capitol dintr'o teză unitară: Europa agrară și Europa industrială.

Studiul de față, se ocupă de ultimul efort depus pentru reconcilierea acestor două Europe, la Stresa, care însă a fost un avort, cum era fatal să fie.

Căci realitățile stau astfel:

Europa, ca structură socială și economică se împarte de fapt în două tabere: una agricolă și cealaltă industrială. Ca urmare a sistemului economic capitalist, discrepanța între prețurile produselor industriale și agricole, este a doua realitate. Antagonismul se adîncește și mai mult prin caracterul rentier și cămătăresc al Europei industriale, prin ravagiile crizei economice și prin tendințele unor state vest-europene în sensul unei dominări politice pe cale de penetrațiune financiară și politică în statele Europei agricole.

Stresa, n'a adus nici o soluție. Cum de s'a ajuns la acea conferință, ce propuneri s'au făcut acolo și cum motivele invocate atunci de către țările agricole s'au confirmat în anii cari au urmat, fac obiectul cercetărilor scrupuloase și exacte din No. 5 al acestei reviste economice.

Concluzia autorului este tranșantă: aceste două zone complimentare, sortite să coopereze, Europa industrială și Europa agricolă, nu vor putea coopera sincer, pînă nu-și va fi găsit o soluționare elementul politic, într'un sens democratic, prin „căderea zidurilor crato-politice a numeroaselor Jerichonuri europene". Și numai atunci abia, va fi „Europa fără exploatați și fără exploatatori".

Interesant ar fi ca autorul să ne prezinte în volum, întreaga problemă tratată atît de sobru în esseurile separat publicate în „Independența Economică".

LIBERTATEA, No. 10, 20 Mai, 1935.

Ne atrage atenția din nou d. Max Sanielevici cu articolul: *Economia dirijată și comerțul internațional.*

Ca întotdeauna, autorul părăsește dela primele rânduri cuvenita ținută obiectiv-științifică spre a se lansa în obișnuita d-sale pledoarie pentru o cauză pierdută.

Pledoariile pentru cauze pierdute, sunt uneori frumoase, patetice, emoționante, sub rezerva însă, să fie făcute cu bună credință, pledînd și nu atacînd și fără pervertirea și invertirea unor adevăruri mai mult decît general recunoscute. Ca aprig antisocialist și antiprogresist, cum îl știm, pare deci curios cînd autorul recunoaște că „vestigii de economie liberală se găsesc de fapt chiar în Rusia Sovietică" (p. 146). Se vede că autorul nu vrea să admită că liberalismul capitalist înseamnă anarhie în producție și distribuție și că vestigiile liberale" în Rusia Sovietică nu sunt decît „spațiul liber dintre încheturile unui mecanism ordonat și raționalizat".

Impresionantă este mai departe, ridicol de impresionantă firește, pledoaria d-sale în justificarea profitului din economia liberală pe care-l găsește „câștigat cu mare greutate și încordare" și tot atît de onorabil ca leafa fixă". Probabil că d-sa se gîndește la loviturile de bursă, la speculațiile obișnuite, la reducerea salariilor muncitorilor, la evaziunile fiscale, la falsificarea calității produselor și la politica prețurilor urcate obținute prin conspirația patronului capitalist, toate astea de „câștigat cu mare încordare și... cel puțin tot atît de onorabile ca ca leafa fixă a funcționarului, a muncitorului și a simbriașului. Ce sinceritate angelică și... științifică!

In coloana a doua din aceeaș pagină, întâlnim însă ceva și mai amuzant: și anume că democrația este în funcție de liberalismul economic. Probabil că autorul înțelege prin „democrație", democrația minorității capitaliste care sub regimul liberalismului economic, poate buzuri în voia sa, ciupind în dreapta și stînga, strîngînd șuruburile prețurilor și ale salariilor în mod inchizitorial, răsturnînd și nominînd guvernele, plimbîndu-se cu mîini rapace, ca într'o grămadă de fulgi.

Legătura „științifică", între economia dirijată și problema comerțului internațional își găsește apoi expresie în această emfatică afirmație : „Pacea este astfel pusă în primejdie de aplicarea economiei dirijate în comerțul internațional" (pag. 147). Căci „în regimul liberal, cetățeni diferitelor țări comersau între ei... înțelegîndu-se în nouă zecimi din cazuri", „războiul de toate zilele, fiind dus cu blîndețe, între indivizi, al concurenței liberale" (Notați construcția frazei din urmă !)

E de mirare, cum se pot face afirmații atît de ridicole, atît de inexacte, atît de ipocrite, căci și un elev de liceu știe care au fost războaiele imperialiste, cîte milioane de oameni și-au pierdut viața sau au devenit sclavi și cum „omul liberalismului economic" înainta cu marfa, la adăpostul baionetei coloniale, alternativele plății fiind aur mult, muncă aproape gratuită sau... viața. Război, „dus cu blîndețe".

Ce ironie sfidătoare ! Război, dus cu blîndețe. Rapacitatea, cunoaște blândețe ? Rapacitatea se dă înapoi dela masacre, dela pruncucidere, dela jaf, dela incendii, cît timp îi surîde profitul ? Înțelegeți acum ce înseamnă „cîștigul cu mare încordare" pe care candoarea străvezie a autorului o califică drept mai onorabilă ca leafa fixă, a pălmașului.

Revista revistelor străine

Le Mois

In ultimul număr (52) al acestei interesante publicaţii enciclopedice, găsim articole semnate de d-nii : *Henri Dorgères*, şeful Frontului ţărănescu: „Programul nostru"; *Degouy, amiral:* „Marina Reich-ului"; *Paul Einzig:* „Criza increderii in Franţa"; *Sir Arthur Keith:* „Teoria germană a rasselor"; *Henry Poutaille:* „Literatura proletară", etc.

Din bogatul sumar, spicuim citeva din titlurile studiilor ce privesc problemele actuale: Europa în căutarea păcii, Prietenia franco-sovietică, planul Van Zeeland, Femeia in U. R. S. S., Literatură catolică, Natalitatea şi scăderea populaţiei in Franţa.

Depozit general pentru Rominia : *Agenţia Romină Hachette*, Lipscani, 26, Bucureşti.

ROBERT PROUST

„Cu Robert Proust dispare una din gloriile chirurgiei contimporane. Anatomist subtil, inovator în arta operaţiilor, organizator de mari planuri, profesor strălucit, el vădea, prin activitatea-i prodigioasă, darurile cele mai felurite...

Şi cit de mult iubea şi venera pe fratele său! (E vorba de romancierul Marcel Proust). Era mindru de opera acestuia, mai mult decit de propriile lui înfăptuiri. Aveau multe puncte de contact cei doi fraţi, mai cu seamă simţul determinismului lucrurilor, respectul pentru imponderabil şi pentru epoca copilăriei, şi o necurmată legătură cu trecutul... Ca nimeni altul, el pătrundea în tainele ciudatului geniu al fratelui său, pentru care avea o admiraţie neţărmurită; erau două fiinţe care se simţeau alcătuite din aceaş substanţă.

Cind Robert vorbea despre Marcel glasul i se schimba, aşijderea şi chipul. Privirea sa blindă devenea gravă, ca şi vocea, ingreuiate de căldura interioară. Cu o modestie incintătoare, se retrăgea din faţa fratelui său mai mare, uitind personalitatea sa, şi nevoind să fie decit fratele incomparabilului renovator al introspecţiei.

După moartea lui Marcel, Robert Proust şi-a consacrat o mare parte din timp publicării operei postume. Pentru a-şi împlini această datorie, el sacrifica mult din propria sa carieră... A descifrat toate manuscrisele, care nu puteau fi citite de cei ce nu erau obişnuiţi cu scrisul nervos al romancierului. Ii plăcea să arate aceste manuscrise celor din jurul lui. Trebuia să-l fi văzut cum intorcea paginile acelea cu interminabile adaosuri al căror sens avea un răsunet atit de mare în sufletul lui!" (*La Nouvelles litteraires*, 8 Juin 1935).

Amintiri dela Curtea lui Abdul Hamid.

„Era pe la sfirşitul lui 1905. Reformele cerute şi obţinute, de cele şase Mari Puteri, pentru Macedonia, erau in deplină realizare. Dar Anglia, Franţa şi Austria cu scopuri diverse, cereau încă un lucru grav pentru Turcia: controlul financiar, care să fie exercitat de agenţii Marilor Puteri. Germania trebuia să sprijine, deşi cu stringere de inimă, pe aliata sa, Austria. Italia nu voia să strice acordul cu Marile Puteri, — mai mult decit necesar în acel moment, dar exercita o acţiune modestă.

Intr'o Vineri din luna Noembrie

după slujba Selamlik-ului, Abdul Hamid primea în audienţă, mai întîi pe ambasadorul Angliei, apoi pe acela al Austriei, cari veneau să-i ceară cu insistenţă, aplicarea asprei reforme. Cele două audienţe au fost furtunoase. Abdul Hamid, ridicindu-se infuriat de pe tron, întrerupse convorbirile cu o frază pe care n'o mai rostise niciodată: — Reforma aceasta n'am s'o îngădui în ruptul capului !

După ce ieşi din chioşcul imperial ultimul ambasador, Sultanul mă chemă lingă sine. L-am văzut foarte agitat. Faţa lui, de obiceiu palidă, părea congestionată.

— Este clar, — îmi spuse cu glas ridicat, — că se intenţionează deslipirea Macedoniei de Imperiu. Am aplicat, cu lealitate, reformele cerute de Puteri. Jandarmeria funcţionează regulat, după cum se şi vede din rapoartele generalului d-voastră. Guvernul meu, cu toate restricţiile financiare, cheltueşte sume enorme pentru această provincie. Nu văd motivul pentru care mi se cere mai mult decit am făcut. Cererea de control financiar nu este decit un pretext pentru a ne răpi Macedonia. Demnitatea mea şi supremul interes al Imperiului îmi impun doar acest răspuns: *nu!*

Şi pe cind mă pregăteam să ies, mă rechemă şi adaogă aceste cuvinte aproape profetice :

— Europa se joacă cu focul. Vrea să mă oblige să dau constituţia şi în acelaş timp să desprindă din Imperiul meu, provinciile europene. Şi nu înţelege că atit un lucru, cit şi celălalt, vor deslănţui un războiu general.

Asemenea profeţii politice au mai fost emise de către Abdul Hamid, în timpul conversaţiilor ce am avut cu el. E de ajuns să amintesc ceeace mi-a spus, la 25 Aprilie 1907, cind prevedea cu exactitate un inevitabil conflict anglo-german pentru hegemonia în lume...

Revoluţia junilor turci, din 1908, a avut urmări care nu s'au produs numai între fruntariile Turciei, ci au determinat grave evenimente mondiale.

Promulgarea constituţiei otomane, care dispunea alegeri pentru tot Imperiul şi deci şi în Bosnia şi Herzegovina, ocupate de Austria, a provocat anexarea arbitrară a celor două provincii la Monarhica dualistă. Şi această anexare fu primul inel al acelui lanţ fatal care duse la războiul european.

Abdul Hamid fusese un adevărat profet".

(*Nuova Antologia*, 1 giugno 1935).

Arta italiană dela Cimabne la Tiepolo.

Transcriem, în cele ce urmează, notele unui vizitator al expoziţiei de artă italiană organizată de curind în Franţa.

„Judecind după frenezia publicului ce se îngrămădea la vernisajul de la Petit Palais, această expoziţie se bucură de un imens succes... *Coborirea de pe Cruce* a lui Pontormo, care şi-a păstrat o miraculoasă frăgezime... pare că ar fi ieşit din ultimul salon al Independenţilor. Alte pinze, precum *Fuga în Egipt* de Correggio, *Maica Domnului cu pruncul*, de Lorenzo Lotto, oferă o frăgezime asemănătoare, dar din nefericire asemănătoare şi cu tablourile dela Saint-Suplice, şi nu cu acelea ale decoratorului Capelei Capponi.

Dar operele mari nu sunt numeroase. La loc de onoare se află Tintoretto, şi, foarte rău aşezată, *Pieta* dela Milano; *la Donna Velata*, la care s'a gindit deseori Carot, *Venere d'Urbino* a lui Tiziano, ale cărei culori sunt întunecate acum şi numai desenul mai poate interesa, *Pogorirea în mormint*, a aceluiaş, invizibilă la Louvre, dar aşezată astăzi într'o lumină bună...

Am oroare de pictura lui Guido Reni şi n'am încredere în aceea a lui Caravaggio: dar *Atlante* al celui dintii, prin îndrăsneala şi dinamismul compoziţiei, precum şi prin sculpturala frumuseţe a formelor constitue, împreună cu *Conversiunea Sf. Pavel* şi *Crucificarea Sf. Petru*, ale celui de al doilea, una din marile surprize ale expoziţiei. O serie impresionantă de *Veneţii* de Guardi, cel pe nedrept eclipsat de Canaletto, arată ce mare pictor a fost acest Watteau al lagunei.

Pictură fizică, la toţi acetşi artişti,

pictură îngerească, plină de neli-
niște, pierzîndu-se în absolut, la Pao-
lo Ucello, Mantegna, Piero della
Francesca, Bellini, Carpaccio, Cosi-
mo, Tura, Francesco Cossa, Pollaio-
lo, Piero da Cosimo, adevărați eroi
ai sărbătoarei, avînd viziunea celor
cițiva pictori cari sunt într'adevăr le-
gați de chinuitoarea epocă actuală".

(La Nouvelle Revue Française, 1 juin 1935).

TRISTAN TZARA.

„*Grains et Issus* este o carte con-
stituită, în parte, din poeme în pro-
ză... construite după metoda scrisu-
lui automat. Discursul liric modifică,
pe măsură ce înaintează, structura
povestirei. Astfel că ne aflăm în fa-
ța unui gen hibrid și deconcertant;
demonstrația filosofică îl face să ce-
deze incoherenței lirice, fără ca cili-
torul să poată găsi în această greoaie
massă de proză, un punct de reper
care să-i îngădue a-și apropia gindi-
rea, fie de reflexiunea discursivă, fie
de asociațiile scrierii automate.

In felul acesta, autorul crede că a
ajuns la rezolvarea scrierii automa-
te și a scrierii conștiente. Mai cu-
rînd însă ar părea că n'a făcut decît
să treacă, pe nesimțite, dela una la
alta. Dar ne întrebăm dacă această
rezolvare, pe care socotește că a în-
deplinit-o, n'a fost realizată de mult
de către oameni: orice poem, însfir-
șit orice operă umană, nu este oare
alcătuită din conștient și inconști-
ent, ale căror elemente nu pot fi u-
șor disociate? Meritul supra-realis-
mului este de a fi știut să separe
gîndirea inconștientă de cea lucidă,
astfel ca mecanismul ei să poată fi
studiat în libertate.

Sforțarea lui Tzara de a trece în-
tr'o singură formă, aceste două for-
me ale gîndirii, care sunt intim aso-
ciate în spiritul omenesc, ne amin-
tește acea povestire orientală a omu-
lui ce căuta pretutindeni o comoară,
pe care însă o avea în el.

Ultimele două părți ale cărții sunt
Note scrise pentru proza care le
precedă. Autorul ne arată ideile sale
asupra omului contimporan, a cărei
esențială caracteristică i se pare a fi
neliniștea trăirii. Această neliniște
ar lua naștere dintr'un *complex al*
castrării colective, pe care structura
economică a capitalismului l-ar im-
pune omului. Poezia caută să-l ajute
pe om să se elibereze din această
constringere, spre a căpăta funcți-
unea pură a sufletului.

Simplificările excesive ale unui a-
semenea raționament, care pune pe
seama neliniștei trăirii numai o sin-
gură cauză, — variațiile economice,
— socotind că societatea viitoare nu
va impune omului nicio constringe-
re, se datoresc unei interpretări pri-
mare a doctrinelor lui Marx și
Freud, ale căror mesagii, mutilate
pînă la punctul de a nu mai fi re-
cunoscute de cititor, constitue în-
treaga temelie filosofică a lucrării.

(La Nouvelle Revue Française, 1 juin 1935).

1935. — ANUL XXVII IULIE-AUGUST, Nr. 7

Viața Romînească

REVISTĂ DE LITERATURĂ, ȘTIINȚĂ ȘI IDEOLOGIE

SUMARUL:

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA: STRADA CLEMENCEAU Nr. 9

„Viața Romînească"

Directori: MIHAI D. RALEA și Dr. ERNEST ENE

București, str. Clemenceau 9

ANUL XXVII

Prețul abonamentelor:

In țară:	Pe un an	lei 250
„ „	Școli și biblioteci	„ 500
„ „	Autorități și instituțiuni .	„ 1000
In străinătate:	Pe un an	„ 1000

Abonamentele se pot face dela orice număr, trimițind suma prin mandat postal, administrației din București, str. Clemenceau, 9.

Viața Romînească

REVISTĂ DE LITERATURA, ȘTIINȚĂ ȘI IDEOLOGIE

ANUL XXVII
IULIE-AUGUST 1935

ATELIERELE „ADEVERUL" S. A.

Costică

In fiecare Simbătă, cam prin preajma lui 8½ seara, Costică și Jenică, de la Finanțe, puteau fi văzuți în jurul aceleași mese dela bodega *Babeș Rișnoveanu*, cu Mitică și Vasilică dela Industrie, în fața aceleiași consumații, adică o sticlă de *Valea Mieilor*, și limbă afumată, cu muștarul respectiv și a aceleiași întrebări, adică:

— Unde mîncăm?

Originele acestei cordiale asociații săptămînale, ca și acelea ale *Junimii*, se pierd în noaptea timpurilor. Tot ce se știe însă, e că Jenică a fost coleg de școală cu Mitică. Jenică a intrat la Finanțe, Mitică la Industrie. La Finanțe Jenică s'a împrietenit cu Costică, după cum la rîndu-i Mitică s'a împrietenit la Industrie cu Vasilică, așa că fuziunea celor două perechi de amici s'a realizat repede și fără dificultăți. Ii despărțeau ce-i drept ideile politice, Jenică și Mitică fiind de *dreapta*, pe cînd Costică și Vasilică erau de *stînga*. Grație acestei fericite diviziuni de opinii, fiecare din cele două ministere avea și cîte un reprezentant al Democrației și cîte unul al Reacțiunei, la masa lor. Aceasta le evita monotonia adormitoare a acordului perfect în toate, păstrînd totuși un necesar echilibru de forțe în discuție. Ii uneau comune preferinți culinare, o impunătoare rezistență la libațiuni și hotărîrea nestrămutată de a rămîne celibatari tot restul vieții. De altfel, Costică numai, care avea o înfățișare de tot poetică și în profund contrast cu ocupațiile lui financiare, fusese însurat, ce-i drept însă mai puțin de un an, cu o fermecătoare blondă din Pitești. Spre deosebire de ceilalți trei care se întreceau în a fi cît mai la curent cu moda, Costică era foarte neglijent în îmbrăcăminte, purta barbă și păr lung, nepieptănate, ca un apostol al umanității, lavalieră neagră și pălărie cu borduri largi ca un parlamentar ieșan și gulere murdare ca un adevărat Prinț al Poeziei măcar că nu scrisese niciodată. Despre aventura lui cojugală nu-i plăcea să vorbească, prietenii însă nu se putea să nu și-i pue la curent. Intr'o noapte, la Restaurantul „Ileana", venid vorba despre căsnicie, cu vocea lui de bas profund, Costică s'a spovedit:

— Fraților, zise el, nu știu dacă v'am spus vreodată, dar

n'avea, cînd am luat-o decît o rochie ca vai de lume și trei cămeși. Fără să mă laud, am fost un soț ideal. I-am făcut de toate. La Teatre, la Cinematograf, la curse, o lăsam să se ducă singură, cînd vroia, Jenică știe. Leafa, cum o luam, mă credeți? i-o puneam în mînă. In casă, nici nu se auzea gura mea. Imi punea rufe curate să mă schimb? Mă schimbam! Nu-mi punea? Umblam cu ele murdare pînă nu mai putea nici ea să le vadă și-mi dădea altele. Ce mai vroia? Ei bine, de la a șasea lună a început să mă înșele.

— Poate că și mai dinainte, făcu Jenică.

— Vorba lui! Și cu cine credeți că mă înșela? Acu, ași mai fi înțeles să fi găsit unul mai ceva ca mine; nu zic Ministrul, nici secretarul general, dar măcar un director de serviciu, un deputat, un Senator. Nu, domnilor! Dumneaei se intîlnea la *Hotel Lido Venezzia* c'un elev de școală militară. Un filfizon!

— Și cum te-ai convins? interveni Mitică.

— Jenică mi-a deschis ochii! Tot prietenul! Și era să mă cert cu el! Auzi? Pentru cine? Pentr'o cățea!

Vasilică umplu paharele și insistă:

— Și cum a fost?

— Cum să fie? Intr'o zi ieșeam de la Minister. Jenică mă aștepta în poartă. Hai la *Elveția* să luăm un țap, îmi zice. Eu îl poftesc la mine acasă, să luăm o țuică. El nu! Eu: hai Jenică! El: nu merg Costică!

Intrarăm la *Elveția*, să nu-i stric cheful. Bem un țap, doi, trei.

— Cinci, rectifică Jenică.

— Deodată Jenică lasă țapul în jos și-mi zice: Costică, sunt eu amicul tău? — Ce ți-a venit Jenică, zic? Mă rog răspunde! — Mai rămîne vorbă? Ești tu amicul meu? — Te-ai îndoit vreodată? — Ei bine, îmi zice Jenică, eu ți-a spun verde: nevastă-ta calcă strîmb! Eu întîi, mă supăr.

— Și încă cum, interveni Jenică! Să-mi dea cu țapul în cap.

— Exagerezi Jenică!

— Lasă, lasă, tu ai uitat!

— Uită și tu!

— Tu să nu uiți, că iar ești în staresă-mi mai descoperi un îngeraș.

— Asta, ba.

— Nu zi vorbă mare.

— Lăsați-l să termine, se amestecă Mitică.

— Ce să mai lungim vorba? Jenică mi-a dat probe. Am urmărit-o, ți-am văzut-o intrînd cu filfizonul la hotel.

— Și ce-ai făcut?

— Ce puteam să fac? M'am întors acasă și-am așteptat.

Acuma, voi știți că sîngele rece mă caracterizează. Dacă m'ați fi văzut atunci în ce hal eram (acuma îmi vine să rîd), nu v'ați fi crezut ochilor. Am aruncat pe geam toate sticlele de parfum, toate cutiile de pudră și văpsele și toate mofturile pe care le-am găsit în dormitor. Până să vie terminasem aproape sticla de țuică. Cînd a intrat, atît i-am spus: Madame, știu tot!

— Ești beat? are tupeul să-mi zică.

— Beat, nebeat, te-am văzut la hotel cu filfizonul! Ei domnilor, ce credeți c'a îndrăznit să-mi răspundă paciavura? In loc să tacă sau să se apere, m'a făcut spion, mitocan, laș și cîte și mai cîte. Dumneaei vroia duel. Auzi? După ce-mi pune coarne, să mă mai și omoare! Vezi, Madame, de alții!

— Acum, c'ai spus la toți, luă cuvîntul Jenică, fă bine și jură că nu te mai însori.

— Jurați și voi la fel?

— Jurăm!

— Să bem pe chestia asta (o veche formulă a grupului), propune Mitică.

— Să bem! Au răspuns în cor.

Noaptea acesta memorabilă era amintită în grup cu vorbele: *noaptea în care a vorbit Costică.* Costică vorbea foarte rar și numai cînd avea de exprimat o ideie originală sau o glumă bună. Așa, într'o seară pe cînd ceilalți trei emiteau păreri deosebite asupra pescuitului cu undița, Costică surîdea ironic.

— De ce rîzi Costică?

— De voi!

— Și pe ce motiv?

— Vorbiți de-un ceas despre pescuit și habar n'aveți ce-i aceia. Imi dați voie să vă spun că niciodată nu veți ajunge buni pescari cu undița?

— De ce Costică?

— Pentrucă n'aveți sînge rece și spirit de observație. Sunteți prea expansivi. Uite, ați putea voi să-mi explicați de ce un pește mare ca somnul, se păcălește ca prostul și mușcă dintr'o undiță cu sfoară groasă, care îl așteaptă ceasuri întregi?

— Pentrucă nu vede sfoara!

— Aha! Și de ce n'o vede?

— ?

— Pentrucă *somnul e un pește miop și lacom!*

— Asta-i acu!

— Nu credeți? O să vă mai pun o întrebare: de ce scrumbia și păstravul se apropie foarte rar de undița care e demult în apă și de ce aceiași pești se reped într'o undiță de abea introdusă?

— Spune tu!

— Pentrucă peștii aceștia, spre deosebire de somn, nisetru, morun și alții, sunt *presbiți*. Dacă arunci sfoara cînd ei nu sunt în apropierea ei, nu prinzi nimic. Ei o văd de departe și-o ocolesc. Cum de aproape nu văd însă, e la mintea omului că trebue să le-o arunci sub nas și-i prinzi imediat.

Dar nu numai ideile, pe care și le manifesta foarte rar, ci și glumele lui Costică făceau epocă, mai ales că le repeta mereu. Și asta nu pentrucă ar fi fost cumva uituc, ci *din principiu*. O glumă bună a proclamat el odată, rămîne tot bună oridecîte ori o rostești, pe cînd una proastă, mai bine n'o mai spui. De aceia, dacă îl intrebai pe stradă:

— Unde te duci Costică?

Costică răspundea invariabil:

— La destinație!

Sau:

— Cîți ani ai Costică?

— Cît a avut la tata la vîrsta mea. E-o chestie de ereditate!

In școală încă, ne asigură Jenică, fiind întrebat de profesorul de matematici cu ce-i egal volumul cubului, Costică a răspuns prompt:

— Depinde de cub!

■

Sîmbăta trecută, nemaigăsind nici un loc la *„Leul și Cirnatul"* unde intrasem să mănînc un pui fript, cei patru amici au binevoit să mă poftească la masa lor. Era pentru mine o deosebită cinste și o adevărată fericire acest prilej de a mă afla în mijlocul acestui grup ermetic și amical. Costică, după cîte știam, mînca de obicei bine. In seara aceia însă, avea desigur un surplus de apetit, de vreme ce după copiosul aperitiv de la Babeș, comandase numai pentru el o vrăbioară, două costițe de purcel și 12 mititei. Jenică în schimb era trist. Avea înainte o porție de șalău rasol și nu bea decît Borvis. El, atît de volubil de obicei, nu scotea o vorbă.

— Ții regim, l'am întrebat?

— Da, mi-a găsit colesterină. O insuficiență hepatică.

— Rău faci, începu Costică. Regimul trebue ținut cu măsură și niciodată prelungit. Ce folos să-ți îndrepți ficatul și să mori de inaniție? Iți mai pasă ție dacă ți-o găsi la autopsie un ficat perfect sănătos?

— Nu spune prostii, se enervă Jenică.

— Domnul exagerează puțin, intervin eu, dar în fond cam are dreptate. Trecerea bruscă de la un fel de a fi la altul, provoacă perturbații, care unora le pot fi fatale. Iată, eu cunosc cazul unui fumător inveterat, care vroind să lase brusc tutunul s'a trezit după prima zi de nefumare cu 39 de grade temperatură. A doua zi a avut 40. A treia zi a murit.

Costică, deși era la al 7-lea mititel pe care îl atacase cu lăcomie, nu pierduse nimic din discuție. Se opri din mestecat, cu gura plină și cu un alt mititel în furculiță și surise. Era semn că intenționa să glăsuiască. Și 'n adevăr Costică se scotoci prin buzunare și scoase pe rînd o tabachere de argint, o brichetă și o țigaretă.

— In cîte zile spuneai dumneata că a murit fumătorul acela?

— In trei zile!

— In trei zile? Asta nu-i nimic!

Și arătînd obiectele pe care le așezase pe masă, Costică se adresă celor trei amici:

— Vedeți voi sculele astea? Nu v'am spus încă povestea lor. Le am de la un frate al tatei. Era un fumător pătimaș. Dacă se scula noaptea, nu închidea ochii pînă ce nu fuma mai întîi o țigară. Intr'o zi, doctorul îi spune că dacă nu lasă fumatul e amenințat să moară subit, de un acces de inimă. M'a chemat la el și mi-a dăruit tabacherea, bricheta și țigareta asta. Erau orele 9 fără un sfert dimineața. Ei bine, la orele 11 fix, adică după două ore și un sfert, *omul acesta era mort*.

— N'ai să-mi spui că în două ore de abstinență poate surveni un șoc atît de violent, se indignă Jenică.

Costică îl privea cu dispreț:

—Dar cine-ți vorbește de șoc, deșteptule? Lasă-mă să termin.

Și către noi:

— Nu v'am spus că unchiul meu era un om foarte nervos.

— Ei și? se supără din nou Jenică.

— Așteaptă, domnule! Probabil că enervat de lipsa tutunului și cum era și distrat nu se mai uita pe unde merge.

Aici Costică mai înșfacă un mititel.

— Ș'atunci? îl îndeamnă Jenică.

Costică ne lumină mestecind înainte:

— Ce vreți? Ceasul rău! A vrut să treacă bulevardul și l-a călcat un tramvai!

— Să bem pe chestia asta, replică Jenică!

— Să bem, am răspuns din toată inima, făcînd cor cu ceilalți.

Al. O. Teodoreanu

Revoluţia naţional-socialistă în Germania.

La 30 Ianuarie 1934, data primei aniversări a revoluţiei naţional-socialiste, cancelarul Hitler a declarat dela tribuna Reichstagului că, în cele douăsprezece luni ale primului an de revoluţie „o lume de gîndire şi de organizare a fost înlăturată şi o altă nouă aşezată în locul ei". In adevăr, în locul Republicei federative şi parlamentare a fost instituit un Imperiu „totalitar" şi autoritar, în care Reichstagul a fost despoiat de orice autoritate, dietele provinciale disolvate, autonomia administrativă a Statelor particulare suspendată, partidele politice şi sindicatele muncitoreşti desfiinţate, libertăţile individuale şi politice suprimate, şi în care toată puterea a fost concentrată în mîinile şefului partidului învingător. Pentru a sublinia importanţa acestor schimbări, naţional-socialiştii compară Revoluţia germană cu Revoluţia engleză din 1648 şi cu Revoluţia franceză din 1789. Ei se cred instrumentul unei radicale transformări, care va schimba modul de-a trăi, de-a simţi şi de-a gîndi al întregului popor german şi va crea un nou tip uman. In favoarea acestui program, ei au creat o atmosferă de exaltare şi de fanatism din care nu se ştie ce va scoate viitorul.

I. — CAUZELE REVOLUŢIEI

Un asemenea fenomen nu se produce printr'un cuvînt de ordine al unui şef, nici printr'u simplu joc al hazardului. Revoluţia naţional-socialistă nu se poate explica exclusiv nici prin efectele războiului, nici prin repercusiunile crizei generale asupra Germaniei. Anglia şi Franţa, deşi într'o măsură mai mică, au suferit şi suferă şi ele de pe urma crizei economice, fără să-şi fi pierdut încrederea în instituţiile democratice şi parlamentare. Dacă Germania a văzut în dictatură singura soluţie a crizei, explicaţia acestui fapt trebuie căutată în evoluţia particularică a poporului german. Cu toate progresele realizate în toate domeniile, cu tot aspectul impozant al unei discipline sociale exemplare, poporul german n'a izbutit să atingă acel echilibru sufletesc şi social, acea maturitate de

judecată şi stăpînire de sine care constituie nota distinctivă a tuturor popoarelor mari, dela Greci şi Romani, la Franceji şi Engleji. Germania oferă exemplul tipic al unui mare popor lipsit de tradiţie politică. Or, fără o bază solidă de idei, de gusturi şi de idealuri comune, personificate în clasa conducătoare sau, şi mai bine, în poporul întreg, nici toleranţa, nici libertatea nu sunt posibile. Acum un veac, D-na de Staël a caracterizat admirabil poporul german, spunînd că *„în Germania sunt prea multe idei nouă, şi prea puţine idei comune"*. Germania a produs un mare număr de oameni mari, dar grandoarea lor a consistat mai ales în izolarea lor.

Literatura germană n'a jucat rolul, pe care l-a jucat literatura franceză, engleză sau rusească, de-a transforma în monedă curentă, accesibilă şi celui mai modest cetăţean, problemele morale şi politice pe care le ridică viaţa modernă. Burghezia germană, de origine mult mai recentă decît cea franceză, nu s'a emancipat de sub tutela aristocraţiei decît în 1918. Iată dece Germania n'a avut niciodată o opinie publică sănătoasă şi vigilentă. Iată dece Germania prezintă atîtea contraste între urmele trecutului şi noile forme de civilizaţie; separatism local şi stăpînire autocrată, strălucire intelectuală şi instinct gregar, virtuţi militare şi lipsă de sens politic. Germanii au avut totdeauna o instinctivă repulsiune pentru democraţie, preferînd în sufletul lor autoritatea în locul libertăţii. Ideea Statului autoritar care controlează totul e piatra unghiulară a teoriilor politice ale lui Fichte şi Hegel. Cel mai individualist dintre cugetătorii germani, Nietsche, n'are destule cuvinte pentru a condamna sufragiul universal în care „oricine e competent să rezolve orce", şi pentru a lăuda personalitatea, autoritatea şi ierarhia. Cu drept cuvînt, Nietzsche e socotit ca unul din cei mai importanţi precursori ai naţional-socialismului.

In asemenea împrejurări, democraţia instaurată în 1919 nu putea fi decît un articol de import străin, fără aderenţă cu temperamentul naţional. Germanii s'au resemnat la detronarea dinastiei lor naţionale în nădejdea că vor obţine condiţii de pace mai uşoare. Aliaţii au impus Germaniei instituţiile democratice şi republicane pe care le considerau ca cel mai bun mijloc de-a consolida pacea şi de-a pregăti concilierea între învingători şi învinşi. Dar în acelaş timp ei au făcut totul pentru a compromite în ochii poporului german aceste instituţii. Ei au tratat Germania democratică şi republicană, cum ar fi tratat Germania lui Wilhelm II. Dacă aliaţii au voit să impună Germaniei o pace cartagineză, logic ar fi fost, remarcă publicistul englez Greenwood, ca ei să trateze pacea cu Wilhelm II şi cu Ludendorff. Resentimentul general s'ar fi întors în contra acestora. Cînd poporul german, s'ar fi

ridicat spontan contra lui Wilhelm II și Ludendorff, i-ar fi
răsturnat și ar fi adoptat din propria lui inițiativă instituțiile
democratce, atunci era momentul să facă concesii. Dar aliații
n'au avut nici curajul de-a nimici puterea militară și politică
a Germaniei, nici generozitatea de-a o trata liberal.

In tot cazul, democrația germană a trebuit să asume res-
ponsabilitatea Hohenzollernilor de-a fi declarat război, să
plătească imense despăgubiri de războiu, să sufere, ani de
zile după încheerea păcii, ca poporul german să fie tratat ca
inferior din punct de vedere moral, să fie exclus din confe-
rințele internaționale și chiar dela concursurile sportive și să
nu fie admis în Societatea Națiunilor. In aceste condiții, nu e
de mirare dacă partizanii democrației au ajuns să fie consi-
derați ca exponenți ai aliaților și ca autori ai degradării mo-
rale și materiale a Germaniei. Nu e de mirare dacă poporul
german nu le-a păstrat nici un fel de recunoștință cînd prin-
tr'un admirabil efort, ei au reușit nă libereze teritoriul de o-
cupația străină și economia națională de sarcina reparațiilor
și să introducă din nou Germania în concertul european. A-
ceste succese veneau prea tîrziu, cînd criza mondială ridica
alte probleme și cînd opoziția național-socialistă era deja a-
proape de victorie.

La rîndul lor, liberalii și democrații germani s'au făcut
vinovați de o neertată slăbiciune, cînd au scăpat ocazia de-a
distruge supremația economică și socială a adversarilor lor,
în primul rînd a Iunkerilor prusaci, pe care toate amintirile
și toate interesele îi legau de vechiul regim. Ei reprezentau
tradiția prusiană de disciplină și de autoritate. Din sinul lor
s'au ridicat ofițerii și funcționarii superiori ai Imperiului bis-
marckian. Republica a răpit aceste clase privilegiate și con-
ducerea politică și proeminența socială, iar criza economi-
că a ruinat-o. Astfel Iunkerii au ajuns să urască regimul care
i-a despuiat și de avere și de influență.

Republica i-ar fi putut dezarma expropiindu-i. Ea ar fi
realizat prin aceasta o operă de dreptate socială și ar fi dat
regimului democratic o bază solidă ridicînd pe micii pro-
prietari contra exploatatorilor lor de eri și identificîndu-le in-
teresele cu soarta Republicii. Republica germană nici n'a în-
drăznit să încerce măcar o asemenea reformă.[1]

---

[1] După căderea Republicei, liberalii, democrații și comuniștii au
reproșat social-democrației că n'a distrus din vreme forțele reacțiunii.
Noul regim, spun ei, ar fi trebuit să ocupe pozițiile dominante din
Stat, să-și pună oamenii săi în toate posturile de răspundere și de
control, să elimine, să cumpere, să sfarme puterea opoziției pînă își
va fi consolidat definitiv situația. El ar fi trebuit să organizeze o cam-
panie de educație care să arate poporului viciile vechiului regim și
avantagiile celui nou.

Dacă social-democrația germană n'a rupt violent cu trecutul, e că

Marea burghezie n'a fost *a priori* ostilă regimului repu-
blican și democratic. Magnații industriei nu cereau decît să li
se garanteze securitatea întreprinderilor, și Republica era dis-
pusă s'o facă. Dar sindicatele muncitorești, admirabil organi-
zate, prin politica lor de salarii urcate au împins industria
să-și perfecționeze utilajul și să raționalizeze metodele de lu-
cru. Rezultaul a fost concedierea unui mare număr de mun-
citori și întărirea partidului comunist. Față de primejdia co-
munistă, magnații industriei au trecut și ei de partea opozi-
ției. Unii din ei au acordat subvenții importante partidului
național-socialist.

Burghezia mijlocie și mică, și muncitorii înscriși în par-
tidul social-democrat, au fost sprijinul cel mai puternic al re-
gimului democratic și republican. Or, tocmai această clasă a
fost mai tare lovită de criză. Ruinată de inflație, ea a încercat
după 1924 să-și reconstituie capitalul, dar în 1929 a venit cri-
za mondială și deflația, care au precipitat-o din nou în mi-
zerie. Odată cu averea, clasa mijlocie și-a pierdut și încrede-
rea în ordinea existentă. Ea a devenit accesibilă propagandei
național-socialiste care atribuia răul nu crizei economice, ci
tratatului dela Versailles, opresiunii aliaților și viciilor regi-
mului parlamentar.

Revoluția național-socialistă a fost rezultatul nemulțumi-
rii, desnădejdii amare a burgheziei germane proletarizate, la
care s'au adăugat marea industrie, membrii profesiunilor li-

---

puterea ei era mai mult aparentă decît reală. Dacă ar fi urmat o po-
litică revoluționară și ar fi refuzat să colaboreze cu clasa capitalistă
ar fi fost copleșită de comuniști, ca în Rusia, și e puțin probabil că
varia și în Ungaria. In amîndouă cazurile, social-democrația ar fi fost
răsturnați de clasa mijlocie unită cu țăranii, cum s'a întîmplat în Ba-
varia și în Ungaria. In amîndouă cazurile, social-democrația ar fi fost
învinsă.

Cu toate acestea, este incontestabil că social-democrații au comis
greșeli care ar fi putut fi evitate. Forma extremă a reprezentării pro-
porționale pe care a ales-o a împiedicat constituirea unor majorități
compacte și a făcut aproape imposibilă constituirea unui guvern sta-
bili. Cînd a fost creată armata de meserie, impusă de tratatul dela Ver-
sailles, social-democrații, în loc să umple cadrele cu elemente repu-
blicane, au făcut o violentă campanie contra intrării membrilor parti-
dului în Reichswehr. Astfel posturile de ofițeri au fost ocupate de
membrii vechilor familii monarhiste, iar Reichswehrul a rămas o ar-
mată imperială redusă. In loc să devină o armată democratică, pe
care Republica să poată conta în momentul decisiv. — Apoi, cu toate
avertismentele lui Stresemann, guvernul republican a comis greșala
de a suprima titlurile onorifice, decorațiile și revistele militare, în
mijlocul unui popor care avea mania uniformelor, decorațiilor și pa-
răzilor militare. — Aceste exemple se pot multiplica. Dar ele nu
schimbă nimic din aspectul fundamental al problemei. Ele n'au avut
consecințe decît fiindcă Republica n'a avut o bază reală în sinul po-
porului german.

berale — doctori, avocați, ingineri — titrații universitari lipsiți de orce șansă de-a se integra în cadrele normale ale societății, meseriașii, agricultorii, șomerii.

Această criză a devenit în 1930 o „criză totală", o criză universală care afecta toate clasele societății, și care nu mai putea fi rezolvită decît printr'o soluție universală implicînd schimbări în toate domeniile vieții, în economie și politică, în gîndire și în religie.

Indiciul vizibil al acestei crize era creșterea rapidă a național-socialismului. In 1928, național-socialiști n'aveau decît 12 deputați. Doi ani mai tirziu, ei aveau o sută șapte.

II. — EFECTELE CRIZEI MONDIALE.

Oricît de puternică ar fi fost opoziția contra regimului, cîtă vreme situația economică permitea fiecăruia să-și cîștige pîinea de toate zilele, nemulțumirile puteau fi stăpînite de guvern. Dar în iarna anului 1931/1932 numărul șomerilor s'a ridicat la 5 milioane, iar în iarna următoare numărul lor a trecut de 6 milioane. Aceasta însemna că, împreună cu familiile lor, peste 17 milioane de Germani au fost reduși să trăiască din ajutorul Statului și al comunelor. Acest ajutor scădea pe măsură ce șomajul se prelungea. Cu timpul, el se reducea la 5 sau 6 mărci pe săptămînă pentru un muncitor necăsătorit, la 11—12 mărci pentru un muncitor cu nevastă și un copil. Acest ajutor, după cum a observat jurnalistul american Knickerbrocker în *Germania, Fascism sau Comunism?* „era de-ajuns pentru a ține sufletul unui om, în sensul că i-ar fi trebuit zece ani ca să moară".

Fața de această situație desperată, fața de mizeria din zi în zi mai grozavă a masselor muncitoare, ce soluție ofereau conducătorii industriei și ai finanțelor, economiștii ortodoxi și oamenii dela putere? Ei recomandau celor 17 milioane de Germani care mureau de foame să-și strîngă chimirul și s'aștepte pînă va trece criza aceasta, cum au trecut celelalte crize din trecut.

In asemenea împrejurări, e de mirare că toți nemulțumiții, toți desperații și toți năpăstuiții sorții și-au întors privirile spre partidul care promitea tuturora tot ce dorea mai mult să aibă: șomerilor de lucru, țăranilor anularea datoriilor agricole, taxe prohibitive pe articolele alimentare importate din afară și prin urmare urcarea prețului produselor agricole, meseriașilor și micilor industriași suprimarea concurenței, iar titraților universitari posturile liberalilor și republicanilor, denunțați ca autorii mizeriei și umilirii Germaniei. Cà ceste promisiuni se contraziceau și se excludeau, cine se o prea la semenea meschinării? E de mirare că rîndurile național-socialiștilor au crescut pe măsură ce se agrava criza?

III. — FORMAREA PARTIDULUI NAȚIONAL—SOCIALIST

Imprejurările singure nu sunt suficiente pentru triumful unui regim de dictatură. Mai e nevoie de un dictator. Lord Ponsonby a stabilit că un personagiu care aspiră la dictatură trebuie să întrunească următoarele condiții:

„Dictatorul trebuie să fie lipsit de orce simț de umor și de orce sentiment al proporțiilor; să aibă repulsiune pentru orice colaborare și o doză prodigioasă de vanitate, vederi extrem de strâmte și un dispreț absolut pentru suferința omenească. El trebuie să creadă în legitimitatea forței pentru a-și impune voința, să aibă spirit de deciziune clar și rapid în executarea planului său și o mare putere de muncă. El n'are nevoie să fie intelectual, nici măcar inteligent. El poate fi însă religios, în sensul strîmt al cuvîntului. Nu e absolut necesar să fie înzestrat cu farmec personal, dar trebuie să aibă o individualitate atrăgătoare, un anume magnetism sau măcar o reputație care să nu ofere puncte vulnerabile".

Este evident că lord Ponsonby a schițat acest portret după natură: el seamănă aidoma cu Hitler. [1]

---

1 Național-socialismul e inseparabil de persoana lui Hitler. Acesta nu e numai întemeietorul, e personificarea mișcării care-i poartă numele. Fiu al unui funcționar de vamă din Braunau pe Inn (Austria de sus), Adolf Hitler s'a născut la 20 Aprilie 1889. Printre strămoșii săi, toți țărani, s'a descoperit și un Ceh. Prin această ascendență slavă se explică poate misticismul său și extraordinara impresie pe care o produce asupra masselor. După ce și-a pierdut părinții, la 16 ani, Hitler se duce la Viena, unde vrea să devină pictor. Școala de Belle-Arte îl refuză însă pentru lipsă de talent, iar la școala de architectură nu poate să intre din lipsă le pregătire științifică. Ca să aibă din ce trăi se angajază ca elev zidar. El a învățat astfel, din propria sa experiență, să cunoască efectele șomajului și importanța problemelor sociale. Și în alte privințe, Viena a fost pentru el „o școală aspră și folositoare". Aici și-a pus pentru prima dată problema rasei. Viena era pe atunci o imagine fidelă a conglomeratului de rase din Monarhia austro-ungară. Marele număr de Evrei a creat un puternic curent antisemit, reprezentat prin însuși primarul orașului, vestitul social-creștin Karl Lueger, care a exercitat o mare influență asupra lui Hitler.

In 1912, Hitler a emigrat la München, unde, ca zugrav, a petrecut cei mai fericiți ani din viață. La declararea războiului s'a înscris ca voluntar în armata bavareză, a fost rănit de două ori și, deși nu era decît caporal, a obținut crucea de războiu pentru bravură, distincție rară pentru un soldat. La sfîrșitul războiului, a părăsit armata cu convingerea, împărtășită de întreaga armată germană, că războiul a fost pierdut nu pe forntul de luptă, ci pe frontul intern.

In timpul revoltei comuniste din Noembrie 1918, Hitler era să fie arestat pentru excese contrarevoluționare. După triumful reacțiunii, el a fost însărcinat ca ofițer instructor să țină trupelor demobilizate conferințe patriotice. In această calitate, a primit ordinul să viziteze adunarea unei societăți numite „Poporul uvrier german", compus din 40 membri și condus de un comitet politic de 6 membri. Un profesor pleda pentru separarea Bavariei de Reich. Hitler s'a înfuriat, a luat cuvîntul și l-a combătut atît de violent încît profesorul a părăsit sala. A doua zi, Hitler a devenit membrul Nr. 7 al comitetului „Partidului uvrier german". Viitorul conducător al Revoluției germane a intrat în mișcarea revoluționară. Din momentul acesta, el a avut ocazia să desfășure în plin calitățile și defectele care aveau să-l ducă la succes.

In urma tuturor antecedențelor sale, Hitler nu putea să fie decît un diletant în politică. El n'avea nici pregătirea, nici experiența necesară pentru a rezolvi marile probleme care se puneau Germaniei de după război. Exista însă un domeniu în care a dovedit o superioritate incontestabilă: acela al psihologiei masselor. Intr'un pasagiu savuros al cărții sale „Mein Kampf", a explicat el însăși mijloacele prin care un orator popular cucerește atenția masselor: repetînd indefinit același lucru. Toți marii oratori, spune Hitler, au concentrat atenția publicului asupra unui singur dușman. Arta lor consistă în a face ca diferiții adversari să apară unui și aceleași. Căci „de îndată ce massa nestatornică se vede în fața prea multor adversari, se oprește și se întreabă dacă toți aceștia greșesc și numai oratorul are dreptate". Astfel Hitler a arătat că Evrei, marxiști, democrați, Jezuiți, Franceji, Engleji, comuniști și capitaliști sunt unul și același lucru. Finanța evreiască, în solda cărora s'au pus Francejii și Englejii, democrații și socialiștii germani, e de vină dacă Germania a pierdut războiul, a fost silită să introducă Republica și democrația, să dezarmeze și să plătească reparații, etc. Toate relele de care a suferit Germania după războiu, inflația, deflația, șomajul, nu sunt decît efectul supremației pe care Evreii au exercitat-o în Germania.

Aceste lucruri, repetate cu o neobosită stăruință, în zeci și sute de adunări, pe un ton de exaltare fanatică, au produs un efect extraoridnar, fiindcă pasiunile de care era stăpînit Hitler erau și ale publicului căruia i se adresa.

In 1921 Hitler vorbește în circul Krone unui auditor de 6.000 persoane. Cîteva săptămîni mai tîrziu 80.000 de oameni se adună în Königsplatz pentru a-l auzi. Aceste succese îl fac cunoscut dincolo de Bavaria, în toată Germania. Oameni de valoare, Feder, economist; Esser, jurnalist; Rosenberg, publicist; Röhm, fost ofițer; Hess, etc., se asociază la mișcarea lui. In același timp, partidul uvrier german fuzionînd cu partidul socialist german, intemeiat de Iulius Streicher, din Nürmberg, își schimbă titulatura și devine *„Partidul național-socialist uvrier german"*. Comitetul de 7 dispare încă din 1920 și Hitler devine șeful necontestat al mișcării.

Tot Hitler a introdus în Germania metodele de luptă ale Fasciștilor. Pentru a impiedica intreruperile adversarilor politici și pentru a opri adunările adverse, Hitler a organizat *trupele de asalt*, după modelul „Căștilor de oțel". In urma unui meeting tumultos, Hitler a fost condamnat la trei luni închisoare. In 1923, în ziua aniversării armistițiului Hitler s'a asociat la revolta organizată de Ludendorff cu scopul de-a răsturna guvernul. Revolta a fost înăbușită și Hitler a fost închis la Landsberg, iar partidul național-socialist disolvat (Mai 1924).

Cînd Hitler a fost eliberat, situația în Germania se schimbase. Agitația național-socialistă din 1923 fusese o consecință a mizeriei economice provocată de inflație. In epoca de prosperitate, care a urmat stabilizării mărcii, național-socialismul a fost uitat. El n'a reapărut ca mișcare populară decît odată cu izbucnirea crizei mondiale în 1929. In intervalul acesta de cinci ani, partidul a fost reorganizat, autoritatea de șef al lui Hitler consolidată, organizațiile locale intinse asupra intregii Germanii. La începutul anului 1930 partidul numără 200.000 de membri, la sfîrșitul anului 500.000. Un an mai tîrziu un milion. In alegerile din Septembrie 1930, național-socialismul a obținut 6 milioane de voturi.

In noaptea în care s'a comunicat rezultatul alegerilor, toată lumea s'a așteptat ca trupele de asalt național-socialiste să pornească contra Berlinului, pentru a cuceri puterea după exemplul fascist. Hitler a hotărît să continue propaganda. El era convins că va putea cuceri puterea prin mijloace legale. Evenimentele i-au da dreptate. La alegerile din 31 Iulie 1932, el a obținut 14 milioane de voturi.

In intervalul acesta, istoria politică a Germaniei n'a fost decît o serie de încercări desperate de-a preveni Revoluția hitleristă. Cancelarul Brüning spera că o ințelegere internațională și imbunătățirea situației economice va permite guvernului să rezolve criza prin mijloace normale și să recîștige increderea opinie publice. Succesorul său, von Papen, exponent al Iunkerilor prusaci, nădăjduia să ralieze națiunea în jurul politicei tradiționale a naționalismului conservator, reamintind timpurile de prosperitate și de glorie ale Imperiului autoritar. Generalul von Schleicher, care i-a urmat, voia să realizeze politica național-socialistă fără național-socialiști. Dar cînd a refuzat să „naționalizeze pierderile marii industrii" și a lăsat să izbucnească scandalul „Osthilfe", a fost răsturnat de coaliția Papen-Hugenberg-Hitler. La 31 Ianuarie 1933, Hitler a fost numit cancelar.

Dar puterea era încă de cucerit. Hitler nu era decît șeful unei coaliții care n'avea decît 40% din voturile Parlamentului, și Hindenburg, credincios jurămîntului prezidențial, nu permitea dictatura. Controlul poliției era în miinile Statelor particulare, în cabinet majoritatea era naționalistă. Reichswehrul avea simpatii mai mult naționaliste, iar celelalte formații militare erau în conflict cu trupele de asalt. Hugenberg avea dreptate să se laude că-l are pe Hitler în buzunar.

In această situație critică, Hitler a dovedit o abilitate supremă. El a obținut mai întîi disolvarea Reichstagului. A declarat apoi în nenumărate discursuri, difuzate prin radio în

toată Germania, că singura alternativă față de național-socialism e comunismul. In sfîrșit a aruncat în lupta electorală toate mijloacele de presiune de care dispune statul. In Prusia guvernul socialist a fost înlocuit. Funcționarii republicei au fost revocați. Poliția a fost înlocuită cu trupe de asalt. Propaganda partidelor adverse oprită. In această atmosferă de încordare extremă s'a răspîndit, la 27 Februarie vestea că *Reichstagul* a fost incendiat.

Național-socialiștii au exploatat acest „dar ceresc", cum l-a numit Hitler, cu toate procedeele propagandei. Goering a declarat, că la descinderea operată la sediul partidului comunist, s'au găsit documente din care rezultă că incendiul Reichstagului n'avea să fie decît începutul unei acțiuni comuniste metodic organizate, urmată de alte incendii, de arestări de ostatici, de otrăviri în masă. Nici pînă azi aceste documenae n'au fost publicate.

Sub impresia acestei propagande, național-socialiștii au obținut în alegerile din 5 Martie 17,2 mil. voturi, (288 mandate). Impreună cu naționaliștii au întrunit majoritatea absolută de 52%. Revoluția național-socialistă și-a asigurat girul națiunii germane. La 16 Martie, sub pretextul de a menține ordinea, guvernatori au fost trimiși în toate statele cu ordinul de a lua controlul administrației, cu ajutorul trupelor de asalt. Imperiul al treilea era întemeiat.

Intrunit la 21 Martie 1933, Reichstagul a conferit lui Hitler puteri dictatoriale pe 4 ani, apoi s'a separat. Sesiunea a durat trei zile. In virtutea puterilor discreționare care i-au fost acordate, Hitler a procedat la „unificarea voințelor și instituțiilor", sub pretext că regimul național-socialist e „totalitar", adică reprezintă toate clasele societății.

După o scurtă veleitate de rezistență, statele federale au fost complect absorbite de Reich. Opera de unificare politică, începută de Bismarck a fost desăvîrșită.

IV. — GUVERNAREA NAȚIONAL-SOCIALISTĂ

Sistemul politic național-socialist se întemeiază pe ideea că poporul german e superior tuturor celorlalte popoare, fiindcă e singurul popor din Europa care se compune din Arieni puri. In consecință el are drepturi și datorii superioare. Fiind *Herrenvolk*, menirea lui e să conducă.

Rasa fiind temelia statului german, guvernul are datoria, înlăuntru să o apere de orice amestec străin, să-i desvolte însușirile proprii și vigoarea, prin educația fizică și morală, în sfîrșit, să-i creeze o atmosferă sănătoasă. In afară, statul e obligat să-i favorizeze expansiunea prin toate mijloacele, chiar și prin război, și mai ales să-i alipească toate populațiile de

rasă germană. In virtutea acestei legi, hitlerismul exclude pe Evrei din societatea germană și combate cu ultima energie marxismul internațional.

Antisemitismul e un element tradițional și caracteristic al mentalității germane. Fără să ne coborîm pînă la Luther, ale cărui invective contra Evreilor au fost reîmprospătate de național-socialiști, îl regăsim la aproape toți scriitorii germani care au pregătit revolta națională contra stăpînirii lui Napoleon. Incă în 1793, Fichte declara că Evreii sînt un popor ostil, „în războiu permanent cu celelalte popoare". In 1810, figuri cunoscute ca Achim von Arnim, Heinrich Kleist și Clemens Brentano întemeiază, împreună cu un număr de ofițeri, un „Club creștin german", naționalist și antisemit. Goethe însuși consideră pe Evrei ca pe un element străin de germanism și protestează contra măsurilor de asimilare preconizate în timpul său. Mommsen vede în Evrei „un element disolvant", iar Wagner „demonul încarnat al degenerării". Toată lumea știe cît a avut Heine de suferit din cauza ostracismului care lovea pe coreligionarii săi.

La sfîrșitul secolului XIX, partidele conservatoare devin antisemite. Un Englez germanizat, Houston Stewart Chamberlain, caută să-i dea o bază istorică și filosofică întemeindu-l pe superioritatea rasei ariane, iar predicatorul de curte Stoecker îl propagă în cele mai înalte cercuri ale societății germane.

Revoluția din 1918 înlătură ultimele bariere dintre Evrei și ceilalți cetățeni germani și determină o creștere a influenței evreești în viața publică, ceeace provoacă o puternică reacțiune antisemită, pe care național-socialiștii au exploatat-o cu atît mai intens cu cît ea le permitea să ascundă insuficiența și incoherența programului lor. Astfel Evreii au fost făcuți responsabili de toate greșelile Republicei. Li s'a reproșat că s'au îmbogățit din inflație, au exercitat o influență decizivă asupra bursei, au controlat finanțele, au dominat Parlamentul și partidele politice, au acaparat presa și au dat tonul, în teatru, literatură și artă. Evreii au fost asociați în spiritul public cu tot ceeace național-socialiștii detestau mai mult, cu socialismul, cu regimul constituției democratice, cu pacifismul, cu declinul sentimentului religios, cu slăbirea legăturilor morale și familiare, însfîrșit cu toată reacțiunea contra trecutului. Evreii au fost denunțați în acelaș timp ca marxiști și ca exploatatori capitaliști prin excelență. Deși marii industriași ariani n'au fost străini de politica de inflație, răspunderea suferințelor pe care le-a provocat a fost aruncate în spatele Evreilor. Tot aceștia au fost făcuți responsabili de sarcinile grele care apasă asupra agriculturii și industriei, și

în general de toate efectele crizei. Strigătul contra tiraniei exploatatorilor străini a devenit un strigăt contra Evreilor.

Ajunși la putere, național-socialiștii au pus imediat în aplicare o serie de măsuri menite să înlăture pericolul evreesc. Pe ziua de întîi Aprilie 1933, a fost decretat *boicotul* contra Evreilor. Forțe polițienești au fost postate la intrarea magazinelor evreești și înaintea caselor doctorilor și avocaților evrei. Băcăniile germane au refuzat să vîndă Evreilor articole alimentare. A doua zi boicotul a fost oprit. In schimb guvernul a întreprins o campanie legală contra intelectualilor și funcționarilor evrei. Printr'o serie de legi, promulgate în cursul lunei Aprilie 1933, funcționarii „neariani" au fost scoși din funcții, cu excepția acelora care au fost numiți înainte de 1 August 1914 și care au pierdut în războiu pe tatăl sau un fiu. Apoi printr'o monstruoasă lărgire a legii, au fost considerați ca „nearieni" toți aceia, printre bunicii cărora unul a fost evreu. Avocaților „neariani" li s'au interzis să-și practice meseria, iar medicii evrei au fost excluși din casele de asigurare contra bolilor. Insfirșit, admiterea elevilor evrei în școli a fost limitată la 1¼%. Prin acest *numerus clausus*, accesul Evreilor la studii a fost aproape complect interzis. In urma acestor măsuri, chiar după statisticile oficiale 30.000 de Evrei au părăsit Germania. Faptul cel mai grav e că prin teoria rasistă s'a creat un fel de discriminare morală între Ariani și Evrei, care-i izolează pe aceștia în ghetto, ca'n evul mediu.

După combaterea pericolului evreesc, înlăturarea primejdiilor comuniste.

Revoluția din 1918-9, înăbușită în sînge, elementele conservatoare din Germania au trăit sub teroarea primejdiei bolșeviste. Național-socialiștii au exploatat abil această teamă. Ei au insistat asupra progreselor partidului comunist în alegeri și au susținut că prezența unei armate bolșevice la granița Germaniei ar putea provoca o mobilizare generală a forțelor revoluționare. Am arătat că incendiul Reichstagului a fost prezentat ca un semnal de insurecțiune generală a forțelor comuniste. Acest eveniment a servit ca pretext pentru excluderea celor 81 de deputați comuniști din Parlament și pentru distrugerea ultimelor nuclee comuniste, din care n'a mai rămas nimic.

A venit apoi rîndul socialiștilor. La 2 Mai, detașamente național-socialiste au ocupat localurile sindicatelor uvriere, casele poporului și băncile muncitorești. Celelalte partide politice au fost suprimate cu aceiași ușurință. Partidul național german a fost disolvat la 2 Iunie, iar formațiile lor militare încorporate în trupele de asalt. Numai biserica a opus o rezistență mai serioasă. Lupta cu centrul catolic și cu partidul bavarez a luat la un moment aspectul unei lupte între Hitler și

Roma. Dar la 8 Iulie 1933, guvernul național-socialist a reușit să aplaneze și aceste dificultăți printr'un concordat cu Papa, prin care catolicismul obține toate avantagiile unei religii de stat (învățămîntul religios obligator, numirea episcopilor ratificată numai de stat).

Prinr'o constituție în 12 articole, bisericile protestante, în număr de 28, au fost unite pe bază de legalitate, în *Biserica evanghelică germană*. Bisericile diferitelor state rămîn autonome sub controlul administrativ al Bisericii Reichului. Programul statului totalitar, anunțat de ministrul propagandei, Goebbels, a fost realizat. „Popor, partid și stat trebue să se identifice cu Reichul al treilea". Toate asociațiile sportive, culturale și muzicale au fost puse sub conducerea partidului.

Intr'un stat totalitar, evident, nu poate fi decît o singură opinie. Numit minisru al propagandei, Goebbels a primit misiunea să disciplineze presa. El n'a introdus censura, dar și-a propus să facă din fiecare jurnalist un scriitor al statului. Jurnalistul a fost supus prevederilor legii relativ la nașterea ariană. El nu poate exercita profesia decît dacă e trecut în registrele serviciului civil, din care poate fi șters oricînd. Editorii sînt făcuți responsabili de tot ceeace apare în jurnalele lor. Ei sînt obligați să publice tot ce le ordonă și să nu scrie o aluzie la conflictul cu Biserica.

Puterea pe care guvernul o are de a suspenda sau de a interzice pentru totdeauna o gazetă, de a arunca în închisoare pe oricine pentru o abatere conferă statului un control absolut asupra presei. Jurnaliștii germani oftează după timpurile bune ale regimului de censură, cînd cel puțin știau la ce se puteau aștepta. Nesiguranța care apasă asupra presei, teroarea și corupția, au avut ca efect că cele mai multe din marile cotidiane germane s'au raliat la guvern sau au dispărut.

Rezultatul a fost că poporul german și-a pierdut încrederea în o presă care a devenit un fel de comunicat oficial. Multe jurnale și-au încetat apariția din lipsă de cititori. Circulația gazetelor streine a crescut în schimb într'o măsură considerabilă. Goebbels a invitat presa să găsească între „critica negativă și lipsa de critică calea de mijloc a unei critici constructive". Primul jurnalist care a luat în serios această invitație și a publicat în *Grüne Post* un articol despre Goebbels, a fost trimis într'o tabără de concentrare.

Liberată de influența evreiască, de pericolul comunist și marxist, de ideologia liberală și pacifistă, partidul național-socialist era liber să procedeze la reorganizarea vieții economice și la regenerarea țării, așa cum a anunțat-o. Programul din 1920 vorbește de o reformă agrară, de exproprierea latifundiilor, de etatizarea trusturilor, de confiscarea beneficiilor de războiu și de abolirea veniturilor care nu sunt produs al

muncii. De îndată ce partidul a ajuns la putere, n'a mai fost vorba deasemenea reforme. Şi atunci partidul a fos tredus la expediente care au invederat absenţa de orice program. Or soarta hitlerismului va depinde de soluţia pe care o va da crizei agricole şi industriale, şi şomajului.

In discursurile sale, Hitler a acordat totdeauna o atenţie deosebită problemei ţărăneşti. „Ruina ţăranului german ar fi ruina poporului german. Toate celelalte clase sociale ruinate se pot reface, dar ţăranul care a fost odată alungat de pe moşia sa dispare ca ţăran. E imposibil să reconstitui o clasă de ţărani pe care ai lăsat-o să dispară". Pentru a salva această clasă ruinată de concurenţa ţărilor noi, unde agricultura a fost industrializată, Hitler a recurs la măsuri administrative. El vrea să grupeze întreaga clasă ţărănească într'o vastă asociaţie corporativă condusă de *Reichsbauerführer*, care o conduce şi-i apără interesele. El tinde apoi să constitue o clasă de vreo 90.000 de *ţărani mijlocii*, stabili, posesori de o întindere destul de mare de pămînt pentru a trăi cu familia lor. Această moşie ar fi păstrată indivizibilă prin majorat. Alte măsuri tind să asigure rentabilitatea muncii agricole fixînd preţuri minime. Naţional-socialismul vrea să facă din ţăran nu un antreprenor agricol, ci un misionar investit cu o funcţie socială. Cum se va realiza, nu se ştie. Ce se va face cu marea proprietate copleşită de datorii, ce se va elege de copiii mai mici, cum se va adapta producţia la nevoile pieţei, ce va răspunde industria de export la tariful care va provoca represalii ? Nici un răspuns.

In domeniul industrial aceleaşi dificultăţi. Din 1928 producţia industrială a scăzut cu 43%. Balanţa comercială a scăzut dela 22½ miliarde în 1929, la 9 miliarde în 1933. Exportul a atins un nivel la care nu mai poate plăti importul indispensabil de materii prime şi dobînda datoriei externe. Rezultatul a fost 6 milioane de şomeri. Naţional-socialiştii se laudă că au obţinut rezultate favorabile. Statisticile lor arată că numărul şomerilor a scăzut la 3,7 mil. la sfîrşitul anului 1933; la 2,4 milioane în Dec. 1934. Daupă calculele Institutului de conjunctură producţia ar fi crescut cu 25% şi guvernul speră că în patru ani să resoarbă complect şomajul.

Că numărul şomerilor a scăzut e indiscutabil, dar mai puţin sigure dacă aceasta se datoreşte înviorării economice. Faptul se explică prin înlocuirea femeilor prin bărbaţi, prin organizarea serviciului civic obligator (700.000 tineri), prin întinderea lucrărilor publice, prin expulzarea Evreilor şi marxiştilor şi prin refuzul unor muncitori de a se inscrie în listele de şomaj. Dovadă că ramurile cele mai înalte ale economiei naţionale (căi ferate, navigaţie, industria grea, indus-

tria chimică şi electrică) sunt în aceeaşi situaţie critică, bugetul în deficit, creditul staţionar.

Dacă această situaţie va dura, dacă mizeria va creşte, dacă masele se vor desmeteci, e de temut ca naţional-socialiştii să nu caute o diversiune în afară pentru a-şi menţine prestigiul. Succesul obţinut cu prilejul plebiscitului din Saar şi denunţarea clauzelor militare ale tratatului din Versailles sunt, din acest punct de vedere, indicii alarmante. E sigur că partidul naţional-socialist nu poate menţine înţelegerea între elementele disparate care-l compun decît printr'o politică de „refacere naţională" asupra căreia marea majoritate a poporului german e de acord.

Primejdia aceasta a apărut atît de iminentă şi de gravă încît în jurul Germaniei s'a format un bloc de apărare mult mai puternic decît cel de dinainte de războiul mondial.

Prin urmare, numai în domeniul politica poate fi vorba de o *„revoluţie"* naţional-socialistă. Incolo, naţional-socialiştii s'au mulţumit să schimbe personalul administrativ, făr ăsă modifice repartiţia proprietăţii, fără să schimbe raporturile dintre clasele sociale şi fără să rezolve marile probleme care au agitat poporul german.

Privită ca o experienţă socială, revoluţia naţional-socialistă a dovedit pe de o parte violenţa extremă cu care reacţionează burghezia mică şi mijlocie contra proletarizării şi primejdia pentru stabilitatea socială ; pe de altă parte importanţa tineretului ca factor politic şi primejdia de a lăsa titraţilor universitari convingerea că nu se mai pot integra în cadrele naturale ale societăţii.

Andrei Oţetea

Serghei Esenin

Pantocratorul

I.

Stihul meu se zbate ca nebunii,
Fornăind tristețea-i peste rîu,
Căpățina cea de cal a lumii,
S'o apuc de-al razelor ei frîu.

Stelele-s în vînturile patru,
Trupu-și duce sîngele sub pași.
Nu să mă rog ție, ci să latru,
Tu pe mine, Doamne, mă 'nvățași.

Pentru banii plopului subțire,
Pentru suru-ți păr peste urechi,
Ca un fiu pornit pe răzvrătire,
Eu îți strig: „La dracul cele vechi".

Pentru-aceste dărnicii, ce-alături
Tu prin ploi le scuturi din ungher,
Cu ce fel, o, cu ce fel de mături,
Spulbera-vom soarele din cer.

II.

Colo, după culmele lăptoase,
Printre plopii cerului pustiu,
Peste noi și viețile miloase,
Zace *Vărsătorul* argintiu.

Ursa din azururi el o varsă,
Precum cu căușul din butoi;
Uraganul, uite-l se revarsă,
Călărind pe lună către noi.

Viforu-i cu morții și nimicul,
Prin livada laptelui de sus.
Soarele, cu vîrșa lui, bunicul,
Din amează-l trage spre apus.

Tată, tată! Auzit-ai oare
Cum nepotul strigă tot mai stins?
Nu degeaba doar, văzînd că moare,
Taurul cu inima-i a plîns.

III.

Zilele-ți se 'nvîrt fără 'ncetare,
— Viu argint bătut de sfinte mîni —
Și din înălțime-i acest soare,
Ciutură de aur prin fîntîni.

Către nezărita uscăciune,
Să dispar, de-aici, sunt osîndit;
Sufletul, eu singur, mi-l voi pune,
Pe-acest fund de foc, nenorocit.

Morții, cu alți ochi, ai altui faur,
Pe cei vii i-aud din țintirim.
Lasă-ne, la porțile de aur,
Cu chei pămîntești să ne oprim.

Lasă-ne, să frîngem în răstimpuri,
Grelele zăvoare — și apoi,
Năvălind în fugă, depe câmpuri,
Să sărim în cîrca zării, noi!

IV.

Tu, cal roșu, vino și te 'nhamă,
In hulube la pămîntul-car,
Căci sub coperișele de seamă,
Ni se pare laptele amar.

Vrem, ca peste apele rebele,
Nechezatul surd să-l răspîndești,
Și din clopoțelul unei stele,
Tu cu raze reci să ne stropești.

Hamul — aurora boreală,
Iar ca cerc — dăm curcubeul plin.
Globul nostru du-ne-l cu iuțeală,
Pe un drum mai nou și mai senin.

De pămînt cu coada te agață,
Flutură 'n zări coama, neobosit.
Dincolo de nouri și de ceață,
Du-ne către-un țărm mai fericit.

Ca toți cei din cer, care ne pradă
Și ne beau din candele subțiri,
Depe șesuri vinete să vadă,
Că venim la ei ca musafiri.

Din rusește de GEORGE LESNEA

In slujba satanei

Nu fără emoții am „digerat" recentul studiu al d-lui *H. Sanielevici*. Era și explicabil: întiiu, fiindcă am auzit prea multe vorbindu-se de d-sa și în al doilea rînd, din motivul că „In slujba satanei" este prima lucrare care i-am citit-o. Eventual, ar mai veni în vedere și un al treilea motiv: faptul că datorită unor împrejurări anumite, am fost nevoit să mă pun și eu de acord, sau mai corect zis, la curent cu ceeace se crede că este știința antropologică, cu problema raselor și cu o parte din literatura rasistă.

In mod curent, oricît de deplorabil ar fi acest fapt, un studiu oarecare ieșit la lumina zilei în condiții atît de grele, specifice condițiilor dela noi din țară, este mai puțin „rumegat" chiar decît o schiță, sau o nuvelă oarecare.

Și atunci, pretinsul critic, mai mult după impresie decît ca urmare a unei judecăți mai cumpănite și... competente, nu se jenează să-și dea chiar verdictul: „bună carte" sau „idioată carte". Și cu asta, se pare că în cele mai multe cazuri, critica s'a consumat și studiul e considerat că și-a îndeplinit cu sau fără succes, menirea sa.

Desigur că una este studiul descriptiv și cu totul altceva este studiul analitic și critic. Utile, necesare și bune, sunt ambele categorii de studiu.

Dacă nu în altceva, totuși, studiul critic se deosebește de cel descriptiv, prin vulnerabilitatea sa excesivă, nenumăratele fenomene studiate, adunate și selecționate, putînd fi supuse unor interpretări, aproape tot atît de numeroase. Căci chiar dacă unul sau altul, este un om al științei sau nu, — chestie de interpretare și apreciere obiectivă, convențională sau venală, — fapt este însă că orice om are dreptul de a interpreta lucrurile cum îi place, cum vrea, cum crede, cum a fost făcut să creadă.

Aceste fiind spuse, lucrării d-lui H. Sanielevici nu-i rămîne alt calificativ decît acela că este un studiu, că este un studiu critic, că este în fine un „studiu studiat" în adevăratul sens al cuvîntului.

Materialul documentar utilizat, pe cît știu eu, epuizează aproape toate sursele existente și spre creditul autorului, ni-

căiri nu poate fi găsit acel uzual procedeu de absorbire străi-nă de material gata „d'alandala".

N'am citit cartea; vreau să afirm, că am studiat-o. Şi ast-fel, m'am convins că autorul ei a reuşit intr'adevăr să ridice un edificiu complect pînă în cele mai mici amănunte arhitec-tonice.

Stilul, e pasionant. Documentarea, a fost fericit îmbinată şi impletită — cu spiritualitatea-i cunoscută, mlădiind fraza tehnică cu o deosebită măiestrie, spre a-i da sevă şi savoare.

Studiul, cum am zis, mi-a plăcut; mi-a plăcut mult. Dar este de datoria mea s'o spun că cu aceeaş intensitate, l-am dezaprobat profund.

Negreşit, că studiul în sine are un mare merit .El mai poartă încă şi creditul unui studiu -pioner în această autohto-nă cultură şi civilizaţie romînească. Ceeace însă, aşa cred, nu-i iartă cu nimic inutilitatea şi caracterul unui „călărit de-a 'ndăratele ca... vrăjitoarele din Walpurgisnacht.

De ce?

Pentru simplul motiv că orice studiu rasist, în loc ca să se ocupe cu eugenia aplicabilă astăzi intr'un cadru civilizat şi ca să zic aşa, tandru, alunecă în mod fatal pe panta unor vremuri pierdute şi trecute, inviind strigoi şi spectre bizare, pretindu-se neapărat la interpretări „trase de urechi, de păr de nas, de limbă", enunţînd teorii şi deziderate cari n'au alt dar decît de a sădi conspirativ credinţa absurdă intr'un „in-feriority" sau „superiority complex", alimentînd condotierii politici, cu „ideologia" care le lipseşte.

In acest senz, rasism, este în fond ceva anticultural, anti-umanitarist, antisocial şi dacă vreţi chiar, antireligios, anti-patriotic şi antinaţional.

Nu m'am mirat deci cînd d. H. Sanielevici, a alunecat şi el pe panta rasistă, făcînd rasism, pledînd pentru o rasă, care aproape că nu mai există, încercînd să-şi imprime acel fatal „superiority complex" spre a brăzda cu fierul roşu pe fruntea întregii omeniri pecetea inferiorităţilor multiple.

Căci, înainte de orice, trebuie să ţinem cont de acest lu-cru: puritatea rasială implică imperativ izolarea rasială; de unde izolarea politică, culturală şi economică; de unde, pri-mitivitatea.

Ceiace a fost acum 100, 50 sau 10 mii de ani, puţin ne in-teresează. Ne-ar putea interesa doar ca titlu de curiozitate. Mecanismul politic, economic şi social, de astăzi este intere-sat doar, în realităţile prezente. Şi prezentul ne arată, din-colo de orice umbră de îndoială, că *nu există rase pure*. Şi neexistînd rase pure, rasismul n'are alt rost decît acel a unei pasiuni oarbe, goale, fără scop şi fără rost.

In cel mai fericit caz, o naţiune poate reprezenta un „tip" oarecşcare.

Dar „tipul" este rezultanta unui milenar amestec de rase şi popoare.

In cele mai multe, cazuri, individul, bărbat sau femeie, ca „tip" intruneşte caracterele semnificative a 4, 5 sau 6 rase şi corcituri de rase.

Aplicînd rasismul pur, ar urma să-i sfâşiem, să-i tăiem în felii, luînd ochii nordici dela unul, fălcile „dalice" dela altul, pielea dela al treilea, părul ondulat şi roşcat dela al patrulea, spre a obţine tipul „curat" doar pe... masa de operaţie.

Neexistînd o rasă pură, nu poate exista o conştiinţă a ra-sei. Nimic mai pueril ca „singele vorbeşte". „Singele, n'are glas; el e un aliment al corpului. Şi-apoi, „singele vorbeşte", în limbaj popular exprimă rustic şi vulgar ceeace azi se spu-ne: „conştiinţa naţională vorbeşte". E clar acest lucru.

Dealtfel, de „a vorbi de o rasă „germanică" sau „slavă", de una „ariană" sau „semitică" e ca şi cum am vorbi despre o gramatică brahicepală sau o sintaxă blondă" (vezi, *dr. O. Maul*, Politische Geographie, p. 370).

P. Vidal De la Blache, în Principes de Géographie hu-maine, referindu-se la progresele realizate de această ome-nire, ţine cu tot dinadinsul să afirme că „progresul n'a fost niciodată privilegiul unei rase" (vezi op. cit. p. 78). Acelaş autor, ne confirmă aserţiunea anterioară că „izolarea este condiţia necesară a ceeace numim noi, rase" (ibidem, p. 277). Şi că „diferenţierea de rase aparţine unei epoci în care mo-dul de trai (le mode de peuplement) se deosebia enorm şi profund de cel de astăzi, toată problema trebuind s'o privim ca o afacere a trecutului", (ibidem, p. 280).

Ocupîndu-se de problema raselor în America de Sud, d. *Bowman*, în „The new world", opinează în acelaş sens (vezi op. cit. pp. 659—660).

Rasa, fireşte că implică unele caractere somatice şi psi-chologice. De unde rezultă însă că fiecare individ în parte este un automat. Căci dacă sunt „ostbaltic" şi rasistul con-stată în fantezia sa că ostbalticul este o speţă inferioară, în-seamnă că nu voiu mai avea pentru ce să lupt, a priori fiindu-mi trasat destinul „rasei".

Dar eşafodajul rasist, merge şi mai departe. El identifi-că ad absurdum, rasa cu ocupaţia profesională, rasa cu reli-gia, rasa cu limba, rasa, cu poziţia socială şi pînă şi rasa, cu felul de mîncare. Concluzia: nu cumva Englezul să mănîn-ce cepe şi tubercule, fiindcă riscă să devină... semit. Iar po-porul romîn, dacă vrea să devină englez getbegea, n'are de-cît să se hrănească pentru o perioadă anumită, cu „sandwich, ori Stuhlen".

In adevărata ei lumină, obiectivă, raţională şi realistică, este tratată problema aceasta de către *Jean Brunhes* şi *Ca-*

mille Vallaux în „La Géographie de l'Histoire" (p. 41 urm. şi 67 urm.).

Dealtfel, aceiaşi autori îi dezic chiar rasei orice ansamblu de caracteristice somatice. (vezi op. cit. pp. 404—405).

Alfred Zimmern în „The Greek Commonwealth" nu ignorează nici „problema" rasistă în epoca antică, dîndu-i interpretarea pe care o merită: rol, nul.

La fel, *C. C. Carter* în „A geographical grammer" ne dovedeşte cît de mare este puterea omului de a modifica factorul geografic, ceiace în mod fatal repercutează în acelaş senz şi asupra elementului rasă.

Pînă şi *Mackinder*, se situează pe acelaş plan cînd îi face o amplă analiză Marei Britanii în „Britain and The British Seas".

In acelaş senz, *G. A. Baitsell* în „The evolution of Earth and Man", „The ecology of civilisation" (p. 378); împletirea dintre geografic, biologic şi momentul inventiv uman, fiind degajată aproape în întregime de ceeace-i se zice „rasă".

(Numeroasele enormităţi şi ecrescenţe rasiste puse în „Slujba Satanei", le vom scoate în evidenţă mai tîrziu.)

De-o claritate deosebită în punerea la punct a problemei rasiste este şi *R. Ruggles Gates* în „Heredity in Man": „Izolarea, a fost marele factor, sau în orice caz factorul esenţial, în diferenţierea raselor; pe cînd amestecul şi contopirea au avut ca rezultat crearea a numeroase noui rase" (p. 295). Mai departe: „Toate rasele omeneşti variază deci în limite extrem de vagi, căci ele sunt eterogene din o mulţime de motive". (p. 296).

W. Trotter, în „Instincts of The Herd in Peace and War", oferă deasemenea ample documentări, în sensul celor arătate mai sus.

Louis Le Fur în „Races, Nationalités, États", este în fine categoric în a se exprima astfel asupra teoriei raselor: „*Aceasta este o teorie fără nici o legătură cu faptele verificate din punct de vedere ştiinţific ea* (teoria) *se sprijineşte doar pe postulate cari chiar între ele nu sunt întotdeauna de acord şi putem afirma că ea constitue în acelaş timp o doctrină antiştiinţifică şi un regres pentru omenire*". (op. cit. p. 27).

Alfred Fouillée, în „Tempérament et caractère selon les individus, les sexes et les races", cînd se ocupă de caraterul psichologic al popoarelor în înţeles rasist, afirmă şi el că „asemănarea (de caracter şi temperament) nu implică întotdeauna descendenţă (comună)." (p. 295).

In altă lucrare, acelaş autor, ia o atitudine netă şi cu privire la raportul determinant dintre rasă — clasă socială şi rasă — cultura, considerînd cu drept cuvînt ca „fals punctul de vedere că rasa determină această desvoltare (culturală şi

socială)". (Esquisse psychologique des peuples européenes, p. XV). De unde, „deci nici nu putem considera pe vre-unul din popoarele mari europene ca lovit de o incapacitate înăscută şi nici nu-i putem spune anticipativ: tu nu vei mai putea progresa)" (ibidem, p. XV).

M'ar interesa mai departe ce zice d. H. Sanielevici de ceiace spune *G. Sergi*, mai ales cu privire la „rasa mediterană" în cunoscuta sa lucrare „The Mediterranean race". Lucrarea, e cam veche (1901), dar totuşi, cel puţin utilă. Completarea, deşi scrisă anterior, o găsim în cealaltă lucrare a sa: „La decadenza delle nazioni latine".

Dar, să punem toate problemele acestea, net: 1) se identifică rasa cu religia? 2) se identifică rasa cu regiunea geografică şi economică? 3) se identifică rasa cu clasa socială? 4) se identifică rasa cu statul 5) se identifică rasa cu naţiunea? 6) se identifică rasa cu factorul cratopolitic? 7) se identifică rasa cu limba şi cultura? Fireşte că trebuie să înţelegem problema pusă astfel: rasa A cu regiunea, clasa, statul, naţiunea, regimul politic sau limba şi cultura A. Căci dacă este astfel cazul, atunci a fortiori rasa A trebuie recunoscută ca o realitate şi cu puţină bunăvoinţă, va trebui să recunoaştem chiar că există o corelaţie nu numai formală ci şi cauzală între rasa A şi zicem, limba A.

Rasa şi religia. Catolicismul şi rasa mediterană? Inexact. Căci 40 milioane nordici americani sunt catolici, polonejii ostbaltici sunt catolici, 36 la sută din olandejii nordici sunt catolici şi mulţi chineji sunt, catolici. Dacă am încerca acelaş procedeu comparativ, cu orice altă rasă şi orice altă religie, este cert că vom ajunge la o singură concluzie: că nu există identitate sau congruenţă între religie şi rasă, astăzi bine înţeles, în anul Domnului, 1935.

Rasă şi climă. In acest caz *se pare că* popoarele sunt viabile şi se pot mişca liber numai în anumite zone climaterice. Indienii sau Japonejii, se presupune că n'ar putea forma un stat în Scandinavia sau Englejii, în Arabia.

Dar după o succintă analiză, vedem că şi această străvezie congruenţă nu este decît aparentă. Căci cultura şi civilizaţia europeană a reuşit să fondeze state viabile în toate zonele climaterice: începînd dela cercul polar de nord, (Islanda, chiar la ecvator (Columbia, Ecuador. Brazilia, Congo şi Kenia) şi aproape de cercul polar de Sud (Zelanda, Tasmania, Ţara de Foc). Tehnica învinge spaţiul şi această victorie a luat aspectul unei veritabile noui migraţiuni de popoare, indivizi din zeci de rase, umplînd acelaş vapor spre a fi „debordaţi" într'o regiune care n'avea nimic comun cu patria lor de origină. Nu găsesc deci nici în acest caz chiar o congruenţă satisfăcătoare.

Rasă și clasă socială. După unii rasiști, rasa nordică este „Herren rasse" (rasa de stăpini). După alții, „rasa" dalică. Și invers. Celelalte rase, sunt rase de șerbi și sclavi. Toate servitoarele din Anglia ar trebui să fie deci importate. Iar toți fruntașii Rominiei, ar trebui să fie nordici: blonzi, înalți, urechile lipite de cap, pielea roză, svelți, cu fălci și bărbii mari, cu gura înfundată. Exemple: d-nii Titulescu, Trancu-Iași, N. Iorga, G. Tătărescu, Oct. Goga, V. Potircă, Mareșalul Averescu, I. C. Brătianu. Toți „nordici", nu?

Sau, este vreo identitate între burghezie și rasa nordică? Sau între proletari-șomeuri și alpini sau ostbaltici ? Ridicol. Inseamnă că atunci cînd îți pierzi slujba să devii ostbaltic sau semit iar cînd te numește în vreo slujbă să devii dintr'odată nordic, sau... dalic. Ar mai urma că Rusia burgheză și țaristă a fost nordică; dar că astăzi, Rusia socialistă este ostbaltică. Turcia burgheză pe dealtă parte, ar trebui să fie ea purtătoarea nordismului, iar Anglia laburistă sau comuniștii engleji să fie ei... turci și orientali.

Rasa și statul. Există numeroase state și există și numeroase rase. Fiecare stat în parte însă are o populație care aparține la cel puțin 6—10 rase. Și aceeaș rasă, se găsește difuzată în zeci de alte state.

Rasa și națiunea. Nu ne îndoim că există o națiune franceză. Dar ne spune pînă și d. H. Sanielevici că națiunea din nordul Franței îi aparține unei rase și națiunea din sudul Franței îi aparține altei rase. Totuși știm că națiunea franceză este „una și indivizibilă". Dealtfel, *Ernest Barker* în „National Character, and the factors in its formation" (un studiu de bază în Universitățile engleze) ne spune net că „O națiune nu e o rasă sau o tulpină" (p. 10) și mai departe că „o națiune nu e produsul fizic al unui sînge, ci produsul mental a unei tradiții" (p. 12 op. cit.).

De aceeaș părere este și *Bernard Joseph*, care pledează chiar în favoarea amestecului de rase „creînd astfel cele mai viguroase națiuni", citind ca exemplu Atena eterogenă dar civilizată și Sparta pură și amorțită (vezi „Nationality, its nature and problems", pp. 50 și 51).

Acceptînd prin absurd identitatea între rasă și națiune, ar urma că orice mediteran englez nu-i un bun englez, că orice nordic din Italia nu-i bun italian și că orice dalic în Germania, nu-i bun german.

In nici un caz singenismul nu e în funcție de rasă. Și despre aceasta ne lămurește destul de bine cu autoritatea-i cunoscută *A. D. Lindsay* în „The state and society", un ghid util pentru cei ce-l necesită.

Dar pînă și *Troeltsch* în „Der Historismus und seine Überwindung", cu cunoscutele-i vederi, ignorează rasa a-

tunci cînd își formulează cele nouă categorii de „sfere" din ce în ce mai concentrice, pornind dela „omenire" și sfîrșind cu „comunitățile spirituale sau școlile spirituale" (p. 53 op. cit.).

Rasă și regim. Rasiștii ne spun astfel: că adevărații nordici sunt democrați și că pseudonordicii și ostbalticii sunt tirani, naziști sau bolșevici. Știm par'că, din statistici, firește, că Elveția nu-i nordică, dar și-a însușit de multă vreme un regim democratic. Și mai știm că Italia nu-i condusă de ostbaltici, dar că excelează printr'un regim de teroare și degradare civică. Apoi mai știu că șeful naziștilor engleji este un nobil englez, nordic și că tot nordicii engleji exercită cea mai perfectă dictatură asupra Indiei. Identitate de rasă și regim? Caraghios.

Rasă, limbă și cultură. Posibil ca în vremuri imemoriale, o rasă să fi avut aceeaș limbă, granițele linguistice și culturale fiind identice cu granițele rasei. Fapt este însă că astăzi nu mai există nici o congruență între acești doi factori, mediterani vorbind engleza, nordici vorbind spaniola sau slavona, iar ostbaltici vorbind germana sau franceza. „In cursul timpului zonele linguistice s'au separat complect și în multe privințe de zonele rasiale. Astăzi, ele nu mai coincid nicăiri în Europa, căci nu mai există popoare pure din punct de vedere rasial" (vezi p. 128 „Germanen und Kelten" de *Gustav Neckel*).

Prin urmare nici identitate cu factorul religios, nici cu cel geografic-economic, nici social, politic, național sau linguistic, și cultural.

Numai identificarea cu cel puțin unul din factorii de mai sus i-ar fi putut da rasei calificativul unui element singenetic serios de luat în considerare în viața publică și privată.

Firește că rasiștii, recurg mereu-mereu la sentimentalisme de orice natură spre a trezi în semenii lor totuși o înțelegere oareșcare pentru cauza lor moartă. De pildă, căutînd să ne alarmeze că europizii, sau așa zisa rasă și cultură albă și europeană sunt amenințate de creșterea vertiginoasă și înmulțirea rapidă a raselor colorate.

S'a dovedit însă că întreaga lor alarmă este un fals, pur și simplu. Căci după ample calcule, au rămas valabile numai aceste date: că populația albă europeană își dublează numărul în 58 ani, populația albă ne-europeană în 87 ani, populația brună în 178 ani, populația galbenă în 232 ani și popoarele negroide, în 139 ani (vezi *Raymond Leslie Buell:* International Relations, pp. 60—74).

Dealtfel, acelaș autor, cînd se ocupă de cunoscuții rasiști și pan-naționaliști, cu toată seninătatea își exprimă astfel părerea: „In ciuda încrederii cu care acești rasiști ne vorbesc

de puritatea rasială și superioritatea rasială, este semnificativ că de fapt nici unul din acești protagoniști rasiști n'a fost un om al științei" (op. cit· p. 75).

Nu există deci, nici „pericole" rasiste. Dar încă „puritate" rasistă. Cînd știut este că națiunea italiană se compune din 20 grupuri rasiale, națiunea franceză din 13 grupuri și populația engleză, din cel puțin opt grupuri.

Cît de nesigur este terenul pe care calcă acești rasiști de profesie sau amuzament, ni se dovedește adeseori prin contrazicerile frapante, cuprinse uneori într'un singur volum „documentar", contraziceri cari sunt apoi amplificate de către alți rasiști îndeletniciți de a lua dela un „învățat" anterior tot ce-i „bun" și de a ignora tot ce-ar contribui la slăbirea argumentației lor fanteziste.

Astfel tezei noastre, îi vine în ajutor, fără voie firește, pînă și marele *Grant*, un fel de episcop rasist, în „epocala" sa lucrare „The passing of the great race". El admite că nu există o conștiință a rasei pentrucă „fiecare națiune mai importantă din Europa, posedă în proporții mari reprezentanți a cel puțin două din subspeciile rasei europene și tot felul de corcituri" (op. cit. pp. 59—60).

Pe de altă parte, *Günther*, pedagogul d-lui H. Sanielevici în „Rassenkunde des deutschen Volkes" se aruncă cu toată furia în contra amestecului de rase (vezi pp. 240—243), ceeace ar implica firește, exterminarea majorității populației europene din a cărei exterminare abia „redeșteptarea conștiinței de rasă a popoarelor nordice" (vezi p. 218 acelaș autor, din „Rassenkunde Europas") ar deveni o realitate·

Inlănțuirea, e firească. Rasistul vrea o rasă pură. Cum rase pure nu există, el preconizează expulzarea și exterminarea raselor impure. Firește că trăind în iluzia că rasa pentru care pledează el, este o rasă „superioară".

Să nu ne mirăm deci cînd acelaș *Günther* în „Rassengeschichte des hellenishen und des römischen Volkes" reduce toată istoria imperiului roman la o problemă a blonzilor nordici dispariția lor aducînd cu sine, nici mai mult și nici mai puțin, decadența și prăbușirea imperiului roman.

Deși, monitorul d-lui H. Sanielevici, admite în aceeași lucrare că din patricienii nobili, făceau parte și familiile etrusce, Tarquiti, Papiri, Iuni și Volturni, de rasă estasiatică și vestică, deci nu nordică, cum trebuiau să fie toți nobilii, cari singurii susțineau imperiul roman (vezi op. cit. p. 75).

Aberații similare, abundă. Deși autorul vrea să se bazeze și pe *Niebuhr*, totuși afirmația pare mai mult decît caraghioasă că imperiul slăbia pe măsură ce blonzii din Roma, își răriau rîndurile. Și știți de ce-și răriau ei rîndurile? Fiindcă erau singurii cari aveau curajul să lupte în războiu. Deci

viteaz, este numai blondul. Concluzia logică: armata ar tre-
bui la recrutare să-i declare ca incapabili pentru serviciul
militar, pe toți bruneții cetățeni romîni.

Lothrop Stoddard în fine, în „Racial realities in Europe"
ne prezintă și cea din urmă gogomănie și gogoriță rasistă, ac-
ceptată tale-quale de d. H. Sanielevici. Iat-o în toată splen-
doarea ei: „Țăran este de fapt termenul care caracterizează
cel mai bine tipul alpin. Fie că e în Franța, în sudul Ger-
maniei, în Polonia sau Rusia, tipul este fundamental, acelaș.
Pe de altă parte, astfel de masse țărănești nu există în.... In-
sulele Britanice. De ce? Pentrucă acolo nu există sînge alpin"
(op. cit. pp. 15—16).

De necrezut. Așa-i? Totuși acesta pare să fie unul din au-
torii care l-a influențat și pe d. H. Sanielevici în așa fel încît
să-și exteriorizeze profundul său dispreț pentru păturile ță-
rănești, inferioare ca rasă, nedemne ca poziție și aptitudine
socială, homosexuale, dionysiace.

Dar să revenim la *Stoddard*.

Pînă 'ntr'acolo merge ignoranța acestui ?nimos stîlp ra-
sist încît nici nu știe că acum 5—6—7 secole, 80 la sută din
populația Insulelor Britanice *erau* țărani și că soldatesca, ma-
rinarii, pirații și negustorii, nu constituiau decît o minoritate
ca și aristocrația stăpînă care și astăzi este atît de „nume-
roasă" încît poate fi cuprinsă cu femei și copii, într'un volum
de 100 pagini.

Revoluția industrială, a desființat aproape în întregime
țărănimea englezească. Deci, sau acum 6 secole populația An-
gliei era alpină și prin industrializare și urbanizare a devenit
blondă, sau au existat și acum 6 secole, țărani blonzi. Dar
pînă și astăzi, cea mai numeroasă țărănime în Anglia se gă-
sește acolo unde predomină tipul blond.

Per a contrario, tipul alpin n'ar putea deveni nici comer-
ciant, nici marinar, nici guvernant și nici om politic sau căr-
turar, automatic fiind exclusă orice evoluție social-economică
a acelor state cari trec drept alpine. Inutil de a mai scoate în
evidență stupizenia acestui argument.

Că ocupația profesională n'are nimic comun cu părul
blond sau brun, rezultă și din metamorfoza olandejilor-buri,
cari din marinari blonzi, din pirați și stăpîni nordici au deve-
nit în scurtă vreme docili țărani în Africa de Sud, fără să-și fi
schimbat firește, nici culoarea părului sau a ochilor și nici
conformația bărbiei.

Autorul nostru *(Stoddard*, pentru moment) firește că-și
dă opinia sa rasistă și asupra Romîniei.

Colonizarea romană în Dacia, o consideră drept o „le-
gendă pitorească" (op. cit. p. 225), iar „Politica romînească a
fost întotdeauna coruptă și corupția oficială se pare că a cres-

cut dela războiu incoace". Motivul? N'avem singe nordic. Ce corupt trebuie să mai fie și Lloyd George sau Bernard Shaw.

Bătîndu-și apoi joc de unitatea noastră națională, pe care o reduce la 11½ milioane romîni dintr'o populație de 17 milioane (cînd în realitate erau 14½ milioane romîni), el conchide astfel: „Acesta este nu prea stabilul „bloc" romînesc care trebuie să-i „țină în frîu" pe sîrbii, turcii și țiganii minoritari (op. cit. p. 228). Ce soartă tragică ne așteaptă, pentru că n'avem nordici.

Probabil de aceea și rasiștii romîni sunt gata să-i invite pe nordicii nemți de a ne stăpîni ca pe o colonie salvînd în aparență cel puțin unitatea neamului. E știut dar că toți rasiștii romîni sunt „nordici": cu fruntea de-un deget, cu țidve lombrosiene, cu burți cît butoiul și ochii scurși ca de cîine rîios.

Intr'o altă lucrare, „The rising tide of colour" prefațată de celebrul *Madison Grant*, Lothrop Stoddard, sub masca rasistă pledează pentru ceeace pledează toți rasiștii: expansiunea imperialistă. In speță, Stoddard americanul, pledează pentru lărgirea și întărirea imperialismului american în America latină.

In cazul de față, prezintă pentru noi însă o importanță mai mare introducerea lui Grant. In această introducere mi se pare că pot identifica sursa care l-a inspirat și pe d. H. Sanielevici cînd ia o atitudine atît de pornită în contra Rusiei Sovietice, motivînd-o ca și Grant pe „tragica" deposedare a nordicilor de către rasele servile și obscure (vezi prefața la op. cit. pînă la pag. XXIX).

Prefațatorul, mai vede astfel rezultatele războiului mondial prin care, noi Romînii am cîștigat unitatea și independența națională: „Fondarea unui șirag de state alpine dela Baltică pînă la Adriatică, ca urmare a războiului, toate aceste state organizate în dauna claselor stăpînitoare de origină nordică, va readuce Europa la acele zile cînd Carol cel Mare, înaintînd dela Rin în spre Elba, a găsit acea vale locuită de Wenzi păgîni" (pref. cit. p. XXXI). Firește că-i pare rău de „nordicii" din Viena, Berlin și Petersburg.

Acelaș rasist, își bate joc și de istoria noastră, de luptele noastre eroice, de toate sacrificiile aduse de către acest popor, îndărătul căror jertfe, vestul nordic putea trăi în pace și liniște, prosperînd, în timp ce noi sîngeram. Din citatul alăturat, se va vedea și caracterul antidemocratic al nordicului rasist, care-și reclamă democrația pentru comunitatea sa însă deploră căderea tiraniei nordice prin democratizarea și emanciparea popoarelor ne-nordice: „Nici unul din primele state alpine n'a opus vre-o rezistență Asiei și e mai mult ca îndoelnic dacă Polonia, Boemia, Romînia, Ungaria și Jugoslavia vor putea face față cu succes pericolului acum cînd ele au fost deprivate de clasele stăpînitoare nordice prin așezămintele lor democratice". (aceeaș prefață p. XXXII).

Un simplu breviar al rasismului și a „științei" rasiste, limitat în cea mai mare parte la sursele bibliografice ale d-lui H. Sanielevici, la unele date statistice reale și la unii autori nerasiști, cari, orice s'ar spune, chiar în „Anglia nordică, nobilă și cultă" nu sunt trecuți ca „tinechigii".

Recapitulativ: 1) nu există rase pure, de unde orice rassism trebuie să fie o aberație; 2) rassismul nu este o știință, fiindcă se bazează pe presumții, intuiții, fantezii, patimi și deziderate și nu pe realități și fenomene bine stabilite; 3) rasiștii sunt: a) antinaționali, fiindcă despart națiunea într'un sector superior și inferior; b) antipatrioți, fiindcă țin mai mult la rase străine cari li se par superioare; c) antiprogresiști, fiindcă nu admit emanciparea economică, socială și culturală a masselor cari li se par rasial inferioare; d) antireligioși și antícreștini, fiindcă nu aprobă principiul „iubește-ți aproapele"; e) antidemocrați, fiindcă preferă dictatura în favoarea minorității nordice sau dalice; f) ireali și fanteziști, fiindcă prin intuiție și fantasmagorii tind să reinvie schelete de acum 50 sau 100 mii ani; g) confuzioniști, pentrucă amestecă în favoarea argumentării, fără nici un criteriu științific, datele științifice cu iluziile optice și mentale și h) fataliști retrograzi, pentrucă cred în superioritatea sau inferioritatea imuabilă și inalterabilă a tipului rasial. 4) colectiv, calificativele de mai sus îi sunt caracteristice „Satanei": antropologia și rasismul sunt deci de-abinelea și cu adevărat în... slujba Satanei!

Și acum, să revenim la cartea d-lui *H. Sanielevici.*

D-sa, este rasist, vrea să-l credem că rasa superioară este rasa nordică și mai ales cea dalică și că nordicii naziști sunt pseudo-nordici, deci de aceea sunt ei și antisemiți. Mai departe, că e păcat că massele țărănești aparținîndu-i unei rase inferioare, sunt ajutate în lupta de emancipare, mai potrivită fiind tutela, mîna tare a aristocrației (?) romînești și a bisericei autoritare.

Dînd aparența unei combateri a nazismului brutal, cartea este totuși profund reacționară, pătimaș de reacționară.

Dar, să luăm cartea dela început. (Voi încerca o punere la punct, pagină cu pagină, mai ales a celor aberații, cari sunt, ca să zic așa, strigătoare la cer).

„In Rusia, distrugerea familiei" (p. XLI). Inexact și fantastic. Blochouse-ul și bucătăria comună susțin familia: aceasta este mai degrabă distrusă sub regimul mizeriei și a exploatării capitaliste, sub regimul șomajului permanent și a urii și persecuției religioase și naționale.

„O bestială depravare adusă de liberţi atacă pînă în măduva oaselor clasele conducătoare culte dar îmbătrînite" (p. XLIII). In Roma, în Atena, astăzi, în Londra, Paris, New-York, Bucureşti, depravarea era şi este un privilegiu al claselor conducătoare, culte şi înstărite, îmbătrînite şi pervertite. Orice copil de ţăran ştie cît de stricaţi sunt „domnii şi domnişoarele" dela oraşe.

„Elementele burgheze, cu cultură ereditară" (p. XLIV). N'am ştiut, cu toată setea de a ştie, că din burta mamei iese ţîncul cult sau incult şi că cultura, prin actul sexual i se transmite automatic ovarului matern. E deajuns deci să fi avut părinţi culţi. Copilul, fireşte că va fi şi el... cult. In primele sale gingăveli, îl auziţi atunci vorbind de Günther sau Stoddard. Nu?

„Legătura dintre ţărănism şi homosexualitate sare în ochi" (p. XLVI). Săracul de ţăran. E acuzat pînă şi de homosexualitate. Un lucru însă: 80 la sută din populaţia Romîniei sunt ţărani şi cum de se întîmplă că populaţia ţării noastre este în mare creştere, d. Manoilă dovedindu-ne că creşterea e la ţară şi nu la oraşe? De unde o fi venind copiii aceştia?

Dar, autorul probabil nu cunoaşte acest amănunt: că Anglia nordică şi nobilă, are o Universitate nobilă, Oxford, unde parvin să studieze mai ales odraslele aristocraţiei ereditare şi unde homosexualitatea e sport cotidian ca şi vislitul şi canotajul. Sau e greşit informat, Sir Beveridge? Apoi, mai ştie autorul, că poliţia engleză a trebuit să disolve vre-o cîteva nuclee ale fasciştilor engleji, unde se aranjau baluri cu bărbaţi costumaţi ca femei şi cocote? Fotografiile pe care le-am văzut îmi păreau să reprezinte un perfect tip nordic.

„El Dorado" din Berlin are cel puţin un egal, dacă nu un maiestru în „Monico" din Shaftesbury Avenue în Londra. Dar cazărmile englezeşti? Dar faimoasa şcoală dela Etton? Dar generosul Hyde Park? Dar numeroasele cluburi mereu desfiinţate prin raiduri poliţieneşti, iar mereu reînfiinţate de către nobilii pederaşti blonzi şi „superiori"?

In pagina LI, autorul *slăveşte ditirambic opera măiastră a bisericii şi a preoţimii medievale.* Este pentru prima oară să fi citit aşa ceva, căci nici Troeltsch, care unanim e socotit o somitate în sociologia creştinească, nu se încumetă la aşa osanale. Este doar unanim admis că biserica, în evul mediu, era mai străină de creştinism ca în oricare altă epocă, prin cruzimea ei, prin bigotismul ei ipocrit, prin venalitate şi imoralitate, prin teroare şi demagogie.

In paginile LIV şi LV, suntem informaţi *că ţăranul este anticapitalist, antiliberalist, antisemit, comunist, hitlerist, fascist, filo-asiatic şi filo-african.*

Admit că ţăranul poate deveni anticapitalist. Dar de ce

nu? Cînd se convinge că este exploatat cu neruşinare. Hitlerist, fascist şi antisemit, el devine numai atunci cînd rasiştii au reuşit să-şi popularizeze aberaţiile, cari sunt apoi utilizate de către aventurierii politici, sau chiar de către capitalişti, spre a crea marea diversiune salvatoare.

N'am cunoscut pînă astăzi însă ţăran care să moară de dorul vre-unei negrese.

In schimb am cunoscut aşa libniţi, *printre* blonzii şi blazaţii nobili engleji.

In paginele 2 şi 3: *„Omul de Aurignac a devenit agricutor. El a creat limbile semitice şi respingătorul cult al pămîntului"*. Deci există o rasă ţărănească, ţăranii sunt semiţi şi aceşti semiţi rurali adoră pămîntul printr'un cult respingător. Atît de respingător, domnilor rasişti, încît cînd vreţi să vă reculegeţi şi să vă purificaţi, preferaţi viaţa ţărănească şi cînd vreţi pîine, îl puneţi să muncească pămîntul.

In pagina 5, îmi este dat să cunosc unica explicaţie în genul ei: *„Anglia stăpîneşte un sfert din suprafaţa globului pămîntesc"* fiindcă e nordică.

Cu siguranţă că afirmaţia e izvorîtă din... intuiţie. Probabil că şi Jengis Kan, era... nordic. Nu? In orice caz, aserţiunea, i-ar amuza chiar pe engleji cari cunosc perfect de bine trucurile utilizate pentru cucerirea zonelor coloniare şi farmecul miraculos al mitralierii.

Iată altă aberaţie, rezultată din... intuiţie rasistă: *simbolul raselor superioare, deci a lui Dumnezeu, afirmă autorul, e Soarele, iar simbolul cultului dionysiac, deci al popoarelor inferioare, între altele, este şi leul.* (vezi pp. 7—8). Concluzia: Japonejii sunt nordici, fiindcă simbolul lor e soarele şi Englejii sunt ţărani alpini sau negroizi, fiindcă simbolul lor e leul (The British Lion!).

„Democraţia se arată limpede ca o creaţiune a raselor superioare, determinată în primul rînd de comerţul pe apă al pescarului" (p. 18). Nici asta n'am ştiut că lipovenii din deltă şi havaienii sau japonezii fac parte dintr'o rasă superioară şi sunt democraţi findcă sunt pescari. Deci, unde nu sunt pescari, democraţia n'are ce căuta acolo.

In pagina 40, autorul pledează în favoarea purităţii raselor, dîndu-ne ca exemplu *„cele vre-o 300.000 piei roşii... cari au ajuns la o înfloritoare stare economică şi culturală, nu inferioară situaţiei ţăranilor americani"*.

Informaţia este inexactă. In primul rînd, aceste triburi îndeplinesc numai rolul unor curiozităţi etnografice şi în al doilea rînd au parvenit numai acei indieni, cari s'au amestecat efectiv cu poporul american.

Rasism sau sectarism aristocratic sunt în fine, următoarele aserţiuni: *„mulţimea înjoseşte pe individ"* (p. 32) şi

„poporul a dat năvală in pătura cultă, coborîndu-i nivelul intelectual și moral" (p. 43). Sărmana pătură cultă!

Rasismul vrea să recunoaștem nu numai că te naști cult sau superior, fiindcă ești blond, ci și că te poți naște negustor, dacă-i aparții presupuse rase negustorești. De exemplu: *„Mocanul e gata negustor"* (p. 46). în fașe fiind, el face tirg cu doage. Nu?

Ca reacționar, firește că autorul nu le poate ierta țăranilor marele păcat de a se fi emancipat după războiu, ieșind oarecum de sub tutela boerilor și o preoților. *„Năvala postbelică a țărănimii... a avut pentru Europa urmări dezastroase"* (47). In pag. 49, autorul se explică:*„Rostul clasei stăpînitoare este să conducă poporul pe calea progresului"*. Cine i-a acordat acest „rost", nu știm. In orice caz, nu poporul. Și dacă totuși massele s'au săturat cu aceste clase și rostul lor și au reușit să le debarce, cu atît mai bine. Nu vorbește rasismul de selecțiune și supraviețuirea celui mai puternic?

In altă parte, ni se vorbește din nou de *pederastia neariană, de măcelurile din Rusia,* de *Rusia prefăcută în bordel* (vezi pp. 51—52).

Germania, după autor, nu este ariană. Este explicabilă deci pederastia, după autor. Dar, cum rămîne atunci cu răspîndirea acestui flagel în aristocrația engleză, care este pură nordică și ariană?

In Rusia ostbaltică (?) au fost măceluri. Dar in Anglia nordică, nu? Să-și reamintească autorul numai de răsboaiele civile și de masacrele religioase, in contra catolicilor, cînd blonzii nobili ucideau pînă și femei și copii.

In ceeace privește prostituția, se știe un singur lucru: că în Rusia acest al doilea flagel „țărănesc" este mai puțin răspîndit ca în Germania, în Franța și chiar ca în Anglia, unde cu toată interdicția oficială, ea se practică pe o scară întinsă nu numai în East End ci și pe Regent Street sau Pal Mal.

Spre a ilustra probabil castitatea și moralitatea nordicilor englezi, autorul ne mai spune că *„un simplu adulter a distrus cariera unui mare om de stat"* (p. 63). Posibil că da. Dar l'aș invita pe autor să urmărească zilnic presa engleză pentru cel puțin o lună, spre a se convinge cît de frecvente sunt și acolo, în țara nordismului, scandalurile imorale, adulterele, șantajele sexuale, crimele sadice și perversiunile de tot felul cari răbufnesc în public.

Aristocrația, firește că e in fruntea acestor fărădelegi. Dar se pronunță divorțul, se achită daunele și lordul rămîne și mai departe lord., probabil fiindcă, e sortit să „conducă" destinele nației. Nu?

Sentimentalismul rasiștilor se îmbină și cu un pesimism aproape bolnăvicios. Afirmația aceasta de exemplu, o intîlnim aproape in orice „operă" rasistă: *„Apusul merge spre peire"* (p. 65). Cum așa? Știam doar că rasa nordică și dalică este cea mai puternică rasă de pe pămînt. Deci, sau e puternică și atunci nu poate pieri, sau piere, fiindcă nu-i chiar atît puternică cît se pretinde că e.

„Tonul in Germania il dau acuma toate aceste categorii sociale" (Țăranii ajunși dintr'odată în păturile conducătoare) (p. 71). Știu doar că Tiesen și cu ceilalți cavaleri ai industriei și finanței mari, cari l-au sprijinit pe Hitler ca să vină la putere, cum similarii cavaleri l-au finanțat și pe Mussolini, *nu* sunt și nici n'au fost țărani.

D. H. Sanielevici, vedem că *e supărat și pe Gandhi* (p. 76) și are tot disprețul pentru Romain Rolland care-l simpatizează pe Mahatma. Combătîndu-i pe naziștii brutali și violenți, dimpotrivă, nu înțeleg de ce nu-l aprobă pe Gandhi, care a devenit faimos prin cucernicia sa, prin propovăduirea neviolenței și prin viața sa castă și austeră, hrănindu-se doar cu lapte de capră și ierburi.

Mi-am propus să includ în această recenzie toate însemnările făcute cu ocazia „despuierii" cărții d-lui Sanielevici. Mă conving însă că technic, acest lucru îmi este aproape imposibil.

Paginele abundă de inexactități, exagerări, sofisme și pasiuni aristo-rassiste.

Superioritatea sau inferioritatea raselor sunt explicate și „justificate" prin considerațiuni de ordin linguistic, alimentar, criminologic, cu afirmații absolut gratuite și pervertite.

Citez: cine mănîncă pîine multă capătă o bărbie mare, voința îi crește și individul îi aparține rasei superioare. Rasele inferioare netezesc sunetele, rasele superioare nu (p. 134). Deși e știut că cea mai netezită limbă este limba englezească, vorbită chiar în Scoția și în Yorkshire. De acest lucru, am putut să mă conving personal printr'o lungă ședere în nordul Britaniei.

Auzim mai departe că bogații, deci aristocrații au o statură înaltă fiindcă se... plimbă mult. N'ar urma oare ca factorii poștali să fie lungani veritabili? Că în slujbe înalte parvin oameni înalți și pe măsură ce slujba e mai importantă, tot pe atît crește și statura. Ce straniu că n'a crescut nici Lloyd George, nici Mussolini și nici d. Trancu-Iași!

Amintindu-l pe Mussolini, nu-i pot ierta autorului altă afirmație: că fascismul italian se deosebește de nazismul ostbaltic și printr'o notă de cavalerism (p. 355). Bandiții cavaleri. Orori comise în contra femeilor, mame însărcinate spintecate, copii arși de vii, schingiuiri, confiscări de proprietăți, gangsterism veritabil și insulele liparice cred că nu pot fi calificate drept cavalerism. Că nu i-a masacrat pe evrei? In in-

treaga Italia găsim abia 40 mii evrei. E logic deci că diversiunea era prea mică și n'ar fi „prins".

In orori, în exercitarea teroarei, toate regimurile reacționare sunt la fel: în Anglia, Germania, Italia și Rusia țaristă.

Și ca o nouă „dovadă" că antisemitismul îi caracterizează numai pe țăranii inferiori ca rasă, autorul ne spune următoarele: *„In Rusia au bîntuit și progromurile"* (p. 368).

Cu micul dar esențialul adaos însă că acele progromuri au fost puse la cale chiar de către stăpînii nordici și aristocrați ai Rusiei cari aveau nevoie de mari diversiuni spre a-și ascunde propria lor corupție, imoralitate, desfrînare și decadență.

O concluzie? Acceaș ca și în introducere. O lucrare frumos scrisă, amplu documentată dar profund eronată. Autorul, el însuși rasist feroce, a făcut o încercare eroică de a combate hitlerismul cu propriile sale arme: teoria rasselor. Și, a dat greș. Rasismul nu poate fi combătut făcînd rasism. Căci eroarea de bază a rasismului este faptul că *nu* rasa este ceeace contează în viața socială, culturală, economică și politică a statului.

In slujba satanei? Exact! Pentru cel ce crede că trei fire de păr blond justifică superioritate și o statură mică, sclavaj și suferință.

T. Cristureanu

Poeme pentru singurătate

I.

Nemărginirea gîndirii
A cuprins minunea tăcerii
Și a auzit-o, ca pe un cântec
Rătăcit în tainele albastre ale serii.

Nici-o întîmplare n'a coborît
Spre undele limpezi ale amintirii.
Viața s'a arătat atunci
Ca o făptură străvezie, a închipuirii.

Incîntarea inimii s'a înălțat
Dincolo de înțelegere și a fîlfîit în priviri,
Ca o lacrimă, pînă cînd visul
Și-a îngropat vraja în tîlcul adevăratei trăiri.

II.

M'am oprit cîndva lîngă singurătatea mea
Și am simțit
Că înfăptuiesc ceva minunat.
Am simțit
Că răspund unei chemări
Și m'am înfiorat
Pentrucă'n aceiași clipă mi-am spus:
„Singurătatea nu are glas.
„Singurătatea nu e nicăieri.
„Atunci cui răspund si lîngă cine m'am oprit ?"
Soaptele au pășit
Din gînd, pe buze,
De pe buze, către golul din jur,
Din golul din jur, îndărăt, în gînd...
Și — astfel — mi-am înțeles singurătatea.

Am trecut, odată, prin amintirile oamenilor despre mine
Și acolo mi-am aflat începutul vieții, iubirile, uitările...
Dar unde eram eu?
De nicăieri nu mi s'a resfrînt ființa,
Cu toate că, pretutindeni, ființa mea s'a oglindit.
Intimplarea m'a durut, ca o înfrângere
Și din înfrîngere mi-am apărut clar, ca dintr'o oglindă.

III.

In tovărășia tăcerilor, visul nu are sfîrșit
Și nu are început.
In tovărășia tăcerilor, visul se mlădie în preajma adevărului
Și încet, încet, visul e adevăr și adevărul e vis,
Ochii privesc, neștiind ce văd
Și auzind liniștea, auzul se ascultă pe el insuși
Pînă ce, în minte, se ivește un vuiet cumplit
Din care se desprinde
O amintire,
Apoi alta...
... Mă vei afla printre slovele acestea,
Tot așa cum eu mă intîlnesc în tăceri.

COCA FARAGO

Perspective sociale în România

Problema Frontului Popular anti-fascist preocupă astăzi o insemnată parte din cercurile de idei și acțiune din Romînia. Ea este considerată ca o soluție capabilă să rezolve, printr'o organizare activă și bine precizată din punct de vedere programatic, situația socială și politică caracterizată prin creșterea din ce în ce mai mare a mizeriei maselor producătoare, (intelectuale, muncitorești, țărănești, mici burgheze) creșterea pericolului dictaturilor reacționare șovine și brutale, cu nuanțări musolinene, hitleriste sau pilsuțkiene, care poartă în manifestarea lor tentative războinice, gata de deslănțuit cu scopuri vădit imperialiste.

In străinătate, acolo unde s'a înfăptuit acest front popular, lupta continuă încoronată de succes, verificind prin aceasta o experiență devenită un adevăr social de nedesmințit și de neinlăturat. Unde însă acțiunea pentru realizarea acestui deziderat n'a prins forme concrete ideologice și organizatorice, presiunea mulțimilor este așa de mare și de hotărîtoare, încît piedicile vor fi înlăturate în scurt timp.

S'a obiectat că această formulă nu corespunde realităților sociale din fiecare țară. S'a insinuat că o astfel de realizare nu este decât o nouă manevră politică și agitatorică a extremei stîngi. Cine a examinat cu atenție conținutul social al frontului popular anti-fascist; cine a cercetat cu deamănuntul programul pe baza căruia a fost realizat în alte țări și în special în Franța; cine cunoaște componența lui și mai ales cine a urmărit influența pe care o are în mijlocul maselor populare, poate să fie bine clarificat și convins că o asemenea acțiune nu este fructul artificial al unei situații, ci pur și simplu corespunzătorul real al nevoilor imediate care frămîntă și apasă tot ceeace este producător cu brațul și cu mintea în țara romînească.

Această formulă este deci lipsită de artificialitate și conține tocmai ceeace lipsește dictaturilor fasciste: a) vitalitatea creiatoare, luptătoare și conducătoare a proletariatului; b) solidaritatea lui cu țărănimea nevoiașă, categorie cu resurse nebănuite de acțiune și înfăptuire; c) detașarea, incadrarea și activizarea micii burghezii, aliata necesară a forțelor munci-

toare, pentru rolul pe care-l deține în desfășurarea luptelor de clasă. Pe cînd, în fruntea dictaturilor fasciste, care se intitulează demagogic „REVOLUȚIONARE", „SOCIALISTE" și „ANTICAPITALISTE", se găsește aceiași clasă burgheză lipsită de vitalitate și conducere cu vechii reprezentanți capitaliști, industriali, bancari și latifundiari și cu un aparat de stat polițist și militarist, format din cadrele cele mai șovine și servile ale capitalului financiar. Vitalitatea acestor dictaturi se confundă cu agresivitatea și terorismul, iar așa numita „acțiune înfăptuitoare" este tot una cu infiltrarea neîncetată a spiritului militarist în mijlocul întregului popor.

In lumina acestor considerațiuni, ideia frontului popular rămîne vie și actuală. Să revenim însă la anumite „cercuri obiective" (obiectivitatea este astăzi un fel de măsură a „realizărilor fasciste" și o diversiune a social-democrației) care declară că în Romînia trebue să creeăm „ceva corespunzător așezării, mentalității și sufletului nostru". In adevăr, această formulă înșelătoare, poate la un moment dat să întunece judecata bazată pe cercetarea adevărurilor din țara romînească.

Acestor cercuri trebue răspuns dela început simplu și fără nici un fel de demagogie sociologică, ceeace și vom face.

Frontul popular se poate discuta astăzi din două puncte de vedere:

1. Privind programul și acțiunea lui ca un rezultat precis al vieții noastre sociale, cu frămîntările ei, cu nevoile mulțimilor muncitoare, cu stadiul în care se află procesul de fascizare, sau mai bine zis cu „specificul popular", nu politicianist, fascist și capitalist.

2. Analizînd raportul între criza din Romînia și celelalte țări și fixînd elementele determinante și universale.

Care este deci aspectul vieții noastre sociale, politice și economice și ce apasă mai mult asupra majorității țării? O criză din ce în ce mai accentuată, cu repercusiuni dezastroase în toate domeniile. Scumpete, șomaj, salarii scăzute, condițiuni de muncă sclavagistă și fiscalitate pînă la cenușa din vatră. Țărănimea înșelată cu ajutorul legii conversiunii, făcută pentru marii latifundiari și chiaburimea satelor, trăește în cea mai mare mizerie, veșnic în luptă cu jandarmul și perceptorul, amenințată să fie ignorantizată și amețită cu diversiuni specific, tip Maglavit. Micii meseriași, micii comercianți, funcționarii și pensionarii se sbat între impozite și curbele nenumărate de sacrificiu. Stare excepțională, amenințarea ultimelor libertăți, zăgăzuirea culturii fiilor din popor, pericol permanent de dictatură reacționară fascistă și războiu.

In fața acestei situații, un front popular antifascist în Romînia se poate încheia „pe baza unei platforme comune și a

unui program de revendicări minimale" *(Petre Pandrea: Frontul Popular — Dimineața din 20 August 1935)*. Acest program ar fi următorul: împotriva dictaturei fasciste, indiferent de forma pe care o îmbracă; contra permanetizării cenzurei și stării de asediu; pentru libertatea presei și întrunirilor; pentru dreptul de organizare politică, sindicală și culturală a masselor producătoare; împotriva scumpetei, fiscalității excesive și execuțiilor antidemocratice; pentru rezolvarea datoriilor agricole în folosul țărănimii; împotriva zăgăzuirii libertății culturii față de studențime și fiii de cetățeni săraci; pentru o lege electorală pe baza proporționalității și efectuarea unor alegeri cu adevărat libere; Pentru mărirea salariilor și condițiuni de muncă mai omenești pentru tineret și femeia muncitoare; amnistie generală pentru deținuții antifasciști; împotriva modificării constituției, reformă reacționară cu caracter fascist; pentru pace.

Nu este oare acest program corespunzătorul imediat al situației de astăzi. Nu reprezintă punctele de mai sus nevoile cele mai imediate ale țării? Este ceva străin și „nespecific"? Hotărit nu. „Acest program minimal al Frontului Popular din Romînia se poate realiza unind într'o acțiune comună dela aripile radicale ale partidelor burgheze pînă la extrema stingă. Idealurile deosebite nu pot împiedica unirea și mobilizarea masselor într'un moment istoric cînd libertățile și drepturile elementare sunt în pericol mortal. Coordonarea și activizarea forțelor populare este lozinca și imperioasa necesitate a momentului de față" (Petre Pandrea).

Aceste constatări publicate de un reprezentant al aripei radicale a partidului național-țărănesc lămurește, fără îndoială platforma pe care trebue s'o popularizeze în masse cristalizînd organizatoric aceste forțe în jurul Frontului Popular antifascist. Discuțiunile în această direcție, răscolesc însă cele mai îndepărtate cercuri din țară. Astfel în ziarul „Raza" de sub direcția cunoscutului scriitor și ideolog antifascist Scarlat Calimachi găsim o precizare și mai hotărâtoare.

„Nimeni nu are să conteste că, socialiștii, stânga radical socialistă și comuniștii care compun frontul popular antifascist în Franța înțeleg democrația în forme diferite (democrație burgheză, democrație proletară). Și totuși ele reușesc să meargă împreună. Cum se explică aceasta? Prin aceea că indiferent de felul cum înțelege democrația, fiecare din aceste partide în parte, au găsit pe bază concretă o platformă comună tuturora care îi unește în lupta contra fascismului. Deși unii se opresc și altul caută să desvolte în desfășurarea acțiunii, această platformă, punctul de pornire al închegării frontului popular l'a constituit obiectivul comun prin care se lovește în mod hotărît în forțele reacționare". Dealtfel, îna-

inte ca d. Petre Pandrea, să fi publicat articolul în „Dimineața", prof. P. Constantinescu-Iași înfățișa tot în revista „Raza" nașterea frontului popular cu date din Franța și Grecia: „Nu trebue să uităm însă că datorăm adîncirea ideei de unire a tuturor forțelor sincer democratice și iubitoare de pace marelui curent pe care l-a creat și desvoltat ceiace se numește „mișcarea Amsterdam-Pleyel". Congresul dela Amsterdam din August 1932 cu peste 2000 delegați, contra răsboiului imperialist și antisovietic; congresul dela Pleyel-Paris din Iunie 1933, cu peste 3000 delegați, contra fascismului — complectate de congresul tinerimei din Septembrie 1933 ținut la Paris și marea adunare a femeilor dela Paris 1934, contra răsboiului, fascismului și mizeriei — au fixat platformele largi de adunare a tuturor forțelor „populare" și principiile de luptă pentru salvarea omenirei din greul impas în care a aruncat-o grozava criză economică dela 1929 încoace".

Trecînd la al doilea aspect, răspunsul nostru va fi și mai edificator. Il vom schița în cîteva puncte tocmai pentru a ne feri de orice fraze nefolositoare expunerei noastre. Pentru lămurire, o întrebare necesară: dece Frontul Popular are rădăcini adînci în toate țările și dece se poate înfăptui pretutindeni?

1. Este o acțiune a majorității poporului grupînd pe toți acei cari sunt loviți de criză. 2. Criza este universală, iar forma de manifestare generală este aceeași în toate țările. Consecințele crizei lovesc în aceleași clase sociale. In Franța, Italia, Japonia Anglia, Germania sau Romînia, în China și Abisinia încercarea de eșire din criză se face numai pe spatele masselor producătoare și în folosul bancherilor, latifundiarilor, industriașilor și acționarilor, indiferent de rasă, religie și naționalitate. 3. Acțiunile și formele organizatorice ale masselor se desvoltă pe aceeași linie, avînd un singur obiectiv: provocatorii crizei și drept rezolvare: svîrlirea sarcinilor depe umerii celor ce muncesc în seama deținătorilor profitului. 4. Muncitorimea, țărănimea și mica burghezie se găsesc la o răspîntie a istoriei pe care trebue s'o treacă pentru îmbunătățirea situației lor, pentru progresul general al omenirei. 5. Fascismul este o dictatură „teroristă și războinică a celor mai reacționare și șovine cercuri ale capitalului financiar", avînd conținut imperialist și misiunea de a se întinde în fiecare țară pentru a sdrobi încercările masselor și a face posibilă dominația mai departe a capitalismului. 6. Metodele de guvernare fascistă sau procesul de fascizare prezintă deosebiri de suprafață. In fond el exprimă întreg sbuciumul societății actuale pe cale de prăbușire. 7. Unitatea clasei muncitoare este o realitate istorică căreia Frontul Popular îi dă o viață nouă lărgindu-i baza și pregătindu-i izbînda definitvă. 8. Muncitorimea social-democrată din toate țările face o presiune continuă pentru a impune constituirea Frontului Unic, condiția esențială a închegării și a desvoltării Frontului Popular. 9. Activitatea frontului popular din Franța este o realitate atât de vie și de universală încît influența lui este simțită pretutindeni ,dovedind prin aceasta solidaritatea teoretică și practică a popoarelor lovite sau amenințate de fascism.

Examinată în modul acesta problema Frontului Popular capătă în Romînia o importanță deosebită atît pentru eșirea din criză cît și pentru orientarea întregii vieți sociale pe un drum nou, pe care nu va mai putea circula cu ușurință demagogia, falsitatea sau ademenirea unor cercuri răzlețe cari n'au absolut nimic comun cu viața și lupta poporului romîn.

Dacă social democrația din diferite țări și în special din Romînia încearcă să justifice IMPOSIBILITATEA ÎNCHEEREI UNUI ASEMENEA FRONT POPULAR, PE BAZA ACESTEI IDEOLOGII, căutînd în acelaș timp să îndepărteze prin orice mijloace formarea Frontului Unic al clasei muncitoare, asta nu înseamnă că massele cari mai stau sub influența ei, nu vor sparge zăgazul fals al unei teorii și practici profund dăunătoare acțiunei contra războiului și fascismului. Teoreticianii ei, ridicînd diversiunea și artificialitatea teoretică la gradul de doctrină cu adevărat sectară, nu înțeleg că mersul istoriei nu poate fi oprit de cîțiva biurocrați „specifici" cari încearcă să ademenească sufletul mulțimilor, fără să le poată fura realitatea vieții și luptei lor. Declarațiile d-lui Ion Flueraș publicate recent în ziarul „Dimineața" sunt încă o dovadă a presiunii maselor și o „nouă intrepretare" a frontului popular antifascist în Romînia, pe care o vom discuta altă dată, ca nefiind decît continuarea aceleași linii greșite a partidului social-democrat.

Atunci vom dezvolta pe larg și punctele schițate în acest articol, fixind momentul social, structura partidelor politice și procesul de înfăptuire a Frontului Popular în Romînia, ca rezultat al acțiunii maselor și al unei conduceri conștiente și luptătoare.

A aștepta desfășurarea evenimentelor fără a interveni pentru rezolvarea lor în sensul progresului umanității; a nu prinde ritmul în care curg aceste evenimente; a nu găsi corespunzătorul ideologic și de acțiune; a împiedeca pe oricine și orice atitudine care duce la realizarea frontului popular antifascist în Romînia; a nu sta cu hotărîre în fruntea lui, înseamnă a nu fi conștient — cum spunea marele scriitor Henri Mann la congresul scriitorilor din Paris — de suflul nebuniei care a cuprins temporar civilizația, suflu care se va termina repede și de care nimeni să nu se lase înșelat pentru că nici o barbarie n'a fost invincibilă".

Fascismul şi războiul sunt astăzi pericolele imediate şi creatoarele mizeriei masselor populare. A lupta împotriva lor „fără a ne lăsa intimidaţi de represiune" — cum foarte hotărît a precizat savantul francez L. Lapique la congresul de fiziologie dela Leningrad — înseamnă a trasa drumul de acţiune şi organizare care trebue să ducă la unirea tuturor forţelor creatoare şi muncitoare din ţara romînească.

Alexandru Mihăilcanu

Idealismul social

E astăzi cert, că încrederea maselor se îndreaptă, în genere, către oamenii de „acţiune". Ideile teoretice, programele fecunde în sugestii şi posibilităţi de transformare pentru întregi categorii sociale, trec pe al doilea plan al preocupării obişnuite, dacă nu sunt încadrate într'un proect de activitate rapidă şi decizivă. Dacă sentimentul curiozităţii nu ar ţine încă trează conştiinţa actualităţii şi a nevoiei de renovare spirituală, am putea spune chiar că azi se afirmă din ce în ce mai mult, o eclipsă a ordinei raţionale.

Evident, raţiunea nu a satisfăcut niciodată în totul preocupările sufletului uman; oricând, tendinţe ascunse de câmpul conştiinţei, evitînd — ca insuficiente interpretările raţiunii, au afirmat necesitatea de a decide asupra atitudinei spiritului, în conformitate cu fondul instinctelor inflexibile, inconştiente. Dar ceiace a apărut altădată ca o activitate teoretică de a sezisa integral fenomenele vieţii, devine azi o formă de manifestare colectivă, mânată de instincte şi eliberată de tutela critică a raţiunii.

Omul de idei, intelectualul deprins să selecteze materialul informativ şi să-şi determine acţiunea în raport cu date riguros ştiinţifice, coordonate în sisteme şi principii, devine o „specie" primejdioasă pentru masa antrenată la acţiune, de instincte şi vagi sentimente superficiale. Simpla enunţare a unor termeni, al căror fond nu e nicicând sezisat exact, creiază confuzii imense şi banalizează tot conţinutul lor ideologic. Şi pentrucă ei devin subit „utopii irealizabile", se ridică împotriva accepţiunii lor, tot ceiace — de veacuri — a acumulat ordinea tradiţională şi conservativă, pentru care trecutul, în forme imutabile, e singura călăuză de viitor.

Astfel să răpeşte intelectului prestigiul determinării raţionale; şi se aduce acţiunii colective o lovitură decizivă, prin eliminarea factorului ideologic şi teoretic din funcţia determinantă a atitudinei active.

O atitudine foarte curentă îndreptată împotriva sistemului de gândire logic, neinfluenşat de contingenţele manifestările efemere în viaţa socială, e aversiunea faţă de factorul ideologic.

E aceasta, în primul rând, o elementară măsură de prudenţă, — conştientă uneori, alteori inconştientă — a profitorului politic. Ea se rezumă într'o formulă lapidară: indiferentismul în faţa valorii ideilor. Factorul ideal e pus — printr'o falsă interpretare, — din nenorocire prea răspândită — în contrast cu elementul dinamic, al acţiunii. Omul de idei, spune un aforism, cu un fundament prea fragil, e foarte rar şi un om de acţiune. Se încetăţeneşte astfel, un sens prejorativ al noţiunii de acţiune, căci — în ordine pur teoretică — acţiunea se justifică numai prin accepţiunea logică şi reflexivă.

Lăsînd la o parte subtila teorie a lui J. M. Guyau, în care „ideia-forţă" apare dotată, în mod factice, cu un caracter eficient — destul de contestabil — nu putem trece cu vederea un anumit dinamism, de care e legat orice sistem de gândire în viaţa politică şi socială. Politica e o ştiinţă, care — alături de principii şi bazată pe ele — urmăreşte realizarea practică a unor stări de fapt, pe baza elementului de justiţie, utilitate şi progres. Toată gândirea politică tinde la realizarea acestui ultim factor, spre care năzueşte evoluţia societăţii umane de totdeauna. El închide, în ultimă instanţă, noţiunea de ideal, care — departe de a fi o abstracţie pură, inaccesibilă şi intangibilă — reprezintă o sinteză între experienţa socială din trecut şi conceptul mintal, ce depăşeşte realitatea prezentă.

Azi idealul nu mai este o utopie. Chiar cei mai conservatişti dintre gânditorii politici recunosc necesitatea lui pentru mentalitatea colectivă, restringîndu-i doar accepţiunea largă, simpatetică, umanitară. Impotriva acestei delimitări arbitrare, produs al unei mentalităţi stringente şi reacţionare, trebuie să se exercite acţiunea factorului ideologic complect, bazat pe noţiunea de libertate şi progres.

Promotorii activismului politic afirmă prioritatea acţiunii faţă de elementul ideologic. Ei au în sprijinul lor, mirajul faptei, atitudinei active, de care masele se simt în genere irezistibil atrase. Se uită însă, că acţiunea insuficient fundată creiază curente efemere, incapabile de a realiza mari transformări sociale. Şi nu numai durata lipseşte acestor manifestări în societate. Insăşi valoarea lor obiectivă, e absentă. Căci acţiunile, lipsite de dominaţia factorului ideal, reprezintă mai curând o primejdie pentru evoluţia normală, decât un element de progres al vieţii sociale. Masele, antrenate într'o direcţie eronată sau nejustificată, îşi depăşesc propriul lor interes şi devin victima celor mai grosolane diversiuni politice. De aceia, prezenţa fondului ideologic este indispensabilă în orice manifestare colectivă.

Am denumit *idealism politic*, sistemul de gândire politică, în care factorul ideal are un rol predominant.

Asemeni acţiunii individuale, acţiunea colectivă trebuie să fie determinată de o atitudine reflexivă, în care ideia e decizivă. Diversele mobile, ce solicită la un moment dat atenţiunea individului, sunt selectate în virtutea unei deliberări, ce analizează, apreciază şi decide asupra necesităţii şi valorii lor obiective. Este evident dar că atunci cînd consecinţele unei acţiuni nu se referă la un singur individ, ci la o întreagă categorie socială, activitatea de reflexie şi deliberare trebuie să funcţioneze nestînjenită, cu o garanţie de obiectivitate şi documentare desăvârşită.

Această garanţie o constituie numai factorul ideal al concepţiei politice.

Dacă e cert, că idealismul e o generală condiţie de orientare normală, de existenţă şi progres a societăţii, o primă dificultate apare în clipa, în care încercăm o precizare asupra idealului social în genere.

Viaţa socială e frămîntată de numeroase tendinţi, ce întrupează în ele tot atâtea idealuri câte categorii şi clase sociale, câte mişcări de renovare, câte fundamentale instituţii de promovare a intereselor colective închide în sinul ei. Am putea spune chiar, că viabilitatea unei societăţi se cunoaştse după acest ferment interior, care e idealul. Dar din această diversitate, ce criteriu va desemna idealul cel mai înalt, ce trebuie să dirijeze tendinţele vieţii actuale?

In primul rând fireşte, există criteriul colectivităţii. Un ideal trebuie să îmbrăţişeze tendinţele cele mai largi, aspiraţiile cele mai complecte, răspunzînd necesităţilor celor mai generale ale grupului social. Prin universalitatea lui, un atare ideal exclude satisfacţia intereselor restrânse sau individuale. El satisface imensa categorie productivă, căci factorul pozitiv al societăţii e factorul — muncă, adesea oprimat, întotdeauna fecund şi creator. Prin promovarea clasei majoritare idealul primeşte astfel caracterul colectiv, prin afirmarea ideii de libertate şi independenţă politică şi economică, — caracterul democrat.

In al doilea rând menţionăm criteriul umanitar. Spiritul umanitar, care adesea se rezolvă în formule mai palide şi mai restrinse, fixează fundamentul moral al evoluţiei unei societăţi. Fără el — şi în afara lui — îşi fac loc cele mai intense curente de afirmare egocentristă şi reacţionară. Ideia de justiţie universală devine protecţionism arbitrar; lupta împotriva exploatării economice primeşte aspectul diversiunii xenofobe; ante-capitalismul şi armonia socială prin dispariţia claselor, devine formula unificării forţate a muncii cu întreg sistemul parazitar, ce oprimă. Numai formula largă a

umanității — egale, uniforme în suferințele și aspirațiile ei — salvează spiritul uman, de interpretări factice, unilaterale, și de cele mai odioase diversiuni.

In fine, ultimul criteriu este acel al obiectivității și spiritului de justiție inflexibilă.

Valoarea unui act e în raport cu analiza rece și obiectivă a fondului și consecințelor, pe care le pregătește. Criteriul rasei, religiei și al eredității, nu reprezintă nici un aport real în valorificarea acțiunilor umane. Cel mai bun semen și cel mai desăvîrșit membru al societății, nu este individul apropiat prin ereditate comună, ci acel care realizează maximum de valori pentru patrimoniul societății, din care face parte. Acesta e singurul criteriu, care va duce la selecția superioară, grație căruia vom putea afirma valoarea noastră spirituală în concursul umanității de pretutindeni.

In lumina acestor observații, privind configurația generală a politicii internaționale, o dureroasă constatare ni se impune, în mod inevitabil: In lumea marelui capital, beneficiar al jertfelor muncii, se acumulează încă cu diabolică perseverență, resursele ce ar putea salva omenirea de lipsă și mizerie. O uriașă contradicție deci, între producție și repartiție pe deoparte. O imensă cursă a înarmărilor pentru protecția și siguranța capitalismului, pe de alta. Iar împrejur, popoarele înspăimântate privesc — incapabile să reacționeze — la jocul biurocratic al diplomațiilor, și își ascund, penibil, groaza în fața unui nou cataclism. Pentrucă în locul idealului primează interesul, în locul spiritului umanitar — egoismul restrâns la state, ermetic izolate în desvoltarea lor politică și culturală.

In fața acestui trist spectacol, idealismul trebuie să-și afirme forța lui de acțiune și marele prestigiu al idealului universal. Numai când idealul umanității de pretutindeni va stăpîni cu calm și abnegație sufletul colectivității, pericolul catastrofei politice și economice, ce nimicește viața și diminuiază elanul creator, va fi definitiv înlăturat.

Mircea Mancaș

America, țara superlativului

Printre multele trăsături, care deosebesc fundamental America de Europa, e și aceea că Americanii, au cam uitat să vorbească altfel decît la superlativ. Casele lor, întreprinderie lor, afacerile și realizările lor, nu sunt numai *mari*, ci deobiceiu *cele mai mari*. Chiar cele mai mari din lume. The greatest of the world!

Evident, e foarte mult orgoliu, să-i zicem național, în acest fel de a vorbi. Nu mai puțin e însă drept că e și destul adevăr. Superlativ ori nesuperlativ *Empire House* are 103 etaje, peste 10.000 camere, iar în ajun de Anul Nou sau de Crăciun primește aproximativ două milioane de scrisori. Bugetul Universității Harvard se ridică la 30 milioane dolari. Mult mai mult decît Ministerul Instrucțiunii din România, care susține patru universități, două politehnici, două academii de comerț, școli agronomice, peste trei sute de licee și cîteva sute de mii de școli primare! La fel cu Harvard sunt universitățile Columbia, Yale, Chicago, etc. Laboratorul de cercetări al Societății de Telefoane Bell are un buget de 16 milioane dolari anual și un personal științific de 5000 ingineri! Incasările zilnice ale unor hotele ca *Waldorf Astoria* din New-York sau *Stevens* din Chicago, cu trei și patru mii de camere, se ridică la 20 mii dolari, ceeace face peste două milioane de lei. Bugetul primelor zece hotele din New-York echivalează bugetul Țării Romînești! Averea unui Ford, Rockefeller, Morgan, Mellon și alții rotunjește miliardul de dolari, adică o sută șaptezeci și șapte miliarde lei, socotind vechiul schimb al dolarului. Ori — de ce n'am spune-o — actualul schimb al... bursei negre. Averea unui singur om deci, aproape de zece ori bugetul țării! Numai afacerile gangsterilor din Chicago sunt evaluate la o sută milioane de dolari, adică aproape bugetul țării noastre. Mult, enorm de mult și... totuș nu prea mult. Volumul anual al afacerilor din Chicago trece peste 36 — repet treizeci și șase — miliarde dolari. Să mai traducem cifra în lei, e de prisos. Ea depășește mult prea mult posibilitățile noastre de gindire. Ce înseamnă, în cele din urmă, furturile bandei lui Capone, comparate la 36 miliarde? Cam aceeași sumă — 32 miliarde,

ca să fim exacţi — a fost cheltuită în timp de doi ani de către Roosevelt în lupta sa de combatere a crizei şi de ajutorare a şomerilor. Ar mai putea fi adăugat că e vorba numai de cheltuelile guvernului federal şi nu şi de cele ale diferitelor comunităţi, care adeseori poartă greul. Şi aşa cu alte multe exemple al căror şir, fiind prea lung, nu-l mai continuăm.

Care e explicarea acestor *realităţi superlative americane?* Dece au fost ele cu putinţă în America şi dece nu şi în Europa?

Intrucît e vorba de ţara, în care, fără îndoială se face cea mai multă statistică din lume şi întrucît cifra, probabil, e cea mai bună cheie de înţelegere a sufletului american, considerăm cîteva date, de o valoare fundamentală în înţelegerea lealităţii americane.

Că America are 120 milioane de locuitori e ceeace toată lumea ştie. Ceeace lumea ştie mai puţin e că numărul locuitorilor pe km. patrat, în această ţară cu populaţie imensă, e numai de 14. Noi avem peste 40, Franţa peste 60, Germania 120, Belgia 200. Chiar cu desimea populaţiei romîneşti, America ar trebui să aibă peste 300 milioane de locuitori. Ea ar trebui să aibă aproape 700 milioane cu desimea populaţiei franceze, peste un miliard cu desimea populaţiei germane şi aşa mai departe.

Să mai considerăm bogăţiile imense ale Americei. Cu 5,6% din suprafaţa pămîntului şi 6% din populaţia lumii, America produce 70% din petrolul lumi, 61% din grîul lumii, apoi 75% mătase, 63% bumbac, 53% oţel, 44% cărbune, etc. Semnificaţia acestor date e clară. Şi simplă. Un singur exemplu pentru a prinde în mod concret sensul lor.

Posibilităţile de vînzare ale unei cărţi ştiinţifice în Romînia sunt de cele mai deseori nule. O lucrare de specialitate din domeniul fizicei, chimiei, biologiei şi celorlalte ştiinţe naturale e totdeauna un deficit sigur. Cel puţin pentru marea majoritate a banilor investiţi în publicarea ei! Şi e explicabil. Numărul cumpărătorilor se limitează la cele cîteva laboratoare, plus cîţiva specalişti care pot fi număraţi pe degete. Mai intră, eventual, în combinaţie cîţiva profesori de liceu şi cîţiva amatori. Aceasta în cazul că tehnica lucrării nu e prea înaltă, iar subiectul e de natură mai generală. Celor puţini din prima categorie, care sunt totuşi cei mainumeroşi, lucrarea li se trimite în semn de omagiu ori de prietenie sau colegialitate. Vînzarea rămîne, astfel, limitată la cei şi mai puţin numeroşi din categoria a doua. Aceasta presupunînd că lucrarea a fost excepţional de bună. Nu e, deaceea, nici o mirare că mulţi autori de specialitate socotesc drept succes vinderea unui număr de exemplare egal cu acela al exemplarelor distribuite gratis.

Lucrurile stau relativ mai bine în ştiinţele sociale, istorice şi literare. Totuş, chiar şi în aceste cazuri, o excelentă carte de sociologie sau psihologie, tipărită în o mie de exemplare, se vinde cu destulă greutate în zece ani de zile. *Puterea sufletească*, a d-lui Profesor Rădulescu Motru, a ajuns la a doua ediţie abia după 30 de ani. Şi e încă, o lucrare cu caracter general nu de specialitate!

Să luăm în considerare acum situaţia cărţilor de ştiinţă din America. Profesorul Woodworth dela Universitatea Columbia din New York a încasat după o singură lucrare douăzeci mii de dolari. Şi editorii americani nu prea sunt din cale afară de darnici! Dau numai 10-15% din intrări. Lucrările lui Kimbal Young de psihologie socială, două mari volume de cîte 800 pagini fiecare, au ajuns într'un singur an la a treia ediţie, deşi ediţia a fost de 5000 exemplare. *Psihologia socială* a lui Mc Dougall a ajuns la a 26-a ediţie. *Istoria civilizaţiei americane* a prof. Ch. Beard, o lucrare cu ţinută eminamente ştiinţifică şi în două mari volume, de 800 pagini volumul, a ajuns la cîteva ediţii într'un an şi s'a vîndut în anii ulteriori în sute de mii de exemplare ca ediţie populară. Unele din lucrările lui Milikan în fizică, Slocombe în chimie, Dorsey în antropologie, au tiraje asemănătoare. Şi nu văd pentru care motiv ne-am mira. Altceva e să publici pentru 120 milioane ştiuitoare şi amatoare de carte şi — în acelaş timp — într'o limbă internaţională cetită de încă 300 milioane, şi altceva e să publici pentru 18 milioane, într'o limbă pe care nu o citesc decît doar jumătate din ei! Să nu mai vorbim de succesele literare. *Istoria lumii* a lui Wells s'a vîndut numai în America într'un milion de exemplare, într'un singur an. Romanul *Anthony Adverse*, al lui Allen, care se bucură azi de un succes aşa de mare, s'a vîndut în aproape o jumătate de milion de exemplare în primele trei luni. Omul a cîştigat destul, pentru a-şi putea da demisia dintr'un colegiu oarecare şi a-şi permite luxul unei vieţi pe malurile atlantice şi pacifice, în ţinuturile fără iarnă ale Floridei şi Californiei.

Am ales un exemplu mai aproape de preocupările mele. Exemple similare, evident, pot fi luate din toate celelalte domenii. Fabricăm şi noi. Nu prea mult, dar fabricăm. Fabricăm chiar locomotive şi avioane şi avem de gînd a face şi tunuri. Şi curios! Lucrurile fabricate de noi sunt de cele mai multe ori mai scumpe decît cele din streinătate. Plătim dublu pentru hârtia pe care scriem şi triplu pe zahăr, iar locomotive şi avioane cumpărăm mai rentabil aiurea. Pe deasupra multe din produsele noastre, pe lîngă tot preţul ridicat, sunt şi mai proaste. Toate acestea atunci cînd mîna de lucru e de două şi trei ori mai ieftină decît în ţările din care importăm!

Rentabilitatea intreprinderilor noastre nu are de a face cu politicianismul şi nepriceperea noastră chiar aşa pe cît

am crede. Ea are mult mai mult de a face cu posibilităţile de desfacere de capital, pe care ţara le oferă. Capitalul investit într'o anumită fabrică în Germania şi alta similară în Rominia e adesecori acelaş. Fabrica din Germania e însă în contiuă activitate. Produsele ei sunt cerute de o ţară mare, precum şi de alte multe ţări importante. Fabrica din Rominia produce mult mai puţin. aRportul dintre capital investit şi producţie în cazul ei e cu totul diferite de raportul fabricei germane. Fabrica romînească produce numai pentru nevoile ţării, iar aceste nevoi sunt de obicei mici. Ea aproape nicicînd nu produce şi pentru altele. La acelaş capital rentabilitatea ei e mai mică. Indiscutabil că şi alţi factori, ca materia primă, capitalul, joacă un important rol. Piaţa de desfacere nu mai puţin rămîne însă unul din factorii cei mai de seamă.

Să nu uităm, apoi, că America cu toate cele 120 milioane de locuitori are numai 14 locuitori pe km. pătrat, adică de aproape zece ori mai puţin decît Germania. In plus e şi o ţară cu bogăţii imense. Prin aceasta cetăţeanul american, în comparaţie cu cel european, dispune de posibilităţi de cumpărare incomparabil mai mari, fiind incomparabil mai bogat. Salariul unui lucrător necalificat în industria metalurgică, de exemplu, merge dela 5 dolari la zi în sus. Un lucrător calificat ajunge a lua pînă la 17 şi chiar 20 de dolari. Adică peste trei mii şi jumătate lei pe zi, socotind vechiul schimb oficial ori actualul schimb.., negru. Adevărate salarii de director, nu lucrător, cum spune Siegfried, excelentul interpret al Americei în Franţa. Nu e, astfel, nici o mirare că fiecare lucrător al lui Ford are un „Ford". De fapt au şi ceilalţi, care nu sunt lucrători la Ford. Nu mai vorbesc de radio, baie, apă caldă permanentă, încălzire centrală, etc. Ele au intrat de mult în standardul de viaţă al cetăţeanului american. Iar dacă noi ne mirăm de prezenţa acestor lucruri, să nu uităm că Americanii se miră mult mai mult de lipsa lor la noi! La 120 milioane de locuitori există 28 milioane de automoble. Un automobil de familie! Sau 80% din automobilele lumii! Faptele par basme şi totuşi nu sunt basme.

Indiscutabil că factorii geografici şi demografici ai Americei explică mult şi multe din minunile americane. Nu s'ar putea spune, touts că ei ar explica totul. In cele din urmă există ţări cu situaţii dacă nu identice, cel puţin analoage.. E, de exemplu, cazul Rusiei. Ca populaţie întrece America, ca desime de populaţie e cam pe aceeaşi treaptă, iar ca bogăţii naturale destul de asemănătoare. Totuş distanţa dintre ea şi America e mare. De ce n'a apărut în Rusia ceace a apărut în America? Sau invers, de ce a apărut în America ceeace n'a apărut în Rusia? Explicaţia e în funcţie de o serie de factori istorici. Incercăm a desprinde pe cei mai importanţi.

Cînd Columb din eroare a descoperit America, Regele Spaniei a fost silit, la a treia expediţie, să ofere tîlharilor

din închisori libertatea cu condiţia de a servi ca marinari pe corabia lui Columb. Intre marinarii Spaniei nu se găsia, deci, un suficient număr pentru a însoţi pe Columb. E drept că şi Columb avea faima de nebun şi om al Diavolului, iar oamenii de atunci ca şi cei de acum, se temeau să nu se asocieze unui om din slujba necuratului. Cu toate acestea mai mult decît de Columb, oamenii aveau teamă de necunoscutul mării. Şi nu-i mirare! Multe din corăbiile plecate în descoperirea nouluidrum spre India nu se mai reîntorceau, iar de se reîntorceau, mulţidin cei plecaţi nu mai veneau. Mulţi din ei muriau sau de foame sau de boală. Corăbiile deatunci nu aveau, desigur, nici frigidere pentru conservarea hranei, nici medic pentru îngrijirea sănătăţii. Nu aveau nici cel puţin posibilitatea transformării apei de mare în apă potabilă şi mureau de sete mai mult decît de orice. In caz de naufragiu, evident, nu se pomenea de semnalul *S. O. S.*, iar orientarea se făcea cu busole, cu care azi mulţi se pierd prin pădure. Viaţa de marinar nu era nici uşoară, nici sigură. Mai ales sigură nu era. Cu deosebire cînd se pleca pentru descoperirea unor drumuri necunoscute. Dacă tîlharii aveau să aleagă între temniţă pe viaţă şi călătorie, insemnează că în cele din urmă condiţiile de traiu erau cam egale.

Desigur că odată ce America a fost descoperită şi procesul emigrării a început, serviciul maritim s'a îmbunătăţit. Am face o greşală însă dacă am crede că s'a îmbunătăţit prea mult. Cazurile cînd în locul călătoriei spre America avea loc călătoria cea din urmă, erau dese. Iar vestea acestor călătorii din urmă străbătea ca un fior întreaga ţară, fior care lua la mulţi curajul de a-şi mai încerca soarta. E foarte explicabil, deaceea, că primii colonişti n-au fost oameni mînaţi de spirit de întreprindere şi dor de soartă mai bună, ci puritanii englezi, bretoni îndîrjiţi şi fanatici, care pentru deplină conformitate cu credediņţa lor înţelegeau nu numai să ia drumul spre necunoscutul noului continent, dar şi să-şi jertfească viaţa. De fapt au făcut şi una şi alta.

Ca să ne dăm şi mai bine seama de ceeace însemna în acea vreme drumul spre America, să nu uităm nici ceeace era pe atunci Lumea Nouă. O insulă sau un continent, despre care tot ceeace se ştia mai sigur era sălbăticia şi cruzimea pieilor roşii. Căci cazurile n'au fost rare cînd colonii întregi, de sute de indivizi, au fost depuse pe malurile Lumii Noui, pentruca după o lună ori două, cînd corabia venia cu un nou trasport, să nu li-se mai găsească urma. Nu era vorba numai de vitregia unei vieţi, unde totul, chiar instrumentul însuş, trebuia luat dela capăt, ci era vorba şi de o viaţă unde securea trebuia totdeauna să îndeplinească un rost dublu: acela de a construi şi acela de apărare. Ea era armă de luptă contra naturii şi armă de luptă contra pieilor roşii.

La plecarea in America cineva admira curajul soției mele. Spunea că n'ar trece marea pentru toate bunurile Americei. Mirarea mi-a fost indoită. Intiiu fiindcă nu ne știam din cale afară de curajoși, iar în al doilea rind, fiindcă chiar necurajioși fiind, nu vedeam motive de teamă. E doar cunoscut că accidentele transatlantice sunt mai reduse decît acelea cu trenul. Să nu mai amintesc faima confortului marilor transatlantice și a petrecerilor fără sfîrșit. Dacă mai sunt și azi oameni care să se teamă de o călătorie în America — și ulterior m'am convins că sunt mulți — ce trebuie să fi fost teama acum cîteva veacuri! Atunci cînd chiar pentru o călătorie cu diligența era prudent să treci înainte pe la popă pentru binecuvîntare și împărtășanie!

Curajul și tăria de caracter a primilor coloniști trebue că a fost, deci, mare. Acești oameni, mai mult sau mai puțin, au fost o adevărată elită a acestor însușiri. Inteligența și spiritul de intreprindere, împreunate cu îndrăzneală și tărie de caracter, au fost criterii de selecție a primilor americani. Numai cei cari le aveau erau în stare să plece, iar sosiți, erau în stare să resiste. Cei ce s'au înșelat pe ei înșiși și au plecat mai mult cu iluzia curajului și priceperii, aceia au plătit amar. Dacă au resistat intemperiilor călătoriei n'au resistat luptei cu natura și pieile roșii.

E drept că Americanii de azi nu sunt atît urmașii primilor coloniști, oameni de neobișnuit curaj și inteligență, cît și urmași ai exodului de mai tirziu, de acum trei zeci și patruzeci de ani, cînd America, din țară agricolă a ajuns țară industrială, cea mai industrială țară din lume și cînd noua industrie avea mare nevoie de mîni de lucru. Ceeace se poate spune despre primii coloniști, nu se mai poate spune despre aceștia din urmă. Ceeace pe aceștia i-a mînat, n'a mai fost dragostea de a rămîne credincioși propriilor convingeri religioase, ci banul. Mai bine zis nevoia. Nevoia de aci și faima belșugului de acolo. Nu mai erau apoi nici primejdiile trecerii oceanului. Nu trebue uitat însă că acești noui americani au sosit după mai bine de trei secole. Ei au găsit, astfel, o viață socială bine definită, cu tradiție socială bine închegată, căreia au trebuit să i se supună și să se adapteze.

Și apoi nu trebue să neglijăm, în cele din urmă, nici calitățile lor. Unicul meu consătean în America, azi director de bancă, a plecat acum douăzeci de ani și ceva, ca simplu țăran, la vîrstă de 19 ani, cu pîne împrumutată dela vecini și 5 coroane în buzunar, fără pașaport și pricepînd în afară de romînește și puțin.... ungurește. Pînă la Hamburg a mers pe jos, iar deacolo, curățind cartofi pe un vapor german, a ajuns la Baltimore. In 7 ani a trecut și prin mine și prin și prin fabrică, a fost și servitor și poștaș, dar a sfîrșit prin

a face și școala comercială, ajungînd dirigintele secției valutelor la banca la care cu cîțiva ani înainte fusese servitor.

* * *

Se vorbește în Europa și la noi foarte mult de tradiție. De rostul și însemnătatea ei. Atît cu rost, cît și fără rost; pe știute, precum și pe ne știute. Se mai spune deasemenea că dacă America e superioară Europei prin tehnica sa, în schimb Europa e superioară Americei prin cultura și tradiția ei. Ceeace probabil e adevărat. Nu mică mi-a fost mirarea, totuș, cînd odată ajuns în America, repede am constatat că Americanii nu numai că nu prea au tradiție, dar nici nu vor prea mult să știe de ea. In orice caz dacă o apreciază întrucîtva în domeniul moral și spiritual, sunt contra ei în cel științific, industrial și comercial.

Intr'o bună zi Ford, acest american între americani, s'a decis să-și lărgească intreprinderea și la industria flaxului. In loc să convoace un consiliu al inginerilor săi experți, pentru a le cere sfatul, ordonă să-i fie trimis cel mai tînăr inginer, agajat abia de cîteva zile. „Tinere — îi spune Ford — cunoști D-ta ceva despre flax?". Tînărul ar fi dat o bună parte din viață să zică „da". Lega de acest răspuns cariera sa. N'avea însă habar de... flax și așa a fost obligat să răspundă: „Nu". „Bun, atunci ești tocmai omul de care am nevoe—a spus Ford și l-a însărcinat îndată cu conducerea nouii secții. Iar conducerea tînărului s'a dovedit foarte rentabilă. Dece? Răspunsul e dat de Kettering, președintele dela General Motors: „Cei bătrîni indiscutabil că știu și cunosc mult mai mult decît cei tineri. Dar tocmai aceasta e și necazul cu ei. Căci din cele ce știm cele mai multe nu sunt cum le știm. Deaceea cei ce știu mai multe, știu și mai multe rău".

Majoritatea membrilor din guvernele europene, exceptînd Rusia, Italia și în ultima vreme Germania, sunt deobiceiu oameni trecuți de 60 de ani. E, în orice caz, o rară excepție cînd cineva e sub 50 de ani. Tocmai contrarul în America. Dacă în Europa sunt excepții miniștrii sub 50 de ani, acolo sunt și mai rare excepții miniștrii trecuți de 50 de ani. Elementul preponderent și ideologul prin excelență al guvernului lui Roosevelt, Dl Tugwell, profesor asistent la Universitatea Columbia, e om de 34 de ani! Sau, fiindcă-i vorba de Universitate. Dacă n'ai ajuns profesor pînă la 35 de ani, îți poți vedea de altă carieră. Majoritatea profesorilor ajung înainte de 30 de ani. Dl. Hutchinson, a fost ales directorul Universității din Chicago la 28 de ani. Iar înainte a fost decanul Facultății de Drept dela Yale, una din cele mai faimoase universități americane. Profesor a fost la 24 de ani. Mai trebuie amintit că rectorul universității americane e ales

pe viață și are puteri cu totul dictatoriale în conducerea Universității. Lucrurile se petrec la fel în industrie, comerț administrație.

Să nu se facă greșala de a se crede că această preferință a tinerilor e un simplu capriciu american. Nu trebue uitat un moment că e vorba de cea mai practică țară din lume și unde criteriul de apreciere și valorificare e cel mai obiectiv și cantitativ, banul. Dacă tinerii au fost și sunt preferiți în America însemnează că ei sunt, am zice, cei mai productivi. Rentabilitatea întreprinderii e mai mare sub conducerea lor. Probabil că acelaș sistem n'ar merge chiar la fel în Europa, unde, datorită condițiilor speciale, succesul e obținut mai mult prin prudență și lipsă de risc și unde odată apucat pe panta falimentului nu te mai refaci. Sistemul merge însă în America, țara în care succesul e condiționat întîiu de toate de îndrăzneală și spirit de întreprindere, și unde e mult mai rentabil să riști de mai multe ori, pentru a ciștiga cel puțin de cîteva ori, decît să nu riști de loc.

Avantagiile lipsei de tradiție sunt și mai mari pe latura de tehnică și civilizație. Orice invenție e un obstacol în calea unei noui invenții. E mult mai ușor să introduci lumină electrică într'un oraș care n'are lumină cu gaz. In cazul că luminarea cu gaz există însemnează că există și o companie care-l exploatează, care a vărsat un anumit capital și are angajat un anumit personal. Lumina electrică însemnează falimentul companiei și prin aceasta falimentul capitalului vărsat și concedierea personalului angajat. Primăria și Statul, ca elemente de echilibru social și asigurarea a intereselor tuturor, trebuesc să intervină pentru a opri pierderea capitalului și lăsarea pe drumuri a lucrătorilor. Ele trebuesc să oblige noua companie electrică să despăgubească pe cea cu gaz și să angajeze aceeași lucrători, chiar nepricepuți fiind. Ori, ca la Londra, să lase și lumina cu gaz alături de cea electrică. Lucrurile stau la fel în oricare alt domeniu. Trenul a înlăturat cu greu diligența, automobilul, trăsura, tiparul cu mașina, tiparul cu mîna, etc. Mai ușor cumperi automobil, dacă n'ai trăsură, și mai ușor radio dacă n'ai patefon.

Ori, să nu se uite că atunci cînd s'a descoperit mașina cu aburi, care a dat naștere industrialismului de azi, America, spre deosebire de Europa, n'avea nimic. Nici o industrie. Ea a putut, astfel, să introducă totul și în forma cea mai nouă, fără de a avea să lupte cu înlăturarea unei industrii vechi. Mașinismul modern a găsit în America mediul cel mai sărac și prin aceasta cel mai prielnic.

Nicolae Mărgineanu

Invățămîntul și îndrumarea agricolă în estul și sud-estul Europei

Pentru a preciza și formula rolul învățămîntului profesional în formarea conducătorilor de organizații agricole și de administrații sătești, din Romînia, este necesar să procedăm inductiv, de la elementele esențiale ale vieții romînești și anume de la condițiunile istorico-geografice, de la cele climato-pedologice și de la cele economico-sociale în care se află această țară, condițiuni care imprimă direcția și forma evoluției sub toate aspectele.

Mai mult încă, în examinarea acestor elemente, este necesar să considerăm Romînia mereu ca o particulă din marea regiune E și S. E. a Europei, în care este situată geograficește și de care este legată în bună măsură chiar etnicește.

Datorită întîrzierii în desvoltarea sa, evoluția regiunii agricole din E și S. E. Europei, nu constituie propriu zis decît un permanent proces „osmotic", de absorbire a culturii și civilizației din Apusul industrial, proces acționat în cea mai mare măsură de forțe externe, independente de voința popoarelor ce locuesc această regiune. Mulțumită acestui fapt, evoluția acestor popoare constituie o serie de „opuneri" și de „rezistențe" la pătrunderea progresului din Apus, alternînd cu momente de „relaxare" și de „absorbire" (uneori de „grăbită" și „neverificată absorbire") a acestei civilizații. Evoluția acestor regiuni este deci o evoluție caracterizată prin momente de „bruschețã" și de „violență", mai puternice sau mai slabe, după popoare și împrejurări.

Regiunile agricole ale Europei — inclusiv Romînia — se deosebesc deci de Apusul industrial, nu numai prin clima și terenul lor, ori numai prin condițiile sociale și cele economice (dependente de Apus, aproape în genul semi-coloniilor), ele se mai deosebesc prin „evoluția" lor, adică prin felul cum își „realizează progresul".

Intr'adevăr, progresul țărilor din aceste regiuni se caracterizează din ce în ce mai tare, cu cît ne depărtăm de Apus sau cu cît intervin împrejurări istorice speciale, pentru a-

grava diferența de nivel cultural față de Apus, prin aceea că este un progres „impus din afară"; este un progres „de împrumut" iar nu „o creație proprie" ca 'n Apus; are loc într'un „tempo mult mai scurt"; este „bruscat" nu „lent" ca 'n Apus și, fatal, inițiativa acestui progres constituie aproape „un monopol", „ o prerogaivă exclusivă" a Statului, deci ea apare mult mai puțin ca o inițiativă a „particularilor" așa cum se întîmplă în Apus.

In unele momente, și 'n unele ramuri de activitate, inițiativa transformărilor din Romînia este în așa grad acaparată de instituțiile de Stat — exponent aproape exclusiv al conștiinței naționale — încît s'ar putea spune că la noi „însăși inițiativa particulară e trezită, e cultivată, canalizată și organizată, cu un cuvînt e creată și întreținută de Stat". Sau, dacă ar fi să caracerizăm Romînia — și regiunea întreagă, E. și S. E. europeană — printr'o comparație cu Apusul, ar fi — exagerînd întrucitva, pentru circumstanță — să ne exprimăm în felul următor: „Dacă în Apus inițiativa progresului e în mîna particularilor, iar Statul numai supraveghiază, influențează, ajută și canalizează, după interesele sale, această inițiativă, în Romînia, din contră, inițiativa acestuia se află în mîna Statului, iar particularilor le rămîne — sub formă de opinie publică, — numai supravegherea, influențarea, ajutorarea și canalizarea acestei inițiative după interesele lor".

Legile evoluției nu puteau să nu aibă repercursiune și asupra progresului agriculturii din aceste regiuni. De aceea, acest progres este prin excelență, de „împrumut", „impus din afară" și „bruscat", realizîndu-se prin etape mult mai scurte decît în Apus. Tot astfel cum, înainte de desființarea tratatului de la Adrianopol (1829), cu primul vapor englez, sau francez, au pătruns în Romînia nu numai comerțul și capitalul apusean în locul monopolului turcesc, dar a avut loc și o adevărată bulversare în agricultura noastră, (cerealizarea acesteia), paralele cu bruscata transformare economică, politică și socală a țării; tot astfel, astăzi, criza prin care trece capitalismul internațional, impune agriculturii romînești — mai ales prin doi din exponenții principali ai capitalului internațional, „Geneva" și „Biuroul de cereale din Canada" — o radicală transformare în agricultura sa.

Prețurile din ce în ce mai mici ale produselor agricole, din cauza desvoltării „agriculturii capitaliste" în țările „extra europene și 'n țările industriale europene", și prețurile încă exagerate ale produselor industriale vîndute ca și a capitalului împrumutat țărilor agricole (două fețe ale capitalului internațional), nu vor permite redresarea țărilor agricole, între altele, decît printr'o cît mai adîncă industrializare a

agriculturii lor, adică printr'o „cît mai repede absorbire" a progresului realizat „pe îndelete" de agricultura Apusului industrial al Europei.

Experiența din trecut a Romîniei în materie de transformări din ori ce punct de vedere; proporțiile în care momentul de față cere să fie realizat progresul de către Romînia — și de întreaga regiune E și S. E. europeană — cum și deosebirea isbitoare dintre condițiunile climaterico-pedologice ale Romîniei și cele din Apus, de unde trebue importat acest progres, sunt tot atîtea elemente cari nu puteau să nu trezească, cu un moment mai de vreme, la exponenții agriculturii oficiale romînești — la specialiștii agronomi —ideea unei „adaptări" a acestui împrumut, adică a unei „atenuări" a efectelor negative pe cari le are această „năvală" cu care progresul agricol din Apus — cu voia sau fără voia noastră — trebue să pătrundă la noi. Imprumutarea progresului, impus în agricultură cu atît mai mult cu cît semifeudalismul, abia dispărut, a creiat țării — prin procedeele sale clasice: „spolierea marei masse țărănești" — condițiuni economice și sociale falimentare, trebuia să deștepte, prin proporțiile sale și prin imperativul cari o caracterizează, ideea de a fi „canalizată", „sistematizată" și „adaptată", cu un cuvînt ideea ca — din „automată" și „instinctivă", cum a fost pînă acum — „imprumutarea" progresului din apus să devină un fenomen „conștient", (captat și raționalizat).

Romînia a înțeles, cu un moment mai de vreme, că fără o organizație agricolă oficială — fără un aparat de Stat — care să „faciliteze", să „sistematizeze" și să „raționalizeze" acest împrumut, nu va putea eși din impasul în care forțe independente de voința ei, au pus-o. „Inițiativa Statului" s'a impus în acest moment critic, cu toată puterea, căci Romînia nu-și poate permite luxul de a aștepta decenii și veacuri de la „inițiativa particulară", astfel cum a făcut Apusul, pentru înființarea unei așa de vaste și de vitale organizații.

Sistemele de organizare agronomică, existente astăzi, impuse fiecărui popor de stadiul evolutiv al acestuia, sisteme în fața cărora se află și Romînia, se pot grupa împrejurul următoarelor 4 tipuri:

1. Organizarea agronomică din regiunile cele mai înaintate, cum sunt Elveția, Danemarca, Franța, Anglia, etc. Aici întregul aparat de îndrumare agricolă a plugarilor (instituții și specialiști) se află în mîna particularilor, exercitîndu-se prin numeroasele forme de asociații agricole (cooperative, sindicate, societăți profesionale, societăți culturale, soc. anonime, etc.) creiate, organizate și controlate de către însăși diversele categorii de producători agricoli, cărora aparțin.

Mai mult, instituțiile de învățămînt, de cercetări științi-

fice, de ameliorare și producerea materialului de elită ca și fondurile de 'mbunătățiri technice sau economice în agricultură, sunt în marea lor majoritate — uneori aproape exclusiv — în mîna particularilor. Statul rezemindu-se pe ele, se mărginește să canalizeze prin ele puținele sale acțiuni de intervenție și de îndrumare agricolă, acțiuni cari se reduc la unele subvenții și încurajări sub formă de tarife vamale, de tarife de transport, de premii, etc.

2. Tipul din regiunile înapoiate ale Europei, unde massa plugarilor, atît de ignorantă încît nu numai că nu recurge dar uneori chiar refuză asistența medicală, este aproape cu desăvîrșire incapabilă să ia inițiativa pentru organizarea unei asistențe agronomice. In acest tip de îndrumare agricolă, Statul monopolizator al inițiativei ori cărui progres, a legiferat nu numai înființarea, organizarea, activitatea și controlul organelor și instituțiilor prin cari canalizează inițiativa particulară pentru îndrumarea agriculturii dar a fost nevoit să ia asupra sa însăși acțiunea directă de ridicare agricolă a țărănimii. In acest scop, Statul, pe lîngă asociațiile de ori ce gen, cu o activitate extrem de slabă, a înființat și organe publice, speciale, cum sunt „camerele de agricultură" din Romînia, Polonia, Ungaria, etc. — cari sunt cu totul altceva decît instituțiile cu acelaș nume, dar aparținînd inițiativei particulare, din Germania — „catedrele ambulante" din Bulgaria; „zemstvele" din Vechia Rusie sau „comisiile culturale" din Cehoslovacia. Aceste organe, a căror menire este în primul rînd să trezească, să unească, și să exprime sub o formă concretă inițiativa particulară au făcut ca inițiativa să înceapă a se desvolta și în această regiune cu pași mai iuți sau mai înceți, după împrejurări.

Instituțiile culturale, cele științifice sau technice, ca și specialiștii cari activează în ele, sunt aproape instituții și funcționari exclusiv de Stat, indiferent dacă aparțin organelor agricole mai sus amintite sau unităților administrative locale ori direct Statului.

3. Un tip perimat, pe care-l enunțăm numai pentru a scoate în evidență caracterele celorlalte 3 tipuri de organizații agricole, este cel întîlnit în colonii sau cel care a existat în regiunile în cari semifeudalismul a persistat pînă la răsboiu. In acest sistem de organizare, populația rurală, productivă, aproape nu contează ca oameni ci exclusiv ca instrumente de producțiune. Aici progresul agricol este în funcțiune numai de satisfacerea cîștigului și a egoismului latifundiarilor — capitaliști sau semifeuzi — cari își reazemă câștigul în primul rînd pe spolierea oamenilor și numai în mod secundar pe progresul technic al agriculturii.

4. In afară de aceste 3 tipuri de organizare trebue să luăm în considerare și forma de organizare agricolă care, deși veche, a luat o extindere importantă numai după ce a apărut și noua formă de proprietate din Rusia Sovietică.

Acest sistem, se caracterizează prin aceea că imixtiunea Statului — un gen de imixtiune de necunoscut în Apusul liberal — e dusă la extrem, aceasta din urmă însușindu-și nu numai inițiativa și dreptul de a impune o nouă technică și o nouă metodă de lucru sau de exploatare, dar impune uneori însăși tipurile de plante și de animale sau felul de transformare industrială și de desfacere (comercializare) a acestora. El se mai caracterizează și prin mijloacele de care se servește Statul pentru a da inițiativei sale un caracter de adîncă imixtiune. Intre aceste mijloace, cel mai important, cel mai eficace și cel care are cele mai multiple efecte, este „creditul agricol, monopol de Stat". Cele mai importante dintre efectele acestui credit — în afară de procurarea de capital — sunt acelea de „instrument de emulație", de „instrument de constringere" și de „instrument de persuasiune", în acelaşi timp.

E o greșeală dacă se crede, cum se susține de obiceiu, că acest sistem de îndrumare agricolă este legat numai decît de caracterul proprietății sau al exploatării colective a terenului, proprietate și exploatare cari domnesc actualmente în U. R. S. S. Intr'adevăr, Bolșevicii îl aplică cu succes nu numai în regiunile cu agricultură colectivizată, ci și în regiunile unde exploatarea terenului are loc încă sub vechia formă individuală, iar Rominii l-au aplicat și-l aplică încă cu succes, în „obștiile (cooperativele) de arendare și exploatarea terenului în comun" cum și în regiunile „de cultura tutunului". El constituie sistemul „celei mai rigide discipline agronomice (technice și economice)" aplicată țăranilor de către organizația de îndrumare pe care o reprezintă și de către specialiștii cari lucrează în această organizație. In acelaşi timp el este sistemul care asigură cel mai perfect și cel mai rapid progres technic și economic (maximum de economie în cheltueli; maximum, cantitativ și calitativ, de producțiune și optimum de desfacere a produselor) dacă e aplicat conștiincios și în favoarea clasei producătoare. Administrația „tutunurilor" și aceea a „obștiilor de arendare și de exploatare în comun", au reușit uneori în Romînia, încă înainte de războiu, să schimbe radical, în 1—2 ani, technica agricolă a țăranilor aflați sub influența acestor două administrații, pe cînd Bulgariei și Rusiei le-au trebuit pentru aceleași progrese technice, cum sunt: asolamentul multiplu, desmiriștirea, arături de toamnă, triorarea semințelor, semănatul cu mașina, tratarea cu fungiside (prin metoda însă a persuasiunei din tipul de îndrumare reprezentat prin „catedrele ambulante" și prin așa numitele „zemstve") ; le-au trebuit, repetăm, să utilizeze decenii întregi

pentru atingerea aceluiaşi scop. Dacă Rominia, totuşi, n'a reuşit să ridice decît într'o măsură neglijabilă nivelul agriculturii sale, aceasta se datoreşte nu sistemului ci structurii agrare de pînă la războiu, structură care nu i-a permis să generalizeze şi să permanentizeze sistemul. Altminteri, rezultatele ar fi fost uimitoare [1]).

Nu numai caracterul organelor şi instituţiilor de cultură, ci însăşi rolul şi metodele de lucru ale specialistului agronom diferă esenţial în aceste patru tipuri de organizare agricolă. Intr'adevăr, specialiştii agronomi cari activează ca îndrumători ai plugarilor, în ţările industriale din Apus, nu sunt funcţionari de Stat ci nişte simpli slujitori particulari pe lîngă organele de îndrumare agricolă (asociaţii, sindicate, cooperative, etc.) cu caracter de asemeni particular, din acele ţări. Statul nu dispune decît de un număr restrîns de specialişti, mai mult cu rolul de statisticieni, de agenţi de legătură cu organele particulare sus-amintite şi de agenţi de tatonare şi de informare, cari să furnizeze Statului elementele de orientare pentru acordarea de eventuale subvenţii şi pentru legiferarea sau reglementarea măsurilor de îndrumare agricolă (tarife vamale, tarife de transport, măsuri de emulaţie, ş. a. m. d.). Statul şi specialiştii acestuia n'au la ce şi nici cum să intervină direct şi'n sens technic (educativ) asupra plugarilor, căci între aceştia şi funcţionarii sau instituţiile de stat există un întreg baraj compus din organele particulare enumerate mai sus, organe în cari „s'a concentrat raţiunea socială a plugărimei" din acele ţări şi cari dispensează — uneori chiar opresc — Statul de a-şi însuşi rolul de îndrumător direct al plugarilor.

Acţiunea de intervenţie a Statului e mărginită în aceste ţări aproape exclusiv la cazurile extreme, de calamităţi, de epizootii, de invazii fitopatologice, etc., sau la cazurile de crize economice grave, cum sunt, de ex., cele de după războiu.

Mai mult încă, însăşi metoda de lucru, a specialiştilor agricoli din aceste organe particulare (asociaţii, etc.), diferă de metoda de lucru a specialiştilor din regiunea E şi S-E a

[1] Nu e locul să amintim aici, şi cu atît mai puţin să descriem, pe larg, rolul economic şi politic extrem de important pentru România — ca şi pentru toată regiunea E şi S-E europeană pe care l-ar reprezenta în raporturile internaţionale ale acestor ţări, sistemul de concentrare cooperativă a principalelor elemente de producţiune agricolă a ţărei: terenul, oamenii, inventarul viu şi mort al acestora (indiferent de forma lor de proprietate).

Această concentrare, dacă s'ar fi putut generaliza şi permanentiza — fie numai sub forma obştiilor de arendare şi exploatare în comun — de sigur că n'ar fi putut lăsa neinfluenţată însăşi forma de guvernământ ca şi raporturile politice şi economice internaţionale ale României.

Europei. Ţăranul din Apus, aflat la un nivel cultural, technic şi economic mai ridicat, conştient de nevoile sale şi de cele obşteşti, nu numai că nu aşteaptă „să umble specialistul după el", ci el singur „caută şi solicită pe specialişti" să-i dea un sfat sau că intervină acolo unde are nevoie. Specialistul agricol, în Apus, nu se consideră un fel de învăţător al poporului, menit să dea acestuia cunoştinţele agricole, începînd de la a. b. c-eul agriculturii, iar în acest scop să alerge după ţăran şi prin diverse mijloace directe şi indirecte — conferinţe, filme, radio, etc., etc. — să deştepte interesul acestuia pentru un gen de gospodărit mai superior. El se consideră mai mult un simplu technician de la care asociaţia „a cumpărat", ca să zic aşa, cunoştinţele de specialist pe cari el le are „ca un bun de vînzare".

Cu totul altminteri stau lucrurile în regiunea E şi S-E a Europei, unde Statul — monopolizator al iniţiativei şi al acţiunii de ridicare a agriculturii — întreţine o întreagă armată de funcţionari, fie la centru pentru spravegherea, îndrumarea şi controlul general, fie la exterior — pe lîngă organele locale: catedre ambulante, camere de agricultură, zemstve, etc. — pentru a acţiona direct asupra ţăranului. Rolul de covîrşitoare imixtiune a Statului, nu numai că infuzează specialistului, în atitudinea şi'n felul de a activa al acestuia, o mare doză din caracterul Statului, de monopolizator, cu atributele acestui caracter: emulaţiunea, persuasiunea şi constrîngerea, dar fac ca metoda de lucru a specialistului din E şi S-E Europei să se deosebească esenţial de aceia a specialistului din Apus.

Specialistul agricol din E şi S-E Europei, funcţionar de Stat, investit cu o bună parte din puterile atribuite în această regiune aproape exclusiv Statului, nu poate lucra altfel decît practicînd cea mai largă imixtiune, „umblînd cu progresul agricol după ţăran". Nu arare ori specialistul din aceste regiuni caută, prin toate mijloacele clasice — conferinţe, cursuri, demonstraţiuni, etc., etc. — să convingă pe ţăran, iar la nevoie — mai ales dacă are la îndemînă puternicul şi rapidul „mijloc" care este „creditul agricol", — să impună ţăranului, „presîndu-l cu aparenţe de persuasiune", de a primi progresul. Acest sistem de a convinge, pînă la a utiliza constrîngerea — indiferent dacă prin procedee directe sau indirecte — capătă forma cea mai acută în tipul de îndrumare agricolă, de ex., practicat de colkhozuri, în U. R. S. S., sau în acela practicat de obştiile de arendare şi de administraţia culturii tutunurilor, în Rominia. Specialosul agronom, conducător sau organ de control al colkhozurilor în U. R. S. S. al obştiei de arendare ori al culturii tutunurilor la noi, impune, sub sancţiunea excluderii dela beneficiile colkhozului,

obştiei sau culturii tutunului, toate măsurile technice sau economice indicate pentru atingerea maximului de progres.

Aparent, nu poate fi vorba aici de constringere. Statul nu acordă însă dreptul de a intra în colkhoz, ia la noi în obştia de arendare sau în cultura tutunului — singurele instituţii prin cari e canalizat creditul agricol — decît plugarilor cari adoptă statutul respectiv, statut care la rîndul său conţine suficiente obligaţiuni technice şi economice care ţintesc la maximum de progres agricol al membrilor. Odată angajaţi în aceste instituţii, plugarii membri trebue să respecte cu sfinţenie măsurile technice impuse, căci „statutul" îi mînă din urmă, aşa cum sunt mînaţi lucrătorii din uzine de către maşinile de a căror activitate e legat şi lucrul lor.

Din cele expuse pînă aici, uşor se poate deduce rolul pe care trebue să-l aibă învăţămîntul profesional în formarea specialiştilor agricoli din Rominia şi din toată regiunea E şi S-E a Europei.

Invăţămîntul agricol din această regiune trebue deci să urmărească următoarele:

1. Datorită mediului agricol scoborît, care trimite tineretul în şcolile respective fără nici o intuiţie şi fără cele mai elementare noţiuni de agricultură înaintată, învăţămîntul agricol din aceste regiuni trebue să înceapă de la a, b, c-ul agriculturii, în formarea specialiştilor agricoli. Pregătirea specialiştilor trebue să conste deci, atît dintr'o largă pregătire generală, adică să li se dea un minimum de cunoştinţe de agricultură generală — minimum cerut de nivelul technic prea scăzut al agriculturii din regiune — cît şi dintr'o îngustă specializare, această din urmă pregătire fiind impusă de imperativul „industrializării agriculturii noastre".

Tot datorită motivelor de mai sus, învăţămîntul acesta, de orice grad, trebue să aibă o înzestrare didactică — laboratorii, cabinete, exploatări agricole: culturi, plantaţii, creştere de animale, etc. — mult mai largă şi integrală (începînd de la cele mai elementare lucruri) decît înzestrarea şcolilor din Apus cărora le vin în ajutor exploataţiile agricole particulare, aflate aproape întotdeauna la un nivel superior de organizare technică. Pregătirea profesională a specialiştilor la eşirea din şcoală, să fie cît mai precisă şi mai ales de aşa natură în cît aceştia să fie în măsură de „a aplica imediat" cel puţin un „minimum de practici" considerat indispensabil pentru progresul agricol al ţării. Această condiţie se impune atît pentru că mediul agricol al Rominiei nu oferă decît prea puţine condiţiuni prielnice pentru o completare şi perfecţionare ştiinţifică şi technică post-şcolară, — aşa cum stau lucrurile în Apus — cum şi pentru faptul că acelaş mediu reclamînd o transformare cît mai rapidă, pentru a recupera

întîrzierea faţă de Apus şi uneori chiar faţă de vecini, nu li-e permis specialiştilor să-şi piardă un timp preţios — uneori o decadă întreagă — pentru a se forma ulterior şi la voia întîmplării.

3. Să creeze în toată ţara şi 'n toate clasele sociale, dar mai ales în categoriile sociale rurale, o puternică mentalitate agricolă — înţelegere şi interes pînă la entusiasm pentru progresul agricol al ţării — mentalitate care să servească de reazem ori cărei legiferări, măsuri sau acţiuni cu caracter agricol.

In acest scop, instituţiile de învăţămînt agricol, de la cele superioare pînă la cele de difuzarea cunoştinţelor profesionale în masse, vor trebui să considere auditorii lor, chiar şi pe ultimul ţăran — poate chiar mai curînd pe acesta din urmă, — care are mult mai eficace mijloace de convingere a consătenilor — drept pionerii cei mai de preţ ai progresului agricol. Tot în acest scop, învăţămîntul agricol trebue să îmbrace caracterul unui „instrument de generală mobilizare agricolă" şi, deci, să nu rămînă numai între zidurile şcolilor de specialitate, rezervîndu-i-se, din contra, un loc important în toate gradele şi genurile de şcoli de cultură generală sau profesională neagricolă, sub forma de catedre de agricultură, de stagiu agricol de un an sau un semestru la finele acestor şcoli, de cursuri agricole în vacanţă, etc. Un loc special va trebui să ocupe el mai ales în şcolile de pregătire a elementelor de conducere rurală: învăţători, preoţi, agenţi fiscali, sanitari, administrativi, poliţieneşti, etc.

4. Să renunţe la formarea „mentalităţii agro-individuală", adică să înceteze de a deştepta în absolvenţi idealul de a-şi întocmi o exploatare agricolă personală, care să servească de model restului plugarilor, mentalitate care dă pregătirii profesionale un caracter strîns, egoist, carierist, socotind profesiunea drept „un bun" destinat exclusiv pentru formarea carierei individuale, punînd numai pe planul al 2-lea sau al 3-lea, ridicarea nivelului cultural şi technic al masselor de producători agricoli. Invăţămîntul agricol şcolar din aceste regiuni trebue să treacă la formarea unei „mentalităţi agro-sociale", care imprimă formării profesionale un caracter prin excelenţă dinamic, de neîntreruptă difuzare şi fructificare, pus în serviciul masselor largi de plugari şi deci în serviciul naţiunii întregi.

De aceea, învăţămîntul agricol trebue să urmărească, pe lîngă pregătirea ştiinţifică şi technică, să formeze un orizont larg, adică un concept cît mai desvoltat despre viaţă în general. In acest scop trebue lăsat în şcolile de agricultură şi'n cele de pregătire a elementelor de conducere sătească (învăţători, perceptori, etc.) un loc suficient disciplinelor de cul-

tură generală, științelor economice, cooperației, psihologiei și pedagogiei, iar ca încoronare sintetică — teoretică și practică — un loc suficient agronomiei sociale.

Agronomia socială — disciplina organizării îndrumării technice și economice a masselor plugărești — trebue să formeze în E și S-E Europei, obiectul teoretic și practic al unei catedre a parte în școlile speciale de agricultură.

Agronomul trebue să cunoască toate mijloacele și procedeele de acționare prin persuasiune asupra masselor, iar pe deasupra să i se formeze anume calități personale: vorbire clară, curgătoare, logică și convingătoare, cum și cu dispoziții și capacitatea de a-și apropia cît mai mult țăranul pe care are menirea de a-l educa.

In afară de aceste mijloace, el trebue să fie capabil să recurgă, atunci cînd interesele obștești o cer, și la constringerea plugarului a cărui educare o are în seamă. Specialistul din regiunea E și S-E europeană, funcționar și reprezentant al Statului monopolizator de inițiativă, trebue să posede atributele inerente acestui monopol: puterea de persuasiune și aceea de constringere, pe cari să le mînuiască după împrejurări și cu suficientă abilitate.

Lipsa de cultură a țăranului romîn, lipsa re înzestrare a gospodăriei acestuia și lipsa spiritului capitalist (tendința de a ciștiga, de a economisi, de a acumula și de a duce tot odată o viață mai superioară, calități pe cari le are țăranul din Apus), sunt tot atîtea motive cari obligă învățămîntul agricol din Romînia să dee pregătirii viitorilor pioneri ai agriculturei, o formă dinamică din cele mai pronunțate și deci să nu se mărginească la o simplă pregătire îngustă, de technică agricolă statică, cu aplicare numai pentru interesul personal al celor cărora se adresează.

5. In afară de dinamismul agro-social, adică în afară de dispoziția și de capacitatea de a răspîndi cunoștințele în masele agricole, pregătirea specialistului agronom trebue să vizeze a deștepta în acesta un dinamism profesional, personal. Capacitatea de a se completa mereu și de a se perfecționa din toate punctele de vedere, dar mai ales din punct de vedere technic și științific, trebue să fie cultivată prin toate mijloacele, la viitorii specialiști agronomi din regiunile noastre unde technica agricolă trebue să facă salturi importante de la un an la an, pentru a retrapa timpul pierdut.

In acest scop școlile de agricultură — și învățămîntul agricol din școlile de cultură generală — trebue să renunțe cu desăvîrșire la abuzul „teoretic" sau de „abstractizare", cum trebue să renunțe și la excesul de „muncă brută", ambele cu efecte deopotrivă de negative, atît din punct de vedere instructiv cît și din punct de vedere educativ. Din contra, trebue introdusă și împămîntenită cît mai serios, „metoda activă" de instruire și de educare. Aceasta pentru a trezi și pentru a forma la viitorii absolvenți puterea de observație și de pătrundere a fenomenelor naturale și economico-sociale, dispoziția de a lega în totdeauna teoria de practică și, invers, de a căuta explicația științifică a practicelor agricole. Metoda activă va forma de asemeni, la viitorii plugari, capacitatea de a sesiza și de a judeca imediat și precis situațiile cele mai dificile, dezvoltîndu-le și capacitatea de a trece ușor la acțiune, aplicînd imediat deciziunile luate, adică va contribui să dezvolte ceea ce am numit „dinamismul profesional" al agronomului.

6. Să dea specialiștilor o formație cît mai locală, mai regională sau — mai precis — o formație cît mai răsăriteană, mai puțin apuseană. Aceasta nu înseamnă, desigur, ignorarea sau disprețuirea științei, technicei și metodelor de lucru apusene, ci numai „adaptarea" la condițiile istorico-naturale și economico-sociale ale Romîniei, a întregului bagaj de „adoptări" sau de „împrumuturi" din Apus, la cari e avizată această țară.

Mai mult, ori ce specialist să fie înzestrat din școală cu toate calitățile necesare pentru ca în cercul său de activitate să poată, la rîndul său și păstrînd proporțiile, să „adapteze" tot ceeace „adoptă" din Apus știința și technica noastră agricolă.

7. Pînă cînd institutele de cercetări ale Romîniei, cărora le incumbă în primul rînd această „adaptare a adoptărilor din Apus" — adoptări și adaptări cari, în ultimă analiză, vor da Romîniei o știință și o technică agricolă proprie — institutele de învățămînt agricol sunt datoare să utilizeze și să pună la îndemîna specialiștilor pe cari îi formează, mijloacele necesare pentru a-și apropia știința, technica și metodele de lucru din agricultura țărilor aflate în condițiuni naturale și economico-sociale cît mai apropiate de ale Romîniei, știință și technică cari, propriu zis, constituiesc o adaptare la condițiuni mult mai apropiate de Romînia, a științei și technicei apusene.

Deaceea, însăși corpul profesoral actual mai ales cel din învățămîntul agricol superior, trebue pregătit, iar cel viitor format, în acest spirit, prin misiuni speciale și cît mai repetate pe lîngă institutele de învățămînt și de cercetări din aceste din urmă țări. Tendința spre abstractism și abuzul de teorie și de muncă brută în școlile de agricultură din Romînia, se datoresc tocmai lipsei de știință, de technică și de procedeie de lucru proprii, originale, în agricultura romînească. Singură această originalitate este în măsură să permită în școlile de agricultură aplicarea integrală a „metodei

active" de predare, împreună cu preciziunea științifică și technică atît de necesare la formarea specialiștilor agronomi.

Leit-motivul instrucției și educației agricole în Romînia — ca și'n toată regiunea E și S-E europeană — fiind „adaptarea numeroaselor adoptări" din Apus, pe lîngă creațiile originale, rolul profesorilor ca și al învățămîntului agricol din aceste părți ale Europei, apare mult mai complex și mult mai dificil decît în Apus unde există deja o știință, o technică și procedee agricole originale, de mult formate și puse la dispoziția acestui învățămînt.

Crum Mihăilescu

Note pe marginea cărților

„Ghiocul" de Demostene Botez

Trebue spus de la început că sunt foarte puțin preparat să scriu despre Demostene Botez. Critica, ca și psihologia — observația altor — a pornit (Saint Simon a fost primul) la obirșie din mahalagism, adică din pizmă. Demostene Botez e din acei oameni rari care nu pot fi decît iubiți. Critica, cu nuanța ei de invidie, cu trebuința ei de scoborîre devine neputincioasă față de acest om minunat, care nu inspiră decît dragoste.

E adevărat că Rușii și Nemții mai apoi cu a lor „Einfühlung" au arătat că există o critică fundată pe iubire. Nu sunt în gustul și temperamentul meu aceste imnuri anoste și emasculate, prin care cineva se tînguește în delir, ca să ne spue ce stări extatice îl apucă cînd îi place ceva. După mine negația e inerentă criticei.

Dar mai este ceva. Ghiocul e romanul liceului „Internat". Și „internatiștii" ori unde s'ar găsi ei, în orice loc și împrejurare ,formează un fel de masonerie de strictă solidaritate. Ei se adună, se iubesc și se ajută tot restul vieții. Ei sunt convinși, pe bună dreptate, că școala lor, a fost unica sursă de educație a Romîniei antebelice.

Dar a face critică literară înseamnă a te detașa de viață, adică a o privi de sus. Nu pot judeca bine romanul lui Demostene Botez, fiindcă l-am citit: l-am trăit. Ca și bucata „Madeleine" a lui Proust, ea mi-a adus aminte brusc, *senzații actuale*, de acum douăzeci și cinci de ani. Am avut deodată în urechi sunetul strident al clopotului din dormitor, mirosul repetitoarelor, croncănitul endemic al ciorilor, care cădeau în stoluri, ceva mai sus de spălătorie (unde era așezat trapezul, nu-i așa Demostene?), simfonia crispantă a roților de la mașina de tăiat lemne, silueta furișată în umbra zidurilor a d-lui N. Savin, șeful pedagogilor, sufrageria cu delicioase pirjoale, iar Duminica cînd eram consemnați, sălile pustii, în care răsună melancolic și sinistru cîte o voce de clarinet. Și cîte și mai cîte !

Cu astfel de amintiri cum ași putea deosebi viața de li-

teratură? Dar tocmai romanul a izbutit să actualizeze, așa de puternic, vechi amintiri moarte; el trebue să aibă, închise în el, adînci puteri de rezonanță.

Ca mulți moldoveni înzestrați, Demostene Botez e un romantic ironic. El prezintă acea combinație de închipuit între entuziasm și luciditate. Viața e concepută patetic: temele mari, imposibile, generoase, eroice atrag și arată că numai prin ele viața merită să fie trăită. Gustul riscului inobilează din cînd în cînd amorțeala cotidiană. Ca mulți dintre noi, Demostene Botez are gustul gîndurilor și acțiunilor grandioase și grele. La umbra lor, poate trăi și viața mediocră. Dar numai — iluminată de ele.

Dar Moldovenii au pudoarea excesului. Cînd li se pare că s'au avîntat prea mult, luciditatea lor le mobilizează și batjocura începe ca o expiațiune.

Această facultate de conensație îi împiedică să devie tarasconezi. Și gluma, adesea sîngeroasă, e menită să repare, cu masca zeflemelei, elanurile care mocnesc în fund.

Antrenamentul la luciditate descoperă însă mizeriile existenței. Și din toate acestea, pe cea capitală: moartea. Demostene Botez a gîndit poetic, viața, dar mai ales moartea cu locurile ei favorite. Ideia morții triumfă acolo unde un alt gînd, o altă activitate n'o alungă: în „spleenul" orașelor de provincie, în zile de lungă solitudine și de amară plictiseală, adică Duminicile. Altă dată voi putea scrie, poate, mecanismul poetic al acestui Villon unit cu Rainer Maria Rilke al literaturei romîne. Acum, ne interesează însă schița romanului autobiografic al formației adolescenții sale.

Din acest roman, se vede bine, că temele acestea de melancolică metafizică au apărut tardiv în sufletul autorului. Copilăria sa a fost senină, aerată și sănătoasă. Ea a început la țară, într'o bucolică suculentă. Detalii însorite, scrise cu iubire comunicativă arată acea bucurie de a trăi, care înfrumusețează cele mai mici detalii. Dragostea cu care înfățișează Demostene Botez colțuri aproape englezești (mă gîndesc la Thomas Hardy) din mediul nostru rural, arată puritatea sufletului său. Dar aceste amintiri, cu parfumul lor, i-au dat, fără îndoială, și robustețea sa vitală, aceea care, din poet cu înclinări către descompunere simbolistă, a făcut din el un cetățean idealist, matador al cauzelor mari și frumoase. Dacă n'ar fi fost această minunată formație, poate, Demostene Botez ar fi „sombrat" într'o neurastenică destrămare, care reprezintă cealaltă față a temperamentului său.

Înfățișate cu simpatie, aceste tablouri nu sunt idealizate. Culori tari, cîteodată aspre le conturează o caracteristică de artă, pe deasupra rolului lor pur memorialistic.

In viața de internat (cred, netratată de nimeni pînă acum, în romanele romînești) e de o realitate halucinantă. Repet, nu mai e lectură, e trăire. Demostene Botez a scris, sunt sigur, acest roman, din pietate. Și cum se întîmplă adesea, fără să vrea, a făcut o adevărată creație. Dintr'un impuls personal și etic, ne-a dat un produs estetic.

Incă o dovadă că atîtea lucruri remarcabile se obțin din intenții de altă natură, decît aceia pe care am trebui să i-o bănuim.

Mihai D. Ralea

Două cărţi de filozofie politico-juridică*)

Cea mai mare parte dintre dificultăţile actuale ale lumii umane se datoresc, în mod incontestabil, faptului că ştiinţele sociale au fost pînă acum complect neglijate în sistemul nostru educativ. Studiul naturii fizice, al limbilor iş al literaturii, după cum şi cel al maladiilor şi al condiţiilor sănătăţii, nu au fost niciodată acompaniate în şcolile noastre apusene de o cercetare ştiinţifică a relaţiilor umane. Doctrinele sociale predicate astăzi în aceste şcoli nu sunt absolut de loc ştiinţifice, ci numai morale şi semi-religioase. Ele se datoresc în special inspiraţiei personale a lui Rousseau şi sunt mai puţin ştiinţifice chiar decît un Aristotel care, în orice caz, se baza pe fapte observate. Falimentul lor la primul contact cu realitatea este deci fatal.

Viaţa noastră socială şi politică continuă astfel a se desfăşura în epoca de piatră, deşi civilizaţia noastră materială a intrat de mult în epoca maşinismului. Relaţiile umane şi concepţiile noastre asupra lor au rămas, într'adevăr, aceleaşi din epoca de piatră. Astăzi, la fel ca şi atunci, tot antagonismul convenţionalizat, şi nu o cooperaţie amicală, constitue legea raporturilor dintre naţiuni, rasse, clase şi chiar industriaşi.

Ignoranţa aceasta sociologică este tolerată, dacă nu chiar încurajată în sistemul educativ al fiecărei naţiuni civilizate, ea constituind unul din pilonii de rezistenţă ai statului-quo. Condiţie esenţială pentru menţinerea actualelor privilegii economice şi politice şi pentru posibilitatea sustragerii dela concesii în favoarea majorităţii, ignoranţa socială, politică, şi economică asigură un teren extrem de fertil pentru răspîndirea la momentul necesar a filosofiilor sociale false sau unilaterale ce produc foarte frecvent masse de aderenţi fanatici, care le socotesc juste şi adequate.

*) *Beiträge zu Montesquieus deutschen Rechtsquellen. Eine Untersuchung der hinterlassenen Manuskripte. Von Dr. iur. Petre Pandrea, 77 pag. Lei 50.*

Filosofia politico-juridică a lui Simion Bărnuţiu de Petre Pandrea, Edit. Fundaţiilor Regale, 234 pag., Lei 60.

Dacă această ignoranţă submineazä astăzi întreaga civilizaţie apuseană, dacă datorită ei poporul italian sau cel german au putut — în pofida importantelor lor realizări ştiinţifice — urma pe nişte leaderi ignoranţi care le împing cu toată forţa spre un dezastru, nu este mai puţin adevărat că există şi o elită intelectuală care depune eforturi continue pentru împiedicarea catastrofei. Tentativele acestei elite de a extinde cunoaşterea şi aplicarea a-b-ceului vieţii sociale se isbesc însă, în toate direcţiile de obstacole din ce în ce mai numeroase şi şansele ei de reuşită, — trebue s'o recunoaştem cu destulă durere — sunt infime. Cele mai singeroase şi mai groaznice experienţe din trecut nu au folosit la nimic.

Romînia este în această privinţă o ţară fericită. Pentrucă în cuprinsul ei numărul celor care şi-au dat seama că fără o cunoaştere generală a adevăratelor legi sociale nu poate exista o civilizaţie ştiinţifică este foarte redus. Iar numărul celor care au sinceritatea şi curajul de a afirma acest lucru este şi mai redus. Preparativele funeraliilor culturii decurg astfel în deplină linişte, sub patronajul înalt al tuturor presupuşilor noştri oameni de ştiinţă, cărora în fond le lipseşte atît evideţa unui real studiu ştiinţific, cît şi cea a unei profunde dragoste pentru umanitate.

D. dr. Petre Pandrea nu este unul dintre aceştia. Inainte de a ocupa cu un succes care se amplifică pe zi ce trece unul dintre avantposturile cele mai importante ale ziaristicii militante, d-sa a lucrat mai mulţi ani intens la Universitatea din Berlin sub conducerea unor somităţi în ştiinţele sociale ca profesorii Werner Sombart, Rudof Smend, Carl Schmitt şi Karl Mannheim. Reintors în ţară, d. Petre Pandrea s'a remarcat imediat ca unul dintre adversarii cei mai înverşunaţi ai conformismului autoritar.

Acum doi ani, d-sa a întreprins o vastă anchetă personală Germania d-lui Adolf Hitler, ale cărei rezultate le-a consemnat în virulentul său volum „Germania hitleristă".

D. Petre Pandrea, a cărui carieră nu se află decît la începutul ei, îşi datoreşte succesul său într'o măsură egală ştiinţei, ardoarei şi combativităţii sale. Erudiţia şi verva sa sunt invincibile. D-sa este unul dintre cei maximum doi, trei publicişti romîni care minuesc cu o dexteritate admirabilă cele trei principale metode sociologice care sunt imaginaţia socială ştiinţifică, analiza psihologică şi interpretarea istorică. Iar curajul său cunoaşte foarte puţine limite. D. Petre Pandrea este cel care a introdus pentru prima dată în ştiinţa şi în publicistica romînească adevăratul punct de vedere al ştiinţelor sociale moderne, demascînd — cu ajutorul ultimelor date ale politicii, economiei, istoriei, jurisprudenţii, antropologiei şi sociologiei—modul nostru anacronic şi sinistru de a gîndi. In-

tr'o țară de crasă ignoranță, d-sa a fost pentru toate spiritele încă necomplect anihilate un far luminos și un ghid prețios. Se poate spune, fără absolut nici-o exagerare, că dacă există astăzi în Romînia un cerc de oameni perfect informați asupra problemelor de a căror rezolvare depinde progresul social și evoluția universală, existența lui se datorește în primul rînd d-lui Petre Pandrea care ne-a transformat, în bună parte, modul nostru de a gîndi.

Toate aceste calități și realizări nu au fost însă, evident, de natură a deschide d-lui Petre Pandrea calea unei cariere universitare, într'o țară în care catedra a devenit apanajul tradițional și integral al mediocrității și într'un regim care are tot interesul de a perpetua această tradiție, pentrucă cei mai acerbi adversari ai săi sunt tocmai inteligența, știința și cultura. Prezența sa la Universitate ar fi avut, fără indoială, un efect fericit și salutar asupra miilor de studenți, pe cari i-ar fi deprins cu rigurozitatea disciplinei științifice și cu modul profund și clarvăzător de a judeca de care d-sa a dat întotdeauna dovadă. Și probabil că activitatea sa academică ar fi isbutit să schimbe în cițiva ani în mod radical aspectul actual al vieții intelectuale romînești, îndepărtînd complect ignoranța socială din spiritul tineretului nostru, pe care l-ar fi obișnuit să nu respecte și să nu iubească decît adevărul științific. Numănul apărătorilor unei civilizații științifice ar fi fost astfel astăzi în Romînia insutit.

Rămas însă în afară de Universitate, d. Petre Pandrea dă reprezentanților acestei științifice instituții o serie de lecții magistrale și profund usturătoare asupra esenței autenticei munci științifice. Cele două noi volume apărute recent sub semnătura sa sunt, în această direcție, două excelente modele ale genului. Ele ar trebui să devină manualele de tehnică a investigației și a analizei ale tuturor studenților noștri în științele sociale. Sunt două cărți importante de filosofie politico-juridică care fac onoare științei europene, prin maturitatea cu care sunt tratate subiectele cărora le sunt dedicate, prin selecția judicioasă a materialului folosit, prin delimitarea precisă a terenului de explorat, prin seriozitatea concepției sociologice care le stă la bază și — last but not least — prin claritatea și sugestivitatea stilului în care ele sunt scrise. Dar ceva și mai mult, ele sunt în acelaș timp singurele două cărți romînești cu aceste însușiri apărute în cursul anului curent.

Primul dintre cele două noi volume ale d-lui dr. Petre Pandrea este un studiu amănunțit al isvoarelor germane ale teoriilor politico-juridice ale lui Montesquieu, realizat pe baza unei cercetări minuțioase a manuscriselor nepublicate decît după treizeci de ani dela moartea autorului lor și care s'au bucurat pînă astăzi de prea puțină atenție. D. dr. Pandrea dovedește, într'un mod irefutabil, marele rol jucat alături de constituția engleză, de situația politică a vechilor germani, în germinarea teoriei separației puterilor care a creiat celebritatea lui Montesquieu. Lectura decumentelor juridice germane și călătoria întreprinsă în Germania în anul 1729 au avut o influență hotărîtoare asupra teroei sale etatiste. Influența engleză asupra lui Montesquieu este foarte mare, dar pe lîngă ea se pot găsi numeroase alte isvoare latine, spaniole și în primul rînd germane. A socoti teoria separației puterilor ca o simplă imitație după modelul englez este o mare eroare. In primul rînd pentrucă, după cum notează foarte just d. dr. Petre Pandrea, Montesquieu a scris capitolul din „Esprit des Lois" asupra constituției engleze și asupra separației puterilor abia după șaptesprezece ani dela călătoria sa în Anglia. In acest interval, Montesquieu și-a prelucrat toate amintirile, temerile, speranțele și cunoștințele sale asupra realității într'o construcție care este expresia cea ca mai perfectă a rococoului (p. 75). Iar în al doilea rînd pentrucă, după cum observa anul trecut profesorul H. R. G. Greaves dela London School of Economics and Political Science într'un pregnant studiu asupra lui Locke, în timp ce Locke propunea separarea puterilor pentru a preveni corupția voinței publice, scopul lui Montesquieu era cel de a asigura menținerea privilegiilor. („Locke and the separation of power" în „Politica", Februarie 1934). Din teoria dinamică a lui Locke Montesquieu a creiat o teorie eminamente statică. Profesorul Harold J. Laski merge chiar și mai departe acuzînd pe Montesquieu de o complectă neînțelegere istorică a constituției engleze. Pntrucă, susține d-sa, dacă într'adevăr noțiunea tradițională a separației puterii judecătorești de puterea executivă și dreptul celei dintîi de-a determina legalitatea deciziilor executivei constitue fundamentul libertății, separația executivei de legislativă nu poate fi nici necesară și nici dezirabilă. Origina acestei idei se datorește numai eronatei interpretări a lui Montesquieu. (Vezi „A Grammar of Politics", pp. 104, 297 și „Liberty in the modern state", p. 49).

Studiul d-lui Petre Pandrea contribue la o clarificare desăvîrșită a procesului de elaborare a teoriei separației puterilor. Domenstrînd greșala celor care atribue acestei teorii o origine pur engleză, autorul creionează în acelaș timp un minunat portret sintetic al personalității lui Montesquieu, una din aparițiile cele mai tipice ale rococoului, încadrat în ansamblul general al epocii sale de narcisism și introspecție, de goană după iluzii și de secare a tuturor forțelor vitale (pp. 7—11, 74—77). Separația puterilor nu este, în fond decît o pură creație a acestui rococo.

Al doilea volum al d-lui Petre Pandrea recent apărut tratează despre „filosofia politico-juridică a lui Simion Bărnuțiu. Bărnuțiu este primul romîn care încearcă să exprime doleanțele Ardealului subjugat sub forma unui sistem juridic. In opera sa deziderațele Transilvaniei sunt concretizate, pentru prima oară, intr'o doctrină în care au fost sintetizate toate argumentele de drept natural și de istorism juridic care puteau pleda în favoarea populațiilor asuprite. Fără a opta pentru vreunul dintre aceste două sisteme, Bărnuțiu le utiliza pe amîndouă în mod alternativ, după necesitățile momentului.

Adevărat precursor al filosofiei dreptului și a statului in Romînia, opera sa nu a fost însă supusă pînă acum nici-unei analize științifice. D. Petre Pandrea o abordează astăzi, înarmat cu toate instrumentele de disecare ale științei moderne. O succintă trecere in revistă a vieții lui Bărnuțiu este urmată de o identificare impecabilă a izvoarelor sale, dintre care cele mai principale sunt desigur Savigny și iluminismul francez, asimilate prin intermediul profesorului W. T. Krug, succesorul lui Kant la catedra de filosofie dela Königsberg și un fervent kantian și adept al liberalismului francez. Comentînd apoi manifestul dela 1842, d. Petre Pandrea deosebește în el patru serii de argumente: 1) de drept, 2) de morală, 3) de înțelepciune etatistă (Staatsweisheit) și 4) de prudență, cărora le consacră fiecăruia în parte o lucidă analiză.

Celelalte capitole studiază atitudinea lui Bărnuțiu față de problema clasificării dreptului, de cea a codificărilor, a utilității creștinismului în stat, a reformei agrare, a principelui străin, a regimului constituțional republican și a dreptului de albinat.

Tipul de stat la care s'a oprit Simion Bărnuțiu este statul-de-drept. Acceptînd statul-forță, ar fi însemnat să lupte împotriva însăși intereselor Ardealului. Pentru el, dreptul roman este superior tuturor celorlalte drepturi pozitive europene. In calitate de urmași ai Romei și pentru demonstrarea continuității istorice, Rominii au deci, după Bărnuțiu, datoria de a adopta dreptul roman. D. Petre Pandrea combate formula lansată de Titu Maiorescu, după care Bărnuțiu ar fi susținut că religia creștină este periculoasă și ar trebui înlocuită prin cultul roman. D-sa crede că Bărnuțiu voia mai curînd să susțină că disoluția imperiului roman se datorește în mare parte difuzării creștinismului, opinie devenită astăzi de altfel destul de banală. Reforma agrară era privită de Bărnuțiu ca „un bel sacru agrarium"; el cerea expropierea „fără plată sau cu plată redusă" (p. 124—127). In privința principelui străin, Bărnuțiu cere extinderea dreptului de veto la electiunea sa. Adversar al regimului monarhic, el se declară partizan al sistemului republican. In cele din urmă, nu admite dobîndirea de către străini a unor proprietăți funciare in Romînia.

Probabil însă că unul dintre cele mai interesante capitole ale acestei cărți este cel relativ la două momente analoge în teoria statului habsburgic: Bărnuțiu în secolul XIX și Hans Kelsen în secolul XX. Bogatele sale cunoștințe secondate de inteligența sa extrem de dinamică îi permit d-lui Petre Pandrea să realizeze în acest capitol un tur de forță excepțional.

Testimoniul lăsat de Bărnuțiu în problema politică se poate rezuma, spune d. Petre Pandrea, în modul următor: „respect pentru etnic" și „toleranță din partea Statului pentru minoritățile naționale" (p. 166). Bărnuțiu a demonstrat cît se poate de perfect că o politică de violentare a drepturilor minoritare nu are altă consecință decît solidarizarea tuturor claselor din națiunea asuprită într'un puternic bloc comun. A folosit însă această demonstrare în vreo măsură urmașilor săi? D. Petre Pandrea se reține de a da un răspuns precis și complect acestei chestiuni, încheiîndu-și cartea cu o caldă apologie a toleranței. Cred însă că o scurtă examinare a naționalismului ca un corp de doctrine, ca o filosofie politică care amenință foarte grav viitorul civilizației nu ar fi fost decît binevenită. Cu acest prilej s'ar fi putut observa foarte bine cum evoluția inevitabilă a naționalismului face pe promotorii săi să alerge cu pași repezi spre război în timp ce ei nu încetează un singur moment a vorbi despre pace.

Am plecat dela un stat care nu era strict național și era condus în mod despotic și ineficient, urmărind o politică marcantilistă, preparîndu-se necontenit pentru război și provocîndu-l. A apărut atunci campania pentru libertate, democrație și auto-determinare. A urmat războiul civil și cel internațional. O parte dintre popoare posedau state naționale, iar altele suspinau necontenit după ele. Pînă în cele din urmă ele și-au văzut visul realizat. Luptele pentru cucerirea unui stat național, împreună cu desvoltarea economică corespunzătoare, au făcut însă să apară la popoarele învingătoare o mîndrie nelimitată și credința că prin forță se poate obține orice; convingerea că pot trăi în deplină izolare și independență a fost însoțită de cea privitoare la abilitatea lor de a purta de grije popoarelor „înapoiate". Procesul acesta ne aduce înapoi la punctul dela care am plecat. Sfîrșim astăzi cu state naționale tinzînd spre o dictatură mai mult sau mai puțin mascată, urmînd o politică mercantilistă, preparîndu-se continuu de război și provocîndu-l sau amenințînd cu această provocare, pe o scară mult mai întinsă decît înainte.

Profesorul Carlton J. H. Hayes scrie cu deplină justețe că deși este un drum mare dela Rousseau, Herder și Mazzini

la Maurras, Hitler și Mussolini și deși cei dintii au predicat împotriva acelorași lucruri pe care cei din urmă le promovează, aceștia sunt o proecție directă a celor dintii. „Actualul naționalism nu ar fi putut fi astăzi ceiace este fără opera de pionerat a naționaliștilor umanitariști, și naționalismul care este astăzi exclusiv și intolerant a fost propagat pentru prima oare de naționaliștii liberali". („The historical evolution of modern nationalism", p. 127). In Franța și Germania a fost nevoe de un secol și jumătate pentru realizarea circuitului dela Rousseau și Herder la Maurras și Hitler; în Italia drumul de la Mazzini la Mussolini a necesitat mai puțin de un secol. In Europa răsăriteană ciclul s'a complectat într'un ritm cu mult mai rapid.

Cum se poate însă, împăca știința modernă cu o filosofie care confundă astăzi instituțiile pe care le-am moștenit cu instituțiile necesare societății? „Știința modernă, a declarat odată într'o formulă pregnantă profesorul Harold J. Laski, „înseamnă o piață mondială; o piață mondială înseamnă interdependență mondială: interdependență mondială înseamnă guvernămînt mondial". („Nationalism and the future of civilization", p. 25). Știința modernă impune astfel o transformare imediată a modului nostru naționalist de gîndire într'unul pur internaționalist. Astfel toate cuceririle ei vor rămîne inutile.

Iată o serie de probleme foarte sezisante asupra cărora d. Petre Pandrea nu ar fi trebuit să uite a insista tocmai într'o carte asupra filosofiei politico-juridice a unui leader important al mișcării naționaliste cum a fost Simion Bărnuțiu. Adevărurile acestea trebuesc repetate cît mai des posibil în toate ocaziile, în speranță că poate vor isbuti odată să învingă instinctele tribaliste adînc înrădăcinate în noi.

* * *

D. dr. Petre Pandrea aduce, cu cele două noui cărți ale sale, un aport apreciabil atît științei internaționale, prin studiul său asupra lui Montesquieu, cît și culturii romînești, prin analiza filosofiei lui Bărnuțiu. D-sa anunță, în aceiași ordine de idei, o interesantă „Istorie a doctrinelor politice romînești". Imi permit a-i atrage atenția că la fel de importantă și fără îndoială de o necesitate mai presantă ar fi o expunere critică a filosofiei politico-juridice universale moderne care este la noi complect necunoscută. D-sa este singurul nostru om capabil de a serie o astfel de carte. Și îmi place să cred că așteptarea noastră nu va fi nici înșelată și nici de lungă durată.

Alfons Adania

Cronica literară

GIB. I. MIHĂESCU: Donna Alba, roman (Ed. „Cultura Românească" București).

Speranțele la care a dat loc pe atunci încă tînărul autor al nuvelei *La Grandiflora* nu au fost întru nimic desmințite. Prin drama *Pavilionul cu umbre* și romanele *Rusoaica*, *Zilele și nopțile unui student întîrziat* precum și prin prezenta *Donna Alba*, scrisul d-lui Gib Mihăescu se apropie tenace de zenitul unei maturități bogate în rod. Fără îndoială că d-sa se impune tot mai mult în primul plan al prozei contimporane.

Autorul *Donnei Alba* este în primul rînd un povestitor fascinant. Și aceasta în înțelesul deplin al cuvîntului, părtașe fiind pe deoparte ritmul povestirii, imponderabilul expunerii, punerea în scenă care captivează iar, pe dealtăparte, substanța sufletească și anecdotică a povestirii. D. Gib Mihăscu lucrează cu un material și o viziune proprie. Oamenii spre care înclină preferințele autorului sunt naturile tari, de o sensualitate stăpînitoare, oameni de acțiune, ambițioși și instinctuali, polarizați deobiceiu în jurul unei femei plină de mister și sensualitate.

Donna Alba este astfel romanul unui strălucit ambițios, care stărue timp de unsprezece ani ca să cucerească o femee, depărtată de el, prin situația socială, cît cerul de pămînt. Intrevăzută la ieșirea dela un examen de clasa IV-a de liceu, eroina liceanului Mihai Aspru mocnește în amintirea acestuia un deceniu, în timpul unui vagabondaj pitoresc, în război și în timpul studiilor. Cînd o întîlnește din nou, soție a unui mare avocat bucureștean, face un pas hotărîtor. Intră ca secretar la acest avocat de viță boerească Georges Radu Șerban, soțul fostei domnișoare Russet— Ipsilant. Stăpînit de o aprigă dorință de a ajunge în fruntea profesiunii sale pentru a se apropia cît mai mult de sfera Donnei Alba, Mihai Aspru reușește să ajungă în scurt timp un strălucit ajutor al maestrului. Dar în acelaș timp observă o pasiune ascunsă în casa patronului său. Este în trecutul Donnei Alba un secret, pe care-l descifrează cu încetul: bărbatul ei ucisese în duel pe un amant al ei, Tudor Buzescu.

Mihai Aspru procedează la cucerirea Donnei Alba, cu mijloace de un idealism naiv: dorește să ciștige un proces dificil în jurul averei Donnei Alba, pe care chiar și soțul ei il pierduse. Dar cu cit succesele devin mai mari, cu atît mai mare este și certitudinea că procesul Donnei Alba nu poate fi revizuit și ciștigat. Atunci adoptă o altă tactică: aflase că fratele lui Tudor Buzescu, anume Preda Buzescu, un foarte interesant specimen de aristocrație decăzută, este în posesia unui teanc de scrisori compromițătoare ale Donnei Alba către fratele său și că o șantajează. Se hotărește să pună mina pe ele.

Dacă pînă acum am respirat în romanul lui Gib Mihăescu atmosfera sufletească a unui mediu aristocrat, de spiritualitate rafinată dar destul de sinistră, acum suntem introduși într'o mansardă de block-house în care trăesc de-a valma profesionistele amorului liber și prințul Buzescu. Pentru a fi scurt, Mihai Aspru se introduce la prinț sub un nume fals și îi fură scrisorile.

Ne apropiem de desnodămint. Ar trebui să mai adaog că legătura dintre Donna Alba și Aspru nu a fost, în cursul acestor unsprezece ani de ucenicie, deloc posibilă. Dimpotrivă, bănuindu-i instinctele vulgare de parvenit, Donna Alba făcu tot ce-i era în putință ca să-l țină departe. Cînd Donna Alba a aflat că Aspru este deținătorul scrisorilor, nu a putut să vadă în aceasta decît confirmarea diagnosticului. Totuși, Aspru îi dă scrisorile într'un gest de maximă generozitate. Donna Alba se hotărește să-i spovedească tot bărbatului. Intre timp Aspru devine un foarte loial amic al Albei, ceeace prilejuește și victoria lui. Marele avocat se sinucide deși suntem în așteptarea nunții.

Interesantă este în toată această analiză foarte amănunțită a pasiunei lui Mihai Aspru, înbinarea ciudată între jocul instinctelor și cel al generozității. Aspru o voia pe Donna Alba și ținea să o cucerească prin generozitate, magnitudine sufletească. Accentul de frumusețe tulburătoare pune tocmai întrebarea: generozitatea era din calcul sau spontană? D. Gib Mihăescu a zugrăvit cu măestrie clar-obscurul acestei lupte, dovedindu-se astfel unul din cei mai buni analiști ai sbuciumelor sufletești. Intr'adevăr, tipul uman preferat al d-lui Gib Mihăescu este omul de instincte puternice, condus de o mare forță spre ținta sa, îndeobște spre o femee plină de mister. Că asemenea ființe, prilejuesc cele mai frumoase analize și sondagii în magma clocotitoare a sufletului, se înțelege dela sine. D. Gib Mihăescu a devenit maestru în redarea unor stări de sbucium interior, de clocot sufletesc, de atmosferă ambiguă, prilejuită de o sensualitate nestăpinită și cu preferințe pentru straniu și mister.

Faptul că ofițerul de pe malul Nistrului (din *Rusoaica*) seamănă cu eroul din *Grandiflora* și cu Mihai Aspru este, dacă nu mă înșel, un semn bun. Pentrucă în afară de persoanele de prim plan celelalte sunt de o plasticitate și vivacitate uimitoare.

In romanul nostru modern figurile secundare sunt deobiceiu foarte șterse. D. Gib Mihăescu e o strălucită excepție. Figurine somptuoase de al doilea plan sunt cele din gama de aristrocrație: Prințul Georges, Radu Șerban, avocatul sumbru zugrăvit în negru și alb; Raoul Ipsilant, amatorul de ciini de rasă, decăzutul Preda Buzescu, cele citeva fete din aristocrație, Lilica și Voicuța...

Romanul d-lui Gib I. Mihăescu nu este numai o lectură pasionantă. Dacă ar fi numai atît și ar fi destul. Pragul lizibilității plăcute este însă cu mult depășit prin calități de analiză, de atmosferizare, de punere în scenă. Avem deaface cu un scriitor de mîna intiia, care minuește cu abilitate bisturiul în regiunile cele mai obscure ale sufletului.

Lucian Boz

Cronica externă

Caleidoscop mensual

Trebuie să fim drepţi: dictaturile sunt deştepte şi dau intr'adevăr dovadă de o adincă inţelepciune, intr'un anumit sens. De a nu recunoaşte acest lucru, ar fi chiar o nedelicateţă la adresa acelor regimuri cari şi-au găsit şi prin ţara noastră atiţia imberbi — imitatori.

Şi iată în ce constă „deşteptăciunea" regimurilor „tari, noui, juvenile, proaspete, autoritare", cunoscute sumar, ca d-i-c-t-a-t-u-r-i: jonglarea măiastră a diversiunilor, cind cu duşmanul extern, cind cu duşmanul intern.

Nu dau un exemplu, ci chiar două exemple, spre mai potrivită şi mai simetrică ilustrare: Germania şi Italia.

Inutil să venim aci cu cifre, ca să arătăm exactitatea statistică a unor realităţi cunoscute de toată lumea italo şi germano-filă sau fobă. Căci oficialitatea germană şi italiană şi-ar putea comenta doar aşa propriile lor date statistice: „este adevărat, dar sperăm că va fi mai bine graţie măsurilor bune luate recent de către Fuehrer sau Duce".

Dealtfel, acest comentar adiţional nu-i aparţine anului 1935, ci datează din primul an al „triumfului" dictaturei în Germania şi Italia. Şi cum e firesc, el se repetă cu ocazia oricărei noui declaraţii de „mare" senzaţie.

Dar, să revenim. Am zis că e ştiut, că atit în Italia cit şi în Germania, bintuie o criză economică fără precedent: economiile naţionale din aceste două ţări se găsesc în plin faliment, salariile au scăzut enorm, viaţa s'a scumpit, bugetele sunt deficitare, comerţul exterior e tot deficitar, iar casieria statului, din Berlin şi Roma, sunt la fel de goale.

Dar se mai ştie încă un lucru, că atunci cind nu-i piine, cind mizeria şi-a întrecut măsura, cind viaţa de toate zilele a devenit mai mult decit un chin pentru massele muncitoare, atunci şi mitraliera e mai puţin temută de către aceşti oropsiţi ai unui regim vitreg. Şi cind massele devin intr'adevăr furioase, istoria ne invaţă că atunci se pot intimpla multe-şi mari lucruri. „Lucruri", de care dictatorii şi dictaturile, se tem.

Şi iată dece, cind criza era mai acută în Germania, dictatura de-acolo aruncase bombele externe, proclamind reînarmarea, declarindu-se ameninţată de Rusia şi Franţa, făcindu-i pe flăminzii Reichului să creadă că „patria e în pericol", stomacul venind pe al doilea plan.

Dar Germania are o ambiţioasă concurentă: Italia.

Simultan cu criza internă germană, izbucnise şi o acută criză internă italiană. In deficite şi mizerii, economia italiană se luase la intrecere cu cea germană. Regimul fascist se vedea periclitat. Ducele era zilnic insultat pină şi în public, grevele tacite se înteţiau, spre a demasca ilustrul stat corporatist în toată goliciunea sa goală şi stearpă.

Intotdeauna, regimul fascist italian, excela prin lovituri de teatru. Deci „bombele" lui Mussolini, au fost şi mai sgomotoase: marş în spre Abesinia.

Dacă pe vremuri, Ducele li promitea italienilor prosperitate prin fascism şi apoi prin corporatism, astăzi, părăsindu-şi discreditata traistă fascistă, ii promite poporului italian mintuire prin... Abesinia. Diversiunea, e în curs. Mustul, fierbe. Mustul lui Mussolini, bine înţeles.

In acest chip, vedem deci că întreaga lume este astăzi preocupată de războinicia italiană, senzaţia diversionistă germană, rămînind în umbră.

Dar nu fără rost am spus că dictaturile dau intr'adevăr dovadă de multă inţelepciune şi inventivitate intr'un anumit senz. Căci, să fim pe pace: nazismul a apelat astăzi la cealaltă diversiune, „pericolul" intern, evreii. Un nou val de antisemitism, noui progromuri şi noui impilări.

Cred că se înţelege acum ce este pentru o dictatură „pericolul" extern şi „pericolul" intern.

Dar, cum am mai spus, la ordinea zilei, e „bomba" italiană. Regimul fascist nu se mai poate menţine şi cancelariile afacerilor streine din Londra şi Paris, ştiind acest lucru, sunt convinse că Ducele e hotărît să „meargă pină la capăt" spre a-şi salva situaţia, cel puţin încă pentru a scurta perioada de timp. Se mai „intimplă" că Franţa şi Anglia „se lucrează" reciproc în momentul de faţă, aşa că soluţia e lesne de prevăzut. Sub o formă sau alta, Abesinia va pierde „partida" printr'o meşteşugită împărţire în trei „zone de influenţă" tip Persia: Franţa, pe linia Djibouti-Adis Abeba, Italia pe linia Massaua-Mogadiscio şi Anglia pe zona adiacentă Sudanului anglo-egiptean.

Prezicem, că acest lucru se va „intimpla" cu sau fără războiu. Şi cred, că prezicerea de faţă, din nenorocire pentru Abesinieni, pentru spiritul de echitate şi dreptate şi justiţie internaţională, se va împlini, neintirziat.

Venind vorba de preziceri, îmi reamintesc de una formulată acum un an cu privire la durata regimului din Albania. „Prorocul" opina pentru trei ani.

Posibil însă că regimul de-acolo, nu va dura nici atît. Căci revoluţia declanşată recent acolo, nu este decit augurul sinistru al unui incendiu mai mare şi mai... mistuitor.

De astă dată nu e vorba de mici dar crunte răfueli de clan sau răzbunări şi feude de singe, ci micul şi tinărul stat e frămintat de veritabile atitudini şi convingeri: dictatură filo-italiană, sclavaj politic şi parodie de independenţă sau democraţie, parlamentarism sincer şi independenţă reală. Pe lingă acestea, contează şi situaţia economică a albanezului, care a devenit de nesuportat din cauza infeodării politice şi economice a Albaniei faţă de Italia, care cumpără produsele agrare albaneze, cind vrea şi cum le vrea. Opoziţia albaneză preconizează deci şi o reluare a raporturilor comerciale cu restul Europei.

Ceeace-mi reaminteşte însă de tratativele noastre pentru reluarea raporturilor comerciale cu Rusia Sovietică.

Pentru moment, ele au ajuns la un punct mort. Probabil, că vor fi reluate.

Dacă s'ar ţine cont în fine, de incomensurabilul beneficiu depe urma acestor reluări de raporturi, pe de altă parte, putem prevedea că după această intrerupere, sau aminare oficială, un acord va fi totuşi încheiat. Căci numai aşa, vom dovedi că înţelegem totuşi marele rost al comerţului exterior şi numai aşa ne vom fi încadrat în acelaş sistem cu Cehoslovacia, care ştie prea bine ce e şi comerţ şi securitate politică şi alianţă sinceră.

T. Cristureanu

Cronica muncitorească

Conferința internațională a muncii dela Geneva.

La 4 Iunie 1935, s'a deschis la Geneva, cea de a 29-a sesiune a organizației internaționale a muncii, care a lut o serie de importante hotăriri pentru reglementarea internațională a probemelor muncitorești.

Au participat la lucrările conferinței, delegați din 48 de state. Afganistanul, Statele Unite ale Americei și Uniunea Republicei Sovietice Socialiste, care au intrat recent în organizația internațională a muncii, au fost în deobște menționate. Din 48 delegațiuni prezente, 31 erau complete și 17 incomplete. Conferința internațională a muncii s'a constituit în modul următor: 83 delegați guvernamentali, 34 delegați patronali, 34 delegați salariați, în total 151 delegați, la cari s'au adăugat 237 consilieri technici, adică în general 388 de membri; în acest an au fost 4 state și 20 delegați mai mult decât în anul trecut, ceiace dovedește în primul rând că organizația crește numeric.

Punctele în discuție ale ordinei de zi, au venit — unele pentru prima dată în fața conferinței, când, conform regulilor, are loc discuția generală; la sfârșitul acesteia se precizează problemele asupra cărora guvernele vor fi în prealabil consultate, în baza unui chestionar, întocmit de Biuroul Internațional al Muncii; altele — au venit pentru a doua oară în discuție, cu care ocazie, pe temeiul răspunsurilor primite dela guverne, se adoptă convențiile internaționale și recomandările.

Punctele 1 și 2 din ordinea de zi au venit în discuție pentru a doua oară; ele au fost discutate anul trecut, guvernele au fost întrebate și au răspuns, iar în conferința acestui an urma să se adopte convențiile. Punctul 1 trata despre conservarea drepturilor la asigurarea pentru invaliditate, bătrânețe și deces a lucrătorilor emigranți și punctul 2 despre întrebuințarea femeilor la lucrările subterane în mine.

Punctele 3, care se referă la șomajul tinerilor, 4 care se referă la recrutarea mâinii de lucru în colonii și 5 care se referă la concedile de odihnă plătite, au venit pentru prima dată în discuția conferinței. Punctul 6 — prevăzând reducerea orelor de lucru săptămânale dela 48 la 40, s'a discutat 2 ani consecutiv, fără să se ajungă la o înțelegere. Chestiunea a fost din nou înscrisă pe ordinea de zi, cu o propunere modificatorie, ca să se aplice această reducere, deocamdată, la 5 grupe de industrii și anume: 1) lucrări publice; 2) ferul și arama; 3) construcții; 4) sticlărie și 5) mine de cărbuni. — Punctul 7 din ordinea de zi era intitulat: „revizuirea parțială a convenției din 1931, cu privire la durata muncii în minele de cărbuni". Convenția din 1931 prevedea reducerea orelor de lucru în minele subterane la 7 ore și 45 de minute, cuprinse fiind și intrarea și eșirea din mine; ea trebuia să intre în vigoare după ce va fi ratificată de 7 state, prmele producătoare de cărbuni și anume: Germania, Belgia,

Franța, Anglia, Olanda, Polonia și Cehoslovacia. Niciunul din aceste state n'a ratificat convenția; ele invocă concurența statelor neaderente Rusia și America, care ar fi puse — astfel — într'o situație privilegiată. Ele au pretins o modificare parțială a convenției, de natură s'a facă mai suplă, ceia ce s'a înscris în ordinea de zi.

Deasemenea se mai prevedea în ordinea de zi și discuția asupra raportului anual de amplă documentație al directorului Biuroului Internațional al Muncii.

Acestea au fost punctele bogatei ordini de zi a conferinței.

D. M. de Michelis, delegatul guvernamental italian, deschizând oficial sesiunea, în calitatea sa de președinte al consiliului de administrație al Biuroului Internațional al Muncii, a precizat, între altele, astfel scopurile mari ale organizației.

„Din evoluția lumii moderne iese ideia clară că muncitorul nu „trebue socotit numai ca o ființă, care merită proteguire, ci și ca o „ființă, care are un rol, o funcțiune în viața colectivității economice „și sociale.

„Organizația internațională a muncii nu trebue să se inspire „numai dela ideia proteguirii elementului muncitoresc, ci mai ales „dela necesitatea de a face ca muncitorul să joace rolul activ, ce îi „revine, în jocul armonios al forțelor de producție și în viața națiu„nilor".

Vom examina discuțiile și hotărîrile conferinței, nu în ordinea punctelor înscrise pe ordinea de zi, ci după importanța lor.

Chestiunea care a făcut obiectul unor desbateri ample și animate, ași putea spune, care a dominat toate desbaterile, a fost reducerea orelor de muncă săptămânală dela 48 la 40.

Conferința a cunoscut o mare bătălie socială!

In rezistența sa împotriva proectului de reducere, elementul patronal a mers până la retragerea în bloc din comisiune cu intenția de a îngreuia cel puțin, lucrările conferinței.

Față de criza economică, care nu se mai ameliorează și față de creșterea impresionantă a numărului șomerilor, s'a preconizat această reducere a orelor săptămânale de lucru dela 48 la 40, cu menținerea aceluiaș nivel de salariu.

In Italia, există de mai mult timp o convenție colectivă între patroni și salariați, care stabilește durata muncii săptămânale la 40 de ore. Convenția e valabilă pe 6 luni cu drept de prelungire. In America, în multe industrii, s'a redus durata muncii la 36—32 ore săptămânale; în Rusia sovietică durata muncii zilnice este de 6 ore și 55 de minute.

Biuroul Internațional al Muncii și-a propus să susție în fața conferinței adoptarea unei convenții de reducere generală care ar permite unui important număr de șomeri să-și găsească plasament. Lucrul a întâmpinat ostilitatea hotărîtă a elementului patronal.

D. Pierre Waline, într'o serie de cronici sociale, publicate în „La journée industrielle", a expus pe larg punctul de vedere patronal. „O chestiune întotdeauna rău pusă!..." se intitulează prima sa cronică, care redă o cronologie a problemei. Pentru a patra oară — susține d-sa — cnferința internațională discută avantagiile și dezavantagiile duratei muncii săptămânale de 40 de ore. In Iulie 1932, chestiunea este pusă din inițiativa guvernului italian, în vederea combaterii șomajului. In Iunie 1932, conferința internațională refuză să adopte o procedură urgentă și dispune ca problema să fie examinată de sesiunea următoare; în Iunie 1934 proectul eșuiază și din nou se amână pentru sesiunea următoare. In fine, în sesiunea anului

curent, s'a propus reducerea pentru 5 grupe de industrii: lucrări publice, construcţii, sticlărie, siderugie, huilă.

Obiecţiunile patronale au fost expuse, în faţa conferinţei, în numele întregului grup patronal de d. OErsted, delegat olandez, care a arătat că reducerea la 40 de ore nu va micşora şomajul. Nu se poate trata internaţional o problemă ca aceasta, fără să se ţină seama de situaţia demografică şi economică a fiecărei ţări. Insuşi Biroul recunoaşte că nu se poate realiza o reglementare internaţională a salariilor, atunci cum se va putea realiza o reglementare uniformă a duratei muncii? O eventuală adoptare a celor 40 de ore ar avea grave consecinţe: urcarea preţului de producţie şi al costului vieţii, accentuarea dezechilibrului între industrie şi agricultură, etc. De altminteri, statele cari susţin reducerea la 40 de ore nici n'au ratificat convenţia privitoare la 48 de ore. Din 18 state semnatare, numai 8 state (printre cari şi România) au ratificat convenţia din 1919, asupra fixării orelor de lucru săptămânale la 48.

Franţa a ratificat condiţionat dacă va ratifica şi Anglia şi Germania, care nici până azi n'au ratificat. D. OEsterd a terminat susţinerile sale, arătând că rezoluţia propusă pleacă dela premize inexacte şi ajunge la concluzii înşelătoare, cari induc în eroare opinia publică. Delegatul guvernamental belgian d. Wauters a calificat rezoluţia „o mistificare a clasei muncitoare". Din partea delegaţiilor salariaţi şi delegaţiilor guvernamentali atitudinea protestătoare a grupului patronal a fost viu criticată şi în repetate rînduri denunţată ca un „act de sabotaj" a lucrătorilor conferinţei. Cu 57 de voturi pentru şi 49 contra, conferinţa a adoptat următoarea rezoluţie prezentată de grupul muncitoresc:

„Conferinţa găseşte cu cale că e locul să se adopte o convenţie „generală", bazată pe principiul săptămânei de lucru de 40 de ore „şi menţinerea nivelului de viaţă a muncitorilor, această convenţie „trebuind să constitue cadrul în care vor fi cuprinse diversele industrii".

Discuţia a fost adoptată pentru industria sticlăriei, lucrări publice şi construcţii; dar respinsă pentru fier şi aramă ca şi pentru mine de cărbuni; ea va fi reluată în sesiunea viitoare.

De un interes deosebit a fost şi discuţia punctului: şomajul tinerilor. Zeci de asociaţii de tineri au prezentat memorii semnate de sute de mii de tineri şomeri cari reclamau să se ia măsuri pentru plasarea energiilor tinere la muncă. Conferinţa a adoptat în unanimitate o recomandare, care tinde la fixarea vârstei şcolarităţii obligatorii la 15 şi 14 ani, formarea profesională, oficii de plasare speciale pentru tineri, etc. Deasemenea conferinţa a adoptat o convenţie cu privire la conservarea drepturilor la pensie în asigurări a lucrătorilor eminenţi; o alta, cu privire la întrebuinţarea femeilor în lucrări subterane în mine; s'a adoptat la fel revizuirea convenţiei din 1931 pentru limitarea duratei muncii în minele de cărbuni. In privinţa recrutării mânii de lucru în colonii şi concedii plătite, s'a făcut discuţia generală urmînd ca la anul viitor să se adopte convenţiile respective.

■

De un interes excepţional a fost raportul prezentat conferinţei de directorul Biuroului Internaţional al Muncii d. Buttler asupra activităţii anuale a organizaţiei. D-sa s'a declarat partizanul fervent al economiei dirijate, ca singur mijloc de atenuare a crizei şi de intensificare şi raţionalizare a producţiei. Raportul a suscitat discuţiei aprinse. Numeroşi delegaţi — printre cari şi d. Valeriu Roman, delegat guvernamental român şi d. inginer C. R. Mircea, delegat patronal — au crtiicat economia dirijată şi s'au declarat partizani ai liberalismului economic.

D. Buttler a precizat clar ţelurile de viitor ale organizaţiei internaţionale a muncii:

— „In starea actuală a lucrurilor — a spus d-sa — legislaţia „socială nu ajunge. Problema s'a lărgit şi trebue să găsim acum formula potrivită pentru fiecare ţară, poate chiar în unele cazuri pentru fiecare industrie particulară, spre a face ca dreptatea socială „să meargă mână în mână cu progresul technic.

„Problema reală este o problemă umană. Puterea de producţie a maşinei creşte mai repede decât nevoia mâinii de lucru. Şi „aceasta-i una din explicaţiile pentru care conferinţa a asistat la „acel spectacol tragic al tineretului, care cerea insistent să se găsească un remediu situaţiei lor...

„Acţiunea socială considerată ca o acţiune de pură protecţie, „face loc acum noţiunii mai largi de securitate socială. Scopului negativ, pe care-l constituia protecţia muncitorilor contra riscurilor şi „abuzurilor sociale, se substitue scopul pozitiv, care este acela de a „furniza lucrătorilor posibilitatea de a-şi asigura un nivel de viaţă „materială convenabilă şi a desvolta aptitudinele lor individuale".

Este natural, ca aceste rezultate să nu poată fi realizate prin sforţări izolate, prin autarhie, ci numai prin înţelegere şi solidaritate pe plan internaţional — ceia ce organizaţia internaţională a muncii urmăreşte şi ceiace conferinţa a dovedit-o prin importantele deciziuni, ce le-am recenzat.

N. N. Matheescu

Cronica artistică

Nora Steriade

Vin de la expoziția ,Nora Steriadi.

O încintare. Ceramică, broderie, mozaic își îmbină formele și culorile ca să ne dea o impresie de somptuozitate. Nu știi ce să admiri mai mult, temperamentul care fără școală, fără ucenicie a eșit strălucitor la lumină, voința sălbatecă de a se realiza, sau instinctul sigur care o conduce și care o împiedică să facă greșeli grosolane de gust, cum dese ori găsești la cei al căror simț artistic a fost deformat prin școlile proaste ce au urmat.

Nora Steriadi are un suflet de primitiv. Casa părintească, la umbra brazilor de pe valea Jiului, e alături de un torent care mână la vale în ropot continuu bolovanii din deal. In satul ei moșneni arțăgoși, violenți și pătimași, inspiră o continuă spaimă. Acum 20 de ani mama sa dormea cu toporul sub pernă de frica bandiților, iar fratele său, atletul Condrus, pe vremuri a sfărimat falca unui adversar politic, cu care s'a împăcat cînd au ajuns amîndoi în acelaşi partid. Ea însăși o fire pasionată, care nu se mlădie, care-și urmează drumul în linie dreaptă fără menajamente, fără compromisuri, nedînd atenție la suferințele ei sau ale altora. Un temperament, o voință.

Trăind multă vreme într'un mediu de artiști și oameni de gust, a ajuns să simtă esența artei, să priceapă instinctiv că perfecția technică nu e arta, că pot fi opere de o rară și îngrijită execuție dar reci sau plicticoase, că inperfecția chiar e adesea necesară unei opere de artă, de multe ori un farmec în plus care-i mărește valoarea. De aci pînă a căpăta convingerea că e și ea artistă nu mai era decît un pas de făcut și Nora Steriadi l-a făcut cu curaj.

A început cu broderia. Pete mari de culoare brodate instinctiv pe un desen sumar și stângaciu, barbar, fără idei preconcepute asupra stilului, fără grijă de arabesc, așa cum *îi cînta* ei. Și, — minune, — instinctiva aceasta, fără *„școala de belle-arte"*, fără conducător, fără cultură artistică, a reușit să cînte ca păsările lui Dumnezeu, fără să știe de unde i-a venit viersul.

A încercat apoi olărie, ceramică. In Gorj la ei, și în Vâlcea nenumărate olării țărănești reproduceau forme, smalțuri și ornamente ancestrale. Ea n'a trecut pe lângă ele cu privire distrată și sufletul său de artist emotiv și atent și sufletul său de artist emotiv și atent le-a înțeles farmecul. N'a făcut greșala maeștrilor obișnuiți de ceramică *„să corijeze"* motivul, să-l execute cu linia și compasul. Ea, cu o sensibilitate rudă cu a țăranului olar, a făcut olărie primitivă ca și el și pe baza acestei primitivități a încercat să meargă mai departe. A înțeles legea materiei, că fie care material îți impune anume technică, anume motiv, anume mod de a-l întrebuința; că nu faci operă de artă dacă împrumuți din țesături un motiv pentru ceramică, ori unul de ceramică pentru broderie. A priceput cîtă frumusețe există în motivele

naive și redarea lor inperfectă, că tocmai neprevăzutul acestei inperfecții îi mărește farmecul și puterea de viață. Or ea n'avea școală, nu-i fusese sufletul otrăvit de știința pedantă și insuficientă a profesorilor, n'avea nici o neliniște asupra scopului ce urmărea. S'a apucat cu pasiune de lucru, ani de zile și-a prăjit ochii supraveghind flăcările ce-i ardea oalele pînă cînd a putut să realizeze opere ce vor data în începuturile ceramicei noastre determinînd chiar un curent. Un exemplu: Sobele Rufer s'ar putea mai pe drept numi sobele Nora Steriadi.

Artista noastră însă avea sufletul prea mobil, e o fire prea bogată și realizările din broderie și ceramică n'o mulțumeau. Broderia de proporții uriașe a ctitorilor Brâncoveni, unde pornind dela o frescă bisericească cunoscută a creat operă nouă și invenție originală în acelaşi spirit dar cu altă materie și în alt sens, era o culme. Succesele avute în olărie la Paris a fost alta.

Nesățioasă și schimbătoare, atenția i-a fost atrasă de alte zări. O călătorie la Ravena i-a topit sufletul în aurul mozaicului, i l-a ridicat pe aripi de serafimi spre bolțile albastre în armonii de purpur și smarald. De atunci și olărie și broderie și orice alt rost al vieței a dispărut pentru ea, în suflet nu exista decît mozaicul, — vibrații scînteetoare de culori puternice care să cînte împreună imnuri bogate, sonore, saturate de culoare și lumină, suprafețe mari unde voluptatea materiei colorate să fie unicul scop, iar motivul un pretext numai pentru poemul sensual și somptuos de care sufletu-i era plin. Instinctiv și-a dat seama că pricepe mai bine ca oricine frumusețea acestor minuni de basm și cu voință dîrză s'a apucat să învețe meseria aceasta nouă. Resultatul îl avem înaintea noastră.

Nu fac ditirambă dar în admirația sinceră ce am pentru talentul, temperamentul și voința Norei Steriadi trebue să fac o mică rezervă. Ea a prins instinctiv secretul mozaicului. Alături de un desen sumar și primitiv o colorație vibrantă, o armonie intensă și somptuoasă, o bogăție sensuală. Dar tocmai pentru aceasta ambiționăm mult dela Nora Steriadi.

Dorim decoruri vaste de catedrale, vrem să vedem ziduri mari acoperite cu îngeri și diavoli, cu feți-frumoși și balauri, visăm dealuri smălțate cu flori de pietre scumpe, care sub bolta de safir scînteetor să poarte pași ușori de Cosînzene. Va avea oare posibilitatea să le înfăptuiască? Mărturisesc că mă îndoesc.

Mai întîi nu mai există Meceni care să construească palate unde să fie săli decorate în mozaic, iar Catedralele ori bisericile știm noi de cine și cum se zugrăvesc. Mă îndoesc că va avea deci putința materială de a se realiza și e mare păcat.

A doua neliniște ce o am e izvorîtă din caracterul ei personal. Nora Steriadi e mult prea schimbătoare. Nu-și va îndrepta oare gîndurile iar în altă direcție părăsind mozaicul pasionîndu-se de altceva? E capabilă de orice, căci în orice direcție sforțările ei sînt interesante și e în stare din nou, peste 5—6 ani, să ne uimească iarăși cu cine știe ce. Publicul îi cere însă să rămînă la mozaic, să se... stabilizeze!

Ștefan Popescu

Cronica cinematografică

Scenariu pentru Elissa Landi

Intr'o vară, de mult, se reprezenta în plin sezon-mort, un film în care juca Willy Forst, deja celebru datorită celor două inimi „in Dreivierteltakt". Filmul se numea „Frumoasa necunoscută", şi a avut onoare de a cădea net. Am scris atunci o lungă şi indignată cronică, în care semnalam cîteva din originalele idei de regisură şi, cu aceeaş ocazie, atrăgeam atenţia asupra actriţei necunoscute care — spuneam eu — lasă să se bănuiască un talent care o va duce iute la un răsunător succes.

Artista obscură era o oarecare Marlene Dietrich, care, şase luni mai tîrziu, făcea rolul lui Lola din Ingerul Albastru.

Cu vre-o doi ani înainte de toate aceste evenimente se reprezenta la Cinema Capitol un film german (fireşte, mut) care n'a prea plăcut. Se numea „Adio, Mascotă" şi în rolul principal juca o fată pipernicită, cu privire de cîine bătut. In cronica mea săptămînală constatam că filmul nu era cine ştie ce, dar că figura şi jocul actriţei erau interesante, adăogînd că-i prevăd necunoscutei artiste un viitor plin de succese.

Fizionomia patetică a micii actriţe cu gesturi de animal persecutat aparţinea unei domnişoare cu numele de Lilian Harvey, şi trebuia, doi ani mai trziu, să-mi dea dreptate în („Die drei von der Tankstelle").

Insfîrşit, în cursul carierei mele de critic, am mai pariat odată cîştigător. Numele ales era Elissa Landi. Am repetat poate de zece ori — şi o repet şi acuma: această actriţă va avea odată de jucat un rol care va uimi publicul. Acest rol nu i s'a dat încă. Şi cam încep a întrevedea de ce. Elissa Landy trebue să aştepte ca cinematograful să se mai intelectualizeze. Ea e făcută pentru roluri de mare subtilitate psihologică, roluri de nuanţe şi de mister, roluri de atmosferă şi de climat sufletesc general. Asta tocmai începe acum în America. Dar nu-i încă pus la punct. Super-revista, filmul poliţist, opereta, melodrama, comedia de ca să zicem aşa salon — toate aceste genuri uşoare întîrzie constituirea unei arte mai pure — adică, fiindcă-i acelaş lucru: a unei arte pe bază de psihologie (spre deosebire de cea curentă care e pe bază de evenimente).

Asta explică de ce Elissa Landi îşi tot amînă triumful. Intre timp, ea e pusă să joace în roluri absurde, în care jocul ei variază între onorabil şi grotesc. După fiecare asemenea film avem dreptul să murim de ciudă că un atît de fin talent a fost batjocorit din nou cu un rol inept.

Se pare că aceste sentimente nu-s numai ale mele. Ele aparţin şi multor regisori californieni. Şi dînşii au impresia că s'ar putea scrie un scenariu pentru Elissa Landi care să o aşeze la un nivel estetic egal cu acel al unor Marlene Dietrich sau Greta Garbo. Nu ştiu

dacă aceste spuse — pe care le ţin dela un diplomat proaspăt debarcat din San Francisco şi prieten personal cu Elissa Landi — sunt 100% false. Oricum, tot e un fel de coroborare a impresiei mele şi o încurajare a pronosticurilor izvorînd dintr'însa.

Pentru toate aceste motive mi-a venit ideea să — nu să scriu, doamne fereşte — ci să mă gîndesc la un „Scenariu pentru Elissa Landi".

Atrag dela început atenţia. Am oroare de „sistemul 1900" adică de a serie drame anume comandate pe măsură, pentru a se potrivi cutărei actriţe. (De pildă: Sarah Bernard, în urma unei bătături infectate, îşi pierde picioarele. Imediat un genial dramaturgist fabrică în iuţeală o piesă cu eroină „Cul-de-jatte", etc., etc.). Dar aci nu-i vorba de aşa ceva. Elissa Landi înseamnă pentru mine nu o actriţă, ci o posibilitate generală de film psihologic. Elissa Landi e un pretext, simplu mijloc de a-mi aduce aminte că intelectualizarea cinematografului prin infuzare de psihologie în locul mecanismului obicinuit al împletirii de evenimente — că acest fenomen e gata-gata să înceapă, şi că primul care va beneficia de această evoluţie, spre artă, a ecranului va fi Elissa Landi, al cărui talent e aşa făcut că nu poate tolera decît filme bune (în filme proaste jucînd mai prost chiar decît o artistă proastă).

Dar, se va spune, filmul psihologic e lung, monoton. Filmul de evenimente, dacă evenimentele sunt multe şi logic angrenate, este, din contră, trepidant.

Ei bine, cred că nu-i tocmai aşa. Succesiunea prea rapidă de întîmplări zăpăceşte. In scurt timp nu mai pricepem nimic. Ş'apoi sunt, oricum, cam agasante acele poveşti fugind cu 150 pe oră, poveşti cum viaţa reală nu ne oferă niciodată. In biografiile cele adevărate, faptele sunt numeroase, dar evenimentele puţine. (Deosebirea dintre fapt şi eveniment e simplă. Exemplu: mă însor; este un eveniment. Mă duc la slujbă; este un simplu fapt. Pun săpunul la loc după ce m'am spălat; iarăşi simplu fapt. Imi dam demisia din magistratură sau mă înnec în Marea Nordului: evenimente. Şi aşa mai departe).

Istoria cea reală e ticsită de fapte şi relativ goală de evenimente. Asta e poate vexant pentru mitocanul cultural, şi prima lui grije va fi de sigur să abuzeze de drepturile ficţiunei, pentru a aglomera, în poveştile sale, întîmplări epocale, peste întîmplări epocale. Dar asta, à la longue, nu poate să nu ducă la o impresie de neant. Omul subţire şi poate şi mai mult omul de rînd nu tolerează minciuna în artă. El vrea să i se descrie tocmai ceeace în viaţă se întîmplă la fiecare moment. N'aţi observat cu ce extaz d-l Popescu află că Napoleon scuipa pe jos şi îşi trăgea pantalonii exact ca şi Domnia Sa?

Luaţi cea mai banală poveste din lume. De pildă: George F. Babbit trăieşte douăzeci şi patru de ore. Notaţi tot ce face şi gîndeşte în acest răstimp d-l Babbit. Un inventar de lucruri perfect neinteresante: aude cum Fardul de vis-à-vis încearcă zadarnic să pornească, se şterge cu şervetul musafirilor, îşi încuie ţigările, etc., etc. Decît aceste lucruri fără importanţă sunt descrise de un mare artist, şi misiunea artei este tocmai de a da interes lucrurilor care în aparenţă nu au. Cutare reflecţie banală dovedeşte cît de stupide sunt sindrofiile de intoxicaţie din lumea americană, cutare gest arată ce încîntat e Babbit de locul ocupat de el în ierarhia socială, mişcarea următoare exprimă mediocritatea navrantă a foarte pirlitelor lui elanuri către libertate, şi toate, laolaltă cu ce mai fusese şi cu ce o să mai fie, ne fac să ne introducem în sufletul lui Babbit, fără totuşi a părăsi poziţia noastră de simpli spectatori (căci manifestările lui Babbit sunt toate exterioare — motrice sau verbale). Excursie foarte paradoxală, în care fiecare clipă ne aduce altceva şi mereu altceva.

Odată — un senator îi spunea lui Talleyrand: „Il y a eu paraît-il un conseil du roi, qui a duré trois heures. Vous ne savez pas ce qui s'y este passé?" — „Trois heures" îi răspunse atunci cancelarul. Acelaș lucru se poate spune despre Babbit. Singurul lucru care s'a petrecut în 24 de ore sunt tocmai acele 24 de ore... Și totuși, cetitorul lui Babbit par'că merge la o vînătoare senzațională, sau mai exact par'că exploarează un pămînt nou. Adică nu pare că, ci chiar exploarează un lucru foarte misterios: un suflet omenesc. Excursie, unde fiecare unic amănunt este cheia unei vaste realități de psihologie. Iată de ce romanul lui S. L. se citește cu aceeaș respirație întretăiată cu care urmărim evenimentele unui roman de aventuri. Ceeace numim noi „aventură „nu-i în fond decît descoperirea, bucată cu bucată, a unei anumite situații. La Babbit, situația pe care o descoperim astfel este d-l Babbit el însuși, cu tot ce este și are.

Am insistat asupra acestei cărți (mai precis asupra primei jumătăți a cărții) pentru că avem într'însa, liberat de orice amestec impur, tipul perfect al poveștii pe bază de psihologie. Nici un eveniment. In schimb sute și sute de fapte, toate valabile, toate probante, fiecare probant altfel decît cellalt, fiecare desvăluind o nuanță diferită a aceluiaș suflet omenesc. Și am ales romanul lui S. L. pentru încă o pricină. El este tratat așa de obiectiv, așa de „behaviorist", așa de „comportist", încît este aproape cinematograf.

Multiplicarea evenimentelor — atît în literatură cît și pe ecran — nu îmbogățește, ci zăpăcește. Antidotul la monotonie este înmulțirea — dacă îmi este permis să spun așa — a „frazelor cinematografice". Dar ce înseamnă asta?

Iată, voi da un exemplu. Intr'un film al cărui nume îmi scapă, Joan Crawford este profund rănită de procedeele unui om pe care îl iubise. Regisorul ni-o arată acum trăind departe de omul acela și indignată la simpla audiție a numelui său. Toate lucrurile și persoanele filmului joacă astfel (căci și lucrurile „joacă") — astfel încît spectatorul e convins că eroina dorește și reușește să uite pe primul ei iubit. La un moment dat, eroina vrea să iasă la plimbare. Iși pune pălăria, mănușile, se uită o ultimă oară în oglindă, și...; și, în loc să plece, mai face ceva, foarte ciudat. Se suie pe un scăunel în dreptul unei etajere. Pe raft stă cocoțată o valiză. Joan Crawford pune mîna pe valiză și o ridică nițel, 'nu de tot, lăsînd-o să se rezime pe muchia din fund. Astfel, valiza se ridică exact ca o trapă de pivniță, și pe dosul ei, ținut cu degetul cel mare de eroină, se ridică și fotografia iubitului uitat. Joan Crawford, în această poziție eminamente incomodă, privește cîteva secunde încordat, mut și secret, figura impasibilă a domnului. Apoi, îi dă drumul, ca unei uși, și spectacolul se închide; iar doamna iese ca și cînd ultima ei faptă ar fi fost de aceeaș familie cu pusul mănușilor sau pudratul feții.

Chestia aceasta cu fotografia este tocmai ceeace noi ne luăm permisiunea să numim o „frază cinematografică". Prima ei condiție e să fie altceva de cît ce avusese loc pînă atunci și altceva decît ce va fi fapta următoare. A doua condiție, să nu dureze mai mult ca o jumătate de minut în totul, cu toate preparativele aferente. A treia condiție: să însemne psihologicește ceva, să dovedească ceva de ordin sufletesc. E lesne de văzut că detaliul cu fotografia descris de noi adineaori însamnă ceva foarte interesant moralmente: sentimentul complicat al imposibilității de a uita. Pe dealtă parte, e tot atît de lesne de văzut că aceasă faptă nu determină nici-un eveniment, dimpotrivă, ca e determinată de totalitatea evenimentelor prezente și trecute. Diversele conduite ale oamenilor din filme, exact ca și cele ale oamenilor reali, trebue să nu fie cauze, ci aproape totdeauna efecte. Și asta este a patra condiție a „frazelor de cinematograf".

(Observăm în treacăt: ceeace am spus despre conduitele oamenilor este valabil și pentru conduita lucrurilor: peisajul, mobilierul tot decorul exterior al vieții noastre are și el o semnificație morală, și regisorului îi incumbă sarcina ca decorurile să se comporte într'un aș numit psihologic fel. Așa încît există „fraze cinematgrafice" consistînd dintr'o simplă schimbare a decorului material, fără concurs omenesc).

O frază n'are dreptul să treacă de o jumătate de minut. Un film normal are circa nouăzeci de minute. Deci, aproximativ două sute de „fraze cinematografice" pe film, două sute de asemenea „unități de frumusețe" — dacă îmi este permis să le numesc așa. Or, filmul prost este acela care prezintă deficite față de această cifră tip. Un film prost are, în loc de două sute, să zicem numai douăzeci de fraze cinematografice valabile. Cîte zece fraze succesive sunt exact acelaș lucru, deși autorul a putut introduce în ele peripeții dramatice, lupte, deraieri, plonjoane în prăpastie, divorțuri, adultere, incesturi, etc., etc. Dar nici-unul din aceste detalii nu reprezintă o variantă distinctă a unui anumit sentiment.

Astfel sunt foarte multe din comediile germane. Știm că sentimentul eroinei este dorința de a fi iubită de cutare „a ganznetta Keri", și un ceas și jumătate de peliculă doamna ne este arătată suind și coborînd din automobil, intrînd și ieșind de acasă, și așteptînd ca hazardul să aranjeze el lucrurile. Bilanț estetic general: vre-o zece cinsprezece adevărate schimbări de macaz mental pentru domnul spectator din stal. Cincisprezece în loc de două sute. Asta se numește, pentru un film, „a avea lungimi". Lungimea provine din neant psihologic, din raritatea „unităților de frumusețe", din penuria acelor elemente psihologice fundamentale pe care le-am numit „fraze cinematografice".

Și vice-versa: un film care conține numărul reglementar de fraze, un film care face să gîfîie de emoția urmăririi pe domnul spectator. Și asta indiferent de cantitatea evenimentelor, de complicația anecdotică. Exemplu: un film. Unui om ratează tot ce încearcă, pînă ce găsește el un lucru grozav, pentru care își pune toate silințele și care... ratează și el. Atîta tot. Sau, alt exemplu: o femee pune intenționat ghiara pe un bărbat. In plin succes, dă drumul la pradă. Conduită absurdă, pe care jumătatea doua a filmului are misiunea, încetul cu încetul, să ni-o explice. Și iarăși atîta tot. Dar asemenea subiecte, un producător talentat le poate umple cu 2—3 sute de fapte, fiecare emoționant și elocuent. Și tocmai contrastul dintre simpla puritate a anecdotei și bogăția luxuriană de detalii esteticește valabile, — acest contrast face valoarea fundamentală a filmului.

Intr'una din cărțile lui Huxley e vorba de un romancier care se tot căsnește să caute subiecte. De ce — îi spune cu bun simț soția lui — nu alegi povești mai puțin complicate? „Ehei, îi răspunse el atunci, idealul meu ar fi să scriu despre un om și o femee, care s'au căsătorit, și la început au dus-o cam greu, și mai pe urmă au început să se mai descurce... Și atîta tot. Asta zic și eu roman. Dar pentru asta îți trebue geniu".

Subt o formă cam caricaturală avem aci o bună definiție a adevăratului roman. In Cinematograf, americanii se apropie mereu de această rețetă, dar par'că le-ar fi frică de ea, și repede se reîntorc la formula cea veche a fabricei de evenimente. In schimb, filmele rusești dela începutul începutului, au adoptat și practicat această estetică a bazei de psihologie tratată cu cît mai multe detalii diferite, detalii de joc și de regisură. De aceea Rușii au realizat ceva uimitor și care se poate rezuma într'o frază: *nu există film rusesc prost.*

Intr'o bună zi, Americanii vor încerca să facă filme de psiholo-

gie more moscovito, unde „ritmul nervos al evenimentelor să fie înlocuit cu ritmul încă și mai trepidant al conduitelor de detaliu. Și pentru că spectatorul american este mare amator de mister și de acea specială „inducere în eroare" pe care o oferă istoriile polițiste, — nimic nu impiedică pe scenarist să țină publicul în continuă stare de perplexitate, prezentînd personagii a căror psihologie să ne scape mereu printre degete. Acea depistare permanentă a cetitorului, care e arta supremă a romanului cu bandiți, se poate perfect practica în ordinea vieții curente. Spectatorul va crede că a pus mîna pe adevărata psihologie a eroului, pentru ca, o clipă după, să constate că aparențele iarăși l-au tras pe sfoară. Pentru a trezi mister cronic nu-i neapărat nevoie de transgresarea codului penal sau de explorări de „treasury-islands"; e suficient o figură de femee, ca de pildă aceea a Elissei Landi — sau de bărbat, ca de pildă aceea a lui Ronald Colman — pentru a da domnului din stal, de cel puțin două ori pe minut, subtila voluptate de a fi fost păcălit.

Hotărît lucru, mă voi gîndi — aci sau aiurea — la un „Scenariu pentru Elissa Landi". Și se va chema: „Cheia de Fa".

De ce — am s'o spun atunci.

D. I. Suchianu

Miscellanea

Ion Suchianu

Bătrinețea calmă și senină a profesorului Ion Suchianu a fost întreruptă de-un accident stupid, care i-a curmat viața. Dar chiar așa, stingîndu-se în mod neașteptat, moartea lui Ion Suchianu este caracteristică pentru firea lui aleasă: ultima dorință, în care se străvede toată noblețea și bunătatea sufletului său, a fost pentru iertarea greșalei celui ce l-a rănit de moarte.

Profesorul care timp de 40 de ani a educat și instruit atîtea generații de elevi, în sufletul cărora amintirea lui va rămîne neștearsă, se ridicase la acea treaptă de înțelepciune, unde nu mai au loc decît noblețea spiritului, generozitatea largă și bunătatea nemărginită.

Par'că se detașase complect de cele pămîntești, imaterializat, și trăind mai mult în cercul amintirilor, pentru el foarte prețioase. Cunoscuse pe Eminescu și Caragiale așa cum ne cunoaștem noi colegii de școală. Prietenia lor era renumită. Faptul însuși că își găsise asemenea prieteni, arată distincția sufletească ș valoarea acestui profesor de mare prestigiu, și de remarcabilă inteligență. Din experiența sa de viață, brăzdată de dîra înțelepeciunii, se pot învăța multe. In primul rînd spirtul de blîndețe și toleranță, care lipsește atît de mult astăzi.

Cu Ion Suchianu dispare un profesor de mare valoare și un tezaur de valori sufletești superioare.

C. G. Costa-Foru

Izolat la conacul moșiei sale din Buzău, C. G. Costa-Foru putea contempla în liniște, dacă-l lăsa firea sa de luptător înăscut, trecutul unei vieți de aprigă combatere pentru convingerile neclintite cari l-au însuflețit.

C. G. Costa-Foru, gazetarul de talent, a militat pentru ideile de libertate, omenie, dreptate și triumful democrației adevărate. Deși făcînd parte dintr'o familiei de boeri vechi, inima lui a bătut totuși alături de cei umili și fără apărare, iar condeiul și l-a pus în slujba cauzei celor obidiți. In rîndurile conservatorilor a stat cîteva clipe. Generozitatea sufletească și setea de dreptate socială l-au îndemnat să se alinieze în rîndurile luptătorilor progresiști, unde găsia mai multă iubire de oameni și mai puțin cinsim sălbatec.

Viața lui C. G. Costa-Foru este un exemplu de virtute cetățenească. Intre credințe și fapte era acordul deplin care nu se 'ntîlnește decît în istoria caracterelor unitare.

Cîți sunt oare, astăzi, cei cari sufăr pentru convingerile lor, cei cari nu renunță la ele pentru comoditate personală și avantagii?

Costa-Foru a fost lovit în mod josnic pentru lupta pe care a dus-o împotriva șovinismului. Faptul l-a amărît desigur, văzînd cum un om este atacat pentru credințele sale, dar nu l-a clintit dela linia urmată cu impunătoare consequență.

Lupătorul de rasă n'a consimţit la odihnă decit constrins de virsta inaintată. Ultimul cuvint al marelui gazetar a fost un blind salut prietenesc adresat *omului*, prietenului. Un apel la toleranţă, înţelegere şi iubire. Un mesagiu de superbă nobleţe morală.

Maglavit — misticism — reacţiune.

Sărmanul Petrache Lupu! Crezut-a el vreodată să cunoască farmecul interview-ului, al reportajelor spumoase, emoţia în faţa obiectivului fotografic, afluxul şi smerenia masselor, plimbarea în maşină? Cu siguranţă, că nu.

Adeseori, astfel de cazuri se identifică cu şarlatania. Cu inima deschisă şi împăcată se poate spune însă că Petrache, este un biet cioban, de bună credinţă.

Rămîne de comentat, al doilea fenomen: psichoza mistică de care sunt cuprinse massele ţărăneşti.

Rar s'a mai văzut în ţara noastră, un atît de massiv exod şi pelerinaj, atîtea feţe transfigurate, atîta înfrigurare şi adîncă evlavie: prosternări emoţionante pentru implorarea harului divin spre a obţine tămăduirea de boli, de nevoi, griji şi necazuri.

Bizar. Căci în epoca de faţă nu ne-am fi imaginat ca massele să fie cuprinse de un bigotism atît de naiv.

Şi totuşi, explicabil.

Mizeria, a ajuns să umple cu vîrf paharul suferinţelor acelor oameni cari n'au alt sprijin decît în palmele lor muncite şi în cerul nărăvaş, cu sau fără ploi. Trupurile lor istovite şi roase de boli nu găsesc îngrijirea cuvenită în spitale, fiindcă un regim nepăsător, le desfiinţează.

Şi atunci, ca omul la înec, aceşti ţărani, disperaţi literalmente, se agaţă de ori şi ce, cu toată ardoarea sufletului lor, cu setea nemărginită de a găsi o alinare, o mîngăiere, imaginară şi iluzorie măcar.

Intre timp, reacţiunea perfidă şi meschină, ca întotdeauna, crede că a sezisat un moment oportun spre a comercializa politiceşte „fenomenul" dela Maglavit.

Cuvintelor simplului cioban, li se dă o interpretare pervertită, ştiut fiind că gelozia îi face pe reacţionarii noştri setoşi de a exploata în favoarea lor misticismul rudimentar al masselor.

Nu-i exclus ca mîine să i se facă naivului Petrache propunerea de a accepta şefia vre-unui „batalion de asalt". Serios. Exclusă nu este această „promoţie" şi achiziţie reacţionară. Căci la ce nu se pretează în toate ţările, reacţiunea turbată atunci cind vinează cu şi prin orice mijloace, acapararea prin piraterie, a puterii?!

Turismul, o diversiune ?

După toate aparenţele, se pare că da.

Guvernul şi-a dat seama că nu dispune de-un „caz Abesinia" spre a canaliza în altă parte nemulţumirile profunde ale masselor ţărăneşti şi orăşăneşti şi nici „cazul Skoda" nu i-a mai satisfăcut combinaţiile.

In evidentă lipsă de altceva, s'a recurs atunci la... turism.

Turismul, o problemă naţională. Turismul, o mină de aur. Turismul, un colac de salvare pentru ţara în primejdie. Ţara întreagă: pentru turism!

Că turismul a fost folosit ca o veritabilă dar ignobilă armă diversionistă, e dovedit prin faptul că guvernul a venit cu această problemă a turismului, cind vilegiaturismul era aproape pe sfirşite. Cind turismul propriu zis era pe sfirşite şi cind, ca să fim sinceri, sub oblăduirea

aceluiaşi guvern se urziau în umbră, tainic şi meschin, lovituri în profitul unor rataţi condotieri ai vieţii politice romîneşti.

Trebuie să credem acestea, fiindcă o campanie pentru deschiderea unei activităţi turistice, nu implică vorbe, declaraţii şi declamaţiuni verbale tardive, ci înainte de orice măsuri concrete şi realizări premergătoare.

E meschin proprietarul care anunţă libere de închiriat apartamente somptuoase, cînd la data anunţării dispune de aceleaşi vechi, murdare şi infectate cămăruţe.

Exact, turismul se poate solda într'un efectiv venit naţional. In balanţa de plăţi a unor ţări ca Franţa, Spania şi Elveiţa, Cehoslovacia şi Ungaria, Austria şi Jugoslavia, turismul contează printre cele mai massive capitole de export invizibil.

Dar dacă e aşa, atunci de ce aci, vorbe goale şi solemne şi vorbe solemne şi goale?

Presupunind chiar că există o iniţiativă particulară pentru realizări practice în acest senz. Dar nu e ştiut oare că aceste iniţiative alunecă în fiecare sezon pe panta speculei şi a înşelăciunii?

Iată deci, primul rol al organelor oficiale.

In al doilea rînd, pentru motivul că turismul poate deveni un important capitol în venitul naţional, nu este tot de datoria statului să intervină direct prin utile lucrări, amenajări şi dirijări?

De prisos să spunem că oficialitatea n'a făcut nimic nici într'un senz, nici în celălalt senz.

Şi atunci, chiar într'adevăr, ce alt scop a avut această spontană trîmbiţare filo-turistică?

T.

Un veritabil duşman intern

Statul, nu trebuie să fie numaidecît un stat-poliţist spre a garanta ordinea şi pacea cetăţenilor săi. In nic un caz însă statul nu poate fi stat, dacă el nu înţelege să-şi apere autoritaea. Mijloacele? Nu, prin orice mijloace. Căci în acest caz, acel stat, n'ar mai trebui să fie stat organizat şi civilizat, cu o etică şi o morală oarecare. Apărarea autorităţii prin orice mijloace i-ar fi caracteristic doar statului-bandit, dacă se poate concepe un astfel de stat.

Autoritatea, trebuieşte apărată în orice caz demn, cumpănit, cu prevedere şi cu tact.

Cazul recent din Braşov, pare să ne dovedească însă că oficialitatea actuală este sau incapabilă să apere statul sau confuză şi de rea credinţă.

Căci nu s'a pomenit încă aşa ceva, ca în plină noapte, o bandă organizată de hitlerişti, să desfăşoare manevre deghizate în formaţii militare, la cari, fiind surprinse de către un jandarm, să-l dezarmeze, să-l doboare, să-l lase aproape mort, spre a dispărea apoi fără... urme.

Cazul, prezintă o gravitate extremă. El se rezumă la aceasta: pe teritoriul statului nostru se organizează o armată clandestină cu scopul evident de a-l sluji pe un alt stat, străin, amic sau inamic, n'are importanţă.

Cazul din Braşov, nu este un caz izolat.

Lucruri similare s'au întîmplat şi în alte părţi ale Ardealului, în Basarabia şi în Bucovina.

Situaţia capătă un aspect şi mai dureros cînd ţinem cont şi de faptul că numeroşi hitlerişti nemţi din Romînia au beneficiat după urma Improprietăririi, situaţia nemţilor în Ardeal, sub regim romînesc, fiind superioară epocei cînd tînjiau sub opresiunea şovină a maghiarilor.

Astăzi, ei complotează contra statului nostru, contra unităţii noa-

stre naționale și s'au pus cu trup și suflet în slujba unui regim străin, abject din toate punctele de vedere pentru sufletul, caracterul și mentalitatea poporului rominesc.

Lucrurile, firește că n'ar fi ajuns pînă aci, dacă guvernul ar fi fost un guvern echilibrat cel puțin mental. Căci în loc ca să se ocupe de aceste periculoase și alarmante conspirațiuni massive, el prefera să vineze cetățeni pașnici, înfundîndu-i în Doftana și supunîndu-i la torturi medievale.

Dar se poate pune și această întrebare : simpatizează guvernul romîn cu hitleriștii sași și șvabi?

Căci dacă nu, soluția e simplă: prin măsuri administrative și economice, toți hitleriștii din România să fie făcuți să plece cit mai repede din țara noastră, luînd drumul „raiului" pe care-l visează: în taberele de muncă de sclav în Bavaria și Prusia. Și astfel, dacă nu doi, va fi totuși un singur mare Stat fericit: Rominia, care vrea liniște!

Recenzii

Dr. Sache Nacht ; Psychanalise des psichonévroses et des troubles de la sexualité. Paris, Alcan, 1935.

Compatriotul nostru, *Doctorul Sache Nacht*, șeful laboratorului de psihoterapie și psihoanaliză al facultății de medicină dela Paris și-a strîns lecțiile inaugurale și studiile referitoare la psihoanaliză în volumul „Psychanalise des psichonévroses et des troubles de la sexualité" apărut recent la *Félix Alcan.*

■

Ca orice mare inovație, psihanaliza s'a bucurat după războí de un val de admirație, bazată adesea numai pe o înțelegere aproximativă a teoriei lui Freud. Din cele două esențiale merite ale psihoanalizei: o explicare a psihologiei și o terapeutică a unor stări sufletești morbide, s'a reținut numai partea întia, îndeosebi picanta teorie a pansexualismului. Dar s'a întîmplat ceeace era și firesc: nu se mai aude atît de des prin cafenele și saloane cuvîntul „se explică prin psihoanaliză". In schimb această disciplină s'a retras în laboratoare și s'a consolidat, accentuînd în special latura practică, terapeutică. Lucrarea doctorului Nacht este o icoană vie a acestui reviriment. Teoria își are locul ei dar centrul de interes nu mai este în găsirea de noui teorii și interpretări ingenioase, ci în reușita tratamentului. Ceeace se găsește rar în cărțile clasice de psihoanaliză, se găsește aci: indicarea felului în care a fost vindecat pacientul. Aceasta aruncă din nou o lumină profundă asupra mecanismelor psihoanalitice.

Volumul acesta studiază psihozele, nevrozele și perversiunile sexuale. Expunerea lor este precedată întotdeauna de o foarte clară schițare a punctelor de vedere freudiene. Ca atare ele pot servi și drept inițiere în acest domeniu. După ce studiază conceptele și mecanismele psihice ale teoriei psihoanalitice (inconștientul, refularea, fazele erotismului) arată cum psihozele sunt rezultatul unei fixări într'o fază erotică infantilă, un fel de oprire a evoluției normale, pe cînd nevrozele se grefează pe o sexualitate normal evaluată, dar stînjenită de conflicte oedipiene nelichidate în tinerețe. Paralel cu acestea sunt explicate și perversiunile sexuale, care nu sunt și ele decît rezultatul unei fixări anormale într'o treaptă de erotism infantil.

Piesele centrale ale lucrării doctorului S. Nacht sunt, de bună samă, cele *Trei lecțiuni asupra turburărilor sexualității.*

In prima lecție schițează problema sexuală în cadrul societății capitaliste și expune bazele psihologiei freudiene pe cînd în a doua și a treia prezintă dificultățile în dragoste (impotența si frigiditatea, cauzele lor) și perversiunile sexuale (inversiunea, sado-masochism, masturbația, exibiționismul). A doua piesă de rezistență a volumului este un expozeu succint asupra teoriei psihoanalitice a psihozelor în care arată cum delirul de persecuție *(paranoia)* este o reacțiune de salvare față de dorințe homosexuale, pe care bolnavul neputînd-o

accepta, evadează în boală. *Schizofrenia* este o fixare în faza narcisică a sexualității iar *melancolia* reprezintă o regresiune la faza sadic-orală.

In jurul acestor lucrări sunt grupate o citime de studii analitice amănunțite, un excelent material documentar, care înfățișează pregnant mecanismele psiho-nevrozelor și ale perversităților, și ilustrează viu metoda de analiză și de vindecare ale psihanalizei.

Lucrarea d-lui Nacht, care se adresează studenților mediciniști, este un frumos și clar expozeu al unei teorii mult admirate și mult hulite. Ea nu pune accentul pe discuții teoretice, ci pe ceiace este esențial pentru un medic, adică pe posibilitățile terapeutice. După propriile cuvinte ale autorului, rolul psihanalistului nu este numai terapeutic ci și profilactic: „A conduce societatea la o mai bună înțelegere a sexualității, la o mai sănătoasă atitudine față de sexualitate, iată rolul nostru profilactic."

Prin expunerea clară, înviorată de unele analize amănunțite și concludente, a psihologiei freudiene, doctorul S. Nacht își îndeplinește copios această datorie.

LUCIAN BOZ

■

Piero Bargellini, *Giosuè Carducci*. Brescia, Ed. Marcelliana, 1934.

De mai mult de jumătate de secol, literele italiane au fost preocupate de o figură impresionantă și impunătoare, ce iluminează istoria literară și națională a Italiei moderne. E vorba de Giosuè Carducci, personalitate care a dominat o epocă și a stirnit aproape continue și necondiționate elogii. In secolul lui și în momentul acela psihologic lumina i-a fost așa de clară și evidentă, încît toți cari s'au ocupat de el, l-au considerat, cu drept cuvînt, mare, înconjurîndu-l cu nimbul sacru de profet al națiunii. Chiar și Papini, neertătorul florentin, cu zimbet acut și caustic, l-a cruțat în celebrele-i „*Stroncature*" (critici acerbe, de sfărîmare a multor glorii), ba mai mult, i-a închinat un volum.

Dar gloria poate deveni și ea tangibilă, și din generația nouă, chiar din elevii spirituali ai criticismului papinian, s'a ridicat un tînăr, toscan și el, Piero Bargellini, cari vine să dea o nouă viziune lui Carducci, nu întotdeauna simpatică, stirnind revoltă și controverse.

O carte serioasă și ca aspect, purtînd, sub titlul simplu de *Giosuè Carducci*, efigia unei măști de zeu bătrîn, brăzdată de o încruntare sceptică și mizantropă. Edificant pentru conținut. Dar să fie acesta Carducci cel adevărat? E drept, contimporanii și posteritatea l-au caracterizat cu un cuvînt specific: „caratteraccio", adică o fire mai mult imposibilă. Dar sub impulsivitatea nihilistă, — întodeauna aspru și batjocoritor pînă la injurie,, cu oricine și orice, — se ascundea un timid, un idealist și un avîntat, acela care dă suflu operii care prin aceste însușiri durează, iar nu prin cele negative.

Piero Bargellini e însă toscan, adică fatalmente critic și purist. Conduce o revistă, fondată de el în anul 1928, *Il Frontespizio*, revistă originală și nouă ca aspect, la care colaborează tînăra generație a Toscanei, în frunte cu maestrul Papini. Intenția fondatorului a fost să dea o expresie scrisă unui cenaclu de critică și spirit florentin. E stăpînită de un profund sens spiritualist și spiritualizant, cu continue preocupații mistice. Dealtfel Bargellini a scris și viața Sfîntului Bernardino din Siena.

Deaceea, probabil, antipatia vădită pentru Carducci, omul greoi, legat de pămînt și iubitor de soare, de natură și de patrie, preocupat de problemele sociale, naționale sau literare ale epocii lui, indiferent

față de marile probleme irezolvabile: divinitate, creație, om, moarte, acceptîndu-le fără discuție și admirîndu-le cu suflet sensibil de poet.

Carducci s'a născut la 27 Iulie 1835, deci acum 100 de ani, la Valdicastello (Versilia). Viața i-a fost împărțită în trei mari epoci: Gioventù (1835—59). Virilità (1859—85), și Vecchiaia (1885—1907). Și aceste epoci, la rîndul lor, sunt cronologic împărțite în mai mici perioade caracteristice din viață, desfășurate pe un schelet de evenimente istorice. Biograful serios nu s'a putut împiedica de a fi și istoric și a întrețesut viața eroului cu mersul istoric al Italiei. Metodă foarte bine venită în cazul lui Carducci, a cărui operă și caracter se conturează și ia anumite tonuri și tendințe, urmînd conștiincios soarta Italiei.

Fiu de Carbonar, e la început revoluționar, dedică ode Crucii de Savoia, în care vede scăparea Italiei și închegarea ei, apoi închină un imn lui Garibaldi, eroul ideii naționale. După cucerirea Romei, Carducci este republican, ca tot tineretul din acea vreme. Dar regalitatea se întărește, regina și regele îi chiamă, și-i aduc laude, poetul va scrie o odă reginei. Aceasta nu înseamnă, că era un nehotărît. Ideea lui despre patrie era mai presus de aceste forme. Pentru el, Italia a existat profund, ca entitate specifică și integră și i-a rămas totdeauna credincios; pentru binele ei, a luptat și a scris, trecînd prin toate aceste variații.

In creația și în concepția lui literară, a fost dela început un clasic categoric, dintr'o înclinare puristă, dar și dintr'o spontană înclinație. Judecă aspru romantismul italian, fără să-l fi adîncit prea mult, din antipatie pentru influențele străine. Cunoaște însă mai tîrziu romantismul francez, apoi german, și suferă pe rînd influența lor. Din clasic, devine romantic fără să vrea; așa era epoca și el era produs al epocii sale. Chiar cînd forma rămînea clasică, fondul devine romantic, ajungînd să închine un imn Satanei, în cari vede figura revoltatului de atunci. Odată cu *Odele Barbare* și crearea noului ritm antic în poesia italiană, spiritul lui se calmează și ajunge din nou la puritatea olimpiană și echilibrată a clasicismului. Deci, cu toată evoluția aceasta, a rămas totuși consecvent cu sine însuși.

De cînd a văzut lumina zilei în ținutul umbros al Versiliei Apeninilor Cararezi, viața lui a fost o continuă căutare de soare, și lumină, căci se temea de întuneric și moarte, o frică ce l-a urmărit cât a trăit. Dar cînd în sfîrșit, găsește soarele în Maremma, e fericit și-și amintește întotdeauna cu duioșie frumoșii ani petrecuți acolo. Ca prieten și ca om, e întotdeauna acelaș, în fond, cu accese de promptă melancolie sau furie, sau de imediată volubilitate și înseninare, rămînînd acelaș prieten bun, sincer, în al cărui ajutor te poți încrede. N'a fost un catolic în sensul bigot (este anticlerical și antipapal înverșunat, nu recunoaște divinitatea lui Isus, dar se închină în fața marelui martiriu uman). Cînd spre sfîrșitul vieții, se spunea că a început să-și întoarcă fața către Dumnezeu, el se revoltă și neagă în mod public teismul. A rămas consecvent cu ideea lui primă: simte divinitatea ca o forță mare și imanentă, iar restul nu-l interesează. Astfel, cu asemenea credințe a murit la 15 Februarie 1907, bătrîn, stimat, distins cu premiul Nobel pentru poezie, dar chinuit și paralizat, căci viața i-a fost un sbucium și o luptă continuă.

Cartea, în sine, lăsînd la o parte tendința ei, este un studiu serios, sincer și curajos. Din notele ce succed biografia se poate scoate un tezaur de bibliografie informativă asupra epocii, vieții, intimității și operei lui Carducci. Figura însă a poetului, ca închegare de viață și adevăr, nu e realizată; îi lipsește căldura sufletească. Recele ochiu clinic al autorului, ni-l redă ca o figură ursuză de studios pedant, irascibil și răsfățat, negînd tot ce nu era el. Toate acele elogii și deseori

exagerări, au stîrnit spiritul critic al toscanului pornit pe drumul unei dărimări a vechiului idol. Carducci trebue și acum să fie înțeles cu dragoste și apreciat la justa lui valoare, trecînd peste grandilocvența și retorismul care domină mai ales prima parte a operii de tinerețe. Ne rămine, deci, viziunea bătrînului purist și echilibrat din ultimile lui producții.

A. BENCHE

Istoricul revoluției rusești

Autorul, d. N. N. Matheescu, nu este ceeace numim noi un „nume nou". Lucrările sale anterioare, „Studii de sociologie", „Despre legislația muncitorească" și „Iuliu Maniu", o reușită schiță biografică, mai mult portret decât schiță, sunt toate încercări serioase cari prezintă toată garanția oricărei noui lucrări semnate de acelaș autor.

Se pune numai întrebarea dacă lucrarea de mai sus, este actuală? Pentru un „struț", nu. Pentru acel care înțelege senzul istoriei naturale a mișcărilor omenești, niciodată vechi, totdeauna nou și acut, da.

In orice caz, în literatura românească, subiectul este nou și se poate afirma că este prima încercare care își dă silința de a prezenta într'o lumină obiectivă nu atât staticul revoluției cât substratul ei social și dinamic care a adus cu sine în mod fatal, răsturnarea unui regim, intronarea unui nou regim și elaborarea unei noui vieți în forma concretă a planurilor cincinale.

Totuși, i se poate găsi cărții un defect: în puține pagini, este condensată materie prea multă, abundă probleme prea numeroase și se practică pe lângă sociologie aplicată, istoriografie, portretism (Lenin-Trotzchy-Stalin)), economie politică (Planul cincinal). „Defectul" este însă scuzabil.

Este cunoscut că editurile consideră pe al doilea plan cărțile de știință, cerându-i autorului, înainte de orice, puține coale de tipar.

In rezumat, o lucrare actuală, bine scrisă și utilă nu numai... studentului ci și omului nostru de stat.

Casele de economii

D-l Dr. Caius Bardosi, autorul acestui complex studiu, dispune de două mari avantaje: în primul rând ocupă funcția de referent chiar la Cassa de Economii și este astfel pus în măsura de a cunoaște în „intimitatea" sa tot mecanismul acestei instituții noui în țara noastră și în al doilea rând, pregătit serios în Universitățile din Paris, Haga și Londra și-a însușit pe deplin sistematica cercetării științifice, care implică înainte de orice obiectivitate și.. sistem.

Studiul „Casele de Economii" (p. 240, edit. „Cartea Românească") merită fără nici o rezervă calificativul unei lucrări complecte, din toate punctele de vedere: atât ca documentare, sistem și informație cât și ca analiză teoretică.

Pornind dela expunerea generală a teoriei micilor economii în legătură cu concepțiile doctrinare ale lui Bastiat, Clarlei Gide, Nogaro, Philipovich, Charles Rist, Conrad și Robert Liefmann, autorul trece apoi în revistă evoluția istorică a instituțiilor de economii, oprindu-se în a ne pune la curent cu organizarea și situația actuală a Casselor de Economii în cele mai importante țări: Franța, Imperiul Britanic, Germania, Italia, Spania, Suedia, Norvegia, Danemarca, Olanda, Finlanda, Belgia, Elveția, Rusia Sovietică, Statele Unite și America Latină.

Acest studiu este însoțit de o documentare statistică originală: un veritabil vade-mecum în cea mai nouă, cea mai echitabilă și utilă instituție de credit.

Cu privire la Franz Ferdinand

In prefața acestei unice lucrări în felul ei, d. Const. Graur ne spune următoarele: „Nu m'am gândit să fac nici operă științifică, nici operă literară". Să fie oare o ironie a „întâmplării" că această lucrare să fie una din cele mai alese opere științifice și în aceeaș măsură, o adevărată perlă literară?

Căci așa este: „Cu privire la Franz Ferdinand" este o operă științifică meșteșugit scrisă, în cel mai frumos limbaj pe care l'am citit vre-odată.

Titlul lucrării, ne spune tot: că nu e vorba de o biografie a lui Franz Ferdinand, că nu e vorba de o înșiruire cronologică a unor evenimente, ci cu mult mai mult decât atât: e vorba de cea mai profundă analiză socialpolitică a unor cauzalități, cari prin importanța lor, au valoare eternă și prin aceasta, au și valoarea lor de... acută actualitate.

Parafrazând studiul dlui Const. Graur, vrem să înțelegem că autorul și-a propus următoarele: să ne redea în toată „amploarea" și „splendoarea" sa de putregai, situația monarhiei habsburgice, situație creiată din nepriceperea evoluției continue a masselor sociale și etnice, din bigotism și ipocrizie, din retardism obtuz, din reînvierea mirajului autocratic medieval, din exercitarea fără scrupul a tacticei „ divide et impera", până ce, toate acumulate, la momentul incidental al unui glonte, au răsturnat peste cap monarhie, tron și imperiu.

Studiul, ne privește îndeaproape și pe noi ca entitate etnică, care în mare măsură am făcut parte din acest conglomerat despotic și în care personagii ca Popovici, Vaida, Grigorovici, Isopescu-Grecul și Iuliu Maniu, și-au avut partea lor de atribuțiuni și roluri.

T. TUDOR

Sonete din Shakespeare

Traducerea, de Henry Marcus.

Confruntându-le cu originalul, avem într'adevăr plăcuta surpriză că redau în traducere, într'un mod plastic și complect, ideia originală a nemuritorului autor, „poetul cu limba de miere". Regretăm doar un singur lucru. Că traducătorul n'a vrut sau n'a putut să ne ofere o traducere complectă a celor 154 sonete și cele 28 sonete traduse, într'adevăr nu sunt chiar cele mai frumoase din ceeace ne-a lăsat Shakespeare.

T.

„Academia ortodoxă"

Almanahul recent publicat de societatea studențească din Cernăuți „Academia Otrodoxă" încheie demn festivalul de 50 de ani de existență (1884—1934). Pare curios, însă așa este: această societate, în primele sale începuturi semăna prea puțin cu firma ei exterioară care ar fi trebuit s'o limiteze doar la o activitate pur teologică și contemplativă. Dimpotrivă. In acei ani de aprigă prigoană austriacă, această societate, alături de laica societate studențească „Junimea" reprezentau două echipe de vajnici luptători, cari cu riscul libertății personale, înfruntau urgia politică și universitară, punîndu-se exclusiv în slujba emancipării sociale și culturale a elementului etnic din Bucovina.

Membrii acestei societăți, erau întâiu luptători, apoi studenți și în urmă teologi.

In acest sens, „Almanahul" ne oferă oglinda fidelă a unor lup-

te eroice şi grandioase şi a unor realizări demne de o existenţă atât de lungă pentru o societate de tineri.

Colaborări preţioase: Petru Rezuş, Virgil Cosma, Dr. V. Tarnovschi, Sextil Puşcariu, Dr. V. Loichiţă, Aurel Dărăban, I. Potecaşu, Dr. O. Bucevschi, Dr. S. Reli, I. Ilisei, Procopie Jitariu, Dr. V. Gheorghiu, Dr. I. Puiul, G. Ţâţu, Lascarov-Moldovanu, C. Eşanu, Dr. O. Tarangul, T. Chelariu, Dr. C. Simota, Gh. Lanivschi, N. Roşca, O. Gherasim şi Gh. Hutu.

T.

Rasa şi Rasismul

In editura „Adam" **Doctorul Ygrec** a publicat o foarte interesantă şi mai ales actuală lucrare: „Rasa şi rasismul — cea mai mare escvrocherie ştiinţifică a secolului — " (96 p. 25 lei). Din cuprins: Misticismul rasial; contele Gobineau, tatăl misticii rasiste germane; Cum au falşificat nemţii concepţia lui Gobineau; Definiţia „rasei"; Cum şi când s'au format rasele umane? Clasificarea antropologică, serologică şi fizionomică a raselor umane; Nu există decât amestecuri de rase; Românii, Germanii, Evreii ca... „rase"; „Ariani" şi „Neariani"; Rase psihice; Drepturile omului european faţă de rasismul şi patriotismul rasial; Filosoful român Vasile Conta; „Ethnicul" şi „Naţionalul" rasist.

Intr'un număr viitor, ne rezervăm dreptul de a reveni cu o analiză critică şi amplă. In numărul de faţă, vezi „In slujba satanei" de T. Cristureanu, drept răspuns unei alte lucrări rasiste de H. Sanielevici.

Trei monografii literare

Problema cunoaşterii culturii noastre în străinătate a pornit să capete deslegare, dintru început, sub bune auspicii. La câţiva ani după războiu, Fundaţia Culturală „Principele Carol", a introdus în programul ei acest capitol important de afirmare a bunurilor noastre spirituale dincolo de hotarele ţării.

La conferinţele de pace, România nu-şi putea arăta, în afară de valoarea sa etnică, aproape nimic din ceeace formează titlul de cinste al unui Stat. Din acea zi s'a văzut cât este de utilă această umilă dar preţioasă operă a traducerilor. Oricâte neajunsuri ar însoţi tălmăcirea unei literaturi într'o altă limbă, oricâtă greutate ar întâmpina traducătorul, în redarea modulaţiilor fireşti ale unui graiu, această străduinţă nu trebue dispreţuită.

De câte ori, un autor n'a adus infinite servicii neamului său, mai mult decât expediţiile armate şi cele mai măestre combinaţii diplomatice! Prestigiul în străinătate se câştigă, în primul rând, tocmai cu ajutorul penetraţiilor culturale.

De aceea, nobila iniţiativă pornită dela Intemeietorul Fundaţiei „Principele Carol", a avut răsunet, oriunde s'a manifestat; expoziţiile de artă religioasă veche, expoziţia de artă modernă dela bienala internaţională din Veneţia, precum şi cartea românească înfăţişată în pavilionul dela Florenţa, au lăsat amintiri neşterse celor cari le-au vizitat.

Acelaş îndemn a făcut să apară, la Roma, o revistă intitulată „La Romania", care s'a tipărit vreme de doi ani. Aici s'au publicat pagini din cartea Reginei Maria, „Ţara mea", conferinţe ale d-lui prof. N. Iorga, studii despre Domnitorul Cuza şi Cavour, datorite profesorului italian Silvestri.

An cu an, s'au alăturat alte opere de înfăţişare a literaturii şi artei româneşti în Italia. Prin activitatea profesorului Claudiu Isopescu la Universitatea din Roma, limba noastră devine tot mai cunoscută. Studenţii cei mai aleşi ai d-sale au publicat o sumedenie de articole şi traduceri din literatura română. Insoţite de introduceri şi prefaţate de iluştri romanişti şi critici italieni, cărţile noastre, sub vestmântul graiului italian, au fost răspândite în zeci de mii de exemplare. Iar primirea lor, de către publicul cititor, a întrecut toate aşteptările.

Paralel cu această activitate a traducerilor, profesorul Isopescu a format o adevărată şcoală românească la Facultatea de Litere din Roma. Sprijinit de marele fiolog Giulio Bertoni, cel care ne-a vizitat în primăvara trecută, învăţământul limbii româneşti a dat cele dintâiii roade pe pământul italic.

Ne stau mărturie cele trei lucrări asupra lui Coşbuc, Caragiale şi Cerna, susţinute la examenele de doctorat din ultimii ani a câtorva valoroşi elevi ai d-lui Isopescu.

George Coşbuc, studiat în viaţa şi'n opera sa de către d-ra Lucia Santangelo, este prezentat după toate rigorile monografiei cu adevărat ştiinţifice. Poate informa pe cititorul străin asupra operei marelui poet al ţărănimii, dar încearcă să lumineze şi multe probleme de limbă sau estetică.

Dar autoarea nu este lipsită de frumoase însuşiri de sinteză. Iată cum redă, în concluzie, caracterul operei lui Coşbuc:

„G. Coşbuc a cântat pământul ţării sale, oamenii şi câmpurile, în eterna lor înfăţişare, de fiecare zi; a cântat firea întreagă, în nesfârşita varitate a priveliştelor, aşa cum n'ar fi ajuns s'o facă decât cine a trăit în strânsă apropiere de ea; a cintat, cu o neasemănată precizie de pictor, vibraţiile cele mai subtile, freamătul tainic, armoniile-i tainice. Poet al exteriorului, dar şi Poiet al sufletelor. A zugrăvt simţiri alese, umile bucurii şi tainice dureri; în simbolul familiei, vedea forma, ideală a societăţii omeneşti, ea singură fiind în stare a înlătura durerea, prin iubire şi unire. Pe dragostea infinită a întemeiat el lupta împotriva nedreptăţii, a violenţii, lupta purtată în numele păcii şi a înfrăţirii umane".

Cu o deosebită sobrietate ştiinţifică, a tratat cealaltă autoare, Anna Colombo, opera marelui Caragiale. Pentru d-sa, aria scriitorului român se desăvârşeşte în Nuvele şi'n Schiţele nouă, după ce trecuse prin experienţa teatrului.

„Căci numai Nuvelele, din toată opera lui Caragiale, sunt demne de numele care era şi mândria creatorului lor: ele sunt **clasice**, în sensul cel mai „latin" şi mai armonios al cuvântului..." Limba lor este curată, lumea lor e universală, fiind aceea, a celor mai profunde sentimente omeneşti". (Anna Colombo, **opt, cit.,** p. 133).

Intrucât este adevărată această ierarhizare în opera lui Caragiale, critica nu poate fi în totul alături de opinia d-rei Coombo. Căci nu materialul social, al unei anumite epoci cu metehnele şi limbajul ei, interesează în studiul comediilor lui Caragiale. Valoarea socială a acestui teatru, oglindă a societăţii româneşti dela sfârşitul secolului al XIX, — este depăşită de cea artistică.

Societatea românească (după cum arăta nu emerit sociolog al nostru, precum şi oamenii din teatrul lui Caragiale nu mai sunt astăzi. Nu-i putem recunoaşte. Altul este sufletul Românului, de vreme ce nu-şi recunoaşte strămoşii în opera ilustrului comediograf. Dar ceeace stârneşte admiraţia şi emoţia estetică la reprezentarea „Scrisorii pierdute" este acel imponderabil artistic, care în ciuda vremii şi a vechimii evenimentelor, realizează eternitatea comediei caragialeşti.

Dacă în ce priveşte pe Coşbuc şi Caragiale, cercetătorii străini au la îndemână un material de critică şi istorie literară destul de

abundent, nu tot, acelaş lucru se poate spune despre Pannait Cerna. Articole răsleţe necrologuri sau schiţe comemorative nu sunt suficiente pentru studierea unui poet. Aşa dar, d. M. Camilucci a făcut apel numai la poezia lui Cerna. Lucrarea sa este o analiză, pentru fiecare producţie lirică. Sunt foarte interesante raporturile de inspiraţie pe care le stabileşte această monografie: ecouri, scene, gânduri, pe care Cerna le-a împrumutat de la alţii, dar le-a desăvârşit, de atâtea ori, pe lira sa de autentic poet.

Lucrările prezentate de Seminarul de literatură română din Roma sunt preţioase contribuţii pentru istoria noastră literară.

C. N. NEGOIŢA

C. Antoniade : „Machiavelli"[1]).

Doctrinele tuturor marilor gînditori cari au adus contribuţii importante în domeniul politicei, moralei şi religiei au avut de suferit în mod invariabil numeroase interpretări divergente, după ţară şi după epocă. Spengler observa cîndva, cu multă dreptate, că ar trebui scrisă odată „istoria celor trei Aristoteles": a celui grec, a celui arab şi a celui gotic, între care nu se găseşte aproape nicio idee comună.

Cazul lui Machiavelli este dintre cele mai semnificative în acest sens. Se poate spune, într'adevăr, că se află şi azi în circulaţie, cel puţin, *trei Machiavelli*.

Cel dintâi este acel Machiavelli vulgar, al „machiavellismului", sau a ceea ce trece în opinia comună drept „machiavelică": personaj fictiv, a cărui legendă a fost creată în întregime de cei ce n'au cetit nici un rînd din opera secretarului florentin. Drept ilustrare a acestei pretinse întrupări a imoralismului, a lipsei de scrupule şi de constiinţă se citează uneori o pagină din *Istoriile florentine* în care Machaveli nu face însă decît să reproducă discursul unui om din popor, revoltat de spectacolul moravurilor caracteristice Renaşterii italiene.[1]

Cel de al doilea Machiavelli, extras dintr'o grăbită lectură a *Principelui* şi construit prin raportare la criteriile ipocriziei curente este deobicei caracterizat prin adagiul devenit clasic şi menit să inspire oroare moraliştilor convenţionali: „scopul scuză mijloacele". Semnificativ pentru răspîndirea acestor personagii fictive este, de pildă, faptul că în America, şi în special în Statele-Unite, unde poporul s'a deprins cu o viaţă simplificată prin standardizare şi automatizată prin maşinism, se rezervă calificativul „machiavellic" pentru a se caracteriza viaţa politică europeană, în tainele căreia Yankeii nu reuşesc să vadă decît o nesfîrşită serie de intrigi mărunte şi complicate la infinit după modelul bizantin. Acest al doilea Machiavelli trece drept a fi o personificare a consilierului diabolic al manarhului absolut.

Există înfine şi o fidelă reconstituire istorică a adevăratului Machiavelli şi a adevăratei gîndiri machiavellice, creaţiune relativ recentă, pentru a cărei înfiripare au trebuit înlăturate mari dificultăţi de ordin documentar şi doctrinar.

Opera publicată în cele două volume ale domnului C. Antoniade este una din cele mai preţioase contribuţii la istoria gîndirii politice, pentru reabilitarea sensului autentic al gîndirii machiavelice. Cetitorul este invitat să urmărească într'un stil viu şi ademenitor, o magistrală evocare a acelei vieţi aventuroase ce a fost sortită secretarului florentin. In pagini concentrate, care amintesc deseori celebra *Kultur der Renaissance* a lui *Burckhardt*, autorul pune în lumină

[1] C. Antoniade, „Machiavelli". Ed. Cultura Naţională. Vol.II, p. 257 — 8.

atît cugetarea exprimată cît şi cea neexprimată, atît doctrina formulată cît şi cea implicită a celui mai greşit înţeles dintre toţi gînditorii Renaşterii ; iar concepţia care acordă scopului facultatea suverană de a legitima alegerea ilimitată a mijloacelor apare ca o profesiune de credinţă realistă a unui adevărat premergător al pragmatismului modern.

Adevăratul Machiavelli s'a bucurat totuşi, de-a lungul a patru secole, de înţelegerea cîtorva spirite de elită. Astfel: *Bacon* îl citează în „Sermones fideles seu interiora rerum" şi se inspiră din el în capitolul „despre revoluţii" şi în acela care tratează „despre suveranitate şi arta de a comanda". *Macaulay* aminteşte cît de mult datoreşte *Montesquieu* lui Machiavelli. Printre admiratorii secretarului florentin pot fi citaţi: *Carol Quintul, Heric IV, Richelieu, J. J. Rousseau, Napoleon I, Fichte şi Nietzsche*. Nu este o taină pentru nimeni faptul că *Principele* a constituit, pentru un Primo *de Rivera* sau pentru d. *Mussolini*, un izvor de inspiraţie dintre cele mai de preţ. Studii recente mai aprofundate se datoresc istoricului berlinez *Fr. Meinecke* (în „Die Idee des Staatsräson"), d-lui *Charles Benoist*: „Le machiavelisme: I. Avant Machiavel, II Machiavel, III Le machiavelisme et l'Anti-Machiavel, şi în studiul care a făcut obiectul conferinţelor ţinute la Academia de drept internaţional dela Haga. Aprecieri obiective se află deasemenea la prof. *H. J. Laski*, în „The danger of Obedience" şi la prof. *A. J. Toynbee*, în „A study of Histody", vol. III, p. 299 şi urm.

Monografia d-lui C. Antoniade, operă de artă şi operă de ştiinţă în acelaş timp, are însă un loc aparte în literatura consacrată secretarului florentin. Primul volum reînvie acea epocă de frămîntări a condottierilor Renaşterii ce serveşte de fond vieţii şi de pretext meditaţiilor lui Nicolò Machiavelli. Nu este evocată cu acest prilej numai istoria Florenţei, cu desele treceri dela absolutismul luminat al Medicilor la republica civilă sau teocratică şi la tiranie, ci întreaga viaţă a Italiei, cu interminabilele lupte dintre cetăţi, dinastii, partide, clanuri şi familii nobile sau preoţeşti, este scoasă la lumină cu prilejul evenimentelor şi misiunilor ce au marcat viaţa şi cariera lui Nicolò. In cel de-al doilea volum povestirea evenimentelor se împleteşte cu expunerea critică a doctrinei, completîndu-se şi lămurindu-se reciproc. Autorul cunoscutei teze asupra lui Bergson izbuteşte să redea aci, cu o limpezime clasică, metafizica realistă, etica pragmatistă, sistemul de gîndire politică a lui Machiavelli şi concepţia sa despre filozofia istoriei: revenirea ciclică a instituţiilor politice.

Monografia d-lui C. Antoniade alcătueşte, de fapt, o dublă reconstituire. Mai întîi o reconstituire istorică a adevăratului Machiavelli, cu aventurile, pasiunile, cu înălţimile şi cu scăderile lui. Dar acolo unde ştiinţa istoricului celui mai desăvîrşit nu ar fi reuşit să dea decît o serie de raţionamente sau comentarii, gîndite eliptic şi presărate, fără legătură aparentă, de-a lungul unei opere, pe cît de bogată, pe atît de inegală şi plină de contradicţii, autorul reuşeşte să întocmească *unitatea* sistemului de gîndire machiavelic. In această re-gîndire sintetică a sistemului machiavelic stă principala valoare a operei d-lui Antoniade. Graţie acestei reconstituiri, cetitorul găseşte un sistem de gîndire coherentă şi nu o simplă înşiruire cronologică a cuge-

[1] In „Apusul Idolilor", Nietzsche face această mărturisire semnificativă, după ce critică laşitatea intelectuală a atitudinii platonice în faţa vieţii: „Tucidide şi poate Principele lui *Machiavelli* îmi seamănă cel mai mult prin voinţa absolută de a nu crede orice şi de a vedea raţiunea în *realitate*, iar nu în „raţiunea" însăşi, şi, mai puţin încă, în morală".

țărilor pe care Machiavelli, cu puternicul său realism și cu „teribila sa obiectivitate" le-a formulat, la voia intimplării, în viltoarea unei vieți plină de sbuciumul luptelor patriotice.

Aci trebue făcută o observație asupra perspectivei istorice care separă gindirea politică a lui Machiavelli de interpretările ce i s'au dat ulterior; observație care, singură poate explica *actualitatea* pe care o prezintă discuția acestui cugetător al Renașterii. Se pare că Machiavelli a fost intr'adevăr acel om sincer, instruit și loaial (în comparație cu contimporanii săi poate trece ca un model de onestitate), care privea ca o nefericire nesfirșitelor războaie dintre cetăți și dinastii, în vreme ce Peninsula era străbătută de oști dușmane. Visînd la unitatea Italiei, Nicolò a dorit, din patriotism, apariția unui tiran, apariția unui principe, pe care l-a chemat din tot sufletul său și căruia i-ar fi recunoscut dreptul de a întrebuința, la început, pentru a se impune, orice mijloace.

Machiavelli studiase însă Statul antic, vedea cu ochii lui haosul și bănuia ca iminentă desmembrarea marilor imperii ale Evului-Mediu, și aspira fără încetare spre Statul național, așa cum il văzuse înfiripîndu-se în Franța, sub auspiciile monarhiei. Statul modern este însă o instituție consolidată abia in cea de a doua jumătate a secolului XVII.

Machiavelli a gindit deci Statul național *cu anticipare*.

Noi il gindim azi, oarecum, *cu intirziere*. Și tocmai prin aceasta rămîne Machiavelli interesant, iar discuția ideilor lui, acutală. Față de noi și prin raport la ideia Statului național, Machiavelli ocupă o poziție opusă dar simetrică. Punctul culminant al ideii de Stat național se găsește *între* aceste două momente. Discuția privitoare la „criza Statului", deschisă în urma războiului mondial, este, intr'adevăr un simptom al reformelor ce se cer introduse într'o instituție chemată să îndeplinească o funcțiune mult mai largă decît aceea pentru care fusese concepută. Machiavelli a trăit momentul de trecere dela Imperiul dezorganizat al Evului-Mediu, la ideea de Stat național. Noi trăim azi momentul de trecere dela Statul național la ideia federalismului, în care națiunea își va găsi intregirea firească. Analiza minuțioasă a elementelor ideologice pe care se sprijină o instituție se impune întotdeauna cind reforma acestei instituții este pusă în discuție. Această „gindire din nou" a concepției actuale despre Stat, această „întoarcere la începuturi", — după cum o numea însuși Machiavelli,— acest examen privitor la profesiunea de credință și de știință politică a vremii explică, deci, valoarea de actualitate pe care o are reconstituirea sistemului de gîndire politică a secretarului floretin.

Punctul de plecare al voluntarismului machiavelic îl alcătuește „un act de credință în libertatea umană". Insușirea aceasta a voinței libere de a făuri soarta în limita necesităților și de a sili destinul să se îndrepte în spre realizarea scopurilor urmărite cu intensitate și cu pasiune. Machavelli o numește *virtù*, iinsușire care nu este altceva decît „dimensiunea eroică" a spiritului european; iar condiția pe care trebue s'o îndeplinească cineva pentru a deveni *virtuoso* este să se lase călăuzit numai de realitatea de fapt a lucrurilor: *la verità effettuale*. Pentru Machiavelli omul nu este nici bun și nici „animal social" din naștere. El poate deveni și una și cealaltă numai dacă Principele il ajută să-și învingă propria sa natură, orientind instinctele mulțimii și făcînd din viața publică o școală de energie sau de *virtù*.

Autorul lasă să se vadă toată valoarea pe care o are, pentru acest întunecat sfrșit de Ev. Mediu, sinteza realizată de Machiavelli. Liberat nu numai de religie și de superstițiile vremii, dar și de întregul balast terminologic al școlasticei, și, neconrupt de ceeace Ortega y Gasset numește „barbaria specializării", își îndreaptă gîndul spre realitate și privind fățiș instituțiile politice ale vremii lui, construește portretul dictatorului, cu atît adevăr, încît răușește să facă din el un tip etern.[1] Deși concepută într'o epocă determinată și cu un scop de caracter local, totuși „breviarul scris de Machiavelli pentru principele din epoca lui, cu ușoare corecturi și adaptări, rămîne breviarul tuturor conducătorilor de oameni care preferă „la manière forte"[2].

Și totuși, adevăratele preferințe ale lui Machiavelli se îndreptau spre republică și spre democrație. Dictatura nu era pentru el decît o formulă provizorie, menită să asigure consolidarea unității naționale în vremuri vitregi.

Gindind din nou sistemul politic al lui Machiavelli, d. C. Antoniade a proectat o lumină puternică asupra uneia din cele mai importante surse ale cugetării europene.

Este de regretat, poate, un singur lucru; anume faptul că aceste două volume nu au încă o traducere englezească. S'ar putea înțelege astfel mai ușor nu numai că izvoarele autentic machiavelice ale politicei europene sunt mult mai obiective decît se crede de obiceiu, dar și că ele alcătuesc însăși origina ideologică a acelui realism pragmatic de care gîndirea anglo-saxonă este atît de mindră. Intre adevăratul realism machiavelic și utilitarism în pragmatism sunt deosebiri care, bine precizate, ar putea reduce o ceartă ideologică la o ceartă de cuvinte.

Cartea d-lui C. Antoniade are deci mai mult decît o simplă valoare istorică. Ea poate servi de îndreptar tuturor acelora care, vroind să înțeleagă problema crizei Statului, simt nevoia acestei „întoarceri la începuturi" pentru a consulta însăși izvoarele ideologice ale acestei instituții.

Emil Ludwig: Wilhelm II. (trad. de Adi Byck) edit. „Cugetarea" 1935.

Monografia aceasta a excelentului biograf-istoric Emil Ludwig, este o lucrare remarcabilă. Poate fi considerată, pe drept cuvânt ca una dintre cele mai reușite prezentări ale paranoicului de la Doorn.

Personalitatea fostului împărat de tristă memorie, se conturează înaintea minții cititorului, așa cum a fost, în toată sinistra ei incoherență. Din prețioasele mărturii ale timpului, strânse de activul scriitor istoric, ne putem construi aproape desăvârșit profilul psihologic al fostului împărat, în anormalitatea lui vizibilă pentru orice ochiu mai atent. Te 'ntrebi în adevăr, cum a fost posibil ca un popor cu judecată matură să suporte în fruntea destinelor sale un om, ale cărui bolnăvicioase ieșiri era evident că vor împinge la catastrofă.

Citind biografia lui Ludwig, rămîi cu impresia că fără Wilhelm II, catastrofa războiului mondial n'ar fi isbucnit așa de repede. Fiecare gest al capriciosului împărat precipita lucrurile. Toată atmosfera din jurul său respira o patalogică nervozitate.

Evoluția rivalităților de înarmări morale dintre Anglia și Germania, pricinuită în covîrșitoarea măsură de ambiția fără friu a kaizerului, este dramatică. Ce incalculabile urmări pot avea unele complexe de inferioritate!...

Legenda spune că nasul frumoasei Cleopatra, dacă avea o lungime mai mare cu un mm., cursl istoriei era altul. Acelaș lucru s'ar putea spune în legătură cu infirmitatea brațului stâng al împăratului. Intreaga lui desvoltare sufletească parcă depinde de acest defect înăscut. Nevoia de bravadă era organică, în mijlocul unei nobilimi cu vechi tradiții militare.

Dacă n'ar fiocumentele celor mai intimi oameni ai fostului stă-

[1] *A. J. Laski* „Machiavelli and the present time" op. cit.

[2]) Vol. II. p. 406.

pîn absolut al Germaniei, obsedat de ideia fixă a misiunii lui divine, ai spune că Ludwig construește un personagiu istoric.

Alături de împărat, apare în lumină instructivă și anturajul, camarila lui Wilhelm II, și pătura conducătoare germană. La așa stăpîn, așa sfetnici.

Eulenburg, Holstein, Caprivi, Moltke, Bülow — lingușitori, genii ale răului, paiațe și pederaști, aceștia erau sfetnicii fostului autocrat.

Un singr om nu avea loc în acest mediu: Bismark. Conflictul orgoliosului „cancelar de fier" cu Wilhelm II, era fatală. După dispariția lui, inconștiența, perfidia, lingușirea, adulația și viclenia rămân singure în scena mare a politicei imperiale, despre care poporul acesta știe prea puține.

Cine vrea să cunoască în toate originele sale războiul mondial, să citească biografia lui Ludwig despre Wilhelm II. Este una dintre cele mai instructive și pasionante scrieri istorice, ieșite din pana priceputului biograf german.

n. t.

O nouă carte a Profesorului Ramiro Ortiz

O nouă carte a d-lui Ramiro Ortiz! S'ar aștepta oricine, așa cum am fost obișnuiți, la o operă gravă, în care savantul medievalist să lămurească, cu necontestata-i competență, o chestiune umbrită de prejudecata unor istorici literari ai Veacului de Mijloc; o operă în care renumitul dantolog să preaslăvească, cereasca frumusețe a Divinului Poem; sau poate cineva s'ar fi gîndit la o nouă operă, în care cel ce a îmbrățișat, ca puțin alții, întregul domeniu al literaturilor romanice, să plimbe prin fața ochilor noștri uimiți, o temă literară hrănită, pe rînd, de toate neamurile latine.

Nimic din toate acestea! Medievalistul, dantologul și multilateralul literar a făcut un mic popas. Un popas, care să despartă bogăția operei trecute, de tezaurul celei ce va veni.

A plecat din țara noastră profesorul Ortiz, dar sufletul său, a simțit nevoia unei reculegeri. In felul acesta s'a născut ultima carte a d-sale ce poartă semnificativul titlu: *Posseggo una villa...* („Am o vilă..."). [1]

Poate fi un gest mai induioșător decît acela al unui om care în plină vigoare intelectuală și în plină activitate științifică, dă la o parte preocupările zilnice, spre a așterne pe hîrtie — nu atît pentru alții, cît pentru sine — amintiri din vremea copilăriei? Cum va fi tremurat condeiul în mîna profesorului Ortiz, atunci cînd a evocat, cu ochii plutind de lacrimi, zugrumat de un nod dureros, epoca naivității sufletești, în care putea spune cu mîndrie:

„Nimeni nu poate să-mi facă vreun rău și toți mă iubesc";

și cu ce emoție cîntă paradisul pămîntesc ce a legănat această copilărie!

— *„Eu sunt bogat. Am o casă în Abruzzo și trei grădini întinse: „la dreapta una, la stînga alta, iar alta e la spate cu o magnolie frumoasă și un cedru aurit, și brazdele sunt mărginite de garofițe albe „impestrifate cu trandafiri: garoafe de munte, și aleele sunt țărmurite de garduri vii de merișor...*

Cîtă prospețime în imagini, cîtă delicatețe în expresie, cîtă duioșie, pînă la lacrimi, nu evocă această carte! Cu cîtă măestrie, desbrăcată de orice artificiu stilistic, ne deschide autorul ei, un colț din vremea cînd natura, evenimentele, oamenii își dădeau mîna spre a colabora la fericirea unei familii, la fericirea unei inimi de copil!

O, iubite Magistru, acum te înțeleg? te înțeleg mai mult decît

1 Padova, Gianotti & Witing, 1935.

te-am înțeles vreodată. Ai dreptate să plîngi clipele de față, de vreme ce copilăria ți-a fost tot atît de senină și de curată ca și albastrul cerului Țării tale, ca și albastrul blajin al ochilor Tăi.

Acum, abia acum înțeleg simpatia cu care priveai o familie de oameni necăjiți, pe care singură iubirea o ținea unită, abia acum Te înțeleg: ea îți amintea propriul tău cămin, propria-ți familie, de care destinul te-a despărțit, lipsindu-te de apărare în viață, astfel că nu poți spune cu fermitate

„Nimeni nu poate să-mi facă vreun rău și toți mă iubesc,

decît în Abruzzi natali, acolo unde soarele sfînt Ți-a încălzit inima, acolo unde parfumul florilor multicolore și cîntecul privighetorilor ți-au îmbălsămat sufletul, acolo unde priveghiază umbra scumpilor tăi dispăruți.

Dar, din limpezimea de cristal a rîndurilor tale, am mai tras o învățătură: Casa din „Via Orientale", ca și aceea din „Via S. Agata", s'au schimbat din vremea cînd au adăpostit visurile copilăriei tale, sau poate că s'au năruit de atunci; prăvăliile din vremea aceea și-au schimbat fața; nobilii ce te-au făcut să îndrăgești Evul Mediu, au trecut de mult, poate, în lumea egalității eterne; căpitanul Z..., condamnatul pe nedrept, și reabilitat apoi, va mai fi avut puține zile de trăit, după umilința de a fi pribegit pe la curți străine, sub înfățișarea unui cinstit dar sărman tîmplar; iar cei cari te iubesc, atunci cînd îți stau în preajmă, în cele trei grădini abruzzese cu cari te mîndrești, au părăsit, unul după altul, poalele Apeninilor. Toți au plecat, toate s'au schimbat, pînă și locurile copilăriei. Numai sufletul tău a rămas, acelaș, sincer, sensibil la adierea catifelată a unui vînt de primăvară, la zîmbetul zglobiu al unei gene de soare, la surîsul parfumat al unei livezi de flori. Toate s'au schimbat, numai sufletul tău mai păstrează încă o rază de bunătate frîntă din soarele pămîntului Tău natal și o seninătate sufletească de neprihănit copil.

ALFRED VICTOR

Scarlat Calimachi și S. Cris-Cristian: Călători și scriitori străini despre Evreii din Principatele Romînești.

Autorii acestei lucrări sunt bine cunoscuți prin activitatea desfășurată cu multă seriozitate în domeniul istoriei. Recentele studii istorice, publicate de d. Scarlat Calimachi în ziarul „Adevărul", pun în adevărata lumină realitățile vieții poporului romînesc. Cartea de față este o continuare de documente, menite să spulbere tot ceeace a fost fals și este încă falsificat în viața evreilor așezați în principatele romînești.

Publicînd aceste documente, autorii au înțeles mai bine decît „marii" istorici adevărul care leagă națiunile și diversiunea care provoacă ura de rasă.

Intre documente și „demagogia științifică" a unor istorici romîni, publicul cititor va alege, suntem siguri, drumul dintîiu.

Este cel mai just și în acelaș timp cel mai folositor pentru formarea opiniilor serioase, destul de necesare în aceste vremuri, cînd cercetarea științifică este înlocuită cu activitatea politicianistă și reacționară.

A. M.

André Malraux: Le temps du mépris.

Autorul a devenit celebru în scurt timp. Dar o celebritate isvorită din mijlocul mulțimilor frămîntate de ideal și nevoi.

Cărțile lui Malraux — La voie royale, Les conquérants, Saba și la Condition humaine — ne înfățișează o evoluție și în același timp o convingere.

In „Le temps du mépris", Mallraux înfățișind sbuciumul comunistului Kasner, nu face decît să dovedească viața colectivității cu aspectul ei neliniștitor și veșnic uman.

Descrierea acestor frămîntări, și încadrarea lor în evenimentele care trec fulgerător prin mijlocul nostru, ne dovedește în ce măsură artistul de geniu se complectează cu analizatorul și luptătorul pentru o altă umanitate mai bună decît aceea care-l chinuește pe Kasner.

O carte a lui Mallraux este o viață, o societate, o acțiune creatoare. Un erou al lui este simbolul legăturii indestructibile dintre individ și colectivitate.

Cînd citești pe Mallraux și în special ultima sa operă, simți că trăești cu el, lupți cu el ca și cum și tu cititorul ai contribuit la creația acestei cărți. Dinamismul scriitorului este dinamismul eroului, dinamismul colectivității muncitoare și creatoare.

Un scriitor este deci și un erou al luptei pentru umanitate.

„Le temps du mépris" o confirmă. André Mallraux a dovedit-o.

A. MIH.

Revista revistelor străine

Viitorul științei

„Semne de neliniște se arată de pretutindeni, oamenii nu-și pot lămuri greutățile vieții, excesul de producție, instabilitatea regimurilor... Și oamenii suferă mai mult sufletește, decît trupește, nădăjduind, într'o grabnică reînnoire. Pare că s'a irosit acea credință care i-a susținut din vremea Renașterii pînă astăzi, — credința în *spiritul uman*. Un desgust sau o teamă îi cuprinde oare în fața propriilor lor creațiuni? Poate că aceasta se datorește și limitelor pe care le întrevăd; rămîn dezamăgiți cînd văd că acel absolut către care țintesc, se îndepărtează și se ascunde pe măsură ce ei înaintează.

Dacă cele spuse sunt lucruri adevărate, era oare îndreptățit Brunetière să proclame „falimentul științei"? Desigur că nu, deoarece știința nu este răspunzătoare de sentimentele omenești, de nădejdile fără seamăn, de credința oarbă pe care am avut-o în ascensiunea ei...

Nu de mult asistăm la apariția, sub felurile forme, a nevoii pe care o are omul modern de a alătura concepțiilor sale un reflex al extazului. E de ajuns să ne amintim de *fanatismul rassial*, ca să vedem primejdiile datorite falsificării noui a misticii.

In fața unor concepții atît de primitive și de agresive, trebue să ne convingem că visurile scientiste, chiar cele mai zădarnice, au încă meritul că sunt generoase și nu cunosc hotare.

Științele, prin ceeace au mai abstract în temelia lor, se ridică deasupra intereselor, pasiunilor, spiritului național sau al castelor. In ele vedem oricum o tendință către universal. Semnele, formulele și limbajul lor sunt accesibile tuturor oamenilor. Pentru serviciile ce ni le aduc sunt lăudate, pentru pagubele ce pricinuesc sunt defăimate; dar nu principiul științelor este cauza acestor urmări, ci numai unele din aplicațiile lor. Științele nu sunt primejdioase, prin însăși esența lor.

Viitorul cunoașterii și al cercetării obiective ne este tot așa de necunoscut, ca și al omenirii! Dar chiar dacă Știința ar merge către sfârșit, chiar dacă ar trebui să lase pe pămînt numai o umbră de amintire din excesele și triumfurile ei, suntem datori să recunoaștem că domnia ei n'a fost inutilă: știința a slujit, — uneori spre bine, alteori spre rău, — drept receptacol unor înalte gînduri, și pentru cîteva generații a fost ceeace fu mana pentru poporul care-a rătăcit prin pustie".

(Mercure de France, 1-er juillet 1935).

Romantismul lui Victor Hugo și romantismul sovietic.

„Patruzeci de ani aproape mă despart de cea dintîi întîlnire a mea cu Hugo, — patruzeci de secole pare că au trecut de atunci: niciodată nu s'a schimbat atît de repede fața lumii.

Privesc umbrele din tinerețea mea, acoperite de pulberea vremii, și cu un zîmbet de caldă recunoștință îmi aduc aminte de entusiasmul meu de altădată. Iată-mă, iarăși, într'o Lume mare, printre Oameni mari.

Și nu este un vis pueril, o abstracție; nu sunt doar simboluri cari cerșesc mila din ceruri. Omul cel mare de astăzi este un tip viu și real al epocii. Sforțările sale titanice nu și le pune în slujba unei idei abstracte.

a Binelui și a Iubirii, el nu mai lucrează la salvarea epavelor pe care marea le aruncă la țărm. Își construește o viață reală, cu totul nouă, pentru sine ca și pentru urmași. Formele avîntului său constructiv sunt mărețe, iar sforțarea sa e și mai măreață.

Iată locul unde romantismul se întîlnește cu realismul. Dar acest romantism al nostru este cu totul altfel decît romantismul idealist al lui Hugo.

Increderea în nenumăratele forțe creatoare ale poporului; elanul pregătit de calculul exact al științei, depășind astfel imaginația cea mai aprinsă; un eroism viril, îndreptat nu către abstracții, ci spre un scop sublim și real totodată, un eroism viril, inspirat de dragostea pentru lumea minunată, înfățișată de țara mea... Iată ceeace numim noi romantism.

Ceeace era imposibil, a devenit acum cu putință. In țara noastră granița între romantici și realiști, a fost suprimată. Iar noi, constructorii unei lumi noui și ai unui om cu adevărat mare, suntem romantici și totodată realiști.

Victor Hugo este mereu cu noi, deși noi nu suntem în toate cu Victor Hugo". (Alexis Tolstoi).

(Le Mois, 1-er Mai — 1-er Juin 1935).

Amintiri despre pictorul Courbet

„Courbet avea o ceată de artiști care-l urmau, unii primind cu entuziasm operele sale, alții ironizîndu-le. Peste cîțiva ani isbuti să fie primit la *Salon*. Am văzut atunci tabloul *La remise des chevreuiles*, care fusese cumpărat de guvern și așezat în muzeul Luxemburg. Tabloul înfățișează o pădure cu plante mari, verzi, umede, un desiș de ierburi unde nu se vede nici o potecă ; numai cîte o șuviță de apă, apoi cîteva căprioare ce rătăcesc prin pădurea solitară. Pînza aceasta e o capodoperă: este atîta lumină, atîta aier, se simte atît de mult liniștea din pădurea părăsită! Tabloul mă interesa și am hotărît să cunosc personal pe pictor. Am aflat adresa, cartierul S. Michel Rue de Hautefeuille; portarul mi-a spus că domnul Courbet poate fi vizitat la zece ceasuri, dimineața; la ora indicată, m'am îndreptat spre casa lui. Courbet era în prag. M'am prezentat, arătîndu-i dorința mea de a-l cunoaște.

Courbet mă întrebă cu simplitate despre țara mea și știindu-mă italian, de profesiune pictor, mă invită în atelier cu aceste cuvinte: „Intră te rog, ai să vezi pînzele mele, și vei mai vedea o pictură pe care voi, Italienii, n'o cunoașteți și n'o înțelegeți". Această introducere nu prea îmi dădea curaj. De altfel știam, din descrierea altora, caracterul acestui om, așa că nu trebuiam să mă mir... Courbet era un om frumos, în vîrstă, pe atunci, de vreo cincizeci de ani, înalt, gras, cu un obraz ce arăta multă sănătate; o purtare simplă, ceva care-l apropia de țăran: nimic din politețea franceză... Atelierul era simplu, nimic elegant, o sofa veche, cîteva scaune, șevaleturi, pînze risipite prin atelier, cutii pline de tuburi cu culori, palete, niciun penel... Știam mai dinainte că el nu lucra cu penelul, ci cu lame, cu cuțite de paletă, și îndată ce am văzut pînzele pe care mi le prezentase, mi-am dat seama de acest fapt. Am văzut apoi peisagii cîmpenești, marine și două studii: portretele unor amici. Insfîrșit, îmi arătă un nud. Modelul fusese o femee nu prea tînără, grasă, un morman de carne, întins pe un divan alb, cu un uriaș evantai alb pe care părea a-l agita alene.

Pictura lui mă interesa mult, mai cu seamă nudul, cu acea interpretare a cărnii cu coloritul proaspăt, limpede; fără penel, pictorul reușise să redea finețea și precizia desenului".

(„Nuova Antologia, 1º luglio 1935).

Muntele Măslinilor

„Arabul care păzea Muntele Măslinilor, în după amiaza aceea, — era un om înalt, care-și pierduse un braț în marele război, luptînd în armatele turcești.

Din biserica octogonală, ridicată în 375 și restaurată de Cruciați, nu mai există decît o capelă mică, medievală, cîteva arcade sprijinindu-se de capiteluri și colonade artistice...

Cînd am ieșit, o pulbere de aur cădea peste Ierusalem. Arabul ne arătă orașul.

— Luați seama! Ierusalemul este construit în formă de cruce.

Avea dreptate. Două linii, una de la nord la sud, alta dela est la vest, păreau că străbat orașul, și se distingeau bine pe orizontul serii.

— Iată, adăugă el, arătînd spre poalele muntelui Măslinilor: valea lui Iosafat și mai în jos, închisă între ziduri, grădina Ghetsemani, valea Cedronului și puțin mai la dreapta, mormîntul Fecioarei Maria.

Am luat-o prin frunzișul verde închis. Mantia albă a călăuzei noastre se vedea mereu, tot înainte. Umbrele pogorau peste oraș, peste cupole și crenelurile zidurilor înalte. Se zărea limpede Poarta Aurită, Poarta Damascului; din nenumăratele minarete se înălțau pînă la noi rugăciunile.

In depărtare, se întindeau colinele pustii, grămezi de stînci arse de soare. Niciun copac, nici un sat, numai în zare o pată albastră: Marea Moartă, înconjurată de aburii cei veciniei".

(Revue Bleue, 6 juillet 1935).

1935. — ANUL XXVII SEPTEMBRIE-OCTOMBRIE Nr. 9-10

Viața Romînească

REVISTĂ DE LITERATURĂ, ȘTIINȚA ȘI IDEOLOGIE

SUMARUL:

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA: STRADA CLEMENCEAU Nr. 9

„Viața Romînească"

Directori: MIHAI D. RALEA și Dr. ERNEST ENE

București, str. Clemenceau 9

ANUL XXVII

Prețul abonamentelor:

In țară:	Pe un an	lei 250
„	„ Școli și biblioteci	„ 500
„	„ Autorități și instituțiuni	„ 1000
In străinătate:	Pe un an	„ 1000

Abonamentele se pot face dela orice număr, trimițînd suma prin mandat postal, administrației din București, str. Clemenceau, 9.

Viața Romînească

REVISTĂ DE LITERATURA, ȘTIINȚĂ ȘI IDEOLOGIE

ANUL XXVII
SEPTEMBRIE-OCTOMBRIE 1935

ATELIERELE „ADEVĔRUL" S. A.

Apari să dai lumină...

Un capitol din romanul NIRVANA

— Mă recomand Mihai Eminescu.
— Doamna Micle... Veronica Micle...

Intinzîndu-i înalt mîna şi lăsîndu-şi-o înfiorată de atingerea buzelor, femeia isbucnise în murmur de rîs. A fost vibraţia unui gingaş clopoţel de cleştar. Alintare poate. Poate numai iluzia că astfel ascunde neastîmpărul unei lungi, arzătoare aşteptări.

Pe sub gene, privirea-i fugea de ochii lui noptoşi. Tot aşa. Alintare poate. Poate numai teama să privească în două adînce genune.

Işi înclinase pe-un umăr capul mic, ovalul feciorelnic, gîtul rotund şi plin, dar încă prea delicat pentru povara pieptănăturii învolte: întreită, înspicată cunună bălaie. Vîrful botinei abia mijit din potirul rochiei albastre, frămînta mărunt covorul albastru. Ca foşnet de atlas înaintase pînă la clavir. S'a rezemat cu o mână de capacul luciu (mîna s'a oglindit îndată, crin alb răsfrînt într'un lac negru); cealaltă a dus'o la sînul palpitînd viu, apăsîndu-şi svicnirile inimei sub corsetul elastic. Rochia albastră cu jocuri de ape, a fost înadins aleasă după seninul ochilor mari, puţin depărtaţi, puţin oblici, încîntători irizaţi, cu fire aurii ca ochii de pisică. Atît a gîndit el. Şi nu s'a întrebat de unde atunci tapetul albastru al salonului străin, covorul albastru, catifeaua albastră a scundelor fotolii. Şi nu s'a întrebat dece ride. Ii ajungea melodica desmierdare a zurgalăului de cleştar în auz. I-a vorbit ea, privindu-l insfîrşit drept, serioasă dedată:

— Mai era nevoe de-un nume ?.. De-o banală recomandaţie? Te-aş fi recunoscut dintr'o mie, domnule Mihai Eminescu. Nu era grea pentru o cititoare care poartă nedespărţită cu dînsa, pînă aici, fascicolele din Convorbiri literare, cu versurile, cu proza domnului Mihai Eminescu... Ştiu. O femee nu s'ar cuveni să spună aceasta. E permis însă unei cetitoare...

El a întors ochii stînjenit spre fereastră. Afară ningea. Feerică legănare de fulgi. O zi ca pentru asemenea întîlnire, scăldată în argintie lumină de nea.

— Doamna Micle... Veronica Micle...

Cinci săptămînii sînt de-atunci. Au fost asupra Vienii, în cinci săptămîni, cîteva nopți de viscol? Cîte seri cu mîzgă urîtă? Cîte dimineți înnecate în neguri vîscoase? Pentru el dalba lumină a rămas aceeaşi. Nimica n'o stinge.

Intr'o magie dalbă s'a transfigurat oraşul, coperişurile de țiglă afumate. casele sure, străzi în care pe nimeni şi nimic alt nu mai cunoaşte. Venea zgribulit, cu gânduri mocnite, înciudat împotriva acelei necunoscute doamne Löwenbach, care-l poftea cu un bilet din partea altei necunoscute doamne din țară. Ce-aşteptau dela el?... Ningea; iar umezeala îi pătrundea mucedă în oase, iar frigul îi amintea soba răcită de acasă, iar strada cu voioase trecătoare, cu domni înfăşurați în blăni, cu gălăgioşi copii bucurându-se de întîia zăpadă, îl făceau să simtă ca niciodată amar sărăcia de student şi poet silit să cutrere cafenelele şi să se încălzească în cămările prietenilor mai norocoşi. Ce vroiau dela el? Căutînd numărul din adresă, gîndul îl îndemnase să se întoarcă din drum şi să trimită un răspuns scurt, sec, necuviincios, pentru a tăia pofta unor necunoscute de a mai scoate din peştera lui înghețată un biet *ausserordentlicker Hörer*, pe care l-a apucat a treia iarnă cu acelaş palton şi zadarnic bate depeşi de-o lună acasă, aşteptând banii mizerelor trebuinți animale. O doamnă Löwenbach cine putea fi? O vieneză bătrînă şi roşcovană, puhavă de cafele cu lapte, întîmpinîndu-l asudată dela bucătărie, ştergîndu-şi mîinele cu şorțul şi socotind că nenorocirea cea mai cumplită dintr'o viață de om e cînd s'a dogorît prea mult tava cu *Mehlspeise* în rolă. O doamnă necunoscută din țară, cine putea fi? Vre'o aspidă sbîrcită şi aprigă de plisc, din cuconeturile dela Botoşani, venită să-şi doftoricească reumatismele ori podagra şi amintindu-şi că pe la Viena se află unul din feciorii Ralucăi Eminovici, numai bun de tălmaciu la sanatorii şi la spițării. Altceva cine; altfel cum puteau fi? Chiar fără scrisoare lipsită de cuviință, se va descotorosi repede de asemeni plocoane. Are un leac învățat din anii de pribegie cu şatrele trupelor de comedianți. Leacul de „disperados“ al lui Iorgu Caragiale, când îl strîmtorau creditorii. Le va tăia o mutră smintită, pomenindu-le despre protocolul curților împărăteşti, reîncarnarea lui Buda ori alte năsdrăvane născociri, cum şi-a mai înspăimântat cîndva nişte rubedenii cicălitoare adunate la maica Fevronia Iuraşcu să-l descoase, ba chiar poate să-l starostească. Şi îndată vor fi bucuroase să-l vadă plecat... Aşa, rîzîndu-şi oțărît în sine, a urcat scările. Aşa a acățat paltonul pirpiriu în cuier şi a păşit pragul salonului deschis de slujnica stropită cu tărîța roşcatelor pistrui. Iar înainte de a prinde să-şi croiască mutra prefăcut zăludă, în locul hîrcei încotroşmată în şaluri şi înzăuată în pelerinuță cu mărgele de sticlă neagră, a intrat dulcea făptură cu rochia din albastru de cer, cu ochii din albastru de cer:

— Doamna Micle... Veronica Micle...

Printr'o vraje s'a mistuit tot ce fusese, tot ce-adusese cu el: iarna cu frigul umed pătrunzînd în măduva oaselor, hîdele îngrijorări şi tristeți de student fară chirie plătită, netrebnica înjosire a omului întors la robiile vieții de vită. Ninsoarea s'a prefăcut în dalbă magie. Altă înfățişare au toate într'o Vienă de basm. Mai sînt oameni posomoriți şi sluți, case cu vinete ziduri, ulițî de-un lugubru pustiu? Mai sînt glasuri şi vuiete care pot sgîria timpanul? Se întrezăresc toate într'un scăpăr luminos de cleştar; se îngemînează toate larmele unui oraş într'o vibrație melodică de cleştar.

Mihai Eminescu păşi dela un geam la alt geam. Ridică ochii la orologiul catedralei. Un sfert de oră a trecut dela ceasul hotărît de ea. Altă jumătate de oră de când a venit el, înainte de vreme. Dar ce dulce aşteptare în dimineața geroasă! Şi ce plăcut scîrțîitul zăpezii sub talpă!... Priveşte prietenos la trecătorii străzii. Prietenoase îi răspund privirile lor. O bătrînică, încărcată cu prea multe pachete, temîndu-se să nu lunece. Duce poate daruri la nepoței. O ajută cu mîna de braț, pînă ce-a ocolit lunecuşul. Clătinînd din cap i-a mulțumit bunicuța blajină. Ce tînăr de ispravă! Şi ce adumbrire nemaivăzută în ochii lui mari şi ferici! Ochi negri şi totuşi cu o lumină de luceferi în străfund... El nu i-a ascultat mai departe cuvintele. Din nou cată la uşa pe unde trebuia s'apară, la geamurile unde nu s'a clintit nici o perdea. Oare nu s'a întâmplat ceva, neaşteptat şi rău? Niciodată n'a întârziat atât. Niciodată, decînd au hotărît să cutreere amîndoi muzee şi catedrale, grădinile ninse cu pulberi de diamant şi palatele deschise în zile de sărbătoare... Ce'ntrebare nebună? Nimic nu poate să se întîmple, neaşteptat şi rău... E atîta hotărîre de bucurie în dimineața aceasta cu soarele sclipitor şi rece de iarnă! Gălăgios rîd copii cu nasul violet de ger şi cu mînele înfundate în mănuşele groase de lînă sfîrşite într'un singur deget. Ce-i cu voi țîncilor? Unde fugiți?... Copiii răspund prietenos domnului tînăr cu glasul prietenos. Aleargă, se ghiontesc, încearcă să'ntocmească un nou ghețuş pe strada înclinată. Mai spun ceva, de departe. Dar domnul cel tînăr şi prietenos nu-i aude. A înălțat iarăşi ochii la cele două geamuri. Nu se clatină nici o perdea. Uşa a rămas închisă. Noroc că nimic neaşteptat şi rău nu poate să se întâmple... Niciodată nu şi-a închipuit că e atît de dumnezeiască o aşteptare sub două ferestre, într'o dimineață cu flori de promoroacă şi soare îndințat. Acum nimeni nu mai este pe lume, în afară de ea... Decînd ține

să-i povestească visul din cea dintîi noapte și tot nu se'ncumetă!... E un vis din povestea lui, cu alt tîlc, pentru o viață ca a lui... Toate pentru totdeauna s'au dus, s'au șters în lumea altui tărîm: copila din pădure care încrețea în tremur cu vîrful piciorului oglinda unui isvor împresurat cu tufe de mintă, Efrosis, Baudius, Eliz... Toate s'a risipit într'o altă lume, cum s'au depărtat în acel vis chemat din cea dintîi noapte — vis chemat din plăsmuirea-i scrisă în viața deaevea, poate ca să-i limpezească o simțire încă nelămurită cînd a ajuns acasă și a așternut mantaua de iarnă pentru somnul din cămăruia înghețată... A adormit tîrziu de tot și-i părea că nu adormise. Pe lumina ochiului pleoapele s'au înroșit ca focul și prin ele părea că vede cum luna se coboară încet, mărindu-se spre pămînt, pînă ce-a fost o cetate sfîntă și argintie, deschisă în cer, ce tremura strălucită... cu palatele nalte albe... cu mii de ferestre trandafirii; și din lună se scobora la pămînt un drum împărătesc acoperit cu prund de argint și bătut cu pulbere de raze... Iar din întinse pustii se răscoleau din nisip schelete înalte... cu capetele seci de oase... învălite în lungi mantale albe, țesute rar din fire de argint, încît prin mantale se zăreau oasele albite de secăciune. Pe frunțile lor purtau covoare împletite din raze și din spini auriți și lungi... și încălecați pe schelete de cai, mergeau încet-încet... în lungi șiruri... dungă mișcătoare de umbre argintii... și urcau drumul lunei și se pierdeau în palatele înmărmurite ale cetății din lună, prin a căror ferești se auzea o muzică lunatecă... o muzică de vis. Era el, cel culcat pe mantaua așternută în pustiul de sub lună. El, cel plecat să fure fata Genarului care vîna departe la cale de șapte zile. Și lîngă el, pe manta, dormea fata din pădure, din basm și din pădure, din casa cu mușcate la fereastră... Și atunci i s'a părut că și fata de lângă el se ridica încet... că trupul ei se risipea în aer, de nu-i rămâneau decît oasele, că, inundată de-o manta argintie, apuca și ea calea luminoasă ce ducea în lună... Se ducea în turbura împărăție a umbrelor de unde venise pe pămînt... Când a deschis ochii, soarele bătea de sus în fereastră. S'a uimit că-i singur, în odaia lui din Viena: că fata de-alături de el, din căsuța pădurii, nu-i încă pe manta, înălțată într'un cot, surizînd: „Ce-ai zice tu dacă... dacă..." S'a frecat la ochi... Ii mai suna glasul de-atunci: „Mi-e frig... Ințelegi tu? Așa-i că n'ai să uiți niciodată sara asta?" Era glasul ei, încet, așa de încet și totuși așa de clar... „Niciodată n'ai să uiți? Nici atunci cînd eu n'am să mai fiu pe lume?.."

Atunci?

Un *atunci* nu mai are ființă.

Ea e acuma în dungile mișcătoare de umbre argintii, în lungile șiruri plecate încet, încet și departe, departe, pe

drumul lunii cu prund de argint. Ea, și toate cîte au fost... Efrosis, Baudius, Eliz...

Așa i s'a urzit visul din cea dintîi noapte, desprins dintr'o plăsmuire de basm și adus în viața din somn, poate ca să le vadă încăodată, topite pe veșnicie în mișcătoarele șiruri de umbre... Cum să-i povestească visul? Cum să-i spovăduiască tălmăcirea indeaievea?... I s'a părut că-l privește de pe celălalt trotuar un prieten cu fruntea afundată în țurcă valahă. Ce repede s'a lipit de zid! Fuge de prieteni, a uitat cursurile cu dascăli mîncați de molii care desmormîntează regii din sarcofagiile Egiptului, limbile moarte din colbăite ceasloave, cumințeniile veacurilor cîte nu-i mai trebuiesc... Viața și gîndul și sufletul lui, aici s'au adunat, sub două ferestre, în soarele cu suliți sticloase de ghiață...

...La picioarele sale se gudură un cățel cu păr alb mătăsos, cu un zurgălău de alamă la catarama gîtului. Il cunoaște acum... Cățelul dela casa vecină... Ce faci tu, măi urîtule? Ți-e frig; nu ți-a înghețat botul?.. Fugi, că te chiamă stăpîna; o doamnă uriașă și cărnoasă, ca matroanele alegorice depe soclul monumentelor: Abundența, Ceres, Austria-Felix... Ii surîde cu un fel de complicitate. A înțeles, știe pe cine așteaptă... Ce-i pasă dacă înțeleg și știu toți! I-au amorțit degetele; nu poate răsuci o țigară... A isbutit: un ciot noduros din care iese fumul ca dintr'un hogeac... Parcă s'a mișcat însfîrșit perdeaua... Nimic! Amăgire și alt nimic... Cunoaște pe de rost fiecare floare a dantelei din geam... De unde i-a venit în minte versul lui Lenau, al nefericitului Nicolaus Lenau?

> *Durch's Fenster kommt ein dürres Blat,*
> *Vom Wind hereingetrieben:*
> *Dies leichte, off'ne Brieflein hat*
> *Der Tod an mich geschrieben...*

E singura părere de rău din cinci săptămîni... Prietenii aceia ciudați, nu i-a mai văzut... A primit dela dânșii o chemare. Nici nu s'a învrednicit să răspundă... O chemare, odată cu volumul lui Lenau... Versurile i-au sunat prea melancolice. Dece atîta desnădejde?.. Viața-i mai blîndă și luminoasă, cînd ai pe cine aștepta sub ferestre, într'o dimineață cu sclipet de raze'n omăt... „*Vîntu-o foaie veștejită, mi-a adus mișcînd fereastra*... Incolo, cu foile veștede!... E-o dimineață de albeața clară a ghețurilor polare... Ce faceți, copii? Vă întoarceți acasă? V-au degerat urechile?... Așteptați-l și pe cestălalt, mic și necăjit... Nu plînge piciule! Nu-i șade bine să se sclifosească unui voinic cu-așa căciulă!... „*Wie er sein Blatt im Fluge*"... A ajuns să-l prigonească stihurile nefericitului Lenau... Ii spune și el „nefericitul Lenau", ca bătrînul straniu, cu pă-

rul răsucit în cornițe de ied... Nefericit, dece ? Fiecare își poartă fericirea și nefericirea în el... Poate că bătrînul știe mai multe... Bătrînul care găsea că suavul estet este prea fericit, ca să scoată un accent adînc... Estetul care se neliniștea de prea multă fericire... „...Mă tem să nu ridic mînia zeilor și să nu mă pedepsească, știu eu ?... cu o ispășire cumplită... Poate moartea... Poate viața"... Poate viața ! — a repetat enigmatic moșneagul cu fața verzuie și rîsul scrîșnit... Sînt dimineți când păcătuiești împotriva Dumnezeirei, dacă de viață te-ai îndoi, dacă te-ai teme de ea... Sînt dimineți...

— Bună dimineața și iartă-mă, domnule Eminescu...

S'a răsucit cu o tresărire străpunsă până în gratiile pieptului. O aștepta s'apară de după perdele, să răsară în ușa care a rămas închisă. Vedea din celălalt capăt al străzii. A vrut să-i sărute mâna.

— A, nu ! Dă-mi voie... Nu mănușa !

A desvelit din mănușă degetele albe și reci, le-a lăsat înălțate la buze, cu acelaș murmur ușor de rîs ca vibrația unui clopoțel de cleștar, cu aceiași alintată privire lunecîndu-i sub gene.

— Te-am rugat să mă ierți... Sînt însă de neiertat... Recunosc... Am plecat în oraș pentru nimicuri de-ale noastre, femeești... Credeam că am să mă pot întoarce la timp și... și aștept acum pedeapsa !...

Cu capul înclinat pe-un umăr, cu mînele adîncite în manșonul negru, aștepta cu răsfăț rostirea pedepsei. Știa el o osîndă, dar n'o putea spune. Ce încîntător e trandafirul obrazului ușor înväpăiat de ger. Și buzele roșii, ce umede !

— E așa de grea pedeapsa ? stărui ea, plecînd ochii smeriți și scriind pe zăpadă cu vârful ascuțit al boltinei, o literă. Așa de înfricoșată, încît n'ai tăria de suflet s'o pronunți ?.

Litera din omăt era poate un *M*. Dar un *M* e și-o inițială din numele ei : Micle. Numele necunoscutului dascăl bătrîn, pe care și-l închipuia ca un gide hain, urît și împărosat, păzindu-și cu o zuliară neîndurare captiva. Altfel, dece nu i-a povestit niciodată, nimic, despre el ? Femeia a șters litera cu talpa ușoară. Inițiala lui ? Inițiala ei ? Inițiala călăului de departe ? Le-a șters pe toate în una singură și a înălțat ochii albaștri, cu luminoase fire de aur :

— Cum înțeleg, e încă mai rău. Nu merit nici măcar o pedeapsă !

— N'am de rostit nici o pedeapsă... vorbi el încet. Pentru mine a fost... este o fericire s'aștept... Să am pe cine aștepta...

— Ce generos ! clincheti rîsul ei cristalin. Ar fi preferat pedeapsa... E mai ușoară orice pedeapsă pentru umerii slabi ai unei femei, decît generozitatea copleșitoare... Știi ? O pedeapsă îți dă dreptul să te crezi nedreptățită... Noi, femeile, mai scoatem unghii de pisică, ne mai apărăm, avem

iluzia unei lupte inegale și înguste, care fiindcă e inegală și injustă, îți permite orice mijloace... Iertarea ne micșorează... Ne reduce la ceiace sîntem cu adevărat... Dumneata, domnule poet, încă nu cunoști oare dece este capabilă femeia, acest *enfant malade*, acest *compagnon dont le coeur n'est pas sur?* Nu cunoști oare care-i desnodământul veșnicei lupte :

Entre la bonté d'Homme et la ruse de Femme.

Car la femme et un être impur de corp et d'âme ?

Ea rîdea. A zîmbit și el. Deodată înăbușindu-și trilul rîsului ca o pasăre cu viersul răpus de o neagră hrăpitoare a pădurilor, femeia a trecut privind înainte. O mică dungă i s'a adîncit între sprincene. A șoptit, ca o taină :

— M-ai învățat prea răsfățată, domnule Eminescu... Are să-mi fie greu cînd voiu ajunge acasă, în tristul meu Iași... La tristele mele îndeletniciri burgheze....

Dece îi vorbea despre Iași ? Plecarea era încă atît de îndepărtată ! O lună încă ; poate mai mult. Și dece-i amintea tristele ei îndeletniciri de gospodină și doamnă a unei case? Cînd va pleca, are să fie mai singur, de două ori mai singur decît a fost vreodată... Gîndul îi înegură ochii. Femeia ghici de unde a coborît această umbră de aripă cernită. Era un semn pe care îl aștepta, îi creștea bătăile inimei ; dovada unui sentiment de mult presimțit. Rosti, voioasă :

— Dar nu mai am nici o scuză, domnule Eminescu !... După ce te-am silit să aștepți în frig aproape o oră, de-un sfert de ceas stăm nemișcați aici... Să mergem...

Ridică ochii spre cele două geamuri. Acolo, astăzi, nu mai puteau merge. Nu trebuia să cunoască pînă la sfîrșit, pregătirile unei plecări înainte de vreme : geamandanele desfăcute, pachetele răvășite, alte nimicuri pentru care pornise în oraș cum s'au deschis magazinele și aveau să sosească din clipă în clipă. Hotărî, cu bucurie că-i poate da lui, că-și pot dărui lor, o zi întreagă :

— Să mergem... Oriunde... Pe străzi, în grădini... la marginea orașului... Oriunde... Am o poftă copilărească, nebunească, de viață, de prostii, de rîs... Ah!...

Ah ! I-ar fi prins brațul, să treacă strînși unul lîngă altul, cald încleștați, în orașul mare și străin, unde nu sînt ochii iscoditori să-i afle cine's și încotro merg.

Dar au plecat amîndoi, cuminți, la o cuviincioasă depărtare, printre mulțimea din ce în ce mai înpînzită a bulevardelor din miezul Vienei. Vorbeau și mai ales tăceau, fericiți că se știu alături. Ea fără să-și dea seama se oprea la vitrinile cu rochii, blănuri și odoare. O femeiască și nebiruită, instinctivă pornire, n'o putea împiedeca dela acest desfăt al tuturor celor depe lume. Iar el o întovărășea fermecat în aceste popasuri, răspunzînd cu o ignoranță absurdă și încîntătoare la întrebările ei, pentru a izbucni amîndoi în

rîs. Ce dulce amestec într'o femee! Acum îi recită un stih din Lamartine, acum se oprește să admire o brățară, intră în prăvălie deși nu vor cumpăra nimic, încearcă brățara pe mînă, cere alta, răscolește în cutii căptușite cu pluș, își atârnă o pereche de cercei în urechi, se cercetează în oglindă, născocește un basm: „Voi trece mîine, neapărat mîine! „Și rîde, și în stradă rîd amîndoi, răsuflările calde îi învălue în două nourașe străvezii, care se împletesc, se amestecă, se topesc într'o singură aureolă irizată de soare. Se topesc ca într'o materială, subtilă îmbrățișare. Pe urmă pășesc iarăși cuminți. Se simt priviți cu pismă, cu aprobare, cu dragoste, de trecători. Sînt o rară și potrivită și tînără și fericită pereche. Ea mlădie în blana scurtă și lucioasă de lutru, cu rochia lungă în falduri bogate, cu șuvițele aurii jucînd luminoase ca un snop de raze sub cușmulița neagră, ca buclele unui paj din Renaștere, ale unui paj zugrăvit de Rafael. El cu ochii adinci și negri, subțire și puternic, în straiul de iarnă pentru care și-a zălogit la jidov cărțile cele mai scumpe, chiar nedespărțitele tomuri cu legătura roșie de marochin a părintelui său sufletesc din Frankfurt. E o ispașă pe care o merită singuraticul filosof. Cum de și-a rătăcit mintea, el înțeleptul înțelepților, pomenind cu atîta nedreaptă vrăjmășie despre vraja fără seamăn a unei femei, a unui amor? Se vede prea bine că el n'a mers niciodată în pas care n'atinge pămîntul, alături de-o asemenea femeie, într'o asemenea dimineață de iarnă cu soarele de-o rece feerie și cu văzduhul sonor. Se cunoaște că el n'a trecut niciodată, îngemănată pereche, pe aleele ninse ale unei grădini de unde copacii își desfac dintr'un arc de ram omătul greu și alb, să-l mai ningă a doua oară pe obrazul lor, pe genele lor... Atunci n'ar mai fi scris așa, posomoritul, singuraticul, posacul bătrîn...

— Crezi că merită o iubire, să-ți dai viața pentru ea? a întrebat femeia.

— E poate singura fericire adevărată la care poate năzui un om...

— Și dacă ființa iubită, nu-i chiar atît de ideală cum ne-o închipuim noi?

— Ce însemnătate poate să aibe aceasta? Iubim în altul, ceiace avem mai bun și mai sfînt în noi....

— Adică o iluzie... Iubim o iluzie...

— O iluzie, fie! Dar o dulce iluzie.

Amîndoi s'au privit adînc, pînă la tremur. Ochii albaștri cu fire de aur, adînciți în ochii negri, noptoși. Cerul căutîndu-se în afund de genuni. S'au privit, opriți în loc, față în față așteptînd să treacă un convoiu de școlărițe cu uniformele întunecat albastre, călăuzite de două călugărițe cu late gulere albe, cu late aripi albe, la tîmple. Școlărițele cele mai mari s'au întors să-i cerceteze din urmă. Ea, cu degetul înmănușat îi culegea depe piept o floare de promoroacă, scuturată din grădinile iernei, gestul avea ceva blînd, delicat, ocrotitor, ca o încredere și o mai castă intimitate între dînșii. Femeia s'a înroșit. Urmărind șiragul de școlărițe, s'a înduioșat de soarta sa, cu un suspin:

— Aș vrea... Cît aș vrea să fiu iarăși în locul uneia din aceste copile! Să nu știu nimic din viață, să nu mă tem de nimic...

— Inteleg! încuviință el, cu gîndul la gîdele împăroșat și zuliar, așa cum și-l închipuia.

Gîndul ei însă, altfel, altul fusese:

— Să fiu o școlăriță... Ți-aș arunca în joacă bulgări de omăt.. Ai fugi după mine să mă prinzi... Ți-am spus că am fost o fată foarte nebunatecă?... Și sprintenă, sprintenă... Nu ni ajungea nimeni. Dar poate că acum m'aș da prinsă... Ce prostii mai vorbesc. Iși luă seama. Ce vei fi crezînd despre mine?

Nu-l lăsă să răspundă. Poate se temea de-un răspuns, deși îl aștepta cu toată ființa.

— Haidem. Incă mai... mai departe... Ne oprim să prînzim la una din acele delicioase unei cafenele despre care mi-ai vorbit... Ai cetit că pe Vigny nu l-a văzut nimeni, niciodată mîncind?... Cu noi, n'o să fie chiar așa... Noi nu sîntem atît de aerieni, coborîți din cer pe-o rază de lună...

Spunea. Dar la cafeneaua unică și caldă cu pereți viorii, au ciugulit amîndoi, căutîndu-și în ochi, fără să știe ce-aduce și ce ia dinaintea lor, chelnerul cu barbetele albe. Au rămas la fructiera cu portocale și mandarine: bulgări de soare cu parfum italic. Povestirile lor s'au îndreptat spre acel soare și cer al Italiei, cunoscut numai din poeți și lecturi. El se gîndea la Goethe, așa cum îl înfățișau gravurile, privind depe o colină ruinile Romei.... Ea la alți oameni, alte locuri, alte peripeți: Veneția lui Musset și Georges Sand... Țărmul unde marea a svîrlit după furtună trupul lui Shelley... Amîndoi iubeau poeții mari ai timpurile, deși nu aceiași... Și amîndoi vorbeau cu însuflețire, cu durere, cu milă, cu patos, despre viața și suferințele lor; el deplîngînd singurătatea poetului pe care mulțimea nu-l îmbrățișează decît ca să-l împuțineze, ea slăvind iubirile care au înveșnicit un nume de femee: Laura de Novi, Beatrice Portinari, Elvira, Julie, Graziella...

Și căzuse blana de lutru pe spata scaunului. In straiul de catifea neagră, cu sînii strînșii în pieptar, cu pielița albdiafană, fără nici o podoabă în afară de bumbii mici și rotunzi de argint, cu șuvițele bălai răsucite de sub cușmulița cărbunie și mată, așa cum o vedea numai pe jumătate în fața lui de cealaltă parte a mesei care îi ascundea rochiia; o ase-

muia mai deplin cu un paj al Renașterii zugrăvit de Rafael. Un paj, vorbind în stihurile lui Lamartine:

Elle se tut: nos coeurs, nos yeux se rencontrèrent.
Des mots entrecoupés se perdaient dans les airs;
Et dans un long transport nos âmes s'envolèrent
Dans un autre univers...

. . . .

Comme on meurt de douleur il meurt de souvenir.

. . . .

Je me repens de tout, hors de l'avoir aimé...

El o ascultă zîmbind.

— Văd! se tîngui ea. Nu-ți place Lamartine. E prea pentru domnișoare romantice de pension... Sau pentru foste eleve ca mine...

El se apără:

— Mai pot spune aceasta?

— A! *Mai*.. isbucni dînsa în rîs. Acest *mai*, îmi ajunge... Și faci grație să-l prenumeri și pe el, de hatîrul meu. Și dece, spune-mi te rog, dece îl prețuiești altfel pe Vigny? Pesimismul lui e așa de negru! Și așa de solemn!...

Pesimismul lui îi apăra visul... Il despărțea de lumea reală, ca s'o înfrumuțeze pe cea lăuntrică, a lui, numai a lui...

— Atunci era un egoist.

— Cine își apără un vis, nu poate fi decît egoist. Dacă se mai potrivește cuvîntul.

— Nu pot suferi egoiștii.

— Nici eu...

— Te-am prins cu o contradicție. Nu poți suferi egoiștii și îl iubește pe Vigny...

— Il iubesc fiindcă egoismul lui avea noblețea creației, o scuză; fiindcă el singur între toți, a izbutit să arate cît de neîndurată e soarta păcatului în gloata omenească. Oricare ar fi ea, oricum ar fi alcătuită gloata, poetul trebuie să piară. Iar dacă l-a blestemat destinul și cu geniu, soarta lui e încă mai nemilostivă... Gilbert moare de foame din vina despotismului. Chatterton se otrăvește din vina aristocrației. Pe Chenier îl ghilotinează revoluția.

Intre poet și semenii lui nu este o cale de împăcare... Doar după moarte...

Femeia așeză încet, cuminte, portocala din mîna subțire și albă, printre celelalte fructe. Se pregătise să-i curețe și să-i întindă o jumătate. I se părea nepotrivit, o profanare, să mai muște din miezul mustos și aromat al unui fruct, să-l îmbie și pe el, în vreme ce rostea atît de amare cuvinte despre soarta scrisă a poeților, a tuturor, deci și a lui, deci și a ei, dacă și-ar mărturisi încercările tăinuite. Se desvinovăți:

— Am judecat ușuratec, ca întotdeauna. Il cunosc puțin pe Vigny. Am cetit numai două sau trei cărți... Cum ajung

acasă, am să îndrept această greșală. Dar din puținul cît l-am cetit, mi-a rămas atît: *Peut-être faut-il perdre sa vie pour la gagner*... Acum înțeleg cuvintele acestea în altă lumină...

A venit rîndul lui să-și spovedească lecturile poeților francezi prea răslețe. El e îndrăgit de poeții germani, de cei latini. Și-a făcut sufletul la altă școală.

— Dacă ne-ar despărți numai atît!

— Altceva, ce? întreabă el.

Și se posomorî, gîndindu-se la gîdele care își aștepta victima.

Pe dînsa nu asemenea gînduri o mihneau:

— Altele, ne despart... Atîtea! Ce sînt eu? Ce însemn eu?... O femee dintr'o casă, dintr'un tîrg, cum mai sînt încă mii și mii în casele acelui tîrg... Și în toate casele, tuturor tîrgurilor depe lume... Eu sînt gloata cea mare despre care vorbeai; iar între gloată și poet nu este nici o cale de împăcare, de înțelegere... de apropiere... Ai spus'o singur...

El începu să rîdă, alegînd fructul pe care-l lăsase adineaori femeia și jucîndu-l în palmă:

— Ce păcat că femeiile n'au drept să se facă avocați. E o pagubă că se pierde darul acesta de a tălmăci și răstălmăci spusele unui om...

— Dar și ce păcat că studiezi numai filosofia! S'ar fi cuvenit să te înscrii numai decît la Facultatea de Jure! Ce mai judecător să osîndească pe capete, ne-ar fi venit la Iași...

— La Iași?

— La Iași, fără îndoială... Căci, nu e așa? la Iași ai să vii cînd te vei întoarce în țară, iar nu aiurea... Mi-ai făgăduit.

— Eu?

— Nu chiar cu mîna pe cruce... Dar așa... Mi-ai lăsat să înțeleg... să cred...

Rîdeau amîndoi. Judecătorul cel aspru și femeia cu darul avocățesc de răstălmăcire. El a despoiat portocala de coajă, tăind'o în raze de stea și oferind feliile fructului ca o floare cărnoasă, roșie-aurie.

— Ce bine-mi pare că a fost roșie!... bătu ea din palme. Imi pusesem ceva în gînd...

— Anume?

— Ssst! duse cu degetul ușor la buze. Nu se poate spune... E deocamdată secretul meu... Mai tîrziu...

El ridică ochii la pendul, zîmbind:

— Peste cinci minute?... Peste un sfert de oră?

— O, nu! Mult... mult mai tîrziu... Cînd vei veni la Iași...

Ii surprinse clătinarea sceptică din cap. Și se împotrivi cu tărie acestei neiertate lipse de încredere în viitor:

— Da, da... Cînd vei veni la Iași. Atunci o să ne amintim cu înduioșare o zi ca aceasta... Cafeneaua mică de

aici... Pendulul acesta, zugrăveala viorie a pereților, chelnărul cu favoriții albi... și pisica gri dormind pe scaunul dela sobă... Are să fie secretul nostru... Mai mult al meu... Fiindcă pe un bărbat, pe un bărbat cînd mai este și poet, îl mai așteaptă atîtea secrete și amintiri!... O femee, cînd e condamnată la viața mediocră pe care o duc eu, se acață de o prietenie, de suveniruri, ca iedera de ruini, ca lianele, ca vîscul...

El se uita duios, drăgostos, pierdut, învăluind'o cu privirea ca într'o mantie neagră, s'o răpească altora și s'o fure numai pentru el. Ca vîscul? Cum se putea asemui atît de nedrept și urît cu o plantă care-și suge viața din vlaga altora mai puternice? Ca o iederă, da. Ca o liană, da...

— De s'ar opri timpul! spuse femeia.

— Da... De s'ar opri timpul...

Tic-tacul pendulului ronțăie însă timpul mereu, mereu, în recea-i indiferență mecanică. Pentru femeie, fiecare clipă trecută era însă mai dureroasă.

El n'o bănuia aceasta. Zîmbea zilelor cîte vor veni: mîine și poimîne, o lună... O lună a lor, împreună.

— Și plimbarea noastră la cîmp, în pădure?...

— Adevărat! se scutură ea de gîndurile cețoase. Plimbarea noastră la cîmp...

Spusese că are o poftă copilărească, nebunească, de viață, de prostii, de rîs... Și cu îndoita nestatornicie, a femeii și a tinereții după ce-a alungat negurile ușoare de gînduri și de presimțiri; afară, pe potecile șerpuite în zăpadă spre Wienerwald, a fost de o copilărească, de-o nebunească înveselire.

Se amețea singură ca o școlăriță scăpată din colivia internatului.

Nu arunca în el cu bulgări de zăpadă, cum ar fi dorit; nu alerga să se lase prinsă și să svîcnească lunecat din prinsoare, în ultima clipă. Acestea nu mai erau cu putință. Dar scutura ninsoarea crengilor peste ei. Intreba trecătorii într'o nemțească pocită, de neștiutoare, despre un sat ori un hotel de departe. Le pufnea de rîs în obraz, fiincă nu pricepea nimic răspunsuri. Rîdeau și ei, trecătorii: vînători cu pălăriuță verde și genți roșcate din piele de căprioară la șold, țărani cu încărcături de lemne, o bătrînă cu toiegel lustruit ca Sfînta-Vineri, mergînd la căsulia ei albă din pădure. Au întîlnit și un pitic, grav și pășind voinicos.

— Acesta-i Statu-Palmă-Barbă-Cot! Mă duc să-l întreb.

L-a întrebat cu seriositatea cea mai desăvîrșită, iar piticul s'a căit amarnic că nu cunoaște limba în care-i vorbește o străină atît de frumoasă ca o zînă a codrilor.

— Ce spunea? Rogu-te, ce spunea? întrebă cînd gnomul s'a depărtat.

— Iți făcea complimente... zîmbi el. Destul de isteț și poetice...

— Păcat că nu le-am înțeles.

— Te-ar fi interesat?

— O femee nu rămîne nesimțitoare nici la complimentele unui Statu-Palma-Barba-Cot. Ca să fiu sinceră.

El se întristă. Firește. O femee care este tovarășa de viață a unei gîde bătrîn, bărbos și zuliar, așa cum și-l zugrăvea pe necunoscutul dascăl de Universitate, Ștefan Micle. Ea bănui că l-a împuns un ghimpe inveninat. Veni alături de dînsul, alinată:

— Vezi... Citeodată îmi pare rău... Am impresia că nu ne mai înțelegem... Te supără că sînt veselă?... La Iași mă așteaptă atîtea zile și nopți mocnite!... Parcă n'am fi de aceiași vîrstă...

Și-au făcut socoteala. Erau născuți în acelaș an. Un semn. O predestinare.

— Dar mai tîrziu, nu are să mai fie tot așa... surise ea viclean. Să nu mă trădez... Cînd vom fi prietini vechi și bătrîni, peste douăzeci, treizeci de ani, să mă lași la socotelile mele... O femeie are datoria să-și ascundă dela o vreme actul de naștere. Acuma sînt sinceră... Mai tîrziu...

— Cu mine nădăjduiesc că ai să fii întotdeauna sinceră.

— Cît poate fi o femeie „cu inima stearpă, rece și cu suflet de venin!“ Uite, ți-am răspuns cu versurile poetului Mihai Eminescu...

— Versurile poetului Mihai Eminescu, sfirșesc dacă nu mă înșel cu două strofe care nu mai sună tot așa.

— Știu! suspină ea... Dar nu sînt pentru mine.

Simțind că a rostit cuvinte care nu trebuiau spuse, s'a oprit și s'a întors privind orașul desfășurat la picioarele lor, linia curbă și vînătă a Dunării înghețate, sclipirea turlelor în soarele înclinat spre apus. Au urmat calea pe-o potecă îngustă, pustie.

El citea pe coala albă, a zăpezii urmele albastre ale sălbătăciunilor, păsări și fiare, cu iscusința unui vechiu hoinar în cîmpurile și codrii dela Ipotești: urmă de iepure, de corb, de veveriță, de lup, de ierunca... Ea din nou amintea iubirile mari, rămase în elegiile poeților: numele unei femei păstrat ca o gîză fragilă în boaba de chilimbar. Odată, o singură dată și-a sprijinit mîna de brațul lui, ca să sară o șuviță de apă zimțată cu pojghițe strevezii de ghiață. Iar atingerea și-a desprins'o repede, fugind ca de-o vinovată ispitire. A alergat spre un mic meterez, de troian prins în sloiu. Ca să urce, a adunat cutele rochiei în mână. El a întrevăzut o dungă albă: fusta de dedesubt, cu tiv de dantelă. Și-a dus mâna la frunte, alungîndu-și altă, mai amețitoare ispită.

— Ce ai? Ești obosit? a întrebat ea, neștiutoare.

— O! Nu... M'a amețit... M'a orbit albul acesta...

Putea minți fără vină. Albă era și zăpada. Albe întinderile.

— Intr'adevăr, mărturisi ea... Imi joacă și mie înaintea ochilor atîta lumină... Așa erau visurile mele din copilărie. Visam că alerg, că m'am rătăcit într'o cîmpie albă de omăt, fără margeni, o cîmpie în care totul era alb, alb... pomii... drumurile... păsările... urși albi... vulpi albe... Mă rătăceam, dar nu-mi era frică nici de pustietatea albă, nici fiindcă eram singură.. nici de fiarele care veneau la mine, îmblînzite... de întindeam mîna și se apropiau să le desmierd pe blana albă... Dimineața, cînd mă trezeam, îi spuneam mamei că mă dor ochii de atîta alb și lumină... „Ce lumină? Că doar ai dormit ca o leneșă pînă la amiază, cu stolurile trase..." Lumina, omătul din vis! — răspundem. Mama strîngea din umeri. Incă nu mai auzise de-un copil cu visuri atît de prostești... Spune, te rog, cînd viața e atît de urîtă și tristă, nu-i o fericire să ai numai visuri albe?... Dar visurile acestea nu le mai am. Nici măcar visuriile acestea....

Făcu un gest de sărmană, cu mînele în lături. Toți, îi luaseră tot. Cum ar fi îmbrățișat-o!...

Pe urmă, tot ea clincheti în rîs:

— O săracă îmbrăcată în blană de lutră, cu manșon prins în șnur după gît, cu trei toalete de seară *făcute* la Viena!... Spune drept dacă nu te gîndești la aceasta?

— Spun drept. Nu m'am gîndit la aceasta...

— Atunci nici nu observi cu ce sînt îmbrăcată? se miră ea, indignată oarecum, după încîntătoarele legi ale logicei femeiești.

— Te înșeli...

Și ca să-i dovedească, i-a descris fiecare rochie, încurcîndu-se în denumirea croitului și a garniturilor, în nuanțele culorilor botezate *ad-hoc* cu o barbară ignoranță. Ea îl îndrepta rîzînd, bucuroasă, fiindcă atîta nepricepere însemna că trăește departe de fuste. Se temea mai puțin acum să-l lase în această Vienă, singur, fără dînsa. Trecînd pe sub ramuri, o nuelușă subțire a atins-o pe obraz. El s'a înspăimîntat ca de-o mare catastrofă. Ea și-a stăpînit lacrimile de durere, mulțumindu-se să-și mîngîie obrazul cu dosul palmei scoasă din mănușă. A spus, strîngînd din umeri:

— Prea gingașă mă crezi... E adevărat că mama m'a crescut foarte alintată, deși eram oameni săraci... „Alintata" îmi spuneau vecinii... „Alintata", mi-a mers numele și la școală. Dar alintata se cățăra în pomi, se sgîria în spini, nu se dădea în lături dela isprăvi tare puțin demne pentru o elevă de clasa patra primară... Uite, un semn de atunci am păstrat aici... Așa e că se mai cunoaște?

Se oprise, apropiindu-și obrazul înălțat. In pielea de satin, netedă și de-un roz pal ca floarea măcieșului, abia se

deslușea o mică dungă mai albă, lucie; cicatricea fină a unei sgîrieturi. Iar semnul acela unic făcea parcă puritatea obrazului întreg încă mai miraculoasă. Și el, parcă pătrundea astfel într'o tainică lume a copilăriei ei, care i se dădea așa, neatinsă, în candoarea dintîi a jocurilor de școlăriță cu urme atît de nevinovate; sgîrieturi de spini, de pisici, de porțelanul cioburilor de păpuși. Ochii femeii erau foarte aproape de ochii lui. Obrazul cu mica, abia zărelnica albă cicatrice, foarte aproape de buzele lui. Se vedeau unul în ochii celuilalt. Și se atrăgeau imaginile lor nepămîntene, fantastic micșorate în lentilele albastre și negre; se chemau una din ochii celuilalt. Chiar răsuflările lor în nourași transparenți și calzi, se amestecau, se uneau, și le sorbeau unul altuia din văzduhul rece, ca o parte din ființa unuia străbătînd în pieptul celuilalt. Dar buzele lor nu s'au atins. Numai un nebunatec fir de păr auriu și moale, a desmierdat tîmpla cu șuvițe negre. S'au depărtat cu aceiași mișcare, smulgîndu-se vrajei viclene. Au zîmbit stingheriți și nu-și mai priviră în ochi.

— Mi-e frig... făcu scuturată ea acum de-un fior și ducînd ea acum mîna la frunte. Mi-e frig și-i tîrziu...

Discul roșu al soarelui se înfigea pe-o culme cu pădurea albă cuprinsă de văpăi. Se scufunda clipă cu clipă, uriaș, apropiat, mitologic.

— Să mergem... stărui ea. Ne prinde noaptea...

Au întors spatele asfințitului.

Iși călcau pe umbrele lor, prelungi, albastre în zăpada albă-trandafirie. Umbrele nu le erau tot așa de caste și cuminți. Se apropiau, se atingeau, se îmbrățișau; după cum rămînea unul în urma celuilalt, cînd drumul se îngusta. „Iși fac de cap! — gîndea el cu șăgalnică invidie, zîmbindu-și. Poate's mai înțelepte ca noi". Pe urmă, umbrele s'au risipit neașteptat. Le-au fugit de sub picioare, absorbite de alte umbre, de-o singură mare umbră. Soarele stins nu mai avea nicio putere, ca în alte amurguri cu razele stăruind îndelung. Cerul a rămas deșert, vînăt, posomorît, încă fără licărul aștrilor. Un cer de cenușă. Noaptea îi împresura tîrîndu-și din văi întunecimile dușmănoase, prelinse, furișe, moi, materiale ca tentaculele unei caracatițe. Cîmpurile, potecile pe unde-au venit, aveau ceva străin, de nerecunoscut, încărcat de nelămurite amenințări. Poate ne-am rătăcit! — a gîndit ea. Dar nu și-a mărturisit teama, ca să nu-i pară atît de copilăroasă. Și îndată, în fața lor, cînd au ridicat un dîmb, sclipiră pe rînd luminile orașului; nenumăratele constelații, arcuitele coliere ale Ringului, fațadele edificiilor, semnalele în gară, un tren plecînd cu ferestrele vagoanelor într'o sîrmă liniară de focuri mărunte. A fost ca o scurtă paradă nocturnă, curmată de un duh al beznei. Ceața înaintînd intîrîtă cortină, a vătuit luminile. Apoi le-a înnecat deplin, lăsînd

numai un nimb alburiu, turbure, murdar, deasupra Vienei. Mai rămîneau sus, stelele cerului, aprinse una cîte una. Tot aşa se împîcleau pe rînd, abia răsărite la locul lor scris pe harta înaltă şi înăbuşite înainte de a fi trăit. Un nor a şters luceafărul ca un burete. S'a întins noaptea pustie, spăimos de tăcută şi neagră, de după focurile care au mistuit tot în ruini şi tăciune. Acum păşeau mai repede, fără să-şi dea seamă, schimbînd cuvinte răsleţe, înfăşuraţi în scama umedă şi opacă, încordîndu-şi ochii şi atenţia numai la drumul lunecos, desfundat, presărat de gropi şi povîrnişuri nedesluşite vederii. Treceau pe lîngă dînşii arătări închegate din negură şi mistuite în negură. In străzile lăturalnice, cînd au ajuns, felinarele oarbe, zidurile scunde, maidanele negre, au părut mai lugubre! Se înmulţeau vedeniile din ceaţă. Oameni cu straie sdrenţoase ieşind de sub felinare să le caute în faţă, femei desprinzîndu-se din ziduri ca monstruoşi lilieci să-i atingă cu rochiile lor lipicioase asemeni aripilor de gumă. S'ar fi spus că întunericul şi ceaţa au slobozit dintr'o hrubă, anume făpturi ale întunericului şi ceţei, tîrîtoare, vîscoase, cu paşi neauziţi, cu hîde priviri piezişe, cu o duşmănoasă pornire împotriva celor care veneau dela lumină şi bucuria zilei, ca să pîngărească, să întristeze, să stingă, sîmburul de căldură şi soare, adus de departe, dintr'un *pur* Paradis, cu dînşii.

— Ar fi fost mai cuminte să ne fi întors mai devreme... Păcat de o zi atît de frumoasă...

A vorbit ea. El a gîndit: „Ar fi mai cuminte să-mi dai braţul... Te-ai simţi altfel, strîns încleştată lîngă mine". Dar cum putea să rostească aceasta? Au mers înainte, printre făpturile besnei, sinistre, fantomatice şi ameninţătoare. Răsăreau din perdeaua de pîslă, altele şi altele, de sub felinare clipotind pe moarte, din unghere de păcură, uşi de cîrciumi, pieţi mărginaşe, necunoscute şi neliniştitoare ca tot atîtea cimitire vechi din care se ridică strigoii.

Au respirat, întorşi dintr'un vis rău, cînd au ajuns la bulevardele cu altfel de lume şi alte lumini.

— Tot timpul, ştii la ce m'am gîndit? a întrebat ea. La teama să nu fie aceasta un semn. Ca un avertisment... Luaţi seama! Zilele care încep frumos, nu sfîrşesc tot aşa...

— Dar ce s'a sfîrşit rău sau urît? Am trecut printr'un cartier sărac... Mizeria n'are niciodată o înfăţişare plăcută. E urîtă şi tristă. Mai ales în oraşele mari, unde suferinţa omenească şi viţiul duc casă îndelaolaltă.

Ea a răsucit capul pe jumătate, ca să-l privească o mustrare:

— Atît de elevă de pension mă socoţi?... Acestea le înţeleg prea bine... E altceva... Am simţit tot timpul ca nişte întrupări ale răutăţii şi urîţeniei omeneşti, care voiau parcă să ne înconjoare, să ne tragă cu ghiarele spre întunericul şi urîţenia lor... Nu erau dînşii de vină... Nenorociţi, nenorocite, căutîndu-şi de drumul lor... Toate au luat proporţii numai în închipuirea mea... Aşa cum mă temeam, cînd eram mică, de sperietoarea de păsări din grădina vecinului. Ştiam că-i sperietoare. M-a dus mama s'o văd de aproape, s'o pipăi... Cînd se făcea seară nu îndrăsneam însă să întorc ochii... O vedeam îndată mişcînd... Acum rîzi de mine?

— Nu rîd de fel. Sunt şi eu superstiţios. Dar nu chiar într'atît...

Vorbea din nou înviorat cu totul. Se apropiau de casă. Aştepta cuvînt pentru întîlnirea de a doua zi, ca să colinde un muzeu deschis numai Joia. Ea mergea alături, gînditoare, cu mîinile adîncite în manşon, cu privirea în pămînt. Lumina estompată a vitrinilor, îi învăluia într'o aureolă de visare profilul delicat, trist deodată, poate numai ostenit. Venea o brazdă de umbră. Pe urmă iarăşi cernerea fină a luminei, muind-o în molatecă palpitare de aur, din creştet până'n vârful picioarelor cu mersul istovit şi lin. O sorbea din ochi. Sfântă, dulce, iubită făptură!... Cum vor uita vreodată ziua aceasta, cu orbitoarea hohotire de soare în zăpezile albe-albastre, cu trecerea prin labirintul de umbre şi spăimoase arătări ca o scurtă călătorie în Infern, pentru a ajunge din nou la blînde limanuri, cu altfel de mai tainică, mistică, duioasă lumină de lămpi! Aici, acum, era alta şi veşnic aceiaşi. Tot ea a rîs, a scuturat cununa zăpezilor reci din ramuri, a alergat cu pas sprinten de căprior pe-un vârf îngheţat de troian? Tot ea, care merge acum cu ochii plecaţi, gînditoare, misterioasă, lângă el? atîta dulce şi nerăsbătută taină într'una şi aceiaşi femeie! Mîine, are să-i spună însfîrşit mîine. Nu mai poate păstra o veşnicie tăcerea buzelor arse de sete, chinu-i. Ea ştie, presimte, aşteaptă... Melancolica-i privire, nu-i oare o mustrare că atîta vreme a tăcut? Dar mai au zile nenumărate înainte. O lună... Poate mai mult... Iată ferestrele, cele două, întunecate acum, cald luminate acuşi, unde cunoaşte fiecare floare a dantelei din perdea. Dacă n'au hotărît încă nimic pentru mîine, e fără îndoială fiindcă are să-l cheme înlăuntru ca şi în alte dăţi, să-şi simţă frunţile apropiate sub aceiaşi prietenă lumină de lampă, la masa unde el rămîne pierdut cu ochii la mînele albe, subţiri, jucând lenevos între degetele prelunge, o panglică, mînerul unui cuţit de fildeş pentru tăiat foile, cheotoarea unui album.

S'au oprit în faţa uşii. Ea s'a rezemat cu palma înmănuşată de zidul aspru. E atît de obosită! Parcă s'a împleticit. Nu-l chiamă înlăuntru. Nu-i priveşte în ochi. A tras de mînerul clopotului.

Şi cînd s'a mişcat uşa cu scrîşnet de fier în ţîţîni,

acolo, înaintea slujnicei, a spus fără să ridice fruntea din pămînt :

— Mă ierţi... Poate nu trebuia să-ţi ascund. Dar plec... Mîine plec !... Trebuie. Nu se mai poate,.. Te aştept la Iaşi... Oricît de mult, oricît de tîrziu... Iartă-mă. Nu mă urî... La revedere.

I-a întins mîna scoasă din mănuşă. A sărutat oare mîna întinsă ? Nu ?... N'are să ştie niciodată. Ea a fugit, ascunzîndu-şi obrazul, ochii, sub cotu'ndoit.

El a rămas stană de întuneric în ceaţă.

Uşa neagră, s'a închis grea, încet cu scrîşnet de fier, lăsîndu-l afară, singur, stană de întuneric în ceaţă, în noapte deşartă.

Cezar Petrescu

Categoriile estetice *)

O expunere a întregului domeniu al esteticei, cum a fost aceea încercată în lucrarea noastră, nu poate să nu se oprească şi în faţa problemei *categoriilor estetice* sau *modificărilor frumosului*, nişte nume colective prin care sunt înţelese anumite impresii tipice pe care le putem primi dela artă, precum frumosul şi urîtul, comicul şi humorul, graţiosul, sublimul şi tragicul. Se cunoaşte locul important pe care problema modificărilor frumosului l-a ocupat în sistemele de estetică idealistă ale veacului trecut. Insemnătatea acestui loc decurgea din două feluri de consideraţii. Ma întîi, din pricina faptului că prin teoria categoriilor estetice se putea întrece exclusivismul preocupărilor pe care teoriile estetice ale clasicismului le lăsase moştenire. Estetica clasică, aşa cum sistematizează experienţa artistică a lumii greco-romane, nu prevăzuse de fapt decît o singură formă a artei şi anume *frumosul*, adică aceea varietate a ei caracterizată în obiect prin stilizare idealistă şi în subiect, printr'o atitudine de contemplaţie liniştită, pătrunsă, în general de sentimente plăcute. Termenul de frumos este luat, în acest înţeles, în una din accepţiunile lui posibile şi anume în aceea limitată de categorie estetică, nu în accepţiunea mai largă de *isbutit estetic*, care a fost totdeauna folosită în cursul acestei lucrări. In terminologia tratatului nostru, frumoase sunt toate operele care realizează condiţiile constitutive ale artei, pe cînd pentru idealişti, numai operele subordonate vechiului ideal clasic merită acest nume. Experienţa artistică mai nouă făcea într'acestea dovadă că idealul care conducea vechea estetică a clasicismului devenise cu totul insuficient. Mai cu seamă arta culturilor creştine şi nordice nu mai putea fi încadrată în formula frumosului. Nici arhitectura sau sculptura gotică, nici drama lui Shakespeare, nici barocul sau rococoul nu puteau intra în limitele vechei estetice. De aceea, nu este de mirare că tocmai în Englitera şi într'un moment, în care se poate înregistra aurora marei mişcări europene romantismului, un cercetător ca Ed. Burke simte nevoia să dubleze vechea teorie a frumosului, prin aceea mai nouă, deşi cu unii stră-

*) Din „Estetica", vol. II (sub tipar).

moşi, a sublimului. Din acest moment, dicotomia frumos-sublim apare în toate tratatele de estetică. Kant o introduce în „Critica judecății" și o face populară. Dar faptul cel mai hotărîtor de care estetica trebuia să țină seama, este folosința întinsă pe care creația mai nouă o dădea categoriei *urîtului* în artă, adică acelei varietăți a ei definită în obiect printr'o violentă caracterizare realistă și în subiect, printr'o atitudine de împotrivire, pătrunsă de numeroase sentimente neplăcute. Se cunoaște rolul pe care l-a jucat urîtul în arta romantică și în aceea a culturii în care romantismul înoda cu o deosebită predicație firul tradiției, cultura gotică a Nordului. Fr. Schlegel, una din căpeteniile romantismului german, cere deci o estetică a urîtului, cu mult înainte ca Victor Hugo în Franța să pledeze pentru drepturile lui, în numele adevărului în artă. Expresia sistematică a acestei năzuințe apare însă abia la mijlocul veacului trecut, odată cu lucrările unui Fr. Th. Vischer și ale unui Rosenkranz, care publică pentru prima oară un vast tratat închinat „Esteticei Urîtului". Cu acești teoreticieni, urîtul nu mai este dealtfel o simplă categorie estetică și, ca atare, un concept periferic al științei. El devine, alături de frumos, conceptul ei central, substanța care precipită toate formele artei. Căci după cum răul este forța propulsivă a binelui, limita dela care pornește și peste care trebue să se afirme idealul moral al omului, tot astfel urîtul este materia asupra căreia se aplică acțiunea de idealizare a frumuseții. Astfel, pentru Vischer, toate formele artei, comicul și humorul, sublimul sau tragicul, rezultă din dozări diferite ale frumosului și urîtului și din variate raporturi dialectice între ele. Toate formele artei sunt deci alterări ale frumosului pur și adevărata problemă estetică este aceea a modificărilor frumosului. Punerea acestei probleme în centrul de perspectivă al cercetării avea deci avantajul de a îndepărta limitele prea apropiate ale vechei estetice clasice și de a oferi replica teoretică față de aspirația timpului către formele viguros caracteristice ale creației.

Astăzi, cînd toate aceste nevoi au fost pe deplin satisfăsute, putem examina problema categoriilor estetice cu mai multă libertate. Ne putem întreba dacă un tratat modern de estetică se cuvine a se ocupa despre ele altfel decît pentru a le îndepărta din vechiul loc de favoare pe care îl ocupau în idealism. Căci, mai întîiu, nu se vede de loc de ce categoriile estetice ar fi reduse la acelea care sunt menționate în mai toate expunerile de ansamblu ale esteticei: frumosul și urîtul, grațiosul, comicul și humoristicul, sublimul și tragicul. Impresiile pe care le putem primi dela artă se mai pot grupa și în alte clase tipice, cum ar fi de pildă bizarul, fantasticul, fiorosul, solemnul, idilicul, ș. a. m. d. Unii cercetători și-au dat seama de posibilitatea și de nevoia de a spori numărul categoriilor estetice tradiționale. Cum însă năzuința de a nu lăsa la o parte niciuna din clasele tipice de impresii ar fi putut conduce la o lucrare de analiză dintre cele mai oțioase, cercetătorii s'au hotărît uneori să comprime nouile categorii în cadrele celor vechi. Astfel, cine parcurge sistemul lui J. Volkelt are ocazia să observe cum printre varietățile sublimului sunt trecute și categorii care nu mai au nimic de-a face cu accepțiunea pe care i-a dat-o termenului Pseudo-Longin către finele Antichității și pe care au împrospătat-o Burke, Mendelsohn sau Kant, pentru timpul nostru. Volkelt, de pildă, trece printre varietățile sublimului și impresia de solemnitate (das Feierliche). Este evident însă că între sentimentele pe care le încercăm în fața oceanului deslănțuit și acelea pe care ni le sugerează o festivitate de mare pompă, cum ar fi investirea unui însemnat conducător politic sau religios, nu este nimic comun sau numai analogii atît de îndepărtate, încît înglobarea lor într'o singură clasă riscă să nesocotească ceeace este mai propriu fiecăreia din ele. Teroarea, care după toate analizele consacrate sublimului dinamic al naturii, este unul din elementele sigure ale impresiei de ansamblu, lipsește din sentimentul solemnității. Iar reverența, emoția întăritoare de respect și admirație, o adresăm în cazul sublimului, după cum s'a mai spus, personalității noastre morale, aceleia care, întocmai ca trestia gînditoare a lui Pascal, ajunge să se resimtă superioară chiar forțelor celor mai cumplite ale naturii, pe cînd în cazul festivului, ea se adresează unei persoane străine, a cărei demnitate o privim cu satisfacție, fără umilința și strivirea noastră, dar și fără afirmarea orgolioasă de noi înșine în momentul următor. Solemnul nu poate deci lua loc în sfera sublimului, unde nu s'a putut situa întîmplător, decît pentru a nu mai deschide poarta numărului aproape nelimitat al așa numitelor categorii estetice.

Spun așa numitele categorii estetice, pentrucă toate noțiunile înșirate mai sus țin de conținutul eteronomic al operelor, dar nu de forma prelucrării lor estetice. Nici frumosul sau urîtul în înțelesul lor limitat, nici celelalte categorii amintite sau acelea care le-ar putea spori șirul în chip aproape nesfîrșit nu reprezintă moduri specifice de organizare ale materiei sau ale datelor conștiinței. Ele desemnează deopotrivă conținuturi; noțiuni cari se aplică materiei sau fabulației operii. Așa numitele categorii *estetice* stau deci în afară de sfera estetică a artei. Imprejurarea devine evidentă, dacă ne gîndim că există nu numai un frumos, un urît sau un grațios al artei, dar și astfel de însușiri ale naturii, pentru a nu mai vorbi de sublim, ale cărui caractere au fost stabilite mai cu seamă în legătură cu aspectele infinite sau deslănțuite ale firii. Există apoi un comic sau un humoristic

al împrejurărilor sociale şi un tragic care însîngerează istoria. S'ar putea obiecta că nu descoperim toate aceste însuşiri în realitatea practică, decît după ce privirile noastre au fost formate în şcoala artei. Şi de fapt, adeseori cînd rămînem mişcaţi în faţa frumuseţii pomenim numele Venerei de Millo sau al Mona-Lisei. Adeseori descoperim în avarul de care rîdem pe Harpagon, după cum recunoaştem cu un zîmbet plin de simpatie pe Don Quichotte în idealistul depărtat de realitate. Numele acestor figuri sau ale acestor eroi revin adeseori pe buzele noastre cînd este vorba să caracterizăm frumosul, comicul sau humoristicul din natură şi societate. Există însă destule cazuri, în care astfel de impresii se constitue şi fără sprijinul vreunei amintiri din literatură sau artele plastice. Nici farmecul care pune stăpînire pe sufletul îndrăgostitului, nici veselia invincibilă a şcolarului care observă maniile comice ale magistrului său nu se călăuzesc de vreun model artistic. Cineva ar da dovada unei regretabile răceli a sufletului şi n'ar mai lăsa nici o îndoială că adevărata emoţie nu se produce în conştiinţa sa, dacă în faţa întîmplării unui om plin de virtuţi care cade victima asprelor întocmiri sociale, n'ar putea să spună decît că el îi aminteşte pe Antigona lui Sophocle sau pe Torquato Tasso a lui Goethe. Tragicul, după cum s'a observat, nu este numai o închipuire a poeţilor, dar o trăsătură constitutivă a realităţii, astfel întocmită încît eroul tragic ajunge să cadă jertfă tocmai din pricina excelenţei caracterului său. Dacă tragicul ar exista numai în închipuirea poeţilor şi 'n firea lucrurilor, el n'ar mai putea stoarce din sufletul nimănui acel amestec de teroare, de milă şi de admiraţie în care s'au recunoscut componentele emoţiei tragice. Nu numai aşa dar că tragicul realităţii nu este resimţit prin analogie cu acel al poeziei, dar mai de grabă aceasta din urmă îşi extrage toată forţa şi valoarea lui din tragica întocmire morală şi metafizică a realului. Dacă fabulele tragice nu s'ar desprinde din acest fundal al realităţii, ele n'ar fi decît un simplu joc care n'ar putea mişca pe nimeni.

Tot astfel, comicul sau humoristicul trezesc veselia noastră pentru că denunţă stări adevărate de lucruri. In adevăr, redus la tipul cel mai general, comicul este totdeauna o impostură demascată şi făcută, odată cu aceasta, neprimejdioasă. Humoristicul este şi el o demascare, dar una care ajunge să descopere o valoare înaltă sub aparenţele umile sau stîngace care o ascundeau. Rîdem în ambele prilejuri, dar în primul caz pentru a pedepsi şi în cel de-al douilea pentru a răscumpăra. Veselia noastră are în fiecare din aceste împrejurări cîte o altă semnificaţie. Sigur este însă că operele poeţilor nu ne-ar înveseli atîta dacă, în ambele ocazii, n'am continua o luptă împotriva imposturii şi în favoarea meritului modest şi ascuns, pe care o începem din viaţă. Totdeauna rîsul este semnul unei

satisfacţii, înregistrată pînă şi în starea de mai bună dispoziţie a corpului nostru, crescut parcă în puterea lui. Astfel de satisfacţii, la care participă întreaga noastră fiinţă, nu s'ar produce însă, dacă n'am răspunde cu ele realităţii lucrurilor şi nu închipuirii poeţilor. Rîsul poeţilor este făcut posibil şi întemeiat prin rîsul tuturor oamenilor care au trebuit vreodată să smulgă masca de pe chipul nulităţii împodobite cu aparenţa valorilor sau de pe acela al valorii adevărate, ascunse după chipuri de a fi şi de a face inferioare rangului ei. Există un *serios* al comicului, fără de care n'am rîde. Chiar în faţa improvizaţiilor celor mai bufe ale unui măscărici de bîlci rîdem pentrucă ne reamintim de un defect omenesc pe care l-am demascat altădată şi de care am rîs în trecut. Astfel, dacă rîsul este totdeauna o satisfacţie, rîsul pe care ni-l produc înfăţişările artei comice, este o satisfacţie îndoită, prin confirmarea pe care ne-o dă geniul lucid al artiştilor. S'a spus că emoţia comică are un caracter social, deoarece nu ne înveselim cu adevărat decît în societate şi nu ne putem sustrage contagiunei comice care a cuprins o adunare. Chiar în cazul citirii solitare a unei schiţe humoristice sau a contemplării fără martori a unei caricaturi, stabilim o legătură de societate cu un semn plin de prestigiu şi anume cu artistul creator al acestor opere. Să adăogăm că întocmai ca tragicul, comicul sau humoristicul, nici frumosul, urîtul sau graţiosul nu ne izolează în idealitatea areală a artei, ci ne apropie de realitatea naturii. Lucrul este atît de adevărat încît putem distinge cu multă limpezime între frumuseţea, urîţenia sau graţia modelului natural şi meritul estetic al prelucrării lui estetice. Există modele de o mare frumuseţe sau graţie, în care adică lucrarea de creştere a naturii a ajuns la deplina ei înflorire sau a primit răsfrîngerea unei superioare sfere spirituale şi care în redarea lor artistică nu sunt decît opere neisbutite şi banale. Există dimpotrivă modele umane de o fioroasă urîţenie, în care adică lucrarea de înflorire a naturii a fost comprimată, abătută sau retrogradată către un tip bestial din seria evoluţiei filogenetice şi care poate rămîne baza unei capodopere artistice. N'am putea însă distinge atît de clar între frumuseţea, graţia sau urîţenia modelului sau a motivului şi aceea a transfigurării lor artistice, dacă cele din urmă n'ar ţine de sfera evaluării estetice şi cele dintîi de sfera evaluărilor extraestetice. Fără îndoială, artiştii care îşi aleg materii frumoase continuă lucrarea naturii cînd preferă operaţiile de stilizare idealistă, tot astfel artiştii cari tratează urîtul, cînd optează pentru stilizările caracterizante. Din această pricină, poate că în realitate nu există femei atît de frumoase ca în pînzele lui Raffael sau Tizian, nici bărbaţi atît de urîţi ca în acele ale lui Goya. Aceasta nu înseamnă de loc, că frumosul şi urîtul nu există în natură şi că, mai

înainte de intervenția artei, forțele naturii însăși nu s'au însărcinat a conduce pe unii indivizi la gradul suprem al înfloririi lor armonioase și nu i-a împiedicat sau abătut pe alții, făcînd ca tipul specific al umanității lor să se închircească și să se ascundă sub diformitățile vîrstei, ale boalei, ale vițiului sau ale unei munci istovitoare și degradante.

Faptul că așa numitele categorii țin de conținutul eteronomic al operelor mai rezultă și din aceea că ele sunt supuse unei variații în timp, care limitează epoca în care sunt folosite cu mai multă preferință. Am arătat și altădată că operele de artă sunt vremelnice prin conținutul lor. Cînd interesul pentru acest conținut determinat scade sau dispare, operele de artă par a fi atinse de o bătrînețe, din care nu le salvează parțial, decît însușirea lor de realizări estetice, adică de prelucrări ale materiei sau ale datelor conștiinței, peste care s'a imprimat pecetea sufletului original al artistului. Dacă facem însă abstracție de caracterul estetic al operii, rezervînd atenția noastră pentru cuprinsul ei categorial, observăm adeseori cum acesta din urmă nu poate să se sustragă oscilațiilor timpului. Astfel, în tot decursul veacului trecut, idealul frumuseții a cunoscut soarta unei impopularități, care a putut face discutabil chiar meritul unui artist ca Raffael. Publicul artistic arată un fel de oboseală în fața frumuseții desăvîrșite și cu orice preț. Gustul epocii mergea către caracterizările mai realiste și adevăratul model omenesc care conduce silințele artistice încetase de a mai fi tipul uman desăvîrșit, așa cum putuse ieși din înflorirea nestingherită a naturii, pentru a lăsa locul omului determinat de condițiile relative ale existenții lui istorice, sociale sau biologice. In acelaşi fel s'a putut constata dispariția tragediei ca gen literar, ba chiar a sentimentului tragic din cuprinsul întregei literaturi: un proces care în ultimul secol n'a încetat să se accentueze. Răsărită odată cu concepția eroică a vieții adică cu atitudinea omului potențat în conștiința de sine pînă la punctul în care îndrăsnește lupta nimicitoare cu forțele naturii și ale destinului, tragedia nu s'a putut menține în cadrul democrațiilor nivelitoare ale secolului trecut. Şi fiindcă eroul tragic nu mai putea fi nicăeri identificat în masele burgheze și conformiste, trăind pacinice și ocrotite de statul polițienesc al liberalismului, vechile tragedii continuau a fi citite și admirate, dar nu mai vorbeau nimănui cu acea căldură, pe care o resimțea încă omul mai tînăr și mai individualist al unor societăți în care viața era o continuă luptă cu natura, cu destinul necunoscut, cu Zeii inclemenți. In insula individualistă a Nordului scandinav, tragedia mai trăește un singur moment cu Henrik Ibsen, dar geniul acestui mare poet n'a putut împiedica procesul care se găsea în curs. Tragedia n'a putut fi salvat nici de el, nici de silințele împreunate ale unui Nietzsche și Wagner. Nietzsche sfîrșește prin a admira opera „Carmen" a lui Bizet, după ce recunoscuse că odată cu „Parsifal", Wagner părăsise idealul tragic, în favoarea unui concepții a omului care își găsește îndeplinirea destinului său, nu în luptă eroică, ci în sensație liniștitoare a atingerii misterelor divine. Este de altfel puțin probabil că publicul care venea în număr din ce în ce mai mare să asculte dramele muzicale ale lui Wagner să fi vibrat vreodată tragic și eroic. Marele succes al acestor compoziții provenea din alimentul moral pe care îl găseau în ele, o lume obosită, dornică de spectacole strălucite sau de sensații quietiste, care să adoarmă turmentata conștiință de sine, cum această muzică în contact cu subconștientul omului putea oferi din abudență. Crepusculul frumosului și al tragicului în arta mai nouă dovedește că aceste categorii sunt noțiuni determinate istoric, ținînd de conținutul eteronomic și vremelnic al operii, nu de forma nesfîrșit mai durabilă a prelucrării lui estetice.

In fine, așa numitele categorii sunt noțiuni obținute dintr'o sistematizare a aspectelor vieței sau ale naturii sub un alt unghiu decît acel propriu zis estetic. Deobiceiu, ele sunt noțiuni matafizice sau morale. Cine urmărește, de pildă, felul în care s'a constituit noțiunea modernă a sublimului se poate cu ușurință convinge de caracterul ei eteronomic. Undeva, la bază, departe, poate pe la mijlocul primului secol după Christos, apare prima dovadă a unei sensibilități care a vibrat în contact cu sublimul și care era a unui om trăind în sfera culturii grecești și iudeo-creștine. Autorul necunoscul al „Tratatului despre Sublim", un grec sau un evreu din epoca elinismului, aduce exemple despre sublim atît din textele homerice, cît și din acele ale Bibliei, din care spicuește versetul renumit al Genezei: „A spus Dumnezeu să se facă lumină și lumină se făcu; să se facă pămîntul și pămîntul se făcu". Intr'acestea, teoria modernă a sublimului, așa cum au elaborat-o un Kant sau un Schiller, păstrează din sfera de reprezentări ale creștinismului, ideea superiorității nemăsurată a personalității morale a omului, depozitarea unei scîntei desprinsă din divinitate, care ne face să ne simțim mai presus de puterile răsvrătite ale naturii și chiar de infinitul ei. Infinitul naturii este apoi o idee apărută lumii moderne odată cu modificarea icoanei astronomice a lumii în timpul Renașterii. Atunci, în acele secoale de profunde schimbări, apare minții omenești odată cu ideea infinitului, sentimentul de nobil orgoliu al omului care îl gîndește și se ridică astfel deacupra lui. Poate că sentimentul modern al sublimului a apărut mai întîi unui Nicolaus Cusanus și Giordano Bruno, privind nesfîrșirea cerului înstelat, căruia, în chip foarte semnificativ, Imanuel Kant nu-i găsea o realitate care să-i facă echilibru decît în legea morală, prezentă în adîncurile conștiinței umane.

Este absolut sigur că teoria modernă a sublimului nu s'a format din prelucrarea unui material sub un unghiu estetic, ci din speculația matafizică și morală asupra naturii și omului. Tot astfel, teoria grațiosului, apare încă din prima clipă la Plotin ca un moment esențial al sistemului său filosofic. Pentru Plotin, grația nu este decît reflexul ideii de bine. Și cu toate că. pentru noi, între timp, ideea de grație s'a laicizat prin folosința deseori frivolă pe care i-a dat-o secolul al XVIII-lea, Schiller a știut să restabileassă legătura cu vechile ei isvoare spirituale, înțelegînd prin grație acel fel de a se mișca al omului, care nu manifestă eforturile penibile ale unei voințe morale în luptă cu instinctele și înclinațiile, ci o spontaneitate ușoară și fericită, care dovedește că voința morală și înclinațiile au ajuns să se armonizeze în unitate „sufletul frumos". Grația este deci documentul unui merit care n'a trebuit să fie cucerit, dar pe care îl posedă sufletele atât de fericit întocmite, în cît fără nici o silință și în chip cu totul natural, toate fapte lor păstrează o întipărire de nobleţe. Vechea explicație metafizică a lui Plotin este astfel înlocuită de Schiller cu una de caracter etic, dar speculația acestuia din urmă continuă a se mișca într'un cerc atît de evident eteronomic, încît în tratatul său despre „Grație și demnitate", el nu simte niciodată nevoia să invoace vreun exemplu împrumutat artei. Nu mai este necesar să amintesc și celelalte categorii, despre care lucrurile esențiale au fost pomenite mai sus, pentru a înțelege că oricare din noțiunile acestea pun în mișcare reprezentări metafizice și morale și că, aplicate la artă, ele aparțin sferei ei extraestetice.

Se pune însă întrebarea, dacă în această calitate chiar, categoriile nu trebue să ocupe un loc mai întins în cercetarea estetică? Am arătat altădată mai pe larg cum conținutul eteronomic al operelor determină forma lor. Ceeace o operă devine, spuneam atunci, atîrnă și de conținutul de valori pe care ea îl cuprinde. Nu cumva există atunci o structură specifică a frumosului și uritului, a tragicului și sublimului, a grațiosului, comicului și humoristicului? Nu există oare moduri speciale de izolare, ordonare, clasificare și de idealizare care corespund acestor conținuturi eteronomice? Fără îndoială că astfel de moduri există. Mulțumindu-ne cu puține exemple, vom spune că eroul tragic nu este niciodată ales din aceiași lume ca personajul comic.

Altfel de sentimente de relație sunt întreținute cu unul și cu celălat și fiecare din ei este izolat într'un alt plan al realității sociale. Poetul privește de jos către eroul tragic, în timp ce urmărește de sus tribulațiile figurii comice, cu un sigur sentiment al propriei sale superiorități. Din această pricină, poetul comic merge uneori pînă la caracterizări de

amănunt, care nu apar niciodată sub pana tragicului. Eroul tragic se menține în linia unei simplicități monumentale, pe cînd odată cu comedia se introduce, chiar în epocele clasice, un netăgăduit curent de realism. Caracterul tragic este rotunjit în perfecțiune sferică asupra sa însuși, închis față de adversitățile naturii, societății sau destinului, care îl pot sdrobi, dar nu altera.

Figura comică este însă contradictorie prin excelență și gata să se despice în elementele ei, îmbinate într'o unitate cu totul precară și provizorie. Compoziția tragică va cere deci o stringență a organizării ei, un statism de bloc, masiv care nu este necesar comediei. Frumosul este coordonat cu noi; apariția lui este situată într'o lume accesibilă, față de care nutrim sentimentele unei cordialități deferente. De aceea detaliile caracterizării lui pot fi mai numeroase decît în cazul tragicului, deși mult mai puține decît în acela al comicului sau al humoristicului. Nu trebue să ne uităm prea de aproape la figurile care urmează să rămînă frumoase; considerarea lui trebue să păstreze un grad de generalitate, în lipsa căruia frumosul poate să alunece către alte tipuri. Pitorescul este dușmanul frumuseți. Viziunea plastică îi este cu mult mai proprie. Grația aparține deasemeni tipurilor idealiste, deși ea ni se poate desvălui și de sub aparanțe ingrate, tratate cu minuție realistă.

In acest caz, ea se asociază însă cu humorul, ceeace de fapt se întîmplă destul de des. Conținuturile eteronomice desemnate prin numele categoriilor au astfel numeroase consecințe în structura operelor, dar nu unele care să nu poată fi reduse la tipurile de artă descrise încă din primul volum. Ceeace este mai general în structurile posibile ale operelor, așa cum sunt ele determinante de feluritele conținuturi eteronomice posibile, a fost așa dar descris de mai înainte. Ceeace este însă cu totul special, pentrucă rezultă dintr'o diferențiere a conținutului pe care categoriile amintite nu o istovesc nicidecum, se rezolvă într'o seamă de însușiri care trebuesc examinate dela caz la caz și pe care estetica generală le poate lăsa în afară de cercetarea sa.

Tudor Vianu

Singurătate

Mă poartă iar prin grote de tăcere
Cu resonanțe lungi de mare moartă.
Revin la tine pocăit; — mă poartă
Prin toate - a neființelor mistere.

Din nou acum te pot chema pe nume
In noaptea asta'n care ne-am găsit.
N'am să te'ntreb de ce m'ai părăsit
Nici n'am să-ți spun de ce-am plecat prin lume.

Ori ce-am făcut tu mi-ai lipsit mereu;
M'a urmărit neantul tău profund.
Am vrut ades să fug și să m'ascund
Și să te regăsesc o clipă, eu.

Dar m'au luat aceleași stranii valuri
Și au trecut și tu și timp și viață,
Și ne trezim de-odată fața'n față, —
Singurătate, apă fără maluri!

De cel ce-am fost mă simt așa departe!
Mi's visurile stinse'n catedrală.
Simt tot mai mult o stranie - oboseală.
Trec pe la tine ca să merg în moarte.

Azi lasă-mă să mă întorc în mine
Ca un bolnav ce vrea să moară - acasă.
Mă pune'n liniște ca într'o plasă
Și uită-mă, — să-mi fie iarăș bine.

Eu nu știu ce-am trăit și ce-am făcut
Dar, regăsit în tine - aș vrea să-mi fiu
Pentru - amintiri, misterios sicriu
In care tu să mă adormi, tăcut...

Demostene Botez

America, țara paradoxului

America nu e numai o țară a superlativului, ci și una a paradoxului. Prosperitatea americană are seamăn numai în criza americană. In 1932, la venirea lui Roosevelt, existau nu mai puțin decît 12 milioane de someuri. Adică tot al zecelea ins someur. Aceasta în țara cea mai puțin populată din toate țările civilizate! In țara cu 14 locuitori la km. pătrat și care, chiar numai cu freevența populației franceze, ar trebui să aibe 670 de milioane de locuitori nu numai 120 de milioane.

Cum e cu putință ca cei 60 de locuitori pe km. pătrat din Franța să aibe toți de lucru, iar cei 14 locuitori pe km. pătrat din America nu? Dece America are șomaj, atunci cînd Franța, cu o populație de cinci ori mai mare, are încă nevoe de brațe de lucru? Explicarea nu e nici prea grea, nici prea complicată.

Intr'o bună zi citesc — spre marea mea mirare — în New Republic că 2 la sută din populația americană stăpînesc 90 la sută din avuția americană, iar restul de 98 din populație numai 10 la sută din avuție. Cunoșteam seriozitatea revistei. Totuș nu mi-a venit să cred. Prea mi-se părea prea. N'au trecut însă nici două luni de zile și au urmat alegerile prezidențiale. Ori Roosevelt, în discursurile sale, recunoștea acelaș lucru. Mai da chiar date în plus. Cinci mii de cetățeni americani, spunea el, stăpînesc jumătate din bogăția țării, iar *zece inși* miliardari dictează destinele ei economice. Fapt ușor de explicat întrucît efortul lor era coordonat și unitar, în vreme ce restul de 120 milioane minus zece persoane prea puțin știau unii de alții.

Nu trebue să fii comunist, nu trebue să fii nici măcar socialist, ca să recunoști enorma disproporție a distribuției averii americane! Probă, dealtfel, Roosevelt, care nu e nici una nici alta. Ba e chiar om bogat, printre cei 5000 și descendent dintr'o veche familie din înalta burghezie americană.

Legătura dintre acestea două categorii de cifre, una privitoare la numărul someurilor, iar alta la distribuția averilor, e strînsă. Și evidentă. Cei cîțiva miliardari, secondați de restul de 5000, au reușit, *cu ajutorul mașinei*, să împartă întinderea fără sfîrșit a Americei și imensitatea bunurilor ei, in-

tre ei înșiși și să o exploateze întîiu de toate în funcție de interesele lor. Dar să luăm faptele mai pe îndelete.

Liberalismul economic a apărut în Anglia, dar apogeul l-a atins în America. Laissez-faire, laissez-passez — n'a cunoscut în nici o altă parte a lumii înflorirea pe care a cunoscut-o în America. Statul American n'a fost nici industriaș, nici negustor. Regimul monopolului de stat nu s'a pomenit. Căile ferate sunt întreprindere privată și tutunul la fel. La fel petrolul, zahărul, minele. La fel pînă și școlile. Dacă America e țara în care se cheltuește mai mult în lume pentru școală, să nu se uite că aceste cheltueli nu se fac nici de guvernul federal, nici de guvernele locale,ale statelor. Guvernul federal e acela care cheltuește mai puțin pentru școală. El nici n'are, dealtfel, un Minister al Instrucțiunii. Cheltuelile școlare sunt susținute de orașe și sate din contribuțiile localnicilor ori — în cazul Universităților — din darul vreunui mare bogătaș. Harvard, Yale, Princeton, Columbia, Chicago, Cornell, Duke, Stanford etc., adică cele mai faimoase universități americane sunt universități pentru care statul nu cheltuește un ban. Totul e lăsat în grija inițiativei private. Statul american nu numai că nu e nici negustor, nici comerciant, dar el nu e nici instituție culturală. Industria și negustoria, adică producția și distribuția, precum și cultura, adică mijlocul de perfecționare al producției și distribuției, sunt afaceri ale cetățeanului, și nu ale Statului. Rostul Statului american se reduce la asigurarea bunei funcționări a acestor afaceri. Funcția Statului, după concepția americană, e asigurarea a ceeace se numește *fair competition* — concurență loială — între cetățeni, care e *baza individualismului american și prin aceasta baza americanismului însuși*. Statul American, mai mult decît oricare altul, a fost unul *polițist și administrativ*, care a *apărat și asigurat* pe individ contra individului și a *administrat* relațiile dintre ei; dintre ei și întreprindere și dintre întreprindere și întreprindere.

Indiscutabil că liberalismul economic are mari avantagii. America și minunile americane sunt fructul său. Alta e rentabilitatea unei întreprinderi de Stat și alta acea a unei întreprinderi private. In cea din urmă cetățeanul își varsă propriul său ban și de reușita ei e legată propria sa soartă; în cea dintîi banul îl varsă Statul, iar individul e simplu funcționar, cu leafă fixă, de e rău, de e bine. Veniturile primului cetățean depind de veniturile întreprinderii; veniturile celui de al doilea de Stat. Ele sunt aceleași, indiferent dacă întreprinderea înaintează ori merge spre faliment. Mai ales cînd indemnizațiile și tantiemele se încasează după intrările blobale și nu după veniturile nete. In cazul întreprinderii private omul își pune în lucru tot sufletul; în cazul în-

treprinderii de Stat omul lucrează cît să nu se poată spună că n'a lucrat de loc. Drept rezultat, în primul caz avem prosperare; în celălalt deficit. Căile ferate americane aduc venituri nete enorme; ale noastre o tîrîie din deficit în deficit, pe care Statul trebue adeseori să-l umple. La fel cu industria metalică, etc. Singurele întreprinderi de Stat, care prosperă sunt cele monopol. Explicația e simplă: produsele sunt vîndute cu preț dublu și triplu, concurența fiind înlăturată. Aceasta e, în orice caz situația tutunului, chibritelor și așa mai departe.

Orice faptă omenească e aproape perfectă numai atîta timp cît e făcută cu măsură. Cît timp echilibrul între extremele antagoniste e ținut. Așa și cu liberalismul economic. Constatăm zilnic relele întreprinderilor de Stat și marile desavantagii ale Statului negustor și industriaș. Nu mai puțin se pot însă constata, în America, și relele și desavantagiile liberalismului. Poate în și mai mare măsură încă.

Atîta timp cît America a fost o *țară fără hotare* liberalismul a mers de minune. Era de împărțit pentru toți, iar cînd nu mai era, n'aveai decît să mai întinzi un nou sat. Granițe propriu zise pînă tîrziu n'au existat. Exista numai necunoscutul, care aștepta stăpînirea minii omenești. Cu începutul veacului nostru însă hotarele s'au închis. Cuprinsul imens dintre Canada și cele două oceane, a ajuns mai mult sau mai puțin locuit și mai ales *împărțit*. Cel puțin în măsura în care făcea să fie împărțit. Pentru cei care au venit după, n'a mai rămas nimic. Ei au trebuit să intre în slujba celor veniți mai înainte. Cu aceasta, deosebirea dintre slugă și stăpîn, proprietar și salariat, a apărut. Cîtă vreme America a fost țară agrară deosebirea n'a prea avut importanță. Cași în satele noastre, sluga și stăpînul mîncau la aceeaș masă și se bucurau de acelaș comfort de viață. Lucrurile s'au schimbat cu apariția mașinei. Cași la noi dealtfel. Mașina fiind capital investit, ea a servit numai omul cu bani. Profitul ei a fost, desigur, numai al lui. Bani investiți au fost reînapoieți înzecit. Deosebirea dintre bogat și sărac a apărut și a crescut pe zi ce trecea. Acum 70 de ani ea era aproape de nesimțit; azi e aproape una cu infinitul. De o parte miliardari, de alta muritori de foame.

Cîteva cifre pentru a documenta mai bine cele de sus. Dela 1899 pînă la 1927 — deci în decurs de 28 de ani — mașinile și forța lor au crescut dela 100 la 390; producția dela 100 la 281, iar numărul lucrătorilor dela 100 la 177. Cu alte cuvinte: mașinile s'au împărțit; producția s'a întreit, iar numărul lucrătorilor nici măcar nu s'a îndoit. Ceeace însemnează că factorul important în proporția americană nu e omul, ci

mașina. Și, desigur, capitalul investit în mașină. Numai în industria electrică ar fi investite — după ultima statistică — 90 miliarde de dolari! Ori dacă e mai greu să organizezi și coordonezi lucrul a cîtorva sute de oameni, e în schimb foarte ușor să coordonezi munca mașinilor. Concentrările de averi agrare au o limită; concentrările de averi industriale, după toate aparențele, aproape nici una. Trusturile au luat naștere, iar grație lor, exploatarea avuțiilor americane a încăput pe mîna celor 10, amintiți de Roosevelt.

Dar Americani au mers mai departe. Au dat cuvenită atenție nu numai invențiilor și perfecționării mașinilor, ci și omului. Partea de lucru rămasă omului a fost organizată științific și rațional pentru obținerea maximului de producție cu minimul de sforțări. Orientarea profesională, selecția profesională, au înfăptuit deviza *„omului potrivit la locul potrivit"*, iar organizarea științifică a muncii a *făcut ca „omul potrivit la locul potrivit să lucreze în cele mai potrivite condițiuni"*. Numărul lui Taylor, inițiatorul genial al acestei mișcări de organizare științifică a energiei umane e azi unanim cunoscut. Ford a continuat opera începută de el prin introducerea și intensificarea așa zisei *producții în serie*. O gheată nu mai e făcută de unul și acelaș lucrător, ci de sute de lucrători. Fiecare lucrător e specialist și dresat în anumite mișcări simple, iar totalul acestor mișcări duc la terminarei ghetei. Ceeace trebuia făcut înainte de munca a o sută de lucrători, a ajuns, grație operei de raționalizare, a fi făcut de munca a 80, 60 și chiar numai a 50 lucrători. S'a mai recurs și la așa numita *standardizare*. Mărimea și forma diferitelor produse industriale a fost adoptată una și aceeaș pentru întreaga Americă. Prin aceasta s'a făcut o extraordinară economie de energie și bani. Unul care a învățat pantofăria într'o fabrică poate fi angajat și în alta fără nici o altă pregătire. O piesă a unei mașini stricate nu e nevoe să fie făcută din nou, ci poate fi procurată în orice parte a Americei.

Dar dacă mașinismul a dus, grație sistemului economic liberal, la distribuția averii de care am vorbit, dece a dus el și la cele 12 milioane de șomeuri? Și prin aceasta și la criză?

Sunt două categorii de factori, care trebuesc luați în considerare: unii mai permanenți și mai generali, dați în insăși natura omului și alții mai speciali, dați în configurația economică post-belică. Celor dintîiu le-am zice factori psihologici , iar celorlalți factori istorici.

Există o concepție a averii ca „bun personal", de care poți dispune cum vrei și există o concepție a averii ca „funcțiune socială", care trebue astfel îndeplinită încît să servească

nu numai interesele tale, ci și ale celorlalți și ale societății. La noi și în Europa în general se pomenește aproape numai de întîia; în America, spre cinstea ei, e actuală și cea de a doua. Carnegie a întrebuințat 75 la sută din averea sa pentru scopuri culturale, științifice și filantropice. Aproape nu există orășel în care să nu fie o bibliotecă fondată de el. A fondat apoi și politehnica din New York, care-i poartă numele și a ajutat alte multe universități. La fel Rockefeller. Numai Fundația, care-i poartă numele, are un capital de bază, donat de el, de 100 milioane de dolari. A întemeiat apoi Universitatea din Chicago, a întemeiat trei mari palate destinate a servi de cămin studenților străini și cu deosebire bursierilor Fundației, a donat alte sume enorme diferitelor universități din America și lumea întreagă etc. Universitatea din Chicago, fondată de el, primește în fiecare zi de Anul Nou un cec de un milion dolari. În acelaș timp trăește o viață modestă și simplă, puțin deosebită de cea a americanului de rînd, fapt recunoscut de însuși Upton Sinclair, cunoscutul scriitor socialist. Nepoții săi studiază la universitate, locuind în cămin cu ceilalți studenți și primind aceeaș sumă lunară ca majoritatea celorlalți. Universitățile Harvard, Yale, Cornell, Duke, Stanford, Princeton, etc. sunt tot donații. In general un număr destul de mare din miliardarii americani nu înțeleg să profite din imensitatea averii lor mai mult decît cetățeanul american de rînd. Există și alții, ca Ford, care n'au făcut donații mai importante, dar care, totuși, nu întrebuințează veniturile lor pentru propriul lor comfort ci pentru noui întreprinderi ori pentru lărgirea și perfecționarea întreprinderii existente. Ford, ca toți lucrătorii săi, conduce și el un *Ford* și nu un *Lincoln,* iar ca îmbrăcăminte și mîncare e mai auster decît mulți din proprii săi lucrători. Toți acești oameni, în unanimitate ridicați de jos, înțeleg averea lor ca o mare întreprindere socială, în care ei au rolul de conducător și din care trăesc și ei așa cum trebue să trăiască și ceilalți.

Dacă toți cei 5000 americani, care stăpînesc jumătate averea Americei, ar fi la fel cu Carnegie, Rockefeller, criza probabil nu s'ar fi produs, iar Statul n'ar fi fost nevoit să intervină cu un alt sistem de economie decît cel individualist. In definitiv Statul n'are nici un interes să intervină într'o industrie ca cea a lui Ford, Carnegie ori Rockefeller, conduse cu atîta geniu și pricepere, pentru a le „etatiza" și conduce cu „funcționari" și politicieni, plătiți cu leafă fixă pentru silința lor de a trage chiulul și a incasa tantieme după... intrările globale. Lucrurile însă, de fapt, nu stau numai așa. Recunoscînd pe deplin că în America mai mult decît oriunde averea e o funcțiune socială, nu mai puțin drept e că perimată nu e nici concepția averii ca bun personal, pe care-l poți

intrebuința după bunul plac, în folosul tău și... paguba altora. Omul tot om a rămas, fie el chiar american. Și ca om îi arde mai mult de el decît de alții.

Ori toți acești potentați ai Americei, care au văzut și văd numai interesele lor și care, în definitiv, constituesc regula, au luat toate măsurile de asigurare a intereselor lor cu desconsiderarea totală a intereselor celorlalți. Atunci cînd o nouă mașină a fost descoperită și o nouă activitate putea fi executată cu ajutorul ei, n'au ezitat un moment a concedia plusul de lucrători. Cînd veniturile întreprinderii au crescut, lefurile lucrătorilor au rămas aceleași; cînd ele au scăzut, au scăzut însă și lefurile.

Aceste fapte, le-am zice „apucături omenești", nu s'au resimțit totuș decît fragmentar. In cele din urmă, pînă înainte de războiu America avea mare nevoe de brațe de lucru. Lucrătorii concediați la o fabrică găsiau a doua zi de lucru la alta. Lucrurile au inceput să devină mai dificile în preajma răsboiului, cînd s'au și luat primele măsuri contra emigrării. Răul a fost, astfel, înlăturat. Inlăturarea a fost, însă, numai temporară. El a isbucnit din nou și cu toată tăria în 1928. Pentru a-l înțelege, pe lîngă factorii psihologici, dați în însăș natura omului, mai trebuesc considerați și unii factori istorici, specifici epocei post-belice.

Perioada de după războiu a însemnat pentru America perioada celei mai mari prosperități. Cauzele sunt mai multe. Inșirăm pe cele mai importante.

Una e dată în situația însăș a Americei, țară cu imense posibilități și prin aceasta țara continuii prosperități. Alta e dată în situația Europei istovită de răsboiu, cu fabrici distruse și devenită pentru cîțiva ani, clientă a Americei. Simultan cu ele a coincis și mișcarea de raționalizare, standardizare, muncă în serie etc. Datorită acestui complex de cauze volumul afacerilor a atins proporții neobișnuite, iar lumea a devenit mai increzătoare decît oricînd. Optimismul american, viu chiar în timp de crize, a atins apogeul în timpul guvernării lui Coolidge și cu deosebire în primul an după alegerea lui Hoover. Iar cu el au atins culmea și speculațiile de bursă. Mai mult ca oricînd lumea vroia să se îmbogățească peste noapte și mai mult ca oricînd reușia să o și facă.

In ultimul an de guvernare Coolidge producția totuș n'a mai crescut. Europa a încetat să mai importe, iar piața americană era suprasaturată. Lumea n'a voit să înțeleagă. Convingerea in „progresul fără sfîrșit" era cu totul prea puternică. Hoover, om de afaceri cu mare succes, a fost ales pe baza promisiunii unui nou progres. Vocile sceptice n'au găsit ascultare și dacă producția, în ciuda oricărui optimism n'a voit să mai crească, în schimb, speculațiile au luat proporții deadreptul anormale. Cîteva exemple. In decurs de un singur an acțiunile dela General Electric au crescut dela 162 la 399; acelea dela Westing House dela 104 la 289; dela United States Steel dela 146 la 254, iar acțiunile Corporației de Radio au ajuns la 500 pornind dela 100. Adecă de cinci ori mai mult! Această anormală urcare a acțiunilor, acest „boom" fără seamăn în istoria Americei, n'avea în fond nimic de a face cu adevărata prosperitate a Americei. Producția a rămas aceeaș. Singurul ei suport era iluzia nutrită de speranță a unei prosperități ca prin minune. Și minunea, ca intotdeauna, nu s'a întîmplat. Spre sfîrșitul primului an de guvernare a lui Hoover momentul critic și fatal s'a întîmplat. Producția a început să scadă. Și atunci lumea dintr'odată a pierdut increderea. Panica a urmat în scurt timp și cu ea faimosul „crach" din 1929. Acțiunile dela General Electric au scăzut dela 399 la 173; acelea dela Westing House dela 289 la 105; dela United States Steel dela 259 la 151, iar dela Radio dela 114 la 28 (între timp natura acțiunilor a fost schimbată), iar alte multe au ajuns pur și simplu zero.

Criza — așa cum America n'a mai pomenit alta — a urmat și ea în scurt timp. Aproape trei pătrimi din bănci au închis ghișeele. Lumea, pierzînd și acțiunile și depunerile, n'a mai putut să mai cumpere. O bună parte din industrii au mers, astfel, la faliment. Pînă și Ford, a cărui întreprindere prospera mai mult, a ajuns să se clatine. In orice caz ani de zile a lucrat numai cu pierdere. Șomajul a apărut pentru întîia dată în proporții și îngrijorătoare și înspăimîntătoare. Optimismul american a suferit întîia clătinare.

Hoover și Roosevelt nu reprezintă numai două personalități cu totul deosebite — una care nu știe de rîs și glumă, iar alta numai zîmbet și optimism — ci și două Americi cu totul diferite. Hoover și partidul republican reprezintă întîiu de toate America oamenilor de afaceri — businessmen — și a oamenilor care au reușit în viață. Roosevelt și partidul său reprezintă țărănimea, lucrătorii și o parte din orășenii mai idealiști ori mai puțin înstăriți. Pentru Hoover și partidele, care l-au precedat, busola de orientare era Wall Street, faimoasa stradă a băncilor din New-York. Termometrul său era urcarea sau scăderea acțiunilor. Lucrurile s'au inversat cu Roosevelt. Termometrul prosperității americane a devenit scăderea sau urcarea șomajului, indiferent de volumul de afaceri din Wall Street. Cuvenită atenție s'a dat și agricultorilor, anume urcării prețurilor la produsele agricole, cu scopul de a crește rentabilitatea agriculturii.

Atîta timp cît America e în plină prosperitate, ea dă gu-

verne republicane. Cînd criza apare, ea dă guverne democrate. Faptul că au fost doar cîţiva preşedinţi democraţi, iar majoritatea republicani, însemnează că Americei i-a mers mai bine. Faptul însă că Roosevelt a fost ales cu majoritatea sdrobitoare de voturi, însemnează că credinţa în prosperitatea fără sfîrşit a fost clătinată adînc, iar criza a bîntuit puternic.

Programul lui Roosevelt nu e numai foarte complicat şi cu multe aspecte, dar şi foarte schimbător în timp. Mai mult decît orice altceva Roosevelt pare un om al realităţii zilnice. Mai mult decît dogma şi programul el apreciază faptul şi nevoia zilnică. Vom încerca să desprindem unele din soluţiile sale, atît de noui şi de neaşteptate.

Deşi om de veche şi bogată familie, Roosevelt e totuş omul, care simte trup şi suflet cu cei de jos, anume cu cei mulţi şi săraci. Intîiu de toate cu şomeurii şi ţăranii. Răul fundamental îl vede în liberalismul economic şi distribuţia averilor, care i-a urmat ca o consecinţă firească. America din ţara cea mai democratică, de fermieri liberi şi egali, a ajuns ţara cea mai plutocrată. Democraţia americană, dintr'una politică şi economică, a rămas mai mult sau mai puţin simplă iluzie. Economiceşte America nu mai e a Americanilor, ci a cîtorva zeci de bancheri din Wall Street, care operează la adăpostul legiferării liberaliste, bazată pe principiul *Laissez-faire, laissez passer*. Cu această politică, crede el, trebue să se sfîrşească. In orice caz el a fost primul preşedinte care a întors spatele bancherilor şi n'a fost nici măcar curios, decum dornic de sfaturile lor. In locul lor a recurs la sfatul cîtorva profesori universitari şi în locul economiei liberaliste, cu foloase sigure pentru Wall Street şi marea întreprindere, a preconizat „economia dirijată" — planned economy — de către Stat, în folosul cetăţenilor. Măsurile pe care el le-a luat pentru ajungerea acestui scop sunt mai mult. Inşirăm cîteva.

Intrucît rănile celea mai adînci ale Americei erau şomajul şi deprecierea produselor agricole, a recurs la întreprinderea unei mari companii de lucrări publice, la care a angajat marea masă a celor fără lucru, reducînd numărul lor dela 13 milioane la 4 milioane. Paralel cu aceasta a recurs şi la sistemul preţurilor minimale pentru produsele agricole. Aceste produse aveau să se vîndă numai dela un anumit preţ în sus. In cazul contrar ele sunt cumpărate de Stat. Pentru a opri deflaţia, pentru a creşte preţul produselor agricole şi pentru a scoate banii din sertare şi a-i obliga să circule in acţiuni şi afaceri, a recurs la inflaţia deghizată a dolarului. Dolarul, această monedă socotită infailibilă, a luat drumul lirei engleze. S'a produs, prin aceasta, o înviorare a exportului, produsele americane devenind cu 40% mai ieftine în streinătate. Pentru regularea producţiei în conformitate cu posibilităţile de consumare şi pentru regularea raporturilor dintre lucrător şi patron, a iniţiat şi o serie de legiferări speciale. Un minimum de salariu şi un maximum de producţie a fost stabilit. In ultimul timp s'a lucrat şi la o legiferare de asigurare a şomeurilor, analoagă celei europene. Căci nu trebue uitat că Statul american n'a făcut nimic în această privinţă, lăsînd totul pe seama carităţii private?

E mişcarea lui Roosevelt şi Noul Ritm inaugurat de el, încoronat de succes? Foarte greu de răspuns. Indiscutabil că ceva mai radical şi mai depărtat de legiuirile ordinare trebuia să se facă. Răul era prea adînc şi pe căi obişnuite nu mai putea fi vindecat. Sunt însă reformele radicale întreprinse de Roosevelt bune? O judecată finală e prea de timpurie. Unele hipoteze pot fi, totuş, anticipate. Orice s'ar spune, piaţa a fost mult înviorată, iar volumul afacerilor a crescut. Acesta e fapt şi e recunoscut şi de duşmanii lui Roosevelt. Numărul şomeurilor deasemenea a scăzut, iar ţăranii au ajuns să-şi vadă munca urmată şi de profit, nu numai de deficit. Toată chestiunea e: vor dura acestea? Căci nu trebue uitat că toate sunt suportate de cele 34 miliarde de dolari votaţi de Stat, o sumă cu totul formidabilă şi neobişnuită în analele oricărui Stat. Odată ce America a fost pe roate şi a început să meargă, va merge ea şi pe mai departe? Va mai continua prosperitatea şi atunci cînd cheltuielile extraordinare vor înceta şi vor înceta în curînd, sau criza va apare din nou?

Roosevelt şi America răspund afirmativ. Şi probabil că au şi dreptate. Va însemna aceasta că şi vremurile sunt sub cîrma omului, iar nu numai omul sub cîrma vremurilor? Desigur că da. Aceasta e în fond însăş esenţa americanismului. A americanismului, care nu putea însă apare altundeva decît în America, ţara imenselor oportunităţi.

Nicolae Mărgineanu

SERGHEI ESENIN

Balada celor douăzeci și șase

Cîntă un cîntec, poete,
Cîntă.
Stamba cerului e-așa de albastră
Răsfrîntă.
Marea așișderea ropotă
Cîntece tumultoase.
Ei erau
26
26 erau
26.
Mormintele lor nu le poate
Șterge nisipul.
Nimeni nu va uita chipul
Cum au fost secerați
Intr'o noapte
Colo, la versta
207.

Ceața pe mare
Colindă noian.
Vezi, s'a sculat din nisip,
Șamuian.
Deasupra pustiului
Clănțăniri de oase.
Iată, încă 50
De mîini
Ies, ștergînd
Mucigaiuri vîscoase,
26 erau
26.
Care în piept sfîrticat.
Care în coaste.
Auzi, ei cuvîntă acu:
„E vremea s'o pornim spre
Baku,
Să vedem,
Cît negura mai tulbură limanul,
Cum trăiește
Azerbaidjanul.

Ca pe-un dovleac,
Noaptea,
Rostogolește
Luna.
Marea de țărmuri izbește
Intr'una.
Iată, pe-o noapte ca asta
Cu ceață,
Pe-acești viteji,
I-a secerat
Un detașament de englezi.

Libertate,
Steag al tuturor.
Ca un uragan
A izbucnit intregul popor.
Impotriva imperiului
S'au pus în rînd,
Țărănimea
Și proletariatul, luptînd.
Acolo 'n Rusia,
Era nobil bici,
Severul nostru părinte,
Ilici.
Aici,
Pe țărmuri cețoase,
Erau ei
26.

Desigur toți
Din cei ce mai trăiesc,
De 918 'și
Amintesc.
Atunci burghezimea
Depe-al lumii lat,
Pe azerbaidjani
I-a împușcat.

Puternică-a fost lovitura
Comunei
Atunci, în trecut.
Țara asta n'a putut
Rezista
Și-a căzut.
Dar jalea pe toți
I-a răzbit,
Cînd se aflase
Sfîrșitul cumplit
Al celor
26.

Prin nisipul ca ceara topită,
Subt luna de sus,
După *Krasnowodsk*
I-au condus.
Și pe care cu glonțul,
Și pe care cu sabia,
In orișice chip,
I-au doborît
Pe toți
In nisip.

26 erau
26.
Mormintele lor de lîngă șleau,
Nu le poate șterge nisipul.
Nimeni nu va uita chipul
Cum au fost secerați
Intr'o noapte
Colo, la versta
207.

Ceața pe mare
Colindă noian.
Vezi, s'a sculat din nisip,
Șamuian.
Dasupra pustiului
Clănțăniri de oase.
Iată, încă 50
De mîini
Ies, ștergînd
Mucigaiuri vîscoase,
26 erau
26.

Noaptea, ca astăzi,
Cu pletele sumbre,
Peste *Baku*
26
De umbre.
Umbrele celor
26.
Pentru ei jalea
Și cîntecul
Pe strune duioase.

Nici vîntul gol,
Nici ceața nu foșnește.
Auzi, *Șamuian*
Glăsuiește:
„Djaparidze,
Oare-am orbit subt țărîne ?
Privește !
Muncitorii au pîne.
Țițeiul, ca sîngele pămîntului,
Umplînd rezervoare,
Locomotive în preajmă,
Vapoare,
Și pe toate trenurile
Și vapoarele,
Steaua noastră roșie,
Arde ca soarele.

Djaparidze răspunde :
„Da, văd.
Toate aceste
Imi sunt o nespus de plăcută
Veste.
Deci clasa muncitoare
Puternică-i az,
Ține 'n mîni viguroase
Intregul Caucaz.

Ca pe-un dovleac
Noaptea,

Rostogolește,
Luna.
Marea de țărmuri izbește
Intr'una.
Iată, pe-o noapte ca asta
Cu ceață,
Pe-acești viteji,
I-a secerat
Un detașament de englezi.

Libertate,
Steag al tuturor.
Ca un uragan
A izbucnit întregul popor.
Impotriva imperiului
S'au pus în rînd,
Țărănimea
Și proletariatul, luptînd.
Acolo 'n Rusia,
Era nobil bici,
Severul nostru părinte,
Ilici.
Iar în Răsărit
Aici,
Pe tărîmuri cețoase,
Erau ei
26.

Cerul din slavă,
Albastrul și-l rumpe.
Tace vorbirea
Umbrelor scumpe.
Care în piept împușcat,
Care în tîmpla stoarsă,
Inspre Ahei-Kaim,
Fac cale
Intoarsă.

Cintă un cîntec, poete,
Cintă.
Stamba cerului e-așa
de albastră
Răsfrîntă.
Marea așișderea ropotă.
Cîntece tumultoase.
26 erau
26.

Din rusește de

George Lesnea

Maeterlinck, misticul renegat

Printre scafandrii adîncurilor de suflet, ai întunecimilor de dincolo de aparențe și ai revelațiilor tăcerii Maurice Maeterlinck a fost unul din cei mai turburători nu numai prin ce a dăruit înțelegerii noastre cu fiecare nouă carte, dar mai cu seamă prin ce am așteptat dela spiritul lui în veșnică strădanie și transă.

Mărginit la poezia din *Serres chaudes* — puțin diferențiată de ambianța simbolică a veacului trecut — și la acel teatru static cu fatalități obscure și cu personagii halucinate pe care destinul le poartă în jocuri de vis și în prăbușiri absurde, ar fi fost în literatura franceză încă un căutător de frumusețe nouă, printre o sumedenie de glorii pe care le ingroapă fiecare deceniu de artă. Și l-ar fi putut ispiti exclusiv drumul creației dramatice, cu atît mai mult cu cît primul pas — drama sumbră *La Princesse Maleine* — era un triumf pe care Octave Mirbeau îl organizase spontan și ditirambic tînărului necunoscut Maeterlinck, pe care îl proclama superior lui Shakespeare. Piesele lui nedumeriau, izbuteau adeseori să cutreere, iar mai tîrziu *L'Oiseau bleu* fermeca publicul a două continente. Setea ancestrală de mister, nostalgii cețoase de vedere secundă prin prisma translucidă a sufletelor erau în stare să susțină un interes de moment pentru o tentativă nouă de manieră dramatică. Dar antiteatrale prin structura lor psihică, personagiile somnambulice ale lui Maeterlinck vroiau să ignoreze pentru spectator simboluri ale sensurilor destinate, forme ale multiplei vieți inconștiente care se desfășoară în noi și în jurul nostru, umbre pasive dintr'o lume ascunsă nouă dar singura aevea. Pe lîngă ineditul și suflul mistic al fondului, drama materlinckiană emana o vrajă muzicală de poezie naivă și gravă totodată, care, dacă nu putea înlocui dinamismul scenic, învăluia patetic pe cititor.

Dar dincolo de păienjenișul plăsmuirilor de viață se presimțeau concepte metafizice. Despre ce șopteau oare acei copii „poeți" — cum numia Pierre Brisson personagiile lui Maeterlinck? Ce ne spunea, cu repetiții obsedante de litanie, gînditorul care minuia marionetele din *Princesse Maleine*, *L'Intruse*, *Les Aveugles*, *Pelléas et Mélisande* sau *Intérieur?*

Niște lucruri simple, incerte și înfiorătoare: moartea se furișează ca să gîtuie — de nimeni înțeleasă — fericirea oamenilor; există un mister implacabil al ursitei, sub care naște și se nimicește iubirea; sunt puteri oarbe în noi și în afara noastră, care ne orînduesc și ne spulberă viața; sufletele noastre se cunosc, se caută sau se despart pe deasupra bietei noastre conștiințe, singura care poate fi întinată, pe cînd inconștientul este o comoară de adevăr, de inocență și de dumnezeire — toate acestea în penumbră de coșmar parcă descătușată de timp și de loc pămîntean.

Acest soiu de misticism teatral ar fi făcut însă curînd din Maeterlinck un dramaturg sfîrșit. Dar cugetătorul a început să întreprindă vaste și statornice investigații în cucerirea adevărurilor eterne și nevăzute, bătînd la porțile misterului din lăuntrul sufletului și avîndu-și aripile intuiției printre tenebrele care umplu universul. Cunoașterea transcendentală trebuia fecundată printr'o îndelungată meditație asupra a tot ce se proectase în gîndirea neoplatoniciană, a revelațiilor extatice din evul mediu și a ocultismului din toate timpurile. Stoicii, Plotin, călugărul Ruysbroeck, Swedenborg, Novalis, Caryle și Emerson vor fi pătrunși și apoi sintetizați nu într'o încercare de sistem, ci într'o unică atmosferă de climat metafizic. Un temperament misantropic, o izolare de castelan somptuos la mînăstirea medievală St. Wandrille intrată, depe urma veniturilor spirituale, în patrimoniul poetului, facilitează replierea interioară, penetrația în gîndirea hermetică și jocul cu marile taine.

Prima lui carte de idei, *Le Trésor des humbles*, — cheia filosofică a întîielor lucrări dramatice maeterlinckiene, cum o socotea Pompiliu Eliade într'un înflăcărat studiu despre poetul și gînditorul dela St. Wandrille — stabilește preeminența inconștientului în viața sufletească, adică a acelei comori lăuntrice a umililor — comoară de bunătate, de fericire, de presimțire a destinului, de deslegare a tainelor firii, de contopire în Dumnezeu. Asistăm, credea Maeterlinck, la o trezire a sufletului adevărat (nu numai rațiune și conștiință), care clipă cu clipă luptă cu pielele materiei și care din ce în ce răzbate în acțiunile noastre, în intuițiile noastre și pînă în chiar atitudinile exterioare și pe chipul nostru care acum oglindește pentru ceilalți sufletul pe care, cu veacuri în urmă, avea menirea numai să-l ascundă. Această perioadă spirituală, care nu poate decît progresa, înseamnă apropiere dintre suflete, desăvîrșire umană și soluția problemei fericirii și a existenței. Meditațiile inspirate și melopeice vorbeau despre steaua nevăzută care ne stăpînește viața și moartea, despre misterul care trece pe lîngă noi cu fiecare clipă, despre puterile sau ființele eterice care sălășluesc în noi sau ne înconjoară, ascunse pînă și în cutele perdelelor, despre puritatea și frumusețea nevăzută a sufletelor cu conștiința totuși damnată, despre miracolele tăcerii fecunde, ale tăcerii care ne scufundă în adîncuri și în viziuni transcendentale. Gîndul era totdeauna proectat pe un azur de credință mistică infinită. Pe această filosofie, cum remarca Emile Faguet comentînd *Le Trésor des humbles*, se întemeia o întreagă estetică, după care frumosul, ca și adevărul este insezisabil, obscur, plutind și scufundîndu-se în apele adormite ale tainei — o estetică deci mistică.

In *La Sagesse et la Destinée*, Maeterlinck, depănînd aspectele și adîncind problema ursitei, a încercat pentru resemnarea și pasivitatea pe care le dogmatizase în lucrarea lui precedentă, un corectiv etic: descătușarea isvoarelor lăuntrice de fericire prin înțelepciune și dragoste („dragostea trebuie să fie vasul în care se cultivă adevărata înțelepciune", conchidea el). Dar gîndirea plana și aici în mister inefabil, în căutarea fișiei de lumină care să spulbere întunecimile, scrutînd vălul lucrurilor și al sufletelor pentru a vedea dincolo, în suprasensibil, în metafizic.

Au urmat într'o serie harnică, desfășurată pe un plan de peste trei decenii, cercetările de aprofundare a multiplelor și variatelor aspecte ale necunoscutului psihic și cosmic: *Le Temple enseveli, La Mort, l'Hôte inconnu, Le Grand secret, La Vie de l'Espace* — pentru a nu cita decît pe cele mai revelatoare și tipice dintre operele sale de gîndire. Trebuie remarcat că Maeterlinck nu s'a mulțumit să se prosterne în fața problemei mistice ca un iluminat, ci a explorat-o cu credință, dar și cu luciditate, uneori cu însuflețirea unui inițiat, dar cele mai adesea cu aceiași meticulozitate pe care o punea în studiul vieții albinelor și a florilor sau o va arăta în negurile celei de a patra dimensiuni. O imensă documentare, o persistență de mare vocație filosofică și un dar de percepere la rece a celor mai turburi și toride ipoteze ale cunoașterii transcedente au diferențiat fundamental gîndirea lui de iluminismul profesional al unui Edouard Schuré sau de basa teosofică a atitor ocultiști sau inițiați contemporani. De aceia strădania metodică și aspirația tenace de a ajunge la limanul adevărului au făcut din fiecare operă de reflecție maeterlinckiană un moment de reculegere în străfunduri și de proectare în univers.

Intrebat acum cîțiva ani de biograful său priceput și amabil, Gérard Harry, cu privire la manifestările neverosimile dar atît de adînc ancorate în credința multora ale metapsichicei curente, Maeterlinck a declarat fără ezitare: „N'am ajuns încă la o concluzie". Că n'a ajuns *încă* la o concluzie în acest domeniu — ca și în cele mai multe, dacă nu

chiar în toate pe care le explorează de atîtea decenii — nu înseamnă că nici nu va ajunge. Trebuie deci să așteptăm.

Am sub ochi recenta sa carte, *Avant le grand silence*, scrisă la șaptezeci și doi de ani. Autorul, aflat tot la porțile necunoscutului, pare că a încrucișat definitiv brațele a înfrîngere. Nu se dedă somnului ca să viseze frumos contururi asgere. Nu se dedă somnului ca să viseze frumos contururi astrale, vieți succesive, damnații luciferiene și beatitudini edenice. Stă treaz, cu privire dreaptă, bărbătească, mărturisind un „ignoramus-ignorabimus" fără ipocrizie și fără autocompătimire pentru atîtea abateri spirituale prefăcute în scepticism, pentru atîtea lespezi de cugetare prefăcute în mormane de erori.

Gînditorul care demonstrează că asistăm la o trezire a sufletului indubitabilă, începută dela primii pași ai omului pe pămînt și mereu biruitoare în luptă cu materia *(Le Trésor des Humbles)*, manifestă acum, la capătul unei îndelungi experiențe pe tărîmul cercetării și al meditației mistice, o îndoială care prețuește cît o renegare: „Oare omul, spune el, speța umană merg către o spiritualizare? Au făcut vreun progres pe această cale? Se poate susține da și nu cu argumente echivalente; asta înseamnă că progresul este insensibil".

Dar să lăsăm pe autorul cărților *La Mort, L'Hôte inconnu, Les Sentiers dans la montagne* și *Le Grand Secret* — vechiul discipol spiritual al lui Ruysbroeck admirabilul și al lui Novalis — să ne spună încheierile sale din *Avant le grand Silence* asupra a ceiace a format obiectul gîndirii sale de totdeauna:

„Nu cred în reîncarnare, cu toate că este de dorit și foarte cu putință"...

„Ființele nu se pot întoarce la Dumnezeu, pentrucă niciodată n'au purces din el".

„Tot ce gîndim, tot ce știm, tot ce suntem naște din vreun aliment care putrezește în intestinul nostru".

„Marile religii, mai cu seamă cele ale Indiei și ale Egiptului, mamele celorlalte, răspund celor care știu să le întrebe, ca și inițiaților, printr'o imensă mărturisire de neștiință. Această mărturisire se repetă la ocultiști, ale căror pretinse revelații nu sunt decît vlăstarele marilor religii neglijate"...

„Spiritul nu poate îndrăgi trupul, fiindcă acesta nu e spirit, iar trupul nu poate îndrăgi spiritul, fiind acesta n'are trup. Iată dece morții nu se întorc, nu s'au întors dela nașterea omului, nu se vor întoarce niciodată"... (Maeterlinck din *l'Oiseau bleu* spunea simbolic că nu există morți).

„Dacă nicio revelație n'a trădat vreodată tainele din Eleusis, înseamnă cu siguranță că ele nu existau, nu erau în fond decît o mărturisire de totală neștiință și că nu este posibil să trădăm neantul..."

Pomenind de problema veșnică a originii, a finalității și a esenții vieții, iată concluzia lui Maeterlinck:

„Dar toate strădaniile, toate cuceririle noastre n'au dus decît la un incognoscibil din ce în ce mai adînc; și tot ce am aflat în privința lui „dece" și lui „cum", a originei și a sfîrșitului, a timpului și a eternității, a materiei și a spiritului, a vieții și a morții a fost din ce în ce mai negativ. N'am vărsat patrimoniului comun decît niște zerouri care nu înseamnă nimic și nu vor să spună nimic"... Acelaș lucru cînd vorbește despre filosofia lui Marc Aureliu: „N'am făcut niciun pas în cunoașterea micei noastre vieți sau în aceea a marilor legi"...

Iată constatarea ultimă a fostului dramaturg al inconștientului pe care l-a și teoretizat la umbra grandiosului intuiționism bergsonian: „Rațiunii i-am adăogat timid intuiția care este și mai precară și mai nesigură decît simțurile noastre"...

In sensul atitudinii spirituale de mai sus reflecțiile din *Avant le Grand Silence* sunt unanime. Pe alocuri găsim dovezi de ostentative și radicale renegări cînd, vorbind la persoana întîia, autorul penitent evocă vechile iluzii mistice — rod al unei meditații de întinderi uriașe — sau pe vechii idoli, „cei mai notorii dintre iluminații introversiunii, ai introspecției și ai contemplației divine„ — numind chiar pe Jean Rujsbroeck al cărui „Ornament al nunților spirituale" l-a și tradus în franțuzește — pentru a-i risipi în nimicnicie. Uneori ironia lui lunecă în sarcastic ca atunci cînd ne spune că misticii „nu pot să învețe ceva decît pe cei care parvin a se transpune în aceiași stare ca ei", pe cînd „ceilalți îi ascultă cu stupefacție, se întreabă cu cine au de aface și se pipăe ca să știe unde se află"... Despre marii vizionari ai abstractului notează că „nu ne-au învățat nimic precis sau demn de reținut despre ce se petrece aiurea decît în lumea noastră".

Acum cîțiva ani, în *Vie de l'Espace*, declarase că fața de Dumnezeu se închină și se cuvine să tacă. „Pe măsură ce înaintez către el, își îndepărtează limitele. Cu cît cuget, cu atît mai puțin îl înțeleg; cu cît îl privesc, cu atît mai puțin îl văd și cu cît îl văd mai puțin, cu atît sunt sigur că el există, căci dacă nu există, înseamnă că neantul este pretutindeni și cine poate concepe că există neantul?"...

Această profesie de credință, care datează în opera maeterlinckiană relativ de curînd, nu era, firește, nici pe departe, cu nuanța ei sofistică, supremul cuvînt al unui devot — ceeace Maeterlinck nu se arătase într'adevăr niciodată. Dar inima lui nu s'a mlădiat pe măsură ce se apropie de „tăcerea cea mare", ci dimpotrivă. Iată ceva despre Dumnezeu în *Avant le Grand Silence:* „Arkel al tinereții mele spunea în *Pelléas:* „Dacă aș fi Dumnezeu, mi-ar fi milă de inima oamenilor".

Arkel al bătrîneţelor mele ar spune azi: „Dacă aş fi Dumnezeu, mi-ar fi ruşine că am creeat pe oameni". Analizînd toate absurdităţile pe care le naşte ideea umană despre Dumnezeu, autor al atitor inichităţi şi imperfecţii în ordine naturală, apoi şubrezenia moralei teologice („să nu uităm niciodată, spune el, că Acela care ne va judeca este cel care ne-a făcut"), ajunge nu la îndoială asupra divinităţii ci la anularea ei deplină.

Problema capitală a supravieţuirii noastre după moartea pămintească reese din diversitatea unei sumedenii de incertitudini, negaţii şi puncte de întrebare ca o ipoteză-compromis între spiritualism şi materialism: îndoielnicul spirit şi tot atît de îndoielnica materie nu se pot dizolva în neant — care el însuşi nu poate exista — ci dezagregîndu-se, îşi continuă existenţa fără o conştiinţă individuală, mnemonică. Iată dece nu există moarte.

Din misticismul specific maeterlinckian n'a rămas decît predilecţia pentru „moarte", „viaţă", „destin", „neant", „spirit"', „materie", „mister" şi alte cîteva abstracţii şi deşertăciuni prin care o gîndire dură şi ascuţită evoluează, cu care jonglează în volute aeriene ingenioase dar sterpe. Singura certitudine infinită: nu se poate şti nimic din ce este ascuns dela începutul lumii. Gîndul uman nu creşte deci decît în măsura în care descoperă întinderi nouă ale necunoscutului, alte cute ale misterului care planează în juru-ne, iluzii mai numeroase de spulberat.

Maeterlinck demisticizat nu va fi surprins desigur pe cititorii ultimelor sale cărţi, în care noua sa atitudine îşi schiţase direcţia actuală, şi cu atît mai mult pe mulţi mistici autentici, adică pe acei iniţiaţi în marile mistere şi care, iluminaţi fiind, nu-şi pierd timpul să cerceteze şi să confrunte mii de documente şi să-şi ciocnească mii de gînduri, ci doar să aibă credinţă legată la ochi. Lipsa unei asemenea credinţe au reproşat-o misticii de mai sus lui Maeterlinck, cum s'a întîmplat în deosebi cu ocazia apariţiei cărţii sale *Le Grand Secret*, pe cînd raţionaliştii îi reproşau că ia în serios elucubraţiile de zănatici ale celor dintîi (cum notează Louis Le Sidaner în studiul său „*Maurice Maeterlinck*, son oeuvre").

Dar cazul unui Maeterlinck care s'a desbărat de optica mistică după ce o viaţă de om a explorat lumea misterelor, nu poate să nu dea de gîndit.

Va fi fost Maeterlinck un inapt funciar pentru intuiţia transcedentală? Fără îndoială că el n'a manifestat niciodată predispoziţii spre extaz şi virtuţi de credulitate apostolică. A fost şi continuă să fie un om zdravăn, cu viaţă solitară dar echilibrată, un rafinat al decorurilor casnice regeşti depe Coasta de Azur, un sportiv care a luat lecţii de box cu Carpentier şi face elogiul automobilului şi al spadei, un suflet căruia muzica nu-i spune nimic, un sanguinar care trage cu revolverul ca să potolească miorlăiturile unei pisici — altminteri dragi — şi trage cu puşca pentru a goni pe un străin care-i turbură întîmplător solitudinea dela St. Wandrille (străinul era un biet actor cu care d-na Georgette Leblanc, marea prietenă a poetului organiza pe ascuns o reprezentaţie a lui Macbeth la castel), un bătrîn verde care rupe scurt o foarte veche legătură de inimă pentru a se căsători cu o femee tînără şi frumoasă, un minunat şi aprig minuitor al banilor şi un epicurian care, cu bonomie, face într'un interview (vezi „les Nouvelles littéraires" din 16 Febr. 1935) elogiul fascismului pentrucă Italienii lui Mussolini i-au dat odată mai multe sticle de vin delicios.

■

Dar *Avant le grand silence* nu înseamnă oare un punct mort inerent problemei mistice însăşi, ultima ei etapă fatală? Spre această ipoteză înclină întreaga operă de gîndire a marelui solitar care, dacă n'a închis ochii docil ca să-i deschidă numai în revelaţiile iniţiaţilor şi în extaze cu ritual, a adus în încercarea de cucerire a adevărului o neţărmurită înţelegere filosofică, o gravă şi nealterabilă pasiune de investigaţie şi o principală adeziune pentru ceeace întreprindea. A vrut să *vadă* şi să *cuprindă* şi n'a văzut şi n'a cuprins nimic sau aproape. Şi să nu se piardă din vedere că postura lui de renegare şi de scepticism este a unui om aflat la o vîrstă în care multe spirite chiar pozitiviste simt fiorii inefabili ai tainelor proxime şi se împrietenesc cu Dumnezeu şi cu doctrinele hermetice.

Apostazia de misticism — chiar aproximativă — a poetului şi filosofului Maeterlinck ajuns aproape de capătul vieţii să alătură, prin contrast, de înclinarea — chiar prudentă — către tainele de dincolo a omului de ştiinţă pozitivă Charles Richet care, pe calea nouei „ştiinţe" metapsichice, se apropie, tot la capătul vieţii, de tărîmul din care celalt pare că a evadat. Cartea lui Richet, *La Grande Espérance*, se arată edificatoare în această privinţă. Spre care, din cele două atitudini tipice, înclină cumpăna adevărului?

Oricum, finalul operei lui Maurice Maeterlinck înseamnă un moment de carenţă în misticismul contimporan.

M. D. Ioanid

Hilda

Când s'a trezit Ludwig, trecuse demult ora prânzului. A deschis ochii greu, a privit buimac în jur s'a chinuit să se dumirească unde se găseşte şi şă-şi amintească ceva din ce ştia vag că s'a întâmplat. Ştia numai că s'au petrecut lucruri importante, demult, înainte de a fi adormit, de mult de tot.

Deodată şi-a amintit şi au început să vină toate din ce în ce mai aproape, din ce în ce mai precis: sala aceea imensă de concert, cu câţiva oameni risipiţi acolo, nici măcar ostili, ci indiferenţi, plictisiţi, somnoroşi. Apoi, în pauze, între culise, cele câteva aprecieri căldicele, consolatoare. Şi pe urmă atmosfera de ghiaţă dela masa confraţilor la "Café Corso" iar târziu după miezul nopţii, când s'a închis „Corso" figurile de panopticum dela „Lacrima Zorilor", figurile acelea hilare de mari industriaşi şi financiari imbuibaţi şi graşi, cu ochii mici-ca în desenele lui Georg Grosz-gata parcă să se descompună, figurile de prostituate cu o eleganţă şi o frumuseţe orbitoare, gata să se topească sub ochii tăi, zâmbetele lor înspăimântătoare sub lumina ireală a globurilor mari colorate, zâmbetele lor, rânjet dement: toată atmosfera ceea de nesiguranţă, de provizorat tragic, toate mişcările şi gesturile acelea mecanice, automate, dirijate parcă din spate de sfori, ca într'un teatru de păpuşi, şi el vis gata să se pulverizeze odată cu răsăritul soarelui. Şi-a amintit drumul dela „Lacrima Zorilor" spre casă, singur, în zori, pe străzi pustii cu ecouri uitate prin unghere, cu cadenţa paşilor săi, în liniştea, singurătatea, şi cenuşiul de Tohu-Wawohu, toate ca să simţi şi mai tragic cât eşti de singur, de neînsemnat şi de efemer, şi cât de ridicole şi de zădarnice sunt toate concertele, toate zbuciumările tale, toate orgoliile, toate biruinţele şi toate căderile, şi ce caraghioase jucării pe acest imens ocean ce te leagănă!

Şi la urmă, acasă, bucuria caldă de a te putea ascunde de moarte şi adăposti de spaime, aici, uite aici, între aceşti patru păreţi, la tine acasă, unde să nu te ajungă nici o primejdie, aici, inconjurat de lucrurile tale, ale *tale*, cari îţi crează un regat în care eşti stăpân atotputernic, fără moarte, alături de femeea ta....

A sărit din pat: i-a venit proaspăt în amintire scena de azi dimineaţă cu scrisorile Nadiei găsite de Hilda. Dar ce-o fi făcând Hilda? Gândul că ea s'ar fi putut sinucide în timp ce el dormia-doamne, ce mult e de când a adormit- îl înghiaţă.

E la uşa glaswandului. Cu respiraţia ţinută, dă perdeluţa la o parte şi priveşte pe geam: doarme. Doarme oare, sau a murit? Dacă a luat un somnifer puternic, în doză mare şi a murit, acolo, în fotoliu, cuminte, liniştită, ca să nu-l treziască pe el, să nu-i turbure lui somnul cu ţipete?

A vrut să deschidă uşa şi să treacă la ea, dar şi-a amintit că e desbrăcat. Dacă Hilda n'a murit şi se trezeşte şi-l vede din nou în halul ăsta?

Şi-a pus repede patalonii şi a deschis uşa. Uşa a scârţâit. Hilda a deschis ochii speriată şi l-a văzut în uşă. Intr'o străfulgerare a retrăit tot ce s'a întâmplat înainte de a fi adormit. Totul era însă străin de ea, indiferent. Odihnită şi înviorată de somn, era bucuroasă că-l vede în uşă, aproape de ea. Era gata să-i zâmbească blând, ca întotdeauna când îl vedea apropiindu-se. Deodată însă s'a întunecat: în colţ, în faţa ei, pe jos erau scrisorile Nadiei. A închis din nou ochii să nu-l vadă pe Ludwig.

Ludwig, liniştit că o vede vie, s'a retras in dormitor şi de acolo a trecut în baie: acum ce trebuie să facă? Se întreba şi nu găsia răspuns. Ce să-i răspundă Hildei dacă îl va întreba de legătura cu Nadia? Trebuie doar să răspundă.

Incerca să-şi amintească scrisorile, conţinutul lor, ca să-şi dea seama ce anume ar putea fi grav în ele, ce anume l-ar putea pune într'o încurcătură, ce anume ar fi putut-o necăji şi nelinişti mai mult, şi să-i vorbiască, s'o asigure că nu e nimic: s'o liniştească. Ea singură nu-l va întreba nimic nu va vorbi nici de data asta, şi fantezia ei bolnavă va săpa iar în tăcere, va măcina, va descompune. Asta e nenorocirea ei: nu vorbeşte, se chinuieşte cu întrebări, cu cele mai primejdioase întrebări, işi răspunde singură, se otrăveşte cu presupunerile cele mai catastrofale. Şi nu îndrăzneşte (nu îndrăzneşte sau se încăpăţinează să nu vrea?) să întrebe. Ş nici el, dintr'un orgoliu ridicol, nu vrea să-i vorbiască. Dar de data asta nu trebuie s'o lase cu întrebările şi cu tăcerile ei. Deocamdată, însă, vrea să-şi amintească scrisorile. Dar zădarnic încearcă să treacă pe dinaintea ochilor scrisoare cu s c r i s o a r e: nu şi le p o a t e a m i n t i. Sunt şi prea multe. De fiecare dată când Nadia era plecată-şi pleca destul de des-sau chiar când era în oraş, îi scria, şi, dece n'ar recunoaşte, atunci când trecea câtăva vreme şi nu primea nimic dela ea, îi scria el, deşi o putea vedea. Ii scria, trimetea scrisorile cu un comisionar şi aştepta pe stradă răspunsul, sau îi cerea să-i trimită scrisoarea pe adresa editorului. De ce?

A rămas pe gânduri: in definitiv ce este între el şi

Nadia? Niciodată nu s'a întrebat serios. Nu, nu e acum timpul s'o facă. Acum trebuie să-şi amintească ce anume e în scrisorile pe cari le-a văzut Hilda. Nu cumva au rămas acolo şi ceva copii după scrisorile pe cari i le-a trimis el ei? Nu, copiile sunt toate în cassa de fer a lui Vâlsan. Sunt oare toate? Dacă Hilda ar fi dat peste vre-o copie, ar fi fost grav. Dar şi în unele din scrisorile Nadiei sunpt sunt pasagii primejdioase. Şi-apoi, un cuvânt cât de inofensiv ia în ochii ei proporţii de catastrofă.

Din nou a făcut sforţarea să-şi amintească scrisorile şi nu se putea descurca. Nu mai ştia pe cari le-a oprit şi pe cari i le-a înapoiat Nadiei acum două săptămîni, cînd i le-a cerut pe toate înapoi. (Dece oare le-o fi cerut? A încercat şi atunci să afle şi n'a reuşit. Nadia spunea că e imprudent să ţină el scrisori: Hilda ar putea să dea peste ele. Mai spunea că ea va rupe scrisorile sale. Oare le-a rupt într'adevăr? Cu siguranţă că nu le-a rupt. Dar de ce i le-a cerut îndărât? S'a surprins gata să facă tot felul de presupuneri: poate că are de gând să se mărite. Poate că.... Dar alte gânduri pun stăpânire: scrisorile Nadiei sunt toate pline de dovada că ea socoteşte legătura asta „peste timp" toate sunt scrise aşa ca să poată fi tipărite mai târziu, şi numele ei să rămână legat de numele său. Pe când scrisorile sale către ea sunt reţinute grave. Dacă, peste cine ştie câtă vreme vor fi tipărite....

I-a venit pe buze: „cabotini caraghioşi, amândoi", dar şi-a spus că, în împrejurări asemănătoare, nu altfel era atitudinea marilor creatori pe cari ni i-a predat istoria. Oricum însă, el îi va spune Hildei că toată legătura asta e pentru Nadia un simplu "Tagebuch" care, în loc să rămână album, a fost detaşat şi trimis lui - întîmplător lui. Tot aşa l'ar fi putut trimite altuia. Important pentru această Nadia e să aibă ce scrie în „Tagebuch-ul„ ei de fată, nu tocmai tinerică. (O să sublinieze „nu tocmai tinerică" Ba o să-i spună chiar „fată bătrână„ ca s'o liniştească de tot pe Hilda. (Şi-a amintit carnea ei tânără, caldă, minunată, şi şi-a spus că e doar mai tînără decît Hilda. N'a împlinit treizeci. de ani Ce vină areea dacă la treizeci de ani eşti socotită fată bătrînă?)

A rămas pe gânduri: dar poate că într'adevăr el nu-i pentru Nadia mai mult decât o pagină de jurnal-din jurnalul ei cine ştie cît de bogat pînă l'a cunoscut pe el Şi acum uite, în ultima vreme.... Poate pastorul Braun cu care ia lecţii de engleză şi experanto? Nu, n'o să lase el să se desfacă legătura asta cu Nadia-nu, n'o să se desprindă Nadia de el. Ce importă dacă Nadia e „marea iubire" sau nu. N'o să i-o lase el lui Braun. Cine e la urma urmelor acest pastor Braun? Ce poate el însemna mai mult decât un Ludwig Holdengraeber? Un biet pastor şiret, desigur libidinos, cu aere de spiritualitate şi puritanism. Da, dar eşecul concertului

îl pune acum pe el Ludwig Holdengraeber în stare de inferioritate. A fost într'adevăr eşec? Oricum, bine că n'a fost Nadia..... Dar oare dece n'o fi venit? Să fi fost la Braun? Poate că din cauza asta a cîntat el atît de prost şi a dirijat mizerabil, pentrucă n'a fost Nadia acolo, pentrucă n'avea pentru cine cânta...... Tot ce făcea era fără destinaţie Şi poate pentrucă de câteva ori i-a trecut prin minte că ea e la pastorul Braun. Ce om o fi acest pastor? Nadia i-a vorbit elogios de el. Dar ce-i poate spune el Nadiei mai mult decît îi spune muzica lui, şi el întreg, el, Ludwig Holdengraeber? O să caute să-l cunoască.

Deodată şi-a amintit de Hilda.

S'a spălat, s'a îmbrăcat repede şi e în dormitor. Işi dă seama că ar trebui să treacă la ea, acolo, în sufragerie, dar ce dracu să-i spună? E supărat că trebue să spună ceva blînd, bun, cald.

S'a hotărît: nu va spune nimic. Nu-i va vorbi. Se va duce în oraş fără să-i fi spus ceva. Scrisorile le va lăsa acolo unde sunt, ca să-i arate cît de puţin le preţuieşte, cît de puţin grave le socoteşte. Şi dacă ea va încerca să vorbească, va face el pe supăratul că dă importanţă unor fleacuri.... Insfîrşit va vedea el ce va face atunci.

Gata de plecare, Ludwig a intrat în sufragerie.

Hilda l-a văzut proaspăt ras, în hainile de toamnă grisfer, noui, şi cu pardesiul pe braţ, cu un aer de sărbătoare, în lumina asta de după-amiază gata de apus, gravă, solemnă şi şi-a amintit de obrajii ei după cele câteva ore de somn chinuit aici în fotoliu, şi era gata să-şi ascundă faţa.

Ludwig a observat gestul ei şi ar fi vrut să-i spună că e mai frumoasă aşa, cu paloarea asta pe care s'a aşternut un vag aer de neodihnă, că desordinea uşoară a părului a păstrat parcă o aromă şi o răvăşeală de alcov, ispititoare, că ochii ăştia, acum de un verde smaragd, şi umbrele acestea de sub ochi.... că-i este dragă, tare dragă. Ar fi vrut să-i spună măcar simplu şi cald: „bună-dimineaţa", deşi era aproape cinci după masă, ar fi vrut să facă un gest — oricare — numai ca ea să-şi dea seama că a fost remarcată şi că e aproape de inima lui. Il opria însă ceva, nu ştia ce, ca un fel de demnitate dela care i se părea că va abdica.

A trecut pe lângă ea şi a eşit.

Hilda s'a uitat lung după el: dece n'a vorbit? O fi supărat? Da, e supărat pentrucă ea dă importanţă unor lucruri neînsemnate şi se necăjeşte inutil şi-l necăjeşte şi pe el. Desigur că ştie că ea nu are nici un motiv să fie supărată. Uite că a lăsat şi scrisorile acolo pe jos. Nici n'a vorbit de ele. Nu-i pasă de ele. Nu le dă importanţă. Ce poate face el dacă Nadia aceea s'a agăţat de gâtul lui? Se

vede bine din conținutul scrisorilor, că ea s'a agățat de gâtul lui.

Ceasul a bătut cinci.

Hilda s'a ridicat din fotoliu, greu, fiecare încheetură o durea. Ce-o fi făcind copilul? In toată casa parcă n'ar fi nimeni. Și e o tăcere de sanatoriu. Bine că s'a sfîrșit și cu convalescența asta nesfîrșită. O să părăsească definitiv traiul ăsta fragil, în vîrful degetelor, atmosfera asta care parcă te scoate din viață. Lasă! De-acum înainte va fi altfel, va fi altfel. Și Ludwig nu va mai simți nevoia de nici un fel de Nadie. Las'că știe ea ce are de făcut.

A încercat să aibă pașii și gesturile mai energice, și a obosit. A ridicat storurile și a deschis larg fereastra. Grădina din curticică i-a trimis un val de parfum greu de tuberoze și capetele albe, frumoase, ale crisantemelor. La capătul fundăturii, soarele umbla la etajul patru și urca prima jumătate din etajul al cincilea, al blok-housului. Incă puțin și va fi pe acoperiș și îndată va dispărea și de acolo și nu va mai fi nicăieri. Gândul i-a adus o boare de seară: frumos amurg o să fie îndată. Calm, și răcoros. Ce bine ar fi dacă ar putea merge acum încet pe străzi, într'un parc. Doamne, decând n'a mai fost pe stradă! Simte că s'ar îmbăia parcă în pace și ar uita totul, ar veni acasă, l-ar găsi pe Ludwig lucrînd ca întotdeauna.....

De după colț a apărut și se apropie copilul însoțit de femee. Doamne, doamne, ce drag îi e. Și are sentimentul că se apropie Ludwig. Ludwig vine înapoi. Vine să fie cu ea împreună. De undeva, din apropiere, se aude un marș funebru. Marșul funebru e din ce în ce mai aproape.... acum se depărtează, se depărtează. Cortegiul a luat-o desigur pe Calea Rahovei, acum e în fața Seminarului Nifon și o ia spre cimitirul Belu. Marșul funebru se stinge, din ce în ce mai stins. Până va ajunge cortegiul la cimitir va fi seară, sicriul va fi dus printre alei în lumina felinarelor, tînăra femeie va fi pusă în groapa proaspătă... Dece e sigură că e înmormîntarea unei femei tinere? E acelaș marș funebru pe care l-a auzit toamna trecută la înmormîntarea unei femei tinere, tot într'o înserare, ca acum. O cuprinde și o înfășură o bucurie caldă, cuminte, calmă, că s'a însănătoșit, că stă acum la fereastră și vede, uite, curticica asta cu flori, stradela asta scurtă, cerul pur al lui Dumnezeu, și că nu e înmormîntarea ei, că ea s'a însănătoșit, că Ludwig va veni acasă...

Femeea a intrat cu copilul. Hilda i-a auzit intrând, a plecat repede dela fereastră, a alergat spre copil, l-a îmbrățișat și a rămas așa, cu obrajii lipiți de obrajii lui. Ar fi vrut parcă să nu se mai desfacă de el, să rămână mereu așa, ca să-l aibă lângă ea, sigur, sigur, și pe el, și pe Ludwig prin el.

Copilul s'a desfăcut din brațele ei dar ea nu-l lasă să plece: îi așează un fir de păr care i-a căzut pe frunte, îi ia un puf de pe hăinuță, numai să-l atingă mereu, numai să-l simtă mereu.

A pus femeea să strângă, și a trecut în baie. Baia caldă i-a destins oasele — a rămas mult în apă — a venit apoi în dormitor și a început să se îmbrace. A rămas pe gânduri: ce rochie să pună? O s'o pună pe aceia bleu-natier care îi place atât de mult lui Ludwig. S'a pieptînat cu îngrijire, părul negru despărțit în două dela mijloc, și lipit de tâmple, așa cum îi place lui Ludwig. S'a pudrat cu ocre mat, și, fără să-și fi roujat obrajii, și-a dat buzele mult, parcă ar fi o pată de sînge pe un obraz palid de tuberculoză — așa cum îi place lui Ludwig. Işi dă seama că Ludwig va rămâne în ușă, așa cum rămînea mai înainte, îndată după nuntă, uimit în fața ei. Nu va mai avea nevoie Ludwig de nici o Nadie și de nimeni. Da, de azi înainte se va schimba ea. Să spună Ludwig ce va voi, dar va reîncepe să cânte — și pian și muzică vocală — și va citi, va citi mult. In definitiv ce este aceea Nadia Medwediew? Va „discuta" și ea ca aceea Nadia. Nu va mai tăcea atât, nu se va mai socoti — umil — cea mai neînsemnată dintre femei. Nu se va mai pierde în fața ei.

Ba nu!

Va rămîne așa cum este. Așa va rămîne.

A intrat în sufragerie. Femeia a strîns intretimp și a aprins lumina. Copilul făcea castele din cuburi, pe masă, sub lumina lămpii. Fereastra a rămas deschisă și dincolo de ea era seară gravă, și dincolo de ea — unde ? — Ludwig. Oare unde s'o fi dus? Nu-i pasă, nu vrea să știe. Il va face și pe el să simtă că ea nu se mai gîndește la Nadia, că a uitat totul. A fost o proastă. Uite că nu mai e.

I-a spus femeii să pună masa pentruca atunci când va veni acasă „domnu" s'o găsească pusă, poate că vrea să mănânce devreme și să lucreze. Și ea o să-l întîmpine prietenos din ușă, ca să vadă că a uitat totul. Poate că ar fi trebuit s'o facă atunci cînd l-a văzut în ușa glaswandului. Ar fi trebuit să se ridice din fotoliu și să-i meargă înainte... Unde oare s'o fi dus acum? O fi poate la Nadia? Nu vrea să știe. Uite că nu se gîndește.

A îmbrăcat pardesiul cel gros, a pus vulpea pe umeri, a luat copilul de mînă și a eșit în curte, încet, cu pasul încă nesigur. A mers până la poartă și de acolo la colțul fundăturii. S'a uitat în dreapta, în stînga. Nu, Ludwig nu se vede. Unde s'o fi dus? Să fie oare la Nadia ca s'o înștiințeze de găsirea scrisorilor? Nu, nu crede. Dar desigur că tot se mai văd. Dacă într'adevăr nu e nimic între ei, atunci să nu se mai

întîlnească! Dar cine a spus că nu e nimic? Așa vrea ea să-și închipuie. Cum nu e nimic, când ultima scrisoare e de alaltăieri: „mă vei simți pe mine mereu în jurul tău, să știi că pentru mine cînți, să știi că în timp ce vei cînta eu voiu umbla cu mîinile în părul tău frumos, așa cum umblu atît de des cu degetele și ți-l resfir, așa cum îți place ție..."

S'a sprijinit de un gard: „cum umblu atît de des cu degetele și ți-l resfir așa cum îți place ție atît de mult"... Acum e desigur culcat în pat cu ea. Și ea îi umblă cu mâinile în păr și se joacă cu el și-l alintă, așa cum ea, Hilda, n'a îndrăsnit niciodată în acești cinci ani de când sunt căsătoriți: să se joace cu Ludwig, să-l alinte, ca pe un copil pe Ludwig Holdengraeber. Pe Ludwig, ca pe un copil. Cum să fi îndrăsnit? Și cu aceea stă în pat, rămîne desigur mai mult și după ce... după ce... Ce? După ce... Gîndul o înnebunește. Cu aceea rămîne în pat și după aceea, și desigur că de ea nu-și ascunde ochii, atunci cînd îl trece fiorul... E înspăimîntător. Refuză să creadă. Nu se poate, nu se poate, nu se poate!

A țipat oare? Dece s'a întors domnul acela din fața ei? Rușinată a pornit înapoi spre casă.

„ ...așa cum îți place ție atît de mult"... Doamne, dacă oamenii s'ar putea uita unul în sufletul celuilalt, desigur că s'ar lămuri multe, s'ar înțelege și n'ar mai fi atît de necăjiți, n'ar mai suferi atît. Așa însă, iată merg pe drumuri deosebite, paralele, la doi pași unul de altul, fiecare își închipuie altceva decît este în realitate. Ea ce știe despre ceeace e cu adevărat între Ludwig și... aceia? Și Ludwig ce știe despre gîndurile și frămîntările ei? A plecat în oraș și a lăsat-o aici în fotoliu. Ar fi trebuit să-i vorbească. Cine știe ce-și închipuie el. Cine știe ce are de gînd să facă acum. Dacă nu mai vine acasă?

S'a oprit îngrozită: dacă nu mai vine acasă? Nu, nu se poate. E adevărat că de atîtea ori ori a spus: „o să plec în lume să fiu singur, singur". Oare îi este ea povară? Dar face tot ce-i stă în puteri ca să n'o simtă, ca să fie singur, singur. Doamne, e înfiorător să te simți povară cuiva.

A intrat în casă, i-a spus femeii să închidă fereastra și să facă puțin foc. Nu știe de ce, dar i se pare că e frig și întuneric. Ce are lumina că arde așa slab? Și parcă toată casa e goală, pustie... Oare s'ar putea ca Ludwig să nu mai vină acasă? S'a uitat la ceas: șase și jumătate. Nici altădată cînd se duce în oraș, nu vine înainte de șeapte-șeapte și jumătate acasă, dar acum i se pare că e tîrziu, că Ludwig e plecat de mult, că nu se va mai înapoia. Ce repede a căzut seara azi! Poate unde s'a înnourat. I se pare că e singură în lume, părăsită, singură în casa asta pustie, singură în seara asta străină și dușmană. Dece oare n'a venit mama azi s'o vadă? Ar fi bine ca nici să nu vină, oricît ar vrea să nu fie atît de singură. Nu, să nu vină, poate că se înapoiază Ludwig îndată și e încă supărat.

Îi vine să urle: el să mai fie cel supărat? Ea a găsit corespondența lui cu Nadia și tot el să mai fie supărat!

Parcă s'a auzit poarta. Aleargă la fereastră: da, e Ludwig.

Hilda și-a scos repede pardesiul și blana și le-a trîntit pe un scaun. Dar scrisorile unde le-o fi pus femeea? Le vede pe pian. Nu, nu trebuie să rămînă acolo. Le va vedea Ludwig, își va aminti iar, și cine știe ce mai poate eși.

Le-a pus repede în pupitru. Dar dacă Ludwig nu le vede numaidecît, dacă se întreabă unde sunt și vrea s'o întrebe pe ea și n'o întreabă și se încarcă iar atmosfera? Să le pună mai bine undeva deasupra, dar așa ca să le vadă numai el, el singur, să nu știe că și ea le vede. Ba nu! Sunt bine puse acolo în pupitru. Desigur că va voi să lucreze sau va căuta ceva și va da îndată peste ele: să le vadă singur, fără privirea ei supărătoare.

Ludwig a intrat. Fără s'o privească, a mormăit un „bunăseara", care trebuia să-i arate Hildei că el a dat bunăseara, dar care voia să-i și arate că e supărat, sau în orice caz că nu se simte un acuzat. Dimpotrivă.

Deodată s'a uitat la ea și a rămas încremenit locului. Ce înseamnă asta? A văzut-o în picioare, gătită, pudrată, cu buzele date. A văzut paltonul și vulpea trîntite pe un scaun, cași cînd Hilda în clipa asta a venit din oraș. Ce înseamnă asta? Unde oare o fi fost? Și dece s'a gătit așa? Pentru cine s'a gătit? Unde să fi fost? La mamă-sa? Nu. Mamă-sa doar vine în fiecare zi s'o vadă, decînd a fost bolnavă. Și cum de a plecat, cînd știa că mamă-sa trebuie să vină? Și cum a plecat fără să-i fi spus lui că are de gînd să plece? Să se fi dus oare la Nadia să-i vorbească? Dar de Nadia s'a despărțit el acum un sfert de oră. Să se fi luat oare după el? Atunci l-a văzut ducîndu-se la Nadia?

A privit-o fulgerător, ocolit. Și-a dat seama din privirea ei că nu știe unde a fost el acum. Are o privire limpede, blîndă. Ce frumoși îi sunt ochii. Demult nu i-a mai văzut atît de frumoși. Și ce mult a înfrumusețat-o boala. Dar dece s'o fi gătit? Unde o fi fost? Nu, n'o s'o întrebe. In orice caz trebuie să fi fost undeva departe dacă și-a pus paltonul și vulpea. Nu cumva s'a dus demonstrativ să-l înșele? Sau poate că vrea numai să-l neliniștească, să-l întărite?

Și-a scos pardesiul și a început să-și caute de lucru în pupitru. A văzut acolo plicul Nadiei și s'a liniștit. Fusese îngrijat de soarta scrisorilor. Acum o să-i comunice Hildei că Nadia vine îndată la masă. O să i-o spună așa, indiferent, ca să înțeleagă odată că toată povestea asta cu Nadia e un

lucru fără de nici o importanță pentru el. Iată, dacă o cheamă la masă, indată după ce Hilda a dat peste scrisorile ei. Da, era bună ideea să se ducă la ea și s'o invite la masă. Să vadă Hilda cît de lipsită de importanță e toată „descoperirea" ei. Devreme ce o invită la masă! Doar n'ar fi fost atît de cinic s'o mai și cheme la masă, dacă ar fi intr'adevăr ceva serios. Și bine a făcut că Nadiei nu i-a spus nimic de găsirea scrisorilor. Dacă ar ști că Hilda le-a găsit n'ar mai veni, și Hilda ar vedea tocmai în asta vinovăția...

Hilda îl vede pe gînduri și-și spune că-i desigur pentrucă o vede venită din oraș. O clipă îi trece prin minte să nu-i spună că a fost numai aici în fața porții, să-l lase să se chinuiască, să se frămînte, poate că asta îi va apropia mai mult de ea, îl va îndepărta de aceea... Ba nu, nu! Cu Ludwig nu-ți poți face niciodată socoteli sigure. Odată te trezești cu cine știe ce din cutia lui cu surprize, și pînă la urmă tot trebuie să-i spui totul. Și-apoi de ce să-l necăjească?

Cu glasul blînd, cași cînd nu s'ar fi întîmplat nimic între ei, dar cu o ușoară nesiguranță, pentrucă nu știa cum va primi el reluarea raporturilor (nu cumva e încă supărat pe ea, și-l supără dacă îi aude glasul?) Hilda a spus:

— ...știi ce bine mi-a făcut plimbarea asta scurtă... aici în curte și în fața casei...

El a ridicat ochii și o privește lung: ce dragă îi e și ce frumoasă e azi. O privește fără să-i spună nimic, o privește cu ochii calzi. Ea nu înțelege privirea și i se pare că Ludwig n'o crede că a fost numai aici. Ca să-l liniștească de tot, adaogă:

— ...am mers... destul de bine... sprijinită puțin de Puiu... cu el am fost.

Ludwig își dă seamă că și el ar trebui să spună ceva Fără s'o privească în ochi, vorbește, dar se silește să aibă tonul aspru:

—...foarte bine... Bine... dar... acum seara... e răcoare...

Apoi cu indiferență făcută:

A da! Mai pui un tacâm..., m'am întâlnit întâmplător cu domnișoara Medwediew... Vine la masă.

Hildei i s'au tăiat picioarele: de ce a chemat-o? Și aceea de ce a primit: doar știu ei ce e între ei. Și acum Ludwig știe că și ea aflat. Chiar dacă n'ar fi ceeace își închipuie ea — să zicem că-și închipue numai — (dar ce înseamnă „își închipuie"? E doar clar, e lămurit!) dar să zicem că nu e ce-și închipuie ea, tot își scriu peste capul ei, fără știrea ei... Cum de nu le e rușine să se mai întâlnească aici?... Deodată și-a întrerupt, înspăimântată, gândurile. Și-a amintit că Ludwig i-a vorbit și ea nu i-a răspuns. Ridică repede privirea—o privire speriată, umedă, de câine necăjit, și-i spune:

—...bine...

A sunat femeia. Femeia a intrat. Cu glasul tremurat și înnecat, Hilda i-a spus să mai pună un tacâm. Apoi a rămas pe gânduri:" am avut glasul tremurat și am simțit lacrimile înecându-mă. Nu trebuia. De ce să vadă Ludwig că mă mai gîndesc la toată povestea asta, tocmai acum, cînd a început el să vorbească, tocmai acum cînd i-a trecut lui supărarea. Dacă vede că n'am uitat, se supără iar?"

I se pare că i s'au umplut ochii de lacrimi și ese repede din odaie. Iși caută de lucru în dormitor, în bucătărie, vede ca totul să fie în ordine, îi spune femeii ce trebue să facă, dar deodată se oprește din lucru: dece să vadă Ludwig că face pregătiri deosebite? Și dece să vadă că e o bună gospodină? Și să-și spună că nu-i decât o bună gospodină? Atât și nimic mai mult: „de profesiune casnică", „de profesiune menajeră". Poate că ar fi bine să neglijeze casa și să se ocupe mai mult de muzică, de literatură, ca Nadia, ca toate aceste „intelectuale", să facă puțin pe bohema ca ele... să discute... mult... prețios... în orice caz să neglijeze gospodăria, ca să-i arate lui Ludwig... ce? Că nu e o biată burgheză cuminte și harnică... E oare mai bine așa? Nu va fi oare mai rău ? Dar mai știe ea ce e bine și ce e rău?

Se învârtește fără rost din bucătărie în dormitor și din dormitor în bucătărie, apoi în odaia copilului. Se bucură că și-a găsit de lucru: spală și îmbracă frumos copilul. Dar Ludwig ce o fi făcînd? Il vede intrînd în dormitor. Acum trece în baie. Uite că a ieșit din baie. Nu și-a spălat numai mâinile pentru masă, ca întotdeauna, ci a făcut baie generală și e acum în fața oglinzii, se piaptănă cu grijă, își pune pijamaua groasă, cu îngrijire, și trece în sufragerie, la pupitru. L'a deschis, și, cu capacul ridicat, citește ceva înăuntru. Desigur scrisorile... Uite că a închis pupitrul și se așează la pian. Cîntă. Dece cîntă acum? Doar nu mai sunt decît puține clipe pînă va veni... aceea. Așadar nu poate începe să lucreze. El doar nu începe niciodată să lucreze dacă nu are înaintea sa cel puțin o oră-două de liniște, pentrucă îi trebuie un timp pînă regăsește atmosfera în care era cînd a lucrat la paginele anterioare. Atunci de ce cîntă? Ca să-l găsească Nadia lucrînd ? Uite că a răvășit lucrurile depe pupitru... așa cum șade bine să fie masa unui creator... Poseur! Nu, nu. Mai grav: e îndrăgostit.

El cântă, cântă cufundat intr'un impromptu.

Se aude sunînd.

Hilda aruncă o privire grăbită în oglindă și aleargă la ușă să deschidă, ca ea să nu deschidă Ludwig. Ludwig o vede trecînd, înțelege că a venit Nadia, se ridică și e și el la ușă.

A intrat Nadia.

Ury Benador

Mi-e dor...

Mi-e dor de soare mult, mi-e dor de flori,
Mi-e dor de-albastre nopţi ce dau fiori,
Mi-e dor, mi-e dor de vară.

Mi-e dor de cei ce 'n joc se 'nlănţuiesc,
De vesele perechi ce rătăcesc
In cald amurg de sară.

In lanul de griu copt vreau să m'afund,
Să văd iar pitpalacii cum şi-ascund
De pui pestriţa ceată.

Să sorb aroma frunzelor de fagi,
S'ascult de dor iar cintecele dragi,
Cînd luna 'n zări s'arată.

Mi-e dor de-al zilei rumen răsărit,
Mi-e dor de pomi cu rodul pirguit,
Mi-e dor de-a lor verdeaţă.

Din jeţu-mi de bătrin aş vrea să sbor
Şi, lacom ca sburdalnicul prigor,
Să beau din soare viaţă!...

Aeternitas

Am mai venit in vechiul cimitir,
Ca să revăd pe morţii mei iubiţi,
Dar l'am găsit cu pomii infloriţi,
Cu tinere perechi de-indrăgostiţi,
Şi-atunci, uitind de moarte, — am stat s'admir
Trezirea vieţii 'n vechiul cimitir.

Pe groapa mamei flori de liliac
Se legănau sub alintări de soare
Şi 'n triluri limpezi o privighetoare
Cînta un imn iubirei creatoare,
Pe cind un svelt şi auriu gindac,
Sburda sglobiu prin flori de liliac.

Din al capelei turn doi porumbei
Se avîntau spre cerul azuriu
Şi 'n cimitirul alte dăţi pustiu
Vibra iar viaţa 'n ritmul ei cel viu,
Vibra 'n boschete, 'n verzile alei,
In aerul cu veseli porumbei.

Al vieţii suflu 'n veci biruitor
Se revărsa 'n decorul cel feeric,
Din pulbere, din viermi, din intuneric,
Din cripte-adinci, spre-albastrul cel eteric
Se răspîndea şi 'n veci biruitor,
Din moarte se inalţă nemuritor...

I. M. Marinescu

Sancţiuni Internaţionale

In istoria Societăţii Naţiunilor, anul 1935 va însemna prima încercare de aplicare a sancţiunilor internaţionale, prima încercare de oragnizare a unei acţiuni comune, pentru a face respectate obligaţiile asumate de membrii Societăţii. Indiferent de rezultatul acestei încercări, care se va resimţi desigur de neajunsurile inerente începutului, conflictul italo-etiopian a scos din arsenalul instituţiei geneveze arma cea mai puternică, teribilul articol 16, pe care, pînă azi, mulţi jurişti îl credeau destinat să servească numai de sperietoare şi să nu fie aplicat niciodată. Faptul acestei readuceri la viaţă a singurei dispoziţii din Pact, care dă consistenţă garanţiei internaţionale va însemna una din datele cele mai importante pentru istoria Societăţii.

Rămîne însă de lămurit care este adevărata funcţiune pe care o au de îndeplinit sancţiunile şi care este locul lor în edificiul legislaţiei internaţionale a păcii. Nicăieri ideile confuze nu au un rol atît de funest ca în dreptul şi în politica internaţională. Din nefericire, cele mai multe dintre ele par a-şi fi dat întîlnire în acest domeniu, de care depind, deseori, interesele vitale ale popoarelor.

Mulţimea interpretărilor de care este susceptibil acelaş text de tratat sau convenţie, constitue principala sursă de confuzie. La aceasta, doctrina a adus, uneori, contribuţii, considerate mai puţin primejdioase decît sunt în realitate. Căci, în definitiv, posibilitatea unei convieţuiri paşnice între popoare depinde de gradul de claritate al concepţiei pe care acestea o au despre drepturile şi obligaţiile efective ale fiecăreia din ele. Mai trebue oare amintită primejdia unei concepţii prea abstracte, desprinsă de împrejurările în care aceste drepturi şi obligaţii se pot exercita în fapt?

Există construcţiuni juridice, perfecte sub raportul teoretic, care arată cum s'ar putea organiza societatea internaţională pentru a asigura respectarea integrală a drepturilor fiecărui stat. Singurul neajuns al acestor sisteme constă în aceea că se dovedesc inaplicabile în practică, pentru bunul motiv că nu ţin seamă de forţele vii care stau la origina dreptului public în genere şi a celui internaţional în special. Pactul Societăţii Naţiunilor nu este un asemenea sistem. Fiind cea

dintîi încercare de realizare practică a ideii de guvernămînt universal internaţional, el a fost încă dela început un instrument elastic, cu lacune şi imperfecţiuni. Nu a izbutit, de pildă, să elimine în toate cazurile violenţa din relaţiile internaţionale.

Lacunele acestea erau grave. Prin ele hidra războiului se putea strecura nestînjenită. Au intervenit atunci o serie de noi instrumente juridice menite să întregească sistemul Pactului: Statutul Curţii permanente de Justiţie internaţională cu clauza facultativă a arbitrajului obligatoriu, Actul general de arbitraj şi conciliere din 1928, Pactul Briand-Kellogg de renunţare la războiu, şi o serie întreagă de pacte regionale (Locarno, Mica Inţelegere, pactul de ne-agresiune dela Rio, Inţelegerea Balcanică, convenţiile dela Londra, acordurile dela Roma, etc.).

In toate aceste pacte generale sau speciale se află confirmări şi întregiri ale garanţiilor cuprinse în Pactul fundamental al Societăţii Naţiunilor şi numeroase mijloace noui de soluţionare paşnică a conflictelor. Cu alte cuvinte, funcţiunea *preventivă* a dreptului internaţional a fost elaborată şi organizată cu o deosebită îngrijire prin această serie de acorduri şi convenţii suplimentare.

Nu tot acelaş lucru se poate spune însă şi despre funcţiunea *represivă* pe care dreptul cel nou este chemat s'o îndeplinească în cadrele comunităţii internaţionale. A stăruit multă vreme în Adunările Societăţii Naţiunilor teama de a ridica chestiunea sancţiunilor, pentru a nu face imposibilă revenirea în făgaşul instituţiilor geneveze a acelor ţări legate de o întreagă tradiţie de neutralitate, cum sunt Statele-Unite ale Americii de Nord, sau pentru a nu provoca îndepărtarea acelora care deveniseră membre ale Societăţii: ţările scandinave, Elveţia, etc.

Din punctul de vedere al sancţiunilor şi al studiilor făcute în sînul, sau sub auspiciile Adunării şi Consiliului, în vederea unei organizări a principiilor cuprinse în Pact, Societatea Naţiunilor a străbătut două faze şi se află astăzi în pragul celei de-a treia. In primii ani, cînd Germania nu intrase încă în Societate, problema sancţiunilor s'a bucurat de o atenţie deosebită din partea instituţiilor geneveze. Se resimţea atunci influenţa războiului abia terminat şi grija de a se asigura în contra isbucnirii unei noui catastrofe asemănătoare. După lucrările aşa numitei comisii a blocus-ului, numeroase amendamente sunt propuse pentru art. 16, se procedează la anchete pe lîngă membrii Societăţii pentru a se şti ce măsuri este gata să ia fiecare în caz de violare a Pactului, în 1924, faimosul Protocol dela Geneva, care nu reuşeşte, dar care avea să exercite o înrîurire covîrşitoare asupra eforturilor de legislaţie internaţională făcute ulterior de către Societatea Naţiunilor. Protocolul din 1924, în care preocuparea represivă se echilibrează cu cea preventivă, în-

semnează trecerea dela prima la cea de a doua orientare a politicei generale a Societății Națiunilor. Faptul că acest Protocol s'a bucurat de sprijinul nelimitat al delegației franceze, care afirmase în 1919 că numai înființarea unei armate internaționale ar putea asigura respectarea obligațiilor internaționale, dovedește că încrederea în posibilitatea de a înlătura războiul prin simple măsuri preventive cîștigase mult teren, deoarece convertise pe aceia care fuseseră partizanii cei mai entuziaști ai sistemului represiv.

Au trebuit să intervină însă evenimente noui, acordurile dela Locarno și intrarea Germaniei în Societate, pentruca acest curent de optimism să-și ia liber avântul. Raportul d-lui de Broukère, din 1926 a servit ca punct de plecare. Comitetul de arbitraj și securitate a elaborat o serie întreagă de convenții-model pentru prevenirea războiului și pentru rezolvarea conflictelor pe cale pașnică, pregătind terenul unei convenții generale de dezarmare. Orice sistem preventiv își găsește într'adevăr în dezarmare, culminarea sa firească.

Rezultatul acestei noui directive a fost părăsirea sistemului represiv. Intr'o epocă de șapte-opt ani, începînd cu 1926, sancțiunile și asistența mutuală au trecut pe planul al doilea.

La sfîrșitul anului 1934, însă, prima etapă a conferinței dezarmării se termina cu un eșec, — provocat de ieșirea Germaniei din Societate sau provocînd această ieșire, — eșec care năruia, nimeni nu poate ști pentru cîtă vreme, speranțele acelora care vroiau să clădească pacea pe bazele sistemului preventiv.

Imediat, concepția represivă a redevenit actuală. Sancțiunile și asistența mutuală au reapărut pe primul plan al preocupărilor internaționale. In Aprilie 1935, condamnarea morală a Germaniei pentru denunțarea unilaterală a clauzelor militare ale tratatului dela Versailles; în Mai, tratatele de asistență mutuală ale Rusiei Sovietice cu Franța și cu Cehoslovacia; iar în Octombrie, prima încercare de aplicare a sancțiunilor economice în contra Italiei. In locul propunerilor de dezarmare, toate țările procedează, în ritm accelerat, la refacerea și completarea forțelor lor armate.

Nimeni nu mai poate nega azi că sensul general al evoluției prin care trece starea de spirit și politica internațională alcătuește o întoarcere la punctul de vedere al păcii armate, care era curent în 1914 și la acela al sancțiunilor, care domina în 1920-1923.

Germania a fost deci urmată pe calea pe care a indicat-o, cale care va duce însă de data aceasta, în mod fatal, la realizarea ideii franțuzești a unei forțe armate internaționale. Căci ce pot fi sancțiunile militare altceva decît punerea în practică a acestei idei?

Dar să încercăm mai întîi a lămuri o chestiune prealabilă; ce sunt sancțiunile internaționale? Ele sunt asimilate uneori cu măsurile de asistență mutuală generalizate. Asimilarea aceasta se sprijină însă pe una dintre cele mai grave confuzii din cîte se pot face în dreptul internațional. Nu este firește aci locul să discutăm această chestiune de doctrină; ceeace putem menționa este însă faptul că asistența mutuală are un caracter contractual pe cînd sancțiunea internațională nu poate avea decât un caracter constituțional. Astfel, de ex. asistența financiară pe care ar primi-o un stat, victimă a unei agresiuni, în ziua în care convenția dela 2 Octombrie 1930 ar intra în vigoare, constitue o măsură de „sancțiune" economică și nu de asistență mutuală, fiindcă ar fi acordată, pe baza unui tratat general și de către un organ internațional, în speță Consiliul Societății Națiunilor.

Rolul acestei distincțiuni, subtilă și neglijabilă numai în aparență, apare hotărîtor cînd constatăm că nu poate fi vorba de sancțiune decît în cazul în care acțiunea întreprinsă de unul sau mai multe state se legitimează prin deciziunea luată de un organ colectiv în deplin exercițiu al competinței sale internaționale recunoscute.

Această observație lămurește îndeajuns cuprinsul noțiunii de sancțiune, care este, în mare parte, o creație doctrinară. Termenul de „sancțiune" nu se găsește, într'adevăr, nici în Pactul Societății Națiunilor și în nici un alt tratat sau convenție internațională.

Pactul vorbește numai despre „măsuri proprii a garanta pacea" (art. II) despre „mijloacele" care pot asigura executarea garanției internaționale (art. 10), despre executarea obligațiilor internaționale pe cale armată printr'o „acțiune comună" (art. 8), și despre obligația de a întrerupe relațiile economice cu statul în ruptură de Pact, aceea de a oferi o asistență economică reciprocă pentru a reduce importanța pagubelor provocate de agresor, și despre datoria Consiliului de a recomanda efectivele militare cu care statele membre urmează să contribue pentru a face să se respecte angajamentele internaționale (art. 16).

Greutatea interpretării stricte a acestei variate terminologii a fost înlăturată prin numeroase studii la care organele Societății Națiunilor au procedat, cu privire la diferitele articole ale Pactului. Din nefericire însă acestea au fost nu numai tălmăcite, ele au fost deseori răstălmăcite, astfel încît, singură dătătoare de seamă sensului exact al dispozițiilor Pactului rămâne să fie practica. In domeniul sancțiunilor, aceasta se găsește însă abia la început. Nu există nici precedente, nici jurisprudență.

O primă încercare de aplicare a acestor sancțiuni este deci vorba să se facă, cu prilejul conflictului italo-etiopian. Am menționat însă la începutul acestor rînduri motivul pentru

care tocmai acest caz special pare a fi puţin revelant pentru doctrina societăţii şi încă şi mai puţin susceptibil să-i servească de precedent. Mecanismul sancţiunilor nu va putea funcţiona cîtă vreme unele mari puteri vor rămîne la hotărîrea de a nu trece în nici un caz dela sancţiunile economice la cele militare. Acestea dintîi — după afirmaţia unui internaţionalist de talia lui Sir Arthur Salter—nu vor fi în măsură să impiedice campania italiană de a se desfăşura în toată voia, cel puţin în prima fază, iar Italia deţinînd puternice argumente „ne-juridice", împiedică Consiliul să ia măsuri drastice împotriva aceluia dintre beligeranţi care ar refuza să oprească ostilităţile la data pe care Societatea Naţiunilor ar fixa-o ca început al armistiţiului.

Sistemul represiv întîmpină deci dificultăţi serioase. Complexitatea situaţiei concrete la care este chemat să se aplice nu explică singură aceste dificultăţi. Ele se datoresc, în parte, doctrinei care consideră că răsboiul este *întotdeauna* o crimă internaţională.

Teoria aceasta uită de obiceiu faptul că în vremea nostră cazurile de agresiune ne provocată sunt din ce în ce mai rare şi că a presupune existenţa unui singur vinovat în fiecare conflict este a adopta un sistem comod dar ireal.

Este totuşi prematur să se conchidă că sistemul represiv s'a dovedit tot atît de puţin în stare să dea păcii un fundament solid, după cum se dovedise sistemul preventiv în faza precedentă.

Romulus Cotaru

Contratimp

Maglavit.

Trăim în anul unu dela Petrache Lupu. Evenimentul trebue însemnat pentru fixarea lui cronologică în raport cu alte minuni şi sfinţi. După aproape două mii de anii, minunea trecutului se poate trece la arhivă, şi se poate reînoi, fie şi meschină. Nu există eveniment omenesc sau divin care să resiste la uzura vremii. Toate trebuesc reîmprospătate şi reînoite. Tradiţia, fie ea şi religioasă, duce la obsesie şi la blazare. Noutatea îşi are o valoare proprie, indiferent de calitate. E o putere de sine stătătoare.

Acum 1900 de ani, vorbirea cu Isus şi cu Dumnezeu, prin intermediul fiului era curentă. A fost atunci o perioadă de frecvente raporturi verbale cu divinitatea. Mesagiile se încrucişau moralizatoare prin spaţiu, între cer şi între pămînt. Se ştia precis, pe puncte wilsoniene, care sunt dorinţele lui Dumnezeu pentru supuşii săi. Doar un membru al familiei umbla ca oricare pescar, pe pămînt şi cu barca pe lacul Tiberiadei. Nu era o umilinţă prea mare pentru un vlăstar divin să-şi facă educaţia printre oameni, ca într'un pensionat strein.

Din cauza erorii judiciare de-atunci, rămasă memorabilă, raporturile verbale între Dumnezeu şi oameni au fost rupte. Fiul a fost ridicat la ceruri, şi pămîntul cu oamenii lui, părăsit.

De-atunci şi pînă în anul acesta nimeni nu a mai avut nici o comunicare.

Petrache Lupu a văzut însă pe Dumnezeu, exact aşa cum îl închipuise imaginaţia noastră, adică bătrîn şi cu barbă, — şi a vorbit. Dacă convorbirea ar fi avut un caracter strict particular, orice amestec din partea noastră ar fi constituit o indelicateţă. Se pare însă că Petrache Lupu a fost constituit într'un fel de misionar care să aducă la cunoştinţa generală cîteva desiderate divine.

In cazul acesta, cuvintele şi dorinţele dumnezeeşti ne-au fost adresate indirect şi avem tot dreptul să ştim cu cine facem contractul moral la care suntem invitaţi.

In acest caz trebue să mărturisim că apariţia dela Ma-

glavit ne-a decepționat. Dumnezeu, pentru ca să existe ca atare, trebue să rămîe tăinuit, trebue să fie „îndoială". In materia aceasta chiar siguranța logică dăunează și scoboară prestigiul. Nimic nu poate stimula mai mult imaginația și puterea ei mistică de credință și sugestie decît necunoscutul și lipsa de siguranță. De îndată însă ce divinitatea se concretizează și încă subt o înfățișare umană, toată puterea credinței se spulberă. Chiar dacă ar fi adevărat că Dumnezeu există în carne și oase, și unii din noi am putea să-l vedem, să-l întâlnim și să-l interviewăm, el ar trebui ascuns și sechestrat ca să nu-l vadă și să nu-l audă nimeni.

Altfel, în scurt, ca un guvern, oricît de bun, își pierde popularitatea și încrederea.

Sunt poate inconveniente și în această stare de dubiu și de muțenie care uneori revoltă prin aparențele ei de nepăsare și lipsă de compasiune, dar ele sunt infinit mai neînsemnate decît dezamăgirea siguranței concrete și vorbitoare.

In necunoscut și dubiu, nevoia unei salvări reînoește și renaște credința în mod perpetuu. E ca o necesitate de viață care se reface prin ea însăși.

In concret, toate nevoile cer imediată și absolută satisfacție, subt sancțiunea dezavuărei definitive.

Specularea minunei dela Maglavit este o operă de ateism. E confiscarea sau limitarea imaginației, e chiar scoaterea noțiunei de Dumnezeu din nelimitat și trecerea în lumea perceptibilă cu cele patru dimensiuni. Asta-i egal cu desființarea ideii de Dumnezeu. Nimic din ceiace este limitat nu a putut să reziste.

Limitarea și concrezitarea sunt infirmități inerente structurii omenești.

Ceiace se face la Maglavit nu-i religie. Nu-i nici măcar superstiție. Nu e nimic mistic. Ar fi cel mult o chestie contractuală cu „Do ut des", dacă n'ar fi prea primitiv.

Dela închinarea la o piatră sau la un copac și pînă la procesiunea dela Maglavit nu este nici o treaptă de evoluție. E specularea aceleiași cauzalități directe și... contondente.

Biserica, pentru prima oară, și-a dovedit instinctul de conservare, slăbit și falșificat.

Dacă Dumnezeu e, așa, un moșneag cu barbă și cu păr pe trup, cum ne spune Petrache Lupu și-l cred Episcopii și Sinodul, trebue să ne căutăm un altul în care să punem tot irealul imaginației din noi, și tot sbuciumul necunoscutului și a nesiguranței pentru tot ce suntem noi și tot ce ne înconjoară, în care să sintetizăm misterul infinit și aspirațiile care ne frîng.

Dumnezeul meu nu-i moșneagul lui Petrache Lupu. Nu! Nici moșneagul pe care l'a acceptat sinodul cu ipocrizie.

Dumnezeul meu este încă indefinisabil. Deci, chiar dacă nu este, are totul pentru a fi cu adevărat Dumnezeu.

N'am să fac minuni cu acest Dumnezeu al meu, nici n'am să cîștig parale în cutii, nici măcar n'am să aștept pentru mine însumi vre-o mîntuire, dar fără suportul ideii că există n'aș putea nici înțelege nici suporta noțiunea lumii și a infinitului.

Și cu toată această concepție care vine din misterul propriei mele existențe, și cu acest Dumnezeu care nu sperie cîinii dela tîrla din Maglavit, eu nu-s Patriarh, și nici măcar credincios frecvent, ci un blestemat liber cugetător.

Demostene Botez

Cronica literară

Const. Graur: Cu privire la Franz Ferdinand (Ed. „Adeverul" — 1935)

D. I. C. Athanasiu, istoricul mişcării socialiste romîneşti, n'a fost singurul care să regrete rezerva publicistică a d-lui Const. Graur. Căci, într'adevăr, scrisul d-sale poartă pecetea unei depăşiri a cotidianului efemer, inerent activităţii ziaristice. Este păcat ca acele pagini de judecată a oamenilor şi a evenimentelor, a căror clară viziune este bazată pe o experienţă îndelungată, concretă şi doctrinară să se piardă în acea năpraznică flacăre a pasiunei care are o simpatie specială pentru tot ce e celuloză tipărită de ziar. Din acest naufragiu al uitării au fost salvate pînă acum o seamă de portrete de militanţi socialişti: *Cîţiva Inşi* (Biblioteca „Dimineaţa"). Aceste portrete strînse în volum au fost cu profuziune citate şi utilizate de istoricul socialismului romîn, amintit mai sus. Este un just omagiu adus ochiului de portretist al d-lui Const. Graur.

Căci modelele acestor chipuri, de-acum intrate în istorie sau în uitare, îşi găsesc în d. Const. Graur un pios şi lucid evocator. Condensarea în cîteva pagini a unei întregi vieţi, crochiul din cîteva trăsături semnificative sunt practicate cu măestrie. Ceeace însă trebue subliniat este o calitate, oarecum negativă. Se ştie cît de dificil este genul portretului, avînd a se strecura între stîncile stilizării poetice, înşirările de fapte şi exerciţiile de stil. Dar în *Cîţiva inşi* oamenii apar deaceea atât de vii şi de sugestivi pentrucă scriitorul se efasează cu totul în tonul unui stil voit cenuşiu, lăsînd singur omul să vorbească.

Un scriitor — oricît de mari rezerve şi-ar impune — nu poate totuşi să reziste unei solicitudini continue. Astfel a putut fi turnat în forma cărţii, sortită unei mai îndelungate circulaţii, un alt fragment al activităţii d-lui Const. Graur, o altă temă de predilecţie, care i-a concentrat meditaţia şi lectura asupra unei teme particulare.

„Cu privire la Franz Ferdinand", lucrarea recent apărută, cuprinde rezultatul acestor cercetări şi constitue o formă intermediară între ziaristica propriu-zisă şi istoriografie. Căci

cine ar fi putut fi mai indicat să vorbească despre evenimentele din ajunul prăbuşirii imperiului cesaro-crăesc decît fostul corespondent la Viena al ziarelor „Adeverul" şi „Dimineaţa"? Corespondenţele din acea vreme, recitite acuma, dovedesc o intuiţie şi un simţ al realităţii excepţionale. Confruntarea cu vasta bibliografie a chestiunii a dat naştere acestui volum.

Cum lămureşte şi prefaţa, nu este vorba de o biografie romanţată. Insuşi titlul „Cu privire la Franz Ferdinand" are o nuanţă în care fragmentarul şi atitudinea reflexivă sunt net indicate. In aceste pagini sunt interesante istoria şi problemele unui imperiu agonic. Franz Ferdinand a fost oarecum simbolul, omul hărăzit de soartă să execute comandamentele ei. Ca atare, obiectivul cărţii cuprinde tot peisajul politic al monarchiei habsburgice sau asemenea radiografiilor, inconjoară cu cerneală roşie şi săgeţi focarele de boală separate într'un trup bolnav. Fireşte, pasiunea de portretist a d-lui Const. Graur a transformat materialul acestui volum într'o succesiune de portrete care se grupează în jurul lui Franz Ferdinand. Dar înainte de toate: o lecţie de politică internă şi externă, întemeiată pe viziunea materialismului istoric.

Cele 28 de capitole ale lucrării trec în revistă oamenii şi problemele imperiului în descompunere. Centrul de greutate, exordiul cărţiii, este asasinatul lui Franz Ferdinand. Pe rând, dela reportajul în jurul acestui eveniment, istoricul şi gînditorul ia condeiul din mîna corespondentului. Tema este: pentruce *a fost posibil* acest asasinat? Căci este acum mai mult ca sigur că asasinarea archiducelui a fost mai mult sau mai puţin dorită. Urmează apoi cercetarea etiologică a acestui fapt şi se pun în dezbatere cauzele antipatiei ce-o stîrnise Franz Ferginand. Astfel problemele se angrenează logic, cu agrementul unui ciclu de conferinţe. Un studiu reia un punct din celălalt şi îl lămureşte, construind o reţea de probleme şi portrete. Cauzele antipatiei sunt apoi amănunţit cercetate, înfăţişîndu-se pe deoparte caracterul archiducelui şi ideile sale reformatoare, iar pe de altă parte situaţia politică, etnică şi economică care erau tema acestor valeităţi princiare.

Toate acele curente de idei, toate maşinaţiunile politice, paliativele, sunt examinate cu lupa. Şi, fără îndoială că cititorul nu va întîrzia să descopere şi lecţia de moralitate politică ce se desprinde din istoria tragică a acestui imperiu.

Ceeace se desprinde însă obsedant din aceste studii este ideia de lege istorică, de fatalitate cuprinsă în figura lui Franz Ferdinand. C a r a c t e r u l lui, descris cu mare tact psihologic, era instrumentul istoriei. Oricum ar fi făcut, soarta imperiului era pecetluită. Asasinatul a declanşat războiul care a desfiinţat imperiul. Domnitor, fie că ar fi exasperat „minorităţile" (adică majorităţile) monarhiei, fie că le-ar fi dat o largă autonomie. In orice caz, pulverizarea imperiului era un

lucru ineluctabil și Franz Ferdinand, intrat în această morișcă a destinului nu putea să facă altceva decât să fie victimă.

Mai trebue bineînțeles, amintit faptul că problema esențială a acelor vremuri, cea a naționalităților, este mereu privită din perspectiva intereselor vitale ale Romînilor ardeleni. Examinate critic, sub lupă, mitul despre valahofobia lui Rudolf și Franz Ferdinand se desumflă.

Regretăm că nu putem înșira problemele secundare care se grupează în jurul temei centrale: moartea archiducelui Rudolf, nenorocirile familiare ale lui Franz Ioseph, istoria socialismului austriac împlinesc și completează fericit canavaua cărții. Portretele care apar la tot locul dau un farmec special acestei cărți în care reportajul și analiza abstractă își dau mîna frățește. Apendicele cuprinde o colecțiune de portrete, un *pendant* al celor „Cițiva inși", în care viața socialistă a Vienei apare vie și bogată.

* * *

Efemerul este legat de scrisul cotidian al gazetăriei. Așa puneam la început. Adevărat să fie? Sau poate tocmai ceeace este necesar ziaristului, contactul zilnic cu realitatea nudă, dă naștere unui nou gen de literatură și gîndire? Tot mai frecvente devin cărțile ziariștilor: Sinteze vii, neanchilozate încă de colbul din biblioteca istoricului.

O astfel de carte este și cea privitoare la Franz Ferdinand.

Noua lirică ardeleană. editată de Ion Șireagu, cu o prefață de I. Valerian și 25 portrete de Ioan Țintaș. — Editura „Transilvania" — 1935.

Antologia de față este a treia încercare de a da o imagine sinoptică a poeziei contimporane. Dedicată poeților maturi, antologia d-lor Pillat-Perpessicius, cu toată pletora de mediocrități, desemna o hartă clară, cu piscurile personalităților conducătoare și echilibrul de forțe între curente literare.

Antologia d-lui Zaharia Stancu, un bilanț al generației tinere in poeme, nu dă nici o imagine clară. Cu atit mai puțin această antologie regională a celor mai tineri poeți ardeleni.

D. I. Valerian are dreptate cind, în prefață, refuză poeților din acest volum dreptul de a face altceva decit poesie romînească pur și simplu. Formule ca „Noua lirică ardeleană" sau „bucovineană", fluturate ostentativ, nu dovedesc, pînă una-alta decit o frumoasă avintare în atacul pentru cucerirea pieții literare, dar nu sunt justificate prin nici o realitate particulară. Chiar dacă se poate găsi un duh particular în poesia celor două generații anterioare de poeți ardeleni (Coșbuc-Goga, Blaga-Cotruș) această a treia generație are un accent neutral și indecis.

Fără indoială că in cele peste o sută de poesii ale celor 25 de autori se pot ghici două-trei crisalide care prevestesc o ispititoare metamorfoză. Pe drumul filelor cade din cind în cînd scinteia unei metafore sau timbrul pur al unei sensibilități vii. Pe ici pe colo, o reușită

verbală, un elan stilistic frumos. Totuși, trebue să recunoaștem că ele sunt inecate intr'un proces nepermis de proză versificată, de clișee și banalități, de sensibilități tocite și surde.

Să examinăm cițiva din tinerii poeți care ne-au reținut atenția in bine sau in rău.

Ciocio S. Anderco cultivă o poezie fluidă și transparentă, cu motive ornamentale. Marea, lianele, mărgeanul, prințul, sunt rechizitele unui tablou stilizat în felul lui Eugen Jebeleanu. Artificial și puțin original, are însă avantajul fluidității de limbă.

Radu Brateș prezintă citeva aqua — foarte sumbre, cu o atmosferă de vetustitate și mister. O strofă din *Turn vechiu:*

> Stihiile îngroapă în fiecare seară
> burduful de cer în apa ce tremură în lut,
> vrăjită-i apa'n jghiaburi și iarba e amară
> și nici un roib nu paște ca'n vremurile demult...
> (p. 22)

Dar ceresc (p. 25), un pastel cu lumină de Grigorescu, este o frumoasă laudă a peisajului.

Teofil Bugnariu prezintă o serie de poezii drăgălașe, de o sensibilitate prefăcut copilărească. Toată poezia lui se sprijină, cași cea a d-lui Perpessicius, pe *Francis James*. Cu siguranță că *Elegia vițelului dus la tăiat* a prezidat la *Joc de miel:*

> Doamne, jocul mieilor de Paști, din tirg,
> Ți-a cintat în primăvara asta cea mai albă rugă.
> Dinții lor de lapte, infloriți cu sirg,
> Nu știu încă rupe iarba, — doar să sugă.
> (p. 27)

Și :

> Dintre toate, jertfa mieilor din tirg
> Ți-a fost cea mai dureros de albă rugă:
> Dinții lor de lapte înfloriți cu sirg
> N'au știut să rupă iarbă, — doar să sugă.
> (p. 28)

Corneliu Buzdugan-Hașeganu inaugurează (alfabetic) unul din puținele motive comune ale acestui volum: extaz vegetal, comuniunea cu natura: *De ce nu-s, Doamne — un pom crescut pe-un dimb?* (Pomul, pag. 33) *Termitele* ar putea incăpea cu onoare în *Poemele luminei* de Lucian Blaga. Ceva din vocabularul și versul lui Blaga din perioada mijlocie se găsește în accentul grav de recital al d-nei *Olga Caba*.

D. Valeriu Cirdu este obosit, desabuzat. *D. Alexandru Ceușeanu* cultivă cu admirabilă candoare garoafele banalității. (Și string între palmele 'nflorate, plăpinda-ți făptură, — idol scump... imagine pură... simți că 'nlăuntrul meu pling?) A se cinta pe muzică de I. Vasilescu.

Dacă d. *Corneliu Buzdugan-Hașeganu* se dorea pom, *Florica Ciurea* are, cu mai multe ambiguități verbale, aceleași simpatii păduratice :

> Pădurilor,
> doritu-v'am în spasmurile vremii
> să-m fiți alaiu de nuntă spre'nălțime,
> mlădițe vii, crescute — adinc în mine,
> ca din tăceri intiiul glas de denii.

D-nii *Ion Focșeneanu* cași *Vania Gherghinescu* sunt cunoscuți și pe aci, prin volumele publicate: *In sus* și *Amvonul de azur*. In schimb *Traiam Eremiciu* este maestrul elucubrațiilor filosofice versificate. *In țara lui Buda* nu este bătută decit de poezia asemănătoare a d-lui *Iustin Ilieșu: Viața* (pag. 92) în care găsim acest frumos paradox :

> Mă 'nfioară moartea ta,
> Viață!

sau de *Finalul metafizic* a d-lui Petre I. Nistor (Nestor Maria Jacusse):

Timp, nesfirșită amăgire
se sbate în mine, ca o neliniște metafizică.
Aș vrea să opresc durata pură:
ceasornicul să rămînă
fixat o veșnicie, pe ora
liniștei transcendente.
(pg. 107)

care nu este decit un esseu aproximativ pus pe muzică.

Cu *Ion Th. Ilea* abordăm un gen nou de poesie. Poate singurul poet cu rezonanțe din Cotruș. Se recunoaște un dinamism puternic, o vină de energie vulgară. Poesiei sociale, de compătimire a suferințelor celor mulți, poetul îi vede astfel rostul:

Și azi, pe drumul hotărît al slovei cu poporul sint,
Urcăm să coborim steaua armoniei pe pămînt.
(pag. 86)

D. *Petre Pascu*, cu o sensibilitate incertă, are totuși meritul unui echilibru, a unei poesii lente și demne, curgind armonios. Este în ele o reținută liniște masivă, care încîntă cu toate că nu entuziasmează. Cele mai remarcabile figuri ale antologiei par *Grigore Popa* și *Yvonne Rossignon*. Influența poesiei rupestre a d-lui Ion Pilat le este, pare-e, comună amindurora. Extazul vegetal, contopirea cu natura, antropoformismele sunt cultivate cu dibăcie. Portretele d-lui Gr. Popa au ceva din lapidaritatea poesiei lui I. Pillat:

Aplecat peste aurul holdelor coapte,
cu gindu a miros de floare, distins,
tata părea icoana străbunului aprins
in praporii luminii de dincolo de moarte.
(pag. 120)

sau penultima strofă din *Frate:*

Te văd și-acum proptit în bita lungă
la cele trei izvoare din pădure.
Chipul tău alb pe drumurile sure
cinta singurătatea ce n'a fost să-i ajungă.
(pag. 121)

Poesiile acestea dau dovadă de un interes cult al naturii și de putere de stilizare deosebit de remarcabilă. Ritmul interior al trăirii este, deasemenea,de o năvalnică dinamică și acțiunea, încîntătoare. Fără a fi o personalitate poetică, avind însă sensibilitate și mijloace proprii, d. *Grigore Popa* este, fără îndoială, cel mai interesant, mai limpezit poet din antologia de față.

D-șoara *Yvonne Rssignon* cîntă acest *Epitalam:*

Logodesc în mine soarele cu brazda,
Rodul cu sămința, mugurii cu floarea,
Logodesc cu lutul rodnic primăvara,
Logodesc cocorii 'ntoarcerii cu zarea.
(p. 137)

iar celelalte strofe se încrucișează melodic ca un antifonar. In *Litanie:*

Sufletul meu era, Doamne, blid,
In care dumicasem pinea milei.
L-am întins palmelor, care se deschid
Cu lăcustele degetelor flăminde.
(p. 139)

găsim acelaș suflet însetat de contopirea cu firea, dăruitor de sine, purtat dincolo de lume. Remarcăm, dintr'altă poesie, o experiență pe deplin reușită de vechi simbolism:

Cîntecul vinelor, susurat albastru (p. 141)

Și d-șoara Rossignon cultivă tabloul de vast peisaj încremenit în feerie :

Cirezi cu lună'n coarne și cu fin
In ochii umezi, toropiți sub gene;
Cărunte de lumină să vă mîn,
Și'n țarc de zare să vă 'nchid odihna.
(p. 142)

Suntem bucuroși să putem încheia cu această strofă, adesea dezagreabila noastră plimbare prin această antologie. Intre poeții cu adevărat noui nu putem reține decit pe Ilea, Focșeneanu, Pascu, Popa și Rossignon. Un caracter comun al acestor poeți pare să fie următorul: spre deosebire de poeții regățeni, influența d-lui Ion Barbu este aci nulă, a d-lui Arghezi imperceptibilă, a d-lui Pillat rodnică, a d-lui Lucian Blaga dezastruoasă. Alt caracter comun: o deosebită sensibilitate pentru natură. Dezastruoasă se vădește o tendință de poesie metafizică, în parte datorită influenții d-lui Blaga, în parte esseiștilor din tînăra generație.

La o sută de ani un poet mare! Să nu ne supărăm deci de neghina din acest volum. Căci cîteva versuri frumoase, cîteva promițătoare fîlfîiri de aripi am avut prilejul să remarcăm. Oare nu cîntărește Rilke-eanul fragment:

Sufletul meu era, Doamne, blid
In care dumicasem piinea milei,

cit o mare bucurie?

Octav Șuluțiu: Ambigen, roman ed. „Vremea" — 1935

Postfața pe care Octav Șuluțiu s'a simțit dator s'o adaoge romanului său este un semn destul de întristător pentru atmosfera noastră intelectuală. Așadar, lupta contra filistinismului cultural, trebue reluată iar și iar... Eclusivitatea criteriului estetic, îngustarea și aprecierea operelor de artă au rămas acelaș paradox ce se cere repetat și lămurit dela caz la caz.

Este adevărat că încercările de sinceră și crudă analiză a tuturor stărilor umane sunt umbrite de comerțul pornografic. Problema sexuală în literatură nu mai este umbrită de comerțul unui *tabu* ipocrit. Ciudată este însă reacțiunea specifică a unei părți din public: reacționează numai la tentativele de sinceritate radicală. Trebue însă precizat dela început că, dacă trebuesc condamnate fără milă romanele pornografice (ale d-lui Barnoschi d. p.) deoarece acestea nu urmăresc creația și emoția estetică ci orgasmul, nu se poate aplica aceeași măsură și acelor exploratori temerari care asemenea lui Lawrence, Proust, Joyce sau Jules Romains, desvăluie cu o sfîntă și mare sinceritate ghimpele cărnii în om.

S'a spus că cele mai reprezentative creații ale prozei noastre sunt desrădăcinații și ratații. Cu acest sens *Ambigen* se bucură de un teren pregătit. Continuitatea între generațiile scrisului rominesc este mai mare decit se crede îndeobște. Firește, ratatul sexual și abulicul din *Ambigen* reprezintă o altă virulență decit eroii sadovenieni, după cum — pe alt plan — disperarea unui Cioran are alt sunet de cit cea a lui Blaga. Șuluțiu a făcut pentru analiza disperării carnale ceeace a făcut Cioran pentru cea a spiritului.

Ambigen prezintă o analiză foarte crudă și adîncită a neputinței de-a iubi. Inaptitudinea eroticei se desprinde însă violent pe un fond de frenezie sexuală lubrică. Obiectul analizei lui Octav Șuluțiu este punerea în lumină a acestui contrast, ilustrat într'un tip de abulic sexual, al cărui jurnal ne inițiază în toate meandrele rătăcirilor și înfringerilor sale.

Sarcina criticului este — între altele — să pună în lumină și să *caracterizeze*, cu o terminologie psihologică, eroii care *trăesc* într'un

roman. De astădată, sarcina ne este foarte ușurată: memorialistul stărue de-alungul numeroaselor pagini în autoanalize și caracterizări care dezvălue rădăcinile psihologice ale timidității, lașității, lipsei de virilitate și voință. *Ambigen*, titlul romanului, caracterizează latura de feminitate și androginism sufletesc a eroului.

Reflecțiile acestea dureroase, analizele scormonitoare, sunt brodate pe o canava simplă de evenimente, care constituie peripețiile romanului, — dacă este posibil să se numească astfel o svîrcolire pe loc a unei sensibilități torturate. O duzină de femei încearcă sensibilitatea eroului și declanșează reacțiuni pe care eroul romanului le analizează cu o sinistră luciditate.

„Ideea constructivă" a romanului este dialectica trecerii de la femeile cinstite la aventurile anonime de bordel. Această oscilare a experienței în contraste dialectice revelează pe deoparte hățișuri sufletești iar pe de altă parte, o galerie de portrete femeești, variind între suav și lubric. Nu există propriu zis o gradație a acțiunii — și aceasta este desigur motivată prin caracterul nevertebrat, de amoebă sexuală, a eroului. Săltînd dintr'o experiență în alta, trecînd dela sincopele organismului la autoflagelările analizei, sufletul se macină într'o crispare surdă. Episodul final al romanului: *Di* — eroul romanului— devine patronul unui bordel.

Romanul d-lui Șuluțiu prezintă un tip într'adevăr real. Disociație între erotic și sexual, androginismul psihic, abulia, sunt fenomene despre a căror frecvență stau mărturie multe alte opere literare. Tonul spovedaniei, fără milă și rușine, este redat cu o mare putere încît chinuitoarea monotonie și zădărnicie a spasmelor și mutilărilor sufletești sugerează prin mijloace lirice, deșerturile uscate și toride ale lui *Di*. Perspicacitatea psihologică a d-lui Octav Șuluțiu este mare iar ingeniozitatea reflecțiilor sale filozofice este necontestată într'atît încît la un moment dat ai iluzia că „romanul" este un esseu romanțat — impresie care dealtfel se încearcă la mai toți tinerii noștri romancieri.

Construcția este statică, motivată poate de necesitatea atmosferei. N'ar fi fost oare potrivită o gradare a experiențelor ? Așa cum sunt ele deavalma, — o frumoasă senzație de haos — nu motivează totuși sfîrșitul romanului. De altfel mi se pare că tipul proxenetului cere o structură sufletească cu totul alta decît cea pe care autorul a impregnat-o eroului Di. Avem poate și aci de a face cu o trăsătură caracteristică: un truc literar al apologiștilor disperării: evadarea, convertirea, fie la misionarism între leproși, fie la proxenetism. Și nimic nu e mai dificil decît saltul acesta, pentru care pînă acum numai romancierii ruși au găsit cuvinte și motive.

Romanul d-lui Octav Șuluțiu este o analiză cu totul remarcabilă a unei specii de disperare. Valoarea lui documentară este incontestabilă. Sperăm că nici una din temerile care au dat naștere post-feței nu va umbri drumul acestei cărți de mare sinceritate.

Ury Benador : Subiect banal (Edit. „Universala" Alcalay — 1935).

Ury Benador reprezintă pentru noi tipul scriitorului care a ajuns la literatură, fără să vrea, împins de o necesitate demonică, smuls dintr'un mediu de viață cu totul neliterar. De aceea scrisul lui Benador n'are nimic factice, convențional, și chiar și stîngăciile și exagerările lui sunt semnificative. Intrucît ne privește, preferăm un conținut vulcanic, neîndeajuns cristalizat în forme, unei forme rafinate care ascunde un vid de substanță.

Amintesc, pentru cititorul de literatură dramatică, prima operă a d-lui Benador, *Cinci acte*, o serie de legende scrise în duhul iudaismului mistic. Conținutul hassidic este turnat într'o formă frenetică expresionistă. Trei din ele, cel puțin, sunt de o frumusețe stîngace și sălbatecă, mistuite în foc interior. Despre *Ghetto veac XX* s'a scris îndeajuns. Succesul acestui roman tare și amar a atras după sine și noua carte a d-lui Benador, romanul *„Subiect banal"*:

In volumul acesta se mai află nuvela *„Appassionata"*. Nu se poate împerechiere mai hibridă decît aceste două exemple tip din materialul de lucru al d-lui Benador. Romanul este o analiză incisivă, cinică, chinuitoare, a unei gelozii, nuvela o poemă în proză luminată de duhul de basm al spiritului hassidic. Intre ele, distanță ca dela cer la pămînt, ca dela un infern carnal de țipete și scrișnete, la o zonă de seninătate misterioasă și plină de vise cu înțeles adînc. Cu toate că prefer nuvela aceasta romanului, nu pot să nu recunosc diversitatea de creație a d-lui Ury Benador.

Subiect banal are această temă psihologică: cum se poate întîmpla ca un bărbat, cuprins subit de o gelozie maladivă, să-și împingă soția, prin mediul de suspiciune, tentație și sugestie ce-l crează în jurul ei, să-i devie într'adevăr necredincioasă. In serviciul acestei teme scabroase, d. Ury Benador pune o luciditate și o sinceritate remarcabilă. Nașterea acestei obsesiuni este descrisă cu o cruzime rară, printr'o autoanaliză chinuită, sumbră și nebunească. Dela o vreme e senzația unui deget care scobește o rană neîncetat, cu voluptate sadică.

Este, într'adevăr, în tot scrisul lui Benador o simpatie pentru stările anormale, chinuite și dureroase, care se exprimă și în stilul său frenetic, cu remarce psihologice și caracterizări.

In orice caz, analiza aceasta remarcabilă poate fi apropiată fără nici o sfială de analize similare din Camil Petrescu și Anton Holban *(O moarte care nu dovedește nimic)*. Se găsesc în acest roman și o mulțime de aforisme despre sexualitate și iubire, remarcabile. Romanul este totuși din acele scrieri cari nu se citesc cu plăcere, cu toate că ești magnetic fascinat de ele.

O atmosferă cu totul diferită de acest infern de gelozii se poate găsi în *Appassionata*. Legenda aceasta serafică și transparentă, scoasă parcă dintr'o legendă a cărților chassidice ale lui Martin Buber sau din dramele lui I. L. Peretz, povestește despre un tânăr rabin hassid din Sadagura. Acesta aude din întîmplare, la clavecin, *Appassionata* lui Beethoven, iar glasul acesta i se pare că o revelație a lui Dumnezeu, ca fapta unui mare rabin făcător de minuni. Și, cum bogătașul acela și-a vîndut casa și a intrat slugă la el, astfel și el se va duce la Viena ca să-l vadă pe marele țadic reb Beethoven.

Pornit cu mare zarvă, ajunge singur și prăpădit la Viena, tocmai în clipa cînd Beethoven este dus la cimitir. Ideea în sine a acestei nuvele e extrem de frumoasă și de adîncă — cu toate că nu pare să fie ortodoxă. Dar muzica, ca o revelație divină, ca mistică sonoră, iar Beethoven ca un semen al marilor făcători de minuni hassizi — iată o temă frumoasă în slujba căreia Benador a pus rînd pe rînd cuvîntul cel mai imaterial, calm, de vis, și descrieri turburătoare.

Socot că *Appassionata* este de mare preț și că numai tema ei exotică ar împiedeca-o să figureze într'o antologie a celor cîteva nuvele bune scrise în limba romînească.

In general, scrisul d-lui Benador pasionează, chiar acolo unde este chinuitor prin analize obsedante de stări sufletești morbide. Chiar cercetînd veninurile cari se infiltrează prin sugestie, chiar descriind turburătoarele stări mistice, Benador rămîne un observator lucid care nu pozează și nu umblă după subiecte rare.

Pecetea unei trăiri intense se găsește pe tot ce scrie.

Lucian Boz

Cronica internă

Doctrina dreptei

D. Pamfil Şeicaru, observa cu drept cuvînt, că mişcarea de dreapta din ţara noastră nu are încă o doctrină. Sporadicele manifestări apărute ici şi colo, pornesc din reacţiuni instinctive, din vechi şi ruginite prejudecăţi, din acre resentimente, sau din ofense personale. Nici o urmă a unui corp de doctrină, coherentă şi logică, legată într'un spirit de sistem, cu o viziune clară a scopului final, cu repercusiuni consequente oglindite în orice conduită de detaliu.

D. P. Şeicaru crede însă că această teorie a naţionalismului e uşoară. Un gînditor naţionalist n'ar avea decît să enumere toate erorile şi păcatele democraţiei. Deodată, opusă, printr'un procedeu simplu „per a contrario" ideologia dreptei s'ar ridica într'un edificiu măreţ. Numai că un fenomen nu se poate defini prin ceeace lipseşte altui fenomen opus lui. Personalitatea lui Petre nu se poate determina prin lacunele caracterului lui Pavel.

In fond nu e de loc uşor de a întocmi o ideologie de dreapta. Mişcările de stînga, acele cu caracter internaţional, sau măcar plecînd dela apărarea unei idei de civilizaţie omogenă şi egală peste tot, pot importa măcar elemente pentru o doctrină. Naţionalismul însă presupune caractere specifice, un particularism local, o originalitate geografică şi etnică originală. In socialism şi în democraţie există adevăruri universale pe de-asupra contingenţelor de loc. In doctrina naţionalistă trebue perspicacitate, simţ de originalitate, spirit de fineţă şi discriminare, imaginaţie constructivă pentru a pipăi caracterul diferenţial al fiecărui popor.

Naţionalism de import, naţionalism internaţional, e un non-sens. Dar tocmai aici stă paradoxul şi mizeria naţionalismului romîn. Lipsit de un gînditor care să fi găsit un postulat specific pentru a clădi o teorie proprie, naţionalismul romîn şi-a luat punctele de bază de peste hotare, făcînd mereu, cu o strînsă consequenţă, internaţionalism naţionalist. Dela început dreapta romînă s'a situat într'un impas, într'o poziţie artificială.

Iată cîteva pilde concludente. Avem o monarhie ereditară pe care fiecare romîn o acceptă. Suntem aşa dar, cu toţi (pînă acum nu se cunosc manifestări republicane) regalişti. Ce ne-a făcut atunci să avem în ţară reprezentanţi ai „Acţiunii franceze" adepţi ai lui Ch. Maurras, mişcare regalistă cu rost în Franţa republicană, dar inainte din toate punctele de vedere la noi? Cu un deceniu sau două înainte de războiu o mişcare de tineri naţionalişti se înfiripase în Basarabia. P. Halippa, Pelivan, Ion Codreanu militau în acest sens. Ei erau naţionalişti romîni şi buni democraţi. In acelaşi timp, un sinistru renegat romîn, P. Cruşevan, agent orb al teroarei şi obscurantismului ţarisa, denunţa cu ură vindictei ruseşti, cerînd temniţe şi exil pentru agitatori, primele înfiripări de conştiinţă romînească. Cruşevan ne ura de moarte. Dar el era antisemit, reacţionar şi naţionalist rus.

Către cine credeţi că se îndreaptă admiraţia naţionaliştilor romîni de dincoace de Prut şi în special a d-lui A. C. Cuza? Evident către trădătorul şi prigonitorul de romîni din acea vreme P. Cruşevan şi tovarăşul său Purişkievici, numai fiindcă aceştia erau antisemiţi, reacţionari şi naţionalişti... ruşi. Texte din acea vreme ne stau la îndemînă din care se vede cum P. Halippa şi tovarăşii săi erau insultaţi şi batjocoriţi. A fost o vreme cînd d. A. C. Cuza entuziasmat de şovinismul unguresc proslăvea Budapesta şi a vrut să meargă acolo la un congres (încă nu ştim dacă n'a fost) ca delegat romîn, întocmai ca azi delegaţia romînă la congresul hitlerist din Nürenberg. Dar n'am fost noi fascişti pe vremea cînd Mussolini cerea revizuirea tratatelor în favoarea Ungariei şi desfiinţarea „Micei Inţelegeri", hitlerişti cu amicii acelorași unguri, obsedaţi de revanşă? Interesele noastre specifice ne interesează mult mai puţin decît importul unor dogme eficace în alte părţi, dar periculoase la noi. Am putea spune că pînă azi naţionalismul romîn nu e fundat pe legi autohtone şi că el nu există decît prin copii nepotrivite din viaţa altor ţări, de preferinţă însă din viaţa popoarelor duşmane nouă. *Suntem epigonii iridentelor altora.* Pînă azi atîta suntem în materie naţionalistă.

O doctrină de dreapta e greu de întocmit.

Şi pentru alte motive. Notele caracteristice oricărei teorii reacţionare sunt două: ideia de autoritate şi ideia naţională.

In ideia de ordine şi autoritate nu mai e nimic nou de găsit. Toate reacţiunile, dela tiranii antichităţii, la condotierii medievali, la califii arabi, la ţarii Rusiei, la sultanii Turciei, pînă la absolutismul prusac au invocat mereu aceleaşi argumente. Ordine, continuitate, cuviinţă, solidaritate cu profitul cîtorva, resemnare pentru fericirea altora, cunoaştem pînă la saturaţie această cale bătută de prestigioase şi venerabile banalităţi.

Aici nu mai e nimic de inventat. Ideie naţională? Dar cine o poate revendica cu drept exclusiv de monopol şi autenticitate? Ideia naţională poate fi înţeleasă felurit. La unii mai agresivă, la alţii mai potolită, la unii mai constructiv, la alţii mai plină de ură. In orice caz ea constitue un patrimoniu comun al tuturor grupărilor politice şi oricare din ele o revendică. Dar dintr'un bun comun, dintr'o atitudine firească şi obligatorie pentru oricine, nu se poate alcătui o ideologie. Eşti romîn şi ţii la acest lucru, cum eşti blond sau cum eşti scurt. Poate constitui aceasta un program original?

Aşa dar bruma de idei pe care o agită dreapta nu poate conţine nici o afirmaţie. Ea trăeşte din invective şi din critica altora. Urmează să analizăm dacă aceste critici sunt fundate.

Neputincioasă pentru a crea o doctrină proprie, mişcarea de dreapta trăeşte parazitar, nutrită din o serie de erori pe care crede că le poate găsi democraţiei. Umflînd pînă la ultima limită a exagerării, ea îndeplineşte o funcţie demagogică care oscilează mereu între naivitate şi rea credinţă, cînd, în lipsa unei închegări teoretice, ea s'ar putea mulţumi cu o serie de notaţii realiste, suficiente pentru a susţine o acţiune. Dar a trăi din defectele adversarilor, fie ele chiar reale şi de proporţia indicată, încă nu înseamnează a avea o existenţă proprie.

Reacţiunea romînească trăeşte din denunţarea următoarelor păcate pe care crede că le poate imputa democraţiei:

1. Organizarea de partid corupe viaţa publică.

Ni se repetă mereu aceleaşi favoruri făcute partizanilor pe deasupra legalităţei şi dreptăţii. Regimul partidelor prin promisiunile electorale încurajează şi întreţine demagogia; regimul partidelor e costisitor fiindcă tinde mereu la inflaţie de funcţionari din nevoia de plasare a partizanilor; regimul de partid viciază criteriile obiective de valorificare şi selecţionare a personalităţilor, calitatea de membru aderent trecînd înaintea oricărei alte calităţi ori capacităţi.

Reproşuri repetate şi în bună parte juste. Dar cum e posibil altfel? Chiar teoreticianul hitlerismului, juristul filozof Carl Schmidt arată că fenomenul politic oricare ar fi el constă în deosebirea care se face între „ai mei" şi „ai tăi", iar partidele politice sunt armate de credincioşi şi de mercenari — ca pe vremea renaşterii italiene condottierii, — menite să cucerească puterea. A face politică, în orice regim dela hitlerism la comunism, înseamnă a acumula puterea, recte a strînge oameni, pentru a guverna pe alţii. Nu se poate guverna un grup decît de un alt grup; nu există guvernare posibilă fără partid. Să mi se arate cum e cu putinţă altfel. Mussolini şi Hitler au avut în spatele lor şi au încă şi azi puternice partide. Numai un guvern de funcţionari (şi acela ar trebui sprijinit pe armată) s'ar putea dispensa de un asemenea suport. Dar acela ar fi un guvern de gestiune curentă a treburilor, nu guvern de autoritate şi iniţiativă. In orice caz nu unul de revoluţie socială şi naţională. D-nii Cuza, Goga şi Corneliu Codreanu, strigă contra partidelor, dar ei au şi întreţin partide. Cu tot spiritul de partid. Căci orice ideie nouă presupune sectarism. Şi nu-mi închipui că grupările de dreapta ar întrebuinţa un criteriu obiectiv al selecţiei valorilor în locul unuia sectar. Ori cît ar fi de genial un democrat ori un socialist, i se va prefera desigur cel din urmă militant antisemit. Selecţia aşa dar va fi făcută tot pe bază de partizanat, de spirit de corp, de gaşcă. E imposibil altfel.

Adevărul e că: pe cînd democraţia se sprijină pe o multiplicitate de partide, dictatura se reazămă pe unul singur. Cu oarecare pedantism, am zice că una e un regim de pluralism politic, cealaltă unul de monism politic. Dar în timp ce variaţia, lupta şi alternanţa implică adaptări mari ajustate la viaţă şi un control reciproc asigurat, regimul partidului unic, infailibil, duce fatal la corupţie şi abuz. Orice regim politic e un regim de „scoală-te tu să stau eu". E o fatalitate inevitabilă şi mintea omenească n'a descoperit încă un remediu la acest teribil inconvenient. Numai că în democraţie e o alternativă de grupări ceeace constitue o dreptate mai mult şi o supapă mai sigură contra nemulţumiţilor.

Să-mi spue clar d-nii Cuza ori Codreanu ce vor face cu partizanii lor, în cazul unei veniri la putere? Ii va trimite la vatră? Dar atunci pe cine se vor sprijini? Ii vor pune în slujbe şi posturi? Dar atunci vor face ca toate partidele. Un mecanism orb face ca regimul de partid să nu poată fi evitat de nimeni. Dar atunci de ce atîta demagogie contra partidelor, cînd conducătorii naţionalişti ştiu bine că şi ei au un partid care speră să fie recompensat moral şi material într'o zi chiar cînd grupările pe care le conduc îşi schimbă numele şi în loc de partid îşi zic ligă, legiune, etc.

2. *Democraţia duce la luptă de clasă şi la învrăjbirea categoriilor sociale.*

Acest postulat e luat din alte ţări, unde lupta de clasă, între proletariat şi capitalism slăbesc naţiunea. Aşa a fost în Italia şi în Germania şi de aceia s'a inventat formula „statului totalitar", un fel de „alma mater" bun şi drept în mod egal pentru toată lumea.

Dar la noi? Ce lupte de clasă ne debilitează forţa naţională? Problema proletariatului aproape că nu există.

Partidul social-democrat e slab, iar partidul comunist e interzis. Ţărănimea? Dar ea, pe lîngă că constitue singură un adevărat „stat totalitar" reprezentînd 80 la sută din populaţia ţării, dar ea cere prea puţin. Işi cere abia dreptul la viaţă. Iar formula statului ţărănesc a fost precizată ca o atenţie mai mare dată ţărănimii, promovată la un rol mai important, în solidaritate cu celelalte clase sociale. Aşa dar nimic agresiv, care să sperie pe bunii şi cuminţii burghezi. Atunci unde e învrăjbirea care paralizează naţiunea?

Şi aici ca şi în alte puncte naţionalismul plagiază situaţii străine

şi nepotrivite. Afară de aceste învinuiri democraţia mai e acuzată că e incompatibilă cu ideia naţională şi, că e lipsită de continuitate şi că încurajează dezordinea şi anarhia.

O afirmaţie bizară, repetată pînă la saturaţie de mediul nostru de dreapta, tinde să arate că democraţia e incompatibilă cu naţionalismul.

Intr'o altă societate, unde cultura socială şi politică a cetăţeanului atinge un alt nivel, o asemenea erezie, fundată pe o crasă ignoranţă ar stîrni, după temperament, indignare sau surîs.

Nu numai că între democraţie şi naţionalism nu este nici o antinomie posibilă, dar naţionalismul este o invenţie a democraţiei. Inainte de 1789 nu se poate vorbi de patriotism. Statele feudale aveau forme patrimoniale. Aceiaşi dinastie putea să reunească sub sceptrul ei Spania, Olanda şi Austria. Nobleţea avea un caracter internaţional ca şi proletariatul. Casa de Bourbon sau de Savoia avea ramificaţii în toate ţările. Verişorii şi cumnaţii aristocraţi fundau o familie peste hotarele patriilor. Naţiunea, principiul naţionalităţilor, specificul etnic au ieşit din marea revoluţie franceză, ideologic modestă a burgheziei. Atunci, armatele revoluţionare, formate din voluntari şi conscripţii naţionale — nu din mercenari angajaţi pentru un prinţ — au luptat prima oară pentru o ţară şi un neam. Pe acest principiu naţionalist şi democratic a fost posibilă unirea tuturor italienilor ca şi a tuturor Romînilor. Din acelaş principiu democratic afirmat de Wilson a ieşit dreptul de autodeterminare a popoarelor, care a făcut posibilă Romînia-Mare.

Patruzecioptiştii generoşi, democraţi, au creiat la noi în ţară primele licăriri de conştiinţă naţională. Cogălniceanu povesteşte că la *1848* la Iaşi, marilor boeri, străini de orice naţionalism, le era ruşine că se chemau romîni şi spuneau „că dacă ar şti că au în vinele lor o picătură de sînge romînesc şi-ar deschide vinele să curgă şi aceia".

Democraţia engleză şi cea franceză au putut face marele război. Niciodată conştiinţa naţională n'a fost mai vigilentă în Franţa ca sub republica a treia. Atunci şi-a format ea — sub Jules Ferry, Gambetta şi Clemenceau, oameni de stînga, — marele său imperiu colonial şi a putut pregăti revanşa.

Dar ni se pare penibil a insista cu astfel de banalităţi. Dar dreapta noastră cînd afirmă divorţul între democraţie şi naţionalism dovedeşte că are încă nevoe de cursuri serale pentru adulţi.

Putem afirma, mai mult, că numai democraţia poate fi cu adevărat naţionalistă. In dictatură unde nimeni nu poate vorbi, se poate presupune că sentimentul naţional e impus prin constrîngere. Numai acolo unde, prin liberă adeziune a marei majorităţi se manifestă dragostea de ţară, numai acolo se poate vorbi de o autentică conştiinţă naţională. Cînd autocraţia ţărilor s'a prăbuşit, o forţă centrifugală a împărţit deodată Rusia în cincizeci de iridente locale.

Nici un dezastru militar şi nici o revoluţie n'a eclipsat o clipă dragostea de ţară a republicei franceze.

Democraţia dreaptă şi comodă pentru toţi înţelege ataşamentul pentru patrie. Ororile şi nedreptăţile reacţiunii fac pe cei năpăstuiţi să-şi uite tradiţia şi neamul. Dar mai e necesar oare să mai insistăm?

3. *Democraţia întreţine dezordinea şi anarhia.*

E adevărat că majoritatea ţărilor — e un semn al vremii — se depărtează de formula democratică individualistă, fundată exclusiv pe ideia de libertate. In locul acesteia se opune ideia de solidaritate şi de cooperare. Drepturile presupun şi datorii. Libertate nu trebue să însemne abuz, iar dreptul nu înseamnă numai limitele în care societatea are dreptul să ceară sacrificii membrilor ei.

Toate acestea sunt valabile pentru vechea democrație formală și politică. Democrația socială le înlătură dela sine. Ea oferă formula de coheziune colectivă în jurul unor interese generale de clasă, de profesie ori de sindicat. Ea oferă în același timp și mai multă dreptate și mai multă creațiune, dar și mai multă ordine. Democrația țărănească e din aceste forme de democrație socială. Ea aduce pace, organizare și răsplată după merit. Nu se pot reproșa democrației rurale vechile păcate ale democrației liberale, în descompunere, azi peste tot.

Exploatînd astfel, prin ignoranța unei părți din masele micii burghezii, o serie de pretinse erori ale democrației, dreapta romînească, într'o mizeră penurie de gîndire crede că și-a găsit o ideologie. Dar pe o colecție de erezii nu se poate funda un adevăr.

M. D. Ralea

Cronica externă

Caleidoscop mensual

Sunt nevoit să fac următorul citat din cronica externă anterioară: „Sub o formă sau alta, Abisinia va pierde „partida" printr'o meșteșugită împărțire în trei zone de influență tip Persia: Franța, pe linia Djibouti-Addis Abeba, Italia pe linia Massaua-Mogadiscio și Anglia, pe zona adiacentă Sudanului anglo-egiptean. Prezicem, că acest lucru se va „întîmpla" cu sau fără război" (p. 87).

Am un sincer regretu: că prezicerea este aproape fapt împlinit, cu urmările cele mai dezastruoase pentru Abisinia și Italia și cu urmări și mai dezastruoase pentru idealul păcii generale.

Prin urmare, războiul e în toiu. Avioanele, mitralierele, bombele, tancurile și tunurile italiene sădesc civilizația cu o eficacitate uimitoare.

Cît de stereotipă e și istoria!

Toate cuceririle și toate imperialismele, se aseamănă ca picăturile de apă.

Schematic, oricare ar fi industria, se știe că vin în vedere următorii factori: 1) capitalistul, 2) muncitorul, 3) profitul — dobînda și supra — sau extra-profitul.

Iată și schematica imperialismului în genere și desvoltarea sa: 1) dictatura plutocratică financiară și industrială fără sau cu presența auxiliară a unui condotier politic; 2) pretexte etnice, economice și culturale; 3) născocirea unor provocări ireparabile; 4) contact prealabil cu alte state cointeresate; 5) intransigență; 6) războiu declarat sau nedeclarat; 7) agresiuni rapide și nimicitoare; 8) înscenări de supuneri voluntare de către căpeteniile indigene; 9) înscenări de civilizare rapidă prin construirea unor șosele, aducerea unui monument și montarea unui cinematograf și 10) încetarea ostilităților prin împărțirea obiectivului în atîtea felii cîți interesați există pe față sau în culise.

Așa au procedat Roma, Spania, Portugalia, Franța, Anglia, Statele-Unite și Japonia, așa au procedat Austria, Rusia, și Germania. Și iată, că tot așa, îi este permis, să procedeze și Italia. Schema, are doar valoarea unei chei universale, care poate fi utilizată în toate timpurile și în toate părțile globului.

Singura deosebire între prezent și trecut, este însă aceasta: pe cînd în trecut statele agresive nu-și mascau cu nimic această tendință barbară, făcînd din forță dogmă și ideal, astăzi, într'o ipocrizie condamnabilă, ele 'și învelesc acțiunile în hlamida perfidă a principiilor noui, executîndu-și dansul funest nu numai în „cadrul Ligii Națiunilor" ci și în cadrul mai larg și mai seducător al ideilor de „pace și progres".

De aceea, trei sferturi din atitudinea Angliei e determinată de gelozie imperialistă și întreaga atitudine a Franței, e determinată la fel de atitudinea amenințătoare a Germaniei și de atitudinea ambiguă a Britaniei.

Cum am zis însă, războiul e în curs. Se vorbește de acțiuni, sancțiuni, flota engleză, mișcări și retrageri de trupe în Lybia. Amănunte de lux.

Esenţialul, rămine acelaş. Abisinia va fi împărţită, iar Regele Regilor, va rămine în cel mai bun caz cocoţat ca un prizonier al celor trei imperialisme, pe platoul izolat al Addis Abebei.

D. Winston Churchill, cel mai bătăios dintre imperialiştii reacţionari engleji, a atras însă atenţia lumii asupra pericolului mai... periculos: Germania.

Nebun, în orice caz, nu este acest vînjos slujbaş al Imperiului. Hotărît că el ştie ce spune, cu atît mai mult cu cît legăturile sale sunt prea strînse şi astăzi încă cu intelligence service, care... informează bine şi exact.

După ospăţul mussolinian, vom avea de auzit deci muzica stomacului german.

Şi tare mi-e teamă, că stomacul cazon al hitlerismului german, va cere un ospăţ mai îmbelşugat. Atît de îmbelşugat încît o fărîmă din Africa i se va părea ridicolă. Incercînd să îmbuce deci din Europa. Ceeace, echivalează cu declanşarea unui nou război cu Rusia, cu statele baltice? Puţin importă. Un singur foc de armă în Europa, e suficient spre a ne tîrî din nou în nebunia morţii. Şi pe noi rominii. Fireşte că da.

Şi atunci: cum trebue calificată manifestaţia cotidiană a reacţiunii romine, cînd răguşeşte strigînd: „Trăiască Germania hitleristă" ?

Zgîrcit în cuvinte tari, nu-mi rămine totuşi nici un alt calificativ, decît acesta: *trădare de ţară!*

Căci făcîndu-ne unealta Germaniei, riscăm următoarele: indiferent dacă primul atac în contra Rusiei îl va da Japonia dementă sau Germania rabiată, Cehoslovacia va fi alături de Rusia. Şi vom sări în spatele Cehoslovaciei, spre a ne expune unei invazii ruseşti.

Menţinîndu-ne pe actuala linie, nu riscăm cu nimic.

Dar de-atîtea ori s'a dovedit că reacţiunea fuge de judecată şi raţiune. Raţiune şi reacţiune, nu-s oare ziua şi noaptea? De cînd e lumea!

Relaţiile ruso-romine, din motive asupra cărora nu insistăm, par deocamdată fictive. Neapărat că în detrimentul ambelor ţări. Ca adaosul însă, că mai mult în detrimentul nostru.

Insfîrşit, avem o reprezentanţă diplomatică a Persiei, sau mai exact, al Iranului. Nimic oriental, nimic legendar, nimic din O mie şi una de nopţi. Ci, un frumos şi util adevăr. Căci Iranul nu-i Persia. Suficient să arătăm că Iranul e pe cale să devină pivotul de bază al unei triple alianţe în orientul apropiat: Turcia — Iran — Afganistan, cu concursul amical al vecinului lor comun: Rusia Sovietică.

Depinde acum de noi, cum vom şti să facem uz de această apropiere diplomatică.

S'ar mai putea comenta şi restaurarea monarhică în Grecia. Renunţăm. Suficient atît: pentru moment manevra engleză a cîştigat partida în contra manevrei italiene.

Manevra engleză externă, ne reaminteşte însă de manevra engleză internă.

Simpaticii electori engleji, îşi aleg un nou parlament şi ca urmare, un nou guvern.

Cine va cîştiga? Uniunea naţională (conservatorii) sau laburiştii? Greu de prevăzut. Cred însă că majoritatea relativă cel puţin, o vor avea tot conservatorii, laburiştii alegîndu-se doar cu ceva mai multe locuri în parlament, spre a reprezenta o opoziţie şi mai puternică. Vor cîştiga, din forţele pierdute şi liberalii.

Trecînd la Rominia, se poate conta pe... Dar, nu. Aceasta, n'ar mai fi o cronică externă, ci o cronică politică internă. Pe care o evit.

T. Cristureanu

Cronica economică

Mişcarea internaţională a economiei. — Cu prilejul sărbătoarei din 31 Octombrie.

Primul Congres Internaţional al Economiei, care s'a ţinut la Milano în 1924, a hotărît să proclame ziua de 31 Octombrie ca o sărbătoare universală a spiritului de economie.

Deatunci, în fiecare an, Ziua Mondială a Economiei se sărbătoreşte, cu un deosebit fast, de către toate instituţiunile de economii din lume.

Structura asemănătoare a acestor aşezăminte uşurează cooperaţia şi solidaritatea lor internaţională. Create la sfîrşitul veacului al XVIII-lea, atunci cînd suferinţele masselor muncitoreşti au început odată cu naşterea capitalismului hrăpăreţ şi exploatator, fondatorii idealişti ai acestor aşezăminte s'au gîndit să găsească o soluţie practică pentru atenuarea mizeriei şi pentru ridicarea proletariatului. Prin mici rezerve economisite, muncitorul şi micul burghez trebuiau să se pună la adăpost de grijile chinuitoare ale zilei de mîine şi să lupte pentru emanciparea lor economică. Astfel, Cassa de Economii a devenit o bancă a săracilor. Insă, ea a fost şi este profund distinctă de structura băncilor capitaliste, prin caracterul său de proprietate socială, prin absenţa acţionariatului şi a dividendelor, prin prudenţa plasamentelor şi evitarea cămătăriei, prin întrebuinţarea beneficiului numai pentru fondurile de rezervă şi pentru opere de binefacere.

Istoria Casselor de Economii, care abia a împlinit un veac şi jumătate, dovedeşte o continuă desvoltare şi o constantă sprijinire de către toate sistemele sociale, burgheze sau socialiste, — de către toate concepţiile economice, liberale sau dirijate, — şi de către toate regimurile politice, democratice sau dictatoriale.

Astăzi, Cassele de Economii triumfă şi rezistă valurilor crizei, în toate ţările lumii. In Uniunea Sovietică, *„Gosudarstvenye Sberegatelnye Kassy"*, — în ţările burgheze şi democratice *„Caisse d'Epargne"* franco-belgian sau *„Savings-Bank"* anglo-american, — iar în Statele dictatoriale şi fasciste *„Cassa di Risparmio"* italiană sau *„Sparkasse"* germană, — sunt *absolut identic* organizate şi conduse ca şi instituţia noastră tînără: *„Cassa Naţională de Economii şi Cecuri Poştale"* a Rominiei.

După primul congres dela Milano, care a pus bazele cooperaţiei internaţionale în domeniul economiei, solidaritatea tuturor deponenţilor economi din lume a fost cimentată prin al doilea congres internaţional dela Londra din 1929 şi prin al treilea congres ce s'a ţinut, în primăvara acestui an, la Paris.

Congresul dela Paris a atacat o serie de probleme şi a formulat mai multe deciziuni de o vitală importanţă pentru propăşirea spiritului de economie.

Cu prilejul Zilei Economiei din acest an, credem că se cuvine să publicăm cele trei constatări şi recomandări esenţiale ale congresului:

1) „Al Treilea Congres Internaţional al Economiei a constatat, studiind istoria crizelor, că nici o Cassă de Economii n'a fost, în general, decît puţin atinsă de crizele economice. Aceste Casse reprezintă, deci un element important în atenuarea tulburărilor, provocate de crizele economice. In consecinţă, guvernele diferitelor ţări sunt invitate *a susţine* Cassele de Economii şi *a evita*, cît mai mult posibil, *orice intervenţiune*, în activitatea lor proprie.

2) Cassele de Economii se bucură, pretutindeni, de încrederea deponătorilor. Această încredere, care este însăşi temelia activităţii lor, presupune stabilitatea monetelor. Din acest motiv, al Treilea Congres Internaţional al Economiei adresează tuturor guvernelor invitarea stăruitoare de a *aşeza monetele pe baze solide*, printr'o înţelegere generală între ele, şi de a crea astfel condiţiunile prealabile pentru o colaborare economică a tuturor naţiunilor.

3) Increderea în viitor, pe care se reazimă ideia economiei şi a prevederii, şi de care depinde orice progres uman, presupune *relaţiuni amicale între naţiuni*. Delegaţii reuniţi la Paris la al Treilea Congres Internaţional al Economiei, animaţi de o mare dragoste pentru ţara lor, şi convinşi că exprimă dorinţele şi nădejdile milioanelor de deponenţi economi, — văd, în realizarea acestei condiţiuni prealabile, datoria cea mai importantă şi cea mai urgentă a tuturor guvernelor.

Iată cele trei sfaturi înţelepte, pe care le-a dat Congresul dela Paris, tuturor guvernelor lumii: susţinerea şi neintervenţiunea în activitatea Casselor de Economii, stabilitatea monetară; prietenia internaţională.

Tilcul adinc al acestor sfaturi trebuie subliniat cu următoarele explicaţiuni:

In primul rînd, susţinerea Casselor de Economii este justificată prin caracterul lor social. Fondurile lor sunt avutul săracilor ce trebue apărat, în orice împrejurare. Interesele milioanelor de mici deponenţi se confundă cu interesele superioare ale naţiunii întregi. Guvernele nu se pot amesteca în activitatea Casselor de Economii, prin măsuri stînjenitore. Statul nu trebue să acapareze rezervele de economii ale naţiunii, prin împrumuturi mai mult sau mai puţin forţate. Mai ales, dacă creditul public nu este perfect sănătos şi ferit de orice suspiciune. Altfel, Statul se transformă în asasinul spiritului de economie şi distruge procesul de formaţiune a capitalului naţional.

In al doilea rînd, stabilitatea monetară este imperios necesară pentru propăşirea economiei. Banul este expresiunea valorilor cîştigate prin muncă. El este o justă recompensă a hărniciei. Massele muncesc pentru bani, pentrucă au încredere în el. Dacă vrem ca banul să nu se risipească, ci să se adune în rezervoarele mari ale bogăţiei naţionale, care să fecundeze întreaga viaţă economică şi să ridice civilizaţia unei ţări, trebuie să dăm banului o tărie de nesdruncinat. Inflaţia poate nimici, dintr'o singură lovitură, nu numai toată agoniseala muncii naţionale, dar şi orice încredere în valoarea socială a banului, precum şi credinţa în utilitatea economiei. Prin inflaţie se produce o expropriere a capitalului micului deponent, adică a întregului său avut, pentrucă săracul n'are proprietăţi imobiliare ce sunt la adăpost de primejdiile deprecierilor monetare. Pe scurt, prin inflaţie se isbeşte în omul mic, harnic, cruţător şi econom. Nerespectînd stabilitatea monetară, Statul îşi asumă o enormă răspundere în faţa naţiunii şi a istoriei.

In al treilea rînd, progresul spiritului de economie depinde de buna înţelegere între popoare. Numai pacea şi cooperarea internaţională poate lecui criza şi poate asigura refacerea economică. Războiul şi autarhia, care în fond este tot o formă a războiului economic, distruge însăşi temelia unei raţionale construcţii a vieţii economice. Angajîndu-se pe această cale primejdioasă, Statul jertfeşte nu numai viaţa şi avutul cetăţenilor săi, dar şi bunăstarea generaţiilor viitoare.

Cele trei soluţii ale Congresului dela Paris: *ocrotirea instituţiunilor de economii, stabilitatea monetară* şi *prietenia internaţională*, merită, deci, a fi reamintite cîrmuitorilor de popoare, cu prilejul zilei de 31 Octombrie.

In această zi, Rominia se asociază la opera mondială a spiritului de economie, prin activitatea Cassei Naţionale de Economii şi Cecuri Poştale.

Reorganizat acum cinci ani, CEC-ul a izbutit să-şi sporească depunerile la suma de *peste 2 miliarde*.

Această creştere a depunerilor Cassei Naţionale de Economii, în scurtul interval a unei jumătăţi de deceniu, este un omagiu de încredere a nenumăraţilor cetăţeni economi şi o integrare a ţării noastre în ritmul universal al progresului economic.

Este o frumoasă contribuţie a Rominiei la sărbătorirea Zilei Mondiale a Economiei.

Dr. Caius Bardoşi

Cronica agrară

Reactualizarea problemei agrare

Pămîntul rămîne orice s'ar zice, factorul de bază al economiei agricole. Oricare ar fi planul de raționalizare al acesteia, chestiunea pămîntului trebue să ocupe în cadrul său, un loc de frunte. Experiența din trecut arată că nu poate să existe o politică agrară stabilă, pînă ce problema pămîntului nu și-a găsit soluția potrivit cu condițiile economice dominante ale timpului.

Criza agricolă actuală desvălue toate iraționalitățile și nepotrivirile de structuri ale așezării agrare actuale. Politica agrară din trecut a fost influențată mai mult de factori irelevanți economicește. Reformele agrare dela 1821, 1864, 1907 și 1920 n'au fost decît rezultatul acelei lupte istorice dintre clase, care s'a dat în jurul stăpînirei pămîntului. In realitate, o luptă pentru păstrarea, respectiv dobîndirea puterii politice. De altfel acest lucru era normal într'o epocă în care prerogativele politice erau aderente posesiunei de avere, în special de pămînt.

Anacronismul vechei și nouei structuri agricole

O examinare mai atentă a stărilor din trecut ne desvălue cît de nepotrivite erau ele cu momentele istorice respective.

Putem deosebi două faze succesive de desvoltare. Una marcată de un sistem oligarhic de concentrare a pămîntului, la început și alta, marcată de un sistem democratic de continuă fărămițare a pămîntului mai pe urmă. Ambele egal de iraționale din punct de vedere economic.

Anume, în primul caz monopolizarea pămîntului de către o mică minoritate coincidea cu o perioadă, în care lipsa aproape a oricărui progres technic în agricultură și existența unei pletore de brațe de muncă la țară pleda pentru o cît mai accentuată diviziune a pămîntului. Or, aproape peste tot în Europa tendința era pentru consolidarea marei proprietăți. Achiziționarea pămînturilor arabile și pășunelor comunale în Rusia, singeroasa suprimare a acelei mîndre clase de mici proprietari — Yeomeni, în Anglia — pe cînd în Principatele Dunărene boerii și arendașii nu mai aveau ce achiziționa; iată numai cîteva exemple de felul cum a fost statornicit acel regim anacronic. Nu e mirare că rezultatul a fost o subjugare socială și economică a clasei muncitorilor de pămînt. Aceasta a fost epoca neagră a latifundiilor, care a distrus orice personalitate și spirit de inițiativă în rîndurile muncitorimii dela sate.

Impărțirea pămîntului în cursul reformelor ce au urmat revoluției franceze, a coincidat, dimpotrivă cu un moment istoric de rapid progres al technicei agricole, progres care în mod normal cerea tocmai un regim de mare exploatare.

Această nouă fază — cunoscută sub numele de „foamete a pă-

mîntului" — n'a fost decît o reacțiune contra monopolului deținut de marele proprietar. Exproprierile erau o armă de întărire a poziției sociale a țărănimei; însă ele nu urmăreau, cum ar fi trebuit, ameliorarea și reorganizarea structurei aparatului de producție al agriculturei. (Singura excepție a fost poate reforma agrară Cehoslovacă, ce a fost mai îngrijit pregătită și aplicată). Era fatal deci, ca și faza a doua să se soldeze deficitar din punct de vedere economic.

Dovadă lipsa oricăror criterii obiective de selecționare a nouilor împroprietăriți în raport cu cerințele diferitelor culturi, etc. Lotul tipic de 5 hectare s'a dovedit cu totul insuficient pentru cultura cereală. S'a dat apoi precădere invalizilor și muncitorilor de pămînt, lipsiți de experiență și pricepere, unii lipsiți chiar de senzul proprietății, cum au fost țiganii împroprietăriți. (Vezi legea împroprietăririi din 1920). De fapt în loc de *economie agrară* s'a făcut mai mult *politică agrară*, și cînd aceasta: tocmai în crepusculul unei ere, în care fatal va prevala factorul economic.

Insuficiența reformelor agrare de modă veche — cum ne apare astăzi seria de reforme încheiată la 1920 — se vădește nu numai prin falimentul lor de a asigura o bază economică stabilă milioanelor de țărani, ci și prin acela de a da o soluție definitivă problemei sociale a pămîntului. Deși tocmai aceasta din urmă a fost ținta marei reforme agrare de după războ: de a lega permanent de pămînt populația de la țară.

Rezultatele din aproape toate țările cari au trecut asemenea reforme, arată cît de schimbător este caracterul mișcărei populațiunei.

In România, ca și în celelalte țări din Europa răsăriteană și centrală, organizațiunea rurală semifeodală a rezistat numai cîtă vreme populațiunea a fost rară. Cînd aceasta a devenit mai densă monopolul clasei marilor proprietari asupra pămîntului s'a clătinat. Exodul dela sate la orașe pe care l'am înregistrat în ultimii ani este un simptom destul de elocvent al crizei noastre sociale, care deabia acum începe.

Este adevărat, la noi ea nu a luat încă forma acută din Austria și Germania de exemplu, unde din cauza supra-populării orașelor a fost nevoie să se ia măsuri de contra presiune (recolonizarea șomerilor dela orașe). In Ungaria acest exod este împiedicat numai de vechiul sistem feodal încă în ființă. Problema se poate agrava și la noi di nmomentul în care procesul de industrializare a orașelor și de supra-populare a satelor se va fi consumat și cînd măsurile de contra presiune ce s'ar lua, ar agrava și mai mult situațiunea.

O perioadă nouă de reforme agrare fatal va trebui să înceapă, deși acestea vor fi diferite în concepție de vechiul tip de reforme. Ele vor trebui să satisfacă în primul rînd nevoia statului modern de o structură agrară potrivită cu condițiile technice și economice în continuă evoluție. *De data aceasta desigur nu este vorba numai de interesele țărănești, ci problema trebuește atacată în raport cu interesele generale a întregei comunități.*

Prin urmare va trebui să se aibă în vedere rolul ce urmează să joace forțele dinamice ale vieței economice, depășind pozițiile statice ale acesteia. După ce pămînturile au fost expropriate (pînă la 500 — respectiv 200 hectare), vreo 600.000 de „îndreptățiți" au rămas fără nici o talpă de pămînt și un alt număr considerabil, cu prea puțin pămînt pentru a putea menține o familie medie. Apoi, sistemul juridic de moștenire, creșterea natalității rurale și schimbarea condițiilor economice, ca de pildă mecanizarea și alte metode de raționalizare ce duc la înlocuirea de muncă manuală, s'au pus deacurmezișul bunelor intențiuni ale reformatorului post-belic. Noua reformă agrară va trebui să țină seamă de aceste situațiuni și să vină cu măsuri de îndreptare. Ea va trebui să se îndepărteze dela ideia

strîmtă a exproprierilor și împroprietăririlor care a stat la baza reformelor agrare de pînă azi.

Intr'adevăr, marele războiu a marcat trecerea spiritului veacului al 19-lea și ivirea unui nou spirit social, progresiv — spiritul adevărat al veacului al 20-lea. In acest veac asistăm la o brutală înlocuire a concepțiilor politico-socială a trecutului și la o brutală răsturnare a technicei de producție agricolă, care face imposibilă dăinuirea mai departe a vechilor legi de distribuție și de organizare a proprietății pămîntului agricol.

Problema alunecă astfel depe planul vechiului tip de distribuție — adică depe planul politic — pe acela al unei organizări științifice a întregei structuri agrare — cu alte cuvinte, pe plan economic. Soluțiunea viitoare va fi prin urmare una sintetică; anume, una ce unește și satisface un număr optim de factori social-economici. Aceasta fatal implică o metodă și o filozofie social-politică eclectică.

V. Cornea

Cronica muncitorească

Spre unificarea regimului legal al meseriilor

A început să se vorbească, în ultimul timp, despre o nouă lege a meseriilor, care să unifice regimul legal al meseriilor și să stabilească condițiile noui, uniforme, pe tot cuprinsul țării, de exercitarea profesiunii.

Nu cunoaștem încă proiectul guvernului, care, dealtminteri e lucrat cu ușile închise; îl vom examina la timp, adică atunci cînd va deveni lege, și cînd deci principiile generale și toate celelalte chestiuni de detaliu vor căpăta o formă definitivă. Ne referin, în cronica, de față, la o încadrare sociologică a problemei meseriilor și la o subliniere a punctelor principale, de ordin juridic și economic, de care trebue să se țină seamă în această nouă legiferare pentru meserii.

Ceeace caracterizează, din punctul de vedere al stratificării sociale, organizarea economică actuală a societății, este repartizarea elementului romîn, în compartimente sociale, determinate după funcționarea economică, îndeplinită în procesul mare de producție și de repartiție a bunurilor sociale.

In centrul sistemului economic capitalist stă forța atotputernică a banului: elementul financiar. Posesorii marilor capitaluri financiare sau proprietarii mijloacelor de producțiune — investițiuni — constituesc clasa socială a marei burghezii, aceea care acaparează massa profiturilor socile, în avantajul său exclusiv.

In vădit antagonism social, în evidentă poziție economică contrară, vine clasa pălmașilor, a acelora cari muncesc și trăesc numai după urma brațelor lor, clasa proletariatului industrial și agricol.

Intre aceste două mari clase, se interpune, intermediar, *clasa mijlocie*, care nu are o construcție socială omogenă, cum au celelalte două clase sociale, a marei burghezii și a proletariatului.

Clasa mijlocie se împarte în două mari categorii: a) productive și b) parazitare. Categorii productive: în primul rînd, meseriile și mica industrie, țăranii, mici proprietari, intelectualii, technicieni, funcționarii.

Categorii parazitare: comercianții, cămătarii, uzufructuarii politici.

Aceste două categorii gravitează, potrivit naturii profesiunii lor, în jurul clasei proletare sau în jurul clasei marei burghezii, în primul caz orientările sociale și politice merg către democratism, către reforme sociale, către legiuirile de proteguire a factorului muncă, în al doilea caz orientările sociale și politice merg către dictatură, către fascism, către persecutarea elementului de muncă.

Și această atitudine de reacționarism politic, dar și economic, își are explicația sa socială firească: supravenitul marei burghezii este alimentat din exploatarea nemiloasă, a funcționarilor, a lucrătorilor și a meseriașilor muncitori.

In acest fel, se determină clar, rolul economic al meseriilor şi al micei industrii, categoria productivă cea mai importantă din clasa mijlocie: bazată pe *muncă*, ca mijloc de realizare a cîştigului său social; această categorie socială a clasei mijlocii realizează o bună stare economică relativă, datorată fptului că posedă micele mijiocele ale producţiunii in atelier (insăşi legea pentru asigurarea plăţii lucrului efectuat determină mica industrie după H. P. şi numărul lucrătorilor industriaşi).

Acest lucru dă un anumit avantaj: ingăduie formarea unei conştiinţe de clasă mai pronunţată, cu o cunoaştere mai sigură a interesului de grup.

Ceeace este important de subliniat este faptul că clasa mijlocie, (şi implicit şi meseriile), e mai numeroasă şi mai puternică economiceşte, in ţările agrare, cu o industrie mai puţin desvoltată şi cu o desvoltare mai accentuată a economiei rurale.

Dealtminteri, intre meserii şi agricultură există o strinsă legătură şi evoluţia meseriilor, la noi in ţară, dovedeşte cu prisosinţă acest lucru.

Dacă privim istoric şi sociologic, evoluţia muncii omeneşti, vom vedea că, pe primele trepte de desvoltare evolutivă a omului şi a grupului social, intilnim: vinatul, pescuitul, păşunatul, agricultura şi meseriile.

Agricultura, in sine, este şi ea o meserie. Pentrucă, înţelegem prin meserie: *munca cu un instrument*. Ori agricultura a apărut, ca preocupaţie profesională a omului, atunci cind el a putut să sgirie pămintul cu un lemn şi mai tirziu cu un drug de fier.

După agricultură şi oarecum ca o extindere a agriculturii şi a creşterii vitelor, meseriile s'au născut şi au luat desvoltare: confecţionarea oalelor de lut, cojocăria, tăbăcitul peilor, rotăria, morăritul, in fine potcovăria, sunt meserii în strinsă legătură cu viaţa sătească, cu nevoile gospodăriei ţărăneşti.

Mica industrie, chiar atuncia cind a luat desvoltare, s'a născut in tirguri, în realitate sate mai mari, răscruci de drumuri rurale, centre de aprovizionare pentru lumea ţărănească.

Meseriile noastre s'au desvoltat la ţară şi istoricul meseriilor rominești ne dă numeroase pilde în această privinţă.

In ţara noastră, vreme de secole a dăinuit economia casnică, in care obiectele se consumau în aceiaş gospodărie in care se şi produceau. Se producea în vederea propriei consumaţiuni (cojoace, opinci, oale, etc.). Clădirea unei case şi alte lucrări mai complicate se efectuau prin *claca intre săteni*. Cu timpul, obiceiul acesta între săteni a fost exploatat de către stăpini, deci transformat in „boeresc", in *clacă de boeri*. Ori, claca intre săteni şi claca la boeri au contribuit la naşterea sistemului semi-meseriilor; ulterior, prin regimul breslelor, monopoliste şi rutinare, meseriile noastre s'au născut şi s'au desvoltat in preajma şi în sprijinul gospodăriei ţărăneşti.

Incadrarea aceasta sociologică a categoriei sociale a meseriaşilor, ne duce mai departe, la examinarea complexului problemei, şi din punctul de vedere al deziderateIor de ordin profesional şi din punctul de vedere juridic.

In ciuda a numeroase profeţii doctrinale, meseriile nu au vrut să moară. Ele trăiesc şi se desvoltă paralel cu progresul evident al marei industrii şi al marelui comerţ, reuşind de multe ori să facă faţă onorabilă cerinţelor pieţilor locale.

Şi mai ales în epoca aceasta de criză prelungită a regimului capitalist, privirile s'au îndreptat, pline de speranţe, către mica industrie şi către meserii — cari pot să reguleze cerinţele masselor restrinse de consumatori şi — cel puţin în cercuri restrinse — să inlăture dezechilibrul dintre producţie şi consumaţie locală.

Se poate spune că la noi, problema meseriilor e o problemă uitată, spre deosebire de cele ce se petrec, in streinătate.

In Franţa, bunăoară, in 1926, guvernul Poincaré a venit cu un credit de 100 milioane franci, în ajutorul meseriaşilor şi a micilor industriaşi, distruşi de război, iar în Statele Unite, anul trecut, Roosvelt a cerut congresului şi a obţinut un credit extraordinar de 300 milioane dolari pentru micii industriaşi.

La noi in ţară, nu s'a făcut nimica pentru clasa meşteşugărească, căci nimica înseamnă a acorda în 1919, două milioane lei pentru „Casa de credit şi refacere a micii industrii.

De 17 ani, meseriile trăiesc sub patru regimuri legale diferite, după fiecare provincie şi nici un guvern nu s'a învrednicit să unifice regimul legal al meseriilor.

Din punct de vedere al situaţiei numerice a meseriaşilor — ne lipsesc date complete.

Recensământul general din 1933 nu s'a încheiat, în ceeace priveşte centralizările pe categorii de profesiuni.

In lipsa acestor date precise şi complecte, ne vom referi la statistica ministerului muncii, privind numărul meseriaşilor înscrişi alegători la Camerele de muncă, colegiul meserii:

Din aceste date se vede că în 1934, la secţia meseriaşilor, la toate Camerile de muncă din ţară, sunt înscrişi 151.119 alegători, faţă de 426.800 alegători la secţia lucrători şi 105.632 alegători, la secţia funcţionari particulari.

Avem aşa dar 151.199 mici unităţi economice de meserii, indicate de înscrierile la Camera de muncă. Organizaţiile profesionale de meseriaşi pretind că, in realitate numărul meseriaşilor şi al micilor industriaşi este dublu, de peste 300.000.

In orice caz, şi din punct de vedere numeric se impune să dăm toată atenţia problemei.

Istoriceşte, meseriile româneşti au avut de luptat in trecut, cu concurenţa elementului strein. Ele s'au putut desvolta numai mulţumită instituţiei breslelor, cu caracterul lor ierarhizant şi monopolizator.

Regulamentul organic — care nu a fost o legiuire naţională — a dat o lovitură puterii monopolizante a breslelor.

Petre Carp în 1888, Nicu Filipescu în 1900, P. Missir în 1902 şi mai ales Dem. Neniţescu în 1912, au statodnicit regimul legal al meseriilor în România mică, organizându-le pe categorii de producţie, bresle şi corporaţiuni.

Concomitent cu reglementarea exerciţiului meseriaşilor, Dem. Neniţescu s'a gândit fericit şi la legiferarea asigurărilor muncitoreşti şi a creditului pentru meserii.

După război, legea pentru organizarea Uniunii generale a micilor industriaşi şi meseriaşi patroni, legea pentru asigurarea plăţii lucrului efectuat şi legea camerelor de muncă, care a creiat secţia meseriaşilor, au completat acest ciclu de legi.

Asupra importanţei deosebite a problemei meseriilor, la noi în ţară, au atras atenţia, încă înainte de război, P. P. Carp şi d. Virgil Madgearu. P. P. Carp spunea, în 1888:

„Ocupându-mă de meserii, nu am putut rămâne nepăsător faţă de faptul straniu şi unic poate în istoria modernă a popoarelor, că meseriile stau la noi, mai cu totul în afară de activitatea naţională.

„Străinul ne face bucatele, străinul ne îmbracă, străinul ne zideşte locuinţele, străinul produce, românul consumă!"

D. Virgil Madgearu s'a preocupat de problema meseriilor, încă din 1911, în studii şi conferinţe ţinute la acea epocă: „In chestia me-

seriaşilor", „Bresle vechi şi bresle noui" şi „Cercetări despre industria la domiciliu".

D-sa fixa astfel poziţia de viitor a meseriilor:

„La sate au meseriaşii un câmp larg de activitate, a cărei bogăţie va creşte cu înmulţirea şi rafinarea trebuinţelor ţărănimii, drept corolar a ridicării materiale şi intelectuale a satelor!"

Adăugaţi la această evidentă necesitate socială de a impinge elementul românesc spre realizări de producţie economică — şi problema reală a naţionalizării oraşelor şi a consolidării clasei noastre mijlocii — şi veţi avea tabloul întregei probleme sociale.

Regimul legal al meseriilor diferă dela provicie la provincie: în vechiul regat legea Neniţescu din 1912, în Ardeal legea maghiară din 1884, în Bucovina legea austriacă din 1907 şi în Basarabia codul rusesc; o unificare a acestor regiuni diverse se impune.

O lege completă a meseriilor va trebui să reglementeze, în primul rind, chestiunea uceniciei, concomitentă cu aceea a învăţămîntului practic profesional; epoca primă de pregătire pentru meşteşug trebuie să se facă în condiţiuni de serioasă selecţiune.

Examenele de capacitate profesională, calificarea profesională formează a doua preocupare, în ordinea formării profesionale.

Stîrpirea clandestinismului, preferinţă la furniturile de stat, judeţ şi comună, organizarea unui credit popular al micei industrii, încurajarea constituirii de cooperative meşteşugăreşti, stabilirea unui regim fiscal raţionalizat, desfiinţarea impozitului pe cifra de afaceri, constituesc celelalte probleme de egală importanţă.

D. M. Debié, în volumul *„L'artisanat, classe sociale"*, examinînd cum se pune problema în Franţa, ajunge la concluzia că organizarea creditelor pentru meseriaşi şi reglementarea uceniciei şi a învăţămîntului profesional, sunt deziderentele de imediată necesitate ale meseriaşilor francezi.

O chestiune mult agitată — este înfiinţarea Camerelor de meserii — ca organe autonome, de reprezentare şi apărare a intereselor profesionale ale meseriaşilor.

Noua lege de unificae a regimului legal al meseriilor trebuie să ţină seamă de toate aceste deziderate profesionale şi de condiţia socială şi economică, în care se găsesc, astăzi, meseriile.

Legiferarea aceasta s'ar încadra în preocuparea generală a politicii economice din zilele noastre: necesitatea organizării micilor producători, în cadrul unei economii de stat, care, prin mijloace financiare de credit şi prin mijloace de împărţirea muncii şi de desfacere a produselor, pe calea cooperaţiei, se asigure clasei mijlocii o mai bună stare economică. Strivită între capitalismul monopolizator şi tendinţele socializante ale proletariatului, clasa mijlocie abia mai poate răsufla; factor de echilibru social, de producţiune raţionalizată şi de conservare naţională, această clasă nu poate să fie neglijată, mai ales de un stat, la începutul consolidării lui.

N. N. Matheescu

Cronica teatrală

— Deschiderea stagiunii —

Teatrul trece încă prin criză — şi în străinătate, şi la noi.

La Paris s'au închis multe teatre; iar cele rămase — se luptă cu mari greutăţi financiare, sălile fiind aproape goale. Numai galeriile sunt populate, unde merg îndeobşte localnici. Stalurile, lojele şi balcoanele de rangul întîiu sunt pustii, — fiindcă străinii nu mai vin, în avalanşe, la Paris. Criza îi opreşte pe loc.

Chiar *music-hall*-urile se resimt greu pe urma acestei situaţii.

Maurice Chevalier a atrenat spectacolele Casino-ului de Paris. Revista anterioară însă n'avea nimic atractiv — caşi revistele dela Folies Bergère,, Mayal, etc.

Decorurile şi costumele bogate de odinioară nu se mai văd. Au rămas numai nudurile — care costă mai puţin.

Din pricina lipsei străinilor, revistele caută să satisfacă gusturile naţionale: se prezintă diferitele proviincii, cu costumele, cîntecele şi cu dansurile lor. Vin armate în cadenţă. Girls-ele alcătuesc din culoţi tricolorul patriei.

Parcă trăim vremurile imediat de după războiu...

Comedia, drama, tragedia — îşi au adepţii lor. In jurul teatrului serios, publicul strînge iar rîndurile — probă aglomeraţia din galeria teatrului. Dacă preţurile s'ar micşora, masa spectatorilor s'ar răspîndi asupra tuturor locurilor.

Acum cîţiva ani s'a pus problema asistenţei teatrului. Se credea că cinematograful, — cu fastuoasele-i montări, cu rapida desfăşurare a dramelor în concordanţă cu spiritul vitezei, — va aduce tot publicul în faţa ecranului, lăsînd deşerte sălile teatrelor.

Cîţiva actori şi regisori cu reputaţie mondială şi-au spus în presă părerile. Ei remarcau, şi cu drept cuvînt. că teatrul şi cinematograful sînt două lucruri absolut deosebite. Nevoile sufleteşti ale spectatorilor nu pot fi satisfăcute — deopotrivă — de teatru sau de cinema.

La filme se duce spectatorul pentru distracţie uşoară: o încintare a ochiului, un cîntec plăcut, melancolii călduţe...

La teatru, căutăm altceva: o emoție artistică, profundă, care să încinte sufletul — prin rîs sau plîns, venit din fundul sufletului, nu numai din gîtlej.

Teatrul care a delectat omenirea timp de milenii, amestecîndu-se cu divinătatea prin spectacolele sacre... aducînd publicul în arene cu mîncare deacasă pentru o zi întreagă... provocînd hohote sparmodice de rîs și plînsete cu sughițuri — nu putea să dispară, gonit de umbrele tremurătoare de pe pînză, acompaniate de glasuri din cutie.

Observăm și la noi un reviriment al teatrului.

Chiar faptul că la București s'au creat pentru stagiunea aceasta, cîteva teatre nouă — închinate diferitelor genuri este o dovadă de ecoul produs în public de spectacolele dramatice.

Pe lîngă Opera Romînă și Teatrul Național care anunță un bogat repertoriu, în slujba căruia D-nii Perlea și Prodan vor pune desigur elementele cele mai bune, așezate la locul lor și contopite într'un asamblu unitar, — Teatrul Regina Maria și-a înmulțit forțele artistice. Acest teatru de artă a dat reprezentații fără cusur. El, în unele vremuri, a ținut — cu excluzivitate la București — torța adevăratei arte.

Teatrul Vesel, — subt direcția D-lui Timică, regizor fiind D. Sică Alexandrescu, — și-a deschis porțile. Talentul d-lui Timică, — realist, sobru, perfect cumpănit, — este o garanție, că în orice piesă (oricît de lejeră), vom găsi trăsături de adevărată artă.

Teatrul Alhambra continuă să atragă publicul cu revistele vesele și de efect ale d-lor N. Vlădoianu și N. Constantinescu.

„Comedia" va reprezenta operete, subt conducerea artistică a d-lui Tănase — un autentic artist de comedie, dublat cu un spirt gospodăresc fără gereche. Teatru de vară, turneuri cu reviste, trupe de operetă — totul capătă viață la umbra profilului d-sale, impozant...

Teatrul Majestic a fost deschis de compania Stroe și Vasilace.

Fiecare întreprindere a început cu entuziasm, cu dor de muncă. Toți directorii speră să comunice și publicului — atașamentul lor de teatru.

Deschidem și noi credit tuturor trupelor — rămînînd ca, pe măsura desfășurării spectacolelor, să ne notăm aici impresiile.

M. Sevastos

Cronica cinematografică

Telegrame

Luați un franțuz, o metecă oarecare, indiferent de naționalitate, un domn cu cioc, adunați-i împreună, și veți obține o atmosferă de suflet slav. Așa fac, dela o bucată de vreme, cinematografiștii francezi. Și-i trag la filme rusești de toate soiurile: farse cu arhiducese cameriste, drame de Dostoiewski, etc. Duceți-vă la „Tovarith", să vedeți ce ușor și ce anost este să fii Rus.

■

Vă mai aduceți aminte de Jacques Catelain? Foarte curios cum unii actori francezi, de îndată ce îmbătrînesc puțin, evoluează spre bombonel. Exemplu André Luguet. Exemplu Jacques Catelain. Nu vreau să mă amestec în viața particulară a oamenilor. Dar este foarte curios cum Catelain, în toate „creațiunile" sale, vrea să facă roluri eminamente virile. Este dreptul lui să dorească a „face pe bărbatul"; și este dreptul nostru să găsim că nu se potrivește.

In „Calea Imperială" (așa se numește filmul de care vorbim) ni se arată, de franțuji, bravura militară engleză, în colonii de musulmani, și asta cu concursul unei Lady, care e nemțoaică maghiarizată (Kate von Nagy). Aproape Societatea Națiunilor.

■

Animalele sunt cei mai buni actori. Ei nu pot juca fals. Animalizarea actorului a fost o genială descoperire a regisorilor de la Hollywood. Actorul se dresează, și atîta tot. El ascultă; nu are „păreri". De aci perfecția actorului american, larg plătită cu o popularitate care răscumpără din belșug mica ofensă de amor propriu a căderii la rangul de simplu dobitoc dresat.

Asta, a propo de multe, — ce zic? de mai toate filmele americane.

■

Documentarului îi șade bine să fie documentar. Exemplu: „Abisinia". Prodigios de interesant. Pentru cine e nehotărît asupra atitudinei sale în conflictul italo-etiopian, să se ducă să vadă filmul. Va pricepe că e vorba de lupta dintre șoselele pavate, baia zilnică, batista de buzunar, etc., și picioarele desculțe, noroiul secular, scărpinarea de păduchi cu gura, etc... Cel mai mare dușman al tezei italiene este d-l Mussolini. Cînd un popor întreg spune, patetic: vreau să trăiesc; nu mai încap în țara mea; cer să fiu lăsat să mă instalez acolo unde-s locuri virane, chiar cu riscul de a civiliza țigani, — nu putem să nu-i dăm dreptate. Cînd însă un om, oricine ar fi el, spune; așa vreau așa fac, și cine-i contra va fi ucis cu tunul, — ne trebue multă tărie de caracter ca să rămînem de partea Italienilor.

Filmul „Abisinia" are tocmai acest merit de a reabilita teza un moment compromisă de inabilitatea beată a Ducelui.

Alt documentar: „Sequoia". Dar vai, agrementat cu anecdote umane: domni distinși care se instalează in junglă cu mașina Yost pentru a scrie romane, domnișoară de bună familie flirtind cu chipeș guard silvestru, și conversații — Dumnezeule! — conversații științifice — morale asupra posibilităților de imprietenire la animale, dialoguri și trialoguri culturale care taie tot cheful spectatorului. Păcat. Vederile de fiare in exercițiul funcțiunii sunt excelente. Pot chiar zice că-s mai bune decit toate cele din filmele animale precedente.

■

N'aș indrăsni să spun egală cu bugetul Rominiei Mari, dar cu siguranță egală cu acel al Rominiei Mici este suma de bani investită pentru finanțarea nouei superproducțiuni a lui Maurice Chevalier. („Folies Bergères"). Dar face. Virtutea domnului Mauriciu Cavaler trebue recompensată. D-sa e un caracter de bronz. Nu glumesc. Priviți puțin fotografiile din noul film. Eroul joacă un dublu rol: un cabotin „fiu din popor" și un nobil conte Cassini. In această ultimă calitate arborează șuvițe cărunte și maniere distinse. Ei bine, constatăm că nu-i nici fals. Chevalier ar putea juca roluri de duce sau de magistrat, sau de student de bună familie burgheză, sau orice altceva; ar putea juca tot atît de just ca orice actor american. Și totuși nu vrea. Rămine fidel personagiului idiot căruia ii datorește faima lui mondială: șansonierul coate-goale, golanul vesel, pușlamaua sentimentală, băiatul de prăvălie artist in ore libere. Și această fidelitate ne face să avem stimă pentru Chevalier (foarte fără voia noastră).

■

„Vanessa" este o sentimentală poveste in costume 1900, unde eroul devine ciung ceeace se arată cinematograficește printr'un fel de burtă laterală. Eroul este împodobit, pe partea stingă, cu un exces de prosperitate asimetrică. Interesant acest procedeu cinematografic consistind din depozitarea unei infirmități în pantalonii victimei. (Proprietarul acestora din urmă este domnul Robert Mongommery).

■

Trei filme, foarte diferite, dar toate egal de desăvirșite. David Coperfield, atmosferă de roman englezesc vechiu, cu caractere romantic îngroșate, îngeri sau fiare, Dumnezei sau canalii. Nespus de subtile sunt aceste producții, unde autorii filmului trebue să redea nu o realitate... reală, ci una pur literară: realitatea Dickens (așa cum fusese realitatea — Hugo dă Mizerabilii). Actorul trebue să se gindească nu la personagiul care a trăit, istoricește, pe vremea lui Dickens, ci la gravura pe care și-a combinat-o în cap micul cetitor al lui Dickens, cetitorul de atunci tot atît de bine ca și cel de azi...

■

„Extraordinarul Mr. Ruggles este altul din cele trei filme strașnice ale prezentei stagiuni.

In contrast cu David Coperfield, nu-i vorba de nici-un roman. Chiar scenariul a fost compus ad hoc, nu tras din vre-o bucată literară. Personagiul este un scriitor, un servitor englez, tot așa de atașat tradițiilor nobiliare cit și conservatorul său stăpîn. Valetul britanic călătorește intimplător în America 1900. Și strechea liberal-democratică vine să tulbure senina lui doctrină morală anterioară. Și toate astea jucate de Charles Langhton!

Al treilea film cu totul remarcabil e „Drumul vieții". E vorba de „copii abandonați", moștenire de tristă murdărie fizică și morală a războiului civil în Rusia sovietică, moștenire pe care guvernul bolșevic a lichidat-o cu un simț de umanitate și cu un talent pedagogic care ne lasă pe ginduri, muți de admirație. Filmul n'are „anecdotă". Este un reportaj. Și nu-i idealizat. Dacă ar fi, am ști-o numai decit. Asta nu-i ceva care să nu miroasă cale de o poștă. Educatorii socialiști au transformat niște copii bandiți, bețivi, leneși, cocainomani, zdrențoși, în niște oameni de treabă, muncitori și entuziaști. Cum? Vedeți filmul, și veți constata că în Rusia de azi nimic nu este imposibil.

■

Douglas Fairbanks Senior a cules folklorul de cavalcade romantice gen cow-boy și piele-roșă, și le-a trecut din arta populară în „arta cultă", exact așa cum de pildă Eminescu a făcut în „Doină", „La mijloc de codru des", „Ce te legeni" etc.

Douglas și-a terminat de mult cariera. Opera lui e clasică. O continuare ar fi o simplă repețire. Asta nu înseamnă că folklorul de equestre aventuri bufallobilesci n'ar mai putea fi origine de alte producțiuni de „artă cultă". De aceea e bine, pentru a da cineaștilor material de inspirație, să se însceneze povești ca aceea reprezentată recent la București sub numele de „Bufallo Bil", povești simple de pacapac, paca-pac, dar nu mai puțin distractive pentru copiii de la 7 la 70 de ani.

D. I. Suchianu

Miscellanea

–

Arthur Henderson

Demența colectivă alimentată copios de guvernele statelor fasciste care se va încheia cu un măcel universal așa cum n'a mai cunoscut istoria, va lua un avînt și mai teribil, acum cînd dispar unul cîte unul marii apostoli ai păcii.

In ultimii ani s'au stins aproape toți reprezentanții convinși ai ideii pacifice, întemeietori ai Societății Națiunilor, din nefericire atît de mult slăbită prin evenimentele din urmă.

Arthur Henderson era prin origine socială și formație sortit să lucreze pe ogorul păcii. Un om ridicat din pătura muncitorească, după ce a fost simplu lucrător în industria metalurgică, membru activ și conducător de sindicate, nu poate să dorească altceva decît pacea. De altfel toți oamenii de umile origini, toți cei cari își întemeiază existența pe muncă, covîrșitoarea majoritate a masselor, n'a dorit și n'a iubit niciodată războiul. De războiu și sînge visează numai păturile conducătoare, diplomații cu sînge de șarpe în vine, și peste tot aceia cari nu vor muri niciodată în tranșee.

Dela modesta situație de muncitor metalurgic, conducător de sindicate și primar în Darlington, Henderson s'a înălțat prin merite proprii pînă la șefia partidului laburist, a cărui politică a urmat-o dela întemeierea lui în 1900.

Se bucura de o largă popularitate în rîndurile muncitorimii engleze, nu numai pentrucă se pusese în serviciul cauzei și intereselor ei, ci și pentru faptul că Henderson era un membru al bisericei metodiste, foarte răspîndită în nordul și westul Angliei. Metodiștii sunt aprigi dușmani ai războiului, oameni de o rară puritate morală și integritate de caracter. A fi membru metodist, înseamnă a te bucura de o mare autoritate în toate cercurile. Calitatea aceasta este una dintre cele mai prețioase cărți de vizită, atît este de mare prestigiul acestei biserici.

Henderson era predicator metodist apreciat. Convingerile sale religioase, era natural să-l determine împotriva războiului. (Metodiștii merg pînă acolo încît opun rezistență civică în cazuri de mobilizare. Așa s'a întîmplat în preziua războiului din 1914).

Cu toate acestea a făcut parte din cabinetul de războiu, alcătuit de cinci persoane, în mîna cărora stetea soarta Angliei.

După războiu a militat pentru refacerea internaționalei muncitorești, și mai tîrziu pentru dezarmarea generală, în cadrele conferinței pentru dezarmare al cărei președinte a fost.

Străduințele sale pentru pace au fost răsplătite prin decernarea marelui premiu Nobel în 1934, după ce pentru aceiași operă i-a revenit premiul Carnegie în 1933.

Prin moartea lui Arthur Henderson idealul păcii între popoare, tot mai mult călcat în picioare de curentele reacționare, pierde o forță apreciabilă, un reprezentant convins și sincer.

Dar, ca și Briand, prin ceața grea ce-i întuneca vederea, în ultimele clipe, desigur că Henderson a zărit mișcîndu-se umbra zeului morții.

„Eroismul" reacțiunii valahe

Presa de dreapta epuizează vocabularul, ridicînd în slavă eroismul straşnic al acelor rătăciți, cari sub podoaba diverselor cămăși, verzi, albastre și vineții, execută cîntece, escursii și exerciții platonice cu lopata pe mai multe șantiere de paradă.

Rătăciții „eroi", cum știm, sunt tineri, tinerei și copii. Adevărat este că în ansamblu, rătăciții pot reprezenta o oarecare forță, mai ales atunci cînd nu li se opune în cale nici o altă forță.

In umbră, stau părinții spirituali ai acestor rătăciți. Menirea lor e doar manevra, întărîtarea și asmuțirea, dirijată plăcut de pe jachturi sau de pe canapele comode ale unor hoteluri de lux din capitala țării.

Intr'un mănunchiu, aceasta-i reacțiunea.

Dar în afară de copii și maturi ratați rămași șmecheri, se spune că reacțiunea se poate baza și pe largi cadre de funcționari publici, ofițeri, pensionari și membri ai corpului didactic. Eventual, ar veni în vedere și un însemnat stoc de preoți și alte fețe bisericești.

Să punem acum două întrebări: 1) de ce dreapta și-a putut recruta pînă acum această strînsură de membrii și aderenți și 2) este într'adevăr eroic să fi reacționar.

Deunăzi, un „mare" legionar, care s'a perindat pînă acum prin toate partidele democratice dela care s'a ales pe rînd cu cîte ceva spre a-și asigura acum o rentă viageră după o meserie pseudodidactică, își auto-admira curajul reacționar „în ciuda democrației" care se apără.

Dar realitatea, este alta.

Căci sub regimul actual, nu e nici democrație și acelaș regim, nu numai că nu se apără, ci sprijină efectiv curentele reacționare. In schimb, liberalismul tip Tătărescu-Inculeț, ucide orice mișcare de stînga.

Deci ce e mai comod astăzi, decît să fii reacționar?

Nici un risc, nici un gest sau act care ar putea fi calificat de către guvern ca revoluționar, nici o luptă, nici o încordare mintală, fizică sau morală. Ci o simplă vociferare și amplificare zgomotoasă a stării de fapt.

Implicit ai răspunsul la a doua întrebare: a fi reacționar, nu numai că nu-i nici un eroism personal sau de ansamblu ci represintă chiar atitudinea lașului care alege punctul de minimă rezistență.

„Eroismul" lor: escursii, adunări, ospețe, chefuri, înjurături, uniforme, toate sub auspiciile autorității reale.

„Jertfa" pe altarul nației: comploturi aranjate, cheltuieli din buzunare pline, plimbări dela studii și „curajul" de dezertare dela studii și „curajul" de a purta cămăși soioase pînă la infectarea cu păduchi.

Frumos eroism, nu? **r. v.**

A murit Gib I. Mihăescu

Cartea, certificatul de naștere al poetului, s'a strîns și a fumegat în raft. Scriitorul a murit. Și-a deslipit genunchii și tălpile de glie și s'a mutat sus, unde zodia a întors acul.

O toamnă, și Gib Mihăescu s'a dus. O moarte poetică lîngă frunzele ce cad, o moarte pe care mulți și-ar dori-o. Moartea lui în-

serată la cronica ştirilor diverse a surprins ca o ameninţare. Am fi vrut ziare îndoliate de moartea creatorului, dar am înţeles semnul vieţii noastre întoarsă dela sentimentalismul celor cîţiva romantici întîrziaţi. Gib a murit în a patruzecea toamnă.

În viaţă, opera creatorului s'a scris în raft umedă de viaţă şi de durere. Substratul psihologic se ghicea neastimpărat şi plin de o metafizică bolnăvicioasă. Mi-amintesc numai noaptea profundă a îndoielilor din *„La Grandiflora"*, o noapte ce continuă să ardă până la ultimul roman *„Donna Alba"*. Apoi o poesie a adîncului ce mi-a ciocănit dela *„Dintre porţelanuri"* pînă la *„Femeia de ciocolată"*.

Fraza bogată se unduia ca un mister nou ce creştea odată cu viaţa. Nu odată am surprins la Gib Mihăescu învăluirea elementelor eterogene artei aduse în contemplabilitate şi devenite estetice tocmai din cauza verbului bogat şi fluid. Amintiţi-vă halucinanta povestire care deschide volumul *Vedenia*. Farsa jucată de căpitanul Naicu soţiei sale închide povestea unui adulter, care apare căpitanului imposibil. Anton, viţelul lui de ordonanţă, urit ca o maimuţă, nu putea fi amantul soţiei părăsite pentru a pleca în campania din Bulgaria. Şi totuşi la întoarcerea acasă, soldatul haidău îşi lăfăia trupul păros, de gorilă, lingă pieliţa fină a doamnei Naicu. Răsbunarea, pe care vrea s'o încerce Naicu, e în funcţie de consideraţiile prietenilor şi de laşitatea lui. El n'a avut suflet:

„Pentru întîia oară în viaţa lui îşi simţi sufletul...

„Acum însă simţi în pereţii trupului, sufletul acesta ca pe o fiinţă alta, care crescu deodată spăimîntătoare şi-l muşca cu dinţii, îl sgîria cu unghiile, voia parcă să-l sfîşie într'o parte, da, da, acolo, în stînga capului, să-şi facă loc, să ţîşnească afară pentru a se destrăma ca fumul în libertate" (pag. 29).

Eroii lui Gib Mihăescu cresc pe aceiaş axă; omul lui nu este omul de acţiune, ci omul obsesiilor. Eroii lui obsedaţi sînt oameni cari trăesc o viaţă de vedenii şi halucinaţii, din care nu încearcă să se smulgă niciodată. Astfel: în *Femeia de ciocolată* apare obsesia golului de sub fereastră, în *La Grandiflora* obsesia adulterului care se termină straniu pentru victima eroului, în *Vedenia* răsbunarea, în *Braţul Andromedei*, obsesia unei creaţii, nerealizate decît în creerul savantului, în *Rusoaica* obsesia unei fiinţe vaporoase care întîrzie să apară.

Tabloul (din volumul *Vedenia*) aminteşte ceva din Wilde. Dar tonului flegmatic al englezului i se opune halucinaţia şi sentimentalismul scriitorului romîn. Bineînţeles că situaţiile sînt cu totul diferite. Eroul lui Gib trăeşte anormal sub presiunea internă bolnavă de nelinişti iar povestirea se grefează pe o gelozie anormală a personagiului.

Vreau să vă amintesc nuvela *Uritul*. Eroul, care s'a însurat cu *Uritul* în persoana unei nevinovate dar urite funcţionare din biroul percepţiei, e un obsedat la fel ca toţi eroii lui Gib Mihăescu. Uritul creşte cu el în casă, îl giugiuleşte şi-l împinge la nebunie.

Şi mi se pare aceiaşi cale trasată tuturor personagiilor lui, cale simplă, dar meşteşugit lucrată de mîna artistului.

Artistul din nuvele s'a continuat adecvat romanului. Impresia de creaţie intensă o puteai bănui din proporţiile nuvelelor şi posibilitatea de analiză. De aceia viaţă intensă s'a conglomerat într'un cadru de peste 300 pagini în *Braţul Andromedei* sau cu al doilea titlu: *La poarta necunoscutului*. Romanul acesta avea să fie depăşit de creaţia *Rusoaicei*, roman în care epicul luptă cu fantezia unui poet. Viaţa ce e închisă în acest roman aduce aceiaş obsesie născută în capul eroului din cetirea cărţiior, de mistică bolnăvicioasă, ruse. Ragaiac îşi aşteaptă acolo în bordeiul lui *rusoaica* aşa cum i-au descris-o cărţile, dar care întîrzie să vină. Se mulţumeşte în schimb, cu amante terestre, care nu au nimic din *rusoaica* eterică, atît de aşteptată, dar care satisface

sexualitatea animalului. Obsesia creşte cu povestirea, epicul lămurind situaţiile grefate, nu psihologic extern ci introspect. Eroul trăeşte prin artist, prin autentic şi episod, psihologicul fiind manifestarea verbală.

Firul trasat se continuă în *Femeea de ciocolată*. Golul de sub fereastră aduce eroului dorinţa de a se arunca, pentru obsesia lui, şi nu pentru femeia cu pieliţa de ciocolată. Vedea în acest act tragic o eliberare, care nu poate fi înfăptuită de laşitate şi aceiaşi teamă de comentarii.

Obsesia lămureşte portretistica romancierului. Oamenii lui sînt bolnavi de idei, de sentimente şi de fapte ce nu se pot înfăptui. Posedaţi de destinul forţelor exterioare, deposedarea lor nu se poate face decît prin violenţă, printr'o faptă ce iese din comun şi care pare stranie. De aceia atmosfera se înjghebează halucinantă şi depăşeşte tragicul uman prin bizarerie şi convenţional.

Artistul nu şi-a forţat personagiile pentru verosimil. Verosimilitatea e, de multe ori, apanajul celor ce copiază realitatea în formele ei mărunte de existenţă. Artistul bazat pe bizarerie şi convenţional are o logică a absurdului ce creiază viaţă umană nouă. Acesta e artistul creator.

Epicul lui Gib Mihăescu nu e epic de fapte diverse, care să se înglobeze în viaţa actuală. Epicul lui iese din obişnuinţă prin caracterul lui de autenticitate, manifest evident al unei fantezii neobişnuite şi a unei sentimentalităţi ce nu se pretează la dulcigării.

Pragul vieţii a fost depăşit de creator prin moarte. Sentimentalitatea reclama la moartea lui Gib o zi cu flori şi cu primăvară. Artistul, însă bizar, a părăsit meleagurile pentru o întoarcere în creaţie.

Aici lingă cea de a patruzecea toamnă ne îndoim genunchii în faţa creatorului. Gib va trăi prin noi, cu perpetuarea vieţii lui modeste şi fiecare toamnă ne va fi scumpă aducere aminte. Creatorul s'a întors lîngă Creator.

Darurile lui scrise de mîna de humă vor tîngui în raft moartea noastră a tuturor.

O toamnă în care ni s'a dus un prieten mare.

Cîteva însemnări la „Ochii Maicii Domnului"

Falsul roman al d-lui Tudor Arghezi, primit pieziş de criticii cu principii estetice sau nu, ridică o interesantă problemă. Dacă în ceia ce priveşte acţiunea, romanul e redus la cîteva episoade ce n'au nimic epic în ele, lirismul autorului, şi prin acesta se poate mîndri d. Tudor Arghezi, acoperă noutatea acţiunii. Eu aş fi propus să se cheme: îndreptar pentru viitorii romancieri, fiind o carte dincolo de „à la manière de"... Criticii noştri n'au vrut să 'nţeleagă că în dosul lirismului se ascunde o problemă, care prezintă o evoluţie ascendentă — lucru necesar romanului — şi care se sfîrşeşte aşa cum pronosticurile celui mai bun psihanalist ar fi regisat.

Complexul Oedip, care învălue atmosfera romanului, trece nedesignat tocmai din cauza lirismului. Vintilă Voinea e un fixat de mamă, tocmai fiindcă aceasta nu fusese.

Interesant de urmărit.

— „Mamă, strigă Sabina, ca şi cum... cucoana era de faţă, nu te-am iubit niciodată îndeajuns". (pg. 155). Deaceea psihicul caută ieşire în altă parte. Iubirea Sabinei cu ofiţerul englez, căruia-i închină dragostea şi trupul, e o deghisare a sentimentului acesta matern. Iar moartea ofiţerului care crede ea că s'a omorît de părere de rău pentru că a iubit-o, reprezintă complexul mutilării individualităţii necesar unui complex Oedip: tata — fiică sau mamă — fiu. Deghisarea apare apoi ca o deviere dela obiect (soţie-soţ), devenit un complex Oedip

obişnuit, (mamă-fiu) complex dublu, dat fiind că psihicul lui Vintilă Voinea se desorganizează tocmai din cauza acestui complex.

Rîndurile pe care d. Arghezi le însemnă la pag. 164 îndreptăţesc prima afirmaţie:

„Nu maică Pulcheria — spune Sabina Voinea — îl iubesc... ca pe lumina ochilor. El e scuza mea că mai trăesc după dispariţia soţului meu şi el *va fi mîntuitorul meu* personal. Dacă aş rămîne cu pîntecul gol şi nu l-aş avea pe el în braţe n'aş mai trăi o secundă".

Sublinierea îmi aparţine. E clară devierea dela obiect, obiectul devenind copilul, în lipsa căruia, păstrează două fetişe ursuleţul şi manechinul, lucruri legate de el. Se leagă de primul complex Oedip deghizat (soţ-soţie) prin:

„Suferinţa mea trebuie începută acum" (pg. 164), deci complex al mutilării.

Fixarea de copil, îşi are corespondentul în fixarea de mamă a lui Vintilă Voinea. Din „Cuvinte Potrivite" trebuiau de mult scoase:

Tu eşti, mamă? Mi-e frică,
Mamă bună, mamă mică!

care indică fixarea de mamă a autorului. Atmosfera aceasta e mai bine definită în roman:

„Romanul lui de dragoste e Sabina... Mama îi umple toate golurile sufleteşti, care la un tînăr de anii lui aşteaptă, goale ca ramele unui stup, să fie împlinite cu fagurii reginei" (pg. 200).

Vreau să indic dovezi că nimic nu desminte afirmaţia complexului Oedip. De obicei obiectul devine pentru subiect exclusiva preocupare, aureolată de exagerările psihicului. Voinea spune astfel că moralul mamei lui „a fost de o duritate şi de o corectitudine de diamant" (pg. 273) afirmaţie ce indică divinizare. Exclusivitatea obiectului deţine rol precumpănitor. Voinea nu mai înţelege o altă femeie în afară de Sabina. Ana, pe care i-o aleseseră drept soţie, are rolul de mutilatoare. Intervenţia ei e primită cu aversiune la început, iar când simte că psihicul său ar înclina spre ea, Vintilă exclamă:

— Ştefane, Ana vrea să omoare pe mama (pg. 122).

Fixat aici, în matern, era normal ca actele pe care le înfăptueşte să fie acte copilăreşti. Fetiţul apare sub figura unui căţeluş, dar, al mamei lui moarte, de Crăciun. Căţeluşul e începutul noului complex, care se grefează pe cel dintîi: complexul spectacular. Pagina 300 aduce cîteva rînduri în acest sens:

„Din icoana Maicii Domnului se uita la el şi zâmbea Sabina. Ochii-i erau tot atât de frumoşi ca mai înainte şi faţa tot atât de proaspătă-i era".

Revelaţia aceasta, desigur mobilul complexului Oedip, trebuia să ducă la o descarnare a individului din obsesia lui familiară. Intervenţia Anei care-i dărueşte un juvaer „ca amintire", îl face să se cufunde mai adînc în noaptea copilăriei. E semnificativ pentru aceasta sfîrşitul:

„Ca să nu mai audă nimic şi să nu fie răscolit, el închise lin, fără sgomot, după Ştefan, uşa stareţiei".

Autismul a fost finalul. Personagiul nu s'a putut smulge din obsesie, datorită intervenţiilor, care ar fi putut mutila amintirea mamei sale. Pentru aceasta el trăeşte în amintire, în reacţiunile lui sînt accente de copilărie, (strigă spre exemplu pe Ştefan să-l apere de Ana), iar autismul, din care încercase să-l scoată Ştefan şi cu mama sa, e culminaţia trăirii lui primitive.

Spunem fals-roman fiindcă romanul d-lui Arghezi pune accentul, nu pe episod, nici pe povestire, ci pe liricul vieţii.

De aceia apare nemulţumitor, nefiind după calapodul obişnuit criticior. Dar marea poemă argheziană e frumoasă prin problematica ridicată, prin verbul fluid şi fantezie. Apoi îmbinarea livrescului cu liricul e o operă de mare maestru. Pentru o apropiere Ion din *Năpasta* lui Caragiale şi Voinea, altădată.

N. CRISTINOIU

Fond religionar sau vlăsie ?

S'a pus din nou pe tapet, problema fondului bisericesc din Bucovina.

Sumar acest fond se compune din averile mânăstirilor şi bisericilor din Bucovina, puse sub administraţia mitropoliei din Cernăuţi cu concursul laicilor eparhiali şi reprezentînd o valoare de vre-o cîteva miliarde lei.

Care e menirea fondului?

Iarăşi, sumar: să întreţină bisericile, facultatea de teologie, căminul de cantori bisericeşti, să construiască biserici noui, să întreţină şcoli şi asociaţii culturale, să plătească preoţimea şi văduvele de preoţi, să-şi valorifice bogăţiile în folosul populaţiei săteşti, să acorde ajutoare în natură (lemn de foc şi construcţie) sătenilor lipsiţi de mijloace, să îngrijească bolnavii lipsiţi de mijloace, la băile din Vatra Dornei, să sprijine orice manifestare culturală.

Care a fost activitatea reală a acestui fond de miliarde?

Se impune, să răspundem acum, mai detailat şi cu mai multe precizări cari nu pot fi tăgăduite.

Pe acest tărîm, în activitatea fondului bucovinean se pot deosebi două epoci distincte: concesionările şi darea în exploatare a pădurilor şi apoi, exploatarea în regie proprie.

In prima perioadă, se ţineau quasi-licitaţii, sau mai bine zis, pseudo-licitaţii. Astfel, au fost defrişaţi codrii cei mai frumoşi în profitul negustorului, în profitul clicei necinstite dela Fond şi în neprofitul sau paguba Fondului şi a instituţiilor cari depindeau de el.

In a doua perioadă, de exploatare în regie proprie, jaful continua. Fiindcă acelaş furt deghizat era practicat la fiecare fabrică de cherestea în parte.

La dezastrul financiar, echivalent cu insolvabilitate şi faliment, a contribuit şi nepriceperea comercială, aşa că intervenţia crizei a prefăcut exploatarea în regie proprie în crah, în regie proprie.

S'a ajuns, ca pînă şi veniturile vizibile ale Fondului să fie sechestrate în timp ce preoţi rămîneau neplătiţi cu lunile. Erau cu regularitate şi bine plătiţi însă cei mai mari dintre feţele bisericeşti, cari au avut grija să-şi construiască şi un palat măreţ în imediata apropiere a reşedinţei metropolitane.

O ieşire? Una singură: etatizarea. Căci în nici un caz, mai rău nu va putea să funcţioneze administrarea acestei imense averi.

Intre recunoştinţă şi complicitate

Cît timp a fost la interne d. Victor Iamandi, mişcările naţionaliste s'au resimţit de regimul de aspră prigoană, pentru faptul de a fi cuibărit în sînul lor intenţiile asasine împotriva lui Ion G. Duca. Umbrele nopţii şi puterea de ocrotire a întunericului n'au putut împiedeca pînda isteaţă care ochia ager partizanii fugari ai gărzii de fier Beciurile poliţiei au gemut, cîteva luni, de ţipete omeneşti.

Dintr'odată, însă, d. Tătărescu se preschimbă în ocrotitor. Cochetează cu grupările naţionaliste, le ajută şi le susţine pe ascuns. Nu s'a ferit chiar să le dea certificatul de cuminţenie, în discursul dela Constanţa.

Lumea a crezut că Primul ministru plăteşte, astfel, o poliţă de recunoştinţă acelora cari, prin asasinarea lui Ion G. Duca, l-au ajutat să ocupe postul înalt de astăzi. O acţiune de sprijin atît de constantă, atît de intensă, atît de susţinută, a forţat, însă, opinia publică să caute explicaţia în altă parte.

Prilejul a sosit: convenţia cu Germania. Sub pretextul că se îmbină legături economice cu Germania, d. Tătărescu a încercat să deschidă tuneluri de penetraţie influenţelor germane. O convenţie economică din cari noi păgubiam, îşi lumina menirea prin cele 20 de anexe pline de dispoziţii al căror scop se întrevedea cu claritate. Ea nu intervenia ca un instrument de reglementarea raporturilor exacte dintre consumator şi vînzător, ci ca o piesă de manevră între două ţări cari se orientau convergent în politica externă. Polemicile iscate au denunţat ţelurile şi convenţia a căzut.

Din felul cum a fost confecţionată această convenţie economică, din supărările d-lui Titulescu, lumea a prins sămînţă de bănuială.

Şi a urmărit.

Fapte noi, însă, au venit să întărească definitiv convingerea că d. Tătărăscu urmăreşte desgrădirea noastră din politica tradiţională, pentru a ne încadra în sistemul de alianţe ale Germaniei.

Enumerăm faptele:

a) la Rîmnicul Vilcea, o legiune de gardişti de fier, au manifestat în faţa statuiei lui Ion G. Duca; desigur, au manifestat împotriva liberalilor şi împotriva acelei politici pe care o patronează umbra mortului dela Sinaia. Pentru port ilegal de uniforme, poliţia a operat arestări. A intervenit, însă, ministerul de interne, — deci, d. Inculeţ, — a ordonat eliberarea imediată a manifestanţilor şi a silit comisarul să ceară scuze căpitanului legiunii;

b) la Cernăuţi, la întrunirea d-lui Octavian Goga — unde d. Inculeţ a adus oameni tocmiţi cu cîte 50 lei şi 30 lei, — manifestanţii au defilat prin faţa consulatului german, strigînd: „Jos Franţa, trăiască Germania şi Poliţia a fost, deastădată foarte binevoitoare, contemplind entuziasmul şi energia cu care cămăşile albastre salutau din depărtări pe Führerul Hitler;

c) la meetingul de alaltăeri al aviatorilor ruşi, n'au participat decît d. Savel Rădulescu şi d. Eugen Titeanu. Desigur, unul ca reprezentant al d-lui Titulescu, iar celălalt ca reprezentant al siguranţei. Nici un membru al guvernului n'a cinstit adunarea;

d) d. Titulescu, cel care întrupează normele de menţinere a alianţelor tradiţionale, este permanent subminat de d. Tătărăscu. Astfel, în presa guvernamentală, au apărut atacuri violente la adresa ministrului nostru de externe, atacuri în cari argumentul central era: d. Titulescu nu reprezintă interesele Romîniei. De unde s'ar deduce: nu lingă Franţa sunt interesele Romîniei.

Plus de aceasta: în timpul interimatului dela ministerul de externe, d. Tătărescu s'a amestecat în mişcările în diplomaţie, chibzuind ca numirile să fie făcute în aşa chip încît d. Titulescu să nu mai aibă în stăpînire punctele de comandament;

e) în Consiliul de miniştri, ţinut secret deunăzi, — atît de secret încît noi ştim ce s'a discutat, — propunîndu-se comanda unui număr de avioane, d. Tătărăscu a sfătuit pe d. subsecretar al aerului ca să efectueze această comandă în Germania. Motivul aparent: speră să achite sumele necesare, peste zece ani; deci, Germania i-ar face înlesniri de plată. Deci, s'au dus tratative în acest scop;

f) sub pretextul că se turnează un film de cinematograf: „Femeia imposibilă", au debarcat, la Constanţa, trupele de propagandă ale d-lui Goebels. S'au luat clişee din zonele de fortificaţie ale ţării. N'a lipsit Mamaia, Valea Jiului, sondele petrolifere, vederile din port, din silozuri. Statul major al armatei n'a ştiut, desigur, nimic, totul ştiind numai d. Inculeţ.

Or, Gustav Fröhlich şi Dorothea Wieck, — cei ce au condus operaţiunile, la Constanţa, — aparţin cinematografului berlinez, în care d. Gustav Fröhlich a pătruns cu ajutorul intimei prietene a Führerului Hitler, Lenni Riefensthal. Din imediatul său anturaj, cancelarul german trimite cercetări culturii la Bucureşti, pentrucă spiona rezistenţele noastre.

Fiindcă Germania n'a putut pătrunde în Romînia pe drumul economic ce a încercat să-l deschidă, prin convenţia sa, d. Manolescu Strunga, s'a infiltrat pe căile culturale pe care i le-a deschis priceputul domnul Inculeţ.

Din felul cum se relaţionează aceste fapte, cum se succed şi cum se gradează, nu rezultă decît o singură concluzie: d. Tătărăscu încearcă schimbarea politicii externe.

Nu apreciem în nici un chip această atitudine.

Constatăm numai faptele, tragem încheeri şi întrebăm: de ce nu se declară d. Tătărăscu? Ce motive îl obligă să treacă sub tăcere aceste informaţii?

Intr'o problemă atît de vitală pentru ţară, — cum este problema politicii externe, — dece nu lasă d. Tătărăscu svon liber ştirilor pentru a cunoaşte şi naţiunea ce gînduri nutreşte primul ei ministru şi pentru a putea să se pronunţe fiindcă, vorba fiind de soarta ei, singură ea e chemată să hotărască din această soartă

a. b.

Versuri italiene inedite ale lui Gh. Asachi

Catalogînd manuscrisele italiene ale Academiei Romîne, întîmplarea a făcut să găsim printre ele un carnet de însemnări al lui Asachi, din vremea şederii sale la Roma. Carnetul, intitulat „Extract de deosebite compuneri clasice, compilate la Roma 1809 de G Asachi", a fost aşezat ulterior între manuscrisele romîneşti, sub cota 5297. El conţine extrase din lecturile scriitorului, interesante pentrucă arată cît de întinse erau aceste lecturi; sunt acolo fragmente din Petrarca, Ossian, Fontenelle, Sappho, Horatius, G.-B. Casti, Camoens, Dante, Passerini, în latineşte, italieneşte, franţuzeşte, englezeşte şi portugheză [1]. O singură compunere originală între toate aceste copii, e sonetul dela f. 19 v. pe care îl transcriem în întregime, deoarece el nu se află nici între poeziile italieneşti pe care Asachi le-a publicat el însuşi, în ediţia din 1838 a poeziilor lui, nici între cele semnalate de d-l Cl. Isopescu [2], căruia acest manuscris, rămas multă vreme necunoscut, nu i-a fost accesibil:

Venerdì mattina 11 Agosto, tornando da Caccia amorosa, 1809.

Tempo già fu, che tra servil catena
Amor tirano a suo piacer mi strinse,
quando Colei ch' oggi rammento appena
d'esser fida al mio cuor barbara finse.

Ma franto è il laccio, e se tormento e pena
costomi il dì che un guardo suo mi vinse,
or torno a respirar aura serena
e di maschio valor l'arma si cinse.

[1] O scurtă descriere a conţinutului la A. Ciorănescu, *Manuscrisele italiene ale Academiei Romîne. Studii Italiene*, (1935), p. 168.

[2] Cl. Isopescu, *Il poeta Giorgio Asachi in Italia*, Livorno 1930.

Frema l'ingrata, e mordo il labro indegno
onde liete speranze a me porgea,
ch' io non curo e non temo il suo disdegno.

E se parvemi un di d'Amor la dea,
mentre dell' alma mia tutt' ebbe il regno,
or detesto col nome anco l'idea.

Sonetul e fără îndoială una dintre primele producţiuni italieneşti ale poetului; o dovedesc atît data, cît şi unele ezitări de limbă; astfel în titlu scrisese mai întîi „caccia amorile", corectat apoi în „amorosa". Cu toate acestea versurile nu au nimic neplăcut, şi deşi sunt stăpînite de monotonia specifică formularului arcadic şi petrarchizant, ele merită să fie amintite şi restituite operei italiene a lui Asachi.

Gramofon, beton, sezon

Se rimează, nu ?

Nici nu era greu de căutat. Un singur om, într'un singur sezon, a fost gramofon deşi se considera beton.

Dar, 'ar insemna să facem poezie. Şi poezia nu-i deloc pentru mutra curajosului tenor al operetei politice din ţara noastră.

In definitiv, ce s'a intimplat ? Iată, povestea.

De vină, e societatea de radiodifuziune.

După munca zilei, ca orice om ce-şi achită cu regularitate abonamentul la radio, într'o seară de sezon intîrziat, doriam să-mi iau unica recompensă: concertul de muzică al jalnicului nostru post de radio.

Ce calvar, ce pătimire, cîtă enervare şi cîtă oboseală adiţională, căci în loc de refacere morală, zbierete, ţipete, injurături, stridenţă isterică: era placa de gramofon. Sau mai exact, vorbia gramofonul. Gramofonul, avea însă mai multe plăci. Reproducem deci textual: „şi ţara care ne dă... ne dă... ne dă — birr — ne dă birr — ne dă— birr — ne dă... dreptul. Dreptul şi nu devizele şi nici perimetrele. Acul, intrase din nou pe făgaşul normal.

Alte ţipete, noui injurii, un nou lătrat, alte istericale, ca după cinci minute să auzim din nou: „de ce să plecăm... birr... plecăm... birr — plecă... birr... plecăm ? Probabil că plecaţi. Acul de gramofon ratase din nou. Coincidenţa, nu-i bizară ? „Plecăm", n'a fost repetat prea des ? Ni se pare că, da.

Dar atunci, gramofon, gramofon; cum rămîne, cu betonul ?

Multe zile n'au trecut după recitalul plăcii de gramofon, cînd acelaş tenor îşi caracterizase sibilic, astfel poziţia sa politică: „Beton !"

Placă de gramofon, din beton ? Ce crapă mai uşor, decît o placă de... gramofon ?

E uşor de răspuns astăzi: guvernul !

Cînd ? In sezon !

Sezonul devizelor, a fost. Sezonul perimetrelor, a fost. Sezonul remanierelor,a a fost. Sezonul crăpatului, soseşte.

Cultură britanică (!) în România !

Dela un timp încoace abundă reclamele. Plătite sau milogite, n'are importanţă. Reclamă, tot reclamă rămîne.

Ceeace ne oferă şi un subiect poate că penibil dar util, cu atît mai mult cu cît unele asociaţii şi societăţi cred că se pot bucura de un statut social tabu.

In cazul de faţă, e vorba de Societatea anglo-romînă.

Dacă această societate ar avea scopuri lucrative — comerciale, reclama şi-ar avea scopul binecuvîntat.

Cum nu acesta este cazul, ce alt sens are reclama decît de a acoperi şi masca o activitate redusă şi nesinceră ?

Ttitlul reclamei: „Societatea anglo-romînă pentru promovarea culturii britanice în Romînia".

Cultura britanică? Aşa ceva, nu există. Cultură engleză, cultură anglo-saxonă, da. Insă „cultură britanică". Dealtfel, jumătate din reclama apărută, se ocupă de „activitatea viitoare". Poate că de, *programul* viitor. Nu ?

Nu !, societatea aceasta, ne-a dovedit'o pînă acum, că nu înţelege să se ţină chiar atît de meticulos de programele afişate.

Dar, despre rostul acestor societăţi, mai sunt multe de spus.

Ne rezervăm deci dreptul de a reveni.

„Tineretul cântă peste frontiere"

Radiodifuziunea ne-a învrednicit să savurăm o seară cu adevărat tinerească. Peste 30 de noţiuni, din toate colţurile lumii şi-au transmis reciproc cîntul tinereţii. In ciuda frontierelor, în ciuda ambiţiilor autocratice şi oligarhice, în ciuda sforăriilor diplomatice: *peste* frontiere.

Concertul a fost aranjat. Participanţii a fost selecţionaţi şi bătrînii în cea mai mare parte, au fost factorii cari au ales melodiile ce trebuesc cîntate... peste frontiere.

Oricît de artificiale ar fi fost deci această manifestaţie muzicală a solidarităţii internaţionale, numeroşi au fost auditorii cari şi-au pus totuşi următoarea temerară întrebare: paradoxul coincidenţii între această manifestare internaţională şi conspiraţia războinică fascistă nu poate fi augurul simbolic al unor vremuri cînd omenirea va triumfa totuşi cu adevărat *peste* hotare ?

Cînd, frontierele se vor volatiliza ca unda eterică şi cînd fraternitatea universală va înmormînta pe veci fratricidul de astăzi.

In ceeace priveşte Romînia, remarcăm următoarele: că ne-am manifestat cît se poate de urît.

Dar, fiindcă veni vorba de radiodifuziune, postul romînesc ar putea ţine seamă de următoarele deziderate:

1) Să ne scutiască cu conferinţe prea savante, prost scrise şi prost citite.

2) conferenţiarul bîlbîit, chiar dacă e o peronalitate reală sau fictivă să lase conferinţa pe seama speaker-ului;

3) pronunţarea cuvintelor străine să fie corectă şi nu pocită. Căci se pronunţă corect „foot ball" dar greşit „match" căci e „metş" (match). Nu „Duglas" (Douglas) ci Daglâs;

4) cîntecele şi muzica naţională să fie executate de ochestre bune şi nu tarafuri de ţigani răguşiţi;

5) repugnă vocea prea dură şi închisă a speaker-ului; e preferată vocea speakeriţelor.

6) poşta-radio vine cu aşa zise glume şi spirite răsuflate : de preferat să dea răspunsul concis şi serios, fără trăgăneli şi sforăeli.

Deocamdată atît.

Institutul de conjunctură. în debandadă

Sint mulți cari știu de existența acestui institut. Poate că sînt și mai mulți însă, cari nu știu că Rominia avea într'adevăr un astfel de institut.

Astăzi însă, se pare că *toți* știu că acest institut de conjunctură, e pe punctul de a mai exista.

Inutil să relevăm importanța unui astfel de organ într'un stat care se pretinde civilizat și mai ales într'un stat care se găsește în plin avînt economic.

Studiul conjuncturei este aproape indispensabil.

Și fiindcă e vorba de studiu, trebue să înțelegem că nu poate fi vorba de proști, inculți, semidocți, improvizați și huligani.

Ei bine, institutul de conjunctură e in debandadă, fiindcă l'au invadat, prin inconștiența unor conducători ai săi, huliganii, improvizații și proștii.

Cînd l'au invidat? Exact în perioada în care întemeietorul și susținătorul institutului lipsia din țară.

Tactică de brigandaj.

Rezultatul: azi, institutul nu mai face nici un studiu și activitatea e redusă la zero, cînd tocmai se impunea cea mai asiduă activitate, ținînd cont de boom-ul economic, dar mai ales industrial al Rominiei.

De ce nu se lucrează? Simplu: proștii sunt incapabili să lucreze, iar elementele bune cari au întemeiat institutul, refuză să lucreze în tovărășia huliganilor noui-veniți sau în așteptarea hienică, să vină.

Soluția e simplă. Sau se restabilesc lucrurile, institutul redevenind uzina utilă, sobră și harnică din trecut, sau, institutul se dizolvă.

Pledăm pentru ultima soluție: spre a-i vedea pe proștii patentați ai „generației" huliganice, cum înțeleg să se valideze în fenomenala lor incapacitate. Căci prostul, pe lingă că se consideră inteligent, mai are pretenția să fie și competent. Bîta și sinecura nu-i ultimul lor ideal?

P. Nicanor & Co.

Recenzii

Irene Harand: „Sein Kampf" (Antwort an Hitler), Viena 1935, pp. 348.

Dictatorul germaniei, se zice, — traditur — că-și acoperă toate cheltuelile personale din drepturile de autor după urma cărții sale „Mein Kampf". S'o creadă, nemții. Eu, n'o cred.

In orice caz, Irene Harand, catolică germană, ariană și nu semită, îi răspunde aspru lui „Mein Kampf" prin „Sein Kampf", în care demască simplu, dar cu atît mai crunt barbaria „luptei sale".

Capitolul întîiu, „Minciuna, arma principală a svasticei" deschide violent focul.

Autoarea ia ca dovadă pentru aserțiunea sa, următorul citat din cartea lui Hitler, p. 200: Menirea propagandei nu este să cerceteze obiectiv adevărul în caz că acesta se prezintă favorabil părții adverse, ci neîntrerupt, ea trebuie să stea în serviciul propriei sale grupări".

„Naționalismul furibund" este capitolul al doilea.

Judicioase sunt următoarele aserțiuni ale curajoasei luptătoare: Nu poți să-i faci propriului tău popor un serviciu mai rău, decît seducîndu-l să se ridice în contra altor popoare. Statul este doar un membru în familia mare de popoare. Un popor n'ar trebui să-și atragă deci asupra sa ura vecinilor săi, prin aceea că va afirma întotdeauna că e mai bun și mai nobil decît toate celelalte popoare.

Naționalismul devine ca o otravă, cînd îi este inoculat tineretului spre a trezi în el ura în contra altor grupări etnice. *Fără un astfel de naționalism, n'ar exista nici războiul!*" (p. 11).

Enumerăm celelalte capitole: Nebunia rasistă; Insușirile „rasiste" ale evreilor; Minciuna despre cămătăria evreească; Minciunile despre talmud; Minciuna amorului ritual; Idealismul evreilor; în pagina 175, o informație interesantă; primul drapel inamic cucerit de armata germană în războiul mondial, a fost cucerit de către un soldat evreu, cu numele Fischel.

Capitolul 9: Protocoalele înțelepților dela „Zion". Capitolul 11, poate că cel mai important: Bilanțul svasticei.

Spicuim din bilanț: lagăre de concentrare, cruzimi față de femei și copii, înscenări, torturi și asasinate, favorizarea marei proprietăți rurale, încurajarea trusturilor , decadența presei, a universităților, a științei și a Academiei de Poezie.

Concluzia, e categorică și poartă timbrul unui apel și a unei somațiuni către întreaga lume: „Svastica reprezintă un mare pericol pentru omenire. Svastica este cel mai mare pericol al secolului. Spre a-i face față, trebuie să ne folosim de armele cari îi sunt străine svasticei: idealism și sacrificiu, cuminţenie și dragoste, adevăr și dreptate!" (p. 348).

Autoarea, repetăm, nu e evreică ci o catolică austriacă, directoarea unui organ de luptă „Dreptatea", stînd în fruntea mișcării antinaziste din Viena. Ce-a determinat-o la aceasta? „Lupta pentru dreptate, omenie și egalitate".

O carte bine documentată, bătăioasă, sinceră, instructivă.

Suficiente motive spre a fi fost oprită să intre pe teritoriul celui de-al treilea Reich.

Ancel Jacques: Les frontières roumaines, 1935, pp. 68.

Autorul, profesor la Institutul de inalte științe internaționale din Paris, are un mare merit, pe care nu i-l putem tăgădui: acela de a prezenta publicului studios străin, in primul rînd, un comprehensiv studiu asupra hotarelor romînești.

Studiul acesta, să ne ințelegem, nu este un studiu al granițelor romînești. Ci mai degrabă o geografie politică a țării romînești.

Impletirea intre factorul geografic și etnic, intre sol, cultură și limbă, este urmărită narativ și descriptiv, în decursul veacurilor.

Iată capitolele mai importante: 1) Bucovina; 2) Basarabia; 3) Stepa Bugeacului; 4) Dunărea maritimă; 5) Dobrogea colonială; 6) Frontiera dunăreană; 7) Transilvania. Nu e vorba deci de o simplă impărțire istorică a teritoriului, ci și de una geografică.

Rindurile din urmă cu care autorul își încheie lucrarea, merită să fie relevate: „creșterea recoltei de griu, este o dovadă a îmbunătățirii traiului. Incetul cu incetul, munteanul își ridică standardul său de viață. Aceasta este o lentă revoluție socială care se traduce în domeniul politic prin ascensiunea la putere a țărăniștilor.

Astfel, din trei părți, cu migrațiunea lentă a poporului romîn dela munte în spre șes, se manifestă o solidaritate, consacrată de tratatele de pace, intre cele trei regiuni tipice: Muntele, colinele și șesul" (p. 68).

Util ar fi fost ca autorul să ne dea și o bibliografie, spre a renunța mai degrabă la prea numeroasele clișee pitorești: cartea nefiind un album turistic, ci o lucrare științifică, așa cum se pretinde chiar de către prefațatorul ei, d. N. Iorga.

T. TUDOR

Henry Helfant: Los bosques y la industria maderera en Rumania, Madrid 1935.

Unul din puținii atașați comerciali ai Romîniei, care ințelege să activeze și dincolo de tipicul biurocratic.

Lucrarea, prezentată tehnic ireproșabil, informează publicul spaniol și sud-american de bogăția imensă a codrilor noștri și de capacitatea de producție a industriei noastre forestiere.

Dealtfel, autorul mai are la activul său, două lucrări de aceeaș utilitate: „El petroleo en Rumania" și „El maiz en Rumania", care au avut darul să intereseze cercurile oficiale spaniole, spre a fi preocupate serios de importul acestor produse, indispensabile Spaniei, din Romînia.

Hărți plastice, vederi din industria forestieră și tabele statistice simplificate dar complecte, desăvîrșesc valoarea documentară a acestui studiu.

Interesant, de exemplu, este următorul calcul: care este bogăția forestieră a Romîniei, repartizată pe cap de locuitor?

Vechiul Regat	0.28	hectare
Transilvania	0.59	„
Bucovina	0.53	„
Basarabia	0.07	„
Media generală	0.36	hectare (p. 5).

Un alt capitol interesant: caracteristicele fizico-mecanice ale lemnului romînesc (p. 27—29).

In cele din urmă, lucrarea e complectată cu lista fabricanților și exportatorilor de lemne și cherestea din Romînia și cu o bibliografie, care epuizează aproape toate izvoarele de informație.

Revista revistelor romîne

Analele economice și statistice, No. 7-9, Iulie-Septemvrie, 1935.

Un prim regret: considerente tehnice nu ne mai permit să ne ocupăm în mod mai serios de acest număr din „Analele" d-lui Leon și Slăvescu.

Din rîndurile de mai sus cititorul va căștiga însă convingerea că în numărul viitor nu vom intirzia să facem revizuirea cuvenită, spre a pune cel puțin parțial la punct unele aberații și scamatorii cari, se practică cu nerușinare în acea așa — zisă revistă de specialitate.

Pentru moment, doar atît: sumarul nu aduce nici un singur studiu original ci reproduce discursuri sarbăde; așa — zisa cronică economică, la fel, este o compilare de alte discursuri și pseudo-conferințe, iar sub „recenzii" se practică următoarea nerușinată tămîiere reciprocă în consensul proverbului „ o mînă spală pe alta": Fl. Codrescu îl recenziază pe N. P. Arcadian, C. Rudescu, pe Fl. Codrescu și Fl. Codrescu pe C. Rudescu.

„Lucrările" recenziate, sunt prezentate ca adevărate capo-d'opere, cum e și firesc să ne așteptăm la așa ceva.

Nu știm, cine-și ia răspunderea acestui număr: secretarul de redacție, sau profesorii Leon și Slăvescu?

Un lucru, e cert: păcat de revistă, devenită colecție de vechituri și auto-tămîieri !

Revista revistelor străine

„Balkan Herald", ediția București pentru Octombrie 1935.

Și în Anglia, dar și aci, părerea de rău e curentă că nici un organ de publicistică periodică n'a apărut pînă acum, care să facă legătura culturală și socială între aceste două lumi diferite dar totuși interesate una de cealaltă.

Inițiativa ar fi trebuit să pornească, firește, dela fastuoasa societate anglo-romînă; ceeace a intirziat să ne dea însă această societate, din lipsă de inițiativă cum știm și nu din lipsă de fonduri, ne-a dat un gazetar englez, cu reședința la Belgrad, ajutat de un bun publicist romîn din București.

Execuția tehnică a acestei reviste, e mai mult decât excelentă, egalând-o în orice caz cu periodicele similare engleze și americane. Nici nu-i de mirare deci că cei mai mulți cititori recrutați, sunt în Anglia și Statele Unite.

De remarcat mai departe, că revista, n'are încă un colorit politic, nu stă în solda nimănui și reprezintă o publicație tipic informativă și ilustrată.

Splendide clișee din București și restul țării, înlesnesc difuzarea frumuseților naturale ale Romîniei în țările cari dau cel mai mare număr de turiști.

Excelentă e rubrica „Buchares calling", care s'ar putea traduce ast fel: „Vă cheamă Bucureștii!", sau „Alo, aci Bucureștii!"

„Harijan", vol. III, Nr. 15, Poona (India).

Publicația aceasta indiană e interesantă chiar numai prin faptul că reprezintă și apără interesele celei

mai oprimate clase din India: aceea a pariah-ilor.

E dela sine înțeles că organul acesta nu poate fi anti-englez, fiindcă lupta e pornită în primul rînd în contra castelor „superioare" brahmane, cari înțeleg să-și dețină puterea socială și economică prin oprimarea acestor „spurcați".

Mișcarea gandhistă îi apără într'o anumită măsură, însă nu, cum am zice, din „toată inima". Căci altfel, gandhismul s'ar pune rău cu brahmanii și plutocrația industrială indiană dela care-și procură subvențiile generoase.

Guvernul englez, în schimb, pe cât îi permit mijloacele financiare și tactica politică, desvoltă un vast program de realizări menite să ușureze traiul acestor declasați și oprimați ai fanatismului religios și social.

Situația populației Harijan, este ilustrată în următorul exemplu (citâm din p. 117):

In districtul Ahmehabad, regiunea Taluka, din 139 sate cu populație Hurijan, inspectate, 75 sate n'au școli, 4 au dispensarii publice și 12 dispensarii particulare.

In 43 sate, copiii harijan nu sunt admiși în școli. Iar unde ei sunt admiși, li este interzisă șederea la un loc în bancă cu ceilalți copii ai castelor înstărite.

In 107 sate, harijanii n'au dreptul de a se folosi de fîntîni ci se alimentează cu apa adusă de englezi în tancuri speciale.

In 29 sate, harijanii, sunt lipsiți și de acest serviciu de cisterne.

Dar pe lângă acest material inedit, revista se ocupă într'o extensivă recenzie cu industria casnică din Rominia.

Lucrarea de bază e „Țara și țăranul în Rominia", de dr. David Mitrany, apărută în 1930 în editura Universității Oxford.

„Deși Rominia, ca întindere e numai cât un colț, în comparație cu vastul continent indian, totuși condițiile agriculturei romînești se aseamănă extraordinar de mult în unele privințe cu cele ale agriculturei din India".

Iată motivul bine determinat pentru care „Harijan" ține să ne dea atâta atenție.

1935. — ANUL XXVII NOEMBRIE-DECEMBRIE Nr. 11-12

Viața Romînească

REVISTĂ DE LITERATURĂ, ȘTIINȚA ȘI IDEOLOGIE

SUMARUL:

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA: STRADA CLEMENCEAU Nr. 9

„Viața Romînească“

Directori: MIHAI D. RALEA și Dr. ERNEST ENE

București, str. Clemenceau 9

ANUL XXVII

Prețul abonamentelor:

In țară: Pe un an	. . . .	lei 250
„ „	Școli și biblioteci	„ 500
„ „	Autorități și instituțiuni . .	„ 1000
In străinătate: Pe un an	. . . .	„ 1000

Abonamentele se pot face dela orice număr, trimițind suma prin mandat postal, administrației din București, str. Clemenceau, 9.

Viața Romînească

REVISTĂ DE LITERATURA, ȘTIINȚĂ ȘI IDEOLOGIE

ANUL XXVII
NOEMBRIE-DECEMBRIE 1935

ATELIERELE „ADEVĔRUL“ S. A.

Crez modern

Tu, frate-al meu, ia arma asta'n mînă,
Ea-ţi dă şi drept şi cinste şi onoare,
Orgoliu şi iluzii şi mîncare;
Ea-i peste vii şi peste morţi, stăpînă.

Invaţă să ocheşti ca să ucizi.
Iţi uită tot, şi suflet şi pe-ai tăi,
Şi trage în grămadă, buni şi răi,
Să-i vezi pe jos, tîrîndu-se, omizi.

Să nu laşi om alăturea de tine,
Nu măsura că-i prost, că e deştept.
Ţinteşte-i bine inima din piept
Şi-apoi miroasă-i sîngele din vine.

Şi să ucizi cum ai ucide muşte
De vrei să fii erou şi preaslăvit,
Să ai statue'n bronz, să ai un mit,
Şi altul mai întîi să nu te'mpuşte.

Dela'nceput omoară'n tine tot,
Şi să rămîi ca fiara de curat.
Prin armă eşti călău dar şi 'mpărat.
Ascunde-ţi faţa'n masca ta cu bot.

De-aceia te-ai născut, ca să ucizi
Sau, dacă nu, la rînd, să fii ucis,
Să uiţi de tot ce-a fost în tine vis
Şi ce-ai putut iubi de-atîtea ori.

Să uiți minunea ochilor tăi vii
Și vraja lumii care te'nconjoară,
Să uiți c'ai plîns și tu odinioară,
De mama ta să uiți, să nu-o mai știi...

Să calci cu cisma hîdă prin noroi,
Spre'ntîiul om ce-ți va ieși în cale,
Să-i vîri tăiușu'n pîntecul lui moale,
Să uzi cu sînge cîmpul de trifoi.

Eu te-am crescut pe tine ca pe-un cîne
Să muști, să urli și să rupi cu gura;
Eu ți-am făcut virtute mare, ura
Și ți-am svîrlit bucățile de pîne.

Ia arma'n mînă, mergi și cucerește.
In ea e tot: putere și dreptate,
Cu cît mai mulți tu vei culca pe spate,
Cu-atît mai mult și Domnul te iubește.

Demostene Botez

Nopțile domnișoarei Mili

Măști

... Balul Rândunelelor!... Repede, cămașă albă și cravata neagră. E moale și curată stofa și strălucitori pantofii de lac, cumpărați la Magazinul American din Piața de flori. Acolo obosește, la cassă, de zece ani, acelaș cap blond de femee sălbatecă. Este o mare desamăgită, desigur, care știe a prețui cum se cuvine zâmbetul clientului pomădat și ochiada bărbatului matur. Trăește singură între pereții plini de fotografii și de panglici colorate. Le-a adunat, sârguitoare, de cînd a pășit pragul vieții și-al prăvăliei. E familiara artiștilor de cinematograf și a boxeurilor, a muzicianilor cu plete răsvrătite și-a aviatorilor înapoiați victorioși de prin diferite Africi nebănuite — a tuturor gloriilor de-o zi, de un an sau de-o decadă. Ii urmărea cu râvnă și afla la timp de căsătoria frumosului prim-amorez american cu partenera sa, măruntă și neastâmpărată. Știa câți copii are aventurierul filmelor primejdioase și de cîteori a divorțat. Ținea, în acest scop, o vastă și complicată comptabilitate sentimentală. Se închipuia în tandrețe cu eroul melodramei mute care rula anevoie la micul cinematograf de cartier. Nu-și privea tovarășii de bancă, urîți, caraghioși și prost-crescuți. Ea se mutase, cu ochii, cu trupul și cu sufletul, toată, pe pînza vie, alăturea de înaltul cavaler și suspina din adînc, sprijinită de umărul lui, bărbătesc. O iubea, nu se îndoia o clipă. Puțin îi păsa de intriga piesii. Avea ea, sub bluză, o inimă care bătea repede? Iși construia, indiferent de ceeace se întîmpla pe ecran, drama ei și epilogul care-i convenea?... Pleca acasă, fericită, și se așeza la masă unde întîrzia pînă la ivirea zorilor, aplecată peste filele unei scrisori fierbinți, adresate lui. In toate sertarele avea asemenea scrisori, vechi și parfumate, unele, r u p t e și întrerupte – altele. Cînd afla de trădarea logodnicului închipuit, cădea la pat, bolnavă. Gazda presupunea o răceală trecătoare sau o turburare stomacală și-i oferea leacurile știute. Ea le respingea, cu blîndețe. De unde să bănuiască biata femee că marele artist din Londra a părăsit-o și s'a încurcat cu vedeta austriacă picată în odaia lui la un ceas nepotrivit de seară? Cînd a

încercat să-i mărturisească sbuciumul — a întîlnit niște ochi speriați într'un obraz umflat și o nedumerire pe care o încercăm numai înaintea pensionarilor ospiciilor. N'a stăruit. A înțeles că nu se poate înfățișa cum e și că trebue să-și ascundă bine aventura. A glumit — prin urmare! Să fie liniștită gazda, — nu e nimic adevărat din ce i-a spus. Avea și puțină febră. In aceeaşi seară a legat o idilă calmă cu neamțul tăcut și sfios din filmul proaspăt adus în cartier. E un băiat bun și o s'o înțeleagă. E, mai ales, foarte statornic. Așa sunt mai toți timizii care d'abea ating mîna iubitelor și se înroșesc de cîte ori întîlnesc privirea fetii — timidă și ea. Cu acest tînăr cuminte va rătăci prin parcuri vaste în nopți fierbinți de Iulie — cînd cerul e imens și aerul încărcat de toate miresmele închipuite. In copaci vor cînta păsări triste și de undeva, de departe, se va auzi, vătuit, chemarea orașului părăsit. O va îndrăgi cu adevărat— neamțul! Simte ea asta — și nu se înșeală! Incepu să-l urmărească, atent, prin toate cinematografele și pe toate afișele. Odată, în fuga automobilului, cît p'aci să cadă. Un țipăt ascuțit, de femee îngrozită, a speriat și a indispus spectatorii. Ce e? Cine a fost? Casierița s'a ghemuit pe scaun, s'a strîns între fuste, rușinată și a tăcut. Altădată l'a văzut sărutîndu-și prea apăsat logodnica imaginară. Cu mare greutate și-a înăbușit suspinul și plînsul. Acum îl pierde, poate. Băieți de felul lui, fără experiență, pot fi ușor amăgiți. S'a hotărît să-i scrie. A stat ceasuri întregi, umplînd pagini multe de hîrtie roză cu lamentări și sfaturi. Are să-i trimită scrisoarea, — de astădată dragostea ei e autentică. Era convinsă că o asemenea epistolă, primită de neamț, îl va mișca, îl va interesa. Este, își va spune el, undeva, în Romînia, o fată simplă și iubitoare care îl place și-l adoră altfel decît roiul admiratoarelor obicinuite. Da, altfel, cu totul altfel! Pentru el — ar fi în stare să moară, liniștită și fără pic de regret... Cînd a sfîrșit, — dimineața poposise la fereastră. Işi pipăi tîmplele. O durea ceafa, ochii îi erau injectați și la lumina zilei pricepu că e zadarnic să-i trimită foile scrise cu aprindere. Dimineața i-a disolvat speranțele — a făcut-o. lucidă. Vede mai bine cît de obicinuită e casa, mobila, strada Niciun mister — nicăiri. Resemnată, cu cearcăne în jurul ochilor obosiți, casierița își încuie scrisoarea — a cîta?— în sertar. Pornește, apoi, cu pasul greu, spre magazinul din Piața de flori — întocmai ca eri — ca alaltăeri. Acolo va întîlni mustața bine întoarsă a „directorului", un craidon viteaz în bătăliile sale sentimentale și capetele de ceară ale băieților, slujbași îmbătrîniți prematur și așteptîndu-și parcă fiecare sfîrșitul în acelaș chip: cu mîna la reverul hainii, pe gînduri. Nimic nou în prăvălie — nimic nou în vorba clienților. Misterul revine seara, la cinematograf, și după aceia

acasă, cînd se închide singură în odaia ei săracă, Acum e sigură că nu va mai intra în legături cu amorezii depe pînză — nici cu aventurierii filmelor. Nu ești liniștită cu ăștia. Ți se strecoară cînd îi crezi mai aproape de tine. Atîtea frumuseți libere circulă, doar, prin bulevardele planetii,— atîtea desamăgite au umplut doar continentul cu blondețea părului lor abundent și cu bijuteriile lor de preț. Oricît ar rezista primii amorezi — tentația e prea mare, prea vie, prea stăruitoare. Nu, nu, nu! Nu se va mai lega de artiști. Oh, boxeurii, — oh, luptătorii de circ!... Casierița colecționează de cîtva timp numai fotografii de bărbați în tricou, la modă în acest an de sfîrșit de epocă, bărbați cu pieptul bombat și cu ochii severi de învingători trufași. Nu știe pe care să-l aleagă. cu care să rămîie noaptea într'o lungă și neauzită dispută — căruia să-i mărturisească neliniștile. Odată a stat aplecată peste fotografie pînă au podidit-o lacrimile. I s'a părut că buzele groase ale luptătorului prind a-i zîmbi disprețuitor. Desigur — are și ăsta o iubită—o nevastă—dracu' știe ce! Și ea, naivă, credulă și curată, l'a iubit! I-ar fi rupt toate fotografiile din poșetă și ar fi sfîrșit și ea, spînzurîndu-se cum intenționa de mult — dacă nu s'ar fi vestit și în acest an Balul Rîndunelelor, Cînd i-a împachetat pantofii de lac, a avut un surîs cald pe buzele albe. L'a și întrebat dacă vine la bal? Da, vine! Chiar pentru bal și-a cumpărat pantofii de lac! Numai atunci i-a zărit fața, cam lată, cam mare, deschizîndu-i-se ca o floare de cîmp. Numai o clipă a stăruit o lumină vie pe obraji unsuroși. Apoi ochii i s'au întristat parcă și a rămas cîtva timp nemișcată. El a întîrziat puțin cu pachetul în mînă. Ar trebui să-i spuie ceva. Dar ce anume? Că nu e frumos să se omoare cu firea? Că are să treacă și supărarea ei nouă — cum au trecut celelalte. Dar care sunt „celelalte"? El nu știe nimic... Cu zece ani în urmă, casierița — fișneață de optsprezece ani, ignorînd pudra și roșul de buze, — a mers pentru întîiași dată la Balul Rîndunelelor. A dansat, caldă și proaspătă cum era, cu patronul magazinului care, deși însurat și tată respectat a patru copii bine împliniți, cutreera saloanele, înfometat de carnea parfumată a codanelor. Caută slujbă? Cum a ghicit— într'adevăr, e uimitor! Are s'o primească el casieră. Dimineața cînd ultimii cavaleri se îndreptau spre casele mizere dela marginea orașului — patronul a invitat-o la un restaurant, undeva, la Șosea. Au cîntat încet și au suspinat cu meșteșug țiganii în camera din fund a cabaretului—își simte și-acum, după zece ani, ochii plînși — și-apoi el a sărutat-o pe frunte și pe ochi — și-a blestemat viața — n'a avut un ceas fericit! — și iar a strîns-o de mînă... Era demn de milă — puțin chel și puțin burtos cum se afla, dar atît de tandru, atît de umil! Și a consimțit să bea, — din ce în

ce i se face mai cald, — şi a cerut şi altă sticlă şi mai rece — şi mai spumoasă. Dacă dansează pe masă? Cum nu? Goală goală ca într'un vis de beţie şi de dragoste. El a aplaudat, sgomotos şi a îngenunchiat în faţa ei. De-atunci, mărturiseşte, începe să cunoască viaţa, preţul ei, — ştie, în sfîrşit, dece respiră, dece îşi pierde nopţile şi îşi consumă ceasurile care nu se vor întoarce niciodată. Asta-i dragostea, dragostea după care grăsunul negustor aleargă de patruzeci de ani... Afară ningea egal ca într'o poveste rusească. In mica odaie de restaurant mirosea bine coaja de portocale şi şampania. Işi svîrli pieptănul din cap, părul i se prelinse peste ochi. Bărbatul o sărută pe frunte, părinteşte. Tremura. De' — acu — de azi — începe viaţa lui! Are şi-acasă o femee — are şi copii, n'o minte! — dar se face întuneric într'însul de cîte ori pomeneşte de cămin. Unde nu-i dragoste !... Da, da! pricepe şi dînsa. La optsprezece ani, fetele mahalalei au învăţat de toate. Au o singură odaie şi între cei patru pereţi se iubeşte şi se boleşte, — se ceartă şi se împacă lumea. Puştancele şi nevrîstnicele se rotunjesc repede — nimic nu mai rămîne taină ochiului şi minţii. De ce s'a însurat, atunci? Negustorul oftează şi ridică — din umeri, dezolat. Cine poate răspunde la o asemenea întrebare! Fatalitatea, singură ea!... Au trecut zece ani... Ea oboseşte la cassă, îndrăgeşte boxeuri şi aviatori şi — constată — n'a mai mers la Balul Rîndunelelor. Negustorului i-a crescut burta şi chelia şi-a obosit: nu mai dansează, nu se mai spovedeşte nimănuia. Femeea de-acasă i-a mai dăruit doui pui de oameni şi s'a mai îngrăşat... Casieriţa se trezeşte brusc. Ah! restul, a uitat să-i dea restul! Şi patronul o priveşte cu alţi ochi decît în noaptea dusă pentru vecie. E nemulţumit de încetineala cu care mînueşte banii, de privirea tristă cu care întovărăşeşte pe clientul tînăr, de aerul ei, absent. Şi totuşi îşi spune femeea, are mîinile de-atunci — mîini pe care le-a sărutat, grăsanul, — are ochii de-atunci în pupilele cărora şi-a adîncit propria-i nelinişte — este ea, întreagă, aceiaşi, care i s'a dăruit fără complicaţii în odaia restaurantului de noapte — în timp ce afară ningea frumos ca astăzi, poate, sau cum n'are să mai ningă nici cînd. Prin urmare, o să-l întîlnească diseară? Da, o să-l întîlnească... Işi trage pantofii şi e vesel. Luciul lor impecabil îl umple de-o bucurie nouă. Ciudat, a văzut atîţia bărbaţi serioşi în ghete de lac — la nunţi, la serate, în reuniuni de familie — păstrîndu-şi masca gravă de ingineri şi de petrolişti. Şi-a încălţat pantofii şi iată-l altul, mai viu, mai sglobiu. E în stare să fluere chiar. N'a fluerat de mult! Nici în copilărie nu isbutea. Rămînea mirat şi îngîndurat de cîte ori auzea chemarea triumfală a tovarăşilor săi de-o şchioapă care ştiau să fluere lung şi diferit. După zece ani, prin urmare, casieriţa ar veni iar la

Balul Rîndunelelor! Cum de se izbeşte mereu de ea? N'a interesat-o, — asta e sigur! Nici ea nu mai reţine privirea, deobiceiu aprinsă, a unui tînăr de douăzeci de ani. Totuşi, a fost atît de tristă, i-a vorbit atît de stins, a zîmbit atît de resemnat... Iat-o şi pe mătuşa, cu obrazul ei obosit şi cu neliniştea ei groaznică în ochi. Ii urmăreşte fiecare mişcare, speriată, parcă şi gata să ţipe sau să leşine. E, de cînd o ştie, în aşteptarea catastrofei. E adevărat, viaţa nu i-a însorit zilele trăite în aceeaşi casă, în acelaş chip. Moartea s'a plimbat prin familie ca pe o moşie proprie. Femeea aşteaptă vecinic sentinţa medicului sau a farmacistului. O vede, în copilăria-i ceţoasă şi în adolescenţa-i de curînd sfîrşită, ştergîndu-şi ochii de lacrimi sau implorînd pe cineva, pe oricine, să facă sau să nu facă nu importă ce. A intrat în casă şi acum, nervoasă dar tăcută, îl priveşte crunt. Ar vrea să-i impute veselia — tentativă zadarnică de a fluera sau noaptea albă pe care o prevestesc pregătirile lui festive. Dar el nu-i dă răgaz. A terminat. E în negru, e pudrat şi are o freză lucioasă, optimistă. Acum i-a pus o mînă pe umeri şi-i spune că pleacă. Dacă se'ntoarce curînd? Nu, fireşte că nu! Balul Rîndunelelor începe tîrziu, după miezul nopţii. Dece nu se odihneşte? Dece nu se întinde pe canapea? Unde aleargă aşa, într'un suflet? Nu poate întîrzia. Nu e obosit deloc şi nici nu pricepe cum poate fi cineva în stare să se întindă pe canapea la un asemenea ceas nepotrivit. N'aude freamătul de-afară, chemările îndepărtate ale nopţii curate şi ale cerului sărbătoreşte luminat — nu simte că balul e prevestit de calmul zilei, de bucuria felinarelor, de rîsul fetelor înapoiate, mai tinere, acasă şi mai înviorate? Şi-apoi îl aşteaptă băieţii, — cafeneaua trebue să fie plină de ei şi unii s'or fi mirînd că nu-l văd încă la masa lor!

Băeţii! Mătuşa oftează şi clatină din cap. Il cunoaşte ea! Ii ştie cît sunt de primejdioşi băeţii ăştia ahtiaţi după toate curviştinile şi în stare să-şi piarză viaţa, la iuţeală, într'o încăerare de sfîrşit de noapte şi de chef. Unii vin cu capul umflat, bandajaţi şi însîngeraţi. Au fost transportaţi cu targa la spital şi de acolo acasă la mama şubredă care îşi scoate, tremurînd, ochelarii depe nasul subţire să-şi privească feciorul desfigurat sau la fratele mai mic, uluit de întîmplare. Şi ostenesc prin prăvălii, ziua, sau prin atelier şi încep viaţa odată cu înserarea. Atunci se întolesc cu ce au mai bun prin dulapurile vechi, îşi înfloresc butoniera şi se piaptănă şi se stropesc abundent cu parfum de liliac... Alţii se pomenesc duşi din sala balului în beciul poliţiei sau al puşcăriei. Au scos înfierbîntaţi, cuţitul din buzunar şi — prea era îndrăsneţ uriaşul — l'au înfipt, la repezeală, în pieptul ăluilalt!... Se întîlnesc în ceainăria gangului cu fotografii, acolo unde răsună cîteodată glasul stins, dar dulce, al actri-

ței cu păr alb la tîmple, care a iubit mult în cei cincizeci de ani de viață și care a colindat Americile ca pe niște ulițí de-ale cartierului. Femeea e răbdurie și bună cu băieții. Dintr'o ochire — îi cîntărește. Ăsta, brunetul, cu ochii tulburi ar trebui să se mai astîmpere. Își cheltuește prea repede tinerețile. Sunt bune firește, nopțile îngropate sub plăpumi colorate, alăturea de trupul numai foc al fetelor libere. Dar, iată, ochii îi joacă nesiguri în orbite și pe obraji i se așterne o paloare ca o umbră. O să-și mănînce anii în cîteva nopți. Dar ăla, bălan și lungan, stîngaciu și cu vocea cînd curată, cînd hodorogită? A dat de-o leliță pofticioasă și-a uitat de toate. Nu e rău, cugetă actrița, e chiar prea bine clădit pentru vîrsta lui puțină — dar o asemenea dragoste nepotrivită îl usucă și îl ucide. Ce să mai spună de puștanul mărunt care începînd de dimineață, la ceasul șovăelnic al răsăritului de soare și sfîrșind tîrziu, în noapte, culege depe bulevarde și din restaurante codanele uitate acolo și părăsite? E în stare să-și încerce vitejia într'o singură zi cu zece mueri! Au să-l găsească într'o zi răpus la o margine de drum sau într'o odaie de hotel!... Cînd e numai lume cunoscută în ceainărie și nici o ureche străină, cînd viscolește dincolo de fereastră sau plouă mărunt în toamna galbenă care a cuprins ca o boală orașul, artista, neinvitată își începe cîntecul. E vorba, mai totdeauna, de fiul nevinovatei bătrîne care a plecat în lume, ars de dorul vieții. Unde o fi astăzi cînd acasă revine primăvara și mama — mama lui — a împietrit în pat — așteptîndu-l? „Copilul meu" ... copilul meu" cîntă actrița și se vede bătrînă și mamă și-și simte inima prea vie sub bluza subțire și o năpădesc lacrimile. Ea e mama părăsită! Disperarea pune stăpînire pe dînsa și-și lasă capul între palme și plînge încet, să nu supere pe nimeni. Dar patronul nu se induplecă. Actrița asta care înainte consuma abundent și aducea des o armată de prieteni și de clienți în bunele dimineți de iarnă să-și prelungească petrecerea în ceainăria vagabonzilor — e acum înfrîntă, săracă și singură. Cînd plînge e și mai urîtă și mai izolată de lume. Unii clienți care intră în timp ce ea cîntă se întristează cînd o văd — sau strîmbă din nas plictisiți. Afară! sbiară omul, alarmat, afară! Și se uită, gîtuit de panică jur împrejur, nu cumva s'o vadă burghezii liniștiți cari vor să-și soarbă, pe îndelete, ceaiul, înainte de a porni la prăvălioara întunecoasă din ulița apropiată sau la cealaltă cafenea din centru unde „lucrează". Acolo consumă doar o dulceață — de nevoie! — și așteaptă... Nu, nu e nimeni în sală! încearcă să-l convingă femeia și-apoi: unde să iasă? Afară vin ierni grele și vifore — și nimeni n'are s'o întrebe dacă și-a încălzit bine trupul ostenit, nimeni. N'o chinuie atît foamea sau oboseala cît singurătatea asta de plumb care i-a intrat în sînge și o

răpune încet-încet. Pe vremuri — ehe! — alți băieți, — alte chipuri — alte rînjete și alte țipete! Țipete de dragoste, firește, chipuri aprinse în jocul știut, firește, rînjete tinere de bestii vesele care nu cunosc cununia cu tăcerile și cu gîndurile! Au iubit-o toți, în pat bogat (pretutindeni numai mătase!) sau la margine de șosea în nopți fără sfîrșit — în odăi banale de hotel sau în trăsuri cu coșul ridicat, în cabina ei de actriță, în fugă, sau în tren, în timp ce toate visurile o năpădeau ca o beție de miresme. Dar au trecut anii și a trecut și ea printr'înșii fără nici o socoteală. N'a drămuit nimic, n'a păstrat nimic. Au ars, ca luminările, frumusețile întîlnite și pulbere au ajuns speranțele zadarnic adunate sub tîmplă... Ah! banda asta a prietenilor lui — îi cunoaște — da! da! — îi cunoaște bine, nu i-ar mai cunoaște! Sunt restaurante, pe Bulevard, care nici nu se încumetă să-i primească! Li se dă bere — una singură de fiecare lungan — și sunt poftiți aiurea.

Băeții nu refuză nimic. Pleacă, veseli și cu ochii aprinși, alăturea la celălalt „local familiar" unde pun stăpînire pe mese ca pe niște moșii proprii. Chelnerii îngălbenesc, fiecare presimte sfîrșitul. Nu se îngăduie închiderea la ceasul știut — nu! Masa e răsturnată, vocile se amestecă, unii cîntă gros, pomenind, moldovenește, de neveste imaginare, alții s'au dus și s'au și întors cu fetele culese la noroc prin ulițí. Amețite de strigătele tinereții și de cele cîteva pahare de vin turnate la repezeală pe gît, rîzînd fără pricină și jucîndu-și trupul prea strîns în corset, fetele îndeamnă masa la rezistență. Patronul e pălmuit, o sticlă sboară în capul prietenului, cineva a fluerat lung. O, cunoaște bine mătușa, revenirile acestea în zorii zilei — sau întîrzierile care o speric și o îmbătrînesc! După trei zile — iată-l mai slab și mai vesel ca oricînd. Ce s'a întîmplat? Unde-a fost? Nu s'a întîmplat nimic. N'a fost nicăieri. Cere de mîncare și înghite, lacom, și vorbește cu gura plină și e dornic de somn și adoarme deodată, greu, ca după boală... Iată, a mîngîiat-o pe obraz. E slab obrazul mătușii — vechiul obraz pe care-l cunoaște din copilărie cînd se îndrepta spre dînsa ca spre ultima speranță cu ochii lui speriați de orfan! Să nu se mai necăjească zadarnic, n'are să bea în timpul somnului — asudat și agitat ca d'obiceiu. Nici cu fete n'are să meargă la hotel — cu două deodată și necunoscute. Nu, n'are să se mai repete rușinoasa poveste de anul trecut, să-l creadă! Anu' trecut era mai crud, mai năuc. O întîlnire în grădina publică. Picase în dimineața aceia din provincie. O dragoste fără urmare. El, începătorul, a fugit — ca de obiceiu... Au mîncat într'o cîrciumă, în apropierea micului hotel destinat parcă perechilor grăbite și apoi s'au încuiat sus, într'o cameră apropiată de cer și de Dumnezeu. Dimineața a uitat

totul. După trei-patru zile — rușinea ochilor plecați, vizitarea zi de zi a doctorului blond care de treizeci de ani se îndeletnicea cu tămîduirea ureterelor umflate, a prostatelor iritate și-a scurgerilor, a scurgerilor fără sfîrșit—tortura întrebărilor mătușii. Ah! cum știa să întrebe femeea asta de bine și de des și de adînc. Băi de șezut, să nu care cumva să uite de ele, să nu care cumva să se culce, obosit cum îl știe și cam zănatec—fără să le facă. Nimic n'ajută mai bine ca apa fierbinte. O întreagă poemă — băile acelea de șezut! Venea mătușa cu ligheanul, înjurînd, blestemînd, clătinîndu-și ca și acum capul îngrijorat, și-l obliga să-și scoată pantalonii și să încerce apa! Ii e rușine? Doamne, Dumnezeule, dar de mers la stricatele acelea infecte nu i-a fost rușine? O să se otrăvească într'o zi — săturată pînă dincolo de cap de atîtea necazuri — o să se spînzure în pod — asta o să facă! Incearcă apa și scoate un strigăt: ah! Un ah! ascuțit și mortal. Apa e fierbinte — și-a ars degetul pe care sarea și ceapa bucătăriei l'au subțiat și iritat. Vrea să iasă și se împiedică și e cît p'aci să cadă. O tragedie... Iși sfîrșea baia și își tăinuia rufele, cu ochii mereu la pîndă—cu ochii de tîlhar. In curte mai avea un tovarăș de suferință, un ovreiu roșcat, cu privirile aprinse, cam zănatec. El se trata singur. Se încuia în privata din fund și de-acolo scotea strigăte nervoase de cîteori i se părea că trebuie să-și vestească boala ca pe-o cucerire — ca pe unica-i glorie. Zilele treceau greu și mergerile nu mai încetau. Doctorul îi asculta, calm lamentarea și ridica din umeri: tinerețea! Asta știa să spuie: tinerețea! Ca și cînd cuvîntul ierta și lămurea totul. Apoi îl întindea frumos pe masă și — iar gîlgăitul apei... iar încercarea prostatei!...

In săliță așteptau bătrîni triști, băieți de prăvălie, sgomotoși, povestindu-și aventura cu vorbe de ocară, tinere midinete și — rar — cîte-un dascăl de școală primară, cu haina încheiată pînă la gît și revoltat de „obrăsnicia" celorlalți... Nu, mătușe, nu se va mai repeta întîmplarea. De-atunci, de acum un an, a mai crescut și la trup și la minte și nu mai *cade*.

Femeea e cotropită de prevestiri rele și-l pipăie pe frunte și pe ochi și vrea să vadă dincolo de haină și de piept — să se încredințeze că tînărul nu va mai greși. O, de n'ar mai greși! E singur, săracu' — ca un cîine d'abea aciuat pe lîngă o casă. Mă-sa a murit de mult, tat'su este și nu este — singur a rămas băiatu' — cu tinerețile și cu ispitele și cu primejdiile ei! Și, totuși, cît de grăbit e și cît de vesel. Ce-l așteaptă în noaptea de argint? O femee? Un dar? Un chef? Ei și?...

I. Peltz

SERGHEI ESENIN

Niște necuvîntătoare

VACA

Fără dinți, flămîndă, slăbănoagă,
Coarnele-s răboj de ani și-amar.
Suduind și repezind din ghioagă,
Pe islaz o mînă un văcar.

Inima-i nu-și află alinare,
Șoarecii rod bietul ei bîrlog.
Vaca se gîndește cu'ntristare,
La vițelul mic și pintenog.

Oameni răi i l-au răpit îndată,
Bucuria dragostei s'a frînt.
Și subt tei, de-o cracă spînzurată,
Pielea lui se leagănă în vînt.

Cînd s'o coace hrișca pe cîmpie
Urmînd soarta fiului vioi,
Or să-i lege gîtul c'o frînghie
Și-o vor duce la cuțit, apoi.

Coarnele'n țărînă or să-i cază,
Jalnic se vor stinge ochii buni.
Mergînd, vaca, albe lunci visează
Și pășuni mănoase — și pășuni...

CAȚEAUA

Spre ziuă, subt căpița de secară,
Pe auriul snopilor plecați,
Cățeaua în vifornița de-afară,
Fătase șapte sățeluși roșcați.

Pină'n amurg, veghind încovoiată,
I-a răsfățat, lingîndu-i ne'ntrerupt.
Și se topea ninsoarea spulberată,
Pe fierbințeala pîntecului supt.

Iar seara, cînd găinile s'așează,
Stăpînul casei a ieșit posac,
Și pe cînd mama pîlpiia de groază,
El pe toți șapte i-a băgat în sac.

În urma lui, fugind după desagă,
Cățeaua da'n nămeții depe drum...
Răpindu-i puii, apa din viroagă,
Scîncea curgînd subt botul ei, acum.

Apoi cînd se'nturna șovăitoare
Și singură înspre culcușul ei,
Deasupra casei i-apăru pe zare,
In locul lunei, unul din cățel.

Străină, zgribulită și'n neștire,
Privea la chipul nalt și depărtat,
Iar luna pli..ă lunecînd subțire,
După colini a dispărut treptat.

Și cum atunci, cînd cineva'n ogradă,
Drept pîine-i zvîrle-o piatră dinadins,
Ca stele mari de aur în zăpadă,
Cățeaua ochii triști și i-a prelins.

VULPEA

Șchiopătase pîn' la vizuină,
C'un picior zdrobit.

Lingă gura ei s'a'ncolăcit,
Și'n omăt, c'o horbotă de sînge, fină,
Chipul prins de somn și-a zugrăvit.

Larma 'mpușcăturei roșii stăruise,
Codrul i se legăna'n priviri,
Pletos, vîntul printre ramuri se iuțise,
Risipind grăunțele-i sonore și subțiri.

Negura creștea deasupra-i moale,
Rumenă'nserarea jilavă sporea
Capul tresălta tot mai agale,
Și pe rană limba se răcea.

Căzu'n viscol coada de jeratec,
Buzele de morcov putred s'au umplut
Era miros de frunziș și lut.
Și în groapă, răsfirîndu-se molatec,
Sîngele se prelingea tăcut.

PISOIUL

Ah, cît de multe pisici,
Sunt pe lume aici.
Noi, nu le-om putea număra niciodată!
Inima visează măzărichea mirezmată
Și steaua albastră cu clinchete mici.

Aevea, în închipuire, sau ca prin vis,
Imi amintesc de trecutul departe și'nchis:
Pe laiță, subt scoarțele moi,
Cu murmure line,
Torcea un pisoi,
Uitîndu-se țintă la mine.

Pe-atunci eram un copilaș abea,
Cînta bunica blîndă și domoală.
El ca un tigru tînăr s'azvîrlea,
Pe ghemul sur rostogolit din poală.

Toate-au trecut.
Bunica mea s'a pierdut
A luat-o la dînsul nimicul.
Mai apoi,
Din sprinţarul pisoi,
O cuşmă frumoasă-au făcut:

Şi-a ponosit cuşma aceia, bunicul...

Din ruseşte de George Lesnea

Cîntau doi copii...

...Aşa cîntau micuţii pe'nserat
In cartierul mîndru şi bogat:

„Tatăl nostru a murit in războiu,
„mama noastră a murit în nevoi —
„şi noi suntem flămînzi şi goi...
...Ai cui suntem noi? ai cui suntem noi?

„Am avut un frate salahor
„dar a căzut de pe schele,
„pe trotuar, sub cărămizile grele;
„şi-am mai avut un frate zidar,
„care s'a 'necat într'o groapă cu var...

„Maria, sora noastră mai mare,
„era servitoare —
„şi-a făcut un copil cu feciorul boerului...
„Şi-acuma, săraca noastră Marie
„zace de trei ani la puşcărie
„cu lanţuri legate de mînă
„căci şi-a svîrlit copilu'n fîntînă...

„Bordeiul ni s'a năruit,
„căci nimeni nu l'a'ngrijit,
„nimeni nu l'a văruit;
„unde erau, cîndva, pereţii lui
„azi paşte iapa sacagiului...

...„Ai cui suntem noi? ai cui suntem noi?
„de ce nu vine Mama înapoi
„să ne vază ofticoşi şi goi
„căci nimeni n'are grijă de noi“...

...Aşa cîntau micuţii pe'nserat
în cartierul mîndru şi bogat
dar nici o uşă nu s'a descuiat
căci nimeni, nimeni nu i-a ascultat...

Eusebius Camilar

Munci și socoteli

Beiu e în toiul muncilor, la culesul cartofilor și la strînsul porumbului. E pe cîmp, urcat în car, învelit cu cerga. Bate vîntul ciinos (e o zi rece, galbenă) și suflă din toate părțile.

Își strînge buzele peste dinții clănțăniți de frig. Să tot fie ceasul zece înainte de amiază. Pînă în minutul ăsta, vîntul, hoțomanul n'a stat de loc!

Toată Siliștea Crucii geme de muncă. Acum un an, pe dealul nisipos abia se înfigeau în locurile umede, solzii ferigelor. Uită-te acum: cuiburi-cuiburi verzi se ridică pe deasupra pămîntului, cu o floare roșie, presărată ca un pojar pe frunze. De departe, verdele frunzelor te răcește, îți coclește gura. Pe Beiu îl înfioară, pur și simplu.

Aici conduce culesul cartofilor, îl „manevrează" cum știe el, Moș Răgace. Treaba asta i-a dat-o Beiu ca pe o medalie și o duce moșul la capăt cu sîrg, cu socoteală bătrînească.

E spornic să vezi și să numeri doisprezece oameni aplecați pe vine, ca niște urși mari: cîte trei, spate în spate, la cîte un cap al șirului de cuiburi. Vîrîți în pămînt, scormonesc cu lopeți rădăcinile desfundate și adună cartofii vineți, somnoroși încă, abia treziți din somn, ca niște pui de soboli. Fac grămezi de cartofi lîngă rădăcini și ca pisicile, astupă toate gropile cu latul lopeții.

Se așează, cînd au terminat un rînd, cocoșați, trei-trei spate în spate, între alte rînduri de cuiburi. Muți, încep să scormonească mai departe.

Vine o fată cu o zăvelcă înflorită, cu frunze din arnici pe umeri, cu trandafiri de mărgele pe mînecă, cu fluturași argintii în mersul de scîntee, cu un coș de nuiele în cap, proptit pe colacul din cîrpă. Aleargă cu răchita coșului parcă împletită în păr, ca și cînd s'a născut așa. Se pitește prin cuiburile lăsate în urmă de scormonitori și culege maldărele de cartofi, cu amîndouă mîinile. Le aruncă în coș și cîntă.

Nu știu de ce se uita în urma unuia, om ieșit din cuiburi, dus pe aici în colo... Arunca arar cîte un cartof prin frunze și pe ăsta nu-l mai găsea, cît cînta ea, mai cu foc, mai cu necaz și nu mai cînta, cît drăcuia de isteață și se jeluia cu limba ei mică de salcie.

A scos și fila din sîn, cu toate că nu era seară, și cînta dusă de un val de sînge rotit în cap ca un erete. Flăcăul venea, încheindu-se la nădragi, săltînd cureaua pe burtă.

— După cin'te uitași fa? N'o fii după mine?

— Ei, nu, vezi! Nu cumva o fii după tiine!...

Și striga după el, gureșă: „Mă Ioooaane mă, pe cin' strînsă-și tu în ogaș, prin răchiți și nu fu nimé decît vîntu... și ai fi vrut să strîngi, tuuu?... Aiiii?

Moș Răgace, sudue la ei, rupt tot de rîs, cu bărbia pe coada sapii. Ehe, nu mai rîde de mult și stă așa încruntat, cu oțelele din ochi scăpărate ca două amnare.

— Mă, Mariță fată, ți s'a făcut de băeți, ai? Nu mai poți să rabzi pîn'diseară ? Ia, bre, un cartof în gură și taci și nu ne face rușine !...

Chicotea prin frunze, fata, a dracului! Se făcea că plînge cu fruntea în palme. Umplea coșul de cartofi și-l vărsa în cutia de lemn, așezată pe cărare. Abia plecase la conac, căruți cu saci. Cărau cartofii culeși, cu sacii și în cutie, ca să nu se piardă timpul. Era puțină muncă pînă se așeza cutia în car, pe două șine, ca butoaiele. In schimb, în felul ăsta se economisia timpul, timpul pe care nu trebue să-l pierzi de pomană, ca să-ți dea tot.

Dela o vreme, cei doisprezece au început să cînte, asudați, cu grumazii șuroind de sudoare. Crețurile de pe gît se umflau în cîntec și făceau noduri, ca alunele americane. Cîntecul pornea și nu se știa de unde; ecoul îl frîngea. Cîte un cap de om ieșia din frunziș, cînd și cînd, o gură, un dinte, tot șirul alb. Cînd ieșeau ochii, priveau în sus, pe cer, la nori, că astupau soarele și îi umbrea pe mîinile îndesate în pămînt. Sau numai la soare priveau, cînd era el pe cer, gol ca un mălai mare. După asta cunoșteau că nu sunt dobitoace, urși bolovănoși ce aleargă pe patru labe și scormonesc prin scorburile pămîntului.

Cîntecul ieșit din pămînt se iuțea, parcă îl gonea sudoarea căzută de pe frunte pe bărbie, depe bărbie pe gît, pe umeri, depe umeri alunecată în jos, resfirată ca bobii de ploaie de pe streașini, umflată cu rîurile de sub subțioară. Curgea sudoarea pe oameni, așa în neștire, strînsă din claia de păr a capului, pe sub ceafă ghemotoc, și pornea întinsă pe albia spatelui, prefirîndu-se pe țurloaie. De pe carnea picioarelor sbicită de frig, printre degetele doldora de bătături, cu niște unghii negre ca de tablă, sudoarea împuținată în picuri murdare se scurgea în pămînt.

Așa era și cîntecul. Odată se îneca în beregăți. Baremi să fi rodit sudoarea asta omenească! Dar cădea de prisos pe pămînt, nici măcar nu-l uda cumsecade.

Aşa era munca: se umfla carnea de oboseală, cu vinele
noduri, noduri, cu o scurtă pusă în braţ, a dracului!
Cîntau doisprezece fraţi şi două surori. Fetele întovără-
şeau din fifă, cu sunete grave, munca şi cîntecul greu, pînă
la leşin, pînă la epuizare.
Ăştia doisprezece ştiu cum e aia cînd pici de oboseală şi
Beiu ştie. Il silise mă-sa, boeroaica, să ştie. El, stăpînul, era
acum frate cu ei. Insoţea cîntecul cu o notă tremurată. Avea
o voce de bariton, caldă, pîlpîitoare.
Aşa le-a urat ziua bună, spor la muncă, cîntînd, parcă în
urma paşilor, bătîndu-şi biciuşca pe carîmbii cizmelor.
A plecat peste „Valea gardului" să vadă cum merge mun-
ca la strînsul porumbului; să pice unde e acum, printre puz-
deria de suflete, în porumbiştea din faţa pădurii Călăpărului.
Treaba o supraveghia Buşcă, logofătul. Ţeapăn om şi de
încredere, niciodată nu îşi ieşea din ţiţîni! Asta se vede şi
acum din forfota plină de spor a culegătorilor. Fiecare e pus
la locul lui, între rîndurile de strujani pe care trebuie să-i do-
boare, culegînd ciocăleţii cu bob de aramă, umezi de bruma
care a dat azi noapte.
Aici, sunt mai multe fete ca dincolo. Cu coasa se apleacă
pînă la rădăcina strujanului, hîrşt! Cu mîna cealaltă îi spri-
jine. Aşa cad, rînduri, rînduri, pe care le adună din urmă şi
le face chită sub braţ, cîte un flăcău mai mărunt. Chitele se
îndeasă, aruncate, într'un snop pe care îl leagă un munte de
om, cu palma plină de ţărînă. Asta scoate dintr'o postaţă ne-
umblată de culegători, strujanul întreg, din rădăcină. Il
bate cu pumnul pe pămîntul ce încă mai ţîrîie prin firele ră-
dăcinii şi îl înoadă, trosnind, să fie lung ca o betelie, cu altul
scos acum din pămînt.
Betelia asta îi i-e de folos ca să lege în cherbe snopul, ca
un butoi cu doagele galbene prinse într'un cerc vîrtos de fier.
Rămîn în urma fetelor cu seceră, rădăcinile desgolite,
ghiare de vulturi uriaşi. Jumătatea lor e în pămînt, într'o bu-
clă de fire ce se leagă trainic şi se ţese.
Beiu se gîndeşte să-şi are ţarina după asta, pînă a nu-l
apuca zăpezile. O să pună în locul porumbului nişte rapiţă de
pomină! Numai de nu ar da viermii care i-au prăpădit anul
ăsta, frumuseţe de lanuri înflorite, galbene ca soarele. Trei-
zeci de pogoane cu flori de rapiţă au mîncat viermii, au ros,
bătui-ar pustia!
La adăpostul focurilor, fete şi flăcăi trag de ciocăleţi; cu
o smucitură îi scot din lăcaş. Rămîne scobitura verde, singură,
ca un gît de vioară în care a crescut el, toată vara, cu bobii
îndopaţi de lapte.
Din cînd în cînd, ca să înteţească focul, flăcăii asvîrlă pe
jeratic strujanii mai uscaţi. Odată se învîrtesc în vălvătaia

făcută, ca nişte oase de draci. Miroase a crud, a pămînt. Se
fac glume şi e rîs ca la clacă.
— Bată-vă norocul, să vă bată! zice Moş Milcomete, aju-
torul lui Buşcă. Parcă am adus copii la muncă, nu oameni în
putere! Ăi mici fac ţigări din hîrtie de ziar, cu mătase de po-
rumb. Le fumează în văzul tuturor, cu bravură; mai se strîm-
bă, cînd nu mai pot ţine între fălci fumul înecăcios si înciu-
daţi, înjurînd, scuipă în foc, printre dinţi, o flegmă după ce-
rul gurii.
Ăi mari trag de fustele fetelor, le apucă cu palmele peste
ţîţe şi le aruncă de buşesc, în grămezile de coceni.
Asta, cîteodată, cînd îi apucă năbădăile. Altfel muncesc
dîrz, amarnic; trag vîrtos de ciocăleţi sau împletesc doi coceni
şi strîng înlăuntrul lor, într'un snop mare, cocenii ăilalţi, risi-
piţi. Snopii legaţi cobză sunt puşi pe două rînduri, ca soldaţii.
Deacolo, cu furcile de fier şi cu ţăpoaiele sunt ridicaţi în care.
Aşa se umple carul oltenesc, că întrece pomii de pe şosea!
Carul nici nu mai scîrţîie; boii alunecă lenevos, băiatul din
capul carului a adormit cu tălpile goale pe furca oiştii, dea'n-
picioarelea. Boulenii merg de capul lor, ştiu drumul. La poar-
ta conacului, băiatul se trezeşte; se freacă la ochi, arde cu
joarda spinarea lui hăis; intră în curte fluierînd, cu căciula
pe sprinceană. Toată lumea ar fi a lui, de nu l'ar frige vătă-
mătura aia dela boaşe!...
Ehe, o întreagă poveste, pe care o ştie şi Beiu, întîmplată
ăstuia, Niţă al Sandei văduva, acum trei ani, cînd s'a băgat
slugă la oraş! El a pus o vorbă bună mă-sii să-l ia la curte,
aşa nevolnic cum e. De ce i-o fi venit în cap, acum, somnul
lui Niţă, ca un pom întreg priponit în capul oiştii; flăcăul pe
care l-a surprins dormind de atîtea ori vara asta cînd ducea
snopii, şi Beiu mergea la capătul drumului, alături, călărind,
îndemnîndu-l pe Bator să se salte uşure: să nu-i turbure som-
nul? Poate e o boală ciudată şi mila asta a lui fără măsură,
fără socoteală! Ce ar fi zis mama? Hi, să-l fi văzut, cum l-a
văzut tot satul, la arie, sărind de pe cal să ia hăţurile din
mîna băiatului adormit, fiindcă se speriaseră boii şi erau
gata să intre cu coarnele în batoză? Dacă sărea greşit şi-l a-
puca năzdrăvana de curea şi-l făcea ţăndări? E bine că mama
Ifi nu ştie întîmplarea asta, numai de ea se ferea.
Focurile se împletesc iar cu feţele flăcăilor şi bărbaţilor
şi fetelor şi nevestelor. Le joacă pe ochi o scînteie creaţă,
otova. Capete din flacăre ies răbufnind; se rostogolesc prin
aer. Incep întîi fetele cu fifele.
— Iauia-uu! Iauia-uu!
Presurile din cer îngînă cîntecul început şi cînd se lăţeşte
cu vocea bărbaţilor şi se umple, începe şi mierla dacă nu a
plecat încă de pe moşie, gonită de frig. Vocile sunt pline ca

niște trîmbițe și te înfioară cu suiturile monotone. Nu e nici-un fluer să sburde, să gîlgîe jucăuș. Nu e o boierească, o trei păzește, un cîntec de lume. Asta e un cîntec de seară, de oboseală, numai de voci, cînd nu mai pot oamenii altceva să facă decît să cînte, ca să se mai îndemne încă o țîră la muncă.

Beiu se miră că îl cîntă acuma, la douăsprezece. Poate pentrucă s'a întunecat cerul deodată, ca atunci cînd e vremea fifelor, la lăsatul negurii...

Poate pentrucă nu mai pot răbda frigul; nu mai pot prididi de umezeală clinoasă, de îngheț...

Beiu se desface din maldărul de coceni în care își făcuse culcuș; vine cu șuba pe el pînă la foc. Pînă acum un sfert de ceas, cînd i-a năvălit frigul în oase, a răbdat cot la cot cu ei, mai glumind, mai dînd porunci. Cînd n'a mai putut s'a tras după un car, după maldărul de coceni ce stă răscolit.

Să fi știut mama-Ifi că se arătase slab față de țărani, cîte i-ar fi zis, cum l-ar mai fi înfundat!... Noroc că nu era aci să-l vadă cu ochii ei de bici, — ochi ce înghiață apele.

Oamenii veniți să-și încălzească palmele și fețele, brațele, nu se sfiesc de el și întind palma pe o parte, pe alta; își mișcă degetele să se dezamorțească; să vie sîngele în unghiile albe, să circule — ba codanele întind brațul deasupra flăcării, dealungul, molatec, cu palma în sus, cu palma în jos (uuu! cum se bucură de căldura ce le cuprinde...)

Se duc iar la muncă, între coceni, să-i despoaie de ciocăleți. De frig, sudoarea nu mai umblă pe piele, îngheață în broboane ca niște coji. Te face să te scuturi, din timp în timp. Cîteodată, parcă e un șarpe de țurțure pe șiră. Pe Beiu îl cuprinde frigul din ce în ce, deși se părpălește la foc. Și se miră. Pe zăpezi s'ar culca gol în puful înghețat; n'ar avea nici pe naiba. Numai cîte vînători a făcut cu Moș Răgace pe un ger de crăpau pietrele!... Altul e frigul de toamnă, umed ca o igrasie și altul, limpede, parcă sună zurgălăi în aer, într'un Decembrie înzăpezit...

Și poate mai e de vină și scena aia din ajun, cu mama, cu nenea Evghenie, cu socotelile...

Se trîntește din nou în coceni, acoperit peste cap cu șuba. E hotărît să stea aici pînă vine Moș Florea, bucătarul, cu cazanul de mîncare. O să-i dea ordin să se îndoiască porția de rachiu, ca să se mai încălzească oamenii. Pe la patru, să li se mai dea încă o porție. Vrea să vadă cu ochii lui că sunt grase bucăturile de porc cu slănină, așa cum a dat ordin el, că rîntașul din fasolea cu cîrnați nu s'a ars pe foc. Mămăliga să nu fie crudă, să n'aibă cocoloașe ca în alte dăți.

De o săptămînă a venit dela București, nenea Evghenie, Ghehena — cum îi ziceau obișnuit, și Beiu nu poate să spună că l'a supărat în vre-un fel, că s'a amestecat în rostul muncilor, ca pe vremuri. De ieșit pe cîmp barem, nici nu îndrăznea. Arar, sta de vorbă cu mama și cu el, la masă, în sufragerie. Vorbea puțin. Totuși picase la Cumpenele pe neașteptate, ca un trăznet.

Toată ziua ședea fumînd în camera turcească, unde de cînd murise tata, și mai înainte, numai Ghehena își făcea veacul, de cîte ori era la țară.

Se plîngea sufragioaica de un miros greu, dulceag, ce duhnea prin cameră. O amenința pe mama că fuge de la curte, dacă o mai pune să deretice în camera „la domnu Ghehena". Și mama o înfrunta repezind-o de sus, cum ai înfige un palton în cuer. Îi răspundea ei, ca să aud numai eu, să înțeleg odată. Fiindcă săream totdeauna să-i iau apărarea, să lămuresc enigma...

— Eeei, femeie proastă ce ești și zănatică! Multe pomeni o să mai trag după tine? O fi și „domnu bătrîn", cumva răcit și se fricționează cu doctorii !

Dar eu tot nu înțelegeam. Prea mirosea nenea pe haine, mai ales lîngă dever, a băutură ciudată, cu un miros leneș, lînced.

Dar nu știam și nici acum nu știu precis, ce soiu de băutură era.

Vermuth sau ce băutură o fi — care-l făcea să cadă într'o beție rece, cu ochii sticloși, cu un rîs sec? Ochii vibrau încercuiți de o lumină bolnavă, de var, continuă.

E nostimă scena aia petrecută cu Ghehena la masă, cînd s'a întîmplat să se înece — aproape macabră, dacă nu s'ar fi terminat cu glume! Acum trei zile, cînd abia venise la țară.

Nici n'a avut timp să se obișnuiască și să înfrunte ochii mamii, ochii mei de stăpîn de acum înainte, rîsul meu sigur, rîsul mamii, rece, încet.

Eram la cină. Masa pe terminate.

Kasu a băut un pahar cu vin alunecos, negru, după pieptul de pasăre udat abundent în grăsime, ca să nu-i vină greață și să sughițe. Nu a apucat să-l bea pînă la fund și odată, dă ochii peste cap, se îneacă; horcăie, se face roșu-vînăt pe tot gîtul și i se umflă perii în broboane de sînge ivite pe la vîrfuri. Hîrîia din gîtlej și da din mîini, cum fac rațele cînd ies din apă.

„Să știi că moare, ziceam în gînd, moare!"

Mama nu se mișcă, rîde răutăcios, parcă el s'ar preface.

Poate că s'a înecat cu un os, dar era imposibil; n'a avut nici-un os în farfurie! Știe și sufrageoaica. Știe poate mai bine decît mine, că ea l'a servit! Atunci ?

Săr de pe scaun și îl bat pe toată ceafa cu palmele: iute, iute. Poate îi fac mai rău, poate îi fac mai bine, să se liniștească !

După un minut — sau mai puţin — e iarăşi viu, cu şervetul la gît, vesel, mai vesel decît pînă atunci. Infige furculiţa într'o chiftea şi o taie cu cuţitul — deşi noi suntem la compot şi alege din borcan o felie roşie de sfeclă.

— A fost o criză uşoară de astmă, lămureşte el şi cum nici unul din noi nu ne uităm în ochii lui, vorbeşte înţepat încă trei minute, pentru cine vrea să audă. Şi eu şi mama auzim; ciulim urechile ca să auzim tot ce spune, curioşi, flăminzi, nu cumva să spuie „secrete", ca să ştim la timp să-i astupăm gura cu şervetul.

Deocamdată, îl înconjurăm într'o izolare care-i încreţeşte carnea. Degeaba se preface. Are poftă să bea, spune gutural.

— Dragă Ifi, să ştii că mă las de tutun, ca să mă slăbească astma. Parol! Ifi zice: „Lasă-te! Numai vezi să se lase şi ea de tine; să nu vie alta mai rea!

Parcă i-a aruncat un laţ de vorbe pe gît şi-l înăbuşe. Kasu încearcă să scape; rîde gros, cu capul pe spate, cu gîtul înjumătăţit de spetează. Impinge scaunul cu picioarele.

— Eee, copiliţă, multe am tras eu pîn'acum ca să mi se mai întîmple ceva!...

Crede ce spune sau numai se încurajează, să nu se vadă pe dric? De sete, i-e sete — şi bea. Cînd să ducă paharul la gură, eu îl văd pe tata cum bea doctoriile şi rămîn mut de spaimă, cu linguriţa în aer. N'a mai stat mult pe lume atunci ştie şi Kasu asta! Poate că el şi cu mama ştiu mai bine decît mine...

Prea mult stă cu paharul la dinţi şi nu-l soarbe, nu-l dă pe cît odată. Rămăsese din cauza mea aşa sau din cauză că îi venise şi lui în cap, un gînd, poate gîndul doctoriei care luase de pe lume şi pe tata? Mama începe să rîdă la el, răguşită. Ii suspectează nehotărîrea. Il priveam tot timpul şi mama, statornic, îi privea pupilele.

Cum putea să mai bea Kasu?

Ifi a zis ca o glumă, după ce a dat paharul peste cap: „Ce, ţi-a fost frică să nu mori otrăvit?"

A băut şi ea un pahar ca să-l convingă, în sorbituri încete, savante, plescăind limba albă ca varul, de cerul gurii. Incerca să-i imite gestul, dar ieşea fals, distonant.

— Vezi, n'are nimic, e fain! Nu e „dres". Numai la oraş, la Craiova, sunt locuri unde poţi găsi „dresuri"...

— Bii...ne! Am să însemn şi scena asta în carneţel, zise Kasu, scoţînd un carnet din vestă, de lîngă inimă, face o pauză ca să tuşească greoi.

Mi se adresează exclusiv.

— Ce crezi, nepoate, o să aibă cine să rîdă să i se zburlească în cap părul măciucă, aflîndu-i tainele, cînd n'aş mai fi eu? Să-l ard înainte; să-l pun bine la bancă, în safe-ul de la

Marmorosch? Eu zic, după cum mi-o veni chefu din ultimile ceasuri. Cum mi-o sufla diavolul la ureche: să răzbun, să pedepsesc sau să iert! Să-şi bage şi procurorul puţin nasul prin file. Mai ştii ce comedie află! Kasu ştie să ameninţe, cum a ştiut să sufere toată viaţa, fără să crîcnească. Nu-i iartă mamii, pînă la urmă, umilinţa, jugul purtat peste cravata lui tare scrobită, schimbată în fiecare zi. Numai jugul nu-l putuse lepăda depe gît, atîta amar de vreme.

Dar şi mama are dinţi de şarpe; îi întinde ea capcana, odată!

I-au jucat mai ales ochii, urmărind mîna lui înţepenită de gută, cînd se căznea să scoată carneţelul. Ochii s'au aşezat stăruitori pe masă, lîngă pumn, cînd bătea de tablie carnetul, cu un gest stereotip, de nervozitate. Pe ăsta trebue să pună mîna. Un carneţel ordinar putea să arunce oamenii în ocnă!

Spune, pentru ei doi, ca pilă care roade fier.

— Ce eşti nebun! Crezi că i-e frică de „cugetările" tale, cuiva? Le ştiu; le-am citit; sunt inofensive!...

El rîde şi dă capul pe spate.

— Ehe, hoţomano, n'ai avut de unde să apuci carnetul, că îl ţin cu bine, mai bine decît inima!...

Mama îşi muşcă buza de jos şi se lasă o tăcere în care toate gesturile sunt de ceară, inegale, ţepene. Vorbele şi patimile se scămoşează între gingii, nu îndrăznesc să răbufnească. Ca să rupă tăcerea şi să facă sgomot, mama ia un pahar după masă şi-l toarnă în farfuria cu hîrtie de muşte. Farfuria e pe bufet, aşezată pe marmoră. Ca să meargă pînă acolo, face paşi; paşii fîşîie, fac sgomot afînat în covor. Dar e destul că se aud paşi, că nu mai e o tăcere aruncată peste tavanul sufrageriei, coborînd în jos, un zid înăbuşitor ce turteşte.

Ne-am ridicat dela masă. Mama aprinde o luminare în sfeşnic, gata să pornească pe scări, la culcare. Nu o mai reţine nimic. Ba nu, lasă luminarea pe colţul mesii şi se aşează pe scaun. Şi-a adus aminte ceva, probabil. De pe un scaun pe care nu-l privea nimeni, Kasu ridică în braţe o mapă. O aşează în faţa mamii şi o netezeşte vorbind, desfăcîndu-i cuetorile, trăgînd afară hîrtii, punîndu-le pe masă.

— Poftim să facem socotelile!

Toate gesturile le face cu teatru, cu mişcări inutile, unele graţioase, ca de dans. Mama îi răspunde la fel, înclinînd palidă capul, cu palmele lăsate pe masă a negaţie. Răspunde la replică; mai mult arată cu gesturile.

— Să le faci cu el, eu nu mai sunt nimic. E major de mult. Pînă acum l-am cruţat; deacum...

E o oboseală adevărată în vorbele mamii; poate mai e şi teatru.

Amîndoi așteaptă să vorbesc; să mă învierșunez cum mi-e felul, să ezit, să nu aprob.

— Văd că nu mă cunoașteți ! Azi pot să fiu altfel de cum mă știți. Sunt puternic, îmi poruncesc... și o să poruncesc și altora deacu' înainte"!

Aștept liniștit să vină nenea Evghene la socoteală, cu coatele pe masă, cu creionul chimic între dinți.

Mama și Kasu s'au retras într'un colț și-și șoptesc. Probabil că se roagă de el să mă cruțe. Parcă nici nu s'ar fi ciocnit adineaori. Ce oameni liniștiți sunt acum; cum știe fiecare să-și ascundă cuțitul gestului, pe sub mînecă ! Vorbesc afabil cu diplomație.

Mama pleacă și Kasu îi sărută mina, tandru. Trage de scaun ca să-și ferească burta, cînd s'o așeza la masă. Face gesturile moi, leneșe. Astă seară a mîncat prea mult și i-e frică să nu verse.

Mama a apucat luminarea și-și acopere gîtul și umerii cu fișiul.

— Bună seara, oameni buni! a zis în glumă, clipind din ochi cu înțeles spre Kasu, ca să nu-și uite parola dată.

Inainte să plece, îmi freacă ceafa cu două degete și mă sărută pe frunte.

Nu-i vine să 'nchidă ușa dintr'odată și ochii ei turburați tot mă caută. In întredeschiderea ușii, ochii imploră. Cui?

Kasu șase impasibil ca un gide; așteaptă să plece mama, toată, nu fragmentat, cum se duce. E puțin enervat, cu un tic de rigiială.

Imi arată una după alta hîrtiile. Dă detalii puține, sgîrcit; zice la urmă, senin:

— Asta e tot. Moșia e pe ducă. Vezi și tu ce poți să faci ! Eu nu mai știu....

Abia de acum începeam să ne încordăm, să facem socotelile.

Dan Faur

Condițiunile desvoltării industriei în Romînia (II)

Programul de industrializare: etatizarea

Evoluția organică a tuturor economiilor naționale, tendința de autarhizare economică a celor mai multe State, reușita planului de industrializare al „Uniunei sovietelor socialiste rusești" au determinat și în Romînia un puternic curent pentru o mai adîncă și rapidă industrializare.

Am arătat în prima parte a studiului de față, că creațiunea industrială cere, între altele, următoarele elemente:

Capital, materii prime abundente și ieftine, forță, mână de lucru calificată, siguranță socială și mai cu seamă debușeuri.

In special trebue să insist asupra elementului debușeu, pentrucă numai existența unei mari pieți de desfacere permite industriei să folosească în plin sistemul producției în massă și în serie. Numai producția unei mari cantități de mărfuri tipizate poate să aducă o eftinătate a produselor industriale, pentrucă repartizarea sarcinilor fixe, amortizări, impozite, anumite cheltueli generale se face pe un număr imens de produse, iar pe de altă parte numai o asemenea metodă permite întrebuințarea pe scară largă a mașinelor automate cari au micșorat elementul muncă.

Astăzi, și într'un viitor apropiat, țara romînească nu oferă pentru multe industrii, un cîmp de desfacere îndestulător pentru ca acestea să poată folosi noile metode de producție ieftină. Aceasta cu atît mai mult, cu cît se adaugă și celelalte lipsuri de cari am vorbit.

Astfel, Romînia lipsită de abundente capitaluri mobiliare, lipsită de principalele materii prime pentru industria mare (fer, metale, bumbac), lipsită mai cu seamă de un mare debușeu intern sau extern, fiind obligată prin structura producției sale la un mare export de cereale, lemnul și petrolul, nu poate tinde la o industrializare complectă, care să ne dea posibilitatea de a ne închide înăuntrul frontierelor noastre.

O comparație cu reușita planului de industrializare din

Uniunea Sovietelor Ruseşti nu poate fi susţinută pentrucă industria ei se adresează unei populaţiuni de 168 milioane oameni, pentrucă ea găseşte resurse complecte şi abundente de materii prime, pentrucă Statul i-a pus la dispoziţie instalaţiuni cari au costat 60 miliarde ruble şi pentrucă acţiunea de industrializare a fost condusă şi aplicată de o putere de Stat dictatorială, de o autoritate neegalată până acum de nici un stat absolutist. Intreagă această construcţie industrială s'a făcut, cum se ştie, prin impunerea excesivă a producţiunei ţărăneşti (şi azi din grîu se ia 4 quintale la hectar din producţie) pentru a se procura devizele necesare plăţii instalaţiunilor şi hrănirea muncitorimei orăşeneşti şi funcţionărimei sovietice.

Pe de altă parte, realizarea unui program de industrializare, conceput şi construit din biroul de Stat, întâmpină rezistenţele fatale ale economiei private, care, în sistemul economic şi politic actual, nu se supune orbeşte indicaţiunilor ce i s'ar da, dacă ele nu reprezintă perspectiva unui profit asigurat.

Dacă în Romînia s'ar putea trece imediat la o „economie de plan absolută" stabilirea unui program de industrializare nu ar fi decât o chestiune technică, în înţelesul că ar trebui studiată numai îmbinarea elementelor necesare creerii unor întreprinderi industriale determinate.

Economia de plan presupune însă dictatura politică şi întrebuinţarea tuturor mijloacelor pentru realizarea ei, indiferent dacă momentan o parte a naţiunei suferă anumite preluări sau restricţii. Uniunea Sovietelor a putut realiza industrializarea sa numai impunând autoritar un plan şi numai rechiziţionînd producţia ţărănească, pentru a plăti importul instalaţiilor industriale. In plus, acolo neexistînd decît proprietate de Stat, iniţiativa şi rezultatele îi aparţineau.

In Romînia nu avem această situaţie.

Democraţia ţărănească, forma necesară de întocmire social-politică a Romîniei, stă economiceşte pe principiile proprietăţii individuale şi a profitului particular, şi politiceşte pe libertatea de manifestare, electorală şi de opinie a cetăţenilor. Aplicarea acestor principii nu poate fi absolută. Deasupra lor stă principiul conservării şi propăşirei sociale, care, în împrejurări determinate, poate impune o frînă şi poate dicta o direcţie anumită.

De aceea programul de industrializare nu poate fi — în acest cadru economic-politic — decît un program de indicaţiune pentru întreprinzători, o bună parte fiind însă rezervată creaţiei de Stat. El urmează a fi executat în cea mai mare parte, nu din ordin şi cu mijloace de Stat, ci prin încurajări şi avantaje, garantînd un randament normal capitalului, care ar fi atras în investiţiuni.

Totuşi Statul nu poate renunţa la dreptul său de iniţiativă în acest domeniu, atunci cînd observă că spiritul de întreprindere —reţinut de interese internaţionale sau de înţelegeri interne —nu satisface nevoile vizibile ale economiei naţionale.

Acest drept de iniţiativă trebue exercitat şi iată cum.

Dacă Statul poate dispune de mijloacele financiare proprii, cea mai bună formulă — satisfăcînd şi toate interesele economico-politice ale democraţiei ţărăneşti — este crearea de industrii de Stat, conduse şi administrate după normele Regiei publice comerciale.

Dacă mijloacele Statului sunt insuficiente, trebue studiate, noui forme de concesionare, cari garantînd o rentabilitate normală întreprinzătorului, să apere şi interesele producătorilor de materii prime şi ale consumatorilor, prin caete de sarcini bine întocmite.

Aceste două forme sunt singurele cari pun la adăpost interesele economice şi politice ale ţărănimei agrare. Desvoltarea unei industrii independente faţă de Statul politic, poate pune democraţia ţărănească în faţa unei rezistenţe noui, care să întărească şi mai mult poziţiunea dominantă ce ocupă azi industria şi finanţa în Romînia, în conducerea politică generală.

Pe de altă parte dependenţa industriei şi marelui comerţ de Stat trebue să asigure în viitor plasamentul tineretului romînesc în aceste două importante ramuri de activitate, din cari azi el este sistematic îndepărtat.

Lucrări speciale vor trebui să stabilească ce anume industrii noui ar putea fi create într'o formă sau alta în Romînia.

Pentru timpul de faţă cred că întrebuinţînd numai intervenţiunea de Stat s'ar putea obţine rezultate foarte preţioase satisfăcînd primul obiectiv al politicei noastre industriale şi economice: valorificarea mai bună a muncii şi producţiunei ţărăneşti.

Alegînd cîteva domenii restrînse — proporţionale cu puterea de care dispune şi cu rezistenţa ce vor întîmpina, activînd cu toată hotărîrea asupra lor, Statul poate obţine rezultatele aşteptate. Concentrarea acţiunei va avea două avantagii. In primul rînd se va cunoaşte terenul mai bine şi se vor cocentra toate forţele; în al doilea rînd nu vom provoca forţele interesate pe un front prea mare.

Bătălia trebue cîştigată într'un punct, pentru a putea lărgi mai tîrziu succesul.

■

După cercetările făcute credem, că primul sector care tre-

bue atacat este acel al industriei textile, care este azi una din cele mai importante industrii ale ţării.

Capitalul investit al acestei industrii era în 1932 de 5.681 milioane lei, valoarea materiei prime consumate anual se ridică la 3.331 milioane, valoarea producţiunei a fost în acelaş an de 6.138 milioane. Ea întrebuinţează 3.541 funcţionari şi 34.533 lucrători. Valoarea importului, care ar putea fi înlocuit prin o organizare şi desvoltare naţională a acestei industrii trece de 5 miliarde lei anual.

După cum am arătat şi în primul capitol al prezentului studiu, în această industrie, interesele agrare ţărăneşti ne cer a urmări următoarele obiective:

1. Inlocuirea materiei prime importante (bumbac, fire de lînă, zdrenţe de bumbac şi lînă, fire de mătase artificială şi naturală, fire de cocos, de manila, etc.) cu materii prime indigene: in, cînepă şi lînă.

In acest scop trebueşte extinsă cultura plantelor textile — înlocuindu-se cerealele inferioare. Nouile procedeuri technice permit azi o tratare rapidă şi economică a inului şi cînepei.

Ceeace ne lipseşte sunt întreprinderile cari să facă:

a) tratarea plantelor brute;

b) filaturi speciale.

Pînza de in şi cînepă trebue să înlocuiască pînza de bumbac, în cele mai multe întrebuinţări.

2. Interzicerea treptată, după un program bine stabilit, a importului firelor de lînă, al lînei regenerate şi a cîrpelor de lînă.

Industria postavurilor trebue să se organizeze spre a întrebuinţa numai materia primă indigenă. — Ea trebue să ia legătura temeinică cu crescătorii de oi — prin o organizaţie ce urmează a se creia — pentru desvoltarea creşterii oilor de rasă bună. Această acţiune trebue făcută chiar dacă un timp s'ar da pieţii o marfă mai puţin fină, dar mai trainică.

3. Impiedicarea importului de fire de mătase vegetală şi apăsarea vamală a firelor de mătase naturală. Puternică încurajare a crescătoriei viermilor de mătase. Creaţiunea unei filaturi de asemenea fire.

■

Debuşeul seminţelor oleaginoase — cari oferă o rentabilitate agriculturei — ar putea fi mărit, dacă s'ar da o nouă organizare industriei uleiurilor vegetale.

Necesitatea de uleiuri vegetale e încă puternică pe pieţile mondiale.

Creaţiunea unei mari organizaţiuni care să reglementeze şi să raţionalizeze cultura plantelor oleaginoase şi transformarea lor în produse exportabile poate da rezultate neaşteptate. Totdeodată măsuri pentru oprirea importului de ulei de coton, untdelemnuri străine, săpunuri fabricate şi a altor mărfuri, poate mări cererea internă şi da putinţa unor fabricaţiuni mai ieftine.

■

Casa Pădurilor oferă domeniul cel mai propriu pentru a încerca crearea unei industrii forestiere de Stat. Neajunsurile începutului nu trebue să oprească acţiunea noastră în această direcţiune.

Organizaţiunea industrială a Casei Pădurilor lasă încă mult de dorit.

O refacere a acestei întreprinderi de Stat este necesară, pentru a o pune în măsură să corespundă cerinţelor pieţei internaţionale. Executarea de mari comenzi de cherestea sau lucrări de lemn este posibilă — după informaţiile noastre — dar pînă acum nu s'a reuşit a se realiza o metodă de lucru care să garanteze livrarea la timp şi în condiţiile cerute.

■

Statul este proprietar al întreprinderilor miniere din Hunedoara. Pînă acum nu s'a examinat ştiinţific dacă aceste întreprinderi mai pot să trăiască şi să se desvolte.

Este necesară o cercetare adîncă spre a decide dacă — întrebuinţînd cele mai puternice mijloace — se poate creia o industrie a fierului, viabilă în această regiune.

Chestiunea preţului fierului este de cea mai mare însemnătate atît pentru economia generală, cît şi pentru economia ţărănească.

O examinare generală se impune pentru a stabili partea de protecţie ce trebue acordată industriei metalurgice şi condiţiile în care această protecţie mai poate fi continuată.

Orientări generale

Am dat cîteva exemple de importantele rezultate ce s'ar putea obţine dacă, prin mijloacele ce avem azi la îndemînă: intervenţionismul de Stat în politica importului şi administrarea mai curajoasă a întreprinderilor de Stat — am acţiona mai puternic pe terenul industrial. Desigur că un plan de industrializare precis poate fi întocmit şi divizat în ceeace Statul înţelege a realiza singur şi ceeace poate concesiona iniţiativei private.

Programul de industrializare trebue să fie opera Ministerului de Industrie, care dispune de specialiştii necesari acestei lucriri. Acest proect trebue întocmit aplicîndu-se criteriile stabilite în primul capitol al studiului nostru. In urmă

lucrarea trebue examinată, din punctul de vedere general economic și politic, de un for care să aibă preocuparea intereselor economice ale clasei majoritare.

Acest for va avea să țină în seamă nu numai considerentele de ordin intern cari decurg din concepția generală economică țărănistă, dar și de considerente de ordin extern și mai ales de considerentele impuse de necesitatea unei politice comerciale externe.

Considerentele de ordin extern decurg din împrejurările externe, cari creiază anumite necesități în politica economică și cari, pot fi chiar în discordanță cu concepțiile unui partid politic în materie de politică economică națională.

Oricare partid politic care urmărește ridicarea economică a țărănimei, trebue să sprijine desvoltarea industrială a țării, întrucît prin această industrializare se dă posibilitate, direct și indirect, unei valorificări superioare a produselor agricole și a muncii țărănești. Deci politica industrială coordonată și subordonată politicei de valorificare a producției agricole, trebue să rămie unul din obiectivele importante ale politicei economice.

Repetînd deci o parte din concluziunile ce am tras după prima parte a lucrări noastre ,afirmăm din nou că: programul industrial va avea să țină seamă de următoarele indicațiuni:

a) Utilizarea la maximum, prin industrializare, a materiilor prime agricole din țară;

b) Examinarea amănunțită și științifică a posibilităților de înlocuire a unor materii prime de natură agricolă și care astăzi se importă, cu unele ce se produc sau se pot produce în țară;

c) Asigurarea fabricării în țară a utilajului agricol potrivit necesităților noastre și crearea unei industrii pentru echiparea agriculturei, industrie, care tocmai în epoca actuală de depresiune agricolă, să dea posibilitatea unei ofensive pentru utilarea optimă a agriculturei;

d) Asigurarea existenței unei industrii indigene de armament și apărare chimică, pentru a avea posibilitatea de apărare în caz de războiu, observîndu-se însă condițiunile speciale cerute de o asemenea industrie;

e) O politică de prevedere în ceeace privește asigurarea unor stocuri de anumite materii prime pentru a acoperi necesitățile producțiunii în anumite ramuri industriale, în caz de războiu;

f) In scopul unei reîncadrări a activității industriei în armonia economică națională și pentru evitarea exploatării clasei agricole lovite de criză, de către industrie, este nevoie de o revizuire a întregului sistem de protecțiune exagerată acordată unor industrii.

Ca metode de realizare a acestui program, sunt indicate următoarele măsuri:

1. Inființarea de legi speciale — după exemplul legii zahărului — care să asigure în condițiuni avantajoase pentru agricultori prelucrarea și utilizarea tuturor produselor agricole și animale, în produse industrializate.

2. Inființarea pe baze etatiste a unei industrii de echipament agricol, care să cuprindă următoarele secțiuni:

— Mașini, unelte și instrumente agricole.

— Ingrășăminte chimice.

Mobilizarea, în acest scop, a tuturor fondurilor și inventarului industrial disponibil pentru a se asigura realizarea cît mai urgentă și cît mai complectă a programului agricol.

Această ofensivă a echipării agriculturei va trebui să fie începută și terminată chiar în epoca de depresiune actuală a agriculturei.

3. Organizarea pe baze etatiste a întregii industrii de armament existente astăzi și complectarea ei pentru a acoperi toate nevoile în materie de apărare națională. Numai prin aceasta s'ar asigura o perfectă concordanță între participarea industriei din țară și nevoile de armament de toate categoriile ale țării. Vor fi înlăturate astfel toate abuzurile ce s'au făcut pînă acum, cu asemenea comenzi în străinătate, atît în ceea ce privește prețul materialelor cît și a calității lor. Etatizarea acestei industrii se impune cu att mai mult cu cît nu se poate pune problema unei rentabilități a capitalului pentru asemenea produse, care nu au de scop decît apărarea țării.

4. Etatizarea industriilor, al căror aproape singur client este statul, chiar dacă nu servesc direct apărarea națională. In această categorie intră, în primul rînd, minele de cărbuni, care mai prezintă pentru Stat și o problemă de mare interes social.

5. Etatizarea industriei de gaz metan.

6. O lege a cartelurilor industriale, care să asigure:

a) Intervenția Statului în ceeace privește prețul produselor cartelate;

b) Posibilitatea acordărei unei cote din produsele cartelate pentru consumul țărănesc care să fie desfăcute prin cooperative, în condiții stabilite de Stat;

c) Sancționarea abuzurilor din partea industriei cartelate pînă la reducerea protecției vamale.

7. Revizuirea tarifului vamal în privința protecției acordate articolelor necesare consumului țărănesc. Această revizuire trebue să fie unită cu controlul prețurilor, precum și cu posibilitatea de a importa pentru consumul țărănesc, prin cooperative, cu scutiri sau reduceri de taxe vamale, anumite cantități, atunci cînd industria din țară n'ar putea să facă reducerile de prețuri impuse.

8. Modificarea legii de încurajare a industriei naţionale, astăzi în vigoare.

■

Dacă însă plasarea produselor agricole ale Rominiei în străinătate va fi făcută mai grea, după cum este şi astăzi, dacă politica de reagrarizare a ţărilor industriale şi politica de autarhie, care este astăzi dusă de aproape toate ţările continuă, este evident că în acest caz, şi Romînia va fi forţată să ducă o politică de independenţă faţă de străinătate. Această politică nu se poate concepe decît prin fixarea unui program industrial care să asigure complect independenţă faţă de străinătate, deci industrializarea ţării în măsura în care necesităţile consumului intern, în timp de pace şi în timp de războiu, vor fi acoperite.

E de prisos să adăogăm că Romînia prezintă posibilităţi din punct de vedere economic-industrial ,mult mai mari decît alte state dat fiind resursele imense şi variate de materii prime, combustibil, etc., de care dispune ţara noastră.

Acest program industrial va trebui să complecteze programul iniţial industrial expus în prima parte, cu următoarele:

1. Integrarea industriilor care prelucrează semifabricate importate, prin complectarea lor — în sens vertical — pentru a nu mai fi tributare străinătăţei decît în ceace priveşte importul de materii prime brute, a căror producţieţie nu e propice climatului şi solului ţării noastre şi nici nu pot fi înlocuite cu alte produse similare ce se găsesc în ţară.

In această categorie, trebuesc cuprinse:

Industria de bumbac, cînepă şi in prin înfiinţarea de filaturi de in, cînepă şi bumbac, a căror capacitate să corespundă necesităţilor consumului intern.

Industria lînei, prin filaturi de lînă, care vor trebui să prelucreze numai lînă produsă în ţară şi care, trebue să satisfacă complect necesităţile consumului intern.

Integrarea industriei metalurgice, prin utilizarea la maximum a zăcămintelor de fier şi a producţiei de fontă a Statului, mărirea capacităţii de producere în semifabricate de fier şi produse de oţel special, necesare întregului consum al ţării.

In această eventualitate, metoda de acţionare ar fi stimularea iniţiativei particulare prin asigurarea unei rentabilităţi a noilor investiţii. Această asigurare s'ar putea da, atît pentru întemeierea acelor ramuri de industrie cu cari suntem tributari străinătăţii, cît şi prin acordarea de avantagii speciale pentru stimularea integrării industriilor existente, urmînd ca să nu mai importăm decît materii prime brute necesare producţiunei lor. Acordarea de avantagii ar putea merge după cum am arătat mai sus pînă la acordarea de concesiuni exclusive, pe timp limitat pentru noile industrii care s'ar înfiinţa şi a căror funcţionare e legată de dificultăţi speciale (industria chimică, industria coloranţilor, industria medicamentelor, etc.) şi ar putea ajunge pînă la o primă de producţie pentru industriile producătoare de instrumente de producţie necesare echipamentului industrial (maşini, aparate, motoare, etc.).

Evident, că realizarea acestui plan se va putea face numai prin etape, urmînd ca în prima etapă să se aplice acele părţi din programul de complectare iniţială cari au mai strînsă legătură cu interesele agriculturei, şi în a doua perioadă, în caz de se continuă politica de autarhie a ţărilor industriale, să se aplice cel de al doilea plan.

In orice caz însă realizarea programului industrial autarhic trebue să se facă sub permanenta grijă a coordonărei politicei de valorificare a produselor agricole cu politica industrială, luînd în acest scop toate măsurile necesare şi pentru o apărare raţională a intereselor marei masse de consumatori.

Incurajarea activităţii particulare

Metodele pentru realizarea programului de industrializare precum şi pentru aplicarea criteriilor de diferenţiere logică a industriilor, expuse mai sus, trebuiau să fie o expresiune a doctrinei generale politico-economice a democraţiei ţărăneşti.

Acceptarea formulei dualismului economic (exploatare privată concomitent exploatare socială), condiţionată bine înţeles de conjunctura generală şi de momentele politice favorabile, ne obligă să examinăm mai în amănunt cele două metode — admise ca posibile — încurajarea şi protecţiunea industriei de exploatarea particulară şi transformarea unor anumite industrii în industrii de Stat.

In privinţa protecţiunei şi încurajării industriei private, pe lîngă normele expuse în capitolul „Programul de industrializare", credem necesar să facem următoarele preciziuni, adăogînd însă că numai acele industrii cari satisfac criteriile expuse în capitolele precedente pot intra în sistemul protecţiunei.

Măsurile de încurajare trebuesc limitate la următoarele:

1. Protecţia tarifară vamală;

2. Conducerea politicei comerciale şi de contingentare în aşa fel, încît să nu stinjenească existenţa şi desvoltarea industriilor încurajate;

3. Dispoziţiuni categorice pentru aprovizionarea autorităţilor de orice fel numai cu mărfuri indigene. O instanţă specială va decide dacă se pot admite furnituri din străinătate. Acestor dispoziţiuni se va supune şi Ministerul de Războiu

precum şi toate întreprinderile care beneficiază de legea încurajării;

4. Scutirea de vamă a maşinelor şi uneltelor de instalare, numai pentru perioada instalării;

5. Acordarea cu preferinţă de credite la „Creditul Industrial" şi Banca de Emisiune, numai pentru industriile încurajate;

6. Incurajări speciale — ce urmează a se studia dela caz la caz şi stabili prin lege — pentru acele întreprinderi ce se stabilesc în mediul rural şi întrebuinţează sistemul descentralizat al primei transformări a materiei prime agricole.

Sistemul încurajării prin scutiri de impozite, reducere de transport pe C. F. R., acordare de teren gratuit, trebueşte părăsit.

Incurajările acordate trebuesc însă condiţionate de următoarele obligaţii:

a) Introducerea în legea industrială a unei dispoziţiuni dînd drept guvernului a scădea taxa vamală sau a suprima celelalte încurajări, cînd s'ar constata că industria încurajată abuzează de situaţia ei, fie că realizează beneficii supranormale, fie că are un preţ de cost prea ridicat din cauze ce pot fi înlăturate;

b) Industriile ce prelucrează materii prime agricole trebue să procedeze la organizarea unui oficiu comun de cumpărare, care să trateze cu un oficiu sindical al producătorilor acestor materii .Statul trebue să fie arbitrul între aceste două elemente;

c) Stabilirea întreprinderilor în regiuni anume determinate de organul competent.

In privinţa industriilor cari cer mari investiţiuni trebueşte examinat îndeaproape chestiunea dacă nu este cazul a se adopta sistemul bulgar al concesiunilor regionale cu anumite caete de sarcini. Avînd siguranţa debuşeului pe un timp determinat şi fără o concurenţă care să-l ameninţe în fiecare ceas, industriaşul concesionar — puternic controlat — poate investi capitalul său mai uşor şi poate produce mai ieftin.

Cu alte cuvinte extinderea regimului de concesiune care domină azi în producţia electricităţii şi la alte domenii. (Aducere de apă, filaturi, etc.).

Fie că se creiază Ministerul Economiei naţionale, fie că nu, deciziunile în materie industrială trebuesc luate numai în urma avizului unei Comisiuni, care să cuprindă în sînul său reprezentanţi ai: a) Industriei, b) Agriculturei, c) Consumatorilor, d) Armatei, e) Ministerelor economice. Majoritatea să nu fie în niciun caz a industriaşilor aşa cum se petrece azi cu Comisiunea industrială de pe lîngă Ministerul de industrie.

Industria de Stat

Discordanţa dintre preţurile industriale şi agricole, care a micşorat puterea de cumpărare şi deci a scăzut standardul de viaţă al lumei agrare, abuzurile făcute de anumite industrii, cari ,prin diferite înţelegeri sau prin o situaţiune puternică şi-au asigurat un monopol pe piaţa romînească, monopol folosit pentru nejustificate beneficii; lipsa de iniţiativă industrială creatoare în domenii interesînd economia naţională; îndepărtarea elemntului romînesc din întreaga activitate industrială, ca motive speciale interne, pe deoparte, şi criza mondială a regimului capitalist liberal, ca motiv general, pe de alta, au creiat puternice tendinţe de o schimbare a sistemului economic liberalo-burghez în industria mare şi a determinat un curent pentru o intervenţie puternică a puterii politice a Statului, care să meargă chiar pînă la socializarea unor industrii prin preluarea lor de către Stat, deci o etatizare a industriilor din anumite categorii şi în principal a acelora cari au de principal client Statul. (Armament, echipament, furnituri C. F. R., etc.).

Atitudinea democraţiei ţărăneşti care a constatat toate aceste neajunsuri faţă de lărgirea maximă a acestei forme de activitate economică nu poate fi decît una singură: şi anume acceptarea şi impunerea ei în domenii cît mai numeroase. Aceasta nu contrazice principiul proprietăţii individuale pe care democraţia agrară s'a aşezat dela început.

Proprietatea individuală rămne neatinsă în agricultură şi micile întreprinderi. Exploatarea de Stat devine însă o necesitate, oridecîteori prin mărimea sau prin coalizarea unor industrii — marea massă agrară şi consumatoare nu mai poate fi apărată altfel faţă de aceste mari forţe industriale, cari înţeleg a se conduce exclusiv de preocuparea profitului privat. Economia dirijată de clasa majoritară apare deci ca o metodă impusă de conjunctura socială specifică a ţărilor de ţărani înapoiaţi şi neorganizaţi.

Important însă este pentru interesele agrariene ca instrumentele politice cari le reprezintă să aibă o directivă sigură pe care să o înfăptuiască. Că aici este nodul chestiunei ne-o dovedeşte atitudinea absolut netă ce au luat-o, industriaşii noştri în potriva unei aplicări integrale a economiei dirijate, care pînă astăzi a folosit numai lor. Iată în adevăr ce stă scris în raportul activităţii Uniunei generale a Industriaşilor din România din 1933:

„Noi industriaşii trebue să facem toate eforturile pentru a opri cît mai este timp răspîndirea acestei convingeri a necesităţii pentru ţara noastră a unei economii dirijate.

Şi noi industriaşii trebue să reclamăm ca o necesitate absolută pentru ţara noastră reîntoarcerea cît mai repede la

Rominizarea industriei

Incercarea unei operațiuni de naționalizare a capitalului străin din industrie sub forma unei răscumpărări de Stat este, în împrejurările actuale, nu numai foarte grea, dar și foarte păgubitoare pentru Economia națională, care ar trebui pe această cale, să se încarce cu enorme sarcini pentru achiziționarea unui capital industrial supus la toate riscurile. O acțiune asemănătoare aceleia întreprinsă de partidul liberal sub impulsiunea lui Vintilă Brătianu care a urmărit naționalizarea capitalurilor străine și minoritare, prin achiziționarea majorității în diferite întreprinderi de către grupuri de cetățeni romîni, cărora le-a dat tot concursul și adeseori jertfe importante ale Statului, are și ea neajunsuri mari. In principal capitalul industrial trecînd în alte mîini particulare — chiar pur romînești — va urmări mai departe și poate cu mai multă putere aceleași scopuri de rentabilitate maximă urmărită și azi. Ba avînd și mai puternic concursul acțiunei politice își va întări și mai mult pozițiunea și va apăsa și mai puternic asupra massei consumatoare și asupra intereselor agrare ale țărănimei.

Deocamdată, după cum am expus mai sus, nu socotim principal posibilă o etatizare pe plan larg fără despăgubiri, iar o etatizare cu despăgubiri este imposibilă în situațiunea financiară și politică a Statului și am arătat că ceiace este realizabil este numai exercitarea unui puternic control asupra activității industriale în senzul controlării prețurilor și a înțelegerilor industriale, aceasta separat de acțiunea de Stat în acest domeniu, despre care am expus părerea noastră la capitolul I și II.

Singura rominizare pe care o putem face în împrejurările actuale și cele imediat următoare este aceia a personalului de toate categoriile și a lucrătorilor. Prin noua lege a protecțiunei muncii naționale, problema a fost aproape rezolvată. Adăugîndu-se prin modificări ulterioare și observațiunile ridicate în Cameră, vom obține instrumentul legal și eficace pentru a garanta munca națională față de concurența străinilor necetățeni, supuși ai altor state.

Dar pericolul pentru munca națională pe toate domeniile nu vine din partea străinilor din alte țări. El vine din partea minoritarilor cari au acaparat și dețin cea mai mare parte a întreprinderilor economice neagricole.

Participarea romînilor la viața economică a țării în industrie, în negoț, în bănci, este cu totul redusă. Din această cauză toate elementele cari pleacă dela țară își caută plasament numai în funcțiuni publice. Putem chiar afirma cu toată tăria că în mod conștient, sistematic și constant toate elementele romînești sunt oprite de a pătrunde în oricare întreprindere, care este condusă sau finanțată de un element minoritar sau de așa numitul capital străin. Exemple nenumărate pot fi aduse și în parte ele au fost prezentate cu prilejul diferitelor discuții asupra acestei chestiuni.

Această situație ne arată că romînii se găsesc atacați și orice măsură ar lua ei nu este decît o măsură de defensivă.

Totuși nu putem închide ochii în fața unei situațiuni alarmante ,situațiune observată de opiniunea publică care a dat sprijin mișcărilor și grupărilor politice care aveau înscrise rezolvarea radicală a acestei probleme, în programele lor.

Suntem înainte de toate romîni și reprezentăm clasa adevărat națională a țării. Fiii acestei clase nu găsesc pe pămîntul romînesc putința de a trăi mai bine pentrucă cea mai mare parte de locuri sunt ocupate de minoritari de toate originile.

Cu sinceritate și cu convingerea dreptății trebue să arătăm minoritarilor că trebue să accepte o rezolvare cuminte și civilizată, pentru a fi feriți mai tîrziu de lovituri violente ca acele ce s'au produs în alte țări.

Este însă de examinat dacă problema se poate pune pe cale legislativă în senzul de a se creia obligațiunea pentru fiecare întreprindere economică de a avea o proporție determinată de romîni.

Totuși o acțiune stăruitoare se poate duce cu bune rezultate pe următoarele căi:

I. Rezervarea în mod definitiv și categoric a funcțiunilor publice de Stat și militare numai romînilor.

II. Etatizarea treptată a marilor întreprinderi și servicii economice și în scopul ca ele să devină debușeuri importante pentru elementele romînești pregătite din vreme;

III. Ințelegerea cu marile întreprinderi private, cări vin în legătură cu Statul, de a înceta boicotarea romînilor și a le asigura locuri, orideciteori se prezintă necesitatea de personal.

INȚELEGERILE INDUSTRIALE

Efectele înțelegerilor industriale și posibilitatea de apărare a producătorilor agricoli, a consumatorilor și a Statului împotriva lor, au format subiectul discuțiunilor celor mai vii în opinia publică. Au fost prezentate numeroase abuzuri economice făcute de întreprinderi industriale cari dețin monopoluri de fapt, precum și de întreprinderi înțelese între ele pentru limitarea producției și specularea consumatorilor. Examinîndu-se problema în sine s'a contestat că înțelegerile industriale ar aduce vre-un avantagiu economiei naționale sau internaționale. După părerea unora, înțelegerile industriale : a) nu echilibrează producția, b) nu eftenesc producția, c) nu

menţin o constanţă a preţurilor, d) nu înlesnesc exportul, e) nu împiedică frauda fiscală, f) nu dau mai mult de lucru muncitorilor. Deci, contrar celor susţinute de cei ce văd în înţelegeri, trusturi sau carteluri, o mai bună organizare a producţiunei, asemenea înţelegeri nu aduc nici un avantaj activităţii economice.

In schimb, s'a adăugat că aceste înţelegeri au mari dezavantagii şi anume:

a) Ele sunt o piedică a progresului industrial;

b) Micşorează consumul, preferind beneficii mari la vînzare redusă;

c) Apasă balanţa de plăţi prin repatrierea beneficiilor capitalurilor străine;

d) Intrebuinţează în gradul cel mai mare corupţiunea pentru a-şi ajunge scopurile lucrative.

Nevăzînd posibilitatea ca printr'o reglementare şi control al Statului să se înlăture neajunsurile citate, din cauza incapacităţii şi coruptibilităţii organelor de control, s'a emis părerea că singurul mijloc de apărare este numai: interzicerea cartelurilor prin lege şi desfiinţarea taxelor vamale pentru produsele cartelate.

Concurenta liberă creată prin această măsură, va remedia, se crede, în scurtă vreme situaţia industrială speculativă în care ne aflăm şi va mări producţia, scăzînd preturile.

Inţelegerile industriale sunt însă azi fapte în toate ţările din lume, fiind un produs normal şi fatal al economiei capitaliste.

Desfiinţarea lor prin lege nu se poate practic realiza, pentru că întreprinzătorii interesati vor găsi întotdeauna mijlocul de a se concerta şi a se înţelege pentru mărirea sau scăderea producţiei şi a preţurilor, şi pentru toate chestiunile ce le pot aduce o rentabilitate mai importantă.

Pe de altă parte, chiar dacă înţelegerile industriale pot duce la abuzuri, nu se poate contesta că ele constitue o încercare de organizare menită să pună ordine în chaosul creat de deslănţuirea liberii concurenţe din ultimii ani.

Din punctul de vedere al tendinţelor politice ale democraţiei ţărăneşti, care pare a fi acceptat ideia dacă nu a unei socializări a marilor întreprinderi industriale şi o etatizare a desfacerii produselor agricole, dar cel puţin a unui puternic control a întregei activităţi economice, apoi existenţa cartelurilor înlesneşte foarte mult această acţiune de intervenţionism de Stat. Decît să aibă în faţa sa mii de întreprinderi şi întreprinzători, este preferabil a avea cîteva mari organizaţiuni asupra cărora presiunea puterii publice se poate face — în sensul vederilor ei — mai uşor şi mai eficace.

După cum doctrina socialistă vede cu satisfacţie concen-

trarea întreprinderilor capitaliste, tot asemenea noi trebue să privim cu aceiaşi satisfacţiune concentrarea întreprinderilor de tot felul.

La ceasul cînd tendinţa etatistă se va putea realiza — prin forţa politică a clasei majoritare — atunci etatizarea întreprinderilor concentrate se va face mult mai uşor. Organizaţiunile fiind creiate va fi numai chestiunea de a alătura direcţiunei technice o direcţie de Stat, care să execute ceeace puterea politică va dispune.

Argumentul principal că asemenea control sau directive de Stat nu se pot efectua din cauza lipsei de rezistenţă la corupţiune, nu este concludent. Şi în cazul cînd ar fi vorba de dibuirea, desfiinţarea şi sancţionarea înţelegerilor oprite prin lege şi atunci elementul corupţiunei — dacă el există în proporţia ce i se dă — poate falsifica sau opri acţiunea de Stat.

Pentru aceste motive credem:

1. Inţelegerile industriale nu trebuesc interzise. Ele trebuesc declarate spre a putea fi controlate şi îndrumate în direcţia interesului public.

2. Existenţa înţelegerilor industriale trebue să fie condiţionată de un puternic control de Stat şi de supunerea la executarea programului de industrializare, potrivit cu interesele generale ale ţării şi cu interesele speciale ale ţărănimei.

Dr. Ernest Ene

Introducere în studiul relaţiilor internaţionale

Scriind despre relaţiunile internaţionale am putea avea aerul că voim să facem o simplă expunere narativă a evenimentelor dela ordinea zilei sau a relaţiunilor actuale dintre popoare, naţiuni şi state.

Această primă impresie provocată de titlul lucrării de faţă e întrucîtva justificată, dacă ţinem seama că pînă acum noţiunea „relaţiunilor internaţionale" se uzita numai în limbajul curent, fără să aibă nimbul apanajelor care să o caracterizeze ca subiect de cercetare al unei ramuri ştiinţifice noi.

Nu e mult de cînd unele universităţi din Statele-Unite ale Americii şi-au sporit programul didactic cu această nouă sistematică ştiinţifică; primul — pînă acum şi singurul — stat european care s'a grăbit să adopte şi el un program similar este Anglia.

Accentuez din capul locului că *„Relaţiunile Internaţionale"* ca ştiinţă şi ca subiect ştiinţific, nu sunt identice şi nu trebue confundate nici cu „Dreptul Internaţional", nici cu „Geografia Economică internaţională"; în măsură egală ele se deosebesc şi de „Politica internaţională" sau de „Filosofia politică".

Scopul acestei discipline ştiinţifice va lămuri şi mai mult cadrul în care „Relaţiunile internaţionale" înţeleg să-şi desvolte opera de cercetare şi de sistematizare.

Intr'adevăr, după ample cercetări şi studii, disciplinile ştiinţifice mai sus amintite au ajuns la o desvoltare atît de mare, încît nu mai pot îmbrăţişa vastul şi mai ales complicatul material din domeniul internaţional.

Ştiinţele economice, politica economică şi economia politică, dreptul internaţional şi comerţul internaţional, s'au dovedit toate — mai ales în epoca noastră — prea limitate, prea încorsetate şi prea microscopice pentru a cuprinde în ansamblul lor problema capitală a relaţiunilor internaţionale.

O lume întreagă, — studenţi, oameni de ştiinţă, filozofi şi oameni de stat, politiciani şi comercianţi, industriaşi şi muncitori, au ajuns la convingerea că diversele probleme de astăzi,

atît de complicate, de enervante şi de obsedante, nu pot fi bine grupate şi sintetizate decît într'un studiu care să lămurească cauzalitatea relaţiunilor internaţionale; cu alte cuvinte, să elucideze: de ce, cum şi în ce fel sunt determinate, împiedicate sau favorizate relaţiunile dintre naţiuni şi state şi cum ar putea fi puse aceste relaţiuni pe baze solide şi durabile.

Interdependenţa popoarelor, pe de o parte, funcţia organică şi juridică a naţiunii şi a statului, pe de altă parte, — fără să mai amintim factorul politic-social, — au impus celui mai profan dintre profani întrebarea: Pînă cînd această harababură internaţională? De ce nu s'ar înfrăţi popoarele lumii ca să pună capăt crizei economice şi războiului ucigător?

Este rolul ştiinţei să găsească răspunsul la aceste întrebări. Este rolul oamenilor de ştiinţă să discece şi să pătrundă miezul problemei, să-i „descîlcească" şi să-i deslege iţele încurcate, analizînd diversele elemente, care fac din problema aceasta cea mai teribilă enigmă a secolului nostru.

Incotro mergem? Pe care drum să apucăm? De ce am mers pe aci şi nu pe acolo, şi de ce de aici înainte trebue să facem — sau să evităm — cutare cotitură?

Ţinta urmărită este deci descurcarea tuturor firelor, a tuturor elementelor şi a tuturor factorilor decizivi cari determină, dirijează şi conduc formaţiunile politice, şi — în genere — destinele întregii omeniri. „Relaţiunile internaţionale" se încadrează astfel printre ştiinţe, ca o sociologie mondială cu forma de enciclopedie internaţională, care-şi rezervă drept cîmp de cercetare examinarea şi identificarea factorilor determinanţi ai relaţiunilor intertribale, internaţionale, interstatale şi mondiale.

Dacă „Dreptul Internaţional" se ocupă numai de aspectul şi de evoluţia juridică a statului şi de legăturile lui cu alte state, „Relaţiunile internaţionale" au drept obiect cercetarea ansamblului organic al lumii întregi.

Incă din 1841, *I. G. Kohl*, trecînd în revistă evoluţia omenirii cu epocile ei de declin şi de ascensiune, a descoperit fără mirare că viaţa naţională sau internaţională a omenirii este determinată de un întreg vîrtej de factori, tangibili sau intangibili, cunoscuţi sau mistici, cauzali sau cazuali.

„Natura şi popoarele, necesitatea şi liberul arbitru, condiţiunile climatice şi morale, produc — laolaltă — ansamblul de manifestări şi de fenomene din lumea terestră. Hazardul, acţiunile arbitrare, capriciile, ideile fericite, vîntul şi furtuna, soarta şi impulsul natural, toate împreună formează, într'un amestec confuz, situaţiile şi condiţiunile de viaţă ale omeni-

G. Kohl, Der Verkehr und die Ansiedelungen, 1841,

simplă narațiune, lucrul este exact. Rămine ca cerce-
iințifică să stabilească care din elementele sus amin-
t controlabile, care s'au depreciat, care mai există și
t de mare este rolul determinant al fiecăruia din ele
nul nostru al tuturora?
cît de numeroase și de diverse ar fi aceste elemente
nante, știința poate să le grupeze, pentru ca după o
are scrupuloasă, să deosebească elementele cu carac-
tant de acelea cu caracter variabil sau mai puțin efi-
cît al celor dintîi.
cine înțelege că printre acești factori și fapte, unele
ntrolabile și previzibile, altele însă scapă controlului
i se produc pe neașteptate. Este ceeace *John Buchan*
„cauzalul și cazualul" faptului.
ționați faptele cît vreți și vor rămine totuși lucruri a
ațiune de a fi n'o veți putea găsi, lucruri pe care le
ai pure accidente sau incidente și pe care nu le pot ex-
gile logicei. In locul cauzalului veți da peste cazual".
Buchan, The causal and casual in history, 1929, pp.

nte de a păși la examinarea problemei propuse, cred
utilă introducerea în materie care să schițeze o ima-
mai fidelă a lumii și a relațiunilor internaționale, așa
apar ele în momentul de față. Aceasta nu numai pen-
ocumenta necesitatea unei mai solide reorganizări a
rilor internaționale și pentru a ne da seama de si-
ritică în care ne găsim, dar și pentru a evidenția uti-
ractică a disciplinei științifice care încearcă să pună
acolo unde multitudinea și îngrămădirea diverșilor
ne răpește adeseori posibilitatea de a găsi drumul
ine orientat și just trasat în calea spre mai bine.

cru știut că nu există stat care să se mai poate mîndri
n independența absolută. Multe din acțiunile statului
constitue astăzi un „bun național", ci au intrat deabi-
patrimoniul lumii întregi. In materia înarmărilor, în
ele sociale și economice, culturale și sanitare, în
t și comerț, — statele au fost nevoite, unele după al-
se încoloneze în mersul sincronizat al lumii întregi,
putea trăi și a lăsa și pe alții să trăiască".
de altă parte recunoaștem cred cu toții că — deși ju-
egale — statele rămin totuși inegale din punct de
rganic; nimeni nu va nega existența organismelor
mari *(Puteri Mari)* și a organismelor politice mici

(Puteri Mici), care, astfel diferențiate, luptă fiecare după puterile sale, pentru obținerea celui mai bun randament posibil în cadrul vieții internaționale.

Deasemenea cred util să accentuez că diversele organisme politice se împart la rîndul lor în: *dinamice* și *statice*, indiferent dacă fac parte din grupa puterilor mari, sau din aceea — mai numeroasă — a puterilor mici.

Adăogînd la aceste criterii sau caracteristice generale, existența reală a grupurilor de state, cred că nu sunt departe de realitate adoptînd modul de a vedea al lui *J. F. Horrabin*, care în lucrarea sa *„An outline of Economic Geography"* (London 1923, pp. 144) distinge cinci grupuri politice: Grupul britanic; grupul american; grupul sovietic; grupul est-asiatic; grupul francez; la care se adaogă o grupare dualistă sau subordonată: cea germană și italiană.

Clasificarea lui *Supan* în state *„pasive"* și state *„active"* nu ne dă nimic nou sau deosebit, fiindcă în majoritatea cazurilor statul pasiv se identifică cu statul static, iar cel activ cu statul dinamic.

Nici clasificarea „gradată" pe care o face *Dr. Otto Maull* nu merită o discuție mai aprofundată, pentru că cifrele nu sunt și nu pot fi criterii exclusive în definirea, conformă cu realitatea, a forței și poziției unui stat. Autorul susamintit, care împarte lumea în grupări politice, ne arată că leader-ul fiecărui grup are în jurul său o sumedenie de state, pe care autorul le numește *„posesiuni virtuale"* și *„posesiuni reale"* (de ex. Franța, Marocul, Jugoslavia).

Ținînd cont și de analiza sistematică făcută de *Kyellen* (care desmembrează statul în elemente: *geopolitice, ecopolitice, demopolitice, cratopolitice* și *sociopolitice)*, nu ne va fi prea greu să schițăm o imagine justă a lumii, să dăm caleidoscopul internațional anunțat mai sus.

Grupul britanic, condus de Marea Britanie, se compune din diferitele ei dominioane, din India și protectorale, colonii britanice și alte organisme politice conexe, ca: Norvegia, Portugalia și Egiptul; *grupul american* cuprinde, pe lîngă Statele Unite ale Americii și coloniile lor, întreaga zonă a Americii Centrale și a Antilelor; *Rusia*, cu republicele ei confederate și asociate, include în sfera ei de influență: Turcia, o parte din Persia și Mongolia; *grupul est-asiatic* e alcătuit din Japonia, Coreea, Manciuria și alte posesiuni reale sau deghizate; iar Franța cu coloniile ei și Mica Antantă — constitue grupul francez.

Germania este o subgrupă *sui generis*. S'ar putea face poate o alăturare a subgrupării italiane, care și-a găsit sateliți în Albania și întrucîtva în Bulgaria și Ungaria.

Relațiunile dintre aceste grupări se caracterizează prin-

tr'un staticism perfect din partea Franței, a Rusiei și a Britaniei, și — dimpotrivă — printr'un dinamism turbulent și provocător de complicații intortochiate, din partea Italiei, a Germaniei și a Japoniei.

După cît se pare, grupul static al Rusiei caută însă să stabilească, o punte de siguranță între dinamismul german și staticismul francez. Pe de altă parte, grupul american ar vrea se pare să încercuiască grupul japonez, ca să-l împiedice de la o agresiune extrem de dinamică împotriva Rusiei statice și pacifice.

In genere, situația dintre aceste grupări este cît se poate de neclară, dînd impresia că pe terenul politic lumea este subminată toată de un vulcan amenințător.

Situația economică internațională este însă mult mai ușor de caracterizat.

O singură cifră ajunge ca să vedem imaginea sumbră a mizeriei și nesiguranței actuale: există și astăzi încă 80 de milioane de șomeri. Organismele politice se tînguesc aproape toate de aceleași grave suferințe: haos monetar, subconsumație, prăbușirea sau nestabilitatea prețurilor, balanțe pasive, bugete neechilibrate, datorii înghețate și nerecuperabile, tarife vamale excesive, prohibițiuni și șicane în calea comerțului,contingentări și eschivări dela tratate și convențiuni, desorientare economică și financiară. Toate aceste suferințe își au obîrșia în problema — devenită insuportabilă — a datoriilor de război, și a înarmărilor cari grevînd pînă la absurd bugetele, imobilizează sume enorme, neproductive.

In mijlocul haosului și al dezorientării generale, conferințele internaționale, întrunite spre a discuta dezarmarea și redresarea economică, se termină aproape toate cu eșecuri lamentabile sau cu tergiversări agonisante, în timp ce turburările și frămîntările interne ale tuturor statelor complică și mai mult situația generală. Liberalismul, despotismul, monarhismul și republicanismul, aventura și ordinea, secondate de lupte acerbe pentru înfăptuirea unor idealuri sociale noi, sapă tot mai mult și mai adînc rădăcinile instituțiilor sociale și politice.

In ultimul deceniu, o singură speranță a licărit din haos, un singur punct a strălucit din întuneric: *Geneva*.

Obosite și dezgustate de războaie și de comploturi internaționale, un mare număr de state au urmărit, prin fondarea Ligii Națiunilor, să întocmească bazele unei cooperări internaționale care să pună capăt în mod efectiv, odată pentru totdeauna, coșmarului demoralizant al războiului.

Activitatea acestei Ligi se cunoaște; se știe cum a lucrat și în ce formă a funcționat ea. Trebue să constatăm cu regret că funcțiunea ei n'a depășit-o pe aceea a unui birou de în-

registrare și de consultare. Dacă au fost și unele probleme pe care a reușit să le soluționeze, acestea au fost toate esențialmente apolitice, fără importanță economică mondială. Numai făcînd această rezervă și numai din acest punct de vedere recunosc că Liga Națiunilor a reușit să îndeplinească următoarele puncte din programul ei, fiind: *„...un instrument menit să întrunească, spre consultare, un mare număr de națiuni; un instrument adecuat pentru redactarea convențiilor necesare... un for care putea exercita oarecare presiune asupra diverselor guverne, în scopul ratificării pactelor sau convențiunilor semnate". (Viscount Cecil of Chelwood: The cooperation of nations*, pp. 15). Astfel, *Profesorul Laski* pare a avea și mai multă dreptate cînd spune că: *„Liga Națiunilor este mai degrabă o sursă generatoare de principii, decît un agent activ"*. (H. E. Laski: A. Grammar of Politics, p. 589).

Evenimentele recente confirmă, se pare, cele de mai sus. Nimic mai firesc decît întrebarea: De ce această ineficiență, de ce această deziluzie?

Cauzele mi se par simple și ușor de identificat.

In primul rînd,un for internațional nu poate uni fără nici un criteriu organisme politice luate la un loc, deavalma. Această imposibilitate rezidă în însăși structura statului, care comportă un mare număr de factori diverși. Apoi, în orice acțiune solidară, în orice gest de solidaritate, joacă un rol deciziv *sentimentul*, fluidul acesta care, mai bine decît orice, poate să închege o comunitate, să țeasă o țesătură trainică. Or, Liga Națiunilor este, înainte de toate, o creațiune a *rațiunii*, nu a sentimentului.

In al doilea rînd, datorită acelorași motive poate, Liga Națiunilor sufere în organizația ei internă de unele lipsuri esențiale; și, ceeace e mai important, n'a reușit să devină universală. Numeroase state importante și puternice n'au putut fi încă atrase, sau convinse, să adere la Ligă.

In acest haos al nestabilității generale, în epoca pe care o putem numi fără înconjur „epoca anarhiei naționale și internaționale" — deși toată lumea este însuflețită de năzuința de a face „ceva" pentru ca omenirea să fie îndrumată spre coordonare, spre sistematizare — problema de bază, — adică găsirea criteriului sau criteriilor redresării urmărite — a rămas pînă astăzi nesoluționată.

Milioane de oameni sunt pătrunși de imperativul pe care prof. *Zimmern* l-a formulat astfel: *„Să înlocuim anarhia prin coordonare, concurența prin cooperare" (A. E. Zimmern: Nationality and Government, preface XII).*

Dar cînd? Și cum să se facă această înlocuire?

Incercări s'au făcut multe. Proecte și mai mult. Doctrine și teorii s'au formulat în număr și mai mare.

Pătrunşi de convingerea că războiul nu este un fenomen
inerent organismului politic şi că progresul s'ar putea realiza
mai degrabă prin dominarea elementelor naturii, — fără văr-
sări de sînge, — gînditorii, teoreticienii, idealiştii şi oamenii
de stat au elaborat o mulţime de proecte pentru pacificarea
universală, şi au iniţiat chiar mişcări şi curente populare şi
sociale pentru atingerea acestui scop.

Max Scheler, în lucrarea sa *„Die Idee des Friedens, der*
Pazifismus" (Berlin 1931), face o enumeraţie aproape com-
plectă a diversilor pacifisme. *Pacifismul eroic (Buddha)*,
Gandhi, Tolstoi, Quaekerii, Menoiţii); *pacifismul creştin*, cel
economic-liberal (Herbert Spencer); *cel juridic* (Grotius, Pu-
fendorf, Abée Saint Pierre, Kant, Liga Naţiunilor); *pacifis-*
mul marxist şi *pacifismul imperialist* (Pax Romana, Pax Na-
poleonica şi Pax Britanica); *pacifismul marei burghezii ca-*
pitaliste (trusturi, Locarno) şi *pacifismul cultural* (prin in-
termediul unei elite spirituale cosmopolite) — sunt în linii ge-
nerale diversele aspiraţii spre o viaţă mai bună şi mai ordo-
nată a intregii omeniri.

In fine, vom complecta tabloul real al situaţiei actuale
accentuind că ne găsim astăzi în stadiul unei depline interde-
pendenţe culturale, economice, sociale şi politice. Repetăm
ceeace am spus din capul locului: nici un stat nu se mai
poate bucura — chiar dacă ar voi-o, de o independenţă neli-
mitată. Or, independenţa limitată nu e altceva decît inter-
denpendenţa generală.

Vedem însă că nici interdependenţa propriu zisă nu reu-
şeşte să scoată lumea din anarhia de azi.

Un al doilea pas înainte ar fi: cooperarea internaţională.

Istoria mai veche ne dovedeşte cu exemple îmbelşugate
că cooperarea internaţională, sub diverse forme şi aspecte, a
fost unicul instrument eficace în acţiunile izbutite. In istoria
modernă exemplele devin şi mai numeroase.

Şi totuşi, am ajuns astăzi unde suntem: în plină anarhie.
Motivele sunt simple: toate formele de cooperare internaţio-
nală de pînă azi au fost numai parţiale. Lumea n'a ştiut încă
să se încadreze într'o cooperare universală şi generală. Dife-
ritele cooperări locale şi regionale n'au avut decît efectul de
a se neutraliza reciproc şi au durat numai atîta cît au dictat-o
interesele temporare.

Faza supremă va fi fireşte aceea a *solidarităţii interna-*
ţionale.

Solidaritatea nu înseamnă nici interdependenţă, nici coo-
perare. Nu toţi cei ce cooperează sunt şi solidari; precum nu
toţi cei ce sunt interdependenţi, cooperează între dînşii.

Interdependenţă se numeşte situaţia în care un organism
politic îşi acopere nevoile din surplusul altui organism politic.

Cooperare înseamnă convieţuirea armonică, dar autonomă;
iar prin *solidaritate* înţelegem legătura trainică care stringe
laolaltă mai multe organisme politice, în aşa fel încît să an-
gajeze în mod egal şi simultan toţi factorii externi şi interni
ai tuturor organismelor dintr'un grup dat. Şi aceasta nu nu-
mai sub raportul juridic, ci şi din punctul de vedere al rela-
ţiunilor internaţionale generale, privite ca un tot organic şi
sintetic.

In rezumat, am stabilit pînă acum următoarele fapte rea-
le: Că există puteri mari şi puteri mici; că deşi cristalizate în
grupuri de state, ele se găsesc astăzi într'o situaţie vecină cu
mizeria materială şi morală şi într'o complectă nestabilitate
politică. Apoi, că „Geneva" s'a dovedit incapabilă să pună pe
baze solide de cooperare mondială, efectivă şi sinceră, şi că
singura eşire din situaţia de astăzi ar fi ca — pe calea inter-
dependenţei — lumea să devină, printr'un lanţ întreg de coo-
perări, solidară în toate problemele capitale.

Se pune însă întrebarea: Cum să se ajungă la acest re-
zultat?

După discreditarea cunoscutelor forme de „alianţe", şi
„grupări", s'a ajuns în timpul din urmă la convingerea că
singură confederarea statelor ar putea duce la o dezlegare
utilă a problemei economice şi politice, mondiale.

După ce s'a stabilit astfel necesitatea uneia sau a mai
multor confederaţii de state, se pune întrebarea: cine să al-
cătuiască aceste confederaţii? Este suficient să se decreteze
„confederarea", fără să se stabilească în prealabil un criteriu
special? Am văzut doar că Liga Naţiunilor se prezintă ca o
alcătuire hibridă, care e departe de a constitui o bază solidă
de confederare. Oare pentru atingerea ţelului final: redresa-
rea şi pacificarea mondială prin solidaritate şi confederare,
este indiferent dacă „se aruncă în aceiaşi oală" state mari şi
mici, puternice şi slabe, latine şi slave, creştine şi mahomeda-
ne, monarhice şi republicane, capitaliste şi comuniste?

Dacă proectul de confederare ne-a servit aici numai ca
exemplu pentru zugrăvirea „relaţiilor internaţionale" de azi,
— întrebarea de mai sus elucidează cred mai complect rostul
însuşi al acestui studiu, cît şi sensul „relaţiunilor internaţio-
nale" în general. Se vede deci din cele ce preced că ceeace
urmărim noi aici de faţă este să stabilim care factori contea-
ză în relaţiunile dintre state, care elemente sunt determinan-
te în cooperarea şi solidaritatea internaţională, şi să vedem —
în cadrul unei cercetări ştiinţifice, care a fost acţiunea ace-
stor factori în trecut şi care va fi forţa lor singenetică în viitor.

Impărţiţi în mai multe tabere, — printr'o imaginare une-
ori naivă a noţiunii de stat şi a vieţii în general, lumea cade
de multe ori în extreme, acordînd o importanţă exagerată

unuia sau altuia dintre factorii naturali. Unii cred în mod sincer că simplu existență geografică a bazinului dunărean poate să determine alcătuirea unei confederații dunărene. Alții își închipue că singurul criteriu hotărîtor este puritatea rasei (dacă se poate vorbi de o asemenea puritate). Nu mai vorbesc de fanaticii — printre cari se numără și unii bărbați de stat sau somități din alte domenii — cari sunt convinși că semiluna, respectiv papa, fascia sau sceptrul sunt singure în stare să ne ducă la liniștea și la prosperitatea după care e însetată lumea întreagă.

Genetica statului ca și a relațiunilor internaționale este cooperarea: între indivizi, între triburi, între popoare, între națiuni și între state.

Motorul, cauzalul și baza acestor cooperări constitue subiectul prezentului studiu al „relațiunilor internaționale".

Voim să identificăm aici care dintre factori sunt componenți adevărați ai statului și întrucît existența lor este sau nu dezirabilă.

Există elemente care împiedică cooperarea, altele care o promovează și o pun în valoare.

Aceste elemente variază în timp și în spațiu.

După prizma prin care le privim, ele au o valoare determinată, sau nici una.

Elementul mistic sau voluntar, cel geografic sau economic, etnic sau pur psihologic, — ca forță activă sau ca balast oneros — trebue disecate, cîntărite și identificate, cu valoarea lor reală de elemente eficiente, în epoca prezentă și în viitorul apropiat.

Numai după ce vor fi stabiliți factorii care contează în relațiunile internaționale și modul în care acești factori au evoluat în cursul vremurilor, numai atunci cei chemați să conducă politica statelor vor avea la dispoziție un ghid temeinic, științific, pentru călăuzirea acțiunilor lor.

T. Cristureanu

Naționalismul, rassismul și politica anticapitalistă

Luînd atitudine față de cele două noțiuni „rassism" și „naționalism", politica anticapitalistă se conformează obligațiunii de a considera realitățile, așa cum ele se prezintă. Politica struțului nu este admisibilă. Dar nici nu poate fi vorba de a accepta *tot* ce ziua politică ne oferă, și mai puțin încă trăsnaele ideologice ale unei societăți în descompunere. Dacă prima greșală ar duce la infiltrațiuni necontrolate și necontrolabile, cari ar periclita temelia politică a politicii anticapitaliste, oportunismul strategic ar însemna deadreptul o sinucidere politică.

Este deci imperios necesar să luăm atitudine *critică* față de curentele naționaliste și rassiste de dată recentă, pentru a le defini ca ideologie, fixîndu-le semnificația politică. Precizînd noțiunile, le vom putea corobora cu principiile politicii anticapitaliste.

Emanciparea politică este în funcție de emancipare ideologică, căci presupune o *acțiune* de emancipare, iar orice *acțiune* pentru a fi eficace, trebue să fie conștientă. Cît timp ideologia anticapitalistă — urbană sau rurală — va primi — conștient sau inconștient — elemente specifice ale ideologiei burgheze, politica anticapitalistă — țărănistă sau muncitorească va fi o anexă a politicii burgheze.

Totuși, ideologia anticapitalistă nu constitue în evoluția istorică o simplă negațiune a ideologiei burgheze sau a totalității valorilor create de această ideologie. Ea este rezultatul dialecticei critice, deci nu o negațiune — care istoricește ar însemna regres, iar politicește reacțiune — ci o sublimare. Societatea burghezo-capitalistă nu a produs numai valori false. Ea prezintă totodată elemente și valori pozitive, cari se cer descătușate și conservate. Caracteristica economiei capitaliste, ceiace Marx a numit fetișismul mărfii, își găsește expresiune în domeniul ideologic. In societatea burgheză se manifestă o tendință de „fetișizare" a valorilor spirituale, de pildă: stat, individ, democrație, parlamentarism, virtute, artă, națiune, și a. m. d. Din punctul de vedere anticapitalist pozitiv,

toate aceste valori sunt reale. Ele vor fi deci conservate după și prin *desfetișizare*. Astfel anticapitalismul pozitiv se deosebește de anticapitalismul negativ și utopic, care dorește desființarea acestor valori, urmărind revenirea la o perioadă istorică anterioară. Simpla inversare a valorilor, reacțiunea, este tipic burgheză. O mișcare politică de simplă negațiune a valorilor burgheze, se trădează chiar prin aceasta ca mișcare burgheză.

„Fetișizarea" valorilor în ideologia burgheză, înseamnă adaptarea acestor valori momentului istoric care este cel capitalist, utilizarea lor în cadrul și interesul societății capitaliste, deformarea și transformarea lor în arme pentru conservarea societății capitaliste, într'un cuvînt: coloritul specific burghez, care falsifică o valoare în senzul vederilor societății capitaliste.

Contradicțiile tipice din sectorul economic și social, reapar pe plan spiritual. In momentul cînd aceste antagonisme ajung la paroxism, societatea burgheză sacrifică principiile, pentru a-și salva substanța. Ast-fel dispar „cetățeanul", „omul", „umanitatea", „armonia universală", pacea ca valoare în sine, „libertatea", „Arta." In locul lor intervin noțiuni noi, creiate ad-hoc în scopul de a salva cu toate mijloacele și cu orice preț societatea de expolatare. Aceste noțiuni false, adevărate non-valori spirituale, sunt destinate să întunece — în loc de a lumina — orizontul spiritual și politic, și să mențină „ordinea socială" distrugînd orice activism politic.

In cadrul acesta problema ce se pune ideologiei de stînga este precisă : Desfetișizarea și conservarea noțiunilor veritabile. Inlătararea hotărîtă a celor false.

Naționalismul

In ideologia burgheză naționalismul este un fenomen pur spiritual. Produs al romantismului politic, el s'a manifestat în secolul al XIX-lea sub două aspecte. Deoparte naționalismul „statal" (mai mult francez), de alta naționalismul „poporanist" (mai mult german). Primul domină în Franța, Anglia, Spania, Statele Unite ale Americii, etc., celălalt domină spiritul politic în Germania și statele slave. Dacă este exact, că și înainte de epoca romantică existau națiuni cu fenomene naturale, totuși ele nu existau încă ca valori spirituale. Poporul — mulțime, prostime — aparțineau feudalului și bisericii, mai tîrziu regelui și bisericii, fără valoare proprie, culturală sau politică.

Consecințele istorice directe ale naționalismului au fost concomitent, deoparte creiarea conceptului și realității statului național, de altă parte descătușarea forței de creație culturală a națiunii. Astfel în această primă perioadă romantică cele două curente de cari vorbeam mai sus, formează un singur corp, constituind cele două fețe ale aceluiaș fenomen. Toate statele naționale cultivă cultura națională, și ori-ce mișcare culturală națională tinde la crearea unui stat. Intimitatea legăturii între politic și cultural reprezintă un element caracteristic naționalismului burghez.

Este inutil să continuăm examenul în detaliu al ideologiei „naționale" ca atare. Va trebui să depășim sfera cercetării pur ideologice și se încercăm a stabili funcțiunea sociologică și istorică a ideii naționale.

Coeziunea spirituală a societății de clase în perioada capitalistă rezidă în legăturile de castă și personale sub presiunea statului-stăpîn. Aceste legături înpiedicau circulația bunurilor și procesul de producție. Ele urmau deci să fie înlăturate creiîndu-se o bază teritorială cît mai largă, cu cea mai desăvârșită libertate juridică pentru indivizi de a se deplasa și de a-și „vinde pielea", cum spunea Marx, pe orice preț. In asemenea condițiuni desigur că transformarea nu se putea produce fără ca instantaneu vechiul stat feudal și regal să se spargă în mii și mii de bucăți, dacă legăturile societății feudale nu erau înlocuite din timp prin alte legături, iar coheziunea spirituală a societății refăcute pe un plan ideologic și politic nou. Aceasta este funcția sociologică a statului burghez, național și democrat. In ideologia lui, conceput ca rezultat al consensului unanim. Legătura ideologică directă și *abstractă* înlocuește cu folos și efectiv, vechile legăminte personale și de constrîngere *personală*.

Naționalismul burghez interpune între state, antagonismul ce există înăuntrul statelor între „concurenți". Dacă în trecut popoarele fie că nu se războiau de fel — în locul lor luptau mercenarii — fie că luptau cu o învrăjbire destul de relativă, de acum războaele devin naționale, deci populare, răscolind pînă în adîncuri sufletul masselor. Prin ficțiunea identității de interese pe plan internațional între cetățenii naționali, rezultatele secolelor de educație umanitară — bisericească sau laică — sunt grav atinse. In locul „păcii romane" trec raporturile „corecte" și reci între națiunile constituite în state, raporturi cari oricînd se pot transforma în războaie.

Societatea capitalistă trăește un timp din și prin exploatarea propriilor săi naționali. Ea trebue însă, foarte curînd să depășească economicește granițele sale, pentru a-și procura materii prime, articole de consum (eftine) în schimbul produselor fabricate (scumpe). In ambele direcțiuni se întimpină acțiunea concurentă a altor state naționale, conflicte de interese cari se soluționează după împrejurări, prin mijloace economice, diplomatice sau militare.

Concretizarea ideologiei naționale capitaliste s'a manifestat chiar dela început cu o agresivitate necunoscută pînă atunci, prin intensitatea și volumul ei, atunci cînd Franța

revoluționară, sub stăpînirea noului spirit național, se opune cu succes intervenționismului străin, pentru ca apoi, pornind la ofensivă să deplaseze aproape totalitatea frontierelor continentului. Potopul revoluției franceze a fost oprit prin forțe similare acelora cari l-au dezlănțuit, anume state naționale sau în curs de naționalizare. Liniștea care a succedat această enormă mișcare, nu a fost un echilibru natural, ci un echilibru labil, echilibrul care rezultă din opunerea unor forțe quasi egale. Egoismul național și agresivitatea cronică a sistemului statelor naționale capitaliste, nu a încetat o clipă să existe și să lucreze.

Astfel naționalismul capitalist constitue nu un scop în sine, ci un mijloc al exploatărei capitaliste, și anume

a) *în politică internă:* reprimarea organismelor sociale prin cultură și politică abstract-națională:

b) *în politică externă:* exploatarea popoarelor coloniale și semicoloniale.

In modul acesta se explică nenumăratele contradicții între principiile stipulate și realitatea politică, ca și actele de trădare ale burgheziei.

Tendința anticapitalistă de desfetișizarea a naționalismului capitalist, va urmări deci principial *înlăturarea coloritului specific capitalist al acestui naționalism.* Deci:

a) *în politică internă:* descătușarea reală și efectivă a tuturor forțelor culturale naționale, prin desființarea exploatărei economice;

b) *în politica externă:* eliminarea exploatării străine și stabilirea unor raporturi statornice și echitabile de schimb economic și cultural.

Rassismul

Spre deosebire de naționalismul care urmează întreaga evoluție a capitalismului modern, rassismul este un fenomen recent, în sensul că abea de curând teoriile mai vechi ale unor cercetători aproape uitați (Gobineau, Foerster, Dühring, Chamberlain) s'au plasat în plin centru actualității.

Chiar aceasta împrejurare ne demonstrează că nu este vorba de o valoare ideologică sau științifică în sine, ci de un material indiferent pe care numai conjunctura politică l-a situat pe primul plan al atențiunii.

Ce valoare revine în sine unei ideologii care se găsește în flagrantă contradicție cu datele științei? Ce poate să însemne ca metodă de cercetare un „rassism", care mărturisește că nu există rasse pure, ci numai nenumărate amestecuri de rase? Ce putem răspunde unei ideologii, care prin unul din reprezentanții săi cei mai autorizați — profesorul universitar Eugen Dühring — „studiază" sociologia evreilor precum urmează:

> „Cauza esențială care justifică cel mai profund dispreț față de rasa evreiască, este inferioritatea ei absolută cu privire la toate însușirile sufletești mai înalte.... Lipsa oricărei aptitudini pentru știință, insuficiență pentru filosofie, incapacitate în matematici, incapacitate în celelalte științe, incapacitate pentru orice creație muzicală și artistică. In tot lungul decurs al istoriei lor, evreii nu au produs nimic, nici chiar într'o singură știință".

Nu există alt răspuns concludent decât acesta că întreg neoantisemitismul rassist are o rațiune politică — constitue o ultimă încercare de diversiune pentru salvarea sistemului capitalist, oricât s'ar strădui să-și ascundă firea după un pretins idealism fanatic. Dar iată dovada palpabilă:

Otto Strasser, unul din inițiatorii mișcării rassiste, caracterizează precum urmează o categorie privilegiată din societatea actuală:

> „Ei au ajuns în frunte muncind și grație capaci-
> „tății lor, și *pe baza acestei selecțiuni*, care nu face
> „decît să dovedească rassa superioară, *ei au dreptul*
> *„să conducă"*.

„Ei", sunt... întreprinzătorii capitaliști! Iar rassismul îi sanctifică și-i face invulnerabil. Alfred Ploetz, un antropolog de vază, dezvoltă pînă în ultimele consecințe principiile rassiste. El nu se mărginește a compara rasse diferite, ci analizează o societate (de clase) dată, după principii rassiste, și face următoarele constatări edificatoare:

> „Intelectualul posedă mai multe elemente nordice,
> „decît proletarul, burghezul mai multe decît pro-
> „letarul etc... *Cu cît postul unui individ este mai*
> *„înalt și mai bine retribuit, cu atât capul său este*
> *„mai lung, statura sa înaltă"*.

Este limpede că dacă admitem o ierarhie a rasselor, trebue să admitem și ierarhia înăuntrul rassei. De vreme ce aceasta coincide cu clasele și castele societății de clasă, revenim la faimosul „sînge albastru", argument peremptoriu opus oricărei tendințe de emancipare a sîngelui celor exploatați, care pentru profunde și iremediabile motive rassiste nu este decît roșu.

Există o posibilitate de cooperare între massa progresistă și o burghezie rassistă? Hotărît, nu! Rassismul nu ar putea decît să dizolve în cel mai scurt timp tensiunea revoluționară anticapitalistă care face miezul și tăria doctrinelor anticapitaliste. El nu cuprinde un adevăr (fie chiar într'o formă

criticabilă) nu reprezintă o valoare ce ar putea fi conservată, ci constitue doar o excrescenţă a ideologiei capitaliste în descompunere. „Mistica" rassistă se situează de-a curmezişul tendinţelor anticapitaliste de emancipare a elementelor muncitoare urbane şi rurale.

* * *

Din cele ce preced rezultă că în ce priveşte rassismul politic, atitudinea politicii anticapitaliste nu poate fi decît categoric negativă. In măsura în care un viitor apropiat sau îndepărtat ar duce la constatarea unor legi biologice necunoscute încă, în favoarea sau împotriva amestecului „rasselor", acest domeniu aparţinînd igenei sociale îşi va găsi desigur o reglementare corespunzătoare datelor technice, în afară de orice consideraţiune politică. Aceasta însă nu are nimic a face cu invazia rassistă în politică, al cărei tîlc rezidă exclusiv în cadrul apărării desesperate a sistemului capitalist.

In ce priveşte însă problema naţională, chestiunea este de altă natură, întrucât aici nu ne găsim în faţa unei valori false, creată ad hoc şi pentru anumite trebuinţe politice ale unei anumite clase, ci în faţa unei realităţi de netăgăduit — naţiunea — şi a unei valori veritabile — cultura naţională. Am arătat mai sus motivele pentru cari această valoare urmează a fi desbrăcată de haina ei specific capitalistă, iar apoi organic integrată politicii anticapitaliste.

Să examinăm deci politica naţională a liberalismului, pentru ca apoi să putem desprinde mai uşor politica naţională anticapitalistă.

In domeniul cultural, naţionalismul liberal şi-a câştigat fără îndoială unele merite prin aceia că a ridicat un steag. Dacă astfel proclamarea culturii naţionale ca o problemă de rezolvat şi ca un postulat politic căruia trebue să i se dea urmare, reprezintă un element pozitiv, în fapt însă ea înseamnă numai un început, şi anume *un început peste care politica liberală nu poate trece*. La noi de pildă, cultura naţională liberală se rezumă la: cultivarea limbei româneşti, colecţionarea operelor culturale ale trecutului, şi încurajarea rendementului individual. Atît şi nimic mai mult. Problema esenţială a culturii naţionale, adică declanşarea tuturor forţelor creatoare latente, şi valorificarea tuturor posibilităţilor colectivităţii prin împlinirea condiţiilor sociale necesare, este în totul necunoscută naţionalismului liberal, care rămâne astfel naţionalismul de suprafaţă, un naţionalism nerealizat şi nerealizabil pe plan liberal.

In domeniul politic naţionalismul liberal a însemnat timp de zeci de ani tendinţa de înlocuire a capitalului străin prin capital naţional, a exploatării străine sau minoritare prin exploatare naţională, — totul în propriul său folos. Nici un

moment liberalismul naţional nu a înţeles să lupte împotriva capitalului străin *fiindcă era capital exploatator*, ci numai fiindcă era străin. Incoronarea acestei politici ar fi — şi în bună parte a şi fost — schimbarea naţionalităţii cătuşelor în cari este ferecată quasi-totalitatea naţiunii. Naţionalismul capitalist nu are — principial — nici o consideraţiune pentru sărăcia naţionalilor săteni sau muncitori orăşeneşti. In sistemul său înlocuindu-se un exploatator străin sau minoritar printr'un gospodar liberal, postulatul naţional şi naţionalist este bine şi integral satisfăcut.

Politica naţională a burgheziei române a continuat aidoma şi după 1918. Pentru naţionalismul capitalist, unirea provincilor cu vechiul Regat, adică desrobirea politică de sub jugul străin, însemna aproape un sfîrşit, fiindcă satisfăcea principalele sale doleanţe abstracte, mai bine zis abstract-naţionale. De vreme ce ţăranul din provinciile alipite este liber să vorbească romîneşte, de vreme ce funcţionărimea străină, adică organele de stăpînire şi de oprimare capitalistă, este înlocuită prin organe de stăpânire româneşti, într'un cuvînt: de vreme ce steagul tricolor fîlfîe la Cluj, Cernăuţi şi Chişinău, revoluţia naţională este desăvîrşită. Nu mai rămân decât mici rectificări, anume:

în domeniul cultural: repararea nedreptăţilor trecutului,
în domeniul politic: consolidarea exploatării capitaliste pe întregul teritoriu al României întregite, prin întărirea burgheziei naţionale româneşti.

Aşa dar, în locul exploatării capitaliste maghiare, austriace, ruse — exploatare capitalistă naţională şi romînească, mai puţin — şi aceasta este unica deosebire faţă de trecut — politica străină de oprimare şi desnaţionalizare culturală.

Politica naţională liberală este astfel de două ori antiminoritară:

1. Clasele exploatate minoritare sunt considerate pradă de războiu şi deci obiect al unei exploatări capitaliste calificate;

2. Clasa exploatatoare minoritară este considerată concurentă periculoasă, piedică pentru libera exploatare „naţională". Naţionalismul liberal nu poate fi decît potrivnic tratatului minorităţilor, pentru consideraţiunea că acest tratat interzice discriminarea după naţionalitate, deci tocmai ceiace el urmăreşte şi trebue să urmărească ca instrument al intereselor de clasă.

In această ordine de idei remarcăm în treacăt — pentru a vedea cadru larg al problemei — că această politică naţională capitalistă pseudo-liberală faţă de minorităţi, este prac-

ticată aproape în toate statele noi. Fenomenul se explică prin aceia că marile transformări politice din 1918—1919 s'au produs ca adevărate revoluţii naţional-burgheze şi naţional-liberale. Aiurea ca şi la noi, naţionalismul liberal s'a dovedit incapabil să facă faţă cu succes problemelor puse de politica minoritară, ceiace face ca pretutindeni procesul de consolidare internă să întîrzie. Ar fi interesant şi util a se examina măsura în care tocmai această politică pretins naţională a oferit material mişcării revizioniste.

Dacă naţionalismul exploatator nu distinge între ţărănimea naţională şi cea minoritară exploatîndu-le deopotrivă, atitudinea lui faţă de oraşe depinde exclusiv de naţionalitatea lor. Oraşele sunt cetăţi de cucerit. Reprezintînd un conglomerat de situaţiuni strategice în statul liberal şi totodată punctele de scurgere şi centre de repartizare a venitului naţional de toate felurile, se impune deci — în concepţia lui — „naţionalizarea oraşelor", adecă alungarea minorităţilor şi înlocuirea lor prin naţionali. Unul din mijloacele de a realiza această politică este aşa zisa „justa repartiţie a naţionalităţilor în industrie şi comerţ" prin toate mijloacele legale şi în special extra legale şi ilegale.

Confuzia noţiunilor constitue unul din mijloacele de luptă ale sistemului capitalist în faza istorică ce parcurge — căci nu încape îndoială că ne găsim în faţa unei adevărate ofensive de confuzionism tendenţios. Trebue să recunoaştem că metoda de a insinua în frontul anticapitalist calul troian al naţionalismului primitiv (capitalist), a avut unele succese. Este suficient să amintim defecţiunea vaidistă.

Ca urmare a Unirei au dispărut piedecile ce stăpînirile străine opuseseră burghezificării elementului românesc. De aci rezultă două posibilităţi politice deosebite:

a) sau statul romîn înţelege să avantajeze formarea unei burghezii romîneşti acolo unde nu există, şi desvoltarea ei acolo unde fusese menţinută în stare de inferioritate, şi prin urmare: antiminoritarism şi „naţionalizarea oraşelor" — acesta este drumul curentelor capitaliste;

b) sau, statul romîn înţelegînd să dezrobească efectiv întreaga naţiune din exploatarea capitalistă, nu va întări această exploatare naţionalizînd oraşele, ci, indiferent de caracterul lor etnic, le va fixa funcţia firească în cadrul unei economii neexploatatoare.

Principiul diriguitor al doctrinei şi politicii anticapitaliste va fi deci desfetişizarea naţionalismului de sgura liberală deoparte, prin urmare eliminarea oricărei agresivităţi faţă de alte naţionalităţi, iar pe de altă parte intensificarea şi astfel depăşirea noţiunii de naţionalism liberal — abstractă ca toate noţiunile clasei exploatatoare — prin creiarea celor mai prielnice condiţii pentru liberă realizare a tuturor posi-

bilităţilor culturale ale naţiunii. Această parte pozitivă are drept corolar libertatea şi autonomia culturală a minorităţilor cari, prin voinţa istoriei, fac parte din comunitatea de soartă a statului român. Dacă în materie economică şi socială este inadmisibil şi imposibil să răspundem nedreptăţilor trecutului prin nedreptăţi actuale, apoi este evident că în ce priveşte valorile culturale, nimic nu se creiază prin distrugerea valorilor naţionale străine, şi nici într'un caz declinul culturii naţionale a minorităţilor nu ar putea să facă progresul cultural al elementului majoritar.

Cari pot fi considerentele practice ale politicii naţionale — în senz capitalist, sau anticapitalist, structurii statului romîn, în legătură cu problema permanent acută a consolidării acestui stat?

Consolidarea statului înseamnă transformarea lui într'un bloc, adecă în organism politic unic, cu viaţă proprie. Cu alte cuvinte, numai atunci statul va fi consolidat, cînd minorităţile naţionale i se vor integra politiceşte, căutînd şi găsindu-şi rosturile înăuntrul acestui stat şi încetînd a le căuta în afară.

Năzuinţele minorităţilor sunt de două feluri: în prim rând minorităţile etnice reclamă libera desvoltare şi propăşire culturală. In al doilea rând, ele pretind egalitate de tratament în viaţa politică a ţării.

Naţionalismul liberal astfel cum l'am schiţat mai sus nu satisface decât în parte aspiraţiunile minoritare de autonomie culturală, şi vrea să le menţină politiceşte şi economiceşte la periferia politică a statului. Adversitatea de clasă îndreptată atît faţă de muncitorimea şi ţărănimea minoritară, cît şi faţă de burghezia minoritară, menţine minorităţile în blocuri politice massive, adevărate state în stat, cu tendinţe hotărît centripetale. Stăruind pe această cale, nici vorbă nu poate fi de o destindere, necum despre un progres în procesul consolidării interne. Vom fi veşnic absorbiţi de problema stăpînirii prin mijloace extrapolitice, veşnic în căutarea de noi şi noi mijloace pentru a evita o explozie. Ast-fel slăbiţi, vom depinde în cea mai largă măsură de ajutorul străinătăţii aliate, adecă de asistenţa statelor capitaliste puternice, ceeace ar însemna renunţarea pentru multă vreme la ori-ce tentativă serioasă de reorganizare anticapitalistă a statului şi de adevărata independenţă naţională.

Dimpotrivă naţionalismul anticapitalist este de natură să sape însăşi bazele iredentismului. O largă şi sinceră autonomie culturală acordată minorităţilor, ar satisface doleanţele lor ideale, luînd conducerii minoritare burgheze principalul argument de constituire în bloc politic naţional. Restul edificiului politicii minoritare naţionaliste şi iredentiste se va nărui în momentul cînd politica anticapitalistă va proceda

la emanciparea social economică a tot ce este robit în această țară, indiferent de origină etnică. Nu ne îndoim o clipă de efectul quasi-imediat și salutar al unei asemenea politici în massele țărănești și muncitoare ale întregei țări, atît majoritare cît și minoritare.

Nu văd ce s'ar putea obiecta. Consideraţiunea că s'ar înlocui un motiv de slăbiciune internă, anume antagonismul între agresivitatea națională a capitalismului majoritar și iredentismul minoritar, printr'un alt antagonism, anume antagonismul de clasă, este lipsită de temei. Lupta de clasă între o muncitorime-rurală și urbană-numericește atît de puternică și o burghezie capitalistă relativ slabă, nu constitue o problemă de viață pentru acest stat. Intronarea unui regim anticapitalist depinde în cea mai largă măsură numai de conștiința politică a masselor, și — în special — de energia și sinceritatea conducerii.

Pentru cei cari nu cred în argumentări teoretice voi aminti de experiența practică *negativă* a politicii naționalismului capitalist în epoca postbelică. Ultimii 17 ani de politică, „națională" capitalistă nu au rezolvat nimic. Problemele stăruie în stadiul în care se găseau la încheerea păcii, cu o nuanță de acuitate în plus.

In senz pozitiv este locul să amintim experiența rusă și roadele unei politici naționale anticapitaliste. Conglomeratul de popoare ce trăia și suferea sub dominațiunea țaristă avea un singur vis: desrobirea, vis în care ideia revoluției sociale era permanent întovărășită de cealaltă a complectei independențe politice. Mai toți proorocii politicii capitaliste de toate nuanțele preziceau Rusiei odată cu revoluția socială, și dezmembrarea imperiului. Nu încape îndoială că dacă revoluția rusă s'ar fi desăvârșit în spiritul în care a pornit, adecă în spiritul ideologiei naționalismului capitalist, nimic nu ar fi putut să împedece descompunerea. Iată însă că odată cu succesul mișcării revoluționare și paralel cu întronarea celei mai năprasnice lupte de clasă, s'a declanșat o formidabilă mișcare de resurecțiune națională. Constituția rusă consfințește dreptul tuturor națiunalor formate, de a-și determina apartenența politică. Aceiași constituție reglementează drepturile minorităților cari nu locuesc pe un teritoriu unitar, ci trăesc răspîndite pe întinsul Rusiei, într'un mod mult mai larg decât faimosul tratat al minorităților. Iată caracteristica sistemului: cea mai desăvîrșită autonomie culturală, autonomia politicii locale, cel mai sever centralism în tot ce privește politica de Stat, adecă politica de clasă. Ei bine, ***lupta de clasă astfel declanșată s'a dovedit a fi cel mai puternic cordon pentru menținerea laolaltă a naționalităților*** — peste două sute la număr! — cari timp de secole nu visau decît despărțirea. Acolo unde la un moment dat s'au ivit acțiuni

de destră, ele s'au bazat exclusiv pe e l e m e n t e l e locale capitaliste, și au fost învinse cu ajutorul efectiv și uneori decesiv al *muncitorimii naționale*. Să nu uităm că intervenționismul străin executat de Judenici, Denikin, Koltschak oferea naționalităților toate libertățile și toate drepturile, dacă simțeau să lupte împotriva Moscovei. Nu au reușit!

> „Koltschak și Denikin nu ar fi putut fi sfărîmați, „dacă proletariatul rus nu ar fi avut de partea sa „simpatiile și concursul popoarelor subjugate."

Aceste cuvinte ale lui Stalin sunt confirmate de atîția cercetători obiectivi, din cari ne mărginim a cita o lucrare recentă de Niedermayer și Semionov, cari constată că

> „Tocmai proletariatul național a susținut guvernul „sovietic întru reprimarea diferitelor acțiuni subversive locale (iredentiste) ca de pildă în Asbekia, „în Georgia etc."

Aceasta înseamnă verificarea concluziei noastre teoretice că numai legătura trainică și puterea irezistibilă a solidarității de clasă în cadrul unei societăți emancipate, este de natură să lichideze efectiv antagonismele naționale, liberînd totodată puterea de creație culturală a popoarelor și consolidînd temeinic statul — care nu este stat exploatator.

D. Avram

Note pe marginea cărților

Romanul d-lui Demostene Botez: Ghiocul

Au trecut cîteva luni de cînd am citit romanul d-lui Demostene Botez, atît de sugestiv întitulat: *Ghiocul*. Împrejurările nu mi-au îngăduit pînă acum momentul prielnic spre a așterne pe hîrtie primele impresii. Atmosfera de fatalitate în care plutesc faptele și eroii din romanul d-lui Botez m'a urmărit însă de atunci fără încetare. După o lungă trecere de timp, imaginile au rămas aproape tot atît de vii ca în clipele lecturii, cu toată năvala preocupărilor și a grijilor de fiecare zi.

Cîte opere din noianul tipăriturilor moderne, aruncate în arena vieții literare cu focul de artificii al editurilor încercate, se pot bucura de o asemenea prezență stăruitoare în amintire? Construite pe canavaua unei imagini exagerat mărită, sau pornite dela o idee atrăgătoare, sau dela nodul unei intrigi minuscule, stoarsă, frămîntată și întinsă peste măsura flexibilității naturale, cele mai multe dintre romanele și povestirile actuale, nu pot ocupa gîndul cititorului nici a doua zi după indolenta răsfoire.

Romanul d-lui Demostene Botez prezintă o notă deosebită, aproape străină, în literatura romînească. Oamenii și evenimentele apar într'o atmosferă grea, apăsătoare. Un preot în care seva vieții înfrîngea legea morală și comandamentul dogmei religioase. O conștiință frămîntată, chinuită de vijelia pustiitoare a unei porniri senzuale vinovate. O pasiune care crește pînă la obsesie, răsturnînd toate digurile rezistenței, mereu prezentă și dominatoare, mărită și irezistibilă pînă la orbire, pînă la demență. Apoi imaginea subită a prăpastiei deschise, ura năvalnică împotriva femeii fascinate și cucerite, gîndul crimei încolțit și executat cu repeziciune, fără tranziție, fără șovăire. O cortină grea, opacă, lăsată asupra unei scene palpitante, care pune probleme, deschide calea unor noui și dureroase frămîntări, distruge liniștea și viitorul unei întregi familii.

Unde am mai întîlnit această atmosferă de frămîntare mistică, de luptă istovitoare împotriva dominației instinctului, de chemare desnădăjduită a liniștii peste înfrigurarea

halucinatoare a simțurilor? Unde mai putem asista, în emoția unor viziuni agitate, la distrugerea unei vieți de credință, închinată preoției, prin triumful impulsiei senzuale împotriva digului rațiunii și a conștiinței religioase? Desigur că nu în literatura romînească.

„Ghiocul" evocă acea serie de opere apărute în domeniul spiritualității catolice, în care rigoarea ascetismului este înfrîntă de chemarea vieții venită din adîncul instinctelor ancenstrale. De aceea, romanul d-lui Botez prezintă un colorit atît de diferit de tonalitatea romanului romînesc. D-sa aduce în literatura romînească sub haina preoției, tipul amantului complex, căruia prezența și posesia unei femei nu-i poate potoli înclinările senzuale și atracția irezistibilă spre altă femee.

Spirit rigorist, pătruns de un adînc misticism, cu o putere de inhibiție aproape străină firii poporului romîn, Valeriu Darie se arată deplin format încă din prima tinerețe: „Valeriu, studentul *pasionat pînă la crimă* dela Freiburg, mai avea încă conștiința care să-i dicteze să intre singur în cămașa de forță a creștinismului. Nici Ileana, nici viața alături de ea nu erau în măsură să satisfacă patimile lui trupești, nici vulcanul lui sufletesc". Aceste amănunte caracteristice, hotărăsc toată desfășurarea ulterioară a vieții lui Darie.

Puterea destinului acționează în romanul d-lui Botez tot atît de natural și de simplu ca în tragediile antice. O țigancă desvăluie tainele viitorului pe care le întrevede în crestăturile unui ghioc. Toate prezicerile ei se împlinesc întocmai. Viitorul este ordonat în modul imutabil pe care l-a prescris viziunea femeii în contact cu forțele misterioase ale destinului. Nici-o sforțare, cît de disperată, cît de sguduitoare, nu poate schimba mersul greoi, dar sigur al osîndei.

Valeriu Darie are intuiția zădărniciei luptei pe care o duce cu forța copleșitoare de care este subjugat: „In sufletul lui, frămîntarea era mult mai mare și mai puternică. Acolo era o zvîrcolire pe viață și pe moarte... Dar se știa acum cine va învinge. *Valeriu trebuia să sufere un destin*. Il suferea, cu aceiași amărăciune melancolică în fond și resemnată în aparență, cu care Isus și-a suferit destinul". Dacă va mai fi rămas cuiva după aceste rînduri vre-o urmă de îndoială asupra realității puterilor supranaturale ale soartei înscrisă pe foaia vieții fiecăruia, i-o risipește sentința următoare: „Și zeii și fiii de zei sunt supuși unui destin de care nu pot scăpa".

E locul oare să discutăm aici realitatea predestinării și existența legilor implacabile ale soartei? Care dintre noi nu a admis, în disciplina primelor lecturi filozofice, pres-

tigiul ipotezelor şi dialectica subtilă a partizanilor şi detractorilor unor sisteme de gîndire, ridicate la rangul de teorii de unii, la nivelul unor certitudini indiscutabile de alţii. Dl. Demostene Botez e ciştigat cu trup şi suflet convingerii în puterea indiscutabilă a predestinării. Numai astfel d-sa ne-a putut da o lucrare, în care faptele se leagă strins in încadrarea fatalităţii şi respiră o convingere şi o sinceritate pe care prea puţine dintre lucrările de astăzi o pot degaja.

Autorul a scris un roman sobru, trist, dar plin de vigoare. Contrastul dintre liniştea vieţii dela ţară şi pornirile furtunoase ale sufletului eroului măreşte intensitatea dramei. Aş reda însă necomplect conţinutul merituoasei lucrări a d-lui Demostene Botez, dacă nu aş menţiona conturile sigure şi sugestive ale celorlalte personagii: Ileana, soţia lui Darie, Aristiţa, sora ei şi obiectul pasiunii acestuia şi fiul Ileanei şi al lui Darie, Andrei, care, prin tinereţea lui biruitoare, aduce o licărire de lumină în intunericul patimilor care innourează orizontul romanului.

Dl. Ralea a observat că „Ghiocul" este, prin figura lui Andrei, romanul Liceului internat din Iaşi, unde şi-a făcut studiile liceale şi autorul. Mi se pare că întreaga evocare a vieţii de liceu, — cu psihologia colorată şi uneori indiscretă pînă la goliciune a adolescenţei şi cu isbucnirile netăinuite ale nubilităţii triumfătoare, — e complect dominată de problema luptei interioare a lui Valeriu Darie şi de sfîrşitul romanului. Puterea neinlăturabilă a destinului presupune o fascinare sub imperiul căreia este tîrită prada omenească şi această fascinare proectează întreaga ei lumină asupra conflictului sufletesc dominant, cufundind, cum să spun... în mod fatal, celelalte figuri şi conflicte în penumbră.

Dl. Demostene Botez este un scriitor talentat şi în plină desvoltare progresivă. D-sa posedă un temperament viu, o simţire delicată şi o privire scrutătoare a firii omeneşti. Cu asemenea insuşiri suntem în drept să aşteptăm cu încredere acea afirmare decisivă, pe care o anunţă atît de promiţător romanul *„Ghiocul"*.

Aureliu Weiss

Cronica literară

Regina Maria: Povestea vieţii mele, vol. III. Ed. „Adevărul" — 1935.

Acest al treilea volum de amintiri a marei noastre regine cuprinde povestea anilor celor mai grei, dureroşi şi măreţi din viaţa Ei. In paginile acestui tom, pecetluit de stema regală, se desfăşoară povestea războiului nostru, văzut şi trăit de o femee, şi de o femee cu sînge şi duh regal.

Poate că, din punct de vedere literar, volumele anterioare sunt mai închegate, portretele mai pline, lirismul mai unitar împrăştiat, ca o lumină domoală şi atotcuprinzătoare. Acest volum cuprinde însă, în scurte referate de însemnări zilnice, orbitoare izbucniri de pasiune, de desnădejdii, de speranţă şi de resemnare. Cuprinde deasemenea şi graficul acelei activităţi ameţitoare de infirmieră, de organizatoare a operelor de ajutorare a răniţilor, de caritate regală, de pe urma cărora regina noastră nu poartă numai coroana de zile mari a regalităţii ci şi diadema de toate zilele a iubirii şi admiraţiei unui popor recunoscător.

Sub raportul literar, acest jurnal de activitate ce-l constitue volumul III al Memoriilor se poate asemăna, pe de oparte, prin activitatea frenetică, prin dinamismul constructiv, cu celebrele memorii ale colonelului Lawrence iar pe de altă parte cu un alt memorial august, cuprinzând şi el, aforistic, experienţa unei vieţi imperiale: vorbesc de cartea lui Marc Aureliu.

Povestea vieţii mele, destăinuită în acest volum, se desfăşoară oarecum în cerc închis, cuprinzînd anii cei mai dureroşi ai unei regine dar şi unui popor. Imbinarea aceasta de planuri, îndoita scenă: familiară şi naţională — constitue ţesătura „Poveştii vieţii mele" şi dă tonul de măreţie zguduitoare. Paralelismul tragediei individuale şi a celei colective este sintetizată în această simplă şi nudă propoziţiune de jurnal, dar revelatoare, ca tot ce izbucneşte spontan din suflet:

„Mircea are febră tifoidă... E foarte bolnav iar noi am pierdut Dobrogea" (pag. 93).

Aceste cuvinte cuprind leit-motivul anilor de război, de jale, pribegie şi glorie: *mama* îşi jeleşte fiul răpit, *regina*, ţara cotropită. Deaceea şi acest volum este „construit" — dar fără nici un arbitrar, — pe un traiect circular: prima parte povesteşte lacrimile mamei ce părăseşte mormântul princiar şi al reginei ce pribegeşte din capitala Ei, — iar ultimele pagini amestecă lacrima mamei, reintoarsă la mormântul scump, cu zâmbetul de triumf al reginei din nou stăpânitoare.

O asemenea carte nu poate fi povestită nici rezumată, nici comentată. Este o carte de fapte, de reflexiuni scurte, de portrete prinse în sborul grabei şi de efuziuni lirice ale unui suflet vibrînd la paroxism.

Istoricul va găsi, desigur, în această carte, date şi personagii remarcabil de precis prinse. Va avea, în primul rînd, un izvor autentic asupra unei probleme capitale: rolul preocumpănitor al Reginei în victoria noastră. Intr'adevăr, în timpul neutralităţii, ea a fost centrul polarizator al celor ce vedeau mântuirea alăturea de Aliaţi, — şi istoria i-a dat dreptate. Iar în timpul războiului, sprijinul moral, neobosita jertfire de sine pentru a păstra şi ridica moralul trupelor a fost un factor — incalculabil în cifre — dar covârşitor, pentru reuşita campaniei.

„Povestea vieţii mele" este o carte de viaţă, o mărturisire, evocarea unei cariere cu adevărat imperiale. Condeiul, deobicei atât de liric, atât de sentimental şi de fantast al regalei scriitoare, a zugrăvit în această carte (spre deosebire, de pildă, de „Regine încoronate") o slovă dură, vie şi fierbinte, cu ţişniri de autentică pasiune.

O carte plină de viaţă, o mărturie nefardată în faţa istoriei, portretul unei forţe mari: o carte rară şi regală. Ea uneşte pasiunea fierbinte pentru o cauză a Memorialelor lui Lawrence, cu înţelepciunea imperială a lui Marc Aureliu.

Hortensia Papadat-Bengescu: Logodnicul (Ed. „Adeverul" — 1935)

Personagiile unui creator epic au întotdeauna un aer de familie iar spaţiul de scenă al romanului, o atmosferă specifică. Acesta pare a fi unul din criteriile adevăratei creaţiuni.

Dar, în afară de această omogenitate a oricărei plăsmuiri ieşită din aceeaş mînă, mai putem constata la creaţiile unor scriitori un aer particular, o atmosferă specifică, un *halo* fosforescent care fac ca persoanele şi locurile să fie *numai* ale lor.

Selectarea materialului şi a personagiilor după o sensibilitate proprie este un fapt general. Tolstoi are un fel specific de a înfăţişa oamen, după cum Gogol sau Turghenieff, altul. Totuşi, dacă am încerca, într'un experiment mintal, să gîndim un personaj din Tolstoi în cadrul lui Turghenieff, lucrul ar fi cu neputinţă. Pe cînd, acelaş experiment, este cu desăvîrşire interzis, cînd încercăm să-l aplicăm la Dostoiewski. Pentru ce? Pentrucă oamenii lui Dostoiewski au un fel de luminiscenţă secretă care-i deosebeşte radical de ceilalţi. Ei sunt cu desăvîrşire inasimilabili şi rămîn dostoiewskieni, identificabili la prima percepţie. Tot astfel, dincolo de unele amănunte, personagiile din Rebreanu, Cezar Petrescu, Teodoreanu sunt interşangeabile. N'au o specificitate cu totul particulară, n'au acel *halo* despre care vorbeam mai sus. Printre scriitorii noştri numai regretatul Gib I. Mihăescu şi Hortensia Papadat-Bengescu au creiat o faună de personagii care pot fi numai şi numai ale lor, care poartă o mască inefabilă ce trădează din primul moment mîna creatorului. Amestecul de frenezie întunecoasă şi de vinjoşenie elementară din Gib. I. Mihăescu vibrează în orice pagină, caracterizînd orice personaj central. Camil Petrescu şi-a făcut ucenicia sa de romancier sub zodia d-nei Bengescu şi este acum pe drumul unui astfel de stil al personagiilor.

Logodnicul, ultimul roman al d-nei Bengescu nu contrariază întru nimic impresiunea aceasta, cîştigată prin familiaritatea cu romanele d-sale anterioare. Eroii şi întîmplările sunt la fel de „personalizate", poartă pecetea specificului viziunei d-nei H. P. B. Asemenea pictorului virtuoz în gri, autoarea *„Scafandrierei"* analizează cu o virtuozitate fantastică zădărnicia complicată a unor suflete sterpe şi nule. Pictura cenuşie, scormonirea obsedantă în viaţa fără sens a unor oameni banali, viscoşi, gasteropezi, dă totuşi pînă la urmă faunei literare din romanele d-nei Bengescu o transparenţă măreaţă, asemeni acelui tablou de Van Gogh în care se văd ţărani flămînzi, hi-

doşi şi pămîntii, mîncînd cartofi, dar transfiguraţi cu nu ştiu ce mister de lumina galbenă a unei lămpi ireale, asemeni faunei oceanice, prinsă în proectorul unui scafandru.

Economia romanului „Logodnicul" se centrează de astădată în psihologia masculină. Personajul al cărui film interior domină povestirea este „logodnicul", Costel Petrescu, tot atît de şters şi de banal ca şi numele. Eroinele însă sunt prinse exterior. Romanul povesteşte tribulaţiile şi promiscuităţile unui tînăr banal, venit la Bucureşti cu gîndul de cuceritor, dar care nimereşte într'o familie problematică, se însoară cu o fată cu trecutul suspect, iar cînd aceasta îl părăseşte pentru o viaţă de curtezană, trăeşte mai departe, cu sora ei. La moartea acesteia pleacă spre oraşul natal, pentru a ocupa o poziţie socială acceptabilă.

Povestea aceasta, care oscilează între banalitate şi genurile revelaţiilor scîrboase, este scrisă într'un stil analitic sobru şi cenuşiu: parcă pentru a întări impresia de mister al banalităţii. Se degajă din acest roman o impresie copleşitoare: rar a fost zugrăvită cu mai mare măestrie panta promiscuităţii pe care alunecă un suflet banal, obtuz şi viscos. In opoziţie cu Lupescu, un personaj de arivism à la Rastignac, „logodnicul" cumulează incert şi fără să-şi dea seama, o gamă urcătoare de situaţii ambigue.

Pictura acestui suflet banal şi şters, indiferent şi năuc, rostogolit pe panta depravării, lasă o impresie puternică. Situaţiile scabroase, ambigue au fost deobicei întruchipate de eroi, de suflete tari. Impresia puternică şi stranie ce-o lasă în urmă acest roman se bazează pe o nouă utilizare a acestei teme: eroul meschin.

Deaceea „Logodnicul", tipul omului moluscă este o creaţie certă şi profundă simţită.

Sanda Movilă: Desfiguraţii (Ed. „Vremea" — 1935).

Sanda Movilă a scris o poveste despre drumul obscur şi misterios al unor adolescente. Poeta *Crinilor Roşii* (care decorează încă somptuos cenaclul *Sburătorului)* nu şi-a renegat bagheta magică, creatoare de grădini plutitoare, samainiene şi decadante, frămîntate de parfumuri tari, flori exotice, parfumuri transparente şi atmosferă îmbătătoare.

Desfiguraţii, primul roman al d-nei Movilă, poartă aceeaşi nobilă pecete de caligrafie poetică, atît în alegerea materiei cît şi în plăsmuirea formală. Despre fecioare nu se poate scri decît cu peniţă înmuiată în cerneală de vis şi tandreţe. Numai naturalismul a reuşit să învingă această lege literară, şi numai pentru scurt timp. Catherine Mansfield, Rosamond Lehman, şi la noi Ionel Teodoreanu, au dat fastuoasă replică. Sanda Movilă, poeta îndrăgostită de reverii şi sensibilităţi ciudate, a creat *Desfiguraţii* dintr'un material pentru care era chemată prin temperament.

Povestea de acuarelă a adolescenţilor din *Pulbere* sau *Invitaţie la vals* de Rosamond Lehman o regăsim şi în *Desfiguraţii*, dar în nuanţe mai puţin idilice. Elementul de psihologie semiobscură, de viaţă interioară poetică şi misterioasă, caracteristică pentru literatura adolescenţilor, o regăsim şi în povestea scrisă de Sanda Movilă, cu deosebire că cele două elemente din urmă, ale poeticului şi misterului sunt, graţie sensibilităţii autoarei, şi mai accentuate.

Intr'un stil poetic cu imagini rare şi bogat înflorite, autoarea se introduce în intimitatea Adei, eroina acestui roman. In descrierea mediului familiar s'a concentrat o întreagă technică rafinată, pentru a clădi o atmosferă de bizar şi mister familiar, în care creşte o fată cu destinul ciudat, promis tuturor rătăcirilor.

Oricît de veridică pare povestea Adei şi a celor din jurul ei, trebue să mai aplaudăm o tendinţă puternică de a stiliza, de a face atmosferă.

Desfiguraţii este romanul unei estete, frumos scris, dar în care stilul şi stilizarea voluntară şterg, asemeni tehnicei vitrourilor colorate, prospeţimea şi mobilitatea contururilor. Vechi ecouri de simbolism trec prin toate paginile. Iată, de pildă, descrierea unui budoar de fată:

„In camera Coraliei era aceeaşi atmosferă ciudată, halucinantă. Crini înalţi, roşii, străluceau în întuneric. Covoarele, micile lămpi chinezeşti, porţelanurile emailate cu albastru, cărţile legate în scoarţă de mătase scumpă, totul ţesea o atmosferă de artă, care ameţea ca o legendă" (p. 76).

Oricine recunoaşte aci atmosfera mistică a simbolismului, aşa cum a fost creiată de poetul adolescentelor princiare: Samain şi popularizată la noi prin prima manieră a prozatorului Minulescu, d. p. în *Măşti de bronz şi lămpi de porţelan.*

Semiobscuritatea poetică şi misterioasă cade adesea în convenţional simbolist, după cum nici figurile personagiilor nu sunt individualizate.

Ada, Cora, Milly sunt parcă gemene; au aceeaşi sensibilitate şi aceleaşi conflicte; eroii Ştefan, Lucian, Barbu, aşijderi. Sunt unul şi acelaş personaj, triplu reflectat.

Trebue să mărturisim că dacă Sanda Movilă a voit să ne dea o fază intensă poeziei, a reuşit. Interioare de ţară sau oraş, feţe palide şi complicate, procesiuni solemne de călugăriţe, oameni ciudaţi de provincie şi tineri chinuiţi, sunt puşi în scenă cu o reuşită regie plastică.

Ceeace nu împiedică, ca drumurile prin noapte ale fetelor desfigurate, să fie o replică, văzută din perspectiva feminină, la alte romane, tot atît de stilizate, poetice şi ciudate şi anume la *Omul descompus* al lui F. Aderca sau la *Paradisul suspinelor* al lui Ion Vinea.

Căci îndepărtatele grădini suspendate ale simbolismului ne mai trimit încă rafale de parfumuri tari.

Lucian Boz

Cronica externă

Caleidoscop anual

Evenimentele politice externe, fără voia noastră trebuiesc rînduite în două grupuri dinstincte unul de altul ca ziua de noapte, ca alb de negru, ca cerul de iad: *evenimente pacifice şi evenimente războinice.*

Să nu căutaţi forme intermediare şi nici compromisuri, căci intre pace şi războiu nu există compromis. Cum, ca să se ştie acest lucru, — nu există vre-un compromis între stinga democratică şi dreapta reacţionară, atunci cînd ambele tabere sunt sincer de stinga sau de dreapta.

Ar urma să admitem forme intermediare cinstit — bandit eunuc — Don Juan, ateu — evlavios, virgină — prostituată.

Acceptind această vivisecţiune aplicată ansamblului de relaţii internaţionale în 1935, cu o moştenire hidoasă şi grea din 1934, putem începe cu categoria mai populară, mai la ordinea zilei, mai zgomotoasă şi presantă: evenimentele războinice.

— La 3 Ianuarie, prin vizita d-lui Laval la Roma s'au aşezat „şinele" pentru lansarea războiului italian în Africa.

— La 13 Ianuarie, prin plebiscitul din Saar, în favoarea Germaniei, s'a lăţit stomacul german şi i-a crescut pofta. Căci imediat s'au pornit agitaţii pentru ocuparea Austriei, pentru anexarea zonei belgiene Eupln-Malmedy, pentru anexarea Schlesvig-ului danez, pentru cucerirea teritoriului Memel.

— Tot în Ianuarie, lupte crîncene între chinezii şi japonezii. Agresorii sunt niponii cari, mînaţi dindărăt de marii lor financiari, industriaşi şi generali, înaintează brutal fără 'ncetare peste zeci de popoare paşnice şi muncitoare.

— In Grecia, prin luna Martie, izbucneşte revoluţia. Dictatorii se luptă intreolaltă. Massele cad jertfă.

— In 16 Martie, Germania calcă făţiş — tratatul dela Versailles, reintroducînd obligativitatea serviciului militar. Urlete de pretutindeni. Dar nu se mişcă nimeni. Franţa cel mai puţin.

— La 22 Aprilie, printr'un acord semnat, Polonia trece în tabăra germană sporind astfel vulnerabilitatea şi tensiunea zonei est-europene. In acelaş timp şi de-atunci încoace, înjurîndu-i pe ruşi şi pe cehi, dar ţinîndu-se ancoraţi de noi, polonejii speră să ne atragă în tabăra germană spărgînd astfel frontul unitar al Micei Inţelegeri, iar pe de altă parte, prin noi, speră să nu piardă toate legăturile cu blocul antirevizionist.

Dar: cine aleargă după doi iepuri ...ştim, ce păţeşte.

— Acordurile fatale, continuă. La 18 Iunie a fost încheiat acordul naval anglo-german. Nimic de zis. Anglia a fost de bună credinţă. Franţa însă — a şovăit, dîndu-se de partea Italiei, iar Germania şi-a început înarmările pe... ocean. Un pas înainte către războiu, evident că da!

Și de aci încolo: frontul chinez, frontul african, frontul chinez, frontul african. La intervale scurte, simultan, continuu. Sînge într'o parte, sînge în cealaltă parte.

Au năvălit forțele italiene, cu tancuri, motoare și avioane de luptă și de bombardament într'o regiune cu un popor abia deșteptat la o viață nouă, care se apără cu lănci, sulițe și cu scutul... nopții.

Japonezii, fac la fel. Fățiș, ei organizează „state" anticomuniste, cari mîine vor fi mînate într'un crîncen războiu contra Rusiei sovietice.

Sub controlul efectiv al oligarhiei militariste japoneze se găsesc astăzi aproape 200 milioane oameni.

Singurul dig al civilizației și culturei, albe, acolo în orient, a rămas Rusia!

— Pe la mijlocul lui August, revolte sîngeroase în Albania. Cu bani italieni și arme italiene, revolta a fost sufocată în sînge. Alt focar al viitorului apropiat.

— La 31 August, Rickett obține o concesiune a bogățiilor subsolului abisinian. Noui motive și noui elemente pentru complicațiuni și fricțiuni ulterioare.

— Dar, de-atunci încoace, situația a rămas aceeaș: războiu pe pragul Europei și pe pragul imperiului britanic; răsboiu în inima Asiei și pe pragul imperialismului american și britanic.

Evenimentele pacifice:

— In Ianuarie, un consiliu economic al Ințelegerii balcanice și o ședință la Geneva a consiliului Ințelegerii balcanice. Două momente și două gesturi puse exclusiv în slujba păcii.

— La 9 Februarie, d. N. Titulescu a fost ales președinte al Ințelegerii Balcanice, această nouă formație politică obținînd astfel girul unui sincer apărător al păcii.

— La 9 Aprilie, prin semnarea unui acord franco-sovietic, se creiază un nou dig pentru apărarea păcii în Europa, menit să înfrîneze elanul Germaniei belicoase și menit să anihileze desertarea puțin onorabilă a Poloniei.

— La 24 Maiu, Liga Națiunilor lichidează diferendul între Jugoslavia și Ungaria, ca urmare a asasinării regelui Alexandru, de către teroriștii maghiari. In 1914, un astfel de diferend ar fi dus cu siguranță la declanșarea imediată a răsboiului mondial.

— La 28 August, Mica Ințelegere se întrunește la Bled și confirmă într'un greu impas internațional, hotărîrea sa nestrămutată de a veghea chiar cu forța la menținerea lui status-quo, deci și la menținerea păcii.

— Ar mai fi să adăogăm, lichidarea măcelului dintre Bolivia și Paraguay, intervenția Ligii și constituirea blocului de state sancționiste față de Italia agresivă și semnarea convenției între Cehoslovacia și Rusia Sovietică.

Să nu neglijăm nici conferințele statelor scandinave și baltice, cît și încheierea unui pact de neagresiune și alianță între Turcia, Iran, Irak și Afganistan, prin care se consolidează pacea la intersecția celor trei continente: Asia, Africa și Europa.

Romînia, mai mult ca în oricare alt an, a fost frămîntată de curente antagoniste: pentru sau contra Rusiei, Franței, Italiei, Germaniei. Grotesc.

Căci Romînia reîntegită, geloasă pe propriile sale frontiere, dornică să-și reconstruiască țara, ar trebui să se țină mortiș de una și aceeaș linie precis trasată: pacea și intangibilitatea frontierelor romînești. Lucru și politică pe care o urmărește următoarele state mari: Anglia, Franța, Statele Unite și Rusia Sovietică.

Cari sunt statele mari și mici cari *nu* vreau pacea și au ca dogmă sfîșierea și preschimbarea frontierelor politice? Germania, Japonia, Italia și Ungaria.

— Și totuși — țineți-vă rîsul, vă rog — există romîni cari tind din răsputeri să împingă țara romînească în brațele... lupilor, a hienelor și a șacalilor.

Forțați de împrejurări să-i aplicăm Italiei unele sancțiuni economice și financiare, cu inimă ușoară se poate afirma și aceasta: că oprind chiar exportul de produse petrolifere în Italia, Romînia, țara, massa de producători, totuși nu vor pierde nimic, fiindcă demult, Italia nu mai are cu ce să ne achite: nici bani-aur și nici mărfuri italiene de cari să avem noi nevoe.

Prin urmare, nici o pagubă. Dimpotrivă: o modestă dar prețioasă contribuție în campania contra prelungirii periculoase a răsboiului provocat de paranoismul fascist.

T. Cristureanu

Cronica economică

Drumul echilibrului financiar

Prima consideraţiune: în această cronică economică, ne putem ocupa numai de desordinea şi desechilibrul economic în care ne găsim.

Al doilea considerent: la sfârşit de an, se impune să facem un *bilanţ* economic; şi al treilea considerent: dintre toate lucrările economice apărute în acest an, e indicat să o alegem pe cea mai bună.

Trei considerente, trei justificative şi trei prisme prin care ajungem la identificarea sintezei: Drumul echi'ibrului financiar.

Cu drept cuvânt, aceste studiu al d-lui V. N. Madgearu satisface pe deplin exigenţele unei cronici economice de fine de an, fiindcă ne oferă nu numai un bilanţ obiectiv al marasmului economic, fiindcă nu e numai un excelent, am zice, singurul istoric a crizei economice romîneşti, ci dintre toate lucrările şi studiile economice apărute pînă acum, se distinge fără discuţie, prin documentaţia inchegată, prin sistematica utilizată, prin preciziunea conturării subiectului şi prin obiectivitatea ştiinţifică prin care se apropie negreşit de însuşirile unei oglinzi perfecte.

Poate că mai potrivit ar fi fost titlul studiului, astfel: Drumul echilibrului economic, căci, ca şi în buget, ca şi la bancă şi la fel ca în orice întreprindere, şi economia unei ţări va progresa, va feri ţara de sguduiri şi corpul social de suferinţe şi frămîntări, numai în stare de echilibru.

Formal, titlul e corect, căci în cele trei părţi ale lucrării, autorul a depăşit cu mult strictul său cadru financiar, îmbrăţişînd într'o analiză compļectă şi amplă, întreaga viaţă economică a ţării, sub aproape toate aspectele ei.

Atît de valoroasă, atît de clară, atît de instructivă îmi pare această lucrare, încît din ea, aş face lectură obligatorie pentru:

1) Guvernatorul Băncii Naţionale, 2) Primul ministru şi guvernul său, 3) toţi directorii de bănci, 4) toţi profesorii universitari de economie şi finanţe, cari în 9 din 10 cazuri vorbesc prostii, 5) toţi studenţii universitari, spre a-i feri de la iluzia că economia naţională se identifică cu banale exclamaţii huliganice.

„Drumul echlibrului financiar", este în acelaş timp un perfect manual de contemporană politică economică şi economie politică.

Nu însă recenzie este ceeace vrem să facem aci. Ci, cronică. De exemplu: cronica monetei noastre naţionale. Numai omul stăpîn cu adevărat pe obiectivitatea spiritului său propriu de observare, ne poate reda calm, viaţa chinuită şi batjocorită a acestei monete firave, grotesc numită „Leu".

Intîiu, politica lui Vintilă Brătianu pentru revalorizarea leului, cu o rambursare pe timp de 15—20 ani, spre a-l readuce pe leu la „falnica sa valoare de altădată".

După sforţări inutile, în cadrul unor măsuri economice contradictorii, s'a părăsit revalorizarea, pripit decretînd stabilizarea leului.

Cînd s'a făcut această stabilizare legală? La 9 Februarie 1929. Chiar în ajunul crahului dela New York, chiar în ajunul celei mai straşnice crize economice de care a fost bîntuită vre-odată economia modernă.

E uşor de întrevăzut prin ce a trebuit să treacă economia romînească, bugetul ţării şi chiar şi politica economică externă, spre a salva aparenţele unei stabilităţi monetare abia scoasă din retorta stranie a specialiştilor romîni şi străini.

Exodul capitalului, foarfeca, scăderea vertiginoasă a venitului naţional, recolte deficitare, pieţe străine refractare, toate acestea se acumulează rapid şi rapid trebuia să se vină cu drastice măsuri de apărar. Cari însă, au întîrziat. Din nepricepere, din rea credinţă, din zăpăcea'ă? Şi din nepricepere, reacredinţă şi zăpăceală!

Nu toţi ştiu de exemplu că între Februarie 1929 şi Mai 1931, balanţa de plăţi a ţării, se încheie pasiv cu 9½ miliarde lei! că venitul naţional dela aproape 200 miliarde lei în 1931 „a stopat" la 87 miliarde în 1931. Că în interval de numai trei ani, valoarea întregului nostru comerţ exterior s'a redus, la jumătate. Că cifra retragerilor de credite străine, în numai această scurtă perioadă este evaluată la 8—9 miliarde lei!

Prin nouile măsuri luate, nu din toată inima, nu la timp oportun, nu desinteresate ci cu tainice cointeresări, fireşte că nu s'a putut ajunge la altceva decît la următoarea hibridă şi caraghioasă situaţie: „pe de-o parte Banca Naţională n'a realizat integral valorea în devize a exportului declarat; iar pe de altă parte n'a putut asigura plata întregului import efectuat, de pe urma căruia au rămas importante arierate" (p. 71).

„Situaţia caracterizată prin citatul de mai sus, se identifică perfect de bine şi cu anul economic, monetar şi financiar 1935.

Nici o schimbare, în bine. Ci, dimpotrivă, în rău. Ba mai mult, s'au compromis de către incapabili şi acele sisteme, cari cu doi ani mai de vreme, ne-ar fi putut da o poziţie solidă monetară cel puţin egală, cu cea a Austriei, Cehoslovaciei sau Jugoslaviei.

In sfîrşit, anul care-i pe sfîrşite se încheie şi cu un nou regim. Al 10-lea, al 15-lea, al 20-lea, nu interesează. Destul că inaugurarea i se face în luna cu 16 zile de lucru, cînd ghişeele Băncii Naţionale şi ale contingentării sunt mai mult închise decît deschise, spre a obţine astfel din această virginală lună de Decembrie, dovada excelentă a unui regim excelent.

Am schiţat o cronică şi totuşi n'am făcut altceva decît să schiţăm un modest rezumat al celei mai mici părţi din „Drumul echilibrului financiar" al d-lui V. N. Madgearu.

Pe care, în acelaş timp, la sfîrşit de an, o putem releva ca cea mai bună, mai interesantă şi mai actuală lucrare cu subiect economic, din 1935.

Economist

Cronica agrară

Factorul technologic și problema agrară

Situația din veacul al 19-lea a fost exact inversă față de situația actuală. Atunci populația fiind rară și technica agricolă abia la începuturile ei, se simțea lipsă mai de grabă de muncitori. Astăzi cînd technica producției agricole face progrese uimitoare ca și sporul populațiunei rurale, pămîntul este în general factorul a cărui insuficiență începe să se simtă. In trecut pămînturile fertile din cîmpia Dunării întreceau capacitatea de muncă a comunității rurale. Intinderi mari erau lăsate în paragină, nefiind folosite nici măcar pentru scopul de vînătoare, cum sunt folosite de exemplu domeniile necultivate ale lorzilor englezi.

Astăzi tendința este deci o economie a pămîntului, oriunde populațiunea este deasă și pămîntul cultivabil, neîndestulător. Practic, această economisire se face printr'o intensificare a întregului proces de producție. Anume, se investește mai mult capital decît muncă, pe unitatea de suprafață în vederea sporirei produsului brut.

Deacum se pune și la noi chestiunea de a asigura menținerea și hrănirea unui număr maximal de oameni la țară, mărind, cu ajutorul technicei și științei agricole, puterea de producție a agriculturii. Mai bine se poate urmări aceasta în cadrul unui plan regnicolar de utilizare rațională a tuturor resurselor productive ale solului romînesc. Se va avea în vedere, firește, nu numai nevoile prezente ale celor 14—15 milioane de locuitori angajați în agricultură ci și nevoile viitoare ale populației.

Factorul technic va fi adoptat în acest înțeles și adaptat politicei producției naționale, astfel încît să asigure nevoile de hrană și de schimb al unei populațiuni în continuă creștere. Forma concretă în care un atare plan de mobilizare a tuturor forțelor productive al agriculturei se poate aplica este aceea desemnată de cuvîntul *„industrializare"*. Agricultura trebue deci industrializată, în sensul că ea va face uz din ce în ce mai mult de aceleași metode de organizare și exploatare cari sunt proprii activităților industriale propriu zise, în limita posibilă. Agricultura în veacul nostru devine o industrie, ca ori care alta.

In cadrul viitoarei reforme agrare factorul technologic este menit deci să joace rolul covîrșitor. El va determina sensul și limita raționalizării nu numai technice, dar și economice a producției agricole. Suficiența technicei agricole precum și a metodelor de organizare științifică a muncii în agricultură, va suplini din ce în ce mai mult insuficiența, mai sus semnalată, a factorului-pămînt.

Iată linia pe care va îndruma zelul reformator în domeniul economiei rurale. Procesele de producție vor trebui intensificate cît mai mult, urmînd ca factorul technic să determine el, înainte de toate, tratamentul la care vor fi supuși diverșii factori de producție: pămînt, capital și muncă.

Ultima noastră reformă agrară a fost mai de grabă preocupată cu

distribuția moșiilor, fără să dea vre-o atențiune interesului ca loturile expropiate să poată fi lucrate în cele mai bune condițiuni economice. Astfel reformatorul din 1920 a omis să se îngrijească ca noile ferme țărănești să-și aibă echipamentul necesar și n'a luat măsuri pentru comasarea loturilor mici, acolo unde acestea erau neîndestulătoare de sine pentru anumite culturi. Cu atît mai puțin s'a gîndit acest legiuitor la nevoia, nu mai puțin simțită, a irigațiunilor, drenajelor, și a altor lucrări de ameliorare a condițiilor de exploatare a pămîntului.

Noii împroprietăriți au fost lăsați cu mîinile goale în mijlocul loturilor, li s'a dat pîinea, nu însă și cuțitul cu care să poate tăia. Nu este de mirare deci, că majoritatea gospodăriilor nou create lucrează pămîntul mult sub nivelul cerințelor unei bune agriculturi. Acesta e cazul pînă și al fermelor țărănești mijlocii. Domnul prof. N. Cornățeanu, anchetînd în 1928 vre-o 100 de ferme țărănești în diferite părți ale țării, n'a descoperit nici o deosebire între fermele mici și mijlocii, sub raportul organizării lor technice, indiferent de distanțele lor technpiețe și de felul lor de producție.

Astăzi o mare proporție a loturilor țărănești se cultivă în mod extensiv, ceeace constitue o izbitoare anomalie. Familia țărănească nu poate fi întreținută pe micul lot țărănesc decît printr'o cultură dintre cele mai intensive. De fapt majoritatea țăranilor — mici proprietari de pămînt, trăesc și astăzi la nivelul de viață al unui culi chinez, ceiace se explică prin felul primitiv, întîmplător, deci cu totul neeconomic, în care-și exploatează pămîntul.

Problema este mai complicată decît ar părea. Dacă statul nu l'a asistat la împroprietărire cu cele necesare pentru a-și închega o gospodărie complectă, el cu atît mai puțin este în stare să și-o complecteze prin propriile sale mijloace atsăzi, în timp de criză. Inainte de expropiere cheltuelile de investiție și capitalizare erau suportat,e de bine de rău, de către marele proprietar sau arendaș. Astăzi micul proprietar e lipsit nu numai de mijloacele necesare de a face aceasta, dar și de educația și chiar de simțul de răspundere fără de care această sarcină nu poate fi îndeplinită. In mii de cazuri țăranii și-au înlocuit boii moșteniți dela curtea boerească, cu cai de rasă inferioară. încît le-a fost imposibil să exploateze pămîntul cel puțin ca mai înainte. Cu atît mai simțită este această lipsă de pregătire și orientare economică a micului proprietar într'o eră ca aceasta, în care technica urmează să joace un rol din cele mai importante, cînd o gospodărie agricolă, fie cît de mică, devine inevitabil un mecanism destul de complicat. Nu se vorbește astăzi, în țările cu o civilizație rurală mai înaintată, de „sate technizate"?

Factorul technic va determina în bună parte în viitor forma pe care le vor lua în viitor noile concepții de posesiune a pămîntului, precum și forma și mărimea diferitelor unități de exploatare agricolă.

Ideia care trebue reținută este aceia că pămîntul — într'o perioadă ca aceasta, ce începe sub semnul unei avansate technici agricole — va trebui considerat din ce în ce mai mult ca un mijloc de producțiune, desbrăcat de orice atribut mistic și tratat ca un factor technic el însuși.

Care este unitatea de exploatare optimă pentru condițiile romînești și ce formă va trebui să aibă în cadrul unui plan de raționalizare a agriculturii romînești? Iată problema practică pe care va trebui să o rezolve, mai curînd sau mai tîrziu, politica noastră agrară.

Natural nu este nevoe să stăruim asupra argumentelor ce s'au rostit de către diverși economiști rurali din toate „Școlile". Ele sunt arhicunoscute. De altfel discuția nici nu se mai pune. Știința și experiența au stabilit care sunt unitățile de exploatare și formele cele mai indicate în cazul fiecărei ramuri a producției agricole. De fapt nu ne

mai rămîne — și tocmai aci începe greutatea — decît să adaptăm concluziile stabilite la condițiunile economice prezente și ale impune la nevoe împotriva forțelor politice — sociale ce stau încă în cale.

Experiența făcută în cazul exproprierilor de după război arată, că universalizarea micei unități de exploatare în cadrul economiei țărănești, nu a fost tocmai o fericit inspirată propoziție economică. Curînd după reformă critici autorizați au imputat autorilor ei, că n'au introdus un loc de mica, mijlocia proprietate țărănească. Aceasta — spuneau ei — ar fi fost mai mult în concordanță cu legile technice de eficiență și de restabilitate. Mai mult, ei cereau chiar o amendare a operei de expropriere în sensul unei reveniri la un tip de agricultură bazată pe unitatea de exploatare mijlocie. Sub presiunea crizei agricole nici oamenii politici n'au rămas impasibili la atari argumente. Guvernul din 1929 a inlăturat printr'o lege oprelișțea Legii Agrare din 1920 cu privire la negociabilitatea lotului de împroprietărire de 5 Ha. Să sperăm că în felul acesta se va reface, în parte, o proprietate mijlocie mai însemnată.

Susținătorii acestui sistem pleacă dela premiza, că mărimea unității de exploatare este o urmare a perfecționării technicei de producție. Anume, că o technică perfecționată împiedică o scară de producție mai largă. In Germania s'a creiat o întreagă școală economică, enumerînd autorități ca profesorii Munzinger, Zorner, Brandt, etc., cari pledează pentru o unitate de exploatare, care să meargă pînă la 50—75 Ha., după felul culturii. Aceștia consideră că o fermă de 20—25 Ha. nu mai are astăzi putere *competitivă*. Aceasta ar însemna un proces invers — de reconcentrare a loturilor arabile.

In practică însă nu poate fi vorba de o unitate de exploatare *standard*. Legea, că producția pe scara largă cere unități de explotare mari, nu trebue luată într'un sens prea literal. In condițiile de specializare a agriculturii moderne, procesul de producție nu este strict dependent, în orice caz nu într'o măsură nelimitată, de numărul de hectare al fermei. Cel puțin în ce privește anumite produse agricole tendința este spre o mai mare separare a procesului economic al producției de pămînt.

Acest din urmă factor încetează în cazul creșterii vitelor, industriei laptelui, etc., de a mai juca rolul preponderent. Materia primă pentru aceste exploatări nu e nevoe să provină din fermă proprie, ea poate fi procurată și din afară.

Viitoarea distribuție a pămîntului nu va putea desconsidera deci oportunitatea menținerii unui număr considerabil de mici ferme, care — supra capitalizate, industrializate și specializate — sunt destinate să desvolte producția agricolă „nobilă"; tocmai aceia care a fost mai mult neglijată în trecut.

Incontestabil însă, mica unitate de exploatare rămîne definitiv condamnată cînd e vorba de acele produse agricole ce nu mai pot fi obținute în condițiuni economice decît în cadrul unor exploatări mari raționalizate.

Rațional este prin urmare de a adopta un sistem mixt de distribuție a pămîntului, pe baza unei prealabile scrutări a nevoilor diferite pe care trebue să le acopere producția agrară națională și a noilor condiții de organizare technică și economică a acestei producții. Căci, dacă nu se poate stabili un tip standard de producție, — se poate și trebue să se stabilească o atare unitate în cazul fiecărei ramuri a producției agricole. Această unitate va fi o unitate *optimă*.

Soluția aceasta corespunde dealtfel necesității de raționalizare și planificare a întregei economii rurale. Unul din rezultate va fi și o distribuție mai bună a muncii în timpul perioadelor de muncă la cîmp.

O altă cerință a unei raționale organizări a structurii agrare este aceia de a păstra o oarecare omogenitate a unității de exploatare agricole și fără inutilă pierdere de timp și de muncă, dacă nu este formată dintr'o singură bucată omogenă de pămînt. Cu atît mai puțin se pot utiliza mașini și unelte mecanice moderne în exploatarea fermelor compuse din prea numeroase parcele.

Rămîne în sarcina viitoarei reforme agrare ca să prevadă mijloacele necesare pentru concentrarea parcelelor și refacerea unității fermelor țărănești. Nevoie mai mult simțită în Ardeal, unde fărămițarea pămîntului a atins un stadiu foarte înaintat. Comasarea este mijlocul indicat pentru a realiza acest rezultat.

Afară de aceasta se mai cer și alte măsuri în special pentru prevenirea unei refărămițări a fermelor consolidate. S'a văzut în Wurtenberg (Germania) că pămînturile comasate s'au refărămițat în mai puțin de două-trei generații.

In această privinșă este necesar un nou regim juridic al proprietății rurale, care să împiedice urmările economice nefaste ale vechilor instituțiuni de moștenire, precum și a altor dispozițiuni de alienare și diviziune a pămîntului. Mai mult se cere chiar o revizuire a așa ziselor „drepturi" individuale, sau ale capului de familie, în a dispune, în mod absolut de pămînt. Ideia unei întoarceri la *proprietatea de familie* apare în aceste condiții ca o revendicare minimă. Deasemenea trecerile de proprietate dela o fermă la alta ar trebui să se facă nu după hazard sau capriciu personal, ci sub controlul și direcțiunea publică. La acest punct, și pe atari baze vechea concepție a individualismului poate să sufere schimbări esențiale.

Din cele expuse pînă aici reese că este nevoie de a se stabili anumite norme generale pentru viitoarele așezări ale structurei noastre agrare.

Prima normă ar fi aceia de a se stabili un plan general de tipuri de ferme specializate, potrivit cu condițiile solului, climei, tradițiilor, etc., din fiecare regiune. In chipul acesta se va ajunge la un sistem mixt de ferme mari și mici, optime.

O altă normă ar fi aceia de a stabili un plan general pentru dislocările de proprietate, ce trebuesc efectuate periodic pentru revizuirea atît a formei cît și a întinderei diferitelor tipuri de ferme și aceasta în funcțiune de schimbările periodice ce se produc în metodele technice și de conducere a producției agricole, precum și în structura comerțului agricol.

O a treia normă ar fi aceia care dictează revizirea statutului juridic al proprietății rurale, punînd-o la adăpost de influențele individuale. Scopul este de a creia forme juridice noui, lipsite de orice echivoc legalistic, cari să consacre *funcțiunea socială a pămîntului*. Acesta va trebui pus sub controlul direct al comunității în două scopuri: Apărarea unei măsuri minime a unităților de exploatare și prevederea trecerii pămîntului în mîini competente.

In concluzie, reforma agrară nouă înseamnă o adaptare continuă a factorului de producție pămînt la condițiile și nevoile speciale ale societății romînești și încă de o manieră din ce în ce mai determinată de technologie în ce privește metodele de exploatare și de funcțiunea sa socială în ce privește distribuția sa.

Victor Cornea

Cronica muncitorească

Extinderea legislaţiei sociale şi a asigurărilor sociale la muncitorii agricoli.

Extinderea legislaţiei de ocrotire a muncii şi a asigurărilor sociale, în agricultură, e o problemă, care, în multe ţări, a trecut în domeniul realizărilor.

Ca de obiceiu, la noi în ţară, — cu toată producţia noastră „eminamente agricolă", — nu s'a făcut nimic.

Un articol final, la o lege tranzitorie, din 11 Octombrie 1932 a extins în bloc, legea contractelor de muncă, în agricultură; textul nu a găsit însă nici o aplicare practică.

Legea de unificare a asigurărilor sociale din 1933 prevede posibilitatea asigurării facultative — pentru muncitorii agricoli; de asemenea, această dispoziţie a rămas literă moartă.

Vom reveni, mai jos, ca să arătăm şi alte aspecte ale acestei importante probleme sociale, la noi în ţară; să insistăm, mai întîi, asupra realizărilor legislaţiei sociale agricole, în străinătate.

■

Date complecte ne furnizează, darea de seamă amplă a Biroului internaţional al muncii dela Geneva, publicată în grosul volum *„L'année sociale" 1934—1935*, Tome I-er, în partea privind structura economică, şi legislaţia socială a agriculturii mondiale (populaţia, pămîntul, condiţiile de muncă, salariile).

Din punctul de vedere al organizaţiilor profesionale ale muncitorilor agricoli, din străinătate, trebue să remarcăm o diminuare, mai precis o dizolvare a sindicatelor de muncitori agricoli social-democrate în Austria şi Germania. *„Federaţia internaţională a muncitorilor agricoli şi forestieri"* s'a văzut astfel lipsită de aportul considerabil al „Uniunii austriace a muncitorilor agricoli şi forestieri" — dizolvată în urma evenimentelor din Februarie 1934; au aderat la Federaţie două mici sindicate de muncitori agricoli din Estonia şi Norvegia. In Germania, au fost dizolvate de asemenea camerile de agricultură şi reunite în corporaţiile de alimentare, integrate în Frontul muncii germane; iar în Austria „Uniunea creştină a muncitorilor agricoli" a succedat, prin decret guvernamental, sindicatelor agricole social-democrate.

In Danemarka organizarea muncitorilor agricoli a făcut noui progrese; Uniunea şi-a mărit numărul membrilor sindicalizaţi dela 25.000 la 30.000. In Franţa şi în Marea Britanie, numărul muncitorilor agricoli sindicalizaţi a crescu cu 45.000 aderenţi noui. In Italia, în baza legii din 5 Ianuarie 1934, muncitorii agricoli sunt sindicalizaţi, în virtutea legii, în corporaţiile agricole. In Rusia munca agricolă este colectivizată în Kolkhoz-uri (exploatări colective) şi *sovkhoz-uri* (întreprinderi de stat).

Nu numai din punctul de vedere al organizării profesionale se poate vorbi de o întindere a legislaţiei sociale în agricultură, dar şi din punctul de vedere al condiţiilor de muncă.

Astfel: în Germania, s'a dat publicităţii, în cursul anului, regulamentele colective *(Tarifordnungen)* pentru agricultură, cu menirea de a înlocui vechile contracte colective.

In Austria, noui convenţii colective au fixat reduceri de salarii, concomitent cu reducerea duratei muncii; iar în Danemarka s'au prorogat fără modificări convenţiile colective din anul trecut.

Convenţii colective de muncă noui, reglementând condiţiile de muncă şi de salarizare, s'au adoptat în Anglia, în Irlanda, în Suedia, în Olanda şi în Ceho-Slovacia.

In ceeace priveşte indexul salariilor agricole, se observă că el este mai inferior, în 1934 faţă de cel din 1933; tendinţa de diminuare a salariilor agricole a fost generală, cu toate că s'a întrezărit o ameliorare a rentabilităţii producţiei agricole.

Legi de proteguire a situaţiei muncitorilor agricoli s'au votat, în mai toate statele. In Argentina s'a adoptat o lege de reglementare a muncilor agricole, în Brazilia, noua Constituţie prevede o reglementare specială a muncii agricole. In Estonia, s'a votat o lege privind prevenirea accidentelor cauzate de maşinele agricole, în Franţa s'a propus legiferarea alocaţiei familiare şi pentru lucrătorii agricoli, iar un decret-lege a extins asigurarea de invaliditate în agricultură. In Marea Britanie s'a pus în studiu extinderea asigurării contra şomajului şi la muncitorii agricoli, în Polonia s'a propus parlamentului un proiect de lege referitor la asigurarea obligatorie de invaliditate, bătrâneţe şi deces a muncitorilor agricoli. In Suedia, s'a adoptat o lege de extindere a legislaţiei muncitoreşti în domeniul agriculturii.

In Statele Unite, în Italia şi în Suedia s'au alocat considerabile fonduri, pentru ameliorarea şi amenajarea locuinţelor ţărăneşti.

Numărul şomeurilor agricoli a scăzut în Germania şi în Danemarka. In Spania de asemenea, numărul şomeurilor muncitori agricoli, s'a diminuat dela 369.239 la 365.381. In Statele Unite în schimb, politica de restricţie agricole, a dus inevitabil la creşterea şomajului agricol.

In Italia, numărul şomeurilor agricoli a scăzut dela 336.000 la 188.000 la sfârşitul anului 1934.

In Marea-Britanie scăderea numărului şomerilor agricoli se cifrează la 20.000, în cursul anului 1934.

Toate aceste preocupări de ocrotire a muncitorilor agricoli se încadrează în recomandaţiile Biroului internaţional al muncii, dela Geneva. In conferinţa IV a fost pusă în discuţie problema, fără să se ajungă la o înţelegere. Litigiul a fost examinat de Curtea de justiţie internaţională dela Haga care s'a pronunţat în favoarea protecţiunii muncitorului agricol.

Din 1930 — convenţiile şi recomandările devin mai frecvente în Ianuarie 1934, baronul de Michelis, reprezentantul guvernului italian, a cerut să se examineze chestiunea proletariatului agricol.

In a 17 sesiune a Biroului internaţional al muncii din 8 Iunie 1933, s'au adoptat următoarele proiecte de convenţii, cu privire la extinderea asigurărilor sociale la salariaţii agricoli:

a) Proiect de convenţie relativ la asigurarea de invaliditate obligatorie a salariaţilor din întreprinderile agricole;

b) Proiect de convenţie relativ la asigurarea de bătrâneţe obligatorie a salariaţilor din întreprinderile agricole.

c) Proiect de convenţie relativ la asigurarea de deces obligatorie a salariaţilor din întreprinderi agricole.

La noi — nu există o legislaţie specială de proteguire a muncitorilor rurali; aceştia nu au nici un fel de organizaţii profesionale; contractul colectiv, tarife de preţuri, combaterea şomajului agricol sunt probleme cari n'au intrat nici odată în preocupările conducătorilor noştri de stat.

Extinderea „de plano" a legislaţiei muncitoreşti în agricultură, extindere stabilită, cum am arătat, de o lege din 1932, a rămas literă moartă, pentrucă nu există organe învestite cu atribuţiuni de control şi aplicare şi pentrucă munca agricolă are notele ei specifice, cari reclamă o legiferare specială.

Această legiferare specială, întîrzie însă. Şi totuş problema nu trebue, mai departe, neglijată. Datele culese şi publicate de Uniunea Camerelor agricole evidenţiază importanţa sa deosebită.

Statistica acestei instituţiuni ne arată că avem 14.110.495 ha. cultivate de 4.019.241 proprietari agricoli, împărţiţi astfel:

3.408.503	proprietari	pînă la	5 ha.	cultivînd	6.653.801	adică	47,2%
455.934	„	dela	5-10 ha.	„	3.000.859	„	21.3%
139.807	„	dela	10-50 ha.	„	2.286.413	„	16,2%
13.163	„	dela	50-250 ha.	„	1.308.121	„	9,3%
1.834	„	peste	250 ha.	„	861.929	„	6,1%

Din aceste cifre rezultă că din 14 milioane ha. cultivabile, cei 3 milioane 408.503 proprietari pînă la 5 ha., lucrează 6.653.801 ha., iar restul de 610.738 lucrează 6.457.033 ha., — desigur împreună cu milioane de lucrători agricoli, salariaţi, cu ziua sau în dijmă.

Fără să avem o statistică precisă, dar se crede că numărul acestor muncitori agricoli, salariaţi, se ridică la 2 milioane de oameni.

Desigur că şi importanţa numerică a acestora, pe lîngă interesul economic şi social al unei juste retribuţii şi al unei menţineri de echilibru în relaţiile economice — evidenţiază acuitatea problemei.

Prima lege cu caracter social, la noi în ţară, este datată din 1866, legea de tocmeli agricole, care a căutat să determine raporturile dintre proprietari şi muncitori agricoli, aceştia consideraţi ca învoitori agricoli.

Legea aceasta favoriza în realitate pe proprietari, ce se considerau nedreptăţiţi, în urma împroprietăririi dela 1864. Această favorizare a mers pînă acolo încît în 1872, s'a decretat chiar execuţia „manu militari", pentru ţăranii, cari nu vroiau să iasă la munci.

O nouă lege din 1882 a suprimat această executare forţată şi abia la 1893 s'a proclamat, printr'o altă lege, principiul liberei învoeli între ţărani şi proprietari.

Răscoalele din 1907 au adus, în acest an, o lege mai largă a învoelilor agricole, dominată de principiul intervenţiunii statului, pentru proteguirea ţăranilor muncitori de pămînt.

In 1913, s'au înregistrat, pe baza acestei legi, contracte scrise pentru 449.000 ha., învoeli în arendă, în bani şi 424.000 ha. arendă în dijmă, total 920.000 ha.

Munceau, fireşte — ţăranii, cari n'aveau pămînt de loc sau aveau pămînt insuficient.

Prin împroprietărirea din 1918 — cînd s'au împărţit ţăranilor peste 2 milioane ha. — nevoia unei contractări scrise n'a mai apărut. Sunt mulţi jurişti ,care consideră chiar că legea de împroprietărire a abrogat legea învoelilor agricole din 1907. Dacă nu se poate vorbi de o abrogare expresă, apoi fără îndoială că legea din 1907 a căzut în desuetudine, prin neaplicare.

Cum se pot încheea — într'adevăr — contracte-tip, dacă statul nu s'a îngrijit nici odată să tipărească formulare şi să le trimeată în comunele rurale?

In viticultură, în întreprinderile forestiere, în grădinării, în agricultura propriu zisă, salariaţii sunt angajaţi, astăzi, fără nici o normă legală.

Uniunea Camerelor agricole a constatat, din datele culese, că ⅓ din pămîntul marei proprietăţi este cultivat în dijmă şi ⅔ în bani. Faţă de numărul muncitorilor agricoli şi faţă de condiţiile speciale în care efectuiază munca, se impune desigur o nouă reglementare juridică a relaţiilor dintre proprietari şi salariaţii agricoli.

Trebuie fixat, pe cale de lege, un minimum de salariu pentru munci şi a unui maximum de dijmă şi arendă; trebuie legiferate contracte colective, tarife de preţuri, o jurisdicţie specială, arbitrală, pentru soluţionarea diferendelor — şi întregul control al aplicării acestor dispoziţii să fie dat în seama unor oficii speciale, pendinte de camerele agricole.

In aceiaş măsură, în care prezintă interes deosebit extinderea legislaţiei sociale la muncitorii agricoli, prezintă un interes cel puţin egal extinderea asigurărilor sociale.

Starea sanitară a sătenilor noştri este, în deobşte cunoscută.

Bolile sociale, sifilisul şi tuberculoza, fac anual zeci de mii de victime.

Statisticile indică la sate: 500.000 de tuberculoşi, 163.500 de sifilitici, 43.000 de pelagroşi şi 110.000 de malarici.

Sunt de asemenea, regiuni întregi contaminate aproape permanent de paludism. In astfel de condiţiuni, asistenţa sanitară rurală este aproape iluzorie. Avem un medic la 30.000 de suflete; se poate imagina, ce fel de asistenţă poate acorda un medic de circumscripţie rurală, în aceste condiţiuni.

Rolul asigurărilor sociale ar fi, astfel, imens, în domeniul agricol, unde nu există o asistenţă medicală, nici preventivă, nici curativă.

Asigurarea de boală şi pentru cazurile atît de frecvente de accidente, la muncitorii forestieri, asigurarea de accidente, sunt de o actualitate imediată.

Dificultatea stă în organizarea lor financiară.

In Portugalia, bunăoară, sistemul de finanţare constă în plata de cotizaţiuni proporţional numărului de hectare, ce sunt în proprietatea asiguratului.

S'ar putea fireşte asigura o mutualitate pe aceiaşi bază ca şi asigurările pentru meseriaşi şi muncitori industriali, prin lipire de timbre săptămînale pe carte-chitanţă.

E, în orice caz — o chestiune, care trebue să facă preocuparea atentă a guvernanţilor.

Paralel cu realizarea unei asistenţe medicale a oamenilor se pune problema de covîrşitoare importanţă a asigurării inventarului agricol viu.

Vita este pentru ţăranul romîn adevăratul instrument de muncă, de care nu se poate dispensa, de care se simte strîns legat. S'au văzut ţărani, plîngîndu-şi vitele, ca şi proprii lor copii. Ei îşi dădeau seama că prin pierderea vitelor, îşi paralizează întreaga lor gospodărie.

Iată de ce realizarea unui sistem de asigurare pentru asistenţa veterinară şi pentru desdăunare, în caz de pierdere a vitelor, se impune ca o necesitate de ordin social şi naţional.

In 1928, Centrala băncilor populare a întocmit un proiect de lege pentru asigurarea vitelor, care n'a ajuns să fie votat de parlament.

Se preconizează — în cercurile specialiştilor — crearea, pe cale de lege, a unei Case autonome de asigurare a inventarului agricol viu — a vitelor. In schimbul unei cotizaţiuni lunare minime de 20 lei de gospodărie ţărănească, sau pe capete de vite de 2—4 lei, s'ar

putea realiza o mutualitate, care ar organiza o reţea de servicii veterinare, pentru îngrijirea vitelor bolnave şi s'ar putea acorda o desdăunare de 2-3000 lei de vită pierdută. Fireşte — cotizaţiunile ar trebui încasate — prin organele de percepere ale statului, în schimbul unei remize, stabilită pe bază de convenţie, iar conducerea casei ar fi strict autonomă, fără nici un amestec din partea statului. Statul percepe, în adevăr, atîtea impozite speciale, cari niciodată nu ajung la destinaţia lor. Noua instituţie ar trebui să fie o instituţie privată, cu capital propriu — fără subvenţiunea statului — decît doar în momentul constituirii sale, cînd, pentru a putea funcţiona, s'ar face apel la stat, ca să avanseze un fond global. Fireşte că organizarea acestei Case Autonome de asigurări agricole, s'ar putea face şi pe baze cooperatiste. Este de cîştigat, în primul rînd, principiul — chestiunile de detaliu, se vor putea stabili uşor. În orice caz — socotim că problema merită o atenţie excepţională.

N. N. Matheescu

Cronica cinematografică

Diferite necuviinţe

Cunoaşteţi de sigur pe d. Hans Albers. Pe cînd era subţirel, făcea roluri de maquereau cinic şi perfid. „Ingerul Albastru" îl găseşte la răspîntie între două drumuri. Face acolo pe un peşte de varieteu de mîna patra, îmbrăcat cu pătrăţele şi uşor obez. De atunci în colo schimbă macazul. Ingrădindu-se, dar conservînd totuşi un profil vulturesc, se destinează irevocabil rolurilor de ca să zicem aşa „om — dintr'o — bucată", brav, leal, puţintel brutal dacă vreţi, dar inimă deschisă. Textul nemţesc subliniază această avantajoasă psihologie prin invariabile: „Na ! dumma junge!" sau: „Du, gaunna... was ?" sau, încă mai filozofic: „Mentsch-mentsch !"

In noul film însă a — dacă ne putem exprima astfel — „muclit-o". Căci omul leal spune, dela început pînă la sfîrşit, numai minciuni (către noi, publicul). De pildă: „Acum, că am ajuns aşa bine" (spectatorul constată că n'au ajuns bine de loc). Sau: „Ce zici? Parcă nici nu-mi vine să cred. Ia te uită la noi ce selivisiţi suntem". (Iar minte; căci sunt îmbrăcaţi în frac şi cu guler moale).

In altă ordine de idei se mai poate cita o prea-frumoasă frază. Unul din eroi, refuzat de eroină, îi spune, cavalereşte acesteia: „De ce nu mă iubeşti ? Am fost întotdeauna aşa de bun cu tine !?"

Eroina, fiindcă veni vorba, este Annabella. E a doua oară că vedem pe inofensiva vedetă franceză jucînd într'un film german (care, fie zis în treacăt, se numeşte „Variété"). Aci ca şi data trecută, ca fafie zis ce un lucru curios şi, mărturisim, foarte amuzant . Aţi văzut vreodată pe cineva care se ruşinează să vorbească şi face tot soiul de contorsiuni mimice pentru a evita să spună ce i se cere: Annabella e vecinic în această situaţie. De aceea e singura care joacă natural (fireşte cu condiţia să renunţăm la rolul ei din scenariu şi să se închipuim că regisorul i-a spus aşa: „dumneata să-ţi spui mereu în sinea dumitale că n'ai voie să vorbeşti nemţeşte, şi să te căsneşti să joci numai cu ochii, mîinile, gîtul, iar cînd oi spune ceva din gură, să bolboroseşti ceva pe care nici dracul să nu-l înţeleagă; pune-ţi bine asta în cap' mi-e ruşine să vorbesc, mi-e ruşine să vorbesc, mi-e etc..."). Foarte expresiv rolul acesta, în care contorsiunile jumătate drăgălaşe, jumătate ruşinate ale Annabellei întruchipează un animal amfibiu, rezultat din încrucişarea unui miel care se gudură şi a unei servitoare prinsă furînd.

Fiindcă ne-am angajat în ordinea de idei a păcălelilor. S'a jucat un film francez cu numele de „Juanita". Este în fond o „complectare muzicală" amplificată astfel încît să dea un film de mare metraj. Totul în acest film e o orchestră bine cunoscută, care cere scenariului simple pretexte de a da reprezentaţie. Dar toate astea n'ar fi nimic şi n'ar merita osteneala unei menţiuni, dacă n'am găsi, cu acest prilej o altă necuviinţă mult mai gravă. Cînd orchestra execută o bucată, publicul (publicul cel fictiv, cel de pe ecran, nu cel real, din sală) aplaudă (ceeace-i dreptul lui) şi bissează (ceeace, de, parcă nu s'ar cădea). Dar partea surprinzătoare e în felul cum muzicanţii execută biss-ul.

Cintind incă odată bucata ? Dar ce-s proşti ? Cind au la indemină technica modernă ? Operatorul, in cazul acesta, mai trage o copie de peliculă, o innădeşte cu ceailaltă, şi face să ruleze, in faţa noastră, de două ori exact aceleaşi fotografii vizuale şi sonore. Fiecare bucată o inghiţim in dublu exemplar, cu acelaş strimbături, nuanţări muzicale şi ambulaţiuni pedestre ale şefului de orchestră dealungul sălii. Vorba grecului lui Caragiale: „frumoasa şarlatanie !"

Am văzut odată un film american care m'a amuzat foarte mult prin calităţile lui de humor, psihologie justă şi desfăşurare rapidă. Am uitat cum ii zice şi despre ce era vorba. Un cunoscut mă intreabă dacă filmul este bun. Ii răspund că foarte. Mă intreabă dacă eroul joacă bine. Stau să mă gindesc. „De sigur... desigur că bine.... De altfel toţi joacă bine.. Dacă vreunul din ei ar fi jucat prost, aş fi observat, căci ar fi distonat... Nu-mi aduc aminte ca vreunul să fi jucat prost... *Deci, şi* eroul principal) a cărui figură şi nume nu mi le aduc aminte precis) trebue să fi jucat bine. Asta o ţin pe cale de deducţie indirectă, dar nu mai puţin certă".

Iată ceva foarte caracteristic pentru cinematograful american. Jocul corect al actorilor nu mai este o calitate, ci o condiţie de la sine inţeleasă. Nu se mai spune „juca bine" după cum in ţările civilizate nu se spune despre cineva „este un om cinstit". E *de presupus* că atunci cind trăeşti in societate eşti — pină la proba contrară — om cinstit, intocmai cum e prezumat că, dacă te apuci să joci intr'un film, vei juca bine (altminteri e aşa de simplu să se aleagă un altul, iar ţie să ţi se aplice un retroactiv picior!).

Este aci un foarte interesant proces de „decabotinizare" al actorului. Nu i se mai permite să-şi facă de cap, ca la teatru, să se creadă geniu, să-şi inchipuie că de el atirnă totul, că el e centrul poveştii. Rămăşiţele de cabonitism la actorul de teatru sunt aşa de rebarbative in cit chiar o actriţă foarte talentată (dar realmente foarte talentată) ca Elisabeth Bergner are momente cind ne aduce aminte de Marioara Ventura, ceeace, fără indoială, e incă ce i se poate intimpla omului mai rău.

In ordinea necuviinţei trebue sa semnalăm acea bucată care, conştient sau inconştient, puţin importă, murdăreşte lucrul cel mai frumos şi mai nobil din lume: copilăria.

Un film, jucat aproape exclusiv de copii, reprezintă moravurile şcolarilor in Ungaria. Moravuri stupid războinice, care imping pe copii să se grupeze in bande, ca comandanţi şi subcomandanţi, cu steaguri şi fortăreţe, in care se dau bătăi groaznice. Desigur, jocul de-a războiul e foarte vechiu. Zece minute cit ţine incăerarea camaradul de clasă de pină atunci se consideră inamicul tău de moarte. Dar este doar un joc. E drept că lupta poate deveni mai organizată, dindu-se pe echipe permanente. Dar atunci paralel cu seriozitatea luptei, se desvoltă şi caracterul de joc, cari şi el devine permanent. De pildă nu mai e vorba de bătaie, ci de football, oină, rugby, cricket, innot, etc... In tot cazul nu-i vorbă de lupte mortale — ca in filmul „Ştrengarii" (autor: Fr. Molnar), şi nici de incuviinţarea părinţilor (ce zic ? patronarea, incurajarea din partea părinţilor).

Spectacolul acesta e deprimant. Nu din pricina morţii unuia din copii, căci ne dăm seama că aşa ceva nu se poate intimpla decit intr'o fictivă piesă ratată, dar pentru că se batjocoreşte copilăria, lucru delicat şi induioşător, acoperind-o cu minciuni, cu calomnii şi ultragii nemeritate. Iată de ce e demoralizantă bucata.

Şi incă odată verificăm indisolubila legătură dintre moral şi estetic. Un film imoral nu poate fi decit esteticeşte slab. Ceeace tocmai s'a intimplat in cazul de care ne-am ocupat.

D. I. Suchianu

Miscellanea

C. Stere — la 70 de ani

C. Stere a ajuns la virsta patriarhilor.

Dunga de lumină pe care a lăsat-o acest om in obscurantismul unei ţări neoiobage, transformările sufleteşti operate prin prezenţa, concepţia şi acţiunea sa vor umple de uimire pe istoricii viitorului.

Suferinţele, bucuriile şi viaţa lui C. Stere au trezit un ecou formidabil şi ar putea furniza material de trăire pentru o legiune de oameni excepţionali.

C. Stere a fost — poate — singurul Romin de azi, pe care destinul l-a purtat cu rosturi organice dela Oceanul Ingheţat pină la Dunărea albastră vieneză, dela Marea Nordului pină la albastrul mediteranean.

C. Stere n'a avut SOARTĂ, aşa cum au oamenii obişnuiţi, ci DESTIN magnific de supra-om şi semi-zeu.

Din plămadă basarabeană a ieşit o minte limpede, care a imbrăţişat problemele veacului XX cu o perspectivă planetară.

Resentimentele şi adversităţile trezite nu s'au potolit nici pină astăzi, la virsta biblică, acum, cind C. Stere retras la Bucov, intr'o grădină devenită legendară, dăruieşte literaturii romineşti ROMANUL-FLUVIU cel mai complex şi cu cele mai inalte culmi de gindire şi sensibilitate.

Constantin Stere este marea bucurie a Rominului inteligent contimporan.

Atitudinea faţă de „fenomenul Stere" rămine mai departe o piatră de hotar in definirea conştiinţelor...

●

In numărul viitor, revista „Viaţa Romînească" va exprima omagiul ei d-lui Constantin Stere, cu ocazia implinirei vristei de 70 de ani.

Din cauza contrazicerilor tipografice, nu am putut face aceasta in numărul de faţă.

De-asemeni, cronica literară va fi consacrată celui de al şaptelea volum din seria „In preajma revoluţiei", intitulat „In ajun".

D-l Liviu Rebreanu a implinit 50 de ani

Colegii de scris, presa şi toţi acei pe care ii interesează spiritul rominesc, au omagiat şi sărbătorit cum se cuvine, omul.

Ne asociem cu toată căldura acestei manifestări.

Critica literară de astăzi a fixat de mult personalitatea d-lui Liviu

Rebreanu între fruntaşii scrisului romînesc. Istoria literară de mîine va păstra în fresca celor aleşi această figură.

Opera d-lui Liviu Rebreanu, masivă şi serioasă se încadrează în însăşi istoria socială a acestei ţări. Ea este străbătută de un suflu de dragoste şi de înţelegere pentru ţărani. Ea e legată de sbuciumul, de durerile mari, de conflictele grele şi adînci ale ţărănimei. Ea e împletită cu marele năzuinţi naţionale şi cu toată tragedia unei răsvrătiri şi a unor nedreptăţi istorice.

In tratarea operei sale, d. Liviu Rebreanu, a pus o obiectivitate de mare romancier, şi a mişcat oameni şi mulţimi cu un dar deosebit, ca nimeni altul.

D-l Liviu Rebreanu a împlinit 50 de ani. Pentru om, această jumătate de veac înseamnă un punct de culme, de pe care poate privi înapoi şi înainte, cu acele gînduri grele de meditaţie, pe care le aduce vrâsta.

Pentru opera d-lui Rebreanu aceşti 50 de ani nu înseamnă nici măcar un început. Pentru ea, dimensiunile sunt mult prea mari, pentru ca să fie măsurată cu jumătăţi de veac.

In ajun de iarnă

Din păcate, în zilele noastre, în ajun de iarnă, reflecţiile romantice nu numai că nu sunt permise, ci pot trece chiar cu sfidarea unor realităţi prea crunte pentru viaţa de toate zilele.

Ci, în ajun de iarnă, se impune mai degrabă, un bilanţ al achiziţionărilor şi realizărilor făcute în anotimpurile darnice şi pline de viaţă, spre a se şti în ce măsură masele de oameni şi statul sunt pregătite să facă faţă anotimpului neproductiv, neprimitor şi dur.

Strînşi din ce în ce mai mult de giulgiul monoton al zăpezii, care nu odată se aseamănă atît de mult cu giulgiul morţii, cetăţenii acestui stat, se prevede că nu vor avea nici o şansă de a-şi manifesta viaţa în toate libertatea ei civică, fiindcă, pentru a treia iarnă în şir, cenzura şi starea de asediu îşi vor da mîna cu tăcerea posacă a iernii şi cu şuieratul comprimat al crivăţului.

Ţara întreagă, prefăcută în mele, va fi forţată să tacă, să rabde, să îndure orice.

Ciuntită în manifestările ei vitale, populaţia ţării va suferi mintal. Iar alături de această suferinţă mentală, se adaogă perspectivele unei mai crîncene suferinţe trupeşti.

Reducerea numărului spitalelor, scumpirea excesivă a medicamentelor şi scăzuta putere de cumpărare a aglomeraţiilor orăşăneşti în special, toate acestea, provocate de nepriceperea, bîlguiala şi desorientarea guvernului, vor contribui cu siguranţă la confirmarea statisticei anterioare, din care rezultă că numai 19% din decedaţii ţării mor de „moarte naturală", 62 la sută, copii şi adulţi fiind seceraţi prea timpuriu din viaţă prin tuberculoză, boli de piept, boli de copii şi sifilis.

In ajun de iarnă, pîlcuri-pîlcuri de copii, goi, uscaţi, trişti, îşi caută refugiu în capitala belşugului sfidător, spre a scăpa din ghiarele foametei basarabene.

Bruma carităţii publice, încearcă să-i salveze ţării, răsadul tînăr şi plăpînd.

De acest trist noroc se bucură poate că o mie, două, de copii înfiinţaţi.

Cine ştie, cîte zeci de mii de alţi copii, mame şi bătrîni, rămîn în prada foametei şi a frigului, pe acea nărăvaşă stepă basarabeană!

Poate că e prea tîrziu, de a-i mai salva. Atît de bine organizat, atît de prevăzător, atît de uman e paznicul societăţii noastre: guvernul de astăzi al ţării!

Intre timp, guvernul „studiază".

E a treia iarnă în şir, care-l prinde „studiind". Pentru sau contra compensaţiilor, pentru sau contra negociabilităţii devizelor, pentru sau contra primelor valutare, pentru sau contra schimbului internaţional.

Jonglînd cu regimul comerţului exterior, am împins ţara în spre pierderi şi discredit.

Am vîndut produse unor clienţi dela cari nu ştim cînd vom vedea banii, cu aceeaş ţară am semnat şi rupt consecutiv în două rînduri convenţiile, am promis să plătim o dată, de două ori, de trei ori şi nu ne-am ţinut de cuvînt. Ne-am angajat în războaie vamale şi pînă şi ţări ca Finlanda, ne-au constrîns la un forţat cont. de plăţi.

Economia ţării activează spasmodic cu trei echipe o lună de zile, cu nici o echipă două luni de zile. O sincronizare fidelă cu eforturile studioase ale guvernului.

In plin sezon de vară, — avem exemple certe la îndemîna — comercianţii obţinură autorizaţia să importe şoşoni. In pragul iernii, cereri similare, nu se rezolvă sau se resping.

Cu nădejde multă, alte ţări aşteaptă intrarea iernii şi a sărbătorilor, spre a încheia anul economic în plin triumf.

Intrăm noi în iarnă, cu aceeaş desnădejde, nesiguranţă şi amărăciune.

In clipe de serioasă reculegere, în aceste rînduri îşi vor găsi ecoul fidel al tuturor necazurilor lor, imensa majoritate a celor cari alcătuiesc ţara: muncitorii şi ţăranii neîmbrăcaţi şi nehrăniţi, comercianţii chinuiţi de nesiguranţa pînii lor zilnice, industriaşii productivi şi în repaos, după cum variază regimul, funcţionarii cu salariile amputate, chiriile neplătite şi căminurile neîncălzite.

Cîte motive, de-a „felicita" guvernul, în acest „roz" ajun de iarnă!

Paştele blajinilor: o carte şi o problemă

Noua carte a lui Mihail Sadoveanu, creaţie motivată prin problematica ridicată, se aşează cu desăvîrşire lîngă *Zodia Cancerului*. Problema, deşi pluteşte deasupra cărţii, pare totuş că o cuprinde şi utilizarea unui motiv poporan, pentru definitivarea unei întoarceri la glie, este un element de nouă artă poetică.

Povestea despre „paştele blajinilor" stăruie de mult în literatura noastră. De subliniat. S'a ocupat de ea d. prof. N. Cartojan în „Cărţile populare în literatura romînă" (vol. I, p. 227), în legătură cu *Alexandria*. Informaţiile despre tradiţii le am de acolo şi dela Simion Fl. Marian. Dacă ridic problema, asta pentru a vedea cum utilizează Sadoveanu această tradiţie.

Tradiţia vorbeşte despre un popor al Blajinilor, care ar locui într'un ostrov, departe de cele trupeşti şi care nu cunosc femeile lor decât 30 zile pe an. Acest popor al Blajinilor (în unele părţi al Rocmanilor) serbează paştele în Joia de după Duminica Tomii, un paşte pe care trebue să-l vestească lor drept credincioşii din această lume, aruncând pe rîu cojile de ouă.

Motivul acesta a luat naştere sub influenţa cărturărească a *Alexandriei*. Alexandru, în peregrinările lui prin lume, ajunge la ostrovul a-

cela minunat, unde Nagsmudri (Alexandru le zice blajini adică fericiți deoarece după moarte intru direct în rai) „omeni goli și derepți", înțelepți din semiția lui Sit, erau cîrmuiți cu mare bunătate de Evantu împărat.

Se învederează că elementul livresc a impresionat poporul nostru și imaginația a brodat legenda paștelui blajinilor.

Dau mai jos legenda cum a cunoscut-o Sadoveanu:

„Eu am să-ți spun matale, duduie, o altă poveste adevărată, reincepe Simioana Ignea. In cele din urmă zile din săptămina Patimilor, este în sat la noi un obicei. Cînd pregătim aluatul pentru pască și cozonaci, alegem gălbenușul și albușul oulelor și strângem deoparte cojile. Trimitem pe o fetiță, dintre cele ce ne dau ajutor, să ducă acolo coji de ouă și să le deie drumul pe piriu. Puhoiul de primăvară duce acele găoci ca pe niște luntrișoare. Cînd s'aprind făcliile învierii, toate piraiele care poartă găocile de ouă pe lumea asta curg pe tărîmul celălalt într'o apă mare. Acea apă le poartă nouă zile prin pustietăți pînă într'un loc unde hălăduiește un neam părăsit : poporul Blajinilor. Cînd ajung găocile acolo, oamenii din acel ținut înțeleg că pe lumea asta s'a sărbătorit Invierea Domnului ș'o serbează și ei mai tîrziu, în Lunea de după Duminica Tomii (p. 163).

Identitatea motivului atît la Sadoveanu cît și Simion Fl. Marian împinge cercetarea mai departe. Dl. prof. N. Cartojan, bazându-se pe numirea pe care o dau Rominii în unele părți, Blajinilor, a ajuns la concluzia că numele de Rocmani „este o formă coruptă" din Brahmani așa cum sînt numiți Blajinii în redacțiile bizantine și grecești ale Alexandriei.

Legenda aceasta creiată odată cu romanul lui Alexandru a pătruns în literatura noastră de timpuriu și a impresionat massele poporane, dînd naștere unei sărbători pe care poporul nostru o ține „pentru durerea de mîini, de picioare și mai ales pentru rodirea țarinilor". (N. Cartojan, op. cit. p. 228).

Să vedem acum tematica romanului și dacă motivează în adevăr titlul.

„Află, duduie dragă, că și noi cei dela Șipote sîntem ca Blajinii aceia; încă nu ne-au venit semnele din cealaltă lume, unde ai trăit mata", (p. 163).

Vorbele Simioanei Ignea spun despre un popor părăsit al Blajinilor. Utilizarea materialului poporan a făcut-o Sadoveanu înglobându-i într'o luptă pentru pămînt, un subiect cu rezonanțe largi și cu posibilități multiple de creiare a episoadelor. Lupta aceasta pentru pămînt e cu totul deosebită de ceeace ne dă ION al lui Liviu Rebreanu. Aici e o luptă pentru moștenire a unei boieroaice întoarsă la glie, în țara Blajinilor. Frămîntarea materialului poetic se face pe o luptă aprigă între arendaș și boieroaică, o fată venită de curînd dela Viena, încrezătoare în oameni și decepționată. Boieroaica își va lua moșia numai cu intervențiile nănașului dela Luncăvăț și ale misitului Levi Tof. Cunoaște însă, în curând, viața adevărată prin Levi Tof și o nebună Simioana Ignea, care reprezintă poporul Blajinilor, dela Șipote. Boieroaica va construi, pe locul unde Ile Siminicaru a fost îngropat, o bisericuță, drept mulțumire hoțului care i-a redat moșia și Simioanei care i-a redat siguranța. Siguranța aceia în superioritatea civilizației pe care a adus-o de prin străinătăți. Se conturează lupta dintre glie și caimacan. Și tot norodul Blajinilor va rămîne tot acolo, uitat la Șipote, fără semnele din cealaltă lume. Patima aceasta, pe deasupra capetelor celor mici, marchează plinul mars al romanului.

Elucidat astfel conținutul, trebue înțeleasă distribuirea materialului. Cum se desemnează personagiile din această luptă, unde Sadoveanu înscrie „Simioana Ignea prin rol" ? Mărturisesc că, personagiile nu apar cu rol prim. Levi Tof e un fragment, ca și Simioana Ignea, ca și Constanța Corban. Nu există nici o exagerare a rolului pe care personagiul de dincolo avea să-l joace în țara Blajinilor. Și faptul că nu există protagoniști mă face să văd că trasarea subiectului, așa cum am înțeles-o, e cea adevărată.

Convertirea la Blajini a boieroaicei nu se face total. Simioana Ignea ține seamă de motive intime, pentru iertarea „sălbatecului" amant, renunțînd la povestirea vieții umile a Blajinilor. Capitolul ultim, triumfului luptei contra arendașului Gh. Tulbure, se soldează cu o destrămare a sufletelor și o renunțare totală la luptă. Lupta pentru pămînt odată terminată, Blajinii incrustează viața pe răbojul lor vechi și boieroaica pe al ei.

Intre reeditarea motivului poporan pe fond intim și parafrazarea lui pe un fond de roman, preferăm pe cel dintîi celui din urmă. Sadoveanu a înțeles arta motivului cînd însușindu-l, îl scutură de balastul inutil al creierei de tipuri pentru a urmări fondul intim. Totuși Levi Tof, cu cortelul și Simioana Ignea gonesc după cristalizarea lor definitivă prin scări ghimpate de psihologic și descriptiv.

A renunțat Sadoveanu prin acest roman de acea manieră sadovenistă ? Se pare că da. Inexact însă, deoarece subiectul chiar dacă se plasează în motiv prin temă, trece în angrenaj de conviețuire de clasă socială. Alt scriitor ar fi dat un roman moral, în care triumful Tanței Corban era triumful adevărului. Sadoveanu a dat însă altceva. Un roman cu sens simbolic al țării Blajinilor, unde lumina strigă la fereastră și nu poate pătrunde în casă din cauza destrămării sufletești și lenei de a lupta.

Romanul acesta e nou pentru Sadoveanu. Stilistica renunță în fața psihologicului; motivul poporan, plasat în cadru social, conviețuiește laolaltă cu contemporanii. De aceia așez acest roman, ca realizare, lîngă *Zodia Cancerului*, dar pe o altă axă.

Cînd profesorii nu-s profesori: Oglinda „Analele Economice și statistice"

Indiferent de faptul dacă suntem sorelieni sau nu, dacă ne place mitul social sau ba, oricum, capăt trebuie să-i punem odată mitului înțelepciunii cu care se îmbracă atîția în țara noastră, spre a contribui și prin această operă de curățire și dărîmare la îndepărtarea atmosferei obscurantiste.

Obscurantism, este înainte de orice, incultură și primivitate. O vroită incultură însă, o intenționată primivitate. Așa încît acei ce minuesc obscurantismul să poată huzuri și pe mai departe nestînjeniți în imperiul mitului în care s'au cuibărit.

Pînă unde poate să ducă prostia înțelepților noștri, ne-o arată revista lunară „Analele Economice și statistice", care se pare că a fost odată, nu știm cînd, o revistă, spre a deveni odată încă grajdul conferințelor declamate și aplaudate automatic de către un auditoriu sau laș, sau ignorant sau leneș.

Cititorul, își reamintește prea bine de felul în care se ține la noi o conferință publică.

„Marele profesor", așteptat cu întîrziere, urcă tribuna, este aplaudat, își începe conferința, bea apă cu intermitențe de spirite mai mult sau mai puțin răsuflate, își termină conferința, e viu aplaudat și felicitat și... pleacă.

„Marele profesor" s'ar crede insultat dacă vre-unul din auditoriul invitat la sfîrșitul conferinței, ar cuteza să-i pună conferențiarului întrebări, l-ar contrazice sau ar încerca să-l complecteze.

In alte ţări, în Anglia de exemplu, dimpotrivă; conferenţiarul se simte onorat cînd conferinţa sa a putut să dea loc la discuţiuni cît mai ample.

De ce, la noi, nu se întîmplă aşa, înţelegem: cei mai mulţi conferenţiari se tem să nu fie „desgoliţi", ca nu cumva să se isprăvească odată cu mitul..." „Inţelepciunii" lor.

Ce face „revista" de „îndrumare ştiinţifică" de care am amintit mai sus ?

In „sumar" ne aduce „articole" şi „cronica economică".

„Articolele" sunt conferinţe reproduse şi „cronica" se compune de-asemenea dintr'o serie de alte conferinţe.

Reviste, cari îşi îndeplinesc astfel menirea, în orice caz, ar putea mai degrabă să-şi sisteze apariţia, sau directorii revistei şi secretarul obscur de redacţie sau — de redacţie obscur, se tem că-şi pierd altfel, rostul ?

Primul „articol": *Legăturile comerciale ale Rominiei cu ţările balcanice în trecut*, de Nicolae Iorga, conferinţă.

N. Iorga! Un simbol! Da, un simbol perfect al confuziei, al obscurantismului, al zăpăcelii şi al inexactităţilor.

Să se distrugă odată aceste mituri şi aceste minciuni.

Căci, numai calitatea de profesor universitar, pe care N. Iorga o fîlfîie pe toate cărările Europei, ar trebui să-l împiedice de a spune... prostii.

Ceeace i se cere deci profesorului universitar, înainte de orice, este exactitate în termeni şi definiţii Profesorul universitar şi nu hamalul, trebuie să-şi controleze perfect fraza, ideia şi vorba.

Vorbeşte deci profesorul Iorga, de „rassa" romînească (p. 2-3). Evident că profesorul Iorga, *nu ştie* ceeace e „rassă".

Dealtfel, acelaş conferenţiar ne-o mărturiseşte în pagina 3 că vorbeşte „cu multe subînţelesuri". Natural că da, şi ştim, pentru ce. Ca să-şi ascundă lapsus-urile şi deficientele.

In aceeaş pagină însă, facem cunoştinţă cu o altă mărturisire: „nu aş fi consimţit să scriu Istoria Comerţului Romînesc, dacă"... dacă profesorul Iorga n'ar fi găsit pentru acele volume un masiv plasament în beciurile Ministerului Industriei şi Comerţului din calea Victoriei, în valoare de vre-o cîteva sute mii lei. O preţioasă informaţie, negreşit că da.

Vorbeşte însă d. Iorga, nu alta, să-l sorbi. Ascultaţi: „am înceta de a avea o *viaţă organică* ci printr'acei că *viaţa organică* a noastră s'ar putea pune în legătură cu *viaţa organică* a vecinilor, întrucît există această *viaţă organică*, şi ceeace va rezulta din această legătură în bine să aibă iarăşi *caracter organic...*". Intr'o singură frază. Probabil că utilizînd pentru prima oară noţiunea, „viaţa organică", „profesorul" Iorga s'a simţit obligat de a o repeta într'un singur loc, de cinci ori.

Dar, ce spuneţi de aceastălaltă spovedanie: „Eu, în viaţa mea, am săvîrşit multe ilegalităţi". (p. 7) ? Mai era nevoie şi de această spovedanie publică în cadrul unei conferinţe ştiinţifice ?

Conferinţa aceasta, cu pretenţii istorice şi de ştiinţă, neserioasă, confuză, goală, stearpă, şi înţesată cu inexactităţi, a fost reprodusă de „Analele" şi în urmă de către cotidianul politic al marelui „profesor".

E o adevărată insultă şi sfidare la adresa publicului.

Al doilea „articol" — conferinţă:

Asigurările sociale în criza actuală, de profesorul universitar D. R. Ioaniţescu.

Este admis ca un profesor universitar, să-şi înceapă astfel o conferinţă ştiinţifică: „Omul între alte scăderi se naşte şi cu un păcat, este neprevederea" ? (p. 18).

Recenzii

Max Adler: Metamorphoses de la classe ouvrière, editions „Nouveau Promethée".

Maşina care l'a înspăimîntat pe Marx prin formidabila ei misiune istorică şi l'a făcut să creeze acel catechism de lumină şi răzvrătire, a crescut monstruos, a spart zidurile uzinei clasice, turteşte mereu sub labele ei legiuni de producători „cu mintea şi braţele". Ţipătul sirenei nu mai e o chemare la lucru, ci la consum. Maşina are spasme cînd scuipă tone de bunuri, cînd în jurul ei se ridică munţi de produse, — şi în loc să vadă pe omul victorios ridicat la rolul de consumator demn şi conştient că a intrat într'un ev nou, el se adună în cohorte de flămînzi, cu străchini de tablă, în rînd pe la ghişeiele unde se împarte cîte ceva. De aci porneşte nedumerirea, spaima şi dureroasa concentrare în sine a cercetătorului.

De ce ? Tot ce a demonstrat maestrul s'a realizat. Şi accentuarea antagonismului de clasă, şi concentrarea capitalului, şi sărăcirea muncitorilor, şi înlocuirea brutală a mîinii de om cu cea de fier, şi divizarea tuturor statelor în două tabere cu tendinţe imperialiste. Numai un singur factor nu s'a realizat: creşterea nu numai în număr a proletariatului, ci şi a spiritului combativ, a energiei sale, a voinţii de a transforma societatea.

Dacă vrei să cercetezi această dificilă problemă marxistă, trebue să te apropii de ea cu multă precauţiune. Orice critică de altfel e interpretată de oficialitatea socialistă cu gîndirea leneşă şi fixată de fotoliu prin funcţia sclerozată a biroucraţiei ca o situare vrăjmăşească în tabăra complect opusă. Serveşti dreapta — dacă critici greşelile stîngii. Se persistă în catastrofala concepţie fatalistă că fascismul e un fenomen trecător şi socialismul *trebue să vie*. Factorul psichologic, felul de a gîndi şi de a simţi al muncitorului ca un rezultat al noilor condiţii *reale* în care trăeşte, nu interesează. Cine trece totuşi în acest domeniu tabu e anatemizat. Conciliile hotărăsc eliminarea spirituală, — dacă s'ar putea chiar şi cea fizică. Pentrucă simt că dreptul de critică, de lămurire — care înseamnă trezirea masselor — înseamnă, în acelaş timp, şi apusul categoriilor de privilegiaţi.

Marx Adler scriind *„Metamorphoses de la classe ouvrière"* nu este la prima lui erezie. Chiar în vremea cînd austro-marxismul era în floare, cînd Adler şi Bauerii, admirau prin geamul cafenelei, la un capuţiner, cum se ridică „Viena socialistă" se făcea rezervă în privinţa lui Max. Acest Adler e un zăpăcit, un kantian; nu e un marxist pur. E un lucrător de catedră şi nu un filosof dela bază, un constructor...

Şi a trebuit să vie catastrofa din Germania, cu acea prăvălire a masselor — organizaţii cu picioare de lut, — ca acest filosof să pue mîna pe condei: „s'a semănat sămînţa proastă a arivişlilor banali, şi s'a întreţinut concepţia că biruocraţia partidului este funcţia esenţială a mişcării socialiste". De ce această aristocraţie? La ce nevoie această creştere prin imitaţie a statului omnipotent burghez?

In alte ţări, în Anglia de exemplu, dimpotrivă; conferenţiarul se simte onorat cînd conferinţa sa a putut să dea loc la discuţiuni cît mai ample.

De ce, la noi, nu se întîmplă aşa, înţelegem: cei mai mulţi conferenţiari se tem să nu fie „desgoliţi", ca nu cumva să se isprăvească odată cu mitul..." „înţelepciunii" lor.

Ce face „revista" de „îndrumare ştiinţifică" de care am amintit mai sus ?

In „sumar" ne aduce „articole" şi „cronica economică".

„Articolele" sunt conferinţe reproduse şi „cronica" se compune de-asemenea dintr'o serie de alte conferinţe.

Reviste, cari îşi îndeplinesc astfel menirea, în orice caz, ar putea mai degrabă să-şi sisteze apariţia, sau directorii revistei şi secretarul obscur de redacţie sau — de redacţie obscur, se tem că-şi pierd altfel, rostul ?

Primul „articol": *Legăturile comerciale ale Rominiei cu ţările balcanice in trecut*, de Nicolae Iorga, conferinţă.

N. Iorga! Un simbol! Da, un simbol perfect al confuziei, al obscurantismului, al zăpăcelii şi al inexactităţilor.

Să se distrugă odată aceste mituri şi aceste minciuni.

Căci, numai calitatea de profesor universitar, pe care N. Iorga o flifiie pe toate cărările Europei, ar trebui să-l împiedice de a spune... prostii.

Ceeace i se cere deci profesorului universitar, înainte de orice, este exactitate în termeni şi definiţii Profesorul universitar şi nu hamalul, trebuie să-şi controleze perfect fraza, ideia şi vorba.

Vorbeşte deci profesorul Iorga, de „rassa" romînească (p. 2-3). Evident că profesorul Iorga, *nu ştie* ceeace e „rassă".

Dealtfel, acelaş conferenţiar ne-o mărturiseşte în pagina 3 că vorbeşte „cu multe subînţelesuri". Natural că da, şi ştim, pentru ce. Ca să-şi ascundă lapsus-urile şi deficienţele.

In aceeaş pagină însă, facem cunoştinţă cu o altă mărturisire : „nu aş fi consimţit să scriu Istoria Comerţului Romînesc, dacă"... dacă profesorul Iorga n'ar fi găsit pentru acele volume un masiv plasament în beciurile Ministerului Industriei şi Comerţului din calea Victoriei, în valoare de vre-o cîteva sute mii lei. O preţioasă informaţie, negreşit că da.

Vorbeşte însă d. Iorga, nu alta, să-l sorbi. Ascultaţi: „am înceta de a avea o *viaţă organică* ci printr'acei că *viaţa organică* a noastră s'ar putea pune în legătură cu *viaţa organică* a vecinilor, întrucît există această *viaţă organică*, şi ceeace va rezulta din această legătură în bine să aibă iarăşi *caracter organic*...". Intr'o singură frază. Probabil că utilizînd pentru prima oară noţiunea, „viaţa organică", „profesorul" Iorga s'a simţit obligat de a o repeta într'un singur loc, de cinci ori.

Dar, ce spuneţi de aceastălaltă spovedanie : „Eu, în viaţa mea, am săvîrşit multe ilegalităţi". (p. 7) ? Mai era nevoie şi de această spovedanie publică în cadrul unei conferinţe ştiinţifice ?

Conferinţa aceasta, cu pretenţii istorice şi de ştiinţă, neserioasă, confuză, goală, stearpă, şi înţesată cu inexactităţi, a fost reprodusă de „Analele" şi în urmă de către cotidianul politic al marelui „profesor".

E o adevărată insultă şi sfidare la adresa publicului.

Al doilea „articol" — conferinţă:

Asigurările sociale în criza actuală, de profesorul universitar D. R. Ioaniţescu.

Este admis ca un profesor universitar, să-şi înceapă astfel o conferinţă ştiinţifică: „Omul între alte scăderi se naşte şi cu un păcat, este neprevederea" ? (p. 18).

Recenzii

Max Adler: Metamorphoses de la classe ouvrière, editions „Nouveau Promethée".

Maşina care l'a înspăimîntat pe Marx prin formidabila ei misiune istorică şi l'a făcut să creeze acel catechism de lumină şi răzvrătire, a crescut monstruos, a spart zidurile uzinei clasice, turteşte mereu sub labele ei legiuni de producători „cu mintea şi braţele". Ţipătul sirenei nu mai e o chemare la lucru, ci la consum. Maşina are spasme cînd scuipă tone de bunuri, cînd în jurul ei se ridică munţi de produse, — şi în loc să vadă pe omul victorios ridicat la rolul de consumator demn şi conştient că a intrat într'un ev nou, el se adună în cohorte de flămînzi, cu străchini de tablă, în rînd pe la ghişeiele unde se împarte cîte ceva. De aci porneşte nedumerirea, spaima şi dureroasa concentrare în sine a cercetătorului.

De ce ? Tot ce a demonstrat maestrul s'a realizat. Şi accentuarea antagonismului de clasă, şi concentrarea capitalului, şi sărăcirea muncitorilor, şi înlocuirea brutală a mîinii de om cu cea de fier, şi divizarea tuturor statelor în două tabere cu tendinţe imperialiste. Numai un singur factor nu s'a realizat: creşterea nu numai în număr a proletariatului, ci şi a spiritului combativ, a energiei sale, a voinţii de a transforma societatea.

Dacă vrei să cercetezi această dificilă problemă marxistă, trebue să te apropii de ea cu multă precauţiune. Orice critică de altfel e interpretată de oficialitatea socialistă cu gîndirea leneşă şi fixată de foliu prin funcţia sclerozată a biroucraţiei ca o situare vrăjmăşească în tabăra complect opusă. Serveşti dreapta — dacă critici greşelile stîngii. Se persistă în catastrofala concepţie fatalistă că fascismul e un fenomen trecător şi socialismul *trebue să vie*. Factorul psichologic, felul de a gîndi şi de a simţi al muncitorului ca un rezultat al noilor condiţii *reale* în care trăeşte, nu interesează. Cine trece totuşi în acest domeniu tabu e anatemizat. Conciliile hotărăsc eliminarea spirituală, — dacă s'ar putea chiar şi cea fizică. Pentrucă simt că dreptul de critică, de lămurire — care înseamnă trezirea masselor — înseamăn, în acelaş timp, şi apusul categoriilor de privilegiaţi.

Marx Adler scriind „*Metamorphoses de la classe ouvrière*" nu este la prima lui erezie. Chiar în vremea cînd austro-marxismul era în floare, cînd Adler şi Bauerii, admirau prin geamul cafenelei, la un capuţiner, cum se ridică „Viena socialistă" se făcea rezervă în privinţa lui Max. Acest Adler e un zăpăcit, un kantian; nu e un marxist pur. E un lucrător de catedră şi nu un filosof dela bază, un constructor...

Şi a trebuit să vie catastrofa din Germania, cu acea prăvălire a masselor — organizaţii cu picioare de lut, — ca acest filosof să pue mîna pe condei: „s'a semănat sămînţa proastă a arivismului banali, şi s'a întreţinut concepţia că biruocraţia partidului este funcţia esenţială a mişcării socialiste". De ce această aristocraţie? La ce nevoie această creştere prin imitaţie a statului omnipotent burghez?

O sumedenie de indivizi scoşi din fabrică, din rosturile lor fireşti sunt puşi la anumite slujbe, la care se acomodează, devin permanenţi şi cred că sunt predestinaţi să conducă. Fotoliile sunt comode, atribuţiile simpatice şi trenul de viaţă catastrofal deosebit de al celor rămaşi dincolo de poarta fabricii. Pentru dinşii situaţia la care au ajuns se confundă cu insăşi realizarea socialismului. „Ascensiunea individuală prodigioasă a unor proletari, cum e, de exemplu, Fridrich Ebert, lucrător curelar devenit preşedinte al republicii germane sau Karl Severing, lucrător metalurgist, devenit ministru de interne al imperiului simboliza pentru ei această concepţie şi o justificau teoretic".

Atitudinea biroucratică faţă de muncitori era aceiaşi ca a oricărui biroucrat. Odată cu creşterea şomajului creştea şi aroganţa lor. Mizeria clasei muncitoare o priveau ca pe ceva cu care nu au nici o legătură; e o situaţie complect străină de viaţa lor. „Ei n'o priveau altfel decit ca acela care face pomană cu un cerşetor, sau, in cel mai bun caz, ca funcţionarul organizaţiilor sociale de binefacere in faţa solicitatorilor". Această situaţie l'a transformat pe proletarul privilegiat intr'un burghez liniştit, burghez căruia de altfel ii lipsea vederea largă şi spiritul intreprinzător, care nu cunoştea satisfacţia odihnei, deoarece proletarul devenit burghez n'are dorinţa de expansiune capitalistă; el doreşte numai să stea liniştit in căminul său şi să participe din cind in cind la micile reuniuni ale organizaţiei sale".

Starea revoluţionară a masselor aruncate in şomaj apărea ca o simplă himeră în faţa socialistului biroucrat. Muncitorul, atunci cind urca scările „casei poporului" se simţea din ce in ce mai străin cu frămintările şi zbuciumul său sufletesc, cu şapca in mină, stingherit, se apropia timid de ghişeul organizaţiei, in dosul căruia avea impresia că stă un funcţionar de stat care-i va cere impozitul...

In momentul cind organizaţiile sindicale germane au căzut in genunchi în faţa lui Hitler, doi socialişti francezi, Blum şi Severac, s'au intrebat dacă grandoarea şi bogăţia organizaţiilor muncitoreşti n'ar fi mai degrabă un pericol pentru clasa muncitoare, mai ales in momente critice. Max Adler vede că „tutorii" acestor bogăţii se desvoltă aceleaşi apetituri de proprietate ca la clasa burgheză: Astfel s'a născut o categorie de posedanţi in proletariat, nu posedanţi in sens individual, dar posedanţi ca o clasă: proletariatul devenea proprietarul de case, de uzine, de imprimerii, de antrepozite de mărfuri, de bănci etc. Aceasta producea acelaş efect fatal pe care-l produce orice proprietate: ea desvolta la proprietar grija de a o apăra, de a o conserva, de a o mări. Ea dădea naştere inevitabil ideologiei de proprietar acuma cind proletariatul avea ceva de apărat şi care să fructifice în societatea actuală".

Iată o lature a problemei, o discuţie evident „indezirabilă" pentru biroucraţie, salutară insă pentru proletariat. Trebue ca uşile să fie larg deschise ca să intre aer proaspăt în casa lui Marx. In vederea doborîrii fascismului.

I. FELEA

O critică a culturii moderne

J. Evola, *Revoltă împotriva lumii moderne* (Milano, Hoepli, 1934, pp. XII-424).

Cartea lui J. Evola, intitulată programatic *Revoltă împotriva lumii moderne*, se afirmă drept atitudine hotărît negativă faţă de cultura actuală de tip occidental. Intemeiat pe un material de date bogat, autorul schiţează linia desvoltării de pină azi a civilizaţiei in diferitele ei centre de constituire; dar această schiţă — care nu este urmărită pe un plan istoric, ci tipologic — serveşte spre arătarea apariţiei treptate a acelor trăsături cari, insemnind trecerea de la o lume „tradiţională" la o lume „modernă", au cauzat cultura de decadenţă a epocii noastre. Afirmind dela inceput astfel teza sa, cartea se arată, in deplin sens, reacţionară: intrucit este o apărare a valorilor trecutului sau ale tradiţiei şi o luptă împotriva valorilor de tip cultural modern, rus şi american; sau împotriva faptului nivelării, materialismului, individualismului, doveditoare ale fixării în valorile contingentului şi simplului uman.

Cartea este, in prelungirea aceluiaşi inţeles reacţionar, de tendinţă mărturisit fascistă, termenul avind aci inţelesul precis de gindire politică ce ar putea duce la o regenerare a lumii moderne şi astfel o intoarcere a ei spre „tradiţie", ca spre o altă lume depărtată, nu atit in timp, cit in semnificaţie.

Intr'adevăr, punctul de vedere al intregii argumentări este de ordin tipologic, lucrarea incadrindu-se astfel in seria numeroaselor incercări de precizare, pe această cale, a caracterelor culturii moderne. Evola deosebeşte cultura de tip tradiţional şi cultura de tip modern. Teza cărţii fiind „ideea naturii decadente a lumii moderne", aşa dar negarea progresului, o primă parte este consacrată analizei lumii tradiţionale pentru ca, in partea a doua, să se urmăriască momentele de trecere spre lumea modernă. Astfel, după ce in prima parte au fost arătate valorile supratemporale şi universale cari caracterizează cultura de tip tradiţional, in partea a doua intilnim evidenţierea treptată a acelor trăsături cari — incepind incă din secolele VII şi VI înainte de era creştină — au insemnat tendinţa spre cultura modernă.

Pentru cercetarea intreprinsă intru definirea culturii tradiţionale materialul de date se referă la popoare şi epoci îndepărtate, pentru cari mărturiile cele mai numeroase au putut fi procurate de istoria religiunilor, de cercetarea atentă a miturilor. In lumina acestei analize — pentru care Evola, autor al mai multor studii speciale in aceeaşi direcţie, a folosit intreaga lui erudiţie — apar interpretate esenţialele principii ale lumii tradiţionale. Astfel, pentru acest tip de cultură, noţiunea regalităţii apare cu un inţeles mult mai amplu decit cel pe care i-l dă lumea modernă, caracterul ei este sacru şi supratemporal, nu simplu politic, utilitar şi astfel contingent. Acelaş caracter il are noţiunea de Imperiu pe care o putem urmări, in această semnificaţie tradiţională, pină in faptul Imperiului roman al Evului mediu, pentruca, după epoca familiei de Hohenstaufen, să asistăm la constituirea treptată a noţiunii Statului modern ca instituţie in timp, de caracter naţional şi astfel plebeu. Ceeace, în lumea tradiţională, era fundamentul ideii de Stat, era semnificaţia lui divină; ritul insuşi însemnind factorul unificator al părţilor ce participau la ideea Statului sau „virtuţii" personificate de Impărat. Intr'un capitol următor, analiza caracterului primordial al patricianului evidenţiază aceeaşi idee conducătoare: autoritatea castelor insemna autoritate pe baze rituale şi sacrale; numai cultura modernă va înlocui casta cu noţiunea unei aristocraţii de tip umanist, aristocraţia — „demnă de ris", scrie Evola — a intelectualilor şi a geniilor. In această cultură, imperialismul nu e de tip temporal, contingent, ci înseamnă stăpînire în numele valorilor universale pe cari o rasă le-a atins depăşind, în primul rînd, propria sa dependenţă de timp; un imperiu ce nu este „sacru" în acest inţeles, un imperiu de tip modern aşadar, este destinat căderii. Drept organizaţie de tip tradiţional iată, spre pildă, cavalerismul, o „comunitate suprateritorială şi supranaţională", ai cărei membrii, fără patrie, îşi închinau activitatea unor principii, nu unor oameni. Organizaţia castelor înseamnă tipul ordinei tradiţionale, funcţii sau feluri tipice de a fi şi a acţiona, impunindu-se astfel ca forme fireşti şi necesare de organizare; ele se opun aşadar individua-

lismului şi egoismului modern, germeni ai disoluţiei castelor: apari-
ţia primelor formaţiuni de burghezie, Comunele italiene, arată apa-
riţia unui principiu utilitar, economic, democratic, în locul celui spi-
ritual şi supratemporal ce dicta alcătuirea castelor. Dar acelaş înţeles
l-a avut în această lume, şi războiul. Dacă şi azi, la primitivi, războî-
nicul se confundă cu iniţiatul, aceasta este o urmă de semnificaţie
tradiţională a luptei, pe care o mai găsim pînă în pragul lumii mo-
derne, în faptul Cruciadelor: supranaţionale şi avînd perspectiva
unor valori universale. Dela această treaptă superioară ajungem însă,
în cultura modernă, la tipul inferior soldatului care luptă pentru o
bucată de pămînt, pentru o patrie, aşa dar pentru un principiu con-
tingent, de valoare în timp.

Iată astfel — şi acest punct trebuie subliniat — pînă unde poate
fi vorba de un caracter obicinuit reacţionar al acestei cărţi. Ni-se pare
că această definire — pe care însuşi autorul o dă operii lui — tre-
buie corectată în acest sens: că „reacţionar" însemnează aci menţi-
nerea pînă la capăt — chiar cu sacrifiul acelor puncte ce sunt de do-
meniul comun al atitudinii reacţionare — a priorităţii supratempora-
lului şi universalului. Intr'adevăr, Evola condamnă războiul modern:
pentru care e fapt firesc orice act de stăpînire prin violenţă; dar ast-
fel, acest războiu nu intră nici decum în cadrul acelor imperialisme
întemeiate pe o universalitate ascetică sau una eroică — eroică în
acelaş înţeles supratemporal, pentrucă tinzînd spre realizarea unor
valori de acest ordin — precum au fost imperialismele lumii tradi-
ţionale.

Deasupra acestor deosebire, Evola vede însă diferenţierea celor
două tipuri de cultură şi în faptul noţiunilor de timp şi spaţiu. Pen-
tru omul tradiţional, timpul nu este devenire şi istorie, deoarece apa-
re conexat continuu cu ceeace este dincolo de el; aşa dar, pe cînd
pentru modern timpul este ordine ireversibilă de fapte, măsurabil
cantitativ, el e ritm şi fapt calitativ pentru omul tradiţional; tot ast-
fel este spaţiul lui, calitativ, căci înlăuntrul lui orice are un înţeles
şi o valoare.

Trecînd la analiza lumii moderne, Evola observă de la început
că s'au păstrat încă trăsături ale culturii tradiţionale, fie şi în forme
trunchiate, în cele mai multe formaţiuni sociale; în Occidentul eu-
ropean s'a constituit însă, mai amplu, decît oriune, tipul culturii
moderne.

Primi ei germeni sunt aduşi în lumea tradiţională a bazinului
mediteranian de cultura semită, în speţă ebraică; plecată din Egipt,
legată de cultura asiriană şi pătrunzînd în Grecia, ea determină o
criză ce poate fi foarte bine asemănată cu ceeace, multe secole mai
tîrziu, se va numi umanism: într'adevăr, între secolele VII şi V apare
în Grecia gîndirea filosofică şi fizică. Dar gîndirea şi sentimentul
sunt apariţii istorice recente; şi Renaşterea va relua — cu un entu-
ziasm eminamente modern — tema gîndirii filosofice, după ce creşti-
nismul folosise sentimentul în faptul apariţiei pathosului religios.

Aşadar, dacă renunţarea la supranatural şi suparaţional, pînă la
constituirea raţionalismului modern şi imanentismului, sunt ultime
consecinţe ale ivirii unui umanism în Grecia secolului al V, greşit
socotit deci — din acest punct de vedere nou — drept epoca realiză-
rilor ei maxime; creştinismul însemnează însă factorul cel mai ho-
tăritor în căderea lumii tradiţionale: caracterul lui este anti-nordic
şi anti-solar — aci referirea la mituri este bogată, — prin aceasta
e anti-eroic: iubeşte colectivul, nu însă erarhia, principiu al diferen-
ţierii, astfel al eroismului.

Şi totuşi, creştinismul nu a absorbit destul de profund spiritul
occidentului. Ethosul nordic şi principiul acţiunii au persistat, Eu-

ropa rămînînd în esenţă păgînă. Urme evidente a fost, spre pildă în
tradiţia socială a evului- mediu, feudalismul care, nordic de origină,
înglobează principiul individualităţii, libertăţii şi fidelităţii; institu-
ţia cavalerismului este şi ea necreştină şi tradiţională în acest sens;
cruciatele înseşi sunt o reacţie a spiritului nordic împotriva sudului
cuprins de morbul semit.

Pe o linie dublă se arată disoluţia lumii tradiţionale odată cu
sfîrşitul feudalismului: lupta între rege şi feudali va duce la triumful
principiului plebeu al naţionalităţilor; iar ridicarea Comunelor —
comercial întemeiate — înseamnă revolta împotriva Imperiului; ast-
fel cele două principii ale lumii tradiţionale, regele şi Imperiul, cad;
creştinismul însuşi îşi pierde universalitatea prin constituirea bise-
ricilor naţionale. Franţa este, în această lume nouă, aceea care, înce-
pînd cu Filip IV — regele care a distrus un ordin cavaleresc ce pă-
stra evidentă esenţa culturii tradiţionale — apoi continuînd cu lupta
împotriva regalităţii, va duce, mai caracteristic decît orice altă ţară,
la tipul modern al Statului. Din Italia va veni umanismul, „cuvîntul
de ordine al antitradiţiei", pentru care omul singur există, de unde
individualismul lui puternic; procesul atinge punctul maxim cu Re-
forma care coincide cu apariţia gîndirii moderne ştiinţifice natu-
raliste.

In această lume modernă apare firesc tipul celui ce a fost numit
„clericul trădător", literatul filosoful sau moralistul acestei lumi au
fost dela început astfel deoarece au fost instrument de satisfacere a
nevoilor în timp, trădarea lor fiind tocmai renunţarea de planuri
universalului şi aderarea la contingent. Acest „cleric trădător" este
astfel reprezentativ pentru spiritul culturii moderne.

Azi asistăm la ultima fază a căderii Occidentului. Revoluţia rusă
şi prăbuşirea Imperiilor centrale au închis ultimele prelungiri ale lu-
mii tradiţionale. Salvarea poate fi întoarcerea la spiritul întreg al
acestei lumi, pe care numai o „conştiinţă ecumenică" ar pute-o în-
făptui. Incercări în acest sens sunt fascismul şi naţional-socialismul,
„singurele puncte solide în haosul politic al occidentului"; prin ideo-
logia lor ar fi factorii revenirii la cultura tipului tradiţiei.

Aceasta e concluzia cărţii, în ea apare mai clar spiritul polemic,
simplu reacţionar, astfel — cu toată argumentarea autorului, — spi-
ritul contingent, pentrucă legat de o cerîă ideologie, al cărţii Reacţio-
nar simplu e tot aparatul argumentării: condamnarea principiilor con-
ducătoare ale lumii moderne, libertate, raţiune, iubirea egalităţii, ten-
dinţă spre colectiv. In două sensuri totuşi, după cum am observat, se
depărtează Evola de atitudinea comun reacţionară: în sensul ideii de
războiu şi de naţionalism. Valori contigente fiind, condamnarea lor se
impunea în cadrul strîns al argumentării tezei; prin aceasta însă tre-
buie să recunoaştem cărţii o semnificaţie mai bogată, înclinînd să ve-
dem în ea nu un pamflet sau o critică de vădite interese strict fasciste,
ci fixarea unei poziţii întru susţinerea unui anumit tip de cultură.

Intr'o epocă de frămîntări politice grave şi de triumf al idealu-
lui naţional al lumii moderne, tot cartea unui italian, Gioberti, *Del
primato morale e civile degli italiani*, aducea linia unei gîndiri ase-
mănătoare cu a lui Evola, aceeaşi fiind tendinţa spre afirmarea prio-
rităţii valorilor de sens universal. In ambianţa culturală a timpului
nostru i-am găsi o apropiere în cartea, prilejuitoare de multe discu-
ţiuni, a lui Benda despre *Trădarea clericilor*, sau coborîrea lor în lu-
mea contingentului sau a apărării valorilor practice. Dacă însă cartea
lui Benda era în primul rînd o critică a culturii contimporane, de spi-
rit bergsonian, şi o proslăvire a „clericului" pur, de tipul lui Spi-
noza — al cărui sistem de gîndire este încercarea deplinei desprin-
deri de contingent; — semnificaţia cărţii lui Evola este mult mai

bogată și tendința ei mult mai profund polemică. Privită în ambianța culturală de azi, ea pune probleme grave: politic, afirmă căderea viitoare a Statelor democratice și vede putința salvării în fascism sau național-socialism; cultural, condamnă cultura modernă — pe care Schiller o numia, în acelaș înțeles, sentimentală — opunînd-o culturii tradiționale sau „naive", cultură de armonie, neatinsă încă de morbul dorinții cunoașterii.

Dar dacă insuși Evola este un „cleric" trădător deoarece, în ultimele pagini, propune salvarea printr'un principiu politic o valoare astfel tot contingentă, dacă așadar bogata argumentare, bazată pe un număr de date impunător, ajunge totuși la formularea unor concluzii ce înseamnă tot ancorare în timp; un „modern" ar trebui, cu tot atîta spirit polemic de „cleric" trădător, să scrie cartea întru apărarea lumii moderne pe care am învățat prea mult s'o prețuim.

N. Façca

Contribuțiuni la doctrina țărănismului

— Pe marginea volumului: *„Pentru biruința țărănismului"* publicat de cercul de studii al partidului Național-Țărănesc-Iași.

Societatea modernă, s'a cristalizat în grupuri etnice. Paralel cu procesul de separațiune și gregare dela suprafață, s'a produs în interiorul fiecărui grup o cristalizare de adîncime structurînd economicește națiunile. Structurarea economică — ale cărei cauze le găsim în condițiile mediului, luat în ansamblul componentelor lui a diferențiat statele, și le-a categorisit, în una din cele două grupuri: *state industriale* sau *state agrare*.

Fenomenul politic — acțiunea de luptă politică — strîns legat și condiționat de fenomenul economic, de structura economică, a urmat și el acelaș proces. De aici o diferență netă între partidele politice din statele industriale și partidele politice din statele agrare. Ca organisme, ca obiective și ca tactică, partidele politice din statele industriale se deosebesc de partidele din statele agrare.Industria a născut *proletariatul industrial*. Rolul de căpetenie în transformările sociale revine acestuia. In statele agrare, unde proletariatul lipsește, sau dacă există e neimportant ca număr și deci ca forță socială, *țărănimea* organizată politicește este elementul de transformare socială.

Ca și în alte state, țărănimea dela noi este organizată politicește și participă activ la viața politică. Diferențiată în componența ei — marea proprietate mijlocie mică și proletariat — *țărănismul*, doctrină a țărănimii, răspunde sumei de probleme puse, începînd cu obiectul general al *adîncirii conștiinței* de clasă ce cuprinde țărănimea în ansamblul ei, și sfîrșind cu problemele legate de interesele fiecărei categorii, fără să piardă din vedere *tranziția* spre forme noui de organizare economică și socială. Intelectualii dela Iași, cari participă la lupta politică a țărănimii, au adunat într'un volum observațiile și propunerile lor, contribuind la doctrina țărănismului. Au încercat să răspundă tuturor problemelor ce le pune mișcarea țărănistă. Vom vedea răspunsurile lor, din care se va deduce poziția țărănismului în momentul actual.

In cadrul sistemului capitalist țărănimea nu-și găsește satisfacerea intereselor ei. Tot timpul scurs dela dominarea formelor de organizare capitalistă, dovedește acest lucru. O altă formă de organizare, pentru ridicarea țărănimii, se simte necesară. Statul capitalist n'a adus pentru țărănime decît schimbarea formelor de exploatare. „In locul exploatației directe din vremea feudală, prin corvoadă, boieresc și dijmă, statul capitalist a așezat o exploatare indirectă prin schimbul de mărfuri și credit *(G. Zane)*. *Lenin* spune că țărănimea este exploatată în statul capitalist *individual* și *colectiv*. Individual prin

ipotecî și uzură și colectiv prin impozite. Statisticile demografice dela 1850—1920 arată, că în timp ce populația urbană crește enorm, populația rurală scade. Și scade nu numai ca număr, ci și ca vitalitate. Capitalismul a adus deci pentru țărănime paralel cu exploatarea economică și atrofierea biologică. Capitalismul descompune *gospodăriile țărănești* integrîndu-le în economia de schimb. Rezultatul descompunerii gospodăriilor țărănești e triplu: a) invazia spre oraș a țărănimii, b) creșterea proletariatului agricol. c) reducerea standardului de viață a proprietarilor parcelari țărani. Procesul de disolvare a gospodăriilor țărănești influența capitalismului și transformările născute din ea, transformări necesitate de formele noui de exploatare la care este supusă țărănimea în procesul economic capitalist. Față de țărănime neputînd proceda identic ca în raporturile cu muncitorimea industrială adică neputînd separa violent pe țărani de mijloacele de producție și a instaura un nou gen de sclavaj, capitalul exploatează țărănimea în procesul de schimb al produselor, schimbînd valori inegale.

Ca obiectiv ideal, țărănimea vrea ca ordinea socială să fie de natură „ a exclude exploatarea unora și subordonarea altora". Idealurile țărănimii isvorăsc din structura economiei sale: a) forță de muncă proprie, b) instrumente de muncă proprii, c) lucrează să-și satisfacă *trebuințele imediate proprii*. Desface pe piață numai surplusul. Mai important în lupta politică a țărănimii decît obiectivele ideale e tactica pe care o întrebuințează țărănimea în ajungerea scopului: „excluderea exploatării unora și subordonarea altora".

Ca principiu general, isvorît din condițiile ei de viață, *țărănimea*, e un factor politic defensiv. Mijloace revoluționare de cîștigare a puterii politice, clasa țărănească încă n'a ajuns la un grad al conștiinții de clasă, încît să facă uz de ele activ, așa cum face muncitorimea industrială. Țărănimea cunoaște revoltele cari sunt isbucniri tumultoase și neorganizate, dar mai cu seamă fără obiective politice. De acest lucru și-a dat seama intelectualii militanți dela Iași, toată expunerea lor fiind străbătută ca de un fir roșu, de nevoia trecerii *progresive* și *treptate* de'a forma de organizare actuală spre forme de organizare noui. Plecînd dela realitate structurală agricolă și industrială, actuală, soluțiile propuse se încadrează în linia tranzitorie spre forme de organizare. *In agricultură*, unde proprietatea parcelară a dus la loturi neeconomice fiind insuficientă rentabilitatea, chiar pentru nevoile proprietarului, unde există un proletariat agricol destul de numeros, referatul d-lui N. Florov recomandă „începînd de'a cel mai mare oraș și terminînd cu cel mai mic cătun, toată viața agricolă, atît *producția* cît și *distribuția*, trebue să fie supuse aceluiași principiu fundamental, principiul de cooperatizare". Formele și gradul variază dela regiune la regiune. „Cooperația de producție, trebue să devină un sistem, luat de Stat drept fundament principal pentru organizarea agriculturii". Industria va trăi acelaș proces evolutiv, de trecere dela forma particulară de azi spre forma industriei etatizate, în care producția se orientează după trebuințe. Succesiv vor urma etape de extensiune ale domeniului public în domeniul economic al industriei private. Calea recomandată de cercul dela Iași este formulată de prof. Zane: „Domeniul limitat mai sus (e vorba de domeniul economiei particulare, care mai rămîne după eliminarea industriilor parazitare) trebue atacat progresiv, sector, cu sector. Faza actuală a depresiunii trecută, statul trebue să consacre un fond anual al răscumpărării, iar cu ajutorul măsurilor protectoare acordate acestor trupe de întreprinderi, să pretindă etatizare. Soluții de drept se pot găsi dacă există o *forță politică* care să le aplice". „Țărănismul trebue să înscrie în programul său acest mare principiu al suveranității statului în administrarea economiei în general și prin urmare și a industriei". „Desvoltarea umitoare a industriei rusești, a ară-

tat că tipul industriei etatiste, lucrind după un plan, este superior celui
capitalist liber". Alăturea de acesie referae cari se ocupă de organi-
zarea industriei și agriculturii, cercul intelectualilor dela Iași a pre-
zentat referate de amănunt incepind cu forma de organizare generală
a statului și sfirșind cu problemele de reglementare profesională.

Intelectualii au jucat un mare rol in viața socială, in toate tim-
purile. Epocile de tranziție — noduri ale istoriei — cu viața lor mai
agitată și mai plină de necesități de clară orientare, chiamă in spe-
cial in primele rinduri pe intelectuali. Ca o categorie etică socială ce
și-a insușit o cunoaștere mai complectă a fenomenelor sociale, intelec-
tualii sunt indispensabili mișcărilor politice, cari mișcări cer pe lin-
gă activismul de grup și consecvență, indrumare și conducere orien-
tată, insușiri pe care nu le au decit intelectualii. Intelectualii dela Iași
și-au ințeles rostul.

Ca incheiere se impune o constatare. Țărănimea a fost neglijată
pină acum de mișcările politice. Altele erau categoriile sociale cari erau
chemate să infăptuiască reforme sociale. Cit de departe suntem azi de
vremea lui P. Makiewsky cind țărănimea era „un rezidiu social nedi-
ferențiat" singurul rol social fiind acela, de rezervoriu de alimentare,
cite transformări nu s'au produs nu mai de demult dar dela 1907.
atit in structura obiectivă a procesului economic din agricultură cit și
in structura subiectivă a țărănimii organizată azi politicește, cind C.
Stere o definea „ca bază socială nediferențiată". Azi țărănimea ca să
intrebuințăm adecvată la realitatea de azi expresia lui C. Stere, e o
masă socială diferențiată și cu conștiință politică adincă.

MOLDOVAN E. ROMAN

Turnuri în apă, roman de Sandu Teleajen, 1935. Edit. „Cugetarea" pp. 406. Lei 80.

Un roman, bun; mai mult ca bun!
Nu trebue să fii nici ieșan și nici moldovean, ca să ințelegi roma-
nul. Autorul a fost măiestru indeajuns spre a ne facilita această „ince-
tățenire" sau „adaptare la mediu".
Un mediu pe cit mi se pare, redat simetric cu realitatea ieșană,
muncită și chinuită de siguranța decadenței și „stropită" din cind in
cind cu chefuri „lungi și late" pe la „Iancușor", „Viață lungă", „Ma-
naș Cantar" și „Bolta Rece".

Aviz serios, cititorilor cit timp sunteți bolnavi ținind dietă, fe-
riți-vă vă rog de „Turnuri in apă". Căci rar mi-a fost dat să gust in
gind cu atita poftă, fleicile și vinurile ieșene, văzute prin ochii și re-
date prin condeiul d-lui Sandu Teleajen.

Eroul principal și celelalte personagii, alese binișor.

Exagerat ar fi doar limbajul bucovineanului „părintele profesor
Visarion", autorul, făcindu-l să rostească cuvinte care există poate
in imaginație, dar nu in limbajul viu al unui popor sau al unei gru-
pări etnice.

Deasemenea abundă cocotele, „fetele" cum le zice autorul. Era
nevoie chiar de-atitea?

Mă mai intreb, ce căuta Amelia Banu? Nimic original in perver-
sitatea ei. Sau a fost creată de autor, spre a prăbuși iluzia in „eroul",
Gabriel, care-și vinde tablourile, obține bursa și trăiește ca un conte
la Paris datorită numai pasionatei Amelia? Era intenția autorului de
a ne prezenta un erou — jigolo?

Dacă da, Gabriel e „reușit". Ar fi eșuată însă teza sau morala ro-
manului, care in toiul prăbușirii ieșene, ar trebui, să ne dea totuși
un erou intreg.

In acelaș timp, o intrebare, către foarte mulți cititori de romane:
țineți atit de mult să redați brutal scenele senzuale și sexuale, sau vi
se cere așa de către editorul cu experiență? Căci mie, să fiu sincer,
imi e scirbă de o astfel de lectură.

Toate astea, sunt insă lucruri mărunte.

Romanul, iși are altă chemare și alte senz.

Drama, inceputǎ in 1918, nu e consumată incă. E vorba de „pră-
bușirea", de inecul incet in mocirlă al capitalei moldovenești, din care
se văd doar turnurile infipte in apă, inghițite de apă, dărimate de
apă.

Dispar uneori eroii și eroinele; dispar aproape intotdeauna, cind
autorul, reintors la *adevăratul* său subiect, ne zugrăvește ca cel mai
desăvirșit pictor, imaginea Iașului descompus.

„Un tirg păcătosit, care-și cintă cintecul lebedei. Să bem pentru
ingroparea Iașului"...

Iar ieșenii „trăiesc astfel, sfidind oboseala, timpul și moartea, in-
tre muncă, visare și petrecere, ca să uite atmosfera de părăsire ce pre-
vestește prăbușirea apropiată a orașului lor..."

Iată subiectul!

Drame similare, le intilnim azi, in toate centrele periferice. Nici
una insă a Iașului, odinioară far al culturei noastre.

E un roman pe care-l poți savura, care-ți dă de gindit și știe să
te amuze și să te chinuiască in acelaș timp.

T. TUDOR

Radu Boureanu: *Fata din umbră* (col. Rosidor, Naționala-Ciornei, București, 1935

Cartea, cu care se inagurează colecția Rosidor in această toamnă,
e fericit aleasă. Nu doară că poetul Radu Boureanu ar cuprinde inten-
se posibilități de creiare de tipuri, ci fiindcă poema ce inscrie in cele
două nuvele din volum (mai ales in Üstüne) abdică pe poet dela fond
original. Stilistica poetului se scutură de ingrediente, pentru un motiv
intilnit atitea ori in literatură și care poate ridica o problemă inte-
resantă de literatură comparată.

Fata din umbră cuprinde motivul dragostei nefericite a unei ți-
gănci pentru Anatol, un tip ciudat și totuși normal, pe care-l sugru-
mă contingențele. Adăpostul sufletesc găsit de Catia in Anatol, odată
dărimat, cuptoarele morții inghit corpul ei brun. Femeia s'a mistuit
in flăcări, Anatol nu e insă o tragedie.

Peste unele stingăcii de fond, forma renaște perfectă ca un zid
de cremene in care amnarele s'au incrucișat pentru foc. Scriitorul se
pare că a vrut să poetizeze un fapt divers, dovedind și confirmind
gestul lui Valéry — Larbaud „grande poésie des choses banales". De
altfel mărturisirea stă la pagina 121 a cărții, incadrată intr'o analiză
sufletească a lui Anatol in fața cenușei Catiei.

Nuvela e halucinantă. Acolo unde realul se oglindește, verosimilul
trece in pragul desăvârșirii. Dar nu salvează atmosfera. Insă când sen-
sul se caută prin nopți ca aceea din pintecul chitului, atmosfera se
răvășește și planul sufletesc se indoaie bizar. Ce forțat pare capitolul
IV și cit bizar in pintecul chitului. Aici era realizarea, fără intenție
de zugrăvire a socialului. Poetul nu e făcut pentru aceasta.

Üstüne sau colina goală descinde din plai dobrogean, cu miros
de tătar și peisaj ca un cintec. Obsesia fetei nu e numai colina. E des-
nădejdea ce o cheamă din dealul dela Mulciova, un deal cu pseudo-
pode in suflet, ce mențin și intregesc presimțirile. Üstüne nu poate
concepe o eliberare din colina goală. Intervenția lui Larion, hoțul de
cai, are darul s'o enerveze și să-i colinde cu mai multă siguranță ob-

sesiile. Cu toate că pe colină străjuie moară nouă, lingă acea a lui Sinka, mai dureroasă înţeapă presimţirea, Larion, hoţul de cai, a pus ochii pe fecioară. Şi flămînd de posesiune, însingerează sinul fecioarei. Ustüne a dispărut, s'a mistuit ca un basm. In Sinka vremuieşte. Moara lui Larion va geme în flăcări. „Colina goală din nou, scotea drăceşte limba către cer".

Radu Boureanu a creiat un basm. Un veac l-a scurs poate pînă la noi, pentru a afla prin poemă tragedia fetei Ustüne. Dacă obsesia taie avîntul fecioarei, în firea ei de orientală zăcea elemente favorabile. Scriitorul a înţeles aceasta. Atmosfera dobrogeană se răsfringe ca o mireasmă, dar nu aduce nimic conturat. Spuneam şi la *Fata din umbră*. Poetul acesta nu e făcut să zugrăvească peisagiul. El intră în suflet pentru analiză şi stările sufleteşti se lămuresc prin real. Dar cred că unde poetul creiază poeme este în această neconturare. Astfel n'ar avea rost să-şi menţină amănuntele colinei goale dela Harabagi, pe o scară de înaltă tensiune sufletească.

Cartea lui Radu Boureanu, deşi mică, aduce o lume de halucinaţi. Poetizarea faptului divers, idealul scriitorului, s'a împlinit prin eşafodajul de care dispune. Deoarece poetul „Sborului Alb" garantează calitatea poemului său prin migală artistică. Şi unde migala şi conştiinţa poetică tronează, creaţia devine o revelaţie.

De aci cartea lui Radu Boureanu, poem şi basm, e o revelaţie.

Gh. Brăescu: Conaşii, (Roman, ed. „Naţionala-Ciornei, Bucureşti, 1935).

Surpriza primului roman te aruncă de multe ori în probleme banale. Şi ai impresia că unele din faptele ce ţi le pui, nu au nici un rezultat clar. Pe Gh. Brăescu îl ştim nuvelist. Un nuvelist pe care Eugen Lovinescu l-a plasat, pentru calitatea umorului, lîngă Caragiale. Afirmaţia a trezi condeile şi din lupta acerbă, se pare că Gh. Brăescu nu a cîştigat, nici pierdut nimic. Amintesc, pentru a înţelege atmosfera romanului, că întreaga operă a lui Brăescu alcătuită din miresme de cazarmă şi provincie, chema, ajutorul unui stil facil, uneori chiar prea facil. Nu-i lipseşte însă o artă poetică. Bazat pe fapt, pe povestire, nu-şi ia niciodată angajamentul poetizării episoadelor, refăcînd numai personagiile în sensul unui ansamblu, corectat de scriitor prin acţiune.

Romanul *„Conaşii"* limitează deasemeni un ansamblu. Cuprinde o epocă, ce se întinde dinainte de războiu şi pînă azi. Priveşte mai a'es două familii în perturbaţiile lor intime şi conţine o atmosferă în dosul căreia se ascune suspect satira. Căci scriitorul nu s'a mărginit numai la documentar ci a intrat şi în analiză, lucru necesar unui bun roman. E carte plină. O carte, în care episodul joacă rolul de frunte, în caracterizarea atît a celor două familii: Patriciu şi Pavli, cît şi a atmosferii Iaşului şi a Bucureştiului în epoca, dinainte şi după războiu.

Dela început scriitorul anunţă: „N'am vizat pe nimeni". Lucrul nu era necesar, deoarece scriitorul înseamnă mai întîi disimulare şi apoi sinceritate. Astfel eroii prezentaţi capătă nuanţe proprii, prin angrenajul social, mişcîndu-se şi trăind o lume de realităţi brutale.

Nimic din halucinantele povestiri sociale ale lui Upton Sinclair. Poate că şi mediul a servit la această menţinere a realităţii brutale, şi poate şi afirmaţiile că romanul trebue să fie document.

Gh. Brăescu s'a servit de masca peresonagiilor, pentru a le conduce în căi ce dau evidentul şi simplul în acelaş timp, servindu-se de ele la enigmaticul suris ce pluteşte pe deasupra cărţii. Subjugarea materialului se face fără artificiu scriitorul satirizînd, lipsit de intenţie şi neobservat, viaţa decavaţilor de azi. Romanul cuprinde un

şir nesfirşit de căsătorii şi adultere, de flexibilităţi în faţa evenimentelor mari şi de păcate ce nu se ispăşesc. Un singur adulter se pedepseşte printr'un rug, pe care au sfirşit trupurile celor doi soţi Didina şi Dodel Patriciu.

Satira nemanifestă indică un meşteşug scriitoricesc, pe care-l avea din nuvele. Scăpări inerente sînt. Aşa uneori digresia sociologică se pierde fragmentînd acţiunea şi scăpînd eroii din arsura cuvîntului.

Romanul cere însă recunoaştere meritorie. Deşi e primul, meşteşugul scriitorului l-a conceput ideal. In faţa unei satire vehemente ne desgustăm. Pe deghizatul satiric sufletul îl cuprinde în încîntarea estetică. Şi aici meşteşugul cel mare şi simplu, al lui Gh. Brăescu, nu se desminte.

Damian Stănoiu: Pensionarii, (Roman, edit. „Naţionala-Ciornei" Bucureşti, 1933).

Cartea fostului monah, prin temperament, mirean, reeditează povestea scriitorului creator la comandă şi standard. După *„O zi din viaţa unui mitropolit"*, noua carte trebuia înscrisă *„O zi din viaţa unui pensionar"*, deoarece singura persoană e Istrate Călinescu, un jigărit de vremi şi oameni.

Problema creaţiei la Damian Stănoiu se pune mai ales în mediu monahal. Acolo, unde scriitorul a scris experenţial, creaţia depăşeşte anostul şi verosimilul. Aventurat însă în zgura vieţii moderne, monahul de altădată nu poate cristaliza deplin, aproape nici o carte, rămînînd cu ele în marginea literaturii.

Cartea de faţă continuă drumul greşit. Humorul din *„Necazurile părintelui Ghedeon"*, un humor de bună marcă, nu se poate folosi pentru a înscrie în vreme necazurile bietului Istrate Călinescu, om de paie şi totuşi comentator al faptelor (gen conu Leonida). La ce se reduce, în definitiv, „romanul" lui Damian Stănoiu? La povestirea întîmplărilor dintr'o zi, din casa pensionarului Istrate Călinescu, mărginindu-se la înregistrarea documentară a faptelor, fără a intra în psihologicul personagiilor. Poate că autorul a înţeles ca oamenii, pe care-i culege dintr'o lume simplă, să aibă o viaţă simplă, fără sinuozităţi sufleneşti, lucru ce denaturează romanul într'un gen de frescă minoră.

Goliciunea romanului este şi în infringerea elementarului plan, fără ca această înfringere să fie regenerată de o poetică înaltă.

Drumul greşit al lui Damian Stănoiu înregistrează totuşi un succes: *Camere mobilate*, un roman de autentic document, căruia-i lipseşte aceiaşi psihologie genetică. Există la scriitor un resort intim al înregistrării faptelor. Damian Stănoiu nu a avut acest resort cînd a scris acest din urmă roman. *Pensionarii* puteau fi o carte mare, dacă nu se reducea la o copie a realităţilor şi dacă prin construcţia ei nu amintea pe *Conu Leonida* al lui Caragiale.

Atmosfera de mahala adoptată cărţii însufleţeşte întru cîtva personagiile. Astfel, un remarcabil simţ de observaţie denotă figura colonelului pensionar, om cu autoritate chiar în grădina lui, unde legumele sînt înşirate ca soldaţii. Colonelul e tortura bietului Istrate Călinescu, care ascultă, cu gura căscată, planurile de luptă ale fostului comandant de regiment.

In schimb, coana Zoiţica seamănă leit-poleit cu coana Efimiţa din *Conu Leonida faţă cu reacţiunea*. Doar că biata coana Zoiţica e puţin mai deşteaptă. Probabil fiindcă au evoluat timpurile!

Bietul conu Istrate e o păpuşe, pe care-o minuie cum vrea fostul lui şef, şi el pensionar azi, şi colonelul şi cîţi alţii. E omul fără ocu-

pație, sgîrcit, care se stringe la mîncare, ca să trimită nepotului bani pentru haine civile.

Romanul, sau mai bine zis cartea, lui Damian Stănoiu, se remarcă printr'o meșteșugită artă a creierii de tipuri simpli, fără viață sufletească. Căci este o artă și aceasta. O artă documentară unde autorul înlocuiește viața sufletească prin episod.

Intr'o frescă a vieții sociale (anul 1930) cartea lui Damian Stănoiu e un fragment. Cu studiul aprofundat al personagiilor, cu o muncă intensă și autocritică, scriitorul ar putea da o minunată icoană a contemporaneității. Posibilități de creiare are multe. Dovadă sint fragmentele discontinui și nemuncite pe care le-a dat la iveală. Și supremă dovadă este *„Necazurile părintelui Ghedeon"*, carte ce păstrează pe autenticul Damian Stănoiu.

N. CRISTINOIU

Almanahul ziarelor „Adeverul" și „Dimineața" pe 1936, pp. 344.

Este intr'adevăr cel mai artistic și complect almanah, apărut pînă acum în publicistica noastră.

Cronici excelente, semnate de T. Cristureanu, H. Blazian, Mircea Grigorescu, Barbu Lăzăreanu, Sym, Ing. Șerban și A. Munte. Contribuții de B. Brănișteanu, Horia Roman, Claudia Millian, Lucian Boz, Gh. Corneanu, L. Florin, ing. Gh. Vodă, Lascar Sebastian, Gh. Lenea, Ion Pribeagu și alții.

Sinteză sufletească, de dr. A. Stocker cu o prefață de C. Antoniade.

Compoziția murală, Legile și tehnica ei, de Olga N. Greceanu.

Un comprehensiv studiu, cu definirea unor noțiuni de artă adevărată.

Sfîrșitul dominațiunei capitaliste, de V. Anghel. Lucrarea își trădează titlul. Fiindcă altele sunt concluziile autorului: „Ordinea actuală socială și morală pnă mai acum pîndită din umbră, azi este atacată de front. rebuie să ne apărăm" (p. 166).

Revista Revistelor Romîne *)

Pagini literare, Anul II, No. 10.

Din sumar: Barbu Zevedein (Apostolul Pavel și Nietzsche), Paolo Mix (Critica conceptului de pictură pură, I. Diamand (Sp'ritul artei japoneze) și versuri de Mircea Streinul, M. Beniuc, Yvonne Rossignon, Ștefan Baciu și Traian Chelariu.

✱

Gînd Romînesc, Anul III, No. 10.

Semnează: Tudor Vianu, Radu Gyr, Em. Bucuța, Coca Farago, M. D. Ioanid, V. Ion Popa.

✱

Atheneum, Anul I, No. 4.

Semnează: Ion Petrovici, Cezar Papacostea, Mihai Uță, S. Iliuț, D. Popovici (Orientarea socialistă a lui I. Heliade Rădulescu), Maior P. Jugănaru, Dr. M. Rădulescu și Maior V. M. Șerbănescu.

✱

Țara Bîrsei, Anul VII, No. 6.

Din sumar: Ion Colan (Monete vechi în Țara Bîrsei), I. D. Condurachi (Formarea vechiului drept romînesc nescris).

✱

Romînia Militară, Anul 72, No. 10.

Semnează: Căpitan Rădulescu M. C., Lt. Colonel Ionescu Romulus, Maior Siminel V. (Lupta ofensivă în armata sovietică), Maior Baiculescu N., General Olteanu M.

*) Inregistrăm aci numai revistele și periodicele primite cu regularitate de redacția revistei.

Buletinul Bibliotecii, Anul I, No. 3.

Recenzii, Bibliografii, Informațiuni.

✱

Transilvania, Anul 66, No. 5.

Semnează: Dr. Iuliu Moldovan, Dr. Gh. Preda, Dr. Eugen Seleș, Dr. L. Daniello, Dr. I. Stoichiția, Nicolae Colan și Dr. H. P. Petrescu.

✱

Natura, Anul 24, No. 8.

Notăm următoarele: această revistă pentru răspîndirea obiectivă a științei, n'ar trebui să publice articole tendențioase. Un exemplu: „Agricultura Italiei". Atît.

✱

Exportul Animalelor, Anul V, No. 9—10.

Număr festiv, excelent. Semnează: Dr. Emil Loboutiu, Em. Marian, Gh. Ionescu-Brăila, P. Nemoianu, K. Arz, Aurel Birtolon, Dr. Justin Brahignă, Dr. A. Șneider, Coorneliu Bălăcescu, Dr. Tiberiu Cristea, Alex. Vasilco, Cornel Molin, Milu Marcussohn.

✱

Independența Economică, Anul 18, No. 11.

Remarcăm un singur articol: Cooperația agricolă de Gr. Mladenatz.

Revista Revistelor străine

Siebenbürghische Vierteljarhrsschrift, Anul 58, No. 3.
Din sumar: Harald Krasser (Arta germană în Transilvania), Erhard Antoni (Arta țărănească germană în Gurteln) și alții.

✶

Le Front Latin, Anul I, No. 2.
Notăm: Xavier de Magallon (Un chef à suivre: Mistral), Jean Cassou et Jean Camp (Un peintre de la passion: Tirso de Molina), Jacques des Roches (Les lycéens roumains et la langue française).

La Bulgarie, Anul 13, No. 3664.
Cotidian politic, literar și economic.

France et Balkans, Anul I. No. 15.
Jurnal de expansiune literară, artistică, turistică și econimică.

✶

The new Asia, No. 27—28. Tokyo.
Organ al Ligii pentru independența Indiei și al Asociației Asiei noui.

Cărți străine

Gaetan Pirou: Nouveaux aspects du corporatisme. Paris 1935. Autorul, profesor la Facultatea de drept din Paris, supune în lucrarea aceasta, unei analize perfect obiective toate lucrările autorilor corporatiști.
În concluzie, găsim această sumară caracterizare: „ei dau dovadă de un optimism pueril". E vorba de corporatiștii-autori și miltanți.

★

Jacques Chorou: La doctrine bolcheviste, Paris 1935. Spre a arăta cît de interesant și comprehensiv e studiul citat, reproducem sumarul: 1) Doctrina filosofică: Filosofia și lupta de clasă; materialismul dialectic; problema religioasă. 2) Doctrina economică: Polemica contra narodnicilor; polemica contra marxiștilor „legali"; Opera științifică. 3) Teoria statului și a revoluției: statul și revoluția; Leninismul.

✶

Quincy Wright: The causes of war aund the conditions of peace. Londra, 1935.
Autorul e profesor de drept internațional la Universitatea din Chicago, publicînd în lucrarea de față o serie de conferințe ținute la Institutul universitar de înalte științe internaționale din Geneva.
Problema abordată e vastă și firește că nu putea fi epuizată.
Lucrarea e nelipsită însă pentru capitolul său bibliografic.
(Prin curtoazia Librăriei Hasefer, București).

★

Gilbert Maire: Bergson mon maitre. L'intimité du génial philosophe.
Lucruri inedite, foarte interesante și mai ales edificatoare.

✵

Max Beer: L'Allemagne devant le monde. Preface de Wladimir d'Ormesson.
De o actualitate palpitantă.

✵

Eugène Varga: La crise économique, sociale, politique.

✵

Barthélemy de Ligt: La paix créatrice, histoire des principes et des tactiques de l'action directe contre la guerre.

★

Richard Lewinsohn: Les profits de guerre à travers les siècles.